

Meie ainus elav side rootsiaegse Tartu ülikooli raamatukogu. Ülikooli kantsleri Johan Skytte poolt 1633. aastal akadeemiale kingitud raamat jõudis 1935. aastal Tartusse tagasi Soome saatkonna atašee M. Ingmanni kingitusena.

NONVS TOMVS OPERVM

D. AVRELII AVG. HIPPONENS. EPISCOPI, CONTINENS
illius tractatus, hoc est, expositiones ad populum factas in nouum testamentum, cū
alijs uarij generis opusculis, quorum indicem habet alterum huius paginae latus.

BASELAE IN OFFICINA FROBENIANA,
ANNO M D XXIX

Ex donatione perillustris domini, IOANNIS
SKYTTE, reipublicae Sueonum Senatoris, &
Livoniae, Inguiae, Caroliagae Gubernatoris Generalis,
in possessionem academiae Dorpatensis hic liber
peruenit, anno c1713 cxxxiii.

Quoniam tractatus in psalmos omnes plusquam iustam uoluminis magnitudinem poscebant, nec quicquam recipiebant accessionis, in hunc Tomum quasi farraginem quandam rerum cōgessimus. Primo loco digessimus tractatus in nouum testamentum. Secundo loco opuscula quaedam inflammantia affectum pietatis. Tertio loco concionalia quaedam de uarijs argumentis. In his, quae non uidebantur Augustini, notauimus elogio.

I N D E X.

In euangelij Ioannis expositio	3	De catadysmo sermo	672
In epistolam Ioannis expositio	391	De tempore Barbarico sermo	677
In Apocalypsim Ioannis expositio	446	De sobrietate & uirginitate sermo	683
Meditationum liber unus	474	Speculum peccatoris tractatus	689
De diligendo deo liber alius qui & meditationum inscribitur	505	De poenitentiae medicina, liber unus	694
Soliloquiorū animae ad deū liber unus	516	De utilitate poenitentiae tractatus	701
Manuale liber unus	542	De conflictu uitorū & uirtutū, lib. unus	707
De triplici habitaculo liber unus	554	De quatuor uirtutibus charitatis tract.	716
Scala Paradisi liber	558	De laudibus charitatis tractatus	720
De duodecim abusionum gradibus	563	De honestate mulierū, liber unus	722
De contritione cordis liber unus	570	De pastoribus, liber unus	724
De cognitione uerae uitae liber unus	576	De ouibus, liber siue Homilia	739
De speculo, liber unus	595	De symbolo fidei ad catechumenos, libri quatuor	752
De uita Christiana liber unus	607	De conuenientia decem praeceptorum & decem plagarum liber unus	783
De assumptione beatae Mariae uirg.	618	De rectitudine catholicae cōuersationis tractatus	786
De disciplina Christiana	622	De utilitate ieiunij tractatus	801
De decem chordis	628	De urbis excidio tractatus	806
De cantico nouo, liber unus	638	De creatione primi hominis tractatus	810
De contemptu mundi, liber unus	643	De arbore scientiae boni & mali tract.	811
De uanitate seculi, liber unus	646	De pugna animae tractatus	815
De obedientia & humilitate sermo	649	De antichristo tractatus	816
De bono disciplinae sermo	650	Psalterium quod matri suae cōposuit	818
De uisitatione infirmorū, libri duo	653	Super magnificat expositio	820
De cōsolatione mortuorū sermones duo	662		
De quarta feria, siue cultura agri dominici sermo	667		

FINIS.

498

51449961

Mnibus diuinæ scripturæ paginis euangelium excellit, quia quod lex & propheta futurum prædixerunt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipsos autem euangeliorum scriptores, Ioannes eminet in diuinorum mysteriorū profunditate, qui à tempore dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque uerbum dei absq; adminiculo scribēdi, usq; ad ultima Domitiani prædicauit tempora. Sed occiso Domitiano, cū permitte Nerua, de exilio redisset Ephesum, cōpulsus ab episcopis Asiae, de coeterna patri diuinitate Christi scripsit aduersus hæreticos, qui eo absente irruerant in eius ecclesias, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium, aquilæ uolanti comparatur, quæ uolat altius cæteris auibus, & solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. Cæteri quippe euangelistæ, qui temporalem Christi natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine sufficienter exponunt, & de diuinitate pauca dixerunt, quasi animalia gressibilia cum domino ambulant in terra: hic autem pauca de temporalibus eius gestis edisserens, sed diuinitatis potentiam sublimius cōtemplans, cum domino ad celum uolat. Qui enim supra pectus domini in cœna recubuit, cœlestis haustum sapientiæ cæteris excellentius de ipso dominici pectoris fonte potauit. Legerat siquidem euangelia trium euangelistarum, & approbauerat fidem eorū & ueritatē, in quibus deesse uidit aliqua gestarū rerū historiæ, & ea maxime quæ dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc ergo quasi dimissa ab illis scribit Ioannes quæ fecit Iesus antequam Ioannes clauderetur: sed maxime diuinitatem Christi & trinitatis mysterium commendare curauit. Tres siquidem alij euangelistæ dicta & facta domini temporalia, quæ ad informandos mores uitæ præsentis maxime ualent, copiosius prosecuti, circa actiuam uitam sunt uersati: in qua laboratur, ut cor mundetur ad uidendum deum, Ioannes uero pauca domini facta dicit: uerba uero domini quæ trinitatis unitatem, & uitæ æternæ felicitatem insinuant, diligentius conscribit, & sic in contemplatiua uita, uirtute commendanda, intētionem suam & prædicationem tenuit: in qua contemplatiua uacatur ut deus uideatur. Iste siquidem est Ioannes quem dominus de fluctuaga nuptiarum tempestate uocauit, & cui matrem uirginem uirgini commendauit.

DIVI AVRELII AVGV

STINI HIPPONENSIS EPISCOPI, IN EVANGELIUM IOANNIS, EXPOSITIO.

Ab eo quod scriptum est, In principio erat uerbum, & uerbū erat apud deum, & deus erat uerbum, usq; ad id quod ait, Et tenebræ eam non comprehenderunt.

Tractatus I.

INVENTES quod modo audiuius ex lectione Apostolica, quod animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei, & cogitantes in hac ipsa præsentī turba charitatis uestre, necesse esse, 1. Cor. 2 ut multi sint animales, qui adhuc secundum carnem sapiant, nondumq; possint ad spiritalem intellectum se erigere: hæc ito uehementer quomodo ut dominus dederit, possum dicere, uel pro modulo meo explicare quod lectum est ex euangelio. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbum. Hoc enim animalis homo non percipit. Quid ergo fratres, silebimus hinc? quare ergo legitur si

a 2 silebitur?

filebitur. Aut quare auditur, si nō exponitur? Sed & quid exponitur, si nō intelligitur? Tractat
 quoniam rursum esse non dubito in numero uestro quosdam, a quibus possit non solū ex-
 positū capi, sed & anteq̃ exponatur intelligi, non fraudabo eos qui possunt capere: dum ti-
 meo superfluum esse auribus eorum, qui non possunt capere. Postremo aderit misericordia
 dei, fortasse ut omnibus satisfaciatur, & capiat quisq̃ quod potest: quia & qui loquitur, dicit
 quod potest: nam dicere ut est, quis potest? Audeo dicere fratres mei, forsitan nec ipse Ioan-
 nes dixit ut est, sed & ipse ut potuit, quia de deo ut homo dixit: Et quidem inspiratus a deo,
 sed tamen homo: quia inspiratus, dixit aliquid: si non inspiratus esset, dixisset nihil. Quia ue-
 ro homo inspiratus, non totum quod est dixit, sed quod potuit homo dixit. Erat enim iste
 psal. 71 Ioannes, fratres charissimi, de illis montibus de quibus scriptum est, Suscipiant montes pa-
 cem populo tuo, & colles iustitiam. Montes, excelsæ animæ sunt: colles, animæ sunt
 parvulæ. Sed ideo montes excipiunt pacem, ut colles possint excipere iustitiam. Quæ
 Abacuc 2 est iustitia quam colles excipiunt? Fides, quia iustus ex fide uiuit. Non autem accipe-
 rent minores animæ fidem, nisi maiores animæ quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapi-
 entia illustrarentur, ut possint paruulis transire quod possent paruuli capere, & uiuere ex
 fide colles, quia montes pacem suscipiunt. Ab ipsis montibus dictum est ecclesiæ: pax uo-
 bis cum. Et ipsi montes pacem annunciando ecclesiæ, non diuiserunt se aduersus eam a quo
 susceperunt pacem, ut ueraciter nō fecte nunciarent pacem. Sunt autem alij montes naufragi-
 gosi, quod quisq̃ nauim cum impulerit, soluitur. Facile est enim cum uidetur terra a periclitan-
 tibus, quasi conari ad terram: sed aliquando uidetur terra in monte, & saxa latent sub mon-
 te, & cum quisq̃ conatur ad montem, incidit in saxa, & ibi non inuenit portum, sed planctū.
 Sic fuerunt quidā montes, & magni apparuerūt inter homines, & fecerunt hæreses & schis-
 mata, & diuiserunt ecclesiam dei. Isti qui diuiserunt ecclesiam dei, nō erant illi montes de qui-
 bus dictum est, Suscipiant montes pacem populo tuo. Quomodo enim pacem susceperūt,
 qui unitatem diuiserunt? Qui autem susceperunt pacem nunciandam populo, contemplati
 sunt ipsam sapientiam, quantum humanis cordibus potuit contingi, quod nec oculus uidit,
 nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Si in cor hominis nō ascendit, quomodo ascen-
 dit in cor Ioannis? An non erat homo Ioannes? An forte nec in cor Ioannis ascendit, sed cor
 Ioannis in illa ascendit? Quod enim ascendit in cor hominis, de imo est ad hominem: quod
 autem ascendit cor hominis, sursum est ab homine. Etiam sic fratres dici potest, quia si ascen-
 dit in cor Ioannis, si aliquo modo potest dici, intantum ascendit in cor Ioannis, in quantum
 ipse Ioannes non erat homo: Quid est, non erat homo? In quantum ceperat esse angelus:
 1. Cor. 3 quia omnes sancti, angeli, quia annuntiatores dei: ideo carnalibus & animalibus non ualen-
 tibus percipere quæ sunt dei quid ait Apostolus? Cū enim dicitis, ego sum Pauli, ego Apol-
 lo, nōne homines estis? Quid eos uolebat facere, quibus exprobrabat, quia homines erāt?
 psal. 81 Vultis nosse quid eos facere uolebat? audite in psalmis, Ego dixi dii estis, & filij excelsi o-
 mnes. Ad hoc ergo uocat nos deus, ne simus homines. Sed tunc in melius non erimus ho-
 mines, si prius nos homines esse agnoscamus, id est, ut ad illam celsitudinem ab humilitate
 surgamus: ne cum putamus nos aliquid esse cū nihil simus, non solum nō accipiamus quod
 non sumus, sed amittamus quod sumus. Ergo fratres de his montibus & Ioannes erat, qui
 dixit, In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū. Susceperat pacem
 mons iste, contemplabatur diuinitatē uerbi. Qualis iste mons erat, quā excelsus? Transcen-
 derat omnia cacumina montium terrarum, transcenderat omnes campos aeris, transcende-
 rat omnes altitudines syderum, transcenderat omnes choros & legiones angelorum. Nisi
 enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, nō perueniret ad eum per quem facta sunt
 omnia, Non potestis cogitare quid transcenderit, nisi uideatis quō peruenierit. Quæris de
 cælo & terra: facta sunt. Quæris de his quæ sunt in cælo & terra: utiq̃ multo magis & ipsa
 facta sunt. Quæris de spiritualibus creaturis, de angelis, de archangelis, sedibus, dominationi-
 bus, uirtutibus, principatibus? & ipsa facta sunt. Nam cum epumeraret hæc omnia psal-
 mus

mus, concludit sic. Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Si dixit & facta sunt, psal. 32
 per uerbū facta sunt: si autē per uerbum facta sunt, nō poterat Ioannis cor peruenire ad id
 quod ait. In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū, nisi transcendis-
 set omnia quæ sunt facta per uerbū. Qualis ergo iste mons, quā sanctus, quā altus inter
 illos mōtes qui susceperūt pacē populo dei, ut colles possent suscipere iustitiā? Videte ergo
 fratres ne forte de ipsis montibus est Ioannes, de quibus paulo ante cātauiimus, Leuaui oculos
 psal. 120
 meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Ergo fratres mei, si uultis intelligere, leua-
 te oculos uestros in montem istum, id est erigite uos ad euangelistam, erigite uos ad eius
 sensum. Sed quia montes isti pacem suscipiunt: non potest autem esse in pace, qui spem po-
 nit in hominem, nolite sic erigere oculos in montem, ut putetis in homine spem uestram es-
 se collocandam, & sic dicite, Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi, ut
 statim subiungatis, Auxilium meum a domino, qui fecit cælum & terram. Ergo leuamus
 oculos in montes, unde ueniet auxilium nobis: & tamen non ipsi montes sunt, in quibus
 spes nostra ponenda est. Accipiet enim montes quod nobis ministrent. Ergo unde & mon-
 tes accipiunt, ibi spes nostra ponenda est. Oculos nostros enim leuamus ad scripturas, quia
 per homines ministratae sunt scripturæ: leuamus oculos nostros ad montes, unde ueniat au-
 xilium nobis. Sed tamen quia ipsi homines, qui scripserunt scripturas, non de se lucebant:
 sed ille erat uerum lumen, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.
 Mons erat & ille Ioannes Baptista qui dixit, Non sum ego Christus, ne quisquam spem
 in montem ponens, caderet ab illo qui montes illustrat, & ipse confessus ait, Quoniam de
 plenitudine eius nos omnes accepimus. Ita debes dicere, Leuaui oculos meos in montes,
 unde ueniet auxilium mihi: ne auxilium quod tibi uenit, montibus imputes: sed sequaris &
 dicas, Auxilium meum a domino, qui fecit cælum & terram. Ergo fratres ad hoc ista monu-
 erim, ut quando erexistis cor ad scripturas, cum sonaret euangelium, In principio erat uer-
 bum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, & cætera quæ lecta sunt, intelligatis
 B uos leuasse oculos ad montes. Nisi enim montes ista dicerent, unde omnino cogitaretis nō
 inueniretis. Ergo ex montibus uenit uobis auxilium, ut hæc uel audiretis, sed nondum pote-
 stis intelligere quod audistis. Inuocate auxilium a domino, qui fecit cælum & terram: quia
 montes sic potuerunt loqui, ut non possent ipsi illuminare. Quia & ipsi illuminati sunt audi-
 endo inde, unde qui hæc dixit, accepit Ioannes ille fratres: qui discumbebat supra pectus
 domini, & de pectore domini bibebat quod propinaret nobis, sed propinauit uerba: intel-
 lectum autem inde debes capere unde & ipse bibebat qui tibi propinauit, ut leues oculos
 tuos ad montes, unde ueniet tibi auxiliū, ut inde tanquā calicē, id est uerbū propinātū acci-
 peres: & tamen quia auxiliū tuū a domino, qui fecit cælū & terrā, inde impletes pectus, unde
 impleuit ille: unde dixisti, Auxilium meum a domino, qui fecit cælum & terrā. Qui potest
 ergo fratres, impleat hoc quod dixi, leuet quisque cor suum quomodo illud uidet idoneū,
 & capiat quod dicitur. Sed forte hoc dicitis, quia ego uobis sum præsensior quā deus. Ab-
 sit. Multo est ille præsensior: nam ego oculis uestris appareo, ille conscientijs præsider. Ad-
 me aures, ad illum cor leuate, ut utrumque impleatis. Ecce oculos uestros, sensus istos corpo-
 ris leuatis ad nos, nec ad nos: non enim sumus de illis montibus, sed ad ipsum euangelium,
 ad ipsum euangelistam: cor autem implendum ad dominum. Et unusquisque sic leuet, ut ui-
 deat quid leuet, & quō leuet. Quid dixi, quid leuet, & quō leuet? Quale cor leuet uideat, quia
 ad deum leuat, ne sarcina uoluptatis carnalis prægrauatum, ante cadat quā fuerit suble-
 uatum. Sed uidet se quisq̃ gestare onus carnis, det operam per continentia, ut purget quod
 leuet ad deum. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebūt. Nam ecce quid pro-
 dest, quia sonuerunt uerba. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus e-
 rat uerbum: & nos diximus uerba cum loqueremur. Nunquid tale uerbum erat apud deū?
 Nōne ea quæ diximus sonuerūt atq̃ transierunt? Ergo & dei uerbū sonuit & peractū est?
 Quomodo omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Quomodo omne per
 a 3 illud

illud regitur, quod per illud creatum est, si sonuit & transijt: Quale ergo uerbum, quod & dicitur & non transit? Intendat charitas uestra, magna res est. Quotidie dicendo uerba uiluerunt nobis, quia sonando uerba & transeundo uiluerunt, & nihil aliud uidentur quam uerba. Est uerbum & in ipso homine quod manet intus, nam sonus ex ore procedit. Est uerbum quod uere spiritaliter dicitur, illud quod intelligitur de sono, non ipse sonus. Ecce uerbum dico, cum dico, deus. Quam breue est quod dixi, quatuor litteras & duas syllabas: nunquid nam hoc totum est deus, quatuor litterarum & duarum syllabarum? An quantum hoc uile est, tantum charum est quod in eis intelligitur? Quid factum est in corde tuo cum audisses, deus: quid factum est in corde meo cum dicerem, deus? Magna & summa quaedam substantia cogitata est, quae transcendit omnem mutabilem creaturam carnalem & animalem. Et si dicam tibi, deus mutabilis est, an incommutabilis? Respondebis statim, Absit ut uel ego credam uel sentiam commutabilem deum: incommutabilis ergo est deus. Anima tua quamuis parua, quamuis forte adhuc carnalis, non mihi potuit respondere nisi incommutabilem deum: omnis autem creatura mutabilis. Quomodo ergo potuisti scintillare in illud quod est super omnem creaturam, ut certus mihi responderes incommutabilem deum? Quid est ergo illud in corde tuo, quando cogitas quandam substantiam uiuam, perpetuam, omnipotentem, infinitam, ubique praesentem, ubique totam, nusquam inclusam? Quando ista cogitas, hoc est uerbum de deo in corde tuo: nunquid autem hoc est sonus ille, qui quatuor literis constat & duabus syllabis? Ergo quicumque dicuntur & transeunt, soni sunt, litterae sunt, syllabae sunt. Hoc uerbum transit, sonat. Quod autem significauit sonus, & in cogitante est, qui dixit, & in intelligente est, qui audiuit, manet hoc transeuntibus sonis. Refer animum ad illud uerbum, si tu potes habere uerbum in corde tuo, tanquam consilium natum in mente tua, ut mens tua pariat consilium, & insit consilium quasi proles mentis tuae, quasi filius cordis tui: prius enim cor generat consilium, ut aliquam fabricam construas, aliquid amplum in terra moliaris, iam natum est consilium, & opus nondum completum est. Vides tu, quid facturus es, sed alius non miratur nisi cum feceris & construxeris molem, & fabricam illam ad exculpationem perfectionemque perduxeris. Attendunt homines mirabilem fabricam, & mirantur consilium fabricantis: stupent quod uident, & amant quod non uident. Quis est qui potest uidere consilium, & non sola facta? Si ergo ex magna aliqua fabrica laudatur humanum consilium: uis uidere quale consilium dei est? Dominus Iesus Christus, id est uerbum dei: Attende fabricam istam mundi: uide quae sint quae facta sunt per uerbum, & tunc cognosces quale sit uerbum. Attende haec duo mundi corpora, caelum & terram. Quis explicat uerbis ornatum caeli? quis explicat fecunditatem terrae? quis digne collaudat temporum uices? quis digne collaudat seminum uim? Videris quae ta ceam, ne diu commemorando parum dicam, forte quam potestis cogitare. Ex fabrica ergo ista animaduerte, quale uerbum est per quod facta est, & non sola facta est. Omnia enim ista uidentur, quia pertinent ad sensum corporis. Per illud uerbum & angeli facti sunt, per illud uerbum & archangeli facti sunt, potestates, sedes, dominationes, principatus. Per illud uerbum facta sunt omnia: hinc cogitate quale uerbum est. Respondet mihi modo, forte nescio quis, & quis hoc uerbum cogitat? Noli ergo tibi quasi uile aliquid facere, cum audis uerbum formare. Verba quae audis quotidie, ille talia uerba dixit, talia uerba locutus est: talia uerba mihi narras: assidue enim dicendo nomina uerborum, quasi uiluerunt uerba: & quando audis, In principio erat uerbum, ne uile aliquid putares quale consuesti cogitare, cum uerba humana soleres audire, audi quid cogites, Deus erat uerbum. Exeat nunc nescio quis infidelis Arius & dicat: Quia uerbum dei factum est, quomodo potest fieri, ut uerbum dei factum sit, quando deus per uerbum fecit omnia? Si & uerbum dei ipsum factum est, per quod aliud uerbum factum est: Si hoc dicis, quia hoc est uerbum uerbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego unicum filium dei. Si autem non dicis uerbum uerbi: concede non factum per quod facta sunt omnia. Non enim per seipsum fieri potuit, per quod facta sunt omnia: crede er-

A go euangelista, poterat enim dicere, In principio fecit deus uerbum: quomodo dixit Moyses, In principio fecit deus caelum & terram, & omnia sic enumerat, Dixit deus, fiat, & factum est. Si dixit, quis dixit? Vtique deus. Et quid factum est? Creatura aliqua. Inter dicentem deum & factam creaturam quid est per quod factum est? nisi uerbum, quia dixit deus, Fiat, & factum est. Hoc uerbum incommutabile, quamuis mutabilia per uerbum fiant, ipsum incommutabile est. Noli ergo credere factum, per quod facta sunt omnia, ne non reficiaris per uerbum, per quod reficiuntur omnia. Iam enim factus es per uerbum, sed oportet te refici per uerbum. Si autem mala fuerit fides tua de uerbo, non potes refici per uerbum: & si tibi contigit fieri per uerbum, ut per illud factus sis, per te defeceris: & si per te defeceris, ille te reficiat qui te fecit: si per te deterior efficeris, ille te recreet qui te creauit. Quomodo te autem recreet per uerbum, si male aliquid sentias de uerbo? Euangelista dicit, In principio erat uerbum: & tu dicis, In principio factum est uerbum. Ille, Omnia per ipsum facta sunt, dicit: & tu dicis, quia & ipsum uerbum factum est: poterat dicere euangelista, In principio factum est uerbum: sed quid ait? In principio erat uerbum. Si erat, non est factum, ut ista omnia per ipsum fierent, & sine ipso nihil. Si ergo erat in principio uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: si non potes cogitare quid sit, differ ut crescas. Ille tibi est, accipe lac ut nutiaris, ut sis ualidus ad capiendum cibum. Sanè fratres quod sequitur, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est est nihil. Videte ne sic cogitetis, quia nihil aliquid est: solent enim dicere multi male intelligentes, sine ipso factum est nihil, & putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil sunt homines cum peccant. Et idolum non per uerbum factum est. Habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per uerbum factus est: nam forma hominis in idolo, non per uerbum facta est: & scriptum est, Scimus quia nihil est idolum. Ergo ista non sunt facta per uerbum: sed quaecunque naturaliter facta sunt, quaecunque facta sunt in creaturis, omnia omnino quae fixa in caelo sunt, quae fulgent de super, quae uolitant sub caelo, & quae mouentur in uniuersa natura rerum, omnis omnino creatura. Dicam planius, dicam fratres ut intelligatis, ab angelo usque ad uermiculum. Quid praedarius angelo in creaturis? Quid extremius uermiculo in creaturis? Per quem factus est angelus, per ipsum factus est & uermiculus. Sed angelus dignus caelo, uermiculus terra. Qui creauit, ipse disposuit. Si poneret uermiculum in caelo, reprehenderes. Si uellet angelos nasci de putrescentibus carnibus, reprehenderes: & tamen prope hoc facit deus, & tamen non est reprehendendus. Nam omnes homines de carne nascentes, quid sunt nisi uermes? Et de uermibus angelos facit. Si enim ipse dominus dicit, Ego autem sum uermis & non homo: quis dubitat hoc dicere, quod scriptum est & in Iob, quanto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Primo dixit, homo putredo, & postea, filius hominis uermis: quia uermis de putredine nascitur, ideo homo putredo, & filius hominis uermis. Et ecce quod fieri uoluit propter te, illud quod in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Quare hoc factum est propter te, nisi ut sugeres qui manducare non poteras? Omnino ergo fratres sic accipite, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Uniuersa enim creatura per ipsum facta est, maior, minor: per ipsum facta sunt supera, infera: spiritalis, corporalis, per ipsum facta sunt. Nulla enim forma, nulla compages, nulla concordia partium, nulla qualiscunque substantia, quae potest habere pondus, numerum & mensuram, nisi per illud uerbum, & ab illo uerbo creatore, cui dictum est, Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Nemo ergo uos fratres fallat, quando forte tedium patimini ad muscas. Etenim aliqui derisi, à diabolo decepti sunt, & à musca capti sunt. Solent enim aucupes ponere in muscipula muscas, ut esuriētes aues decipiant: sic & isti ad muscas à diabolo decepti sunt. Nā nescio quis tedium patiebatur ad muscas, inuenit illū Manichaeus tedium affectū, & cum diceret se non posse pati muscas, & odisse uehementer illas, statim ille, Quis fecit has, inquit,

quit: Et quia rudio affectus est, & quia oderat illas, non ausus est dicere, deus illas fecit: erat autem catholicus. Ille statim subiecit, Si deus illas non fecit, quis illas fecit? Planè ait ille, Ego credo quia diabolus fecit muscas, Et ille statim, Si muscas diabolus fecit, sicut te uideo confiteri, quia prudenter intelligis, apem quis fecit, quæ paulo amplior est musca? Non ausus ille est dicere, quia deus fecit apem, & muscam non fecit, quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, à locusta ad lacertam, à lacerta ad auem, ab aue duxit ad pecus, inde ad bouem, inde ad elephantem, postremo ad hominem, & persuasit homini, quia non à deo factus est homo. Ita ille miser cum radium passus est à muscis, musca factus est, quem diabolus possideret. Beelzebub quippe interpretatum dicitur princeps muscarum: de quibus scriptum est, Muscæ morientes exterminant oleum suauitatis. Quid igitur fratres, quare ista dixi? Claudite aures cordis uestri aduersus dolos inimici, intelligite, quia deus fecit omnia, & in suis gradibus collocauit. Quare autem patimur multa mala à creatura quæ fecit deus, nisi quia offendimus deum? Nunquid hæc angeli patiuntur? Fortassis & nos in illa uita, ista non timebimus. De poena tua peccatum tuum accusa, non iudicem. Nam propter superbiam instituit deus istam creaturam minimam & abiectissimam, ut ipsa nos torqueret: ut cum superbus fuerit homo, & se iactauerit aduersus deum, & cum sit mortalis, mortalem terruerit, & cum homo sit, proximum hominem non agnouerit, cum se exerit, pulicibus subdatur. Quid est quoddam te inflas humana superbia? Homo tibi dixit conuicium, & timuisti, & iratus es: pulicibus resiste ut dormias. Cognosce qui sis, nam ut noueritis fratres, propter superbiam nostram domandam creata ista, quæ molesta nobis essent. Si populum Pharaonis superbum potuit deus domare de uris, de leonibus, de serpentibus, cur muscas & ranas illis immisit, ut rebus uilissimis superbia domaretur? Omnia ergo per ipsum fratres, omnia omnino per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed quomodo per ipsum facta sunt omnia? Quod factum est, in ipso uita est. Potest etiam sic dici, Quod factum est in illo, uita est. Ergo totum uita est, si sic pronunciauerimus. Quid enim non in illo factum est? Ipse est enim sapientia dei, & dicitur in psalmo, Omnia in sapientia fecisti. Si ergo Christus est sapientia dei, & psalmus dicit, omnia in sapientia fecisti, omnia sicut per illum facta, ita in illo facta sunt. Si ergo omnia in illo fratres charissimi, & quod in illo factum est, in illo uita est, ergo & terra uita est, ergo & lignum uita est. Dicimus quidem lignum uitæ, sed secundum intellectum lignum crucis, unde accepimus uitam: ergo & lapis uita est. Inhonestum est sic intelligere, ne rursus nobis subrepat eadem sordidissima secta Manichæorum, & dicat: quia habet uitam lapis, & habet animam paries, & resticula habet animam, & lana & uestis. Solent enim delirantes dicere, & cum reprehensi fuerint & repulsi, quasi de scripturis proferunt dicentes, Vt quid dictum est, Quod factum est, in ipso uita est? Si enim omnia in ipso facta sunt, omnia uita sunt. Non te abducant, pronuncia sic, Quod factum est, hic subdistingue, & deinde infer, in illo uita est. Quid est hoc? Facta est terra, sed ipsa terra quæ facta est, non est uita. Est autem in ipsa sapientia spiritaliter ratio quædam, qua terra facta est, hæc uita est. Ergo quod factum est, in illo uita est. Quomodo possum, dicam charitati uestra. Faber facit arcam. Primo in arte habet arcam: si enim in arte arcam non haberet, non esset unde fabricando illam proferret. Sed arca sic est in arte, ut non ipsa arca sit quæ uidetur oculis. In arte inuisibiliter est, in opere uisibiliter erit. Ecce facta est in opere, nunquid destitit esse in arte? Et illa in opere facta est, & illa manet quæ in arte est: nam potest illa arca putrescere, & iterum ex illa quæ in arte est alia fabricari. Attendite ergo arcam in arte, & arcam in opere. Arca in opere non est uita, arca in arte uita est: quia uiuit anima artificis, ubi sunt ista omnia antequam proferantur. Sic ergo fratres charissimi, quia sapientia dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia antequam fabricet omnia. Hic quæ sunt per ipsam artem, non continuo uita sunt: sed quicquid factum est, uita in illo est. Terram uides, est in arte terra. Cælum uides, est in arte cælum. Solem & lunam uides, sunt & ista in arte: sed foris

A sed foris corpora sunt, in arte uita sunt. Videte si quo modo potestis, magna enim res dicta est, & si non à me magno, aut non per me magnum, tamen à magno. Non enim à me paruulo dicta sunt hæc: sed ille non est paruulus ad quem respicio, ut dicam, Capiat quisque ut potest, in quantum potest: & qui non potest, nutriat cor ut possit. Unde nutriat: De lacte nutriat ut ad cibum perueniat, à Christo per carnem nato non recedat, donec perueniat ad Christum ab uno patre natum, uerbum deum apud deum, per quod facta sunt omnia: quia illa uita est quæ in illo est lux hominum: hoc enim sequitur. Et uita erat lux hominum. Et ex ipsa uita homines illuminantur. Pecora non illuminantur, quia pecora non habent rationales mentes, quæ possint uidere sapientiam. Homo autem factus ad imaginem dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Ergo illa uita per quæ facta sunt omnia, ipsa uita lux est, & non quorumcumque animalium, sed lux hominum: unde paulo post dicit, Erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ab illo lumine illuminatus est Ioannes Baptista: ab illo & ipse Ioannes euangelista: ex ipso lumine plenus erat qui dixit, Non sum ego Christus, sed qui post me uenit, cuius ego non sum dignus corrigiam calceamenti soluere. Ab illo lumine illuminatus erat qui dixit, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: ergo illa uita lux est hominum. Sed forte stulta corda adhuc capere istam lucem non ualent, quia peccatis suis aggrauantur, ut eam uidere non possint: non ideo cogitæt quasi absentem esse lucem, quia eam uidere non possunt: ipsi enim propter peccata tenebræ sunt. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ergo fratres, quomodo homo positus in sole cæcus, præsens est illi soli, sed ipse soli absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, sic omnis impius, cæcus est corde. Præsens est illi sapientia, sed cum cæco præsens est, oculis eius absens est: non quia ipsa illi absens est, sed quia ipse ab illa absens est. Quid ergo faciat iste? mundet unde possit uideri deus: quomodo? Si propterea uidere non possit, quia sordidos & saucios oculos haberet, irruente puluere aut pituita uel fumo, diceret illi medicus, Purga de oculo tuo quicquid mali est, ut possis uidere lucem oculorum tuorum. Puluis, pituita, fumus, peccata & iniquitates sunt. Tolle inde ista omnia, & uidebis sapientiam quæ præsens est, quia deus est ipsa sapientia. Et dictum est, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Math. 5

De eo quod scriptum est, Fuit homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes, usque ad id quod ait, Plenum gratiæ & ueritatis. Tractatus II.

B Onum est fratres charissimi, ut textum diuinarum scripturarum, & maxime sancti euangelij, nullum locum prætermittentes pertractemus, ut possumus: & pro nostra capacitate pascamur, & ministremus uobis unde & nos pascimur. Capitulum primum præterito die dominico tractatum esse meminimus, id est, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In illo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt: hucusque tractatum esse credo. Recordamini omnes qui affuistis, & qui non affuistis, credite nobis & his qui adesse uoluerunt. Nunc ergo quia non possumus semper omnia replicare propter eos, qui hoc uolunt audire quod sequitur, & oneri est illis, si reperantur priora cum defraudatione posteriorum, dignentur & qui non aderant non præterita exigere, sed cum his qui aderant & nunc audire præsentia. Sequitur, Fuit homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Etenim ea quæ dicta sunt superius, fratres charissimi, de diuinitate Christi dicta sunt ineffabili & propè ineffabiliter. Quis enim capiat, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum? Et ne uilescat tibi nomen uerbi per consuetudinem quotidianorum uerborum, & deus erat uerbum. Hoc uerbum id ipsum est, unde hesterno die multum locuti sumus, & præstiterit dominus

dominus ut uel tanta loquendo aliquid ad corda uestra perduxerimus. In principio erat uerbum. Id ipsum id ipsum est, eodem modo est sicut est, semper sic est, mutari non potest, hoc
 Exod. 3 est, deus est. Quod nomen suum dixit famulo suo Moyse, Ego sum qui sum, & qui est misit me. Quis ergo hoc capiet? cum uideatis omnia mortalia mutabilia, cum uideatis non solum corpora uariari per qualitates, nascendo, crescendo, deficiendo, moriendo, sed etiam ipsas
 animas per affectum diuersarum uoluntatum [†] distendi atque dispergi: cum uideatis homines & percipere posse sapientiam, si se illius luci & calori admouerint: & amittere posse sapientiam, si inde malo affectu recesserint. Cum uideatis ergo ista omnia esse mutabilia, quid est quod est, nisi quod transcendit omnia, quæ sic sunt ut non sint? Quis ergo hoc capit, aut quis quomodo cumque intenderit uires mentis suæ, ut attingat quomodo potest ad id quod est, ut cum ad id quodcumque mente attigerit, possit peruenire? Sic est enim tanquam uideat quisque de longinquo patriam & mare interiaceat, uidet quod eat, sed non habet qua eat: sic ad illam stabilitatem nostram ubi quod est, est, quod hoc solum semper sic est ut est, uolumus peruenire: interiacet mare huius seculi qua imus, & si iam uidemus quod imus: nam multi nec quod eant uident. Ut ergo esset & qua iremus, uenit inde ad quem ire uolebamus. Et quid fecit? Instituit lignum quo mare transeamus. Nemo enim potest transire mare huius seculi, nisi cruce Christi portatus. Hanc crucem aliquando complectitur & infirmus oculus & quia non uidet longe quod eat, non ab illa recedat, & ipsa illum perducet. Itaque fratres mei, hoc, insinuauerim cordibus uestris, si uultis pie & Christiane uiuere, adhærete Christo secundum id quod pro nobis factus est, ut perueniatis ad eum secundum id quod est, & secundum id quod erat. Accessit, ut pro nobis hoc fieret: quia hoc pro nobis factus est ubi portent infirmi, & mare huius seculi transeant, & perueniant ad patriam, ubi iam nauis non opus erit, quia nullum mare transibitur. Melius est ergo non uidere mente id quod est, & tamen à Christi cruce non recedere, quam uidere illud mente, & crucem Christi contemnere. Bonum est super hoc & optimum, si fieri potest, ut & uideatur quod eundem sit, & teneatur quo portetur qui pergit. Hoc potuerunt mentes magnæ montium: qui montes dicti sunt, quos maxime illustrat lumen iustitiæ, potuerunt & uiderunt illud quod est: nam uidens Ioannes dicebat, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Viderunt hoc, & ut peruenirent ad id quod uidebant de longe, à cruce Christi non recesserunt, & humilitatem Christi non contempserunt. Paruuli ergo qui hoc non possunt intelligere, non recedentes à cruce & à passione & à resurrectione Christi, in ipsa nauis perducuntur ad id quod non uident, in qua nauis perueniunt & illi qui uident. At uero quidam philosophi huius mundi extiterunt, & inquisierunt creatorem per creaturam: quia potest inueniri per creaturam, euidenter dicente Apostolo, Inuisibilia enim eius à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque uirtus eius & diuinitas, ut sint inexcusabiles. Et sequitur, Quia cum cognouissent deum, non dixit, quia non cognouerunt deum: sed quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et unde obscuratum est? Sequitur & dicit apertius, Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: uiderunt enim quod ueniendum esset, sed ingrati ei qui illis præstitit quod uiderunt, sibi uoluerunt tribuere quod uiderunt, & facti superbi amiserunt quod uidebant, & conuersi sunt inde ad idola & simulacra & culturas demonum, adorare creaturam, & contemnere creatorem: sed iam isti elisi ista fecerunt. Ut autem eliderentur superbi erant: cum autem superbirent, sapientes se esse dixerunt. Hi ergo de quibus dixit, Qui cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, uiderunt hoc quod dicit Ioannes, quia per uerbum dei facta sunt omnia, Nam inueniuntur ista & in libris philosophorum. Et quia unigenitum filium habet deus, per quem facta sunt omnia, illud potuerunt uidere quod est, sed uiderunt de longe: noluerunt tenere humilitatem Christi, in qua nauis securi peruenirent ad id quod longe uidere potuerunt, & sorduit eis crux Christi. Mare transeundum est, & lignum contemnitis: O sapientia superba, irridens crucifixum Christum,

stum, ipse est quem longe uidisti. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Sed quare crucifixus est? Quia lignum tibi humilitatis eius necessarium erat: Superbia enim tumeras, & longe ab illa patria proiectus eras, & fluctibus huius seculi interrupta est uia, & qua transeatur ad patriam, non est nisi ligno porteris. Ingrate, irrides eum qui ad te uenit ut redeas: Ipse factus est uia, & hoc per mare. Inde in mari ambulauit, ut ostenderet in mari esse uiam. Sed tu qui quomodo ipse ambulare in mari non potes, nauis portare, ligno portare: Crede in crucifixum, & poteris peruenire. Propterea crucifixus est, ut humilitatem doceret, & quia si sic ueniret ut deus non agnosceretur. Si enim sic ueniret ut deus, non ueniret eis qui uidere deum non poterant: Non enim secundum id quod deus est, aut uenit aut discedit, cum sit ubique præsens, & nullo loco contineatur. Sed secundum quid uenit? Quod apparuit homo. Quia ergo sic erat homo ut lateret in illo deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inueniretur plus quam homo. Et quis est hic? Fuit homo. Et quomodo posset iste uerum de deo dicere, nisi missus à deo? Quid uocabatur? Ioannes. Cui nomen erat Ioannes. Quare uenit? Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Qualis iste qui testimonium perhiberet de lumine? Magnum aliquid iste Ioannes, ingens meritum, magna gratia, magna celsitudo. Mirare, plane mirare, sed tanquam montem. Mons autem in tenebris est, nisi luce uestiatur: Ergo tantum mirare Ioannem, ut audias quid sequatur: Non erat ille lumen. Ne cum montem putes lumen esse, naufragium in monte facias, non solatium inuenias. Sed quid debes mirari? Montem tanquam montem: Erige autem te ad illum qui illuminat montes, qui ad hoc erectus est, ut prior radios excipiat, & oculis tuis faucibus nunciet. Ergo non erat ille lumen: Quare igitur uenit? Sed ut testimonium perhiberet de lumine. Ut quid hoc? Ut omnes crederent per illum. Et de quo lumine testimonium perhiberet? Erat lux uera. Quare additum est, uera? Quia & homo illuminatus dicitur lux, sed uera lux illa est quæ illuminat: Nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo & Ioannes erat lux, sed non uera lux, quia per eum non illuminantur tenebræ, sed illuminatione factus est lux: nisi enim illuminaretur, tenebræ erant, sicut omnes impij, quibus iam credentibus dixit Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ. Modo autem quia crediderant, quid? Nunc autem lux, inquit, in domino. Nisi aderet in domino, non intelligeremus. Lux, inquit, in domino, tenebræ non in domino eratis. Fuistis enim aliquando tenebræ, ibi enim non addidit, in domino: Ergo tenebræ in uobis, lux in domino. Sic & ille non erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Vbi autem est ipsa lux? Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Si omnem hominem uenientem, & ipsum Ioannem: Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari uolebat. Intelligat charitas uestra: Veniebat ad mentes infirmas, ad corda faucia, ad aciem animæ lippientis. Ad hoc uenerat, unde posset anima uidere quod perfecte est: quomodo plerumque contingit, ut in aliquo corpore radiato cognoscat ortus esse sol, quæ oculis uidere non possumus, quia & qui faucios habet oculos, idonei sunt uidere parietem illuminatum & illustratum à sole, uel montem uel arborē, aut aliquid huiusmodi idonei sunt uidere, & in alio illustrato demonstrat illis ortus ille, cui uidendo adhuc minus idonea acie gerunt. Sic ergo illi motes ad quos Christus uenerat, minus idonei erant eum uidere: radiabat Ioannem, & per illum contentem se radiatum, ac se illuminatum esse, non quod radiaret & illuminaret, cognitus est ille qui illuminat, cognitus est ille qui illustrat, cognitus est qui implet. Et quis est? Qui illuminat, inquit, omnem hominem uenientem in hunc mundum: nam si illinc non recederet, non esset illuminatus. Sed ideo hic illuminatus, quia illinc recessit, ubi homo semper poterat esse illuminatus. Quid ergo si uenit hic, illuminatus, quia illinc recessit, ubi homo semper poterat esse illuminatus. Quid ergo si uenit hic, ubi erat? In hoc mundo erat. Hic erat & huc uenit: Hic erat per diuinitatem, & huc uenit per carnem, quia cum hic esset per diuinitatem, à stultis cæcis & iniquis uideri non poterat. Ipsi iniqui tenebræ sunt, de quibus dictum est: Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehendunt.

derunt. Ecce hic est & modo, & hic erat, & semper hic est, & nunquam recedit, & nusquam recedit. Opus est ut habeas unde uideas quod tibi nunq̃ recedit: Opus est ut tu non recedas ab eo, qui nusq̃ recedit: Opus est ut tu non deseras, & non defereris. Noli cadere, & non tibi occidet: Si tu feceris casum, ille tibi facit occasum: Si autem tu stas, præsens est tibi. Sed non stetit, recordare unde cecideris: unde te deiecit qui prior te cecidit. Deiecit enim te, nō ui, non impulsu, sed uoluntate tua. Si enim malo non consentire, stares, illuminatus maneres. Modo autem quia iam cecidisti, & factus es saucius corde, unde uideri illa lux non potest, uenit ad te talis qualem possis uidere, & talem se hominem præbuit, ut ab homine quæreret testimonium. Ab homine quærir testimonium deus, & deus testem habet hominem. Habet deus testem hominem, sed propter hominem. Tam infirmi sumus, ut per lucernam quæramus diem, quia lucerna dictus est ipse Ioannes domino dicente, Ille erat lucerna ardens & lucens, & uos uoluistis exultare ad horam in lumine eius: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, Ergo ostendit quia propter homines uoluit per lucernam demonstrari ad fidem credentium, ut per ipsam lucernam inimici eius confunderentur. Illi enim inimici qui illum tentabant & dicebant: Dic nobis in qua potestate ista facis? Interrogabo uos & ego, inquit, unum sermonem, dicite mihi: Baptismum Ioannis unde est, de celo an ab hominibus? Et turbati sunt, & dixerunt apud semetipsos: Si dixerimus de celo, dicturus est nobis: Quare ergo non credidistis illi? Quia ille Christo perhibuerat testimonium, & dixerat, Non sum ego Christus, sed ille: Si autem ex hominibus dixerimus, timemus populum ne lapidet nos, quia tanquam prophetam habebant Ioannem. Timentes lapidationem, sed plus timentes ueritatis confessionem, responderunt mendacium ueritati, & mentita est iniquitas sibi. Dixerunt enim, Nescimus. Et dominus quia ipsi contra se clausuerant, negando se scire quod nouerant, nec ipse illis aperuit, quia nō pulsauerunt. Dictum est em̃, Pulsate, & aperietur uobis. Non solum autem illi, non pulsauerunt ut aperiretur, sed negando ostium ipsum contra se astrinxerunt. Et ait eis dominus: Nec ego dico uobis, in qua potestate ista facio. Et confusi sunt per Ioannem, impletumq̃ in illis est, Parauit lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione. In mundo erat, Et mundus per ipsum factus est. Ne putes quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, in mundo est cælum, in mundo est sol & luna & stellæ, in mundo arbores, pecora, homines: Non sic iste in mundo erat. Sed quomodo erat? Quomodo artifex, regens quod fecit: Non enim sic fecit quomodo facit faber arcam. Forinsecus est arca quam fecit, & illa in alio loco posita est cum fabricatur, & quamuis iuxta sit, ipse alio loco sedet qui fabricat & extrinsecus est ad illud quod fabricat: Deus autem mundo infusus fabricat ubiq̃ positus, fabricat & non recedit aliquo, non extrinsecus quasi uersat molem quam fabricat: Præsentia maiestatis facit quod facit, præsentia sua gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per eum mundus actus est: Per ipsum enim mundus factus est, & mundus eum non cognouit. Quid est, mundus factus est per ipsum? Cælum & terra, mare & omnia quæ in eis sunt, mundus dicitur. Iterum alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur. Mundus per ipsum factus est. Et mundus eum non cognouit) Num enim cæli, non cognouerunt creatorem suum, aut angeli non cognouerunt creatorem suum, aut non cognouerunt creatorem suum sidera, quem consitentur dæmonia? Omnia undique testimonium perhibuerunt. Sed qui non cognouerunt? Qui amando mundum, dicti sunt mundus: Amando enim habitamus corde. Amando autem hoc appellari meruerunt, quod ille ubi habitabant, quomodo dicimus, mala est illa domus, aut bona est illa domus: Non in illa quam dicimus malam parietes accusamus, aut in illa quam dicimus bonam parietes laudamus, sed malam domum, inhabitantes malos, & bonam domum, inhabitantes bonos: Sic & mundum, qui inhabitant amando mundum: qui sunt qui diligunt mundum. Ipsi enim corde habitant in mundo: Nam qui non diligunt mundum, carne uersantur in mundo, sed corde inhabitant cælum, sicut Apostolus dicit, Nostra autem conuersatio in cælis est.

Ergo

A Ergo mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. In sua propria uenit, quia omnia ista per eum facta sunt. Et sui eum non receperunt. Qui sui? Homines quos fecit. Iudæi quos primitus fecit super omnes gentes esse, quia alia gentes idola adorabant, & dæmonibus seruebant: Ille autem populus natus erat de semine Abraæ, & ipsi maxime sui, quia & per carnem quam suscipere dignatus est cognati. In sua propria uenit, & sui eum non receperunt. Omnino nullus recepit. Nullus ergo saluus factus est: Nemo ergo saluus fiet, nisi qui Christum susceperit ueniētem. Sed addidit, Quotquot autē receperunt eum. Quid eis præstitit? Magnam beueuolentiam, magnam misericordiam. Vnicus natus est, & noluit manere unus. Multi homines cū filios nō habuerint, peracta ætate adoptant sibi, & uoluntate faciunt quod natura non potuerunt: hoc faciunt homines. Si autē aliquis habeat filium unicum, gaudet de illo magis, quia solus omnia possessorus est, & non habebit qui cum eo diuidat hæreditatem, ut pauperior remaneat. Non sic deus, unicum eundem ipsum quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum, ut non esset unicus, sed fratres haberet adoptatos. Nō enim nos nati sumus de deo quomodo ille unigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim uenit unigenitus ut solueret peccata, quibus peccatis implicabamur ne adoptaret nos, propter impedimentum eorum, quos sibi fratres facere uolebat, ipse soluit & fecit cohæredes. Sic enim dicit Apostolus, Si autem filij, & hæredes per deum. Et iterum, Hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Non timuit ille habere cohæredes: quia hæreditas eius non sit angusta, si multi possederint. Illi ipsi certe illo possidente fiunt hæreditas ipsius, & ille uicissim sit hæreditas ipsorum. Audi quomodo ipsi fiant hæreditas ipsius, Dñs dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ille quomodo sit hæreditas eorū? Dicit in psalmo, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Et nos illum possideamus, & ipse nos possideat sicut dominus. Nos illū possideamus sicut salutem, nos eum possideamus sicut lucem. Quid ergo dedit his qui receperunt illum? Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, ut teneant lignum & mare transeant. Et quomodo illi nascuntur? Isti quia filij dei & fratres Christi, utiq̃ nascuntur: Nam si nō nascuntur, filij quomodo esse possunt? Sed filij hominū nascuntur ex carne & sanguine, & ex uoluntate uiri & complexu coniugij. Illi autem quomodo ei nascuntur? Qui non ex sanguinibus, tanq̃ maris & sceminæ. Sanguines non est latinum, sed quia græce positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur sic ponere, & quasi minus latine loqui secundū Grammaticos, & tamē explicare ueritatem secundū auditum uerborum. Si enim diceret ex sanguine, singulari numero, non explicaret quod uolebat. Ex sanguinibus enim homines nascuntur maris & sceminæ. Dicamus ergo, nō timeamus serulas Grammaticorum, dum tamen ad ueritatem solidam & certiore perueniamus. Reprehendit qui intelligit, ingratus quia intellexit: Non ex sanguinibus, neq̃ ex uoluntate carnis, neq̃ ex uoluntate uiri. Carnem pro scemina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et Apostolus ait, Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit: nemo enim unq̃ carnem suam odio habet. Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo & aliquādo spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista seruire: nā ubi caro imperat, & spiritus seruit, peruersa domus est. Quid peius in domo, ubi scemina habet imperium super uirum? Recta autem domus ubi uir imperat, scemina obtemperat. Rectus ergo ipse homo ubi spiritus imperat, caro seruit. Hic ergo non ex uoluntate carnis, neq̃ ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Vt autem homines nasceretur ex deo, primo ex ipsis natus est deus. Christus enim deus, & Christus natus ex hominibus, non quæsiuit quidē nisi matrem in terra, quia iam patrem habebat in cælo: natus ex deo per quem efficeremur, natus ex scemina per quē resciceremur. Noli ergo mirari o homo, quia efficeris filius per gratiam, quia nasceris ex deo secundū uerbum eius. Prius ipsum uerbum uoluit nasci ex homine, ut tu securus nascereris ex deo, & diceres tibi, Nō sine causa

b deus

deus nasci ex homine uoluit, nisi quia alicuius momenti me existimauit, ut immortalem me faceret, & pro me mortaliter nasceretur. Ideo cum dixisset, ex deo nati sunt, quasi ne miraremur & exhorreremus tantam gratiam, ut nobis incredibile uideretur, quia homines ex deo nati sunt, quasi securum te faciens, ait, Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quid ergo miraris, quia homines ex deo nascuntur? Attende ipsum deum natum ex hominibus. Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: quia uero uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, ipsa natiuitate collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri, ut possimus uidere maiestatem eius per eius humilitatem. Ideo factum est uerbum caro, & habitauit in nobis: sanauit oculos nostros. Et quid sequitur? Et uidimus gloriam eius. Gloriam eius nemo poterat uidere, nisi carnis humilitate sanaretur, unde non poteramus uidere. Intendat ergo charitas uestra, & uidete quod dico. Irruerat homini quasi puluis in oculum, irruerat terra, sauciauerat oculum, uidere non poterat lucem. Oculi iste sauciatus inungitur: terra sauciatus erat, & terra illuc mittitur ut sanetur. Omnia enim collyria & medicamenta nihil sunt, nisi de terra. De puluere caecatus es, de puluere sanaris: ergo caro te caecauerat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat oculus cordis caecatus: Verbum caro factum est. Medicus iste tibi fecit collyrium. Et quoniam sic uenit ut de carne uitia carnis exstingeret, & de morte occideret mortem: ideo factum est in te, ut quoniam uerbum caro factum est, possis dicere, Et uidimus gloriam eius. Qualem gloriam? Qualis factus est filius hominis. Illa humilitas ipsius est, non gloria ipsius. Sed ad quod perducta est acies hominis curata per carnem? Vidimus, inquit, gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae & ueritatis. De gratia & ueritate alio loco uberius in ipso euangelio, si dominus dignatus fuerit donare, tractabimus. Haec nunc sufficiat, & edificamini in domino Iesu Christo, & confortamini in fide, & uigilate in bonis operibus, & a ligno nolite recedere, per quod possitis mare transire.

Ab eo quod scriptum est, Ioannes testimonium perhibet de ipso, usque ad id quod ait, Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.

Tractatus tertius.

GRATIAM & ueritatem dei, qua plenus sanctus apparuit unigenitus filius domini & saluator noster Iesus Christus, distinguendam a ueteri testamento, quoniam res est noui testamenti, suscepimus in nomine domini, & uestrae charitati promissimus. Adestote ergo intenti, ut & quantum capio, donet deus, & quantum capitis, audiat. Reliquum enim erit, ut si semen quod spargitur in cordibus uestris, non abstulerint aues, nec spinae praefocauerint, nec aestus exusserint, accedente pluuia hortationum quotidianarum, & cogitationibus uestris bonis quibus hoc agitur in corde, quod agitur in agro rastris, ut gleba frangatur, & semen operiatur, & germinare possit ut afferat fructum, ad quem gaudeat & laetetur agricola. Si autem pro semine bono & pro pluuia bona, non fructum, sed spinas attulerimus, nec semen accusabitur, nec pluuia erit in crimine, sed spinis ignis debitus praeparabitur. Homines sumus, quod puto non diu esse suadem dum charitati uestrae, Christiani, & si Christiani, utique ipso nomine ad Christum pertinentes. Huius signum in fronte gestamus: de quo non erubescimus, si & in corde gestamus. Signum eius est humilitas eius. Per stellam eum magi cognouerunt, & erat hoc signum de domino datum coeleste atque preclarum. Noluist stellam esse in fronte fidelium signum suum, sed crucem suam: unde humiliatus, inde glorificatus est. Inde erexit humiles, quo humiliatus ipse descendit. Pertinemus ergo ad euangelium, pertinemus ad nouum testamentum. Lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas per Iesum Christum facta est. Interrogamus Apostolum, & dicit nobis, Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia, Misit ergo filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut ad optionem filiorum reciperemus. Ecce ad hoc uenit Christus, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut iam non simus sub lege, sed sub gratia. Quis ergo dedit legem? Ille dedit legem, qui dedit & gratiam. Sed

A Sed legem per seruum misit, cum gratia ipse descendit. Et unde facti erant homines sub lege? Non implendo legem: qui enim legem implet, non est sub lege, sed cum lege: qui autem sub lege est, non subleuatur, sed premitur lege. Omnes itaque homines sub lege constitutos reos facit lex, & ad hoc illis super caput est, ut ostendat peccata, non tollat. Lex ergo iubet, dator legis miseretur. In eo quod lex iubet, conantes homines implere uiribus suis quod a lege praecipitum est, ipsa sua temeritate & praecipiti praesumptione ceciderunt, & non sunt cum lege, sed sub lege facti sunt rei. Et quoniam suis uiribus implere non poterant legem, facti rei sub lege, implorauerunt liberatoris auxilium, & reatus legis fecit agnitum superbis. Agnitudo superbiorum, facta est confessio humilium. Iam consentient agroti qui agrotant, ueniat medicus, & sanat agrotos. Medicus quis est? Dominus noster Iesus Christus: Quis dominus noster Iesus Christus? Ille qui uisus est ab eis a quibus crucifixus est. Ille qui apprehensus, colaphizatus, flagellatus, sputis illitus, spinis coronatus, in cruce suspensus, mortuus, lancea uulneratus, de cruce depositus, in sepulchro positus. Ille ipse dominus noster Iesus Christus: ille ipse planè, & ipse est totus medicus uulnerum nostrorum crucifixus. Ille cui insultatum est, quo pendente persecutores caput agitabant, & dicebant, Si filius dei es, desce de cruce. Ipse est totus medicus noster, ipse planè. Quare ergo non ostendit insultantibus quia ipse erat filius dei, ut si se permisit in cruce leuari, saltem cum illi dicerent, Si filius dei est, descendat de cruce: tunc descenderet & ostenderet eis uerum se esse filium dei, quem illi ausi fuerant irridere? Noluist. Quare noluit? Nunquid quia non potuit? Potuit planè. Quid est enim amplius, de cruce descendere, an de sepulchro surgere? Sed pertulit insultantes: nam crux non ad potentiae documentum, sed ad exemplum patientiae suscepta est. Ibi uulnera tua curauit, ubi sua diu pertulit. Ibi a morte sempiterna sanauit, ubi temporaliter mori dignatus est: & mortuus est. An non in illo mors mortua est? Qualis mors? Quae mortem occidit. Ipse est tamen dominus noster Iesus Christus totus, qui uidebatur & tenebatur & crucifigebatur? Non totum hoc ipse est. Hoc ipse est quidem: sed non totum illud quod uidebatur a Iudaeis, non hoc est totum Christus. Et quid est? In principio erat uerbum. In quo principio? Et uerbum erat apud deum. Et quale uerbum? Et deus erat uerbum. Nunquid forte a deo factum est hoc uerbum? Non. Hoc enim erat in principio apud deum. Quid ergo, alia quae fecit deus non similia sunt uerbo? Non. Quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quomodo per ipsum omnia sunt facta? Quia quod factum est, in ipso uita erat, & antequam fieret, uita erat. Quod factum est, non est uita: sed in arte, hoc est in sapientia dei, antequam fieret uita erat. Quod factum est, transiit: quod est in sapientia, transire non potest. Vita ergo in illo erat quod factum est. Et qualis uita? Quia & anima corporis uita est. Corpus nostrum habet uitam suam, quam cum amiserit, mors est corporis. Talis ergo erat illa uita? Non. Sed uita erat lux hominum. Nunquid lux pecorum? Nam ista lux & hominum & pecorum est. Est quaedam lux hominum, unde distant homines a pecoribus. Videamus, & tunc intelligemus quid sit lux hominum. Non distas a pecore, nisi intellectu. Noli aliunde gloriari. De uiribus praesumis, a bestiis uinceris: de uelocitate praesumis, a muscis uinceris: de pulchritudine praesumis, quanta pulchritudo est in pennis pauonis? Vnde ergo melior? Ex imagine dei. Vbi imago dei? In mente, in intellectu. Si ergo ideo melior pecude, quia habes mentem qua intelligas, quod non potest pecus intelligere: inde autem homo, quia melior pecore. Lux hominum est lux mentium: lux mentium supra mentes est, excedit omnes mentes. Hoc enim erat uita illa per quam facta sunt omnia. Vbi erat? Hic erat. An apud patrem erat, & hic non erat? An quod uerius est & apud patrem erat & hic erat? Si ergo hic erat, quare non uidebatur? Quia lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. O homines, nolite esse tenebrae, nolite esse infideles, inique, rapaces, auari, amatores seculi. Haec sunt tenebrae. Lux non est absens, sed uos absentes estis a luce. Caecus in sole praesentem habet solem, sed absens est ipse soli. Nolite ergo esse tenebrae. Haec est enim forte gratia de qua dicturus sum. Vtinam non simus tenebrae.

Ephe. 5. bræ, & dicat nobis Apostolus, Fuiſtis aliquando tenebræ, nūc autem lux in domino. Quia ergo non uidebatur lux hominum, id est lux mentium, opus erat ut homo diceret de luce testimonium, nō quidem tenebrosus, sed iam illuminatus: nec tamen quia illuminatus ideo ipse lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine: nam nō erat ille lux. Et quæ erat illa lux? Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientē in hunc mūdum. Et ubi erat ista? In hoc mundo erat. Et quomodo in hoc mundo erat, nunquid sicut ista lux solis, lunæ, lucernarum, sic & ista lux in mundo est? Non. Quia mundus per eum factus est, & mundus eum nō cognouit: hoc est, lux in tenebris lucet, & tenebræ eā nō cōprehenderunt: mundus enim tenebræ, quia dilectores mundi, mundus. Non enim creatura non agnouit creatorem suum: testimonium dedit cælum de stella: testimonium dedit mare, portans ambulātem dominum suum: testimonium dederunt uenti, qui ad eius iūssum quieuerunt: testimonium dedit terra, illo crucifixo contremuit. Si omnia ista testimonium dederunt, quomodo mundus eum non cognouit, nisi quia mundi dilectores sunt mundi, corde habitantes mūdum? Et malus mundus, quia mali homines habitatores mundi: sicut mala domus, non parietes, sed inhabitantes. In propria uenit, id est, in sua uenit, & sui eum non receperūt. Quæ ergo spes est, nisi quia quotquot receperūt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri? Si filij sunt, nascuntur: si nascuntur, quomodo nascuntur? Non ex carne, non ex sanguinibus, nō ex uoluntate carnis, non ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Gaudeant ergo, quia ex deo nati sunt: præsumant se pertinere ad deum, accipiant documentum, quia ex deo nati sunt. Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Si uerbum non erubuit nasci de homine, homines erubescunt nasci de deo? Hoc autem quia fecit, curauit: quia curauit uidemus. Hoc est enim quod uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: medicamentum nobis factū est, ut quia terra cæcabamur, de terra sanaremur, & sanati quid uideremus? Et uidimus, inquit, gloriam eius, gloriam tanq̃ unigeniti à patre, plenū gratiæ & ueritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso & damat, dicens, Hic erat quem dixi, Qui post me uenit, ante me factus est. Post me uenit, & præcessit me. Quid est, ante me factus est? Præcessit me, non factus est anteq̃ factus essem ego, sed antepositus est mihi, hoc est, ante me factus est. Quare ante te factus est, cum post te uenerit? Quia prior me erat. Prior te o Ioannes. Quid magnum si prior te? Bene, quia tu illi perhibes testimonium. Audiamus ipsum dicentem, Et ante Abraam ego sum. Sed & Abraam in medio generis humani ortus est: multi ante illum, multi post illum. Audi uocem patris ad filium, Ante luciferum genui te, Qui ante luciferum genitus est, omnes ipse illuminat. Dictus est enim quidā lucifer qui cecidit: erat enim angelus, & factus est diabolus: & dixit de illo scriptura, Lucifer qui mane oriebatur, cecidit. Vnde lucifer? Quia illuminatus lucebat. Vnde autem tenebrosus factus? Quia in ueritate nō stetit. Ergo ille ante luciferū, ante omnē illuminatū: siquidē ante omnē illuminatum esse necesse est, à quo illuminatur omnes qui illuminari possunt: ideo hoc sequitur. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quid accepistis? Et gratiā pro gratia. Sic enim habet uerba euangelica collata cū exemplaribus græcis. Nō ait, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiā pro gratia: sed sic ait, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiā pro gratia: id est accepimus, ut nescio quid nos uoluerit intelligere de plenitudine eius accepisse, & insuper, gratiā pro gratia. Accepimus enim de plenitudine eius, primo gratiā: & rursum accepimus gratiā pro gratia. Quā gratiā primo accepimus? Fidē. In fide ambulantes in gratiam ambulamus. Vnde enim hoc meruimus? Quibus nostris præcedētibz meritis? Non se quisq̃ compalpet, redeat in consciētiam suam, quærat latebras cogitationum suarum, redeat ad seriem factorū suorum: non attendat quid sit si iam aliquid est, sed quid fuerit ut esset aliquid, inueniet non se dignum fuisse nisi supplicio. Si ergo supplicio dignus fuisti, & uenit ille qui non peccata puniret, sed peccata donaret, gratia tibi data est, non merces reddita. Vnde uocatur gratia? Quia gratis datur. Non enim præcedētibz meritis eam emisti quod accepisti. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut eius peccata dimitterentur.

A rentur. Quid meruit? Interroget iustitiam, inueniet pœnam. Interroget misericordiam, inueniet gratiam. Sed hoc promiserat deus per prophetas. Itaq̃ cum uenit dare quod promiserat, non solum gratiā dedit, sed & ueritatem. Quomodo exhibita est ueritas? Quia factum est quod promissum est. Quid est ergo gratiā pro gratia? Fide promeremur deum, & qui digni non eramus quibus peccata dimitterentur, ex eo quia tantum donum indigni accepimus, gratia uocatur. Quid est gratia? Gratis data. Quid est gratia? Gratis donata, non reddita. Si tibi debebatur, merces reddita est, nō gratia donata. Si autē uere debebatur, bonus fuisti: si autem non merito tuo, ut uerum est, malus fuisti. Credidisti autem in eum qui iustificat impiū. Quid est qui iustificat impiū? Ex impio facit pium. Cogita quid per legem tibi imminere debebat, & quid per gratiam cōsecutus sis. Si cōsecutus autem es istam gratiam fidei, eris iustus ex fide. Iustus enim ex fide uiuit, & promerebis deum uiuēdo ex fide. Cum promerueris deum uiuēdo ex fide, accipies præmiū immortalitatem, & uitam æternam: & illa gratia est. Non pro merito quidem accipies uitam æternam, sed tātum pro gratia. Si enim fides gratia est, & uita æterna quasi merces est fidei, uidetur quidem deus uitam æternam tanq̃ debitam reddere. Cui debitam? Fideli, quia promeruit illā per fidem. Sed quia ipsa fides gratia est, & uita æterna gratia est pro gratia: audi Paulum apostolum confitentem gratiam, & postea debitum expectentem. Confessio gratiæ quæ est in Paulo? Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriōsus, sed misericordiam, inquit, cōsecutus sum. Indignum se dixit qui consequeretur, cōsecutum tamen non per merita sua, sed per misericordiam dei. Audi illum iam flagitantem debitum, qui primo indebitam susceperat gratiam. Ego enim, inquit, iam immolor, & tempus resolutionis meæ instat, bonum certamen certauī, cursum consummaui, fidem seruauī, de cætero reposita est mihi corona iustitiæ. Iam debitum flagitat, iam debitum exigit. Nam uide uerba sequentia, Quam mihi reddet dominus in illa die, iustus iudex. Ut ante susceperet gratiam, misericordem patrem opus habebat: ut præmiū gratiæ, iudicem iustum, qui nō damnauit impiū, donauit fidelem. Et tamen si bene cogites, ipse dedit fidem primo, quæ eum promeruit: non enim de tuo promeruit, ut tibi aliquid deberetur. Quod ergo præmiū immortalitatis postea tribuit, dona sua coronat, nō merita tua. Ergo fratres, omnes de plenitudine eius accepimus. De plenitudine misericordiæ eius, de abundantia bonitatis eius accepimus. Quid? Remissionem peccatorum, ut iustificaremur ex fide. Et insuper quid? Gratiam pro gratia, id est, pro hac gratia in qua ex fide uiuimus, recepturi sumus aliam. Quid tamē nisi gratiam? Nam si dixerō, quia & hoc debetur, aliquid mihi assigno quasi cui debebatur. Coronat autem in nobis deus dona misericordiæ suæ, si in ea gratia quam primum accepimus, perseueranter ambulemus. Lex enim per Moysen data est, quæ reos tenebat. Quid enim ait Apostolus, Lex subintravit, ut abundaret delictum. Hoc proderat superbis, ut abundaret delictū: multum enim sibi dabant, & quasi uiribus suis multum assignabant, & non poterant implere iustitiā, nisi adiuuaret ille qui iustus erat. Superbiam illorum uolens domare deus, dedit legem, tanq̃ dicens, Ecce implete, ne putetis deesse iubētem. Non deest qui iubeat, sed deest qui impleat. Si ergo deest qui impleat, unde non implet? Quia natus cum traduce peccati & mortis, de Adam natus traxit secum quod ibi conceptum est. Cecidit primus homo, & omnes qui de illo nati sunt, de illo traxerunt concupiscētiā carnis. Oportebat ut nasceretur alius homo, qui nullam traxit concupiscētiā, homo & homo, homo ad mortem, & homo ad uitam: sicut dicit Apostolus, Quoniā quidem per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Per quem hominem mors, & per quem hominem resurrectio mortuorum? Noli festinare. Sequitur & dicit, Sicut enim in Adā omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabuntur. Qui pertinent ad Adā: Omnes qui nati sunt de Adā. Qui ad Christum? Omnes qui nati sunt p Christum. Quare omnes in peccato? Quia nemo natus est præter Adā. Ut autē omnes nascerentur ex Adā, necessitatis fuit ex damnatione nasci: per Christum, uolūtatis est & gratiæ, Non cogūtur homines nasci per Christū, non quia uoluerunt, b 3 nati

1. Timoth. 1

2. Timoth. 4

Deus coronat dona sua non merita tua.

Rom. 5

Lex data est propter superbia.

1. Cor. 15

nati sunt ex Adam: omnes tamen qui ex Adam cum peccato, peccatores: omnes qui per Christum iustificati, iusti, non in se sed in illo: nam in se si interrogas, Adam sunt: in illo si interrogas, Christi sunt. Quare? Quia ille caput dominus noster Iesus Christus, non cum traduce peccati uenit, sed tamen uenit cum carne mortali. Mors peccatorum poena erat, in domino munus misericordiae erat, non poena peccati. Non enim aliquid habebat dominus, quare iuste moreretur. Ipse ait, Ecce uenit princeps huius mundi, & in me nihil inuenit. Quare ergo moreris? Sed ut sciant omnes quia uoluntatem patris mei facio, surgite eamus hinc. Non habebat ille quare moreretur, & mortuus est: tu habes quare, & mori dedignaris. Dignare aequo animo pati per meritum tuum, quod ille pati dignatus est, ut te a sempiterna morte liberaret. Homo & homo: sed ille non nisi homo: iste deus & homo. Ille homo peccati, iste homo iustitiae. Mortuus es in Adam, resurge in Christum, nam utrumque debetur tibi. Iam credidisti in Christum, reddes tamen quod debes de Adam. Sed non te in aeternum tenebit uinculum peccati: quia mortem tuam aeternam occidit mors temporalis domini dei tui. Ipsa est gratia fratres mei, ipsa est & ueritas, quia & promissa & exhibita. Non erat ista in ueteri testamento, quia lex minabatur, non opitulabatur: iubebat, non sanabat: languorem ostendebat, non auferbat: sed illi preparabat medico uenturo cum gratia & ueritate: tanquam ad aliquem quem curare uult medicus, mittat primum seruum suum, ut ligatum illum inueniat. Sanus non erat, & sanari nolebat, & ne sanaretur, sanum se esse iactabat. Missa lex est, ligauit eum, inuenit se reum, iam clamabat de ligatura. Venit dominus, curat amaris aliquid, quantum & acerbis medicamentis: Dicit enim agrote, fertor dicit, tolera dicit, noli diligere mundum, habeto patientiam, curret te ignis continetia, ferrum persecutionum tolerant uulnera tua. Expauescabas qui fuisti ligatus, liber ille & non ligatus bibit quod tibi dabat: prior passus est ut te consolaretur, tanquam dicens, Quod times pati pro te, prior patior pro te. Haec est gratia & magna gratia, quis illam digne collaudat? De humilitate Christi loquor fratres mei: Maiestatem Christi & diuinitatem Christi, quis loquitur in explicando & dicendo? Ut quoquo modo humilitatem Christi loquamur non sufficimus, imo deficiamus, totum cogitantibus committimus, non audientibus adimplemus, Cogitate humilitatem Christi. Sed quis nobis, inquit, eam explicat, nisi tu dicas? Ille intus dicat, melius illud dicit qui intus habitat, quam qui foris clamat. Ipse uobis ostendat gratiam humilitatis suae, qui coepit habitare in cordibus uestris. Iam uero si in eius humilitate explicanda & eroganda deficiamus, maiestatem eius quis loquatur? Si uerbum caro factum conturbat nos, In principio erat uerbum, quis explicabit? Tenete ergo fratres mei soliditatem istam. Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Per seruum lex data est, reos fecit: per imperatorem indulgentia data est, reos liberauit. Lex per Moysen data est: Non sibi aliquid amplius seruus assignet, quam quod per illum factum est. Electus ad magnum ministerium tanquam fidelis in domo, sed tamen seruus agere secundum legem potest, soluere a reatu legis non potest. Lex ergo per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et forte aliquis dicat, Et gratia & ueritas non est facta per Moysen, qui uidit deum? Statim subiecit, Deum nemo uidit unquam. Et unde innotuit Moysi deus? Quia reuelauit seruo suo dominus. Quis dominus? Ipse Christus qui praemisit legem per seruum, ut ueniret ipse cum gratia & ueritate. Deum enim nemo uidit unquam. Et unde illi seruo quantum capere posset apparuit? Sed unigenitus, inquit, filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Quid est in sinu patris? In secreto patris. Non enim deus habet sinum, sicut nos habemus in uestibus, aut cogitandus est sic sedere quomodo nos, aut forte cinctus est ut sinum haberet: sed quia sinus noster intus est, secretum patris, sinum patris uocamus. In secreto patris qui patrem nouit, ipse enarrauit. Nam deum nemo uidit unquam. Ipse ergo uenit, & narrauit quicquid uidit. Quid uidit Moyses? Moyses uidit nubem, uidit angelum, uidit ignem, omnis illa creatura typum domini sui gerebat, non ipsius domini praesentiam exhibebat. Nam aperte habes in lege, Et loquebatur Moyses cum domino, contra in contra, sicut amicus cum amico suo. Si quaeris ipsam

A ipsam scripturam, inuenies Moysen dicentem, Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi te ipsum manifeste ut uideam te. Et parum est quia dixit: responsum accepit, Non potes uidere faciem meam. Loquebatur ergo fratres charissimi cum Moysen angelus, portans typum domini, & illa omnia quae ibi per angelum facta sunt, futuram istam gratiam & ueritatem promittebat. Qui bene scrutatur legem, nouerunt: & cum opportunum est, ut & nos aliquid inde dicamus, quantum dominus reuelat, non tacemus charitati uestra. Illud autem sciatis, quia omnia quae corporaliter uisa sunt, non erant illa substantia dei. Illa enim carnis oculis uidemus, dei substantia unde uidetur? Euangelium interroga, Beati mundo corde, quia ipsi deum uidebunt. Fuerunt homines qui dicerent uanitate sui cordis decepti: Pater inuisibilis est, filius autem uisibilis est. Vnde uisibilis nisi propter carnem? quia suscepit carnem, manifestum est. Illi enim qui carnem Christi uiderunt, aliqui crediderunt, aliqui crucifixerunt. Et qui crediderunt, illo crucifixo nutauerunt, & nisi ipsam post resurrectionem palparent, fides ad eos non reuocaretur. Si ergo propter carnem uisibilis filius est, & nos concedimus, & est catholica fides: si autem ante carnem uisibilis, sicut ipsi dicunt, id est, antequam incarnaretur, multum delirant, & multum errant. Facta enim sunt illa uisibilia corporaliter per creaturam, in quibus typus ostenderetur, non utique substantia ipsa demonstrabatur & manifestabatur. Et hoc attendat charitas uestra leue documentum. Sapietia dei uideri oculis non potest, Fratres, si Christus sapietia dei & uirtus dei, si Christus uerbum dei: uerbum hominis oculis non uidetur, uerbum dei uideri sic potest? Expellite ergo de cordibus uestris carnales cogitationes, ut uere sitis sub gratia, ut ad nouum testamentum pertineatis: ideo uita aeterna promittitur in nouo testamento. Legite uetus testamentum & uidete, quia carnali adhuc populo ea quidam praecipiebantur quae nobis. Nam unum deum colere & nobis praecipitur: Non accipies in uanum nomen domini dei tui: & nobis praecipitur, quod est secundum praecceptum. Obserua diem sabbati: magis nobis praecipit, quia spiritaliter obseruandum praecipitur. Iudei enim seruili ter obseruabant diem sabbati, ad luxuriam, ad ebrietatem. Quanto melius foemina eorum lanam facerent, quam illo die in Neomenijs saltarent. Absit fratres, ut illos dicamus obseruare sabbatum. Spiritaliter obseruat sabbatum Christianus, abstinens se ab opere serui. Quid est enim ab opere serui? A peccato. Et unde probamus? Dominum interroga, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ergo & nobis praecipitur spiritaliter obseruatio sabbati. Nam illa omnia praeccepta nobis magis praecipuntur, & obseruanda sunt, Non occides: Non moechaberis: Non furaberis, Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum & matrem tuam: Non concupisces rem proximi tui: Non concupisces uxorem proximi tui. Nonne ista omnia & nobis praecipuntur? Sed quare mercedem, & inuenies ibi dici, Ut expellatur hostes a facie tua, & accipietis terram quam promissit deus patribus uestris: quia non poterant capere inuisibilia, per uisibilia tenebantur. Quare tenebantur? Ne penitus interirent & ad idola laberentur. Nam fecerunt hoc fratres mei sicut legitur, obliuisti tanta miracula quae fecit deus coram oculis eorum. Mare discissum est, uia facta est in medijs fluctibus, sequentes hostes eorum ipsdem aquis operiti sunt, per quas illi transierunt. Et cum Moyses homo dei recessisset ab oculis eorum, idolum petierunt & dixerunt, Fac nobis deos qui nos praecedant, quia ille homo dimisit nos. Tota spes eorum in homine posita erat, non in deo. Ecce mortuus est homo, nunquid mortuus est deus, qui eruit eos de terra Aegypti? Et cum fecissent sibi imaginem uituli, adorauerunt & dixerunt, Hi sunt dii tui Israel, qui te liberauerunt de terra Aegypti. Quam cito obliuisti tam magnificam gratiam? Quibus ergo modis teneretur populus talis, nisi promissis carnalibus? Ea ibi iubentur in decalogo legis quae & nobis, sed non ea promittuntur quae nobis. Nobis quid promittitur? Vita aeterna. Haec est autem uita aeterna, ut cognoscant te unum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Cognitio dei promittitur: ipsa est gratia pro gratia. Fratres, modo credimus, non uidemus. Pro ista fide premium erit uidere quod credimus. Nouerant hoc prophetae, sed occultum erat antequam ueniret. Nam quidam suspirans amator in psalmis dicit,

b 4 Vnam

psal. 26 Vnam petij à domino hanc requiram. Et quæris quid petat? Forte enim terram petit fluentem lacte & melle carnaliter, quamuis spiritualiter ista quæreda sit & petenda: aut forte subiectionem hostium suorum, aut mortem inimicorum, aut imperia, & facultates huius seculi. Ardet enim amore, & multum suspirat, & æstuat & anhelat. Videamus quid petat. Vnam petij à domino, hanc requirā. Quid est hoc quod requirit? Vt inhabitem in domo domini, per omnes dies uitæ meæ. Et puta quia habitas in domo domini, unde ibi erit gaudiū tuū? Vt contempler, inquit, delectationem domini. Fratres mei, unde clamatis, unde exultatis: unde amatis, nisi quia ibi est scintilla huius charitatis? Quid desideratis rogo uos? Quod uideri potest oculis, tangi potest. Pulchritudo aliqua est quæ oculis delectat. Nonne martyres amati sunt uehementer, & quando eos commemoramus, inardescimus in amore? Quid in illis amamus fratres? Membra laniata à feris? Quid tibi uidetur adolescens pulcherrimus, fur? Quid pulchrius, si oculos mētis interroges? Si ipsos interroges, nihil illo corpore cōpositius, nihil ornatiū, & parilitas membrorum, & coloris delectatio illicit oculos: & tamen cū audis, quia fur est, fugis hominem animo. Vides ex alia parte senem curuum, baculo innitentem, uix se mouentem, rugis undiq; exaratum, quid uides quod oculos delectet? Audis quia iustus est, amas, amplecteris. Talia nobis præmia promissa sunt fratres mei, tale aliquid amare, tali regno suspirare, & talem patriam desiderare, si uultis peruenire ad id, cum quo uenit dominus noster, id est, ad gratiam & ueritatem. Si autem corporalia præmia concupieris à deo, adhuc sub lege es, & ideo ipsam legem implebis. Quando enim uideris abundare ista temporalia in eis qui deum offendunt, nutant gressus tui, & dicis tibi. Ecce ego colo deum, quotidie ad ecclesiā curro, genua mihi trita sunt in orationibus, & assidue ægroto: homicidia faciūt homines, rapinas faciunt, exultant & abundant, bene est illis. Talia ergo quærebas à deo. Certe ad gratiam pertinebas. Si gratiam ideo tibi dedit deus, quia gratis dedit, gratis ama, noli ad præmium diligere deū, ipse sit tibi præmium tuū. **D**icat anima tua, Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini per omnes dies uitæ meæ, ut contempler delectationem domini. Noli timere, ne fastidio deficiās. Talis erit illa delectatio pulchritudinis, ut semper tibi præsens sit & nunq̃ fatieris, imò semper fatieris & nunq̃ fatieris. Si enim dixero, quia non fatiaberis, fames erit: si dixero, quia satiaberis, fastidiū timeo: ubi nec fastidium erit, nec fames, quid dicā, nescio. Sed deus habet quod exhibeat nō inuenientibus quomodo dicāt, & credētibz quod accipiāt.

Ab eo quod scriptum est, Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas, usq; ad id, Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto.

Tractatus quartus.

SAEPISSIME audiuit sanctitas uestra, & optime nostis, quoniam Ioannes Baptista quanto præclarior erat in natis mulierum, & quanto humilior ad cognoscendum deum, tanto meruit esse amicus sponsi, zelans non sibi, nō suum honorem quærens, sed iudicis sui, quem tanq̃ præco præibat. Itaq; prophetis præcedentibus prænunciare de Christo futura concessum est: huic autem digito ostendere. Sicut enim ignorabatur Christus ab his qui prophetis non crediderant anteq̃ ueniret, sic ab eis ignorabatur & præsens. Venerat enim humiliter primo & occultus, tanto occultior, quanto humilior. Populi autem spernentes propter superbiam suam humilitatem dei, crucifixerūt saluatorem suum, & fecerunt damnatorem suum. Sed qui primo uenit occultus, quia uenit humilis, nunquid deinceps nō est uenturus manifestus, quia excelsus? Audistis modo psalmum, Deus manifestus ueniet, deus noster & non silebit. Siluit ut iudicaretur, non silebit cum cœperit iudicare. Non diceretur, manifestus ueniet, nisi primo uenisset occultus: nec diceretur, non silebit, nisi quia primo siluit. Quomodo ergo siluit? Interroga Esaiā, Sicut quis ad occi-

A ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram eo qui se tondet, fuit sine uoce, sic nō aperuit os suum. Veniet autem manifestus, & non silebit. Quomodo manifestus? Ignis ante eum præibit, & in circuitu eius tempestas ualida. Tempestas ualida tollere habet totam paleam de area, quæ modo tritatur: & ignis incendere quod tempestas abstulerit. Modo autem tacet, tacet iudicio, sed nō tacet præcepto. Si enim tacet Christus, quid sibi uolunt hæc euangelia? quid sibi uolunt uoces apostolicæ? quid cantica psalmorum? quid eloquia prophetarum? In his enim omnibus Christus non tacet. Sed tacet modo ne uindictæ, non tacet ut moneat. Veniet autem præclarus in uindicta, & apparebit omnibus, & qui in eum non credunt. Modo uero quia & præsens occultus erat, oportebat enim ut cōtemneretur: nisi enim cōtemneretur, non crucifigeretur. Si non crucifigeretur, non funderet sanguinē, quo precio nos redemit. Vt autē daret precium, pro nobis crucifixus est, ut crucifigeretur contemptus est, ut cōtemneretur humilis apparuit. Tamen quia quasi in nocte apparuit in corpore mortali, lucernam sibi accendit unde uideretur. Ipsa lucerna Ioannes erat, de quo iam multa audistis, & præsens lectio euangelij uerba Ioannis continet. Primo quod principium est confidentis, quia non ipse erat Christus. Tanta autem excellentia erat in Ioanne ut posset credi Christus esse: & in eo probata est humilitas eius, quia dixit nō se Christum esse, cum posset credi esse. Ergo hoc est testimonium Ioannis quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas ad eum ut interrogarent eum, Tu quis es? Non autem mitterent, nisi mouerentur excellentia autoritatis eius, quia ausus est baptizare. Et confessus est & non negauit. Quid confessus est? Et confessus est, quia nō sum ego Christus. Et interrogauerunt eū, Quid ergo? Helias es tu? Nouerāt enim quia præcessurus erat Helias Christum. Non enim alicui incognitum erat nomen Christi apud Iudæos. Istum non esse Christum putauerunt, nō omnino Christum non esse uenturum, cum sperarent uenturum. Sic offenderunt in præsentem, offenderūt tanq̃ in humilem lapidem. Lapis enim ille adhuc paruus erat, iam quidem præcisus de mōte sine manibus: sicut dicit Daniel propheta, uidisse se lapidem præcisum de monte sine manibus. Sed quid sequitur? Et creuit, inquit, lapis ille, & factus est mōs magnus, & impleuit uniuersam faciē terræ. Videat ergo charitas uestra quod dico, Christus ante Iudæos iam præcisus erat de monte: montem regnum uult intelligi Iudæorum. Sed regnum Iudæorum nō impleuerat uniuersam faciē terræ. Inde præcisus est ille lapis, quia inde natus est in præsentia dominus. Et quare sine manibus? Quia sine opere uirili uirgo peperit Christum. Iam ergo erat lapis ille præcisus sine manibus, ante oculos Iudæorum, sed humilis erat. Non immerito, quia nōdum creuerat lapis ille, & impleuerat orbem terrarum, quod ostēdit in regno suo, quod est ecclesia, quæ impleuit totam faciē terræ. Quia ergo nōdum creuerat, offenderunt in illum tanq̃ in lapidē, & factum est in eis quod scriptū est, Qui ceciderit super lapidē cōquassabitur, & super quos ceciderit lapis ille conteret eos. Primo super humilem ceciderunt, excelsus super illos uenturus est. Sed ut eos uenturus excelsus conterat, primo eos humilis quassauit. Offenderunt in eum, & quassati sunt: non contriti sed quassati sunt, ueniet excelsus & conteret eos. Sed ignoscendum est Iudæis, quia offenderunt in lapidē, qui nondum creuerat. Quales sunt illi qui in ipsum montem offendunt? Iam de quibus dicam cognoscitis, qui negant ecclesiam toto orbe diffusam, non in humilem lapidē, sed in ipsum montem offendunt, quod factus est ille lapis dum cresceret. Cæci Iudæi non uiderunt humilem lapidē. Quanta cæcitas est non uidere montem? Ergo uiderūt humilem, & nō cognouerunt. Demonstrabatur illis per lucernam: nam primo ille quo maior nemo surrexerat in natis mulierum, dixit, Non sum ego Christus. Diciturq; illi est, Nūquid tu es Helias? Respondit, Nō sum. Christus enim præmittit ante se Heliam, & dixit non sum, & fecit nobis quæstionem. Timendum est enim, ne minus intelligentes contraria putent Ioannem dixisse q̃ Christus dixit. Quodam enim loco, cum dominus Iesus Christus in euangelio quædā diceret de se: responderunt illi discipuli, Quomodo enim dicunt scribæ, id est periti legis quia Heliam oportet primum uenire? Et ait domi-

Daniel. 2

Luc. 20

nus

Matth. 17 nus, Helias iam uenit, & fecerunt ei quæ uoluerunt, & si uultis scire, ipse est Ioannes Baptista. Dominus Iesus Christus dicit, Helias iam uenit, & ipse est Ioannes Baptista. Ioannes autem interrogatus sic se confessus est Heliam non esse, quomodo nec Christum esse: & utique sicut uerum confessus est Christum se non esse: sic uerum confessus est nec Heliam se esse. Quomodo ergo cōparabimus dicta præconis cū dictis iudicis? Absit ut præco mentiat: hoc enim loquitur quod audit à iudice. Quare ergo ille, non sum Helias: & dominus, ipse est Helias? Quia in eo dominus Iesus Christus præfigurare uoluit futurum aduentum suum, & hoc dicere, quia in spiritu Helias erat Ioannes. Et quod erat Ioannes ad primū aduentum, hoc erit Helias ad secundū aduentum. Quomodo duo aduentus iudicis, sic duo præcones. Iudex quidem ipse, præcones autē duo, non duo iudices. Oportebat autē iudicem primo uenire iudicandum: misit ante se primum præconem, uocauit illum Heliam: quia hoc erit in secundo aduentu Helias, quod in primo Ioannes. Iamcū intendat charitas uestra quæ uerum dicam. Quādo cōceptus est Ioannes, uel potius quando natus est, spiritus sanctus hoc de illo homine impleto prophetauit. Et erit, inquit, præcurfor altissimi, in spiritu & uirtute Helias. Non ergo Helias, sed in spiritu & uirtute Helias. Quid est in spiritu & uirtute Helias? In eodem spiritu sancto, uice Helias. Quare uice Helias? Quia quod Helias secundo, hoc Ioannes in primo aduentu fuit. Recte ergo modo Ioannes proprie respondit: nā dominus figurate, Helias ipse est Ioannes. Iste autē, ut dixi, proprie, non sum ego Helias. Si figuram præcurforis aduertat, Ioannes ipse est Helias. Quod enim ille ad primum aduentum, hoc ille ad secundū erit. Si proprietatem personæ interrogat, Ioannes, Ioannes: Helias, Helias. Dñs ergo ad præfigurationem recte ipse est Helias: Ioannes autē recte ad proprietatē, non sum Helias: nec Ioannes falsum, nec dominus falsum: nec præco falsum, nec iudex falsum, sed si intelligas. Quis autē intelligit, nisi qui imitatus fuerit humilitatem præconis, & cognouerit celsitudinem iudicis? Nihil enim humiliter ipso præcone fratres mei, nullum tantum meritū Ioannes habuit quæ de ista ipsa humilitate, quæ cum possit fallere homines, & putari Christum & haberi pro Christo: tantæ enim gratiæ tantæque excellentiæ fuit, confessus est tamen aperte & dixit, Non sum ego Christus. Nunquid tu Helias es? Iam si diceret, Helias sum: ergo iam in secundo aduentu adueniens dominus iudicaret, non adhuc in primo iudicaretur, tantūque dicens, Venturus est adhuc & Helias, Non sum, inquit, Helias: sed obseruate humilem ante quem uenit Ioannes, ne sentiatis excelsum ante quem uenturus est Helias. Nā & dominus ita compleuit, ipse est Ioannes Baptista qui uenturus est Helias. Ipsa præfiguratione uenit iste, qua proprietate uenturus est Helias. Tunc Helias per proprietatē Helias erat, nunc per similitudinem Ioannes Helias erit. Modo Ioannes per proprietatem Ioannes est, tunc per similitudinem Helias Ioannes erit. Ambo præcones sibi dederunt similitudines suas, & tenuerunt proprietates suas: unus autē dominus iudex, siue illo præcone præcedere, siue illo.

Et interrogauerunt eum, Quid ergo, Helias es tu? Et dixit, Non. Et dixerunt ei, Propheta es tu? Et respondit, Non. Quis es tu? ut responsum demus his qui miserunt nos: Quid dicis de teipso? Ait, Ego uox clamantis in deserto. Esaias illud dixit, In Ioanne prophetia ista Esaiæ impleta est, Ego uox clamantis in deserto. Quid clamantis? Dirigite uiam domini, rectas facite semitas dei nostri. Non uobis uidetur præconis esse, dicere, exite, facite uiam. Nisi quæ præco exite dicit: Ioannes dicit, uenite. A iudice repellit præco, ad iudicē uocat Ioannes. Imò uocat Ioannes ad humilē, ne iudex sentiatur excelsus. Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam domini, sicut dicit Esaias propheta. Non dixit, ego sum Ioannes, ego sum Helias, ego sum propheta. Sed quid dixit? Hoc uocor, Vox clamantis in deserto, dirigite uiam domino, rectas facite semitas dei nostri: ego sum ipsa prophetia. Et qui missi fuerāt, erant ex phariseis id est, ex principibus Iudæorum. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque propheta? Quasi audaciter uidebatur esse baptizare: quasi in qua persona quærimus, utrum tu sis Christus, tu dicis te non esse. Quærimus ne forte præcurfor illius sis? quia nouimus ante Christi aduentum uenturum esse

A esse Heliam: negas te esse Heliam. Quærimus ne forte aliquis multum præueniens præco es, id est propheta, & accepisti hanc potestatem? nec prophetam te esse dicis. Et non erat propheta Ioannes, maior erat quæ propheta, quia dominus de illo tale testimonium dedit. Quid existis in desertum uidere, arundinem uento agitari? Vtique non uento agitari subaudis, quia non hoc erat Ioannes, qui quasi à uento moueretur. Qui enim à uento mouetur, cum flatur omni spiritu seductorio. Sed quid existis uidere, hominem mollibus uestitum? Vestiebatur enim Ioannes asperis, id est, tunica facta de pilis cameli. Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt: non ergo existis uidere hominem mollibus uestitum. Sed quid existis uidere, prophetam? Ita dico uobis, maior quæ propheta hic: quia propheta longe ante prænunciauerunt, Ioannes præsentem demonstrabat. Quid ergo tu baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque propheta? Respondit eis Ioannes, & dixit, Ego baptizo in aqua, medius autem uestrum stetit quem uos nescitis. Humilis enim non uidebatur, & propterea lucerna accēsa est. Videte quomodo det locum, qui aliud posset putari. Ipse est qui post me uenit, qui ante me factus est. Sicut iam diximus, id est, antepositus est mihi, Cuius ego non sum dignus ut soluam corrigiam calciamenti eius. Quantum se abiecit, & ideo multum eleuatus est, quoniam qui se humiliat exaltabitur. Vnde debet uidere sanctitas uestra, quia si Ioannes sic se humiliavit, ut diceret, non sum ego dignus corrigiam soluere: quomodo habent humiliari, qui dicunt, nos baptizamus, nos quod damus nostrum est, & quod nostrum est, sanctum est? Ille dicit, non ego sed ille: illi dicunt, nos. Non est dignus Ioannes soluere corrigiam calciamenti eius, quod si dignum se diceret, quæ humilis esset? Et si dignum se diceret, & sic diceret, Ille uenit post me qui ante me factus est, cuius tantummodo corrigiam calciamenti dignus sum soluere, multum se humiliasset. Quando autem nec ad hoc dignum se dicit, uere plenus spiritu sancto erat, qui sic seruus dominum agnouit, & ex seruo amicus fieri meruit. Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans. Altera autem die uidit Ioannes Iesum ueniētem ad se, & ait, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Nemo sibi arroget & dicat, quia ipse auferat peccata. Vnde iam intendite, contra quos superbos intendebat digitum Ioannes: nondum erant nati hæretici, & iam ostendebatur: contra illos clamabat tunc à fluuio, contra quos modo clamat ex euangelio, Venit Iesus, & quid dicit ille? Ecce agnus dei. Si agnus dei, innocens. Et Ioannes agnus, an non & ipse innocens? Sed quis innocens? quantum innocens? omnes ex illa traduce ueniunt & illa propagine, de qua cantat gemens Dauid, Ego in iniquitate conceptus sum, & in peccatis mater mea in utero me aluit. Solus ergo ille agnus, qui non sic uenit, non enim in iniquitate conceptus est, quia non de mortalitate conceptus est: nec eum in peccatis mater eius in utero aluit, quem uirgo concepit, uirgo peperit, quia fide concepit, fide suscepit: ergo ecce agnus dei, non habet iste traducem de Adam: carnem tantum sumpsit de Adam, peccatum non assumpsit. Qui non assumpsit de nostra massa peccatum, ipse est qui tollit nostrum peccatum: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Nostis quia quidam homines dicunt aliquando, Nos tollimus peccata hominibus, quia sancti sumus. Si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccata alterius, cum sit ipse homo peccator? Contra istas disputationes uerba nostra non dicamus, hunc legamus, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Non sit præsumptio hominibus in homines, non transmigret passer in montes, in domino confidat: & si leuat oculos suos in montes, unde ueniet auxilium ei, intelligat quia auxilium eius à domino, qui fecit cælum & terram. Tantæ excellentiæ Ioannes, dicitur ei, Tu es Christus? dicit non: tu es Helias? dicit non: tu es propheta? dicit non. Quare ergo baptizas? Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me uenit uir qui ante me factus est, quia prior me erat. Et post me uenit, quia posterius natus, ante me factus est, quia prælatus est mihi. Prior me erat, quia in principio erat uerbū, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbū. Et ego nesciebam eum, dixit, Sed ut manifestaretur Israël, propterea ueni ego in aqua baptizans. Et testimoniū perhibuit Ioannes, dicens,

dicens: quia uidi spiritum de celo descendentem quasi columbam, & mansit super eum, & ego nesciebam eum. Sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. Intendat modicum charitas uestra, Ioannes quando didicit Christum: Missus est enim ut baptizaret in aqua. Quæsitum est quare? Ut manifestaretur Israël, dixit, Quid profuit baptismum Ioannis? Fratres mei, si profuit aliquid, & modo maneret, & baptizarentur homines in baptismo Ioannis, & sic uenirent ad baptismum Christi. Sed quid ait? Ut manifestaretur Israël, id est ipsi Israël, populo Israël ut manifestaretur Christus, uenit baptizare in aqua. Accepit ministerium baptismatis Ioannes, in aqua poenitentiae parare uiam domino, non existens dominus, ac ubi cognitus est dominus, superfluo ei uia parabatur, quia cognoscētibz se ipse factus est uia. Itaque non durauit diu baptismum Ioannis. Sed quomodo demonstratus est dominus? Humilis, ut ideo acciperet baptismum Ioannis, in quo baptizaretur ipse dominus: & opus erat domino baptizari. Et ego interrogatus cito respondeo, Opus erat domino nasci, opus erat domino crucifigi, opus erat domino mori, opus erat domino sepeliri. Si ergo tantum suscepit pro nobis humilitatem, baptismum non erat suscepturus? Et quid profuit quia suscepit baptismum serui? Ut tu non dedigneris suscipere baptismum domini. Intendat charitas uestra, Futuri erant aliqui in ecclesia excellentioris gratiae catechumeni, Fit enim aliquando ut uideas catechumenum abstinentem ab omni concubitu, ualefacientem seculo, renuntiantem omnibus quæ possidebat, distribuentem pauperibus, & catechumenus est: instructus est etiam forte doctrina salutari, supra multos fideles. Timendum est huic, ne dicat apud semetipsum de baptismo sancto quo peccata dimittuntur: quid plus accepturus sum? Ecce ego melior sum illo fidei & illo fidei: cogitans autē fideles, aut coniugatos, aut forte idiotas, aut habentes & possidentes res suas, quas ipse distribuit iam pauperibus, & meliorem se esse arbitrans quā ille qui iam baptizatus est, dedignetur uenire ad baptismum, dicens, Hoc sum accepturus quod habet ille: & proponat sibi illos quos contēnit, & quasi sordet illi hoc accipere quod acceperunt inferiores: quia iam uidetur ipse sibi melior, & tamen omnia peccata sua sunt, & nisi uenerit ad salutare baptismum ubi peccata soluantur, cum omni excellentia sua non potest intrare in regnum celorum. Sed ut illam excellentiam inuitaret dominus ad baptismum suum, ut peccata illi dimitterentur, uenit ipse ad baptismum serui sui. Et cum ipse non haberet quod ei dimitteretur, nec quod in illo lauaretur, suscepit à seruo baptismum, & tanquā allocutus est filium superbientem & extollentem se, ac dedignantem se forte accipere cum idiotis, unde ei possit salus uenire, & quasi dicens, Quantum te extendis? quantum te extollis? quanta est excellentia tua? quanta gratia tua? maior potest esse tibi mea? Si ego ueni ad seruum, tu dedignaris uenire ad dominum? Si ego suscepī baptismum serui, tu dedignaris à domino baptizari? Nam ut noueritis fratres mei, quia non ex necessitate alicuius uinculi peccati dominus ueniebat ad ipsum Ioannem, sicut dicunt alij euangelistæ, cum ad illum ueniret baptizandus dominus, ait ipse Ioannes, Tu ad me uenis, ego à te debeo baptizari. Et quid ipse ei respondit? Sine modo ut impleatur omnis iustitia. Quid est impleatur omnis iustitia? Mori ueni pro hominibus, baptizari non debeo pro hominibus? Quid est impleatur omnis humilitas, Quid ergo? Nō erat suscepturus baptismum à bono seruo, qui passionem suscepit à seruis malis? Intendite ergo baptizato domino, Si propterea baptizauit Ioannes, ut in eius baptismo dominus ostenderet humilitatem, nemo alius baptizaretur baptismo Ioannis. Multi autem baptizati sunt baptismo Ioannis, baptizatus est & dominus baptismo Ioannis, & cessauit baptismum Ioannis. Deinde iam missus est in carcerē Ioannes, deinceps nemo baptizatus inuenitur illo baptismo. Si ergo propterea uenit & Ioannes baptizans, ut domini humilitas nobis demonstraretur, ut quia ille suscepit à seruo, nos non dedignemur suscipere à domino, dominum solum Ioannes baptizaret. Sed si solum dominum Ioannes baptizaret, nō deessent qui putarent sanctius

sanctius fuisse baptismum Ioannis quā Christi, quasi baptismo Ioannis solus Christus meruisset baptizari: baptismo autem Christi genus humanum. Intendat charitas uestra, Baptismo Christi baptizati sumus, nō tantum nos, sed & uniuersus orbis terrarum, & baptizatur usque in finem. Quis nostrum potest ex aliqua parte comparari Christo, cui se Ioannes dixit indignum soluere corrigiam calciamenti? Si ergo ille Christus tantæ excellentiæ homo deus, solus baptizaretur baptismo Ioannis, quid dicturi erant homines? Quale baptismum habuit Ioannes? Magnum baptismum habuit, ineffabile sacramentum, Vide, quia solus Christus meruit baptizari Ioannis baptismo: atque ita maior uideretur baptismum serui, quā baptismum domini. Baptizati sunt & alij baptismo Ioannis, ne melior uideretur baptismum Ioannis quā Christi. Baptizatus est autem & dominus, ut domino suscipiente baptismum serui, non dedigneretur alij serui suscipere baptismum domini. Ad hoc ergo missus erat Ioannes: sed nouerat Christum an non nouerat? Si nō nouerat, quare dicebat quando uenit ad fluuium Christus, Ego à te debeo baptizari: hoc est, scio qui sis? Si ergo iam non nouerat, certe tunc cognouit quando uidit columbam descendentem. Manifestum est quia columba non descendit super dominum, nisi posteaquā ascendit de aqua baptismi. Dominus baptizatus ascendit ab aqua, aperti sunt celi, & uidit super eum columbam. Si ergo post baptismum descendit columba, antequam baptizaretur dominus, dixit illi Ioannes, Tu ad me uenis, ego à te debeo baptizari: ante illum nouerat qui dixit, Tu ad me uenis, ego à te debeo baptizari. Quomodo ergo dixit, Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto? Non parua quæstio est fratres mei. Si uidistis quæstionem, non parū uidistis: superest ut ipsius solutionem dominus det. Tamen illud dico, si uidistis quæstionem non est parum. Ecce positus est Ioannes ante oculos uestros, stans ad fluuium Ioannes baptista. Ecce uenit dominus adhuc baptizandus, nondum baptizatus. Audi uocem Ioannis, Tu ad me uenis, ego à te debeo baptizari. Ecce iam cognoscit dominum, à quo uult baptizari. Baptizatus dominus ascendit ab aqua, aperti sunt celi, descendit spiritus, modo illū cognoscit Ioannes. Si modo illum cognoscit cui dixit antea, Ego à te debeo baptizari? Si autē non eum modo cognoscit, quia iam nouerat eum, quid est quod dixit, Non noueram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Fratres, si ista quæstio hodie soluatur, grauat uos, non dubito, quia iam multa dicta sunt. Sciatis autem talem istam quæstionem esse, ut hæc sola perimat partem Donati. Ad hoc dixi charitati uestræ, ut intentos uos facerem: similiter ut soleo, simul ut oretis pro nobis & pro uobis, ut & nobis det dominus digna loqui, & uos digna capere mereamini. Interim hodie dignamini differre: sed hoc breuiter dico interim, donec soluatur. Interrogate pacifice, sine rixa, sine contentione, sine altercationibus, sine inimicijs: & uobiscum quærite, & alios interrogate & dicite, Hanc quæstionē proposuit hodie episcopus noster, aliquando si dominus concesserit soluturus eam. Sed siue soluatur siue nō soluatur, putate me proposuisse quod me mouet. Moueor enim multum. Dicit Ioannes, Ego à te debeo baptizari, tanquam Christo cognito. Si enim non nouerat eum à quo uoluit baptizari, temere dicebat, Ego à te debeo baptizari: nouerat ergo eum. Si nouerat eum, quid est ergo quod dicit, Non noueram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum sicut columbā, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Quid dicturi sumus? Quia non scimus quando uenerit columba. Ne forte ibi lateat, legantur alij euangelistæ, qui planius illud dixerunt, & inuenimus apertissime tunc descendisse columbam, cum dominus ab aqua ascendit: super baptizatum enim Christum aperti sunt celi, & uidit spiritum sanctum descendentem. Si iam baptizatum cognouit, uenienti ad baptismum quomodo dicit, Ego à te debeo baptizari? Hanc uobiscum interim ruminare, hanc uobiscum conferte,

hanc uobiscum tractate. Præstet dominus deus noster, ut antequam à me audiat, alicui uestrum prior eam reuelet. Tamen fratres hoc sciatis, quia per istius quæstionis solutionem pars Donati de baptismi gratia, ubi nebulas obtundunt imperitis, & retia tendunt auribus uolantibus, si frontem habeant, omnino non habebunt, omnino eorum ora claudentur.

Ex eo quod scriptum est, Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille dixit mihi, Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto.

Tractatus V.

Sicut dominus uoluit, ad diem promissionis nostræ peruenimus, præstabit etiam hoc, ut ad ipsius promissionis redditionem peruenire possimus. Tunc enim ea quæ dicimus, & nobis & uobis utilia sunt si ab ipso sunt. Quæ autem ab homine sunt, mendacia sunt, sicut ipse dixit dominus noster Iesus Christus, Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum. Si quid autem homo habet ueritatis atque iustitiæ, ab illo fonte est quæ debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati, & in hac peregrinatione interim consolati, ne deficiamus in uia, uenire ad eius requiæ satietatem, quæ possimus. Si ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur: qui loquitur ueritatem, de deo loquitur. Verax Ioannes, ueritas Christus. Verax Ioannes, sed omnis uerax à ueritate uerax est. Si ergo uerax Ioannes, & uerax esse homo non potest nisi à ueritate, à quo erat uerax nisi ab eo qui dixit, Ego sum ueritas? Non ergo posset dicere, aut ueritas contra ueracem, aut uerax contra ueritatem. Veracem ueritas misit, & ideo uerax erat, quoniam à ueritate missus erat. Si ueritas Ioannem miserat, Christus eum miserat: sed quod Christus cum patre facit, pater facit: & quod pater cum Christo facit, Christus facit: nec seorsum pater aliquid facit sine filio: nec seorsum aliquid filius sine patre. Inseparabilis charitas, inseparabilis unitas, inseparabilis maiestas, inseparabilis potestas: secundum hæc uerba quæ ipse posuit, Ego & pater unum sumus. Quis ergo misit Ioannem? Si dicamus, pater, uerum dicimus: si dicamus filius, uerum dicimus: manifestius autem ut dicamus, pater & filius. Quem misit ergo pater & filius, unus deus misit, quia filius dixit, Ego & pater unum sumus, quomodo ergo nesciebat eum à quo missus est? Dixit enim, Ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit. Interroga Ioannem, qui te misit baptizare in aqua, quid tibi dixit? Super quem uideris spiritum descendentem, sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc tibi o Ioannes dixit, qui te misit: manifestum est quia hoc, quis ergo te misit? Forte pater. Verus deus pater, & ueritas deus filius: si pater sine filio te misit, deus sine ueritate te misit. Si ideo autem uerax es, quia ueritatem loqueris, & ex ueritate loqueris, non te misit pater sine filio, sed simul te misit pater & filius: si ergo & filius te misit cum patre, quomodo nesciebas eum à quo missus es? Quem uideras in ueritate, ipse te misit, ut agnosceretur in carne & dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Hoc audiuit Ioannes, ut nosset eum quem non nouerat, an ut plenius nosset quem iam nouerat? Si enim omni ex parte non nosset, ueniens ad fluuium ut baptizaretur non diceret, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Nouerat ergo. Quando autem columba descendit? Iam baptizato domino, & ab aqua ascendente. At si ille qui eum miserat, dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto, & non nouerat eum, sed columba descendente cognouit eum. Columba uero tunc descendit, quando dominus ab aqua ascendit. Tunc autem cognouerat Ioannes dominum, quando ad eum dominus ad aquam ueniebat: manifestatur nobis, quia Ioannes secundum aliquid nouerat, secundum aliquid non nouerat dominum. Nisi autem hoc intellexerimus, mendax erat: quomodo ergo erit uerax agnoscens, qui dixit, Tu ad me uenis, ego autem à te debeo baptizari? Verax est cum hoc dicit. Et quomodo rursus

Ado rursus uerax est cum dicit, Ego non nouerā eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit, super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Innotuit per columbam dominus, non ei qui se non nouerat, sed ei qui in eo aliquid nouerat, aliquid non nouerat. Nostri est ergo quærere quid in eo Ioannes non dum nouerat, & per columbam didicit. Quare missus est Ioannes baptizans, iam memini me quantum potui dixisse charitati uestræ. Si enim baptismum Ioannis necessarium erat salutis nostræ, & modo debuit exerceri, Non enim modo non saluantur homines, aut modo plures non saluantur, aut alia tunc salus erat, & alia modo. Si mutatus est Christus, mutata est salus. Si salus in Christo est, & idem ipse Christus est, eadem nobis salus est. Sed quare missus est Ioannes baptizans? quia oportebat baptizari Christum: quare oportebat baptizari Christum? quia oportuit nasci Christum, quia oportuit crucifigi Christum. Si enim uiam humilitatis demonstraturus aduenerat, & seipsum facturus ipsam humilitatis uiam, in omnibus ab eo implenda erat humilitas. Autoritatem dare baptismi suo hinc dignatus est, ut cognoscerent serui sui, quanta alacritate deberent currere ad baptismum domini, quando ipse non dedignatus est suscipere baptismum serui. Donatum enim erat hoc Ioanni, ut ipsius baptismum diceretur. Hoc attēdat, & distinguat, & nouerit charitas uestra, baptismum quod accepit Ioannes, baptismum Ioannis dictum est. Nullus ante illum iustorum, nullus post illum ut acciperet baptismum, quod baptismum ipse diceretur, accepit: solus tale donum accepit: accepit quidem, non enim à se posset aliquid. Si enim à se quis loquitur, mendacium de suo loquitur. Et unde accepit, nisi ab ipso domino Iesu Christo? Ab illo ut baptizare posset accepit, quem postea baptizauit. Nolite mirari, Sic enim hoc fecit Christus in Ioanne, quomodo quiddam fecit in matre. De Christo enim dictum est, Omnia per ipsum facta sunt. Si omnia per ipsum, & Maria per ipsum facta est, de qua postea natus est Christus. Intendat charitas uestra, quomodo creauit Mariam, & creatus est per Mariam: sic dedit baptismum Ioanni, & baptizatus est à Ioanne. Ad hoc ergo accepit baptismum à Ioanne, ut accipiens quod inferius erat ab inferiore, ad id quod superius erat hortaretur inferiores. Sed quare non solus ipse baptizatus est à Ioanne, si ad hoc missus erat Ioannes, per quem baptizaretur Christus, ut pararet uiam domino, id est ipsi Christo? Et hoc iam diximus. Sed commemoramus, quæ necessaria sunt præsentī quæstioni. Si solus dominus noster Iesus Christus baptizatus esset baptismo Ioannis, tenete quod diximus, non tantum ualeat seculum ut deleat e cordibus uestris, quod ibi scripsit spiritus dei. Non tantum ualeant spinæ curarum, ut suffocent semen quod seminatur in uobis. Quare enim cogimur eadem repetere, nisi quia de memoria cordis uestri securi non sumus. Si ergo solus dominus baptizatus esset baptismo Ioannis, non deessent qui sic eum haberent, ut putarent baptismum Ioannis maiorem esse, quam sit baptismus Christi. Dicerent enim, Usque adeo illud baptismum maius est, ut solus Christus ab eo baptizari meruisset. Ergo ut daretur nobis à domino exemplum humilitatis, ad percipiendam salutem baptismatis, Christus suscepit quod ei opus non erat, sed propter nos opus erat. Et rursus, ne hoc ipsum quod accepit à Ioanne Christus, præponeretur baptismati Christi, permitti sunt & alij baptizari à Ioanne, sed qui baptizati sunt à Ioanne non eis sufficit, baptizati sunt enim baptismi Christi, quia non baptismus Christi erat baptismus Ioannis. Qui accipiunt baptismum Christi, baptismum Ioannis non quærunt: qui acceperunt baptismum Ioannis, baptismum Christi quæserunt. Ergo Christo sufficit baptismus Ioannis. Quomodo non sufficeret, quando nec ipsi erat necessarius? Illi enim nullum baptismum erat necessarium, sed ad hortandos nos ad baptismum suum, suscepit baptismum serui. Et ne præponeretur baptismum serui, baptismi domini, baptizati sunt alij baptismate conferui. Sed qui baptizati sunt baptismate conferui, oportebat ut baptizarentur baptismate domini. Qui autem baptizantur baptismate domini, non opus habent baptismate conferui. Quoniam ergo acceperat Ioannes baptismum quod proprie Ioannis diceretur: dominus autem Iesus Christus baptismum suum noluit,

alicui dare, non ut nemo baptizaretur baptismo domini, sed ut semper ipse dominus baptizaret: id actum est ut per ministros dominus baptizaret, id est, ut quos ministri domini baptizaturi erant, dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cuius potestate datur: non qualis est ille, per cuius ministerium datur. Tale erat baptismum Ioannis, qualis Ioannes: baptismum iustum tanquam iusti, tamen hominis, sed qui acceperat à domino talem gratiam, ut dignus esset præire iudicem, & cum digito ostendere & implere uocem prophetiæ illius, Vox clamantis in deserto, parate uiam domini. Tale autem baptismum domini, qualis dominus: ergo baptismum domini diuinum, quia dominus deus. Potuit autem dominus noster Iesus Christus, si uellet, dare potestatem alicui seruo suo, ut daret baptismum suum tanquam uice sua, & transferret à se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo seruo suo, & tantam uim daret baptismum translato in seruum, quantam uim haberet baptismus datus à domino. Hoc noluit ideo, ut in illo spes esset baptizantium, à quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo seruum ponere spem in seruo. Ideo & clamabat Apostolus, cum uideret homines, uolentes ponere spem in seipso: Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Baptizauit ergo Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas. Baptizauit autem dominus tanquam potestas. Intendite, & potuit hanc potestatem seruis dare, sed noluit: si enim daret hanc potestatem seruis, id est, ut & ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismata quot essent serui, ut quomodo dictum est, baptismum Ioannis, sic diceretur baptismum Petri, sic baptismum Pauli, sic baptismum Iacobi, baptismum Thomæ, Matthæi, Bartholomæi. Illud enim baptismum Ioannis dictum est. Sed forte aliquis resistit & dicit, Proba nobis quia illud baptismum Ioannis dictum est. Probabo, ipsa ueritate dicente, quando interrogauit Iudeos, Baptisma Ioannis unde est, de celo, an ex hominibus? Ergo ne tot baptismata dicerentur quot essent serui, qui baptizarent accepta potestate à domino: sibi tenuit dominus baptizandi potestatem, seruis ministerium dedit. Dicit se seruus baptizare, recte dicit: sicut Apostolus dicit, Baptizauit autem & Stephanus domum, sed tanquam minister. Ideo si sit & malus, & contingat illi habere ministerium, & si eum homines non nouerunt, & deus eum nouit, permittit deus baptizare per eum qui sibi tenuit potestatem. Hoc autem Ioannes non nouerat in domino: quia dominus erat, nouerat: quia ab ipso debebat baptizari nouerat, & confessus est: quia ueritas erat ille, & ille uerax missus à ueritate, hoc nouerat. Sed quid in eo non nouerat? Quia sibi retenturus erat baptismatis sui potestatem, & non eam transmissurus, & translaturus in aliquem seruum: sed siue baptizaret in ministerio seruus bonus, siue baptizaret in ministerio seruus malus, nesciret ille qui baptizaretur baptizari, nisi ab illo qui sibi tenuit baptizandi potestatem. Et ut noueritis fratres, quia hoc in illo non nouerat Ioannes, & hoc didicit per columbam: dominum enim nouerat, sed eum baptizandi sibi potestatem retenturum, & nulli seruo eam daturum, nondum nouerat: secundum hoc dixit, Et ego nesciebam eum. Et ut noueritis, quia ibi hoc didicit, attendite sequentia, Sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Quid ipse est? dominus. Sed iam nouerat dominum. Ergo putate hucusque dixisse Ioannem, Ego non noueram eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit. Quærimus quid dixerit: sequitur, Super quem uideris spiritum descendentem tanquam columbam, & manentem super eum, non dico sequentia, Interim attendite, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est. Sed quid ipse est? Quid me uoluit per columbam docere qui me misit, quia ipse erat dominus? Iam noueram a quo missus eram: iam noueram eum cui dixi, Tu ad me uenis baptizari, ego à te debeo baptizari, usque adeo ergo noueram dominum, ut ego ab eo uellem baptizari, non ut à me ipse baptizaretur. Et tunc mihi dixit, Si modo impleatur omnis iustitia. Pati ueni, baptizare non ueni. Impleatur omnis iustitia ait mihi

ait mihi deus meus, impleatur omnis iustitia: doceam, perferam plenam humilitatem. Non uis superbiens in futuro populo meo: noui aliquos in aliqua excellentiori gratia futuros homines, ut cum uiderint idiotas aliquos baptizari, illi quia meliores sibi uidentur, siue continentia, siue elemosynis, siue doctrina, dedignabuntur fortasse accipere, quod illi inferiores acceperunt. Oportet ut sanem eos, ut non dedignentur uenire ad baptismum domini, quia ego ueni ad baptismum serui. Iam ergo hoc nouerat Ioannes, & nouerat dominum. Quid ergo docuit columbam? Quid uoluit per columbam, id est per spiritum sanctum, sic uenientem docere qui miserat eum, cum ait Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est dominus. Quis ipse est? Dominus. Noui. Sed nunc quid hoc iam noueras, quia dominus iste habens baptizandi potestatem, eam potestatem nulli seruo daturus est, sed sibi eam retenturus est: ut omnis qui baptizatur per serui ministerium, non imputet seruo sed domino? Nunquid hoc iam noueras? Non hoc noueram ab eo qui mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto: non ait ipse est dominus: non ait, ipse est Christus: non ait, ipse est Iesus: non ait, ipse est qui natus est de uirgine Maria, posterior te & prior te, non ait hoc: iam enim hoc nouerat Ioannes. Sed quid non nouerat? Tantam potestatem baptismatis ipsum dominum habiturum & sibi retenturum, siue presentem in terra, siue absentem corpore in celo, & presentem maiestate sibi retenturum baptismatis potestatem: ne Paulus diceret baptismum meum: ne Petrus diceret baptismum meum, ideo uide te & intendite uoces apostolorum. Nemo apostolorum dixit baptismum meum: quamuis unum omnium esset euangelium, tamen inuenies dixisse euangelium meum, non inuenies dixisse baptismum meum. Hoc ergo didicit Ioannes, fratres mei. Quod didicit Ioannes per columbam, discamus & nos. Non enim columba Ioannem docuit, & ecclesiam non docuit, cui ecclesiæ dictum est, Vna est columba mea. Columba doceat columbam, nouerit columbam, quid Ioannes didicit per columbam. Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Hoc autem quod discerebat Ioannes per columbā, quare in colūba didicit? Oportebat enim ut disceret, nec hoc forte oportebat ut nisi per columbā disceret. Quid dicā de colūba fratres mei? Aut quando mihi sufficit facultas uel cordis uel linguæ, dicere quomodo uolo: & forte non digne uolo quomodo dicendum est: nec sic tamē possum dicere quomodo uolo: quāto minus quomodo dicendum est. Ego à meliore hoc audire uellē, non uobis dicere. Discit Ioannes eū quē nouerat, sed in eo discit in quo eum non nouerat, in quo nouerat non discit. Et quid nouerat? Dominum. Quid non nouerat? Potestatem dominici baptismi in nullum hominem à domino transsuram: sed ministerium planē transsurū, potestatem à domino in neminem ministrorum, ministerium & in bonos & in malos. Non exhorreat columba ministerium malorum, respiciat dominici potestatem. Quid tibi facit malus minister, ubi bonus est dominus? Quid te impedit maliciosus præco, ubi beneuolus est iudex? Ioannes didicit per columbā hoc. Quid est quod didicit? Ipse repetat: Ipse mihi dixit, inquit, Super quem uideris spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Non ergo te decipiant o columbæ, seductores, qui dicunt, Nos baptizamus. Columba agnosce, quid docuit columba, Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Per columbam discitur quia hic est: & tu eius potestate putas te baptizari, cuius ministerio baptizaris? Si tu hoc putas, nondū es in corpore columbæ: & si non es in corpore columbæ, non mirandum quia simplicitatem non habes. Simplicitas enim maxime per columbam demonstratur. Quare per simplicitatem columbæ didicit Ioannes, quia hic est qui baptizat in spiritu sancto, fratres mei, nisi quia columbæ non erant qui ecclesiam dissipauerunt: accipitres erant, milui erant. Non laniat columba, & uides illos inuidiam nobis facere, quasi de persecutionibus quas passi sunt. Corporales quidem passi quasi persecutiones, cū essent flagella domini manifeste dantis disciplinā ad tempus ne damnet in aeternū, si eā non cognouerit, scēque correxerint. Illi uero persequuntur ecclesiā qui dolis persequuntur. Illi grauius cor

feriunt, qui linguæ gladio feriunt. Illi acerbius sanguinem fundunt, qui Christum quantum in ipsis est, in homine occidunt. Perterriti videntur quasi iudicio potestatum. Quid tibi facit potestas si bonus es? Si autem malus es, time potestatem: non enim frustra gladium portat, dicit Apostolus. Tuum gladium noli educere, quo percutis Christum. Christiane, quid tu persequeris in Christiano? Quid in te persecutus est imperator? Carnem persecutus est, tu in Christianos spiritum persequeris. Non occidis tu carnem, & tamen nec carni parcent, & tamen quotquot potuerunt cædendo necauerunt, nec suis nec alienis pepercerunt. Notum est hoc omnibus. Inuidiosa est potestas quia legitima est. Inuidiose facit, qui iure facit: sine inuidia facit, quia præter leges facit. Attendat unusquisque vestrum fratres mei, quid habeat Christianus. Quod homo est, commune cum multis: quod Christianus est, secernitur à multis, & plus ad illum pertinet quod Christianus, quam quod homo: nam quod Christianus, renouatur ad imaginem dei, à quo homo factus est ad imaginem dei: quod autem homo, posset & malus, posset & paganus, posset & idololatra. Hoc tu persequeris in Christiano quod melius habet: hoc enim vis auferre unde uiuit. Viuit enim temporaliter secundum spiritum uitæ, quo corpus animatur: uiuit autem ad æternitatem secundum baptismum, quod accepit à domino. Hoc illi vis tollere, quod accepit à domino: hoc illi vis tollere unde uiuit. Latrones eos quos uolunt spoliare sic uolunt, ut ipsi plus habeant, & illi nihil habeant: tu & tollis huic, & apud te non erit plus: non enim plus tibi fit, quia huic tollis. Sed uere hoc faciunt, qui? Hi qui tollunt animam, & alteri tollunt, & ipsi duas animas non habent. Quid ergo vis auferre? unde tibi displicet, quæ uis rebaptizare? Dare non potes quod iam habet, sed facies negare quod habet. Quid acerbius faciebat paganus, persecutor ecclesiæ? Exerebantur gladij aduersus martyres, emittebantur bestiae, ignes admouebantur. Vt quid ista? ut diceret qui ista patiebatur, non sum Christianus. Quid doces tu eum quem uis rebaptizare, nisi ut primo dicat, non sum Christianus? Ad quod aliquando persecutor proferebat flammam, ad hoc tu producis linguam. Seducendo facis, quod ille occidendo non fecit. Et quid est quod daturus es, & cui daturus es? Si tibi uerum dicat, & non seductus à te, metiatur: dicturus est, habeo. Interrogas, habes baptismum? habeo dicit. Quandiu habeo, dicit, inquis, non sum daturus. Et noli dare: quod enim uis dare, habere in me non potest, quia quod accepi, auferri à me non potest: sed tamen expecta, uideam quid me uis docere. Dic, inquit, primo, non habeo: sed hoc habeo. Si dixerò, non habeo, mentiar. Quod habeo, habeo. Non habes inquit: Doce quia non habeo: Malus tibi dedit: si malus Christus, malus mihi dedit: Nō inquit malus Christus: sed non tibi Christus dedit. Quis ergo mihi dedit? responde, Ego me à Christo scio accepisse. Dedit tibi, inquit, sed traditor nescio quis, non Christus. Videro quis fuerit minister, uidero quis fuerit præco. De officiali non disputo, iudicem attendo: & forte quod obijcis officiali mentiris. Sed nolo discutere causam officialis sui, cognoscat dominus amborum. Forte si exigam ut probes, non probas, imò mentiris. Probatum est te probare nō potuisse: sed non ibi pono causam meam, ne cum studio se cepero defendere homines innocentes, putes me spem meam uel in hominibus innocentibus posuisse. Fuerunt homines qualeslibet: ego à Christo accepi, à Christo baptizatus sum. Non, inquit, sed ille episcopus te baptizauit, & ille episcopus illis communicat. A Christo sum baptizatus, ego noui. Vnde nosti? Docuit me columba, quam uidit Ioannes. O milue male, non me dilanies à uisceribus columbæ. In columbæ membris numeror, quia quod columba docuit hoc noui. Et docuit hoc? Nescio. Tu mihi dicis, ille te baptizauit, aut ille te baptizauit: per columbam mihi & tibi dicitur. Hic est qui baptizat. Cui credo, miluo an columbæ? Certe tu mihi dic, ut per illam lucernam confundaris, qua confusi sunt & priores tui, inimici, pares tui Pharisei, qui cum interrogarent dominum, In qua potestate ista faceret: interrogo & ego uos, inquit, unum istum sermonem, dicite mihi, Baptismum Ioannis unde erat, de cælo an ex hominibus? Et illi qui præparabant iaculati dolos, irretiti sunt quæstione, ceperunt uoluere apud semetipsos, & dicere,

A cere, Si dixerimus quia de cælo est, dicturus est nobis, quare non credidistis ei? Ioannes enim dixerat de domino, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quid ergo quaeritis, in qua potestate ista facio? O lupi, in potestate agni facio quæ facio: sed ut nossetis agnum, quare non credidistis Ioanni qui dixit, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi? Scientes ergo illi quid dixisset Ioannes de domino, dixerunt apud se: Si dixerimus, quia de cælo est baptismum Ioannis, dicit nobis, quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus, quia ex hominibus est, lapidabimur à populo, quia sicut prophetam habent Ioannem. Hinc timebant homines, hinc ueritatem fateri confundebantur. Tenebræ tenebras responderunt, sed à luce superatæ sunt. Quid enim responderunt? Nescimus. Quod sciebant dixerunt, nescimus: & dominus, Nec ego uobis dico, inquit, in qua potestate ista facio. Et confusi sunt primi inimici: unde? de lucerna: quis erat lucerna? Ioannes. Probamus quia lucerna erat? Probamus: dominus enim dicit, Ille erat lucerna ardens & lucens. Probamus, quia & de ipso confusi sunt inimici: psalmum audi, Paraui lucernam Christo meo, inimicos eius induam confusione. Adhuc in huius uitæ tenebris ad lucernam fidei ambulamus: teneamus & nos lucernam Ioannem, confundamus & inde inimicos Christi, imò ipse confundat inimicos suos per lucernam suam. Interrogemus & nos quod dominus Iudæos, interrogemus & dicamus, Baptisma Ioannis unde est, de cælo an ex hominibus? Quid dicturi sunt? Videte si non & ipsi tanquam inimici de lucerna confundantur. Quid dicturi sunt? Si dixerint ex hominibus, & ipsi sui eos lapidabunt. Si autem dixerint, de cælo, dicamus eis, quare ergo non credidistis ei? Et dicunt fortasse, credimus ei. Quomodo ergo dicitis quia uos baptizatis? & Ioannes dicit, Hic est qui baptizat? Sed ministros, inquit, tanti iudicis iustos oportet esse, per quos baptizat. Et ego dico & omnes dicimus, quia iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si uolunt. Si aut noluerint esse iusti, qui in cathedra Moyse sedent, securum me fecit magister meus, de quo spiritus eius dixit, Hic est qui baptizat. Quomodo securum me fecit? Scribæ, inquit, & pharisei super cathedram Moyse sedent, quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite, dicunt enim & non faciunt. Si fuerit minister iustus, computo illum cum Paulo, computo illum cum Petro, cum istis computo iustos ministros: quia uere iusti ministri gloriam suam non quaerunt: ministri enim sunt, pro iudicibus haberi nolunt, spem in se poni exhorrescunt. Ergo computo cum Paulo iustum ministrum. Quid enim dicit Paulus? Ego plantaui, ui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui uero fuerit superbus minister, cum diabolo computatur, sed non contaminatur donum Christi: quod per illum fluit, purum est: quod per illum transit liquidum, uenit ad fertilem terram: Puta quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructum ferre non potest, per lapideum canale transit aqua ad areolas: in canali lapideo nihil generans, sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritualis enim uirtus sacramenti ita est ut lux, & ab illuminandis pura excipitur, & si per immundos transeat, nō inquinatur. Sint planè ministri iusti, & gloriam suam non quaerant, sed illius cuius ministri sunt. Non dicant, baptismum meum est, quia non est ipsorum: attendat ipsum Ioannem, Ecce Ioannes plenus erat spiritu sancto, & baptismum de cælo habebat, non ex hominibus. Sed quatenus habebat? Ipse dixit, Parate uiam domino. Vbi autem cognitus est dominus, ipse factus est uia, non iam opus erat baptismate Ioannis, quo pararetur uia domino. Tamen quid nobis solent dicere, Ecce post Ioannem baptizatus est: antequam enim bene ista quæstio tractaretur in ecclesia catholica, multi in ea errauerunt, & magni & boni: sed quia de membris columbæ erant, non se præciderunt, & factum est in eis quod dixit Apostolus, Si quid aliter sapitis, hoc quoque uobis deus reuelabit. Vnde isti qui se separauerunt, indociles facti sunt: quid ergo solent dicere? Ecce post Ioannem baptizatum est, post hæreticos non baptizatur? Quia quidam qui habebant baptismum Ioannis, iussi sunt à Paulo baptizari: non enim habebant baptismum Christi. Quid ergo exaggeras meritum Ioannis, & quasi abijcis

infelicitatem hæreticorum: Et ego tibi concedo sceleratos esse hæreticos. Sed hæretici baptisma Christi dederunt, quod baptisma non dedit Ioannes. Recurro ad Ioannem & dico, **C** Hic est qui baptizat. Si enim melior Ioannes quàm hæreticus, quomodo melior Ioannes quàm ebriosus: quomodo melior Ioannes quàm homicida: Si post deteriore baptizare deberemus, quia post meliorem baptizarunt apostoli. Quicumque apud ipsos baptizati fuerint ab ebrioso, non dico ab homicida, non dico à satellite alicuius scelerati, non dico à raptore rerum alienarum, non dico ab oppressore pupillorum, non à separatore coniugum: nihil horum dico, quod solenne est dico, quod quotidianum est dico, quod uocatur omnes dico, & in ista ciuitate, quando ab eis dicitur, alijs ieiunantibus, bene sit nobis, & tali die festo Ianuariarum non debes ieiunare, ea dico leuia, quotidiana: ab ebrioso homine cum baptizatur, quis est melior, Ioannes an ebriosus: Responde si potes, quod ebriosus tuus melior sit quàm Ioannes. Nunquam hoc audebis. Ergo tu quia sobrius es, baptiza post ebriosum tuum: si enim post Ioannem baptizauerunt apostoli, quanto magis debet post ebriosum sobrius baptizare: An dicis, in unitate mecum est ebriosus: Ergo Ioannes amicus sponsi, non erat in unitate cum sponso: Sed tibi ipse dico quisquis es: tu es melior, an Ioannes: Non audebis dicere, ego sum melior quàm Ioannes. Ergo post te baptizent tui, si forte fuerint meliores: si enim post Ioannem baptizatum est, erubescere quia post te non baptizatur: dicturus es, Sed ego baptismum Christi habeo & doceo. Aliquando ergo cognosce iudicem, & noli præco superbus esse. Baptisma Christi das, ideo post te non baptizatur: post Ioannem ideo baptizatum est, quia baptismum Christi non dabat, sed baptismum suum: quia sic acceperat ut ipse esset. Non ergo tu melior quàm Ioannes, sed baptismum quod per te datur, melius quàm Ioannis. Ipsum enim Christi est, istud autem Ioannis. Et quod dabatur à Paulo, & quod dabatur à Petro Christi est, & quod datum est à Iuda Christi erat. De **D** dit Iudas, & non baptizatum est post Iudam: dedit Ioannes, & baptizatum est post Ioannem: quia si datum est à Iuda, baptismum Christi erat: quod autem à Ioanne datum est, Ioannis erat. Non Iudam Ioanni, sed baptismum Christi etiam per Iudam manus datum, baptismo Ioannis etiam per manus Ioannis dato recte præponimus. Etenim dictum est de domino antequàm pateretur, quia baptizabat plures quàm Ioannes. Deinde subiunctum est, Quamuis ipse non baptizaret, sed discipuli eius: ipse & non ipse. Ipse potestate, illi ministerio. Seruitutem ad baptizandum illi admovebant: potestas baptizandi in Christo permanebat. Ergo baptizabat discipuli eius, & ibi adhuc erat Iudas inter discipulos eius. Si quos ergo baptizabat Iudas, non sunt iterum baptizati: & quos baptizauit Ioannes, iterum baptizati sunt: Planè iterum: sed non idem erat baptismus. Quos enim baptizauit Ioannes, Ioannes baptizauit: quos autem baptizauit Iudas, Christus baptizauit. Sic ergo quos baptizauit ebriosus, quos baptizauit homicida, quos baptizauit adulter, si baptismum Christi erat, Christus baptizauit. Non timeo adulterum, non ebriosum, non homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur, Hic est qui baptizat. Ceterum, fratres mei, delirum est dicere, quia melioris meriti fuit, non dico Iudas, sed quilibet hominum, quàm ille de quo dictum est, In natis mulierum nemo surrexit maior Ioanne Baptista. Non ergo huic quisquam seruus, sed baptismum domini etiam per seruum malum datum, baptismati etiam amici serui præponitur. Audi quales commemorat **Philip. 1** apostolus Paulus falsos fratres in inuidia prædicantes uerbum dei. Et quid de illis dicit: Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Christum enim annuntiabant, per inuidiam quidem, sed tamen Christum: non per quid, sed quem uide. Per inuidiam tibi prædicatur Christus: uide Christum, uita prædicatam per inuidiam. Noli imitari malum prædicatorem, sed imitare bonum quod tibi prædicatur. Christus ergo à quibusdā per inuidiam prædicabatur: & quid est inuidere: Horrendum malum: Ipso malo diabolus deiectus est, ipso deiecto deiecit multos. Maligna pestis est, & habebant illam quidam Christi prædicatores, quos tamen prædicare permittit Apostolus. Quare: quia Christum prædicabant. Qui **autem**

A autem inuidet, odit: & qui odit, quid de illo dicitur: Audi apostolum Ioannem, Qui odit fratrem suum, homicida est. Ecce post Ioannem baptizatum est, post homicidam non baptizatum est: quia Ioannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi. Quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluitur. Non respuo Ioannem, sed potius credo Ioanni: quid credo Ioanni: Quod didicit per columbam: quid didicit per columbam: Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Iam ergo fratres, tenete hoc, & cordibus uestris infigite. Si enim hodie uolero plenius dicere, quare per columbam, tempus non sufficit. Quia enim res dicenda insinuata est Ioanni per columbam, quam non nouerat in Christo Ioannes, quamuis iam nosset Christum, exposui quantum arbitror sanctitati uestre. Sed quare hanc ipsam rem per columbam oportuit demonstrari, si breuiter dici posset, dicerem. Sed quia diu dicendum est, & onerare uos nolo: quomodo adiuutus sum orationibus uestris, ut illud quod promisi, implem: adiuuate etiam atque etiam pia intentione & uotis bonis, & illud apparebit uobis, quare Ioannes quod didicit in domino: quia ipse est qui baptizat in spiritu sancto, & nulli seruo suo talem legauit potestatem baptizandi, nõ debuit discere nisi per columbam.

De eo quod dictum est, Columbam super dominum descendisse, usque ad id quod ait, Ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei.

Tractatus VI.

Iateor sanctitati uestre, timueram ne frigus hoc frigidus uos ad conueniendum faceret: sed quia ista celebritate & frequentia uestra, spiritu uos feruere demonstrastis, non dubito quin etiam orastis pro me, ut debitum uobis exoluam. Promiseram enim in nomine Christi differere hodie, cum angustia temporis tunc impediret, ne id possemus explicare tractando, quare deus per columbæ speciem ostendere uoluerit spiritum sanctum. Hoc ut explicetur, illuxit nobis dies hodiernus, & sentio audiendi cupiditatem, & pia deuotione uos celebrius congregatos. Expectationem uestram deus impleat ex ore nostro. Amastis enim ut ueniretis: sed amastis, quid? Si nos, & hoc bene, nam uolumus amari à uobis, sed nolumus in uobis. Quia ergo in Christo uos amamus, in Christo nos redamate, & amor noster pro inuicem gemat ad deum, Ipse enim gemitus columbæ est: si ergo gemitus columbæ est, quod omnes nouimus, gemunt autem columbæ in amore: audite quid dicat Apostolus, & nolite mirari, quia in columbæ specie uoluit demonstrari spiritus sanctus. Quid enim oremus, sicut oportet, inquit, nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid ergo fratres mei, hoc dicturi sumus, quia spiritus gemit, ubi perfecta & æterna beatitudo est ei cum patre & filio? Spiritus enim sanctus deus, sicut dei filius deus, & pater deus. Ter dixi deus, sed non dixi tres deos: magis enim deus ter quàm dñs tres, quia pater & filius & spiritus sanctus unus deus. Hoc optime nostis. Non ergo spiritus sanctus in semetipso apud semetipsum in illa trinitate, in illa beatitudine, in illa æternitate substantiæ gemit. sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Nec parua res est, quod nos docet spiritus sanctus gemere: insinuat enim nobis quia peregrinamur, & docet nos in patriam suspirare, & ipso desiderio gemimus. Cui bene est in hoc seculo, imò qui putat quod ei bene sit, qui lætitia rerum carnalium, & abundantia temporalium, & uana felicitate exultat, habet uocem corui: uox enim corui damosa est, non gemebunda. Qui autem nouit in pressura se esse mortalitatis huius, peregrinari se à domino, nondum teneri illam perpetuam, quæ nobis promissa est beatitudinem, sed habere illam in spe, quam habiturus est in re, cum dominus uenerit in manifestatione præclarus, qui prius in humilitate uenit occultus: qui hæc nouit, gemit. Et quandiu propter hæc gemit, bene gemit. Spiritus illum docuit gemere, à columba didicit gemere. Multi enim gemunt in infelicitate terrena, uel quassati damnis, uel ægritudine corporis prægrauati, uel carceribus inclusi, uel catenis colligati, uel fluctibus

fluctibus maris meri ac iactati, uel aliquibus inimicorum insidijs circumsepti gemunt: sed non columbae gemitu gemunt, non amore dei gemunt, non spiritu gemunt. Ideo tales cum ab ipsis pressuris fuerint liberati, exultant in grandibus uocibus: ubi apparet quia corui sunt, non columbae. Ideo merito de arca missus est coruus, & non est reuersus, missa est columba, & reuersa est. Illas duas aues misit Noë: habebat ibi coruum, habebat & columbam: utrumque hoc genus arca illa continebat. Et si arca figurabat ecclesiam, uideris utique quia necesse est, ut in isto diluuiio seculi utrumque genus contineat ecclesia, & coruum & columbam. Qui sunt corui? qui sua querunt. Qui columbae? qui ea quae Christi sunt querunt. Propterea ergo cum mitteret spiritum sanctum, duobus modis eum ostendit uisibiliter, per columbam & per ignem. Per columbam super dominum baptizatum, per ignem super discipulos congregatos. Cum enim ascendisset dominus in caelum post resurrectionem, peractis cum discipulis suis quadraginta diebus, impleto die Pentecostes, misit eis spiritum sanctum, sicut promiserat. Spiritus ergo tunc ueniens impleuit locum illum, factoque primo sonitu de caelo tanquam ferretur flatus uehemens, sicut in actibus Apostolorum legimus, Visa, inquit, illis sunt linguae diuisae uelut ignis, qui & insedit super unumquemque eorum, & coeperunt linguis loqui, sicut spiritus dabat eis pronunciare. Hanc uidemus columbam super dominum, has linguas diuisas super discipulos congregatos: ibi simplicitas, hic feruor ostenditur. Sunt enim qui dicuntur simplices, & pigri sunt: uocantur simplices, sunt autem segnes. Non talis erat Stephanus plenus spiritu sancto: simplex erat, quia nemini nocebat: feruens erat, quia impios arguebat. Non enim tacuit Iudaeis, cuius sunt uerba illa flammantia, Dura ceruice, & incircumcisi corde & auribus, uos semper resistitis spiritui sancto. Magnus impetus, sed columba sine felle sauit. Nam ut noueritis, quia sine felle sauebat, illi auditis his uerbis qui corui erant, ad lapides statim aduersus columbam cucurrerunt: cepit Stephanus lapidari, & qui paulo ante feruens & feruens spiritu, tanquam in inimicos impetum fecerat, & tanquam uiolentus inuectus erat in uerbis igneis atque flammantibus, ut audistis, Dura ceruice, & incircumcisi corde & auribus: ut qui ea uerba audiret, putaret Stephanum, si ei liceret, statim illos uelle consumi, uenientibus in se lapidibus ex manibus eorum genustexo ait. Domine, ne statuas illis hoc delictum, Inhaerent mititati columbae. Prior enim illud fecerat magister, super quem descenderat columba, qui pendens in cruce ait, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Ergo ne spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratum est: ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratum est. Nec moueat, quia linguae diuisae sunt. Distant enim linguae, ideo diuisis linguis apparuit. Linguae, inquit, diuisae uelut ignis, qui & insedit super unumquemque eorum. Distant inter se linguae, sed linguarum distantiae non sunt schismata. In linguis diuisis noli dissipationem timere, unitatem cognosce in columba. Sic ergo sic oportebat demonstrari spiritum sanctum uenientem super dominum, ut intelligat unusquisque si habeat spiritum sanctum, simplicem se esse debere sicut columbam: habere cum fratribus ueram pacem, quam significant oscula columbarum. Habent enim oscula & corui: sed in coruis falsa pax, in columba uera pax. Non omnis ergo qui dicit, pax uobiscum, quasi columba audiendus est. Vnde ergo discernuntur oscula coruorum ab osculis columbarum? Osculantur corui, sed laniant: a laniatu innocens est natura columbarum. Vbi ergo laniatus, non est uera in osculis pax. Illi habent ueram pacem, qui ecclesiam non laniauerunt: nam corui de morte pascuntur. Hoc columba non habet, de frugibus terrae uiuit, innocens eius uictus est: quod uere fratres mirandum est in columba. Sunt passeris breuissimi, qui uel muscas occidunt, nihil horum coluba: non enim de morte pascitur. Qui laniauerunt ecclesiam, de mortibus pascuntur. Potens est dominus, rogemus ut reuiuifcant qui deuorantur ab eis & sentiunt: multi enim agnoscunt, quia reuiuifcunt, nam ad eorum aduentum quotidie gratulamur in nomine Christi. Vos enim sic estote simplices, ut sitis prudentes & feruentes, & feruor uester in linguis sit. Nolite tacere, ardentibus linguis

ut, unitati
Luce 23

2. quæst. c. non
omnis qui

A quis loquentes, accendite frigidos. Quid enim fratres mei, quis non uideat quod illi non uident? Nec mirum, quia inde reuerti nolunt, sicut coruus qui de arca missus est. Quis enim non uideat quod illi non uident? Et ipsi spiritu sancto ingrati sunt. Ecce columba descendit super dominum, & super dominum baptizatum, & apparuit ibi sancta illa & uera trinitas, quae nobis unus deus est. Ascendit enim dominus ab aqua, sicut in euangelio legimus, & ecce aperti sunt caeli, & uidi spiritum descendantem uelut columbam, & mansit super eum. Et statim uox consecuta est, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Apparuit manifestissima trinitas, pater in uoce, filius in homine, spiritus sanctus in columba. In trinitate ista quod missi sunt apostoli, uideamus quod uidemus, & quod mirum est, quia illi non uident: non enim uere non uident, sed ad id quod facies eorum fert, oculos claudunt. A quo missi sunt discipuli, in nomine patris & filij & spiritus sancti? Ab illo de quo dictum est, Hic est qui baptizat. Dictum est enim ministris ab eo qui sibi tenuit hanc potestatem. Hoc enim in illo uidit Ioannes, & cognouit quod non nouerat, non quia eum non nouerat filium dei, aut eum non nouerat dominum, aut non nouerat Christum: aut uero & hoc non nouerat, quia ipse baptizaturus esset in aqua, & Christus in spiritu sancto. Nam & hoc nouerat. Sed quia non ita ut sibi teneret potestatem, & in nullum ministrorum eam transferret, hoc est quod didicit in columba. Per hanc enim potestatem quam Christus solus sibi tenuit, & in neminem ministrorum transfudit, quamuis per ministros baptizare dignatus sit, per hanc stat unitas ecclesiae, quae significatur per columbam, de qua dictum est, Una est coluba mea, una est matris suae. Si enim, ut iam dixi, fratres mei, transferretur potestas a domino ad ministrum, tot baptismata essent, quot ministri essent, & iam non staret unitas baptismi. Incedite fratres, Antequam ueniret dominus noster Iesus Christus ad baptismum, nam post baptismum descendit columba, in qua cognouit Ioannes quiddam proprium, cum ei dictum est, Super quem uideris spiritum descendantem sicut columbam, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto: nouerat, quia ipse baptizabat in spiritu sancto, sed quia tali proprietate, ut potestas ab eo non transiret in alterum, quamuis eo donante hoc ibi didicit. Et unde probamus, quia iam & hoc nouerat Ioannes, quia baptizaturus erat dominus in spiritu sancto, ut hoc intelligatur didicisse in columba, quod ita esset baptizaturus dominus in spiritu sancto, ut in neminem alium hominem potestas illa transiret? Vnde probamus? Columba iam baptizato domino descendit. Ante autem quam uenisset dominus ut baptizaretur a Ioanne in Iordane, diximus, quia nouerat eum, illis uocibus ubi ait, Tu ad me uenis baptizari, ego a te debeo baptizari. Sed ecce dominum nouerat, nouerat filium dei. Vnde probamus quod iam nouerat, quia ipse baptizaret in spiritu sancto? Antequam ueniret ad fluuium, cum multi ad Ioannem currebant baptizari, ait illis, Ego quidem baptizo uos in aqua: qui autem post me uenit maior me est, cuius non sum dignus corrigiam calciae meae soluere, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni: iam & hoc nouerat. Quid ergo per columbam didicit, ne mendax postea inueniretur, quod auertat a nobis deus, opinari, nisi quandam proprietatem in Christo talem futuram, ut quamuis multi ministri baptizaturi essent, siue iusti siue iniusti, non tribueretur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descendit columba: de quo dictum est, Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Petrus baptizat, hic est qui baptizat: Paulus baptizat, hic est qui baptizat: Iudas baptizat, hic est qui baptizat. Nam si pro diuersitate meritorum baptismum sanctum est, quia diuersa sunt merita, diuersa erunt baptismata, & tanto quisque aliquid melius putatur accipere, quanto a meliore uidetur accepisse. Ipsi spirituales sancti, intelligite fratres mei, boni pertinentes ad columbam, pertinentes ad sortem ciuitatis illius Hierusalem, ipsi boni in ecclesia, de quibus dicit Apostolus, Non uit dominus qui sunt eius, diuersarum gratiarum sunt, non omnes paria merita habent. Sunt alij alij sanctiores, sunt alij alij meliores. Quare ergo si unus ab illo, uerbi gratia, iusto sancto baptizetur: alius ab alio inferioris meriti apud deum, inferioris gradus, inferioris continentiae, inferioris uitae: unum tamen & par & aequale est quod acceperunt, nisi quia hic est qui

Matth. 3

De cons. diff.
4. cap. aliud
Cant. 6

2. Tim. 3

De conse. dist. 4. c.
cum baptizat

4. sen. dist. c. 1

Matth. 28

psal. 2

Esai. 2

Gal. 3

Act. 2

Can. 6

est qui baptizat. Quomodo ergo cum baptizat bonus & melior, non ideo iste bonus acce-
pit, & ille melior. Sed quamuis bonus & melior fuerint ministri, unum & æquale est quod
acceperunt, non est melius in illo, & inferius in isto: sic & cum baptizat malus ex aliqua uel
ignorantia ecclesie, uel tolerantia: aut enim ignorantur mali, aut tolerantur ut palea, quous-
que in ultimo uentiletur area, illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares
ministros, sed par & æquale, propter. Hic est qui baptizat. Ergo dilectissimi uideamus quod
uidere illi nolunt, non quod non uideant, sed quod se uidere doleant, quasi clausum sit con-
tra illos quod missi sunt discipuli, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut baptizarent tan-
quam ministri. Quod missi sunt? Ite, dixit, baptizate gentes. Audistis fratres quomodo uenit
illa hereditas. Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam
terminos terræ. Audistis quomodo de Sion prodit lex, & uerbum domini de Hierusalem:
ibi enim audierunt discipuli, Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti.
Intenti facti sumus cum audiremus, Ite baptizate gentes: in cuius nomine? In nomine pa-
tris & filij & spiritus sancti. Iste unus deus, quia nō in nominibus patris & filij & spiritus san-
cti, sed in nomine patris & filij & spiritus sancti: ubi unum nomen audis, unus est deus: si-
cut de semine Abrahe dictum est, & exponit Paulus apostolus, In semine tuo benedicentur
omnes gentes: non dixit in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in uno, & semine
tuo quod est Christus. Sicut ergo quia ibi non dicit in seminibus, docere te uoluit Aposto-
lus, quia unus est Christus: sic & hic cum dictum est in nomine, non in nominibus, quomo-
do ibi in semine, nō in seminibus, probatur unus deus pater & filius & spiritus sanctus. Sed
ecce, inquit, discipuli ad dominum. Audiuius in quo nomine baptizemus, ministros nos
fecisti, & dixisti nobis. Ite baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quod ibimus?
quod non audistis? ad hereditatem meam: Interrogatis, quod ibimus? Ad id quod emi san-
guine meo: quod ergo? Ad gentes, ad gentes inquit. Putaui quia dixit, ite baptizate Afros
in nomine patris & filij & spiritus sancti. Deo gratias. Soluit dominus quæstionem, docuit
columba. Deo gratias. Ad gentes apostoli missi sunt: si ad gentes, ad omnes linguas. Hoc si-
gnificauit spiritus sanctus diuisus in linguis, unitus in columba. Hoc lingue diuiduntur, hoc
columba copulat. Lingue gentium concordarunt, & una lingua Africæ discordauit. Quid
euidentiùs fratres mei? in columba unitas, in linguis gentium societas. Aliquando enim lin-
gue per superbiam discordauerunt, & tunc sunt factæ lingue ex una multa. Post diluuium
enim quidam superbi homines, uelut aduersus deum se munire conantes, quasi aliquid es-
set excelsius deo, aut aliquid tutius, superbiam erexerunt turrim, quasi ne diluuium si postea fie-
ret delerentur. Audierant enim & recēderant, quia omnis iniquitas erat delera diluuium. Ab
iniquitate temperare nolebant, altitudinem turris contra diluuium requirebant, & edificaue-
runt turrim excelsam: uidit deus superbiam ipsorum, & hunc errorem illis immittere iussit, ut
non se cognoscerent loquentes, & factæ sunt diuersæ lingue de superbia. Si superbia fecit
diuersitates linguarum: humilitas Christi congregauit diuersitates linguarum. Iam quod il-
la turris dissociauerat, ecclesia collegit. De una lingua factæ sunt multe: noli mirari, superbia
hoc fecit. De multis linguis fit una, noli mirari, charitas fecit: quia etsi soni diuersi linguarū
sunt, in corde unus deus inuocatur, una pax custoditur. Vnde debuit ergo charissimi demō-
strari spiritus sanctus, unitatem quandam designans nisi per columbam, ut pacatæ ecclesie
diceretur, Vna est colūba mea: Vnde debuit humilitas, nisi per auem simplicem & gemen-
tem, non per auem superbam & exultantem sicut coruus: Et forte dicent, Quia ergo colum-
ba, & una columba, præter unam columbam baptismus esse non potest. Ergo si apud te est
columba, uel tu es columba, quando ad te uenio, tu da mihi quod nō habeo: scitis hoc ipso-
rum esse. Ecce modo uobis apparebit, nō esse de uoce columbæ, sed de clamore corui. Nam
paululum attendat charitas uestra, & timete insidias, imò cauete, & excipite uerba contradi-
centium respuenda, non transglutienda & uisceribus danda. Facite inde quod fecit domi-
nus, quando illi obtulerunt amarum potum: Gustauit & respuuit: sic & uos audite & abijcite.
Quid

A Quid enim dicunt? Videamus, Ecce, inquit, tu es columba. O catholica, tibi dictum est, Vna
est columba mea, una matris suæ. Tibi certe dictum est, Expecta, noli me interrogare. Si
mihi dictum est proba primum: si mihi dictum est, cito uolo audire. Inquit, Tibi dictum est.
Respondeo uoce catholica, mihi. Hoc autem fratres, quod ore meo solius sonuit: sonuit, ut
arbitror, & cordibus uestris, & omnes pariter diximus, Ecclesie catholice dictum est, Vna
est columba mea, una est matris suæ: præter ipsam ergo columbā, inquit, baptismus non est.
Ego qui præter ipsam columbam sum baptizatus, ergo non habeo baptismum? Si baptis-
mum non habeo, quare mihi non das quando ad te uenio? Et ego interrogo, Interim se-
questremus, cui dictum est, Vna est columba mea, una est matris suæ. Adhuc quærimus,
Aut mihi dictum est, aut tibi dictum est? Sequestremus cui dictum sit. Hoc ergo quæro, si
columba est simplex, innocēs, sine felle, pacata in osculis, nō saua in unguibus, quæro utrum
ad huius colūbæ membra pertineat auari, raptores, subdoli, ebriosi, flagitiosi, membra sunt
columbæ huius? Absit, inquit. Et reuera fratres, quis hoc dixerit ut nihil aliud dicā? Rapto-
res solos, si dicam, membra accipitris possunt esse, nō membra columbæ. Milui rapiunt, ac-
cipitres rapiunt, corui rapiunt: columbæ non rapiunt, non dilaniant. Ergo raptores nō sunt
membra columbæ. Non apud uos fuit uel unus raptor? Quare manet baptismus quem
dedit accipiter & non columba? Quare non baptizatis apud uosmetipsos post raptores
& adulteros & ebriosos, post auaros apud uosmetipsos? An isti omnes membra columbæ
sunt? Sic dehonestatis columbam uestram, ut ei membra uulturina faciatis. Quid ergo fra-
tres, quid dicimus? Mali & boni sunt in ecclesia catholica: ibi autem soli mali sunt. Sed for-
te inimico animo hoc dico, & hoc postea requiratur. Et ibi certe dicunt, quia sunt boni &
mali. Nam si dixerint solos bonos se habere, credant illis sui, & subscribo. Non sunt apud
nos dicant, nisi sancti, casti, sobrii, non adulteri, non sceneratores, non fraudatores, non per-
iuri, non uiolenti. Dicant, Non enim attendo linguas ipsorum, sed tango corda ipsorum.
B Cum autem noti sint & uobis & suis, sicut & uos & uobis in catholica & illis noti estis, nec
nos eos reprehēdamus, nec illi se palpent. Nos fatemur in ecclesia catholica & bonos & ma-
los esse, sed tanq̃ grana & paleas. Aliquando qui baptizatur à grano palea est: & qui ba-
ptizatur à palea, granum est: alioquin si qui baptizatur à grano, ualet: & qui baptizatur à
palea, non ualet, falsum est, hic est qui baptizat. Si autem uerum est, hic est qui baptizat, &
quod ab illo datur, ualet, & quomodo columba baptizat? Non enim malus ille columba
est, aut ad membra columbæ pertinet, ne hic potest dici in catholica, nec apud illos. Si illi di-
cunt, columbam esse ecclesiam suam, quid ergo intelligimus fratres mei, quoniam manife-
stum & omnibus notum est, & si nolint conuincuntur: quia & ibi quando dant mali, non
post illos baptizatur: & hic quando dant mali, nō post illos baptizatur. Columba non ba-
ptizat post coruum: coruus quare uult baptizare post columbam? Intēdat charitas uestra,
Et quare designatum est nescio quid per columbā, ut baptizato domino ueniret columba,
id est spiritus sanctus in specie columbæ, & maneret super eum, cum in aduentu columbæ
hoc cognosceret Ioannes, propriam quandam potestatem in domino ad baptizandum,
quia per hanc propriam potestatem, sicut dixi, pax ecclesie firmata est. Et potest fieri ut
habeat aliquis baptismum præter columbam: ut pro sit ei baptismus, præter columbam nō
potest. Intēdat charitas uestra & intelligat quod dico: nam & ista circumuentione sape se-
ducunt fratres nostros, qui pigri & frigidi sunt. Simus simplices & feruentiores. Ecce, in-
quiunt, Ego accepi, an non accepi? Respondeo, accepsi. Si ergo accepi, non est quod mihi
des, securus sum, etiam testimonio tuo. Et ego quidem me dico accepisse, & tu me fateris
accepisse, utriusq̃ lingua securus me facit. Quid ergo mihi promittis? Quare uis catholi-
cum facere, quando non mihi aliquid daturus es amplius, & me iam accepisse fateris quod
te habere dicis? Ego autē quando dico, ueni ad me, dico quia non habes tu, qui fateris quia
habeo. Quare dicis, ueni ad me? Docet nos columba, Respondet enim de capite domini, &
dicit, Baptismum habes, charitatem autem qua ego gemo non habes. Quid est hoc, inquit,
d Baptismum

Baptismum habeo, charitatem non habeo. Sacramentum habeo, charitatem non. Noli clamare, ostende mihi quomodo habeat charitatem qui diuidit unitatem. Ergo, inquit, habeo baptismum. Habes, sed baptismum illud sine charitate nihil tibi prodest: quia sine charitate tu nihil es: nam baptismus ille etiam in illo qui nihil est, non est nihil. Baptisma quippe illud aliquid est, & magnum aliquid est, propter illum de quo dictum est. Hic est qui baptizat. Sed ne putares illud quod magnum est, tibi aliquid prodesse posse si non fueris in unitate, super baptizatum columba descendit, tanquam dicens, Si baptismum habes, esto in columba, ne non tibi prosit quod habes. Veni ergo ad columbam dicimus, non ut incipias habere quod non habebas, sed ut prodesse tibi incipiat quod habes. Foris enim habebas baptismum ad perniciem: intus si habueris, incipit prodesse ad salutem. Non enim tantum tibi proderat baptismus, & non etiam oberat: Et sancta possunt obesse: in bonis enim sancta ad salutem insunt: in malis ad iudicium. Certe enim fratres nouimus quid accipiamus, & utique sanctum est quod accipimus, & nemo dicit non est sanctum. Et quid ait Apostolus? Qui autem manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: non ait quia illa res mala est, sed quia ille malus male accipiendo, ad iudicium accipit bonum quod accipit. Non enim mala erat buccella, quae tradita est Iudae a domino: Absit. Medicus non daret uenenum: salutem medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciem accepit, quia non pacatus accepit. Sic ergo & qui baptizantur. Habeo, inquit, mihi, Fateor, habes: obserua quod habes, eo ipso quod habes damnaberis. Quare? Quia rem columbae praeter columbam habes. Si rem columbae in columba habeas, securus habes. Puta te esse militarem: si characterem imperatoris tui intus habeas, securus militas: si extra habeas, tunc non solum tibi ad militiam non prodest character ille, sed etiam pro desertore punieris. Veni ergo ueni, & noli dicere, iam habeo, iam sufficit mihi. Veni, columba te uocat, gemendo te uocat. Fratres mei uobis dico, gemendo uocate, non rixando: uocate orando, uocate inuitando, uocate ieiunando: in charitate intelligat quia doletis illos. Non dubito fratres mei, quia si uideant dolorem uestrum, confundentur & reuiuifcent. Veni ergo ueni, noli timere: time si non uenis: imo non time sed plange. Veni, gaudebis, si ueneris. Gemis quidem in tribulationibus peregrinationis, sed gaudebis in spe. Veni ubi est columba, cui dictum est, Vna est columba mea, una est matris tuae. Columba una uidet super caput Christi: linguas uidet in toto orbe terrarum. Idem spiritus per columbam, idem & per linguas. Si per columbam idem spiritus, & per linguas idem spiritus sanctus per totum orbem terrarum datus est, a quo te praedixisti ut clames cum coruo, non ut gemas cum coluba. Veni ergo. Sed sollicitus es forte & dicis, Foris baptizatus sum, timeo ne inde sim reus, quia foris accepi. Iam coepisti cognoscere quid gemendum sit. Verum dicis, quia reus es, non quia accepisti, sed quia foris accepisti. Tene ergo quod accepisti, emenda quod foris accepisti. Accepisti rem colubae, praeter columbam accepisti. Duo sunt quae audis, accepisti, & praeter columbam accepisti. Quod accepisti, approbo: quia foris accepisti, improbo. Tene ergo quod accepisti: non mutatur sed agnoscitur, character est regis mei, non ero sacrilegus: corripio desertorem, non immuto characterem. Noli de baptismo gloriari, quia dico ipsum est. Ecce dico ipsum est, tota catholica dicit ipsum est: aduertit coluba, & agnoscit & gemit, quia ipsum foris habes: uidet ibi quod agnoscat, uidet ibi & quod corrigat. Ipsum est, ueni. Gloriaris quia ipsum est, & non uis uenire. Quid ergo mali qui non pertinent ad columbam, ait tibi columba, & mali inter quos gemo, & qui non pertinent ad membra mea & necesse est ut inter illos gemam: nonne habent quod te habere gloriaris? nonne multi ebriosi habent baptismum? nonne multi auari, nonne multi idololatrae, & quod est peius furtim? Nonne pagani ad idola eunt, uel ibant publice? Nunc occulte Christiani sortilegos quaerunt, mathematicos consulunt: & isti habent baptismum, sed columba gemit inter coruos. Quid ergo gaudes quia habes? Hoc habes quod habet & malus. Habeto humilitatem, charitatem, pacem: habeto bonum quod nondum habes, ut prosit tibi bonum quod habes: nam quod habes, habuit & Simon magus, Actus apostolorum testes sunt, ille liber canonicus

A nicus omni anno in ecclesia recitatus. Anniversaria solennitate post passionem domini notis illum librum recitari: ubi scriptum est, quomodo conuersus sit Apostolus, & ex persecutore praedicator factus: ubi etiam die pentecostes missus est spiritus sanctus in linguis diuisis uelut ignis. Ibi legimus multos credidisse in Samaria per praedicationem Philippi. Intelligitur autem siue unus ex apostolis, siue ex diaconis, quia septem ibi diaconos legimus ordinatos, inter quos etiam nomen Philippi: per Philippi ergo praedicationem crediderunt Samaritae. Samaria coepit abundare fidelibus: ibi erat iste Simon magus, qui per magicas factiones suas demeruerat populum, ut cum uirtutem dei putarent: commotus tamen signis quae a Philippo fiebant, etiam ipse credidit: sed quomodo ipse crediderit, posteriora sequentia demonstrauerunt. Baptizatus est autem & Simon. Audierunt hoc apostoli qui erant in Hierusalem, & missi sunt ad illos Petrus & Ioannes, & inuenerunt multos baptizatos. Et quia nullus ipsorum adhuc acceperat spiritum sanctum, sicut tunc descenderat ad ostendendam significationem gentium crediturarum, ut linguis loqueretur, in quos descenderat spiritus sanctus, imposuerunt illis manus orantes pro eis, & acceperunt spiritum sanctum. Simon ille qui non erat in ecclesia columba, sed coruus, quia ea quae sua sunt quarebat, non quae Iesu Christi: unde in Christianis potestiam magis amauerat quam iustitiam, uidit per impositionem manuum apostolorum dari spiritum sanctum, non quia ipsi dabant, sed quia ipsis orantibus datus est, & ait apostolis, Quid uultis a me accipere pecuniam, ut & per impositionem manuum mearum detur spiritus sanctus? Et ait illi Petrus, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam tuam donum dei putasti pecunia comparandum. Cui dicit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: utique baptizato. Iam baptismum habebat, sed colubae uisceribus non habebat. Audi quia non habebat: uerba ipsa Petri apostoli aduerte, sequitur enim, Non est tibi pars neque fors in hac fide. In felle enim amaritudinis uideo te esse, Coluba fel non habet, Simon habebat, ideo separatus erat a colubae uisceribus. Baptisma illi quid proderat? Noli ergo de baptismo gloriari, quasi ex ipso salus tibi sufficiat. Noli irasci, depone fel, ueni ad columbam. Hic tibi proderit, quod foris non solum non proderat, sed etiam oberat. Neque dicas, non uenio, quia foris sum baptizatus. Ecce incipe habere charitatem, incipe habere fructum, inueniatur in te fructus, mittat te columba intro. Inuenimus hoc in scriptura, Imputribilibus lignis arca fuerat fabricata. Imputribilia ligna sancti sunt fideles pertinetes ad Christum. Quomodo enim in templo lapides uiui de quibus aedificatur templum, homines fideles dicti sunt: sic ligna imputribilia homines perseverantes in fide. In ipsa ergo arca ligna imputribilia erant. Arca enim ecclesia est, ibi baptizat coluba illa. Arca enim illa in aqua ferebatur: ligna imputribilia intus erant, baptizata sunt. Inuenimus quaedam ligna foris baptizata, omnes arbores quae erant in mundo. Ipsa tamen aqua erat, non erat altera: omnis de caelo uenerat, & de abyssis fontium. Ipsa erat aqua in qua baptizata sunt ligna imputribilia, quae erant in arca, in qua baptizata sunt ligna foris. Missa est columba, & primum non inuenit requiem pedibus suis, rediit in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire quam rebaptizari. Coruus autem ille emissus est antequam siccaretur aqua, rebaptizatus redire noluit, mortuus est in his aquis. Auertat deus corui illius mortem: nam quare non est reuersus, nisi quia aquis interceptus est? At uero columba non inueniens requiem pedibus suis, cum ei undique clameret aqua, ueni, ueni, hic tingere: quomodo clamant isti haeretici, ueni, ueni, hic habes, non inuenies illa requiem pedibus suis, reuersa est ad arcam. Emisit illam Noe iterum, sicut uos mittit arca ut loquamini illis. Et quid fecit postea columba? Quia erant ligna foris baptizata, reportauit ad arcam rami de oliua. Ramus ille & folia & fructum habebat. Non sint in te sola uerba, non sint in te sola folia, sit fructus, & redis ad arcam, non per te ipsum, columba te reuocat. Gemit foris, ut illos intro reuocetis. Etenim fructus iste oliuae si discutatur, inuenies quid erat. Oliuae fructus charitatem significat. Vnde hoc probamus? Quomodo enim oleum a nullo humore premitur, sed disruptis omnibus exilit & supereminet: sic & charitas non potest premi in ima, necesse est ut ad superna emineat. Propterea de illa dicit Apostolus

1. Cor. 12. stulus, Adhuc supereminentiorem uia uobis demoſtro. Quia diximus de oleo quia supereminet, ne forte nō de charitate dixerit Apostolus, supereminentiorem uia uobis demoſtro, audiamus quid sequitur, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autē non habeam, factus sum tanq̃ aramentum sonans, aut cymbalū tinniens. Duo nunc Donate exclama, Disertus sum: & clama, doctus sum. Quantum disertus, quantum doctus? Nunquid linguis angelorum locuturus es? Et tamen si linguis angelorū loquereris, charitatem non habens, audirem aera sonantia & cymbala tinnientia. Soliditatem aliquam quero, fructum in folijs inueniā: non sint sola uerba, habeant oliuam, redeant ad arcam. Sed, inquires, habeo sacramentum. Verum dicis, sacramentum diuinum est, habes baptisma, & ego confiteor. Sed quid dicit idem Apostolus? Si sciero omnia sacramēta, & habuero prophetiam & omnē fidem, ita ut montes transferam: ne forte & hoc diceres, Credidi, sufficit mihi. Sed Iacob. 2. quid dicit Iacobus? Et dæmones credunt & contremiscunt. Magna est fides, sed nihil prodest si non habeat charitatem. Confitebantur & dæmones Christum credendo, sed non diligendo dicebant, Quid nobis & tibi fili dei? Fidem habebant, charitatem non habebant, ideo dæmones erant. Noli de fide gloriari, adhuc dæmonibus comparandus es: noli dicere Christo domino, mihi & tibi quid est? Vnitas enim Christi tibi loquitur, Veni cognosce pacem, redi ad uiscera columbæ. Foris baptizatus es, habeto fructum, & redi ad arcam. Et tu, Quid nos quæritis si mali sumus? Vt boni sitis. Ideo uos quærimus, quia mali estis: nam si mali non essetis, inuenissemus uos, non uos quæreremus. Qui bonus est, iā inuentus est: qui malus est, adhuc quæritur: ideo uos quærimus, redite ad arcā. Sed iam habeo baptismum. Si omnia sacramēta sciero, & habuero prophetiā & omnē fidem, ita ut mōtes transferam, charitatem autē nō habeam, nihil sum. Fructū ibi uideam, oliuā ubi uideam: & reuocare ad arcam. Sed quid ais? Ecce nos multa mala patimur: hæc si pro Christo pateremini, nō pro honoribus uestris. Audite quid sequitur. Iactant se enim aliquādo, quia eleemosynas multas faciūt, dant pauperibus, quia patiūtur molestias, sed pro Donato nō pro Christo. Vide quomodo patiaris: nā si pro Donato pateris, pro superbo pateris. Nō es colūba si pro Donato pateris: nō erat ille amicus sponsi, nā si amicus esset sponsi, gloriā sponsi quæreret, non suam. Vide amicum sponsi dicentem, Hic est qui baptizat. Ille non erat amicus sponsi, pro quo pateris: Non habes uestem nuptialem: & si ad conuiuīū uenisti, foras habes mitti. Imō quia foras missus es, ideo miser es: redi aliquando & noli gloriari. Audi quid dicat Apostolus, 1. Cor. 13. Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ut ardeā, charitatem autem non habeam, nihil sum. Ecce quod non habes. Si tradidero, inquit, corpus meum ut ardeam, & utique pro nomine Christi: sed quia sunt multi qui iactanter illud faciunt, non cum charitate: ideo si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitate fecerunt martyres illi, qui in tempore persecutionis passi sunt, charitate fecerūt: isti autē de tumore & de superbia faciunt, nā cum persecutor desit, seipso precipitāt. Veni ergo ut habeas charitatem. Sed nos habemus martyres. Quos martyres? Non sunt columbæ, ideo uolare conati sunt, & de petra ceciderūt. Omnia ergo fratres mei uidetis, quia clamāt aduersus illos omnes paginæ diuinæ, omnis prophetia, totum euangelium, omnes apostolicæ litteræ, omnis gemitus columbæ, & nōdum euigilant, nondum expergiscūt. Sed si columba sumus, gemamus, toleremus, speremus: aderit misericordia dei, ut efflueat ignis spiritus sancti in simplicitate uestra, & ueniēt. Non est desperādum, orate, prædicate, diligite, prorsus potens est dominus: iam cœperunt cognoscere frontem suam: multi cognouerunt, multi erubuerunt: aderit Christus, ut cognoscant & ceteri. Et certe fratres mei uel palea sola ibi remaneat, omnia grana colligentur: quicquid tibi fructificauit, redeat ad arcam per columbam. Modo deficientes ubiq̃, quid nobis proponunt? non inuenientes quid dicant? Villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt, proferunt testamēta hominum. Ecce ubi Gaius eis donauit fundum ecclesiæ, cui præerat Faustinus. Cuius episcopus erat Faustinus? Ecclesiæ. Quid est ecclesiæ? Ecclesiæ dixi, cui præerat Faustinus, sed non ecclesiæ

A ecclesiæ præerat Faustinus, sed parti præerat. Columba autem ecclesiæ est. Quid clamas? Nō deuorabimus uillas, columba illas habeat. Quærat quæ sit columba, & ipsa habeat: nam nostis fratres mei, quia uillæ istæ non sunt Augustini. Et si uos non nostis, & putatis me gaudere in possessione uillarum, deus nouit: ipse scit, quid ego de illis uillis sentiam, uel quid ibi sufferam. Nouit gemitus meos, si mihi aliquid de columba impertiri dignatus est. Ecce sunt uillæ. Quo iure defendis uillas? diuino an humano? Respondeant. Diuinum ius in scripturis habemus, humanum ius in legibus regum. Vnde quisq̃ possidet quod possidet? Nōne iure humano? Nam iure diuino, domini est terra & plenitudo eius. Pauperes & diuites deus de uno limo fecit, & pauperes & diuites una terra supportat. Iure tamen humano dicit, Hæc uilla mea est, hæc domus mea, hic seruus meus est. Iure ergo humano, iure imperatorum. Quare? Quia ipsa iura humana per imperatores & reges seculi deus distribuit generi humano. Vultis legamus leges imperatorum, & secundū ipsas agamus de uillis? Si iure humano uultis possidere, recitemus leges imperatorum, uideamus si aliquid uoluerunt ab hæreticis possideri. Sed quid mihi est imperator? Secundū ius ipsius possides terram. Aut tolle iura imperatorum, & quis audet dicere, mea est illa uilla, aut meus est ille seruus, aut domus hæc mea est? Si autem ut teneantur ista ab hominibus, iura acceperunt regum: uultis recitemus leges, ut gaudeatis, quia uel unum horum habeatis, & non impetitis nisi māsuetudini columbæ, quia uel ibi uobis permittitur permanere? Leguntur enim leges manifestæ, ubi præceperūt imperatores, eos qui præter ecclesiæ catholicæ communionem usurpant sibi nomen Christianum, nec uolūt in pace colere pacis autorem, nihil nomine ecclesiæ audeant possidere. Sed quid nobis & imperatori? Sed iam dixi, de iure humano agitur: & tamen apostolus uoluit seruire regibus, uoluit honorari reges, & dixit, Reges reuerimini. Nolite dicere, quid mihi & regi? Quid tibi ergo & possessioni? Per iura regum possidentur possessiones. Dixisti, quid mihi & regi? Noli dicere possessiones tuas, quia ad ipsa iura humana renunciaſti quibus possidentur possessiones. Sed de diuino iure ago, ait. Ergo euangelium recitemus. Videamus quousq̃ ecclesiæ catholica Christi est, super quam uenit columba, quæ docuit. Hic est qui baptizat: quomodo ergo iure diuino possideat, qui dicit, Ego baptizo: cū dicat columba. Hic est qui baptizat, cū dicat scriptura, Vna est columba mea, una est matris suæ? Quare laniaſti columbam? Imō laniaſti uiscera uestra, nam uobis laniaſtis, columba integra perseverat. Ergo fratres mei, si ubiq̃ non habent quod dicant, ego dico uobis quid faciant, ueniant ad catholicam, & nobiscum habebunt nō solum terram, sed etiam illum qui fecit cœlum & terram.

Ab eo quod scriptum est, Et ego uidi & testimonium perhibui, quia hic est filius dei, usq̃ ad id quod scriptum est, Amen dico uobis, uidebitis cœlum apertum, & angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. Tractatus VII.

CONGA VDE MV S frequentia uestra, quia ultra quā sperare potuimus, alacriter conuenistis. Hoc est ergo quod nos lætificat & consolatur in omnibus laboribus & periculis uitæ huius, amor uester in deum, & pium studium, & certa spes, & feruor spiritus. Audistis cum psalmus legeretur, quia inops & pauper clamat ad deum in hoc seculo. Vox enim est, ut sæpius audistis, & meminisse debetis, non unius hominis, & tamen unius hominis. Non unius, quia fideles multi: multa grana inter paleas gementia, diffusa toto orbe terrarum. Vnius autem, quia membra Christi omnes, ac per hoc unum corpus. Iste ergo unus populus inops & pauper, non nouit gaudere de seculo, & dolor eius intus est, & gaudium eius intus est, ubi non uidet nisi ille qui exaudit gementem, & coronat sperantem. Læticia seculi uanitas, cum magna expectatione speratur ut ueniat, & nō potest teneri cum uenerit. Iste enim dies qui lætus est perditis hodie in ista ciuitate, cras utiq̃ nō erit, nec idem ipsi cras hoc erunt quod hodie sunt. Et trāseunt omnia, & euolant omnia, & sicut fumus uanescunt. Et uæ qui amant talia: Omnis enim anima sequitur quod amat. Omnis enim caro fœnū, & omnis honor carnis quasi flos fœni. Fœnum

aruit, flos decidit: uerbum autem domini manet in aeternum. Ecce quod ames, si uis manere in aeternum. Sed dicere habebas, Vnde possum apprehendere uerbum dei? Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quapropter fratres charissimi, ad inopiam nostram & paupertatem nostram pertineat, & quod illos dolemus qui sibi abundare uidentur: gaudium enim ipsorum quasi phreneticorum est. Quomodo autem phreneticus gaudet in insaniam, plerumque & ridet, & plangit illum qui sanus est: sic & nos fratres charissimi, si recipiamus medicinam de caelo uenientem: quia & nos omnes phrenetici eramus, tanquam salui facti, qui ea quae diligebamus non diligimus, gemimus ad deum de his qui adhuc insaniunt: potens est enim ut & ipsos saluos faciat, & opus est ut respiciant se, & displiceant sibi. Spectari uolunt, & spectari se non nouerunt: nam si aliquantum oculos ad se conuertant, uident confusionem suam. Quod donec fiat, alia sint studia nostra, alia sint aduocamenta animae nostrae. Plus ualet dolor noster quam gaudium illorum. Quantum pertinet ad numerum fratrum, difficile est ut quisque ex illa celebritate raptus fuerit ex uiris: quantum autem ad fororum numerum, contristat nos: & hoc magis dolendum est, quia non ipsae potius ad ecclesiam currunt, quas debuit si non timor, certe ueccundia de publico reuocare. Viderit hoc qui uidet, & aderit misericordia eius, ut saluet omnes. Nos autem qui conuenimus, pasca mur epulis dei, & sit gaudium nostrum sermo ipsius. Inuitauit enim nos ad euangelium suum, & ipse cibus noster est, quo nihil dulcius, sed si quis habeat palatum sanum in corde. Bene autem arbitror meminisse charitatem uestram hoc euangelium lectionibus congruis ex ordine recitari: & puto uobis non excidisse quae iam tractata sunt, maxime recentiora de Ioanne & de columba. De Ioanne scilicet, quid nouum didicerit in domino per columbam, qui iam nouerat dominum. Et hoc inuentum est inspirante spiritu dei, quod iam quidem Ioannes nouerat in domino: sed quod ipse dominus ita esset baptizaturus, ut baptizandi potestatem a se in neminem transfunderet, hoc didicit per columbam, quia dictum ei erat, Super quem uideris spiritum descendentem uelut columbam, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Quid est, hic est? Non est alius, & si per alium. Quare autem per columbam? Multa dicta sunt, nec possum, nec opus est omnia retexere, praecipue tamen propter pacem, quia & ligna quae baptizata sunt foris, quia fructum in eis inuenit columba, ad arcam attulit: sicut meministis columbam missam a Noe de arca, quae diluuio natat & baptismo abluebatur, non mergebatur. Cum ergo esset emissam, attulit ramum oliuae: sed non sola folia habebat, habebat & fructum. Itaque hoc optandum est fratribus nostris qui foris baptizantur, ut habeant fructum, non illos sicut columba foris, nisi ad arcam reducerit. Fructus autem est totus charitas, sine qua nihil est homo, quicquid aliud haberit. Et hoc uberrime ab Apostolo dictum commemorauimus & recensuimus. Ait enim, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum uelut aëramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero omnem scientiam, & sciam omnia sacramenta, & habeam omnem prophetiam, & habuero omnem fidem: fidem autem quomodo dixit omnem? ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnia mea pauperibus, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Nullo modo autem possunt dicere se habere charitatem, qui diuidunt unitatem. Haec dicta sunt, sequentia uideamus. Perhibuit Ioannes testimonium, quia uidit. Quale testimonium perhibuit? Quia ipse est filius dei. Oportebat enim ut ille baptizaret qui est filius dei unicus, non adoptatus. Adoptati filij, ministri sunt unici. Unicus habet potestatem, adoptati ministerium. Licet baptizet minister non pertinet ad numerum filiorum, quia male uiuit & male agit, quid nos consolatur? Hic est qui baptizat. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantiem, dicit, Ecce agnus dei. Vtique singulariter iste agnus, nam & discipuli dicti sunt agni, Ecce ego mitto uos sicut agnos in medio luporum. Dicti sunt & ipsi lumen, Vos autem estis lumen mundi. Sed aliter ille de quo dictum est, Erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem

A hominem uenientem in hunc mundum. Sic & agnus singulariter, solus sine macula, sine peccato: non cuius maculae absterse sint, sed cuius macula nulla fuerit. Quid enim quia dicebat Ioannes de domino, Ecce agnus dei? Ipse Ioannes non erat agnus? Non erat uir sanctus? Non erat amicus sponsi? Ergo singulariter ille, hic est agnus dei: quia singulariter huius agni sanguine solo, homines redimi potuerunt. Fratres mei, si agnoscimus precium nostrum quia sanguis est agni, qui sunt illi qui hodie celebrant festiuitatem sanguinis, nescio cuius mulieris? Et quod ingrati sunt? Raptum est aurum, dicunt de aure mulieris, & cucurrit sanguis, & positum est aurum in trutina uel in statera, & praeponderauit multum de sanguine. Si pondus ad inclinandum aurum habuit sanguis mulieris, quale pondus habet ad inclinandum mundum sanguis agni, per quem factus est mundus? Et quidem ille spiritus nescio quis, ut premeret pondus, placatus est sanguine. Immundi spiritus nouerant uerum Iesum Christum, audierant ab angelis, audierant ex prophetis, & sperabant eum uenturum. Nam si non sperabant, unde clamauerunt, Quid nobis & tibi est? Venisti ante tempus perdere nos? scimus quia sis sanctus dei. Venturum sciebant, sed tempus ignorabant. Sed quid audistis in psalmo de Hierusalem? Quonia beneplacitum habuerunt serui tui in lapides eius, & pulueris eius miserebuntur. Tu exurgens, inquit, misereberis Sion, quoniam uenit tempus ut misereris eius. Quando uenit tempus ut miseretur deus? Venit agnus. Qualis agnus est? Quem lupi timent. Qualis agnus est? Qui leonem occisus occidit. Dictus est enim diabolus leo circumiens & rugiens, quarens quem deuoret: sanguine agni uictus est leo, ecce spectacula Christianorum. Et quid est amplius? Illi oculis carnis uident uanitatem, nos cordis oculis ueritatem. Ne putetis fratres, quod sine spectaculis nos dimisit dominus deus noster: nam si nulla sunt spectacula, cur hodie conuenistis? Ecce quod diximus, uidistis & exclamastis: non exclamaretis nisi uidissetis. Et magnum est hoc spectare per totum orbem terrarum, uictum leonem sanguine agni,educta de dentibus leonum membra Christi, & adiuncta corpori Christi. Ergo nescio quid simile imitatus est quidam spiritus, ut sanguine simulacrum suum emi uellet, quia nouerat precioso sanguine quandocumque redimendum esse genus humanum. Fingunt enim spiritus mali umbras quasdam honoris sibi metipsis, ut sic decipiant eos qui sequuntur Christum. Vique adeo fratres mei, ut illi ipsi qui seducunt per ligaturas, per praecantationes, per machinamenta inimici, misceant praecantationibus suis nomen Christi: quia iam non possunt seducere Christianos ut dent uenenum, addunt mellis aliquantum, ut per id quod dulce est, lateat quod amarum est, & bibatur ad perniciem: usque adeo ut ego nouerim aliquo tempore illius palleati sacerdotem solere dicere, & ipse palleatus Christianus est. Ut quid hoc fratres, nisi quia aliter non possunt seduci Christiani? Ne queratis ergo alibi Christum, ubi se uoluit praedicari Christus. Et quomodo uobis uoluit praedicari, sic illum tenete, sic in cordibus uestris scribite. Murus est aduersus omnes impetus, & aduersus omnes insidias inimici. Nolite timere, nec tentat ille nisi permissus fuerit: constat illum nihil facere, nisi permissus fuerit aut missus. Mittitur tanquam angelus malus a potestate dominante: permittitur quando aliquid petit: & hoc fratres non sit, nisi ut probetur iusti, puniatur iniusti. Quid ergo times? Ambula in domino deo tuo, certus esto, quod te non uult pati, non patris: quod te permiserit pati, flagellum corrigetis est, non poena damnatis. Ad haereditatem sempiternam erudimur, & flagellari dedignamur? Fratres mei, si recusaret quisque puer colaphis aut flagellis caedi a patre suo, quomodo diceretur superbus, desperatus, ingratus paternae disciplinae? Et ut quid erudit pater homo filium hominem, ut possit non perdere temporalia quae illi acquisiuit, quae illi collegit, quae non uult eum perdere, quae ipse qui relinquit, non potuit in sempiternum tenere: non docet filium cum quo possideat, sed qui post eum possideat. Fratres mei, si filium docet pater successor, & quem docet & ipsum similiter per omnia illa transiturem, quia & ille qui monebat transiturem est: quomodo uultis erudiat nos pater noster, cui non succeduri, sed ad quem accessuri sumus, & cum quo in aeternum mansuri in haereditate, quae non marcescit, nec moritur, nec grandine nouit? Et ipse haereditas & ipse pater est: hunc possidebimus, & erudi

diri non debemus. Sufferamus ergo eruditionem patris, non quando nobis dolet caput curramus ad præcantatores, ad sortilegos & remedia uanitatis. Fratres mei, non uos plantam, quotidie inuenio ista: & quid faciam? Nondum persuadeo Christianis in Christo spem esse ponendam. Ecce si cui factum est remedium, moriatur. Quam multi enim cum remedijs mortui sunt, & multi sine remedijs uixerunt. Qua fronte exiit anima ad deum? Perdidit signum Christi, accepit signum diaboli. An forte dicit, non perdidit signum Christi? Ergo signum Christi cum signo diaboli habuisti. Non uult Christus communionem, sed solus uult possidere quod emit. Tanti emit ut solus possideat, tu facis ei consortem diabolum, cui te per peccatum uendideras. Vnde duplici corde, qui in corde suo partem faciunt deo, partem faciunt diabolo. Iratus deus, quia fit ibi pars diabolo, discedit, & totum diabolus possit debet. Non frustra itaque Apostolus dicit, Neque detis locum diabolo. Cognoscamus ergo agnum fratres, cognoscamus precium nostrum. Ecce duo de discipulis Ioannis, quia talis erat Ioannes amicus sponsi, non quærebat gloriam suam, sed testimonium perhibebat ueritati: nunquid uoluit apud se remanere discipulos suos, ut non sequerentur dominum? Magis ipse ostendit discipulis suis quem sequerentur: habebant enim illum tanquam agnum, & ille, Quid me attenditis? Ego non sum agnus: Ecce agnus dei. De quo & superius dixerat, Ecce agnus dei. Et quid nobis prodest agnus dei? Ecce, ait, qui tollit peccata mundi: secuti sunt illum hoc audito duo qui erant cum Ioanne. Videamus sequentia, Ecce agnus dei, hoc Ioannes. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & uidens eos sequentes se, dicit eis, Quid queritis? Qui dixerunt, Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Non sic illum sequebatur quasi iam inhaerent illi: nam manifestum est quando illi inhaerunt, quia de nauis eos uocauit. In his enim duobus erat Andreas, sicut modo audistis. Andreas autem frater Petri erat. Et nouimus in euangelio quod Petrum & Andream dominus de nauis uocauit, dicens, Venite post me, & faciam uos pisces hominum. Et ex illo iam inhaerunt illi ut non recederent. Modo ergo quod illi sequuntur isti duo, non quasi non recessuri sequuntur, sed uidere uoluerunt ubi habitaret, & facere quod scriptum est, Limen ostiorum eius exterat pes tuus, surge ad illum uenire assidue & erudiri præceptis eius. Ostendit eis ille ubi maneret, & uenerunt & fuerunt cum illo. Quam beatum diem duxerunt, quam beatam noctem. Quis est qui nobis dicat quæ audierint illi à domino? Aedificemus nosmetipsi in corde nostro, & faciamus domum quo ueniat ille & doceat nos, colloquatur nobis. Quid queritis? Dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis, Venite & uidete. Et uenerunt & uiderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. Nihil ne arbitramur pertinuisse ad euangelistam, dicere nobis quanta hora erat? Potest fieri ut nihil ibi nos animaduertere, nihil querere uoluerit? Decima erat hora. Numerus iste legem significat, quia in decem præceptis data est lex. Venerat autem tempus, ut impleretur lex per dilectionem, quia à Iudæis non poterat impleri per timorem. Vnde dominus dicit, Non ueni soluere legem, sed implere. Merito ergo decima hora eum secuti sunt ad testimonium amici sponsi duo isti: & decima hora audiuit, Rabbi, quod interpretatur magister. Si decima hora Rabbi dominus audiuit, & decimus numerus ad legem pertinet, magister legis non est nisi dator legis, quia filius dei dedit legem: nemo dicat quia alius dedit legem, & alius docet legem. Ipse illam docet qui illam dedit: ipse est magister legis suæ, & docet illam. Et misericordia est in lingua ipsius, ideo misericorditer docet legem, sicut dictum est de sapientia, Legem autem & misericordiam in lingua portat. Noli timere, ne implere legem non possis, fuge ad misericordiam. Si multum est ad te legem implere, utere pacto illo & chirographo, utere precibus quas tibi constituit & composuit iurisperitus celestis: qui enim habet causam & uoluit supplicare imperatori, querunt aliquem scholasticum iurisperitum, à quo sibi preces componantur, ne forte si aliter petierint, quod oportet, non solum non impetrent quod petunt, sed & poenam pro beneficio consequantur. Cum ergo quererent supplicare Apostoli, & non inuenirent quomodo adirent imperatorem deum, dixerunt

A dixerunt Christo, Domine, doce nos orare, hoc est iurisperite noster, assessor dei, imò confessor, compone nobis preces. Et docuit dominus de libro iuris celestis, docuit quomodo orarent, & in ipso quod docuit, posuit quandam conditionem, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si non secundum legem petieris, reus eris. Contra misis imperatorem factus reus, offer sacrificium humilitatis, offer sacrificium misericordiae, dic in precibus, Dimitte mihi, quoniam & ego dimitto: sed si dicis, fac. Quid enim facturus es, quod iturus es, si meritis fueris in precibus? Non quomodo dicitur in foro, carebis beneficio rescripti, sed nec rescriptum impetrabis. Iuris enim forensis est, ut qui in precibus meritis fuerit, non illi prosit quod impetrauit. Sed hoc inter homines, quia potest falli homo: potuit falli imperator, quando preces misisti: dixisti enim quod uoluisti, & cui dixisti, nescit an uerum sit: dimisit te aduersario tuo conuincendum, ut si ante iudicem conuictus fueris de mendacio, quia non potuit ille nisi præstare, nesciens an fueris meritis, ibi carebis ipso beneficio rescripti, quod perduxisti rescriptum. Deus autem quia nouit utrum mentiaris, an uerum dicas, non facit ut in iudicio tibi non prosit, sed nec impetrare te permittit, qui ausus es mentiri ueritati. Quid ergo facturus es? dic mihi. Implere legem ex omni parte, ita ut in nullo offendas, difficile est. Reatus ergo certus est, remedium uti non uis? Ecce fratres mei, quale remedium posuit deus contra aegritudines animæ. Quod ergo? Cum caput tibi dolet, laudamus si euangelium ad caput tibi posueris, & non ad ligaturas cucurreris. Ad hoc enim perducta est infirmitas hominum, & ita plangendi sunt homines qui currunt ad ligaturas, ut gaudeamus quando uidemus hominem in lectulo suo constitutum, iactari febribus & doloribus, nec alicubi spem posuisse, nisi ut sibi euangelium ad caput poneret, non quia ad hoc factum est, sed quia prælatum est euangelium ligaturis. Si ergo ad caput ponitur ut quiescat dolor capitis, ad cor non ponitur ut sanetur à peccatis? Fiat ergo. Quid fiat? Ponatur ad cor, sanetur cor, bonum est. Bonum est ut de salute corporis non fatigas, nisi ut à deo illam petas. Si scit tibi prodesse, dabit illam tibi: si non tibi dederit, non tibi proderit habere illam. Quam multi agrotant in lecto innocentes, & si sani fuerint, procedunt ad scelera committenda. Quam multis obest sanitas? Latro qui procedit ad faucem occidere hominem, quanto melius illi erat ut agrotaret. Qui nocte surgit ad effodiendum parietem alienum, quanto illi melius si febribus iactaretur: innocenter agrotaret, scelerate sanus est. Nouit ergo deus quid nobis expediat, id agamus tantum ut cor nostrum sanum sit à peccatis. Et quando forte flagellamur in corpore, ipsum deprecamur. Rogauit cum Paulus apostolus, ut auferret ab eo stimulum carnis, & noluit auferre: nunquid perturbatus est, & nunquid contristatus dixit se desertum? Magis se dixit non desertum, quia non ablatum est quod uolebat auferri, ut illa infirmitas sanaretur: hoc enim inuenit in uoce medici, Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Vnde ergo scisti quod non uult te sanare deus, adhuc tibi expedit flagellari? Vnde scis quod putre est quod secit medicus, agens ferrum per putrida? Nonne nouit modum quid faciat, quousque faciat? Nunquid ululatus eius qui secatur, retrahit manus medici artificiose secantis? Ille clamat, ille secat. Crudelis qui non audit clamantem, an potius misericors, quia uulnus persequitur ut sanet agrotum? Hæc fratres mei ideo dixi, ne quis querat aliquid præter auxilium dei. Quando forte in aliqua correptione domini sumus, uidete ne pereatis, uidete ne ab agno recedatis, & à leone deuoremur. Diximus ergo, quare hora decima sequentia uideamus. Erat Andreas frater Simonis Petri, unus de duobus qui audierat ab Ioanne, & secuti fuerant eum. Inuenit hic Simonem fratrem suum, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Messias hebraice, latine unctus, gratia Christus est: ab unctione enim dicitur Christus. Chrisma unctio est gratia, ergo Christus unctus. Ille singulariter unctus, præcipue unctus, unde omnes Christiani unguntur. Ille præcipue, quomodo in psalmo dicit, audi, Propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis. Participes enim eius omnes sancti: sed ille singulariter sanctus sanctorum, singulariter Christus, singulariter unctus. Et duxit ad Iesum. Andreas fratrem suum Simonem. Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Ioannis, tu uor

Luc. 11

als, habet autem
als, habet primum

Psal. 44

als, adduxit
als, Ioanna
tu uor

tu uocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.) Non magnū quia dominus dixit, cuius
 filius esset iste. Quid magnū domino? Omnia nomina sanctorū suorū sciebat, quos ante
 constitutionem mundi prædestinavit: & miraris, quia dixit, uni homini, tu es filius illius, &
 tu uocaberis illud, Magnum, quia mutauit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Petrus au-
 tem à petra, petra uero ecclesia. Ergo in Petri nomine figurata est ecclesia. Et quis securus, ni-
 si qui ædificat supra petrā? Et quid ait ipse dominus, Qui audit uerba mea hæc & facit ea,
 similabo eum uiro prudenti, ædificanti supra petram, non cedit tentationibus: descendit
 pluuiā, aduenerunt flumina, flauerunt uenti, & impegerunt in domum illam, & nō cecidit:
 fundata enim erat supra petram. Qui audit uerba mea & non facit ea, iam unusquisq; no-
 strum timeat & caueat, similabo eum uiro stulto, qui ædificauit domum suā super arenam:
 descendit pluuiā, uenerunt flumina, flauerunt uenti, & impegerunt in domum illam, & fa-
 cta est ruina eius magna. Quid prodest quia intrat ecclesiā, qui uult super arenā ædificare.
 Audiendo enim & non faciendo, ædificat quidem, sed super arenam. Si enim nihil audit, ni-
 hil ædificat: si audit, ædificat. Si querimus ubi, si enim audit & facit, supra petram: si audit &
 non facit, super arenam. Duo sunt genera ædificatium, aut supra petram, aut supra arenam.
 Quid ergo illi qui non audiunt? Securi sunt? Securos eos dicit, quia nihil ædificant. Nudi
 sunt sub pluuiā, ante uētos, sanē flumina cum uenerint, ista ante illos tollunt, quā domus
 deiciant. Ergo uana est securitas, & ædificare, & supra petram non ædificare. Si audire uis
 & non facere, ædificas, sed ruinam ædificas: cum autem uenerit tentatio, deijcit domum, &
 cum ipsa ruina tua te tollet. Si autem non audis, nudus es, & illis tentationibus tuipse retra-
 heris. Audi ergo & fac. Vnum est remedium. Quanti forte hodie audiendo & nō faciendo
 rapti sunt fluuiū celebritatis huius? Audiendo enim & non faciendo, uenit fluuius ipsa cele-
 britas anniuersaria, impletus est torrens, trāsiturus est & siccaturus: sed uæ illi quem tulerit.
 Illud uero nouerit charitas uestra, quia nisi quis & audiat & faciat, nō ædificat supra petrā,
 & non pertinet ad nomen tam magnum, quod sic commendauit dominus. Intentum enim
 te fecit, nam si hoc ante Petrus uocaretur, non ita uideres mysterium petræ, & putares casu
 eum sic uocari, non prouidentia dei. Ideo uoluit eum aliud prius uocari, ut ex ipsa commu-
 tatione nominis, sacramenti uiuacitas commendaretur. Et in crastinum uoluit dominus
 Iesus exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Dicit ei, Sequere me. Erat autem de ciuitate
 Andree & Petri. Et inuenit Philippus Nathanaëlem, iam uocatus à domino. Et dixit ei,
 Quem scripsit Moyses in lege & propheta, inuenimus filium Ioseph. Eius filius dicebatur,
 cui desponsata erat mater eius. Nam q̄ ea intacta cōceptus & natus sit, bene nouerūt omnes
 Christiani ex euāgelio. Hoc Philippus dixit Nathanaëli, addidit & locum, A Nazareth.
 Et dixit Nathanaël, A Nazareth potest aliquid boni esse. Quid intelligitur fratres, non
 quomodo aliqui pronūciant: nam & sic solet pronūciari, A Nazareth potest aliquid boni
 esse. Sequitur enim uox Philippi. Et dixit, Veni & uide. Ambas enim pronūciantiones
 potest ista uox sequi, siue sic pronūciet tanq̄ confirmans, à Nazareth potest aliquid boni
 esse: & ille, Veni & uide: siue sic dubitans, & totum interrogans, à Nazareth potest aliquid
 boni esse. Veni & uide. Cū ergo siue illo modo, siue isto pronūcietur, nō repugnant uerba
 sequētia: nostrū est querere quid potius intelligamus in his uerbis: qualis fuerit Nathanaël
 iste, in sequentibus probamus. Audite qualis fuerit, dñs ipse perhibet testimoniū. Magnus
 dñs cognitus est testimonio Ioānis, beatus Nathanaël cognitus testimonio ueritatis: quia
 dñs & si testimonium Ioannis nō commēdaretur, ipse sibi perhibuit testimoniū, quia suffi-
 cit sibi ad testimonium suū ueritas: sed quia ueritatem non poterant capere homines, per lu-
 cernā quærebant ueritatē: & ideo Ioānes per quem dñs ostenderetur missus est. Audi dñm
 Nathanaëli testimoniū perhibētē. Et dixit ei Nathanaël, A Nazareth potest aliquid bo-
 ni esse. Dicit ei Philippus, Veni & uide. Et uidit Iesus Nathanaëlem uenientē ad se, & dicit
 de eo, Ecce uere Israëlita in quo dolus nō est. Magnū testimoniū: hoc nec Andree dictū,
 nec Petro dictū, nec Philippo, quod dictum est de Nathanaële, Ecce uere Israëlita, in quo
 dolus

A dolus non est. Quid ergo faciamus fratres? Deberet iste primus esse in apostolis, & non so-
 lum primus non inuenitur in apostolis, sed nec medius nec ultimus inter duodecim Natha-
 naël, cui tantū testimonium perhibuit filius dei, dicens, Ecce uere Israëlita, in quo dolus non
 est. Queritur causa, quantum dominus intimat, probabiliter inuenimus. Intelligere enim
 debemus ipsum Nathanaëlem eruditum & peritum legis fuisse: propterea noluit illum do-
 minus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum: audi Apo-
 stolum dicentem ita, Videte, inquit, uocationem uestram fratres, quia non multi sapientes
 secundū carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed infirma mundi elegit deus, ut
 confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus: & ea quæ nō sunt tanq̄
 ea quæ sunt, ut ea quæ sunt, euacuetur. Si doctus eligeretur, fortasse ideo se diceret electum,
 quia doctrina eius meruit eligi: dominus noster Iesus Christus uolens superbiorum frāgere
 ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem.
 Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non solum
 orator, sed & imperator. Nullus nobilis primo electus est, nullus doctus, quia infirma mun-
 di elegit deus, ut confunderet fortia. Erat autē iste magnus & sine dolo, hoc solō nō electus,
 ne cuiq̄ uideretur dominus doctos elegisse: & ex ipsa doctrina legis ueniebat, quod cum au-
 disse à Nazareth: scrutatus enim erat scripturas, & sciebat quia inde erat expectandus sal-
 uator, quod non facile alijs scribæ & pharisæi nouerant. Iste ergo doctissimus legis, cum au-
 disse Philippum, dicentem, Inuenimus Iesum quem scripsit Moyses in lege & propheta, à
 Nazareth filium Ioseph. Ille qui optime scripturas nouerat, audito nomine Nazareth, ere-
 ctus est in spem, & dixit, A Nazareth potest aliquid boni esse. Iā cetera de ipso uideamus.
 Ecce uere Israëlita, in quo dolus non est. Quid est in quo dolus nō est? Forte non habebat
 peccatum? forte non erat æger? forte illi medicus non erat necessarius? Absit. Nemo sic na-
 tus est ut illo medico non egeret. Quid sibi ergo uult, in quo dolus non est? Aliquanto
 intentius queramus, apparebit modo in nomine domini. Dolum dicit dominus, & omnis
 qui uerba latina intelligit, scit quia dolus est cum aliud agitur & aliud fingitur. Intēdat cha-
 ritas uestra, non dolus dolor est: propterea dico, quia multi fratres imperitiores latinitatis
 loquuntur sic, ut dicant, dolus illum torquet, pro eo quod est dolor. Dolus fraus est, simula-
 tio est: quando aliquis aliquid in corde tegit, & aliud loquitur, dolus est, & tanq̄ duo corda
 habet: unum quasi sinum cordis habet, ubi uidet ueritatem: & alterum sinum, ubi concipit
 mendacium: & ut noueritis hunc esse dolum, dictum est in psalmis, labia dolosa. Quid est
 labia dolosa? Sequitur, In corde, & corde locuti sunt mala. Quid est in corde, & corde, nisi
 duplici corde? Si ergo dolus in isto nō erat, sanabilem illum medicus iudicauit, nō sanum.
 Aliud est enim sanus, aliud sanabilis, aliud insanabilis. Qui ægrotat cū spe, sanabilis dicitur:
 qui ægrotat cū desperatione, insanabilis: qui autē iam sanus est, non eget medico. Medicus
 ergo qui uenerat sanare, uidit istum sanabilem, quia dolus in illo nō erat. Quomodo dolus
 in illo nō erat? Si peccator est, fatetur se peccatorem. Si enim peccator est, & iustum se dicit,
 dolus est in ore ipsius: ergo in Nathanaële cōfessionem peccati laudauit, non iudicauit non
 esse peccatorem. Propterea cū pharisæi qui sibi uidebantur iusti, reprehēderent dominū quia
 miscebatur ægrotis medicus, & dicerēt, Ecce cum quibus manducat, cum publicanis & pecca-
 toribus. Respondit medicus phreneticis, Nō est opus sanis medicus, sed male habentibus:
 non ueni uocare iustos, sed peccatores: hoc erat dicere, Quia uos iustos dicitis, cum sitis pec-
 catores, sanos uos iudicatis cum langueatis, medicinam repellitis, nō sanitatem tenetis. Vn-
 de ille pharisæus qui uocauerat dominū ad prandium, sanus sibi uidebatur: ægrotā autem
 illa mulier irruit in domum, quo non erat inuitata, & desiderio salutis facta impudens
 accessit, non ad caput domini nostri, non ad manus, sed ad pedes: lauit eos lachrymis, ter-
 sit capillis suis, osculata est eos, & unxit unguento, pacem fecit cum uestigijs domini pecca-
 trix. Reprehendit ille tanq̄ sanus medicum, ille pharisæus qui illic discumbebat, & ait apud
 se, Hic si esset propheta, sciret quæ mulier eius pedes tetigisset. Ideo autem suspicatus erat
 eum

eum ignorasse, quia non illam repulit, quasi ne immundis manibus tangeretur. Nouerat autem ille, permisit se tangi, ut tactus ipse sanaret. Dominus uidens cor pharisæi, proposuit similitudinem, Duo debitorum erant cuidam sceneratori, unus ei debebat quinquaginta denarios, alter quingentos. Cum non haberent unde redderent, donauit ambobus, quis eum plus dilexit? Et ille, credo domine, cui plus donauit. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, Vides istam mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, illa autem lachrymis lauit pedes meos, & capillis suis terxit. Osculum mihi non dedisti, illa autem non destitit pedes meos osculari. Oleum mihi non dedisti, illa autem unxit pedes meos unguento: Propterea dico tibi, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem modicum dimittitur, modicum diligit: hoc est dicere, Plus ægrotas, sed sanum te putas: modicum putas tibi dimitti, cum plus debitor sis. Bene ista, quia dolus in illa non erat, meruit medicinam. Quid est, dolus in illa non erat? Confitebatur peccata. Hoc & laudat in Nathanaele, quia dolus in illo non erat: quia multi pharisæi qui abundabant peccatis, iustos se dicebant, & dolum afferebant, per quem sanari non poterant. Vidit ergo iam iustum in quo dolus non erat, & ait, Ecce uere Israëlita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit Iesus & dixit, Priusquam te Philippus uocaret cum esses sub ficu, uidi te.) id est sub arbore fici. Respondit ei Nathanael & ait, Rabbi tu es filius dei, tu es rex Israël. Aliquid magnum potuit Nathanael iste intelligere, in eo quod dictum est, cum esses sub fici arbore uidi te, priusquam te Philippus uocaret. Nam talem uocem protulit, tu es filius dei, tu es rex Israël, qualem tanto post Petrus, quando ei dominus ait, Beatus es Simon bar Iona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui est in cælo. Et ibi nominauit petram, & laudauit firmamentum ecclesiæ in ista fide. Hic iam dicit, Tu es filius dei, tu es rex Israël. Vnde? Quia dictum est ei, Ante te Philippus uocaret cum esses sub arbore fici, uidi te. Quæredum est, an aliquid significet ista arbor fici. Audite enim fratres mei, Inuenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, & fructum non habuit. In origine humani generis Adam & Eua cum peccassent, de folijs ficulneis succinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulnea intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tanquam sub umbra mortis. Vidit eum dominus, de quo dictum est, Qui sedebant in umbra mortis, lumen ortum est eis. Quid ergo dictum est Nathanaeli? Dicis mihi o Nathanael, unde me nosti? Modo iam loqueris mecum, quia uocauit te Philippus. Iam quem uocauit per apostolum, ad ecclesiam suam uidit pertinere. O tu ecclesia, o tu Israël, in quo dolus non est. Si es populus Israël in quo dolus non est, modo iam cognouisti Christum per apostolos, quomodo Nathanael cognouit Christum per Philippum. Sed misericordia sua ante te uidit, quia tu eum cognosceres, cum sub peccato iaceres. Nunquid enim nos prius quæsiuimus Christum, & non ille nos quæsiuit? Nunquid nos uenimus ægroti ad medicum, & non medicus ad ægrotos? Nonne ouis illa perierat, & relictis nonaginta nouem pastor quæsiuit illam, & inuenit, quam latus in humeris reportauit? Nonne perierat drachma illa, & accendit mulier lucernam, & quæsiuit in tota domo sua donec inuenit? Et cum inuenisset, collatamini mihi, ait uicinis suis, quoniam inueni drachmā quā perdideram: sic & nos sicut oues perieramus, & sicut drachma perieramus: & sic pastor inuenit ouem, sed quæsiuit ouem: mulier inuenit drachmā, sed quæsiuit drachmam. Quæ est mulier? Ca-ro Christi. Quæ est lucerna? Paraui lucernam Christo meo. Ergo quæsi sumus ut inueniremur, inueni loquimur. Non superbiamus, quia antequam inueniremur perieramus, si non quæreremur. Non ergo nobis dicant quos amamus & uolumus lucrari paci ecclesiæ catholicæ: Quid nos uultis? quid nos quæritis, si peccatores sumus? Ideo uos quærimus ne pereatis: quærimus, quia quæsi sumus: inuenire uos uolumus, quia inueni sumus. Itaque Nathanael cum dixisset, Vnde me nosti? Ait dominus, Priusquam te uocaret Philippus, cum esses sub ficu uidi te. O tu Israëlita sine dolo quisquis es, o popule uiuēs ex fide, antequam te per apostolos meos uocarem, aut cum esses sub umbra mortis, & tu me non uideres, ego te uidi.

Dixit

A Dominus deinde dicit ei: Quia dixi tibi, uidi te sub arbore fici, credis, maius his uidebis.) Quid hoc maius his? Et dixit eis: Amē amen dico uobis, uidebitis cælos apertos, & angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis.) Fratres, nescio quid maius dixit quod est, cum esses sub arbore fici uidi te. Plus enim est quod nos dominus uocatos iustificauit, quod uidit iacentes sub umbra mortis. Quid enim nobis proderat si ibi remanisssemus, ubi nos uidit? Nunquid non iaceremus? Quid hoc est maius, quando uidimus angelos ascendentes & descendentes super filium hominis? Iam aliquando de his ascendentibus & descendentibus angelis dixeram. Sed ne obliuisceremini, breuiter dico tanquam commemorans, pluribus enim dicerem si non commemorarem, sed modo insinuarem. Scalas uidit Jacob per somnium, & in ipsis scalis uidit angelos ascendentes & descendentes, & lapidem quem sibi posuerat ad caput, unxit. Audistis quia messias Christus est, audistis quia unctus Christus est. Non enim sic posuit lapidē unctū ut ueniret & adoraret, alioquin idololatria esset significatio Christi. Facta est ergo significatio, quousque oportuit fieri significationem, & significatus est Christus lapis unctus, sed non in idolo. Lapis unctus, lapis quare? Ecce pono in Sion lapidē electū preciosum, & qui crediderit in illū non confundetur. Quare unctus? Quia Christus à chrismate. Quid autē uidit tunc in scalis? Ascendentes & descendentes angelos. Sic est & in ecclesia. Angeli dei, boni prædicatores prædicantes Christū: hoc est super filiū hominis ascendunt & descendunt. Quomodo ascendunt, & quomodo descendunt? Ex uno habemus exemplū. Audi apostolum Paulum, quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris ueritatis prædicatoribus credamus. Vide Paulum ascendentem: Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim raptum fuisse usque ad tertium cælum, siue in corpore, siue extra corpus nescio, deus scit, & audiuit ineffabilia uerba, quæ non licet homini loqui. Ascendentem audistis, descendentem audite. Non potui loqui uobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: quasi paruulis in Christo lac uobis potui dedi, non escam. Ecce descendit qui ascenderat. Quare quod ascendit? Usque ad tertium cælū. Quare quod descendit? Usque ad lac paruulis dandum. Audi quia descendit. Factus sum paruulus, inquit, in medio fratrum, tanquam si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos, & si norunt latina uerba dicere, decurrant illa & quassant quodammodo linguam suam, ut possint de lingua disertata fieri blandimenta puerilia, quia si sic dicant, non audit infans, sed nec proficit infans. Et disertus aliquis pater, si sit tantus orator ut lingua illius fora concrepent, & tribuñalia concutiantur, si habeat paruulum filium, cum ad domum redierit, seponit forensē eloquentiā quo ascenderat, & in lingua puerili descendit ad paruulum. Audi uno loco ipsum Apostolū ascendentem & descendentem in una sententia. Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus uobis. Quid est, mente excessimus deo? ut illa uideamus quæ non licet homini loqui. Quid est, temperantes sumus uobis? Nunquid iudicauit me aliquid scire inter uos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum? Si ipse dominus ascendit & descendit, manifestum est, quia & prædicatores ipsius ascendunt imitatione, descendunt prædicatione. Et si aliquanto uos diutius tenuimus, consilij fuit ut opportuna hora transirent. Arbitramur iam illos peregrinasse uanitatem suam. Nos autem fratres, quoniam pastri sumus epulis salutaribus, quæ restant agamus, ut diem dñicū solēniter impleamus in gaudijs spiritalibus, & comparemus gaudia ueritatis cum gaudijs uanitatis: Et si horremus doleamus: si dolemus, oremus: si oramus, exaudimur: si exaudimur, & illos lucratur.

Ab eo loco ubi ait, Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galileæ, usque ad id quod ait: Quid mihi & tibi est mulier, nondum uenit hora mea? Trac. viii

Miraculum quidē dñi nostri Iesu Christi, quod de aqua uinum fecit, non est mirandum eis qui nouerunt quia deus fecit: Ipse enim fecit uinum in illo die in nuptijs in sex illis hydrijs, quas impleri aqua præcepit, qui omni anno hoc facit in uitibus. Sicut enim quod miserunt ministri in hydrias, in uinum conuersum est opere domini: sic & quod nubes fundunt, in uinum conuertitur eiusdē opere dñi. Illud autē

c non

non miramur, quia omni anno fit, assiduitate amisit admirationem. Nam & consideratio
nem maiorem inuenit, quod id quod factum est in hydrijs aqua. Quis est enim qui conside-
rat opera dei, quibus regitur & administratur totus hic mundus, & non obstupescit obrui-
turque miraculis? Si consideret uim unius grani cuiuslibet seminis, magna quidem res est, hor-
ror est consideranti: sed quia homines in aliud intenti perdidit considerationem operum
dei, in qua darent laudem quotidie creatori, tantum seruauit sibi deus inuitata quaedam quae
faceret, ut tantum dormientes homines, ad se colendum mirabilibus excitaret. Mortuus resur-
rexit, mirati sunt homines: tot quotidie nascuntur, & nemo miratur. Si consideremus pru-
dentius, maioris miraculi est esse qui non erat, quam reuiuiscere qui erat. Idem tamen deus pa-
ter domini nostri Iesu Christi per uerbum suum facit omnia, & regit quae creauit. Priora mi-
racula fecit, per uerbum suum deum apud se: posteriora miracula fecit per ipsum uerbum suum
incarnatum, & propter nos hominem factum. Sicut miramur quae facta sunt per hominem
Iesum, miremur quae facta sunt per deum Iesum. Per deum Iesum facta sunt coelum & ter-
ra, mare, & omnis ornatus coeli, opulentia terrae, fecunditas maris, omnia haec quae oculis
adiacent, per Iesum deum facta sunt: & uidemus haec, & si est in nobis spiritus illius, sic no-
bis placent ut artifex laudetur: non ut ad opera conuersi ab artifice auertamur, & faciem quo-
dammodo ponentes ad ea quae fecit, dorsum ponamus ad artificem qui fecit. Et haec quidem
uidemus & adiacent oculis: quid illa quae non uidemus, sicut sunt angeli, uirtutes, potesta-
tes, dominationes, omnesque habitator fabricae huius supercoelestis, non adiacens oculis no-
stris: quantumque saepe & angeli quando oportuit, demonstrauerunt se hominibus? Nonne deus
& per uerbum suum, id est, unigenitum filium suum dominum nostrum Iesum Christum fecit haec
omnia? Quid ipsa anima humana quae non uidetur, & per opera quae exhibet in carne, ma-
gnam praebet admirationem bene considerantibus: a quo facta est nisi a deo, & per quem fa-
cta est, nisi per filium dei? Nondum dico de anima hominis: cuiusuis pecoris anima quodam-
modo regit molem suam: sensus omnes exierit, oculos ad uidendum, aures ad audiendum, na-
res ad percipiendum odorem, oris iudicium ad saporis discernendos, membra denique ipsa
ad peragenda officia sua. Numquid haec corpus & non anima, id est, habitatrix corporis agit?
Nec tamen uidetur oculis, & ex his quae agit admirationem mouet. Accedat iam consideratio
tua etiam ad animam humanam, cui tribuit deus intellectum cognoscendi creatorem suum,
discernendi & distinguendi inter bonum & malum, hoc est inter iustum & iniustum: quanta
agit per corpus? Attendite uniuersum orbem terrarum ordinatum in ipsa humana republi-
ca, quibus administrationibus, quibus ordinibus potestatum, conditionibus ciuitatum, legi-
bus, moribus, artibus: hoc totum per animam geritur, & haec uis animae non uidetur. Cum sub-
trahitur corpori, cadauer iacet: cum autem adest corpori, primo condit quodammodo putor,
res corruptibiles: nam omnis caro in putredines defluit, nisi quodam condimento animae te-
neatur: sed hoc commune illi est cum pecoris anima. Illa magis miranda quae dixi, quae ad men-
tem & intellectum pertinent, ubi etiam ad imaginem creatoris sui renouatur, ad cuius imaginem
factus est homo. Quid erit haec uis animae, cum & corpus hoc induerit incorruptionem, & mor-
tale hoc induerit immortalitatem? Si tanta potest per carnem corruptibilem, qui non poterit
per corpus spiritale post resurrectionem mortuorum? Haec tamen anima, ut dixi, admirabilis
naturae atque substantiae, inuisibilis res est & intelligibilis: & haec tamen per Iesum deum facta
est, quia ipse est uerbum dei. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cum er-
go tanta uideamus facta per dominum Iesum, quid miramur aquam in uinum conuersam per ho-
minem Iesum? Neque enim sic factus est homo, ut perderet quod deus erat. Accessit illi homo,
non amissus est deus. Ipse ergo fecit hoc, qui illa omnia. Non itaque miremur quia deus fe-
cit: sed amemus quia inter nos fecit, & propter nostram reparationem fecit. Aliquid enim & in ipsis
factis innuit nobis: Puto, quia non sine causa uenit ad nuptias. Excepto miraculo, aliquod
& in ipso facto mysterij sacramentum lateret: pulsemus ut aperiat, & de uino inuisibili inebriet
nos: quia & nos aqua eramus, & uinum nos fecit. Sapientes enim fecit, sapimus enim fidem
ipsius

A ipsius, qui prius insipientes eramus. Et forte ad ipsam sapientiam pertinet, cum honore dei,
& cum laude maiestatis eius, & cum charitate potentissimae misericordiae eius, intelligere quod
sit gestum in hoc miraculo. Dominus inuitatus ad nuptias uenit: quid mirum si in illam domum
ad nuptias uenit, qui in hunc mundum ad nuptias uenit? Si enim non uenit ad nuptias, non
hic habet sponsam. Et quid est quod ait Apostolus: Aptauit uos uni uiro, uirginem castam
exhibere Christo? Quid est quod timet, ne uirginitas sponsae Christi per astutias diaboli
corumpatur? Timeo, inquit, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & uestrae men-
tes corumpantur a simplicitate & castitate, quae est in Christo. Habet ergo hic sponsam quam
redemit sanguine suo, & cui pignus dedit spiritum sanctum: eruit eam de mancipatu diabo-
li, mortuus est propter delicta eius, resurrexit propter iustificationem eius. Quis offerret tan-
ta sponsae suae? Offerant homines qualibet ornamenta terrarum, aurum, argentum, lapides
preciosos, equos, mancipia, fundos, praedia, numquid aliquis offerret sanguinem suum? Si enim
sanguinem suum sponsae dederit, non erit qui ducat uxorem. Dominus autem securus moriens, de-
dit sanguinem suum pro ea quam resurgens haberet, quam sibi iam coniunxerat in utero uir-
ginis. Verbum enim sponsum, & sponsa caro humana, & utrumque unus filius dei, & idem filius
hominis, ubi factus est caput ecclesiae. Ille uterus uirginis Mariae, thalamus eius: inde proce-
ssit tantumque sponsus de thalamo suo, sicut scriptura praedixit: Et ipse tantumque sponsus procedens
de thalamo suo, exultauit ut gigas ad curram uiam. De thalamo processit uelut sponsus,
& inuitatus uenit ad nuptias. Certi sacramenti gratia, uidetur matrem de qua sponsus pro-
cessit, non agnoscere & dicere illi: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum uenit hora mea.
Quid est hoc? Ideo ne uenit ad nuptias, ut doceret matres contemni? Non. Vtique ad cuius nu-
ptias uenerat, ideo ducebat uxorem ut filios procrearet, & ab eis quos ut procrearet optabat,
utique honorari cupiebat. Ille ergo uenerat ad nuptias ut exhonoreret matrem, cum & pro-
pter filios habendos, quibus reddere honorem parentibus imperat deus, ipsae nuptiae cele-
brantur, & ducuntur uxores? Proculdubio fratres later ibi aliquid, nam tanta res est, ut qui-
dam quos cauendos praemonuit Apostolus, sicut supra commemorauimus, dicens: Timeo ne
sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & uestrae mentes corumpantur a simplicitate & ca-
stitate quae est in Christo: derogantes euangelio & dicentes, quod Iesus non sit natus de Ma-
ria uirgine, hinc argumentum sumere conarentur erroris sui, ut dicerent: Quomodo erat ma-
ter eius, cui dixit: Quid mihi & tibi est mulier? Respondendum ergo est eis & considerandum,
quare hoc dixerit dominus, ne sibi aliquid aduersus sanam fidem insipientes inuenisse uideantur,
unde sponsae uirginis castitas corumpatur, id est, unde fides ecclesiae uiolatur: reuera enim
fratres eorum, qui praeposunt mendacium ueritati. Nam isti qui uidentur sic honorare Chri-
stum, ut negent eum carnem habuisse, nihil aliud eum quam mendacem praedicant. Qui enim
mendacium praedicant in hominibus, quid ab eis expellunt nisi ueritatem? Immittunt dia-
bolum, excludunt Christum: immittunt adulterum, excludunt sponsum, paranymphe, scilicet
uel potius leones & serpentes. Ad hoc enim loquuntur ut serpens possideat, Christus ex-
cludatur. Quomodo possidet serpens? Quando possidet mendacium, quando possidet fal-
sitas, serpens possidet: quando possidet ueritas, Christus possidet. Ipse enim dixit: Ego sum
ueritas. De illo autem dixit: Et in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo. Sic est autem
ueritas Christus, ut totum uerum accipias in Christo, uerum uerbum patris, aequalis patri,
uera anima, uera caro, uerus homo, uerus deus, uera natiuitas, uera passio, uera mors, uera
resurrectio: si aliquid horum dixeris falsum, intrat putredo, de ueneno serpentis nascuntur
uermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit. Quid est ergo, inquit, quod ait dominus,
Quid mihi & tibi est mulier? Forte in eo quod sequitur ostendit nobis dominus, quare hoc dixit.
Nondum, inquit, uenit hora mea. Sic enim ait: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum uenit
hora mea. Et hoc cur dictum sit requirendum est. Prius ergo hinc resistamus haereticis. Quid
dicit serpens ueternosus, uenenorum insibilator & inspirator antiquus? Quid dicit? Non ha-
buit matrem feminam Iesus. Vnde probas? Quia dixit, inquit, quid mihi & tibi est mulier?

als & die tercia

Non observat ordi-
nem textus qui ha-
bet, & deficiet ut
no, dicit mater Ie-
su ad eum, uinū nō
habent, Et dicit ei
Iesus.

Quis hoc narravit, ut credamus quia hoc dixit? Quis hoc narravit? Nempe Ioannes euangelista dixit: Et erat ibi mater Iesu, nam ita narravit. Altera die nuptiarum factae sunt in Chana Galilee, & erat ibi mater Iesu. Venerat autem illuc inuitatus Iesus ad nuptias cum discipulis suis. Tenemus duas sententias ab euangelista prolatas. Erat ibi mater Iesu, euangelista dixit: quid dixerit matri suae Iesus, ipse euangelista dixit: & quomodo dixit respondisse matri suae Iesum, ut primo diceret, ait illi mater eius. Videte fratres, ut aduersus linguam serpentis, munitam uirginitatis cordis habeatis. Illic in ipso euangelio eo ipso euangelista narrante dicit: Erat ibi mater Iesu: & dixit illi mater eius. Quis hoc narravit? Ioannes euangelista. Et quid respondit matri Iesus? Quid mihi & tibi est mulier? Quis hoc narrat? Idem ipse Ioannes euangelista. O euangelista fidelissime & ueracissime, tu mihi narras dixisse Iesum, quid mihi & tibi est mulier: cur ei apposuit matri quam non agnoscit? Nam tu dixisti, quia ibi erat mater Iesu, & quia dicit ei mater eius: cur nō potius dixisti: Erat ibi Maria, & dixit ei Maria? Vtrūq; tu narras, & dixit ei mater eius, & respondit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Quare hoc? quia utrūq; uerum est. Illi autem in eo uolunt credere euangelistae, quod narrat Iesum dixisse matri, Quid mihi & tibi est mulier: & in eo nolunt credere euangelistae, quod ait, Erat ibi mater Iesu, & dixit ei mater eius. Quis est autē qui resistit serpenti & tenet ueritatem? Cuius uirginitas cordis non corrumpitur astutia diaboli? Qui utrūq; uerū credit, & quia erat ibi mater Iesu, & quia illud respondit matri Iesus. Sed si nondum intelligit quē ad modū dixerit Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? interim credat quod dixerit & quod matri dixerit: sit primo pietas in credente, & erit fructus in intelligente. Interrogo uos o fideles Christiani: Erat ibi mater Iesu? Respondete, erat. Vnde scitis? Respondete, hoc loquitur euangelium. Quid respondit matri Iesus? Respondete, quid mihi & tibi est mulier? Nondum uenit hora mea. Et hoc unde scitis? Respondete, hoc loquitur euangelium. Nullus uobis corrumpt hanc fidem, si uultis sponso seruare castam uirginitatem. Si autē quaritur a uobis, cur hoc matri responderit: dicat qui intelligit: qui autem nondū intelligit, firmissime tamen credat, & hoc respondisse: & tamen matri respondisse Iesum. Hac pietate merebitur etiam intelligere cur ita responderit, si orando pulset, & non rixando accedat ad ostium ueritatis: Tantū caueat ne dum se putat scire, aut erubescit nescire, cur ita responderit, cogat credere aut euangelistam fuisse mentitum qui ait, Erat ibi mater Iesu: aut ipsum Christum falsa morte passum propter delicta nostra, & falsas cicatrices ostendisse propter iustificationem nostram, falsumq; dixisse: Si manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei estis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos. Si enim falsa mater, falsa caro, falsa mors, falsa uulnera passionis, falsae cicatrices resurrectionis, non ueritas credentes in eum, sed potius falsitas liberauit. Immo uero falsitas cedat ueritati, & confundantur omnes, qui propterea se uolunt uidere ueraces, quia Christum conantur demonstrare fallacem: & nolunt sibi dici, nō uobis credimus quia mētimini, cum ipsam ueritatē dicant esse mentitā: quibus tamen si dicamus, unde nostis dixisse Christū, Quid mihi & tibi est mulier? euangelio se credidisse respondēt. Cur ergo nō credūt euangelio dicenti, Erat ibi mater Iesu, & dixit ei mater eius? Aut si hoc mētitur euāgelium, quomodo ei credit quia dixerit Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? Cur non potius miseri, & quia ita nō extraneae, sed matri dñs responderit, fideliter credūt: & cur ita responderit, pie quarūt? Multum enim interest inter eū qui dicit, uolo scire quare Christus hoc matri responderit: & eū, qui dicit, scio quod hoc Christus nō matri responderit. Aliud est intelligere uelle quod clausum est: aliud nolle credere, quod apertum est. Qui dicit: scire uolo, cur ita Christus matri responderit, aperiri sibi uult euangelium cui credit: qui autem dicit, scio quod hoc Christus nō matri responderit, ipsum euāgelium arguit de mendacio, ubi credit quod Christus ita responderit. Iam uero si placet fratres, illis repulsis, & in sua cecitate errantibus semper, nisi humiliter sanentur, nos quaramus, quare dominus noster sic matri responderit? Ille singulariter natus de patre sine matre, de matre sine patre: sine matre deus, sine patre homo, sine matre ante tempora, sine patre in fine temporum: quod respondit, matri re-

tri respondit, quia erat ibi mater Iesu, & dixit ei mater eius. Hoc totum euangelium loquitur. Illic nouimus, quia erat ibi mater Iesu, ubi nouimus quod dixerit ei, Quid mihi & tibi mulier? nondum uenit hora mea. Totum credamus, & quod nondum intelligimus requiramus. Et primum hoc uidete, ne forte quomodo inuenerunt Manichaei occasionem perfidia suae, quia dixit dñs, Quid mihi & tibi est mulier? sic inueniāt mathematici occasionē fallaciae, quia dixit, nōdū uenit hora mea. Et si hoc secundū mathematicos dixit, sacrilegiū fecimus incendiō codices eorum. Si autem recte fecimus, sicut apostolorū temporibus factū est, non secundum eos dixit dñs, nondum uenit hora mea. Dicunt enim uaniloqui & seductores: Vides quia sub fato erat Christus qui dicit, nōdū uenit hora mea. Quibus ergo prius respondendum est, haeticis an mathematicis? Vtrūq; enim a serpente illo ueniunt, uolentes corrumpere uirginitatem cordis ecclesiae, quam habet in integra fide. Primo si placet, eis quos proposueramus, quibus quidem iam ex magna parte respondimus. Sed ne arbitrentur nos non habere quid dicamus de his uerbis quae dominus matri respondit, uos magis aduersus illos instruiamus: nam illis refellendis, puto quod sufficiant quae iam dicta sunt. Cur ergo ait matri filius, Quid mihi & tibi est mulier, nōdū uenit hora mea? Dominus noster Iesus Christus, & deus erat & homo: secundum quod deus erat, matrem non habebat: secundum quod homo erat, habebat matrē. Mater ergo erat carnis, mater infirmitatis quā suscepit propter nos. Miraculum autē quod facturus erat, secundū diuinitatē facturus erat, nō secundū infirmitatem: secundū quod deus erat, non secundū id quod infirmus natus erat: sed infirmum dei fortius est hominibus. Miraculum ergo exigebat mater, at ille tanq; nō agnoscit uiscera humana, operaturus facta diuina, tanq; dicens: Quod de me facit miraculū, non tu genuisti, diuinitatem meā non tu genuisti: sed quia genuisti infirmitatē meam, tūc te cognoscam cum ipsa infirmitas pendebit in cruce, hoc est enim, nondum uenit hora mea. Tunc enim cognouit qui utiq; semper nouerat, & anteq; de illa natus esset, in praedestinatione nouerat matrem: & anteq; deus crearet, de qua ipse homo crearetur, nouerat matrē. Sed ad quandam horam in mysterio non agnoscit: & ad quandam horam quae nondum uenerat, in mysterio rursus agnoscit. Tunc enim agnouit, quando illud quod peperit moriebatur: non enim moriebatur per quod facta erat Maria, sed moriebatur quod factum erat ex Maria. Non moriebatur aeternitas diuinitatis, sed moriebatur infirmitas carnis. Illud ergo respondit discernēs in fide credentium, quis, per quam uenerat. Venit enim per matrem foeminam deus & dñs celi & terrae. Secundum quod dñs mundi, quod dñs celi & terrae, dominus utiq; & Maria: secundū quod creator celi & terrae, creator & Maria: secundū autem quod dictū est: Factum ex muliere, factum sub lege, filius Mariae, Ipse dominus Mariae, ipse filius Mariae: ipse creator Mariae, ipse creatus ex Maria. Noli mirari, quia & filius & dñs. Sicut enim Mariae, ita & Dauid dictus est filius: & ideo Dauid filius, quia Mariae filius. Audi Apostolum aperte dicentē, quia factus est ei ex semine Dauid secundū carnem: audi eum & dñm. Dauid, dicat hoc & ipse Dauid: Dixit dñs domino meo, sede ad dexteram meam. Et ipse Iesus hoc proposuit iudeis, & eos inde conuicit: Quomodo ergo Dauid & filius & dñs? Filius Dauid secundum carnem, dominus Dauid secundum diuinitatem: sic Mariae filius secundum carnem, dominus Mariae secundū maiestatem. Quia ergo non erat illa mater diuinitatis, & per diuinitatem futurum erat miraculum quod petebat, respōdit ei: Quid mihi & tibi est mulier? Sed ne putes quod te negem matrem, nōdū uenit hora mea: Ibi enim te agnoscam, cum pendere in cruce coeperit infirmitas cuius mater es. Probemus si uerum est. Quādo passus est dominus sicut idem euangelista dicit, nouerat matrem dominus, & qui nobis insinuauit etiam in his nuptijs matrem dñi, ipse narrat. Erat, inquit, illic circa crucem mater Iesu, & ait Iesus matri suae: Mulier ecce filius tuus: & ad discipulum, ecce mater tua. Cōmendat matrem prior matre moriturus, & ante matris mortem resurrecturus. Cōmendat homo homini hominem, hoc peperit Maria. Illa hora iam uenerat de qua tunc dixerat, non-

dum uenit hora mea. Quantum arbitror fratres, responsum est hæreticis: mathematicis re-
spondeamus. Et ipsi unde conantur conuincere, quia sub fato erat Iesus: Quia ipse ait, ut in-
quiunt, nondum uenit hora mea. Si ergo dixisset, horam non habeo, exclusisset mathe-
maticos, non essent unde calumniarentur. Nunc uero quia dixit, nondum uenit hora mea,
contra ipsius uerba quid possumus dicere? Mirum est quod mathematici credendo uerbis
Christi, conantur conuincere Christianos, quod sub hora fatali uixerit Christus. Credant
ergo Christo dicenti: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo ite-
rum sumendi eam: Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso, & iterum sumo eam.
Ergo ne ista potestas sub fato est? Ostendant hominem qui potestatem habeat quando mo-
riatur, quamdiu uiuat, omnino non ostendunt: credant ergo deo dicenti: Potestatem ha-
beo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, & querant quare sit dictum, nōdum
uenit hora mea. Nec ideo iam sub fato ponant conditorem cœli, creatorem atq; ordinato-
rem syderum: quia si esset fatum de syderibus, non poterat esse sub necessitate syderum con-
ditor syderum. Adde quia non solum Christus non habuit quod appellas fatum, sed nec
tu, aut ego, aut ille, aut quisquā hominum. Veruntamen seducti seducunt, & proponunt fal-
lacias hominibus. Tendunt ad capiendos homines, & hoc in plateis. Nam qui tendunt ad
capiendas feras, uel in syluis, uel in solitudine id agūt: quā infelicitè uani sunt homines,
quibus capiendis in foro tenditur. Nummos accipiunt, cū se homines hominibus uendunt:
dant isti nummos ut se uanitatibus uendant. Intran enim ad mathematicum, ut emant
sibi dominos, quales mathematico dare placuerit, uel Saturnum, uel Iouem, uel Mercuriū,
uel si quid aliud sacrilegi nominis. Intrauit liber, ut nummis datis seruus exiret, immo ue-
ro non intraret si liber esset, sed intrauit quod eum dominus error & domina cupiditas tra-
xit. Vnde & ueritas dicit: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quare ergo dixit: nō-
dum uenit hora mea? Magis quia in potestate habebat quando moreretur, nondum uide-
bat esse opportunum, ut illa potestate uteretur. Quomodo nos fratres, uerbi gratia, si loqui-
mur: iam certa hora est, qua exeamus ut celebremus sacramēta: si ante exeamus quā opus
est, nōne peruersi & præposterii sumus? Quia ergo non facimus nisi quando opportunum
est: propterea in his agendis cum ita loquimur, fatum consideramus? Quid est ergo, non-
dum uenit hora mea? Quando ego scio opportune me pati, quando passio mea utilis erit:
nondum uenit ipsa hora, tunc uoluntate patiar: ut utrūq; serues, & nondū uenit hora mea,
& potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Venerat ergo, ha-
bens in potestate quando moreretur: nam si ante moreretur quā discipulos elegisset, cer-
te præposterum esset. Si esset homo qui non haberet in potestate horam suam, posset ante
mori quā discipulos elegisset. Et si forte moreretur iam electis eruditisq; discipulis, præ-
staret ei ne ipse hoc faceret. At uero qui uenerat in manu habēs quādo iret, quādo rediret,
quousq; excurreret, cui paterent inferi, nō tantū morienti, sed & resurgenti, ut nobis ostēde-
ret spem immortalitatis ecclēsiæ suæ, in capite ostendit quod membra expectare deberent,
resurget etiam in cæteris membris, qui resurrexit in capite. Hora ergo nondum uenerat, op-
portunitas nondum erat. Vocandi erant discipuli, annunciandum erat regnum cœlorum,
facienda erant uirtutes: cōmendanda erat diuinitas in miraculis: cōmendanda erat huma-
nitas domini in ipsa compassione mortalitatis. Ille enim esuriebat, quia homo erat: paui-
t quinque panibus tot milia, quia deus erat. Qui dormiebat quia homo erat: uentis & flucti-
bus imperabat, quia deus erat. Hæc omnia cōmendanda erant prius, ut esset quod scriberet
euangelistæ, quod prædicaretur ecclēsiæ. At ubi tantum fecit quantum sufficere iudicauit, ue-
nit hora non necessitatis, sed uoluntatis: non conditionis, sed potestatis. Quid ergo fratres,
quia illis & illis respondimus, nihil dicemus quid sibi uelint hydria, quid aqua in uinum cō-
uersa, quid architriclinus, quid sponsus, quid mater Iesu in mysterio, quid ipsæ nuptiæ? Dicē-
da sunt omnia, sed onerandi non estis. Volui quidē in nomine Christi & hesterno die quo
solet

Ioan. 10

Ioan. 8

Ioan. 10

A solet sermo deberi charitati uestræ id agere uobiscum, sed non sum permissus necessitati-
bus quibusdam impediētibz. Si ergo placet sanctitati uestræ, hoc quod ad mysteriū per-
tinet huius facti, in crastinum differamus, & non oneremus & uestram & nostram infirmi-
tatem. Sunt forte hodie multi qui propter solennitatē dici, nō propter audiendum sermo-
nem conuenerunt. Crastino qui uenerint, uenient audituri, ut nec fraudemus studiosos, nec
grauemus fastidiosos.

Ab eo loco ubi ait, dicit mater eius ministris: Quodcunq; uobis dixe-
rit facite, usq; ad id quod ait: Implete hydrias aqua, & impleuerūt eas
usque ad summum. Tractatus IX

ssit deus dñs noster, ut donet nobis reddere quod promissimus. Hesterno
enim die si meminit sanctitas uestra, cum temporis includeremur angustia, ne
sermonem inchoatum implemus, in hodiernum diem distulimus, ut ea quæ
in hoc facto euangelicæ lectionis mystice in sacramentis posita essent, ipso ad-
iuuante aperirentur. Non itaq; opus est nobis morari diutius in commendando dei mira-
culo: Ipse est enim deus qui per uniuersam creaturam quotidiana miracula facit, quæ ho-
minibus non facilitate, sed assiduitate uiluerunt. Rara autem quæ facta sunt ab eodem do-
mino: id est, à uerbo propter nos incarnato, maiorem stuporem hominibus attulerunt: non
quia maiora erant quā sunt ea quæ quotidie in creatura facit, sed quia ista quæ quotidie
fiunt, tanq; naturali cursu peraguntur: illa uero efficacia potentiæ etiam tanquā præsentis,
exhibita uidentur oculis hominum. Diximus sicut meministis, resurrexit unus à mortuis,
obstupuerunt homines: cum quotidie nasci qui non erant, nemo miretur. Sic aquam in ui-
num conuersam quis non miretur: cum hoc annis omnibus deus in uitibus faciat? Sed quia
omnia quæ fecit dominus Iesus, non solum ualent ad excitanda corda nostra miraculis, sed
etiā ad edificanda in doctrina fidei, scrutari nos oportet qd sibi uelint illa omnia: id est, quid
significēt: horum enim omnium significationes, sicut recordamini, in diem hodiernum distu-
limus. Quod dominus inuitatus uenerit ad nuptias, etiam excepta mystica significatione,
confirmare uoluit quod ipse fecit nuptias. Futuri enim erant, de quibus dixit Apostolus,
prohibētes nubere, & dicentes quod malum essent nuptiæ, & quod diabolus eas fecisset, cū
idem dominus dicat in euāgelio interrogatus: utrum liceat homini dimittere uxorem suā
ex qualibet causa, non licere excepta causa fornicationis. In qua responsione si meministis,
hoc ait: Quod deus coniunxit, homo non separet. Et qui bene eruditi sunt in fide catho-
lica, nouerūt quod deus fecerit nuptias: & sicut cōiunctio à deo, ita diuortium à diabolo fit.
Sed propterea in causa fornicationis licet uxorem dimittere, quia ipsa esse uxor prior no-
luit, quæ fidem coniugalem marito non seruauit. Nec illi qui uirginitatē deo uouent, quan-
quā ampliorem gradum honoris & sanctitatis in ecclēsia teneant, sine nuptijs sunt: nam
& ipsi pertinent ad nuptias cum tota ecclēsia, in quibus nuptijs sponsus est Christus. Ae-
per hoc ergo dominus inuitatus uenit ad nuptias, ut coniugalis castitas firmaretur, & ostē-
deretur sacramentum nuptiarum, quia & illarum nuptiarum sponsus personam domini fi-
gurabat, cui dictum est: Seruasti uinum bonum usq; adhuc. Bonum enim uinum Christus
seruauit usque adhuc: id est, euangelium suum. Iam enim incipiamus ipsa sacramentorum
operta detegere, quātum ille donat in cuius nomine uobis promissimus. Erat prophetia an-
tiquis temporibus, & à prophetiæ dispensatione nulla tempora cessauerunt. Sed illa pro-
phetia quando in illa Christus non intelligebatur, aqua erat. In aqua enim uinum quo-
dammodo latet. Et dicit Apostolus, quid intelligamus in ista aqua: Usque in hodiernum,
inquit, diem quāmdiu legitur Moyses idipsum uelamen super cor eorū positū est, quod nō
reuelatur, quia in Christo euacuatur. Et cum transferint, inquit, ad dñm, auferetur uelamen.
Velamen dicit ad opertionem prophetiæ, ut nō intelligeretur. Tollitur uelamen cum tran-
s-

Nō obseruat Aug.
in hoc tractatu in-
tegram formā textus,
sed plura uerba
transiit, quædam
cōmemorat, quædam
uariat.

1. Timoth. 4

Matth. 19

2. Cor. 3

seris ad dominum: sic tollitur insipientia cum transferis ad dominum, & quod aqua erat, uinum tibi fit. Lege libros omnes propheticos, non intellecto Christo, quid tam insipidum & fatuum inuenies? Intellige ibi Christum, non solum sapit quod legis, sed etiam inebriat, mutans mentem à corpore, ut præterita obliuiscens, in ea quæ ante sunt extendaris. Ergo prophetia ab antiquis temporibus, ex quo prorsus currit ordo nascentium in genere humano, de Christo non tacuit: sed occultum ibi erat, adhuc enim erat aqua. Vnde probamus quod omnibus temporibus superioribus usque ad ætatem qua dominus uenit, prophetia de illo non defuit? Ipso domino dicente: Cum enim resurrexisset à mortuis, inuenit discipulos suos dubitantes de ipso quem secuti erant. Viderunt enim eum mortuum, & non sperauerunt eum resurrecturum, & tota spes eorum concidit. Vnde ille latro laudatus ipso die meruit esse in paradiso, quia in cruce confixus tunc confessus est Christum, quando de illo discipuli dubitarunt. Ergo inuenit eos nutantes, & quodammodo arguentes seipsos, quod in illo redemptionem sperauerant: dolebant tamen eum sine culpa occisum, quia nouerant innocentem, Et hoc ipsi post resurrectionem dixerunt, cum quosdam eorum tristes inuenisset in uia, Tu solus peregrinaris in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Ille autem dixit eis: Quæ? Illi uero dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit uir propheta potens in factis & dictis in conspectu dei & uniuersi populi, quomodo hunc tradiderunt sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & cruci eum fixerunt. Nos autem sperabamus quia ipse erat qui redempturus esset Israël, & nunc tertius dies agitur hodie ex quo hæc facta sunt. Hæc atque alia cum dixisset unus ex duobus, quos inuenit in uia euntes ad propinquum castellum: respondit ipse & ait: O insensati & tardi corde ad credendum, super omnia quæ locuti sunt prophetae: Nonne hæc omnia oportebat pati Christum, & introire in claritatem suam? Et fuit incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretans illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. Itē alio loco, cum palpari se manibus discipulorum uoluit, ut crederent quia in corpore resurrexerat: Hi sunt, inquit, sermones quos locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum, quia oporteret impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse & prophetis & psalmis de me. Tūc adaperuit illis sensum ut intelligerēt scripturas, & dixit illis, Quia sic scriptum est, & sic oportebat pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientes à Hierusalem. His ex euangelio quæ certe manifesta sunt intellectis, patebunt illa omnia mysteria, quæ in isto miraculo domini latent. Videte quid ait: Quia oportebat impleri in Christo, quæ de illo scripta sunt. Vbi scripta sunt? In lege, inquit, & prophetis & psalmis: nihil scripturarum ueterum prætermisit. Illa erat aqua: Et ideo dicti sunt illi à domino insensati, quia eis adhuc aqua sapiebat, non uinum. Quomodo autem fecit de aqua uinum? Cum aperuit eis sensum, & exposuit eis scripturas, incipiens à Moyse & per omnes prophetas: unde iam inebriati dicebant, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Iesu, dum loqueretur nobis in uia, & aperiret nobis scripturas? Intellexerunt enim Christum in his libris, in quibus eum non nouerant. Mutauit autem aquam in uinum dominus noster Iesus Christus, & sapit quod non sapiebat, & inebriat quod non inebriabat. Si enim iussisset inde aquam effundi, & sic ipse mitteret uinum ex occultis creaturæ sinibus, unde fecit & panem quando saturauit tot milia: non enim quinque panes habebant quinque milium hominum saturitatem, aut saltem duodecim cophinos plenos, sed omnipotentia domini quasi fons panis erat: sic posset & effusa aqua uinum infundere, quod si fecisset, uideretur scripturas ueteres improbasse. Cum autem ipsam aquam conuertit in uinum, ostendit nobis quod & scriptura uetus ab ipso est: nam iussu ipsius impletae sunt hydrae. A domino quidem & illa scriptura, sed nihil sapit si non ibi Christus intelligatur. Intendite autem quod ipse ait, quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me. Nouimus autē legem ex qui-

A ex quibus temporibus narret: id est, ab exordio mundi. In principio fecit deus cælum & terram: inde usque ad hoc tempus quod nunc agimus, sexta ætas est, ut sæpe audistis & notis. Nam prima ætas est ab Adam usque ad Noë: secunda à Noë usque ad Abraam: sic & Matthæus euangelista per ordinem sequitur & distinguit: tertia ab Abraam usque ad Dauid: quarta à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis: quinta à transmigratione Babylonis usque ad Ioannem baptistam: sexta inde usque ad finem seculi. Propterea & sexta die fecit deus hominem ad imaginem suam, quia sexta ista ætate manifestatur per euangelium reformatio mentis nostræ, secundum imaginem eius qui creauit nos. Et conuertitur aqua in uinum, ut iam manifestatum Christum in lege & prophetis sapiamus. Ideo, Erant ibi sex hydrae, quas iussit impleri aqua. Sex ergo illæ hydrae, sex ætates significant, quibus non defuit prophetia. Illa ergo tempora sex, quasi articulis distributa atque distincta, quasi uasa essent inania, nisi à Christo implerentur: quid dixi tempora, quæ inaniter currerent, nisi in eis dominus Iesus prædicaretur? Impletae sunt prophetiæ, plenæ sunt hydrae, sed ut aqua in uinum conuertatur, in illa tota prophetia Christus intelligitur. Quid est autē, Capiebant metretas binas uel ternas? Mysteriū nobis maxime ista locutio commendat. Metretas enim dicitur mensuras quasdam, tanquā si diceret, urnas, amphoras, uel si quid huiusmodi. Nomen mensuræ est metreta, & à mensura accepit nomen ista mensura. Metron enim mensurā dicitur Græci: inde appellatae metretæ. Capiebant enim metretas binas uel ternas. Quid dicimus fratres? Si ternas tantum diceret, non curreret animus noster nisi ad mysterium trinitatis. Sed forte nec sic debemus inde cito iam sensum nostrum auertere, quia dixit binas uel ternas: quia nominato patre & filio, consequenter & spiritus sanctus intelligendus est. Spiritus enim sanctus non est patris tantummodo, aut filij tantummodo spiritus, sed patris & filij spiritus: scriptum est enim: Si quis dilexerit mundum, non est spiritus patris in illo. Item scriptum est: Si quis autē spiritū Christi non habet, hic non est eius. Idem autē spiritus & patris & filij: nominato itaque patre & filio, intelligitur & spiritus sanctus, quia spiritus est & patris & filij. Cum autē nominatur pater & filius, tanquā duæ metretæ nominantur: cum autem ibi intelligitur spūs sanctus, tres metretæ. Ideo non dictū est, capientes metretas, alia binas, alia ternas: sed ipse sex hydrae capiebant metretas binas uel ternas: tanquā diceret, & quando dico binas, etiam spiritum patris & filij cum his intelligi uolo: & quando dico ternas, ipsam trinitatem manifestius enuncio. Quisquis itaque nominat patrem & filium, oportet ibi intelligi tanquā charitatem inuicem patris & filij, quod est spiritus sanctus: fortassis enim discussæ scripturæ, quod non sic dico, ut hoc dicere possim, aut quasi aliud inueniri non possit, sed tamen fortasse scrutatæ scripturæ indicant, quod spiritus sanctus charitas est. Et ne putetis uile esse charitatem: quomodo autem uilis est, quando omnia quæ dicuntur non uilia, chara dicuntur? Si ergo quæ non sunt uilia, chara sunt: quid est charius ipsa charitate? Sic autem commendatur charitas ab Apostolo ut dicat: Supereminentiorem uiam uobis demonstro: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum ut æra mentum sonans, aut cymbalum tinniens: Et si sciero omnia sacramenta & omnem scientiā, & habuero prophetiam & omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quanta est ergo charitas, quæ si desit, frustra habentur cetera: si aliter, recte habentur omnia. Tamen charitatem laudans apostolus Paulus copiosissime atque uberrime, minus de illa dixit, quam quod ait breuiter apostolus Ioannes, cuius est hoc euangelium. Neque enim dubitauit dicere: Deus charitas est: Scriptum est etiam, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quis ergo nominet patrem & filium, & non ibi intelligat charitatem patris & filij: quam cum habere ceperit, spiritum sanctum habebit: quam si non habuerit, sine spiritu sancto erit. Et quomodo corpus tuum sine spiritu, quod est anima tua, si fuerit, mortuum est: sic anima tua sine spiritu sancto: id est, sine charitate si fuerit, mortua deputa-

deputabitur. Ergo metretas binas capiebant hydriae, quia in omnium temporum propheta pater & filius praedicatur, sed ibi est & spiritus sanctus. Ideoque adiunctum est, uel ternas: *Ioan. 10* Ego & pater, inquit, unum sumus. Sed absit ut spiritum sanctum, ubi audimus, ego & pater unum sumus, non esse dicamus: Tamen quia patre & filium nominauit, capiebant hydriae binas metretas. Sed audi uel ternas: Ite baptizate gentes, in nomine patris & filii & spiritus sancti. Itaque in eo quod dicuntur binae, non exprimitur, sed intelligitur in eo uero quod dicitur, uel ternae, etiam exprimitur trinitas. Sed est & alius intellectus non praetermittendus, & ipsum dicam, eligat quisque quod placeat, nos quod suggerit non subtrahimus. Mens enim domini est, & non oportet ministrum fraudare conuiuas, praesertim sic esurientes ut appareret auaritia uestra. Prophetia quae ab antiquis temporibus dispensatur, ad salutem omnium gentium pertinet. Ad solum quidem populum Israel missus est Moyses, & ei soli populo per eum lex data est, & ipsi prophetae ex illo populo fuerunt, & ipsa distributio temporum secundum eundem populum distincta est: unde & hydriae dicuntur. Secundum purificationem Iudaeorum: Sed tamen quia illa prophetia etiam ceteris gentibus annunciabatur, manifestum est, quandoquidem Christus in ea occultus erat, in quo benedicuntur omnes gentes, sicut promissum est Abrahae, dicente domino: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Nondum enim intelligebatur, quia nondum aqua conuersa erat in uinum: ergo omnibus gentibus dispensabatur prophetia. Quod ut emineat iocundius, de singulis attingamus, tanquam de singulis hydriis, pro tempore quaedam commemoremus. In ipso exordio, Adam & Eua parentes omnium gentium erant, non tantummodo Iudaeorum: Et quicquid figurabat in Adam de Christo, ad omnes utique gentes pertinebat, quibus salus erat in Christo. Quid ergo potissimum dicam de aqua primae hydriae, nisi quod Apostolus ait, de Adam & Eua: Nemo enim me dicit prae intellexisse, quando intellectum non meum, sed Apostoli profero. Illud ergo uinum quantum mysterium de Christo continet, quod commemorat Apostolus dicens: Et erunt duo in carne una. *Eph. 5* Sacramentum hoc magnum est. Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus uxores habentibus intelligeret: Ego autem, inquit, dico in Christo & in ecclesia, quod est hoc sacramentum magnum, erunt duo in carne una. Cum de Adam & Eua scriptura *Gen. 2* ra geneleos loqueretur: unde uentum est ad haec uerba: Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suae, & erunt duo in carne una: sic ergo Christus adhæsit ecclesiae, ut essent duo in carne una. Quomodo reliquit patrem? quomodo matrem reliquit? Patrem, quia cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: Hoc est enim, reliquit patrem, non quia deseruit & recessit a patre, sed quia non in ea forma apparuit hominibus, in qua aequalis est patri. Quomodo reliquit matrem? Relinquendo synagogam Iudaeorum, de qua secundum carnem natus est, & inhærendo ecclesiae quam ex omnibus gentibus congregauit. Ergo prima hydria habebat prophetiam de Christo: scilicet quando ista quae loquor non praedicabant in populis, adhuc aqua erat, in uinum mutata nondum erat. Et quia illuminauit nos per Apostolum dominus, ut ostenderet nobis quid ibi quaereremus in ipsa una sententia, erunt duo in carne una, sacramentum magnum in Christo & in ecclesia: iam licet nobis ubique Christum quaerere, & de omnibus hydriis uinum potare. Dormit Adam ut fiat Eua, moritur Christus ut fiat ecclesia. Dormienti Adam fit Eua de latere, mortuo Christo lancea percussus, ut perfluant sacramenta quibus formetur ecclesia. Cui non apparet quia in illis tunc factis futura figurata sunt, quandoquidem dicit Apostolus ipsum Adam formam futuri esse: Qui est, inquit, forma futuri. Praefigurabant omnia mystice: Neque enim uero non poterat deus uigilanti costa educere, sceminamque formare: An forte ne doleret latus quando costa detracta est, propter hoc oportebat ut ille dormiret? Quis est qui sic dormiat, ut ei ossa non euigilanti euellantur? An quia deus euellebat propterea homo non sentiebat? Poterat ergo & uigilanti sine dolore euellere, qui poterat dormienti: sed proculdubio hydria prima implebatur, prophetia illis temporibus futuro aeterno tempore dispensabatur. Christus etiam figuratus est in Noe, & in illa arca orbis terrarum. Quare ergo in

go in arca inclusa sunt omnia animalia, nisi ut significarent omnes gentes? Non enim deerat deo rursus creare omne genus animalium: quando enim omnia non erant, non dixit, producat terra, & produxit terra: Unde ergo tunc fecit, inde reficeret: uerbo fecit, uerbo reficeret, nisi quia mysterium commendabat, & secundam hydriam prophetica dispensationis implebat, ut per lignum liberaretur figura orbis terrarum, quia in ligno figenda erat uita orbis terrarum. Iam in tertia hydria ipsi Abrahae quod iam commemorauimus, dictum est: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et quis non uideat cuius habeat figuram unicus eius, qui sibi ad sacrificium quod ipse immolandus ducebatur, ligna portabat? Portauit enim dominus crucem suam, sicut euangelium loquitur. Hoc de tertia hydria commemorasse sufficiat. De Dauid autem quid dicam, quod ad omnes gentes pertinebat prophetia eius, quando modo audiuius psalmum: & difficile est ut dicatur psalmus, in quo hoc non sonet? Sed certe ut dixi modo cantauimus: Surge deus iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus. Et ideo Donatista tanquam proiecti de nuptiis: sicut ille homo qui non habebat uestem nuptialem, inuitatus est & uenit, sed proiectus est de numero uocatorum, qui non habebat uestem ad sponsi gloriam: qui enim suam gloriam querit, non Christi, non habet uestem nuptialem: non enim uolunt consonare uoci illius qui amicus erat sponsi, & ait: Hic est qui baptizat. Nec immerito illi qui non habebat uestem nuptialem, hoc per increpationem obiectum est quod non erat: Amice, quid huc uenisti? Et sicut ille obmutuit, sic & isti: quid enim prodest strepitus oris muto corde? Nouerunt quippe intus apud semetipsos non se habere quod dicant: intus obmutuerunt, foris perstreperunt. Audiunt uelint nolint, etiam apud se cantari: Surge deus iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus. Et non communicando omnibus gentibus, quid aliud quam se exhaeredatos esse cognoscant? Quod ergo dicebam fratres, quia ad omnes gentes pertinet prophetia: uolo enim alium sensum ostendere in eo quod dictum est: Capientes metretas binas uel ternas, ad omnes, inquam, gentes pertinere prophetiam, modo commemorauimus demonstratum in Adam, qui est forma futuri. Quis autem nesciat quod de illo exorta sunt omnes gentes, & in eius uocabulo quatuor litteris, quatuor orbis terrarum partes per graecas appellationes demonstrantur? Si enim Graece dicatur, oriens, occidens, aquilo, meridies, sicut eas plerisque locis sancta scriptura commemorat, in capitibus uerborum inuenis Adam: dicuntur enim Graece quatuor memoratae mundi partes, *ἀνατολή, δύσις, ἀκτός, μεσημέρια*. Ista quatuor nomina si tanquam uersus quatuor sub inuicem scribas, in eorum capitibus Adam legitur. Hoc in Noe propter arcam figuratum est, in qua erant omnia animalia, quae significabant omnes gentes: hoc in Abrahae, cui apertius dictum est: In semine tuo benedicent omnes gentes: hoc in Dauid, de cuius psalmis, ut alia omittam modo cantauimus: Surge deus iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus. Cui enim deo dicitur, surge, nisi qui dormiuit? Surge deus iudica terram, tanquam diceretur: Dormisti iudicatus a terra, surge ut iudices terram. Et quod pertinet illa prophetia: Quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus? Iam uero in quinta aetate tanquam in quinta hydria, Daniel uidit lapidem praecisum de monte sine manibus, *Daniel. 2* & confregisse omnia regna terrarum, & creuisse illum lapidem, & factum esse montem magnum, ita ut impleret uniuersam faciem terrae. Quid apertius fratres mei? Lapis de monte praeciditur, ipse est lapis quem reprobauerunt edificantes, & factus est in caput anguli. De quo monte praeciditur, nisi de regno Iudaeorum, unde dominus noster Iesus Christus secundum carnem natus est? Et praeciditur sine manibus, sine opere humano, quia sine amplexu maritali de uirgine exortus est. Mons ille unde praecisus est, non impleuerat uniuersam faciem terrae: non enim tenuerat regnum Iudaeorum omnes gentes: at uero regnum Christi, omnes gentes & uniuersum orbem terrarum cernimus occupare. Iam ad sextam aetatem pertinet Ioannes baptista, quo nemo exurrexit maior de natis mulierum: de quo dictum est, Maior quam propheta. Quomodo & ipse ostendit, quia omnibus gentibus missus est Christus, quando Iudaei uenerunt ad eum ut baptizarentur: Et ne superbi

Matth. 3. Superbirent de nomine Abrae generatio, inquit, uiperarum, quis ostendit uobis fugere a uentura ira? Facite ergo fructum dignum poenitentiae, id est, humiles estote: superbis enim loquebatur. Vnde autem erant superbi? De genere carnis, non de fructu imitationis patris Abraam. Quid eis ait? Nolite dicere, patre habemus Abraam, potens est enim deus de lapidibus istis suscitare filios Abrae. Lapidibus dicens omnes gentes, non propter firmitatem, sicut lapis dictus est, quem reprobauerunt edificantes: sed propter stoliditatem & duriciam stulticiae, quia eis quos adorabant similes facti erant. Adorabant enim insensata simulacra, pariter insensati. Vnde insensati? Quoniam in psalmo dicitur: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ideo cum ceperint homines deum adorare, quid audiunt? Ut sitis filij patris uestri qui in coelis est, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Quapropter si ei sit homo similis quem adorant: quid est, potes est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrae? Nos ipsos interrogemus, & uideamus quia factum est: Nos enim de gentibus uenimus. De gentibus autem non ueniremus, nisi deus de lapidibus suscitasset filios Abrae. Facti sumus filij Abrae imitando fidem, non nascendo per carnem. Sicut enim illi degenerando exheredati: sic nos imitando adoptati. Ergo fratres, ad omnes gentes pertinebat etiam ista sexta hydra prophetiae, & ideo de omnibus dictum est: Capientes metretas binas uel ternas. Sed quomodo ostendimus omnes gentes pertinere ad binas uel ternas metretas? Estimantis enim fuit quodammodo, ut ipsas diceret binas quas dixerat ternas, ad commendandum scilicet sacramentum. Quomodo sunt binae metretae? Circuncisio & praeputium. Hos duos populos scriptura commemorat, & nullum praetermittit hominum genus, quando dicit, circuncisio & praeputium. In duobus istis nominibus habes omnes gentes, & binas metretas sunt. His duobus parietibus de diuerso uenientibus ad pacem in seipso faciendam, lapis angularis factus est Iesus. Ostendamus & ternas metretas in eisdem ipsis omnibus gentibus. Tres enim erant filij Noe, per quos reparatum est genus humanum: Vnde dominus ait: Simile est regnum coelorum fermento quod accipit mulier, & abscondit in farinae mensuris tribus, quoad usque fermentaretur totum. Quae est ista mulier, nisi caro domini? Quod est fermentum, nisi euangelium? Quae sunt tres mensurae, nisi omnes gentes, propter tres filios Noe? Ergo sex hydrae capientes binas uel ternas metretas, sex sunt aetates temporum, capientes prophetiam pertinentem ad omnes gentes, siue in duobus generibus hominum, id est, Iudaeis & Graecis, sicut saepe Apostolus commemorat: siue in tribus, propter Noe tres filios significatos. Figurata est enim prophetia pertingens usque ad omnes gentes. Nam in eo quod pertingit, dicta est metreta, sicut dicit Apostolus: 2. Cor. 10. Accepimus mensuram pertingendi usque ad uos: Gentibus enim euangelizans sic ait, mensuram pertingendi ad uos.

Ab eo loco ubi ait: Post haec descendit Capernaum ipse & mater eius, usque ad id quod ait: Ille autem dicebat de templo corporis sui.

Tract. x

Matth. 5. In psalmo audistis gemitum pauperis, cuius membra per totam terram tribulationes patiuntur usque in finem seculi. Satagite fratres mei esse in his membris, & de his membris. Nam tribulatio tota transitura est. Vae gaudentibus, quia ueritas dicit: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Deus homo factus est: Quid facturus est homo, propter quem deus factus est homo? Haec spes consoletur nos in omni tribulatione & tentatione huius uitae. Non enim cessat inimicus persequi, & si non aperte saeuir, insidias agit. Quid enim agit? Et super iram dolose agebant. Inde dictus est leo & draco. Sed quid dicitur Christo? Et conculcabis leonem & draconem. Leo propter apertam iram, draco propter occultas insidias. Draco eiecit Adam de paradiso. Idem ipse leo persecutus est ecclesiam, dicente Petro: Quia aduersarius uester diabolus sicut leo rugiens circumit, quarens quem deuoret. Non tibi saeuitiam suam perdidisse diabolus uideatur, quando blanditur, tunc magis cauendus est. Sed inter has omnes insidias & eius tentationes, quid faciemus, nisi quod ibi audiuiamus? Ego autem cum mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam

A humiliabam in ieiunio animam meam. Est qui exaudit, ne dubitetis orare: qui autem exaudit, in tus manet. Non in monte aliquo oculos dirigatis, non faciem in stellas, aut solem aut lunam leueritis. Non tunc exaudiri uos arbitremini, quando super mare oratis, imò detestamini tales orationes. Munda tantum cubiculum cordis, ubi fueris, ubicumque oraueris, intus est qui exaudit, intus in secreto, quem sinum uocat cum ait, Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Qui te exaudit, non est praeter te. Non longe uadas, nec te extollas, ut quasi attingas ad illum manibus. Magis si tu extuleris, cades: si te humiliaueris, ipse appropinquabit. Hic dominus deus noster uerbum dei, uerbum caro factum est, filius patris, filius dei, filius hominis: excelsus ut nos faceret, humilis ut nos resciret, ambulans inter homines, patiens humana, abscondens diuina. Descendit, ut dicit euangelista, in Capernaum, ipse & mater eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi mansit non multis diebus. Ecce habet matrem, habet fratres, habet & discipulos: inde fratres, unde matrem. Fratres enim scriptura nostra, non eos solos appellare consuevit qui nascuntur ex eodem uiro & femina, aut ex eodem utero, aut ex eodem patre, quamuis diuersis matribus, aut certe ex eodem gradu uelut compatruales aut consobrinos, non solum hos fratres nouit dicere scriptura nostra. Quomodo loquitur, sic intelligenda est: Habet linguam suam: quicumque hanc linguam nescit, turbatur & dicit: unde fratres domino? Non enim Maria iterum peperit? Absit, inde cepit dignitas uirginum. Illa femina mater esse potuit, mulier esse non potuit. Dicta est autem mulier secundum formam sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua ipsius scripturae. Nam & Eua statim facta de latere uiri sui, nondum contacta a uiro suo, nostis quia mulier appellata est, Et formauit eam in mulierem. Vnde ergo fratres cognati Mariae fratres domini? de quolibet gradu cognati: unde probamus? ex ipsa scriptura, Frater Abrae dictus est Loth, filius erat fratris ipsius, lege & inuenies, quia Abraam patruus erat Loth, & dicti sunt fratres, unde nisi quia cognati? Item Iacob Laban Syrum habebat auunculum, frater enim erat Laban matris Iacob, id est, Rebecca uxoris Isaac. Lege scripturam, & inuenies quia fratres dicuntur auunculus & sororis filius. Qua regula cognita, inuenies omnes consanguineos Mariae fratres esse Christi. Sed illi discipuli magis erant fratres, quia & illi cognati fratres non essent, si discipuli non essent. Et sine causa fratres, si magistrum non cognoscerent fratrem. Nam quodam loco cum ei nunciassent matrem & fratres eius foris stantes, ille autem cum discipulis suis loquebatur, ait, Quae mihi mater, uel qui fratres? Et extendens manum super discipulos suos dixit, Hi sunt fratres mei, & quicumque fecerit uoluntatem patris mei qui in coelis est, ille mihi mater & frater & soror est. Ergo & Maria quia fecit uoluntatem patris, hoc in ea magnificauit dominus: quia fecit uoluntatem patris, non quia caro genuit carnem. Intendat charitas uestra. Propterea cum dominus in turba admirabilis uideretur, faciens signa & prodigia, & ostendens quid lateret in carne, admiratae quaedam animae dixerunt, Felix uenter qui te portauit. Et ille, Imò felices qui audiunt uerbum dei, & custodiunt illud: hoc est dicere, Et mater mea quam appellatis felicem, inde felix, quia uerbum dei custodit, non quia in illa uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: sed quia custodit ipsum uerbum dei per quod facta est, & quod in illa caro factum est. Homines non gaudent prole temporalis, exultent si spiritu iunguntur deo. Haec diximus propter id quod ait euangelista, quia cum matre sua & fratribus suis & discipulis habitauit in Capernaum paucis diebus. Deinde quid sequitur? Et prope erat pascha Iudaeorum, & ascendit Hierosolymam. Aliam rem nobis euangelista narrat, sicut se habebat recordatio annunciantis. Et inuenit in templo, boues & oves & columbas & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de resticulis, omnes eiecit de templo, boues quoque & oves, & nummulariorum effudit aes, & mensas subuertit, & his qui columbas uendebant dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Quid audiuius fratres? Ecce templum illud figura adhuc erat, & eiecit inde dominus omnes qui sua quaerebant, qui ad nundinas uenerant, & quae ibi uendebant illi, quae opus habebant homines in sacrificijs illius temporis. Non

fuit enim

uit enim charitas uestra quod sacrificia illi populo pro eius carnalitate & corde adhuc lapideo talia data sunt, quibus teneretur ne in idola deflueret, & immolarent ibi sacrificia, boues & oves & columbas. Nostis, quia legistis, Non ergo magnum peccatum si hoc uendebant in templo, quod emebatur ut offerretur in templo, & tamen eiecit inde illos. Quid si ibi ebriosos inueniret, quid faceret dominus, si uendentes ea quae licita sunt, & contra iustitiam non sunt? Quae enim honeste emuntur, non illicite uenduntur: expulit tamen, & non est passus domum orationis fieri domum negotiationis. Si negotiationis domus non debet fieri domus dei, potationis debet fieri? Nos autem quando ista dicimus, strident dentibus suis aduersus nos, & consolatur nos psalmus quem audistis, Striderunt in me dentibus suis. Nouimus & nos audire unde curemur, & si ingeminatur flagella Christo, quia flagellatur sermo ipsius. Congregata sunt, inquit, in me flagella & nesciebant. Flagellatus est flagellis Iudaeorum, flagellatur blasphemis falsorum Christianorum: multiplicant flagella domino deo suo & nesciunt. Faciamus nos quantum ipse adiuvat: ego autem cum mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Dicimus tamen fratres, non enim & ipse pepercit illis, qui flagellandus erat ab eis. Prior illos flagellauit, signum quoddam nobis ostendit, quod fecit flagellum de resticulis, & inde indisciplinatos negotiationem in dei templo facientes flagellauit. Etenim unusquisque in peccatis suis restem sibi texit: propheta dicit, Vae his qui trahunt peccata sua sicut restem longam. Et quis facit restem longam? qui peccato addit peccatum. Quomodo adduntur peccata peccatis? Cum peccata quae facta sunt cooperiuntur alijs peccatis. Furtum fecit, ne inueniatur quia fecit, quaerit mathematicum: sufficeret furtum fecisse. Quare uis adiungere peccatum peccato? Ecce duo peccata. Cum ad Mathematicum prohiberis accedere, blasphemias episcopum, ecce tria peccata. Cum audis, mitte illum foras de ecclesia: dicis, duco me ad partem Donati: ecce addis quartum. Crescit restis. Time restem, Bonum est tibi ut hic inde cum flagellaris, corrigaris, ne in fine dicatur, Ligate illi pedes & manus, & projicite eum in tenebras exteriores. Crinibus enim peccatorum suorum unusquisque constringitur. Illud dominus dicit, illud alia scriptura dicit, Sed utrumque dominus dicit, De peccatis suis ligantur homines, & mittuntur in tenebras exteriores. Qui sunt tamen qui uendunt boues? Ut in figura quaeramus mysterium facti, qui sunt qui oves uendunt & columbas? Isti sunt qui sua quaerunt in ecclesia, non quae Iesu Christi. Venale habent totum, quia nolunt redimi: emi nolunt, & uendere uolunt. Bonum est enim eis ut redimantur sanguine Christi, ut perueniant ad pacem Christi. Quid enim prodest acquirere in hoc seculo quod libet temporale & transitorium, siue sit pecunia, siue sit uoluptas uentris & gutturis, siue sit honor in laude humana? Nonne omnia fumus & uentus? Nonne omnia transeunt & decurrunt? Et uae his qui inhaerint transeuntibus, quia simul transeunt. Nonne omnia ut fluuius praecipit currens in mare? Et uae ei qui ceciderit, quia in mare trahetur: ergo tenere debemus omnes affectus a talibus concupiscentijs. Fratres mei, qui talia quaerunt, uendunt: nam & Simon ille ideo uolebat emere spiritum sanctum, quia uendere uolebat spiritum sanctum, & putabat apostolos mercatores tales esse, quales dominus de templo flagello eiecit: talis enim ipse erat, & quod uederet, emere uolebat, de illis erat qui columbas uendebant: etenim in columba apparuit spiritus sanctus. Qui ergo uendunt columbas fratres? Qui dicunt, nos damus spiritum sanctum. Quare enim hoc dicunt, & quo precio uendunt? precium honoris sui accipiunt. Accipiunt precium cathedras temporales, ut uideatur ipsi uendere columbas. Caueant a flagello de resticulis. Columba non est uenalis, gratis datur, quia gratia uocatur. Ideo fratres mei, quomodo eos uidetis qui uendunt propolarios? Quisquod quod uendit laudat, Quot proposita fecerunt? Alterum propositum habet Carthagine Primianus, alterum habet Maximianus, alterum habet in Mauritania Rogatus, alterum habet in Numidia illi & illi, quos iam nec nominare sufficimus. Circumit ergo aliquis emere columbam, unusquisque ad propositum suum laudat quod uendit. Auertatur illius cor ab omni uendente, ueniat ubi gratis accipitur. Nec sic erubescant fratres, quia per ipsas dissensiones suas amar

ras &

ras & maliciosas, cum sibi tribuunt quod non sunt, cum extolluntur putant se aliquid esse, cum nihil sint, tot partes de se fecerunt. Sed quid in eis impletum est quod nolunt corrigi, nisi quod audistis in psalmo? Discissi sunt nec compuncti sunt. Qui ergo boues uendunt? Boues intelliguntur, qui nobis scripturas sanctas dispensauerunt. Boues erant apostoli, boues erant prophetae: unde dicit Apostolus, Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bouibus pertinet ad dominum? an propter nos dicit? Propter nos enim dicit, quia debet in spe qui arat arare, & triturans in spe participandi. Ergo illi boues reliquerunt nobis memoriam scripturarum. Non enim de suo dispensauerunt, quia gloriam domini quaesierunt. Quid enim audistis in ipso psalmo? Et dicant semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui eius. Seruus dei, populus dei, ecclesia dei. Qui uolunt pacem ecclesiae ipsius, magnificent dominum, non seruum, & dicant semper magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui eius. Ipsius populi, ipsius serui uox est illa euident, quam in lamentationibus audistis in psalmo, & mouebamini cum audiretis, quia inde estis: quod cantabatur ab uno, de omnibus cordibus resonabat. Felices qui se in illis uocibus tanquam in speculo cognoscebant. Qui ergo uolunt pacem serui eius, pacem populi eius, pacem unius illius quam dicit unicam, & quam uult erui de leone, & de manu carnis unicam meam, qui dicunt semper magnificetur dominus: ergo illi boues dominum magnificauerunt, non se. Videte bouem magnificantem dominum suum, quia agnouit bos possessorem suum. Attendite bouem timentem, ne deferatur possessor bouis, & in boue presumatur, quomodo expauescit eos qui uolunt in illo ponere spem. Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Quod dedi, non ego dedi, gratis accepistis, columba de caelo descendit. Ego, inquit, plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Et dicat, semper magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui eius. Isti autem de scripturis ipsis fallunt populos, ut accipiant ab ipsis honores & laudes, & non conuertantur homines ad ueritatem. Quia uero ipsis scripturis fallunt populos, a quibus quaerunt honores, uendunt boues, uendunt & oves, id est ipsas plebes, & cui uendunt? diabolo. Namque fratres mei, si Christi unica ecclesia est & una est, quicquid inde praeciditur, quis tollit nisi leo ille rugiens & circumiens, quaerens quem deuoret? Vae his qui praeciduntur: nam illa integra permanebit, Nouit enim dominus qui sunt eius. Tamen quantum in ipsis est, uendunt boues & oves, uendunt & columbas, obseruant flagellum peccatorum suorum. Certe quando aliquid tale patiuntur propter istas iniquitates suas, agnoscant quia dominus fecit flagellum de resticulis, & adhuc admonet eos ut mutant se, & non sint negotiatores: nam si se non mutauerint, audient in fine, Ligate illis manus & pedes, & projicite in tenebras exteriores: tunc dictum est, Zelus domus tua comedit me. Recordati sunt discipuli quia zelus domus dei eiecit illos de templo domini. Fratres, unusquisque Christianus in membris Christi zelo domus dei comedatur. Quis comeditur zelo domus dei? Qui omnia, quae forte ibi uidet peruersa, satagit emendare, cupit corrigere, non quiescit. Si emendare non potest, tolerat, gemit: non excutitur de area granum, sustinet paleam, ut intret in horreum, cum palea fuerit separata. Tu ante horreum, si granum es, noli excuti de area, ne prius ab auibus colligaris, quam in horreum congregeris. Aues enim caeli aerea potestates expectant aliquid rapere de area, & non rapiunt nisi quod inde fuerit excussum: ergo zelus domus tua comedat te. Vnumquodque Christianum zelus domus dei comedat, in qua domo dei membrum est. Non enim magis est domus tua, quam domus ubi habes salutem sempiternam. Domum tuam intras propter requiem temporalem: domum dei intras propter requiem sempiternam. Si ergo in domo tua ne quid peruersum fiat satagis, in domo dei ubi salus proposita est, & requies sine fine, debes pati quantum in te est, si quid forte peruersum uideris? Vnumquodque Christianum zelus domus dei comedat: uerbi gratia, Vides fratrem currere ad theatrum, prohibe, mone, contristare, si zelus domus dei comedit te. Vides alios currere & inebriari uelle, & hoc uelle in locis sanctis, quod nusquam de-

f 2 cet, pro/

cet, prohibe quos potes, tene quos potes, terre quos potes, quibus potes blandire, noli quiescere: tamen si amicus est, admoneatur leniter: uxor est, seuerissime refrenetur: ancilla est, etiam uerbis compescatur. Fac quicquid potes, pro persona quam portas: & perficis, zelus domus tuæ comedit me. Si autem fueris frigidus, marcidus, ad te solum expectans, & quasi tibi sufficiens & dicens in corde tuo, Quid mihi est curare aliena peccata? sufficit mihi anima mea, ipsam integram seruam deo. Eia, non tibi uenit in mentem seruus ille qui abscondit talentum, & noluit erogare? Nunquid enim accusatus est, quia perdidit, & non quia sine lucro seruauit? Sic ergo audite fratres mei ut non quiescatis: ego uobis consilium daturus sum: det ille qui intus est, quia & si per me dederit, ille dat. Nostis quid agatis unusquisque in domo sua cum amico suo, cum inquilino, cum cliente suo, cum maiore, cum minore, quomodo dat deus aditum, quomodo aperit ianuam uerbo suo, nolite quiescere lucrari Christo, quia lucrati estis à Christo. Dixerunt illi Iudæi, Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Et dominus, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu dicis tribus diebus excitabo illud? Caro erant, carnalia sapiebant, ille loquebatur spiritaliter. Quis autem possit intelligere de quo templo dicebat? Sed non multum quarimus: per euangelistam nobis aperuit, de quo templo diceret, Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud. Quadraginta sex annis ædificatum est templum, & triduo suscitabis illud? Dicebat autem, ait euangelista, de templo corporis sui. Et manifestum est occisum dominum post triduum resurrexisse. Hoc modo omnibus nobis notum est, & si Iudæis clausum est, quia foris stant, nobis tamen apertum est, quia nouimus in quem credidimus. Ipsi templi resolutione & reædificatione, anniuersaria solennitate celebraturi sumus. Ad quā uos exhortamur, ut præparetis uos si qui estis catechumeni, ut accipiat gratiā. Iam nunc tempus est, iam nunc parturiatur quod tunc nascatur: ergo illud nouimus. Sed forte hoc exigitur à nobis, utrum habeat aliquod sacramentum quadraginta sex annis ædificatum templum. Sunt quidem multa quæ hinc dici possunt, sed quod breuiter dici potest & facile intelligi, hoc interim dicamus fratres. Diximus enim iam, nisi fallor, hesterno die, Adā unum hominem fuisse, & ipsum esse totum genus humanum: Nam ita diximus si meministis, quasi fractus est, & sparsus colligitur, & quasi conflatus in unam societatem atque concordiam spiritalem, & gemit unus pauper modo ipse Adam, sed in Christo inuouatur: quia sine peccato uenit Adam, ut peccatum Adam solueret in carne sua, & ut reintegraret sibi Adam imaginem dei. Adam ergo caro Christi de Adam, ergo de Adam templum quod destruxerunt Iudæi, & suscitauit dominus triduo: resuscitauit enim carnem suam. Videte, quia deus erat æqualis patri. Fratres mei, dicit Apostolus, Qui eum excitauit à mortuis. De quo dicit de patre. Factus, inquit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & deus illum excitauit à mortuis, & dedit ei nomen quod est super omne nomen. Resuscitatus & exaltatus est dominus. Resuscitauit eum à mortuis, quis? pater: cui dixit in psalmis, Excita me & reddam illis. Ergo pater eum resuscitauit, non se ipse? Quid autem facit pater sine uerbo? Quid autem facit pater sine unico filio suo? Nam audi, quia & ipse deus erat, Soluite templum hoc & tribus diebus excitabo illud. Nunquid dixit, soluite templum quod triduo pater meus resuscitaret? Sed quomodo cum pater suscitaret, & filius suscitaret: sic cum filius suscitaret, & pater suscitaret: quia filius dixit, Ego & pater unum sumus. Quid ergo sibi uult numerus quadragenarius senarius? Interim ipse Adam quia per totum orbem terrarum est, audistis iam hesternodie in quatuor litteris græcis, quatuor uerborum græcorum. Si enim ista uerba quatuor scribas subinuicem, id est nomina quatuor partium mundi, orientis, occidentis, aquilonis & meridiani, quod est totus orbis: unde dicit dominus, à quatuor uentis collecturum electos suos cum uenerit ad iudicium. Si ergo ista quatuor nomina græca ἀνατολή quod est oriens: δύσις quod est occidentis: ἀρκτική quod est septentrio: μεσημβρία, quod est meridies. Anatole, dyssis, arctos, mesembria: capita uerborum Adam habent. Quomodo ergo ibi in-

ibi inueniemus senarium numerum? Quia caro Christi de Adam erat. Ad litteras numeros computant græci, quod & nos facimus. A litteram ipsi lingua sua ponunt α alpha, & uocatur α alpha unum. Vbi autem in numeris scribunt β beta, quod est b ipforum, uocatur in numeris duo. Vbi scribunt γ gamma, uocatur in numeris ipforum tria. Vbi scribitur δ delta, uocatur in numeris ipforum quatuor, & sic per omnes litteras numeros habent. M, quod nos dicimus, & illi dicunt μ mi, quadraginta significat. Dicunt enim, τεσσαράκοντα. Iam uide te, ista littera quem numerum habeant, & ibi inuenietis quadraginta sex annis ædificatum templum. Habet enim Adam, α alpha, quod est unum, Habet δ delta quod sunt quatuor, habes quinque. Habet iterum α alpha quod est unum, habes sex. Habet & μ mi, quod est quadraginta, habes quadraginta sex. Hæc fratres mei etiam ab anterioribus maioribus nostris dicta sunt, & inuentus est iste numerus in litteris quadragenarius senarius. Et quia dominus noster Iesus Christus de Adam corpus accepit, non de Adam peccatum traxit, templum corporeum inde sumpsit, non iniquitatem quæ de templo pellenda est. Ipsam autem carnem quam traxit de Adam, Maria enim de Adam, & domini caro de Maria, iudæi crucifixerunt, & ille resuscitatus erat ipsam carnem triduo, quam illi in cruce erant occisuri. Illi soluerunt templum quadraginta sex annis ædificatum, & ille triduo resuscitauit illum. Benedicimus dominum deum nostrum qui ad lætitiā spiritalem congregauit nos. Simus in humilitate cordis semper, & gaudium nostrum penes ipsum sit. Nō de prosperitate aliqua huius seculi instemur, sed nouerimus felicitatem nostram non esse nisi cum ista transferint. Modo gaudium nostrum fratres mei in spe sit, nemo gaudeat quasi in re presenti, ne hæreat in uia. Totum gaudium de spe futura sit, totum desiderium uitæ æternæ sit. Omnia suspiria in Christo anhelent, ille unus pulcherrimus, qui & scedos dilexit ut pulchros faceret, desideretur. Ad illū unum curratur, illi ingemiscatur, & dicant semper magnificetur dominus, qui uolunt pacem serui eius.

B

Ab eo quod scriptum est, Cum autem esset in Hierusalem Iesus in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, usque ad id quod ait. Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Tractatus. XI.

oportune nobis dominus procurauit hodierna die lectionis huius ordinem: nam quia ex ordine euangelium secundum Ioannem cōsiderare atque tractare suscepimus, credo quod aduertat charitas uestra. Opportune ergo occurrit, ut hodie audiretis ex euangelio, quia nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non uidebit regnum dei. Tempus ergo est ut uos exhortemur, quia adhuc estis catechumeni, qui sic credidistis in Christum, ut adhuc uestra peccata portetis. Nullus autem regnum cœlorum uidebit oneratus peccatis, quia nisi dimissa fuerint, non regnabit cum Christo. Dimitti autem non possunt, nisi ei qui renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Sed modo uerba quemadmodum se habeant aduertamus, ut hic inueniant qui pigri sunt, quanta sollicitudine sibi festinandum sit ad onus deponendum: quia si ferrent aliquam sarcinam grauem aut lapidis aut ligni, aut alicuius etiam lucri, si frumentum portaret, si uinum siue pecuniam, currerent ut deponerent. Nunc onera quia portant sarcinam peccatorum, pigri sunt currere: currendum est ut deponatur hæc sarcina, quæ premit & mergit. Ecce audistis quia.

Cū esset dominus Iesus Christus Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, uidentes signa eius quæ faciebat. Multi crediderunt in nomine eius. Et quid sequitur? Ipse autem Christus nō credebatur semetipsum eis. Quid sibi hoc uult? Illi credebant in nomine eius, & ipse Iesus nō credebatur semetipsum eis. An forte nō crediderant ei & fingeant se credidisse, & propterea Iesus nō credebatur semetipsum eis? Sed nō diceret euangelista, multi crediderunt in nomine eius, nisi uerum illis testimonium perhiberet. Magna ergo res & mira res. Credunt homines in Christum, & Christus se nō credit hominibus, præ-

settum quia filius dei est: utique uolens passus est, & si nolleret, nunquam pateretur: qui si nollet nec nasceretur. Si autem hoc solum uellet, ut nasceretur tantum, & non moreretur, & quicquid uellet faceret, quia omnipotentis patris filius omnipotens est. Ex ipsis rebus probemus
 Luce 4 quia cum uoluissent eum tenere, discessit ab eis. Loquitur euangelium, Et cum uoluissent eum de uertice montis precipitare, discessit ab eis illatus. Et quando uenerunt ad eum comprehendendum, iam uenditum à Iuda proditore, cum ille putaret in potestate se habere, tradere magistrum suum & dominum suum: & ibi ostendit dominus uoluntate se pati, non necessitate: nam cum eum comprehendere Iudaei uoluissent, dixit illis, Quem quaeritis? At
 Ioan. 18 illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Et ille, Ego sum. Hac uoce audita, redierunt retro & ceciderunt. In eo quod eos respondens defecit, ostendit potestatem, ut in eo quod ab eis comprehensus est, ostenderet uoluntatem. Ergo quod passus est, misericordiae fuit: traditus est enim propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: audi uerba ipsius. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono illam à meipso, & iterum sumo eam. Cum ergo haberet tantam potestatem, cum eam dictis predicaret, factis ostenderet, quid sibi uult quod non se credebatur eis Iesus, quasi aliquid nolenti nocituris, aut aliquid nolenti facturis, praesertim quia iam crediderant in nomine eius. Et de ipsis dicit euangelista, Crediderunt in nomine eius, de quibus dicit, Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis. Quare? Quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine. Plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Creator hominis nouerat quid esset in homine, quod ipse creatus homo non nouerat. Nonne hoc probamus de Petro, quia non nouerat quid in ipso esset quando dixit, Tecum ero usque ad mortem? Audi quia dominus nouerat quid esset in homine. Tu mecum usque ad mortem? Amen amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Homo ergo nesciebat quid esset in se, sed creator hominis nouerat quid esset in homine: crediderant tamen in nomine eius multi, & ipse Iesus non se credebatur eis. Quid dicimus fratres? Forte consequentia indicabunt nobis quid sibi uult mysterium uerborum istorum, quia crediderant in eum homines, manifestum est, uerum est, nemo dubitat, euangelium loquitur, uerax euangelista testatur. Item quia ipse Iesus non credebatur semetipsum illis, & hoc manifestum est, & hoc nullus Christianus dubitat, quia & hoc euangelium loquitur, & idem uerax euangelista testatur. Quare ergo crediderunt illi in nomine eius, & Iesus non credebatur semetipsum illis? Sequentia uideamus. Erat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine princeps Iudaeorum. Hic uenit ad eum nocte, & dixit ei, Rabbi. Iam hoc nostis, quia rabbi magister dicitur. Scimus quia à deo uenisti magister. Nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Ergo iste Nicodemus ex his erat qui crediderant in nomine eius, uidentes signa & prodigia eius quae faciebat. Superius enim hoc dixit, Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius. Quare crediderunt in nomine eius? Sequitur & dicit, Videntes signa eius quae faciebat: & de Nicodemo quid dicit? Erat princeps Iudaeorum nomine Nicodemus. Hic uenit ad eum nocte, & ait illi, Rabbi scimus quia à deo uenisti magister. Et iste ergo crediderat in nomine eius. Et ipse unde crediderat? Sequitur. Nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Si ergo Nicodemus de illis multis erat qui crediderant in nomine eius, iam in isto Nicodemo attendamus quare Iesus non se credebatur eis. Respondit Iesus & dixit ei, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest uidere regnum dei. Ipsi ergo se credit Iesus, qui nati fuerint denuo. Ecce illi crediderunt in eum, & Iesus non se credebatur eis. Tales sunt omnes catechumeni, ipsi iam credunt in nomine Christi, sed Iesus non se credit eis. Intendat & intelligat charitas uestra, Si dixerimus catechumeno, credis in Christo? Respondet, credo, & signat se cruce Christi, portat in fronte, & non erubescit de cruce domini sui. Ecce credit in nomine eius: interrogemus eum, Manducas carnem

A nem filij hominis, & bibis sanguinem filij hominis. Nescit quid dicimus, quia Iesus non se credit ei. Cum ergo ex eo numero Nicodemus esset, uenit ad dominum, sed nocte uenit, & hoc forte ad rem pertinet. Ad dominum uenit, & nocte uenit: ad lucem uenit, & in tenebris uenit. Renati autem ex aqua & spiritu sancto, quid audiunt ab Apostolo? Fuitis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino, sicut filij lucis ambulate. Et iterum, Nos autem qui diei sumus, sobrii sumus. Qui ergo renati sunt, noctis fuerunt, & diei sunt: tenebrae fuerunt, & lumen sunt. Iam credit se illis Iesus, & non nocte ueniunt ad Iesum sicut Nicodemus, non in tenebris quaerunt diem: tales enim iam etiam profitentur. Accessit ad illos Iesus, facit in illis salutem, quia ipse dixit, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se uitam. Et quod signum crucis habent in fronte catechumeni, iam de domo magna sunt, sed fiant ex seruis filij: non enim nihil sunt, quia iam ad domum magnam pertinent. Quando autem manna manducauit populus Israel? Cum transisset mare rubrum. Mare autem rubrum quid significet, audi Apostolum, Nolo autem uos ignorare fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt. Ut quid per mare transierunt? & quasi causam quaereres ab illo, secutus ait, Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari. Si ergo figura maris tantum ualuit, species baptismi quantum ualebit? Si quod gestum est in figura, traiecit populum ad manna perduxit, quid exhibebit Christus in ueritate baptismi sui, traiecit per eum populo suo? Per baptismum suum traiecit credentes, occisis omnibus peccatis, tanquam hostibus consequentibus: sicut in illo mari omnes Aegyptij perierunt. Quod traiecit fratres mei? quod traiecit per baptismum Iesus, cuius figuram tunc gerebat Moyses, qui per mare traiecit bar? quod traiecit? ad manna: Quod est manna? Ego sum, inquit, panis uiuus qui de caelo descendi. Manna accipiunt fideles, iam traieci per mare rubrum. Quare & per mare rubrum? Iam mare, quare rubrum? Significabat mare illud rubrum baptismum Christi. Vnde rubet baptismus Christi, nisi Christi sanguine consecratus? Quod ergo perducit credentes & baptizatos? Ad manna: ecce dico manna. Notum est quid acceperint Iudaei, populus ille Israel, notum est quid illis pluisset deus de caelo: & nesciunt catechumeni quid accipiunt Christiani? Erubescant ergo quia nesciunt: transeant per mare rubrum, manducant manna, ut quomodo crediderunt in nomine Iesu, sic se ipsis credat Iesus. Ideo intendite fratres mei, quid respondeat iste qui nocte uenit ad Iesum. Quamuis ad Iesum uenerit, tamen quia nocte uenit, adhuc de tenebris carnis suae loquitur, non intelligit quod audiuit à domino, non intelligit quomodo audiuit à luce, quae illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Iam ei dominus dixit, Nisi quis renatus fuerit denuo, non uidebit regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Spiritus ei loquitur, & ille carnem sapit. Carnem suam sapit, quia carnem Christi nondum sapit. Cum enim dixisset dominus Iesus, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se uitam, scandalizati sunt quidam qui eum sequebantur, & dixerunt apud semetipsos, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Putabant enim hoc dicere Iesum, quod eum possent concisum sicut agnum coquere & manducare, abhorrentes à uerbis eius, recesserunt, & amplius eum non sunt secuti. Sic Euangelista loquitur, & dominus ipse remansit cum duodecim. Et illi ad eum, Domine, ecce illi dimiserunt te. Et ille, Nunquid & uos uultis abire? Ostendere uolens, quia ipse illis erat necessarius, non illi erant Christo necessarij: ne quis terreat Christum, quando dicitur ut sit Christianus, quasi beator erit Christus, si tu fueris Christianus. Bonum est tibi ut sis Christianus: nam si non fueris, malum Christo non erit. Audi uocem psalmi, Dixi domino deus meus psal. 115 es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Ideo deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Si fueris sine deo, minor eris: si fueris cum deo, maior deus non erit. Non ex te ille maior, sed tu sine illo minor. Cresce ergo in illo, noli te subtrahere, ut quae

si ille deficiat. Reficietis, si accesseris: deficietis, si recesseris. Integer manet te accedente, integer manet te cadente: cum ergo dixisset discipulis, Nunquid & uos uultis abire? respondit Petrus, petra illa uoce omnium, Domine, ad quem ibimus? uerba uitæ æternæ habes: bene sapuit in ore ipsius caro domini. Dominus autem exposuit eis & dixit, Spiritus est qui uiuificat, caro autem non prodest quicquam: cum dixisset, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se uitam, ne carnaliter intelligeret, Spiritus est, inquit, qui uiuificat, caro autem nihil prodest. Verba autem quæ locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Hunc spiritum & hunc uitam non sapiebat iste Nicodemus, qui nocte uenerat ad Iesum. Ait ei Iesus, Nisi quis renatus fuerit denuo, non uidebit regnum dei. Et ille carnem suam sapiens, in cuius ore nondum sapiebat caro Christi, quomodo, inquit, potest homo nasci cum sit senex? Nunquid potest in utero matris suæ iterum introire & nasci? Nō nouerat iste nisi unam natiuitatem ex Adam & Eua, ex deo & ecclesia nondum nouerat. Non nouerat nisi eos parentes qui generant ad mortem, nondum nouerat eos parentes, qui generant ad uitam. Non nouerat nisi eos parentes qui generant successores, nondum nouerat eos, qui semper uiuentes generant permansuros. Cum ergo sint duæ natiuitates, ille unam intelligebat. Una est de terra, alia de cælo: una est de carne, alia est de spiritu: una est de mortalitate, alia de æternitate: una est de masculo & fœmina, alia de deo & ecclesia. Sed ipsæ duæ singulæ sunt, nec illa potest repeti nec illa. Recte intellexit Nicodemus, sed natiuitatem carnis. Sic & tu intellige natiuitatem spiritus, quomodo intellexit Nicodemus natiuitatem carnis. Quid Nicodemus intellexit? Nunquid potest homo denuo in uentrem matris suæ intrare & nasci? Sic quicumque tibi dixerit, ut spiritaliter iterum nascaris, respōde quod dixit Nicodemus, Nunquid potest homo iterum in uentrem matris suæ intrare & nasci? Iam natus sum de Adam, non me potest iterum generare Adam: iam natus sum de Christo, non me potest iterum generare Christus. Quomodo uterus non potest repeti, sic nec baptismus. Qui nascitur de ecclesia catholica, tanquam de Sara nascitur, de libera nascitur: qui nascitur de hæresi, tanquam de ancilla nascitur, sed ex semine Abraam. Aduertat charitas uestra ad magnum sacramentum. Testatur deus & dicit, Ego sum deus Abraam & deus Isaac & deus Iacob. Non erant alij patriarchæ, non erat ante istos sanctus Noë, qui solus in toto genere humano cum tota domo sua meruit de diluuiio liberari? in quo & in filiis eius figurata est ecclesia: ligno portante euadit diluuium. Deinde postea magni quos nouimus, quos sancta scriptura commendat, Moyses fidelis in tota domo eius: & illi tres nominantur, quasi cum soli promeruerint, Ego sum deus Abraam & deus Isaac & deus Iacob, Hoc mihi nomen est in æternum. Sacramentum grande, Potens est dominus & ora nostra aperire & corda uestra, ut dicere possimus sicut reuelare dignatus est, & capere possitis sicut expedit uobis. Tres ergo isti patriarchæ, Abraham, Isaac & Iacob. Iam nostis filij Iacob quia duodecim fuerunt, & inde populus Israël: quia ipse Iacob Israël, & populus Israël tribus duodecim, pertinentes ad duodecim filios Israël. Abraham, Isaac & Iacob, tres patres, & populus unus. Tres patres tanquam in principio populi: tres patres à quibus figurabatur populus, & populus ipse prior præsens populus. In populo enim Iudæorum figuratus est populus Christianorum. Ibi figura, hic ueritas: ibi membra, hic corpus, dicente Apostolo, Hæc autem in figura contingebant illis. Vox est Apostoli, Scripta sunt, inquit, propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Recurrat nunc animus uester ad Abraham, Isaac & Iacob. In istis tribus inuenimus parere liberas, parere & ancillas. Inuenimus ibi & partus liberarum, inuenimus ibi & partus ancillarum. Ancilla nihil boni significat, Ejce ancillam, inquit, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Apostolus hoc commemorat, & in illis duobus filiis Abrahæ, dicit Apostolus fuisse figuram duorum testamentorum, ueteris & noui. Ad uetus testamentum pertinent dilectores temporalium, dilectores seculi. Ad nouum testamentum dilectores uitæ æternæ. Ideo illa Hierusalem in terra, umbra erat cœlestis Hierusa-

1. Cor. 10
32. q. 4. c. re/
currat

A Hierusalem matris omnium nostrum, quæ est in cælo: & hæc Apostoli uerba sunt. Et de ista ciuitate unde peregrinamur, multa nostis, multa iam audistis. Inuenimus autem rem miram in istis partibus, id est, in istis fœtibus, in istis generationibus liberarum & ancillarum, quatuor scilicet genera hominum: in quibus scilicet quatuor generibus, completur figura totius populi futuri Christiani, ut nō sit mirum quod in illis tribus dictum est, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob. In omnibus enim Christianis fratres intēdite, aut per malos nascuntur boni, aut per bonos nascuntur mali: aut per bonos boni, aut per malos mali. Amplius istis quatuor generibus non potestis inuenire. Quæ iterum repetam, aduertite, retinete & excutite corda uestra, nolite pigri esse: capite ne capiamini, quomodo quatuor genera sunt omnium Christianorum. Aut per bonos nascuntur boni, aut per malos nascuntur mali: aut per bonos mali, aut per malos boni. Puto quia planum est, per bonos boni: si & qui baptizant boni sunt, & qui baptizantur recte credunt, & in membris Christi recte numerantur. Per malos mali, si & qui baptizant mali sunt, & qui baptizantur, duplici corde accedunt ad deum, & non tenent eos mores quos audiunt in ecclesia, ut ibi non sint paleæ sed frumentum: quæ enim multi sint, nouit charitas uestra. Per malos boni, aliquando baptizat adulter, & qui baptizatur iustificatur. Per bonos mali, aliquando qui baptizant sancti sunt: qui baptizantur, tenere uias domini nolunt. Puto ergo fratres notum esse in ecclesia & quotidianis exemplis manifestari ea quæ dicimus, sed in prioribus nostris patribus ea consideremus, quia habuerunt & illi ista quatuor genera. Per bonos boni: Ananias Paulum baptizauit. Quid per malos mali? Dicit Apostolus quosdam prædicatores euangelij, quos dicit non caste annunciare solere euangelium, quos tolerat in societate Christiana, & dicit, Quid enim? Dum omni modo siue per occasionem siue per ueritatem Christi annuncietur, & in hoc gaudeo. Nunquid maleuolus erat, & de alieno malo gaudebat? Sed quia & per malos uerum prædicabatur, & per malorum ora Christus prædicabatur: si quos isti sui similes baptizabant, mali malos baptizabant, si quos isti baptizabant, tales quales admonet dominus cum dicit, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite, mali bonos baptizabant. Boni malos baptizabant, quomodo à Philippo sancto Simon magus baptizatus est. Nota sunt ergo ista quatuor genera fratres mei. Ecce iterum ea repetito, tenete illa, numerate illa, aduertite illa, cauete quæ mala sunt, tenete quæ bona sunt. Per bonos boni nascuntur, cum per sanctos sancti baptizantur: per malos mali, cum & qui baptizant & qui baptizantur inique & impie uiuunt. Per malos boni, cum mali sunt qui baptizant, & boni qui baptizantur: per bonos mali, cum boni sunt qui baptizant, & mali qui baptizantur. Quomodo inuenimus ista in tribus istis nominibus, Ego sum deus Abraham, deus Isaac & deus Iacob. Ancillas accepimus in malis, liberas accepimus in bonis. Pariunt liberæ bonos, Sara peperit Isaac. Pariunt ancillæ malos, Agar peperit Hismæel. Habemus in uno Abraham & illius genus cum per bonos boni, aut per malos mali: aut per bonos mali, aut per malos boni. Per bonos mali ubi figurati sunt? Libera erat Rebecca uxor Isaac, legitime peperit geminos, unus erat bonus, alter malus. Habes aperte ibi scripturam dicentem dei uoce, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Istos duos genuit Rebecca, Iacob & Esau, unus inde eligitur, alius reprobatur. Unus succedit in hæreditatem, alter ex hæredatur. Non facit populum suum deus de Esau, sed facit de Iacob. Semen unum, diuersi qui concepti sunt. Uterus unus, diuersi qui nati sunt. Nunquid non libera peperit Iacob, quæ libera peperit Esau? Luctabantur in utero matris suæ, & dictum est Rebecca, cum ibi luctarentur, Duo populi sunt in utero tuo: duo homines, duo populi: bonus populus, malus populus: sed tamen in uno uentre luctabantur. Quanti mali sunt in ecclesia, & unus uterus portat, donec in fine discernentur, & boni aduersus malos clamant, & mali aduersus bonos reclamant, & in unius uisceribus utrique luctantur. Nunquid semper simul erunt? In fine exitur ad lucem, declaratur natiuitas, quæ hic in sacramento figuratur. Et tunc apparebit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Iam

Exo. 9

Act. 9

Philip. 1

Matth. 23

Act. 8

Malach. 2

Gen. 25

Iam ergo inuenimus fratres & de bonis bonos, de libera Isaac: & de malis malos, de ancilla Hismael: de bonis malos, Esau de Rebecca: & de malis bonos ubi inuenimus? Restat Iacob, ut in tribus patriarchis quattuor generum istorum perfectio concludatur. Habuit uxor Jacob liberas, habuit & ancillas. Pariunt liberae, pariunt & ancillae, & fiunt duodecim filij Israel. Si numeres omnes de quibus nati sunt, non omnes de liberis, non omnes de ancillis, sed tamen omnes ex uno semine. Quid ergo fratres mei? Nūquid qui nati sunt de ancillis, non simul possederunt terram promissionis cum fratribus suis? Inuenimus ibi bonos filios Iacob natos de ancillis, & bonos filios Iacob natos de liberis. Nihil illis obfuit natiuitas de uteris ancillarum, quando in patre cognouerunt semen suum, & consequenter regnum cum fratribus tenuerunt. Quomodo ergo in filiis Iacob nō obfuit illis q nati sunt de ancillis, quominus tenerent regnū, & terrā repromissionis cū fratribus ex aequo acciperēt, nō illis obfuerunt natales ancillarū, sed praeualuit semen paternum: sic quicumq; per malos baptizantur, tanq; de ancillis uidetur nati, sed tamen quia ex semine uerbi dei, quod figuratur in Iacob, non contristentur, simul hereditatem cum fratribus possidebunt. Securus ergo sit, qui de semine bono nascitur, tantum non imitetur ancillam. Si de ancilla nascitur, ancillam malam superbientem non imitetur. Vnde enim filij Iacob de ancillis nati, possederunt terram promissionis cum fratribus: Hismael autem de ancilla natus, expulsus est de hereditate. Vnde nisi quia ille superbus erat, illi humiles. Exerxit ille ceruicem, & uoluit seducere fratrem suum, ludens cū illo. Magnum ibi sacramētum. Ludebant simul Hismael & Isaac, uidit illos Sara ludentes, & ait Abrahā, Eijce ancillā & filium eius, nō enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac: & cum contristatus esset Abraam, confirmauit ei à domino angelus dictum uxoris eius. Iam hic manifestum est sacramētum, quia nescio quid futurum parturiebat illa res gesta. Ludentes uidit & dicit, Eijce ancillam & filium eius. Quid est hoc fratres? Quid enim mali fecerat Hismael puero Isaac, quia ludebat cum illo? Sed illa lufio, illufio erat. Illa lufio deceptionem significabat: nam magnum sacramentum, attendat charitas uestra. Persecutionem illam uocat Apostolus ipsam lufionem, ipsum lufum persecutionem uocat. Ait enim, Sed sicut tunc ille qui secundum carnem natus erat, persequabatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc, id est, qui secundum carnem nati sunt, persequuntur eos qui secundum spiritum nati sunt. Qui sunt secundum carnem nati? Dilectores mundi, amatores seculi. Qui sunt secundum spiritum nati? Amatores regni coelorum, dilectores Christi, desiderantes uitam aeternam, gratis colentes deum. Ludunt, & dicit Apostolus persecutionem. Nam posteaquam dixit haec uerba Apostolus, Et sicut tunc ille qui secundum carnem natus erat, persequabatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc, secutus est & ostendit de qua persecutione diceret. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillā & filium eius, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac. Quæramus ubi hoc dicat scriptura, ut uideamus utrum aliqua persecutio praecesserit Hismaelis in Isaac, & inuenimus hoc dictum esse à Sara, quando uidit pueros ludentes simul. Quam lufionē dicit scriptura uidisse Saram, hanc persecutionem dicit Apostolus. Plus ergo uos persequuntur qui uos illudendo seducunt. Veni ueni, baptizare hic, hic habes uere baptismum: noli ludere, unus est uerus. Ille lufus est, seduceris, & ista persecutio grauis tibi erit. Melius tibi erat si Hismaelem tu lucrareris ad regnum: sed non uult Hismael, quia ludere uult. Tene tu hereditatem patris & audi, Eijce ancillam & filium eius, non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac. Isti etiam audent dicere, quia persecutionem solent pati à catholicis regibus, aut à catholicis principibus, quia in persecutione tolerant afflictionem corporis. Si tamen aliquando passi sunt, aut quomodo passi sunt, ipsi sciant, aut conueniant conscientias suas: si tamen afflictionem corporis passi sunt, aut quomodo passi sunt persecutionem quam faciunt grauiorem: caue quando uult ludere Hismael cum Isaac, quando tibi blāditur, quando offert alterum baptismum: responde, habeo iā baptismum. Si enim uerus est iste baptismus, quisquis uult alterū dare, illudere uult. Caue animā persecutorem: Nā si à principibus catholicis aliqua passa est pars Donati aliquid quando

A quando: secundum corpus passa est, non secundum illusionem spiritus. Audite & uidete in ipsis ueteribus factis, omnia futurarum rerū signa & indicia. Inuenitur Sara afflixisse Agar ancillā. Sara libera est, posteaq; superbire coepit ancilla, quæsta est Abrahā Sara & dixit, Eijce ancillam, exerxit aduersum me ceruicem suam: & quasi ab Abraam fieret, de Abraam quæsta est mulier. Abraam uero qui non in ancilla libidine abutendi tenebatur, sed officio generandi, quoniam Sara ei dederat unde prolem susciperet, ait ei, Ecce ancilla tua, utere ea si cut uis, & afflixit eam grauitus Sara, & fugit à facie eius. Ecce libera afflixit ancillam, & non illam uocat persecutionem Apostolus. Ludit seruus cum domino, & persecutionem uocat. Afflictio ista nō uocatur persecutio, & lufio illa uocatur persecutio. Quid uobis uidetur fratres, nōne intelligitis quid significatum sit? Sic ergo quando uult deus concitare potestates aduersus hereticos, aduersus schismaticos, aduersus dissipatores ecclesiae, aduersus exuffatores Christi, aduersus blasphematores baptismi, non mirentur: quia deus concitat ut à Sara uerberetur Agar: cognoscat se Agar, supponat ceruicem, quia cum humiliata discederet à domina sua, occurrit ei angelus & dixit: quid est Agar ancilla Saræ? Cū conquesta esset de domina, quid audiuit ab angelo? Reuertere ad dominam tuam. Ad hoc ergo affligitur ut reuertatur, atq; utinā reuertatur, quia proles eius sicut filij Iacob, cū fratribus hereditatē tenebit. Mirantur autē, quia commouentur potestates Christianæ aduersus detestandos dissipatores ecclesiae. Si nō ergo moueretur, & quomodo redderēt rationē de imperio suo deo? Intendat charitas uestra quid dicam, quia pertinet hoc ad reges seculi Christianos, ut temporibus suis pacatam uelint matrē suā ecclesiā habere, unde spiritaliter nati sunt. Legimus Danielis uisiones & gesta prophetica. Tres pueri in igne laudauerunt dominū, miratus est Nabuchodonosor rex laudātes deum pueros, & circa eos ignem non nocentem. Et cum admiratus esset, quid ait Nabuchodonosor rex, non uel Iudaus uel circumcissus ille, qui statuam suam erexerat, & ad eam adorandam omnes coegerat, tamen laudibus trium pueroꝝ commotus, ubi uidit maiestatem dei praesentis in igne, quid ait? Et ego proponā decretū omnibus tribubus & linguis in omni terra. Quale decretū? Quicumq; dixerint blasphemiam in deū Sydrac, Misac & Abdenago, in interitu erunt, & domus eorum in perditionē. Ecce quomodo seuit rex alienigena, ne blasphemetur deus Israel, qui potuit tres pueros de igne liberare: & noluit ut seuiant reges Christiani, quia Christus exufflatur, à quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus à gehennarum igne liberantur. Nam tres illi pueri, fratres mei, liberati sunt ab igne temporali: nūquid nō ipse dominus Machabæoꝝ, qui & triū pueroꝝ? Illos ab igne liberauit, illi in tormentis igneis corpore defecerunt, sed in legitimis mandatis animo permanserunt. Illi aperte liberati sunt, illi occulte coronati sunt. Plus est liberari de flamma gehennarum, quam de fornace potestatis humanæ. Si ergo Nabuchodonosor rex laudauit & praedicauit, & gloriam dedit deo, quia liberauit de igne tres pueros, & tantā gloriā dedit, ut decretū mitteret per regnū suū, Quicumq; dixerint blasphemiam in deum Sydrac Misac & Abdenago, in interitu erunt, & domus eorū in perditionem: quomodo isti reges non moueantur, qui non tres pueros attendunt liberatos de flamma, sed seipsos liberatos de gehenna, quando uidēt Christū, à quo liberati sunt, exufflari in Christianis, quando audiunt dici Christiano, dic te non esse Christianum? Talia facere uolunt, & saltē talia pati nolunt. Nam uidete qualia faciunt, & qualia patiuntur. Occidunt animas, affliguntur in corpore. Sempiternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conqueruntur. Et tamen quæ patiuntur, proferant nobis nescio quos in persecutione suos martyres. Ecce Marculus de petra praecipitatus est: & ecce Donatus Bagaensis in puteum missus est. Quando potestates Romanae talia supplicia decreuerunt, ut praecipitarentur homines? Quid autem respondent nostri? Quid sit gestum nescio: tamen quid tradunt nostri, quia ipsi se praecipitauerunt, & potestates infamauerunt. Recordemur consuetudines potestatum Romanorum, & uideamus cui credendum sit. Dicunt nostri illos se praecipitasse: si non sunt ipsi discipuli ipsorum qui se modo de saxis nullo persequente praecipitant, non credimus.

mus. Quid miram, si fecerunt illi quod solent? Nam potestates Romanæ nunquā talibus supplicijs usæ sunt: non enim non potuerunt occidere aperte: sed illi qui se mortuos colu-
luerunt, famosorem mortem nō inuenerunt: postremo quicquid illud est, nō noui. Et si pas-
sa es o pars Donati corporalem afflictionem ab ecclesia catholica, à Sara passa es Agar, re-
di ad dominam tuam. Locus quidem necessarius aliquanto diutius nos tenuit, ut textū to-
tum euangelicæ lectionis exponere minime ualeremus, sufficiat interim charitati uestre fra-
tres, ne hæc quæ dicta sunt, dicendo alia, excludantur de cordibus uestris. Hæc tenete, talia
discite, flammantes illuc procedite, frigidos accendite.

Ab eo quod scriptum est, Quod natū est de carne caro est, & quod
natum est de spiritu, spiritus est: usque ad id quod ait, Qui autem facit
ueritatem, uenit ad lucem, ut manifestentur eius opera, quia in deo
sunt facta.

Tractatus XII.

IX eo quod hesterno die intentam fecimus charitatem uestram, intelligimus
uos alacrius & numerosius conuenisse: sed interim lectioni euangelicæ ex or-
dine sermonem debitum reddamus si placet. Deinde audiet charitas uestra de
pace ecclesiæ, uel quid egerimus, uel quid adhuc agendum speremus. Nunc autē
tota intentio cordis ad euangelium feratur, nemo enim aliunde cogitet. Si enim qui totus
adest, uix capit: qui se per cogitationes diuersas diuidit, nōne & quod coeperat fundit? Me-
minit autem charitas uestra, dominico præterito quātum dominus adiuuare dignatus est,
differuisse nos de spiritali regeneratione, quam lectionem uobis iterum legi fecimus, ut quæ
tunc non dicta sunt, in Christi nomine adiuuantibus orationibus uestris impleamus. Rege-
neratio spiritalis una est, sicut generatio carnalis una est. Et quod Nicodemus domino ait,
uerum dixit, quia non potest homo cum sit senex, redire rursus in uterum matris suæ & na-
sci. Ille quidem dixit, quia homo cum sit senex hoc non potest, quasi si infans esset, posset:
omnino enim non potest, siue recens ab utero, siue annosa iam ætate redire rursus in ma-
terna uiscera & nasci. Sed sicut ad natiuitatem carnalem ualent muliebria uiscera ad semel
pariendum: sic ad natiuitatem spiritalem ualent uiscera ecclesiæ, ut semel quisque baptizetur.
Propterea ne quis forte dicat, sed iste in hæresi natus est, & iste in schismate natus, amputata
sunt omnia si meministis, quæ uobis disputata sunt de tribus patribus nostris, quorū deus
dici uoluit, non quia soli erant, sed quia in his solis impleta est integritas significandi populi
futuri. Inuenimus enim natum de ancilla, & ex hæredatum, natum de libera hæredem. Rur-
sum inuenimus natum de libera ex hæredatum, natum de ancilla hæredem. Natus de ancil-
la ex hæredatus Ismael, natus de libera hæres Isaac. Natus de libera ex hæredatus Esau, nati
de ancillis hæredes filij Jacob. In illis itaque tribus patribus, omnis futuri populi figura perfe-
cta est: nec immerito deus inquit, Ego deus Abraam & deus Isaac & deus Jacob, hoc mihi
nomē, inquit, in æternum. Magis meminimus, quid promissum sit ipsi Abraæ: hoc enim
promissum est Isaac, hoc promissum est & Jacob. Quid inuenimus, In semine tuo benedi-
centur omnes gentes. Credidit tunc unus quod nondum uidebat: uident homines & exca-
cantur. Completum est in gentibus, quod promissum est uni: & separantur à communione
gentium, qui & quod impletum est uidere nolunt: sed quid illis prodest quia uidere nolūt?
Vident uelint nolint, aperta ueritas & clausos oculos ferit. Responsum est Nicodemo qui
ex eis erat qui crediderant in Iesum, & ipse Iesus non se credebatur eis: quibusdam enim
non se credebatur, cum iam in illum credidissent: sic habes scriptum, Multi crediderunt in no-
mine eius, uidentes signa quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum illis. Nō
enim opus habebat, ut quisquam testimonium perhiberet de homine. Ecce iam illi crede-
bant in Iesum, & ipse Iesus non se credebatur eis. Quare? Quia nondum erant renati ex aqua
& spiritu sancto. Inde hortati sumus, & hortamur fratres nostros catechumenos: Si enim in-
terroges eos, iam crediderunt in Iesum, sed quia nondum carnem eius & sanguinem accipi-
unt, nondum se illis credit Iesus. Quid faciant ut se illis credat Iesus? Renascantur ex aqua
& spiri-

A & spiritu sancto, proferat ecclesia quod parturit: concepti sunt, & dantur in lucē, habent ubera
quibus nutriantur: non timeant ne nati suffocentur, ab uberibus maternis non recedant. Nul-
lus potest homo redire in matris uiscera & iterū renasci. Sed de ancilla nescio quis natus est:
nunquid tunc qui nati sunt de ancillis, redierunt in uterū liberarum ut denuo nascerentur?
Semen Abraam ut faceret filium de ancilla, uxor autor fuit, natus est ex semine uiri, & non
utero, sed solo placito uxoris, nunquid quia de ancilla, ideo ex hæredatus? Si propterea ex-
hæredatus quia de ancilla natus est, nulli ancillarum filij admitterentur ad hæreditatem.
Filij Jacob admissi sunt ad hæreditatem, Ismael autem non quia ex ancilla natus ex hæ-
redatus, sed quia superbus matri, superbus in filium matris, mater enim eius magis Sara quā
Agar. Illius uteris accommodatus, illius uoluntas accessit. Nō faceret Abraam quod Sara
nollet, magis ergo ille filius Sara. Sed quia superbus in fratrem, & superbus ludēdo: luden-
do, quia deludendo: quid ait Sara? Eijce ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius
ancillæ cum filio meo Isaac. Nō ergo illum uiscera ancillæ eiecerunt foras, sed ceruix seruilis.
Et si liber superbus sit, seruus est, & quod peius est, malæ dominæ ipsius superbiæ. Itaque fra-
tres mei, respondete homini non posse rursus nasci hominem. Quicquid iterū sit, illusio est,
quicquid iterum sit, lusus est. Ismael ludit, foras mittitur: animaduertit enim eos Sara lu-
dentes, ait scriptura, & dixit Abraæ, Eijce ancillam & filium eius. Displicuit Sara lusus pue-
rorum, aliquid nouum uidit pueros ludere. Nōne optant hoc quæ filios habent, uidere lu-
dētes filios suos? Vidit illa & improbauit. Nescio quid uidit in lusu. Illusionem uidit in illo
lusu, animaduertit serui superbiam, displicuit illi, eiecit foras. Nati ergo de ancillis, ad hære-
ditatem admittuntur Jacob, & natus de libera mittitur foras Esau. Nemo enim præsumat
quia de bonis nascitur, nemo præsumat quia per sanctos baptizatur. Qui per sanctos ba-
ptizatur, adhuc caueat ne nō sit Jacob sed Esau. Hoc ergo fratres dixerim, melius est ab ho-
minibus sua quærētibus & mundum diligētibus, quod significat nomen ancillæ, baptizari,
& spiritaliter hæreditatem quærere Christi, ut sit tanquā filius Jacob de ancilla, quā baptizari
per sanctos & superbire, ut sit Esau foras mittendus, quamuis natus ex libera. Hæc fratres
tenete: Non uos palpamus, nulla spes uestra in nobis sit, nec uobis blandimur nec nobis,
unusquisque suam sarcinā portet. Nostrum est, dicere ne male iudicemur: uestrum est audire,
& corde audire, ne exigatur quod damus: imō quando exigitur, luctum inueniatur, nō de-
trimentum. Dicit dominus Nicodemo, & exponit ei, Amen amen dico tibi, nisi quis
renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum dei. Tu, inquit, carna-
lem generationem intelligis, cum dicis, Nunquid potest homo redire in uiscera matris suæ?
Ex aqua & spiritu sancto oportet ut nascatur propter regnum dei. Si propter hæreditatem
patris hominis temporalem, nascitur ex uisceribus matris carnalis: propter hæreditatē pa-
tris dei sempiternam, nascatur ex uisceribus ecclesiæ. Generat per uxorem filium pater mor-
turus successurum, generat deus de ecclesia filios non successuros, sed secum mansuros. Et
sequitur, Quod natum est de carne, caro est, & quod natum est de spiritu, spiritus est. Spi-
ritaliter ergo nascimur, & in spiritu nascimur uerbo & sacramento, adest spiritus ut nasca-
mur: spiritus inuisibiliter adest unde nascaris, quia & tu inuisibiliter nasceris. Sequitur enim
& dicit, Nō mireris quia dixi tibi, oportet uos nasci denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uo-
cem eius audis, sed nescis unde ueniat aut quod uadat. Nemo uidet spiritum, & quomodo
audimus uocem spiritus? Sonat psalmus, uox est spiritus: sonat euangelium, uox est spiri-
tus: sonat sermo diuinus, uox est spiritus. Vocem eius audis, & nescis unde ueniat & quod ua-
dat. Sed si nascaris & tu de spiritu, hoc eris ut ille. Qui nō est adhuc natus de spiritu, nesciat
de te unde uenias & quod eas. Hoc enim secutus ait, Sic est omnis qui natus est ex spiritu.
Respondit Nicodemus & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Et reuera carnaliter non
intelligebat. In illo fiebat, quod dixerat dominus, Vocem spiritus audiebat, & nesciebat un-
de uenerat & quod ibat. Respondens Iesus & dixit, Tu es magister in Israël, & hæc igno-
ras? O fratres, quid putamus dominum huic magistro Iudæorū quasi insultare uoluisse?

Nouerat dominus quid agebat, uolebat illum nasci ex spiritu. Nemo ex spiritu nascitur, nisi si humilis fuerit, quia ipsa humilitas facit nos nasci de spiritu, quoniam prope est dominus obtritis corde. Ille magisterio inflatus erat, & alicuius momenti sibi esse uidebatur, quia doctor erat Iudeorum. Deponit ei superbiam, ut possit nasci de spiritu: insultat tanquam indocto, non quia superior uult uideri dominus: quid magnum, deus ad hominem, ueritas ad mendacium? Maior Christus quam Nicodemus dici debet, dici potest, cogitandus est. Si diceretur maior Christus quam angeli, ridendum erat: incomparabiliter enim maior creator omni creatura, per quem facta est omnis creatura. Sed exagitat superbiam hominis. Tu es magister in Israël & hæc ignoras? Tanquam diceret, Ecce nihil nosti princeps superbus, nascere ex spiritu: si enim natus fueris ex spiritu, uias dei tenebis, ut Christi humilitatem sequaris. Sic enim altus est super omnes angelos, quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, sed semetipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem: & ne mortis genus tibi aliquod placeat, mortem autem crucis. Pendebat, & insultabatur ei. De cruce descendere poterat, sed differebat, ut de sepulchro resurgeret. Pertulit superbos seruos dominus, medicus ægrotos. Si hoc ille, quid illi quos oportet nasci ex spiritu? Si hoc ille uerus magister in cælo, non hominum tantum sed & angelorum? Si enim docti sunt angeli, uerbo dei docti sunt. Si uerbo dei docti sunt, quare unde docti sunt, & inuenietis. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Tollatur homini ceruix, sed aspera & dura, ut sit lenis ceruix ad portandum iugum Christi. De quo dicitur, Iugum meum leue est, & sarcina mea leuis est. Et sequitur, Si terrena dixi uobis & non creditis, quomodo si dixerō uobis cœlestia credetis? Quæ terrena dixit fratres? Nisi quis natus fuerit denuo, terrenum est? Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quod eat, terrenum est? Si de isto uento diceret, sicut nonnulli intellexerunt, cum quæreretur ab eis quid terrenum dixerit dominus, dum ait, Si terrena dixi uobis & non creditis, quomodo si cœlestia dixerō credetis? Cum ergo quæreretur a quibusdam, quid terrenum dixerit dominus, angustias passi dixerunt: quod ait de spiritu ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quod eat, de isto uento dixit, Quid enim nominauit terrenum? Loquebatur de generatione spiritali, secutus ait: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Deinde fratres, quis nostrum non uideat, uerbi gratia, austrum euntem a meridie ad aquilonem, aut alium uentum uenientem ab oriente ad occidentem? Quomodo ergo nescimus unde ueniat & quod eat? Quid ergo dixit terrenum, quod non credebant homines? An illud quod de templo suscitando dixerat? Corpus enim suum de terra acceperat, & ipsam terram de terreno corpore susceptam parabat suscitare. Non ei creditum est terram suscitaturus. Si terrena, inquit, dixi uobis & non creditis, quomodo si cœlestia dixerō credetis? Hoc est, si non creditis quia templum possum resuscitare deiectum a uobis, quomodo credetis quia per spiritum possint homines regenerari? Et sequitur, Et nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo? Ecce hic erat, & in cœlo erat: hic erat carne, & in cœlo erat diuinitate, imò ubique diuinitate. Natus de matre, non recedens a patre. Duæ natiuitates Christi intelliguntur, una diuina, altera humana: una per quam efficeremur, altera per quam reficeremur. Ambæ mirabiles, illa sine matre, ista sine patre. Sed quia de Adam corpus acceperat, quia Maria de Adam, ipsum quoque corpus suscitaturus erat. Terrenum quiddam dixerat, Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud. Cœleste autem quiddam dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non uidebit regnum dei. Eia itaque fratres, deus uoluit esse filius hominis, homines uoluit esse filios dei. Ipse descendit propter nos, nos ascendamus propter ipsum. Solus enim descendit, & ascendit qui hoc ait, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Non ergo ascensuri sunt in cœlum quos facit filios dei? Ascensuri sunt planè. Hæc nobis promissio est, Erunt æquales angelis dei. Quomodo ergo nemo ascendit nisi qui descendit? Quia

unus

A unus descendit, & unus ascendit. De cæteris quid intelligendum, nisi quia membra eius erunt ut unus ascendat: propterea sequitur, Nemo ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Miraris quia hic erat & in cœlo? Tales fecit discipulos suos. Paulum audi apostolum dicentem, Nostra enim conuersatio in cœlis est. Si homo Paulus apostolus ambulabat carne in terra, & conuersabatur in cœlo, deus cœli & terræ non poterat esse & in cœlo & in terra? Si ergo nemo nisi ille descendit & ascendit, quæ spes est cæteris? Ea spes est cæteris, quia ille propterea descendit & ascendit, ut in illo & cum illo unum essent, qui per illum ascensuri essent. Non dicit, & seminibus, ait Apostolus, quasi in multis, sed tanquam in uno, & semini tuo qui est Christus. Et fidelibus ait, Vos autem Christi. Si autem Christi, ergo semen Abrahe estis. Quod dixit unum, hoc dixit omnes nos esse. Ideo in psalmis aliquando plures cantant, ut ostendatur quia de pluribus sit unus: aliquando unus cantat, ut ostendatur quid fiat de pluribus. Propterea unus sanabatur in illa piscina, & quisquis alius descendebat, non sanabatur. Ergo iste unus commendat unitatem ecclesiæ. Væ illis qui oderunt unitatem ecclesiæ, & partes sibi faciunt in hominibus, audiant illum qui uolebat eos facere unum in uno. Ad unum audiant illum dicentem, Nolite uos facere multos, ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Sed neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Illi dicebant, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephas. Et ille, Diuisus est Christus? In uno estote, unum estote, unus estote. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit. Ecce uolumus esse tui, dicebant Pauli. Et ille, Nolo sitis Pauli, sed eius estote cuius est uobiscum Paulus. Descendit enim & mortuus est, & ipsa morte liberauit nos a morte. Morte occisus, mortem occidit. Et nostis fratres, quia mors ista per diaboli inuidiam intrauit in mundum. Deus mortem non fecit, scriptura loquitur, nec latatur in perditione uiuorum: creauit enim ut essent omnia. Sed quid ibi ait? Inuidia autem diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Ad mortem a diabolo propria natam, non ueniret homo ui adactus: non enim cogendi potentiam diabolus habebat, sed persuadendi uersutiam. Si non consentiret, nihil inuexerat diabolus, consensio tua o homo te perduxit ad mortem. A mortali mortales nati, & ex immortalibus mortales facti. Ab Adam omnes homines mortales, Iesus autem filius dei, uerbum dei, per quod facta sunt omnia, unicus, æqualis patri, mortalis factus est, quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Si ergo mortem suscepit, & mortem suspendit in cruce, de ipsa morte liberantur mortales. Quod in figura factum est apud antiquos, commemorauit illud dominus, Et sicut, inquit, Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Magnum sacramentum, & qui legerunt, nouerunt. Deinde audiant uel qui non legerunt, uel qui forte lectum uel auditum obliui sunt. Prosternebatur in eremo populus Israël moribus serpentum, fiebat magna strages multarum mortium, plaga enim dei erat corripientis & flagellantis ut erudiret. Demonstratum est ibi magnum sacramentum rei futuræ, ipse dominus testatur in hac lectione, ut nemo possit aliud interpretari quam quod ipsa ueritas de se indicat. Dicitur enim ad Moysen a domino, ut faceret aneum serpentem, & exaltaret in ligno in eremo, & admoneret populum Israël, ut si quis morsus esset a serpente, illum serpentem in ligno exaltatum attenderet, & factum est: mordebantur homines, intuebantur & sanabantur. Quid sunt serpentes mordentes? Peccata de mortalitate carnis. Quis est serpens exaltatus? Mors domini in cruce. Quia enim a serpente mors, per serpentis effigiem figurata est mors. Morsus serpentum letalis, mors domini uitalis. Attenditur serpens, ut nihil ualeat serpens. Quid est hoc? Attenditur mors, ut nihil ualeat mors. Sed cuius mors? Mors uitæ, si dici potest mors uitæ, imò quia dici potest, mirabiliter dicitur. Sed nunquid non erit dicendum quod fuit faciendum? Ego dubitem dicere, quod dominus pro me dignatus est facere? Nonne uita Christus? Et tamen in cruce Christus: nonne uita Christus? Et tamen mor-

g 2 tuus

tuus est CHRISTVS: sed in morte CHRISTI mors mortua est, quia uita mortua occidit mortem, plenitudo uitae deglutit mortem: absorpta est mors in CHRISTI corpore. Sic & nos dicemus in resurrectione, quando iam triumphantes cantabimus, Vbi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? Interim modo fratres ut à peccato sanemur, CHRISTVM crucifixum intueamur, quia sicut Moyses, inquit, exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam aeternam. Quomodo qui intuebantur illum serpentem, non peribant moribus serpentum: sic qui intuentur fide mortem CHRISTI sanantur à moribus peccatorum. Sed illi sanabantur à morte ad uitam temporalem: hic autem ait, ut habeant uitam aeternam. Hoc enim interest inter figuratam imaginem & rem ipsam: figura praestabat uitam temporalem: res ipsa cuius illa figura erat, praestabat uitam aeternam.

Non enim misit deus filium suum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Ergo quantum in medico est, sanare uenit aegrotum. Ipse se interimit, qui praecepta medici obseruare non uult. Venit saluator ad mundum. Quare saluator dictus est mundi, nisi ut saluet mundum, non ut iudicet mundum? Saluari non uis ab ipso, ex teipso iudicaberis. Et quid dicam, iudicaberis? Vide quid ait. Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, quid dictum sperabas, nisi iudicatur? Quod addit. Iam, inquit, iudicatus est: Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium: nouit enim dominus qui sunt eius, nouit qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam. Nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit & segetem, nouit & zizania, iam iudicatus est qui non credit. Quare iudicatus est? Quia non credidit in nomine unigeniti filij dei. Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim mala opera eorum. Fratres mei, quorum opera bona inuenit dominus? Nulorum, omnia enim opera mala inuenit. Quomodo ergo quidam fecerunt ueritatem, & uenerunt ad lucem? Et hoc enim sequitur. Qui autem facit ueritatem uenit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. Quomodo quidam opus bonum fecerunt, ut ueniret ad lucem, id est ad Christum? Et quomodo quidam dilexerunt tenebras? Si enim omnes peccatores inuenit, & omnes à peccato sanat, & serpens ille in quo figurata est mors domini, eos sanat qui morfi fuerant, & propter morsum serpentis erectus est serpens, id est, mors domini, propter mortales homines, quos inuenit iniustos: quomodo intelligitur, hoc est iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, erant enim mala opera eorum? Quid est hoc? Quorum enim erant bona opera? Nonne uenisti ut iustifices impios? Sed dilexerunt, inquit, tenebras magis quam lucem: ibi posuit uim. Multi enim dilexerunt peccata sua, & multi confessi sunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, iam cum deo facit. Accusat deus peccata tua, & si tu accuses, coniunge ris deo. Quasi duae res sunt, homo & peccator. Quod audis homo, deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit: dele quod fecisti, ut deus saluet quod fecit. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus dei. Cum autem ceperit tibi displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium operum bonorum, confessio est operum malorum. Facis ueritatem, & uenis ad lucem: quid est, facis ueritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non tibi adularis, non dicis, iustus sum, cum sis iniquus, & incipis facere ueritatem. Venis autem ad lucem ut manifestentur opera tua, quia in deo sunt facta: quia & hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi deus tibi luaceret, & eius ueritas tibi ostenderet. Sed qui etiam admonitus diligit peccata sua, odit admonentem lucem & fugit eam, ut non appareant opera eius mala quae diligit: qui autem facit ueritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcat, non sibi ignoscit ut deus ignoscat: quia quod uult ut deus ignoscat, ipse agnoscit & uenit ad lucem: cui gratias agit, quod ille quid in se odisset, ostenderit. Dicit deo, Auerte faciem tuam à peccatis meis. Et qua fronte dicit, nisi iterum

rum dicat, quoniam facinus meum ego cognosco, & peccatum meum coram me est semper. Sit ante te quod non uis esse ante deum: Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet illud tibi deus ante oculos tuos, & tunc retorquet, quando iam poenitentiae fructus nullus erit. Currite, ne tenebrae uos comprehendant. Fratres mei euigilate ad salutem uestram, euigilate dum tempus est, nullus retardetur à templo dei, nullus retardetur ab opere domini, nullus auocetur ab oratione continua, nullus à solita deuotione fraudetur. Euigilate cum dies est, lucet dies: Christus est dies, paratus est agnoscere reis, sed agnoscantibus: punire autem defendentes se, & iustos se iactantes, & putantes se esse aliquid cum nihil sint. In dilectione autem eius & in misericordia eius qui ambulat, etiam liberatus ab illis letalibus & grandibus peccatis, qualia sunt facinora hominum, homicidia, furta, adulteria, praeter illa quae minuta uidentur esse peccata, linguae aut cogitationum, aut immoderationis in rebus concessis, facit ueritatem confessionis, & uenit ad lucem in operibus bonis. Quomodo minuta plura peccata si negligantur, occidunt? Minuta sunt guttae quae flumina implent, minuta sunt grana arenae, sed si multa arena imponatur, premit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando & non exauriendo, mergit nauim. Quid est autem exaurire, nisi bonis operibus agere, ut non obruant peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, agnoscendo? Iter autem huius seculi molestum est, plenum tentationibus, in rebus prosperis ne extollat, in rebus aduersis ne frangat. Qui tibi dedit felicitatem huius seculi, ad consolationem tuam dedit, non ad corruptionem. Rursus qui te flagellat in isto seculo, ad emendationem, non ad damnationem facit. Ferto patre erudientem, ne sentias iudicem punientem. Haec quotidie dicimus uobis, & saepe dicenda sunt, quia bona & salutaria sunt.

Ab eo quod scriptum est: Post haec uenit Iesus & discipuli eius in Iudaeam terram, & illic demorabatur cum eis, usque ad id: Qui habet sponsam sponsum est, amicus aut sponsi est, qui stat & audit eum, & gaudio gaudet, propter uocem sponsi. Trac. XIII

R D O lectionis euangelicae secundum Ioannem, sicut potestis meminisse, qui curam geritis profectus uestri, ita sequitur, ut haec quae modo lecta est, hodie uobis tractanda proponatur. Ab ipso principio usque in hodiernam lectionem, quae supradicta sunt, meministis iam esse tractata. Et si forte inde multa estis oblitiscite uel officium nostrum manet in uestra memoria, quae hinc audieritis de baptismo Ioannis. Et si non tenetis omnia, audisse uos tamen, credo quod teneatis quae dicta sunt, etiam quare spiritus sanctus in columbae specie apparuerit: & quomodo illa nodosissima quaestio soluta sit, quia nescio quid quod non nouerat, didicit Ioannes in domino per columbam, cum iam eum nosset, quando uenienti ut baptizaret ait: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? quando ei dominus respondit: Sine modo, ut impleatur omnis iusticia. Nunc ergo ad eundem Ioannem, cogit nos ordo lectionis reuerti. Ipse est ille qui prophetatus est per Esaiam: Vox clamantis in deserto, parate uiam domino, rectas facite semitas eius. Tale testimonium reddidit domino suo, & quia ille dignatus est, amico suo: dominusque ipsius & amicus ipsius perhibuit testimonium Ioanni: dixit enim de Ioanne: In natis mulierum nemo surrexit maior Ioanne baptista. Sed quia illi se praeposuit, in hoc quod plus erat à Ioanne deus, qui autem minor est, inquit, in regno caelorum, maior est illo. Minor natiuitate, maior potestate, maior diuinitate, maiestate, claritate, tanquam in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Sic autem perhibuerat in superioribus lectionibus Ioannes domino testimonium, ut filium dei quidem diceret, deum non diceret, nec tamen negaret. Tacuerat deum, non negauerat deum, sed non omnino tacuit deum. Fortassis enim inuenimus hoc in hodierna lectione. Dixerat filium dei: sed dicti sunt & homines filij dei. Dixerat tantae excellentiae illum fuisse, ut non esset ipse dignus corrigiam calciamenti eius soluere. Iam magnitudo ista multum dat intelligi, cuius non erat dignus corrigiam calciamenti soluere, ille quo nemo surrexerat maior in natis mulierum. Plus erat omnibus hominibus & angelis: nam angelum inuenimus prohibuisse, ne homo illi ad pedes caderet, cum enim quaedam in Apocalypsi angelus ostenderet Ioanni, qui

scripsit hoc euangelium, conterritus magnitudine uisionis Ioannes, cecidit ad pedes angelorum. Et ille: Surge, ne feceris hoc, deum adora: nam & ego seruus tuus sum & fratrum tuorum. Cadere ergo sibi ad pedes hominem angelus prohibuit. Nōne manifestum est quia super omnes angelos est, cui talis homo quo maior nemo surrexit in natis mulierum, dicit indignum se esse soluere corrigiam calciamenti eius? Tamen aliquid euidentius dicat Ioannes, quia deus est dñs noster Iesus Christus. Inueniamus hoc in presenti lectione, quia forte & de illo cantauimus: Regnauit dñs super omnem terram: contra quod surdi sunt, qui putant eum in Africa sola regnare. Nō enim nō dictū est de Christo cū dictū est: Regnauit dñs super omnem terram. Quis est enim alius rex noster, nisi dñs noster Iesus Christus? Ipse est rex noster. Et quid audistis in ipso psalmo recenti uersu modo cantato? Psallite deo nostro psallite, psallite regi nostro psallite. Quem dixit dñm, ipsum dixit regem nostrum, psallite deo nostro psallite: psallite regi nostro, psallite intelligenter. Ne in una parte uelis intelligere cui psallis, quoniam rex omnis terræ deus. Et quomodo est omnis terræ deus rex, qui uisus est in una parte terrarum, in Hierosolyma, in Iudæa ambulans, inter homines natus, surgens, crescens, manducans, bibens, uigilans, dormiens, fatigatus ad puteum sedens, comprehensus, flagellatus, sputis illitus, spinis coronatus, ligno suspensus, lancea percussus, mortuus, sepultus? Quomodo ergo rex omnis terræ? Quod uidebatur in loco, caro erat: oculis carneis caro apparebat, in carne mortali maiestas immortalis occultabatur. Et quibus oculis maiestas immortalis penetrata cōpage carnis poterat intueri? Est alius mentis oculus, est interior oculus. Non enim nullos oculos habebat & Tobias, quādo cæcus oculis corporeis filio dabat præcepta uitæ. Ille patris manum tenebat ut pedibus ambularet, ille filio consilium dedit, ut uiam iusticiæ teneret. Et hic oculos uideo, & hic oculos intelligo. Et meliores oculi dantis uitæ consilium, quā oculi tenentis manum. Tales oculos quærebat & Iesus, quando ait Philippo: Tanto tempore uobiscum sum, & nō cognouistis me? Tales oculos quærebat cū ait: Philippe, qui uidet me, uidet & patrem meum. Isti oculi in intelligentia sunt, isti oculi in mente sunt: adeo cum dixisset psalmus: Quoniam rex omnis terræ deus, subiecit statim, psallite intelligenter. Quod enim dico, psallite deo nostro psallite, deum dico regem nostrum. Sed regem nostrum inter homines uidistis, tanq̃ hominē uidistis, passum, crucifixum, mortuum. Latebat aliquid in illa carne, quod oculis carneis uidere non potuistis. Quid illic latebat? Psallite intelligenter. Nolite oculis quarere quod mente conspiciat. Psallite lingua, quia inter uos caro. Sed quia uerbum caro factum est & habitauit in nobis, reddite sonum carni, reddite deo mentis obtuitum. Psallite intelligenter, & uidetis quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Dicat & Ioannes testimonium. Post hæc uenit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic demorabatur cum eis & baptizabat. Baptizatus baptizat, non eo baptismo baptizat quo baptizatus est. Dat baptismum dominus baptizatus a seruo, ostendens humilitatis uiam, & perducens ad baptismum domini: hoc est, baptismum suum, præbendo humilitatis exemplum, quia ipse non respuit baptismum serui. Et in baptismo serui uia præparabatur domino, & baptizatus dominus uiam se fecit uenientibus. Ipsum audiamus: Ego sum uia, & ueritas & uita. Si ueritatē quæris, uiam tene: nam ipse est uia, quæ est ueritas. Ipsa est quod is, ipsa est qua is, non per aliud is ad illud, non per aliud uenis ad Christum: per Christum ad Christum uenis. Quomodo per Christum ad Christum? Per Christum hominem ad Christum deum: Per uerbum caro factum, ad uerbum quod in principio erat deus apud deum. Ab eo quod manducauit homo, ad illud quod quotidie manducant angeli. Sic enim scriptum est: Panem angelorum manducauit homo: panem celi dedit eis: panem angelorum manducauit homo. Quis est panis angelorum? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Quomodo panem angelorum manducauit homo? Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Sed quia diximus manducare angelos fratres, ne putetis moribus fieri. Nam si hoc intellexeritis, quasi dilaniatur deus, quem manducant angeli. Quis dilaniat iusticiam? Sed

rursum

A rursum mihi aliquis dicit: Et quis est qui manducat iusticiam? Vnde ergo beati qui esuriunt & sitiunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur? Cibus quem manducas per carnem ut reficiaris tu, ille deficit: ut reparet te, consumitur. Manduca iusticiam, & tu reficeris, & illa integra perseverat: quomodo uidendo istam lucem corpoream reficiuntur oculi nostri, & res est corporea quæ uidetur oculis corporeis. Multi enim cū fuerint diutius in imis tenebris, infirmantur acies ipsorum, quasi ieiunio lucis fraudati oculi cibo suo: luce quippe pascuntur, defatigantur ieiunio & debilitantur, ita ut ipsam lucem qua reficiuntur uidere nō possint: & si diutius abfuerit, extinguuntur, & tanq̃ moritur in eis ipsa acies lucis. Quid ergo? Quia tot oculi quotidie ista luce pascuntur, minor non sit, & illi reficiuntur, sed ipsa integra permanet. Si hoc potuit deus de luce corporea corporeis oculis exhibere, non exhibet mundis cordibus lucem illam infatigabilem, integram, perseverantem, nulla parte deficientem? Quam lucē? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Videamus si lux est: quoniam apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. In terra aliud est fons, aliud lumen. Sitiens quæris fontem, & ut peruenias ad fontem, quæris lucem, & si dies non est, accendis lucernam, ut ad fontem peruenias. Fons ille, ipse est lux. Sitiuntibus fons est, cæco lux est. Aperiantur oculi ut uideant lucem, aperiantur fauces cordis ut bibant fontem. Quod bibis, hoc uides, hoc audis, totum tibi fit deus: quia horum quæ diligis, totum tibi est. Si uisibilia attendis, nec panis est deus, nec aqua est deus, nec lux ista est deus, nec uestis est deus, nec domus est deus: omnia enim hæc uisibilia sunt, & singula sunt. Quod est panis, non hoc est aqua, & quod est uestis, non hoc est domus, & quod sunt ista, non hoc est deus: uisibilia enim sunt. Deus tibi totum est. Si esurieris, panis tibi est, si sitieris, aqua tibi est, si in tenebris es, lumen tibi est, quia incorruptibilis manet: si nudus es, immortalitatis uestis tibi est, cum incorruptibile hoc inducit incorruptionem, & mortale hoc inducit immortalitatem. Omnia enim possunt dici de deo, & nihil digne dicitur de deo: Nihil latius hac inopia. Quæris congruum nomen, non inuenis, quæris quo modo dicere, omnia inuenis. Quid simile, agnus & leo, de Christo utrumq̃ dictum est. Ecce agnus dei. Quomodo leo? Vicit leo de tribu Iuda. Audiamus Ioannem. Baptizabat Iesus. Diximus quia baptizabat Iesus, quomodo Iesus, quomodo dominus, quomodo dei filius, quomodo uerbum? sed uerbum caro factum est. Erat autem & Ioannes baptizans in Enon iuxta Salim. Locus quidam Enon intelligitur, quia lacus erat: Quia aquæ multæ erant ibi: Et ueniebant & baptizabantur. Non dum enim missus erat in carcerem Ioannes. Si meministis, ecce iterum dico quod dixi. Quare baptizabat Ioannes? Quia oportebat ut dominus baptizaretur. Et quare oportebat ut dominus baptizaretur? Quia multi contempturi erant baptismum, eo quod iam maiore gratia præditi uiderentur, quā uiderent alios fideles. Verbi gratia, iam continenter uiuens catechumenus, contemneret coniugatum, & diceret se meliorem esse quā sit fidelis. Ille catechumenus posset dicere in corde suo: Quid mihi opus est baptismum accipere, ut hoc habeam quod & iste, quo iam melior sum? Ne ergo ceruix ista præcipitaret quosdam, de meritis iusticiæ suæ plurimum elatos, baptizari uoluit dominus a seruo, tanquā alloquens filios capitales: Quid uos extollitis? quid erigitis? quia habetis ille prudentiam, ille doctrinam, ille castitatem, ille fortitudinem patientiæ? Nunquid tantum habere potestis quantum ego qui dedi? Et tamen ego baptizatus sum a seruo, uos dedignamini a domino. Hoc est, ut impleatur omnis iusticia. Sed dicit aliquis. Sufficiebat ergo ut baptizasset dominum Ioannes, quid opus erat ut alij baptizarentur a Ioanne? Et hoc diximus, quia si solus dominus baptizaretur a Ioanne, non deesset ista cogitatio hominibus, quod meliorem habebat baptismum Ioannes quā dominus: Diceret enim, usq̃ adeo magnus erat baptismus quem habebat Ioannes, ut solus Christus illo fuerit dignus baptizari. Ergo ut ostenderetur melior baptismus quem daturus erat dñs, & ille tanq̃ serui intelligeretur, ille tanq̃ dñi, baptizatus est dominus, ut præberet humilitatis exemplū: non solus autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Ioannis melior baptismō dñi uideretur. Ad hoc aut uiam præbuit dñs no-

g 4 iter

ster Iesus Christus, sicut audistis fratres: ne quis arrogans q. habeat abundantiam alicuius gratia, dedignaretur baptizari baptismo domini: quantumcunq. enim catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suae portat, non illi dimittitur, nisi cum uenerit ad baptismum. Quomodo non caruit populus Israël populo Aegyptiorum, nisi cum uenisset ad mare rubrum: sic pressuris peccatorum nemo caret, nisi cum ad fontem baptismi uenerit. Facta est ergo quaestio ex discipulis Ioannis cum Iudaeis de purificatione. Baptizabat Ioannes, baptizabat Christus. Morti sunt discipuli Ioannis, concurrebatur ad Christum, ueniebatur ad Ioannem: qui enim ueniebant ad Ioannem, mittebat illos ad Christum baptizari, non mittebantur ad Ioannem qui à Christo baptizabantur. Turbati sunt discipuli Ioannis, & ceperunt quaestionem tractare cum Iudaeis, quomodo solet fieri: intelligas dixisse Iudaeos maiorem esse Christum, & ad eius baptismum debere concurrere. Illi nondum intelligentes, defendebant baptismum Ioannis. Ventum est ad ipsum Ioannem, ut solueret quaestionem. Intelligat charitas uestra. Et hic utilitas ipsa humilitatis agnoscitur & ostenditur: utrum in ipsa quaestione cum errarent homines, gloriari apud se uoluit Ioannes. Fortasse enim dixisset, uerum dicitis, recte contenditis, baptismus meus est melior: nam ut noueritis quod baptismus meus est melior, ipsum Christum ego baptizauim. Poterat hoc dicere Ioannes baptizato Christo, quantum se si uellet extendere, habebat ubi se extenderet: sed melius nouerat apud quem se humiliaret: Quem se nouerat nascendo antecedere, illi uoluit confitendo cedere. Salutem suam intelligebat in Christo esse. Iam dixerat superius: Nos omnes de plenitudine eius accepimus: & hoc confiteri deum est. Quomodo enim omnes homines de plenitudine eius accepimus, nisi ille sit deus? Nam & si ille homo & non deus, de plenitudine dei accepit etiam ipse qui non deus est. Si autem omnes homines de plenitudine eius accipiunt, ille est fons, & illi bibentes. Qui bibunt fontem, & sitire possunt & bibere. Fons nunquam sitit, fons seipso non eget: Fonte egent homines aridis uisceribus, aridis faucibus, currunt ad fontem ut reficiantur: Fons fluit ut reficiatur. Fons fluit ut reficiatur, ita & dominus Iesus. Videamus quid responderit Ioannes. Venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti: ecce hic baptizat, & omnes currunt ad illum. Hoc est, quid dicis? Non sunt prohibendi ut ad te potius ueniant? Respondit Ioannes & dixit: Non potest homo quicquam accipere, nisi ei datum fuerit de caelo. De quo putatis hoc dixisse Ioannem? De seipso, quasi homo accipiat de caelo. Intendat charitas uestra: Non potest homo quicquam accipere, nisi fuerit ei datum de caelo. Ipsi uos mihi testimonium perhibetis quod dixerim, ego non sum Christus. Tanquam dicens: Quid uos fallitis uos ipsos? Mihi quomodo proposuistis istam quaestionem? Quid mihi dixistis? Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti? Nostis ergo quale testimonium illi perhibuit? Quomodo dicturus sum non esse illum quem dixi esse? Ego qui aliquid accepi de caelo ut aliquid essem, inanem me uultis esse, ut loquar contra ueritatem. Non potest homo accipere quicquam nisi fuerit illi datum de caelo. Ipsi uos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: ego non sum Christus. Non es tu Christus? Sed quid si maior illo: quia tu illum baptizasti? Missus sum ego: Praeco sum, ille iudex est. Et audi testimonium multo uehementius, multo expressius. Videte quid nobiscum agatur, uidete quid amare debeamus: uidete quia aliquem hominem amare pro Christo, adulterium est. Quare hoc dico? Attendamus uocem Ioannis. Potebat in illo errari, potebat ipse putari qui non erat. Respuit à se falsum honorem, ut teneat solidam ueritatem. Videte quid dicat Christum, quid se. Qui habet sponsam sponsus est. Casti estote, sponsum amate. Quid autem tu es qui nobis dicis, qui habet sponsam sponsus est? Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Aderit dominus deus noster pro motu cordis mei, multo enim gemitu plenus est dicere quod doleo: sed obsecro uos per ipsum Christum, ut quod dicere non potuero, uos cogitetis. Noui enim dolorem meum exprimi satis digne non posse: multos enim adulteros uideo, qui sponsam tanto precio emptam, amatam,

amatam secundam ut pulchra fieret, illo emptore, illo liberatore, illo decoratore, possidere uolunt, & id agunt uerbis suis ut pro sponso amentur. De illo dictum est, hic est qui baptizat. Quis huc exit & dicit, ego baptizo? Quis huc exit & dicit, ego quod dederam hoc est sanctum? Quis huc procedit qui dicit, bonum est tibi ut nascaris ex me? Amicum sponsi audiamus, non adulteros sponsi audiamus, zelantē, sed non sibi, fratres regredimini corde ad uestras domos, carnalia loquor, terrena loquor: Humanum dico propter infirmitatem carnis uestra. Multi habetis coniuges, multi habere uultis, multi & si non uultis, habuistis, multi qui omnino coniuges habere non uultis. De coniugibus patrum uestrorum nati estis. Nullum cor est quod non iste tangat affectus, nullus in rebus humanis tam deuius à genere humano est, qui quod dico non sentiat. Ponite aliquem peregre profectum, commendasse amico suo sponsam suam, Vide quāto te, charus meus es, ne forte me absente pro me aliquis ametur. Qualis ergo ille qui custodiens sponsam uel uxorem amici sui, dat quidem operam ut nullus alius ametur: sed si se amari pro amico uoluerit, & uti uoluerit commendata sibi, & detestandus uniuerso humano generi appareat? Videat illam aliquanto petulantius per fenestram attendere, aut iocari cum aliquo, prohibet tanquam zelat. Video zelatē, sed non uideo cui, utrum amico absenti, an sibi praesenti. Putate hoc dominum nostrum Iesum Christum fecisse. Commendauit amico suo sponsam suā, peregre profectus est accipere regnum, sicut ipse dicit in euangelio, & tamen praesens est maiestate. Fallatur amicus qui trans mare profectus est, & si fallitur, uae illi qui fallit: quid cum fallere deum conatur intuentem omnium corda, & omnium secreta rimantem? Existit aliquis haereticus, & dicit, Ego do, ego sanctifico, ego iustifico, nolo eas ad illam sectam. Bene quidem zelat, sed uide cui. Nō eas ad idola, bene zelat: non ad foris legos, bene zelat. Videamus cui zelat. Ego quod do sanctum est, quia ego do. Ego quem baptizo baptizatus est, quem non baptizo non est baptizatus. Audi amicum sponsi, discite zelare amico tuo. Audi uocem illius, Hic est qui baptizat. Quare tibi uis arrogare quod tuum non est? Vique adeo absens est qui hic reliquit sponsam suam? Nescis quia ille qui à mortuis resurrexit, ad dexteram patris sedet? Si contempserunt eum Iudaei in ligno pedentem, tu cōtemnis in caelo sedentem? Nouerit charitas uestra magnum dolorem me pati de hac re. Sed, ut dixi, dimitto cetera cogitationibus uestris. Non enim dico si loquar tota die, si plangam tota die, nō sufficio. Non dico, si habeam, sicut dicit propheta, fontem lachrymarum: sed si conuertar in lachrymas & lachrymae fiam, in linguas & linguae fiam, parum est. Redeamus, uideamus quid dicat iste, Qui habet sponsam, sponsus est: non est mea sponsa, & non gaudeo in nuptijs. Imo gaudeo ait, Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Non, inquit, gaudeo propter uocem meam, sed propter uocem sponsi gaudeo: ego sum in audiendo, ille in dicendo: ego enim sum illuminandus, ille lumen: ego sum in aure, ille in uerbo, ergo amicus sponsi qui stat & audit eum. Quare stat? Quia non cadit. Quare non cadit? Quia humilis est. Vide stantem in solido, Non sum dignus corrigiam calciamenti eius soluere. Bene te humilias, merito non cadis, Merito stas, merito audis eum, & gaudio gaudeo propter uocem sponsi. Sic & Apostolus amicus sponsi zelat, & ipse non sibi, sed sponso: audi uocem zelandis, Zelo dei uos zelo dixit, non meo, non mihi, sed zelo dei. Vide quomodo, quā in zelat, cui zelat. Desponsauimus enim uos uni uiro, uirginem castam exhibere Christo. Quid ergo times? quare zelas? Timeo, inquit, ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua: sic & uestri sensus corrumpantur à castitate quae est in Christo Iesu. Omnis ecclesia uirgo appellata est: diuersa membra ecclesiae, diuersis donis pollere uidetis atq. gaudere. Alij coniugati, aliaj coniugatae: alij uiduati uxoribus ultra non quarunt, aliaj uiduae maritis ultra non quarunt: alij integritatem ab ineunte aetate cōseruant, aliaj uirginitatem suā deo deuouerunt. Diuersa sunt muñera, sed omnes isti una uirgo est. Vbi est ista uirginitas? Non enim in corpore. In corpore paucorum foeminarum est. Et si dici uirginitas in uiris potest, paucorum uirorum sanctitas, integritas etiam corporis est in ecclesia, & honorabilius membrum est. Alia autē membra non

non in corpore, sed omnia in mente seruant uirginitatem. Quæ est uirginitas mentis? Integritas fides, solida spes, sincera charitas. Hanc uirginitatem timebat ille, qui zelabat sponsam à serpente corrumpi. Sicut enim membrum corporis uiolatur in quodam loco, sic seductio linguæ uiolat uirginitatem cordis. In mente non corrumpatur, qui non uult sine causa tenere corporis uirginitatem. Quid ergo dicam fratres mei? Et hæretici habent uirgines, & multæ sunt uirgines hæreticorum. Videamus si sponsum amat, aut uirginitas ista custodiatur. Cui custodiatur? Christo, inquit. Videamus si Christo, & non Donato. Videamus cui seruetur ista uirginitas, cito probare potestis. Ecce ostendo sponsum, quia ipse se ostendit. Perhibet illi testimonium Ioannes. Hic est qui baptizat. O tu uirgo, si sponso huic seruas uirginitatem tuam, quare curris ad eum, qui dicit, Ego baptizo: cum amicus sponsi tui dicat, Hic est qui baptizat. Deinde sponsus tuus totum orbem tenet, quare tu in parte corrumperis? Quis est sponsus? Quoniam rex omnis terræ deus. Ipse sponsus tuus totum tenet, quia totum emit. Vide quanti emerit, ut intelligas quid emerit. Quod precium dedit? Sanguinem fudit. Vbi fudit sanguinem suum? In passione. Nonne sponso tuo cantas, aut cantare te fingis, quando emptus est totus orbis, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi uero considerauerunt & conspexerunt me, diuiserunt uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Sponsa es, agnosce uestem sponsi tui. Super quam uestem missa est fors? Interroga euangelium. Vide cui desponsata sis, uide à quo arras accipias, interroga euangelium: uide quid tibi dicat in passione domini. Erat ibi tunica. Videamus qualis, desuper texta. Desuper texta quid significat nisi charitatem? Desuper texta tunica, quid significat nisi unitatem? Hanc tunicam attende, quam nec persecutores Christi diuiserunt. Ait enim, Dixerunt inter se, Non diuidamus eam, sed sortem super eam mittamus. Ecce unde audistis psalmum. Vestem persecutores non considerunt, Christiani ecclesiam diuidunt. Sed quid dicam fratres? Aperte uideamus quid egerit. Ibi enim emit, ibi precium dedit. Pro quanto dedit? Si pro Aphrica dedit, non sumus Donatistæ, & non appellemur Donatistæ sed Christiani, quia Christus solam Aphricam emit, quanquam & hic non soli Donatistæ. Sed non tacuit in commercio suo quid emerit. Fecit tabulas, deo gratias, non nos fecellit: opus est ut audiat illa sponsa, & intelligat ibi cui uouerit uirginitatem. Ibi enim in ipso psalmo, ubi dictum est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: ubi passio domini apertissime declaratur: qui psalmus omni anno legitur nouissima hebdomada intento uniuerso populo, imminente passione Christi, & apud nos & apud illos psalmus iste legitur. Intendite fratres, quid ibi emit: recitentur tabulæ commerciales, quid ibi emit, audite, Commemorabuntur & conuertentur ad dominum, uniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius, uniuersæ familiæ gentium: quoniam ipse est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ecce quid emit, Ecce quoniam rex omnis terræ deus est sponsus tuus, quid ergo ad pannos uis deduci? Talem diuitem agnosce, totum emit, & tu dicis, partem hic habes. O placere sponso, si non corrupta loquereris, & corrupto, quod peius est, corde, non corpore: amas hominem pro Christo, amas dicentem, Ego baptizo: amicum sponsi non audis dicentem, Hic est qui baptizat. Non audis dicentem, Qui habet sponsam sponsus est, ego non habeo sponsam dixit: sed quid sum? Amicus: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Euidenter ergo fratres mei, nihil prodest istis seruare uirginitatem, habere continentiam, elemosynas dare: omnia illa quæ laudantur in ecclesia, nihil illis profunt, quia conscindunt unitatem, id est, tunicam illam charitatis. Quid faciunt? Diserti sunt multi inter illos, magnæ linguæ flumina linguarum, nunquid angelice eloquuntur? Audiant amicum sponsi zelantem sponso, non sibi. Si linguis hominū loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum uelut aramētum sonans aut cymbalū tinniens. Sed quid dicunt? Habemus baptismum. Habes, sed non tuum. Aliud est habere, aliud dominari. Baptismū habes quia accepisti ut baptizatus sis. Accepisti tanquam illuminatus, si tamen à te non sit obtenebratus.

bratus: & quando das, minister das, non possessor: præco damas non iudex. Per præconem loquitur iudex, & in actis tamen non scribitur, præco dixit, sed iudex dixit. Proinde uide si tuum est quod das potestate. Si autem accepisti, confitere cum amico sponsi: non potest homo accipere quicquam, nisi datum fuerit ei de cælo. Confitere cum amico sponsi, Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi stat & audit eum. Sed si stares & audires eum, & non caderes ut audires te. Audiendo enim eum stares, & audires: nam loqueris, & tibi caput inflas. Ego, inquit, ecclesia, si sponsa sum, si arras accepi, si precio sanguinis illius redempta sum, audio uocem sponsi: & uocem amici sponsi tunc audio, si sponso meo det gloriam, non sibi. Dicat amicus, Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Ecce habes sacramenta, & ego concedo. Habes formam, sed sarmētum es de uite præcisum. Tu formam ostendis, ego radicem quero. De forma fructus non exit, nisi ubi est radix. Vbi autem est radix nisi in charitate? Et audi formam sacramentorum. Paulus loquitur, Si sciam, inquit, omnia sacramenta, & habeam omnem prophetiam & omnem fidem: & quantam fidem? ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Nemo ergo uobis fabulas uendat: & Pontius fecit miraculum, & Donatus orauit, & respondit ei deus de cælo. Primo autem falluntur aut fallunt: Postremo fac illum montes transferre, charitatem autem, inquit, non habeam, nihil sum. Videamus utrum habuerit charitatem. Crederem, si non diuisisset unitatem: nam & contra istos, ut sic loquar, mirabilarios cautū me fecit deus meus, dicens, In nouissimis temporibus exurgēt pseudoprophetae, faciētes signa & portēta, ut inducant si fieri potest etiam electos: ecce prædixi uobis. Ergo cautos nos fecit sponsus, qui & miraculis decipi non debemus. Aliquando enim & desertor terret prouincialem, sed utrum in castris sit, & aliquid illi profit character ille in quo signatus est, hoc attēdit qui terreri & seduci nō uult. Teneamus ergo unitatem fratres mei: præter unitatem & qui facit miracula nihil est. In unitate enim erat populus Israël, & non faciebat miracula: præter unitatem erant magi Pharaonis, & faciebant similia Moysi. Populus Israël, ut dixi, non faciebat miracula: qui erant salui apud deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus apostolus resuscitauit mortuum, Simon magus fecit multa. Erant ibi multi Christiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon. Sed unde gaudebant? Quia nomina eorū erant scripta in cælo. Nam & redeuntibus discipulis, dominus noster Iesus Christus propter fidem gentium hoc ait: dixerunt enim gloriātes ipsi discipuli, Ecce domine in nomine tuo etiā dæmonia nobis subiecta sunt. Bene quidem confessi sunt, detulerunt honorem nomini Christi: & tamen quid ait eis? Nolite in hoc gloriari, quia dæmonia uobis subiecta sunt: sed gaudere quia nomina uestra scripta sūt in cælo. Petrus dæmonia exclusit, nescio quæ anicula uidua, nescio quis homo qualiscunq; laicus habens charitatem, tenens integritatem fidei, nō facit hoc: Petrus in corpore oculus est, ille in corpore digitus, in eo tamen corpore est, in quo & Petrus: & si minus ualeat digitus quā oculus, nō est tamen præcisus à corpore. Melius est esse digitum & esse in corpore, quā esse oculū & euelli de corpore. Proinde fratres mei, nemo uos fallat, nemo uos seducat, amate pacē Christi, qui pro uobis crucifixus est cū deus esset. Paulus dicit, Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Et quisquam nostrum dicit quia aliquid est? Si dixerimus quod aliquid sumus, & nō illi gloriam dederimus, adulteri sumus, nos amari uolumus, non sponsum. Vos Christum diligite, & nos in illo, in quo & uos à nobis diligimini. Inuicem se diligant membra, sed omnia sub capite uiuant. Dolore quidem fratres mei multa coactus sum dicere, & pauca dixi: lectorem tamen finire non potui, adierit dominus ut opportune finiatur. Noli enim amplius onerare corda uestra, quæ uolo uacare gemitibus & orationibus, pro his qui adhuc surdi sunt & non intelligunt.

Ab eo quod scriptum est, Hoc ergo gaudium meum impletum est, illum oportet crescere, me autem minui, usque ad id quod ait, Qui credit in filium, habet uitam eternam, qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super eum.

Tractatus XIII.

LECTIO ista de sancto euangelio, excellentiam diuinitatis domini nostri Iesu Christi, & humilitatem hominis qui meruit dici amicus sponsi, nos docet ut distinguamus quid intersit inter hominem hominem, & hominem deum. Quia homo deus, dominus noster Iesus Christus, deus ante omnia secula: & homo in nostro seculo, deus de patre, homo de uirgine, unus tamen atque idem dominus & saluator Iesus Christus, filius dei deus & homo. Ioannes uero excellentis gratiae missus ante ipsum, illuminatus ab illo qui lumen est. De Ioanne enim dictum est, Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Potest quidem dici lumen, & bene dicitur & ipse lumen, sed illuminatus, non illuminans. Aliud est enim lumen quod illuminat, & aliud lumen quod illuminatur: nam & oculi nostri lumina dicuntur, & tamen in tenebris patent & non uident. Lumen autem illuminans a seipso lumen est, & sibi lumen est, & non indiget alio lumine ut lucere possit, sed ipso indigent cetera ut luceant. Confessus est ergo Ioannes, sicut audistis, quia cum discipulos multos faceret Iesus, & perferretur ad eum ueluti ut instigaretur, quasi inuido enim narrauerunt, Ecce ille facit plures discipulos quam tu: ipse confessus est quid esset, & inde meruit ad ipsum pertinere, quia non est ausus se dicere quod esset ille. Hoc ergo dixit Ioannes, Non potest homo accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de celo. Ergo Christus dat, homo accipit. Ipsi uos mihi testimonium perhibetis quod dixerim, Ego non sum Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uocem sponsi: non sibi gaudium fecit de se. Qui enim uult gaudere de se, tristis erit: qui autem de deo uult gaudere, semper gaudebit, quia deus sempiternus est. Vis habere gaudium sempiternum? Adhære illi qui sempiternus est. Talem se dixit Ioannes, propter uocem sponsi gaudet amicus sponsi, ait, non propter uocem suam, sed stat & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: de illo enim quondam qui cecidit, dictum est, Et in ueritate non stetit, de diabolo dictum est, Ergo stare debet amicus sponsi & audire. Quid est stare? Permanere in gratia eius quam accepit, & audit uocem ad quam gaudet: sic erat Ioannes, nouerat unde gaudebat, non sibi arrogabat quod ipse non erat: sciebat illuminatum se, non illuminatorem. Erat autem lumen uerum, ait euangelista, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Si ergo omnem, & ipsum Ioannem, quia & ipse de hominibus. Etenim quamuis nemo exsurrexit maior Ioanne in natis mulierum, unus tamen & ipse ex his qui nati sunt ex mulieribus: nunquid comparandus est ei, qui quia uoluit natus est? Et ideo nouo partu, quia nouus natus. Ambae enim generationes domini inuitatae sunt, & diuina & humana. Diuina non habet matrem, humana non habet patrem. Ergo unus de ceteris Ioannes, sed tamen maioris gratiae, ita ut in natis mulierum nemo exsurrexit maior illo, tantam testificationem tribuit domino nostro Iesu Christo, ut illum dicat sponsum, se amicum sponsi, non dignum tamen soluere corrigiam calciamenti ipsius. Hinc audiuit iam multa charitas uestra, quod sequitur uideamus, aliquantum enim spiritum est ad intelligendum: sed quoniam dicit ipse Ioannes, quia non potest homo accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de celo, quicquid non intellexerimus, rogemus eum qui dat de celo, quia homines sumus, & non possumus accipere quicquam, nisi ille dederit qui homo non est. Hoc ergo sequitur, & dicit Ioannes, Hoc ergo gaudium meum impletum est. Quod est gaudium ipsius? Ut gaudeat ad uocem sponsi. Impletum est in me, habeo gratiam meam, plus non mihi assumo, ne & quod accepi amittam. Quod est hoc gaudium? Gaudio gaudet propter uocem sponsi. Intelligat ergo homo non se gaudere debere de sapientia sua, sed de sapientia quam accepit a deo, Nihil plus querat, non amittit quod inuenit: multi enim ideo facti sunt insipientes, quia dixerunt se esse sapientes. Arguit illos Apostolus, & dicit de ipsis, Quia

A Quia quod notum est dei, ait, manifestum est illis: deus enim illis manifestauit. De quibus ^{Rom. 1} ingratissimis impijs, audite quid dicat: Deus enim illis manifestauit: Inuisibilia enim eius a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque uirtus eius ac diuinitas, ut sint inexcusabiles. Quare inexcusabiles? Quia cognoscentes deum, non dixit, quia non cognouerunt, sed quia cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Si enim deum cognouerant, simul cognouerant, quia non eos fecerat sapientes nisi deus: Non ergo sibi tribuerent quod a se non habebant, sed ei a quo acceperant. Non autem agendo gratias insipientes facti sunt: Ergo deus quod dederat gratis, tulit ingratissimis. Noluisset hoc Ioannes, gratus esse uoluit: Confessus est accepisse se, & gaudere se dixit propter uocem sponsi, & ait: Hoc ergo gaudium impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Quid est hoc? Illum oportet exaltari, me autem humiliari. Quomodo crescit Iesus? quomodo crescit deus? Perfectus non crescit. Deus autem non crescit nec minuitur. Si enim crescit, perfectus non est: si minuitur, deus non est. Iesus autem deus quomodo crescit? Si ad aetatem, quia dignatus est esse homo & fuit puer: & cum sit uerbum dei, infans in praesepi iacuit, & cum ipse matrem suam condiderit, lac infantiae de matre suxit. Quia creuit ergo Iesus aetate carnis, ideo forte dictum est: Illum autem oportet crescere, me autem minui. Sed quare & hoc? Ioannes & Iesus quantum ad carnem pertinet, coaeui erant. Sex menses inter se habebant, & pariter creuerant, & si diutius ante mortem dominus noster Iesus Christus uellet hic esse, & ipsum Ioannem hic secum esse, quomodo pariter creuerant, ita pariter senescere poterant. Quare autem illum oportet crescere, me autem minui? Primo, quia iam & dominus triginta annorum erat. Nunquid iuuenis si iam triginta annorum sit adhuc crescit? Iam ab ipsa aetate uergere incipiunt homines, & declinare ad grauiorem aetatem, & inde ad senectutem. Sed & si pueri essent ambo, non diceret: illum oportet crescere, me autem minui, sed diceret, simul nos oportet crescere: Nunc autem triginta annorum ille, triginta & ille sex menses qui intererant, nullam distinguunt aetatem: Magis illud inuenit lectio quam aspectus. Quid ergo est: illum oportet crescere, me autem minui? Magnum hoc sacramentum, intelligat charitas uestra: Antequam ueniret dominus Iesus, homines gloriabantur de se. Venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, & augeret gloria dei. Etenim uenit ille sine peccato, & inuenit omnes cum peccato. Si sic uenit ille ut dimitteret peccata, deus largiatur, homo confiteatur: etenim confessio hominis, humilitas hominis: miseratio dei, altitudo dei. Si ergo uenit ille dimittere homini peccata sua, agnoscat homo humilitatem suam, & deus faciet misericordiam suam. Illi oportet crescere, me autem minui: hoc est, illi oportet dare, me autem accipere: illi glorificari, me autem confiteri. Intelligat homo gradum suum, & confiteatur deo, & audiat Apostolum dicentem homini superbienti & elato, & extollere se uolenti, Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Intelligat ergo homo quia accepit, qui uolebat suum dicere quod non est eius, & minuatur. Bonum est enim illi ut deus in illo glorificetur: ipse in se minuatur, ut in deo augeatur. Haec testimonia & haec ueritatem etiam passionibus suis significauerunt Christus & Ioannes: Nam Ioannes capite minuatur, Christus in cruce exaltatus est, ut & ibi appareret quid esset, illum oportet crescere, me autem minui: hoc est, illum oportet exaltari, me autem humiliari. Deinde natus est Christus cum iam inciperent crescere dies, natus est Ioannes quando coeperunt minui dies. Attestata est ipsa creatura & ipsae passionis, uerbis Ioannis dicentis: Illi oportet crescere, me autem minui. Crescat ergo in nobis gloria dei, & minuat gloria nostra, ut in deo crescat & nostra. Hoc enim dicit Apostolus: hoc dicit scriptura sancta: Qui gloriatur, in domino gloriatur. In te uis ^{1. Cor. 1} gloriari & crescere, sed malo tuo male crescis: qui enim male crescit, iuste minuitur. Crescat ergo deus qui semper perfectus est, crescat in te. Quanto enim magis intelligis deum, & quanto magis capis, uidetur in te crescere deus. Ipse autem non crescit, sed semper perfectus est. Intelligas ^{Hier. 9} heri modicum, intelligis hodie amplius, intelliges cras multo amplius. Lumen ipsum dei

h crescit

86
Incipit doctus incipit
 crescit in te, ita ut uelut deus crescit, qui semper perfectus manet. Quæadmodum si curarentur oculi alicuius ex pristina cecitate, & inciperet uidere paululum lucis, & alia die plus uideret, & tertia die amplius, uideretur illi lux crescere, & lux tamen perfecta est, siue ipse uideat, siue non uideat: sic est & interior homo, proficit quidem in deo, & deus in illo uidetur crescere: ipse tamen minuetur, ut à gloria sua decidat, & in gloria dei surgat. Et distincte iam & manifeste apparet quomodo audiamus: Qui desursum uenit, super omnes est. Vide quid dicat de Christo, quid de se. Qui est de terra, terra est, & de terra loquitur. Qui desursum uenit, super omnes est, Christus est: qui autem est de terra, terra est, & de terra loquitur, Ioannes est. Et hoc est totum, Ioannes de terra est, & de terra loquitur. Totum testimonium quod perhibet de Christo, de terra loquitur: Non uoces domini audiuit à Ioanne, ubi testimonium perhibet Christo: Quomodo ergo de terra loquitur? Sed de homine dicebat, quantum ad ipsum Ioannem pertinet, de terra est & de terra loquitur. Si autem aliqua loquitur diuina, illuminatus est à deo: nam si non esset illuminatus, terra terram loqueretur. Ergo seorsum est gratia dei, seorsum est natura hominis. Modo natura hominis in terra nascitur, crescit, usitata ista hominum discit. Quid nouit, nisi terram de terra? Humana loquitur, humana nouit, humana sapit. Carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspicatur. Ecce est totus homo. Veniat gratia dei, illuminet tenebras illius sicut dicit: Tu illuminas lucernam meam, domine deus meus illumina tenebras meas. Assumat mentem humanam, conuertatur ad lucem suam, quia incipit iam dicere quod Apostolus dicit: Non ego, sed gratia dei mecum. Et uiuio autem iam non ego, uiuit uero in me Christus, hoc est, illum oportet crescere, me autem minui. Ergo Ioannes quod ad Ioannem pertinet, de terra est & de terra loquitur. Si quid diuinum audisti à Ioanne, illuminantis est, non recipientis. Qui de cælo uenit supra omnes est, & quod uidit & audiuit hoc testificatur, & testimonium eius nemo accipit. De cælo uenit, supra omnes est dominus noster Iesus Christus, de quo superius dictum est: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. Est autem super omnes, & quod uidit & quod audiuit à patre hoc loquitur: Habet enim & patrem ipse filius dei, habet & patrem & audiuit à patre: Et quod audiuit à patre quid est? quis hoc explicat? quando lingua mea, quando cor meum sufficere potest, uel cor ad intelligendum, uel lingua ad proferendum? Quid est quod filius audiuit à patre? Forte filius uerbum patris audiuit, immo filius uerbum patris est. Videtis quemadmodum hic fatigetur omnis conatus humanus. Videtis quemadmodum hic deficiat omnis coniectura pectoris nostri, & omnis intentio mentis caligantis. Audio dicentem scripturam, quia ipse filius hoc loquitur, quod audiuit à patre. Et rursum audio dicentem scripturam, quia ipse filius uerbum patris est. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Nos loquimur uerba uolantia & transeuntia: mox ut sonuerit ex ore tuo uerbum tuum, transit, peragit strepitum suum & transit in silentium, nunquid potes sequi sonum tuum, & tenere ut stes? Cogitatio tamen tua permanet, & de ipsa cogitatione permanente dicimus multa uerba transeuntia. Quid dicimus fratres mei? Deus cum loqueretur adhibuit uocem, adhibuit sonos, adhibuit syllabas: Si adhibuit ista, qua lingua locutus est: Hebræa, an Græca, an Latina? Ibi necessaria lingua, ubi distinctio gentium: ubi autem nemo potest dicere, illa lingua uel illa lingua locutum esse deum, cor tuum attende, quando concipis uerbum quod dicas. Dicam enim si potero quod in nobis attendamus, non unde illud comprehendamus. Quando ergo concipis uerbum quod proferas, rem uis dicere, & ipsa rei conceptio in corde tuo iam uerbum est: nondum processit, sed iam natum est in corde, & manet ut procedat. Attēdis autem ad quē procedat, & cū quo loquaris. Si Latinus est, uocem latinam quæris: Si Græcus est attēdis, uerba Græca meditaris: si Punicus est, attendis si nosti linguam Punicam. Pro diuersitate ergo auditorum diuersas linguas adhibes, ut proferas uerbum conceptum: Illud autem quod in corde conceperas, nulla lingua tenebatur. Cū ergo deus loquens, linguam non quæreret, & genus locutionis non assumeret, quomodo auditus est à filio, cum ipsum filium sit locutus

locutus deus? Quomodo enim tu uerbum quod loqueris, in corde habes & apud te est, & ipsa conceptio spiritalis est: nam sicut anima tua spiritus est, ita & uerbum quod concepisti spiritus est: nondum enim accepit sonum ut per syllabas diuidatur, sed manet in conceptione cordis & in speculo mētis: sic deus addidit uerbum, hoc est genuit filium: Et tu quidem ex tempore gignis uerbum etiam in corde, deus sine tempore genuit filium per quem creauit omnia tempora. Cum uerbum dei filius sit, filius autem locutus est nobis, nō uerbum suum, sed uerbum patris, se nobis loqui uoluit, qui uerbum patris loquebatur. Hoc ergo quomodo decuit & oportuit, dixit Ioannes: quomodo potuimus nos exposuimus: cui ad cor nondum peruenit dignus de tanta re intellectus, habet quod se conuertat, habet quo pulset, habet à quo quærat, habet à quo petat, habet à quo accipiat. Qui de cælo uenit supra omnes est, & quod uidit & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Si nemo, ut quid uenit? Quorundam enim nemo. Est quidam populus pręparatus ad iram dei, damnandus cum diabolo: horum nemo accipit testimonium Christi. Nam si omnino nemo, nullus homo: Quid est quod sequitur. Qui autem accepit testimonium eius, signauit quia deus uerax est? Certe ergo nemo, si tu ipse dicis, qui accepit testimonium eius, signauit quia deus uerax est. Responderet ergo fortasse Ioannes interrogatus & diceret: Noui quid dixerim, nemo. Est enim quidam populus natus ad iram dei, & ad hoc pręcognitus. Qui enim credituri, & qui non sint credituri, nouit deus. Qui sint perseveraturi in eo quod crediderunt, & qui sint lapsuri, nouit deus: & numerati sunt à deo omnes futuri in uitam æternam, & nouit iam illum populum distinctum. Et si ipse nouit & prophetis dedit nosse per spiritum suum, dedit & Ioanni. Attendebat ergo Ioannes, non oculo suo: nam quantum ad ipsum pertinet, terra est, de terra loquitur: sed in ea gratia spiritus, quā accepit à deo, & uidit quendam populum impium infidelem, attendens illum in infidelitate sua & ait: Testimonium eius qui uenit de cælo, nemo accipit. Quorum nemo? Eorum qui ad sinistram futuri sunt: eorum quibus dicitur: Ite in ignem æternum, qui pręparatus est diabolo & angelis eius. Qui ergo accipiunt? Illi qui ad dexteram futuri sunt, illi quibus dicitur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. Attendit ergo in spiritu diuisionem, in genere autem humano cōmixtionem: Et quod nondum locis separatum est, separauit intellectu, separauit cordis aspectu, & uidit duos populos, fidelium & infidelium. Attendit infideles & ait: Qui de cælo uenit super omnes est, & quod uidit & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Deinde transtulit se à sinistra, aspexit ad dexteram, & secutus ait: Qui accepit testimonium eius, signauit quia deus uerax est. Quid est, signauit quia deus uerax est, nisi homo mendax est, & deus uerax est? Quia nemo hominum potest dicere quod ueritatis est, nisi illuminatus ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo uerax, Christus autem deus. Vis probare? Accipe testimonium eius & inuenies. Qui enim accepit testimonium eius, signauit quia deus uerax est. Quis? Ipse qui de cælo uenit & super omnes est, deus uerax est. Sed si nondum illum intelligis deum, nondum accepisti testimonium eius: Accipe & signa, præsumenter intelligis, definienter agnoscis, quia deus uerax est. Quē enim misit deus, uerba dei loquitur. Ipse est deus uerax: Et misit illum deus. Deus misit deum. Iunge ambos, unus deus: deus uerax missus à deo. De singulis interroga, deus: & de ambobus interroga, deus. Deus, non singuli deus, & ambo dii, sed singulus quisque deus, & ambo deus. Tanta enim ibi est charitas spūs sancti, tanta pax unitatis, ut de singulis cū interrogatur, deus tibi respondeat. De trinitate cū interrogatur, deus tibi respondeatur. Si enim spiritus hominis quando inhæret deo, unus spiritus est, aperte Apostolo dicente: Qui adhæret domino unus spiritus est: quanto magis æqualis filius adhærens patri, simul cum illo unus deus est? Audite alterum testimonium. Nostis quod multi crediderunt, quādo omnia quæ habebant ad pedes apostolorum uendita posuerunt, ut distribueretur unicuique sicut opus erat. Et de illa congregatione sanctorum quid dicit scriptura: Erat illis anima una & cor unum in deum. Si charitas de tot animabus fecit animam unam, & de tot cordibus se-

bus fecit cor unum: quanta est charitas inter patrem & filium? Maior utique potest esse quam in
ter illos homines quibus erat cor unum & anima una. Si ergo multorum fratrum cor unum
propter charitatem, & multorum fratrum anima una propter charitatem: deus pater & deus fi-
lius dicturus est, quia duo sunt. Si duo dei sunt, non est ibi summa charitas. Si enim hic tanta
charitas est, ut animam tuam & animam amici tui unam animam faciat, quomodo ibi non est unus
deus pater & filius? Absit ut hoc sentiat fides non ficta. Propter quantum excellat charitas illa,
hinc intelligite. Multae animae sunt multorum hominum, & si se diligunt, una anima est: sed
possunt dici & multae animae, possunt dici & in hominibus, quia non est tanta coniunctio.
Ibi autem unum deum licet dicas, duos aut tres deos non licet ut dicas. Hinc tibi commendatur su-
pereminentia & summa charitatis tanta, ut maior illa esse non possit. Quae enim misit deus,
verba dei loquitur: Hoc utique de Christo dicebat, ut se ab illo distingueret. Quid enim ipsum
Ioannem, nonne deus misit? An non ipse dixit, missus sum ante eum, & qui me misit baptizare
Malach. 3 in aqua? Et de illo dictum est: Ecce mitto angelum meum, qui preparabit viam tuam ante te. Non-
ne & ipse verba dei loquitur, de quo etiam dictum est quod sit amplius quam propheta? Si ergo & ipsum
deus misit, & verba dei loquitur: quomodo ad distinctionem de Christo eum dixisse dicimus:
quem enim misit deus, verba dei loquitur. Sed uide quid adiungat: Non enim ad mensu-
ram dat deus spiritum. Quid est hoc? Non enim ad mensuram dat deus spiritum? Inue-
nimus quia ad mensuram dat deus spiritum. Audi Apostolum dicentem: Secundum mensuram do-
nationis Christi. Hominibus ad mensuram dat, unico filio non dat ad mensuram. Quomo-
do hominibus ad mensuram? Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae: alij sermo sci-
entiae, secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu, alij prophetia, alij discretio spirituum,
alij genera linguarum, alij donatio curationum. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes
prophetae? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes dona
habent sanitatum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aliud
habet iste, aliud ille: Et quod habet ille, non habet iste. Mensura est, diuisio quaedam dono-
rum est. Ergo hominibus ad mensuram datur, & concordia ibi unum corpus facit. Quo-
modo aliud accipit manus ut operetur, aliud oculus ut uideat, aliud auris ut audiat, aliud
pes ut ambulet, anima tamen una est quae agit omnia, in manu ut operetur, in pede ut am-
bulet, in aure ut audiat, in oculo ut uideat: sic sunt etiam diuersa dona fidelium tanquam mem-
bra, ad mensuram unicuique propria distributa. Sed Christus qui dat, non ad mensuram
accepit. Audi enim adhuc quid sequitur, quia de filio dixerat: Non enim ad mensuram dat
deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et adiecit, omnia dedit
in manu eius, ut nosset & hic qua distinctione dictum sit, pater diligit filium. Quare enim
pater non diligit Ioannem? Et tamen non omnia dedit in manu eius. Pater non diligit Pau-
lum? Et tamen non omnia dedit in manu eius. Pater diligit filium, sed quomodo pater filium,
non quomodo dominus seruum: quomodo unicum, non quomodo adoptatum. Itaque omnia de-
dit in manu eius. Quid est omnia? Ut tantus sit filius, quantus est pater. Ad aequalitatem
enim sibi genuit eum, cui rapina non esset in forma dei esse aequalem deo. Pater diligit filium,
& omnia dedit in manu eius. Ergo cum ad nos pater dignatus est mittere filium, non pute-
remus aliquid minus nobis missum quam est pater. Pater mittens filium, se alterum misit. Namque
putantes adhuc discipuli, quia pater aliquid maius est quam filius, uidentes carnem & non in-
telligentes diuinitatem, dixerunt ei: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis, tanquam si di-
cerent: Iam nouimus te, benedicimus te, quia nouimus te. Gratias enim tibi agimus, quia
ostendisti te nobis, sed patrem nondum nouimus: Propterea cor nostrum ardet, & satagit
concupiscentia quadam sancta uidendi patris tui qui te misit. Ipsum nobis ostende, & ni-
hil amplius a te desiderabimus: sufficit enim nobis cum ille fuerit demonstratus, quo
maior esse nemo potest. Bona concupiscentia, bonum desiderium, sed paruus intellectus. At-
tendens enim ipse dominus Iesus, paruos magna quarentes, & seipsum magnam inter paruos, par-
uum inter paruos, ait Philippo qui hoc dixerat uni ex discipulis: Tanto tempore uobiscum
sum,

A sum, & non cognouistis me, Philippe? Posset hic Philippus respondere: cognouimus te. Sed
nunquid diximus tibi, ostende nobis te? Te cognouimus, sed patrem quærimus. Subiecit sta-
tim: Qui me uidet, uidet & patrem. Qui ergo aequalis patri missus est, ne cum aestimemus ex in-
firmitate carnis: sed cogitemus maiestatem indutam carne, non oppressam carne. Manens
enim deus apud patrem, apud homines factus est homo, ut tu per illum qui apud te factus est
homo, fieres talis qualis caput deum: non enim homo potest capere deum. Videre poterat ho-
mo hominem, capere deum non poterat. Unde non poterat capere deum? Quia oculum cordis
unde caperet non habebat. Erat ergo aliquid intus sauciū, & aliquid foris sanū. Corporis ocu-
los habebat sanos, cordis habebat saucios. Factus est ille homo ad corporis oculum, ut cre-
dens in eum qui uideri corporaliter potuit, currens ad eum ipsum uidendum, quem spiritualiter ui-
dere non poterat. Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui me ui-
det, uidet & patrem. Quare illi non illum uidebant? Ecce uidebant illum, & patrem non ui-
debant. Videbant carnem, sed maiestas latebat. Quod uidebant discipuli qui amauerunt, ui-
derunt & Iudaei qui crucifixerunt. Intus ergo erat totus ille, & sic intus in carne, ut apud patrem
maneret: non enim deseruit patrem, quando uenit ad carnem. Carnalis cogitatio non capit quod
dico. Differat intellectus, & incipiat a fide. Audiat quod sequitur: Qui credit in filium, ha-
bet uitam aeternam: qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super
eum. Non dixit, ira dei ueniet ad eum, sed ira dei manet super eum. Omnes qui nascuntur
mortales, habent secundum iram dei. Quam iram dei? Quam excepit primus homo Adam. Si enim
peccauit primus homo, & audiuit, morte morieris: factus est mortalis ille, & coepimus nasci
mortales, cum ira dei nati sumus. Venit inde filius non habens peccatum, & indutus est carne, in-
dutus mortalitate, & si ille nobiscum comunicauit iram dei, nos pigri sumus cum illo comunica-
re gratia dei? Qui ergo non uult credere in filium, ira dei manet super eum. Quae ira? De qua dicit
Aplūs: Fuimus enim & nos natura filij irae sicut & ceteri. Omnes ergo filij irae, quia de male
dicto mortis uenientes. Crede in Christum factum propter te mortalem, ut illum capias immortalē:
quando enim coeperis eius immortalitatem, nec tu eris mortalis. Viuebat, moriebaris: mortuus
est ut uiuas. Attulit gratiam dei, abstulit iram dei. Deus bibit mortem, ne mors biberet hominem.

Ab eo loco ubi ait: Ut ergo cognouit Iesus quia audierunt pharisaei, quia Iesus
plures discipulos facit, usque ad id quod ait: Et mulieri dicebant, quia non iam per
tuam loquelam credimus, ipsi enim & audiuiimus & scimus, quia hic est uere sal-
uator mundi: Tractatus XV

NOTUM est, non rude est auribus charitatis uestra, euangelistam Ioannem uelut
aquilam uolare altius, caliginemque terrae transcendere, & lucem ueritatis firmioribus
oculis intueri. Multa enim iam ex euangelio eius per mysterium nostrum domino ad
iuuante tractata sunt. Ex ordine autem sequitur haec lectio, quae hodie recitata est.
Ea quae dicturus sum domino donante sic audituri estis, ut magis recognoscatis quam discatis. Non
ideo tamen pigra debet esse intentio, quia non est cognitio sed recognitio. Hoc lectum est, &
hanc lectionem tractandam suscepimus, gestamus in manibus quod dominus Iesus ad puteum Iacob
loquebatur cum Samaritana muliere. Dicta enim ibi sunt magna mysteria, & magnarum simili-
tudines rerum, pascetes animam esurientem, reficientes languentem. Dominus autem haec cum audisset
cognouisse pharisaeos quod plures discipulos faceret quam Ioannes, & plures baptizaret, quam Ie-
sus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudaeam terram, & abiit iterum in Galilaeam.
Hinc diutius disputandum non est, ne immorantes in manifestis, angustias temporis patiamur
ad obscura tractanda & aperienda. Utique dominus si sciret pharisaeos ita de se cognouisse, quod plu-
res discipulos faceret, & quod plures baptizaret: ut hoc eis ad salutem ualeret sequendi eum, ut &
ipsi essent discipuli, & ipsi uellent ab eo baptizari: magis non relinqueret Iudaeam terram, sed pro-
pter illos maneret ibi. Quia uero cognouit eorum scientiam, simul cognouit & inuidentiam, quia
non hoc propterea didicerunt ut sequerentur, sed ut persequerentur, abiit inde. Poterat quidem ille &
praesens ab his non teneri, si nolleret: non occidi, si nolleret, quia poterat & non nasci, si nolleret. Sed quia
h ; in omni

in omni re quā gessit ut homo, hominibus in se credituris praebebat exemplū: quia unusquisque
 seruus dei nō peccat si secesserit in aliū locū, uidēs furorē forte persequētū se, aut quārētū in
 malū animā suā. Videret autē sibi seruus dei peccare si faceret, nisi in faciēdo dñs praecepsisset.
 Fecit hoc ille magister bonus ut doceret, nō q̄ timeret. Fortassis etiā hoc moueat, cur dictū
 sit: Baptizabat Iesus plures q̄ Ioānes: & postea q̄ dictū est, baptizabat, subsecutū est. Quā
 q̄ Iesus nō baptizabat, sed discipuli eius. Quid ergo falsum dictū erat & correctū est, cū ad
 dictū est: Quāq̄ Iesus nō baptizabat, sed discipuli eius? An utrūq̄ uerū est, quia & Iesus ba
 ptizabat, & nō baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse mūdabat: nō baptizabat, quia non
 ipse tingeat. Præbebat discipuli ministeriū corporis, praebebat ille adiutorium maiestatis.
 Quādo enim cessaret à baptizando, quādo nō cessat à mūdando? De quo dictū est ab eo
 dem Ioanne, p̄ Ioannis baptistae personā dicentis: Hic est qui baptizat. Ergo Iesus adhuc
 baptizat, & quousq̄ baptizandi sumus, Iesus baptizat. Securus homo accedat ad inferiorē
 ministrum: habet enim superiorē magistrum: sed forte ait aliquis: Baptizat quidē Christus
 in spū, nō in corpore: quasi uero alterius dono q̄ illius quisq̄ etiā sacramēto corporalis & ui
 sibilis baptismatis imbuet. Vis nosse quia ipse baptizabat, non solū spū, sed etiā aqua? Au
 dī Eph. 5 Apostolū: Sicut Christus, inquit, dilexit ecclesiā suā, & seipsum tradidit pro ea, mundans
 eam lauacro aquae in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiā, nō habentē maculam,
 aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Mūdans eam: Vnde? Lauacro aquae in uerbo. Quid est
 baptismus Christi? Lauacū aquae in uerbo. Tolle aquā, nō est baptismus: tolle uerbū, &
 nō est baptismus. Iam ergo his peractis, per quae peruenit ad colloquētiōē cū illa muliere, ui
 deamus quae restant plena mysteriis, & grauida sacramētis. Oportebat autē, inquit, eū trās
 re per Samariā. Venit ergo in ciuitatē Samariae quae dicit Sichar, iuxta pradium quod de
 dit Iacob filio suo Ioseph. Erat autē ibi fons Iacob. Puteus erat: Sed omnis puteus fons,
 nō omnis fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & usui praebeat haurientibus, fons di
 citur: sed si in promptu & superficie sit, fons tantū dicit: si autē in alto & profundo sit, ita puteus
 uocatur, ut fontis nomē nō amittat. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic sup̄ fontem:
 Hora erat quasi sexta. Iam incipiunt mysteria. Nō enim frustra fatigat Iesus, nō enim fru
 stra fatigat uirtus dei, nō enim frustra fatigatur, per quē fatigati recreant: non enim frustra
 fatigatur, quo deferente fatigamur, quo praesente firmamur. Fatigatur tamē Iesus, & fatigat
 ab itinere, & sedet: & iuxta puteū sedet, & hora sexta fatigatus sedet. Omnia ista innuunt ali
 quid, & indicare uolūt aliquid, intentos faciūt, ut pulsemus hortant. Ipse ergo aperiat & no
 bis & uobis, qui dignatus est ita hortari ut diceret: Pulsate & aperietur uobis. Tibi fatigatus
 est ab itinere Iesus. Inuenimus uirtutē Iesum, & inuenimus infirmū Iesum, fortem & infir
 mum. Fortē, quia in principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbum: hoc
 erat in principio apud deū. Vis uidere q̄ iste filius dei fortis sit? Omnia p̄ ipsum facta sunt,
 & sine ipso factū est nihil, & sine labore facta sunt. Sed quid ergo illo fortius, per quē sine la
 bore facta sunt omnia? Infirmū uis nosse? Verbū caro factū est, & habitauit in nobis. Forti
 tudo Christi te creauit, infirmitas Christi te recreauit. Fortitudo Christi fecit, ut qd̄ nō erat
 esset: infirmitas Christi fecit, ut quod erat nō periret. Condidit nos fortitudine sua, quāsi uir
 nos infirmitate sua: nutrit ergo ipse infirmus infirmos, tanq̄ gallina pullos suos, huic enim
 Math. 23 se similit fecit: Quoties uolui, inquit ad Hierusalē, cōgregare filios tuos sub alas, tanq̄ galli
 na pullos suos, & nolui. Videtis autē fratres, quēadmodum gallina infirmē in pullis suis:
 nulla enim alia auis q̄ sit mater agnoscit. Videmus nidificare passerēs quoslibet ante oculo
 los nostros, hirūdines, ciconias, colūbas quotidie uidemus nidificare, quos nisi quādo in ni
 dis uidemus, parentes esse nō agnoscimus: gallina uero sic infirmatur in pullis suis, ut etiā
 si ipsi pulli nō sequantur, filios nō uidet, matrē tñ intelligas, ita sit alis demissis, plumis hispi
 da, uoce rauca, omibus mēbris demissa & abiecta: ut quēadmodū dixi, & si etiam filios non
 uidet, matrē tamen intelligas. Sic ergo infirmus Iesus fatigatus ab itinere: Iter ipsius est ca
 ro pro nobis assumpta. Quomodo enim iter habet qui ubiq̄ est, qui nusq̄ deest? Quid it,
 aut

quomodo Iesus baptizauit
 et non baptizauit

Baptismus Christi quid sit

Fortis Christi

Infirmus Christi

A aut unde it, nisi quia non ad nos ueniret, nisi formam uisibilis carnis assumeret? Quia ergo
 uenire ad nos eo modo dignatus est, ut in forma serui, assumpta carne appareret, ipsa car
 nis assumptio est iter ipsius. Ideo fatigatus ab itinere, quid est aliud quā fatigatus in car
 ne? Infirmus in carne Iesus, sed noli tu infirmari. In illius infirmitate tu fortis esto: quia qd̄
 infirmum est dei, fortius est hominibus. Sub hac rerum imagine, Adam qui erat forma su
 turi, praeuit nobis magnum iudiciū sacramenti, imō deus in illo praeuit. Nam & dormiēs
 meruit accipere uxorem, & de costa eius facta est uxor: quoniam de Christo in cruce dormi
 ente, futura erat ecclesia de latere eius, de latere scilicet dormientis: quia de latere in cruce pen
 dentis, lancea percusso, sacramēta ecclesiae profluxerunt. Sed quare hoc dicere uolui fratres?
 Quia infirmitas Christi nos facit fortes. Magna ibi imago praecessit, Potuit deus carnē de
 trahere homini unde faceret sceminā, & magis uidet quasi cōgruere potuisse: fiebat em̄ se
 xus infirmior, & magis de carne infirmitas fieri debuit, q̄ de osse, ossa enim in carne firmi
 ora sunt: non detrahit carnem unde faceret mulierem, sed detrahit os, & detracto osse for
 mata est mulier, & in locum ossis caro adimpleta est. Poterat pro osse os facere, poterat ad
 faciendam mulierem non costam, sed carnem detrahare. Quid igitur significauit? Facta est
 mulier in costa tanq̄ fortis: factus est Adā in carne tanq̄ infirmus. Christus est & ecclesia.
 Illius infirmitas nostra est fortitudo. Quare ergo hora sexta? Quia aetate seculi sexta. Com
 puta in Euangelio tanquam unam horam, unā aetatem ab Adam usq̄ ad Noē: secundam
 à Noē usq̄ ad Abrahā: tertiam ab Abrahā usq̄ ad Dauid: quartam à Dauid usq̄ ad
 transmigrationē Babyloniae: quintam à transmigrationē Babyloniae usq̄ ad baptismum
 Ioannis. Inde sexta agitur. Quid miraris? Venit Iesus, & humiliado se uenit, ad puteū fati
 gatus uenit, qui infirmā carnē portauit. Hora sexta, quia aetate seculi sexta. Ad puteū, quia
 ad profunditatē huius habitationis nostrae. Vnde dicit in psalmis, De profundis clamaui
 ad te dñe. Sedit, ut dixi, quia humilis uenit. Et uenit mulier? Forma ecclesiae, non iam iu
 stificata sed iustificanda, nam hoc agit sermo. Venit ignara, inuenit eum, & agitur cum il
 la. Videamus, Quid uideamus? Venit mulier de Samaria haurire aquam. Samaritani ad
 Iudaeorum gentem non pertinebant, alienigenae fuerunt, quamuis uicinas terras incolerent.
 Longum est originem Samaritanorum retexere, ne nos multa teneant, & necessaria non lo
 quamur: sufficit ergo ut Samaritanos inter alienigenas deputemus: & ne hoc audacius me
 arbitremini dixisse quā uerius, audite ipsum dominum Iesum, quid dixerit de illo Samari
 tano, uno de decem leprosis quos munda uerat, qui solus rediit ut gratias ageret, Nōne de
 cem munda sunt, & nouem ubi sunt? Non erat alius qui rediret & daret gloriam deo, nisi
 alienigena iste. Pertinet ad imaginem rei, q̄ ab alienigenis uenit ista mulier, quae typum ge
 rebat ecclesiae: uentura enim erat ecclesia de gētibz, alienigena de genere Iudaeorum. Audia
 mus ergo in illa nos, & in illa cognoscamus nos, & in illa gratias deo agamus p̄ nobis. Illa
 enim figura erat, non ueritas: quia & ipsa praemisit figuram, & facta est ueritas. Nam credi
 dit in eum, qui de illa figuram nobis praetendebat. Venit ergo haurire aquam: Simpliciter
 uenerat haurire aquam, sicut solent uel uiri uel sceminā. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere.
 Discipuli enim eius abierant in ciuitatem ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Sama
 ritana, Quomodo tu Iudaeus cum sis, bibere à me possis quae sum mulier Samaritana? Nō
 enim contuntur Iudaei Samaritanis. Videtis alienigenam, omnino uasculis eorū Iudaei
 non utebantur. Et quia ferebat secum mulier uasculū unde aquā hauriret, eō mirata est, quia
 Iudaeus petebat ab ea bibere, quod nō solebant facere Iudaei. Ille autē qui bibere querebat, si
 de ipsius mulieris sitiebat. Deniq̄ audi, quis petat bibere. Respondit Iesus & dixit ei, Si sci
 res donū dei, & quis est q̄ dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi
 aquam uiuam. Petit bibere, & promittit bibere. Eget quasi accepturus, & affluit tanquam
 satiaturus. Si scires, inquit, donum dei. Donum dei est spiritus sanctus. Sed adhuc mulieri
 recte loquitur, & paulatim intrat in cor. Fortassis iam docet, quid enim ista hortatione sua
 uius & benignius? Si scires donū dei, & si scires quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu pete
 res,

Gene. 2
 Joann. 19

Psalm. 129

Luc. 17

res, & daret tibi aqua uiuam. Hucusq; suspendit. Viua aqua dicitur uulgo, illa quae de fonte exit: Illa enim quae colligitur de pluuiis in lacunas aut cisternas, aqua uiua non dicitur: Et si de fonte manauerit, & in loco aliquo collecta steterit, nec ad se illud unde manabat admiserit, sed interrupto meatu, tanquam a fontis tramite separata fuerit, non dicitur aqua uiua: Sed illa aqua uiua dicitur, quae manans excipitur. Talis aqua erat in illo fonte. Quid ergo promittebat quod petebat? Tamen mulier suspensa. Ait: Domine, neque in quo haurias aquam habes, & puteus altus est. Vide quomodo intellexerit aquam uiuam, aquam scilicet quae erat in illo fonte. Tu mihi uis dare aquam uiuam, & ego fero unde hauriam, & tu non fers. Aqua uiua hic est, quomodo mihi daturus es? Aliud intelligens & carnaliter sapiens quodammodo pulset, ut aperiat magister quod clausum est. Pulsabat ignorantia, non studio: Adhuc miseranda, nondum instruenda. Dicit aliquid euidentius dominus de illa aqua uiua: Dixerat enim mulier: Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius & pecora eius? De hac aqua uiua dare mihi non potes, quoniam hauritori non habes, forte alium fontem promittis: Patre nostro melior potes esse, qui hunc puteum fodit, & ipse cum suis usus est eo? Dominus ergo dicat, quid dixerit aquam uiuam. Respondit Iesus & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in uitam aeternam. Apertius locutus est dominus, fiet in eo fons aquae salientis in uitam aeternam. Qui biberit de aqua ista, non sitiet iterum. Quid euidentius, quia non aquam uisibilem, sed inuisibilem promittebat? Quid euidentius, quia non carnaliter, sed spiritualiter loquebatur? Adhuc tamen illa mulier carnem sapit, delectata est non sitire, & putabat hoc secundum carnem promissum sibi esse a domino: quod quidem fiet, sed in resurrectione mortuorum: Iam hoc uolebat illa. Dederat enim deus aliquando seruo suo Heliae, ut per quadraginta dies nec esuriret nec sitiret. Qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non potuit dare semper? Sperabat enim illa, nolens indigere, nolens laborare, assidue uenire ad illum fontem, onerari pondere, quo indigentia suppleretur, & finito quod hauserat, rursus redire cogebatur: & quotidianus ei fuit iste labor, quia indigentia illa reficiebatur, non exstinguebatur. Delectata ergo tali munere, rogabat ut ei aquam uiuam daret. Verumtamen non praetereamus, quoniam dominus spiritale aliquid promittit. Quid est, qui biberit de aqua hac sitiet iterum? Et uerum est secundum hanc aquam: Et uerum est secundum quod significat illa aqua. Etenim aqua in puteo, uoluptas seculi est in profunditate tenebrosa. Hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum. Cupiditate quippe proni submittunt, ut ad uoluptatem haustam de profundo perueniant, & fruuntur uoluptate praecedente & praemissa cupiditate: nam qui non praemiserit cupiditatem, peruenire non potest ad uoluptatem. Pone ergo hydriam cupiditatem, & aquam de profundo uoluptatis. Cum peruenit quisque ad uoluptatem seculi huius, cibus est, potus est, lauacrum est, spectaculum est, concubitus est: Nunquid non iterum sitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, iterum, inquit, sitiet. Si autem acceperit a me aquam, non sitiet in aeternum. Satiabimur, inquit, in bonis domus tuae. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa aqua, de qua dictum est: Apud te est fons uitae. Nam quomodo sitient qui inebriantur ab ubertate domus tuae? Promittebat ergo saginam quandam & satietatem spiritus sancti, & illa nondum intelligebat. Et non intelligens, quid respondebat? Dicit ad eam mulier: Domine, da mihi hanc aquam ut non sitiam, neque ueniam huc haurire. Ad laborem indigentia cogebat, & labore infirmitas recusabat. Utinam audiret: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Hoc enim ei dicebat Iesus ut non laboraret, sed illa nondum intelligebat. Denique uolens ut intelligeret: Dicit ei Iesus: Vade uoca uirum tuum & ueni huc. Quid est: uoca uirum tuum? Per uirum suum eam uolebat docere: Forte quomodo ait Apostolus de mulieribus: Si quid autem uoluit discere, domini uiros suos interrogent. Sed ibi dicitur, domini uiros suos interrogent, ubi non est Iesus qui doceat. Denique dicit mulieribus quas prohibebat Apostolus loqui in ecclesia: cum uero ipse dominus aderat, & praesens praesenti loquebatur, quod opus erat

psal. 64.
psal. 55

Matth. 11

1. Cor. 14

erat ut per uirum eius ei loqueretur: Nunquid per uirum suum loquebatur Mariae sedenti ad pedes suos & excipienti uerbum suum, quando Martha circa multum ministerium, etiam de sororis felicitate occupatissima murmurauit? Ergo fratres mei, audiamus & intelligamus quod ait dominus: uoca uirum tuum, mulier. Forte enim & anima nostra dicit: uoca uirum tuum. Quaramus & de uiro animae: Cur iam non ipse Iesus uir animae uerus est? Assit intellectus, quoniam quod dicturi sumus uix capitur nisi ab intentis. Assit ergo intellectus ut capiat, & ipse intellectus erit fortasse uir animae. Videns ergo Iesus quia mulier non intelligebat, & uolens eam intelligere: Voca, inquit, uirum tuum: ideo enim nescis quod dico, quia intellectus tuus non adest. Loquor ego secundum spiritum, tu audis secundum carnem. Quae loquor, nec ad uoluptatem aurium pertinent, nec ad oculos, nec ad olfactum, nec ad gustum, nec ad tactum. Mente sola capiuntur, intellectu solo hauriuntur. Ille intellectus non tibi adest, quomodo capis quod dico? Voca uirum tuum, praesentia intellectum tuum. Quid est enim animam habere? Non est magnum, nam & pecus habet. Vnde tu melior? Quia intellectum habes, quod pecus non habet. Quid est ergo: Voca uirum tuum? Non me capis, non me intelligis. De dono dei tibi loquor, tu autem secundum carnem cogitas, secundum carnem sitire non uis, ego spiritum alloquor: absens est intellectus tuus, uoca uirum tuum. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Ergo fratres mei, animam habere & intellectum non habere: hoc est non adhibere, nec secundum eum uiuere, bestialis est uita. Est enim in nobis quiddam bestiale quo in carne uiuimus, sed intellectu regendum est. Motus enim animae secundum carnem se mouetis, & in delicias carnales immoderate diffuere cupitis, regit desuper intellectus. Qui debet dici uir, qui regit, an qui regitur? Proculdubio cum ordinata uita est, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens: Non enim aliquid aliud est quam anima, sed aliquid animae est intellectus: quomodo non aliquid aliud quam caro est oculus, sed aliquid carnis est oculus. Cum autem aliquid carnis sit oculus: cetera tamen membra carnalia luce perfundi possunt, lucem sentire non possunt, solus ea oculus & perfundit & perficit: sic in anima nostra quiddam est quod intellectus uocat. Hoc ipsum animam quod intellectus & mens dicitur, illuminatur luce superiore. Iam superior illa lux qua mens humana illuminatur, deus est: erat enim uerum lumen, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Talis lux Christus erat, talis lux cum muliere loquebatur, & in illa intellectus non aderat, qui illa luce illuminaretur, nec tantum perfunderetur, uerum etiam frueretur. Ergo dominus tanquam diceret, illustrare uolo, & non adest quem: Voca, inquit, uirum tuum, adhibe intellectum per quem docearis, quo regaris. Ergo constitue animam excepto intellectu tanquam feminam: intellectum autem habere tanquam uirum. Sed iste uir non bene regit feminam suam, nisi cum a superiore regitur, caput enim mulieris uir: caput autem uiri Christus. Loquebatur caput uiri cum femina, & non erat uir. Et tanquam diceret dominus: Adhibe caput tuum, ut ille suscipiat caput suum: ergo uoca uirum tuum & ueni huc: id est, adesto, praesens esto: uelut enim absens es, dum non intelligis praesentis uocem ueritatis. Praesens esto, sed noli sola, cum uiro tuo adesto. Et adhuc illa nondum aduocato illo uiro non intelligit: adhuc carnem sapit, absens est enim uir. Non habeo, inquit, uirum. Et dominus sequitur, & mysteria loquitur. Intelligas reuera istam mulierem non habuisse tunc uirum, sed utebatur nescio quo non legitimo uiro, adultero magis quam uiro. Et dominus ei: Bene dixisti, quia non habeo uirum. Vnde ergo tu dixisti: uoca uirum tuum? Et audi, quia bene nouit dominus eam non habere uirum: dicit ei & c. ne forte putaret mulier ideo dixisse dominum: Bene dixisti, quia non habeo uirum excepto intellectu, tanquam feminam, quod hoc a muliere didicerit, non quod ipse istud diuinitate cognouerit, audi aliquid quod non dixisti: Quinque enim uiros habuisti, & istum quem habes, non est uir tuus. Hoc uere dixisti. Iterum cogit de istis quinque uiris subtilius aliquid perscrutari. Multi quippe intellexerunt, non quidem absurde, nec usquamque improbabiler, quinque uiros mulieris huius, quinque libros Moysi: utebantur enim eis Samaritani, & sub eadem lege erant: nam inde illis & circumcisio inerat. Sed quoniam angustat nos quod sequitur: Et nunc quem habes, non est uir tuus, uidetur mihi facilius nos posse

Luc. 10

psal. 52

posse accipere quinque viros priores animae, quinque sensus corporis esse. Quando enim quisque nascitur antequam uti possit mente atque ratione, non regitur nisi sensibus carnis. Anima in puero paruo, quod audit, quod uidetur, quod olet, quod sapit, quod tactu sentitur, hoc appetit aut fugit. Appetit quicquid mulcet, fugit quicquid offendit. Hos enim quinque sensus mulcet uoluptas, offendit dolor. Secundum hos quinque sensus tanquam quinque viros, prius uiuit anima, quia istis regitur. Quare autem uiri dicti sunt? Quia legitimi. A deo quippe facti, & a deo donati anima. Infirma est adhuc quae istis quinque sensibus regitur, & sub istis quinque uiris agit. At ubi uenerit ad annos exercendae rationis, si eam susceperit optima disciplina & doctrina sapientiae, quinque illis uiris ad regendum non succedit, nisi uir uerus legitimus & illis melior, & qui melius regat, & qui ad aeternitatem regat, ad aeternitatem excolat, ad aeternitatem instruat: nam isti quinque sensus non ad aeternitatem nos regunt, sed ad ista temporalia uel appetenda uel fugienda. Vbi uero intellectus sapientiae imbutus regere coeperit animam, scit iam non solum fugere foetum, & ambulare in aequali quod oculi ostendunt animam infirmam: nec tantum canoras uoces suauiter audire, dissonasque repellere: uel blandis odoribus delectari, putresque respicere: aut dulcedine capi, & amaritudine offendere: aut lenibus mulceri, & asperis laedi. Ista enim omnia infirmam animam sunt necessaria. Quid ergo regiminis adhibet per illum intellectum? Non alba & nigra discreturus est, sed iusta & iniusta, bona & mala, utilia & inutilia, castitatem & impudicitiam, hanc & illam, illam ut amet, istam ut uitet: charitatem & odium, ut diligat charitatem & uitet odium, in hac ut sit, in illa ut non sit. Hic uir quinque illis uiris in ista muliere non successerat. Vbi enim non succedit ille, error dominatur: nam cum coeperit anima capax esse rationis, aut a sapiente mente regitur, aut ab errore: sed error non regit sed perdit. Post istos ergo quinque sensus mulier illa adhuc errabat, & error eam uentilabat. Error autem iste non erat legitimus uir, sed adulter. Ideo ei dominus ait: Bene dixisti, quia non habeo uirum. Quinque enim uiros habuisti: quinque te sensus carnis primo rexerunt, uenisti ad aetatem utendae rationis, nec ad sapientiam peruenisti, sed in errorem incidisti. Ergo post illos quinque uiros iste quem habes, non est tuus uir. Et quid erat si uir non erat nisi adulter? Voca, inquit. Voca itaque, non adulterum, sed uirum tuum, ut intellectu me capias, non errore de me aliquid falsum sapias: adhuc enim errabat mulier quae aquam illam cogitabat, cum iam dominus de spiritu sancto loqueretur. Quare errabat, nisi quia adulterum, non uirum habebat? Tolle ergo hinc istum adulterum qui te corrumpit, & uade uoca uirum tuum: Voca & ueni, ut intelligas me. Dicit ei mulier: Domine ut uideo, propheta es tu. Tunc coepit uenire uir, nondum plene uenit: prophetam dominum putabat. Erat quidem & propheta, nam de seipso ait: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Item de illo dictum est ad Moysen: Prophetam eis suscitabo de fratribus eorum similem tui: similem scilicet ad formam carnis, non ad eminentiam maiestatis. Ergo inuenimus dominum Iesum dictum prophetam. Proinde iam non multum errat mulier ista: Video, inquit, quia propheta es tu. Incipit uocare uirum, adulterum excludere: uideo quia propheta es tu, & incipit quaerere quod illam solet mouere. Contentio quippe fuerat inter Samaritanos & Iudaeos, quia Iudaei in templo a Salomone aedificato adorabant deum: Samaritani longe inde positi non in eo adorabant. Et eo Iudaei meliores se esse iactabant, quia in templo adorabant deum: Non enim contumunt Iudaei Samaritanis, quia dicebant eis: Quomodo uos iactatis, & ideo uos meliores nobis esse perhibetis, quia templum habetis quod nos non habemus? Numquid patres nostri qui deo placuerunt, in illo templo adorauerunt? Nonne in monte isto adorauerunt ubi nos sumus? Melius ergo nos, inquit, in hoc monte deum rogamus, ubi patres nostri adorauerunt. Contendebant utique ignari, quia uirum non habentes, illi pro templo, illi pro monte inflabantur aduersus inuicem: Dominus tamen modo quid docet mulierem, tanquam cuius uir coeperat praesens esse. Dicit ei mulier: Domine uideo quia propheta es tu: Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis quia Hierosolymis adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi. Veniet enim ecclesia, sicut dictum est in Canticis canticorum, ueniet & pertransiet.

Ab ini-

Ab initio fidei ueniet ut pertranseat, & pertransire non potest nisi ab initio fidei. Merito etiam praesente uiro audit mulier: crede mihi. Iam enim est in te qui credat, quia praesens est uir tuus. Coepisti adesse intellectu, quando me prophetam appellasti. Mulier crede mihi, quia nisi credideritis non intelligetis. Ergo mulier crede mihi: Quia ueniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudaeis est. Sed ueniet hora: quando? Et nunc est. Quare ergo hora? Quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Non in monte isto, non in templo, sed in spiritu & ueritate. Nam & pater tales quaerit qui adorent eum, non in monte, non in templo, sed in spiritu & ueritate. Spiritus est deus. Si corpus esset deus, oportebat eum adorari in monte, quia corporeus est mons: Oportebat eum adorari in templo, quia corporeum est templum. Spiritus est deus: Et eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Audiuius & manifestum est, foras eramus, intro missi sumus. O si inuenirem, dicebas, montem aliquem altum & solitariū: credo enim quia in alto est deus, magis me exaudiet ex alto. Quia in monte es, propinquum te deo putas, & cito te exaudiri, quasi de proximo clamantem. In excelsis habitat, sed humilia respicit. Proprie est dominus: quibus? Forte altis, his qui obtulerunt cor. Mira res est, & in altis habitat, & humilibus propinquat. Humilia respicit, excelsa autem a longe cognoscit. Superbos longe uidet, eo illis minus propinquat, quo sibi uidentur altiores. Quarebas ergo montem, descende ut attingas: sed si ascendere uis, ascende: noli montem quaerere. Ascensus, inquit, in corde eius. Hoc psalmus dicit, in conualle plorationis. Conualis humilitatem habet: ergo intus age totum. Et si forte quaeris aliquem locum altum, aliquem locum sanctum, intus exhibe te templum deo. Templum enim dei sanctum est quod estis uos. In templo uis orare, in te ora. Sed prius esto templum dei, quia ille in templo suo exaudiet orantem. Veniet ergo hora & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nos adoramus quod scimus: uos adoratis quod nescitis, quoniam salus ex Iudaeis est. Multum dedit Iudaeis: sed noli istos reprobos accipere. Parietem illum accipe cui adiunctus est alius: ut pacati in lapide angulari quod est Christus, copularentur. Unus enim paries a Iudaeis, unus a gentibus, longe a se isti parietes, sed donec in angulo coniungantur. Alienigenae autem hospites erant, & peregrini a testamento dei. Secundum hoc ergo dictum est: Nos adoramus quod scimus. Ex persona quidem Iudaeorum dictum est, sed non omnium Iudaeorum: non reprobos Iudaeorum, sed de quibus fuerat Apostoli, quales fuerunt prophetae, quales fuerunt illi omnes sancti, qui omnia sua uendiderunt, & precium rerum suarum ad pedes apostolorum posuerunt. Non enim repulit deus plebem suam quam praesciuit. Audiuit enim hoc mulier ista, & addidit: Iam dudum prophetam dixerat. Vidit talia dicere eum cum quo loquebatur, quae iam plus essent ad prophetam, Et quid respondit, uidete. Dicit ei mulier: Scio quia Messias ueniet qui dicitur Christus. Cum ergo uenerit ille, omnia nobis demonstrabit. Quid est hoc? Modo ergo de templo contempto contendunt Iudaei, & nos de monte contendimus. Cum ille uenerit, & montem contemnet, & templum euertet, & docebit nos ista omnia, ut in spiritu & ueritate uerimus adorare. Sciebat quis eam posset docere, sed iam docentem nondum agnoscebat. Iam enim digna erat cui manifestaretur. Messias autem unctus est, unctus Graece Christus est, Hebraice Messias est: unde & Punice, Messe dicitur unge, cognatae quippe sunt linguarum istae & uicinae, Hebraica, Punica & Syra. Ergo dicit ei mulier: Scio quia Messias ueniet qui dicitur Christus. Cum ergo uenerit ille nobis annunciabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum. Vocauit ergo uirum suum. Factus est uir eius caput mulieris, factus est Christus caput uiri. Iam mulier ordinatur in fide, & regitur bene uictura. Postquam audiuit hoc: Ego sum qui loquor tecum: iam ultra quid diceret, quando Christus dominus manifestare se uoluit mulieri cui dixerat: Crede mihi. Et continuo uenerunt discipuli eius, & mirabantur quia cum muliere loquebatur: quia quaerebat perditam

tam, qui uenerat querere quod perierat. Hoc enim illi mirabantur, bonum enim mirabantur, non malum suspicabantur. Nemo tamen ei dixit, quid queris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo mulier hydriam suam.) Mulier audito: Ego sum qui loquor tecum, & recepto in cor Christo domino, quid faceret nisi iam hydriam dimitteret & euangelizare curreret? Proiecit cupiditatem, & properauit annunciare ueritatem. Discant qui uolunt euangelizare, & projiciant hydriam ad puteum. Recordamini quid superius dixerim de hydria, uas erat unde aqua hauriebatur, Græco nomine appellatur hydria, quoniam Græce hydor aqua dicitur, tanquam si aquarium diceretur. Proiecit ergo hydriam suam, quæ iam non usui sed oneri fuit: auida quippe desiderabat aqua illa satiari, ut nunciaret Christum onere abiecto: Currat ad ciuitatem & dicat illis hominibus: Venite & uidete hominem qui mihi dixit omnia quæcunque feci.) Pedetentim ne illi quasi irascantur & persequerentur: Venite & uidete hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci. Nunquid non ipse est Christus? Exierunt de ciuitate & ueniebant ad eum. Et rogabant eum discipuli dicentes: Rabbi manduca.) Ierant enim emere cibos & uenerant. Ille autem dixit: Ego habeo cibum manducare quem uos non scitis. Dicebant ergo discipuli adinucem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Quid mirum si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli non intelligunt escam. Audiuit autem cogitationes illorum, & iam instruit ut magister, non per circumitum, sicut & illam cuius adhuc uirum requirebat, sed iam aperte. Meus, inquit, cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui misit me.) Ergo & potus ipse erat in illa muliere, ut faceret uoluntatem eius qui miserat eum: Ideo dicebat, sitio, da mihi bibere, scilicet ut fidem in ea operaretur, & fidem eius biberet, & eam in corpus suum traiceret, corpus enim eius ecclesia: Ipse est ergo, inquit, cibus meus, ut faciam uoluntatem eius qui me misit. Nōne uos dicitis quia adhuc quatuor menses sunt & messis uenit? In opus feruebat, & operarios mittere disponebat. Vos quatuor menses computatis ad messem, ego uobis aliam messem albam & paratam ostendo. Ecce dico uobis: Leuate oculos uestros & uidete, quia iam albæ sunt regiones ad messem.) Ergo messores missurus est. In hoc enim uerbum uerum, quia alius est qui metit, alius est qui seminat, ut & qui seminat simul gaudeat & qui metit. Ego misi uos metere, quod uos non laborastis: Alij laborauerunt, & uos in laborem eorum introistis.) Quid ergo? Messores misit, non seminatores. Quod messores? Vbi iam alij laborauerunt. Nam ubi iam laboratum erat, utique seminatum erat, & quod seminatum erat, iam maturum erat factum, falcem & trituram desiderabat. Quod ergo erant messores mittendi? Vbi iam prophetae prædicauerant, ipsi enim seminatores. Nam si ipsi non seminatores, unde ad illam mulierem perueniret? Scio quia Messias ueniet: Iam ista mulier fructus maturus erat, & erant albæ messes & falcem quærebant. Misi uos quoque metere quod non seminastis. Alij seminauerunt, & uos in labores eorum introistis. Qui laborauerunt? Ipse Abraam, Isaac, Iacob. Legite labores eorum. In omnibus laboribus eorum prophetia Christi, & ideo seminatores. Moyses & ceteri patriarchæ & omnes prophetae quanta pertulerunt in illo frigore quando seminabant? Ergo iam in Iudæa messis parata erat. Merito ibi tanquam matura seges fuit, quando tot hominum milia precia rerum suarum afferebant, & ad pedes apostolorum ponentes, expeditis humeris à sarcinis secularibus, Christum dominum sequebantur: Vere matura messis. Quid inde factum est? De ipsa messe eiecta sunt pauca grana, & seminauerunt orbem terrarum, & surget alia messis quæ in fine seculi metenda est. De ista messe dicitur: Qui seminant in lachrymis, in gaudio metent. Ad istam ergo messem, non apostoli sed angeli mittentur. Messores, inquit, angeli sunt. Ista ergo messis crescit inter zizania, & expectat purgari in fine. Illa uero messis iam matura erat, quod prius missi sunt discipuli, ubi prophetae laborauerunt. Sed tamē fratres uidete quid dictum sit: Simul gaudeat, & qui seminat & qui metit. Disparis temporis labores habuerunt apostoli & prophetae, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt uitam æternam. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritani propter sermonem eius, non propter uerbum mulieris testimonium perhibentis, quia

A. 7. 4

Psal. 125

Matth. 13

Hydria.

Cibus Christi.

messis duplex.

prima messis per prophetas & apostolos.

Secunda messis per angelos in fine seculi.

A quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum uenissent autem ad eum Samaritani, rogauerunt ut apud eos maneret, & mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant, quia non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim nos audiimus & scimus, quia hic est uere saluator mundi.) Et hoc paululum animaduertendum est, quia lectio terminata est. Mulier primū nunciavit, & ad mulieris testimonium crediderunt Samaritani, & rogauerunt eum ut apud eos maneret, & mansit ibi biduo, & plures crediderunt, & cū credidissent, dicebant mulieri, Non iam propter uerbum tuum credimus, sed ipsi cognouimus & scimus, quia est uere hic saluator mundi: primo per famam, postea per præsentiam. Sic agitur hodie cū eis qui foris sunt & nondū sunt Christiani, Christus nunciatur per Christianos amicos, tanquam illa muliere, hoc est, ecclesia annunciat: ad Christum ueniunt, credunt per istam famam, manet apud eos biduo, hoc est, dat illis duo præcepta charitatis, & multo plures & firmitus in eum credunt, quoniam uere ipse est saluator mundi.

Ab eo loco ubi ait, Post duos autem dies exiit inde & abiit in Galilæam, usque ad id quod ait, Quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, filius tuus uiuit, & credidit ipse & domus eius tota.

Tractatus xvi.

MODI ERNA euangelica lectio, hesterni diei sequitur lectionem, quæ nobis proponitur ad disputandum. In qua quidem sensus non sunt inuestigatione difficiles, sed digni prædicatione, digni admiratione & laudatione. Proinde locum istum euangelij cum commendatione commemoremus, potiusque cum difficultate tractemus. Abiit enim Iesus post biduum quod fecerat in Samaria, in Galilæam, ubi nutritus erat. Secutus autem euangelista, ait, Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in patria sua honorem non habet.) Non propterea post biduum discessit Iesus de Samaria, quia honorem in Samaria non habebat: non enim Samaria patria ipsius erat, sed Galilæa. Cū ergo ista deseruisset tam cito, & ad Galilæam uenisset ubi nutritus erat, quomodo attestatur, Quia propheta in patria sua honorem non habet, magis uidetur attestari potuisse, quia propheta in patria sua honorem non haberet, si cōtemneret pergere in Galilæam, & in Samaria remanisset? Intendat ergo charitas uestra insinuatam nobis non modicum sacramentum, suggerente domino & donante quod loquar. Questionem propositam cognouistis, solutionem eius exquirite. Sed repetamus propositionem, ut solutionem desiderabilem faciamus. Mouit nos cur euangelista dixerit, Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quod propheta in patria sua honorem non habet. Hoc permoti retexamus uerba superiora, ut inueniamus, cur hoc euangelista dicere uoluerit, & inuenimus superiora uerba eius ita narratis, quoniam post biduum profectus est de Samaria in Galilæam. Propter hoc ergo dixisti o euangelista testimonium perhibuisse Iesum, quod propheta in patria sua honorem non haberet, quia post biduum reliquit Samariam, & properauit uenire in Galilæam? Imò uero quasi uideor mihi congruentius intelligere, quia si honorem in patria sua Christus non haberet, non ad eam relictā Samaria festinaret: sed, nisi fallor, imò quia uerū est & non fallor, melius enim quam ego uidit euangelista quid diceret, melius me ueritatem uidebat, qui eā de pectore domini bibebat. Ipse est enim Ioānes euangelista, qui inter omnes discipulos super pectus domini discubebat, & quæ dñs charitatē debens omnibus, tamen præ cæteris diligebat. Ergo ille falleretur, & ego recte sentire? Imò si pie sapio, obediēter audiā quod dixit, ut merear sentire quod sentit. Accipite itaque charissimi, quid hic sentiam sine præiudicio, si uos melius aliquid senseritis: magistrum enim unū omnes habemus, & in una schola condiscipuli sumus. Hoc ergo sentio, & uidete si non aut uerū est, aut propinquat ueritati quod sentio. In Samaria biduum fecit, & crediderunt in eum Samaritani: tot dies in Galilæa fecit, & non in eum crediderunt Galilæi. Retexite uel recolite memoria hesterni diei & lectionem & sermonem. Venit in Samariam, ubi eum primū mulier illa prædicauerat, cū qua ad puteum Iacob locutus erat magna mysteria, eo uiso Samaritani & audito crediderunt in eum propter uerbum mulieris, & firmitus crediderunt propter uerbum eius, & plures crediderunt, sicut scriptum est ibi, factum biduo.

i Quo

Quo numero dierum mystice commēdatus est duorum numerus praeceptorum, in quibus duobus praeceptis tota lex pendet & propheta, sicut hesterno die nos commendasse meminitis. Pergit in Galilaeam, & uenit in ciuitatē Chana Galilaeae, ubi de aqua uinum fecit.) Ibi autē quando aqua in uinum cōuertit, sicut scribit ipse Ioānes, crediderunt in eū discipuli eius, & utiq; plena erat domus turbis conuiuiatium. Factū est tam magnum miraculum, & nō in eū crediderunt nisi discipuli eius. Hanc ciuitatē Galilaeae modo repetiuit. Ecce quidā regulus cuius filius infirmabatur, uenit ad eum, & rogare coepit ut descenderet, ad illā ciuitatem uel domum. Et sanaret filium eius, incipiebat enim, inquit, mori. Qui rogabat nō credebat. Quid à me expectas audire? Dominū interroga quid de illo senserit. Rogatus enim talia respondit. Nisi signa & prodigia uideritis nō creditis. Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino nullius fidei, sed tentare cupiētē de sanitate filij sui qualis esset Christus, & quis esset, quantum posset. Verba enim rogātis audimus, cor diffidētis non uidemus: sed ille pronunciauit, qui & uerba audiuit & cor inspexit. Deniq; & ipse euāgelista testimonio narrationis suae ostendit, quia nondū crediderat, qui uenire ad domum suā domum cupiebat ad sanandum filium eius. Nam posteaq; ei nunciātū est sanum esse filium eius, & inuenit ea hora sanatum. Qua hora dominus dixerat, uade filius tuus uiuit, & credidit, inquit, ipse & domus eius tota. Si ergo propterea credidit ipse & domus eius tota, quia nunciatur filius eius sanus, & cōparauit horā nunciātū horā prae-nunciantis, quando rogabat, nōdum credebat. Samaritani nullum signum expectauerant, uerbo eius tantummodo crediderant: ciues autem eius audire meruerūt. Nisi signa & prodigia uideritis, non creditis, & ibi tamen facto tanto miraculo, nō credidit nisi ipse & domus eius. Ad solum sermonem crediderunt plures Samaritani, ad illud miraculum sola illa domus credidit, ubi factum est. Quid igitur fratres, quid nobis commendat dominus? Tunc Galilaea Iudaeae patria erat domini, quia ibi nutritus est: nunc uero quia portendit aliquid res illa, nō enim sine causa dicta sunt prodigia, nisi quia aliquid portendunt: prodigium enim appellatum est quasi porrodictum, q; porro dicat, porro significet, & aliquid futurum esse portendat. Quia ergo aliquid illa omnia portēdebant, aliquid illa omnia praedicabant, faciamus modo nos patriam domini nostri Iesu Christi secundū carnem: non enim habuit patriam in terra, nisi secundū carnem, quā accepit in terra. Faciamus ergo patriam domini populū Iudaeorum. Ecce in patria sua honorem nō habet. Modo attende Iudaeorum turbas, attende iam gentem illam dispersam toto orbe terrarum, & euulsam radicibus suis, attende ramos fractos, cōscissos, dispersos, aridos, quibus fractis inferi meruit oleaster. Vide turbā Iudaeorū, quid dicit modo? Quem colitis, quem adoratis, frater noster erat. Et nos respondeamus, propheta in patria sua honorem nō habet. Deniq; illi ambulātem dominū Iesum in terra, facientemq; miracula, cecos illuminātem, surdis aures aperientem, mutorum ora soluentem, paraliticorum membra restringētē, super mare ambulātem, uentis imperātem & fluctibus, mortuos suscitātem, tanta signa facientē uiderunt, & uix inde pauci crediderūt. Populo dei loquor. Tā multi credidimus, quae signa uidimus? Illud ergo quod factū est tunc, hoc quod nunc agitur portēdebat. Iudaei fuerūt uel sunt similes Galilaeis, nos similes illis Samaritanis. Euāgelium audiuius, euāgelium credidimus, euāgelio cōsensimus, per euāgelium in Christum credidimus, nulla signa uidimus, nulla exigimus. Quamuis enim unus ex duodecim electis & sanctis, tamen Israelita fuit de gente scilicet dñi, Thomas ille qui in loca uulnere digitos cupiebat mittere, sic eū arguit dñs quomodo istū regulum. Huic dixit, Nisi signa & prodigia uideritis nō creditis: illi autem dixit, Quia uidisti, credidisti. Ad Galilaeos uenerat post Samaritanos, qui sermoni eius crediderūt, apud quos nulla miracula fecerat, quos firmos in fide securus cito dimiserat, quia diuinitatis praesentia nō dimiserat. Ergo qñ dicebat dñs Thomas, Veni mitte manum tuā, & noli esse incredulus sed fidelis, & cū ille exclamaret tactis uulnere locis, & diceret, Dñs meus & deus meus: increpatur & dicitur ei, Quia uidisti credidisti. Quare? Nisi quia propheta in patria sua honorem non habet. Quia uero apud alienige-

A alienigenas propheta iste honorem habet, quid sequitur? Beati qui non uiderunt & crediderunt. Praedicti sumus nos, & quod dñs ante laudauit, & in nobis implere dignatus est. Viderunt qui crucifixerunt, palpauerunt, & sic pauci crediderunt: nos nō uidimus, nō contrectauimus, audiuius, credidimus, fiat in nobis, perficiatur in nobis beatitudo quā promissit & hic, quia patriae ipsius praelati sumus, & in futuro seculo, quia pro ramis fractis inferi sumus. Hos enim ramos se fracturū esse monstrabat, & hunc oleasterum inserturū, quando commotus Centurionis fide, qui ei dixit, Non sum dignus ut sub tectum meum intres, sed tantum dic uerbo, & sanabitur puer meus: nam & ego homo sum sub potestate cōstitutus habens sub me milites, & dico huic, uade & uadit: & alio, ueni & uenit: & seruo meo, fac hoc & facit. Cōuersus ad eos qui se sequebatur, dixit, Amen dico uobis, non inueni tantā fidē in Israel. Quare non inuenit tantā fidem in Israel? Quia propheta in patria sua honorem non habet. Nunquid nō & illi Centurioni poterat dicere dñs, quod dixerat huic reguli, Vade, puer tuus uiuit. Videte distinctionem, regulus iste dominū ad domum suā descendere cupiebat: ille Centurio indignū se esse dicebat. Illi dicebatur, Ego uenio & curabo eū: huic dictum est, Vade filius tuus uiuit. Illi praesentiam suā promittebat, hunc uerbo sanabat. Iste tamen praesentiam suā extorquebat, ille se praesentia eius indignum esse dicebat: huic succēsum est elationi, illi cōsensum est humilitati, tantū huic diceret, Vade filius tuus uiuit, noli mihi tantum facere, Nisi signa & prodigia uideritis, nō creditis. Praesentiam meā uis in domo tua, possum & uerbo iubere. Noli tu de signis credere, Centurio alienigena credidit me uerbo posse facere, & anteq; facerem credidit, uos nisi signa & prodigia uideritis, nō creditis. Ergo si ita est, frangatur supbi rami, humilis inferatur oleaster: manet tamen radix, illis praecis, illis receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Etenim patria Christi populus Israel, quia ex eis uenit secundū carnem. Sed huius arboris radix, Abraam, Isaac, & Iacob, patriarchae sancti. Et ubi sunt isti? In requie apud deū in honore magno, ut in Abraae sinu iustus ille pauper post corporis exitū leuaretur, & in Abraae sinu de longinquo à superbo diuite uideretur. Ergo radix manet, radix laudatur, sed rami superbi & praecidi & arescere meruerunt: oleaster autē humilis illorū praecisione inuenit locū. Audi ergo quēadmodum praedicantur rami naturales, quēadmodū inferatur oleaster ex ipso Centurione, quē propter comparationem huius reguli cōmemorandum putauit. Amen, inquit, dico uobis, nō inueni tantā fidem in Israel. Propterea dico uobis, quia multi ab oriēte & occidēte uenient. Quā latā terram occupauerat oleaster. Amara sylua, mūdus hic fuit. Sed propter humilitatē, nō sum dignus ut intres sub tectum meū. Multi ab oriente & occidēte uenient. Et puta quia ueniēt, quid de illis fiet? Si enim ueniēt, iam praecisi sunt de sylua, ubi inferēdi sunt ne arescāt. Et recubent, inquit, cū Abraam & Isaac & Iacob. In quo cōuiuio? Ne forte nō inuites ad semper uiuendum, sed ad multū uiuendū, recumbent cū Abraam & Isaac & Iacob. Vbi? In regno, inquit, coelorum. Et quid erit de illis qui uenerūt de stirpe Abraae? Quid fit de ramis quibus arbor plena erat? Quid, nisi quia praecidētur, ut isti inserātur? Doce quia praecidētur: audi, Filij autem, inquit, regni ibunt in tenebras exteriores. Habeat ergo apud nos honorem propheta, quia non habuit honorem in patria sua. Non habuit honorem in patria, in qua cōditus est: habeat honorem in patria quā condidit. In illa enim cōditus est cōditor omnium, conditus in illa est secundū formam serui: nā ipsam ciuitatē in qua conditus est, ipsam Sion, ipsam Iudaeorum gentem, ipsam Hierusalem, ipse cōdidit cum esset apud patrē uerbum dei: omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. De illo ergo homine de q; & hodie audiuius, unus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, etiā psalmus praelocutus est, dicens, Mater Sion dicet homo. Quidā mediator dei & hominū, homo mater Sion, dicet, Quare mater Sion dicet? Quia inde accepit carnem, inde uirgo Maria, de cuius utero forma serui suscepta est, in qua dignatus est apparere humillimus. Mater Sion dicet homo, & homo iste qui dicit mater Sion, factus est in ea, homo factus est in ea. Nā deus erat ante eā, & homo factus est in ea. Qui homo factus est in ea, ipse fundauit eā altissimus, nō humillimus.

Homo factus est in ea humillimus, quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ipse fundauit eam altissimus, quia in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: omnia per ipsum facta sunt. Quia uero condidit istam patriam, hic habeat honorem. Repulit eam patria in qua natus est: suscipiat eum patria, quam regenerauit.

Ab eo quod scriptum est, Post haec erat dies festus Iudaeorum, & ascendit Iesus Hierosolymam, usque ad id quod ait, Querebant eum Iudaei interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, & aequalem se faciens deo.

Tractatus XVII.

cap. V

MIRUM non esse debet a deo factum miraculum: mirum enim esset si homo fecisset. Magis gaudere quam mirari debemus, quia dominus noster & saluator Iesus Christus homo factus est, quod diuina inter homines deus fecit. Plus est enim ad salutem nostram quod factus est propter homines, quam quod fecit inter homines: & plus est quod uitam sanauit animarum nostrarum, quam quod sanauit languores corporum mortuorum. Sed quia ipsa anima nec cum nouerat a quo sananda erat, & oculos habebat in carne unde facta corporalia uideret, nondum habebat sanos in corde, unde deum latentem cognosceret, fecit quod uideri poterat, ut sanaretur unde uideri non poterat. Ingressus est locum ubi iacebat magna multitudo languentium, caecorum, claudorum, aridorum, & cum esset medicus & animarum & corporum, & qui uenisset sanare omnes animas: creditorum, de illis languentibus unum elegit quem sanaret, ut unitatem significaret. Sed mediocri corde, & quasi humano capto & ingenio consideremus facientem, & quod ad potestatem pertinet, non magnum aliquid perfecit, & quod ad benignitatem, parum fecit. Tot iacebant, & unus curatus est, cum posset uno uerbo omnes erigere. Quid ergo intelligendum est, nisi quia potestas illa, & benignitas illa magis agebat, quid animae in factis eius pro salute sempiterna intelligerent, quam quid pro temporali salute corpora mererentur? Corporum enim salus quae uera expectatur a domino, erit in fine in resurrectione mortuorum: tunc quod uiuet, non morietur: tunc quod sanabitur, non aegrotabit: tunc quod satiabitur, non esuriat neque sitiet: tunc quod renouabitur non uetascet: nunc uero in illis factis domini & saluatoris nostri Iesu Christi, & caecorum aperti oculi, morte clausi sunt, & paralyticorum membra constricta, morte dissoluta sunt, & quicquid sanatum est temporaliter in membris mortalibus, in fine defecit. Anima uero quae credidit, ad uitam aeternam transiit fecit. Animae ergo crediturae cuius peccata dimittere uenerat, ad cuius languores sanandos se humiliauerat, de hoc languido sanato magnum signum dedit. Cuius rei & cuius signi profundum sacramentum, quantum dominus donare dignatur, attendentibus uobis & oratio adiuuantibus infirmitatem nostram, loquar ut potero. Quicquid autem non possum, supplebit in uobis ipse, quo adiuuante facio quod possum. De hac piscina quae quinque porticibus cingebatur, in quibus iacebat magna multitudo languentium, assidue nos tractasse memini, & rem dicturus sum, quam mecum plures recognoscant potius quam cognoscant. Verum nihil est ab re etiam nota repetere, ut & qui non nouerant, instruantur: & qui nouerant, confirmetur. Proinde tanquam nota breuiter perstringenda sunt, non otiose inculcanda. Piscina illa & aqua illa, populum mihi uidetur significare Iudaeorum. Significari enim nomine aquarum populum, aperte nobis indicat Apocalypsis Ioannis, ubi ei cum ostenderetur aqua multa, & interrogasset quid essent, respondit populum esse. Aqua ergo illa, id est, populus ille quinque libris Moysi, tanquam quinque porticibus claudebatur. Sed illi libri prodebant languidos, nec sanabant: lex enim peccatores conuincebat, non soluebat. Ideo littera sine gratia reos faciebat, quos contentes gratia liberabat. Nam hoc dicit Apostolus, Si enim data esset lex quae posset uiuificare, omnino ex lege esset iustitia. Quare ergo data est lex? sequitur & dixit, Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Quid euidentius? Nonne uerba haec exposuerunt nobis & quinque porticus, & languentium multitudinem? Quinque porticus lex est. Quare quinque porticus non sanabant languentes? Quia si data esset lex quae posset uiuificare, omnino ex lege esset iustitia. Quare ergo continebant, quos non sanabant? Quia conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide

A ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Quid ergo fiebat ut in aqua illa turbata sanaretur, qui in porticibus sanari non poterant? Subito enim uidebatur aqua turbata, & a quo turbabatur non uidebatur. Credas hoc angelica uirtute fieri solere, non tamen sine significante aliquo sacramento. Post aquam turbatam mittebat se unus qui poterat, & sanabatur solus: post illum quisquis se mitteret, frustra faceret. Quid sibi ergo hoc uult, nisi quia uenit unus Christus ad populum Iudaeorum, & faciendo magna, docendo utilia, turbauit peccatores, turbauit aquam praesentia sua, & excitauit ad passionem suam: sed latens turbauit. Si enim cognouissent, nunc dominum gloriae crucifixissent. Descendere ergo in aquam turbatam, hoc est humiliter credere in domini passionem: ibi sanabatur unus, significans unitatem. Postea quisquis ueniret, non sanabatur, quia quisquis praeter unitatem fuerit, sanari non poterit. Videamus ergo quid uoluerit significare in illo uno, quem etiam ipse seruans unitatis mysterium, sicut praedicatus sum, de tot languentibus unum sanare dignatus est. Inuenit in annis eius numerum quendam languoris. Triginta & octo annos habebat in infirmitate. Hic numerus quomodo magis ad languorem pertineat quam ad sanitatem, paulo diligentius exponendum est. Intentos uos uolo, aderit dominus ut congrue loquar, & sufficienter audiat. Quadragenarius numerus sacratu nobis in quadam perfectione commendatur. Notum esse arbitror charitati uestra: testatur sapissime diuina scriptura: ieiunium hoc numero consecratum esse bene nostis: nam & Moyses quadraginta diebus ieiunauit, & Helias totidem, & ipse dominus noster & saluator Iesus Christus hunc ieiunij numerum impleuit. Per Moysen significatur lex, per Heliam significantur prophetae, per dominum significatur euangelium. Ideo in illo monte tres apparuerunt, ubi se discipulis ostendit in claritate uultus & uestis suae. Apparuit enim medius inter Moysen & Heliam, tanquam euangelium testimonium haberet a lege & prophetis. Siue ergo in lege, siue in prophetis, siue in euangelio, quadragenarius numerus nobis in ieiunio commendatur. Ieiunium autem magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis uoluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium, ut abnegantes impietatem & seculares cupiditates, temperanter & iuste & pie uiuamus in hoc seculo. Huic ieiunio quam mercedem addit Apostolus? Sequitur & dicit, Expectantes illam beatam spem & manifestationem gloriae beati dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. In hoc seculo quasi quaedam abstinentiam celebramus, cum bene uiuimus, cum ab iniquitatibus & ab illicitis uoluptatibus abstinemus. Sed quia haec abstinentia sine mercede non erit, expectamus beatam illam spem & reuelationem gloriae magni dei & saluatoris Iesu Christi. In illa spe, cum fuerit de spe facta res, accepturi sumus mercedem denarium. Ipsa enim merces redditur operariis in uinea laborantibus secundum euangelium, quod uos credo reminisci: neque enim omnia commemoranda sunt tanquam rudibus & imperitis. Denarius ergo qui accepit nomen a numero decem redditur, & coniunctus quadragenario fit quinquagenarius: unde cum labore celebramus quadagesimam ante pascha, cum letitia uero tanquam acceptam mercedem quinquagesimam post pascha. Nam huic tanquam salutari labori boni operis, qui pertinet ad quadragenarium numerum, additur quietis & felicitatis denarius ut quinquagenarius fiat. Significauit hoc & ipse dominus Iesus multo apertius, quando post resurrectionem quadraginta diebus conuersatus est in terra cum discipulis suis, quadagesimo autem die cum ascendisset in caelum, peractis decem diebus misit mercedem spiritus sancti. Significata sunt ista, & quibusdam significationibus res ipsae praeuictae sunt. Significationibus pascimur, ut ad res ipsas durantes peruenire possimus. Operarii enim sumus, & adhuc in uinea laboramus, finito die, finito opere, merces restituetur. Sed quis operarius perdurat ad percipiendam mercedem, nisi qui pascitur cum laborat? Non enim & tu operario tuo mercedem solam daturus es: non enim afferes illi unde uires reparet in labore? Pascis utique cui mercedem daturus es. Proinde & nos dominus in istis scripturarum significationibus laborantes pascit: nam si ista intelligendorum sacramentorum letitia subtrahatur a nobis, deficimus in labore, & non erit qui perueniet ad mercedem. Quomodo ergo quadragenario numero perficitur opus? Fortasse ideo, quia lex in decem praeceptis data

i 3 est.

Unus christus liberat nos a maledictione legis.

math. 20.

De consuetudine ieiunij et abstinentiae

Ad Titum 2.

math. 20.

Lex pascit ostendit, sed non saluat.

Gal. 3.

est, & per totum mundum prædicanda erat lex: qui totus mundus quatuor partibus commēdatur, oriente & occidēte, meridie & aquilone: unde denarius per quatuor multiplicatus, ad quadragenariū peruenit: uel quia per euangelium quod quatuor libros habet, impletur **Matth. 5** lex, quia in euangelio dictū est, Non ueni soluere legē, sed adimplere. Siue ergo illa, siue ista causa, siue alia aliqua probabiliore quæ nos latet, doctiores nō latet, certū est tamē quadragenario numero significari quandā perfectionē in operibus bonis, quæ maxime opera bona exercētur in abstinētia quadam ab illicitis cupiditatibus seculi, hoc est, generali ieiunio. **Rom. 15** Audi & Apostolum dicentē, Plenitudo legis charitas. Charitas unde? Per gratiam dei, per spiritū sanctum. Nō enim habemus illā ex nobis, quasi facientes illā nobis. Dei donū est & magnum donū: quoniam charitas dei, inquit, diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū qui datus est nobis. Charitas ergo implet legē, & uerissime dictū est, Plenitudo legis charitas. Quæramus hanc charitatē, quemadmodū commēdatur à dño. Memētote quid proposuerim, numerū triginta octo annorum in illo languido. Volo exponere quare numerus ille trigessimus & octauus, languoris sit potius q̃ sanitatis. Ergo, ut dicebā, charitas implet legē. Ad plenitudinē legis in omnibus operibus pertinet quadragenarius numerus. In charitate autē duo præcepta nobis cōmendātur. Intuemini obsecro & figite memoriæ quod dico, ne sitis contēptores uerbi, ne fiat anima uestra uia, ubi grana iactata nō germinant: & uenient, inquit, uolatilia cœli & colligent ea. Percipite & recōdite cordibus uestris: charitas præcepta **Matth. 22** duo sunt à dño commēdata. Diliges dominū deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua: & diliges proximum tuū sicut teipsum: in his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Merito & illa uidua omnes facultates suas, duo minuta misit in dona dei: merito & pro illo languido à latronibus fauciato, stabularius duos nummos accepit unde sanaretur: merito apud Samaritanos biduum fecit Iesus, ut eos charitate firmaret. Binario ergo isto numero cū aliquid boni significatur, maxime bipertita charitas commendatur. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, & lex nō impletur nisi in gemino præcepto charitatis, quid miraris quia languebat, qui ad quadraginta duo minus habebat? Videamus proinde iā quo sacramēto iste languidus curetur à dño. Venit enim ipse dñs, charitatis doctor, charitate plenus, breuiās, sicut in illo prædictū est, uerbum super terrā, & ostēdit in duobus præceptis charitatis pendere legē & prophetas. Inde ergo pependit Moyse quadragenario suo, inde Helias cū suo, hunc numerū attulit dominus in testimonio suo. Curatur iste languidus à præsentē dño, sed prius quid ei dicit? Vis sanus fieri? Respōdit ille hominem se nō habere, à quo in piscinā mittatur. Vere necessarius erat illi homo ad salutē: sed homo ille qui deus est. Unus enim deus, unus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Venit ergo homo qui erat necessarius, quare sanitas differtur? Surge, inquit, tolle grabatum tuum & ambula. Tria dixit, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Sed surge, non operis imperium fuit, sed operatio sanitatis. Sano autem duo imperauit, tolle grabatum tuū, & ambula. Rogo uos, cur non sufficeret, ambula? Aut certe cur non sufficeret, surge? Neq; enim ille cum sanus surrexisset, in loco remāisset: nōne ad hoc surrexisset ut abisset? Mouet ergo me etiā q̃ duo præcepit, qui illū iacentē duobus minus inuenit: tanq̃ enim duo quædā iubēdo quod minus erat impleuit. Quomodo ergo inueniamus in his duobus dñi iussis, duo illa præcepta significata esse charitatis? Tolle, inquit, grabatum tuū & ambula. Quæ sunt illa duo præcepta fratres, recolite mecum. Notissimi enim esse debent, nec modo tantū uenire in mentē cū cōmemorantur à nobis, sed delerī nūq̃ debēt de cordibus uestris. Semper omnino cogitate, diligendū esse deū & proximū. Deū ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: & proximū tanq̃ teipsum. Hæc semper cogitāda, hæc meditāda, hæc retinēda, hæc agēda, hæc implēda sunt. Dei dilectio prior est ordine præcipiēdi, proximi autē dilectio prior est ordine faciēdi. Neq; enim qui tibi præciperet dilectionē istā in duobus præceptis, prius tibi cōmendaret proximum, & postea deū: sed prius deū, postea proximū. Tu autē quia deū nondū uides, diligēdo proximū prome

reris

A reris quem uideas: diligēdo proximum, purgas oculū ad uidendum deum, euidenter Ioanne dicente, Si fratrem quē uides non diligis, deum quē non uides quomodo diligere poteris? **1. Ioan. 4** Ecce dicitur tibi, dilige deum. Si dicas mihi, ostēde mihi quem diligam: quid respōdebo nisi quod ait ipse Ioannes: Deum nemo uidit unq̃. Et ne te alienū omnino à deo uidendo esse **Ioan. 1** arbitreris, Deus, inquit, charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo. Diliges ergo proximū: & intue in te, unde diligis proximū, ibi uidebis ut poteris deū. Incipe ergo diligere proximū: Frange esuriētī panem tuū, & egenos sine tecto, induc in domū tuā. **Matth. 23** Si uideris nudū, uesti, & domesticos seminis tui ne despexeris. Faciens autē ista quid conserueris? Tunc erumpet uelut matutina lux tua. Lux tua deus est, tibi matutina, quia post noctem seculi tibi ueniet: nā ille nec oriētur nec occidet, quia semper manet. Erit tibi matutinus redeunti, qui tibi occasum fecerat pereunti. Ergo tolle grabatū tuū, mihi uidetur dixisse, dilige proximum tuum. Sed clausum est adhuc, & expositione indiget quātum arbitror, quare in tollendo grabato dilectio proximi commēdatur: nisi forte hoc nos offendit, quia per grabatum rem quandā stolidā & insensatā proximus commēdatur. Nō irascatur proximus, si cōmendatur nobis per rē quæ sine anima & sine sensu est. Ipse dñs & saluator noster Iesus Christus lapis angularis dictus est, ut duos conderet in se. Dictus est & petra unde aqua profluxit, Petra autē erat Christus. Quid ergo mirū, si petra Christus, lignum proximus? Non tamen quaecunq; lignū, quomodo nec illa quascunq; petra, sed unde aqua profluxerat sitientibus. Nec quascunq; lapis, sed angularis, qui in semetipso copulauit duos parietes ē diuerso uenientes: sic nec quaecunq; lignū proximum acceperis, sed grabatū portans. Quid ergo in grabato obsecro te? Quid, nisi quia ille languidus grabato portabatur? Sanatus autē grabatū portat. Quid dictū est ab Apostolo? Inuicem onera uestra portate, & sic **Gal. 6** adimplebitis legē Christi. Lex ergo Christi charitas est, nec charitas impletur nisi inuicem onera nostra portemus. Sufferētes, inquit, inuicem in dilectione, studētes seruare unitatem **Ephes. 4** spiritus in uinculo pacis. Cum esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum. Inuicē onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Sic adimplebis o homo quod tibi deerat. Tolle ergo grabatum tuum, sed cū tuleris, noli remanere: ambula, diligēdo proximū, & curā habendo de proximo tuo. Iter agis, quod iter agis, nisi ad dominum deum tuū, ad eum quē diligere debemus ex toto corde, ex tota anima, ex tota mēte? Ad dominū enim nondū peruenimus, sed proximū nobiscum habemus. Porta ergo eum cū quo ambulas, ut ad eū peruenias, cū quo manere desideras. Tolle ergo grabatum tuū & ambula. Fecit hoc ille, & scandalizati sunt Iudæi. Videbant enim hominem die sabbati portātem grabatum suū, nec calūniabantur domino q̃ sanū fecerat sabbato, ut eis responderi posset, quia si cuiusq̃ eorum iumentum in puteum cecidisset, utiq; die sabbati erueret illud, & saluaret iumentum suū. Non utiq; iam illi obijciebant q̃ die sabbati sanatus esset homo, sed q̃ portaret grabatum suū. Si sanitas nō erat differēda, nunquid & opus fuerat imperandum? Non licet tibi, inquiunt, facere quod facis, tollere grabatum tuum. Et ille autorem sanitatis suæ obijciebat calumniatoribus: Qui, inquit, me fecit sanum, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum & ambula. Non acciperem iussionem, à quo acceperam sanitatem? Et illi, Quis est ille homo qui tibi dixit, Tolle grabatum tuum & ambula? Sed qui sanus erat factus nesciebat quis esset, à quo hoc audierat. Iesus autem, cum hoc fecisset & iussisset. Declinauerat ab eo in turba. Videte quēadmodum & hoc impleatur. Portamus proximum, & ambulamus ad deum, sed eum ad quem ambulamus, nondum uidemus. Ideo & ille nondum nouerat Iesum: Sacramentum hoc commendatum est, quia in eum credimus quem nondum uidemus. Et ut non uideamus, declinat in turba. Difficile est in turba uidere Christum. Solitudo quædam necessaria est menti nostræ, quædam solitudine intentionis uidetur deus. Turba strepitum habet, uisio ista secretum desiderat. Tolle grabatum tuum, porta portatus proximum tuū, & ambula ut peruenias. Noli Iesum quærere in turba, nō est tanq̃ unus de turba. Præuenit omnem turbam, prior ascendit de mari

i 4 piscis

piscis ille magnus (piscem Christum dixit) & in cœlis sedet interpellans pro nobis. Tantq̃ sacerdos magnus unus intrauit in interiora ueli, turba foris stat. Ambula tu qui portas proximum tuum, si didicisti portare qui solebas portari. Deniq̃ modo nondū nosti Iesum, nondum uides Iesum. Quid postea sequitur? Quoniam nō destitit ille tollendo grabatū suum & ambulando. Vidit eum postea Iesus in templo. In turba non eum uidit, in templo uidit. Dominus quidem Iesus & in turba eum uidebat & in templo: ille autem languidus Iesus in turba nō cognouit, in templo cognouit. Peruenit ergo ille ad dominū, uidit eum in templo, uidit eū in loco sacro, in loco sancto. Et quid ab eo audit? Ecce iam sanus factus es, noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Tunc ille postea uidit Iesum & cognouit Iesum autorem sanitatis suæ, non fuit piger in euangelizādo quem uiderat. Abijt & nunciavit Iudæis, quia Iesus esset, qui eum sanum fecerat. Ille annuntiabat, & illi insaniebant. Ille salutem suā prædicabat, illi salutem suam non quærebant. Persequebantur Iudæi dominum Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Quid ergo dominus modo respōdet Iudæis, audiamus. De sanis factis hominibus sabbato, dixi quid soleat respondere, quia iumenta sua non contemnebant sabbato uel liberando uel alendo. De portato grabato quid respondit? Manifestum opus corporale factum erat ante oculos Iudæorum, nō sanitas corporis, sed operatio corporis, quæ non uidebatur ita necessaria quæadmodum sanitas. Aper te ergo dominus dicat sacramentum sabbati, & signum obseruandi unius diei ad tempus datum esse Iudæis, impletionem uero ipsam sacramenti in illo uenisse. Pater meus, inquit, usq̃ modo operatur & ego operor. Misit in eos magnum tumultum, aduētū domini turbatur aqua: sed qui turbat, latet, & tamen sanandus est turbata aqua æger unus magnus, passo domino totus mundus. Videamus ergo responsionem ueritatis. Pater meus, inquit, usq̃ modo opatur & ego operor. Falso ergo dixit scriptura, quia deus requieuit ab omnibus operibus suis in die septimo. Et cōtra hanc scripturam per Moysen ministratam, loquitur dominus Iesus, cū ipse dicat Iudæis, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit. Videte ergo ne aliquid uoluit significari Moyses, q̃ deus requieuit die septimo: non enim defecerat deus operando creaturam suam, & indigebat requie sicut homo. Quomodo defecerat qui uerbo fecerat? Tamen & illud uerum est, quia requieuit deus ab omnibus operibus suis in die septimo: & hoc uerum est, quod ait Iesus, Pater meus usq̃ modo operatur & ego operor. Sed quis explicet uerbis, homo hominibus, infirmus infirmis, indotus discere cupientibus, & forte si quid sapit promere & explicare non ualens hominibus, difficile forte capientibus, etiam si explicari possit quod capitur: Quis, inquam, fratres mei explicet uerbis, quomodo deus & quietus operetur, & operas quiescat? Obsecro uos, ut hoc uobis proficientibus differatis: uisio enim ista templum dei quærit, sanctum locum quærit. Portate proximum & ambulate, ibi eum uidebitis, ubi uerba hominum non queratis. Hoc forte potius dicere ualeamus, quia & in eo q̃ deus in die septimo requieuit, ipsum dominū saluatorem nostrum Iesum Christum qui hæc loquebatur & dicebat, Pater meus usq̃ modo operatur & ego operor: magno sacramento significauit: quia & dominus Iesus utiq̃ deus, ipse est enim uerbum dei, & audistis quia in principio erat uerbum, & non quaecumq̃ uerbum, sed deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta sunt, forte significatus est requieturus in die septimo ab omnibus operibus suis. Legite enim euāgelium, & uidete quanta operatus sit Iesus. Operatus est salutē nostram in cruce, ut impleretur in eo omnia prædicta prophetarum. Coronatus est spinis, suspensus est in ligno, dixit sitio, accepit acetum in spongia, ut impleretur quod dictum est, Et in siti mea potauerunt me aceto. At ubi impleta sunt omnia opera eius: sexta sabbati inclinato capite tradidit spiritum, & in sepulchro sabbato requieuit ab omnibus operibus suis. Ergo tantq̃ diceret Iudæis, Quid expectatis ut non operer sabbato? Sabbati dies ad significationem meā uobis præceptus est. Opera dei attenditis, ego ibi erā cum fierent, per me facta sunt omnia. Ego noui, pater meus usq̃ modo operatur. Operatus est pater lucē, sed dixit, ut fieret lux. Si dixit, uerbo operatus est, Verbum eius

A eius ego eram, ego sum, per me factus est mundus in illis operibus, per me regitur mundus in istis operibus. Pater meus & tunc operatus est cum fecit mundum, & usq̃ nunc operatur cū regit mundū: ergo & per me fecit cū fecit, & per me regit cū regit. Dixit hæc, sed quibus? Surdis, cæcis, claudis, languidis, medicum nō agnoscētib, & tantq̃ in phrenesi mēte perditā occidere uolentibus. Proinde quid secutus euangelista dixit, Hinc ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluebat sabbatū, sed & patrem suum dicebat deum. Non quomocumq̃, sed quid? Aequalem se faciens deo. Nā omnes dicimus deo, Pater noster qui es in cœlis. Legimus & Iudæos dixisse, cū tu sis pater noster. Ergo non hinc irascebantur, quia patrem suū dicebat deum, sed q̃ longe alio modo q̃ homines. Ecce intelligunt Iudæi quod non intelligunt Ariani. Ariani quippe inaequalem patri filium dicunt, & inde hæresis pulsata ecclesiā. Ecce ipsi cæci, ipsi interfectores Christi, intellexerūt tamen uerba Christi. Nō eum intellexerūt esse Christū, nec eum intellexerūt filium dei: sed tamen intellexerūt in illis uerbis, quia talis cōmendaretur filius dei, qui æqualis esset deo. Quis erat nesciebant, talem tamen prædicari agnoscēbat, quia patrem suū dicebat deum, æqualem se faciens deo. Nōne erat ergo æqualis deo? Non ipse se faciebat æquale deo, sed ille illū genuerat æqualem. Si se ipsum faceret æqualem deo, caderet per rapinam: Qui enim se uoluit æqualem facere deo cū non esset, cecidit, & ex angelo factus est diabolus: & hanc superbiam homini propinauit, unde ipse deiectus est: nā hoc dixit homini, cui stanti lapsus inuidit, Gustate, & eritis sicut dii, id est, usurpatione rapite quod facti nō estis, quia & ego rapiēdo deiectus sum. Non hoc prodebat, sed hoc suadebat. Christus autē æqualis patri natus erat, nō factus, natus de substantia patris. Vnde illū sic cōmēdat Apostolus, Quia cū in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse se æquale deo. Quid est, non rapinā arbitratus est esse se æqualem deo? Nō usurpauit æqualitatem dei, sed erat in illa in qua natus erat: & nos ad æquale deum quomodo perueniremus, semetipsum exinaniuit formā serui accipiens. Nō ergo se exinaniuit amittēs quod erat, sed accipiēs quod nō erat. Hæc formā serui cōtemnentes Iudæi, dñm Christum æquale patri intelligere nō poterant, quamuis eū hoc de se dicere minime dubitabant: & ideo sauebāt, & adhuc tamen eos ille perferēbat, & sanitatē sauiētium requirebat.

Ab eo loco, ubi ait, Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicq̃ nisi quod uiderit patrem facientem, usq̃ ad id, ubi ait, Pater enim diligit filium & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.

Tractatus XVIII.

I OANNES euangelista inter consortes & participes suos alios euāgelistas, hoc præcipuum & propriū donum accepit à domino, super cuius pectus in conuiuio discumbebat, ut per hoc significaret, quia secreta altiora de intimo pectore eius potabat, ut ea diceret de filio dei, quæ paruulorum mētes fortassis intentas excitare possint, implere autem nondum capaces non possint. Grandiusculis autē quibusq̃ mentibus, & ad ætatem quandā interius uirilem perueniētibus, dat aliquid uerbis his, quo & exerceatur & pascatur. Audistis cum legeretur, & unde sermo iste uenerit meministis. Hæc sterno enim die lectū est, q̃ propterea uolebant Iesum Iudæi interficere, quia non solū soluebat sabbatū, sed etiā patrem suū dicebat deum, æquale se faciens deo. Quod Iudæis displicebat, hoc ipsi patri placebat. Hoc sine dubio placebat etiā eis, qui honorificat filium, sicut honorificant patrē, quia si eis nō placeat, displicebunt: Non enim deus erit maior, quia placet tibi: sed tu minor si displicet tibi. Aduersus hanc autē eorū calumniā uenientem uel de ignorantia uel de malicia loquitur dominus: nō omnino q̃ capiant, sed unde agitur & conturbentur, & fortasse cōuersi uel conturbati medicū quærant. Dicebant autē quæ scriberentur, ut etiā à nobis postea legerentur. Viderimus ergo quid in Iudæorū cordibus factū sit, cum hæc audirent: quid in nobis fiat cū hæc audimus, amplius cogitemus. Neq̃ enim natæ sunt hæreses, & quædā dogmata peruersitatis illaqueantia animas, & in profundū præcipitant, nisi dū scripturæ bonæ intelliguntur nō bene, & quod in eis nō bene intelligitur, etiā temere & audacter asseritur. Itaq̃ charissimi, ualde caute hæc audire debemus, ad quæ capiēda paruuli

paruli sumus, & corde pio & cum tremore, sicut scriptum est, hanc tenentes regulam sanitatis, ut quod secundum fidem qua imbuti sumus, intelligere ualuerimus, tantum de cibo gaudeamus: quod autem secundum sanam fidei regulam intelligere non poterimus, dubitationem adferamus, intelligentiam differamus, hoc est, ut etiam si quid nescimus, bonum tamen & uerum esse minime dubitemus. Et ego fratres qui suscepi loqui uobis, cogitandus sum a uobis qui susceperim, & quae susceperim. Suscepi enim tractanda diuina homo, spiritalia carnalis, & aeterna mortalis. Etiam a me charissimi, longe sit uana praesumptio, si uolo sanus in domo dei conuersari, quae est ecclesia dei uiui, columna & firmamentum ueritatis: pro modulo meo capio quod uobis appono. Vbi aperitur, pascor uobiscum: ubi clauditur, pulso uobiscum. Comoti sunt ergo Iudaei & indignati sunt: merito quidem, quia audebat homo aequalem se facere deo: sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant deum. Carnem uidebant, deum nesciebant: habitaculum cernebant, habitatorem ignorabant: caro illa templum erat, deus inhabitabat intus. Non ergo Iesus carnem aequabat patri, non formam serui domino comparabat: non quod factum est propter nos, sed quod erat quando fecit nos. Quis namque sit Christus (catholicis loquor) nostis, quia bene credidistis: non uerbum tantum, nec caro tantum, sed uerbum caro factum est, ut habitaret in nobis. Recensete de uerbo quod nostis. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: hic aequalitas cum patre. Sed uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: hac carne minor est patre. Ita pater & aequalis & maior: aequalis uerbo, maior carne: aequalis ei per quem fecit nos, maior eo qui factus est propter nos. Ad hanc regulam sanam catholicam, quam praecipue nosse debetis, quam tenere qui nostis, a qua prorsus fides uestra labi non debet, quae nullis hominum argumentis extorquenda est cordi uestro, ut dirigamus ea quae intelligimus, & quae forte non intelligimus dirigenda ad hanc regulam, quandoque differamus cum idonei fuerimus. Nouimus ergo aequalem patri filium dei, quia nouimus in principio deum uerbum. Quid ergo Iudaei uolebant eum interficere? Quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, aequalem se faciens deo, uidentes carnem, non uidentes uerbum. Loquatur ergo & contra eos uerbum per carnem, & interior habitator sonet per habitaculum suum, ut qui potest, nouerit quis intus habitat. Quid ergo eis dicit? Respondit itaque Iesus & dixit eis, commotis quod aequalem se faceret deo. Amen amen dico uobis, non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ad haec quid responderint Iudaei, scriptum non est, & fortasse tacuerunt. Quidam tamen qui Christianos se haberi uolunt, non tacent, & quodammodo ex his uerbis concipiunt quaedam dicenda contra nos: quae contemnenda non sunt & propter ipsos & propter nos. Ariani quippe haeretici dicentes, non per carnem sed ante carnem, filium ipsum qui suscepit carnem, minorem esse quam pater est, & non esse eiusdem substantiae, cuius pater est, capiunt ex his uerbis causam calumniae, & respondent nobis. Videtis quia dominus Iesus cum animaduertisset Iudaeos ex hoc moueri, quod patri deo aequalem se faceret, & talia uerba subiunxit, ut se aequalem non esse monstraret: mouebantur enim Iudaei, aiunt, aduersus Christum, quia aequalem se faciebat deo, & uolens eos corrigere ab hoc motu Christus, & eisdem monstrare filium non esse aequalem patri, id est, aequalem deo, ait, quasi dicens, Quid irascimini, quid indignamini, non sum aequalis, quia non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Qui enim non potest, inquit, facere a se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, utique minor est, non aequalis. In hac regula cordis sui distorta & praua, haereticus audiat nos nondum obiurgantes, sed adhuc quasi quarentes, & explicet nobis quod sentit. Puto enim o quisquis ille est, faciamus eum tamquam praesentem adesse. Tene nobiscum, quia in principio erat uerbum. Teneo, inquit, & quia uerbum erat apud deum. Et hoc, inquit, teneo, Sequere ergo, & hoc fortius tene, quia deus erat uerbum. Et hoc, inquit, teneo: sed ille deus maior, ille deus minor. Iam nescio quid paganum redolet, cum Christiano me loqui arbitrabar. Si est deus maior & deus minor, duos deos colimus, non unum deum. Quare, inquit, & tu non duos deos dicis aequales sibi? Hoc ego non dico.

Aequalitas

A Aequalitatem enim istam sic intelligo, ut ibi intelligam etiam indiuiduam charitatem: & si indiuiduam charitatem, perfectam unitatem. Si enim charitas quam misit hominibus deus, de multis hominum cordibus fecit cor unum, & multas hominum animas fecit animam unam: sicut de credentibus seseque inuicem diligentibus scriptum est in actibus apostolorum, Erat illis anima una & cor unum in deum. Si ergo anima mea & anima tua cum idem sapimus nosque diligimus, sit anima una: quanto magis pater deus & filius deus, in fonte dilectionis deus unus est? Verum ad haec uerba quibus commotum est cor tuum, intende, & recole mecum quod de uerbo requirebamus. Si iam tenemus, deus erat uerbum, adiungo illud, quia cum dixisset, Hoc erat in principio apud deum: continuo subiicit euangelista, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nunc te quaerendo exagito, nunc te contra me moueo, & te contra te interpellor. Tene tantum memoriter ista de uerbo, Quia deus erat uerbum: & omnia per ipsum facta sunt. Audi iam uerba quibus commotus es, ut minorem diceres filium: nempe quia dixit, Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ita, inquit, expone mihi paululum, sic quantum opinor intelligis, quoniam quaedam facit pater, filius autem attendit quemadmodum facit pater, ut possit & ipse ea facere, quae uiderit patrem facientem. Duos quasi fabros constituisti, ita patrem & filium, ut etiam magistrum & discipulum: quomodo solent patres fabri docere filios suos artem suam. Ecce descendo ad carnalem sensum tuum, ita interim cogito ut tu: uideamus si cogitatio haec nostra inueniat exitum secundum illa, quae iam de uerbo pariter locuti sumus, pariterque sentimus, quia deus uerbum, & omnia per ipsum facta sunt. Pone igitur patrem tantum fabrum, quaedam opera facientem, filium autem tantum discipulum, qui non potest facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: intendit enim quodammodo in manus patris, ut quomodo uiderit eum fabricare, sic & ipse tale aliquid fabricet in operibus suis. Sed pater iste omnia illa quae facit, & uult ut attendat eum filius, & talia & ipse faciat per quem facit. Eia nunc est ut assis sententiae tuae priori, quam mecum recensuisti, mecumque tenuisti, quia in principio uerbum, & apud deum uerbum, & deus uerbum, & omnia per ipsum facta sunt. Tu ergo cum mecum tenueris, quia per uerbum facta sunt omnia, rursum carnali sapore & puerili motu facis tibi in animo deum facientem, & uerbum attendentem, ut cum fecerit deus, faciat & uerbum. Quid enim fecit deus praeter uerbum? Si enim facit, non omnia per uerbum facta sunt, perdidisti quod tenebas. Si autem omnia per uerbum facta sunt, corrige quod male intelligebas. Fecit pater, & non fecit nisi per uerbum. Quomodo attendit uerbum ut uideat patrem facientem sine uerbo, quod similiter faciat uerbum? Quicquid fecit pater, per uerbum fecit, aut falsum est, omnia per ipsum facta sunt: sed uerum est, omnia per ipsum facta sunt. Parum fortasse tibi uidebatur, Et sine ipso factum est nihil. Recede ergo ab ista carnis prudentia, & quaeramus quem admodum dictum sit, Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quaeramus, si digni sumus qui apprehedamus. Fateor enim, magna res est, ardua omnino, uidere facientem patrem per filium, non singula opera facientem patrem & filium, sed quodlibet opus patrem per filium, ut nulla opera fiat uel a patre sine filio, uel a filio sine patre: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quibus in fundamento fidei firmissime constitutis, iam quale est uidere, quia non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem? Quaeris, ut opinor, nosse filium facientem: quaere prius nosse filium uidentem. Certe quid enim ait? Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Intende quod dixit, nisi quod uiderit patrem facientem. Praecedit uisio, & sequitur effectio: uidet enim ut faciat. Tu quid quaeris iam nosse quomodo faciat, dum nondum scias quomodo uideat? Quid curris ad id quod posterius est, relicto quod prius est? Videt enim se dixit & facientem, non facientem & uidentem, quia non potest a se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Vis ut explicem tibi quomodo faciat? Tu mihi explica quomodo uideat. Si hoc tu explicare non potes, nec ego illud: si hoc tu percipere nondum es idoneus, nec ego illud. Vterque ergo nostrum quaerat, uterque pulset, ut uterque accipere mereatur. Quid quasi doctus

doctus calumniaris indocto? ego ad faciendū, tu ad uidendū, ambo indocti à magistro **C** quæramus, nō in schola eius pueriliter litigemus. Tamen simul iam didicimus, quia omnia per ipsum facta sunt. Ergo manifestum est, quia nō alia opera facit pater, quæ uideat filius, ut & ipse faciat similia, sed eadē opera facit pater per filium, quia omnia per uerbum facta sunt. Iam quomodo faciat deus quis nouit? Non dico quomodo fecerit mūdum, sed quomodo fecerit oculum tuum, cui carnaliter inhærens, uisibilia inuisibilibus comparas. Talia enim de deo cogitas, qualia his oculis uidere cōsuesti. Si autē istis oculis uideri posset deus, non diceret, Beati mundo corde, quia ipsi deum uidebunt. Ergo habes oculum corporis ad uidendū fabrum, sed nondum habes oculum cordis ad uidendū deum: ideo quod soles uidere in fabro, transferre uis in deum. Pone in terra terrena, sursum cor. Quid ergo fratres charissimi? Explicaturi sumus nos quod interrogauimus, quomodo uideat uerbū, quomodo pater uideatur à uerbo, quid sit uidere uerbi? Non sum tam audax, tam temerarius, ut hoc me explicare pollicear uobis. Vtūq; suspicor modulum uestrum, noui tamen meum. Si ergo placet, nō diutius immoremur, percurramus lectionem, & uideamus uerbis domini turbati corda carnalia: ad hoc turbati, ne in eo quod tenent, remaneāt. Extorqueatur tanq; puerile ludicrum, nescio quid, quo se male auocant, ut possint inferi utiliora grandioribus, ut possint proficere qui repebāt in terra. Surge, quare, suspira, anhela desiderio, & ad clausa pulsa. Si autem nondum desideramus, nondum inhiamus, nondū suspiramus, margaritas quibuscunq; proiecturi sumus, aut margaritas qualescunq; nos ipsi inuenturi sumus? Non uerim ergo charissimi desiderium in corde uestro: mores perducunt ad intelligentiā: genus uitæ perducit ad genus uitæ. Alia uita terrena, alia uita cōlestis: alia uita pecorum, alia uita hominum, alia uita angelorum. Vita pecorū, terrenis uoluptatibus æstuat, sola terrena conquirat, in hæc prona atq; projecta est: uita angelorū sola cōlestia: uita hominum media est inter angelorum & pecorum. Si uiuit homo secundū carnem, pecoribus cōparatur: si uiuit secundū spiritum, angelis sociatur. Quando secundū spiritum uiuis, quare etiā in ipsa angelica uita, utrum paruus an grandis sis. Si enim adhuc paruus es, dicūt tibi angeli, cresce: nos panem manducamus, tu lacte nutrire, lacte fidei, ut peruenias ad cibum spei. Si autē adhuc inhiatur sordidis uoluptatibus, si adhuc fraudes cogitantur, si mēdacia nō uitantur, si mendacia periurijs cumulantur, tam immūdum cor audet dicere, Explica mihi, quomodo uidet uerbum? etiā si possim, etiā si iam uideam. Porro autē si forte ego non sum in his moribus, & tamen ab ista uisione longe sum: quantum ille qui nondū isto superno desiderio rapitur, terrenis desiderijs prægrauatur? Multum interest inter aduersantem & desiderantem: & iterum multum interest inter desiderantem & fruientem. Viuis ut pecora, aduersaris: angeli perfruuntur. Tu autem si non uiuis ut pecora, iam nō aduersaris. Desideras aliquid & non capis, inchoasti ipso desiderio uitā angelorum: crescat in te & perficiatur in te, & capias hoc non à me, sed ab illo qui & me fecit & te. Tamen nō utcunq; nos dimisit & dominus qui uoluit intelligi: quia in eo quod dixit, Non potest filius à se facere quicq; nisi quod uiderit patrem facientem, nō alia opera pater facit quæ uideat filius, & alia filius cum uiderit patrem facientem, sed eadem opera ipsa & pater & filius. Secutus enim ait, Quæcunq; ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Non cum ille fecerit, alia filius similiter facit: sed quæcunq; ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Si hæc facit filius quæ fecerit pater, per filiū facit pater. Si per filium facit quæ facit pater, non alia pater, alia filius facit, sed eadē opera sunt patris & filij. Et quomodo eadē facit & filius, & eadem & similiter? Ne forte eadē sed dissimiliter: eadem inquit, & similiter. Et quomodo possit eadem non similiter: accipite exemplum, quod puto ad uos non sit grande. Cū scribimus litteras, facit eas primo cor nostrum, & deinde manus nostra. Certe unde omnes acclamatis, nisi quia cognouistis certum esse quod dixi, & manifestum omnibus nobis? Litteræ fiunt primo à corde nostro, deinde à corpore nostro. Manus seruit imperati cordi, eadem litteras facit & cor & manus. Nunquid alias cor, alias manus? Nam aliud est cor, aliud est manus. Eadem quidē facit manus, sed non similiter. Cor enim

quinq; genera uite,

similitudo scribentis
litterarum

A enim nostrum facit eas intelligi inuisibiliter: manus autem uisibiliter. Ecce quomodo fiunt ea dem & dissimiliter. Vnde parum fuit domino dicere, quæcunq; pater fecerit, hæc & filius facit, nisi adderet, & similiter. Quod si enim hoc modo intelligeres, quomodo quæcunq; cor facit, hæc & manus facit, sed nō similiter. Hic uero addidit, hæc & filius similiter facit. Si & hæc facit & similiter facit, expergiscere, erigatur Iudæus, credat Christianus, conuincatur Arius hæreticus, æqualis est patri filius. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Ecce est illud, demonstrat, cui? Vtiq; quasi uidenti. Redimus ad id quod explicare non possumus, quomodo uerbū uideat. Ecce homo factus est per uerbū: sed homo habet oculos, habet aures, habet manus, diuersa mēbra in corpore. Per oculos potest uidere, per aures potest audire, per manus operari: diuersa membra, diuersa membrorum officia: non potest illud membrum quod potest alterum, tamen propter corporis unitatem, oculus & sibi & auri uidet, & auri sibi & oculo audit. Nunquid tale aliquid in uerbo arbitrandum est esse, quoniam omnia per ipsum? & dixit scriptura in psalmo, Intelligite qui in sapientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem nō audiet, aut qui finxit oculū non cōsiderat? Si ergo finxit oculum uerbū, si plantauit aurem uerbū, quia omnia per uerbū, non possumus dicere, non audit uerbū, non uidet uerbū, ne obiurget nos psalmus & dicat, Stulti aliquando sapite. Itaq; si audit uerbum & uidet uerbū, audit filius & uidet filius. Nunquid tamen & in ipso diuersis locis quæsituri sumus oculos & aures? Aliunde audit, aliunde uidet, & auri eius non potest quod oculus: & oculus non potest quod potest aures? An totus ille uisus est, & totus auditus? Forte ita, imò non forte, sed uere ita, dum tamen & ipsum eius uidere, & ipsum eius audire, longe alio modo quàm nostrū sit: & uidere & audire simul in uerbo est, nec aliud ibi est audire, & aliud uidere, sed auditus uisus, & uisus auditus. Et nos qui aliter audimus, aliter uidemus, hoc unde nouimus? Redimus forte ad nos, si non sumus præuicacatores, quibus dictū est, Redite præuicacatores ad cor, redite ad cor: qd itis à uobis, & peritis à uobis? quid itis solitudinis uias? Erratis uagādo, redite, quod ad dominū cito est: primo redi ad cor tuū, exul à te uagaris foris: te ipsum non nosti, & quæris à quo factus es: redi redi ad cor, tolle te à corpore. Corpus tuū habitatio tua est: cor tuū sentit etiam per corpus tuum: sed corpus tuum non quod cor tuum: dimitte corpus tuum, redi ad cor tuū. In corpore tuo inueniebas alibi oculos, alibi aures, in corde tuo nūquid hoc inuenis? an in corde nō habes aures: de quibus ergo dominus dicebat, Qui habet aures audiendi audiat: an in corde nō habes oculos? Vnde dicit Apostolus, Illuminatos oculos cordis uestri: Redi ad cor, uide ibi qd sentias forte de deo quia ibi est imago dei. In interiore homine habitat Christus, in interiore homine renouaris ad imaginē dei, in imagine sua cognosce autorem eius. Vide quemadmodū omnes corporis sensus cordi intrō nunciant id, quod senserint foris. Vide quam multos ministros habeat unus interior imperator, & quid apud se etiā sine his ministris agat. Renunciant oculi cordi alba & nigra, renunciant aures eidem cordi canora & dissona. Renunciant nares eidē cordi odora & putentia. Renunciant gustus eidem cordi amara & dulcia. Renunciant tactus eidē cordi lenia & aspera. Renunciat sibi ipsum cor iusta & iniusta. Cor tuū & uidet & audit, & cætera sensibilia dijudicat, & quod non aspirant corporis sensus, iusta & iniusta, mala & bona discernit. Ostēde mihi oculos, aures, nares cordis tui. Diuersa sunt quæ ad cor tuum referuntur, & diuersa ibi membra non inueniuntur. In carne tua alibi audis, alibi uides: in corde tuo ibi audis, ubi uides. Si hoc imago, quanto potentius ille cuius est imago? Ergo & audit filius & uidet filius, & ipsa uisio & auditio filius: & hoc est illi audire quod esse, profecto & hoc est illi uidere quod esse. Tibi nō hoc est uidere quod esse, quia & si perdas uisum, potes esse: & si perdas auditum, potes esse. Putamus ne pulsauimus? Erectum est aliquid in nobis quod uel tenuiter suspicemur, unde lumen ueniat nobis: puto fratres, quia cum loquimur ista, & cum meditamur, exercemus nos. Et cum exercemus nos in ipsis, & rursus quasi reflectimur pondere nostro ad ista consueta, tales sumus quales lippientes, cum producuntur ad uidendum lumen, si forte antea uisum

roma 12

psalm. 93

Esai. 46

Luc. 8
Eph. 1

k omnino

omnino non habebant, & incipiunt eundem uisum per diligentiam medicorum utcumque reparare, & cum probare uult medicus quantum salutis eis accesserit, tentat & eis ostendit e quod uidere desiderant, & non poterant cum cæci essent, & redeunte iam utcumque acie oculorum, producuntur ad lumen. Et cum uiderint fulgorem, in ipso reuerberantur quodāmodo, & respondet medico demonstranti, iam iam uidi, sed uidere non possum. Quid ergo facit medicus, Reuocat ad solita & addit collyriū, ut ad illud quod uisum est, & uideri non potest, desiderium nutriat, & ex ipso desiderio curetur plenius, & si qua mordacia reparanda sanitati adhibentur, fortiter ferat, ut amore illius lucis accessus dicat sibi, Quando erit ut illud firmis oculis uideam, quod saucijs infirmisq; nō potui? Urget medicū, & rogat ut curet. Ergo fratres, si forte tale aliquid factum est in cordibus uestris, si utcumque erexistis cor uestrum ad uidendum uerbum, & ipsius luce reuerberati ad solita recidistis, rogate medicum ut adhibeat collyria mordacia, præcepta iustitiæ. Est quod uideas, sed non est unde uideas. Nō mihi antea credebas, quia est quod uideas, duce quadam rationis adductus es: propinquasti, intendisti, palpitaſti, refugisti. Scis certe esse quod uideas, sed idoneū nō te esse qui uideas. Ergo curare. Quæ sunt collyria? Noli mētiri, noli periurare, noli adulterari, noli furari, noli fraudare. Sed consueſti, & cum aliquo dolore à cōsuetudine reuocaris, hoc est quod mordet, sed sanat: nā dico tibi liberius ex timore & meo & tuo, si curari restiteris, & esse idoneus ad perfruendum hac luce neglexeris, ualitudine oculorum tuorum tenebras amabis, & amādo tenebras, in tenebris remanebis, & remanendo in tenebris, etiā in tenebras exteriores proſiſceris: tibi erit fletus & stridor dentiū. Si nihil in te faciebat amor lucis, faciat timor doloris. Sufficiens me locutū arbitror, & lectionem tamen euangelicam non finiui. Si dicam reliqua, onerabo uos, & timeo ne etiam quod haustum est effundatur. Sufficiant ergo ista charitati uestre. Debitores sumus, non nunc, sed semper quandiu uiuimus, quia propter uos uiuimus: ueruntamen uitam nostram istā infirmā, laboriosā, periculosā, in hoc mundo cōsolamini bene uiuendo. Nolite nos contristari & atterere malis moribus uestris. Cū enim offendimur mala uita uestra, si refugiamus à uobis, & separemus nos à uobis, & ad uos nō accedamus, nōne conqueremini et dicetis, & si languebamus curaretis, & si infirmabamur uisitarētis? Ecce curamus, ecce uisitamus, sed non nobis fiat quomodo audistis ab Apostolo, Timeo ne sine causa laborauerim in uos.

Matth. 22

Ab eo quod scriptum est, Non potest à se filius facere quicquā, nisi quod uiderit patrem facientē, usq; ad id quod ait, Quia non quero uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Tract. XIX.

Sermone pristino quantum nostrum mouit affectum, & intelligendi paupertatem, locuti sumus ex occasione uerborum euangelicorum ubi scriptum est, Nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quid sit uidere filij, hoc est uidere uerbi, quia filius uerbum, & quia per uerbū facta sunt omnia, quomodo possit intelligi, quod uideat filius primo patrem facientem, tunc demum & ipse faciat quæ facta conspexerit, cum pater nihil nisi per filium fecerit: omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Non tamen explicatū aliquid diximus, quia nec explicatum aliquid intelleximus. Aliquando enim sermo deficit, ubi etiā intellectus proficit: quanto magis sermo patitur defectionē, quando intellectus non habet perfectionem? Nūc itaq; quantum dominus donat, breuiter percurramus lectionē, & uel hodie expleamus debitum pensum. Si quid forte remanserit uel temporis uel uirium, retractabimus si potuerimus, quantum & à nobis & apud uos fieri potest. Quid sit uidere uerbi, demonstrari uerbo non potest: omnia quippe dicta sunt hic, quæ si intelligantur secundum humanū sensum carnaliter, nihil aliud nobis facit anima plena phāsmatis, nisi quasdam imagines uelut duorum hominum patris & filij, unius ostendentis, alterius loquentis, alterius audientis, quæ omnia idola cordis sunt. Quæ si iam deiecta sunt de tēplis suis, quanto magis dericienda sunt de cordibus Christianis? Non potest, inquit, à se facere quicquā nisi

A nisi quod uiderit patrem facientem. Verum est hoc, tenete hoc: dum tamen non amittatis, quod in ipsius euangelij exordio tenuistis, quia in principio erat uerbū, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, & præcipue quia omnia per ipsum facta sunt. Quod nūc enim audistis, coniungite illi auditui, & utrumq; concordet in cordibus uestris. Sic itaq; non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, ut tamē pater ea quæ facit non faciat nisi per filium: quia filius eius est uerbū, & in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, quia omnia per ipsum facta sunt. Quæcumq; enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Nō alia sed hæc, non dissimiliter sed similiter. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Ad hoc quod supra dixit, Nisi quod uiderit patrem facientem, uidetur pertinere, & quod omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Sed si pater demonstrat quæ facit, nec filius potest facere nisi pater demonstrauerit: paterq; demonstrare non potest nisi fecerit, consequens erit ut non per filium faciat omnia pater. Porro si fixum atq; inconcussum tenemus, quia per filium omnia pater facit, antequam faciat demonstrat filio, ut filius demonstrata faciat: quæ demonstrata iam facta sunt, aliquid proculdubio pater sine filio fecit: sed non facit pater aliquid sine filio, quia filius dei uerbum dei est, & omnia per ipsum facta sunt. Remanet igitur fortasse, ut quæ pater facturus est, demonstrat facienda ut per filium sint facta: nam si filius ea facit quæ pater facta demonstrat, non utiq; per filium facit. Monstrari enim non possent filio nisi facta: filius facere non posset, nisi monstrata fuerint: ergo sine filio facta? Sed uerum est, omnia per ipsum facta sunt: ergo antequam facta, monstrata sunt. Sed hoc diximus differendum esse, quo redeundum sit, percurſa lectione, si ut diximus, aliquid uel temporis uel uirium nobis remanserit, ad ea quæ distulimus retractāda. Amplius audite & difficilius. Et maiora his, inquit, demonstrabit ei opera, ita ut uos miremini. Maiora his, quibus maiora? Facile occurrit his quæ modo audistis, curationibus languorū corporaliū. De isto em̄ qui triginta & octo annos habebat in infirmitate, & Christi uerbo sanatus est, nata est huius occasio tota sermonis. Et propter hoc dominus dicere potuit, maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Sunt enim opera maiora quā ista, & demonstrabit ea pater filio. Non demonstrauit ei tanquam de præterito, sed demonstrabit de futuro, hoc est demonstraturus est. Rursus difficilis oritur quæstio. Est enim aliquid apud patrem quod filio nōdum demonstratū sit: & aliquid apud patrem quod adhuc latebat filium, quando ista filius loquebatur. Si em̄ demonstrabit, hoc est demonstraturus est, nondum monstrauit, & filio tunc demonstraturus est quando & istis: sequitur enim, ita ut uos miremini. Et hoc difficile est uidere, quomodo tanquam temporaliter filio coæterno aliquid demonstrat æternus pater omnia scienti, quæ sunt apud patrem. Quæ sunt tamen illa maiora? Hoc enim forte facile est intelligere. Sicut enim pater, inquit, suscitatur mortuos & uiuificat: sic & filius quos uult uiuificat. Maiora enim sunt opera mortuos suscitare, quā languidos sanare. Sed sicut resuscitat pater mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Alios ergo pater, alios filius, sed omnia per ipsum. Ipsos itaq; filius quos & pater: quia nō alia, nec aliter, sed hæc & filius similiter facit. Ita planē intelligendum est & ita tenendum: sed mementote quia filius quos uult uiuificat. Tenete hic ergo nō solum potestatem filij, uerumetiam uoluntatem, & filius quos uult uiuificat, & pater quos uult uiuificat, & ipsos filius quos & pater: ac per hoc eadem patris & filij potestas est & uoluntas. Quid est ergo quod sequitur? Neq; enim pater iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Quod ita subiunxit tanquam rationem reddens superioris sententiæ: multum mouet, intenti estote. Filius quos uult uiuificat, pater quos uult uiuificat. Filius suscitatur mortuos, sicut pater suscitatur mortuos: neq; enim pater iudicat quenquam. Si in iudicio suscitandi sunt mortui, quomodo pater suscitatur mortuos, si non iudicat quenquam? Omne quippe iudiciū dedit filio: in illo autem iudicio suscitantur mortui, & resurgent alij ad uitam æternam, alij ad pœnam. Quod totum si filius facit, pater autem ideo non facit, quia pater non iudicat quenquam,

quoniam, sed omne iudicium dedit filio, contrarium uidebitur ei quod dictum est: Sicut pater suscitavit mortuos & uiuificat: sic & filius quos uult uiuificat: simul ergo suscitavit. Si simul suscitauit, simul uiuificat, simul ergo iudicant: quomodo itaque uerum est, Neque enim pater iudicat quoniam, sed omne iudicium dedit filio: Moueant interim propositae quaestiones, praestabit dominus ut soluta delectetur. Ita est fratres, Omnis quaestio nisi intentum fecerit proposita, non delectabit exposita. Sequatur ergo ipse dominus, ne forte in his quae subnectit, aperiat se aliquantum. Subtextit enim nubilo lucem suam, & difficile est aquilae more uolare super omnem nebulam qua tegitur omnis terra, & uidere in uerbis domini syncerissimam lucem. Ne forte ergo calore radiorum suorum discutiatur caliginem nostram, & aliquantulum se in consequentibus aperire dignetur, dilatis istis sequentia uideamus. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Hoc uerum est & planum est, Omne quippe iudicium dedit filio, sicut supra dixit, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Quid si inueniuntur qui patrem honorificant, & non honorificant filium? Non potest, inquit, fieri, qui non honorificant filium, non honorificant patrem qui misit illum. Non potest ergo dicere aliquis, Ego patrem honorificabam, quia filium non noueram: si nondum filium honorificabas, nec patrem honorificabas. Quid est ergo honorificare patrem, nisi quod habeat filium? Aliud est enim cum tibi commendatur deus quia deus est: & aliud est, cum tibi commendatur deus quia pater est. Cum tibi quia deus est commendatur, creator tibi commendatur, omnipotens tibi commendatur, spiritus quidem summus, aeternus, inuisibilis, incommutabilis tibi commendatur. Cum uero tibi, quia pater est, commendatur, nihil tibi aliud quam & filius commendatur: quia pater dici non potest, si filium non habet: sicut nec filius, si patrem non habet. Sed ne forte quidem patrem honorifices tanquam maiorem, filium uero tanquam minorem, ut dicas mihi, honorifico patrem: scio enim quod habeat filium, & non erro in patris nomine, non enim patrem intelligo sine filio: honorifico tamen & filium tanquam minorem, corrigi te ipse filius & reuocat te dicens, ut omnes honorificent filium, non inferius, sed sicut honorificant patrem. Qui ergo non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Ego, inquit, maiorem honorem uolo dare patri, minorem filio. Ibi tollis honorem patri, ubi minorem das filio. Quid enim aliud tibi uidetur ita sentienti, nisi quia pater aequalem sibi filium generare, aut noluit, aut non potuit? Si noluit, inuidit: si non potuit, defecit. Non ergo uides, quia ita sentiendo ubi maiorem honorem uis dare patri, ibi es contumeliosus in patrem? Proinde sic honorifica filium, quomodo honorificas patrem, si uis honorificare & patrem & filium. Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meum audit & credit ei qui misit me, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit, sed transit a morte in uitam. Non nunc transit, sed iam transit a morte in uitam. Et hoc attendite, qui uerbum meum audit: & non dixit, & credit mihi, sed credit ei qui me misit. Verbum ergo filij audiat, ut patri credat. Quare uerbum audit tuum, & credit alteri? Nonne cum uerbum alicuius audimus, eadem uerbum proferenti credimus, loquenti nobis fidem accommodamus? Quid ergo uoluit dicere, qui uerbum meum audit, & credit ei qui misit me, nisi quia uerbum eius est in me? Et quid est, audit uerbum meum, nisi audit me? Qui credit mihi, & credit ei qui misit me, quia cum illi credit, uerbo eius credit: cum autem uerbo eius credit, mihi credit: quia uerbum patris ego sum. Pax ergo in scripturis, & omnia disposita, nequaquam rixantia. Tu abijce litem cordis tui, intellige concordiam scripturarum: nunquid contraria sibi diceret ueritas, Qui audit, inquit, uerbum meum, & credit ei qui misit me, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit, sed transit a morte ad uitam? Meministis quod superius posueramus, quia sicut pater suscitavit mortuos & uiuificat: sic & filius quos uult uiuificat. Incipit iam aperire se & loqui de resurrectione mortuorum, & ecce resurgunt mortui. Qui enim uerbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit. Proba quia resurrexit, sed transit, inquit, a morte ad uitam. Qui transit a morte ad uitam, nullo dubitate utique resurrexit. Non enim transiret de morte ad uitam, nisi primo esset in morte, & non esset in uita: cum

autem

autem transierit, erit in uita, non erit in morte. Mortuus ergo erat & reuixit, perierat & inuentus est. Fit proinde iam quaedam resurrectio, & transeunt homines a morte quadam ad quandam uitam: a morte infidelitatis, ad uitam fidei: a morte falsitatis, ad uitam ueritatis: a morte iniquitatis, ad uitam iustitiae. Est ergo & ista quaedam resurrectio mortuorum. Aperiat illam plenius, & dilucescat nobis ut coepit. Amen amen dico uobis, quia uenit hora & nunc est. Nos expectamus in fine resurrectionem mortuorum, nam ita credimus. Imò non expectamus: sed plane expectare debemus, neque enim falsum credimus in fine mortuos resurrekturos. Cum ergo uellet dominus noster Iesus insinuare nobis quandam resurrectionem mortuorum, ante resurrectionem mortuorum, non sicut Lazari, uel filij illius uiduae, uel filiae archisynagogi, qui resurrexerunt morituri, nam & ipsorum mortuorum quaedam resurrectio facta est ante resurrectionem mortuorum: sed sicut hic dicit, Habet, inquit, uitam aeternam, & in iudicium non uenit, sed transit a morte ad uitam. Ad quam uitam? ad aeternam: non autem sicut corpus Lazari: transijt enim & ille a morte sepulchri ad uitam hominum, sed non ad aeternam, iterum moriturus: resurrekturi autem in fine seculi mortui, in uitam aeternam transibunt. Cum ergo uellet dominus noster Iesus Christus magister coelestis, uerbum patris & ueritas demonstrare nobis quandam resurrectionem mortuorum in aeternam uitam, ante resurrectionem mortuorum in aeternam uitam, Venit hora inquit, tu proculdubio imbutus fide, resurrectionis carnis expectabas horam illam finis seculi, diem iudicii, quam ne in isto loco expectares, addidit, & nunc est. Quod ergo dicit, Venit hora, non dicit de illa hora nouissima, ubi in iussu et uoce archangeli, & in tuba dei dominus ipse descendet de caelo, & mortui in Christo resurgent primi, deinde nos uiuentes qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Et ueniet hora illa, sed non est nunc. Hora uero ista quae sit, aduertite. Venit hora & nunc est. Quid in ea sit? Quid nisi resurrectio mortuorum? Et qualis resurrectio? Ut qui resurgunt, in aeternum uiuant? Hoc erit & nouissima hora. Quid igitur, quomodo intelligemus duas istas resurrectiones? Nunquid forte qui nunc resurgunt, tunc non resurgent, ut aliorum fiat tunc resurrectio, aliorum nunc? Non est ita, nam ista resurrectione si recte credidimus, resurreximus: & nos ipsi qui iam resurreximus, alteram in fine resurrectionem expectamus. Sed & nunc in aeternam uitam resurreximus, si in fide ipsa perseueranter manemus: & tunc in aeternam uitam resurgemus, quando angelis coequabimur. Ipse ergo distinguat, ipse aperiat quod loqui ausi sumus, quomodo fiat resurrectio ante resurrectionem, non aliorum & aliorum, sed eorundem: nec talis qualis Lazari, sed in uitam aeternam. Aperiet plane. Audite dilucentem magistrum, & illabentem cordibus nostris solem nostrum, non quem desiderant oculi carnis, sed cui aestuant aperiri oculi cordis. Ipsum ergo audiamus, Amen amen dico uobis, quia uenit hora & nunc est, quando mortui. Videte exprimi resurrectionem. Quando mortui audient uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Quare addidit, qui audierint uiuent? Possent enim audire nisi uiuerent? Sufficeret ergo, Venit hora & nunc est, quando mortui audiret uocem filij dei. Iam nos si intelligeremus uiuentes eos, quando nisi uiuerent, audire non possent: non, inquit, quia uiuant audiant, sed audiendo reuiuiscunt. Audient, & qui audierint uiuent. Quid est ergo audiret, nisi obaudiret? Quantum enim pertinet ad auris auditum, non omnes qui audiret uiuent: multi enim audiant & non credunt. Audiendo & non credendo non obaudiunt, non obaudiendo non uiuent. Itaque hic, qui audiret, nihil est aliud quam qui obediunt. Qui ergo obediunt uiuent, certi sunt, securi sunt, uiuent. Praedicatur Christus uerbum dei, filius dei, per quem facta sunt omnia, certe dispensationis gratia, assumpta carne natus ex uirgine, infans in carne, iuuenis in carne: patiens in carne, moriens in carne: resurgens in carne, ascendens in carne: promittens resurrectionem carni, promittens resurrectionem menti: menti ante carnem, carni post mentem. Qui audit & obaudit uiuet: qui autem audit & non obaudit, id est qui audit & contemnit, audit & non credit, non uiuet. Quare non uiuet? quia non audit. Quid est non audit? non obaudit. Ergo qui audierint, uiuent. Attende nunc quid dixeramus differendum, ut

k 3 nunc

nunc si fieri potuerit aperiatur. Subiecit continuo de hac ipsa resurrectione. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Quid est, habet uitam pater in semetipso? Non alibi habet uitam, sed in semetipso: uiuere quippe suum in illo est & non aliunde. Et non alienum est, non quasi mutuatur uitam, nec quasi particeps sit uitae, eius uitae quae non est quod ipse, sed habet uitam in semetipso, ut ipsa uita sibi sit ipse. Si potuero adhuc modicum quid inde dicere exemplis propositis ad intelligentiam uestram informandam, domino adiuuante potuero, & pietate intentionis uestrae. Viuit deus, uiuit & anima: sed uita dei immutabilis est, uita animae mutabilis est. Deus nec proficit nec deficit, sed est ipse semper in se, est ita ut est, non aliter nunc, aliter postea, aliter antea: anima uero uita, ualde aliter atque aliter. Viuebat stulta, uiuit sapiens: uiuebat iniqua, uiuit iusta. Nunc meruit, nunc obliuiscitur, nunc discit, nunc discere non potest. Nunc perdit quod didicerat, nunc recipit quod amiserat. Mutabilis uita animae, & cum uiuit anima in iniquitate, mors eius est. Cum autem sit iusta, sit particeps alterius uitae, quae non est quod ipsa: erigendo se quippe ad deum & inhaerendo deo, ex illo iustificatur. Dictum est enim, Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Deficiendo ab illo fit iniqua, proficiendo ad illum fit iusta. Nonne uidetur tibi quasi aliquid frigidum, igni admotum feruescere, remotum ab igne torpescere? Nonne uidetur tibi quiddam tenebrosum, ad motum luci clarescere, remotum a luce nigrescere? Tale quiddam est anima, non tale aliquid deus. Potest & homo dicere habere se lucem nunc in oculis suis: Dicat ergo quasi quadam uoce propria oculi tui si possunt, Habemus lucem in nobis ipsis. Contra dicitur, non proprie dicitis, habere uos lucem in uobis ipsis: habetis lucem, sed in in coelo. Habetis lucem, si forte nox est, sed in luna, in lumen, non in uobis ipsis: nam clausi amittitis, quod aperti percipitis. Non in uobis ipsis habetis lucem, sole occidente tenete lucem si potestis. Nox est, & lumine nocturno perfrui minime: subducta lucerna tenete lucem. Cum uero subducta lucerna in tenebris remaneatis, non lucem in uobis ipsis habetis. Hoc est ergo habere lucem in semetipso, non indigere luce ex altero. Ecce ubi si quis intelligat, ostendit filium aequalem patri, ubi ait, Sicut habet pater uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Ut hoc solum inter sit inter patrem & filium, quia pater habet uitam in semetipso, quam nemo ei dedit. Filius autem habet uitam in semetipso quam pater dedit. Sed etiam hic oritur aliquod nubilum discutendum. Non deficiamus, intenti simus: pascua mentis sunt, non fastidiamus ut uiuamus. Ecce, inquis, fateris ipse, quod uitam filio pater dedit, ut habeat eam quidem in semetipso, sicut habet pater uitam in semetipso. Non indiget ille, non indigeat & iste: ut sit ille uita, sit & iste, & utriusque coniunctum una uita, non duae: quia unus deus, non duo dei, & hoc ipsum sit esse uitam. Quomodo ergo dedit filio uitam pater? Non sic quasi ante fuerit filius sine uita, atque ut uiueret a patre accepit uitam: nam si hoc esset, non haberet uitam in semetipso. Ecce de anima loquebar. Est anima, etsi non sit sapiens, etsi non sit iusta, anima est: etsi non sit pia anima est. Aliud illi ergo est esse animam: aliud uero, esse sapientem, esse iustam, esse piam. Est ergo aliquid quod nondum est sapiens, nondum iusta, nondum pia, non tamen nihil est, non tamen nulla uita est: nam ex operibus quibusdam suis ostendit se uiuam, etsi non se ostendit sapientem, piam iustam. Nisi enim uiueret, corpus non moueret pedibus gressum, manibus opus, oculis intuitum, auribus auditum, non aperiret os ad uocem, linguam ad distinctionem uocum non moueret. His itaque operibus uiuere se ostendit, & esse aliquid quod sit corpore melius. Sed nunquid his operibus, sapientem, piam, iustam se ostendit? Nonne ambulant, operantur, uident, audiunt, loquuntur & stulti, & impii, & iniusti? Cum uero se erigit ad aliquid quod ipsa non est, & quod supra ipsam est, & a quo ipsa est: percipit sapientiam, iustitiam, pietatem, sine quibus cum esset, mortua erat, nec uitam habebat qua ipsa uiueret, sed qua corpus uiuificaret. Aliud est enim in anima unde corpus uiuificatur, aliud unde ipsa uiuificatur. Melius quippe est quam corpus, sed melius quam ipsa est deus. Est ergo ipsa etiam si sit insipiens, iniusta & impia, uita corporis. Quia uero uita eius est deus, quomodo cum ipsa est in

pater habet uitam in semetipso

quomodo deus uiuit
quomodo anima uiuit

Roma 4

filius quomodo habet uitam a patre

est in corpore, praestat illi uigorem, decorem, mobilitatem, officia membrorum: sic cum uita eius deus in ipsa est, praestat illi sapientiam, pietatem, iustitiam, charitatem. Aliud est ergo quod praestatur corpori de anima: aliud, quod praestatur animae de deo. Viuificat & uiuificatur: mortua uiuificat, sed ipsa non uiuificatur. Veniente itaque uerbo & infuso audientibus factis: illis non solum audientibus, sed etiam obediētibz, resurget anima a morte sua ad uitam suam, hoc est, ab iniquitate, ab insipientia, ab impietate ad deum suum, qui est illi sapientia, iustitia, charitas. Resurgat ad illum, illuminetur ab illo. Accedite, inquit, ad deum. Et quid nobis erit? Et illuminamini. Si ergo accedendo illuminamini, & recedendo tenebramini, non erat in uobis lumen uestrum, sed in deo uestro. Accedite ut resurgatis: si recesseritis moriemini. Si ergo accedendo uiuitis, recedendo moriemini, non erat in uobis uita uestra: Ipsa est enim uita uestra, quae est lux uestra. Quoniam apud te est fons uitae, & in lumine tuo uiuimus lumen. Non ergo sicut anima aliquid aliud est antequam illuminaretur, & sit melius cum illuminatur participatione melioris: ita & uerbum dei, filius dei, aliquid aliud erat antequam acciperet uitam, ut participando habeat uitam, sed uitam habet in semetipso, ac per hoc ipse est ipsa uita. Quid ergo ait, dedit filio uitam habere in semetipso? Breuiter diximus, genuit filium. Neque erat sine uita, & accepit uitam, sed nascendo uita est. Pater uita est non nascendo: filius uita est nascendo. Pater de nullo patre, filius de deo patre. Pater quod est, a nullo est, quod autem pater est, propter filium est. Filius uero & quod filius est propter patrem est, & quod est, a patre est. Et hoc ergo dixit, uitam dedit filio, ut haberet eam in semetipso, tanquam diceret, Pater qui est uita in semetipso, genuit filium qui esset uita in semetipso. Pro eo enim quod genuit, uoluit intelligi dedit, tanquam si cuiquam diceremus, dedit tibi deus esse. Cui dedit? Si alicui iam existenti dedit esse, non ei dedit esse, quia erat antequam ei daretur qui posset accipere. Cum ergo audis, dedit tibi esse, non eras qui acciperes, & existendo accepisti ut esses. Dedit structor domui huic ut esset, sed quid ei dedit? Ut domus esset. Cui dedit? Huic domui. Quid ei dedit? ut domus esset. Quomodo potuit dare domui ut domus esset? Etenim si domus erat, cui daretur ut domus esset, quando iam domus erat? Quid est ergo, dedit ei ut domus esset? Fecit ei ut domus esset. Quid ergo filio dedit? Dedit ei ut filius esset. Genuit ut uita esset, hoc est, dedit habere ei uitam in semetipso ut esset uita, non egens uita, ne participando intelligatur habere uitam. Si enim participando haberet uitam, non in semetipso, posset & amittendo esse sine uita: hoc in filio ne accipias, ne cogites, ne credas. Manet ergo pater uita, manet & filius uita. Pater uita in semetipso, non a filio: filius uita in semetipso, sed a patre. A patre genitus ut esset uita in semetipso: pater uero non genitus, uita in semetipso, nec minorem filium genuit, qui crescendo fieret aequalis. Non enim ad sui perfectionem aditus est tempore, per quem perfectum creata sunt tempora. Ante omnia tempora patri coaeternus est: non enim unquam pater sine filio. Aeternus autem pater est, ergo coaeternus & filius. Quid tu anima? Mortua eras, amiseras uitam, audi patrem per filium, surge, recipe uitam, ut in eo recipias uitam quam non habes in te, qui habet uitam in semetipso. Viuificat ergo te pater & filius, & agitur prima resurrectio, quando resurges ad participandam uitam quod tu non es, & participando efficeris uiuens. Resurge a morte tua ad uitam tuam, qui est deus tuus, & transi a morte in uitam aeternam. Habet enim uitam aeternam pater in semetipso, & nisi filium talem generaret qui haberet uitam in semetipso, non sicut pater suscitaret mortuos & uiuificaret, sic & filius quos uellet uiuificaret. Quid ergo de illa resurrectione corporis? Nam & isti qui audiunt & uiuunt, unde nisi audiendo uiuunt? Amicus enim sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter uocem sponsi, non propter uocem suam, hoc est participando, non existendo audiunt & uiuunt: & omnes qui audiunt uiuunt, quia omnes qui obediunt uiuunt. Dic aliquid domine etiam de resurrectione carnis: fuerunt enim qui eam negarent, & dicerent, quia ista sola est resurrectio, quae sit per fidem: cuius resurrectionis modo dominus fecit commemorationem, & inflamauit nos, quia quidam mortui audiunt uocem filij dei & uiuent. Non eorum qui audierint alij morietur,

alij uiuent, sed omnes qui audierint uiuent, quia omnes qui obedierint uiuent. Ecce uide-
mus resurrectionem mentis, non ergo amittamus de fide resurrectionem carnis. Et nisi tu
domine Iesu dixeris eam, quæ opponemus contradicторibus? Omnes enim sectæ quæ se
aliqua religione hominibus inferere præsumpserunt, non negauerunt istā mentiū resurrecti-
onem, ne diceretur eis: si non resurgit anima, quare mihi loqueris? Quid in me facere uis? Si
non facis ex deteriore meliorem, quare mihi loqueris? Si non facis ex iniquo iustum, quare mi-
hi loqueris? Si autem facis ex iniquo iustum, & ex impio piū, & ex stulto sapientē, & fateris
resurgere animā meā, si tibi obtemperauero, si tibi credidero. Volētes ergo sibi credi omnes
qui instituerunt alicuius etiā falsæ religionis sectam, negare istā mentiū resurrectionē non
potuerunt, omnes de illa consenserunt. Sed multi carnis resurrectionem negauerūt, dixerūt
in fide iam factā esse resurrectionem. Talibus resistit Apostolus dicens, Ex quibus est Hy-
menæus & Philetus, qui circa ueritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam
esse, & fidem quorundam subuerterunt. Iam factam esse resurrectionem dicebant, sed eo
modo ut alia non speraretur, & reprehendebant homines, qui sperabant resurrectionē car-
nis, uelut iam resurrectio quæ promissa erat, credendo impleteretur in mente. Reprehēdit eos
Apostolus, Cur eos reprehendit? Nōne hoc docebat quomodo dominus loqueba-
tur, Venit hora & nunc est, quando mortui audient uocem filiū dei, & qui audierint uiuent?
Sed de uita mentium loquor adhuc: ait tibi Iesus, Nondum loquor de uita corporum, sed
loquor de uita uitæ corporum, id est, de uita animarum, in quibus est uita corporum: nam
scio esse corpora in monumentis iacentia, scio & corpora uestra in monumentis futura. Nō
dum de illa resurrectione loquor. De ista loquor, de ista resurgite, ne ad pœnam in illa resur-
gatis. Sed ut noueritis, quia de illa loquor, quid addo? Sicut enim habet pater uitā in se-
metipso: sic dedit & filio habere uitā in semetipso. Hæc uita quod pater est, quod filius est,
ad quid pertinet, ad animam, an ad corpus? Nō enim uitam illam sapientiæ sentit corpus,
sed mens rationalis. Nam nec omnis anima potest sentire sapientiam: habet enim & pecus
animam, sed pecoris anima non potest sentire sapientiam. Ergo anima humana potest sen-
tire istam uitam quam habet pater in semetipso, & dedit filio uitam habere in semetipso,
quia illud est uerum lumen quod illuminat non omnem animā, sed omnē hominem ueni-
entem in hunc mundū. Cum enim ipsi menti loquor, audiat, id est obediat & uiuat. Noli ita
que domine tacere de resurrectione carnis, ne non eā credant homines, & remaneamus nos
argumentatores, non prædicatores. Ergo sicut habet pater uitam in semetipso: sic dedit & fi-
lio habere uitam in semetipso. Intelligant qui audiunt, credant ut intelligant, obediant ut ui-
uant. Audiant adhuc aliud, ne hic finitam esse resurrectionem putent. Et dedit ei potesta-
tem & iudiciū facere. Quis dedit? pater. Cui dedit? filio. Cui enim dedit habere uitam in
semetipso, & potestatem dedit ei & iudiciū facere. Quia filius hominis est. Iste enim
Christus, & filius dei, & filius hominis est. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud de-
um, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum. Ecce quomodo dedit ei uitam
habere in semetipso. Sed quia uerbum caro factum est & habitauit in nobis, ex uirgine
Maria homo factus, filius hominis est. Proinde quia filius hominis est, quid accepit? Pote-
statem & iudiciū facere. Quod iudiciū? In fine seculi, & ibi erit resurrectio mortuorum,
sed corporū. Animas ergo suscitatur deus: per Christum filium dei: corpora suscitatur deus per
eundē Christū filiū hominis. Dedit ei potestatem. Hanc potestatem non haberet nisi acciperet,
& esset homo sine potestate: sed ipse est filius hominis, qui & filius dei. Harēdo enim ad uni-
tatem personæ filius hominis filio dei, facta est una persona, eadēq; filius dei quæ & filius ho-
minis. Quid autem propter quod habeat dinoscendū est. Filius hominis habet animā, habet cor-
pus: filius tamē dei quod est uerbū dei, habet hominē, tanq; anima corpus. Sicut anima habēs
corpus nō facit duas personas, sed unū hominē: sic uerbū habēs hominē, nō facit duas per-
sonas sed unū Christū. Quid est homo? Anima rationalis habēs corpus: quod est Christus.
Verbū dei habēs hominē. Video de quibus rebus loquar, & quid loquar, & quibus loquar.
Nūc

2. Tim. 2

4. sen. di. 4. 8.
c. sed cum

A Nunc audite resurrectionem corporum non me, sed dominū locuturum, propter eos qui re-
surrexerunt surgendo à morte, inhærendo uitæ. Cui uitæ? Quæ non nouit mortem. Quare
non nouit mortem? quia nescit mutabilitatem. Quare nescit mutabilitatem? quia uita est in
semetipso. Et potestatem dedit ei & iudiciū facere, quia filius hominis est. Quod iudiciū,
& quale iudiciū? Nolite mirari hoc, quia dixi, dedit ei potestatem & iudiciū facere.

Quia uenit hora.) Non addidit, & nunc est. Ergo horam quandam uult insinuare in fi-
ne seculi. Hora autem nunc est ut resurgant mortui, hora erit in fine seculi ut resurgant mor-
tui. Sed resurgunt nunc in mente, tunc in carne. Resurgunt nunc in mente, per uerbum dei fi-
lius dei: resurgent tunc in carne, per uerbum dei carnem factū filiū hominis. Neq; enim ad
iudiciū uiuorum & mortuorū pater ipse uenturus est, nec tamen recedit à filio pater. Quo-
modo ergo non ipse uenturus est? quia non ipse uidebitur in iudicio. Videbunt in quæ pater
pugerunt. Forma illa erit iudex, quæ sterit sub iudice: illa iudicabit quæ iudicata est: iudica-
ta enim inique, iudicabit iuste. Veniet ergo forma serui, & ipsa apparebit: etenim forma dei
quomodo apparebit iustis & iniustis? Nam si iudiciū non fieret nisi inter solos iustos, ap-
paret tanquam iustis forma dei. Quia uero iudiciū futurum est iustorum & iniquorū,
nec licet ut iniqui uideant deum, Beati enim mundo corde, quia ipsi deum uidebunt: talis
apparebit iudex, qualis uideri possit & ab eis quos coronaturus est, & ab eis quos damnatu-
rus est. Forma ergo serui uidebitur, occulta erit forma dei. Occultus erit in seruo filius dei, &
apparebit filius hominis, quia potestatem dedit ei & iudiciū facere, quia filius hominis est. Et
quia ipse solus apparebit in forma serui: pater autem non apparebit, quia non est indutus for-
ma serui: ideo superius ait, Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit filio. Bene er-
go dilatu est, ut ipse esset expositor qui propositor: superius enim occultū erat: nunc autē, ut
arbitror, manifestū est, quia dedit ei potestatem & iudiciū facere, quia pater non iudicat quen-
quam, sed omne iudiciū dedit filio, quia iudiciū per illā formā futurū est, quā non habet pa-
ter. Et quale iudiciū? Nolite mirari hoc, quia uenit hora, non ea quæ nunc est, ut resurgant
animæ: sed quæ futura est, ut resurgant corpora. Expressius hoc dicat, ut calumniā hæreticus
negator resurrectionis corporis non inueniat, quanq; iam intellectus elucescat. Cū superius
dictū est, uenit hora: addidit, & nūc est. Modo autē, uenit hora: nō addidit, & nūc est. Tamē
omnes causas, omnes clauiculas calumniarū, omnes nodos laqueorū aperta ueritate dirui-
pat. Nolite mirari hoc, quia uenit hora. In qua omnes qui in monumentis sunt.) Quid eui-
dentius, quid expressius? Corpora sunt in monumentis: animæ non sunt in monumentis, nec
iustorū, nec iniquorū. Iusti anima in sinu Abrahe sunt, iniqui anima apud inferos torqueba-
tur, in monumento nec illa, nec illa. Superius quando ait, Venit hora & nunc est, obsecro in-
tendite. Nostis fratres, quia ad panē uentris cū labore peruenitur, quanto magis ad panem
mentis: Cum labore statis & auditis, sed nos cū maiore stamus & loquimur. Si laboramus
propter uos, collaborare nō debetis propter eosdē uos? Superius ergo cū diceret, uenit hora
& adderet, & nūc est, quid subiecit? Quando mortui audiēt uocē filiū dei, & qui audierint ui-
uent. Non dixit, omnes mortui audient, & qui audierint uiuent: mortuos enim iniquos uole-
bat intelligi: & nunquid omnes iniqui obediūt euangelio? Aperte dicit Apostolus, sed non
omnes obediunt euangelio. Tamē qui audiunt uiuent, quia omnes qui obediūt euangelio,
transeunt ad uitā aternā per fidē: non tamen omnes obediunt, & hoc nunc est. At uero in fi-
ne omnes qui sunt in monumentis, hoc est, iusti & iniusti, Audiēt uocē eius, & procedent.)
Quomodo noluit dicere & uiuent? Omnes enim procedēt, sed nō omnes uiuent. Ideo quippe
quod supra dixit, Et qui audierint uiuent, in ipsa obeditione uitā aternā intelligi uoluit & bea-
tā, quā non omnes habebūt qui de monumentis procedēt. Iā ergo & cōmemoratione monu-
mentorū, & expressione processionis de monumentis aperte intelligimus corporū resurrecti-
onem: audient omnes uocem eius & procedēt. Et ubi iudiciū, si omnes audient, & omnes
procedent? Quasi totum confusum est, nihil uideo discretum. Certe accepisti potestatem iu-
dicandi, quia filius hominis es, Ecce aderis in iudicio, resurgent corpora: de ipso iudicio die
aliquid

Matth. 5

al. ansas

Rom. 10

aliquid, hoc est, de discretionem malorum & bonorum. Et hoc audi, Qui bene fecerunt, in resurrectionem uitae: qui male egerunt, in resurrectionem iudicii. Superius cum de resurrectione mentium & animarum loqueretur, nūquid fecit discretionem? Sed omnes qui audiēt, uiuent, quia obediendo uiuent: at uero resurgendo & procedendo de monumentis, non omnes ad uitā aeternam ibunt, sed qui bene fecerūt: qui autem male, ad iudicium. Hic enim iudicium pro poena posuit, & erit diremptio, & non qualis modo est: nam & modo separamur non locis, sed moribus, affectionibus, desideriis, fide, spe, charitate: simul enim cum iniquis uiuimus, sed nō una uita est omnium. In occulto dirimimur, in occulto separamur, quo modo grana in area, nō quomodo grana in horreo. Et separantur grana in area & miscentur. Separantur, cum à palea expoliantur: miscentur, quia nondum uentilantur. Tunc aperta erit separatio, sicut morum, sicut uitae, sicut sapientiae, ita & corporum. Eunt qui bene fecerunt, uiuere cum angelis dei: qui male egerunt, torqueri cum diabolo & angelis eius, & transiet forma serui. Ad hoc certe praesentauerat ut faceret iudicium: post iudicium perget hinc, ducet secum corpus cui caput est, & offeret regnum domino, tunc planē uidebitur forma illa dei, quae non potuit uideri ab iniquis, quorum uisioni forma serui exhibenda erat. Dicit & alibi sic, Ibunt isti in combustionem aeternam, de quibusdam sinistris: iusti autem in uitā aeternam: de qua alio loco dicit, Haec est autem uita aeterna, ut cognoscāt te unum uerū deū & quem misisti Iesum Christum. Tunc ibi apparebit, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo: tunc se ostendet, quomodo se dilectoribus suis ostensurū promissit. Qui enim diligit me, ait, mandata mea custodit: & qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligā eum, & ostendā me ipsum illi. Quibus loquebatur, praesens eis erat: sed formā serui uidebant, formā autē dei non uidebant. Per iumentū ad stabulū ducebantur curandi, sed sanati uidebunt: quia ostendā, inquit, me ipsum illis. Quomodo ostenditur aequalis patri, cum dicit Philippo, Qui me uidet, uidet & patrem meū. Nō possum ego à meipso facere quicquā, sicut audio, iudico, & iudicium meum iustū est. Et quia dicturi illi eramus, Si tu iudicabis & pater non iudicabit, quia omne iudicium dedit filio, non ergo secundum patrem iudicabis, adiecit, Non possum ego à meipso facere quicquā, sed sicut audio, iudico, & iudicium meū iustū est. Quia non quæro uoluntatē meā, sed uoluntatē eius qui misit me. Certe filius quos uult uiuificat, non quærit uoluntatē suā, sed uoluntatē eius qui misit illum: non meā, non propriā, non meā, nō filij hominis, non meā quae resistat deo. Faciunt enim homines uoluntatem suam, non dei, quando faciunt quod uolunt, non quod iubet deus: quando autem ita faciunt quod uolunt, ut tamen sequantur uoluntatem dei, non faciunt uoluntatem suam, quamuis quod uolunt faciant. Volens fac quod iuberis, atque ita & hoc facias quod uis, & non uoluntatem tuam facies, sed iubentis. Quid ergo, sicut audio ita iudico? Audit filius, & demonstrat ei pater, & uidet filius patrem facientem. Et ista distuleramus paulo enucleatius pro uiribus pertractare, si tempus nobis peracta lectione & uires remanserint. Si dicam me posse loqui adhuc, forte & uos audire iam non potestis. Itē forte auaritia audiendi dicitis, possumus. Melius est ergo ut ego infirmitatem meam fatear, qui iam fatigatus loqui nō possum, quā ut uobis bene satiatis, adhuc infundā quod nō bene digeratis. Proinde huius promissionis quam ad hodiernum tempus, si superesset, distuleram, tenete me adiuuante domino in crastinum debitorem.

De eo quod scriptum est, Amen amen dico uobis: nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quaecumque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Tract. xx.

Verba domini nostri Iesu Christi, maxime quæ Ioannes commemorat euangelista, qui non sine causa super pectus domini discumbebat, nisi ut secreta altioris sapientiae eius eiberet, & quod amando biberat, euangelizando iustaret, ita secreta sunt & profundæ intelligentiae, ut omnes turbent qui peruerso sunt corde: & omnes exerceant, qui recto sunt corde. Proinde animaduertat charitas uestra ad hæc

A ad hæc pauca quæ lecta sunt. Videamus si quo modo possumus, donāte & adiuuante ipso, qui uerba sua nobis uoluit recitari, quæ tunc audita atque conscripta sunt, ut modo legeretur, quid sibi uelit quod audistis, dicere. Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quaecumque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Vnde autem natus sit sermo iste, commemorandi estis propter superiora lectionis, ubi curauerat dominus quendam inter illos, qui quinque porticibus piscinæ illius Salomonis iacebat, cui dixerat, Tolle grabatū tuum, & uade in domum tuam. Hoc autem fecerat sabbatis, unde perturbati Iudæi calumniabantur, quasi euerforem & prauaricatore legis. Tunc eis dixerat, Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Illi enim carnaliter sapientes sabbati obseruationem, putabant dominum post laborem fabricati mundi usque ad hunc diem quasi dormire, & propterea sanctificasse illum diem, ex quo coepit uelut à laboribus requiescere. Est autē sacramentum sabbati antiquis patribus nostris præceptū, quod nos Christiani spiritaliter obseruamus, ut ab omni serui opere, id est, ab omni peccato, quia dominus dixit, Omnis qui facit peccatū seruus est peccati: abstineamus nos, & habemus quietem in corde nostro, id est, tranquillitatem spiritalem. Et quamuis in hoc seculo id conemur: ad eam tamen requiem perfectam non perueniemus, nisi cum de hac uita exierimus. Sed ideo dictum est deum requieuisse, quia iam creaturam nullam condebat post perfectam sunt omnia. Quietem uero propterea appellauit scriptura, ut nos admoneret post bona opera quieturos: sic enim scriptū habemus in Genesi, Et fecit deus omnia bona ualde, & requieuit deus die septimo, ut tu homo cum attendis ipsum post bona opera requieuisse, nō tibi speres requiem, nisi cum bona fueris operatus. Et quemadmodum deus postea quam fecit hominem ad imaginem & similitudinē suam sexto die, & in illo perfecit omnia opera sua bona ualde, requieuit septimo die: sic & tibi requiem non speres, nisi cum redieris ad similitudinē dei, in qua factus es, quam peccando perdidisti. Non enim dominus laborasse dicendus est, qui iussit & facta sunt. Quis est qui post tantam operis facilitatem, quasi post laborem uelit requiescere? Si iussit, & aliquid ei restitit, & non est factum, & ut fieret laborauit, merito dicatur post laborem requieuisse. Cum uero & in ipso libro Geneseos legamus, Dixit deus, fiat lux, & facta est lux: dixit deus, fiat firmamentum, & factum est firmamentum, & cetera in uerbo eius continuo facta: cui rei attestatur & psalmus dicens, Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: quomodo post mundum factum, requiem quasi ut cessaret requirebat, qui in iubendo nunquam laborauerat? Ergo illa mystica sunt, & propterea ita posita, ut nobis requiem speremus post hanc uitā, si bona opera fecerimus. Ideo dominus retundens impudentiam & errorem Iudæorum, & ostendens eos nō recte sapere de deo, ait illis scandalizantibus, quod sabbato operabatur hominum sanitatem, Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Nolite ergo putare quia sabbato ita requieuit pater meus, ut ex illo nō operetur, sed sicut ipse nunc operatur operor & ego: sed sicut pater sine labore, sic & filius sine labore. Dixit deus & facta sunt: dixit Christus languenti, Tolle grabatū tuum, & uade in domum tuam, & factū est. Catholica autē fides habet, quod patris & filij opera inseparabilia sunt. Hoc est quod uolo, si possum, loqui charitati uestræ: sed secundum illa uerba domini, Qui potest capere capiat: qui autem capere non potest, nō mihi ascribat, sed tarditati suæ, & cōuertat se ad illū qui cor aperit, ut infundat quod donat. Postremo & si quis propterea nō intellexerit, quia nō à me sic dictū est ut dici debuit, ignoscatur humanæ fragilitati, & supplicet diuinæ bonitati: habemus enim intus magistrū Christū, quicquid per aurē uestrā & os meū capere nō potueritis, in corde uestro ad eū cōuertimini: qui & me docet quod loquor, & uobis quæadmodū dignatē distribuit, qui nouit quid det & cui det: aderit petenti, aperiet pulsanti, & si forte nō dederit, nemo se dicat desertū. Forte enim aliquid dare differt, sed neminē esurientē relinquit. Si enim nō dat ad horā, exercet quærentē, nō contēnit petentē. Videte ergo & attēdite quid uelim dicere, & si forte nō possum, catholica fides hoc habet firmata spiritu domini in sanctis eius, cōtra omnē hæreticā prauitatem, quia patris &

Sabbatū Iudæorum carnale

Sabbatū Christianorum spirituale

Gen. 1. 2

psal. 33

Matth. 19

tris & filij opera inseparabilia sunt. Quid est quod dixi? Quomodo ipse pater & filius inseparabiles sunt, sic & opera patris & filij inseparabilia sunt. Quomodo pater & filius inseparabiles sunt? quia ipse dixit, Ego & pater unum sumus, quia pater & filius non sunt duo dii, sed unus deus, uerbum & cuius est uerbum, unus & unicus deus: unus pater & filius charitate complexi, unusque charitatis spiritus eorum, ut fiat trinitas pater & filius & spiritus sanctus. Non ergo tantum patris & filij, sed & spiritus sancti, sicut æqualitas & inseparabilitas personarum, ita etiam opera inseparabilia sunt. Adhuc planius dicam, quid sit, opera inseparabilia sunt. Non dicit catholica fides, quia fecit deus pater aliquid, & fecit filius aliquid aliud: sed quod fecit pater, & filius fecit, & spiritus sanctus fecit. Per uerbum enim facta sunt omnia: quando dixit & facta sunt, per uerbum facta sunt, per Christum facta sunt. In principio enim erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, omnia per ipsum facta sunt. Si omnia per ipsum facta sunt: dixit deus, fiat lux, & facta est lux: in uerbo fecit, per uerbum fecit. Ecce ergo nunc audiuius euangelium, cum responderet stomachantibus Iudæis, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo: sic enim scriptum est in superiori capitulo. Cum ergo tali eorum erranti indignationi dei filius & ueritas responderet, ait. Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Tanquam diceret, Quid scandalizati estis, quia patrem meum dixi deum, quia æqualem me facio deo? Ita sum æqualis, ut ille me genuerit: ita sum æqualis, ut non ille à me, sed ego ab illo sim. Hoc enim intelligitur in his uerbis, Non potest à se filius facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, hoc est, quicquid filius habet ut faciat, à patre habet ut faciat: quare habet à patre ut faciat? Quia à patre habet ut filius sit, quia à patre habet ut possit, quia à patre habet ut sit: filio enim hoc est esse quod posse: homini non ita est, ex comparatione humanæ infirmitatis, longe infra iacentis. Vtunq; corda sustollite, & ne forte aliquis nostrum tangat secretum, & quasi coruscatione magnæ lucis horrescens, sapiat aliquid, ne insipiens remaneat: non tamen se totum sapere putet, ne superbiat & quod sapuit amittat. Homo aliud est quod est, aliud quod potest. Aliquando enim & est homo, & non potest quod uult. Aliquando autem sic est homo, ut possit quod uult, itaq; aliud est esse ipsius, aliud posse ipsius: si enim hoc esset esse ipsius, quod est posse ipsius, cum uellet posset. Deus autem cui non est alia substantia ut sit, & alia potestas ut possit, sed consubstantialia illi est quicquid eius est, & quicquid est, quia deus est, non alio modo est, & alio modo potest, sed esse & posse simul habet, quia uelle & facere simul habet. Quia ergo potentia filij de patre est, ideo & substantia filij de patre est: & quia substantia filij de patre, ideo potentia filij de patre est. Non alia potentia est in filio, & alia substantia: sed ipsa est potentia quæ substantia, substantia ut sit, potentia ut possit. Ergo quia filius de patre est, ideo dixit, Non potest à se filius facere quicquam: quia non est filius à se, ideo non potest à se. Videtur enim quasi minorem se fecisse cum dixit, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Hic erigit ceruicem hæretica uanitas, eorum scilicet qui dicunt filium minorem esse quam patrem, minoris potestatis, possibili litatis, non intelligentes mysterium uerborum Christi. Attendat autem charitas uestra, & uidete quemadmodum in carnali suo intellectu modo turbentur in ipsius uerbis Christi. Hoc autem paulo ante prælocutus sum, quia omnia peruersa corda perturbat, sicut pia corda exercet uerbum dei, maxime quod per Ioannem euangelistam dicitur. Alta enim per illum dicuntur, non qualiacunq; non quæ facile intelligantur. Ecce iam hæreticus si forte audit uerba ista, erigit se & dicit nobis, Ecce minor est filius quam pater: ecce audi uerba filij quæ dicit, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Expecta quemadmodum scriptum est, Esto mansuetus ad audiendum uerbum ut intelligas. Puta enim me conturbatum esse his uerbis, qui dico æqualem potestatem maiestatemq; esse patris & filij, cum audiui, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Turbatus his uerbis quare abs te, qui iam tibi uideris intellexisse. Nouimus in euangelio, filium ambulasse

bulasse super mare, ubi patrem uidit ambulasse super mare: Hic iam ille turbatur. Pone ergo quod intellexeras, & simul quæramus. Quid ergo facimus? Verba domini audiuius. Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ambulauit ipse super mare, pater nunq; ambulauit super mare. Certe non facit filius quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Redi ergo mecum ad id quod dicebam, ne forte sic intelligendum sit, ut de quæstione ambo exeamus: nam ego secundum fidem catholicam uideo, quomodo exeam sine offensione, sine scandalo: tu autem circūclusus, quæris qua ex eas. Qua intraueras uide, forte non intellexisti & hoc quod dixi, qua intraueras uide, ipsum audi dicentem: Ego sum ianua, Non sine causa ergo quæris qua ex eas, & non inuenis, nisi quia per ianuam non intraisti, sed per maceriam cecidisti. Ergo quemadmodum potes, à ruina tua collige te, & intra per ianuam, ut sine offensione intres, & sine errore ex eas. Per Christum ueni, nec ex corde tuo afferas quod dicas, sed quod ille ostendit, hoc loquere. Ecce fides catholica, quemadmodum exit de ista propositione: ambulauit filius super mare, pedes carnis fluctibus imposuit, caro ambulabat, diuinitas gubernabat. Quando ergo caro ambulabat & diuinitas gubernabat, pater absens erat: Si absens erat, quomodo ipse filius dicit, Pater autem in me manens, ipse facit opera sua: Si ergo pater in filio manens, ipse facit opera sua, ambulatio illa carnis super mare, à patre fiebat, per filium fiebat. Ergo illa ambulatio opus est patris & filij inseparabile: utrunq; tibi operantem uideo: nec pater filium deseruit, nec filius à patre discessit. Itaq; quicquid facit filius, non facit sine patre, quia quicquid facit pater, non facit sine filio. Exitu est hinc, uide quia recte nos dicimus inseparabilia esse opera patris & filij & spiritus sancti. Nā quomodo tu intelligis: ecce fecit deus lucem, & uidit filius patrem facientem lucem, secundum carnalem intellectum tuum, quia ideo uis minorem intelligere quia dixit, Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Fecit deus pater lucem: quam aliam fecit filius? Fecit deus pater firmamentum, celum inter aquas & aquas, uidit eum filius secundum intelligentiam tuam tardam & grossam, quia uidit filius patrem facientem firmamentum & dixit, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Da mihi alterum firmamentum: an tu amisisti fundamentum? Super edificati autem supra fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo lapide angulari existente Christo Iesu, pacantur in Christo, nec contendunt & errant in hæresi. Intelligimus ergo lucem factam à deo patre, sed per filium. Omnia ergo per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Excute intelligentiam tuam: nec intelligentiam uocandam, sed planè stulticiam. Deus pater fecit mundum: quem fecit filius alterum mundum? Da mihi mundum filij. Iste in quo sumus, cuius est? Dic nobis, à quo factus est? Si dixeris à filio, errasti à patre: si dixeris à patre, non à filio, respondebit tibi euangelium: Et mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Agnosce ergo eum per quem factus est mundus, & noli esse inter illos qui eum non receperunt, qui cum qui fecit mundum non cognouerunt. Inseparabilia ergo opera patris & filij. Sed hoc est, non potest filius à se facere quicquam, quod esset si diceret, non est filius à se. Etenim si filius est, natus est: si natus est, ab illo est de quo natus est. Sed tamē æqualem sibi genuit: non enim defuit aliquid generanti: aut tempus quæsiuit ut generaret qui genuit coeternum: aut matrem quæsiuit ut generaret qui de se protulit uerbum: aut pater generans ætate præcesserat filium, ut minorem filium generaret. Et forte dicit aliquis: quia per multa secula in senectute sua deus suscepit filium. Sicut pater sine senectute, sic filius sine incremento. Nec ille senescit, nec ille creuit: sed æqualis æqualem genuit, æternus æternum. Quomodo, inquit, aliquis æternus æternum? Quomodo flamma temporalis generat lucem temporalem. Coarua est autem flamma generans lucem quam generat, nec præcedit tempore flamma generans lucem generatam, sed ex quo incipit flamma, ex illo incipit lux. Da mihi flammam sine luce, & do tibi deum patrem sine filio. Hoc est ergo, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quia uidere filij, hoc est natum esse de patre. Nō alia uisio eius & alia substantia eius: nec alia potentia eius, alia substantia eius: Totū quod est, de

patre est: totum quod potest, de patre est, quoniam quod potest & est, hoc unum est, & de patre totum est. Sequitur & ipse in uerbis suis, & male intelligentes conturbat, ut ad rectum intellectum reuocet errantes. Cū dixisset, non potest filius à se facere quicquid, nisi quod uiderit patrem facientem: ne forte carnalis subreperet intellectus, ut auerteret mentem, & faceret si bi homo quasi duos fabros, unum magistrum, alterum discipulum quasi attendentem magistrum, uerbi gratia, facientem arcam, ut quomodo ille fecit arcam, faciet & iste altera arcam secundum uisionem quam inspexit in magistro operante: Sed ne tale aliquid sibi duplicaret in illa simplici diuinitate intellectus carnalis, secutus ait: Quaecumque enim pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Non enim ait, quaecumque facit pater, facit & filius alia similia, sed quaecumque pater facit, hæc eadem & filius facit similiter. Quæ ille, hæc & ipse: Mundum pater mundum filius, mundum spiritus sanctus. Si tres dii, tres mundi: si unus deus pater & filius & spiritus sanctus, unus mundus factus est à patre, per filium in spiritu sancto. Hæc ergo facit filius quæ facit & pater, & non dissimiliter facit, & hæc facit & similiter facit. Iam dixerat hæc facit: quare addidit, similiter facit? Ne alius prauus intellectus uel error in anima nasceretur. Vides enim hominis opus, animus est in homine & corpus. Animus imperat corpori, sed multum interest inter corpus & animum. Corpus uisibile est, animus inuisibilis. Inter potentiam uirtutis animi, & cuiuslibet licet celestis corporis multum interest. Imperat tamen animus corpori suo, & facit corpus: & quod uidetur animus facere, hoc facit & corpus. Videtur ergo corpus hoc idem facere quod animus, sed non similiter. Quomodo hoc idem facit, sed non similiter facit? Animus uerbum apud se iubet linguæ, & profert uerbum quod facit animus. Fecit animus, fecit & lingua: fecit dominus corporis, fecit & seruus. Sed ut faceret seruus, à domino accepit ut faceret, & iubente domino fecit. Hoc idem ab utroque factum est: sed nunquid similiter? Quomodo non similiter ait aliquis? Ecce uerbum quod fecit animus meus, manet in me: quod fecit lingua mea, percussio aëre transiit, & non est. Cū dixeris uerbum in animo tuo, & sonuerit per linguam tuam, redi ad animum tuum, & uide quia ibi est uerbum quod fecisti. Nunquid sicut mansit in animo tuo, mansit in lingua tua? Quod sonuit per linguam tuam, fecit lingua sonans, fecit animus cogitans. Sed quod sonuit lingua, transiit: quod cogitauit animus, permanet. Hoc ergo fecit corpus, quod fecit animus, sed non similiter. Fecit animus quæ tenet animus: fecit enim lingua quod sonat, & per aërem aurem uerberat. Nunquid sequeris syllabas & facis ut maneant? Non ergo sic pater & filius, sed hæc eadem facit, & similiter facit. Si fecit deus cælum quod manet: hoc fecit filius cælum quod manet. Si fecit pater hominem qui moritur: eundem filius hominem fecit qui moritur. Quaecumque fecit pater instantia, hæc fecit & filius instantia, quia similiter fecit: & quaecumque fecit pater temporalia, hæc eadem fecit filius temporalia: quia non solum ipse fecit, sed & similiter fecit. Pater enim fecit per filium, quia per uerbum fecit pater omnia. Quare in patre & filio separationem, non inuenis: sed si assurrexisti, tunc inuenies: si aliquid supra mentem tuam tetigisti, tunc non inuenies: nam si in his uersaris quæ sibi errans animus facit, cum imaginibus tuis loqueris, non cum uerbo dei. Fallunt te imagines tuæ, transcede corpus & saps animum, transcede & animum, & saps deum: non tangis deum nisi & animum transieris: quāto minus tangis si in carne manseris? Illi enim qui sapiunt carnem, quāto longe sunt à sapiendo quod deus est, quia non ibi essent, etiam si animum saperent. Recedit homo multum à deo quando sapit carnaliter, & multum interest inter carnem & animum: plus tamen interest inter animum & deum. Tu si in animo es, in medio es: si infra attendis, corpus est: si supra attendis, deus est. Attolle te à corpore, transi etiam te. Vide enim quod dixit psalmus, & admoneris quemadmodum sapiendus sit deus. *Psalm. 41.* Factæ sunt, inquit, lachrymæ meæ panes die ac nocte, cū dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus. Tantum pagani dicant: Ecce dii nostri, deus uester ubi est? Ostendunt enim illi quod uidetur: nos colimus quod non uidetur. Et cui ostendamus? Homini qui non habet unde uideat: nam utique si ipsi deos suos uidet oculis, habemus & nos alios oculos, unde uideamus deum nostrum. Ipsi oculi mundandi sunt, ut uideamus dominum nostrum. Beati enim mundo corde, quia ipsi deum

A deum uidebunt. Ergo cū se conturbatum dixisset, cum dicit illi quotidie, ubi est deus tuus: hæc meditatus sum, inquit, quia dicit mihi quotidie, ubi est deus tuus. Et quasi uolens comprehendere dominum suum, hæc meditatus sum, inquit, & effudi super me animam meam. Ut ergo attingerem deum meum, de quo mihi dicebatur, ubi est deus tuus, non effudi animam meam super carnem meam, sed super me. Transcendi me ut illum tangerem. Ille enim est super me qui fecit me: Nemo eum attingit, nisi qui se transierit. Cogita corpus, mortale est, terrenum est, fragile est, corruptibile est, abiice. Sed forte caro temporalis est. Alia corpora cogita: celestia corpora cogita, maiora, meliora, splendida sunt. Attende & ipsa, uelut fulgura uoluuntur ab oriente ad occidentem, non stant, uidetur oculis, non solum ab homine, sed etiam à pecore. Transi & ipsa. Et quomodo, inquires, transeo celestia corpora, cum ambulo in terra? Non carne transis, sed mente: Abiice & ipsa, quauis luceant, corpora sunt: quis de cælo fulgeant, corpora sunt. Veni, quoniam forte non te putas habere quod eas, cum consideras ista omnia: & ultra celestia corpora, quod iturus sum, inquis, & quid mente transurus sum? Considerasti ista omnia? Consideraui, inquis. Vnde considerasti? Ipse considerator appareat. Ipse enim considerator, istorum omnium discriminator, distinctor & quodammodo appensor in libra sapientiae, animus est. Sine dubio melior est animus quo ista omnia cogitasti, quam ista omnia quæ cogitasti. Animus ergo iste spiritus est non corpus: Transi & ipsum. Cōpara corpora ipsi animo primo, ut uideas quod transeas. Cōpara illi carni: absit, nec digneris cōparare. Cōpara illi fulgori solis, lunæ, stellarum: maior fulgor est animi. Primo celeritatem animi ipsius uide, uide si non uehemetior scintilla est animi cogitantis, quam splendor solis lucentis. Solē orientem tu uides animo, motus ipsius qui tardus est ad animum tuum. Cito tu potuisti cogitare quod facturus est sol, qui ille facturus est. Ab ortu ad occidentem uertitur est, iam ex alia parte cras oritur. Vbi hoc fecit cogitatio tua, adhuc ille tardus est, & tu omnia peragrasti, magna ergo res est animus. Sed quomodo dico, transi & ipsum? Quia ipse animus mutabilis est, quis melior sit omni corpore: modo nouit, modo non nouit: modo obliuiscitur, modo recordatur: modo uult, modo non uult: modo peccat, modo iustus est. Transi ergo omnem mutabilitatem, non solum omne quod uidetur, sed & omne quod mutatur: Transisti enim carnem quæ uidetur: transisti cælum, solē, lunam, stellas: transisti & omne quod mutatur. Iam enim istis transactis ueneras ad animum tuum, sed & ibi inuenisti mutabilitatem animi tui, nunquid mutabilis est deus? Transi ergo & animum tuum, effunde super te animam tuam ut cōtingas deum, de quo tibi dicitur: Vbi est deus tuus? Ne putes te aliquid facturum quod homo non possit. Hoc fecit ipse Ioannes euangelista: Transcendit carnem, transcendit terram quā calcauit: transcendit maria quæ uidebat, transcendit aërem ubi alites uolitant, transcendit solem, transcendit lunam, transcendit stellas, transcendit omnes spiritus qui non uidentur, transcendit mentem suam, ipsam rationem animi sui. Transcendens ista omnia, super se effundens animam suam, quod peruenit? Quid uidit? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Si ergo separationem non uides in luce, quid separationem quæris in opere. Vide deum, uide uerbum eius: inhære uerbo dicenti, quia ipse dicens non syllabis dicit, sed splendore sapientiæ fulget: hoc est dicere, quod dictum est de sapientia ipsius, candor est lucis æternæ. Attende candorem solis, in cælo est, & expandit candorem per terras omnes, per maria omnia, & utique corporalis lux est. Si separas candorem solis à sole, separa uerbum à patre. De sole loquor. Lucernæ una flammula tenuis, quæ uno flatu possit extingui, spargit lucem suam super cuncta quæ subiacent, uides lucem sparsam à flammula generatam, emissionem uides, separationem non uides. Intelligite fratres charissimi, patrem & filium & spiritum sanctum inseparabiliter sibi coherere, trinitatem hæc unum deum, & omnia opera unius dei, hæc esse patris, hæc esse filii, hæc esse spiritus sancti. Cetera quæ sequuntur quæ pertinent ad sermonem ipsius domini nostri Iesu Christi in euangelio, quoniam & crastino die sermo debetur uobis, adestote ut audiatis.

Ab eo quod scriptum est: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora horum demonstrabit ei opera, ut uos miremini, usque ad eum locum ubi ait: Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum: Tractatus XXI.

HESTERNO die quantum dominus donare dignatus est, qua potuimus facultate tractauimus, & qua potuimus capacitate intelleximus, quomodo inseparabilia sunt opera patris & filii, nec alia facit pater, alia filius: sed omnia pater facit per filium, tantum per uerbum suum, de quo scriptum est. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sequentia uerba hodie uideamus, & ab eodem domino eius misericordiam & deprecemur, & speremus: ut primum si dignum ipse iudicat, intelligamus quod uerum est. Si autem non potuerimus, non eamus in illud quod falsum est. Melius est enim nescire, quam errare: sed scire est melius quam nescire. Itaque ante omnia conari debemus ut sciamus: si potuerimus, deo gratias: si autem non potuerimus interim peruenire ac uenire ad ueritatem, non eamus ad falsitatem. Qui enim sumus & quid tractemus considerare debemus. Homines sumus carnem portantes, in hac uita ambulantes: & si iam de semine uerbi dei renati, tamen ita in Christo innouati, ut nondum penitus ab Adâ expoliati. Quod enim nostrum mortale & corruptibile aggrauat animam, ex Adam esse apparet manifestum est: quod autem nostrum spiritale subleuat animam, de dei dono & misericordia eius, qui unicum suum misit communicare nobiscum mortem nostram, & ducere nos ad immortalitatem suam. Hunc habemus magistrum, ut non peccemus: & de fenore si peccauerimus, & confessi atque conuersi fuerimus: & interpellatores pro nobis, si quid boni à domino desiderauerimus: & datorem cum patre, quia deus unus est pater & filius: Sed loquebatur ista homo hominibus, deus occultus, homo manifestus, ut manifestos homines faceret deos: & filius dei factus filius hominis, ut hominum filios faceret filios dei. Qua hoc arte sapientiae suae faciat, in eius uerbis agnoscimus. Loquitur enim paruulis paruus, sed ipse ita paruus, ut & magnus: nos autem paruus, sed in illo magni. Loquitur enim tantumque fons fouens & nutriendus laetantes, & amando crescentes. Dixerat: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: Intelleximus autem quia non seorsum aliquid pater facit, quod cum uiderit aliquid filius, faciat & ipse aliquid tale inspecto opere patris sui: sed id quod dixerat: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quia de patre est totus filius, & tota substantia & potentia eius ex illo est, quod genuit eum. Modo autem cum dixisset, & se hanc facere similitudinem quae facit pater: ut non intelligamus alia facere patrem, alia filium, sed similitudinem potentia facere filium eadem ipsa quae pater facit, cum pater facit per filium, secutus ait quod hodie lectum audiuimus: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quae ipse facit. Rursus mortalibus cogitatio perturbat. Demonstrat pater filio quae ipse facit. Ergo ait aliquis: Seorsum pater facit, ut possit filius uidere quod facit. Rursus occurrunt humanae cogitationi tantumque artifices duo, uelut si faber doceat filium suum artem suam, & demonstrat ei quicquid facit, ut possit etiam ipse facere quod uiderit patrem facientem. Omnia, inquit, demonstrat ei quae ipse facit. Cum ergo pater facit, filius non facit, ut possit uidere filius quod pater facit. Certe omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hinc uideamus quemadmodum pater demonstrat filio quod facit, cum pater nihil faciat, nisi quod per filium facit. Quid fecit pater? Mundum. Itaque ne factum mundum demonstrauit filio, ut ipse tale aliquid faceret? Detur ergo mundus nobis quem fecit filius. Sed & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: Et mundus per ipsum factus est. Si factus per eum est mundus, omnia per ipsum facta sunt, & nihil facit pater quod non per filium faciat. Vbi demonstrat filio pater quod facit, nisi in ipso filio per quem facit? Quis enim locus ubi demonstretur opus patris filio, quasi extra faciat & extra sedeat, & filius attendat manum patris quemadmodum faciat? Vbi est illa inseparabilis trinitas? Vbi est uerbum de quo dictum est, quod ipse est uirtus & sapientia dei? Vbi quod de ipsa sapientia dicitur: Candor est enim lucis aeternae? Vbi quod de illa iterum dicitur: Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter? Si quid facit pater, per filium facit. Si per sapientiam suam

A suam & uirtutem suam facit, non extra illi ostendit quod uideat, sed in ipso illi ostendit quod faciat. Quid uidet pater, uel potius quid uidet filius in patre ut faciat? Et ipse possum forte dicere, sed da iam qui possit capere, aut forte possum cogitare nec dicere, aut forte nec cogitare. Excedit enim nos illa diuinitas tantumque deus homines, tantumque immortalis mortales, tantumque aeternus temporales. Inspiret & donet de fonte illo uitae, nunc aliquid irrorare dignetur & stillare in sitim nostram, ne in hac eremo arescamus. Dicamus ei domine, cui didicimus dicere pater. Audemus enim hoc, quia ipse uoluit ut auderemus: si tamen sic uiuamus, ut non nobis dicat: Si dominus sum, ubi est honor meus? Dicamus ergo illi, Pater noster. Cui dicimus, pater noster? Patri Christi. Qui ergo patri Christi dicit, pater noster, quid dicit Christo nisi frater noster? Non tamen sicut Christi pater, ita & noster pater. Nunquam enim Christus ita nos coniunxit, ut nullam distinctionem faceret inter nos & se. Ille enim filius aequalis patri, ille aeternus cum patre, patrique coaeternus. Nos autem facti per filium, adoptati per unicum. Proinde nunquam auditum est de ore domini nostri Iesu Christi cum ad discipulos loqueretur, dixisse illum de deo summo patre suo, pater noster, sed aut pater meus dixit, aut pater uestrum, usque adeo ut quodam loco poneret haec duo: Vado ad deum meum, inquit, & deum uestrum. Quare non dixit deum nostrum? Et patrem meum dixit & patrem uestrum, non dixit nostrum: Sic iungit ut distinguat, sic distinguit ut non seiungat. Vnum nos uult esse in se, unum autem patrem & se. Quantumcumque ergo intelligamus & quantumcumque uideamus, etiam cum angelis aequati fuerimus, non uidebimus sicut uidet filius. Nos enim & quando non uidemus, sumus aliquid. Quid aliud sumus quando non uidemus, nisi non uidentes sumus: tamen uelut non uidentes, & ut uideamus, conuertimus nos ad deum quem uideamus, & fit in nobis uisio quae non erat quando nos tamen eramus. Est enim homo non uidens, & idem ipse cum uiderit dicitur homo uidens. Non ergo hoc est illi uidere, quod esse hominem: nam si hoc illi esset uidere quod esse hominem, nunquam esset homo nisi uidens. Cum uero est homo non uidens, & querit uidere quod non uidet, est qui querat, est qui se conuertat ut uideat: & cum se bene conuerterit & uiderit, fit homo uidens, qui prius erat homo non uidens. Vide re ergo accedit illi, & recedit ab illo. Accedit illi cum se conuerterit, recedit ab illo cum se auerterit. Nunquid ita filius? Absit. Nunquid fuit filius non uidens, & postea factus est uidens, sed uidere patrem, hoc illi est esse filium. Nos enim aduertendo ad peccatum amittimus illuminationem, & conuertendo nos ad deum, percipimus illuminationem. Aliud est enim lumen quo illuminamur, aliud nos qui illuminamur. Lumen autem ipsum quo illuminamur, nec auertitur à se, nec perdit lucere quia lux est. Sic ergo demonstrat pater omnia quae facit filio, ut in patre sit omnia filius. Videndo enim natus est, & nascendo uidet: sed non aliquando non erat natus, & postea natus est, sicut non aliquando non uidet, & postea uidet: sed in eo quod est illi uidere, in eo est illi esse, in eo est illi natum esse, in eo est illi permanere, in eo est illi non mutari, in eo est illi sine initio, & sine fine persistere. Non ergo carnaliter accipiamus, quia pater facit opus & demonstrat filio, & uiderit filius opus quod pater facit, & facit illud in alio loco, aut de alia materia: Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Verbum patris est filius, nihil dixit deus quod non dixit in filio. Dicendo enim filio quod facturus erat pater per filium, ipsum filium genuit per quem faceret omnia. Et maiora horum demonstrabit ei opera ut uos miremini. Rursus hic turbat. Et quis est qui digne perscrutat hoc tantum secretum? Sed iam quomodo nobis loqui dignatus est, ipse aperiat: neque enim uellet dicere quod nollet intelligi. Quia dicere dignatus est, sine dubio excitauit audientiam. Nunquid quem excitauit ut audiret, excitatum deferret? Diximus ut potuimus, non temporaliter scire filium, & nec aliud esse filii uisionem, & aliud ipsum filium, sed ipsam uisionem & ipsam scientiam uel sapientiam patris esse filium, eamque sapientiam & eam uisionem aeternam esse ab aeterno, & ei à quo est coaeterna, nec ibi per tempus aliquid uariari, nec aliquid nasci quod non erat, nec aliquid perire quod erat. Diximus haec ut potuimus. Quid ergo hic modo facit tempus, ut diceret: maiora his demonstrabit ei opera. Idem demonstraturus est, hoc est demonstrabit: Aliud est de

monstravit, aliud est demonstrabit. Demonstravit de praterito dicimus, demonstrabit de
 monstraturum dicimus. Quid ergo hic agimus fratres? Ecce quæ dixeramus patri coeternū,
 nihil in illo uariari per tempus, nihil moueri per spacia uel momentorū uel locorū, manere
 semper cū patre, uidentem patrem & uidendo existentē: rursus nobis tēpora nominās, de-
 monstrabit ei, inquit, his maiora. Ergo demonstraturus est aliquid filio, quod nō nouit filius?
 Quid ergo faciemus? Quomodo hoc intelligimus? Ecce dñs noster Iesus Christus sursum
 erat, deorsum est. Quādo sursum erat: Quādo dixit, quæcūq; facit pater, hæc eadē & filius fa-
 cit similiter. Vnde modo deorsum? Maiora his demonstrabit ei opa. O dñe Iesu Christe, sal-
 uator noster, uerbū dei, per quod facta sunt omnia, quid tibi pater demonstraturus est quod
 adhuc nescis? quid te latet patris? quid te latet in patre, quæ nō latet pater? Quæ opera tibi
 maiora demonstraturus est? aut quibus operibus maiora sunt quæ demonstraturus est? Cū
 enim dixit, maiora his, debemus prius intelligere quibus maiora. Recordemur unde sermo
 iste pcessit, quādo curatus est ille qui triginta & octo annos habebat in infirmitate, & iussit
 eū saluū tollere grabatū suū, & ire in domū suā. Hinc enim Iudæi cōmoti cū qbus loqueba-
 tur, loquebat̃ uerbis & tacebat intellectu, quodāmodo innuebat intelligētibus, calabat ira-
 scentibus. Hinc ergo cū essent cōmoti Iudæi, qā hoc sabbato dñs faceret, dederūt occasionē
 sermoni huic. Nō ergo sic audiamus hæc tanq̃ obliti quæ supra dicta sunt, sed respiciamus
 illū languidū triginta & octo annorū subito factū sanū, admirantibus Iudæis & irascēti-
 bus: Quærebant tenebras magis de sabbato q̃ lumen de miraculo. His ergo indignantibus
 loquens ait hoc: maiora his demonstrabit ei opera. His maiora: Quibus? Quōd uidistis ho-
 minē factū sanum, cuius languor durauerat usq; ad triginta & octo annos: his maiora pa-
 ter demonstraturus est filio. Quæ sunt maiora? Sequit̃ & dicit: Sicut enim pater suscitāt
 mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Planē maiora sunt ista. Valde em̃ plus
 est ut resurgat mortuus, q̃ ut conualescat agrotus. Maiora sunt ista. Sed quādo ea pater de-
 monstraturus est filio? Nescit enim ea filius, & ille q̃ loquebatur nō nouerāt mortuos susci-
 tare. Adhuc habebat discere resuscitare mortuos, per quæ facta sunt om̃ia, q̃ fecit ut uiuere-
 mus, q̃ nō eramus: Adhuc habebat discere ut resuscitaremur? Quid est qd̃ uult dicere? De-
 scēdit em̃ ad nos, & q̃ paulo ante loquebat̃ ut deus, cœpit loqui ut homo. Ipse est tñ homo
 qui deus, quia deus factus est homo, sed factus quod nō erat, nō amittens quod erat. Ergo
 accessit homo, ut esset homo q̃ erat deus, nō iam ut homo esset, & nō esset deus. Audiamus
 ergo eū & factum, qui audiebamus conditorē. Conditorē quia uerbum in principio: factū,
 quia natū ex uirgine Maria. Conditorē ante Abraam, ante Adam, ante terram, ante celū,
 ante omnia corporalia & spiritalia: factum autem ex semine Abraæ, ex tribu Iudæ, ex uirgi-
 ne Israhēlica. Si ergo nouimus hunc qui nobis loquitur, & deum & hominem, intelligamus
 uerba dei & hominis: aliquando enim talia nobis dicit quæ pertineant ad maiestatem, ali-
 quando quæ pertineant ad humilitatem. Ipse enim rex excelsus qui humilis, ut nos humiles,
 faciat excelsos. Quid ergo ait? Demonstrabit mihi pater his maiora, ut uos miremini. Ergo
 nobis est demonstraturus, non illi. Cum ergo nobis sit demonstraturus pater: propterea di-
 xit, ut uos miremini. Exposuit enim quod uoluit dicere, demonstrabit mihi pater. Quare nō
 dixit, demonstrabit uobis pater, sed demonstrabit filio? Quia & nos membra sumus filij:
 & nos membra tanq̃ quod discimus, ipse discit quodāmodo in membris suis. Quomo-
 do discit in nobis? Quomodo patitur in nobis. Vnde scimus quia patitur in nobis, unde p-
 bamus? Ex illa uoce de celo: Saule Saule quid me persequeris? Nōne ipse est qui iudex in
 fine seculi residebit, & iustos ad dexterā ponens, iniquos aut̃ ad sinistrā, dicturus est: Venite
 benedicti patris mei percipite regnum: Esuriui enim & dedistis mihi manducare: Cūq; illi
 responderint: Dñe, quādo te uidimus esurientem, dicturus est eis: Cū uni ex minimis meis
 dedistis, mihi dedistis. Qui ergo dixit: Cum uni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis, &
 nunc interrogetur à nobis, & dicamus illi: Dñe quādo eris discens, cū tu doceas om̃ia? Stra-
 tim enim nobis in fide nostra respondebit: Cū unus ex minimis discit, ego disco. Ergo gra-
 tulerur

Act. 9. 22
 Matth. 25

A tulerur & agamus gratias, non solū nos Christianos factos esse, sed Christum. Intelligitis
 fratres gratiam dei super nos capitis: admiramini, gaudete, Christi facti sumus. Si enim ca-
 put ille est, nos mēbra, totus ille homo & nos. Hoc est quod apostolus dicit Paulus: Vt ul-
 tra iam non simus paruuli, iactati & circūdati omni uento doctrinæ, superius aut̃ dixerat:
 Donec occurramus omnes in unitatē fidei, in agnitiōē filij dei in uirū perfectū, in mensurā
 ætatis plenitudinis Christi. Plenitudo ergo Christi caput & membra. Quid est caput & mē-
 bra? Christus & ecclesia. Arrogamus enim nobis hoc supbe, nisi ipse dignet̃ hoc pmittere,
 qui per Apostolū eundē dicit: Vos aut̃ estis corpus Christi & mēbra. Cū ergo ostēdit pater
 mēbris Christi, Christo ostēdit, sit quoddā miraculū magnū, sed tñ uerū. Ostendit̃ Christo
 quod nouerat Christus, & ostēdit̃ Christo p̃ Christū. Res mira est & magna est: sed scriptu-
 ra sic loquit̃. Cōtradicturi sumus diuinis eloquijs, & nō potius intellecturi, & ex ipsius dono
 q̃ ei donauit gratias acturi: Quid est quod dixi, demonstrat̃ Christo p̃ Christū? Demōstra-
 tur membris per caput. Ecce uide illud in te. Pone te clausis oculis uelle aliquid tollere, ne-
 scit manus quō eat, & utiq; manus tua membrū tuū est, nō enim à corpore tuo separata est,
 aperiri oculos, uidet̃ etiam manus quō eat, demonstrante capite mēbrū secutū est. Si ergo in
 te potuit inueniri tale aliquid ut corpus tuū ostēderet corpori tuo, & per corpus tuū demon-
 stratur aliquid corpori tuo, noli mirari quia dictū est, demonstrat̃ Christo per Christū. De-
 monstratur enim caput ut membra uideant, & docet caput ut mēbra discant. Vnus tamen
 homo caput & mēbra: Nolu it se separare, sed dignatus est agglutinari. Longe à nobis erat,
 & multū longe. Quid tam longe, q̃ conditū & cōditor? Quid tam longe, q̃ deus & homo?
 Quid tam longe, q̃ iusticia & iniquitas? Quid tam longe, q̃ æternitas & mortalitas? Ecce q̃
 longe erat uerbum in principio, deus apud deum per quæ facta sunt om̃ia. Quomodo ergo
 factus est prope, ut esset quod nos, & nos in illo? Verbum caro factū est, & habitauit in no-
 bis. Hoc ergo est nobis demonstraturus: hoc demonstrauit discipulis suis, qui eū in carne ui-
 derunt. Quid est hoc? Sicut pater suscitāt mortuos & uiuificat: Sic & filius quos uult uiui-
 ficat. Alius ne pater, alius filius? Certe omnia per ipsum facta sunt. Quid dicimus fratres
 mei? Lazarū suscitauit Christus, quem mortuum suscitauit pater, ut uideret Christus quem
 admodum Lazarū suscitaret? An quando resuscitauit Lazarū Christus, non eum resuscita-
 uit pater? Et sine patre fecit filius solus? Legite ipsam lectionem, & uidete quia patrem ibi
 inuocat ut resurgat Lazarus: sicut homo inuocat patrem, sicut deus facit cum patre. Ergo &
 Lazarus quōd resurrexit, & à patre & à filio suscitatus est in dono & gratia spūs sancti, & il-
 lud mirabile opus trinitas fecit. Non ergo sic intelligamus, sicut ergo pater suscitāt mortuos
 & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat, ut alios à patre resuscitari & uiuificari, alios à filio
 existimemus, sed eosdem quos pater suscitāt & uiuificat, ipsos & filius suscitāt & uiuificat,
 quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et ut ostenderet habere se q̃
 uis à patre, datam tamen patris potestatem, ideo ait: Sic & filius quos uult uiuificat. Et ut
 ostenderet ibi uoluntatem suam, & ne quis diceret, suscitāt pater mortuos per filium, sed ille
 tanq̃ potens, iste tanq̃ ex aliena potestate, tanq̃ minister facit aliquid sicut angelus, pote-
 statem significauit ubi ait: Sic & filius quos uult uiuificat: non enim uult pater aliud quā
 filius, sed sicut illis una substantia, sic una uoluntas est. Et qui sunt isti mortui quos uiuificat
 pater & filius? An ipsi sunt de quibus diximus, Lazarus, uel filius illius uiduæ, uel filia archi-
 synagoga? Nouimus enim istos à Christo domino nostro suscitatos. Aliud aliquid nobis
 uult insinuare, resurrectionem scilicet mortuorum quam omnes expectamus, nō illam quā
 quidam habuerūt ut crederent ceteri. Resurrexit enim Lazarus moriturus, resurgemus nos
 semp cū Christo uicturi. Talē resurrectionē pater fecit an filius? Immo uero pater per filiū.
 Ergo filius in patre, & pater in filio. Vnde pbamus, qā de ista dicit resurrectiōe: Cū dixisset,
 sicut em̃ pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat, ne intelligeremus
 mortuorū resurrectionē quā facit ad miraculum, non ad uitā æternam, secutus ait: Neq;
 enim pater iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio. Quid hoc est? De mor-
 tuorum

Eph. 4

1. Cor. 12

Ioan. 11

tuorum resurrectione dicebat, quia sicut pater suscitavit mortuos & uiuificat, sic & filius quos C
uult uiuificat: unde continuo tanquam rationem subiecit de iudicio dicens: Neque enim pa-
ter iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, nisi quia de resurrectione dixerat mortuo-
rum, quæ futura est in iudicio. Paulo ante putabamus aliquid facere patrem, quod non fa-
cit filius, quando dicebat: Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: tanquam
pater faciebat, & filius uidebat. Sic erat subrepens menti nostræ intellectus carnalis, quasi
pater faceret quod filius non faceret: filius autem uideret patrem demonstrantem quod fie-
ret à patre. Ergo uelut pater faciebat, quod filius non faciebat. Modo iam uidemus aliquid
facere filium quod non facit pater. Quomodo nos uersat, & mentem nostram pertractat,
huc atque illuc ducit, uno carnis loco remanere non sinit, ut uersando exerceat, exercendo mun-
det, mundando capaces reddat, capaces factos impleat. Quid de nobis faciunt uerba hæc?
Quid loquebatur? Quid loquitur? Paulo ante dicebat, quia demonstrat filio pater quic-
quid facit, uidebam quasi patrem facientem, filium expectantem. Modo rursus uideo filium
facientem, patrem uacantem: Non enim pater, inquit, iudicat quemquam, sed omne iudicium
dedit filio. Quando ergo filius iudicaturus est, pater uacabit & non iudicabit? Quid est hoc?
quid intelligam domine? quid dicis qui uerbum dei es? homo sum. Dicis quia pater non iu-
dicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Legi alio loco te dicente: Ego non iudico quem-
quam, est qui querat & iudicet. De quo dicis, est qui querat & iudicet, nisi de patre? Ille qui
rit iniurias tuas, ille iudicat de iniurijs tuis: Quomodo hic pater non iudicat quemquam: sed
omne iudicium dedit filio? Interrogemus & Petrum, audiamus eum loquentem in epistola
sua: Christus pro nobis passus est, inquit, relinques nobis exemplum, ut sequamur uestigia
eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur, non
maledicebat, cum iniuriam acciperet non minabatur, sed commendabat illi qui iuste iudicat:
Quomodo uerum est quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio? Tur-
bamur hic, turbati desudamus, desudantes purgemur. Conemur utcumque donante ipso, pe-
netrare alta secreta uerborum istorum. Temere fortasse facimus, quia discutere & scrutari
uolumus uerba dei. Et quare dicta sunt, nisi ut sciatur? Quare sonuerunt, nisi ut audiamur?
Tur: Quare audita sunt, nisi ut intelligatur? Confortet ergo nos & donet nobis aliquid quæ-
tum ipse dignatur, & si nondum penetramus ad fontem, de riuo bibamus. Ecce ipse Ioan-
nes nobis tanquam riuulus emanauit, perduxit ad nos de alto uerbum, humiliauit, & quo-
dammodo strauit, ut non horreamus altum, sed accedamus ad humilem. Omnino est qui-
dam intellectus uerus, fortis, si quo modo eum tenere possumus, quia pater non iudicat quem-
quam, sed omne iudicium dedit filio. Hoc enim dictum est, quia hominibus in iudicio non
apparet nisi filius: Pater occultus erit, filius manifestus. In quo crit filius manifestus: In
forma qua ascendit. Nam in forma dei cum patre occultus est, in forma serui hominibus ma-
nifestus. Non ergo pater iudicat quemquam, sed in manifesto omne iudicium dedit filio. Hoc
enim dictum est, quia hominibus in iudicio non apparet nisi filius, sed manifesto. In quo
manifesto iudicio filius iudicabit, quia ipse iudicandis apparebit. Evidentius nobis ostendit
scriptura, quia ipse apparebit, Quadagesimo die post resurrectionem suam ascendit in cœ-
lum, uidentibus discipulis suis, & uox illis angelica, uiri, inquit, Galilai, quid statis aspicien-
tes in cœlum? Ille qui assumptus est à uobis in cœlum, sic ueniet quemadmodum uidistis
eum euntem in cœlum. Quomodo eum uidebant ire? In carne quam tetigerunt, quam pal-
pauerunt, cuius etiam cicatrices tangendo sibi probauerunt, in illo corpore in quo cum eis in-
trauit & exiit per quadraginta dies, manifestans se eis in ueritate, non in aliqua falsitate, non
phantasmate, non umbra, non spiritu, sed quemadmodum ipse dixit non fallens. Palpate & uidete,
quia spiritus carnis & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Est quidem illud iam corpus dignum
cœlesti habitatione, non subiiciens morti, non mutabile per ætates. Non enim sicut ad illam æta-
tem ab infantia creuerat, sic ab ætate quæ iuuentus erat, uergit in senectutem: manet si-
cut ascendit, uenturus ad eos quibus antequam ueniat, uerbum suum uoluit prædicare. Sic
enim

4. sen. dif. 48. ca.
sed cum

Luc. 24.

Act. 1.

Ioan. 8.

1. Pet. 2.

A enim ueniet in forma humana. Hanc uidebunt & impij, uidebunt & ad dexteram positi, uide-
bunt ad sinistram separati, sicut scriptum est: Videbunt in quem pupugerunt. Si uidebunt in
quem pupugerunt, corpus ipsum uidebunt quod lancea percusserunt. Lancea non percussit uer-
bum. In hoc enim impij uidere potuerunt quod & uulnerare potuerunt. Latentem deum in cor-
pore non uidebunt: post iudicium uidebunt ab his, qui ad dexteram erunt. Hoc est ergo quod ait:
Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: quia manifestus ad iudicium ueniet
filius in humano corpore apparens, hominibus dicens dextris: Venite benedicti patris mei
percipite regnum: dicens sinistris: Ite in ignem æternum, qui praparat est diabolo & angelis
eius. Ecce uidebitur forma hominis à pijs & impijs, à iustis & ab iniustis, à fidelibus & ab in-
fidelibus, à gaudentibus & à plangentibus, à confis & confusis. Ecce uidebitur cum uisa fue-
rit illa forma in iudicio, & fuerit peractum iudicium, ubi dictum est: Pater non iudicat quem-
quam, sed omne iudicium dedit filio: ob hoc, quia filius apparebit in iudicio in forma, quam ex
nobis suscepit. Quid postea futurum est quando uidebitur forma dei, quam sitiunt omnes fide-
les: quando uidebitur illud, quod erat in principio uerbum deus apud deum, per quod facta
sunt omnia: quando uidebitur illa forma dei, de qua dicit Apostolus: Cum in forma dei esset, Phil. 2
non rapinam arbitratus est esse æqualem deo: Magna enim illa forma ubi æqualitas patris & fi-
lij cognoscitur ineffabilis, incomprensibilis, maxime paruulis. Quando uidebitur? Ecce ad dexteram
sunt iusti, ad sinistram sunt iniusti. Omnes pariter homines uident filium hominis, uidet qui pu-
ctus est, uidet qui crucifixus est, uident humiliatum, uident natum ex uirgine, uident agnum de
tribu Iuda, uerbum deum apud deum. Quando uidebunt, ipse erit & tunc, sed forma serui appare-
bit. Forma serui seruis demonstrabitur: forma dei, filiis seruabitur. Fiant ergo serui filij, qui sunt
ad dexteram, eant in æternam hereditatem olim promissam, quam non uidentes martyres crediderunt,
pro cuius promissione sanguinem suum sine dubitatione fuderunt. Eant illuc & uideant ibi. Quan-
do illuc ibunt? Dicit ipse dominus: Sic ibunt illi in combustionem æternam, iusti autem in uitam æter-
nam. Ecce uitam æternam nominauit. Nunquid hoc nobis dixit, quia ibi uidebimus & cogno-
scemus patrem & filium? Quid si uiuemus in æternum, sed illum patrem & filium non uidebimus?
Audi alio loco ubi uitam æternam nominauit, & expressit quid sit uita æterna. Noli timere, non
te fallo, non sine causa promisi dilectoribus meis dicens: Qui habet mandata mea & seruat
ea, ille est qui diligit me. Et qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & mani-
festabo meipsum illi. Respondeamus domino & dicamus: Quid domine deus noster magnus, quid
magnum nobis demonstraturus es teipsum? Quid enim? Et Iudas te demonstrasti. Non
ne te uiderunt & qui crucifixerunt? Sed demonstrabis te in iudicio, cum stabimus ad dexte-
ram tuam. Nunquid & illi qui ad sinistram stabunt non te uidebunt? Quid est quod demon-
strabis nobis teipsum? Nunc enim non te uidemus cum loqueris? Responde: Et demonstra-
bo meipsum in forma dei, uidebis modo in forma serui. Non te fraudabo o homo fidelis,
crede quia uidebis, amas & non uides: amor ipse te perducet ut uideas, ama, perseuera in
amando. Non fraudabo, inquit, amoris tui, qui mundaui cor tuum, ut quid enim munda-
ui cor tuum, nisi ut deus à te possit uideri? Beati enim mundo corde, quia ipsi deum uidebunt.
Sed hoc, inquit, seruus, tanquam cum domino disputans, non expressisti cum dixisti: Ibunt iusti in uitam
æternam, non dixisti: Ibunt ut uideant me in forma dei, uideant patrem cui æqualis sum.
Alibi attende quid dixit: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te unum uerum deum, &
quem misisti Iesum Christum. Et modo ergo post commemoratum iudicium, quod omne dedit
filio pater non iudicans quemquam, quid futurum est? Quid sequitur? Ut omnes honorificent
filium, sicut honorificant patrem. Modo honorificant patrem, & contemnitur filius: Filius enim
uidebat ut seruus, pater honorificabat ut deus. Apparebit & filius æqualis patri, ut omnes ho-
norificent filium, sicut honorificant patrem. Modo ergo hoc habemus in fide. Nec dicat Iudas, *contra iudeos.*
pater honorifico, quid mihi est cum filio? Respondeat illi: Qui non honorificat filium, non ho-
norificat patrem. Mentiris omnino, filium blasphemias, & patri facis iniuriam. Pater enim filium mi-
sit, tu contemnis quem misit. Quomodo honorificas mittentem, qui blasphemias missum? Ecce
inquit,

inquit, aliquis missus est, & maior est pater, quia misit. Recede à carne, uetus homo suggerit
 ueritati, tu in nouo agnosce nouitatem: nouus tibi, seculo antiquus, perpetuus, æternus, re-
 uocet ad hoc intellectum. Minor est filius, quia missus, dictus est filius. Missionē audio, non
 separationē. Sed hic, inquit, uidemus in rebus humanis, quia maior est, qui mittit q̄ ille qui
 mittitur. Sed res humanæ fallunt hominē, res diuinæ purgant. Noli attendere ad res huma-
 nas, ubi maior uidetur qui mittit, & minor qui mittitur, quantū & ipsæ res humanæ dicunt
 contra testimonium. Velut uerbi gratia, si quis uxore uellet petere, & per se non posset, ami-
 cum maiorem mittit qui ei petat. Et sunt multa in quibus ipse maior eligitur, qui mittatur à
 minore. Quid ergo calumniam uis facere, quia ille misit, ille missus est? Sol radium mittit, &
 non separat: luna splendorem mittit, & non separat: lucerna lumen fundit, & non separat.
 Video ibi missionem, & nullam uideo separationem: nam si de rebus humanis quæris exē-
 pla, o hæretica uanitas, quanquam sicut paulo ante dixi, & ipsæ res humanæ in quibusdam
 exēplis coarguunt & uincunt te, tamen attende q̄ sit aliud in rebus humanis, unde uis duce-
 re exempla ad res diuinæ. Homo qui mittit, manet ipse, & pergit ille qui mittitur. Nūquid
 pergit homo cum eo quem mittit? Pater autem qui misit filium, non recessit à filio. Ipsum
 dominum audi dicentem, Ecce ueniet hora ut unusquisq̄ descendat ad sua, & me solum re-
 linquetis, sed non solus sum, quia pater mecum est. Quomodo eum misit cum quo uenit?
 quomodo eū misit à quo nō recessit? Alio loco dixit, Pater aut in me manens facit opera.
 Ecce in illo est, ecce operatur, nō recessit à misso mittens, quia missus & mittens unus sunt.

Ioan. 16. 14

Ab eo quod scriptum est, Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meū audit,
 & credit ei, qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium nō uenit, sed transit
 à morte in uitā, usq; ad eum locū ubi ait, Sicut audio iudico, & iudiciū meum iu-
 stū est, qd' nō quero uoluntatē meā, sed uoluntatē eius qui misit me. Tract. XXII.

N VDI STERTIANI & hesterni diei sermones redditos uobis, sequitur ho-
 dierna euangelica lectio, quam ex ordine pertractemus, nō pro eius dignitate, D
 sed pro uiribus nostris: quia & uos nō pro inuēdatis fontis largitate, sed p uestro
 modulo capitis. Et nos non tantum dicimus in aures uestras, quātum ipse fons
 manat, sed quantum capere possumus, quod in uestros sensus traiciamus, abundantius o-
 perante ipso in cordibus uestris, q̄ nobis in auribus uestris. Res enim magna tractatur, &
 non à magnis, imò multum à paruis, spem tamen & fiduciam dat nobis, qui magnus pro-
 pter nos factus est paruus. Si enim ab illo non exhortaremur, nec inuitaremur ad eum intel-
 ligendum, si deferret nos tanq̄ cōtemptibiles, quia capere non possemus diuinitatē ipsius.
 si nō caperet in se mortalitatem nostrā, & perueniret ad nos ut loqueretur nobis euangeliū,
 si quod in nobis abiectū & minimū est, uoluit cōmunicare nobiscū, putamus eum noluisse
 nobis dare magnū suū, qui suscepit paruū nostrū? Hæc dixi, ne quis uel nos reprehendat
 ista tractantes, quasi multū audaces: uel de se desperet, quod possit capere dono dei, quod
 illi dignatus est loqui filius dei. Ergo loqui nobis dignatus est, debemus credere quia uoluit
 ut intelligat. Sed si non possumus, præstat intellectū rogatus, qui uerbū præstitit nō roga-
 tus. Ecce quæ uerborū ista secreta sunt, attendite. Amen amē dico uobis, quia qui uerbum
 meū audit, & credit ei qui misit me, habet uitā æternā. Ad uitam certe æternā omnes tēdi-
 mus. Et ait, Amen amen dico uobis, qui uerbū meum audit & credit ei qui misit me, habet
 uitā æternā. Nunquid ergo audire uos uoluit uerbū suū, & intelligere noluit? Quandoquē-
 dē si in audiendo & credendo uita æterna est, multo magis in intelligendo. Sed gradus pie-
 tatis fides, fidei fructus intellectus, ut perueniamus ad uitam æternam, ubi nō nobis legat
 euangeliū: sed ille qui nobis modo euāgelium dispensauit, remotis omnibus lectionibus &
 paginis, & uoce lectoris & tractatoris, appareat omnibus suis purgato corde assistentibus,
 & in corpore immortalī iā nūq̄ morituris, mūdans eos & illuminās, uidētes & uiuētes, in
 principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū. Nūc ergo quē quæsiuimus attēdamus, & quē
 audiuius cogitemus. Deus est em̄ Christus, & cū hominibus loquit: capi se uult, faciat ca-
 paces,

A paces: uideri se uult, aperiat oculos. Non tamen sine causa loquitur nobis, nisi quia uerū est,
 quod promittit nobis. Verba mea, inquit, qui audit, & credit ei qui me misit, habet uitā æter-
 nam. Ut in iudicium non ueniat, sed transeat à morte ad uitam. Vbi & quando uenimus
 de morte ad uitam, ut non in iudicium ueniamus? In hac uita transimus à morte ad uitam:
 in hac uita quæ nondum est uita, hinc transimus à morte ad uitam. Quis est ille transitus?
 Qui audit uerba mea, dixit, & credit ei qui misit me. Seruas ista & credis, & transis. Et est qui
 stādo transit? Planē est: stat enim corpore, transit mente. Vbi erat, unde transiret? Et quod
 transit? A morte ad uitam. Vide unum hominem stantem, in quo agatur totum hoc quod
 dicitur. Stat, audit, forte non credebat, audiendo credit: paulo ante non credebat, modo cre-
 dit, quasi de regione infidelitatis ad regionem fidei transitum fecit. motu cordis, non motu
 corporis: motu in melius, quia iterum qui deserunt fidem, mouentur in deterius. Ecce in hac
 uita, quæ sicut dixi, nondum est uita, transitur à morte ad uitam, ut in iudicium non uenia-
 tur. Quare autem dixi, quia nondum est uita? Si uita esset ista, non diceret dominus cuidā, *Matth. 19*
 si uis uenire ad uitam, serua mandata. Non enim ait illi, si uis uenire ad uitam æternam: non
 addidit æternam, sed tantum dixit uitam. Nec uita nominanda est, quia non est uera uita.
 Quæ est uera uita, nisi quæ est æterna uita? Audi Apostolum dicentem ad Timotheum, *1. Timoth. 6*
 Præcipe diuitibus huius seculi, non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum, sed
 in deo uiuere: qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, bene faciant diuites, sint
 in operibus bonis, facile tribuant, communificent. Ut quid hoc? Audi quod sequitur, Thesau-
 rizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant ueram uitam. Profecto ista
 in qua erant, falsa uita est: nam ut quid uelis apprehendere ueram, si iam tenes ueram? Si au-
 tem apprehendenda est uera, migrandum est à falsa. Et quā migrandum? Quid? Audi, cre-
 de, & transitum facis de morte ad uitam, & in iudicium non uenis. Quid est hoc q̄ in iudi-
 cium nō uenies? Et quisq̄ melior erit Paulo apostolo, qui ait, Oportet nos exhiberi omnes *2. Cor. 5*
 ante tribunal Christi, ut illic recipiat unusquisq̄ quæ per corpus gessit, siue bonum siue ma-
 lum. Paulus dicit, Oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Christi: & tu tibi audes pro-
 mittere, quia in iudicium nō uenies? Absit, inquis, ut ego mihi hoc promittere audeam, sed
 credo promittēti. Saluator loquitur, ueritas pollicetur, ipse dixit mihi, Qui audit uerba mea,
 & credit ei qui me misit, habet uitam æternam, & transitum facit de morte in uitam, & in iu-
 dicium non ueniet. Ergo audiui uerba domini mei, credidi. Iam infidelis cum essem, factus
 sum fidelis, sicut ipse monuit, transi à morte ad uitam, ad iudicium non uenio, non præsum-
 ptione mea, sed ipsius promissione. Paulus autem contra Christum loquitur, seruus contra
 dominum, discipulus contra magistrum, homo contra deum, ut cum dominus dicat, quia
 qui audit & credit, transit à morte ad uitam, & in iudicium nō uenit: dicat Apostolus, Opor-
 tet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi? Aut si ad iudicium non ueniat, quid ad tribu-
 nal exhibetur? Nescio quomodo intelligam. Reuelat ergo dominus deus noster, & per scri-
 pturas suas admonet nos dicens, quot modis intelligatur, quando dicitur in iudicium. Hor-
 tor ergo ut attendatis. Aliquando iudicium discriminatio dicitur. Secundū illū modū quo
 dicitur iudiciū discriminatio, oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi, ut illic reci-
 piat homo quæ per corpus gessit, siue bonum siue malū: ipsa est enim discriminatio, ut bo-
 nis bona, malis mala distribuuntur. Nam si iudicium semper in malo acciperetur, non dice-
 ret psalmus, Iudica me deus. Audit forte aliquis dicentem, Iudica me deus, & miratur. Solet *psal. 42*
 enim homo dicere, ignoscat mihi deus, parce mihi deus. Quis est qui dicat, Iudica me deus?
 Et aliquando in psalmo uersus ipse in diapsalmate ponitur, qui præbeatur à lectore, & re-
 spondeatur à populo. Nunc forte alicui cor percutitur, & timet cantare deo & dicere, Iudica
 me deus: & tamen cantat populus credens, nec putat se male optare quod dicitur à diuina
 lectione, & si parum intelligit, credit aliquid boni esse quod cantat. Et tamen & ipse psal-
 mus non dimisit hominem sine intellectu. Secutus enim uerbis posterioribus ostendit,
 quale iudicium diceret, quia non est damnationis sed discretionis. Ait enim, Iudica me
 deus.

*iudiciū multipliciter
 accipitur in scripturis
 primum iudiciū*

deus. Quid est iudica me deus? Et discerne causam meam à gente nō sancta. Ergo secundū hoc iudicium discretionis, oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Secundum iudicium autem damnationis, qui audit uerba mea, inquit, & credit ei qui misit me, habet uitam eternam, & in iudicium non ueniet, sed transitum facit à morte ad uitam. Quid est in iudicium non ueniet? In damnationem non ueniet. Probemus de scripturis, quia dictū est iudicium, ubi pœna intelligitur, q̄q̄ & in hac ipsa lectione paulo post audietis ipsum uerbum iudicij non positum nisi pro damnatione & pro pœna. Tamen Apostolus dicit quodam loco scribens ad eos, qui corpus quod fideles norunt, male tractabant: & propter quod male tractabant, corripiebantur flagello domini. Ait enim illis: Propterea multi in uobis infirmi & agroti dormiunt sufficienter. Multi enim propterea etiam moriebantur. Et secutus est: Si enim nos ipsos iudicemus, à domino non iudicemur: hoc est, si nos ipsos corripere mus, à domino non corripemur: cum iudicamur autem à domino, corripimur, ne cū hoc mundo damnemur. Sunt ergo secundū pœnam qui iudicantur hic, ut parcatur illis ibi: sunt quibus parcatur hic, ut abundantius torqueantur ibi: sunt autem quibus distribuuntur ipsæ pœnæ sine flagello pœnæ, si flagello domini correcti non fuerint: ut cum hic contempserint patre uerberatē, ibi sentiant iudicem punientem. Ergo est iudiciū quo missus est deus, id est, filius dei in fine diabolus & angelos eius, & omnes infideles & impios cū eo. Ad hoc iudicium non uenit, qui modo credens transitum facit à morte ad uitam: etenim ne putares credendo te nō moriturū secundum carnem, & accipiendo carnaliter diceret tibi: Dominus meus mihi dixit: Qui audit uerba mea, & credit ei qui misit me, transiet à morte ad uitam: Ergo ego credidi, non sum moriturus. Scias te mortem quam debes supplicio Adam, perfoluturum, accepit enim ille in quo tunc omnes fuimus, morte morieris, nec potes euadere sententiam diuinam, sed cum perfolueris mortem ueteris hominis, suscipies uitam eternā nō ui hominis, & trāstū facies à morte ad uitam. Modo interim fac transitum uitæ. Quæ est uita tua? Fides. Iustus ex fide uiuit. Infideles, inquit, mortui sunt, de quibus dominus ait, Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos suos. Ergo & in hac uita sunt mortui, sunt uiui, & quasi omnes uiuunt. Qui sunt mortui? qui non crediderūt. Qui sunt uiui? qui crediderūt. Quid dicitur mortuis ab Apostolo? Surge qui dormis. Sed somnum dixit, non mortem. Audi sequentia, Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Et quasi diceret, quod ibo? Et illuminabit te Christus. Iam cum te credentem illuminauerit Christus, transitum facis à morte ad uitam: mane in eo quod transisti, & non uenies ad iudicium. Exponit illud enim ipse & sequitur. Amen amen dico uobis, ne forte quia dixit, transit à morte ad uitam: intelligamus hoc in futura resurrectione, ostendere uolēs quomodo transit qui credit: & hoc est transire de morte ad uitam, transire ab infidelitate ad fidem, ab iniustitia ad iustitiam, à superbia ad humilitatem, ab odio ad charitatem. Nunc autē amen amen dico uobis, quia ueniet hora & nūc est. Quid euidentius? Iam certe aperuit quod dicebat, quia modo fit quod nos Christus horatur: ueniet hora, quæ hora & nūc est. Quando mortui audient uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Iam de his mortuis locuti sumus. Quid putamus fratres mei, In ista turba quæ me audit nulli sunt ne mortui? Qui enim credunt, & secundum ueram fidem agunt, uiuunt, & mortui non sunt: qui autem uel non credunt, uel sicut dæmones credunt, tremantes & male uiuentes, filium dei confidentes, & charitatem non habentes, mortui potius deputandi sunt, & tamen agitur adhuc hora ista. Non enim hora de qua locutus est dominus, una erit hora de duodecim horis unius diei: ex quo locutus est usq; ad hoc tempus, & usq; ad finem seculi, ipsa una hora agitur, de qua dicit in epistola sua Ioannes, Filioli, nouissima hora est, ergo nunc est: qui uiuit, uiuat: qui mortuus erat, uiuat: audiat uocē filij dei qui mortuus iacebat, surgat & uiuat. Clamauit dominus ad sepulchrū Lazari, & quatrduanus mortuus resurrexit. Qui putebat, in auras processit, sepultus erat, lapis superpositus erat. Vox saluatoris irrupit duriciam lapidis, & cor tuum ita durum est, ut nondum illa uox diuina te rumpat. Surge in corde tuo, procede de sepulchro tuo. Etenim mortuus in corde tuo, tanq̄ in sepulchro

Secundum iudicium damnationis

Gabacur. 2

incedendi sunt mortui
adantes sunt uiui

Matth. 8

Eph. 5

1. Ioan. 2

Ioan. 21

pulchro iacebas, & tanquam saxo male consuetudinis grauaris. Surge & procede, & crede & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui cōfiteretur, processit. Quare processisse dicimus contentem? Quia ante q̄ confiteretur, occultus erat: cum autem confiteretur, procedit de tenebris ad lucem. Et cum confessus fuerit, quid dicetur ministris? Quod dictum est ad funus Lazari, Soluite illum, & sinite abire. Quomodo dictum est ministris apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cælo. Venit hora & nunc est, quādo mortui audient uocem filij dei, & qui audierint uiuent: unde uiuent? De uita. De qua uita? De Christo. Vnde probamus quia de uita Christo? Ego sum, inquit, uia, ueritas & uita. Ambulare uis, ego sum uia. Falli non uis, ego sum ueritas. Mori non uis, ego sum uita. Hoc dicit tibi saluator tuus, non est quod eas nisi ad me: nō est quā eas nisi per me. Nunc ergo ista hora agitur, hoc & agitur planē, & omnino nō cessatur. Surgunt homines qui mortui erant, transibunt ad uitam, ad uocem filij dei uiuunt, de illo perseverantes in fide ipsius. Habet enim filius uitā, unde uiuant credētes habet. Et quomodo habet? Sicut habet pater. Audi ipsum dicentem, Sicut enim pater habet uitā in semetipso, sic dedit & filio uitā habere in semetipso. Fratres, ut potero dicam. Hæc sunt enim illa uerba quæ paruū intellectum perturbant. Quare addidit, in semetipso? Sufficeret enim ut diceret, Sicut enim pater habet uitam, sic dedit & filio habere uitā. Addidit, in semetipso: habet enim in semetipso pater uitā, habet & filius in semetipso. Aliquid intelligere nos uoluit, in eo q̄ ait, in semetipso: & hic secretū in uerbo, hoc clausum est, pulsemus ut aperiatur. O domine, quid est quod dixisti? In semetipso quare addidisti? Etenim Paulus apostolus quē uiuere fecisti, nō habebat uitam? Habebat, inquit, quantum homines mortui ut reuiuiscant, & ad uerbum tuum credendo transeant. Cum transierint, non in te habebunt uitam? Habebunt, nam & ego paulo ante dixi, Qui audit uerba mea, & credit ei qui me misit, habet uitam eternam. Ergo illi qui in te credunt, habent uitam: & non dixisti, in semetipsis. Cum autē de patre loquereris, dixisti, Sicut pater habet uitam in semetipso: rursus cum de te loquereris, dixisti, sic & filio dedit habere uitam in semetipso. Sicut habet, sic dedit habere. Vbi habet? In semetipso. Paulus ubi habet? Nō in semetipso, sed in Christo. Tu fidelis ubi habes? Non in temetipso, sed in Christo. Videamus si hoc dicit Apostolus, Viuo autē iam non ego, uiuit uero in me Christus: uita nostra, tanq̄ nostra, ideo de uolūtate propria nostra non erit nisi mala, peccatrix, iniqua: uita uero bona de deo in nobis est, nō à nobis. Christus autē in semetipso habet uitam sicut pater, quia uerbum dei non modo male uiuit, & modo bene uiuit: homo autem modo male, modo bene. Qui male uiuebat, in uita sua erat: qui bene uiuit, ad uitā Christi transit. Particeps factus uitæ, non eras quod accepisti, & eras qui acciperes: filius autem dei non quasi primo fuit sine uita, & accepit uitam. Si enim sic illam acciperet, nō eam haberet in semetipso. Quid est enim in semetipso? Ut ipsa uita ipse esset. Adhuc aliquid planius fortasse dicam, Lucernam quisq; accendit, exempli gratia, lucerna illa quantum pertinet ad flammulā quæ ibi lucet, ignis ille habet lucem in semetipso: oculi autem tui qui lucerna absente iacebant & nihil uidebant, iam ipsi habent lucem, sed non in semetipsis. Proinde si se à lucerna auerterint, tenebrantur: si se conuerterint, illuminantur. At uero ille ignis quamdiu est lucet, si uolueris illi lucem tollere, simul & ipsum extinguas: nā sine luce non potest remanere. Sed lux Christus inextinguibilis & cœternus patri, semper candens, semper lucens, semper feruens: nā si nō ferueret, nunquid diceretur in psalmo, Nec est qui se abscondat à calore eius? Tu autē in peccato tuo frigidus eras, cōuertaris ut ferueas: si recesseris, frigesce. In peccato tuo tenebrosus eras, conuertaris ut illumineris: si auerteris te, obscuraberis. Proinde qui in tenebris eras, cum illuminaris non eris lumen, quamuis sis in lumine: ait enim Apostolus, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autē lux in domino. Cum dixisset, nunc autem lux, addidit in domino. In te ergo tenebræ, lux in domino. Lux quare? Quia participatione lucis illius es: si autem à luce qua illuminaris recesseris, ad tenebras tuas redis. Non sic Christus, non sic uerbum dei, sed quomodo? Sicut habet pater uitam in semetipso, sic dedit filio habere uitam in semetipso,

m ut non

matth. 18

Ioan. 14

omnes credentes habent uitam
in Christo, non in semetipso
sed in Christo

Semoditudo appropinqua

psal. 18

Eph. 4

ut non participatione uiuat, sed incommutabiliter uiuat: & omnino ipse uita sit, sic dedit & filio habere uitam. Sicut habet, sic dedit. Quid interest? Quia ille dedit, iste accepit. Nunquid iam erat quando accepit? Nunquid intelligimus Christum aliquando fuisse sine luce, cum ipse sit sapientia patris, de qua dictum est, Candor est lucis aeternae? Ergo quod dicitur, dedit filio, tale est ac si diceretur, genuit filium: generando enim dedit. Quomodo enim dedit ut esset, sic dedit ut uita esset, & sic dedit, ut in semetipso uita esset. Et quid est, in semetipso uita esset? Non aliunde uita indigeret, sed ipse esset plenitudo uitae, unde credentes alij uiuerent dum uiuerent. Dedit ergo illi habere uitam in semetipso, dedit ei tanquam uerbo suo, tanquam ei qui in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Deinde quia homo factus, quid illi dedit? Et potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis est. Secundu[m] quod filius est dei, sicut habet pater uitam in semetipso, sic & dedit filio uitam habere in semetipso: secundum autem quod filius hominis est, potestatem dedit ei iudicium faciendi. Hoc est quod hesterno die exposui charitati uestrae, quia in iudicio homo uidebitur, deus autem non uidebitur, sed post iudicium uidebitur ab his qui uicerint in iudicio. Ab impijs autem non uidebitur deus: quia ergo homo uidebitur in iudicio, forma illa qua sic ueniet sicut ascendit, ideo supra dixerat, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Hoc etiam in isto loco reperit, cum dicit, Et potestatem dedit ei iudicium faciendi, quoniam filius hominis est: tanquam dices tu, Potestatem dedit ei iudicium faciendi: Quare? Quando non habuit istam potestatem iudicij? Quando in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, quando omnia per ipsum facta sunt: nunquid non habebat potestatem iudicium faciendi? Sed secundum hoc dico, potestatem dedit ei iudicium faciendi, quia filius hominis est. Sed secundum hoc accepit potestatem iudicandi, quia filius hominis est: nam secundum quod dei filius est, semper habuit hanc potestatem. Accepit qui resuscitatus est, accepit qui natus est, accepit qui crucifixus est. Qui fuit in morte, est in uita: uerbum dei nunc in morte, semper in uita. Iam ergo de resurrectione forte aliquis nostrum dicebat, Ecce resurreximus, qui audit Christum, qui credit & transit de morte ad uitam, & in iudicium non ueniet. Venit hora & nunc est, ut qui audit uocem filij dei uiuat: mortuus erat, audiuit, ecce resurgit. Quid est quod dicitur postea resurrectio futura carnis, & resurrectio corporum mortuorum? Parce tibi, noli precipitare sententiam, ne pergas post illam. Est quidem ista resurrectio quae fit nunc, mortui erant infideles, mortui erant iniqui, uiuunt iusti, transeunt a morte infidelitatis ad uitam fidei. Sed noli inde credere nullam futuram postea resurrectionem corporis, crede futuram & resurrectionem corporis. Audi enim quid sequatur post commendatam resurrectionem istam quae fit per fidem, ne quis putaret istam solam esse, & incideret in illam desperationem & errorem hominum, qui peruertebant aliorum sensus, dicentes resurrectionem iam factam esse, de quibus dicit Apostolus, Et fidem quorundam peruertunt. Credo enim quia talia uerba illis dicebant, Ecce dominus ubi ait, Et qui credit in me, transit a morte ad uitam, iam facta est resurrectio in omnibus fidelibus qui fuerant infideles, quomodo altera dicitur resurrectio? Gratias deo nostro, fulcit nutantes, dirigit haeritantes, confirmat dubitantes. Audi quid sequitur, quia non habes unde tibi facias caliginem mortis: si credidisti, totum crede. Quid totum, inquis, credo? Audi quid dicit, Nolite mirari hoc: quia dedit potestatem filio faciendi iudicij. In fine dico, ait, Quomodo in fine? Nolite mirari hoc, Quia ueniet hora: hic non dixit, & nunc est. In illa resurrectione fidei quid dixit? Veniet hora & nunc est. In ista resurrectione quia commendat futuram corporum mortuorum, ueniet hora dixit, non dixit nunc est, quia in fine seculi uentura est. Et unde, inquis, mihi probas, quia de ipsa resurrectione dixit? Si patienter audias, tu ipse tibi modo probabis. Sequamur ergo, Nolite mirari hoc, quia uenit hora, In qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent. Quid euidentius ista resurrectione? Iam dudum non dixerat, qui in monumentis sunt, sed mortui audient uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Non dicitur, alij uiuent, alij damnantur, quia omnes qui credunt uiuent.

De mor

A De monumentis autem quid dixit? Omnes qui sunt in monumentis audient uocem filij eius, & procedent, non dixit, audient & uiuent. Si enim male uiixerant & iacebant in monumentis, ad mortem resurgent, non ad uitam: ergo uideamus qui procedet, licet paulo ante mortui audiendo & credendo uiuebant. Non ibi facta est discretio, non dictum est, audient mortui uocem filij dei, & cum audierint, alij uiuent, alij damnantur, sed omnes qui audierint uiuent, quia qui credunt, uiuent, qui habet charitatem uiuent, & nemo morietur. De monumentis autem audient uocem, Et procedent. Quid? Qui bene fecerunt, ad resurrectionem uitae: qui male fecerunt, ad resurrectionem iudicij. Hoc est iudicium, poena illa de qua paulo ante dixerat, Qui credit in me, transiet a morte ad uitam, & in iudicium non ueniet. Non possum ego a me facere quicquam, sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est. Si sicut audis iudicas, a quo audis? Si a patre, certe pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Quoniam tu quodammodo praeco patris, ut quod audis dicas. Quod audio hoc dico, quia quod est pater hoc sum. Dicere enim meum esse est, quia uerbum patris sum: hoc enim tibi dicit Christus. Inde de tuo quid est, sicut audio, ita iudico, nisi sicut sum? Quomodo enim audit Christus? Fratres, quaeramus rogo uos, Audit Christus a patre? Quomodo illi dicit pater? Vtique si dicit illi, uerba ad illum facit, omnis enim qui aliquid alicui dicit, uerbo dicit. Quomodo pater filio dicit, quando filius uerbum patris est? Quicquid autem nobis pater dicit, uerbo suo dicit, uerbum patris filius est, ipso uerbo quo alio uerbo dicit. Unus est deus, unum uerbum habet, in uno uerbo omnia continet. Quid est ergo, Sicut audio ita iudico? Sicut de patre sum, ita iudico. Ergo iudicium meum iustum est, uerum est. Na si nihil facis ex te o domine Iesu, quomodo sentit carnalis, si nihil facis ex te? Quomodo paulo ante dixisti, sic & filius quos uult uiuificat: modo dicis, ex me facio nihil? Sed quid commendat filius, nisi quia de patre est? Quid est de patre? Non esse de se, Sed non est de se filius, si de se esset, filius non esset, sed filius de patre est. Pater ut sit non est de filio, filius ut sit de patre est, aequalis est patri, sed tamen iste de illo, non ille de isto. Quia non quero uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Filius unicus dicit, Non quero uoluntatem meam, & homines uolunt facere uoluntatem suam. Ille tantum se humiliat qui aequalis est patri, & tantum se extollit qui in imo iacet, & nisi ei manus porrigatur non surgit. Faciamus ergo uoluntatem patris, uoluntatem filij, uoluntatem spiritus sancti, quia trinitatis huius una uoluntas, una potestas, una maiestas est. Ideo tamen dicit filius, Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me, quia Christus non est de se, sed de patre suo est. Quod autem habuit ut homo appareret, de creatura assumpsit quam ipse formauit.

Ab eo loco, ubi dictum est, Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est uerum, usque ad id quod ait, Et non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis.

Tractatus XXIII

QUODAM loco in euangelio dominus ait, prudentem auditorem uerbi sui similem esse debere homini qui uolens aedificare, fodit altius donec perueniat ad fundamentum stabilitatis petrae, & ibi securus constituat quod fabricat, aduersus impetum fluminis, ut cum uenerit, reperiatur potius firmitate aedificij, quam impulsu suo ruinam faciat illi domui. Putemus scripturam dei tanquam agrum esse, ubi uolumus aliquid aedificare. Non simus pigri, nec superficie contenti, fodiamus altius donec perueniamus ad petram, petra autem erat Christus. Hodierna lectio de testimonio domini nobis locuta est, quia non habet necessariu[m] ab hominibus testimoniu[m], sed habeat maius quam sunt homines, atque id testimoniu[m] dixit quod sit. Opera, inquit, quae ego facio, testimoniu[m] perhibent de me. Deinde adiunxit, Et testimonium perhibet de me qui misit me pater. Ipsa quoque opera quae facit, a patre se accepisse dicit. Testimoniu[m] ergo perhibent opera, testimoniu[m] perhibet pater. Nullum ne testimoniu[m] perhibuit Ioannes? Perhibuit plane, sed tanquam lucerna, non ad satiandos amicos, sed ad confundendos inimicos: iam enim antea praedictu[m] erat a persona patris, Paraui lucernam Christo meo: Inimicos eius indui confusione, super ipsum

m 2 ipsum

Deus in iudicio non uidetur
a patre sed post iudicium
ab impijs dicitur non in
iudicio neque post

2. Timoth.

a morte ad uitam, iam facta est resurrectio in omnibus fidelibus qui fuerant infideles, quomodo altera dicitur resurrectio? Gratias deo nostro, fulcit nutantes, dirigit haeritantes, confirmat dubitantes. Audi quid sequitur, quia non habes unde tibi facias caliginem mortis: si credidisti, totum crede. Quid totum, inquis, credo? Audi quid dicit, Nolite mirari hoc: quia dedit potestatem filio faciendi iudicij. In fine dico, ait, Quomodo in fine? Nolite mirari hoc, Quia ueniet hora: hic non dixit, & nunc est. In illa resurrectione fidei quid dixit? Veniet hora & nunc est. In ista resurrectione quia commendat futuram corporum mortuorum, ueniet hora dixit, non dixit nunc est, quia in fine seculi uentura est. Et unde, inquis, mihi probas, quia de ipsa resurrectione dixit? Si patienter audias, tu ipse tibi modo probabis. Sequamur ergo, Nolite mirari hoc, quia uenit hora, In qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent. Quid euidentius ista resurrectione? Iam dudum non dixerat, qui in monumentis sunt, sed mortui audient uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Non dicitur, alij uiuent, alij damnantur, quia omnes qui credunt uiuent.

De resurrectione nostrae
ma

Matth. vii

1. Corin. 10

quales testimoniu[m] dicit
Ioannes de se ipso

ipsum autē effloreat sanctificatio mea. Esto tanq̃ in nocte p̃positus. Attēdisti in lucernam, & miratus es lucernam, & exultasti ad lumen lucernæ. Sed illa lucerna dicit esse solē in quo exultare debeas, & quamuis ardeat in nocte, diem te iubet expectare. Non ergo quia illius hominis testimonium non erat opus, nam ut quid mitteretur si nō erat opus? Sed ne in lucerna remaneat homo, & lumen lucernæ sufficere sibi arbitretur, ideo dñs nec lucernam illam superflua dicit fuisse, nec tamen te dicit in lucerna debere remanere. Dicit aliud testimonium scriptura dei, ubi utiq; deus perhibuit testimonium filio suo, & in illa scripturā Iudæi spem posuerant in lege scilicet dei, ministrata sibi per Moysen famulum dei. Scrutamini, inquit, scripturam, in qua uos putatis uitam æternam habere, ipsa testimonium perhibet de me, & non uultis uenire ad me ut uitā habeatis. Quid uos putatis habere in scriptura? Vitam æternam. Ipsam interrogate, cui perhibet testimonium, & intelligite quæ sit uita æterna. Et quia propter Moysen uolebant repudiare Christum, tanq̃ aduersarium institutis, præceptisq; Moysi, rursus eosdem ipse conuincit, tanq̃ de alia lucerna. Omnes enim homines lucernæ, quia & accendi possunt & extinguunt. Et lucernæ quidē cū sapiunt, lucēt, & spiritu feruent, nā & si ardebant & extinctæ sunt, etiā putent. Permanerunt enim serui dei lucernæ bonæ, ex oleo misericordiæ illius, non ex uiribus suis. Gratia quippe dei gratuita, illa oleum lucernarū est. Plus enim illis omnibus laboraui, ait quædā lucerna. Et ne uiribus suis ardere uideretur, adiūxit, Non autē ego, sed gratia dei mecū. Omnis ergo prophetia ante dominī aduentum, lucerna est. De qua dicit Petrus apostolus, Habemus certiorē prophetiā sermone, cui bene facitis intēdentes quemadmodū lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus uestris. Lucernæ itaq; prophetæ, & omnis prophetia una magna lucerna. Quid apostoli? Nō lucernæ etiā ipsi? Planē lucernæ. Solus enim ille non lucerna: nō enim accēditur & extinguitur, quia sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit filio habere uitā in semetipso. Lucernæ ergo & apostoli, & gratias agūt, quia & accenduntur lumine ueritatis sunt, & feruēt spiritu charitatis, & suppetit illis oleum gratiæ dei. Si non essent lucernæ, non diceret illis dñs, Vos estis lumen mundi. Nam posteaq; dixit, Vos estis lumen mundi: ostendit ne tale lumen se putarent, quale dictū est, Erat lumen uerum, quod illuminat omnē hominē ueniēte in hunc mundū: tunc autē hoc de dño dictū est, cum à Ioanne distingueretur. De Ioanē quidē Baptista dictū erat, Nō erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Et ne diceret, quomodo lumen nō erat, de quo Christus dicit, quia lucerna erat. In cōparatione alterius luminis nō erat lumen: Erat enim uerum lumen, quod illuminat omnē hominē ueniētem in hunc mundū. Ergo cū & discipulis diceret, Vos estis lumen mundi: ne sibi aliquid tributū putaret, quod de solo Christo intelligendū esset, & ita lucernæ uento superbiæ extingueretur, cum dixisset, Vos estis lumen mundi: cōtinuo subiunxit, Nō potest ciuitas abscondi supra montē constituta, neq; accendūt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrū, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sed quid si apostolos nō dixit lucernā, sed accēsores lucernæ quā ponerēt super candelabrum? Audi quia ipsos dixit lucernā. Sic luceat, inquit, lumen uestrū coram hominibus, ut uidētes bona opera uestra glorificent non uos, sed patrē uestrū qui in cœlis est. Ergo & Moyses perhibuit testimonium Christo, & Ioanēs perhibuit testimonium Christo, & ceteri prophetæ & apostoli perhibuerunt testimonium Christo. His omnibus testimonijs præponit testimonium operum suorū, quia & per illos nō nisi deus perhibuit testimonium filio suo. Sed perhibet alio modo deus testimonium filio suo. Per ipsum filium suū indicat deus filiū, indicat se per filiū, ad hunc si potuerit homo peruenire, nec lucernis indigebit, & uere fodiendo altius ædificiū perducet ad petram. Facilis est ergo fratres hodierna lectio, sed propter hesternū debitum, scio enim quid distulerim, nō abstulerim, & dñs dignatus est donare, etiā hodie loqui ad uos. Recordamini quid reposcere debeatis, si forte aliquo modo seruata pietate & salubri humilitate, extēdamus nos nō aduersus deum, sed ad deū, & leuamus ad eū animā nostrā, effundentes eam super nos, sicut ille in psalmo, cui dicebatur, Vbi est deus tuus: hæc, inquit, meditatus sum.

A sum, & effudi super me animā meam. Leuamus ergo animam nostram ad deum, non contra deum, quia & hoc dictū est, Ad te domine leuaui animā meam. Et leuamus adiuuante ipso, quia grauis est. Vnde autē grauis est? Quia corpus quod corrūpitur aggrauat animā, & deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ne forte ergo possimus sensum nostrum à multis colligere ad unū, & euulsū à multis leuare ad unū: quod quidem nō poterimus, ut dixi, nisi adiuuet ille qui ad se uult leuari animas nostras, & contingamus ex aliqua parte, quomodo uerbum deus unicus patri coæternus & coequalis patri, nō faciat nisi quod uiderit patrē facientem, cū tamen pater ipse non faciat aliquid nisi per filiū uidentem. Videtur mihi quomodo dñs Iesus in hoc loco magnum quiddā insinuare uolens intentis, & infundere capacibus, incapaces autē excitare ad studium, ut nondū intelligentes bene uiuendo capaces fiāt: insinuauit nobis animā humanā & mentē rationālē quæ inest homini, non inest pecori, non uegetari, nō beatificari, nō illuminari, nisi ab ipsa substantia dei, eamq; animā facere aliquid per corpus & de corpore, atq; habere subiectum corpus, & per corporalia mulceri posse sensu corporis uel offendi, & propter hoc, id est, propter consortiū quoddam animæ & corporis in hac uita atq; complexum, delectari animā lenitis, uel contristari offensis corporis sensibus, beatitudinem tamen eius qua fit beata ipsa anima, non fieri nisi participatione illius uitæ semper uiuæ, incommutabilis, æternæq; substantiæ, quæ deus est, ut quomodo anima quæ inferior deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corpus, facit uiuere, sic eandē animā nō facit beate uiuere, nisi quod ipsa anima est superius. Superior enim anima q̃ corpus, & superior q̃ anima deus. Anima ut præstet aliquid inferiori, præstatur illi à superiore. Seruiat dño suo, ne cōculcetur à seruo suo. Hæc est fratres mei, religio Christiana, quæ prædicatur per totū mundum horribilibus inimicis, & ibi uincitur murmuratibus, ubi præualēt fauētibus. Hæc est religio Christiana, ut colatur unus deus, nō multi dī: quia nō facit animā beatā nisi unus deus. Participatione dei fit beata, nō participatione sanctæ animæ fit beata infirma anima, nec participatione angeli fit beata sancta anima: sed si quærit beata esse infirma anima, quærat unde beata fit sancta anima: non enim beatus efficeris ex angelo tu, sed unde angelus, inde & tu. His præmissis atq; firmissime cōstitutis, animam rationalem nō beatificari nisi à deo, corpus non uegetari nisi per animā, atq; esse quandā medietatē inter deum & corpus, animā. Intēdite ergo & recolite mecum, non hodiernā, de qua sufficēter locuti sumus, sed hesternā lectionē, quā ecce iā triduo uersamus atq; tractamus, & pro uiribus fodimus, donec ad petrā perueniamus. Verbum Christus, & uerbū dei Christus: apud deū, uerbū Christus, & deus uerbū Christus, & deus & uerbum unus deus. Illuc perge anima cōtēptis ceteris, uel etiā transcēdis. Illuc perge, nihil potētius ista creatura quæ mens dicitur rationalis, nihil hac creatura sublimius. Quicquid supra istā est, iā creator est. Dicebam autē quia uerbū Christus, & uerbū dei Christus, & deus uerbū Christus, sed non tantū uerbū Christus, quia uerbū caro factū est, & habitauit in nobis: ergo & uerbū & caro Christus. Cū enim in forma dei esset, nō rapinā arbitratus est esse se æqualem deo. Et quid nos in imo, qui nō poteramus infirmi & humi repētes attingere deū? Nunquid relinquēdi eramus? Absit. Semetipsum exinanīuit formā serui accipiens, nō ergo formā dei amittens. Factus est ergo homo qui erat deus, accipiēdo quod nō erat, non amittendo quod erat. Ita factus est homo deus, ibi habes aliquid propter infirmitatē tuam, ibi habes aliud propter perfectionem tuam, erigat te Christus per id quod homo est, ducat te per id quod deus & homo est, perducatur te ad id quod deus est. Et tota prædicatio dispensatioq; per Christum hæc est, fratres, & alia nō est, ut resurgāt animæ, resurgant & corpora. Vtrunq; quippe mortuum erat, corpus ex infirmitate, anima ex iniquitate. Resurget anima ab iniquitate per id quod deus est, resurget corpus ad corruptionē per id quod homo est. Animæ resurgunt per substantiā dei, corpora per dispensationem humanam. Quia utrunq; mortuū erat, resurgat utrunq;. Quid utrunq;? Anima & corpus. Per quid ergo anima nisi per deum Christum? Per quid corpus, nisi per hominē eundē Christū? Erat enim & in Christo anima humana, in Christo erat anima

*hereticozū alij uocant
impro opinio*

tota anima, nō irrationale tantum animæ, sed etiam rationale quod mens dicitur. Fuerunt enim quidam heretici, & pulsi sunt ab ecclesia, qui putarent nō habere mentem rationalem corpus Christi, sed quasi animam beluinam: excepta quippe rationali mēte uita beluina est. Sed quia expulsi sunt, & ea ueritate expulsi sunt, accipe totū Christum, uerbum, mentem rationalem, & carnē: hoc totū Christus est. Resurgat anima tua ab iniquitate per id quod deus est, resurgat corpus tuū à corruptione per id quod homo est. Proinde charissimi, audite magnam lectionis huius, quātum mihi uidetur, profunditatem, & uidete quemadmodum loquatur hic Christus, nihil aliud q̄ quare uenerit Christus, ut resurgat animæ ab iniquitate, resurgant corpora à corruptione. Iam dixi animæ per quid resurgat, per ipsam substantiam dei: corpora per quid resurgant, per dispensationem humanam, domini nostri Iesu Christi.

*Refumit hic Aug.
quod in 4. tracta-
tibus expositū est
amplius exponēdū*

Amen amen dico uobis, nō potest à se filius facere quicq̄, nisi quod uiderit patre facientē. Quaecunq̄ enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Coelum, terram, mare, quæ in celo, quæ in terra, quæ in mari, uisibilia, inuisibilia, animalia in terris, fruteta in agris, natantia in aquis, in aëre uolantia, in celo lucentia. Præter hæc omnia, angelos, uirtutes, sedes, dominationes, principatus, potestates: omnia per ipsum facta sunt. Nunquid fecit omnia hæc deus pater, & demonstrauit ea facta filio, ut & ipse faceret alterū mundum his omnibus plenum? Nō utiq̄. Sed quid? Quaecunq̄ enim ille fecerit, hæc & nō alia, sed hæc & filius, nec dissimiliter, sed similiter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Demonstrat pater filio ut animæ suscitetur, quia per patrem & filium animæ suscitatur. Nec possunt uiuere animæ, nisi earū uita sit deus. Si ergo nō possunt uiuere animæ, nisi earū uita sit deus, sicut ipse sunt uita corporū, quod demonstrat pater filio, id est, quod facit per filiū facit: nō enim faciēdo demonstrat pater filio, sed demonstrādo facit per filiū. Videt enim filius, patrem demonstratē anteq̄ aliquid fiat, & ex demonstratione patris & uisione filij, sit à patre per filium: sic animæ suscitatur, si potuerint uidere istam unitatis coniunctionem, patrem demonstrantē, filiū uidentē, & per patris demonstrationē & filij uisionē fieri creaturā: atq̄ id fieri per patris demonstrationē & filij uisionē, quod nec pater sit nec filius, sed infra patre & filiū, quicquid sit à patre per filiū. Quis hoc uidet? Ecce iterū ad carnales sensus, ecce rursus humiliamus nos, & descendimus ad uos, si tamen aliquid aliquādo ascēderamus à uobis. Vis demonstrare aliquid filio tuo, ut faciat quod facis, facturus es tu & sic demonstraturus. Quid igitur facturus es quod demonstras filio, nō utiq̄ facis per filium, sed tu solus facis quod ipse factū uideat, & aliud tale similiter faciat? Nō est hoc ibi. Quid pergis ad similitudinem tuā, & deles in te similitudinē dei? Ibi omnino nō est hoc. Inueni aliquid quomodo demonstras filio tuo quod facies anteq̄ facis, ut cū demonstraueris, per filiū facias hoc quod facis. Iā forte quasi occurrit tibi, Ecce, inquis, cogito facere domū, & uolo ut per filium meum fabricetur, anteq̄ eam ipse fabricem ostendo filio meo quod facere uolo, & facit ipse, atq̄ ego per ipsum, cui ostendi uoluntatem meam. Recessisti quidem à pristina similitudine, sed adhuc iaces in magna dissimilitudine. Ecce enim anteq̄ facias domum, indicas filio tuo, & demonstras quid facere uelis, ut te demonstratē anteq̄ facias, faciat ipse quod demonstra-ueris, & tu per ipsum. Sed uerba dicturus es filio tuo, inter te & ipsum uerba cursura sunt, & inter demonstratē & uidentem, uel loquentem & audientem sonus articulatus uolat, qui non est quod tu, non est quod ipse: sonus quippe ille qui exit de ore tuo, & uerberato aëre tangit aurem filij tui, & impleto sensu audiendi perducit ad cor cogitationem tuam, sonus ergo ille nō est ipse tu, nō est ipse filius tuus. Signum datū est ab animo tuo, animo filij tui, quod signum nō est nec animus tuus, nec animus filij tui, sed aliud aliquid. Itā ne putamus patrem deum locutum esse cum filio? Fuerunt uerba inter deū & uerbum, quomodo istud est? An quicq̄ uellet pater dicere filio? Si uellet uerbo dicere, ipse filius est uerbum patris. Nunquid per uerbum loqueretur ad uerbum? An quia filius magnum uerbum, minora uerba cursura erāt inter patrem & filium, sonus aliquis & quasi creatura quādā temporalis atq̄ uolatilis, exitura erat ex ore patris, & percussura aurem filij? Nunquid habet deus cor-
pus,

A pus, ut quasi ex eius labijs procedat, & habet aures corporis uerbum, in quas sonus ueniat? Remoue omnia corporalia, simplicitatem uide, si simplex es. Quomodo autē eris simplex? Si te nō mundo implicaueris, sed ex mūdo explicaueris, explicando enim te simplex eris, & uide si potes quod dico, aut si nō potes, crede quod nō uides. Dicis filio tuo, uerbo dicis: uerbum quod sonat, nec tu es, nec filius tuus. Habeo, inquis, aliud quo ostendam: ita enim est, inquis, eruditus filius meus, ut nec loquentē me audiat, sed nutu ostēdo ei quod faciat. Ecce nutu ostende quod uis, ce te animus tuus uult ostēdere quod in se habet. Vnde facis nutū? De corpore scilicet & labijs, uultu, supercilijs, oculis, manibus, hæc omnia nō sunt quod animus tuus, etiā ista media sunt. Intellectū est aliqd per hæc signa quæ nō sunt quod animus tuus, nec quod animus filij tui, sed hoc totum quod corpore agis infra animum tuum est, & infra animum filij tui, nec potest cognoscere animum tuū filius tuus, nisi dederis ei signa de corpore. Quid igitur facio? Nō est hoc ibi, simplicitas ibi est. Pater ostendit filio quod facit, & ostendendo filium gignit. Video quid dixerim, sed quia uideo & quibus dixerim, fiat in uobis intellectus iste quandoq̄. Nunc si non potestis comprehendere quid sit deus, uel hoc comprehendite quid non sit deus: multum profeceritis, si non aliud q̄ est de deo senseritis: nondum potes peruenire ad quid sit, perueni ad quid nō sit. Non est deus corpus, nō terra, non celum, nō luna, non sol, nō stella, nō corporalia ista: si enim nō celestia, quanto minus terrena? Tolle omne corpus. Adhuc audi aliud. Non est deus mutabilis spiritus, nā fateor, & fatendum est, quia euangelij loquitur, Deus spiritus est. Sed transi omne mutabilem spiritū, transi spiritū qui modo scit, modo nescit, modo meminit, modo obliuiscitur, uult quod nolebat, non uult quod uolebat, siue patiat iā istas mutabilitates, siue pati posset: transi hæc omnia, non inuenies in deo aliquid mutabilitatis, nō aliquid quod aliter nūc est, aliter paulo ante fuerit: nam ubi inuenis aliter & aliter, facta est ibi quādā mors: mors enim est, nō esse quod fuit. Immortalis enim dicitur anima: est quidē, quia uiuit semper anima, & est in illa quādā uita permanēs, sed mutabilis uita. Secundū mutabilitatem uitæ huius & mortalitatis dici potest, quia si uiuebat sapiēter, & desipit, mortua est in deterius: si uiuebat insipienter & sapit, mortua est in melius: nā esse mortem in deterius, esse mortē in melius scriptura nos docet. Vtiq̄ in deterius mortui erāt, de quibus dicitur, Sine mortuos, sepeliāt mortuos suos, & exurge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et de hac lectio ne quando mortui audierit, & qui audierint uiuent, in deterius mortui erant, ideo reuiuiscūt. Reuiuiscendo moriūt in melius, quia & reuiuiscēdo nō erunt quod erant: non esse autem quod erant, mors est. Sed forte si in melius est, non appellatur mors: appellauit autē illam mortē Apostolus, Si autē mortui estis cū Christo ab elemētis huius mūdi, qd adhuc uelut uiuētes de hoc mūdo decernitis? Et iterū, Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cū Christo in deo. Mori nos uult ut uiuamus, quia uiuimus ut moreremur. Quicquid ergo & à meliore in deterius, & à deteriore in melius moritur, non est hoc deus, quia neq̄ in melius ire potest summa bonitas, neq̄ in deterius uera aternitas. Vera autē aternitas est, ubi temporis nihil est. Erat autē modo hoc, & modo illud, iā tēpus admissum est, aternū nō est. Nam, ut noueritis, quia non sic deus immortalis quomodo anima, certe immortalis est anima: quid ergo est quod ait Apostolus de deo, Qui solus habet immortalitatem: nisi quia hoc aperte dixit, solus habet incommutabilitatem, quia solus habet ueram aternitatem, ergo ibi nulla mutabilitas. Agnosce in te aliquid quod uolo dicere intus: intus in te, nō in te quasi corpore tuo, nā & ibi potest dici in te. In te est enim sanitas, in te qualibet ætas, sed secundum corpus in te est manus, pes tuus: sed aliud est in te intus, aliud in te tanq̄ in ueste tua. Sed relinque foris & uestē tuā & carnem tuā, descende in te, ad secretariū tuū, mentem tuā, & ibi uide quod uolo dicere si potueris. Si enim tu ipse à te longe es, deo propinquare unde potes? Dicebā de deo, & intellectū te arbitrabaris. De anima dico, de te dico, intellige, ibi te probabo. Nō enim ualde longe pergo in exēpla, quando de mēte tua uolo aliquā similitudinem clare ad deū tuū, quia utiq̄ nō in corpore, sed in ipsa mente factus est homo

*quomodo homo con-
fite-
tur*

Deus quid sit?

Ioan. 4

*quomodo anima sit
mors, & quomodo immor-
talis*

Matth. 8

Ephes. 5

Col. 2

Col. 3

1. Timoth. 6

ad imaginē dei. In similitudine sua deum quaramus, in imaginē sua creatorē agnoscimus. Ibi intus, si potuerimus, inueniamus hoc quod dicimus, quomodo demōstret pater filio, & filius uideat quod demōstrat pater, anteq̃ fiat aliqd à patre per filiū. Sed cū dixero & intellexeris, nec sic putes iā illud aliqd tale esse, ut serues ibi pietatē, quā uolo à te seruari: & præcipue moneo, id est, ut si nō uales comprehendere deum quid sit, parum nō tibi putes esse scire quid nō sit. Ecce in mēte tua uideo aliqua duo, memoriā tuā & cogitationē tuā, id est quasi acie quandā & obtutū animæ tuæ. Vides aliqd, & per oculos percipis, & cōmendas memoriæ, & ibi est intus quod memoriæ commēdasti, in abdito recōditum quasi in horreo, quasi in thesauro, quasi in secretario quodā & penetrālī interiore. Cogitas aliunde, intērio tua aliubi est: illud quod uidisti in memoria tua est, & non uidetur à te, quia cogitatio tua in aliud intēditur. Modo probo, sciētibus loquor, Carthaginem nomino, omnes modo intus quicunq; eā nostis, uidistis Carthaginem, nunquid tot sunt Carthagines quot animæ uestre? Omnes uidistis per nomen hoc, per quatuor has syllabas notas uobis, erumpentes ex ore meo, tactæ sunt aures uestre, factus est sensus animæ per corpus, & ab alia intentione reflexus est animus ad id quod ibi erat, & uidit Carthaginē. Nunquid tunc est ibi Carthago facta? Quamuis iā ibi erat, sed latebat. Quare latebat? Quia animus tuus in aliud attēdebat. Cum uero reflexa est cogitatio tua ad id quod erat in memoria, inde formata est, & uisio quādam animi facta est: antea non erat uisio, sed erat memoriā: reflexa cogitatione ad memoriā, facta est uisio. Demōstrauit ergo memoriā tua cogitationi tuæ Carthaginē, & quod in illa erat anteq̃ intēderes, cōuersa ad se intēioni cogitationis ostēdit. Ecce facta est à memoriā demōstratio, facta est in cogitatione uisio, & nulla uerba in medio cucurrerunt, nullū ex corpore signū datum est, nec innuisti, nec rescripsisti, nec sonuisti, & tamen cogitatio uidit quod memoria demōstrauit: eiusdē autē substantiæ est & quæ demōstrauit, & cui demōstrauit. Sed Carthaginem ut haberet & memoriā tua, per oculos hausta est imago hæc: uidisti enim quod in memoria recondes. Sic arborē quā meministi uidisti, sic montē, sic fluuiū, sic amici faciē, sic inimici, sic patris, matris, fratris, sororis, filij, uicini: sic litterarū in codice conscriptarū, sic ipsius codicis, sic huius basilicæ: omnia ista uidisti, & uisa quia iā erāt, memoriā commēdasti, & tanq̃ posuisti illic quæ uidisti cogitando cum uelles, etiā cū ab istis corporis oculi defuissent. Vidisti enim Carthaginē cū esses Carthagini, accepit speciē per oculos animæ tua, hæc species recondita est in memoria tua, & seruasti aliquid intus homo apud Carthaginē cōstitutus, quod posses apud te uidere etiā cum ibi nō esses. Hæc omnia forinsecus accepisti. Pater demōstrat filio, nō accepit extrinsecus, intus totum agitur, quia nihil creaturari esset extrinsecus, nisi hoc pater fecisset per filiū. Creatura omnis à deo facta est, anteq̃ fieret nō erat. Nō ergo facta uisa est & retēta memoriter, ut eā pater filio tanq̃ memoriā cogitationi mōstraret, sed faciendā pater mōstrauit, faciendā filius uidit, & eam pater demonstrādo fecit, quia per filiū uidentē fecit. Et ideo mouere nō debet, quia dictū est, nisi quod uiderit patrē facientē, non dictū est, demōstrātem. Per hoc enim significatū est, id esse patrē facere, quod est demōstrare: ut ex hoc intelligatur per filiū uidentē omnia facere, nec illa demōstratio, nec illa uisio tēporalis est. Quia enim per filium fiunt omnia tēpora, nō utiq; aliquo tēpore possent ei demōstrari faciēda. Sic autē demōstratio patris, filij uisionē gignit, quæadmodū pater filiū gignit. Demōstratio qppe generat uisionē, nō uisio demōstrationē. Quod si purius & pfectius intueri ualeremus, fortasse inueniremus, nec aliud esse patrē, aliud eius demōstrationē: nec aliud filiū, aliud eius uisionē. Sed si uix hoc cepimus, uix explicare potuimus, quomodo memoriā quod cepit extrinsecus, ostēdat cogitationi: quanto minus capere aut explicare poterimus, quomodo pater deus demōstrat filio quod nō habet aliūde, uel quod nō est aliud q̃ ipse? Paruuli sumus, loquor uobis quid nō sit deus, nō ostēdo quid sit. Ergo ut capiamus quid sit, quid faciemus? Nūquid à me, nunqd per me poteritis? Dicā hoc paruulis, & uobis & mihi. Est per quē possimus: modo cantauimus, modo audiuius, facta in deum curam tuā, & ipse te enutriet. Ideo enim nō potes o homo, quia paruulus es.

Si parv

A Si paruulus es, nutriendus es: nutritus, grandis eris, & quod paruulus non poteras, grandis uidebis: sed ut nutiaris, iacta in deum curam tuam, & ipse te enutriet. Modo ergo percurramus breuiter quæ restant, & uidete hic quæ commēdaui, quomodo dominus insinuet. Pater diligit filiū, & omnia demōstrat ei quæ ipse facit. Ipse suscitāt animas, sed per filiū, ut fruantur animæ suscitata substantia dei, hoc est patris & filij. Et maiora his demonstrabit ei opera. Quibus maiora? Sanitatis corporum, iā & antea tractauimus, nec immorari debemus. Maior est enim resurrectio corporis in æternum, q̃ hæc quæ ad tēpore facta est in illo languido sanitas corporis. Et maiora his demonstrabit ei opera. Ut uos mīremini. Demōstrabit quasi temporaliter, ergo quasi homini factō in tēpore, quia uerbum deus non est factus, per quem omnia facta sunt temporalia: sed homo factus est in tēpore, apparet quo consule, quo die conceptum de spiritu sancto, uirgo Maria peperit Christum. Ergo homo factus est in tēpore, per quem deum facta sunt temporalia: ideo tanq̃ in tēpore demōstrauit ei opera maiora, id est resurrectionē corporum, ut uos miremini factam per filium resurrectionem corporum. Deinde redit ad illā resurrectionē animarum. Sicut enim pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Sed secundū spiritū uiuificat pater, uiuificat filius, quos uult pater, quos uult filius, sed ipsos pater quos filius, quia omnia per ipsum facta sunt: sicut enim pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. De resurrectione animarum dictum est hoc: quid de resurrectione corporum? Redit & dicit. Neq; enim pater iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Resurrectio animarum fit per substantiā patris & filij æternam & incommutabilem: resurrectio uero corporum fit per dispensationē humanitatis filij temporalem, non patri coæternam: ideo cū memoraret iudiciū ubi fieret resurrectio corporum: Nō enim pater, inquit, iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. De resurrectione autē animarū, sicut pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat: illud ergo simul pater & filius. Hoc autē de resurrectione corporum, non iudicat pater quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Hoc redditum est resurrectioni animarum, ut omnes honorificent filium. Quomodo? Sicut honorificant patrē: animarum enim resurrectionem sic operatur filius quomodo pater, sic uiuificat filius quomodo pater. Ergo in animarū resurrectione omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Quid de honorificatione propter resurrectionem corporis? Qui nō honorificat filium, non honorificat patrē qui misit illum. Non dixit sic, sed honorificat & honorificat. Honoratur enim homo Christus, sed nō sicut pater deus. Quare? Quia secundū hoc dixit, Pater maior me est. Quando autē honorificatur filius, sicut honorificatur pater? Cum in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & omnia per ipsum facta sunt. Et ideo in hac honorificatione secunda, quid ait, Qui nō honorificat filium, nec honorificat patrē qui misit illū? Non est missus filius, nisi quia factus est homo. Amen amen dico uobis. Iterū redit ad resurrectionem animarū, ut assidue dicentē capiamus, quia uelut uolātem sermonem sequi non poteramus, ecce immoratur nobiscum sermo dei, ecce quasi habitat cū infirmitatibus nostris, redit rursus ad commendationē resurrectionis animarum, Amen amen dico uobis. Quia qui uerbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitā æternam: sed tanq̃ ex patre. Quia qui uerbum meū audit, & credit ei qui misit me, ex patre habet uitā æternam, credendo in eum qui misit illum. Et in iudiciū non uenit, sed transit à morte ad uitā. Sed ex patre uiuificatur cui credit. Quid tu? Non uiuificas? Vide quia & filius quos uult uiuificat. Amen amen dico uobis, quia uenit hora quando mortui audient uocē filij dei, & qui audierint uiuent. Hic non dixit, credent ei qui misit me, & ideo uiuent: sed audiendo uocem filij dei, qui audierint, hoc est, obaudierint filio dei, uiuent. Ergo & ex patre uiuent cum credent patri: & ex filio uiuent, cum audient uocem filij dei: quare & ex patre uiuent & ex filio uiuent? Sicut enim habet pater uitā in semetipso, sic dedit filio habere uitā in semetipso. Impleuit de resurrectione animarū, restat euidentius dicere de resurrectione corporum.

porum: Et potestatem dedit ei iudicium facere: non solum animas per fidem & sapientiam suscitare, sed & iudicium facere. Quare autem hæc? Quia filius hominis est. Facit ergo aliquid pater per filium hominis, quod non facit ex substantia sua cui æqualis est filius, sicut ipsum nasci, sicut ipsum crucifigi, sicut ipsum mori, sicut ipsum resurgere, non enim aliquid horum patri cõigit: sic & resurrectionem corporum: nam resurrectione animarum ex substantia sua pater, per substantiam filij qua illi æqualis est: animæ quippe sunt participes illius incommutabilis lucis, non corpora: resurrectionem autem corporum pater per filium hominis. Et potestatem enim dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est, secundum illud quod supra dixit, Neque enim pater iudicat quenquam. Et ut ostendat quia de resurrectione corporum, hoc dixit, Nolite mirari hoc, quia ueniet hora: non nunc est, sed ueniet hora:

In qua omnes qui in monumentis sunt, iam hoc & hesterno die satiatissime audistis. Audiēt uocem eius, & procedent. Et ubi? In iudicium: Qui bene fecerunt in resurrectionem uitæ, qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Et tu hoc facis solus o domine, quia omne iudicium filio pater dedit, & non iudicat quenquam? Ego, inquit, facio. Sed quomodo facis?

Non possum à me facere quicquid, sed sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est. Cum diceretur de resurrectione animarum, non dicebat audio, sed uideo. Audio enim tanquam præcipitis patris imperium. Iam ergo sicut homo, sicut quo maior est pater, iam ex forma serui, non ex forma dei, sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est. Vnde est iudicium iustum hominis? Fratres mei attendite, Quia non quero uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me.)

Ab eo quod scriptum est, Post hoc abiit Iesus trans mare Galilææ quod est Tiberiadis, usque ad id quod ait, Illi ergo homines cum uidissent quod fecerat signum, dicebāt, Quia hic est uere propheta qui uenit in mundum. Tractatus XXIII.

Cap. VI

IRACULA quæ fecit dominus noster Iesus Christus, sunt quidem diuina opera, & ad intelligendum deum de uisibilibus admonent humanam mentem. Quia enim ille non est talis substantia quæ uideri oculis possit, & miracula eius quibus totum mundum regit, uniuersamque creaturam administrat, assidue uiuunt, ita ut penè nemo dignetur attendere opera dei mira & stupenda in quolibet seminis grano, secundum ipsam suam misericordiam seruauit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore præter usitatum cursum ordinemque naturæ, ut non maiora sed insolita uideri do stuperent, quibus quotidiana uiuunt. Maius enim miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque milium hominum de quinque panibus, & tamen hæc nemo miratur. Illud mirantur homines, non quia maius est, sed quia rarum est. Quis enim & nunc patitur uniuersum mundum, nisi ille qui de paucis granis segetes creat? Fecit ergo quomodo deus. Vnde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicauit quinque panes, potestas enim erat in manibus Christi. Panes autem illi quinque, quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata. Hoc ergo ad motum est sensibus quo erigeretur mens, & exhibitum oculis ubi exerceretur intellectus, ut inuisibilem deum per uisibilia opera miraremur, & erecti ad fidem, & purgati per fidem, etiam ipsum inuisibiliter uidere cuperemus, quæ de rebus uisibilibus inuisibiliter nosceremus. Nec tamen sufficit hæc intueri in miraculis Christi. Interrogemus ipsa miracula, quid nobis loquantur de Christo. Habent enim si intelligantur linguam suam: nam quia ipse Christus uerbum dei est, etiam factum uerbi, uerbum nobis est. Hoc ergo miraculum sicut audiuius, quod magnum est, queramus etiam quod profundum sit. Non tantum eius superficie delectemur, sed etiam altitudinem perscrutemur: habet enim aliquid intus, hoc quod miramur foris. Vidimus, expectauimus magnam quiddam, præclarum quiddam, & omnino diuinum, quod fieri nisi à deo non possit. Laudauimus de facto factorem. Sed quemadmodum si litteras pulchras alicubi inspiceremus, non nobis sufficeret laudare scriptoris articulum, quomodo eas pariles, æquales, decorasque fecit, nisi etiam legerimus quid nobis per illas indicauerit: ita factum hoc qui tantum

tantum inspicit, delectatur pulchritudine facti, ut admiretur artificem: qui autem intelligit, quasi legit. Aliter enim uidetur pictura, aliter uidentur litteræ. Picturam cum uideris, hoc est, totum uidisse laudasse litteras cum uideris, non hoc est totum, quoniam commoneris & legere, & enim dicis, cum uideris litteras, si forte non eas nosti legere. Quid putamus esse quod hic scriptum est? Interrogas quid sit, cum iam uideas aliquid. Aliud tibi demonstraturus est, à quo quæris agnoscere quod uidisti. Alios ille oculos habet, alios tu. Nonne similiter apices uidetis? Sed non similiter signa cognoscitis. Tu ergo uides & laudas, ille uidet & laudat, legit & intelligit. Quia ergo uidimus, quia laudauimus, legamus & intelligamus. Dominus in monte, multo magis intelligamus quia dominus in monte, uerbum est in alto. Proinde non quasi humiliter iacet, quod in monte factum est: nec transeunt prætereundum est, sed suspiciendum. Turbas uidit, esurientes agnouit, misericorditer pauit, non solum pro bonitate, uerum etiam pro potestate. Quid enim sola prodesse bonitas, ubi non erat panis, unde turba esuriens pascere? Nisi bonitati adesset potestas, ieiuna illa turba & esuriens remaneret. Denique & discipuli qui erant cum domino in fame, & ipsi turbas uolebant pascere, ut non remanerent inanes, sed unde pascere non habebant. Interrogauit dominus unde emerentur panes ad turbas pascendas. Et ait scriptura, Hoc autem dicebat tentans eum, discipulum scilicet Philippum quem interrogauerat. Ipse autem sciebat quid esset facturum. Cur ergo bonus tentabat, nisi quia ignorantiam discipuli demonstrabat? Et forte in demonstratione ignorantia discipuli aliquid significauit. Apparebit ergo cum ipsum sacramentum de quinque panibus coeperit nobis loqui, & quid significet indicare. Ibi enim uidebimus, quare dominus in hoc facto ignorantiam discipuli uoluit interrogando quod sciebat, ostendere: nam interrogamus aliquando quod nescimus, audire uolentes ut discamus: aliquando interrogamus quod scimus, & scire uolentes utrum ille sciat quem interrogamus: utrumque hoc nouerat dominus, & quod interrogabat sciebat, & quid esset facturum ipse nouerat, & hoc nescire Philippum sciebat similiter. Quare itaque interrogabat, nisi quia illius ignorantiam demonstrabat? Et hoc quare fecerit, ut dixi, postea intelligemus. Andreas ait, Est hic puer quidam qui habet quinque panes & duos pisces, sed hæc quid sunt ad tantos? Cum dixisset Philippus interrogatus ducentorum denariorum panes non sufficere, quibus tanta illa turba reficeretur, erat ibi quidam puer portans quinque panes hordeaceos & duos pisces. Et ait Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem ibi scenum multum, & discubuerunt ferme quinque milia hominum. Accepit autem dominus Iesus panes, gratias egit, iussit frangi panes, poni autem discumbentes. Fracti sunt panes, positi ante discumbentes, non iam quinque panes, sed quod adiecerat qui creauerat quod auctum erat. Et de piscibus quantum sufficiebat. Parum est turbam illam fuisse satiatam, etiam fragmenta resederunt: & ipsa colligi iussa sunt ne perirent.

Et impleuerant duodecim cophinos fragmentorum. Breuiter ut curramus, quinque panes intelliguntur quinque libri Moysi, merito non triticeus sed hordeaceus, quia ad uetus testamentum pertinent. Nostis autem hordeum ita creatum, ut ad medullam eius uix perueniatur, uel situr enim eadem medulla tegmine paleæ, & ipsa palea tenax & inhærens, ut cum labore exuatur. Talis est littera ueteris testamenti, uestita tegminibus carnalium sacramentorum: sed si ad eius medullam perueniatur, pascit & satiat. Ferebat ergo puer quidam quinque panes & duos pisces. Si queramus quis fuerit puer iste, forte populus Israël erat. Sensu puerili portabat, nec maducabat, illa enim quæ portabat clausa onerabatur, aperta pascabant. Duo autem pisces uidentur nobis significare duas illas in ueteri testamento sublimes personas, quæ ungebantur ad populum sanctificandum, & regendum sacerdotes & reges. Et ipse uenit in mysterio aliquando, qui per illas significabatur: uenit aliquando qui per medullam hordei ostendebatur, per paleam uero hordei occultabatur. Venit ipse unus utrumque personam in se portans, sacerdotis & regis. Sacerdotis per uictimam, quam seipsum obtulit pro nobis deo. Regis, quia regimur ab eo, & aperiuntur quæ clausa portabantur. Gratias illi impleuit per se quod per uetus testamentum promittebatur, & frangi iussit panes, frangendo multi

miracula assidue uiuunt.

Cur ergo bonus tentabat?

quinque panes hordeacei quid? Significauerunt?

duo pisces quid sunt?

ueteris sacerdos rex

multiplacati sunt. Nihil uerius. Quinq; enim libri Moyfi, q̄ multos libros cum exponuntur. tanq; frangendo, id est, differēdo fecerunt. Sed quia in illo hordeo ignorātia primi populi regebatur, de quo primo populo dictū est, Quamdiu legitur Moyses, uelamen super corda eorum positum est. Nondum enim ablatum erat uelamen, quia nōdum uenerat Christus. Nondū uelū templi fuerat illo in cruce pendente cōscissum. Quia ergo ignorātia populi erat in lege, propterea illa domini tentatio ignorantiā discipuli demonstrabat. Nihil igitur uacat, omnia innuunt, sed intellectore requirunt, nā & iste numerus pastri populi populū significabat sub lege constitutū. Cur enim quinq; milia erāt, nisi quia sub lege erāt, quā lex quinq; libris Moyfi explicatur? Vnde & quinq; illis porticibus languidi prodebātur, non sanabantur. Ille autē ibi curauit languidum, qui & hic turbas de quinq; panibus paut: nam & super scēnū discumbebāt. Carnaliter ergo sapiebāt, & in carnalibus quiescebant. Omnis enim caro scēnum. Quā sunt autē illa fragmenta, nisi quā populus non potuit māducare? Intelligentur ergo quādā secretiora intelligentiā, quā multitudo non potest capere. Quid ergo restat nisi ut secretiora intelligentiā quā nō potest capere multitudo, illis credātur qui idonei sunt & alios docere, sicut erāt apostoli, unde duodecim cophini impleri sunt? Factū est hoc & mirabiliter, quia magnum: factū est & utiliter, quia spiritaliter factū est. Qui tunc uiderunt, admirati sunt: nos autē non miramur cū audimus. Factū est enim ut illi uiderent, scriptū est autē ut nos audiremus. Quod in illis oculi ualuerunt, hoc in nobis fides: cernimus quippe animo, quod oculis nō potuimus. Et praelati sumus illis, quoniā de nobis dictū est, Beati qui nō uident & credūt. Addo autē, quia forte intelleximus, quod illa turba nō intellexit. Et uere nos pastri sumus, qui ad medullā hordei peruenire potuimus. Deniq; homines illi qui uiderunt, hoc quid putauerunt? Illi, inquit, homines cum uidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est uere propheta. Adhuc forte ideo Christum prophetam putabant, quia super scēnum discumbebāt. Erat autē ille dñs prophetarum, impletor prophetarum, sanctificator prophetarum, sed & propheta: nam & Moyfi dictū est, Suscitabo eis prophetam similem tui: similem secundum carnem, non secundum maiestatem. Et de ipso Christo illā domini promissionem habere intellectum, aperte in actibus apostolorū expōnitur & legitur. Et ipse dominus de se ait, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Propheta dominus, & uerbum dei dominus, & nullus propheta sine uerbo dei prophetat. Cum prophetis uerbum dei, & propheta uerbum dei. Meruerunt priora tempora prophetas afflatos, & impletos uerbo dei: meruimus nos prophetā ipsum uerbum dei. Sic autē propheta Christus, dominus prophetarum, sicut angelus Christus, dñs angelorum: nam & ipse dictus est magni consilij angelus. Veruntamen alibi quid dicit propheta? Qui nō legatus neq; angelus, sed ipse ueniens saluos faciet eos, id est, ad saluos eos faciendos nō mittet legatum, non mittet angelum, sed ueniet ipse. Quis ueniet? Ipse angelus. Certe non per angelum, nisi quia iste sic angelus, ut etiā dominus angelorū. Etenim angeli latine nunciū sunt. Si Christus nihil annūciaret, angelus non diceretur: si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur: exhortatus est nos ad fidem, & ad capeſſendam uitā aternam. Aliquid præsens annūciat, aliquid futurum prædixit. Ex eo q̄ præsens nūciat, angelus erat: ex eo q̄ futurum prædixit, propheta erat: ex eo q̄ uerbum dei, caro factum est, & angelorum & prophetarum dominus erat.

Ab eo quod scriptū est, Iesus ergo cū cognouisset, q̄ uenissent ut raperent eum, usq; ad id quod ait, Et omnis qui uidet filiū & credit in eū, habet uitā aternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Tractatus xxv.

ESTERNAM ex euangelio lectionem, ista est hodierna quā sequitur, unde hodiernus sermo debetur. Facto illo miraculo, ubi quinq; milia hominum de quinq; panibus paut Iesus, cum admiratæ essent turbæ, & eū magnum prophetam dicerent qui uenit in mundum: sequitur hoc, Iesus ergo cum uidisset, quia uenerant ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in monte ipse solus. Datur ergo

A ergo intelligi, q̄ dominus cum federet in monte cum discipulis suis, & uideret turbas ad se uenientes, descēderat de monte, & circa inferiora loca turbas pauerat: nā quomodo fieri potest, ut rursus illuc fugeret, nisi ante de monte descenderet? Significatur ergo aliquid, q̄ dñs de alto descēdit ad pascendas turbas, paut & ascendit. Quare autē ascendit, cū cognouisset quia eū uellent rapere & regē facere? Quid enim? Non erat rex, qui timebat fieri rex? Erat omnino. Nec talis rex qui ab hominibus fieret, sed talis rex qui hominibus regnum daret. Nūquid forte hic aliquid significat nobis Iesus, cuius uerba facta sunt? Ergo in hoc q̄ uoluerunt eū rapere & regē facere, & propter hoc fugit in montē ipse solus, hoc in illo factū tacet, nihil loquitur, nihil significat: an forte hoc erat rapere eū, prauēnire uelle tēpus regni eius? Etenim uenerat modo, nō iā regnare quomodo regnaturus est, in eo q̄ dicimus, Adueniat regnum tuū. Semper quidē ille cū patre regnat secundū q̄ est filius dei, uerbū dei, uerbū per quod facta sunt omnia. Prædixerunt autē propheta regnum eius, etiam secundū id q̄ est factus Christus, & fecit fideles suos Christianos: erit enim regnum Christianorum quod modo colligitur, quod modo cōparatur, quod modo emittitur sanguine Christi. Erit aliquando manifestum regnum eius, quādo aperta erit claritas sanctorum, post iudicium ab eo factum: quod iudicium supra ipse dixit, quod filius hominis facturus sit. De quo etiam Apostolus dixit, Cum tradiderit regnū deo & patri. Vnde etiā ipse ait, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab initio mundi. Discipuli autē & turbæ credentes in eum, putauerunt illum sic uenisse ut etiā regnaret: hoc est uelle rapere & regem facere, prauēnire uelle tempus eius, quod ipse apud se occultabat, ut opportune proderet, ut opportune in fine seculi declararet. Nam ut noueritis, quia regē eum uolebant facere, id est, anteuēnire, & iam habere manifestum Christi regnum, quem primo oportebat iudicari, & deinde iudicare, ubi crucifixus est, & illi qui in eum sperabāt, spem resurrectionis eius perderant, resurgens a mortuis inuenit inde duos cum desperatione sibi sermocinantes, & cum gemitu quā gesta fuerant colloquentes, & apparens eis uelut incognitus, cum oculi eorum tenerentur ne ab eis agnosceretur, sermonem tractantibus miscuit, illiq; narrantes ei unde sermocinarentur, dixerunt, q̄ ille magnus propheta in factis & dictis occisus esset a principibus sacerdotū: Et nos, inquit, sperabamus, quia ipse esset redemptio Israël. Recte sperabatis, uerum sperabatis, in illo est redemptio Israël. Sed quid festinatis? Rapere uultis. Illud etiam indicabat nobis hunc sensum, quia cum eum quærent discipuli de fine, dixerunt ei, Si hoc in tempore repræsentabis, & quando regnum Israël? Iam enim esse cupiebant, iam uolebant, hoc est rapere, & regem facere. Sed ait discipulis, quia adhuc solus ascēsurus erat, Non, inquit, est uestrum scire tempora uel momenta, quā pater posuit in sua potestate: sed accipietis uirtutem ex alto, spiritum sanctum superuenientem in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad fines terræ. Vultis ut iam exhibeam regnum, prius colligam quod exhibeam. Altitudinem amatis, & altitudinem adipiscimini, sed per humilitatē me sequimini. Sic de illo etiā prædictum est, Et cōgregatio populorum circundabit te, & propter hanc in altum regredere: id est, ut circundet te congregatio populorum, ut multos colligas, regredere in altū. Sic fecit, paut & ascendit. Quare autē dictū est, fugit? Neq; enim uere si nollet teneretur, si nollet caperetur, qui si nollet, nec agnosceretur: nam ut noueritis hoc mystice factum, nō ex necessitate sed ex significante dispositione, modo in consequenti uidebitis, quia eis secundo turbis quā eum quærebant apparuit, & cū eis loquens, multa eis dixit, multa de pane cœlesti disputauit. Nōne cum ipsis de pane disputans erat, a quibus ne teneretur aufugerat? Non ergo & tunc poterat agere ut non ab eis comprehenderetur, quemadmodum postea quando cum eis loquebatur? Aliquid ergo significauit fugiēdo. Quid est ergo fugit? Non potuit intelligi altitudo eius. Quicquid enim non intellexeris, fugit me dicis. Ergo fugit iterum in montem ipse solus. Primogenitus a mortuis ascendens super omnes cœlos, & interpellans pro nobis. Interea illo sursum posito solo sacerdote magno, qui intrauit in interiora ueli, foris populo constituto: hunc enim

n sacerdos

facerdos ille in lege ueteri significabat, qui hoc semel in anno faciebat. Illo ergo sursum posito, discipuli in nauicula quid patiebantur? Nam illo in altis constituto, nauicula illa ecclesi-
am significabat. Si non hoc primo in ecclesiam intelligimus, quod illa nauicula patiebatur, non erant illa significantia, sed simpliciter transeuntia. Si autem uidemus exprimi in eccle-
sia ueritatem illarum significationum, manifestum, quia facta Christi genera sunt locutio-
num. Vt autem sero factum est, inquit, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascen-
dissent nauiculam, uenerunt trans mare in Capernaum. Cito dixit finitum quod postea fa-
ctum est. Venerunt trans mare in Capernaum, & redit ut exponat quemadmodum uene-
runt, quia per stagnum nauigantes transierunt. Et dum nauigarent ad eum locum quod eos
uenisse iam dixit, recapitulando exponit quid acciderit. Tenebræ iam factæ erant, & non
uenerat ad illos Iesus. Merito tenebræ, quia lux non uenerat. Tenebræ iam factæ erant, &
non uenerat ad eos Iesus. Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, crebescunt terro-
res, crescit iniquitas, crescit infidelitas. Lux denique quæ charitas apud Ioannem ipsum euan-
gelistâ satis aperteque monstratur, ita ut diceret, Qui odit fratrem suum in tenebris est, creberi-
me extinguitur. Crescunt ira, & tenebræ odiorum fratrumque quotidie crescunt, & nondum ue-
nit Iesus. Vnde apparet quia crescunt? Quoniam abundauit iniquitas, refrigeret charitas
multorum. Crescunt tenebræ, & nondum uenit Iesus. Crescentibus tenebris, refrigerante
charitate, abundante iniquitate, ipsi sunt fluctus nauem turbantes. Tempestates & uenti,
clamores sunt maledicorum. Inde charitas refrigerat, inde fluctus augentur, & turbatur na-
uis. Vento magno flante mare exurgebat, tenebræ crescebant, intelligentia minuebatur,
iniquitas augebatur. Cum remigassent ergo quasi stadia uiginti quinque aut triginta. In
terea ambulabant, promouebant, nec uenti illi & tempestates & fluctus & tenebræ id age-
bant, ut uel nauis non promoueretur, uel soluta mergeretur, sed inter illa omnia mala ibat.
Etenim quia abundauit iniquitas, & refrigeret charitas multorum, crescunt fluctus, augen-
tur tenebræ, seuit uentus, sed tamen nauis ambulat. Qui enim perseverauerit usque in finem,
hic saluus erit. Nec ipse stadiorum numerus contemnendus est. Neque enim uere posset ni-
hil significare quod dictum est. Cum remigassent stadia uiginti quinque aut triginta, tunc ad eos
uenit Iesus. Sufficeret aut uiginti quinque aut triginta, maxime quia æstimantis erat, non af-
firmantis. Nunquid periclitaretur ueritas in æstimante, si diceret stadia ferme triginta, aut
stadia ferme uiginti quinque? sed ex uiginti quinque fecit triginta. Quæramus numerum
uigintimum quintum. Vnde constant, unde fiunt? de quinario. Quinarius ille numerus ad
legem pertinet. Ipsi sunt quinque libri Moysi, ipsi sunt quinque porticus illæ languidos conti-
nentes, ipsi quinque panes quinque milia hominum pascentes. Ergo legem significat nu-
merus uicesimus quintus. Quomodo quinque per quinque, id est, quinque quini, faciunt ui-
ginti quinque, quadratum quinariū. Sed huic legi antequam euangelium ueniret, deest per-
fectio. Perfectio autem in senario numero comprehenditur, propterea sex diebus deus mun-
dum perfecit, ut quinque ipsa per sex multiplicentur, ut lex per euangelium adimpleatur, ut
fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui impler legem, uenit Iesus. Et uenit. Quomodo?
Calcans fluctus, omnes tumores mundi sub pedibus habes, omnes celsitudines seculi pre-
mens. Hoc agitur quantum additur tempori, & quantum accedit ætas seculi. Augentur in
isto mundo tribulationes, augentur mala, augentur contritiones, exaggerantur hæc omnia.
Iesus transit calcans fluctus, & tamen tantæ sunt tribulationes, ut etiam ipsi qui crediderunt
in Iesum, & qui conantur perseverare in fine, expauescant ne deficiant. Christo fluctus cal-
cante seculi, ambitiones & altitudines deprimente, expauescit Christianus. Nonne hæc illi
prædicta sunt? Merito & Iesu in fluctibus ambulante. Timuerunt. Quomodo Christia-
ni quamuis habentes spem in futuro seculo, quando uiderint deprimi altitudinem seculi hu-
ius, plerumque conturbantur de contritione rerum humanarum, aperiunt euangelium, ape-
riunt scripturas diuinas, & inueniunt ibi ista omnia prædicta, quia hoc dominus facit. De-
primit celsitudines seculi, ut ab humilibus glorificetur. De quorum altitudine prædictum
est, cigni

1. Ioan. 2

mat. 29

Lex per euangelium impletur

quomodo Christus uenit

Hic præteritur te-
xtus. Videt Iesum,
usque & timuerunt

est, ciuitates firmissimas destrues, & inimici defecerunt frameæ in sinem, & ciuitates destru-
xisti. Quid ergo timetis Christiani? Christus loquitur. Ego sum, nolite timere. Quid hæc
expauescitis? quid timetis? Ego ista prædixi, ego facio, necesse est ut fiant. Ego sum, nolite ti-
mere. Voluerunt ergo accipere in nauim. Agnoscetes & gaudentes securi facti.

Et statim fuit nauis ad terram ad quam ibant. Factus est finis ad terram, de humido ad
solidum, de turbato ad firmum, de itinere ad finem. Altera die turba quæ stabat trans ma-
re, unde illi uenerant. Vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi una, & quia non introis-
set cum discipulis suis in nauim, sed soli discipuli eius abissent, alia uero superuenerunt na-
ues à Tiberiade, iuxta locum ubi manducauerunt panem, gratias agentes domino. Cum
ergo uidisset turba, quia Iesus non esset ibi neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas,
& uenerunt Capernaum quærentes Iesum. Insinuat tamen est illis tam magnum mira-
culum: uiderunt enim quod discipuli soli ascendissent in nauim, & quia alia nauis non ibi
erat. Venerunt autem inde & naues iuxta locum illum ubi manducauerunt panes, in qui-
bus eum turbæ secutæ sunt cum discipulis suis. Ergo non ascenderat, alia nauis illic non erat. Vnde
subito trans mare factus est Iesus, nisi quia super mare ambulauit, ut miraculum monstraret.

Et cum inuenissent eum, turbæ. Ecce representat se turbis, à quibus se rapi timuerat, & in
montem fugerat. Omnino confirmat & insinuat nobis in mysterio dicta esse illa omnia: & fa-
cta in magno sacramento, ut aliquid significaret. Ecce est ille qui in montem fugerat turbas, non
ne cum ipsis turbis loquitur? Modo teneat, modo regem faciat. Et cum inuenissent eum, Trans
mare, dicunt ei. Rabbi, quando huc uenisti? Ille post miraculi sacramentum & sermonem
infert, ut si fieri potest, qui pasti sunt, pascantur: & quorum satiauit panibus uentres, satiet
& sermonibus mentes, sed si capiunt: & si non capiunt, sumatur quod non capiunt, ne fra-
gmenta pereant. Loquatur ergo & audiamus. Respondit Iesus & dixit, Amen amen di-
co uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia manducauistis ex panibus meis. Pro-

pter carnem me quæritis, non propter spiritum. Quam multi non quærunt Iesum, nisi ut il-
lis faciat bene secundum tempus: alius negotium habet, quærunt intercessionem clericorum:
alius premittit à potiore, fugit ad ecclesiam: alius pro se uult interuenire apud eum, apud
quem parum ualeat. Ille sic, ille sic, impletur quotidie talibus ecclesia. Vix quærunt Iesum pro-
pter Iesum. Quæritis me non quia uidistis signa, sed quia manducauistis ex panibus. Ope-
ramini cibum, non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. Quæritis me pro-
pter aliud, quærite me propter me. Seipsum charissimi dominus insinuat istum cibum, quod
in sequentibus illucescit. Quem filius hominis dabit uobis. Expectabas credo iterum pa-
nes manducare, iterum discumbere, iterum saginari: sed dixerat, cibum non qui perit, sed qui
permanet in uitam æternam: quomodo dictum fuerat mulieri illi Samaritanæ, Si scires
quis est qui petit à te bibere, tu forsitan postulasses ab eo, & daret tibi aquam uiuam: cum
illa diceret, Vnde tibi, quandoquidem non habes hauritorium, & puteus altus est? Sa-
maritanæ respondit, Si scires qui à te petit bibere, tu petisses ab eo, & daret tibi aquam ui-
uam, unde qui biberit, amplius non sitiet: nam de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Et gaudi-
sa est illa, & uoluit accipere, quasi non passura sitim corporis, quæ labore hauriendi fatiga-
batur, & sic inter huiusmodi sermocinationes peruenit ad potum spiritalem. Omnino isto
modo & hic: hunc ergo cibum operamini, non qui perit, sed qui permanet in uitam æternam,
quem filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit deus. Istum filium hominis
nolite sic accipere, quasi alios filios hominum, de quibus dictum est, Filij autem hominum
in protectione alarum tuarum sperabunt. Iste filius hominis sequestratus quadam gratia
spiritus, & secundum carnem filius hominis, exceptus à numero hominum, filius hominis
est. Iste & filius hominis & filius dei est, iste homo etiam deus est. Alio loco interrogans di-
scipulos ait, Quem dicunt esse homines filium hominis? Et illi, Alij Ioannem, alij Heliam,
alij Hieremiam, aut unum ex prophetis. Et ille, Vos uero quem me dicitis esse? Respondit
Petrus, Tu es Christus filius dei uiui. Ille dixit se filium hominis, & Petrus eum dixit filium
dei uiui.

varij de causis quærunt
Iesum

Ioan. 4

quomodo Iesus differat a ceteris
filiis hominum

Matth. 16

n 2 dei uiui.

dei uiui. Optime ille commemorabat quod misericorditer exhibuerat. Ille commemorabat quod in claritate permanebat. Verbum dei commendabat humilitatem suam, homo agnoscat claritatem domini sui. Et reuera fratres, puto quia iustum est. Humiliauit se propter nos, glorificemus illum nos. Non enim filius hominis propter se est, sed propter nos. Ergo filius hominis erat illo modo. Cum uerbu caro factum est, & habitauit in nobis, ideo enim hunc deus pater signauit. Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere. Hoc est enim signare, imponere aliquid quod non confundatur cum ceteris. Signare, est signum rei ponere. Cuius rei ponis signum, ideo ponis signum, ne confusa cum alijs, a te non possit agnosci. Pater ergo eum signauit. Quid est signauit? Proprium quiddam dedit, ne ceteris comparetur hominibus. Ideo de illo dictum est, Vixit te deus deus tuus oleo exultationis, prae participibus tuis. Ergo signare quid est? Exceptum habere, hoc est, prae participibus tuis. Itaque nolite, inquit, me contemnere, quia filius sum hominis, & quaerite a me cibum qui non perit, sed permanet in uitam aeternam. Sic enim filius hominis sum, ut non sim unus ex uobis, sic sum filius hominis, ut pater deus me signaret. Quid est signaret? Proprium aliquid mihi daret, quo non confunderer cum genere humano, sed per me liberaretur genus humanum. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus ut operemur opera dei? Dixerat enim illis. Operamini escam, non quae perit, sed quae permanet in uitam. Quid faciemus, inquit? quid obseruando hoc praeceptum implere poterimus? Respondit Iesus & dixit eis, Hoc est opus dei ut credatis in eum quem misit ille. Hoc est ergo manducare cibum non qui perit, sed qui permanet in uitam aeternam. Ut quid paras dentes & uentrem? Crede & manducaisti. Discernitur quidem ab operibus fides: sicut Apostolus dicit, iustificari hominem per fidem sine operibus legis, & sunt opera quae uidentur bona sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona. Finis enim legis Christus ad iustitiam omnium credenti. Ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidem dixit esse opus dei. Ipsa est enim quae per dilectionem operatur. Nec dixit, hoc est opus uestrum, sed hoc est opus dei, ut credatis in eum quem misit ille, ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Quia ergo inuitabat eos ad fidem, illi adhuc quaerebant signa quibus crederent. Vide si non Iudaei signa petunt. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, ut uideamus & credamus tibi, quid operaris? Parum ne erat quod de quinque panibus pasti sunt? Sciebant hoc quidem, sed huic cibo manna de caelo praeferebant. Dominus autem Iesus talem se dicebat, ut se Moyse praeponebat. Non enim ausus est Moyse dicere, quod daret cibum non qui perit, sed qui permanet in uitam aeternam. Aliquid plus iste promittebat quam Moyse. Per Moysen quippe promittebatur regnum & terra fluens lac & mel, temporalis pax, abundantia filiorum, salus corporis, & cetera omnia, temporalia quidem, in figura tamen spiritalia, quia ueteri homini in ueteri testamento promittebantur. Attendebant ergo promissa per Moysen, attendebant promissa per Christum. Ille plenum uentrem promittebat in terra, sed cibo qui periret, iste promittebat cibum non qui perit, sed qui permanet in uitam aeternam. Attendebant eum plus promittentem, & quasi nondum uidebant maiora facientem. Attendebant itaque qualia fecisset Moyses, & adhuc aliqua maiora uolebant fieri ab eo qui tam magna promittebat, quid, inquit, facis ut credamus tibi? Et ut noueritis quia miracula illa huic miraculo comparabant, & ideo quasi minora ista iudicabant quae faciebat Iesus. Patres enim nostri, inquit, manna manducauerunt in deserto. Sed quid est manna? Forte contemnitis. Sicut scriptum est, Dedit illis manna manducare. Per Moysen patres nostri panem de caelo acceperunt, & non est dictum eis a Moyse, operamini cibum qui non perit. Tu promittis cibum qui non perit, sed qui permanet in uitam aeternam, & non talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de caelo. Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico uobis, non Moyses dedit uobis panem de caelo, sed pater meus dedit uobis panem de caelo. Verus enim panis est qui de caelo descendit, & dat uitam mundo. Verus ergo ille panis qui dat uitam mundo, & ipse cibum est, de quo paulo ante locutus sum, opera

signare quid est.

psal. 44

De conse. dif.

2. c. ut quid

Roma. 3

Roma. 10

quid dominus promittebat per moysen

qualem cibum christus dedit

psalmo 18

operamini cibum qui non perit, sed qui permanet in uitam aeternam. Ergo & illud manna hunc significabat, & illa omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis, qui significabatur contemnitis. Non ergo Moyses dedit panem de caelo, deus dat panem. Sed quem panem? Forte manna? Non, sed panem quem significabat manna, ipsum scilicet dominum Iesum. Pater meus dat uobis panem uerum. Panis enim dei est qui descendit de caelo, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, domine, da nobis semper panem hunc. Quomodo mulier illa Samaritana cui dictum est, Qui biberit de hac aqua, non sitiet unquam: continuo illa secundum corpus accipiens, sed tamen carere indigentia nolens, da mihi, inquit, domine de hac aqua: sic & isti, domine, da nobis panem hunc qui nos reficiat, nec deficiat. Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis uitae, qui uenit ad me, non esuriat: & qui credit in me, non sitiet unquam. Qui uenit ad me, hoc est quod ait, & qui credit in me: & quod dixit, non esuriat, hoc intelligendum est, & non sitiet unquam. Vtrobique illa significatur aeterna satietas, ubi nulla est egestas. Panem de caelo desideratis, ante uos habetis, & non manducatis. Sed dixi uobis, quia & uidistis me & non credidistis. Sed non ideo ego populum perdidit. Nunquid enim infidelitas uestra fidem dei euacuauit? Vide enim quod sequitur. Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & cum qui uenit ad me, non eiciam foras. Quale est, intus illud, unde non exitur foras? Magnum penetrabile, & dulce secretum. O secretum sine tadio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione temptationum & dolorum. Nonne illud secretum est quo intrauit ille, cui dicturus est dominus seruo bene merito, Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui? Et eum qui uenit ad me, non eiciam foras. Quia descendi de caelo non ut faciam uoluntatem meam, sed eius qui misit me. Ideo ergo eum qui uenit ad te, non eiciam foras, quia descendisti de caelo, non facere uoluntatem tuam, sed uoluntatem eius qui te misit. Magnum sacramentum. Obsecro uos, simul pulsetur, exeat ad nos aliquid quod nos pascat, secundum quod nos delectauit. Magnū illud & dulce secretum, Qui uenit ad me, attende, attende & appende. Qui uenit ad me, non eiciam foras. Ergo qui uenit, inquit, non eiciam foras. Quare? Quia descendi de caelo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Ipsa est ergo causa quare non eiciam eum foras qui uenit ad te, quia non uoluntatem tuam facere descendisti de caelo, sed uoluntatem eius qui te misit. Ipsa, quid ergo quaerimus utrum ipsa sit? Ipsa est, ipse loquitur. Qui uenerit ad me, non eiciam foras. Et quasi quaereres, quare? Quia non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Timeo ne foras propterea exierit anima a deo, quia superba erat, imò non dubito: scriptum est enim, Initium omnis peccati superbia: & Initium superbiae hominis apostatare a deo: scriptum est, firmum est, uerum est. Deinde quid de superbo dicitur mortali, accincto pannis, carnis praegravato pondere, corruptibili corpore, & tamen extollenti se, & obliuiscenti quia pelle uestitus sit? Quid ei dicit scriptura? Quid superbis terra & cinis? Quid superbit? Dicat quid superbit. Quoniam in uita sua proiecit intima sua? Quid est proiecit, nisi porro iecit? hoc est exire foras. Etenim intrare intro, appetere intima est: proicere intima foras, exire est. Intima proiecit superbus, intima appetit humilis: superbia eijcitur, humilitate regredimur. Caput omnium morborum superbia, quia caput omnium peccatorum superbia. Medicus quando aggritudinem discutit, si curet quod per aliquam causam factum est, & ipsam causam per quam factum est non curet, ad tempus uidetur mederi, causa manente morbus repetitur. Verbi gratia, apertius hoc dicam. Humor in corpore scabiem uel ulcera gignit in corpore, sit magna febris, & non paruus dolor, exhibentur quaedam medicamenta quae scabiem cōpescant, & feruorem illum ulceris sedant, & adhibentur & proficiunt, uides hominem qui fuit ulcerosus & scabiosus sanatum, sed quia humor ille non eiectus est, rursus ad ulcus redit: cognoscens hoc medicus, purgat humorem, detrahit causam, & nulla erunt ulcera. Vnde ergo abundat iniquitas? Per superbiam. Cura superbiam, & nulla erit iniquitas. Ut ergo causa omnium morborum curaretur, id est superbia, descendit & humilis factus est filius dei. Quid superbis ho-

Ioan. 4

Matth. 25

Ecc. 10

Similitudo de medico et

mo: Filius dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humile hominem, C
saltem imitare humilem deum. Venit filius dei in homine, & humilis factus est. Præcipitur
tibi ut sis humilis, non tibi præcipitur ut ex homine fias pecus. Ille deus factus est homo, tu
homo cognosce quia es homo. Tota humilitas tua est ut cognoscas te. Ergo quia humilita-
tem docet deus: dixit, Nō ueni facere uoluntatem meam, sed eius uoluntatem qui misit me,
hac enim commendatio humilitatis est. Superbia quippe facit uoluntatem suam, humili-
tas facit uoluntatem dei. Ideo qui ad me uenerit, non eiciam foras. Quare? Quia non ueni
facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Humilis ueni, humilitatem do-
cere ueni: qui ad me uenit, incorporatur mihi: qui ad me uenit, humilis sit: qui mihi adheret,
humilis erit, quia non facit uoluntatem suam, sed dei: & ideo non eicitur foras, quia cum
psal. 35 superbus esset, eiectus est foras. Vide illa interiora commendari in psalmo, Filij autem ho-
minum in protectione alarum tuarum sperabunt. Vide quid sit ire intrō, uide quid sit ad il-
lius protectionem confugere, uide quid sit etiam sub uerba patris currere: flagellat enim
omnem filium quem recipit. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt:
& quid est intus? Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Cū miseris intrō, intrantes in gau-
dium domini sui inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ pota-
bis eos. Quoniam apud te est fons uitæ, non foris extra te, sed intus apud te, & in lumine
tuo uidebimus lumen. Præstende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his
qui recto sunt corde. Qui sequuntur uoluntatem domini sui, nō quærentes suam, sed quæ Ie-
su Christi, ipsi sunt recto corde, ipsis non commouentur pedes: Bonus enim deus Israël re-
ctis corde. Mei autem, inquit ille, penē commoti sunt pedes. Quare? Quia zelauit in peccato-
ribus, pacem peccatorum intuens. Ergo quibus bonus est deus nisi rectis corde? Nam mihi
toto corde displicuit deus. Quare displicuit? quia dedit felicitatem malis: & ideo nutarūt mi-
hi pedes, quasi sine causa seruissē deo. Ideo ergo mei penē commoti sunt pedes, quia non
fui rectus corde. Quid est ergo rectus corde? Sequens uoluntatem dei. Felix est ille, laborat
ille: ille male uiuit & felix est, ille iuste uiuit & laborat. Non indignetur iuste uiuens & labo-
rans, intus habet quod felix ille non habet, non ergo tristetur, non maceretur, non deficiat.
Felix ille habet aurum in arca, iste deum in conscientia. Compara nunc aurum & deum,
arcam & conscientiam. Ille illud habet quod perit, & ibi habet unde perit: iste deum habet,
& eum qui perire non potest, & ibi habet unde auferri nō potest, sed si sit rectus corde, tunc
enim intrat & non exit: ideo ille dicebat, Quoniam apud te est fons uitæ, & non apud nos.
Ideo intrare debemus ut uiuamus, non quasi nobis sufficere ut pereamus, non quasi de no-
stro uelle satiari ut areamus, sed os ad ipsum fontē ponere, ubi aqua nō deficit. Quia uolu-
it suo consilio uiuere Adā, & lapsus est per eum qui ante ceciderat per superbiam, qui ei cali-
cem ipsius superbiæ propinauit. Quia ergo apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebi-
mus lumen, intus bibamus, intus uideamus. Quare enim inde exitum est? audi quare. Non
ueniat mihi pes superbiæ: ergo ille exijt cui uenit pes superbiæ, ostendit quia ideo exijt. Et
manus peccatorum non moueat me, propter pedem superbiæ. Quare hoc dicis? Ibi cecide-
runt omnes qui operantur iniquitatem. Vbi ceciderunt? In ipsa superbia expulsi sunt, nec
potuerunt stare. Si ergo superbia expulsi sunt eos qui non potuerunt stare, humilitas intromit-
tit, qui possunt in perpetuū stare. Ideo etenim ille qui dixit, Exultabunt ossa humiliata: præ-
dixit, Auditui meo dabis exultationem & letitiam. Quid est, auditui meo? Audiendo te fe-
lix sum: de uoce tua felix sum: intus bibendo felix sum: ideo non cado, ideo exultabunt ossa
humiliata, ideo amicus sponsi stat & audit eum, ideo stat, quia audit. De interiore fonte bi-
bit, ideo stat. Illi qui noluerunt de interiore fonte bibere, ideo ceciderunt & expulsi sunt, nec
potuerunt stare. Doctor itaq; humilitatis uenit non facere uoluntatem suam, sed uolunta-
tem eius qui misit illum. Veniamus ad eum, intremus ad eum, incorporemur ei, ut nec nos
faciamus uoluntatem nostram, sed uoluntatem dei, & non nos eiciat foras, quia membra
eius sumus, quia caput nostrum esse uoluit docendo humilitatem. Ad extremum, ipsum au-
dite

A dite concionantem, Venite ad me qui laboratis & onerati estis. Tollite iugum meum, super Mat. 11
uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Et cum hoc didiceritis, inuenietis requi-
em animabus uestris, unde non eiciamini foras: quia descendi de cælo, non ut faciam uo-
luntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Humilitatem doceo, ad me uenire non
potest nisi humilis. Non mittit foras nisi superbia, quomodo non exit foras qui seruat
humilitatem, & non labitur à ueritate. Dicta sunt quantum dici potuerunt de abscondi-
to sensus fratres: satis enim hic latet sensus, & nescio utrum congruis uerbis à me sit deprom-
ptus & excultus, quare ideo non eiciat foras qui uenit ad illum, quia non uenit facere uo-
luntatem suam, sed uoluntatem eius qui misit eum. Hæc est autem, inquit, uoluntas eius
qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. Ipse illi datus est qui ser-
uat humilitatem: hoc accepit, qui non seruat humilitatem, longe est à magistro humilita-
tis. Ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. Sic non est uoluntas in conspectu patris
uestri, ut pereat unus de pusillis istis. De tumentibus potest perire, de pusillis nihil perit: Mat. 18
quia nisi fueritis sicut pusillus iste non intrabitis in regnum cælorum. Omne quod dedit
mihi pater non perdam ex eo. Sed resuscitabo illud in nouissimo die. Videte quemad-
modum & hic geminam illam resurrectionem deliniet. Qui uenit ad me, modo resurgit hu-
milis factus in membris meis, sed & resuscitabo eum in nouissimo die secundum carnem.
Hæc est enim uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum
habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Superius dixit, qui audit
uerbum meum & credit ei qui misit me: modo autem, qui uidet filium, & credit in eum. Nō
dixit, uidet filium, & credit in patrem: hoc est enim credere in filium quod & in patrem,
quia sicut habet pater uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso, ut o-
mnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam. Credendo & transeundo ad
uitam, tanquam prima illa resurrectione, & quia non est sola, & resuscitabo ego eum, in-
quit, in nouissimo die.

B Ab eo quod scriptum est, Murmurabāt ergo Iudæi de illo, quia di-
xisset, Ego sum panis uiuus qui de cælo descēdi, usq; ad id ubi ait, Qui
manducat hunc panem uiuet in æternum. Tractatus XXV I.

Um dominus noster Iesus Christus, sicut in euangelio cum legeretur audiui-
mus, panem se esse dixisset, qui de cælo descendit. Murmurauerunt Iudæi &
dixerunt, Nōne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & ma-
trem? Quomodo ergo hic dicit, quia descēdit de cælo? Isti à pane de cælo lon-
ge erant, uidebāt & cæci stabant: panis quippe iste interioris hominis quærit esuriē, unde alio
loco dicit, Beati qui esuriūt & sitiūt iustitiā, quoniam ipsi saturabūtur. Iustitiā uero nobis esse
Christū Paulus apostolus dicit, ac per hoc qui esurit hunc panē, esuriat iustitiā: sed iustitiā
quæ de cælo descēdit, iustitiā quā dat deus, nō quā sibi facit homo. Si enim nullā sibi homo
faceret iustitiā, nō diceret idē Apostolus de Iudæis: Ignorātes enim dei iustitiā, & suā uolē-
tes cōstituere, iustitiā dei nō sunt subiecti: inde erāt isti qui panē de cælo descendente nō in-
telligebant, quia sua iustitia saturati, iustitiā dei nō esuriebāt. Quid est hoc, iustitia dei & iu-
stitia hominis? Iustitia dei hic dicitur, non qua iustus est deus, sed quam dat homini deus,
ut iustus sit homo per deum. Quæ autē erat illorū iustitia, qui de suis uiribus præsumebāt,
& quasi imitatores legis seipso ex sua uirtute dicebant? Nemo implet legem nisi adiuue-
rit gratia, id est, panis qui de cælo descendit: Legis enim plenitudo, compendio ut ait Apo-
stolus, charitas est: charitas non nummi, sed dei: charitas non terræ, non cæli, sed eius qui fe-
cit cælum & terram. Vnde ista charitas homini? Ipsum audiamus, Charitas, inquit, dei dif-
fusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Daturus ergo domi-
nus spiritum sanctum, dixit se panem qui de cælo descēdit, hortans ut credamus in eū. Cre-
dere enim in eū, hoc est manducare panē uiuū. Qui credit in eum, manducat, inuisibiliter sa-
ginatur,

Matth. 5

Rom. 10

Iustitia Dei.

Iustitia operationum.

Rom. 13

Rom. 5

De conse. dis.

2. c. credere

4. sen. dis. 9. c. 1

ginatur, quia & inuisibiliter renascitur. Infans intus est, nouus intus est: ubi nouellatur, ibi
latiatur. Quid ergo talibus murmurantibus Respondit Iesus: Nolite murmurare inuicem.)
Tanquam dicens, Scio quare non esuriatis, & istum panem non intelligatis neque queratis.
Nolite murmurare inuicem. Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit
eum.) Magna gratiae commendatio. Nemo uenit nisi tractus. Quem trahat & quem non tra-
hat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli uelle iudicare si non uis errare: semel accipe
& intellige, Non traheris, ora ut traharis. Quid hic dicimus fratres: si trahimur ad Christum,
ergo inuiti credimus, ergo uolentia adhibetur, non uoluntas excitatur? Intrare quisquam
ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramentum no-
lens, credere non potest nisi uolens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: sed non cor-
pore creditur ad iustitiam, Apostolum audi dicentem, Corde creditur ad iustitiam. Et quid
sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista confessio. Aliquan-
do audis confitentem, & nescis ardentem: uocas confitentem, & nescis credentem. Sed nec
debes uocare confitentem, quem iudicas non credentem: hoc est enim confiteri, dicere quod
habes in corde. Si autem aliud in corde habes, aliud dicis, loqueris, non confiteris. Cum er-
go in Christum corde credatur, quod nemo utique facit inuitus, qui autem trahitur, tan-
quam inuitus cogi uidetur, quomodo istam soluimus quaestionem: Nemo uenit ad me, ni-
si pater qui me misit traxerit eum? Si trahitur aliquis, inuitus uenit: si inuitus uenit, nec credit:
si non credit, nec uenit. Non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo: nec
motu corporis, sed uoluntate cordis accedimus. Ideo illa mulier quae simbriam tetigit, ma-
gis tetigit quam turba quae pressit. Ideo dominus dixit, Quis me tetigit? & mirantes discipu-
li dixerunt, Turba te comprimit, & dicis, quis me tetigit? Et ille repetiuit, Tetigit me aliquis.
Illa tangit, turba premit: quid est tetigit, nisi credidit? Vnde & mulieri post resurrectionem
dixit uolenti se mittere ad pedes eius, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem:
quod uides, hoc solum me esse putas. Noli me tangere, quid est? Hoc me solum esse putas
quod tibi appareo. Noli me sic credere, hoc est noli me tangere, nondum enim ascendi ad
patrem meum: tibi nondum ascendi, nam inde nunquam recessi. Interea non tangebat
stantem, & quomodo tangeret ad patrem ascendentem? Sic tamen sic se tangi uoluit, si tan-
gitur ab eis a quibus bene tangitur, ascendens ad patrem, manens cum patre, aequalis patri.
Inde & hic si aduertis, Nemo uenit ad me, nisi quem pater attraxerit, noli te cogitare inui-
tum trahi. Trahitur animus & amore. Nec timere debemus ne ab hominibus qui uerba
perpendunt, & a rebus maxime diuinis intelligendis longe remoti sunt, in hoc scripturarum
sanctarum euangelico uerbo forsitan reprehendamus, & dicatur nobis, Quomodo uolun-
tate credo si trahor? Ego dico, Parum est uoluntate, etiam uoluptate traheris. Quid est tra-
hi uoluntate? Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quaedam uolu-
ptas cordis, cui panis dulcis est ille coelestis. Porro si poeta dicere licuit, Trahit sua quaeque uo-
luptas: non necessitas, sed uoluptas: non obligatio, sed delectatio: quanto fortius nos dicere
debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur ueritate, delectatur beatitudine, dele-
ctatur iustitia, delectatur sempiterna uita, quod totum Christus est. An uero habet corpo-
ris sensus uoluptates suas, & animus deseritur a uoluptatibus suis? Si animus non habet uo-
luptates suas, unde dicitur: Filij autem hominum, sub tegmine alarum tuarum sperabunt.
Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, & torrente uoluptatis deliciarum tuarum potabis
eos. Quoniam apud te est fons uitae, & in lumine tuo uidebimus lumen. Da amantem, &
sentit quod dico, da desiderantem, da feruentem, da in ista solitudine peregrinantem atque
sitientem, & fontem aeternae patriae suspirantem, da talem, & scit quid dicam: si autem frigi-
do loquor, nescit quid loquor. Tales erant isti qui inuicem murmurabant. Pater, inquit,
quem traxerit, uenit ad me. Quid est autem, pater quem traxerit, cum ipse Christus tra-
hat? Quare uoluit dicere, pater quem traxerit? Si trahendi sumus, ab illo trahamur, cui di-
cit quaedam quae diligit, Post odorem unguentorum tuorum curremus. Sed quid intelligi
uoluit,

A uoluit, aduertamus fratres, & quantum possumus capiamus. Trahit pater ad filium eos qui
propterea credunt in filium, quia eum cogitant patrem habere deum. Deus enim pater aqua-
lem sibi genuit filium, & qui cogitat, atque in fide sua sentit & ruminat aequalem esse patri eum
in quem credidit, ipsum trahit pater ad filium. Arius credidit creaturam, non eum traxit pa-
ter, quia non considerat patrem, qui filium non credit aequalem. Quid dicis o Ari, quid dicis
haereticus, quid loqueris? Quid est Christus? Non, inquit, deus uerus, sed quem fecit deus uerus.
Non te traxit pater, non intellexisti patrem, cuius filium negas. Aliud cogitas, non est ipse fi-
lius, nec a patre traheris, nec ad filium. Aliud est enim filius, aliud quod tu dicis. Fotinus di-
cit, Homo solus est Christus, non est & deus: Qui sic credit, non pater eum trahit. Quem tra-
xit pater? Illum qui dicit, Tu es Christus filius dei uiui, non sicut propheta, non sicut Ioan-
nes, non sicut aliquis magnus iustus, sed sicut unicus, sicut aequalis, Tu es Christus filij dei ui-
ui, ait. Vide quia tractus est, & a patre tractus est. Et dominus quid? Beatus es Simon bar
Iona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in caelis est. Ista est reuela-
tio, ista est attractio. Ramum uiride ostendis oui, & trahis illum. Noces puero demonstratur
& trahitur, & quod currit trahitur, amando trahitur, sine latione corporis trahitur, cordis uin-
culo trahitur. Si ergo ista quae inter delicias & uoluptates terrenas reuelantur amantibus,
trahunt, quoniam uerum est, Trahit sua quaeque uoluptas, non trahit reuelatus Christus a pa-
tre? Quid enim fortius desiderat anima quam ueritatem? Quod auidas fauces habere debet,
unde optare, ut sanum sit intus palatum uera iudicandi, nisi ut manducet & bibat sapientiam,
iustitiam, ueritatem, aeternitatem? Vbi autem hoc? Ibi melius, uerius ibi: nam hic facilius pos-
sumus esurire, & hoc si bonam spem habemus, quam saturari. Beati enim, inquit, qui esuri-
unt & sitiunt iustitiam, sed hic: quoniam saturabuntur, sed ibi. Ideo cum dixisset, Nemo ue-
nit ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum, quid subiecit? Et ego resuscitabo eum in no-
uissimo die. Reddo illi quod amat, reddo quod sperat. Videbit quod adhuc non uidendo
credidit: manducabit quod esuriit, saturabitur eo quod sitit. Vbi? In resurrectione mortuo-
rum, quia ego resuscitabo eum in nouissimo die. Scriptum est enim in prophetis, Et erunt
omnes docibiles dei. Quare hoc dixi o Iudaei? Pater uos non docuit, quomodo potestis
me agnoscere? Omnes regni illius homines docibiles dei erunt, non ab hominibus audient:
& si ab hominibus audiant, tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscant, intus reuela-
tur. Quid faciunt homines forinsecus annunciantes? Quid facio modo ego cum loquor?
Strepitum uerborum ingero auribus uestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico, aut
quid loquor? Exterior, cultor arboris: interior, est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinse-
cus operatur: hoc facimus nos. Sed neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incre-
mentum dat deus, hoc est, erunt omnes docibiles dei. Qui omnes? Omnis qui audiuit a pa-
tre & didicit, uenit ad me. Videte quomodo trahit pater: docendo delectat, non necessita-
tem imponendo. Ecce quomodo trahit, erunt omnes docibiles dei. Trahere dei est. Omnis
qui audiuit a patre & didicit, uenit ad me: trahere enim dei est. Quid igitur fratres? Si omnis
qui audiuit a patre & didicit, ipse uenit ad Christum, Christus nihil hic docuit. Quid quod
patrem magistrum homines non uiderunt, filium uiderunt? Filius dicebat, sed pater do-
cebat. Ego cum homo sim quem doceo? Quem fratres nisi eum, qui audit uerbum
meum? Si ego cum homo sim, illum doceo qui audit uerbum meum: illum docet pa-
ter, qui audit uerbum eius. Si illum docet pater qui audit uerbum eius, quare quid sit
Christus, & inuenies uerbum eius. In principio erat uerbum. Non in principio fecit
deus uerbum, quomodo in principio fecit deus caelum & terram: ecce quia non est crea-
tura. Discet trahi ad filium a patre, doceat te pater, audi uerbum eius. Quod uerbum, in-
quies, audio? In principio erat uerbum. Non factum est, sed erat, & uerbum erat apud
deum, & deus erat uerbum. Quomodo homines in carne constituti audiant tale uerbum?
Quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Exponit hoc & ipse, & ostendit no-
bis quid dixerit, qui audiuit a patre & didicit, uenit ad me. Continuo subiecit quod cogi-
tare

tare possemus. Non quia patrem uidit quisquam, nisi is qui est à deo, hic uidit patrem.) Quid est quod ait, Ego uidi patrem, uos non uidistis patrem, & tamen non uenitis ad me nisi trahimini à patre? Quid est autem nobis trahi à patre, nisi discere à patre? Quid est discere à patre, nisi audire à patre? Quid est audire à patre, nisi audire uerbum patris, id est me? Ne forte ergo cum dico uobis, Omnis qui audiuit à patre & didicit, dicatis apud uos, sed nunquam uidimus patrem, quomodo ergo discere potuimus à patre? A me ipso audite, Non quia patrem uidit quisquam, sed qui est à deo, hic uidit patrem: ego noui patrem, ab illo sum, sed quomodo uerbum ab illo cuius est uerbum, non quod sonat & transit, sed quod manet cum dicente, attrahit audientem: admoneat quod sequitur. Amen amen dico uobis, qui credit in me habet uitam aeternam. Reuelare se uoluit quid esset: nam compendio dicere potuit, qui credit in me, habet me, ipse enim Christus uerus deus est, & uita aeterna. Quid est autem habere me? Habere uitam aeternam: uita aeterna mortem assumpsit, uita aeterna mori uoluit: sed de tuo, nō de suo. Accepit à te, ubi moreretur pro te: ab hominibus enim carnem assumpsit, sed non more hominum. Nam patrem habens in caelo, matrem elegit in terra, & illic natus sine matre, & hic sine patre. Assumpsit ergo uita mortem, ut uita occideret mortem. Nam qui in me credit, inquit, habet uitam aeternam, nō quod patet, sed quod latet. Vita enim aeterna uerbum, in principio erat apud deum, & deus erat uerbum, & uita erat lux hominum. Ipse uita aeterna, dedit & carni suscipere uitam aeternam. Mori uoluit, sed die tertio resurrexit. Inter uerbum suscipiens carnem resurgētem, mors media consumpta est. Ego sum, inquit, panis uitae. Et unde illi superbiebant? Patres uelut, inquit, manducauerunt in deserto manna, & mortui sunt. Quid est unde superbitis? Manducauerunt manna, & mortui sunt. Quare manducauerunt & mortui sunt? Quia quod uidebant, quod non uidebant, non intelligebant, ideo patres uestri, quia similes estis illorum. Nam quantum pertinet fratres mei ad mortem istam uisibilem & corporalem, nunquid nos non morimur, qui manducamus panem de caelo descendētem? Sic sunt mortui & illi, quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet, ut dixi, ad mortem huius corporis uisibilem atque carnalem. Quantum autem pertinet ad illam mortē, de qua terret dominus, quia mortui sunt patres istorum. Manducauit manna & Moyses, manducauit manna & Aaron, manducauit manna & Phinees, manducauerunt ibi multi qui domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia uisibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, ut spiritualiter satiantur. Nam & nos hodie accipimus uisibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud est uirtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur: unde dicit Apostolus, Iudiciū sibi manducat & bibit. Nōne buccella dominica uenenū fuit Iudae? & tamen accepit, & cū accepit, in eum inimicus intrauit, nō quia malum accepit, sed quia bonum male malum accepit. Videte ergo fratres, panem coelestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate, Peccata & si sunt quotidiana, uel non sint mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis dimittetur tibi: securus accede, panis nō uenenum est. Sed uide si dimittis: nam si non dimittis mentiris, & ei mentiris, quem non fallis: mentiri deo potes, deum fallere non potes. Nouit ille quid agas, intus te uidet, intus te examinat, intus inspicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat. Patres ergo istorum, id est mali patres malorum, infideles patres infidelium, murmuratores patres murmuratorum. Nam de nulla re magis dominum offendisse ille populus dictus est, quam contra deum murmurando. Ideo & dominus uolens ostendere eos talium filios, hinc ad eos coepit, Quid murmuratis in inuicem murmuratores, filij murmuratorum? Patres uestri manna manducauerunt, & mortui sunt, non quia malum erat manna, sed quia male manducauerunt. Hic est panis qui de caelo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare dei. Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, sed in re quae significatur paria sunt. Apostolum audi, Nolo

discere a patre quid sit?

Christus uerus deus & uita aeterna.

ipse Christus assumpsit naturam humanam

patres manducauerunt manna in deserto quia sunt mortui.

moyses & aaron, phinees quia non sunt mortui.

1. Cor. 11
De conse. dis.
3. et sancta
e. sicut Iudas

Matth. 6

qui nolens peccatis remittere, et peccata.

A Nolo enim uos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Spiritalem utique eandem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: spiritalem uero quam nos, sed patres nostri, nō patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Et adiungit. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie uisibili quidem, tamen hoc idem significante uirtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant, inquit, de spiritali, sequēte petra: petra autem erat Christus. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, uerus Christus in uerbo & in carne. Et quomodo biberunt? Percussa est petra de uirga bis. Gemina percussio, duo ligna crucis significat. Hic est ergo panis qui de caelo descendit. Ut si quis manducauerit ex ipso, non moriatur. Sed qui pertinet ad uirtutem sacramenti, non qui pertinet ad uisibile sacramentum. Qui manducat intus, non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Ego sum panis uiuus, qui de caelo descendit. De caelo descendit & manna: sed manna umbra erat, iste ueritas est. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? Vocatur caro, quod non capit caro. Et ideo magis non capit caro, quia uocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad se multum esse dixerunt: hoc enim non posse fieri putauerunt. Caro mea est, inquit, pro mundi uita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi non negligant esse. Fiant corpus Christi, si uolunt uiuere de spiritu Christi. De spiritu Christi non uiuit, nisi sit corpus Christi. Intelligite fratres mei quid dixerim, Homo es, & spiritum habes, & corpus habes. Spiritum dico quae anima uocatur, quia constat quod homo est: constat enim ex anima & corpore. Habes itaque spiritum inuisibilem, corpus uisibile. Dic mihi quid ex quo uiuat? Spiritus tuus uiuit ex corpore tuo, an corpus tuum ex spiritu tuo? Respondet omnis qui uiuit, qui autem hoc non potest respondere, nescio si uiuit. Quid respondet omnis qui uiuit? Corpus utique meum uiuit de spiritu meo. Vis ergo & tu uiuere de spiritu Christi, in corpore esto Christi. Nūquid enim corpus meum uiuit de spiritu tuo? Meum uiuit de spiritu meo, & tuum de spiritu tuo. Non potest uiuere corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est quod exponens nobis apostolus Paulus hunc panem, Unus panis, inquit, unum corpus multi sumus. O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o uinculum charitatis. Qui uult uiuere, habet ubi uiuat, habet unde uiuat, accedat, credat, incorporetur ut uiuificetur. Non abhorreat à compage membrorum, quod refecari mereatur, non sit distortum de quo erubescatur: sit pulchrum, sit aptum, sit sanum: haereat corpori, uiuat deo de deo, nunc laboret in terra, ut postea regnet in caelo. Litigabant ergo Iudaei ad inuicem dicētes, Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad manducandum? Litigabant utique ad inuicem, quoniam panem concordiae non intelligebant, nec sumere uolebant: nam qui manducant talem panem, non litigant ad inuicem, quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Et per hunc facit deus unius moris habitare in domo. Quod autem ad inuicem litigabant, & quaerunt quomodo possit dominus carnem suam dare ad manducandum, non statim audiunt, sed adhuc eis dicitur. Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Quomodo quidem detur, & quoniam modus sit manducandi istum panem, ignoratis. Veruntamen, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Haec non utique cadaueribus, sed uiuentibus loquebatur. Vnde ne istam uitam intelligentes, & de hac re litigarent, secutus adiunxit. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam aeternam. Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit: nā temporalem uitam sine illo habere homines possunt, aeternam uero omnino nō possunt. Qui ergo non manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem, nō habet in se uitam: & qui manducat eius carnem, & bibit eius sanguinem, habet uitam aeternam. Ad utrumque autem respondit quod dixit,

Num. 20

psalm. 67

dixit, aeternam. Non ita est in hac esca, quam sustentandae huius corporis uitae causa sumimus: nam qui eam non sumpserit, non uiuet: nec tamen qui eam sumpserit uiuet. Fieri enim potest, ut senio uel morbo uel aliquo casu, plurimi & qui eam sumpserint, moriantur: in hoc uero cibo & potu, id est, corpore & sanguine domini non ita est, nam & qui eam non sumit, non habet uitam: & qui eam sumit habet uitam, & hanc utique aeternam. Hunc itaque cibum & potum, societatem uult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta ecclesia in praedestinatis & uocatis, & iustificatis, & glorificatis sanctis & fidelibus eius. Quorum primum iam factum est, id est praedestinatio: secundum & tertium, & factum est, & sit, & fiet, id est uocatio & iustificatio: quartum uero nunc in spe est, in re autem futurum est, id est glorificatio. Huius rei sacramentum, id est, unitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica mensa preparatur, & de mensa dominica sumitur, quibusdam ad uitam, quibusdam ad exitium. Res uero ipsa cuius & sacramentum est, omni homini ad uitam, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Ne autem putarent sic in isto cibo & potu promitti uitam aeternam, ut qui eam sumerent, iam nec corpore morerentur: huic cogitationi dignatus est occurrere, nam cum dixisset, Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam aeternam, continuo subiicit & dixit, Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Vt habeat interim secundum spiritum uitam aeternam in requie, quae sanctorum spiritus suscipit: quod autem ad corpus attinet, nec caro eius uita aeterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in nouissimo die. Caro enim mea, inquit, uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Cum enim cibo & potu id appetant homines, ut neque esuriant neque sitiant: hoc ueraciter non praestat nisi iste cibus & potus, qui eos a quibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit, id est societas ipsa sanctorum, ubi pax erit & unitas plena atque perfecta. Propterea quippe sicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines dei, dominus noster Iesus Christus corpus & sanguinem suum in eis rebus commenda- uit, quae ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis conficitur & constat: aliud in unum ex multis acinis confluit. Denique iam exponit quomodo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare corpus eius, & sanguinem eius bibere. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritaliter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter & uisibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi: sed magis tantae rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit, quia immundus praesumpsit ad Christi accedere re sacramenta, quae aliquis non digne sumit, nisi qui mundus est: de quibus dicitur, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Sicut, inquit, misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Non ait, sicut manduco patrem, & ego uiuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Non enim filius participatione patris sit melior, qui est natus aequalis: sicut participatione filii per unitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio potatioque significat, nos efficiamur meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est, ipsum accipientes aeternam uitam, quam non habebamus ex nobis: uiuit autem ipse propter patrem, missus ab eo, quia semetipsum exinanivit factus obediens usque ad mortem crucis. Si enim secundum id accipimus, uiuo propter patrem, quod alibi ait, Pater maior me est, sicut & nos uiuimus propter ipsum, qui maior est nobis, hoc ex eo quod missus est, factum est: missio quippe eius exinanitio suimetipsum est, & formae seruilis acceptio, quod recte intelligitur, seruata etiam filii cum patre aequalitate naturae. Maior enim est pater homine filio, sed aequalem habet deum filium, cum idem sit & deus & homo, dei filius & hominis filius unus Christus. In qua sententia si recte accipiuntur haec uerba, ita dixit, Sicut me misit uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, Et qui manducat me, & ipse uiuet propter me: ac si diceret, Vt ego uiuam propter patrem

De conse. dis.
2. c. q. discordat

Matth. 5

A patrem: id est, ad illum tanquam ad maiorem referam uitam meam, exinanitio mea fecit in qua me misit. Vt autem quisque uiuat propter me, participatio facit qua manducat me. Ego itaque humiliatus uiuo propter patrem, ille erectus uiuit propter me. Si autem ita dictum est, uiuo propter patrem, quia ipse de illo, non ille de ipso est, sine detrimento aequalitatis dictum est. Nec tamen dicendo, & qui manducat me, ipse uiuet propter me, eadem suam & nostram aequalitatem significauit, sed gratiam mediatoris ostendit. Hic est panis qui de caelo descendit, ut illum manducando uiuamus, quia aeternam uitam ex nobis habere non possumus. Non sicut, inquit, manducauerunt patres uestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, uiuet in aeternum. Quod ergo illi mortui sunt, ita uult intelligi, ut non uiuant in aeternum: nam temporaliter & hi profecto moriuntur qui Christum manducant, sed uiuunt in aeternum, quia Christus est uita aeterna.

Ab eo quod scriptum est: Haec dixit in synagoga docens sabbato in Capernaum, usque ad id quod ait: Ille enim traditurus erat eum, cum esset unus de duodecim:

Tractatus XXVII

ERBA domini ex euangelio, quae sermonem pristinum consequuntur audiui mus, hinc sermo debetur auribus & mentibus uestris, & hodierna die non importunus est. Est enim de corpore domini, quod dicebat se dare manducandum propter aeternam uitam. Exposuit autem modum attributionis huius & doni sui, quomodo daret carnem suam manducare dicens: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in illo. Signum quia manducauit & bibit hoc est, si manet & manetur, si habitat & inhabitatur, si haeret & non deferatur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis uerbis, ut simus in eius corpore sub ipso capite in membris eius, edentes carnem eius, non relinquentes unitatem eius. Sed qui aderant, plures non intelligendo scandalizati sunt: Non enim cogitabant haec audiendo, nisi carnem, quod ipsi erant. Apostolus autem dicit, & uerum dicit: Sapere secundum carnem mors est. Carnem dat nobis suam dominus manducare, & sapere secundum carnem mors est. Cum de carne sua dicat, quia ibi est uita aeterna: ergo nec carnem debemus sapere secundum carnem, sicut in his uerbis: Multi itaque audientes, non ex inimicis, sed ex discipulis suis, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Si discipuli durum habuerunt istum sermonem, quid inimici? Et tamen sic oportebat, ut diceretur quod non ab omnibus intelligeretur. Secretum dei intentos debet facere, non aduersos: isti autem cito defecerunt. Talia loquente domino Iesu Christo, non crediderunt aliquid magnum dicentem, & uerbis illis aliquam gratiam cooperientem, sed prout uoluerunt ita intellexerunt, & more hominum, quia poterat Iesus, aut hoc disponebat Iesus, carnem qua indutum erat uerbum, ueluti coenam distribuere creditibus in se. Durus est, inquit, hic sermo, quis potest eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurabant de eo discipuli eius, Sic enim apud se ista dixerunt, ut ab illo non audirentur, sed ille qui eos nouerat in seipsis, audiens apud semetipsum: respondens ait, hoc uos scandalizat: quia dixi, carnem meam do uobis manducare, & sanguinem meum bibere, hoc uos nempe scandalizat. Si ergo uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius, Quid est hoc? Hinc soluit illud quod non nouerant: hinc aperuit unde fuerant scandalizati: hinc plane si intelligerent. Illi enim putabant eum erogaturum corpus suum, ille autem dixit, se ascensurum in caelum, utique integrum. Cum uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius: certe uel tunc uidebitis, quia non eo modo quo putatis erogat corpus suum, certe uel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur moribus. Et ait: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Hoc antequam exponitur ut dominus donat, illud non negligenter praetereundum est, quod ait: Si ergo uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius: Filius enim hominis Christus ex uirgine Maria. Ergo filius hominis hic cepit esse in terra, ubi carnem assumpsit ex terra. Vnde propheticum dictum erat: Veritas de terra orta est. Quid sibi ergo uult quod ait: Cum uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius?

Rom. 8

Præteritur hic textus, Haec dixit in synagoga docens in Capernaum.

Psalm. 84

prius. Nulla enim esset quæstio si ita dixisset: Si uideritis filium dei ascendentem ubi erat **G** prius. Cum uero filium hominis dixit ascendentem ubi erat prius, nunquid filius hominis in celo erat prius, quæ in terra esse cepit. Hic quidem dixit, ubi erat prius, quasi tunc non ibi esset quando hæc loquebatur. Alio autem loco ait: Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit, filius hominis qui est in celo: non dixit, erat, sed filius, inquit, hominis qui est in celo. In terra loquebatur, & in celo se esse dicebat, & non ita dixit: Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit, filius hominis qui est in celo, quod pertinet nisi ut intelligamus, quod etiā pristino sermone commendauit charitati uestre, unam personam esse Christum deum & hominem, non duas: ne fides nostra non sit trinitas, sed quaternitas. Christus ergo unus est, uerbum, anima & caro: unus Christus filius dei & filius hominis: unus Christus filius dei semper, filius hominis ex tempore: tamen unus Christus secundum unitatem personæ in celo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat filius hominis in celo, quemadmodum filius dei erat in terra: filius dei in terra in suscepta carne, filius hominis in celo in unitate personæ. Quid est ergo quod adiungit: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquid. Dicamus ei: patitur enim uos non contradicentes, sed nosse cupientes. O domine, magister bone, quomodo caro non prodest quicquid, cum tu dixeris: Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se uitam? An uita non prodest quicquid, & propter quid sumus quod sumus, nisi ut habeamus uitam æternam, quam tua carne promittis? Quid est ergo, non prodest quicquid? Caro non prodest quicquid, sed quomodo illi intellexerunt: carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello uenditur, non quomodo spiritu uegetatur. Proinde sic dictum est, caro non prodest quicquid, quomodo dictum est, scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam: Absit. Et quid est, scientia inflat? Sola sine charitate. Ideo adiunxit, charitas uero ædificat. Adde ergo scientiæ charitatem, & utilis erit scientia, non per se, sed per charitatem: sic etiam nunc caro non prodest quicquid, sed sola caro. Accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimum: nam si caro nihil prodesset, uerbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. Si per carnem nobis multum profuit Christus, quomodo caro nihil prodest? Sed per carnem spiritus aliquid pro salute nostra egit, caro uas fuit, quod habebat attendere, non quod erat. Apostoli missi sunt, nunquid caro ipsorum nihil nobis profuit? Si caro apostolorum nobis profuit, caro domini poterat nihil prodesse? Vnde enim ad nos sonus uerbi, nisi per uocem carnis? Vnde stilus: unde conscriptio? Ista omnia opera carnis sunt, sed agitante spiritu tanquam organum suum. Spiritus ergo est qui uiuificat, caro non prodest quicquid. Sicut illi intellexerunt carnem, non sic ego do ad manducandum carnem meam. Proinde, Verba, inquit, quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Diximus enim fratres hoc dominum commendasse in manducatione carnis suæ, & potione sanguinis sui, ut in illo maneamus, & ipse in nobis. Manemus autem in illo, cum sumus membra eius: manet autem ipse in nobis, cum sumus templum eius. Vt autem simus membra eius, unitas nos compaginat: ut compagine unitas, quæ facit nisi charitas? Et charitas dei unde? Apostolum interroga: Charitas, inquit, dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ergo spiritus est qui uiuificat: spiritus enim facit uiua membra, nec uiua membra spiritus facit, nisi quæ in corpore quod uegetat, ipse spiritus inuenerit: nam spiritus qui est in te, o homo, qui constas ut homo sis, nunquid uiuificat membrum quod separatim inuenerit à carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non uiuificat nisi membra quæ sunt in carne tua, unum si tollas, iam non uiuificatur ex anima tua, quia unitati corporis tui non copulatur. Hæc dicitur ut amemus unitatem, & timeamus separationem: nihil enim sic debet formidare Christianus, quam separari à corpore Christi. Si enim separatur à corpore Christi, non est membrum eius: si non est membrum eius, non uegetatur spiritu eius. Quisquis autem, inquit, apostolus, spiritum Christi non habet, hic non est eius. Spiritus ergo est qui uiuificat, caro autem non prodest quicquid. Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Quid est spiritus & uita sunt? Spiritualiter intelligenda

quomodo intelligi debeat.
Caro non prodest quicquid.

1. Cor. 8

Rom. 5

quomodo spiritus uiuificat.

11. q. 3. c. nihil

Roma. 8.

A genda sunt. Intellexisti spiritualiter? Spiritus & uita sunt. Intellexisti carnaliter? Etiam sic illa spiritus & uita sunt, sed tibi non sunt. Sed sunt quidam, inquit, in uobis qui non credunt. Non dixit, sunt quidam in uobis qui non intelligunt, sed causam dixit quare non intelligant. Sunt enim quidam in uobis qui non credunt, & ideo non intelligunt, quia non credunt. Propheta enim dixit: Nisi credideritis, non intelligetis. Per fidem copulamur, per intellectum uiuificamur: prius habeamus per fidem, ut sit quod uiuificet per intellectum: nam qui non habet, resistit: qui resistit non credit: nam qui resistit, quomodo uiuificatur? Aduersarius est radio lucis quo penetrandus est, non auertit aciem, sed claudit mentem. Sunt ergo quidam qui non credunt: credant & aperiant, aperiant & illuminabuntur. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Ibi enim erat & Iudas: nam quidam scandalizati sunt: ille autem mansit ad insidiandum, non ad intelligendum. Et quia ideo manserat, non de illo tacuit dominus: non illum expressit, sed nec siluit, ut omnes timerent, quibus unus periret. Sed postea quia dixit, & distinxit credentes à non credentibus, expressit causam quare non credant. Propterea dixi uobis, inquit, quia nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Ergo & credere datur nobis, non enim nihil est credere. Si autem magnum aliquid est, gaudes quia credidisti, sed noli extolli. Quid enim habes quod non accipisti? Ex hoc multi discipuli eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulauerunt. Alii abierunt retro, sed post fatanam, non post Christum: nam aliquando dominus Christus Petrum appellauit fatanam, magis quia uolebat præcedere dominum suum, & consilium dare ne moreretur ille qui uenerat ut moreretur, ne nos in æternum moremur, & ait illi: Redi post me fatanas, non enim sapias quæ dei sunt, sed quæ hominis sunt. Non enim illum repulit retro ire post fatanam, & appellauit fatanam, sed fecit post se ire, ut non esset fatanas ambulando post dominum. Isti autem sic redierunt retro, quomodo de quibusdam foeminis dicit Apostolus: Quædam conuersæ sunt retro post fatanam. Et ulterius cum illo non ambulauerunt.

B Ecce præcis à corpore uitam perdididerunt, quia forte in corpore non fuerunt. Inter non credentes & ipsi deputandi sunt, quibus discipuli dicerentur: abierunt retro non pauci, sed multi. Hoc factum est ad consolationem, quomodo aliquando contingit ut dicat homo uerum, & quod dicitur non capiatur, atque illi qui audiunt, scandalizentur & discedant. Poenitet autem hominem dixisse quod uerum est. Dicit autem apud se homo, non debui sic dicere, non hoc dicere debui. Ecce domino contigit: Dixit & perdidit multos, remansit ad paucos. Sed non turbatur ipse, quia ab initio nouerat & qui credentes essent, & qui non credentes: nos si nobis contingat, perturbamur, solatium in domino inueniamus, & tamē caute uerba dicamus, ea quæ ille ad paucos qui remanserant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: id est, illis duodecim qui remanserunt. Nunquid & uos, inquit, uultis ire? Non discessit nec Iudas, sed quare manebat? Domino iam apparebit, nobis postea manifestatus est. Respondit Petrus pro omnibus, unus pro multis, unitas pro uniuersis. Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quem ibimus? Repellis nos à te, da nobis alterum te. Si à te recedimus, ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes. Videte quemadmodum Petrus dante deo, recreante spiritu sancto intellexit. Vnde nisi quia credidit: Verba uitæ æternæ habes. Vitam enim æternam habes in ministracione corporis & sanguinis tui. Et nos credimus & cognouimus. Non cognouimus & credimus, sed credimus & cognouimus. Credimus enim ut cognosceremus: nam si prius cognoscere, & deinde credere uellemus, nec cognoscere nec credere ualeremus. Quid credimus & quid cognouimus? Quia. Tu es Christus filius dei uiui, id est, quia ipsa uita æterna tu es, & non das in carne & sanguine tuo nisi quod es. Ait ergo dominus Iesus: Nōne ego uos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus est? Ego undecim elegi dicebat, an eligitur diabolus, & in electis est diabolus? Electi in laude solent dici: an electus est & iste, de quo nolente & nesciente magnum aliquid boni fieret? Hoc est proprium dei, contrarium iniquis. Sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus dei, sic contra deum bene utuntur malis operibus iniquorum. Quam bonum est membra corporis ita esse, quemadmodum

Esai. vii.

1. Cor. 4

Math. 16

1. Timoth. 5

3. sen. dif. 25. ca. no
tandum in fine.

dum disponi non possunt nisi ab artifice deo. Petulantia tamen quàm male utitur oculis, fallacia quàm male utitur lingua. Falsus testis nonne linguam suam & animam suam prius trucidat, & alterum laedere se perempto conatur? Male utitur lingua, nec ideo malum est lingua: opus est dei lingua, sed bono opere dei male utitur illa nequitia. Quomodo utuntur qui pedibus currunt ad scelera, quomodo utuntur manibus homicidæ, & illis adiacentibus forinsecus bonis creaturis dei? Quàm male utuntur mali auro, iudicia corrumpunt, innocentes opprimunt. Luce ista mali male utuntur: male uiuendo enim etiam ipsam lucem quam uident, ad ministerium scelerum suorum usurpant. Iens ut faciat aliquid mali malus, lucere sibi uult ne offedat, quia iam intus offendit & cecidit: quod timet in corpore, iam incurrit in corde. Omnibus ergo bonis dei, ne per singula currere longum sit, male utitur malus: contra, malis hominum malorum bene utitur bonus. Et quid tam bonum quàm unus deus?

Marci. 10

Quandoquidem ipse dominus dixit: Nemo bonus nisi unus deus. Quato ergo ille melior, tanto melius utitur & malis nostris. Quid Iuda peius? Inter omnes adhaerentes magistro inter duodecim, loculi illi commissi sunt, & dispensatio pauperum distributa. Ingratus tanto beneficio, honori tanto, accepit pecuniam, perdidit iusticiam: tradidit uitam mortuus, quæ ut discipulus secutus, ut inimicus persecutus est: & totum hoc malum Iudæ, sed malo eius bene usus est dominus. Tradi se pertulit, ut redimeret nos: ecce malum Iudæ in bonum conuersum est. Satanas quantos martyres persecutus est: si satanas persequendo cessaret, hodie tam gloriosam coronam sancti Laurentij non celebraremus. Si ergo ipsius diaboli malis operibus bene utitur deus, quod facit malus, male utendo sibi nocet, non bonitati dei contradicit. Artifex illo utitur, & magnus artifex: si illo uti non posset, nec eum esse permetteret. Ergo unus ex uobis diabolus est, ait: cum ego uos duodecim elegerim. Potest & sic intelligi quod ait: Duodecim elegi, quia sacratus est numerus. Non enim quia periit inde unus, ideo

Act. 1

illius numeri honor demptus est: nam in locum pereuntis, alius subrogatus est. Mansit numerus consecratus, numerus duodenarius, quia per uniuersum mundum, hoc est, per quatuor cardines mundi, trinitatem fuerant annuntiaturi, ideo & quaterni. Se ergo exterminauit Iudas, non duodenarium numerum uiolauit: ipse deseruit præceptorem, nam deus illi appositus fuit successorem. Hoc totum quod dominus de carne & de sanguine suo locutus est, & quod in eius distributionis gratia uitam nobis promisit æternam, & quod hinc uoluit intelligi manducatores & potatores carnis & sanguinis sui, ut in illo maneamus, & ipse in illis, & quod non intellexerunt qui non crediderunt, & quod spiritalia carnaliter sapiendo scandalizati sunt, & quod eis scandalizatis & pereuntibus, consolatio domini affuit discipulis qui remanserant, ad quos probandos interrogauit: Nunquid & uos uultis ire? ut responsio permansionis eorum innotesceret & nobis: nam & ille nouerat quia manebant. Hoc ergo totum ad hoc nobis ualeat dilectissimi, ut carnem Christi & sanguinem Christi non edamus tantum in sacramento, quod & multi mali, sed usque ad spiritus participationem manducemus & bibamus, ut in domini corpore tanquam membra maneamus, ut eius spiritu uegetemur, & non scandalizemur, etiam si multi modo nobiscum manducant & bibunt temporaliter sacramenta, qui habebunt in fine æterna tormēta: modo enim corpus Christi mixtum est tanquam area, sed nouit dominus qui sunt eius: si tu nosti quid trituras, quia ibi est latens massa: nec consumit trituratio quod purgatura est uentilatio. Certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore domini, & manemus in illo, ut & ipse maneat in nobis, in hoc seculo necesse habemus usque in finem inter malos uiuere, non inter illos dico malos qui blasphemant Christum: raro enim iam inueniuntur, qui lingua blasphemant, sed multi qui uita. Necesse est ergo ut inter illos usque in finem uiuamus. Sed quid est quod ait: Qui manet in me & ego in illo, quid nisi quod martyres audiebant: Qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit? Quomodo mansit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festum diem celebramus? Mansit usque ad tentationem, mansit usque ad tyrannicam interrogationem, mansit usque ad acerrimam cōminationem, mansit usque ad peremptionem, parum est, usque ad immanem excruciationem

2. Timoth. 2

ta, qui habebunt in fine æterna tormēta: modo enim corpus Christi mixtum est tanquam area, sed nouit dominus qui sunt eius: si tu nosti quid trituras, quia ibi est latens massa: nec consumit trituratio quod purgatura est uentilatio. Certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore domini, & manemus in illo, ut & ipse maneat in nobis, in hoc seculo necesse habemus usque in finem inter malos uiuere, non inter illos dico malos qui blasphemant Christum: raro enim iam inueniuntur, qui lingua blasphemant, sed multi qui uita. Necesse est ergo ut inter illos usque in finem uiuamus. Sed quid est quod ait: Qui manet in me & ego in illo, quid nisi quod martyres audiebant: Qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit? Quomodo mansit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festum diem celebramus? Mansit usque ad tentationem, mansit usque ad tyrannicam interrogationem, mansit usque ad acerrimam cōminationem, mansit usque ad peremptionem, parum est, usque ad immanem excruciationem

Matth. 10

ta, qui habebunt in fine æterna tormēta: modo enim corpus Christi mixtum est tanquam area, sed nouit dominus qui sunt eius: si tu nosti quid trituras, quia ibi est latens massa: nec consumit trituratio quod purgatura est uentilatio. Certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore domini, & manemus in illo, ut & ipse maneat in nobis, in hoc seculo necesse habemus usque in finem inter malos uiuere, non inter illos dico malos qui blasphemant Christum: raro enim iam inueniuntur, qui lingua blasphemant, sed multi qui uita. Necesse est ergo ut inter illos usque in finem uiuamus. Sed quid est quod ait: Qui manet in me & ego in illo, quid nisi quod martyres audiebant: Qui perseuerauerit usque in finem hic saluus erit? Quomodo mansit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festum diem celebramus? Mansit usque ad tentationem, mansit usque ad tyrannicam interrogationem, mansit usque ad acerrimam cōminationem, mansit usque ad peremptionem, parum est, usque ad immanem excruciationem

A ciationem mansit. Non enim occisus est cito, sed cruciatus est in igne. Diu uiuere permixtus est, immo non diu uiuere permixtus est, sed tarde mori cōpulsus est. In illa ergo longa morte, in illis tormētis quæ bene manducauerat & bene biberat, tanquam illa esca saginatus, & illo calice ebriatus, tormēta non sensit. Ibi enim erat qui dixit: Spūs est qui uiuificat: Caro enim ardebat, sed spūs animam uegetabat. Non cessit, & in regnū successit. Dixerat autem illi Sixtus martyr sanctus, cuius diē quinto ab hinc retro die celebrauimus: noli mœrere fili: Episcopus enim erat ille, iste diaconus: Noli mœrere, inquit, sequeris me post triduum. Triduum autem dixit medium inter diem passionis sancti Sixti, & diem hodiernū passionis sancti Laurentij, triduum est medium. O consolatio: non ait, noli mœrere fili, desinet persecutio, & saluus eris: sed noli mœrere, quod ego præcedo tu sequeris, nec persecutio tua differtur. Triduum medium erit & tecum eris. Accepit oraculū, uicit diabolū, peruenit ad triumphum.

De eo quod ait: Et post hæc ambulabat Iesus in Galilæam, usque ad id: Nemo tamen palam loquebat de eo propter metū Iudæorum: Tractatus XXVIII.

N in isto euangelij capitulo fratres, dominus noster Iesus Christus secundum hominē se plurimum commendauit fidei nostræ. Etenim semper hoc agit dictis & factis suis, ut deus credatur & homo. Deus qui nos fecit, homo qui nos quasiuit: deus cum patre semper, homo nobiscum ex tempore. Non enim quæreret quem fecerat, nisi ipse qui fecerat fieri uoluisset. Verum hoc mementote, & de cordibus uestris nolite dimittere, sic esse Christum hominem factum, ut non desisteret deus esse. Manens deus accepit hominem, qui fecit hominem: quando ergo latuit ut homo, non potentiā perdidisse putandus est, sed exemplum infirmitati præbuisse. Ille enim quando uoluit detentus est, quando uoluit occisus est. Sed quomodo futura erant membra eius: id est, fideles eius qui non haberent illam potestatem quam habebat ipse deus noster: quia latebat, quia se tanquam ne occideretur occultabat, hoc indicabat factura esse membra sua, in quibus utique membris suis ipse erat. Nō enim Christus in capite & nō in corpore, sed Christus totus in capite & in corpore. Quod ergo membra eius, ipse: quod autem ipse, non continuo membra eius: nam si non ipsi essent membra eius, non diceret Saulo: Quid me persequeris? Non enim Saulus ipsum, sed membra eius, id est, fideles eius in terra persequabatur. Nō uult tamen dicere sanctos meos, seruos meos: postremo honorabilius fratres meos, sed me, hoc est, membra mea, quibus ego sum caput. His prædictis puto nos in hoc capitulo quod modo lectū est, non esse laboraturos: sæpe enim significatum est in capite, quod futurum erat in corpore. Post hæc, inquit, ambulabat Iesus in Galilæam: non enim uolebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Hoc est quod dixi, infirmitati nostræ præbebat exemplum. Non ipse perdidit potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Futurum enim erat, ut dixi, ut aliquis fidelis eius absconderet se, ne à persecutoribus inueniretur. Et ne illi pro crimine obijceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur: sic enim dictum est: Nolebat ambulare in Iudæam, quia quærebant eum Iudæi occidere: quasi nō possit Christus & ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiā quando uoluit demonstraui: nam cum eum iam passurum tenere uellent, ait illis: Quem quæritis? Respondērunt, Iesum: & ille, Ego sum, non se occultans, sed manifestans. Ad eam tamen manifestationem illi non substiterunt, sed recedentes retro ceciderunt. Et tamen quia pati uenerat, surrexerunt & tenuerunt, ad iudicem adduxerunt & occiderunt. Sed quid fecerūt? Quod ait quædam scriptura: Terra tradita est in manus impij, caro data est in potestatem Iudæis: Et hoc propterea, ut quasi sacculus cōscinderetur, unde nostrū precium manaret. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenophegia. Quid sit scenophegia, scripturas qui legērunt, nouerunt. Faciebant diē festo tabernacula ad similitudinē tabernaculorū, in quibus habitauerunt cum ex Aegypto educti peregrinarentur in eremo. Iste erat dies festus & magna solennitas: celebrabant hoc Iudæi uelut reminiscētes beneficia domini, qui occisuri erant dñm. Hoc ergo diē festo, quia plures erant diē festi: sic enim appellabatur apud Iudæos

Act. 9

Ioh. 18

Iob. 9

fratres qui dicebantur in scripturis

dies festus, ut non esset dies unus sed plures. Locuti sunt fratres eius ad dominum nostrum. **C** Fratres eius sic accipite sicut nostis: non enim nouum est quod auditis. Consanguinei uirginis Mariæ, fratres domini dicebantur. Erat enim consuetudinis scripturarum, appellare fratres quoslibet consanguineos & cognationis propinquos, & extra usum nostrum, non quo more nos loquimur: nam quis dicat fratrem auunculum & filium sororis? Scriptura tamen etiam huiusmodi cognationis fratres appellat: nam Abraam & Loth fratres sunt dicti, cum esset Abraam patruus Loth: & Laban & Jacob fratres sunt dicti, cum esset auunculus Laban Jacob. Cum ergo auditis fratres domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. Sicut enim in sepulchro ubi positum est corpus domini, nec antea nec postea mortuus iacuit: sic uterus Mariæ nec antea nec postea quicquam mortale concepit. Diximus fratres qui fuerint, audiamus quid dixerint: Transi hinc & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ tu facis. Opera domini discipulos non latebant, sed istos latebant. Isti enim fratres, id est, consanguinei, Christum consanguineum habere potuerunt, credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Dictum est in euangelio, non enim hoc nos audemus opinari, modo audistis, addit & monent. Nemo enim in occulto quid facit, & querit palam esse. Si hæc facis, manifestas temetipsum mundo. Et continuo: Neque enim fratres eius credebant in eum. Quare in eum non credebant? Quia humanam gloriam requirebant. Nam & quod eum uidentur monere fratres, gloriæ ipsius consulunt, facis mirabilia, innotescit id est, appare omnibus, ut laudari possis ab omnibus. Loquebatur caro carni, sed caro sine deo carni cum deo. Loquebatur enim prudentia carnis uerbo quod caro factum est, & habitauit in nobis. Quid ad hæc dominus? Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum uenit, tempus autem uestrum semper est paratum. Quid est hoc? Nondum uenerat tempus Christi. Quare ergo Christus uenerat, si tempus eius nondum uenerat? Nonne audimus Apostolum dicentem? Cum autem uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum. Si ergo in plenitudine temporis missus est, quando debuit missus est, quando oportuit uenire: quid ergo est, tempus meum nondum uenit? Intelligite fratres quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere uidebantur: dabant ei consilium consequendæ gloriæ, ueluti seculariter & terreno affectu mouentes, ne esset ignobilis & latitaret. Quod ergo ait dominus: Tempus meum nondum uenit, illis respondit qui ei consilium de gloria dabant. Tempus gloriæ meæ nondum uenit. Videte quam profundum sit, de gloria illi admonebant, sed ille uoluit altitudinem humilitatis præcedere, & ad ipsam celsitudinem per humilitatem uiam sternere: nam & illi discipuli utique gloriam requirebant, qui uolebant sedere, unus ad dexteram eius, & alter ad sinistram. Attendebant quod, & non uidebant quia uia dominus eos ut ordinate uenirent ad patriam, reuocauit ad uitam. Excelsa est enim patria, humilis uia, patria est uita Christi, uia passio Christi. Qui recusat uiam, quid querit patriam? Denique & illis hoc respondit, querentibus altitudinem: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Ecce quia uenitur ad celsitudinem quam desideratis, calicem quippe commemorabat humilitatis atque passionis. Ergo & hic, tempus meum nondum uenit, tempus autem uestrum, id est, mundi gloria semper est paratum, hoc est tempus de quo in prophetia loquitur Christus, id est, corpus Christi: cum accepero tempus, ego iusticiam iudicabo. Modo enim non est tempus iudicandi, sed iniquos tolerandi. Ferat igitur modo corpus Christi, & toleret iniquitatem male uiuentium, habeat tamen iusticiam modo antequam habeat iudicium: per iusticiam enim peruenit ad iudicium. Tolerantibus quippe membris iniquitatem seculi huius, quid scriptura sancta dicit in psalmo? Non repellet deus plebem suam. Laborat quidem plebs eius inter indignos, inter iniquos, inter blasphemantes, inter murmurantes, detrahentes, insectantes, & si liceat perimentes. Laborat quidem, sed non repellet dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet, quoadusque iusticia quæ modo est in sanctis eius, conuertatur in iudicium, cum implebitur quod eis dictum est: Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. **Habe-**

Habe-

A Habebat iusticiam Apostolus, sed nondum illud iudicium de quo dicit: Nescitis quoniam angelos iudicaturi sumus? Sit ergo modo tempus iuste uiuendi, postea erit tempus eos qui male uixerunt iudicandi. Quoadusque iusticia, inquit, conuertatur in iudicium, hoc erit tempus iudicij, de quo dominus dixit, tempus meum nondum uenit. Erit tempus gloriæ, ut qui uenit in humilitate, ueniet in altitudine: qui uenit iudicandus, ueniet iudicaturus: qui uenit occidi a mortuis, ueniet iudicare de uiuis & mortuis. Deus, inquit psalmus, manifestus ueniet, deus noster & non silebit. Quid est manifestus ueniet? Quia uenit occultus. Tunc non silebit: nam quando uenit occultus, sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum. Veniet & non silebit. Tacui, inquit, nunquid semper tacebo? Modo autem quid necessarium est eis qui habent iusticiam, quod in illo ipso psalmo sequitur: Quoadusque iusticia conuertatur in iudicium. Et qui habent eam? Omnes qui recto sunt corde. Queritis fortasse qui sint recti corde? Illos inuenimus in scriptura rectos corde, qui mala seculi tolerant, & non accusant deum. Videte fratres: rara causa est ista quam loquor: nescio quo enim modo quando euenit homini aliquid mali, deum currit accusare, qui deberet se. Quando boni aliquid agis, te laudas: quando mali aliquid pateris, deum accusas: hoc est cor tortum, non rectum, ab ista distortionem & prauitate si corrigaris, conuertitur in contrarium quod faciebas. Antea enim quid faciebas? Laudabas te in bonis dei, accusabas deum in malis tuis: cōuerso corde & directo, laudabis deum in bonis suis, accusabis te in malis tuis: isti sunt recto corde. Denique ille nondum recto, cui displicebat felicitas malorum & labor bonorum, ait correctus: Quam bonus deus Israël rectis corde. Mei autem, quando non eram rectus corde, penè commoti sunt pedes, paulominus effusi sunt gressus mei. Quare? Quia zelauimus in peccatoribus, pacem peccatorum uidens. Vidi, inquit, malos felices, & displicuit mihi deus: hoc enim uolebat, pacem peccatorum intuens, ut non permitteret deus malos esse felices. Intelligat homo, nunquam hoc permittit deus. Sed ideo malus felix putatur, quia quid sit felicitas ignoratur. Simus ergo recti corde: tempus enim gloriæ nostræ nondum uenit. Dicitur amatoribus huius seculi, quales erant fratres domini: tempus uestrum semper adest paratum: tempus nostrum nondum uenit. Audemus enim hoc dicere & nos, quoniam corpus domini nostri sumus, quoniam membra eius sumus, quoniam caput nostrum gratanter agnoscimus. Dicamus prorsus, quoniam propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quando nobis insulant amatores huius seculi, dicamus eis: tempus uestrum semper adest paratum: tempus autem nostrum nondum uenit, nobis enim dixit Apostolus: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Quando ueniet tempus nostrum? Cum Christus, inquit, apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum ipso in gloria. Quid deinde addit? Non potest mundus odisse uos. Quid est hoc, nisi non potest mundus odisse amatores suos, testes falsos suos? Bona enim dicitis, quæ mala sunt, & mala quæ bona sunt. Me autem odit, quia testimonium ego perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Quid est hunc? Vbi gloriam humanam queritis. Quid est hunc? Vbi extendere uultis carnalia gaudia, non æterna cogitare. Ego non ascendo ad diem festum hunc, quia meum tempus nondum impletum est. In die festo hoc gloriam uos humanam requiritis: Meum uero tempus, id est, gloriæ meæ nondum uenit. Ipse erit dies festus meus, non diebus istis percurrrens & transiens, sed permanens in æternum: ipsa erit festiuitas, gaudium sine fine, æternitas sine labore, serenitas sine nube. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto. Ideo non ad diem festum hunc, quia non gloriarī temporaliter, sed aliquid docere salubriter, corrigere homines, de die festo æterno admonere, amorē ab hoc seculo auertere, & in deū cōuertere cupiebat. Quid est autem quod quasi latenter ascendit ad diem festum? Nō uacat & hoc ab intellectu. Videt mihi fratres etiam hinc quod quasi latenter ascendit, aliquid significare uoluisset: nam cōsequētia docebūt, sic eū ascendisse media tō die festo, id est, mediatis illis diebus, ut etiam palam doceret. Sed quasi latenter dixit, ne se ostenderet

o 4 ostenderet

quare fratres no credebant in eum

psal. 72

matth. 20

psal. 93

1. Cor. 4

psal. 49

psal. 53

psal. 72

col. 3

ostenderet hominibus. Non uacat quod latenter ascendit Christus ad diem festum, quia ipse latebat in illo die festo. Adhuc etiam ego quod dixi in latibulo est: Manifestetur ergo tollatur uelut, & appareat quod erat secretum. Omnia quae dicta sunt antiquo populo Israel in multiplici scriptura sanctae legis quae agerent, siue in sacrificijs, siue in sacerdotijs, siue in diebus festis, & omnino in quibuslibet rebus quibus deum colebant, quaecumque illis dicta & praecepta sunt, umbrae fuerunt futurorum. Quorum futurorum? Quae implentur in Christo: unde dicit Apostolus: Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo est, id est, in Christo impletae sunt. Deinde dicit in alio loco: Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deueniunt. Dixit & alibi: Finis enim legis Christus est. Item alio loco: Nemo uos iudicat in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbrae futurorum. Si ergo omnia illa umbrae fuerunt futurorum, & scenophegia umbra erat futurorum: hic ergo dies festus, quaramus cuius futuri umbra erat. Exposui quid erat scenophegia, celebratio erat tabernaculorum, propterea quia populus de Aegypto liberatus tendens per desertum ad terram promissionis, in tabernaculis habitauit. Quid sit animaduertamus, & nos erimus: nos, inquam, quia membra Christi sumus. Si sumus, illo autem dignate sumus, non nobis promerentibus. Attendamus ergo nos fratres: reducti sumus de Aegypto, ubi diabolo tanquam Pharaoni seruiebamus, ubi lutea opera in terrenis desiderijs agebamus, & in eis multum laborauimus, etenim nobis Christus quasi lateres facientibus clamauit: **Venite ad me omnes qui laboratis.** Hinceducti per baptismum tanquam mare rubrum, ideo rubrum, quia Christi sanguine consecratum, mortuis omnibus inimicis nostris qui nos insectabantur, id est, deletis omnibus peccatis nostris, in desertum traiectionis sumus. Modo ergo antequam ad patriam promissionis, id est, aeternum regnum ueniamus, in deserto in tabernaculis sumus. Qui ista agnoscunt, in tabernaculis sunt: futurum enim erat, ut quidam hoc agnoscerent. Ille enim est in tabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum. Ille se intelligit peregrinantem, qui se uidet patriam suspirantem. Cum autem corpus Christi est in tabernaculis, Christus est in tabernaculis, sed tunc non euidenter, sed latenter, adhuc enim umbra luce obscurabat: ueniente luce umbra remota est. Christus erat in occulto, in scenophegia Christus erat, sed latens Christus. Modo iam cum manifesta sunt ista, agnoscimus nos iter agere in eremo: si enim agnoscimus, in eremo sumus. Quid est in eremo? In deserto. Quare in deserto? Quia in isto mundo ubi sitis in uia iniqua. Sed sitiamus ut saturemur. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et sitis nostra de petra impletur in eremo: petra enim erat Christus, & uirga percussa est, ut autem manaret, bis percussa est, quia duo ligna sunt crucis. Omnia ergo haec quae fiebant in figura, manifestantur in nobis. Et non uacat quod de domino dictum est, ascendit ad diem festum, non manifeste, sed tanquam in occulto. Figura enim erat ipsum in occulto, quia in ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinatura significabat. Iudaei ergo quarebant eum in die festo: antequam ascenderet. Priores enim fratres ascenderunt, & non tunc ascendit ille, quando illi putabant & uolebant, ut etiam hoc impleteretur quod ait: Non ad hunc, id est, ad quem uultis, primum uel secundum diem. Ascendit autem postea, ut euangelium loqueretur, mediante die festo: id est, cum iam illius diei festi tot dies praeterissent quot remansissent: ipsam enim festiuitatem quantum intelligendum est, diebus plurimis celebrabant. Dicebant ergo: Vbi est ille? Et murmur multum de eo erat in turba. Unde murmur: De contentione. Quare fuit contentio? Quidam enim dicebant quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbas. De omnibus seruis eius hoc dicitur modo. Quicumque eminuerit in aliqua gratia, spiritali profectu, alij dicunt quia bonus est, alij quia non, sed seducit turbas, unde hoc? Quia uita nostra abscondita est cum Christo in deo: ideo licet dicere hominibus per hyemem, mortua est ista arbor, uerbi gratia: Arbor fici, arbor piri & huiusmodi pomorum similis est arida, & quod diu hyems est, non apparet, aestas probat, iudicium probat: aestas nostra reuelatio Christi est, Deus manifeste ueniet, deus noster & non silebit. Ignis ante eum praebit. Ille ignis inflammat inimicos eius. Aridas arbores ignis comprehendet, tunc enim aridae apparebunt, quando eis dicitur: Esuriui, & non distis

*ualiter nos sumus liberati
de eo pro*

A distis mihi manducare. In alia uero parte, hoc est in dextera, apparebit fecunditas fructuum, dignitasque foliorum, uiriditas aeternitas eis erit. Illis ergo tanquam aridis dicitur: Ite in ignem aeternum: Ecce enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quae non facit fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Dicant ergo de te si proficis in Christo, dicant homines, seducit turbas. De ipso toto corpore Christi hoc dicitur. Cogita corpus Christi adhuc in mundo, cogita corpus Christi adhuc in area, uide quemadmodum blasphemetur a palea: simul quidem triturantur, sed palea conteruntur, frumentum purgatur. Quod dictum est ergo de domino, ualeat ad consolationem, de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudaeorum. Sed qui non loquebantur de illo propter metum Iudaeorum? Qui dicebant, bonus est, non qui dicebant, seducit turbas. Qui dicebant, seducit turbas, sonitus eorum apparebat tanquam aridorum foliorum. Seducit turbas, clarius sonabant: bonus est, pressius susurrabant. Modo autem fratres quis nondum uenerit illa gloria Christi quae nos aeternos factura est, modo tamen ita crescit ecclesia eius, ita eam dignatus est per cuncta diffundere, ut iam susurraret, seducit turbas, & clarius personet, bonus est.

De eo ubi ait: Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum & docebat, usque ad id quod ait: Qui misit illum hic uerax est, & iniusticia in illo non est:

Tractatus

XXIX.

QUOD sequitur de euangelio & hodie lectum est, consequenter & nos uideamus, & quod dominus donauerit, hinc dicamus. Hesterno die hucusque lectum erat, quia licet non uidissent dominum Iesum in templo per diem festum, loquebantur tamen de illo: Et alij dicebant, bonus est: alij autem non, sed seducit turbas. Dictum enim hoc est ad eorum solatium, qui postea praedicantes uerbum dei, futuri erant ut seductores & ueraces. Si enim seducere decipere est, nec Christus seductor, nec apostoli eius, nec quisque seductor debet esse Christianus: si autem seducere aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, querendum est unde & quod? Si a malo ad bonum, bonus seductor est: si a bono ad malum, malus seductor est. In hac ergo parte qua seducuntur homines de malo ad bonum, utinam omnes seductores, & uocemur & simus. Ascendit ergo postea dominus ad diem festum, mediante die festo & docebat, & mirabantur Iudaei dicentes: Quomodo hic litteras scit cum non didicerit? Ille qui latebat, docebat, & palam loquebatur, & non tenebatur. Illud enim ut lateret erat causa exempli, hoc potestatis. Sed cum doceret, mirabantur Iudaei: omnes quidem quantum arbitror mirabantur, sed non omnes conuertebantur. Et unde admiratio? Quia multi nouerant ubi natus, quemadmodum fuerit educatus: nunquam eum uiderant litteras discentem. Audiebant autem de lege disputantem, legis testimonia proferentem, quae nemo possit proferre nisi legisset, nemo legere nisi litteras didicisset, & ideo mirabantur. Eorum autem admiratio, magistro facta est insinuanda altius ueritatis occasio. Ex eorum quippe admiratione & uerbis, dixit dominus profundum aliquid, & diligentius inspicere & discuti dignum. Propter quod intentam facio charitatem uestram, non solum ad audiendum pro uobis, sed etiam ad orandum pro nobis. Quid ergo dominus respondit eis admirantibus quomodo sciret litteras quas non didicerat? Mea, inquit, doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Haec est enim profunditas prima: uidetur enim paucis uerbis quasi contraria locutus. Non enim ait, ista doctrina non est mea, sed mea doctrina non est mea. Si non tua, quomodo tua? Si tua, quomodo non tua? Tu enim dicis utrumque, & mea doctrina & non mea. Nam si dixisset, ista doctrina non est mea, nulla esset quaestio. Nunc uero fratres, primitus intedere quaestionem, & sic ordine expectare solutionem: nam qui non uidet quaestionem quam proponit, quomodo intelligit quod exponit? Hoc est ergo in quaestione quod ait, mea, non mea. Hoc uidetur esse contrarium, quomodo mea, quomodo non mea. Si ergo intueamur diligenter quod ipse in exordio dicit sanctus euangelista: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: inpendet huius solutio quaestionis. Quae est doctrina patris, nisi uerbum patris? Ipse ergo

*solatio priorum praedita
2. cor. 8*

ergo Christus doctrina patris, si uerbum patris. Sed quia uerbum non potest esse nullius, sed alicuius, & suam doctrinam dixit seipsum, & non suam, quia patris est uerbum. Quid enim tam tuum quam tu? Et quid tam non tuum quam tu? Si alicuius est quod es, uerbum ergo & deus est, & doctrina stabilis uerbum est, non sonabilis per syllabas & uolatil, sed manentis cum patre, ad quam conuertamur manentem, sonis transeuntibus admoniti. Non enim nos ita admonet quod transiit, ut ad transitoria nos uocet: ita admonemur, ut diligamus deum. Totum hoc quod dixi, syllabae fuerunt, percussum aërem uerberauerunt, ut ad sensum uestrarum aurium peruenirent: sonando transierunt, non tamen illud quod uos admonuit transire debet, quia ille quem uos diligere admonui non transiit. Et cum transeuntibus syllabis admoniti, conuersi ad eum fueritis, nec uos transibitis, sed cum manente manebitis. Hoc est magnum in doctrina, altum & aeternum quod manet, quod uocat omnia quae temporaliter transeunt, quando bene significant, nec mendaciter proferuntur: Omnia quippe signa quae perferimus sonis, aliquid significant quod non est sonus: Non enim duae breues syllabae, deus est, & duas breues syllabas colimus, & duas breues syllabas adoramus, & ad duas breues syllabas peruenire desideramus, quae penè ante desinunt sonare quam ceperunt, nec in eis secundae locus est nisi prima transierit. Manet ergo aliquid magnum quod dicit deus, cuius non maneat sonus cum dicit deus. Sic intendite doctrinam Christi, & peruenietis ad uerbum dei: cum autem peruenieritis ad uerbum dei, intendite deus erat uerbum, & uidebitis uerum dictum esse, mea doctrina. Intendite etiam cuius est uerbum, & uidebitis recte dictum esse, non est mea. Breuiter ergo dico charitati uestrae: hoc uidetur mihi dixisse dominus Iesus Christus: Mea doctrina non est mea, ac si diceret: Ego non sum a meipso. Quamuis enim filium patri dicamus & credamus aequalem, nec ullam in eis esse naturam uel substantiam distantiam, nec inter generantem atque generatum aliquod interfuisse temporis intervallum, tamen hoc seruato & custodito ista diximus, quod ille pater est, ille filius. Pater autem non est si non habeat filium, & filius non est si non habeat patrem: sed tamen filius deus de patre, pater autem deus, sed non de filio. Pater filij, non deus de filio, ille autem filius patris & deus de patre. Dominus enim Christus dicitur lumen ex lumine. Lumen ergo quod non ex lumine, & lumen aequale quod ex lumine, simul unum lumen, non duo lumina. Si intellexerimus, deo gratias: si quis autem parum intellexit, fecit homo quousque potuit, cetera uideat unde speret. Forinsecus ut operari possumus plantare & rigare, sed dei est incrementum dare. Mea, inquit, doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Audiat consilium, qui dicit, nondum intellexi. Magna quippe res & profunda cum fuisset dicta, uidit utique ipse dominus Christus hoc tam profundum non omnes intellecturos, & in consequenti dedit consilium. Intelligere uis, crederis: deus enim per prophetam dixit: Nisi credideritis, non intelligetis. Ad hoc pertinet quod etiam hic dominus secutus adiunxit: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex deo sit, an ego a meipso loquar. Quid est hoc? Si quis uoluerit uoluntatem eius facere? Sed ego dixeram, si quis crediderit, & hoc consilium dederam, si non intellexisti, inquam, crede. Intellectus enim merces est fidei. Ergo noli quaerere intelligere ut credas, sed crede ut intelligas, quoniam nisi credideritis, non intelligetis. Cum ergo ad possibilitatem intelligendi consilium dederim obedientiam credendi, & dixerim dominum Iesum Christum hoc ipsum adiunxisse in consequenti sententia, inuenimus eum dixisse: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscat de doctrina eius. Quid est, cognoscat? Hoc est intelliget. Quid est autem, si quis uoluerit uoluntatem eius facere? Hoc est credere. Sed quia cognoscat: hoc intelliget, omnes intelligunt. Quia uero quod ait: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, hoc pertinet ad credere, ut diligentius intelligatur, opus est nobis ipso domino nostro expositore, ut indicet nobis utrum reuera ad credere pertineat facere uoluntatem patris eius. Qui nesciat hoc esse facere uoluntatem dei, operari opus eius: id est, quod illi placet. Ipse autem dominus aperte alio loco dicit: Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem ille misit. Sed si creditis in eum, creditis ei. Non autem continuo qui credit ei, credit in eum: nam & daemones

daemones credebant ei, & non credebant in eum. Rursus etiam de apostolis ipse possumus dicere: Credimus Paulo, sed non credimus in Paulum: credimus Petro, sed non credimus in Petrum. Credenti autem in eum qui iustificat impiam, deputatur fides eius ad iusticiam. Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius meritis incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit deus: & non inuenit quod exigit, nisi donauerit quod inueniat. Quae fides nisi quam definiuit alio loco Apostolus plenissime dicens: Neque circumsisio aliquid ualet neque praeputium, sed fides quae per dilectionem operatur, non qualiscumque fides, sed fides quae per dilectionem operatur. Haec in te sit, & intelliges de doctrina dei. Quid enim intelliges? Quia doctrina ista non est mea, sed eius qui me misit: id est, intelliges quia Christus dei filius, qui est doctrina patris, non est ex seipso, sed filius est patris. Sabellianam haereticam sententiam ista dissoluit. Sabelliani enim dicere ausi sunt ipsum esse filium qui est & pater, duo esse nomina, sed unam rem. Si duo essent nomina & res una, non diceretur, mea doctrina non est mea. Utique si tua doctrina non est tua o domine, cuius est, nisi alius sit cuius sit? Quod dixisti, Sabelliani non intelligunt, non enim trinitatem uident, sed sui cordis errorem secuti sunt: nos cultores trinitatis & unitatis, patris & filij & spiritus sancti & unius dei, intelligamus de doctrina Christi, quomodo non est eius, & ideo dixit se non a seipso loqui: quoniam Christus patris est filius, & pater Christi est pater, & filius de deo patre deus est, pater autem deus, non de filio deo deus est. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quarit. Hoc erit ille qui uocatur antichristus, extollens se, sicut Apostolus ait, supra omne quod dicitur deus, & quod colitur. Ipsum quippe annuncians dominus gloriam suam quaesitum, non gloriam patris, ait ad Iudaeos: Ego ueni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius ueniet in nomine suo, & hunc suscipietis. Significauit eos antichristum suscepturos, qui gloriam nominis sui quaesiturus est: inflatus, non solidus, & ideo non stabilis, sed utique ruinosus. Dominus autem noster Iesus Christus, magnum exemplum nobis praeiuit humilitatis: nempe aequalis est patri, nempe in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: nempe ipse dixit, & uerissime dixit: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui uidet me uidet & patrem: nempe ipse dixit & uerissime dixit: Ego & pater unum sumus. Si ergo ille cum patre unum, aequalis patri, deus de deo, deus apud deum, coaeternus, immortalis, pariter incommutabilis, pariter sine tempore, pariter creator & dispositor temporum: tamen quia uenit in tempore, & formam serui accepit, & habitu est inuentus ut homo, quarit gloriam patris, non suam. Quid tu homo facere debes, qui quando aliquid boni facis, gloriam tuam quaeris: quando autem aliquid mali facis, deo calumniam meditaris? Intende tibi, creatura es, agnosce creatorem: seruus es, ne contempnas dominum: adoptatus es, sed non meritis tuis. Quare eius gloriam, a quo habes hanc gratiam. Homo assumptus cuius gloriam quaerit? Eius, cuius est unicus natus. Qui autem quaerit gloriam eius qui misit illum, hic uerax est, & iniusticia in illo non est. In antichristo autem iniusticia est, & uerax non est, quia gloriam suam quaesiturus est, non eius a quo missus est: non enim est missus, sed uenire permissus. Omnes ergo pertinentes ad corpus Christi, ne inducamur in laqueos antichristi, non quaeramus gloriam nostram: sed si ille quaesuit gloriam eius qui eum misit, quanto magis nos eius qui nos fecit?

Ab eo quod ait: Nonne Moyses dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem? Quid me quaeritis interficere, usque ad id quod ait: Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate: Tractatus xxx.

VANGELII sancti lectionem, de qua pridem charitati uestrae locuti sumus, ista quae modo lecta est, hodierna consequitur. Dominum loquentem audiebant & discipuli & Iudaei: ueritatem loquentem audiebant, & ueraces & mendaces: charitatem loquentem audiebant, & amici & inimici: bonum loquentem audiebant, & boni & mali. Illi audiebant, sed ille discernebat, & quibus sermo prodesset, & profutur

profuturus esset, uidebat & praeuidebat. In illis enim qui tunc erant uidebat, in nobis qui sunt eramus praeuidebat. Nos itaque sic audiamus euangelium, quasi praesentem dominum, nec dicamus: O illi felices qui eum uidere potuerunt: quia multi in eis qui uiderunt & occiderunt: multi autem in nobis qui non uiderunt & crediderunt. Quod enim preciosum sonabat de ore domini, & propter nos scriptum est, & nobis seruatum est, & propter nos recitatur, & propter posteros recitabitur, & donec seculum finiatur. Sursum est dominus, sed etiam hic est ueritas dominus. Corpus enim domini, in quo resurrexit, uno loco esse potest: ueritas eius ubique diffusa est. Dominum ergo audiamus, & quod ipse donauerit de uerbis eius, & nos dicamus: Nonne Moyses, inquit, dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem? Quid me quaeritis interficere? Ideo enim quaeritis interficere, quia nemo ex uobis facit legem: nam si legem faceretis, in ipsis litteris Christum cognosceretis, & praesentem non occideretis. Respondit enim turba.) Respondit quasi turba non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem. Denique turba turbata, uidete quid responderit. Daemonium habes, quis te quaerit occidere? Quasi non peius fuit dicere, daemonium habes, quam eum occidere. Et quippe dictum est, quod daemonium haberet qui daemones expellebat. Quid possit aliud dicere turba turbulenta? Quid possit aliud olere cernum commotum? Turba turbata est: Unde? A ueritate. Turbam lippitudinis turbauit claritas lucis. Oculi enim non habentes sanitatem non possunt ferre luminis claritatem. Dominus non plane turbatur, sed in sua ueritate tranquillus non reddidit malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: Quibus si diceret, daemonium habetis uos, uerum utique diceret. Non enim talia illi ueritati dicerent, nisi eos falsitas diaboli irritaret. Quid ergo respondit, audiamus tranquille, & tranquillum bibamus: Vnum opus feci, & omnes miramini. Tamen quod dicens: Quid si omnia opera mea uideritis? Ipsius enim opera erant quae in mundo uidebant, & ipsum qui fecit omnia non uidebant. Fecit unam rem, & turbati sunt, quia saluum fecit hominem sabbato. Quasi uero si quisquam agrotus sabbato sanaretur, alius illum sanum fecisset quam ille qui eos scandalizauit, quia unum hominem saluum fecit sabbato. Quis enim alius alios saluos fecit quam ipsa salus, qui illam salutem quam dedit huic homini, dat & iumentis? Salus enim corporalis erat. Salus carnis & reparatur & moritur, & cum reparatur, mors differtur, non aufertur. Tamen fratres, etiam ipsa salus a domino est, per quamlibet detur, quae cunctis curante & ministrante impertiat, ab illo datur a quo est omnis salus, cui dicit in Psalmo: Homines & iumenta saluos facies domine: sicut multiplicasti misericordiam tuam deus. Quia enim deus est, multiplicat misericordiam suam, peruenit etiam ad salutem carnis humanam, peruenit etiam ad salutem mutorum animalium. Sed qui dat salutem carnis hominibus iumentisque communem, nunquid nulla salus est quam seruat hominibus? Est certe alia quae non solum communis est hominibus & iumentis, sed nec ipsis hominibus communis est bonis & malis. Denique cum ibi de ista salute dixisset quam communiter accipiunt pecora & homines: propter illam salutem quam sperare debent homines, secutus adiunxit: Filij autem hominum, sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, & torrente uoluptatis tuae potabis eos: Quoniam apud te est fons uitae, & in lumine tuo uidebimus lumen. Haec est salus quae ad bonos pertinet, quos appellauit filios hominum, cum supra dixisset: Homines & iumenta saluos facies domine. Quid enim? Illi homines non erant filij hominum, ut cum dixisset homines, sequeretur & diceret: Filij autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt. Quasi aliud erant homines, & aliud filij hominum. Non tamen arbitror sine aliqua significatione distinctionis hoc dixisse spiritum sanctum. Homines ad primum Adam, filij hominum ad Christum. Forte enim homines pertinent ad primum hominem: filij autem hominum pertinent ad filium hominis. Vnum opus feci, & omnes miramini, & continuo subiungit: Propterea Moyses dedit uobis circumcisionem. Bene factum est ut acciperetis circumcisionem a Moyse: Non quia ex Moyse est, sed ex patribus. Abraam quippe primus accepit circumcisionem a domino. Et in sabbato circumciditis. Conuincit uos Moyses. In lege accepistis ut circumcidatis octauo die: accepistis in lege ut uacatis septimo die: si octauus dies

us dies illius qui natus est occurrerit ad diem septimum, quid facietis? Vacabitis & seruetis sabbatum, an circumcidetis ut impleatis sacramentum diei octauae? Sed noui, inquit, quid facitis, circumciditis hominem. Quare? Quia circumcisio pertinet ad aliquod signaculum salutis, & non debent homines sabbato uacare a salute, ergo nec mihi irascimini, qui saluum feci totum hominem sabbato. Si circumcisionem, inquit, accipit homo in sabbato, ut non soluatur lex Moysi. Aliquid enim per Moysen in illa constitutione circumcisionis salubriter institutum est, mihi operanti salutem in sabbato quare indignamini? Forte enim illa circumcisio ipsum dominum significabat, cui isti curanti & sananti indignabantur. Iussa est enim adhiberi octauo die circumcisio. Et quid est circumcisio, nisi carnis expoliatio? Significat ergo ista circumcisio expoliationem a corde cupiditatum carnalium: non ergo sine causa data est, & in eo membro iussa fieri, quoniam per illud membrum procreatur creatura mortalium, & per unum hominem mors, sicut per unum hominem resurrectio mortuorum, & per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Ideo quisque cum praeputio nascitur, quia omnis homo cum uitio propaginis nascitur, & non mundat deus siue a uitio cum quo nascimur, siue a uitio quod male uiuendo addimus, nisi per cultellum petrinum, id est dominum Iesum Christum. Petra enim erat Christus. Cultellis enim petrinis circumcidebant, & petra nomine Christum figurabat, & praesentem non agnoscebant, sed insuper eum occidere cupiebant. Quare autem octauo die, nisi quia post septimum sabbati domini die dominico resurrexit? Ergo resurrectio Christi quae facta est tertio quidem die passionis, sed octauo die in diebus hebdomadis, ipsa nos circumcidit. Audi circumcisos uera petra, Apostolo admonente, Quae sursum sunt quaerite, non quae super terram. Circumcisis loquitur, Resurrexit Christus, abstulit uobis desideria carnalia, abstulit concupiscentias malas, abstulit superfluum cum quo nati eratis, & multo peius quod male uiuendo addideratis. Circumcisi per petram quare adhuc sapitis terram? Et ad extremum quia legem dedit Moyses, & circumciditis hominem sabbato, intelligite hoc significari opus bonum quod ego feci totum hominem saluum sabbato, quia & curatus est ut sanus esset in corpore, & credidit ut sanus esset in anima. Nolite iudicare personaliter, sed rectum iudicium iudicate. Quid est hoc? Modo quia per legem Moysi circumciditis sabbato, non irascimini Moysi, & quia ego die sabbati saluum feci hominem, irascimini mihi. Personaliter iudicatis, ueritatem attendite: Ego non me praefero Moysi, ait dominus, qui erat & ipsius Moysi dominus. Sic attendite quomodo homines nos duos tanquam ambos homines: iudicate inter nos, sed uerum iudicium iudicate: nolite me honorare, & honoratum illum damnare, sed illo intellecto me honorate. Hoc enim eis alio loco dixit, Si crederetis Moysi, crederetis utique & mihi, de me enim ille scripsit. Sed hoc loco noluit dicere, tanquam se & Moyse ante illos constitutis. Propter legem Moysi circumciditis, quando etiam sabbatum occurrerit, & ego sanitarum facendarum beneficentiam non uultis ut exhibeam per sabbatum? Quia dominus circumcisionis & dominus sabbati, salutis est autor. Et seruilia opera prohibiti estis facere sabbato, si uere intelligatis seruilia opera, non peccatis. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Nunquid seruile opus est, hominem sanare sabbato? Manducatis & bibitis, ut aliquid dicam ex admonitione domini nostri Iesu Christi, & ex uerbis eius. Utique quare manducatis & bibitis in sabbato, nisi quia pertinet ad salutem quod facitis? Per hoc ostenditis, opera salutis non esse ullo modo die sabbati omittenda. Ergo nolite personaliter iudicare, sed rectum iudicium iudicate: attendite me quomodo hominem, attendite Moysen quomodo hominem: si secundum ueritatem iudicetis, neque Moysen neque me condemnabitis: & ueritate cognita me cognoscetis, quia ego sum ueritas. Hoc uerum fratres quod dominus notauit hoc loco, euadere in hoc seculo magni laboris est, non personaliter iudicare, sed rectum iudicium retinere. Admonuit quidem dominus Iudaeos, sed monuit & nos: illos conuincit, & nos instruxit: illos redarguit, nos exauit, non putemus hoc nobis non ideo dictum, quia tunc ibi non fuimus: scriptum est, legitur, cum recitaretur audiuimus, sed tanquam Iudaeis dictum audiuimus: non nos ponamus post nos, & quasi intueamur

iniquos reprehensos, & ipsi nos faciamus quod in nobis ueritas ipsa reprehendat. Iudæi qui-
dem personaliter iudicabant: sed ideo non pertinent ad nouum testamentum, ideo non ha-
bent in Christo regnum celorum, ideo non iunguntur sanctorum societati angelorum:
terrena quærebant à domino. Terra enim promissionis, uictoria ab inimicis, secunditas pa-
riendi, multiplicatio filiorum, abundantia fructuum, quæ illis omnia à deo quidem uero &
bono, tamen ut carnalibus promissa sunt: omnia hæc fecerat illis uetus testamentum. Quid
est uetus testamentum? Quasi hæreditas pertinet ad hominem ueterem. Nos innouati
sumus, homo nouus facti sumus, quia & ille homo nouus uenit. Quid tam nouum quæ nasci
de uirgine? Quia ergo non erat quod in illo innouaret præceptum, quia nullum habebat
peccatum, nouus partus est datus. In illo partus nouus, in nobis homo nouus. Quid est ho-
mo nouus? A uetustate innouatus. Ad quam rem innouatus? Ad desideranda celestia, ad
concupiscenda sempiterna, ad patriam quæ sursum est, quæ hostem non timet desideran-
dam: ubi non perdimus amicum, non timemus inimicum: ubi uiuimus cum bono affectu,
sine defectu: ubi nemo nascitur, quia nemo moritur: ubi nemo iam proficit, & nemo deficit:
ubi non esurit & non sitit, sed satietas est immortalitas, & cibus ueritas. Hæc habentes
promissa & ad nouum testamentum pertinētes, & nouæ hæreditatis facti hæredes, & ipsius
domini cohæredes, aliam spem ualde habemus, non personaliter iudicemus, sed rectum iu-
diciū teneamus. Quis est qui non iudicat personaliter? Qui diligit æqualiter. Dilectio
æqualis facit non acceptari personas: nam cum homines diuerso modo pro suis gradibus
honoramus, tunc timendū est ne personas accipiamus. Sed quando inter duos iudicamus,
& aliquando inter necessarios, sit nonnunquā iudiciū inter patrem & filium: queritur pater
de malo filio, aut queritur filius de duro patre, seruamus honorificentiam quæ debetur pa-
tri à filio, quæ deficit à filio. Non æquamus filium patri in honore, sed præponimus si bo-
nam causam habet, filium æquamus patri in ueritate, & sic tribuimus honorem debitum,
ut non perdat æqualitas meritum: ita uerbis domini proficimus, & ut proficiamus, gratia
illius adiuuamur.

Ab eo quod ait, Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, Nonne hic est quem
quærebant Iudæi interficere, & ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt, usque ad id,
quod ait, Queritis me & non inuenietis, & ubi sum ego, uos non potestis uenire.

Tractatus xxxi.

MINI T charitas uestra pristinis sermonibus, & lectum esse in euangelio, &
à nobis ut potuimus disputatum, quod dominus Iesus ideo uoluit occulte ascen-
dere ad diem festum, non quia timebat ne teneretur: sed ut significaret etiam in
ipso die festo qui celebrabatur à Iudæis, se occultari, & suū esse mysterium. Ho-
dierna ergo lectione apparuit potestas, quæ putabatur timiditas: loquebatur enim palam
in die festo, ita ut mirarentur turbæ, & dicerent quod audiuius, cum lectio legeretur.

Nonne hic est quæ quærebant interficere, & ecce palam loquitur, nihil illi dicunt, nunquid
uere cognouerunt principes quia hic est Christus? Qui nouerant qua scuitia quærebatur,
mirabantur qua potentia non tenebatur: deinde non plene intelligentes illius potentiam,
putauerunt principum esse scientiam, quod ipsi cognouerant eundem esse Christum, ideo pe-
percerunt ei, quem tantopere occidendū quæsierunt: deinde illi ipsi apud seipsos, qui dixe-
rant, Nunquid cognouerunt principes quia hic est Christus, fecerunt quæstionem qua eis ui-
deretur quod non ipse esset Christus: adiungentes enim dixerunt, Sed istum nouimus unde
sit, Christus autem cum uenerit, nemo scit unde sit. Non enim inaniter opinio nata est. Si
consideremus scripturas, inuenimus fratres, quomodo sanctæ scripturæ dixerint de Chri-
sto, quoniam Nazareus uocabatur: ergo prædixerunt unde sit. Rursus si locum natiuitatis
eius quæramus, tanquā inde sit ubi natus est, nec hoc latebat Iudæos propter scripturas quæ
ista prædixerant. Nam cum eū uisa stella magi quærerent adorare, uenerunt ad Herodem, &
dixerunt quid quærerent & quid uellent. Ille autem conuocatis eis qui legem sciebant, quæ
fuit

A fuit ab eis ubi Christus nasceretur. Illi dixerunt, In Bethleem Iudæ, & testimonium etiam
propheticum protulerunt. Si ergo propheta prædixerant & locum unde erat origo carnis
eius, locum ubi eum peperit mater eius, unde nata est ista opinio apud Iudæos quæ modo
audiuimus, Christus cum uenerit, nemo scit unde sit, nisi quia utrunque prædicauerat & præ-
nunciauert scripturæ. Secundū hominē prædixerunt scripturæ unde esset, secundū deum
latebat impios, & quærebat pios: ad hoc enim & isti dixerunt, Christus cum uenerit, nemo
scit unde sit, quia hæc illis opinionē generauerat, quod per Esaiā dictum est, Generationem
autem eius quis enarrabit? Denique & ipse dominus ad utrunque respondit, & quia nouerant
eum unde esset, & quia non nouerant, ut attestetur prophetiæ sanctæ quæ de illo ante prædi-
cta est, & secundū humanitatem infirmitatis, & secundū diuinitatem maiestatis. Audite er-
go uerbum domini fratres, uidete quæadmodum confirmauit eis, quod dixerunt, Christus
cum uenerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo docens in templo Iesus, Et me scitis, & un-
de sim scitis, & à me ipso non ueni, sed est uerus qui me misit, quem uos nescitis. Hoc est di-
cere, & me scitis, & me nescitis: hoc est dicere, & unde sim scitis, & unde sim nescitis. Unde sim
scitis, Iesus à Nazareth, cuius etiam parentes nostis: solus enim in hac causa latebat uirginis
partus, cui tamen testis erat maritus, ipse enim hoc poterat fideliter indicare, qui possit ma-
ritaliter & calare. Hoc ergo excepto uirginis partu, totum nouerant in Iesu quod ad homi-
nem pertinet. Facies ipsius nota erat, patria ipsius nota erat, genus ipsius notū erat, ubi na-
tus est sciebatur. Recte ergo dixit, & me nostis, & unde sim scitis, secundū carnē & effigiem
hominis quam gerebat: secundū autem diuinitatem & à me ipso non ueni, sed uerus est qui
me misit, quem uos non scitis, sed ut eum sciatis, credite in eum quem misit, & scietis: deum
enim nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit: & Pa-
trem non cognoscit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Denique cum dixisset, Sed est
uerus qui misit me, quem uos non scitis, ut ostenderet eis unde possent scire quod nescie-
bant, subiicit, Ego scio eum. Ergo à me quærite ut sciatis eum. Quare autem scio eum?

Quia ab ipso sum, & ipse me misit. Magnifice utrunque monstrauit, Ab ipso, inquit, sum,
quia filius de patre, & quicquid est filius, de illo est cuius est filius. Ideo dominum Iesum di-
cimus de deo, patrem non dicimus deum de deo, sed tantum deum: & dicimus dominum
Iesum lumen de lumine: patrem non dicimus lumen de lumine, sed tantum lumen: ad
hoc ergo pertinet, quod dixit, Ab ipso sum. Quod autem uidetis me in carne, ipse me misit.
Vbi audis, ipse me misit, noli intelligere naturæ dissimilitudinē, sed generatīs autoritatem.

Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum uenit
hora eius. hoc est, quia nolebat. Quid est enim, nondum uenit hora eius? Non enim domi-
nus sub fato natus est, hoc nec de te credendum est, quanto minus de illo per quē factus es?
Si tua hora uoluntas est illius, illius hora quæ est nisi uoluntas sua? Non ergo horam dixit
qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi: tempus enim expectabat quo moreretur,
quia & tempus expectare uoluit quo nasceretur, de hoc Apostolus loquens, ait, Cum au-
tem uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum. Ideo multi dicunt, Quare non ante
uenit Christus? Quibus respondendum est, quia nondum uenerat plenitudo temporis, mo-
derante illo per quem facta sunt tempora, sciebat enim quando uenire deberet. Primo per
multam seriem temporum & annorum prædicendus fuit: non enim aliquid paruum uentu-
rum fuit, diu fuerat prædicandus, semper tenendus. Quanto maior iudex ueniebat, tanto præ-
conum longior series præcedebat. Denique ubi uenit plenitudo temporis, uenit & ille qui nos
liberaret à tempore: liberati enim à tempore, uenturi sumus ad aternitatem illam ubi non
est tempus. Nec dicitur ibi, quando ueniet hora: dies est enim sempiternus, qui nec præce-
ditur hesterno, nec excluditur crastino. In hoc autem seculo uoluntur dies, & alij transeunt,
& alij ueniunt, nullus manet, & momenta quibus loquimur, inuicem se expellunt: nec stat
prima syllaba ut sonare posset secunda. Ex quo loquimur aliquantum senuimus, & sine ulla
dubitatione senior sum modo quæ mane, ita nihil stat, nihil fixū manet in tempore. Amare

itaque debemus per quæ facta sunt tempora, ut liberemur à tempore, & figamur in aternitate, ubi iam nulla est mutabilitas temporum. Magna igitur misericordia domini nostri Iesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quæ facta sunt tempora, factum esse inter omnia, per quæ facta sunt omnia, factum esse quod fecit: factus est enim quod fecerat: factus est enim homo qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat. Secundum hanc dispensationem iam uenerat hora natiuitatis, & natus erat: sed nondum uenerat hora passionis, ideo nondum passus erat. Denique ut noueritis non necessitatem, sed potestatem morietis, propter nonnullos hoc loquor, qui cum audierint, nondum uenit hora eius, & edificatur ad credenda fata eius, & fiunt corda eorum fatua. Ut ergo noueritis potestatem morietis, ipsam passionem recolite, crucifixum intuemini: dixit in ligno pendens, Sitio. Illi hoc audito, in aridine per spongiam obtulerunt ei acetum in cruce, accepit & ait, Perfectum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Videtis potestatem morietis, quia hoc expectabat uolens, donec omnia compleretur quæ de illo prædicta fuerant ante mortem futura: dixerat enim propheta, Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto: expectabat ut hæc omnia compleretur: postea quæ completa sunt, dixit, Perfectum est, & abscessit potestate, quia non uenerat necessitate: ideo quidam plus mirati sunt istam potestatem morietis, quæ potentiam miracula facientis. Ventum est enim ad crucem, ut corpora deponeretur de ligno, quoniam sabbatum illucescebat, & inuenti sunt latrones uiuentes: supplicium quippe crucis ideo durius erat, quia diutius cruciabat, & omnes crucifixi longa morte necabatur. Illi autem ne remanerent in ligno, cruribus fractis coacti sunt mori, ut possent inde deponi. Dominus autem inuictus est mortuus, & admirati sunt omnes: & qui eum uiuum contempserunt, mortuum sic mirati sunt, ut dicerent quidam, Vere filius dei est hic. Vnde est illud fratres, ubi ait quærentibus se, Ego sum: & illi retro redeuntes omnes ceciderunt: erat ergo in illo potestas summa. Nec hora cogebatur mori, sed horam expectabat qua oportune fieret uoluntas, non qua inuite impleretur necessitas. De turba autem multi crediderunt in eum. Humiles & pauperes saluos faciebat dominus: principes insaniebant, & ideo medicum non solum non agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant. Erat quædam turba quæ suam aggritudinem cito uidit, & illius medicinam sine dilatione cognoscebat. Videte quid sibi dixerit turba ipsa commota miraculis: Nunquid Christus cum uenerit, plura signa facturum est? Vtique si duo non erunt hic est: crediderunt ergo in eum dicentes ista, Principes uero illi audita multitudinis fide, & eo murmure quo Christus glorificabatur. Miserunt ministros, ut apprehenderent eum. Quem apprehenderent, adhuc nolentem? Quia ergo non poterat apprehendere nolentem, missi sunt ut audiret docentem. Quid docentem? Dicit ergo Iesus, Adhuc modicum tempus uobiscum sum. Quod modo uultis facere, facturi estis, sed non modo, quia adhuc modicum tempus uobiscum sum: Et tunc uado ad eum qui me misit. Implere debeo dispensationem meam, & sic peruenire ad passionem meam. Quæritis me & non inuenietis, & ubi sum ego, uos non potestis uenire. Hic iam resurrectionem suam prædixit: noluerunt enim agnoscere presentem, & postea quæsierunt, cum uideret in eum multitudinem iam credentem: magna enim signa facta sunt, etiam cum dominus resurrexisset, & ascendit in cælum. Tunc per discipulos facta sunt magna, sed ille per illos qui & per seipsum: ipse quippe illis dixerat, Sine me nihil potestis facere. Quando claudus ille qui sedebat ad portam, ad uocem Petri surrexit, & suis pedibus ambulauit ut homines mirarentur: sic eos allocutus est Petrus, quia non in sua potestate ista fecit, sed in uirtute illius quæ ipsi occiderunt, multi compuncti dixerunt, Quid faciemus? Viderunt enim se ingenti crimine impietatis astrictos, quando illum occiderunt, quem uenerari & adorare debuerunt, & hoc putabant esse inexpiable, magnum enim facinus erat, cuius consideratio illos faceret desperare: sed non debebant desperare, pro quibus in cruce pendens dominus est dignatus orare: dixerat enim, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Videbat quosdam suos inter multos alienos, illis iam petebat ueniam, à quibus adhuc accipiebat iniuriam: Non enim attendebat quod ab ipsis moriebatur, sed quia pro ipsis moriebatur. Multum est quod illis concessum est, & ab ipsis & pro ipsis, ut nemo de sui peccati

cati dimissione desperet, quando illi ueniam meruerunt qui occiderunt Christum. Mortuus est Christus pro nobis, sed nunquid à nobis? At uero illi uiderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christum suis sceleribus ignoscentem: quousque biberent sanguinem quæ fuderant, de sua salute desperauerunt: ergo hoc dixit, Quæritis me & non inuenietis, & ubi sum ego, uos non potestis uenire: quia quæsituri illum erant post resurrectionem compuncti, nec dixit ubi ero, sed ubi sum. Semper enim ibi erat Christus, quod fuerat reditus: sic enim uenit ut non recederet: unde alio loco ait, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo: non dixit, qui fuit in cælo. In terra loquebatur, & in cælo se esse dicebat. Sic uenit, ut inde non abscederet: sic rediit, ut non nos dereliqueret. Quid miramini? Deus hoc facit. Homo enim secundum corpus in loco est, & de loco migrat, & cum ad alium locum uenerit, in eo loco unde uenit non est: deus autem implet omnia, & ubique totus est, non secundum spacia tenetur locis: erat tamen Christus secundum uisibilem carnem in terra: ideo ait, Vbi ego sum, uos non potestis uenire: nec dixit, non poteritis, sed non potestis. Tales enim tunc erant qui non possent: nam ut sciatis non hoc ad desperationem dictum, & discipulis suis dixit tale aliquid, Quod ego uado, non potestis uenire, cum pro illis orans dixerit, Pater, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Denique hoc Petro exposuit, & ait illi, Quod ego uado, non potes me sequi modo, sequeris autem postea. Dixerunt ergo Iudæi, non ad ipsum, sed ad semetipsos, Quod hic iturus est quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, aut docturus gentes? Non enim sciebant quid dixerunt, sed quia ille uoluit, prophetauerunt. Iturus enim erat dominus ad gentes, non presentia corporis sui, sed tamen pedibus suis. Qui erant pedes eius? Quos pedes conculcare uolebat persequendo Saulus, quando ei caput clamabat, Saule Saule, quid me persequeris? Quis est hic sermo, quem dixit, Quæritis me & non inuenietis, & ubi ego sum uos non potestis uenire? Vnde hoc dixit dominus nescierunt, & tamen aliquid quod futurum erat, nescientes prænuuciauerunt. Dixit enim hoc dominus, quia locum, si tamen dicens est locus, id est, sinum patris unde nunquam discessit unigenitus filius, non illi nouerant, nec cogitare idonei erant ubi erat Christus, unde non recessit Christus, quod reditus erat Christus, ubi manebat Christus. Vnde hoc cordi humano cogitare, aut lingue explicare? Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, & tamen ex hac occasione salutem nostram prædixerunt, quod iturus esset ad dispersionem gentium, & impleturus quod legebat, & non intelligebant, Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in obauditu auris obaudiuit mihi: illi non audierunt in quorum oculis fuit, illi audierunt in quorum auribus sonuit. Illius enim ecclesie natura de gentibus typum gerebat mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur, tangebatur & non uidebatur, nesciebatur & sanabatur. Figura quippe erat, quod dominus interrogauit, Quis me tetigit? Quasi ignorans ignoratam sanauit: sic fecit & gentibus: non enim didicimus in carne, & meruimus carnem eius manducare, & in carne eius membra esse. Quare? Quia misit ad nos. Quos? Præcones suos, discipulos suos, seruos suos, redemptos suos quos creauit, sed quos & redemit fratres suos: totum parum dixi, membra sua, semetipsum: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. Tamen secundum speciem corporis quam Iudæi uiderunt & contempserunt, non apud nos fuit Christus, quia & hoc de illo dictum erat, sicut Apostolus dicit, Dico enim Christum ministrum fuisse circūcisionis propter ueritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum. Ad illos debuit uenire, à quorum patribus, & quorum patribus est promissus: ideo & ipse sic ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israël: sed quid dicit Apostolus in sequenti? Gentes autem super misericordia glorificare deum: quid & ipse dominus? Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili: qui dixerat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israël, quomodo habet alias ad quas non est missus, nisi quia significauit per presentiam corporalem non se missum exhibere nisi solis Iudæis, qui uiderunt & occiderunt, & multi tamen inde & antea & postea crediderunt? Messis prima de cruce uentilata est, ut esset semen unde alia

messis confurgeret. Nunc uero cum fama euangelij, & bono eius odore excitati, credunt fideles eius per omnes gentes, erit expectatio gentium, quando ueniet qui iam uenit, quando ab omnibus uidebitur, qui tunc à quibusdam uisus nō est, à quibusdam uisus est: quando ueniet iudicaturus qui uenit iudicandus, quando ueniet discretus, qui uenit ut discerneretur. Non enim ab impijs Christus est discretus, sed cum impijs iudicatus: de illo enim dictum est, Inter iniquos reputatus est. Latro euasit, Christus damnatus est: accepit indulgentiam criminofus, damnatus est qui omnium crimina confitentium relaxauit: tamen & ipsa crux si attendas, tribunal fuit. In medio enim iudice constituto, unus latro qui credidit liberatus, alter qui insultauit, damnatus est. Iam significabat quod facturus est de uiuis & mortuis, alios positurus ad dexteram, alios ad sinistram. Nihil ergo medium erit. Similis ille latro futuris ad sinistram, similis alter futuris ad dexteram, iudicabatur, & iudicium minabatur.

Esai. 52

Ab eo loco ubi ait, In nouissimo autem die festiuitatis stabat Iesus & clamabat, dicens, Si quis sitit ueniat ad me & bibat, usque ad id, quod ait, Non enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus.

Tractatus XXXII.

INTER dissensiones & dubitationes Iudaeorum de domino Iesu Christo, inter cetera quae dixit, quibus alij confunderentur, alij docerentur, Nouissimo festiuitatis die illius. Tunc enim ista agebantur quae appellatur scenophegia, id est, tabernaculorum constructio, de qua festiuitate iam ante meminit charitas uestra fuisse disertum, uocat dominus Iesus Christus, & hoc non utcumque loquendo, sed clamando, ut qui sitit, ueniat ad eum. Si sitimus, ueniamus, & non pedibus sed affectibus, nec migrando sed amando ueniamus, quantum secundum interiorem hominem & qui amat migrat. Et aliud est migrare corpore, aliud corde: migrat corpore, qui motu corporis mutat locum: migrat corde, qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, aliud amas, non ibi es, ubi eras: clamat ergo nobis dominus, Stabat enim & clamabat, Si quis sitit ueniat ad me & bibat: qui credit in me, sicut scriptum est, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae. Quid hoc est, & quando euangelista exposuit, immorari non debemus: unde enim dixerit dominus, Si quis sitit, ueniat ad me & bibat, & qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae: consequenter exposuit euangelista, dicens, Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Est ergo sitis interior & uenter interior, quia est homo interior. Et ille quidem homo interior inuisibilis, exterior autem uisibilis: sed melior interior quam exterior. Et quod non uidetur hoc plus amatur, constat enim plus amari hominem interio rem quam exteriorem: unde hoc constat, unusquisque in seipso probet. Quamuis enim qui male uiuunt, animos suos corpori addicant, uiuere tamen uolunt, quod non est nisi animi: magisque seipsum indicant qui regunt, quam illa quae reguntur. Regunt enim animi, reguntur corpora. Gaudet unusquisque uoluptate, & capit de corpore uoluptatem. Sed separa animum, nihil restat in corpore quod gaudeat, & si de corpore gaudet, animus gaudet. Si gaudet de domino sua, de se non debet gaudere. Et si habet animus unde delectetur extrinsecus, sine delictis manet intrinsecus. Omnino constat plus amare hominem animam suam quam corpus suum: sed & in alio homine plus amat homo animam quam corpus. Quid enim amatur in amico, ubi est amor syncerior & castior? Quid amatur in amico, animus an corpus? Si si des amatur, animus amatur: si beneuolentia amatur, beneuolentiae sedes animus est. Si hoc amas in altero, quia & ipse amat te, animum amas, quia non caro sed animus amat: ideo enim amas, quia te amat: quare unde te amet, & uides quid amas: plus ergo amatur & non uidetur. Aliquid etiam uolo dicere, ubi magis appareat dilectioni uestrae quantum ametur animus, & quemadmodum corpori praeponeatur. Illi ipsi lasciuia amatores, qui pulchritudine corporum delectantur, & forma membrorum accenduntur, tunc amant amplius quando amantur:

Amantur: nam si amet & sentiet quia odio habetur, magis irascitur quam diligit. Quare magis irascitur quam diligit? Quia non ei redditur quod impendit. Si ergo ipsi corporum amatores redamari se uolunt, & hoc magis eos delectat si ametur, quales sunt amatores animorum? Et si magni sunt amatores animorum, quales sunt amatores dei, qui pulchros animos facit? Sicut enim animus facit decus in corpore, sic deus in animo, non enim facit corpori unde ametur nisi animus, qui cum migrauerit, cadaver horrescit, & quantumcunque pulchra illa membra dilexeris, sepelire festinas: decus ergo corporis animus, decus animi deus. Clamat ergo deus ut ueniamus & bibamus, si intus sitiamus: & dicit, quia cum biberimus, flumina aquae uiuae fluent de uentre nostro. Venter interioris hominis, conscientia cordis est. Bibito ergo de isto liquore, reuiuiscit purgata conscientia, & hauriens fontem habebit: etiam ipsa fons erit. Quid est fons, & quid est fluuius, qui manat de uentre interioris hominis? Beneuolentia qua uult consulere proximo. Si enim putet quia quod bibit, soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua uiua de uentre eius: si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. Videbimus nunc quid sit quod bibunt, qui credunt in domino, quia utique Christiani sumus, & si credimus, bibimus, & unusquisque in seipso debet agnoscere si bibit, & si uiuit ex eo quod bibit: non enim nos deserit fons, si non deseramus fontem. Exposuit euangelista, ut dixi, unde dominus clamasset, ad qualem potum inuitasset, & quid bibentibus propinasset, dicens, Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Quem dicit spiritum, nisi sanctum spiritum? Nam unusquisque homo habet in se proprium spiritum, de quo loquebar cum animum commendarem: animus enim cuiusque proprius est spiritus eius, de quo dicit Paulus apostolus, Quis enim scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? Deinde adiunxit, Sic & quae dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Nostra nemo scit nisi spiritus noster. Non enim noui quid cogitas, aut tu quid cogito: ipsa enim sunt propria nostra, quae interius cogitamus, & cogitationum uniuscuiusque hominis ipsius spiritus testis est. Sic & quae dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei: nos cum spiritu nostro, deus cum suo: ita tamen ut deus cum suo spiritu sciat etiam quid agatur in nobis: nos autem sine eius spiritu scire non possumus quid agatur in deo. Deus autem scit in nobis, & quod ipsi nescimus in nobis: nam infirmitatem suam Petrus nesciebat, quando a domino quater esset negaturus audiebat, & aeger se nesciebat, medicus aegrum sciebat. Sunt ergo quaedam quae deus nouit in nobis, nescientibus nobis: tamen quantum ad homines pertinet, nemo sic se nouit quomodo ipse homo. Alius nescit quid in illo agatur, sed spiritus eius nouit. Accepto autem spiritu dei, discimus & quid agitur in deo, non totum, quia non accepimus totum. De pignore multa nouimus: pignus enim accepimus, & huius pignoris plenitudo postea dabitur. Interim in hac peregrinatione pignus nos consolatur, quia qui nos dignatus est oppignerare, multum paratus est dare. Si talis est arra, quid est cuius est arra? Sed quid est quod ait, Non erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus? In euidenti est intellectus, non enim non erat spiritus dei, qui erat apud deum, sed nondum erat in eis qui crediderant in Iesum, ita enim disposuit dominus Iesus, non eis dare spiritum istum de quo loquimur, nisi post resurrectionem suam, & hoc non sine causa. Et forte si quaeramus, annuet ut inueniamus: & si pulsemus, aperiet ut intremus. Pietas pulsatur, non manus: quantum pulsatur & manus, si ab operibus misericordiae non cesset manus. Quae igitur causa est, cur dominus Iesus Christus statuerit non nisi cum esset glorificatus dare spiritum sanctum? Quod antequam dicamus ut possumus, prius quaerendum est ne quem forte moueat quomodo nodum erat spiritus in hominibus sanctis, cum de ipso domino recens nato legatur in euangelio, quod cum in spiritu sancto agnouerit Symeon: agnouit etiam Anna uidua prophetissa: agnouit Ioannes ipse qui eum baptizauit: impletus spiritu sancto Zacharias multa dixit: spiritum sanctum ipsa Maria ut dominum conciperet, accepit. Multa enim indicia praecedentia de spiritu sancto habemus, antequam dominus glorificaretur resurrectione carnis suae. Non enim alium spiritum etiam prophetae habuerunt, qui Christum

p. 4. uenturum

IOH. 20

uenturum prænunciaverunt: sed modus quidam futurus erat dationis huius, qui omnino antea non apparuerat: de ipso hic dicitur, nusquam enim legimus antea congregatos homines accepto spiritu sancto, linguis omnium gentium locutos fuisse. Post resurrectionem autem suam, primum quando apparuit discipulis suis, dixit illis, Accipite spiritum sanctum: de hoc ergo dictum est, Non erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et insufflauit in faciem eorum, qui flatu primum hominem quem fecit uiuificauit, & de limo erexit, quo flatu animam membris dedit, significans eum se esse, qui insufflauit in faciem eorum ut à luto exurgeret, & luteis operibus renuntiarent. Tunc primum post resurrectionem suam dominus quam dicit euangelista glorificationem, dedit spiritum sanctum. Deinde commemoratus cum eis quadraginta diebus, ut liber actuum apostolorum demonstrat, ipsis uidentibus & uidentibus deducantibus ascendit in cælum. Ibi peractis decem diebus, die pentecostes misit de super spiritum sanctum. Quo, sicut dixi, qui fuerat in uno loco congregati accepto impleti, omnium gentium linguis locuti sunt. Quid ergo fratres, quia modo qui baptizatur in Christo, & credit in Christum, non loquitur omnium gentium linguis, non est credendus accepisse spiritum sanctum? Absit ut ista perfidia tentetur cor nostrum: certi sumus omnem hominem accipere, sed quantum uas fidei attulerit ad fontem, tantum implet. Cum ergo & modo accipitur, dixerit aliquis, Quare nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia iam ipsa ecclesia linguis omnium gentium loquitur: antea in una gente erat ecclesia, ubi omnium linguis loquebantur. Loquendo linguis omnium significabat futurum, ut crescendo per gentes, loqueretur linguis omnium gentium: in hac ecclesia qui non est, nec modo accipit spiritum sanctum. Præcisus enim & diuisus ab unitate membrorum, quæ unitas linguis omnium loquitur, renunciet sibi, non habet, nam si habet, det signum quod tunc datur. Quid est, det signum quod tunc datur? Loquatur omnibus linguis: respondet mihi, Quid enim, tu loqueris omnibus linguis? Loquor planè, quia omnis lingua mea est, id est eius corporis, cuius membrum sum. Diffusa ecclesia per gentes loquitur omnibus linguis: ecclesia est corpus Christi, in hoc corpore membrum es: cum ergo membrum sis eius corporis quod loquitur omnibus linguis, crede te loqui omnibus linguis. Unitas enim membrorum charitate concordat, & ipsa unitas loquitur, quomodo tunc unus homo loquebatur. Accipimus ergo & nos spiritum sanctum si amamus ecclesiam, si unitate cōpaginamur, si catholico nomine & fide gaudemus. Credamus fratres, quatum quisque amat, ecclesiam Christi, tatum habet spiritum sanctum: datus est enim spiritus, sicut Apostolus dicit, ad manifestationem. Quam manifestationem? Sicut ipse idem dicit, Quia alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij donatio curationum in uno spiritu, alij operatio uirtutum in eodem spiritu: multa enim datur ad manifestationem, sed tu forsitan eorum omnium quæ dixi nihil habes. Si amas non nihil habes, si enim amas unitatem, etiā tibi habet quisque in illa habet aliquid. Tolle inuidiam, & tuū est quod habeo: tollam inuidiā, & meū est quod habes: liuor separat, sanitas iungit. Oculi solus uidet in corpore, sed nunquid soli sibi oculi uidet? Et manui uidet, & pedi uidet, & cæteris membris uidet: non enim si aliquis ictus in pedem ueniat, auertit se oculi inde ut non præcaueat. Rursus sola manus operatur in corpore, sed nunquid sibi soli operatur? Et oculo operatur, nam si ictus aliquis ueniens non eat in manum, sed tantum in faciem, nunquid dicit manus, non moueo, quia non tendit ad me? Sic pes ambulando omnibus membris militat: membra cætera tacent, & lingua omnibus loquitur. Habemus ergo spiritum sanctum, si amamus ecclesiam: amamus autem, si in eius compage & charitate consistimus: nam ipse Apostolus cum dixisset diuersa dona dari diuersis hominibus, tanquam officia quorumque membrorum, Adhuc, inquit, supereminentiorem uiam uobis demonstrabo: & cepit loqui de charitate. Præposuit eam linguis hominum & angelorum, præposuit miraculis fidei, præposuit scientiæ & prophetiæ, præposuit etiā illam magno operi misericordiæ, quo sua quæ possidet, distribuit quicunque pauperibus: & ad extremū, præposuit etiā corporis passionibus. His omnibus

tam

A tam magnis rebus præposuit charitatē. Ipsam habeto, & cuncta habebis: quia sine illa nihil proderit quicquid habere poteris. Quia uero ad spiritum sanctum pertinet charitas de qua loquimur: quæstio enim modo in euangelio de spiritu sancto retractatur, audi Apostolum dicentem, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum qui datus est nobis. Quare Rom. 9 ergo dominus spiritum, cuius maxima beneficia sunt in nobis, quia charitas dei per ipsum diffusa est in cordibus nostris, post resurrectionem suam dare uoluit? Quid significauit? Ut in resurrectione nostra charitas flagret, & ab amore seculi separetur, ut tota currat in deum. Hic enim nascimur & morimur, hoc non amemus: charitate migremus, charitate sursum habitemus, charitate illa qua diligimus deum. Nihil aliud in hac uita nostræ peregrinationis meditemur, nisi quia & hic non semper erimus, & ibi nobis locum bene uiuendo præparabimus, unde nunquam migremus. Dominus enim noster Iesus, posteaquam resurrexit, iam non moritur, mors illi ultra, sicut Apostolus dicit, non dominabitur. Ecce quod amemus si uiuimus, si in ipsum credimus qui resurrexit, & dabit nobis non quod hic amant homines qui deum non amant, aut tanto plus amant, quanto illum minus amant: tanto autem hoc minus amant, quanto illum plus amant. Sed uideamus quid nobis promissit, non diuitias terrenas & temporales, non honores & potestates in seculo isto: uidetis enim omnia hæc dari & hominibus malis, ne magis pendantur à bonis. Non ipsam postremo corporis sanitatem, non quia ipse illam non dat, sed quia ut uidetis & pecoribus dari: non uitam longam, quid est enim longum quod aliquando finitur? Non pro magno nobis creditibus promissit longeuitatem, aut decrepitam senectutem, quæ omnes optant antequam ueniat, omnes de illa cum uenerit, murmurant. Non pulchritudinem corporis, quæ uel corporis morbus, uel ipsa senectus quæ optatur, exterminat. Vult esse pulcher, & uult esse senex, ista duo desideria sibi inuicem concordare non possunt. Si senex eris, pulcher non eris: quando senectus uenerit, pulchritudo fugiet, & in uno habitare non possunt uigor pulchritudinis, & gemitus senectutis. Omnia ergo ista non nobis promissit, qui dixit, Qui credit in me, ueniat & bibat, & flumina de uentre eius fluunt aquæ uiuæ. Vitam æternam promissit, ubi nihil timeamus, ubi non conturbemur, unde non migremus, ubi non moriamur, ubi nec decessor plangitur, nec successor speretur. Quia ergo tale est quod nobis promissit amantibus, & per spiritum sancti charitatem feruentibus, ideo ipsum spiritum noluit dare, nisi cum esset glorificatus, ut in suo corpore ostenderet uitam, quam modo non habemus, sed in resurrectione speramus.

Ab eo loco, ubi ait, Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, usque ad id quod ait, Nec ego te cōdēnabo, Vade & amplius noli peccare. Tract. XXXIII

MINI T charitas uestra sermone pristino ex occasione lectionis euangelicæ locutos nos esse uobis de spiritu sancto. Ad hunc potandum cum dominus inuississet credentes in se, loquens inter eos qui illum tenere cogitabant, & interficere cupiebant, nec ualebant, quia ille nolebat. Cum ergo hæc locutus esset, nata est de illo in turba dissensio, alijs putantibus quod ipse esset Christus, alijs dicentibus quia de Galilæa non exurger Christus. Qui uero missi fuerant ut eum tenerent, redierunt immunes à crimine & pleni admiratione, nam & testimonium perhibuerunt diuinæ doctrinæ eius, cum dicerent à quibus missi fuerant: Quare non adduxistis eum? Responderunt enim nunquam se audisse hominem sic locutum. Non enim quisque sic loquitur homo, ille autem sic locutus est, quia deus erat & homo. Tamen pharisæi testimoniū eorum repellentes, dixerunt eis, Nunquid & uos seducti estis? Videmus enim delectatos uos esse sermonibus illius. Nunquid aliquis de principibus credidit in eum aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Qui non nouerant legem, ipsi credebant in eum qui miserat legem: & eum qui miserat legem cōtemnebant illi qui docebant legem, ut impleretur quod dixerat ipse dominus, Ego ueni ut non uideatis, & uideatis cæci fiant. Cæci enim facti sunt pharisæi doctores, illuminati sunt populi nescientes legem, & in autorem legis credentes. Nicodemus tamen unus ex pharisæis, qui ad dominum nocte uenerat. Et ipse non quidem incredulus, sed timidus, nam ideo nocte uenerat ad lucem, quia

IOH. 9

quia illuminari uolebat, & sciri nolebat, respondit Iudeis, Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi audierit ab ipso prius & cognouerit quid faciat? Volebant enim illi peruersè ante esse damnatores quàm cognitores: sciebat enim Nicodemus, uel potius credebatur, quia si tantummodo eum uellent patienter audire, forte similes fierent illis qui missi sunt tenere, & maluerunt credere. Illi responderunt, ex praeiudicio cordis sui, quod & illis: Nunquid & tu Galilaeus es? id est, quasi à Galilaeo seductus, dñs enim Galilaeus dicebatur, quoniam de Nazareth ciuitate erant parètes eius. Secundum Mariam dixi parentes, non secundum uirile semen: non enim quaesuit in terra nisi matrem, qui iam habebat de super patre, nam utraq; eius natiuitas mirabilis fuit: diuina sine matre, humana sine patre. Quid ergo illi quasi legis doctores ad Nicodemum dixerunt? Scrutare scripturas & uide, quia propheta à Galilaea non surgit. Sed dñs prophetarum inde surrexit. Reuersi sunt, inquit euangelista, unusquisque in domum suam. Inde Iesus perrexit in montem Oliueti. In monte autem Oliueti, in monte fructuosum, in monte unguenti, in montem chrisimatis: ubi enim decebat docere Christum nisi in monte Oliueti? Christi enim nomen à chrismate dictum est. Chrisma autem græce, latine unctio nuncupatur. Ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit. Et diluculo iterum uenit in templum, & omnis populus uenit ad eum, & sedens docebat eos, & non timebatur, quia nondum pati dignabatur. Nunc iam attendite, ubi ab inimicis tentata sit domini mansuetudo. Adducunt autem illi scribæ & pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hæc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Vnde accusare? Nunquid ipsum in aliquo facinore deprehenderat, aut illa mulier ad eum aliquo modo pertinuisse dicebatur? Quid est ergo tentantes eum, ut possent accusare eum? Intelligamus fratres admirabilem mansuetudinem in dño fuisse. Animaduertunt eum nimium esse mitem, nimium esse mansuetum: de illo quippe fuerat ante prædictum, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intēde prospere, procede & regna: Propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam. Ergo attulit ueritatem ut doctor, mansuetudinem ut liberator, iustitiam ut cognitor. Propter hæc eum esse regnaturum in spiritu sancto propheta prædixerat: cum loqueretur, ueritas agnoscebatur: cum aduersus inimicos non moueretur, mansuetudo laudabatur. Cum ergo de duobus istis, id est, de ueritate & mansuetudine eius inimici liuore & inuidia torquerentur: in tertio, id est iustitia, scandalum posuerunt. Quare? Quia lex iusserat adulteros lapidare. Et utique lex quod iniustum erat, iubere non poterat. Si quis aliquid diceret quàm lex iusserat, iniustus deprehenderetur. Dixerant ergo apud semetipsos, Verax putatur, mansuetus uideatur, de iustitia illi querenda calumnia est: offeramus ei mulierem in adulterio deprehensam, dicamus quid de illa in lege præceptum sit: si eam iusserit lapidare, mansuetudinem non habebit: si eam dimitti censuerit, iustitiam non tenebit. Ut autem mansuetudinem, inquirunt, non perdat, in qua iam populis amabilis factus est, sine dubio eam dimitti debere dicturus est, hinc nos inueniemus accusandi occasionem, & eum reum faciemus tanquam legis præuicatore, dicentes ei, Hostis es legis, contra Moysen respondes, imò contra eum qui per Moysen legem dedit: reus es mortis, cum illa & tu ipse lapidandus es. Posset his uerbis atque his sententijs inflammari inuidia, feruere accusatio, flagitari damnatio. Sed cui hoc? Peruersitas rectitudini, falsitas ueritati, corruptum cordi recto, stultitia sapientiae. Quando illi laqueos præpararent, in quos non prius ipsi caput iniicerent. Ecce dominus in respondendo, & iustitiam seruaturus est, & à mansuetudine non recessurus. Non est captus cui tendebatur, sed potius capti sunt qui tendebant, quia in eum qui eos posset de laqueis eruere non credebant. Quid ergo respondit dominus Iesus? Quid ergo respondit ueritas? Quid respondit sapientia? Quid respondit ipsa cui calumnia parabatur iustitia? Non dixit, non lapidetur, ne contra legem dicere uideretur. Absit autem ut diceret, lapidetur: uenit enim non perdere quod inuenerat, sed querere quod perierat. Quid

Quid ergo respondit? Videte quàm plenum sit iustitia, plenum mansuetudine & ueritate. Qui sine peccato est uestrum, inquit, prior in illa lapidem mittat. O responsio sapientiae, quomodo eos intromisit in semetipsos? Foris enim calumniabatur, seipsum intrinsecus non persectabantur: adulteram uidebant, se non perspiciebant: præuicatores legis legem implere cupiebant, & hoc calumniando, non uere, tanquam adulteram à castitate damnando. Audistis Iudei, audistis pharisæi, audistis doctores legis, legis custodem, sed nondum intellexistis legem, quid uobis aliud significat, cum digito scribit in terra? Digito enim dei lex scripta est, sed propter duos in lapide scripta est. Nunc iam dominus in terra scribebat, quia fructum quaerebat. Audistis ergo. Impletur lex, lapidetur adultera: sed nunc quid in illa puniendum, lex implenda est à puniendis? Consideret se unusquisque uestrum, intret in semetipsum, ascendat tribunal mentis suae, constituat se ante conscientiam suam, cogat se confiteri. Scit enim quis scit, quia nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Unusquisque in se intendens, peccatorem se inuenit. Ita planè. Ergo aut istam dimittite, aut simul cum illa poenâ legis excipite. Si diceret, non lapidetur adultera, iniustus conuinceretur: si diceret lapidetur, mansuetus non uideretur. Dicat quod dicere debet, & mansuetus & iustus. Qui sine peccato est uestrum, prior in illam lapidem mittat, hæc uox iustitiæ est, puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus: impletur lex, sed non à præuicatoribus legis. Hæc uox omnino iustitiæ est, qua iustitia illi tanquam trabali telo percussis, sese inspicientes & reos inuenientes. Unus post unum omnes recesserunt. Relicti sunt duo, misera & misericordia. Dominus autem cum eos illo telo iustitiæ percussisset, nec dignatus est cadentes attendere, sed auerso ab eis obtutu. Rursum digito scribebat in terra. Relicta autem sola illa muliere, omnibusque abeuntibus, leuauit oculos suos ad mulierem. Audiuimus uocem iustitiæ, audiamus & mansuetudinis. Plus enim credo terribilis erat illa cum audisset à dño dictum, Qui sine peccato est uestrum, prior in illam mittat lapidem. Illi ergo attendentes se, & abscessu ipso confessi de se, reliquerant mulierem cum grandi peccato, ei qui erat sine peccato. Et quia illa hoc audierat, Qui sine peccato est, prior in illa lapidem mittat, ab illo se sperabat puniendam, in quo peccatum intueri non poterat. Ille autem qui aduersarios eius repulerat lingua iustitiæ, leuans in eam oculos mansuetudinis. Interrogauit eam, nemo te condemnauit? Respondit illa, Domine, nemo: & ille, Nec ego te condemnabo. à quo te forte damnari timuisti, quia in me peccatum non inuenisti, nec ego te condemnabo. Quid est domine? Faues ergo peccatis? Non planè. Ita attende quod sequitur. Vade, deinceps iam noli peccare. Ergo & dominus damnauit, sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum fautor esset, diceret, nec ego te condemnabo, uade & uiue ut uis, de mea liberatione esto securus, ego quantumcumque peccaueris, te ab omni poena etiâ gehennæ & inferni terroribus liberabo. Non hoc dixit: intendant ergo qui amant in dño mansuetudinem, & timeant ueritatem: etenim dulcis & rectus dominus. Ama quod dulcis est, time quod rectus est. Tanquam mansuetus dixit, tacui: sed tanquam iustus, nuncquid semper tacebo? Misericors & miserator dominus. Ita planè, adhuc adde longanimitas, adhuc adde, & misericors: sed time quod est in nouissimo & uerax: quod enim modo sustinet peccantes, iudicaturus est cōtemnentes. An diuitias longanimitatis & mansuetudinis eius contemnis? Ignoras quia patientia dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duriciam cordis tui & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Mansuetus dñs, longanimis dñs, misericors dñs: sed & iustus dñs, & uerax dñs, largitur tibi spaciū correctionis, sed tu plus amas dilationem quàm emendationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto: & hodiernum diem in malicia peregisti, uel cras mutare: semper expectas, & de misericordia dei tibi plurimum polliceris, quasi ille qui tibi per patientiam promissit indulgentiam, promiserit tibi etiâ prolixiorē uitā. Vnde scis quid pariat crastinus dies? Recte dicis in corde tuo, quoniam me correxero, deus mihi omnia peccata mea dimittet. Negare non possumus, quod correctis atque conuersis indulgentiam deus promissit: nam in quo propheta mihi legis, quia promissit correcto indulgentiam: non mihi legis, quia promissit tibi deus

Sperando qui decipiuntur.

Desperatione qui decipiuntur.

deus longam uitam. Ex utroque igitur homines periclitantur. & sperando & desperando: contrariis rebus, contrariis affectionibus. Sperando qui decipitur? Qui dicit, Bonus est deus, misericors est deus, facia quod mihi placet, quod libet, laxem habenas cupiditatis meis, imple desideria anime mee. Quare hoc? Quia misericors est deus, bonus est deus, mansuetus deus, spe isti periclitantur. Desperatione autem, qui cum inciderint in grauia peccata, putantes sibi non posse iam ignosci poenitentibus, & statuentes se ad damnationem sine dubio destinatos, dicunt apud semetipsos, iam damnandi sumus, quare non quod uolumus facimus? Animo gladiatorum, ferro destinatorum, ideo molesti sunt desperati. Iam enim quod timeant non habent, & uehementer timendi sunt. Istos desperatio necat, spes illos. Inter spem & desperationem fluctuat animus. Metuendum est ne te occidat spes, & cum multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, & cum putas iam tibi non ignosci quae grauia commisisti, non agas poenitentiam, & incurras in iudicem sapientiam, quae dicit, Et ego uestrae perditioni superridebo. Quid ergo agit dominus cum periclitantibus utroque morbo? Illis qui spe periclitantur, hoc dicit, Ne tardes conuertere ad dominum, neque differas de die in diem: subito enim ueniet ira illius, & in tempore uindictae disperdet te. Illis qui desperatione periclitantur, quid dicit? In quacunque die iniquus conuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar. Propter illos ergo qui desperatione periclitantur, proposuit indulgentiae portum: propter illos qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortis incertum, quando ueniat ultimus dies, nescis. Ingratus es, quia hodiernum habes in quo corrigaris? Sic ergo dixit ad istam mulierem, Nec ego te condempnabo: sed facta secura de praeterito, caue futura, nec ego te condempnabo: deleui quod commisisti, obserua quod praecepi, ut inuenias quod promisi.

Proverb. 1

Ecc. 5

Ezech. 18

De eo quod dictum est: Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitae.

Tractatus XXXIII.

Quod modo audiuius & intenti accepimus cum sanctum euangelium legeretur, non dubito quod omnes etiam intelligere conati sumus, & quisque nostrum de re tam magna quae lecta est, pro suo modulo cepit quod potuit, & posito paucis uerbis, nemo est qui se queratur nihil gustasse. Sed interim non dubito, quia difficile quisque est qui totum intellexerit: tamen etiam si est qui omnia uerba domini nostri Iesu Christi modo ex euangelio recitata fati intelligat, toleret ministerium nostrum, quousque si possumus illo adiuuante tractando faciamus, ut uel omnes, uel multi intelligant, quod se pauci intellexisse latantur. Quod ait dominus, Ego sum lux mundi: clarum puto esse eis qui habent oculos, unde huius lucis participes fiant. Qui autem non habent oculos nisi in sola carne, mirantur quod dictum est a domino Iesu Christo, Ego sum lux mundi: & forte non desit qui dicat apud semetipsum, Nunquid forte dominus Christus est sol iste, qui ortu & occasu peragrat diem? Non enim defuerunt haeretici qui ista senserunt. Manichaei solem istum oculis carnis uisibilem, expositum & publicum, non tantum hominibus, sed etiam pecoribus ad uidendum, Christum dominum esse putauerunt. Sed catholicae ecclesiae recta fides improbat tale commetum, & diabolicam doctrinam esse cognoscit. Non solum agnoscit credendo, sed in quibus potest conuincit etiam disputando. Improbemus itaque huiusmodi errorem, quem sancta ab initio anathematizauit ecclesia. Non arbitremur dominum Iesum Christum hunc esse solem quem uidemus oriri ab oriente, occidere in occidente: cuius cursui nox succedit, cuius radii nube umbrantur, qui certo de loco in locum motione commigrat. Non est hoc dominus Christus, non est dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Est ergo lux quae fecit hanc lucem, hanc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus, ut ad ipsam lucem aliquando ueniamus, & in illa ita uiuamus, ut nunquam omnino moriamur. Ista enim lux est, de qua propheta olim praemissa, ita in psalmo cecinit, Homines & iumenta saluabis domine, sicut multiplicata est misericordia tua deus. Psalmi sancti ista uerba sunt. Aduertite quid de tali luce antiquus

Ioan. 1

Psalm. 35

antiquus sanctorum hominum dei sermo praemiserit. Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine, sicut multiplicata est misericordia tua deus. Quomodo enim deus es, & habes multiplicem misericordiam: peruenit eadem multiplicitas misericordiae tuae, non solum ad homines quos creasti ad imaginem tuam, sed etiam ad pecora quae hominibus subdidi: ita quo enim salus hominis, ab illo salus & pecoris. Non erubescas hoc sentire de domino deo tuo, imò praesumas & fidas & caueas ne aliter sentias. Qui saluum facit te, ipse saluum facit equum tuum, ipse ouem tuam, ad minima omnino ueniamus, ipse gallinam tuam. Domini est salus, & ista deus saluat. Mouet te, interrogas, miror quid dubitas, dedignabitur saluare, qui dignatus est creare? Domini est salus, Angelorum, hominum, pecorum, domini est salus. Sicut nemo est a seipso, ita nemo saluus est a seipso. Proinde uerissime psalmus atque optime ait, Homines & iumenta saluos facies domine. Quare? Sicut multiplicata est misericordia tua deus: tu enim es deus, tu creasti, tu saluas, tu dedisti esse, tu das sanum esse. Si ergo sicut multiplicata est misericordia dei, ab illo homines & iumenta saluantur, nonne homines habent aliquid aliud quod eis deus praestet creator, quod iumentis non praestet? Nulla ne discretio est inter animal factum ad imaginem dei, & animal subditum imagini dei? Est planè. Praeter salutem istam communem nobiscum animantibus mutis, est quod nobis praestet deus, illis autem non praestet. Quid est hoc? Sequere in eodem psalmo. Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt: habentes modo salutem communem cum pecoribus suis, filii hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Aliam habent salutem in re, aliam in spe. Salus ista quae in praesenti est, hominibus pecoribusque communis est: sed est alia quam sperant homines, & accipiunt qui sperant, non accipiunt qui desperant. Filii autem hominum sub tegmine, inquit, alarum tuarum sperabunt. Qui autem perseverant, sperant, a te protegentur, ne de spe a diabolo deiciantur, sub tegmine alarum tuarum sperabunt: si ergo sperabunt, quid sperabunt nisi quod pecora non habebunt? Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, & torrente uoluptatis tuae potabis eos. Quale uinum est, unde inebriari laudabile est? Quale uinum est, quod non turbat, sed dirigit mentem? Quale uinum est, quod facit perpetuo sanum, non inebriando facit insanum? Inebriabuntur, unde? Ab ubertate domus tuae, & torrente uoluptatis tuae potabis eos. Unde? Quoniam apud te est fons uitae, ipse fons uitae ambulabat in terra: ipse dicebat, Qui sitit ueniat ad me, ecce fons. Sed nos de lumine loqui ceperamus, & propositam ex euangelio quaestionem de lumine tractabamus: lecta est enim nobis dicente domino, Ego sum lux mundi. Inde quaestio, ne quis carnaliter sapiens solem istum intelligendum putaret: uenimus inde ad psalmum, quo considerato, inuenimus interim dominum fontem uitae, bibe & uiue. Apud te inquit, fons uitae, ideo sub umbraculo alarum tuarum sperabunt filii hominum, inebriari isto fonte quarentes. Sed de lumine dicebamus, sequere ergo: nam propheta cum dixisset, Apud te est fons uitae, secutus adiunxit, & in lumine tuo uidebimus lumen, deum de deo, lumen de lumine: per hoc lumen factum est solis lumen, & lumen quod fecit sol, sub quo fecit & nos, factum est sub sole propter nos. Factum est, inquam, propter nos sub sole lumen quod fecit solem. Noli contemnere nubem carnis: nube tegitur, non ut obscuretur, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen scientiae, lumen sapientiae: ait hominibus, Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. Quomodo te abstulit ab oculis carnis, & reuocauit ad oculos cordis? Non enim sufficit dicere, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen: addidit enim uitae: sicut ibi dictum est, quoniam apud te est fons uitae. Videte itaque fratres mei, quomodo uerba domini cum illius psalmi ueritate concordent, & ibi lumen positum est cum fonte uitae, & a domino dictum est lumen uitae. In illis autem uerbis corporalibus, aliud est lumen, aliud fons. Fontem fauces quaerunt, lumen oculi: quando sitimus, quaerimus fontem: quando in tenebris sumus, quaerimus lumen: & si forte nocte sitiamus, lumen accendimus ut ad fontem ueniamus. Non est sic apud deum: quod lumen est, hoc est fons.

q

Qui

Qui tibi lucet ut uideas, ipse tibi manat ut bibas. Videtis ergo fratres mei, uidetis si intus uideatis, quale hoc lumen est, de quo dominus dicit, Qui me sequitur, non ambulabit in tenebris. Sequere istum solem, uideamus si non ambulabis in tenebris. Ecce oriendo exit a te, ille cursu suo ad occidentem pergit: tibi forte ad orientem profectio est, nisi tu in contrariam partem pergas, non qua ille tendit, sequendo eum profecto errabis, pro oriente occidentem tenebis: tu cum in terra si sequaris, errabis: nauta si cum in mari sequatur, errabit. Postremo uidetur tibi sequendum esse solem, & tendis etiam ipse ad occidentem, quò & ille tendit. Videamus cum occiderit, si non ambulabimus in tenebris. Vide quemadmodum & si nolueris eum deferere tu, ipse te deferet, seruitutis suae necessitate peragens diem. Dominus autem noster Iesus Christus interim & cum per carnis nubem non omnibus apparebat, per sapientiae potestatem omnia tenebat. Deus tuus ubique totus est, si non ab illo facias caelum, nunquam à te ipse facit occasum. Qui ergo me, inquit, sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. Quod promissit, futuri temporis uerbo posuit: nò enim ait, habet, sed habebit lumen uitae: non ait tamen, qui sequetur me, sed qui sequitur me. In eo quod facere debemus, praesens tempus posuit: quod autem promissit facientibus, futuri temporis uerbo significauit. Qui sequitur, habebit: modo sequitur, post habebit: modo sequitur per fidem, post habebit per speciem: quandiu enim sumus in corpore, ait Apostolus, peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, nò per speciem: quando per speciem? Cum habuerimus lumen uitae, cum ad illam uisionem uenerimus, quando nox ista transierit. De illò quippe die qui exorturus est, dictum est, Mane astabo tibi & contemplanbor. Quid est mane? Transacta nocte seculi huius, transactis erroribus tentationum, superato illo leone qui nocte rugiens circumit, quem deuoret quarens. Mane astabo tibi & uidebo. Nunc uero quid putamus fratres huic tempori congruere, nisi quod rursus in psalmo dicitur: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Per singulas noctes, inquit, flebo, in desiderio lucis ardebo. Videt dominus desiderium meum. Quomodo dicit illi alter psalmus, Ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Desideras aurum, uideri potest: quarens enim aurum manifestus eris hominibus: desideras frumentum, interrogas qui habeat, & cupiens peruenire ad id quod desideras, indicas te. Desideras deum, quis uidet nisi deus? à quo enim petis deum sicut panem, sicut aquam, sicut aurum, sicut argentum, sicut frumentum? A quo petis deum nisi à deo? Ipse petitur à seipso, qui promittit seipsum. Extendat anima cupiditatem suam, & sinu capaciore quærat comprehendere, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Desiderari potest, concupisci potest, suspirari potest: in illud potest digne cogitari, & uerbis explicari non potest. Ergo fratres mei, quod dominus breuiter ait, Ego sum lux mundi, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. Quibus uerbis aliud est quod iussit, aliud quod promissit. Faciamus quod iussit, ne impudenti fronte consideremus quod promissit, ne dicat nobis in iudicio suo: fecisti enim quod iussi, ut petas quod promissi? Quid ergo iussisti domine deus noster? Dicit tibi, ut sequereris me. Consilium uitae petisti, cuius uitae, nisi de qua dictum est, Apud te est fons uitae: audiuit quidam, Vade uende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & ueni sequere me: tristis abscessit, non est secutus. Quasiuit magistrum bonum, interpellauit doctorem, & contempsit docentem: tristis abscessit, ligatus cupiditatibus suis: tristis abscessit, habens grandem sarcinam auaritia super humeros suos, laborabat, aestuabat, & qui ab illo sarcinam deponere uoluit, non est sequendus putatus, sed deferendus. Postea uero quàm dominus per euangelium clamauit, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam: Tollite iugum meum super uos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde: quàm multi fecerunt audito euangelio, quod ex ore ipsius audito diues ille non fecit. Ergo modo faciamus, sequamur dominum, soluamus compedes, quibus impedimur sequi. Et quis idoneus soluere tales nodos, nisi

nisi ille adiuet cui dictum est, Dirupisti uincula mea: de quo alius psalmus dicit, Dominus soluit compeditos, dominus eligit elisos. Et quid sequitur soluti & erecti, nisi lumen à quo audiunt. Ego sum lux mundi, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, quia dominus illuminat caecos. Illuminamur ergo modo fratres, habentes collyrium fidei. Praecessit enim eius salua cum terra, unde inungeretur qui caecus est natus. Et nos de Adam caeci nati sumus, illo illuminante opus habemus, miscuit saluam in terra. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: miscuit saluam cum terra, ideo praedictum est, Veritas de terra orta est: ipse autem dixit, Ego sum uia, ueritas & uita. Veritate perfruemur cum uiderimus faciem ad faciem: quia & hoc promittitur nobis: nam quis auderet sperare, quod deus non dignatus esset uel polliceri uel dare? Videbimus faciem ad faciem: Apostolus dicit, Nunc scio ex parte, nunc in aenigmate per speculum: tunc autem faciem ad faciem. Et Ioannes apostolus in epistola sua, Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Haec est magna promissio: si amas sequere, amo, inquis, sed quàm sequor? Si dixisset tibi dominus deus tuus, Ego sum ueritas & uita, desiderans ueritatem, concupiscens uitam, uiam qua ad hanc peruenire posses, profecto quæreret & diceret tibi, Magna res ueritas, magna res uita, si esset quomodo illuc perueniret anima mea. Quæres quàm? audi eum dicentem primo, Ego sum uia: antequàm diceret quò, praemisit quàm, Ego sum, inquit, uia. quò uia? Et ueritas & uita. Primo dixit quàm uenias, postea dixit quò uenias. Ego sum uia, ego sum ueritas, ego sum uita. Manens apud patrem, ueritas & uita, induens se carne, factus est uia. Non tibi dicitur, labora quærendo uiam, ut peruenias ad ueritatem & uitam, non hoc tibi dicitur, piger surge, uia ipsa ad te uenit, & te de somno dormientem excitauit: si tamen excitauit, surge & ambula. Forte conaris ambulare, & non potes, quia dolent pedes. Vnde dolent pedes? An iubente auaritia per aspera cucurrerunt? Sed dei uerbum sanauit & claudos. Ecce, inquis, sanos habeo pedes, sed ipsam uiam non uideo: illuminauit & caecos: hoc totum per fidem, quandiu peregrinamur à domino manentes in corpore. Cum autem perambulauerimus uiam, & ad ipsam patriam peruenierimus, quid erit nobis letius? quid erit nobis beatius? quia nihil pacatius, nihil enim aduersus hominem rebellabit. Nunc uero fratres, difficile sine rixa sumus: ad concordiam quidem uocati sumus, iubemur pacem habere inter nos, ad hoc conandum est, omnibusque nitendum uiribus, ut aliquando perueniamus ad perfectissimam pacem. Modo autem litigamus plerumque cum eis, quibus consulere uolumus: ille errat, tu uis ducere ad uitam: resistit paganus, disputas contra errores idolorum & daemoniorum: resistit haereticus, disputas contra alias doctrinas daemoniorum. Malus catholicus non uult bene uiuere: corripis etiam interiore fratrem tuum, tecum manet in domo, & perditas uias quærit, aestuas quomodo illum corrigas, ut de illo bonam rationem domino amborum reddas: quantæ undique rixarum necessitates? Plerumque homo tædio affectus, dicit apud semetipsum, Quid mihi est pati contradictores, pati eos qui reddunt mala pro bonis? Ego uolo consulere, illi uolunt perire: consumo uitam meam litigando, pacem non habeo: inimicos insuper facio, quos amicos habere deberem, si beneuolentiam consulenti attenderent. Quid mihi est ista perpetua? Redeam ad me, mecum ero, deum meum inuocabo. Redi ad teipsum, ibi inuenies rixam: si cepisti deum sequi, ibi inuenies rixam. Quam rixam, inquis, inuenio? Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Ecce tu ipse es, ecce tu solus es, ecce tecum es, ecce alium nullum hominem pateris: sed uides aliam legem in membris tuis, repugnantem legi mentis tuae, & captiuantem te in lege peccati quæ est in membris tuis. Exclama ergo, & à rixa interiore clama ad deum, ut tibi pacificet te: miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, Quia qui me, inquit, sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitae. Finita tota rixa, immortalitas consequetur, quia nouissima inimica destruetur mors. Et qualis pax erit?

Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. C
quod ut ueniamus, quia tunc erit in re, nunc sequamur in spe eius qui dixit, Ego sum lux mundi, qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ.

Ab eo quod dictum est, Dixerunt ergo Pharisei, Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est uerum, usque ad id quod dictum est, Verum est testimonium meum, quia scio unde ueni & quod uado. Tractatus XXXV.

De uerbis domini nostri Iesu Christi ubi ait, Ego sum lux mundi: qui me sequitur, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ, hesternum die qui affuitis, diu disputatum esse meministis. Et si adhuc uelimus de illo lumine disputare, diu loqui possemus: nam non possumus explicare compendio. Itaque fratres mei, sequamur Christum lumen mundi, ne ambulemus in tenebris. Tenebræ metuentæ sunt, morum, non oculorum: & si oculorum, non exteriorum, sed interiorum: unde discernitur non album & nigrum, sed iustum & iniustum. Cum hæc ergo dixisset dominus noster Iesus Christus. Responderunt Iudæi, Tu de teipso testimonium dicis, testimonium tuum non est uerum. Antequam ueniret dominus noster Iesus Christus, multas ante se lucernas propheticas accendit & misit. De his etiam erat Ioannes Baptista, cui tam magnum ipsum lumen, quod est dominus Christus, perhibuit testimonium, quale nulli hominum: ait enim, In natis mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Hic tamen quo nemo erat maior in natis mulierum, dicit de domino Iesu Christo, Ego quidem baptizo uos in aqua, qui autem uenit fortior me est, cuius non sum dignus calciamentum soluere. Vide te quemadmodum se lucerna diei submittat: lucernam uero ipsum Ioannem fuisse dominus ipse testatur. Ille erat, inquit, lucerna ardens & lucens, & uos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. Quando autem dixerunt Iudæi domino, Dic nobis in qua potestate ista facis? Sciens dominus quia Ioannem Baptistam pro magno habebant, & quod ipse quem pro magno habebant, eis de domino testimonium perhibuisset, respondit eis, Interrogabo & & ego uos unum sermonem, dicite mihi, Baptismum Ioannis unde est, de coelo, an ex hominibus? Turbati illi intra semetipsos, cogitabant, quia si dicerent ab hominibus, lapidari possent à turba, quæ Ioannem prophetam esse credebant: si dicerent, de coelo: responderet eis, Ille quem confitemini de coelo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit, & ab illo audistis in qua ego ista faciam potestate. Viderunt ergo, quodlibet horum respondissent, in laqueos se casuros, & dixerunt, Nescimus. Et dominus eis, Nec ego dico uobis, in qua potestate ista facio. Non uobis dico quod scio, quia non uultis fateri quod scitis: iustissime utique repulsi, confusi abcesserunt. Et impletum est quod in psalmo per prophetam dicit deus pater, Paraui lucernam Christo meo, id est, ipsum Ioannem, Inimicos eius in duam confusione, super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. Habebat ergo dominus Iesus Christus testimonium prophetarum ante se præmissorum, præconum iudicem præcedentium. Habebat testimonium à Ioanne, sed ipse maius testimonium erat quod sibi perhibebat. Illi autem infirmis oculis lucernas quærebant, quia diem ferre non poterant: nam Ioannes idem ipse apostolus, cuius euangelium in manibus habemus, in ipsius euangelij sui capite ait de Ioanne, Erat homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per eum: non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum: si omnem, ergo & Ioannem: unde dicit & ipse Ioannes, Nos omnes de plenitudine eius accepimus. Discernite ergo ista, ut proficiat mens uestra in fide Christi, ne semper infantes sitis ubera quærentes, & à cibo solido resiliens. Debetis apud matrem sanctam ecclesiam Christi nutriri & ab lactari, & ad escas solidiores accedere mente, non uentre. Hoc ergo discernite, aliud esse lumen quod illuminatur, aliud quod illuminatur: nam

Anatnam & oculi nostri lumina dicuntur, & unusquisque ita iurat, tangens oculos super lumina sua, sicut uat lumina mea. Vitata iuratio est. Quæ lumina si lumina sunt, desit lumen in cubiculo tuo clauso, pateant & luceant tibi: non utique possunt. Quomodo ergo in ista facie quæ habemus & lumina nuncupamus, & quando sana sunt & quando patent, indigent extrinsecus adiutorio luminis: quo ablato & non illato, sana sunt, aperta sunt, nec tamen uident: sic mens nostra quæ est oculus animæ, nisi ueritatis lumine radietur, & ab illo qui illuminat, nec illuminatur, mirabiliter illustretur, nec ad sapientiam nec ad iustitiam poterit peruenire: ipsa est enim uita nostra iuste uiuere. Quomodo autem non offendit in uia, cui non lucet lumen? Ac per hoc in tali uia uidere opus est, in tali uia uidere magnum est: nam Tobias in facie oculos clausos habebat, & filius patri manum dabat, pater filio uiam præcipiendo monstrabat. Responderunt ergo Iudæi, Tu de te testimonium dicis, testimonium tuum non est uerum. Videamus quid audiant: audiamus & nos, sed non sicut illi: illi contemnentes, nos credentes: illi occidere Christum uolentes, nos per Christum uiuere cupientes. Interim ista distantia distinguat aures mentesque nostras, & audiamus quid responderit dominus Iudæis. Respondit Iesus & dixit eis, Et si ego de me testimonium perhibeo, uerum est testimonium meum: quia scio unde ueni, & quod uado. Lumen & alia demonstrat & seipsum. Accendis lucernam, uerbi gratia, ut quæras tunicam, & præstat tibi ardens lucerna ut inuenias tunicam: nunquid accendis lucernam ut uideas ardentem lucernam? Lucerna quippe ardens idonea est & alia quæ tenebris operiebantur nudare, & se ipsam tuis oculis demonstrare: sic & dominus Christus, & inter fideles suos, & inimicos Iudæos, tanquam inter lucem & tenebras distinguebat, tanquam inter illos quos radio fidei perfundeat, & illos quorum clausos oculos circumfundeat. Nam etiam sol iste & uidetis faciem illustrat & cæci: ambo pariter stantes, & faciem ad solem habentes, illustrantur in carne, sed non ambo illuminantur in acie: uidet ille, sed non ille uidet. Ambobus sol præsens est, sed præsentem sole unus absens: sic & sapientia dei, uerbum dei, dominus Iesus Christus ubique præsens est, quia ubique est ueritas, ubique est sapientia. Intelligit quis in oriente iustitiam: intelligit alius in occidente iustitiam, nunquid alia est iustitia quam ille intelligit, alia quam iste? Separati sunt corpore, & in uno habent acies mentium suarum. Quam uero deo iustitiam hic constitutus, si iustitia est: ipsam uidet iustus nescio quot mansionibus à me carne se iunctus, & in illius iustitia luce coniunctus. Ergo testimonium sibi perhibet lux, aperit sanos oculos, & sibi ipsa testis est ut cognoscatur lux. Sed quid agimus de infidelibus? nunquid illis non est præsens? Est præsens & illis, sed quibus eam uideant, oculos non habent cordis. Audi de illis ex euangelio ipso prolata sententiam, Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ergo ait dominus & uerum ait, Et si ego de me testimonium perhibeo, uerum est testimonium meum, quia scio unde ueni, & quod uado. Patrem uolebat intelligi, patri gloriam dabat filius: aequalis glorificat eum à quo est missus, quantum debet homo glorificare eum à quo est creatus? Scio enim unde ueni, & quod uado. Iste qui in præsentia uobis loquitur, habet quod non deferuit, sed tamen uenit: non enim ueniendo inde discessit, aut redeundo nos reliquit. Quid miramini? deus est: non potest hoc fieri, sed ab homine, non potest hoc fieri ab ipso sole, quando pergit ad occidentem, deserit orientem, & donec oritur redeat ad orientem, non est in oriente: dominus autem noster Iesus Christus & uenit & ibi est, & rediit & hic est. Audi ipsum euangelistam alio loco dicentem, & si potes cape: si non potes, crede. Deum, inquit, nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit: non dixit, fuit in sinu patris, quasi ueniendo deferuerit sinum patris. Hic loquebatur, & ibi se esse dicebat: qui & hinc discessurus, quid dixit, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Ergo uerum est testimonium luminis, siue se ostendat siue alia: quia sine lumine non potes uidere lumen, & sine lumine non potes uidere quodlibet aliud,

bet aliud quod non est lumen. Si idoneum est lumen ad demonstranda ea quæ non sunt lumina, nunquid in se deficit: nunquid se non aperit, sine quo alia patere non possunt? Locutus est Propheta uerum, sed unde haberet nisi de fonte haurire? Locutus est Ioannes uerum, sed unde locutus est, ipsum interroga. Nos, inquit, de plenitudine eius accepimus. Ergo idoneus est dominus noster Iesus Christus, qui sibi perhibebat testimonium. Sed plane fratres mei, in nocte huius seculi audiamus & prophetiam intente: modo enim ad fragilitatem nostram, nocturnasque cordis nostri intimas tenebras humilis uoluit uenire dominus noster. Homo uenit contemnendus & honorandus, uenit negandus & confitendus: contemnendus & negandus à Iudæis, honorandus & confitendus à nobis: iudicandus iniuste, iudicaturus iuste. Talis ergo uenit, ut oporteret ei lucernam testimonium perhibere: nunquid opus erat, ut Ioannes tanquam lucerna perhiberet testimonium diei, si dies ipse ab infirmitate nostra posset uideri? Sed non poteramus. Infirmitas factus est infirmis, per infirmitatem sanauit infirmitatem: per mortalem carnem carnis abstulit mortem: de corpore suo collyrium fecit luminibus nostris. Quia ergo dominus uenit, & in nocte seculi adhuc sumus, oportet ut & prophetias audiamus: nam de prophetia conuincimus contradicentes paganos. Quid est Christus, dicit paganus? Cui respondemus, quem prænuiciauerunt prophetae. Et ille, qui propheta? Recitamus Esaïam, Danielem, Hieremiam, alios sanctos prophetas, dicimus quàm longe ante illum uenerint, quanto tempore aduentum eius præcesserint: hoc ergo respondemus, Præuenerunt eum prophetae, prædixerunt eum esse uenturum. Respondet aliquis eorum, qui propheta? Nos recitamus, qui nobis quotidie recitantur. Et ille, qui sunt hi prophetae? Nos respondemus, qui & prædixerunt ea, quæ fieri uideamus: & ille, Vos, inquit, uobis illa finxistis: uidistis ea fieri, & quasi uentura quæ prædicta sunt essent, in libris quibus uoluistis, conscripsistis. Hic contra inimicos paganos, occurrit nobis aliorum testimonium inimicorum. Proferimus codices à Iudæis, & respondemus, Nempe & uos & illi, fidei nostræ estis inimici, ideo sparsi sunt per gentes, ut alios ex alijs conuincamus inimicis. Codex Esaïæ proferatur à Iudæis, uideamus si non ibi lego, Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente fuit sine uoce, sic non aperuit os suum, in humilitate iudicium eius sublatum est, liuore eius sanati sumus. Omnes ut oues errauimus, & ipse traditus est pro peccatis nostris. *Ecce lucerna una.* Alia proferatur, Psalmus aperiatur, etiam inde prædicta passio Christi recitetur, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi uero considerauerunt me, diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestimentum meum miserunt sortem. Apud te laus mea, in ecclesia magna confitebor tibi. Commemorabuntur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius uniuersa patris gentium: quia domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Erubescat unus inimicus, quia codicem ministrabat alius inimicus. Sed ecce de codicibus prolatis, ab uno inimico alterum uici, & ipse qui mihi codicem protulit, non relinquatur: ab illo proferatur, unde & ipse uincatur. Lego alium prophetam, & inuenio dominum loquentem ad Iudæos, Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus, nec accipiam sacrificium de manibus uestris: quoniam ab ortu solis usque ad occasum, sacrificium mundum offertur nomini meo. Non uenis Iudæe ad sacrificium mundum? conuince te immundum. Ecce & lucernæ perhibent testimonium diei propter infirmitatem nostram, quia diei claritatem tolerare & uidere non possumus: nam & nos ipsi Christiani in comparatione quidem infidelium lux iam sumus: unde dicit Apostolus, Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, sicut filij lucis ambulat. Et alibi dixit, Nox præcessit, dies autem appropinquabit, abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Tamen quia in comparatione illius lucis ad quam uenturi sumus, adhuc nox est etiam dies in quo sumus. Audi Petrum apostolum, delatam dicit domino Christo uocem de magnifica potestate, Tu es filius

A es filius meus dilectus, in quo bene complacui: hanc uocem, inquit, nos de cælo audiuiſmus delatam, cum essemus cum illo in monte sancto. Sed quia nos non ibi fuimus, & istam uocem de cælo tunc non audiuiſmus, ait ad nos ipse Petrus, Et habemus certiorē propheti- cum sermonem: præuidens enim dominus Iesus Christus impios quosdam futuros, qui miraculis eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuendo, prophetas ante præmisit: nunquid enim si magus erat, & magicis artibus fecit ut coleretur, & mortuus magus erat antequam natus? Prophetas audi, o homo mortue, & uermescendo calumniose: prophetas audi, lege: audi quia ante dominum uenerunt. Habemus, inquit apostolus Petrus certiorē propheti- cum sermonem, cui benefacitis attendentes, sicut lucernæ in obscuro loco, donec dies illuce- scat, & lucifer oriatur in cordibus uestris. Quando ergo dominus Iesus Christus uenerit, & sicut dicit etiam apostolus Paulus, illuminauerit occulta tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, ut laus sit unicuique à deo, tunc præſente tali die lucernæ non erunt ne- cessariæ. Non legetur nobis propheta, non aperietur codex Apostoli, non requiretur testi- monium Ioannis, non ipso indigebimus euangelio: ergo omnes scripturæ tollentur de medio, quæ nobis in huius seculi nocte tanquam lucernæ accendebantur, ne in tenebris remanere- mus. Istis omnibus sublati, ne quasi nobis luceant indigentibus, & ipsis hominibus dei per quos hæc ministrata sunt, nobiscum lumen illud uerum clarumque uidentibus, remotis ergo his adiumentis quid uidebimus? Unde pascetur mens nostra? Unde obtutus ille lætabitur? Unde erit illud gaudium, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Quid uidebimus? Obsecro uos, amate mecum, currite credendo mecum, patriam supernam desideremus, supernæ patriæ suspiremus, peregrinos nos esse hic sentiamus. Quid tunc uidebimus, dicat nunc euangelium, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Unde tibi ros inspersus est, ad fontem uenies, unde radi- us per obliqua & per anfractuosa tibi ad cor tenebrosum missus est, nudus ipsam lucē uide- bis, cui uidendæ ferendæque mundaris. Dilectissimi, quod & hesternum commemorauimus, Ioan- nes ipse dicit, Filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparue- rit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Sentio uestros affectus attolli me- cum in superna, sed corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabi- tatio sensum multa cogitantem. Depositorum sum & ego codicem istum, discessuri estis & uos quisque ad sua. Bene nobis fuit in luce communi, bene gauisi sumus, bene exultauimus: sed cum ab inuicem recedimus, ab illo non recedamus.

Ab eo quod dictum est, Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam, usque ad id quod dictum est, Ego sum qui testimo- nium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater.

Tractatus XXXVI.

In quatuor euangelij, uel potius quatuor libris unius euangelij sanctus Ioan- nes apostolus, non immerito secundum intelligentiam spiritalem aquilæ com- paratus, altius multoque sublimius alijs tribus erexit prædicationem suam, & in eius erectione etiam corda nostra erigi uoluit: nam ceteri tres euangelistæ tan- quam cum homine domino in terra ambulabant, de diuinitate eius pauca dixerunt: istum autem quasi piguerit in terra ambulare, sicut ipso exordio sui sermonis intonuit, erexit se, non solum super terram, & super omnem ambitum aeris & cæli, sed super omnem etiā exercitum angelorum, omnemque constitutionem inuisibilium potestatum, & peruenit ad eum per quem facta sunt omnia: dicendo, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est ni- hil. Huic tantæ sublimitati principij etiam cetera congrua prædicauit, & de domini diui- nitate quomodo nullus alius est locutus, hoc ructabat quod biberat. Non enim sine cau-

sa de illo in isto euangelio narratur, quia & in conuiuio super pectus domini discumbat. De illo ergo pectore in secreto bibebat: sed quod in secreto bibit, in manifesto eructauit, ut perueniat ad omnes gentes, non solum incarnatio filij dei, passio, & resurrectio, sed etiam quod erat ante incarnationem, unicus patri, uerbum patris, coeternus generanti, & qualis ei a quo missus est, sed in ipsa missione minor factus, quo maior esset pater. Quicquid ergo humiliter posuit auditis de domino Iesu Christo, suscipite carnis dispensationem, cogitate qualis factus est propter nos, non qualis erat ut faceret nos: quicquid autem sublime & supra omnes creaturas excelsum atque diuinum, & patri aequale atque coeternum de illo audieritis in euangelio poni uel legeritis, scitote uos hoc legere quod ad formam dei pertinet, non quod ad formam serui: quia si istam regulam tenueritis qui capere potestis, non autem omnes capere potestis, sed omnes credere debetis: si ergo hanc regulam tenueritis, aduersus calumnias tenebrarum haereticarum, tanquam in lumine ambulantes securi pugnabit. Non enim defuerunt qui sola euangelica testimonia legendo sectarentur, quae de humilitate Christi posita sunt, qui aduersus ea testimonia, quae de diuinitate eius locuta sunt, surdi fuerunt: ideo surdi ut male uerbo. Item quidam illa sola attendentes, quae de domini sublimitate dicta sunt, etiam ipsi misericordiam eius qua homo factus est propter nos, & si legerunt non crediderunt, & ab hominibus inducta, atque falsa esse putauerunt, contententes deum tantummodo fuisse dominum nostrum Christum, non etiam hominem: alij sic, alij sic, utrique in errore. Catholica autem fides ex utroque uerum tenens quod tenet, & praedicans quod credit, & deum Christum intellexit, & hominem credidit: utrumque enim scriptum est, & utrumque uerum est. Si deum tantum dixeris Christum, medicinam negas qua sanatus es: si hominem tantum dixeris Christum, potentiam negas qua creatus es. Vtrumque igitur tene anima fidelis & cor catholicum: utrumque tene, utrumque crede, utrumque fideliter confitere: & deus Christus est, & homo Christus. Qualis deus Christus: & qualis patri, unus cum patre. Qualis homo Christus: De uirgine natus, trahens de homine mortalitatem, non trahens iniquitatem. Isti ergo Iudaei uidebant hominem, nec intelligebant, nec credebant deum, atque inter caetera audistis iam quemadmodum ei dixerunt, Tu de teipso testimonium dicis, testimonium tuum non est uerum, audistis etiam quid ille responderit, cum hesterno die lectum esset, & pro nostris uiribus disputatum. Hodie uerba eius haec locuta sunt. Vos secundum carnem iudicatis. Ideo, inquit, mihi dicitis, Tu de te testimonium dicis, testimonium tuum non est uerum, quia secundum carnem iudicatis, quia deum non intelligitis, & hominem uidetis, & hominem persequendo deum latentem offenditis, ergo secundum carnem iudicatis. Ideo uobis arrogans uideor, quia ego testimonium perhibeo: omnis enim homo quando de se uult perhibere testimonium laudabile, arrogans & superbus uidetur: ideo scriptum est, Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui: sed hoc homini dictum est: infirmi enim sumus, & apud infirmos loquimur, uerum dicere & mentiri possumus, & si uerum dicere debemus, & mentiri tamen possumus cum uolumus. Lux mentiri non potest, absit ut in lucis diuina splendore tenebrae mendacij reperiuntur. Loquebatur ille tanquam lux, loquebatur tanquam ueritas, sed lux in tenebris lucebat, & tenebrae eam non comprehenderunt: ideo secundum carnem iudicabant, Vos, inquit, secundum carnem iudicatis. Ego non iudico quenquam. Non ergo iudicat quenquam dominus Iesus Christus: Nonne ipse est quem confitemur resurrexisse tertia die, ascendisse in coelum, ibi sedere ad dexteram patris, inde esse uenturum ad iudicandos uiuos & mortuos? Nonne ipsa est fides nostra, de qua dicit Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem? Ergo quando ista confitemur, contra dominum loquimur? Nos dicimus uenturum iudicem uiuorum & mortuorum: ipse autem dicit, Ego non iudico quenquam, id est modo, sicut dicit alio loco, Ego non ueni ut iudicem mundum, sed ut saluum faciam mundum, non iudicium suum negando, sed differendo. Aut certe quia

Prophet. 27

Rom. 16

Ioh. 5

A quia dixerat, Vos secundum carnem iudicatis, ita subiunxit, Ego non iudico quenquam, ut subaudias, secundum carnem. Nullus ergo nobis contra fidem quam tenemus & annunciamus de iudice Christo, scrupulus dubitationis in corde remaneat. Venit Christus, sed primo saluare, postea iudicare, eos iudicando in poenam qui saluari noluerunt, eos perducendo ad uitam, qui credendo salutem non respuerunt. Prima ergo dispensatio domini nostri Iesu Christi medicinalis est, non iudicialis: nam si primo uenisset iudicaturus, neminem inuenisset cui praemia iustitiae redderet. Quia ergo uidit omnes peccatores, & omnino neminem esse immunem a morte peccati: prius erat eius misericordia praeroganda, & post exercendum iudicium: quia de illo cantauerat psalmus, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Non enim iudicium ait & misericordiam, nam si primo esset iudicium, nulla esset misericordia: sed primo misericordia, postea iudicium. Quae est primo misericordia? Creator hominis, homo esse dignatus est, factus est quod fecerat, ne periret quod fecerat. Quid huic misericordiae addi potest? Et tamen addidit, Parum fuit ei hominem fieri, sed etiam ab hominibus reprobari: parum fuit reprobari, & exhonori: parum erat exhonori, & occidi: sed hoc parum est, morte crucis. Nam & cum eius obedientiam usque ad mortem factam commendaret Apostolus, parum illi fuit dicere, factus obediens usque ad mortem, non enim qualemcunque mortem, sed addidit: mortem autem crucis. Illa morte peius nihil fuit inter omnia genera mortium. Denique ubi dolores acerrimi exagitant, cruciatus uocatur, a cruce nominatus: pendentes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibusque confixi, producta morte necabantur: non enim crucifigi hoc erat occidi, sed diu uiuebatur in cruce, non quia longior uita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, nec dolor citius finiretur. Mori uoluit pro nobis, parum dicimus, crucifigi dignatus est, usque ad mortem crucis obediens factus. Elegit extremum & pessimum genus mortis, qui omnem fuerat ablaturus mortem. De morte pessima occidit omnem mortem: pessima enim erat non intelligentibus Iudaeis, nam a domino electa erat: ipsam enim crucem suam signum habiturus erat, ipsam crucem de diabolo superato tanquam trophaeum in frontibus fidelium positurus, ut diceret Apostolus, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Nihil erat tunc in carne intolerabilius, nihil est nunc in fronte gloriosius. Quid seruat fidei suo, qui talem honorem dedit supplicio suo? Denique modo in poenis reorum non est apud Romanos, ubi enim domini crux honorata est, putatum est quod & reus honoraretur si crucifigeretur. Qui ergo ideo uenit, neminem iudicauit & mala passus est: pertulit iniustum iudicium, ut ageret iustum: sed in eo quod pertulit iniustum, misericordiae fuit. Denique ita humilis factus est ut perueniret ad crucem, distulit quidem potentiam, sed publicauit misericordiam. Vnde distulit potentiam? Quia de cruce noluit descendere, qui potuit de sepulchro resurgere. Vnde publicauit misericordiam? quia pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Siue ergo propter hoc, quia non uenerat iudicare mundum, sed saluare mundum, dixit, Ego non quenquam iudico: siue quemadmodum commemorauimus, quoniam niam dixerat, Vos secundum carnem iudicatis: addidit, Ego non iudico quenquam, ut intelligamus Christum non secundum carnem iudicare, sicut ab hominibus iudicatus est: nam ut agnoscat is iam & iudicem Christum, audite quod sequitur. Et si iudico ego, iudicium meum uerum est. Ecce habes & iudicem, sed agnosce saluatorem, ne sentias iudicem. Quare autem dixit iudicium suum uerum esse? Quia solus, inquit, non sum, sed ego & qui misit me pater. Dixi uobis fratres, quia Ioannes iste euangelista sanctus multum alte uolat: uix est eum mente comprehendere. Mysterium autem altius uolantis opus est ut commemorem charitati uestrae. Et apud Ezechielem prophetam, & in Apocalypsi ipsius Ioannis, cuius est hoc euangelium, commemoratur animal quadrupes, habens quatuor personas, hominis, uituli, leonis, aquilae. Qui ante nos scripturarum sanctarum mysteria tractauerunt, plerique in hoc animali, uel potius in his animalibus quatuor

psal. 100

philip. 2

Gal. 6

Luc. 23

Ezech. 1

Apoc. 4

quatuor euangelistas intellexerunt. Leonem pro rege positum, quoniam uidetur leo rex esse quodammodo bestiarum, propter potentiam & terribilem fortitudinem. Hæc persona tributa est Marthæ, quia in generationibus domini regum seriem persecutus est, quemadmodum esset dominus per stirpem regiam de semine Dauid regis. Lucas autem quoniam cepit à sacerdotio Zachariæ sacerdotis, faciens mentionem patris Ioannis Baptistæ, uitulo deputatus est, quia magna uictima uitelus erat in sacrificijs sacerdotum. Marco homo Christus merito assignatus est, quia neque de regia potestate aliquid dixit, neque de sacerdotali cepit, sed tantum ab homine Christo exorsus est. Hi omnes propè de terrenis, id est de his quæ in terra gessit dominus noster Iesus Christus, non recesserunt: de diuinitate eius per pauca locuti sunt, tanquam in terra cum illo ambulantes. Restat aquila, ipse est Ioannes, sublimium prædicator, & lucis internæ atque æternæ fixis oculis contemplator: dicuntur enim & pulli aquilarum à parētibus sic probari, patris scilicet ungue suspendi, & radijs solis opponi, qui firme contemplatus fuerit, filius agnoscitur: si acie palpitauerit, tanquam adulterinus ab ungue dimittitur. Iam ergo uidete quàm sublimia loqui debuit, qui est aquilæ comparatus, & tamen etiam nos humi repentes, infirmi & uix ullius momenti inter homines, audemus tractare ista, & ista exponere, & putamus nos aut capere posse cum cogitamus, aut capi dum dicimus. Quare ista dixi: forte enim post hæc uerba quisquam mihi iuste dicat, Pone ergo codicem: quod excedit mensuram tuam, quid sumis in manum tuam? quid ei committis linguam tuam? ad hoc respondeo, Multi hæretici abundant, & ad hoc eos deus abundare permisit, ne semper lacte nutriamur, & in bruta infantia remaneamus. Quia enim non intellexerunt quomodo commendaretur diuinitas Christi, sapuerunt sicut uoluerunt. Non aut recte sapiendo, fidelibus catholicis quæstiones molestissimas intulerunt: cœperunt exagitare & fluctuare corda fidelium. Iam tunc necessitas facta est spiritualibus uiris, qui aliquid secundum diuinitatem domini nostri Iesu Christi, non solum legerant in euangelio, sed etiam intellexerant, ut contra arma diaboli Christi arma proferrent, & de Christi diuinitate aduersus falsos fallacesque doctores, quantum possent uiribus, apertissima confutatione pugnarent, ne cum ipsi tacerent, alij perirent. Quicumque enim senserunt dominum nostrum Iesum Christum, aut diuersæ substantiæ esse quàm pater est, aut tantum esse Christum solum ut ipse sit pater, ipse sit filius, ipse sit spiritus sanctus: quicumque etiam sentire uoluerunt hominem fuisse solum, non deum factum hominem, aut ita deum ut in sua diuinitate mutabilem, aut ita deum ut non & hominem, à fide naufragauerunt, & de portu ecclesiæ proiecti sunt, ne inquietudine sua naues secum positas frangerent. Quæ res coëgit, ut etiam nos minimi, & quantum ad nos pertinet prorsus indigni, quantum autem ad illius misericordiam, in aliquo dispensatorum eius numero constituti, non uobis taceamus, quod aut intelligatis, mecumque gaudeatis, aut si intelligere nondum ualetis, credendo securi in portu maneatis. Dicam ergo, capiat qui potest, credat qui non potest. Tamen dicam quod ait dominus, Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam, aut modo, aut secundum carnem: sed etsi ego iudico, iudicium meum uerum est. Quare iudicium meum uerum est? Quia solus non sum, inquit, sed ego, & qui misit me pater. Quid ergo domine Iesu? Si solus esses, falsum esset iudicium tuum, & ideo uerum iudicas, quia solus non es, sed tu & qui te misit pater. Quid responsurus sum? ipse respondeat, Verum est, inquit, iudicium meum. Quare? quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater mecum est. Si tecum est, quomodo te misit? Et te misit, & tecum est, itane & missus non recessisti, itane & ad nos uenisti, & ibi mansisti? Quomodo istud creditur? quomodo capitur? ad hæc duo respondeo, Quomodo capitur, recte dicis: quomodo creditur, non recte dicis. Imò ideo bene creditur, quia non cito capitur: nam si cito caperetur, non opus erat ut crederetur, quia uideretur: ideo credis, quia non capis, sed credendo sis idoneus ut capias. Nam si non credis, nunquam capies, quia minus idoneus remanebis. Fides ergo mundat te, ut intellectus impleat te. Verum est, inquit, iudicium meum, quia solus non sum, sed ego & qui mi-

qui misit me pater. Ergo domine deus noster Iesu Christe, missio tua incarnatio tua est: sic uideo, sic intelligo: postremo sic credo, ne arrogantia sit dicere, sic intelligo. Prorsus & hic est dominus noster Iesus Christus, imò hic erat secundum carnem, modo hic est secundum diuinitatem, & cum patre erat, & à patre non recesserat. Quod ergo dicitur missus uenisse ad nos, incarnatio ipsius commendatur, quia pater non est incarnatus. Nam Sabelliani dicti sunt quidam hæretici, qui uocantur & Patripassiani, qui dicunt ipsum patrem passum fuisse, noli tu catholice: si enim fueris Patripassianus, non eris sanus. Ergo intellige missionem filij nominatam incarnationem filij: patrem autem incarnatum esse non credas, sed & à filio incarnato patrem recessisse non credas. Ille carnem portabat, ille autem cum filio erat. Si in cœlo pater, in terra filius: quomodo pater cum filio erat? quia & pater & filius ubique erant: non enim in cœlo sic est deus, ut non sit in terra. Audi illum qui uolebat fugere iudicium dei, & non inueniebat quod, Quod ibo, inquit, à spiritu tuo, & à facie tua quod fugiam? si ascendero in cœlum, tu ibi es. De terra erat quæstio: audi quod sequitur, si descendero ad infernum ades. Si ergo & in inferno dicitur quod assit, quid rerum remanet ubi non sit? uox enim dei est apud prophetam, Cœlū & terram ego impleo. Ubique ergo est qui nullo clauditur loco: noli ab illo auerti, & tecum est. Si uis ad eum peruenire, noli piger esse amare: noli enim pedibus, sed affectibus curris, uno loco manens uenis, si credis & diligis: ergo ubique est. Si ubique est, quomodo cum filio non est? Itane cum filio non est, qui si credis & tecum est? Unde ergo uerum est iudicium eius, nisi quia uerus est filius? Hoc enim dixit, Et si iudico, uerū est iudiciū meū, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater: tanquā diceret, Verū est iudiciū meū, quia filius dei sum: unde probas quia filius dei es? quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Erubescite Sabelliane, audis filium, audis patrem. Pater pater est, filius filius est: non dixit, Ego sum pater, & ego ipse sum filius: sed solus non sum, inquit. Quare solus non es? quia mecum est pater. Ego sum, & qui me misit pater: audis, ego sum, & qui me misit. Ne perdas personam, distingue personas, distingue intelligentiam, noli separare perfridia, ne iterum quasi fugiens Charybdim, in Scyllam incurras: uorabat enim te gurgis impietatis Sabellianorum, ut diceret ipsum esse patrem qui est filius, modo didicisti, solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Agnoscis quia pater pater est, & filius filius est. Bene agnoscis: sed noli dicere, pater maior est, filius minor est: noli dicere, pater aurum est, filius argentum est. Una substantia est, una diuinitas, una coæternitas, perfecta æqualitas, dissimilitudo nulla. Nam si tantummodo alterum credideris esse Christum, non eum qui pater est, & in aliquo tamen distantem secundum naturam esse putaueris, à Charybdi quidē euasisti, sed in Scyllæis scopulis naufragasti. In medio nauiga, utrunque periculosum latus euita. Pater pater est, filius filius est. Iam dicis pater pater est, filius filius est: bene periculum absorbentis gurgitis euasisti, quid uis ire in alteram partem, ut dicas, Aliud est pater, filius aliud? Alius est recte dicis, aliud non recte: alius enim est filius, quia non est ipse qui pater, & alius pater quia non est ipse qui filius: non tamen aliud, sed hoc ipsum est & pater & filius. Quid est, hoc ipsum est? Unus deus est. Audisti quia non sum solus, sed ego & qui misit me pater, audi quomodo credas patrem & filium, audi ipsum filium, Ego & pater unum sumus: non dixit, pater ego sum, aut ego & pater unum est: sed cum dicit, Ego & pater unū sumus, utrunque audi, & unum & sumus, & à Charybdi & à Scylla liberaberis. In duobus istis uerbis, quod dixit, unum, liberat te ab Ario: quod dixit, sumus, liberat te à Sabellio. Si unum, non ergo diuersum: si sumus, ergo & pater & filius: sumus enim non diceret de uno, sed unū non diceret de diuersis: ergo ideo uerum est, inquit, iudicium meū, breuiter ut audias, quia filius dei sum: sed sic tibi persuadeo, inquit, quia filius dei sum, ut intelligas quia mecum est pater, non sic sum filius ut ipsum deseruerim, non ita hic sum ut cum ipso non sim, non ita ibi ille est, ut mecum non sit. Formam serui accepi, sed formam dei nō amisi. Solus ergo, inquit, non sum, sed ego & qui misit me pater. Dixerat de iudicio, de testimonio uult dicere. In lege, inquit, uestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium uerum est, Ego sum

sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater.) Expofuit illis & legem si ingrati non essent. Magna enim quaestio est fratres mei, & ual de mihi uidetur in myfterio res esse constituta: ubi deus dixit, In ore duorum uel trium testium stabit omne uerbum. Veritas quaeritur per duos testes: Ita plane, sic se habet humani generis consuetudo: sed tamen fieri potest ut & duo mentiantur. Susanna casta duobus falsis testibus urgebatur, nunquid quia duo erant, ideo falsi testes non erant? De duobus dicimus aut de tribus, uniuersus populus mentitus est contra Christum. Si ergo populus constans ex magna hominum multitudine, falsus testis inuentus est, quomodo accipiendum est, In ore duorum uel trium testium stabit omne uerbum, nisi quia hoc modo per mysterium trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas ueritatis: Vis habere bonam causam: habeto duos uel tres testes, patrem & filium & spiritum sanctum. Denique quando Susanna casta foemina, fidelisq; coniunx, duobus falsis testibus urgebatur, trinitas illi in conscientia atq; in occulto suffragabatur, illa trinitas de occulto unum testem Daniele exci- tauerit, & duos conuincit. Ergo quia in lege uestra scriptum est, duorum hominum testimo- nium uerum esse, accipite nostrum testimonium, ne sentiat is iudicium. Ego enim, inquit, non iudico quenquam, sed testimonium perhibeo de me: differo iudicium, non differo testimo- nium. Eligamus nobis fratres contra linguas hominum, contra infirmas suspensiones gene- ris humani deum iudicem, deum testem: non enim dedignatur testis esse qui iudex est, aut promouetur cum sit iudex, quoniam qui testis est ipse iudex erit. Quare ipse testis: quia non quaerit alium unde cognoscat qui sit. Quare ipse iudex: quia ipse habet potestatem mortifi- candi & uiuificandi, damnandi & absoluendi, in gehennam praecipitandi, & in caelos leuan- di, diabolo coniungendi & cum angelis coronandi. Cum ergo ipse habeat hanc potestatem, iudex est: quia uero ut te cognoscat non quaerit alium testem, qui tunc iudicabit te, modo uidet te. Non est unde illum fallas, cum coeperit iudicare: non enim adhibes tibi aliquos fal- sos testes, qui iudicem illum possent circumuenire. Quando coeperit iudicare deus, hoc tibi dicet, Quando contemnebas, ego uidebam: & quando non credebas, sententiam meam non frustra habebam: differerebam, non auferebam: nolui si audire quod praecipi, senties quod praedi- xi: si autem audias quae praecipi, non mala senties quae praedixi, sed bona percipies quae pro- misi: ne aliquem sane moueat quod ait, Verum est iudicium meum, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater: cum alibi dixerit, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Iam in eisdem uerbis euangelij disputauimus, & nunc admonemus non hoc ideo dictum, quia pater non erit cum filio iudicante, sed quoniam bonis & malis in iudicio solus filius apparebit in ea forma in qua passus est, & resurrexit, & ascendit in caelum: discipulis quippe tunc aspicientibus ascendentem uox angelica sonuit: Sic ueniet quemadmodum ui- distis eum euntem in caelum, id est in forma hominis, in qua iudicatus est iudicabit, ut etiam illud propheticum impleatur, Videbunt in quem pupugerunt. Cum uero euntibus iustis in uitam aeternam, uidebimus eum sicuti est, non erit illud iudicium uiuorum & mortuorum, sed praemium tantummodo uiuorum. Item ne moueat quod ait, In lege uestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium uerum est, & ideo quisquam existimet non fuisse il- lam legem dei, quia non dictum est in lege dei: sciat ita dictum esse in lege uestra, tanquam diceret, quae uobis est data, a quo nisi a deo? Sicut dicimus, Panem nostrum quotidianum & tamen dicimus, Da nobis hodie.

Ab eo quod dictum est, Dicebant ergo, Vbi est pater tuus: usque ad id quod dictum est, Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius.

Tractatus xxxvii.

Quod in sancto euangelio breuiter dicitur, non breuiter oportet exponi, ut quod auditur, intelligatur. Verba enim pauca domini, sed magna sunt: non numero aestimanda, sed pondere: nec ideo contemnenda quia pauca, sed ideo querenda quia magna. Qui affuistis hesterno die audistis: ut potuimus disputauimus ex eo quod

A eo quod ait dominus: Vos secundum carnem iudicatis, ergo non iudico quemcumque. Sed & si iudico ego, iudicium meum uerum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit pater. In lege uestra scri- ptum est, quia duorum hominum testimonium uerum est. Ego sum qui testimonium per- hibeo de me, & testimonium perhibet qui misit pater. Ex his uerbis hesterno, ut dixi, die red- ditus sermo auribus & mentibus uestris. Haec cum dominus dixisset, illi qui audierant, uos secundum carnem iudicatis, manifestauerunt quod audierunt. Responderunt enim domi- no loquenti de deo patre suo & dixerunt: Vbi est pater tuus? Patrem Christi carnaliter acceperunt, quia uerba Christi secundum carnem iudicauerunt. Erat autem qui loquebatur in aperto caro, in occulto uerbum: homo manifestus, deus occultus. Videbant indumentum, & contemnebant indutum: contemnebant, quia nesciebant: nesciebant, quia non uidebant: non uidebant, quia caci erant: caci erant, quia non credebant. Videamus ergo, & ad haec dominus quid responderit. Vbi est, inquit, pater tuus, audiuius te dicere: Solus non sum, sed ego & qui me misit pater. Nos solum te uidemus, patrem tuum tecum non uidemus: quo- modo te dicis solum non esse, sed cum patre tuo esse? Aut ostende nobis tecum esse patrem tuum. Et dominus: Nunquid me uidetis, ut patrem ostendam uobis? Hoc enim sequitur, hoc suis uerbis ipse respondit, quorum uerborum expositionem nos ante praemisimus. Vi- dete enim quid dixerit: Neque me scitis, neque patrem meum: si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Dicitis ergo, ubi est pater tuus, quasi iam me sciat, quasi totum hoc sim quod ui- detis. Ergo quia me non nostis, ideo uobis patrem meum non ostendo. Me quippe homi- nem putatis, ideo patrem meum hominem quaeritis, quia secundum carnem iudicatis. Quia ergo secundum quod uidetis aliud sum, & aliud secundum quod non uidetis: patrem autem meum loquor occultus occultum, prius est ut me noueritis, tunc & patrem meum scietis: si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis. Ille qui omnia scit, quando dicit forsitan, non du- bitat sed increpat: attende enim quomodo increpatue dicatur ipsum forsitan, quod uidetur esse uerbum dubitationis. Sed dubitationis uerbum est quando dicitur ab homine, ideo du- bitante, quia nesciente: cum uero dicitur a deo uerbum dubitationis, cum deum nihil utique lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur diuinitas. Homines enim de his re- bus quas certas habent aliquando increpatue dubitant, id est, uerbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent: uelut si indigneris seruo tuo & dicas, Contemnis me, considera, forsitan dominus tuus sum: hinc & Apostolus ad quosdam contemtores suos loquens ait: Puto autem quod ego spiritum dei habeo. Qui dicit puto, dubitare uidetur: sed ille increpa- bat, non dubitabat. Et ipse dominus Christus alio loco increpans infidelitatem futuram gene- ris humani: Cum uenerit, inquit, filius hominis, putas inuenier fidem in terra? Iam quantum existimo, intellexistis quomodo sit positum, forsitan, ne quis uerborum appensor & syllabarum examinatore ueluti latine loqui sciens, reprehendat uerbum quod dixit dei uerbum, & reprehen- dendo dei uerbum, non eloquens sed mutus remaneat. Quis enim loquitur sic quomodo loquitur uer- bum quod erat in principio apud deum? Noli uerba ista considerare, & ex his uerbis assuetis illud uerbum metiri uelle quod deus est: audis enim uerbum & contemnis: audi deum & ti- me. In principio erat uerbum. Tu reuocas ad usum sermocinationis tuae, & dicis apud te: Quid est uerbum? Quid magnum est uerbum? Sonat & transit: uerberato aere aure per- cutit, postea non erit. Audi adhuc: uerbum erat apud deum: manebat, non sonando transi- bat. Adhuc forte contemnis: Deus erat uerbum. Apud te ipsum o homo, cum est in corde tuo uerbum, aliud est quam sonus: sed uerbum quod est apud te ut transeat ad me, sonum quasi uehiculum quaerit, assumit enim sonum, imponit se quodammodo in uehiculum, transcur- rit aërem, uenit ad me, non recedit a te: sonus autem ut ueniret ad me, recessit a te, nec perstet apud me, uerbum enim quod erat in corde tuo, nunquid sono praeteriunte praeterit? Quod cogitabas dixisti: sed ut ad me perueniret quod apud te latebat, syllabas sonuisti, sonus syllabarum perduxit ad aurem meam cogitationem tuam: per aurem meam descen- dit in cor meum cogitatio tua, sonus medius transuolauit: uerbum uero illud quod assump- sit

pfit sonum, anteq̃ sonares, erat apud te: quia sonuisti, est apud me, & non recessit à te. Hoc attende, quisquis es examinador sonorum: uerbum dei cōtemnis, quia uerbum hominis nō cōprehendis. Scit ergo omnia per quē facta sunt omnia, & tamen dubitando increpat: si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Increpat infideles, nam talem sententiam dixit discipulis suis: sed ibi non est uerbum dubitationis, quia non fuit causa increpandae infidelitatis: nam quomodo dixit Iudaeis: si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis: dixit & discipulis suis, quando eum Philippus interrogauit, immo postulauit & ait: Dñe, ostende nobis patrem, & sufficit nobis: quasi diceret & ipse, te iam nouimus, apparuisti nobis, uidemus te, dignatus es eligere, nos secuti sumus te: mirabilia tua uidimus, uerba salutis audiuius, praecepta suscepimus, promissa speramus, multum nobis conferre praesentia tua ipse dignatus es: sed tamen cum te nouerimus, quia patrem nondum nouimus, inflāmur desiderio illius uidendi quē nondum nouimus: ac per hoc quia te nouimus, sed nō nobis sufficit, donec & patrem nouerimus, ostende nobis patrē & sufficit nobis. Et dñs ut sciret nō se nosse quod se putabant iam nosse: tanto tempore uobiscum sum, & me nescitis? Philippe, qui me uidet, uidet & patrē meū. Nunquid habet ista sententia uerbum dubitationis? Nūquid dixit, qui me uidet, forsitan uidet & patrem? Quare? Quia fidelis audiebat, non fidei persecutor, ideo non erat dñs increpator, sed doctor, Qui me uidet, uidet & patrem meum: & hic, si me sciretis, & patrem sciretis. Tollamus uerbum quo notata est infidelitas audientium, & ipsa sententia est. Iam hesterno die cōmendauimus charitati uestrae, & diximus sententias Ioannis euangelistae, quibus nobis narrat quod à domino didicit, nec discutiendas fuisse si fieri posset, nisi haereticorum cōmenta cōpellerent. Breuiter ergo hesterno die insinuauimus charitati uestrae esse haereticos qui uocantur patripassiani, uel à suo autore Sabelliani, hi dicunt ipsum esse patrem qui est filius, nomina diuersa, unam uero esse personam: cum uult pater est, inquiunt, cum uult filius, tamen unus est. Iterum sunt alij haeretici qui uocantur Ariani: confitentur quidem unicum patris filium dominum nostrū Iesum Christum, illum patrem filij, istum filium patris: eum qui pater est non esse filium: eum qui filius est, nō esse patrem: confitentur generationem, sed negant aequalitatem. Nos, id est, catholica fides, ueniens de doctrina apostolorum, plantata in nobis, per seriem successionis accepta, sana ad posteros transmittenda, inter utroq̃, id est, inter utroq̃ errorem tenuit ueritatem. In errore Sabellianorum unus est solus, ipse pater qui filius: in errore Arianorum, alius est quidem pater, alius filius, sed ipse filius nō solum alius, sed etiam aliud est: tu in medio quid? Exclusisti Sabellianum, exclude & Ariam: Pater pater est, filius filius est, alius, non aliud: Quia ego & pater, inquit, unum sumus, sicut etiam hesterno die quantum potui cōmendauī. Cum audit, sumus, abscedat confusus Sabellianus: cum audit, unum, abscedat cōfusus Arius. Gubernat catholicus inter utroq̃ fidei suae nauigium, quoniam iam cauendū est in utroq̃ naufragium. Dic ergo tu quod dicit euāgelium: Ego & pater unum sumus: non ergo diuersum, quia unum: non unus, quia sumus. Paulo ante dixit: Iudicium meū uerum est, quia solus nō sum, sed ego & qui misit me pater: tanq̃ diceret, ideo iudiciū meum est uerum, quia filius dei sum, quia uerum loquor, quia ipse ueritas ego sum. Isti carnaliter intelligentes dixerunt: Vbi est pater tuus? Modo audi Ariane, neq̃ me scitis, neq̃ patrem meum: quia si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Quid est, si me sciretis, & patrē meum sciretis, nisi ego & pater unum sumus? Quādo uidēs aliquē alicui similem, intendat charitas uestra, quotidiana locutio est, non sit uobis arduū, quod esse aduertitis usitatum: quādo ergo uidēs aliquē alicui similem, & nosti tu cui similis sit, admirans dicis: quomodo iste homo similis est illi homini? Hoc non dices, nisi duo essent. Hic ille qui eū ignorat, cui tu istum similem dicis: Itā ne, inquit, similis est? Et tu ad eum: Quid enim? Tu illū non nosti? At ille: Non noui, inquit. Iam tu ut illum quem nescis, ei notum facias, ex praesente quē cernis, respondes & dicis: Hūc uidisti, illum uidisti: non utiq̃ quia hoc dixisti, unum esse asseuerasti, & duos negasti, sed propter similitudinem tale dedisti responsum: istum nosti & illum nosti, ualde enim similis est, & nihil

patripassiani. Sciretis.
Ariani.

Ioan. 10

A & nihil distat omnino. Hinc & dñs: Si me, inquit, sciretis, & patrem meum sciretis, non quia pater est filius, sed quia patri similis est filius. Erubescat Arius. Gratias domino, quia & ipse Arius recessit ab errore Sabelliano, & non est patripassianus, non dicit ipsum patrē indutum carne uenisse ad homines, ipsum esse passum, ipsum resurrexisse, & quodammodo ad se ascendisse, hoc non dicit: agnoscit mecum patrem, patrem esse, & filium, filium esse: sed o frater, euasisti illud naufragium, quare tendis in alterum? Si pater pater est, filius filius est, quare dicis dissimilem? quare diuersum? quare aliam substantiam? Si dissimilis esset, nunquid diceret discipulis suis: Qui me uidet, uidet & patrem? Nunquid diceret Iudaeis: si me sciretis, & patrem meum sciretis? Vnde hoc uerum esset, nisi & illud uerū: Ego & pater unū sumus? Haec uerba locutus est in Gazophylacio, docēs in templo. Magna fiducia sine timore: non enim pateretur quod nollet, qui nec nasceretur si nollet: deniq̃ quod sequitur: Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius. Hoc item nonnulli cum audiunt, sub fato fuisse dominum Christum credunt, & dicunt: Ecce Christus habebat fatum. O si cor tuum non esset fatuum, non crederes fatum: si fatum sicut nonnulli intellexerunt, à fatum unde dicitur. Sando dictum est, id est, à loquendo, uerbum dei quomodo habet fatū, quādo in ipso uerbo omnia sunt quae condita sunt. Non enim aliquid deus constituit, quod ante nesciuit: in uerbo ipsius erat quod factū est. Mūdus factus est, & factus est & ibi erat: quomodo & factus est & ibi erat? Quia domus quam aedificat instructor, prius in arte erat: & ibi melius erat si ne uetustate, sine ruina: tamen ut ostendat artem, fabricat domum, & processit quodammodo domus ex domo, & si domus ruat, ars manet: ita apud dei uerbum erant omnia quae condita sunt, quia omnia in sapientia fecit deus, & cuncta nota fecit: non enim quia fecit dicit, sed quia nouerat fecit. Nobis quia facta sunt, nota sunt: illi nisi nota essent, facta non essent. Praecessit ergo uerbum, & quid ante uerbum dei? Nihil omnino, nam si esset aliquid ante, non dictum esset: In principio erat uerbum, sed in principio factum est uerbum. De B nique de mundo quid ait Moyses: In principio fecit deus cœlum & terram: fecit quod non erat, si ergo fecit quod non erat, ante quid erat? In principio erat uerbum. Et unde cœlum & terra? Omnia per ipsum facta sunt: tu ergo ponis Christum sub fato. Vbi sunt fata? In cœlo, inquis, in ordine & conuersionibus syderum: quomodo ergo fatum habet, per quē factum est cœlum & sydera, cum tua uolūtas si recte sapias, transcendat & sydera? An quia nosti Christi carnem fuisse sub cœlo, ideo putas & potestatem Christi subditam cœlo? Audi stulte, nondum uenerat hora eius: non quia cogeretur mori, sed quia dignaretur occidi: nouerat enim ipse quando deberet mori. Intendit omnia quae praedicta sunt de illo, & expectabat finire omnia quae praedicta sunt ante eius passionē futura, ut cum impleta essent, tunc ueniret passio dispositionis ordine, nō fatali necessitate. Deniq̃ audite ut probetis, inter cetera quae de illo prophetata sunt, scriptum est etiam hoc: Dederunt in escam meam psal. 68 fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quomodo facta sint, in euangelio nouimus, prius dederunt fel, accepit, gustauit & despuit: postea in cruce pendens, ut omnia praedicta complerentur, ait: Sitio, acceperunt spongiam aceto plenam, in arundine ligauerunt, & admo- uerunt pendente, accepit ille & ait: Perfectum est: quid est, perfectū est? Impleta sunt omnia quae ante passionem meam fuerant prophetata: ergo adhuc quid hic facio? Deniq̃ postea q̃ dixit, perfectum est, inclinato capite tradidit spiritum. Nunquid illi latrones iuxta confixi, quando uoluerunt, expirauerunt? Tenebatur uinculis carnis, quia nō erant creatores carnis, clauis confixi diu cruciabantur, quia infirmitati non dominabantur. Dominus autem quando uoluit, carnem in utero uirginali accepit, quādo uoluit ad homines processit, q̃diu uoluit inter homines uixit, quādiu uoluit à carne discessit, hoc est potestatis, non necessitatis. Hanc ergo horam ille expectabat, non fatalem, sed opportunam & uolūtariam, ut prius omnia complerentur, quae ante passionem ipsius compleri oportebat: nam quomodo sub fati necessitate positus erat, qui alio loco dixit: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam? Nemo tollet eam à me, sed ego ipse pono eam

à fatum unde dicitur.

similitudo. bona.

Gen. 1

psal. 68

1 2 à me

à me, & iterum sumo eam. Ostendit hanc potestatem, quando cum Iudæi quærebant, quæ
 Ioan. 18 quæritis, inquit: Et illi: Iesum: & ille: Ego sum, qua uoce audita, redierunt retro, & ceciderunt.
 Dicit aliquis: si hæc in illo potestas erat, quare cum Iudæi insultarent pendenti & diceret: Si
 Matth. 27 filius est descendat de cruce, non descendit, ut eis suam potestatem descendendo monstra-
 ret: Quia patientiam docebat, ideo potentiam differebat: si enim cōmotus ad eorum uer-
 ba descenderet, uictus conuictorum dolore putaretur. Prorsus non descendit, fixus perman-
 sit, quando uoluit abscessurus: nam quid ei magnum fuit de cruce descendere, qui potuit de
 sepulchro resurgere? Intelligamus ergo nos quibus hoc ministratum est, potestatem domi-
 ni nostri Iesu Christi occultam, tunc manifestam futuram in iudicio: de quo dictū est: Deus
 psal. 49 manifestus ueniet, deus noster & non silebit: quid est, manifestus ueniet? Quia uenit ocul-
 tus, ueniet manifestus deus noster, hoc est Christus, & non silebit: quid est, non silebit? Quia
 primo sileuit, ubi sileuit? quando iudicatus est, ut etiam hoc impleteretur, quod & propheta
 Esai. 53 prædixerat: Sicut ovis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine uo-
 ce, sic non aperuit os suum. Si ergo pati nollet, non pateretur: si nō pateretur, sanguis ille nō
 funderetur: si sanguis ille non funderetur, mundus non redimeretur. Agamus itaq; gratias
 & potestati diuinitatis, & miserationi infirmitatis eius, & de occulta potentia quam Iudæi
 non nouerant, unde illis modo dictum est, neq; me nostis, neq; patrem meum, & de carne
 suscepta quā Iudæi nouerant, & eius patriam sciebant. Vnde illis alio loco dixit: Et me scī-
 tis, & unde sim scitis, utrumq; nouerimus in Christo, & unde æqualis est patri, & unde illo
 maior est pater. Illud uerbum est, illud caro, illud deus est, illud homo: sed unus Christus
 deus & homo.

Ab eo quod dictum est: Dixit ergo eis Iesus: Ego uado & quæritis me, usq;
 ad id quod dictum est: Dixit eis Iesus: Principium qui & loquor uobis:

Tractatus

XXXVIII.

LECTIO sancti euāgelij quæ præcessit hodie: nam ita cōdusa erat, quia locutus
 est docens in gazophylacio dñs quæ uoluit, & quæ audistis, & nemo apprehen-
 dit eum, quia nondum uenerat hora eius. Hinc disputatum est dominico die,
 quod ipse donare dignatus est. Intimauimus charitati uestre quare dictum sit:
 Nondum uenit hora eius, ne positum Christum sub aliqua necessitate fatali ulla impietas
 auderet improbe suspicari: nondum enim uenerat hora qua ex ordine suo secundum ea quæ
 prædicta sunt de illo, non mori cogeretur inuitus, sed occideretur paratus. Modo autem de
 ipsa passione sua, quæ posita erat, non in eius necessitate, sed potestate: Locutus est Iudæ-
 is dicens, Ego uado.) Christo enim dñs mors profectio fuit illò, unde uenerat & unde nō
 discesserat. Ego, inquit, uado & quæritis me: non desiderio sed odio: nam illum posteaq;
 abscessit ab oculis hominum inquisierunt, & qui oderant, & qui amabant. Illi persequendo,
 psal. 141 illi habere cupiendo. In psalmis ait ipse dominus per prophetam: Perijt fuga à me & non
 psal. 59 est qui requireret animam meam: & iterum ait alio psalmo: Confundantur & reuerantur re-
 quirantes animam meam: culpauit qui non requirerent, damnauit requirentes: bonum est
 enim quærere animam Christi, sed quomodo eam quæserunt discipuli: & malum est quæ-
 rere animam Christi, sed quomodo eam Iudæi quæserunt. Illi enim ut haberent, isti ut per-
 derent: deniq; isti quia sic quærebāt more malo, corde peruerso, quid secutus adiūxit: Quæ-
 ritis me, & ne putetis quia bene me quæritis: In peccato uestro moriemini.) Hoc est Chri-
 stum male quærere, in peccato suo mori, hoc est, illum odisse per quem posset solum saluus
 esse. Cum enim homines quorum spes in deo est, non debeant mala reddere nec p. malis,
 reddebant illi mala pro bonis. Prænuclauit ergo illis dominus, dixitq; sententiam præcius,
 quod in suo peccato morerentur: deinde adiūxit: Quod ego uado, uos non potestis ueni-
 re.) Hoc & dominus discipulis suis alio loco dixit, nec tamen eis dixit, in peccato uestro mo-
 riemini. Quid autem dixit: Quod & istis: quod ego uado, uos non potestis uenire: non ab-
 stulit spem, sed prædixit dilationem: quando enim hoc discipulis dominus loquebatur, tūc
 non

A non poterant uenire quod ille ibat, sed postea uenturi erant: isti autem nuncq;, quibus præ-
 sciis dixit: In peccato uestro moriemini. His auditis uerbis, quomodo solent carnea cogitan-
 tes, & secundum carnem iudicantes, & totum carnaliter audientes atq; sapientes dixerunt:

Nunquid interficiet semetipsum quia dixit, quod ego uado uos non potestis uenire? Stul-
 ta uerba & omnino insipientiæ plena. Quid enim? Non poterant illò uenire quod ille perre-
 xisset, si interficeret semetipsum: nunquid ipsi non erant morituri? Quid est ergo: nunquid
 interficiet semetipsum, quia dixit, quod ego uado, uos non potestis uenire? Si de morte ho-
 minis diceret, quis homo non moritur? Ergo quod ego uado dixit, non cū itur ad mortē, sed
 quod ibat ipse post mortem. Illi itaq; non intelligentes, ista responderunt: & dominus ad eos
 qui terrā sapiebant quid ait: Et dicebat eis: Vos deorsum estis: Ideo terram sapitis, quia
 sicut serpentes terrā manducatis: quid est, terrā māducatis? Terrenis pascimini, terrenis dele-
 ctamini, terrenis inhiatis, sursum corda nō habetis. Vos deorsum estis: Ego de supernis sum:
 uos de mūdo hoc estis, ego nō sum de hoc mūdo.) Quomodo enim erat de mūdo, per quē
 factus est mundus? Omnes de mundo post mundum, quia prius mundus, & sic homo de
 mundo. Prius autem Christus, deinde mūdus: quomodo ante mūdū Christus, ante Chri-
 stū nihil? Quia in principio erat uerbum, omnia per ipsum facta sunt: si ergo erat ille de su-
 pernis: de quibus supernis? de aëre? Absit, ibi & aues uolitant: de cælo quod uidemus?
 Et hoc absit, ibi & stellæ & sol & luna circueunt: de angelis: neq; hoc intelligatis: per illum
 & angeli facti sunt, per quem omnia facta sunt: de quibus ergo supernis Christus? Ab ipso
 patre, nihil illo deo superius, qui uerbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum, si-
 ne tempore, per quem conderet tempora: sic ergo accipe Christum de supernis, ut excedas
 cogitatione tua omne quod factum est, uniuersam omnino creaturam, omne corpus, omne
 cōditum spiritum, omnem rem quoquo modo mutabilem. Totum excede, sicut excessit Io-
 annes, ut contingeret, in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uer-
 bum. Ego ergo, inquit, de supernis sum, uos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mun-
 do. Dixi ergo uobis, quia moriemini in peccatis uestris.) Expoluit nobis fratres quid in-
 telligi uoluerit: uos de hoc mundo estis, quia peccatores erant, quia iniqui erant, quia infide-
 les erant, quia terrena sapiebant: nam quid uobis uidetur de sanctis apostolis? Quātum in-
 tererat inter Iudæos & apostolos: quantum inter tenebras & lucem, quantum inter fidē &
 infidelitatem, quantum inter pietatem & impietatem, quantū inter spem & desperationem,
 quantū inter charitatē & cupiditatē: multū ergo intererat. Quid ergo quia tātum intererat,
 apostoli de mundo non erant? Si cogites quomodo nati sint, & unde uenerint, quia omnes
 ex Adam uenerant, de hoc mūdo erant: sed quid eis ait ipse dominus? Ego uos de hoc mūdo
 do elegi. Qui ergo de mundo erant, facti sunt non de mundo, & pertinere coeperunt ad eū
 per quem factus est mundus. Isti autem remanserunt esse de mundo, quibus dictū est: mor-
 riemini in peccatis uestris. Nemo ergo dicat fratres, de hoc mundo non sum: quisquis es ho-
 mo, de hoc mundo es: sed uenit ad te qui fecit mundum, & liberauit te de hoc mundo: si de-
 lectat te mundus, semper uis esse immūdus: si autem iam non te delectat hic mundus, iam
 tu es mundus: uerū tamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mūdus, habitet in
 te qui mundat, & eris mundus: si autem fueris mundus, non remanebis in mundo, nec au-
 dies quod audierunt Iudæi: moriemini in peccatis uestris. Omnes enim cum peccato nati
 sumus, omnes uiuendo ad id quod nati eramus, addidimus, magisq; de mundo facti su-
 mus, quā tunc quando de parentibus nostris nati sumus. Et ubi essemus, si ille non ueni-
 ret, qui nō habebat omnino peccatū, ut solueret omne peccatum? In quem Iudæi quia non
 credebant, merito audierunt, moriemini in peccatis uestris. Quia non habere peccatum nul-
 lo modo potuistis, qui cum peccato nati estis: sed tamen si in me, inquit, credideritis, cū pec-
 cato quidem nati estis, sed in peccato uestro morituri non estis. Tota ergo infelicitas Iudæo-
 rum ipsa erat, non peccatum habere, sed in peccatis mori. Hoc est quod debet fugere omnis
 Christianus. Propter hoc ad baptismum curritur, propter hoc qui aegritudine uel aliunde

quare parvulus de parricid
ho captivum.

mori in peccatis.

periclitantur, sibi desiderant subuenire, propter hoc etiam sugens parvulus à matre pñs ma-
nibus ad ecclesiam fertur, ne sine baptismo exeat, & in peccato quo natus est moriatur. Infe-
licissima conditio, misera fors istorum, qui de ore ueridico audierunt, in peccatis uestris mo-
riemini. Vnde tamen hoc eis contingat, exponit: Si enim non credideritis quia ego sum,
moriemini in peccatis uestris. Credo fratres in illa multitudine quæ dominum audiebat,
& eos fuisse qui credituri erant, quasi autem in omnes processerat seuerissima illa sententia,
in peccato uestro moriemini, ac per hoc & illis qui credituri erant, spes erat ablata. Illi saui-
bāt, illi timebant: immo nō timebant, sed etiā desperabant. Reuocauit eos in spem, adiunxit
enim: si nō credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis uestris. Ergo si credideritis quia
ego sum, non moriemini in peccatis uestris. Reddita est spes desperantibus, excitatio facta
est dormientibus cordibus: euigilauerunt inde plurimi, crediderunt, sicut euangelij ipsius cō-
sequencia testatur. Erant enim illic membra Christi, quæ nondum adhaferant corpori Chri-
sti: & in illo populo à quo crucifixus est, à quo in ligno suspensus est, à quo pendens irrisus
est, à quo lancea uulneratus est, à quo felle & aceto potatus est, erant membra Christi pro
Luc. 23 quibus dixit: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quid autem conuerso non igno-
scitur, si fusus Christi sanguis agnoscitur? Quis homicida desperet, si in spem redditus est à
quo etiam Christus occisus est? Crediderunt inde multi, donatus est eis sanguis Christi, ut
magis eum biberent quo liberarentur, quàm rei de illo effuso tenerentur, quis desperet? Et
si in cruce latro saluatus est ante paululum homicida, post paululum accusatus, conuictus,
damnatus, suspensus, liberatus, noli mirari, ubi conuictus ibi damnatus, sed ibi liberatus ubi
mutatus. In hoc ergo populo cui dñs loquebatur, erant qui in peccato suo fuerant morituri,
erant etiam qui in ipsum qui loquebatur fuerant credituri, & ab omni peccato liberandi:
tamen hoc attende quod ait dominus Christus: si non credideritis quia ego sum, moriemini
in peccatis uestris: quid est, si non credideritis quia ego sum? Ego sum, quid? Nihil addi-
dit, & quia nihil addidit, multum est quod cōmendauit: expectabatur enim ut diceret quid
esset, nec tamen dixit: quid expectabatur ut diceret? Forte, nisi credideritis quia ego sum
Christus, nisi credideritis quia ego sum dei filius, nisi credideritis quia ego sum uerbum pa-
tris, nisi credideritis quia ego sum conditor mundi, nisi credideritis quia ego sum homi-
nis formator & reformator, creator & recreator, factor & refector, nisi hoc credideritis
quia ego sum, moriemini in peccatis uestris: multum est quod ait ipse, ego sum: quia sic dixe-
rat dominus Moysi: Ego sum qui sum. Quis digne eloquatur, quid sit, sum: Mittebat deus
Exod. 3 per angelum suum, seruū suū Moysen ad liberandum ex Ægypto populū suum. Legistis
quod audistis & nostis, cōmemoro tamen, mittebat trementem, excusantem, sed obedi-
entem. Cum ergo excusaret ait deo, quem loqui in angelo intelligebat: si dixerit mihi populus,
quis est deus qui misit te, quid dicam eis? Et dominus ad eum: Ego sum qui sum: & repeti-
uit, Dices filiis Israël: q̄ est, misit me ad uos: nō ait & ibi, ego sum deus, aut ego sum mūdi fa-
bricator, aut ego sum omnium rerum creator, aut ego sum ipsius populi liberandi propaga-
tor, sed hoc tantum, ego sum qui sum, & dices filiis Israël, qui est: non addidit, qui est deus
uester, qui est deus patrum uestrorum, sed tantum hoc dixit, qui est misit me ad uos. Forte
multum erat & ad ipsum Moysen, sicut multum est & ad nos, & multo magis ad nos intelli-
gere quid dictū sit, ego sum qui sum, & qui est, misit me ad uos. Et si forte caperet Moyses,
illi ad quos mittebat quando caperent: Distulit ergo dominus quod capere homo nō pos-
set, & addidit quod capere posset: adiūxit enim & ait: Ego sum deus Abraā, & deus Isaac,
& deus Iacob. Hoc potes capere: nam ego sum qui sum, quæ mens potest capere: Quid er-
go nos? Audebimus ne aliquid dicere ex hoc quod dictū est, ego sum qui sum? Vel potius
ex hoc quod dominum dicere audistis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis
uestris: Itā ne his uerbis meis tantillis & penē nullis audebo disputare, quid sit quod ait do-
minus Christus, nisi credideritis quia ego sum: Audebo ipsum dominum interrogare, audi-
te me interrogantem potius quàm disputantem, magis querentem quàm præsumentem,
potius

A potius discitem q̄ docentem, & certe in me uel per me etiā uos interrogate. Præsto est etiā
ipse dñs qui ubiq̄ est, audiat interrogandi affectum, & intelligendi præstet effectū: nam &
ego quibus uerbis & forte aliqd capio, perducere possum quod capio ad corda uestra: quis
nam sufficit sonus, quæ suppetit eloquentia, quæ uires intelligendi, quæ facultas proferēdi?
Dicam ergo dño nostro Iesu Christo, dicā & audiet me: credo præsentem, omnino nō dubi-
to: ipse enim dixit: Ecce ego uobiscum sum usq̄ ad consummationē seculi. O domine deus
Matth. 28 noster, quid est quod aisti, nisi credideritis quia ego sum? Quid enim non est eorum quæ fe-
cisti: nunquid cælū non est? nunquid terra non est? nunquid non sunt ea quæ in terra & in
cælo sunt? nūquid homo ipse cui loqueris non est? nunquid angelus quē mittis non est? Si
omnia sunt hæc quæ per te facta sunt, quid est quod tibi propriū quiddam tenuisti ipsum
esse, quod alijs non dedisti, ut tu solus esses? Nam quomodo audio, ego sum qui sum, quasi
alia nō sint? Et quomodo audio, nisi credideritis quia ego sum? Illi nō erant qui audiebāt.
Et si peccatores erant, homines erant: quid ergo facio? quid sit ipsum esse, dicat cordi, intus
dicat, intus loquatur, homo interior audiat, mens capiat uere esse, est enim semper eodē mo-
do esse. Res enim qualibet (omnino quasi cœpi disputare, & destiti querere, forte quod au-
diui uolo loqui, auditui meo det exultationē & uestro cū loquor) res enim qualibet prorsus
qualicunq̄ excellentia si mutabilis est, nō uere est: nō enim est ibi uerū esse, ubi est, non esse:
quicquid enim mutari potest, mutatum non est quod erat: si non est quod erat, mors quæ-
dam ibi facta est: peremptum est aliquid ibi quod erat, & non est. Nigredo mortua est in
capite albescentis senis, pulchritudo mortua est in corpore fessī & incurui senis, mortua sunt
uires in corpore languentis, mortua est statio in corpore ambulantis, mortua est ambulatio
in corpore stantis, mortua est ambulatio & statio in corpore iacentis, mortua est locutio in
lingua tacentis. Quicquid mutatur & est quod nō erat, uideo ibi quandā uitam in eo quod
est, & mortem in eo quod fuit: deniq̄ de mortuo cum dicitur, ubi est homo ille? respondet,
fuit. O ueritas quæ uere es: nam in omnibus actionibus & motibus nostris, & in omni prorsus
agitatione creaturæ duo tempora inuenio, præteritum & futurum: præsens quæro, nihil
stat: quod dixi iam non est, quod dicturus sum, nondum est: quod uiui, iam non est, quod
uicturus sum, nondū est. Præteritum & futurū inuenio in omni motu rerum: in ueritate quæ
manet, præteritū & futurū nō inuenio, sed solū præsens, & hoc incorruptibiliter, qđ in creatu-
ra nō est. Discute rerū mutationes, inuenies fuit & erit: cogita deum, inuenies est, ubi fuit &
erit, esse nō possit. Ut ergo & tu sis, transcede tēpus: sed quis transcendet uiribus suis? Leuet
illuc ille qui patri dixit: Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecū. Hoc itaq̄ promittens ne mo-
riamur in peccatis nostris, nihil aliud dñs Iesus Christus mihi uidetur his uerbis dixisse, ni-
si credideritis quia ego sum: prorsus nihil aliud mihi uidetur his uerbis dixisse q̄ hoc, nisi
credideritis quia deus ego sum, moriemini in peccatis uestris. Bene, deo gratias, quia dixit,
nisi credideritis, nō dixit, nisi ceperitis: quis em̄ hoc capiat? Aut uere quia ausus sum dicere, &
uisi estis intelligere, aliquid de tanta ineffabilitate cepistis: si ergo non capis, fides te libe-
rat: Ideo & dominus non ait, nisi ceperitis quia ego sum, sed quod poterant dixit: nisi credi-
deritis quia ego sum, moriemini in peccatis uestris. Et illi semper terrena sapiētes & semper
secundū carnē audientes & respōdentes: Quid ei dixerunt? Tu quis es? Nō enim cū dixi
sti, nisi credideritis quia ego sum, addidisti qđ esses: quis es ut credamus? Et ille: principiū.)
Ecce quod est esse principiū, mutari nō potest, principiū in se manet & innouat omnia: prin-
cipiū est, cui dictū est: Tu autē idē ipse es, & anni tui nō deficient. Principium ait, Qui & lo-
quor uobis.) Principiū me credite, ne moriamini in peccatis uestris, tanq̄ enim in eo quod
dixerunt: tu quis es? Nihil aliud dixerunt, q̄ quid te esse credimus. Respondit, principiū, id
est, principiū me credite. In Græco nāq̄ eloquio discernit, quod non potest in latino. Apud
Græcos em̄ scēminini generis est principiū, sicut apud nos lex generis scēminini est, q̄ apud
illos est masculini: sicut sapiētia & apud nos & apud illos generis scēminini est. Cōsuetudo
locutiōis ideo p̄ diuersas linguas uariat genera uocabulorū, q̄ in ipsis rebus nō inuenis se-
r 4 xum

xum. Non enim sapientia uere femina est, cum Christus sit dei sapientia, & Christus appel-
letur genere masculino, sapientia femino, cum ergo diceret Iudaei: Tu quis es? Ille qui scie-
bat esse ibi quosdam credituros, & inde dixisse, tu quis es? ut sciret quid illum credere deberet:
respondit, principium: non tanquam diceret principium sum, sed tanquam diceret, principium me cre-
dite. Quod in sermone Graeco, ut dixi, euidenter apparet, ubi feminini generis est princi-
pium: uelut si uellet dicere se esse ueritatem, & dicentibus: tu quis es? responderit, ueritatem,
cum uideretur ad id quod dictum est: tu quis es? respondere debuisset, ueritas, id est, ueritas
sum: sed altius respondit, cum uideret eos ita dixisse, tu quis es? ac si dicerent: quoniam abs-
te audiuimus, nisi credideritis quia ego sum, quid te esse credimus? Ad hoc respondit, prin-
cipium: tanquam diceret, principium me credite. Et addidit, qui & loquor uobis, id est, quia hu-
milis propter uos factus ad ista uerba descendit: nam si principium sicuti est, ita maneret apud
patrem, & non acciperet formam serui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crede-
rent, cum infirma corda intelligibile uerbum sine uoce sensibili audire non possint? Ergo, in-
quit, credite me esse principium, quia ut credatis non solum sum, sed & loquor uobis: sed de
hac re iam multum est loqui uobis: placeat itaque charitati uestra, ut quod restat, illo adiuuan-
te seruiamus crastino reddituri.

Ab eo quod dictum est: multa habeo de uobis loqui & iudicare, sed qui
misit me uerax est, usque ad id quod dictum est: Et non cognouerunt quia pa-
trem eius dicebat deum, Tractatus xxxix

VERBA domini nostri Iesu Christi quae habuit cum Iudaeis, ita moderans lo-
quelam suam, ut caeci non uiderent, & fideles oculos aperiret, quae hodie de san-
cto euangelio recitata sunt, ista sunt: Dicebant ergo Iudaei: tu quis es? Quia
dixerat supra dominus, nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis ue-
stris. Ad hoc ergo illi: Tu quis es? ueluti quarentes nosse in quem deberet credere, ne in suo
peccato moreretur. Respondit, dicentibus: tu quis es? Et ait: Principium qui & loquor uo-
bis. Si se dixit dominus esse principium, quari potest utrum & pater principium sit? Si enim
filius principium est qui habet patrem, quanto facilius intelligendus est deus pater esse prin-
cipium qui habet quidem filium cui pater sit, sed non habet de quo sit: filius enim patris est
filius, & pater utique filij pater est: sed deus de deo filius dicitur, lumen de lumine filius dicitur.
Pater dicitur lumen, sed non de lumine, pater dicitur deus, sed non de deo: si ergo deus de
deo, lumen de lumine principium est, quanto facilius intelligitur principium, lumen de quo
lumen, & deus de quo deus. Videtur itaque absurdum charissimi, ut filium dicamus princi-
pium, & patrem principium non dicamus, sed quid agemus? Nunquid duo erunt prin-
cipia? Cauendum est hoc dicere. Quid ergo? Et si pater principium, & filius principium, quo-
modo non duo principia? Quomodo dicimus patrem deum & filium deum, nec tamen dicimus
duos deos: nefas est enim dicere duos deos, nefas est dicere tres deos, & tamen quod pater est non
est filius, qui filius est non est pater: spiritus autem sanctus patris & filij spiritus, nec pater est
nec filius. Quamuis ergo, sicut aures catholicae sunt eruditae in gremio matris ecclesiae, nec ille
qui est pater sit filius, nec ille qui est filius sit pater, nec spiritus sanctus patris & filij sit, uel fi-
lius uel pater, tres deos tamen esse non dicimus, quamuis de singulis si quæratur, necesse est
de quocumque interrogati fuerimus, deum esse fateamur. Et absurda ista uidentur homini-
bus solita trahentibus ad insolita, uisibilia ad inuisibilia, creaturam comparantibus creato-
ri. Interrogant enim nos aliquando infideles & dicunt: patrem quem dicitis, deum dicitis: respon-
demus deum: filium quem dicitis, deum dicitis: respondemus deum: spiritum sanctum quem dicitis, deum
dicitis: respondemus deum: Ergo, inquit, pater & filius & spiritus sanctus tres sunt dii: respon-
demus, non. Turbantur, quia non illuminantur: cor clausum habet, quia clauem fidei non
habent. Nos ergo fratres fide praecedite, quae sanat oculos cordis nostri, quod intelligimus
sine obscuritate capiamus, quod non intelligimus, sine dubitatione credamus. A fudameto si
dei non recedamus, ut ad culmen perfectionis ueniamus: deus est pater, deus est filius, deus est spi-
ritus

Aritus sanctus: & tamen pater non est qui filius: nec filius est qui pater: nec spiritus sanctus pa-
tris & filij spiritus, aut pater est aut filius. Trinitas unus deus, trinitas una aeternitas, una po-
testas, una maiestas: tres personae, sed non tres dii. Nunc mihi calumniator respondeat: quid
ergo tres? Si enim tres ait, oportet dicat, quid tres? Respondeo. Pater & filius & spiritus san-
ctus. Ecce, inquit, tres dixisti: sed quid tres exprime, immo tu numera? Nam ego copleo tres,
cum dico pater & filius & spiritus sanctus. Id enim quod pater ad se est, deus est, quod ad fi-
lium est, pater est: quod filius ad seipsum, deus est, quod ad patrem est, filius est. Ista quae di-
co potestis de similitudinibus agnoscere quotidianis. Homo & alter homo, si ille sit pater, il-
le filius, quod homo est, ad seipsum est, quod pater est, ad filium est: & filius quod homo est ad
seipsum est, quod autem filius est, ad patrem est: pater enim nomen est dictum ad aliquid,
& filius ad aliquid: sed isti duo homines sunt. At uero pater deus ad aliquid est pater, id est,
ad filium: & filius deus ad aliquid est filius, id est, ad patrem: sed non quomodo illi duo ho-
mines sunt, sic isti duo dii. Quare hoc non ita est ibi? Quia illud aliud, hoc autem aliud est:
quia illa diuinitas est, haec humanitas. Est ibi aliquid ineffabile, quod uerbis explicari non
possit, ut & numerus sit, & numerus non sit: uidete enim si non quasi apparet numerus, pa-
ter & filius & spiritus sanctus trinitas: si tres, quid tres? Deficit numerus: ita deus nec recedit
a numero, nec capitur numero: quia tres sunt, tanquam est numerus: si quæris qui tres? Non est
numerus: unde dictum est: Magnus dominus deus noster & magna uirtus eius, & sapien-
tia eius non est numerus. Vbi cogitare coeperis, incipis numerare: ubi numeraueris, quid nu-
meraueris non potes respondere. Pater, pater est: filius, filius est: spiritus sanctus, spiritus sanctus
est. Quid sunt isti tres, pater & filius & spiritus sanctus, non tres dii? non: Non tres omnipotentes:
non. Non tres mundi creatores? non. Ergo omnipotens pater & omnipotens pater. Ergo & filius
non omnipotens: & filius omnipotens plane. Ergo spiritus sanctus non omnipotens: & ipse omni-
potens: tres ergo omnipotentes? Non, sed unus omnipotens. Hoc solum numerum insinuat quod
adiuicte sunt, non quod ad se sunt: quia enim deus pater ad se est deus simul cum filio & spiritu
sancto, non sunt tres dii: quia ad se est omnipotens simul cum filio & spiritu sancto, non sunt tres
omnipotentes. Quia uero non ad se est pater, sed ad filium, nec filius ad se est, sed ad patrem, nec
spiritus sanctus ad se, in eo quod dicitur spiritus patris & filij, non est: quid dicam tres, nisi patrem &
filium & spiritum sanctum unum deum, unum omnipotentem: ergo unum principium. Accipite ali-
quid de scripturis sanctis, unde hoc quod dicitur utrumque capiat. Postea quod dominus noster
Iesus Christus resurrexit, & cum uoluit ascendit in caelum, decem diebus illic impletis misit
inde spiritum sanctum: quo impleti qui aderant in conclaui una, omnium gentium linguis
coeperunt loqui, miraculo exterriti domini interfectores, compuncti doluerunt, dolentes mu-
tati sunt, mutati crediderunt, acceperunt corpori domini, id est, numero fidelium tria milia
hominum. Item alio facto quodam miraculo, acceperunt alia quinque milia, facta est plebs
una non pauca, in qua omnes accepto spiritu sancto quo amor spiritualis accensus est charitate
ipsa & seruire spiritus in unum redacti, coeperunt in ipsa societatis unitate uendere omnia quae
habebant, & precia ponere ad pedes apostolorum, ut distribueretur unicuique, prout cuique
opus erat: Et hoc de illis scriptura dicit, quod erat eis anima una & cor unum in deum. At-
tendite ergo fratres, & hic agnoscite mysterium trinitatis, quomodo dicamus & pater est &
filius est, & spiritus sanctus est: & tamen unus deus est. Ecce illi tot milia erant, & cor unum
erant: ecce tot milia erant, & una anima erat, sed ubi? In deo, & quanto magis ipse deus. Num
quid erro in uerbo quando dico duos homines duas animas, aut tres homines tres animas,
aut multos homines multas animas? Recte utique dico, accedant ad deum, & una anima est
omniū: si accedentes ad deum, multae animae per charitatem una anima est, & multa corda unum
cor: quod agit ipse fons charitatis in patre & filio: nonne ibi magis trinitas est unus deus? Inde
enim nobis charitas uenit de ipso spiritu sancto, sicut dicit Apostolus: Charitas dei diffusa est in cor-
dibus nostris per spiritum sanctum quod datus est nobis: si ergo charitas dei diffusa est in cordibus
nostris per spiritum sanctum quod datus est nobis, & multas animas facit una anima, & multa corda facit
unum

unum cor, quanto magis pater & filius & spūs sanctus, deus unus, lumen unū, unūq; principium. Audiamus ergo principium quod loquitur nobis: Multa, inquit, habeo loqui de uobis & iudicare. Meministis quod ait: Ego non iudico quēq; ecce modo dicit: Multa habeo de uobis loqui & iudicare: sed aliud est non iudico, aliud habeo iudicare: non iudico, dixit ad præsens: uenerat enim ut saluaret mundum, non ut iudicaret mundum. Quod autē dicit: Multa habeo de uobis loqui & iudicare, iudicium futurum dicit. Ideo enim ascendit, ut ueniat iudicare uiuos & mortuos: nemo iustius iudicabit, quā qui iniuste iudicatus est. Multa, inquit, habeo de uobis loqui & iudicare. Sed qui misit me uerax est. Videte quemadmodum patri det gloriam aequalis filius. Exemplum enim nobis præbet, & tanq; in cordibus nostris loquitur. O homo fidelis, si euangelium meum audis, dicit tibi dominus deus tuus: ubi ego in principio uerbum deus apud deum, aequalis patri, coæternus gignenti, do gloriam ei cuius sum filius, quomodo tu superbus es aduersus eum cuius seruus es? Multa habeo, inquit, de uobis loqui & iudicare, sed qui me misit uerax est: tanquā diceret ideo uerum iudico, quia filius ueracis ueritas sum. Pater uerax, filius ueritas, quid putamus esse amplius? Cogitemus si possumus quid est amplius, uerax an ueritas? De quibusdam queramus, pius homo an pietas: sed plus est ipsa pietas: pius enim à pietate, non pietas à pio: potest enim esse pietas, & si ille qui pius erat, factus est impius, ipse perdidit pietatem, pietati nihil abstulit. Quid item pulcher & pulchritudo? Plus est pulchritudo quā pulcher: pulchritudo enim facit pulchrum, non pulcher facit pulchritudinem. Castus & castitas: Castitas planè plus est quā castus: si enim castitas non esset, unde esset iste castus nō haberet: si autem noluerit esse castus, castitas integra perseverat. Si ergo plus pietas quā pius, plus pulchritudo quā pulcher, plus castitas quā castus, nunquid dicturi sumus plus ueritas quā uerax? Si hoc dixerimus, filium incipimus dicere patre maiore: ait enim apertissime ipse dominus: Ego sum uia & ueritas & uita. Ergo si filius ueritas, pater quid, nisi quod ait ipsa ueritas, qui me misit uerax est. Filius ueritas, pater uerax, quid plus sit quero, sed æqualitatem inuenio: uerax enim pater non ab ea ueritate uerax est cuius partem cepit, sed quam totam genuit. Video planius esse dicendum, & certe ne uos diu teneam, hodie hucusq; tractetur, cum finiero quod uolo dicere, adiuvante deo sermo claudatur. Hoc ideo dixi, ut intentos uos facerem. Omnis anima quoniam res est mutabilis, & quamuis magna creatura, tamen creatura est, quāuis corpore melior, tamē facta: omnis ergo anima quoniam mutabilis est, hoc est, modo credit, modo nō credit, modo uult, modo non uult, modo adultera est, modo casta, modo bona, modo mala, mutabilis est. Deus autem hoc est quod est, ideo proprium nomen sibi tenuit: Ego sum qui sum, hoc & filius, dicendo: Nisi credideritis quia ego sum. Ad hoc pertinet: & tu quis es? Principium. Deus igitur incommutabilis est, anima mutabilis: quādo capit anima ex deo unde sit bona, participando sit bona, quomodo tuus oculus participando uidet: nam lumine subtracto nō uidet, cuius particeps factus uidet, quia ergo anima participando sit bona, si mutata cepit esse mala, bonitas manet cuius erat particeps bona: bonitatis enim cuiusdā particeps facta est cum bona esset, q̄ mutata in peius, integra bonitas permanet. Si recedat anima & mala fiat, non minuitur bonitas: si reuertat & bona fiat, non crescit bonitas. Factus est oculus tuus particeps lucis huius & uidet: clausus est, hanc lucē nō minuit: apertus est, hanc lucē nō auxiit. Hac data similitudine fratres intelligite, quia si pia est anima, est pietas apud deū, cuius sit particeps anima: si casta anima, est castitas apud deum, cuius est particeps anima: si bona est anima, est bonitas apud deum cuius est particeps anima: si est uerax anima, est ueritas apud deū cuius est particeps anima: cuius particeps si nō fuerit anima, omnis homo mendax: si omnis homo mendax, nullus homo de suo est uerax. Pater autē uerax de suo est uerax, quia genuit ueritatem. Aliud est, uerax est homo iste qui iam percepit ueritatē: aliud est, uerax deus qui genuit ueritatē. Ecce quomodo uerax est deus, nō participando, sed generādo ueritatē. Video uos intellexisse & gaudeo: sufficiat uobis hodie, cætera quādo dño placuerit, sicut donauerit, exponemus.

Ab eo

Ab eo loco ubi dictum est: Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaueritis filiū hominis, usq; ad id quod dictū est: Hæc illo loquente, multi crediderunt in eū. Tract. XL.

De sancto euangelio secundū Ioannē quod gestare nos uidetis in manibus, iam multa audiuit charitas uestra, quæ deo donante sicut potuimus disputauiamus, cōmendantes uobis maxime istum euangelistam de domini diuinitate, secundum quam æqualis est patri filius unicus dei, loqui elegisse, & propterea aquilæ comparatū: nulla quippe auis uolare altius perhibetur. Proinde quæ ex ordine subsequuntur, sicut ea dñs tractare donauerit, intentissime audite. Locuti sumus uobis de præcedenti lectione inlinuantes, quomodo intelligat pater uerax, filius ueritas. Cum autem dixisset dñs Iesus, uerax est qui me misit. Nō intellexerūt Iudæi quod de patre illis diceret. Et ait illis: quoniam cum legeretur audistis. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Quid est hoc? Nihil enim aliud uidetur dixisse, nisi eos post passionem suam cognituros quis esset. Proculdubio ergo uidebat ibi aliquos quos ipse nouerat, quos ipse cum cæteris sanctis suis ante cōstitutionem mundi præsciendo elegerat, post passionem suam esse credituros. Ipsi sunt illi quos assidue cōmendauimus, & ad imitationem cum magna exhortatione proponimus: misso enim desuper spiritu sancto post domini passionem, & resurrectionem, & ascensionem, cum miracula fierent in eius nomine, quem tanq; mortuum persequentes Iudæi contempserant, compuncti sunt corde: & qui seuentes occiderunt, mutati crediderunt: & quem sanguinem seuiendo fuderunt, credendo biberunt illa tria milia, & illa quinque milia Iudæorum, quos ibi uidebat quando dicebat: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum: tanq; dicens: differo cognitionem uestram, ut impleam passionē meam. Ordine uerso cognoscetis qui sum, non quia omnes tunc erant credituri ex his audiebāt, id est, post passionem domininam paulopost dicit: Hæc eo loquente, multi crediderunt in eum: & nondum exaltatus erat filius hominis. Exaltationem quippe diem passionis, non glorificationis, crucis, non cœli, quia & ibi exaltatus est, quando pependit in ligno, sed illa exaltatio humiliatio fuit: Tunc enim factus est obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Hoc oportebat impleri per eorum manus, qui postea fuerant credituri, quibus dixit: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Quare hoc, nisi ut nemo desperaret in quocūq; scelere male sibi conscius, quando uidebat eis donari homicidium qui occiderant Christum? Hos ergo in illa turba agnoscens dominus dixit: Cum exaltaueritis filiū hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Iam nostis quid sit sum, nec assidue repetendū est, ne pariat res tanta fastidium. Recolite illud: Ego sum qui sum, & qui est misit me, & agnoscetis quid dictum sit, tunc scietis quia ego sum: sed & pater est, & spiritus sanctus est, ad ipsum esse p̄tinet tota trinitas. Sed quia dñs sicut filius loquebat, ne forte in eo quod dixit, tūc cognoscetis quia ego sum, subintraret error Sabellianorū, hoc est, patri passionorū, quæ uobis errorē cōmendauī nō tenendū, sed cauendū, eorū scilicet q̄ dixerūt: Ipse est pater, ipse est filius, duo sunt nomina, sed res una: propter istū ergo cauendū errorē cū dixisset dñs, tūc cognoscetis quia ego sum, ne ipse intelligeret pater, cōtinuo subiūxit: Et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Iam gaudere cœperat Sabellianus, erroris sui occasione cōperta: statim ut se tanq; in obscuro extulit, sequētis sententiæ luce cōfusus est. Puta ueras eū esse patrem, quia dixit ego sum: audi quia filius est, à meipso facio nihil. Quid est, à meipso facio nihil? A meipso nō sum: filius enim de patre est deus: pater autē non est de filio deus: filius est deus de deo, pater autē deus, sed nō de deo: filius est lumen de lumine, pater autē lumen, sed non de lumine: filius est, sed est de quo est: pater autē est, sed non est, de quo est. Quod ergo addidit: sicut docuit me pater, hæc loquor, nemini uestrū obrepat cogitatio carnalis fratres mei: nō enim potest hūana infirmitas cogitare nisi quod cōsueuit facere uel audire. Nolite ergo uobis q̄si duos hoīes ante oculos ponere, unū patrē, alterū filiū, & loquētē patrē ad filiū, sicut facis quādo uerba aliq̄ dicis filio tuo, monēs eū & instruens eū quomodo loquatur

quatur, ut quaecumque audiuit à te commendat memoria: cum commendauerit memoria, profert & lingua, distinguat personas, inferat auribus alienis quod percepit in suis. Nolite ita cogitare, ne in corde uestro idola fabricetis, & humanam formam, humanorum linamenta membrorum, figuram carnis humanae, sensus istos conspicuos, staturam motusque corporis, linguarum officium, distinctiones sonorum: Nolite in illa trinitate cogitare, nisi quod pertinet ad formam serui quam accepit unigenitus filius, cum uerbum caro factum est ut habitaret in nobis, ibi non te prohibeo humana infirmitas cogitare quod nosti, immo etiam compello. Si fides in te uera est, talem Christum cogita, sed ex Maria uirgine, non de deo patre. Tale cogita, infans fuit, creuit ut homo, ambulauit ut homo, esuriuit, sitiuit ut homo, dormiuit ut homo, passus postremo ut homo, suspensus in ligno, occisus, sepultus ut homo, in eadem forma re surrexit, in eadem forma ante oculos discipulorum ascendit in caelum, in eadem forma uenturus est ad iudicium, angelorum enim uox est in euangelio expressa: Sic ueniet quomodo cum uidetis euntem in caelum. Quando ergo de forma serui cogitas in Christo, humanam effigiem cogita, si est in te fides: quando autem cogitas: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, pereat de corde tuo omnis humana figuratio, pellat de cogitationibus tuis quicquid sine corporeo terminatur, quicquid loci spacio continetur, uel quantalibet mole diffunditur, de corde tuo figmentum tale dispercat. Cogita, si potes, pulchritudinem sapientiae, occurrat tibi pulchritudo iustitiae: Forma est: Statura est: Color est: Nihil horum est, & tamen est: nam si non esset, non amaret, nec merito laudaretur, nec amata, nec laudata corde moribusque teneretur. Nunc uero fiunt homines sapientes, unde fieret nisi esset sapientia: Porro autem o homo, si sapientiam tuam uidere carnis oculis non potes, nec tali imaginatione cogitare qualia corporalia cogitantur, sapientia dei audes ingerere humanam corporis formam: Quid ergo dicimus fratres? Quomodo locutus est pater filio? Quomodo filius ait, sicut docuit me pater, haec loquor: Locutus est illi, quando docuit pater filium uerba fecit, quomodo tu quando doces filium tuum uerba facis: Quomodo facis uerba uerbo? Quae uerba multa fierent unico uerbo: Verbum enim patris aurem habuit ad os patris: Carnalia sunt ista, pereant de cordibus uestris. Hoc enim dico, ecce si intellexistis quod ego dixi, ego certe locutus sum, & mea uerba sonauerunt, sonisque aures pepulerunt, & per sensus auditus uestri ad cor sententiam perduxerunt. Si intellexistis, facite aliquem audisse latinam linguam hominem: tantummodo audisse, nec tamen intellexisse quod dixi: quantum ad strepitum emissum ex ore meo, sic eius ille particeps factus est qui non intellexit, quomodo & uos. Cum sonum audiuit, eadem syllabarum aures eius percusserunt, sed in corde ipsius nihil genuerunt. Quare? Quia non intellexit. Vos autem si intellexistis, unde intellexistis? Ego ad aurem sonui, nunquid ego in cor lumen accendi? Proculdubio si uerum est quod dixi, & hoc uerbum non solum audistis, uerum etiam intellexistis, duae res ibi factae sunt, discernite illas, auditus & intellectus. Auditus per me factus est, intellectus per quem? Ego ad aurem dixi ut audiretis, ad cor uestrum quis dixit ut intelligeretis? Sine dubio aliquis & ad cor uestrum aliquid dixit: ut non solum strepitus iste uerborum percuteret aurem uestram, sed etiam in cor uestrum aliquid descenderet ueritatis. Dixit aliquis & ad cor uestrum, sed non eum uidetis: si intellexistis fratres, dictum est & cordi uestro: Munus dei est intelligentia. Quis hoc dixit in corde uestro si intellexistis? Cui dicit psalmus: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Verbi gratia, episcopus locutus est, Quid locutus est aliquis ait? Respondes quid locutus sit, addis, uerum dixit. Tunc alius qui non intellexit, quid dixit, inquit? Aut quid est quod laudas? Ambo me audierunt, ambobus ego dixi, sed uni ipsorum deus dixit. Si parua magnis comparare conceditur, quomodo nos ad eum quid sumus? Tamen nescio quid incorporaliter & spiritaliter facit in nobis deus, quod nec sonus est qui aurem percutiat, nec color qui oculis discernatur, nec odor est qui naribus capiatur, nec sapor qui faucibus iudicetur, nec durum, nec molle quod tangendo sentiat, tamen aliquid est quod sentire facile est, explicare impossibile est. Si ergo deus, ut dicere coeperam, loquitur in cordibus nostris sine sono, quomodo

A quomodo loquitur filio suo? Sic ergo fratres, sic cogitate quantum potestis, ut dixi, licet parua magnis modo aliquo comparare, sic cogitate, Incorporaliter pater locutus est filio, quia incorporaliter pater genuit filium, nec enim sic docuit quasi indoctum genuerit, sed hoc est enim docuisse, quod est scientem genuisse, & hoc est docuit me pater, quod est scientem me genuit pater. Si enim quod pauci intelligunt, simplex est natura ueritatis, hoc est filio esse quod nosse. Ab illo ergo habet ut nouerit, à quo habet ut sit, non ut prius ab illo esset, & ab illo postea nosset, sed quemadmodum illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset, quia simplici, ut dictum est, naturae ueritatis esse & nosse non est aliud atque aliud, sed hoc ipsum. Dixit ergo ista iudeis, & addidit, Et qui me misit mecum est: id est hoc & ante dixerat, sed rem magnam assidue commemorat, misit me & mecum est. Si ergo tecum est o domine, non unus ab alio missus est, sed ambo uenistis: & tamen cum ambo simul sint, unus missus est, alter misit. Quomodo missio incarnatio est, & ipsa incarnatio filij tantum est, & non patris: misit itaque pater filium, sed non recessit à filio, non enim quod misit filium, non ibi erat pater: ubi enim non est qui fecit omnia, ubi non est & qui dixit, Coelum & terram ego impleo? Sed forte pater ubique est, & filius non ubique est: Hieronimus. Euangelista audi, In hoc mundo erat, & mundus per eum factus est: ergo, inquit, qui misit me, cuius autoritate tanquam paterna incarnatus sum, mecum est, non me reliquit. Quare non me reliquit?

Et non me reliquit, inquit, solus, quia ego quae placita sunt ei facio semper. Ipsa est aequalitas semper, non ex quodam initio & deinceps, sed sine initio, sine fine: dei enim generatio non habet initium temporis, quia per genitum facta sunt tempora. Haec illo loquente, multi crediderunt in eum. Utinam & me loquente multi qui aliud sapiebant intelligant, & credant in eum. Quidam enim fortasse sunt in ista multitudo Ariani, non audeo suspicari esse Sabellianos, qui ipsum patrem dicunt esse qui filius est. Haeresis quippe ista nimis antiqua est, & paulatim euiscerata: Ariarum autem adhuc uidetur habere aliquam motionem quasi cadaueris putrescentis, aut certe ut multum quasi hominis anima egentis, oportet inde reliquos liberari, sicut inde multi liberati sunt. Et quid ista ciuitas eos non habebat, sed posteaque multi peregrini adueniunt, nonnulli & ipsi uenerunt. Ecce haec domino loquente, multi iudei crediderunt in eum, ecce & me loquente Ariani credant, non in me, sed mecum in eo. Dicebat ergo dominus ad eos qui crediderant in eum iudeos, Si uos maueritis in uerbo meo: ideo maueritis, quia initiati estis, quia & ibi esse coepistis: si maueritis, hoc est, in fide quae in uobis esse creditibus coepit, quod peruenistis. Vide quale initium, quod perducit. Amasti fundamentum, culmen attende, & ex ista humilitate aliam celsitudinem quare. Fides enim humilitatem habet, cognitio & immortalitas & aternitas non habet humilitatem, sed celsitudinem, erectionem & nullam defectionem, aternam stabilitatem, nullam ab inimico expugnationem, nullam deficienti timorem. Magnum est quod incipit à fide, sed contemnitur fundamentum: solet etiam in aedificio ab imperitis contemni, fossa sit grandis, lapides quoquo modo passim mittuntur, nulla ibi expolitio, nulla pulchritudo apparet, quomodo nec in arboris radice apparet aliqua pulchritudo, totum tamen quicquid te delectat in arbore, de radice surrexit. Si uides radicem & non delectaris, uides arborem & miraris. Stulte quid miraris, inde surrexit quo non delectaris. Parum aliquid uidetur fides credentium, non habes stateram unde appendas. Audi ergo quod perueniat, & uide quanta sit: sicut & ipse dominus in alio loco dicit, Si habueritis fidem sicut granum sinapis: Matth. 17. quid humiliter, quid uehementius, quid minutius, quid feruentius? Ergo & uos ait, Si maueritis in uerbo meo in quo credidistis, quod perducimini? Vere discipuli mei eritis. Et quid nobis prodest? Et cognoscetis ueritatem. Quid promittit credentibus fratres? Et cognoscetis ueritatem. Quid enim non illam cognouerant, quando dominus loquebatur? Si non cognouerant, quomodo crediderunt? Non quia cognouerunt crediderunt, sed ut cognosceret crediderunt: credimus enim ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus: quod enim cognouerimus, nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod non uides? Fides ergo est quod non uides credere, ueritas quod credidisti ut uideas, sicut ipse quodam loco ait, Ideo dominus prius ad faciendam fidem ambulauit in terra. Homo

erat, humilis factus est, ab omnibus uidebatur, nec ab omnibus cognoscebatur, à multis reprobabatur, à turba occidebatur, à paucis dolebat, sed tamen nec ab eis à quibus dolebat, nondum sicut erat cognoscebatur. Totum hoc quasi initium est liniametorum fidei & structuræ futuræ. Quod dñs ipse attendens quodam loco ait, Qui diligit me, mādāta mea custodit, & qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligā eum, & ostendā me ipsum illi: quē qui audiebant, utiq; iam uidebant, eis tamen si diligebant, uidēdum esse promittebat: sic & hic cognoscetis ueritatem. Quid enim, quod dixisti, nō est ueritas? Veritas est, sed adhuc creditur, nondū uidetur: si maneat in eo quod creditur, peruenitur ad id quod uideatur. Inde Ioannes ipse sanctus euāgelista in epistola sua, Dilectissimi, inquit, fili j dei sumus, sed nondū apparuit quid erimus: iam sumus, & aliquid erimus, quid plus erimus q̄ sumus? Audi, nondū apparuit quid erimus, scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus. Vnde: quoniā uidebimus eum sicuti est, magna promissio, sed merces est fidei: quāris mercedem, opus præcedat: si credis, mercedem exige fidei: si autē non credis, fidei mercedem qua fronte quāris? Si ergo manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei eritis, ut contemplerini ipsam ueritatem sicuti est, non per uerba sonantia, sed per lucem splēdentem, cum signauerit nos, quod legitur in psalmo, Signatum est super nos lumen uultus tui dñe. Moneta dei sumus, nummus à thesauro, aberrauimus errore, detritū est quod in nobis fuerat impressum, uenit qui reformat, quia ipse formauerat. Quārit & ipse nummū suū, sicut Cesar nummū suū: ideo ait, Reddite Cafari quæ Cafaris sunt, & deo quæ dei sunt: Cafari nummos, deo uos ipsos: tunc ergo exprimitur ueritas in nobis. Quid dicā charitati uestre? O si cor esset quālitercunq; suspirans in illam ineffabilem gloriam, o si peregrinationem nostram in gemitu sentiremus, & seculum non amaremus, & ad eum qui nos uocauit, pia mente perpetuo pulsaremus. Desideriū sinu cordis est, capiemus, si desiderium quantū possumus extēdamus. Hoc nobiscum agit scriptura diuina, hoc cōgregatio populorū, hoc celebratio sacramentorum, hoc baptisumus sanctus, hoc cantica laudis dei, hoc ipsa nostra disputatio, ut hoc desiderium non solum seminetur & germinet, uerumetiā in modū tantæ capacitatis augeatur, ut idoneum sit sumere quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit. Sed amate meū, non amat multū nummū, qui amat deum. Et ego palpaui infirmitatem, non ausus sum dicere, non amat nummū, sed nō multum amat nummum, quasi amandus sit nummus, sed nō multum. O si deum digne amemus, nummos omnino nō amabimus. Erit tibi nummus instrumentū peregrinationis, nō irritamentum cupiditatis, quo utaris ad necessitatem, nō quo fruaris ad delectationē. Deum ama si aliquid in te egit, quod audisse te laudas. Vtere mundo, non te capiat mundus quō intraſti, iter agis, exiturus uenisti, non remāsurus. Iter agis, stabulū est hac uita, utere nummo, quomodo uiator in stabulo utitur mensa, calice, urceo, lectulo, dimissurus nō permāsurus. Si tales fueritis, erigite cor si potestis & audite me, si tales fueritis, ad eius promissa uenietis: non enim multum est ad uos, quia magna est manus eius qui uos uocauit: uocauit, inuocetur, dicatur illi, Vocasti nos, uocamus te: ecce audiūmus uocantem, audi te inuocantes. Perduc quōd promissiſti, perſice quod inchoaſti, noli deferere munera tua, noli deferere agrum tuum, germina tua intrent in horreum tuum. Abundant tempestates in mundo, sed maior est qui fecit mundum: abundant tentationes, sed non deficit qui in illo spem ponit in quo defectus nullus est. Ad hoc hortatus sum ista fratres, quia libertas de qua loquitur dominus noster Iesus Christus, non huius temporis est: uidete quid adiunxit, Vere discipuli mei eritis, & cognoscetis ueritatem, Et ueritas liberabit uos. Quid est, liberabit uos? Liberos uos faciet. Denique Iudæi carnales, & secundum carnem ambulantes, non hi qui crediderant, sed in illa turba qui non crediderant, iniuriam sibi factam putauerunt, quia dixit eis, Veritas liberabit uos: indignati sunt seruos se esse significatos. Et uere serui erant, & exponit illis quæ sit seruitus, & quæ sit futura libertas quam ipse promittit. Sed de hac libertate & de illa seruitute, nimis longum est, ut hodie disputemus.

A Ab eo quod ait, Dicebat autem Iesus ad eos qui crediderant, usque ad id quod dictum est, Si ergo uos filius liberauerit, uere liberi eritis. Tractatus XLI.

Q V O D lectionem pristinam sequitur, & de sancto euangelio hodie nobis recitatum est, tunc distuli dicere, quoniam multum iam dixeram, & de libertate in qua nos uocauit gratia saluatoris, non prætereunter neque negligenter fuerat differēdum: hinc hodie domino adiuuante statuimus loqui uobis. Quibus enim loquebatur dominus Iesus Christus, Iudæi erant, ex magna quidē parte inimici, sed etiam amici ex quadam parte iam facti & futuri: nam quosdam ibi uidebat, sicuti iam diximus, qui post passionem fuerant credituri, hos intuens dixerat, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Erant ibi etiam qui hac loquente illo continuo crediderunt, ipsis locutus est quod audiūmus hodie. Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderant ei Iudæos, Si manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei eritis. Manendo eritis: quia enim nunc credentes estis, manendo uidentes eritis: ideo sequitur, & cognoscetis ueritatem. Veritas incommutabilis est, ueritas panis est, mentes reficit, nec deficit, mutat uescientem, non ipsa in uescēte mutatur. Ipsa est ueritas uerbum dei, deus apud deum unigenitus filius: hac enim ueritas carne induta est propter nos, ut de Maria uirgine nasceretur, & impleret prophetia, Veritas de terra orta est. Hac ergo ueritas cum Iudæis loqueretur, latebat in carne, latebat autem non ut negaretur, sed ut differretur, differretur ut in carne pateretur, in carne autem pateretur, ut caro peccati redimeretur. Stans itaq; conspicuus secundū infirmitatem carnis dominus noster Iesus Christus, & secundum maiestatem diuinitatis occultus, dixit ad eos qui ei cum hac loqueretur crediderant, Si manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei eritis: Qui enim perseuerauerit usq; in finē, hic saluus erit: & cognoscetis ueritatem quæ modo uos latet & loquitur uobis. Et ueritas liberabit uos. Hoc uerbum dominus ad libertatē posuit, liberabit uos: nihil est enim aliud proprie liberat, nisi liberum facit, quomodo saluat, nihil est aliud q̄ saluum facit, quomodo sanat nihil est aliud q̄ sanum facit, dicit, nihil est aliud q̄ diuitem facit: sic liberat, nihil est aliud q̄ liberum facit. Hoc in uerbo græco planius est, nam in latina cōsuetudine plerunq; dicimus hominem liberari, quod ad libertatem non pertinet, sed tantum ad salutem: sicut quisq; dicitur liberari ab infirmitate, uisitate dicitur, non tamen proprie. Sic autem posuit dominus hoc uerbum, ut diceret, Et ueritas liberabit uos, ut in græca lingua nemo dubitet eum de libertate dixisse. Denique & Iudæi sic intellexerunt & responderunt ei, non illi qui iam crediderant, sed illi qui in turba erant nondum credentes. Responderunt ei, Semen Abraæ sumus, & nemini seruiuius unquam, quomodo tu dicis, liberi eritis? Non autem dixerat dominus, liberi eritis, sed ueritas liberabit uos. In quo tamen uerbo illi, quia sicut dixi patet in græco, non intellexerunt nisi libertatem, & extulerunt se q̄ semen essent Abraæ, & dixerunt, semen Abraæ sumus, & nemini seruiuius unquam, quomodo tu dicis, liberi eritis? O pellis inflata, non est ista magnitudo, sed tumor. Et hoc ipsum secundum huius temporis libertatem quomodo uerum dixistis, nemini seruiuius unquam? Ioseph non est uenundatus? Prophetæ sancti in captiuitatem non sunt ducti? Deinde nōne ipse ille est populus qui in Ægypto lateres faciebat, & regibus duris, non saltem in auro & argento, sed in luto seruebat? Si nemini seruistis unquam, o ingrati, quid est quod assidue uobis imputat deus, q̄ uos de domo seruitutis liberauit? An forte patres uestri seruierunt, uos autē qui loquimini, nemini unquam seruistis? Quomodo ergo soluebatis iam tributa Romanis? Vnde & ipsi ueritati laqueum quasi captionis proposuistis, ut diceretis, Licet reddere tributum Cafari, ut si dixisset, licet, teneretis eum quasi male optasset libertati seminis Abraæ: si autem diceret, non licet, calumniaremini apud reges terræ, q̄ prohiberet regibus tributa persolui. Merito prolato nummo uicti estis, & captioni uestre uos ipsi estis respondere cōpuli: ibi enim uobis dictum est, Reddite Cafari quæ Cafaris sunt, & deo quæ dei sunt: cum uos ipsi respondissetis, q̄ nummus haberet imaginem Cafaris: quia sicut quærit Cesar in nummo imaginem suam, sic

deus quærit in homine suam: hæc ergo respōdit Iudæis, Mouet enim me fratres, hominum uana superbia, qui etiam de ipsa quam carnaliter intelligebant, sua libertate mentiti sunt dicentes, Nemini seruiuimus unquam. Dominus autem quid eis responderit, hoc potius & intētius audiamus, ne & nos ipsi serui inueniamur. Respōdit enim eis Iesus, Amen amen dico uobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus est, sed utinam hominis & non peccati. Quis non sub his uerbis contremiscat? Præstet nobis dominus noster Iesus Christus, id est, & mihi & uobis, ut pro sententia loquar de hac libertate appetenda, & de illa seruitute uitanda. Amen amen dico uobis, ueritas dicit: & quale est domini dei nostri dicere, Amen amen dico uobis. Multum commendat quod ita pronunciat, quodammodo si dici fas est, iuratio eius est, amen amen dico uobis. Amen quippe interpretatur uerum: & tamen non est interpretatum, cum potuisset dici, uerum dico uobis. Nec Græcus hoc interpretatus ausus est facere, nec Latinus: nā hoc uerbum quod est amen, nec Græcus est nec latinum, sed Hebræum: sic mansit, non est interpretatum, ut honorē haberet uelamentum secreti, non ut esset negatū, sed ne uilesceret nudatum: nec semel tamen, sed bis à domino dictum est, amen amen dico uobis. Iam quantum hoc commendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Quid est ergo commendatum? Verum uerum dico uobis, ueritas dicit. Quæ utiq; & si non diceret, uerum dico, mentiri omnino non posset. Tamen commendat, tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat, intentos facit, contemni non uult. Quid dicit? Amen amen dico uobis, quia omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. O miserabilis seruitus. Plerunq; homines cum dominos malos patiuntur, uenales se petunt, non quærentes dominum non habere, sed saltem mutare: seruus peccati quid faciat? Quem interpellat? Apud quem se uenalem petat? Deinde seruus hominis aliquando sui domini duris imperijs fatigatus, fugiendo requiescit: seruus peccati quod fugit? secū se trahit quocunq; fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia, non est quod eat, sequitur se, imò nō recedit à se: peccatum enim quod facit intus est. Fecit peccatum, ut aliquam corporalem caperet uoluptatem, uoluptas transit, peccatū manet, præterit quod delectabat, remansit quod pungat. mala seruitus. Aliquando fugiunt homines ad ecclesiam, & plerunq; eos patimur quantū indisciplinatos, nolentes carere diuinis qui nolunt carere peccatis. Aliquando etiam illicito iugo & improbo subiecti fugiunt ad ecclesiā, quia retinētur ingenui ad seruitutem, & interpellatur episcopus, & nisi curet operam impedere ne ingenuitas opprimatur, immisericors deputatur. Ad Christum omnes fugiamus, contra peccatum deum liberatorem interpellamus: uenales nos petamus, ut eius sanguine redimamur: dicit enim dominus, Gratis uenundati estis, & sine argēto redimemini: sine precio, scilicet uestro, quia meo. Hoc dominus dicit, ipse enim precū dedit, non argentum, sed sanguinem suum: nam nos & serui & egeni remanseramus. Liberat ergo ab hac seruitute solus dominus: qui illam non habuit, ipse de illa liberat, solus enim in hac carne uenit sine peccato: nā quos uidetis in manibus matrum paruulos ferri, nondum ambulant, & iam sunt compediti, traxerunt enim de Adam quod soluatur à Christo. Pertinet etiam ad ipsos cum baptizantur ista gratia quā dominus pollicetur, quia de peccato solus liberare potest, qui uenit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato: audistis enim cum Apostolus legeretur, Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanq; deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, id est, tanquam uos Christus obsecret, quid? reconciliamini deo. Si exhortatur & obsecrat Apostolus ut reconciliemur deo, inimici eramus deo: nemo enim reconciliatur nisi ex inimicitijs: inimicos autē nos non natura, sed peccata fecerunt. Vnde inimici illius, inde serui peccati. Non habet deus liberos inimicos, necesse est serui sint: & serui remanebunt, nisi ab illo liberentur, cui peccatō inimici esse uoluerunt. Obsecramus ergo, inquit, pro Christo, recōciliamini deo. Quomodo autem reconciliamur, nisi soluatur quod inter nos & ipsum separat? ait enim propheta, Non grauauit aurem ne audiat, sed peccata uestra separant inter uos & deum: quia ergo non reconciliamur nisi ablato quod in medio est, & posito quod in medio sit. Est enim medium separans,

De his qui fugiunt
ad ecclesiam

per solū dñm liberamini
a seruitute peccati.

Esaiæ 52

2. Cor. 5

Esaiæ 59

Arans, sed contrā est mediator reconcilians: medium separans est peccatum, mediator reconcilians est dominus Iesus Christus, unus enim deus, & unus mediator dei, & hominum homo Christus Iesus. Vt ergo tollatur materia separans quod est peccatum, uenit ille mediator, & factus est sacrificium sacerdos ipse. Et quia sacrificium factus est pro peccato, offerens seipsum in holocaustum in cruce passionis suæ: sequitur Apostolus & dicit, cum dixisset, obsecramus pro Christo reconciliamini deo, quasi diceremus, quomodo poterimus reconciliari? Eum, inquit, id est, ipsum Christum, qui nō nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus iustitia dei in ipso. eum ipsum, inquit, Christum deum, qui non nouerat peccatum. Venit enim in carne, hoc est, in similitudine carnis peccati, nō tamen in carne peccati, nō habens ullum omnino peccatum, & ideo factus est uerum sacrificium pro peccato, quia nullum habebat ipse peccatum. Sed forte de sensu meo dixi, quia peccatū sacrificium est pro peccato, qui legerunt agnoscant, qui non legerunt, non sint pigri, non sint, inquam, pigri ad legendum, ut ueraces sint ad intelligendum. Cū de sacrificijs enim præciperet deus offerendis pro peccato, in quibus sacrificijs non erat expiatio peccatorum, sed umbra futurorum, eadem ipsa sacrificia, easdē ipsas hostias, easdem ipsas uictimas, eadē ipsa animalia quæ admovebantur mactanda pro peccatis, in quorum sanguine sanguis ille figurabatur, peccata lex appellat, usque adeo ut in quibusdā locis scriptū sit ita, ut sacerdotes immolaturi ponerent manus suas super caput peccati, id est, super caput uictimæ immolandæ pro peccato. Tale ergo peccatum, id est, sacrificium pro peccato, factus est dominus noster Iesus Christus, qui non nouerat peccatum, merito liberat ab hac seruitute peccati, ille qui dicit in psalmis, Factus sum tanq; homo sine adiutorio, inter mortuos liber: solus enim liber, quia non habebat peccatum: ipse enim dicit in euangelio, Ecce uenit princeps huius mundi, diabolum significans uenturum in Iudæis persecutoribus: ecce, inquit, uenit, & in me nihil inueniet. Non quomodo in eis quos occidit etiam iustos, inuenit quaecunq; peccatum, in me nihil inueniet: & tanq; ei diceretur, si nihil in te inueniet, quare te occider? subiecit & ait, Sed ut sciant omnes quia uoluntatem patris mei facio: surgite eamus hinc. Non, inquit, mortē mei peccati necessitate persoluo, sed in eo q; morior uoluntatem patris mei facio, plusq; ibi facio q; patior, quia si nollem, nec passus essem: habes illum alio loco dicentem, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumēdi eam: ecce uere inter mortuos liber. Cum ergo omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, quæ sit spes nobis libertatis audite. Seruus autē, inquit, non manet in domo in æternum. Ecclesia est domus, seruus peccator est, intrant multi in ecclesiā peccatores: nō ergo dixit, seruus nō est in domo, sed nō manet in domo in æternū: si ergo nullus ibi seruus erit, quis ibi erit? Cū enim rex iustus sederit in throno, sicut scriptura loquitur, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Multum nos terruit o fratres mei dicendo, seruus nō manet in domo in æternum: adiungit autem & dicit, Filius autē manet in æternum. Ergo solus in domo sua erit Christus, nullus illi populus cohærebit: cui hæret caput, si non erit corpus? An forte totum hoc filius, caput & corpus: nō enim sine causa, & terruit, & spem dedit. Terruit, ne peccatum amaremus: spem dedit, ne de peccati solutione diffideremus. Omnis, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autē nō manet in domo in æternum. Quæ ergo nobis spes est, qui non sumus sine peccato? audi spem tuam, filius manet in æternum. Si ergo filius uos liberauerit, tunc uere liberi eritis. Hæc spes nostra est fratres, ut à libero liberemur, & liberando seruos nos faciat: serui enim eramus cupiditatis, liberati serui efficiunt charitatis: hoc & Apostolus dicit, Vos autē fratres in libertatem uocati estis, tanq; tum ne libertatem in occasione carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem: non ergo dicat Christianus, Liber sum, in libertatem uocatus sum: seruus eram, sed redemptus sum, & ipsa redemptione liber effectus sum, faciam quod uolo, nemo me prohibeat à uoluntate mea si liber sum: sed si ista uoluntate peccatum facis, seruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandū, sed utere ad non peccandū: erit enim uoluntas tua libera, si fuerit

als. iudicandum

Psalm. 87

Ioan. 14

1. Thim. 10

Proverb. 20

Gal. 5

s 3 pia:

no debemus abuti libertate
te christiana.

Rom. 6 pia:eris liber, si fueris seruus, liber peccati, seruus iustitiæ, dicite Apostolo, Cum serui essetis
 peccati, liberi eratis iustitiæ: nunc autem liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fru-
 ctum uestrum in sanctificatione, finem uero uitam æternam. Hoc conemur ut id agamus,
 prima libertas est carere criminibus. Intēdite fratres mei, intēdite, ne forte possim perducere
 uobis ad sensum, & qualis modo sit, & qualis futura sit ista libertas. Quēlibet ualde iustum
 discutias in hac uita, quamuis iam sit dignus iusti uocabulo, nō est tamen sine peccato: audi
 2. Ioan. 1 ipsum sanctum Ioannem, cuius & hoc euangelium est, in epistola sua dicentem, Si dixerim
 mus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est.
 Solus hoc dicere potuit in mortuis liber, de solo dici potuit qui non nouerat peccatum, de
 solo dici potuit, & enim expertus est omnia secundum similitudinem sine peccato: solus di-
 10. Ioan. 14 cere potuit, Ecce ueniet princeps mundi, & in me nihil inueniet: quemcunq; aliū licet iustum
 discussis, non omnimodo est sine peccato. Nec qualis erat Iob, cui dñs tale testimonium
 perhibebat ut diabolus inuideret, & postulare tentandum, tentans superaretur ut ille pro-
 baretur: ideo autē ille probatus est, non quia latebat deum coronandus, sed ut innotesceret
 10. Iob 25 hominibus imitandus: etiam ipse Iob quid dicit, Quis enim mundus? nec infans, cuius est
 unius diei uita super terram. Sed planē multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur
 sine crimine: nulla enim querela iusta est de his in rebus humanis qui non habent crimen:
 crimen autē est peccatum graue, accusatione & damnatione dignissimum. Non ergo deus
 quædā peccata damnat, quædam iustificat & laudat: nulla laudat, sed odit omnia. Quomo-
 do odit medicus agritudinem agroti, & id agit curādo ut agritudo pellatur, ager leuetur:
 sic deus gratia sua hoc in nobis agit, ut peccatum cōsumatur, homo liberetur. Sed quando
 consumitur, inquit, si minuitur, quare non consumitur, minuitur autē in uita proficiētium,
 quod in uita consumitur perfectōrū: prima est ergo libertas, carere criminibus: ideo & apo-
 stolus Paulus quando elegit ordinādos uel presbyteros uel diaconos, & quicunq; ordinan-
 dus est ad præposituram ecclesiæ: non ait, si quis sine peccato est, hoc enim si diceret, omnis
 1. Timoth. 3 homo reprobaretur, nullus ordinaretur: sed ait, Si quis sine crimine est, sicut est homicidiū,
 adulterium, aliqua immūdia, fornicationes, furtum, fraus, sacrilegiū, & cætera huiusmodi:
 cum cœperit ea nō habere homo, debet autē non habere omnis Christianus, homo incipit
 caput erigere ad libertatē: sed ista inchoata est, non perfecta libertas. Quare, inquit, aliquis
 Rom. 7 non est perfecta libertas? Quia uideo aliam legem in membris meis, repugnantē legi men-
 tis meæ: nō enim quod uolo hoc ago, sed quod odi illud facio. Caro, inquit, concupiscit ad-
 uersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut non ea quæ uultis illa faciat: ex parte liber-
 tas, ex parte seruitus: nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas, quia nondum
 plena æternitas: habemus enim ex parte infirmitatē, ex parte accepimus libertatē, quicquid
 peccatum est, à nobis antea deletum est in baptismo: nūquid quia deleta est tota iniquitas,
 nulla remansit infirmitas? si non remansisset, sine peccato hic uiueremus. Quis autē audeat
 hoc dicere nisi superbus? nisi misericordia liberatoris indignus? nisi qui seipsum uult deci-
 pere, & in quo ueritas non est? ergo ex eo q; remansit aliquid infirmitatis audeo dicere, ex
 qua parte seruimus deo, liberi sumus: ex qua parte seruimus legi peccati, adhuc serui su-
 mus: unde dicit Apostolus quod dicere cœperamus, Condelector legi dei secundū interio-
 rem hominem: ecce unde liberi, unde condelectamur legi dei. Libertas enim delectat, nam
 quamdiu timore facis quod iustum est, nō deus te delectat, quādiu adhuc seruus facis, non
 te delectat: delectet te, & liber es. Noli timere pœnam, sed ama iustitiā: nondū potes amare
 iustitiā, time uel pœnam, ut peruenias ad amandam iustitiā: ergo iam ille ex parte su-
 periore liberum se esse sentiebat, unde dicebat, condelector legi dei secundū interiorem ho-
 minem. Delectat me lex, delectat me quod iubet lex, delectat me ipsa iustitia. Video aliam
 legem in membris meis, hæc est quæ remansit infirmitas, repugnantem legi mentis meæ,
 & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Et ex hac parte sentit captiuita-
 tem, ubi non est impleta iustitia: nam ubi condelectatur legi dei, non captiuus, sed legis ami-
 cus est.

A cus est, & ideo liber, quoniam amicus. Quid ergo ex eo quod restat? Quid nisi respiciamus
 ad illum, qui dixit, Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis? deniq; & ipse qui loqueba-
 tur ad illum respexit, Infelix ego homo, quis me liberabit, inquit, de corpore mortis huius?
 Gratia dei per Iesum Christum dominū nostrū: ergo si uos filius liberauerit, tūc uere liberi
 eritis: deniq; ita concludit, Igitur ipse ego mente seruo legi dei, carne autem legi peccati: ipse
 ego, inquit: nō enim duo sumus inter nos contrarij de diuersis principijs uenientes, sed ego
 ipse mente seruo legi dei, carne autem legi peccati, quamdiu languor oblectatur saluti. Sed
 si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non ergo regnet peccatum in uestro
 Rom. 6 mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neq; exhibeatis membra uestra arma ini-
 quitatis peccato: non ait, non sit, sed nō regnet. Quamdiu uiuis, peccatum necesse est esse in
 membris tuis, saltē illi regnū auferatur, nō fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare iræ linguam
 ad maledicendum, noli dare iræ manum aut pedem ad feriendum: nō surgeret ista ira irra-
 tionabilis, nisi peccatū esset in membris: sed tolle illi regnum, nō habeat arma unde contra
 te pugnet, discet etiā non surgere, cum arma nō cœperit inuenire: nō exhibeatis membra ue-
 stra arma iniquitatis peccato, sed induite arma iustitiæ, alioquin toti captiui eritis, & nō erit
 dicere, mente seruo legi dei: mens enim si teneat arma, mēbra non mouētur in ministerium
 furentis peccati. Teneat arcē imperator interior, quia sub maiore imperatore iuuādus assi-
 stit, frenet irā, cōerceat cōcupiscētiā: inest tamen quod frenetur, inest quod cōerceatur, inest
 quod teneatur. Quid autē uolebat ille iustus mente seruiens legi dei, nisi ut omnino nō esset
 quod frenaretur? Et hoc debet conari omnis qui tendit ad perfectiōnem, ut & ipsa concu-
 piscētia cui non dantur ad obediēdum membra, quotidie in proficiente minuatur. Velle,
 inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio: nunquid dixit, non mihi adiacet
 facere bonum? si hoc dixisset, spes nulla esset: non ait, non mihi adiacet facere, sed non mihi
 adiacet perficere. Quæ est enim perfectio boni, nisi consummatio & finis mali? Quæ est au-
 tem consummatio mali, nisi quod lex dicit, Non concupisces? Omnino non concupiscere
 Exod. 20 perfectio boni est, quia consummatio mali est. Hoc dicebat ille, perficere bonum non mihi
 adiacet, quia non poterat facere ut non concupisceret: faciebat tantum ut concupiscētiā
 refrenaret, ut concupiscētiæ membra ad satellitium non præberet. Perficere ergo, inquit, bo-
 num non mihi adiacet. Non possum implere quod dictum est, nō concupisces. Quid ergo
 opus est ut impleas, post concupiscētiās tuas nō eas. Hoc age interim quamdiu sunt illicitæ
 concupiscētiæ in carne tua, post concupiscētiās tuas non eas. Mane in seruitute dei, in li-
 bertate Christi, mente serui legi dei tui. Nolito dare concupiscētijs tuis uires, sequendo eas,
 uires eis addis: dando eis uires quomodo uincis, quando contra te inimicos nutris uiribus
 tuis? Quæ igitur libertas plena atq; perfecta est in illo domino Iesu, qui dixit, Si uos filius
 liberauerit, tunc uere liberi eritis, quando plena & perfecta libertas erit? Quando nullæ ini-
 micitiæ, quādo nouissima inimica destruetur mors. Oportet enim corruptibile hoc induere
 incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: cum autem mortale hoc induerit
 immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in uictoria: Vbi est
 mors contentio tua? Quid est, ubi est mors contentio tua? Caro concupiscit aduersus spiri-
 Gal. 5 tum, & spiritus aduersus carnem, sed quando peccati caro uigebat. Vbi est mors contentio
 tua? Iam uiuimus, iam nō moriemur in illo, qui pro nobis mortuus est & resurrexit, ut qui
 uiuunt, inquit, iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Precemur
 medicum faucij, portemur in stabulum curandi. Ille est enim qui promittit sanitatem, qui
 miseratus est in uia semiuiuo à latronibus derelicto, infudit oleum & uinum, curauit uulne-
 ra, leuauit in iumentum, perduxit in stabulum, stabulario commendauit. Cui stabulario?
 Forte illi qui dixit, Pro Christo legatione fungimur. Dedit etiā duos nummos qui impen-
 derentur faucio curando, forte ipsa sunt duo præcepta, in quibus tota lex pender & prophe-
 ta. Ergo fratres & ecclesia hoc tempore in qua faucius sanatur, stabulū est uiatoris, sed ipsi
 ecclesiæ sursum est hæreditas possessoris.

Ab eo quod scriptum est, Scio q. filij Abraæ estis, sed quæritis me interficere, usq. ad id quod scriptum est, Propterea uos non auditis, quia ex deo non estis.

Tractatus XLII.

DOMINVS noster etiam in forma serui non seruus, sed in forma etiam serui dominus, fuit quippe illa carnis forma seruilis, sed quamuis esset similitudo carnis peccati, non erat caro peccati, libertatem promisit credentibus in se: Iudæi uero tanquam de sua libertate superbiētes, dedignati sunt fieri liberi, cum essent serui peccati: ideo autem se liberos esse dixerunt, quia semen erant Abraæ. Quid ergo eis respondit ad hæc dominus, hodierna lectio cum recitaretur, audiuitus. Scio, inquit, quia filij Abraæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in uobis. Agnosco uos, inquit, filij Abraæ estis, sed quæritis me interficere, agnosco carnis originem, non cordis fidem. Filij Abraæ estis, sed secundum carnem, ideo, inquit, quæritis me occidere, sermo enim meus non capit in uobis: si sermo meus caperetur, caperet: si caperemini, intra retia fidei tanquam pisces cōcluderemini. Quid est ergo non capit in uobis? Non capit cor uestrum, quia non recipitur à corde uestro: sic enim est sermo dei, & sic esse debet fidelibus tanquam pisci hamus: tunc capit quando capitur, nec fit iniuria illis qui capiuntur: ad salutem quippe, nō ad perniciem capiuntur: unde dominus discipulis suis ait, Venite post me, & faciam uos piscatores hominum. Nō ergo isti erant tales, & tamen filij Abraæ erant, filij hominis dei homines iniqui: trahebant enim carnis genus, sed degeneres facti erant, non imitando fidem cuius filij erant: audistis certe dominum dicentem, Scio quia filij Abraæ estis: audite quid dicat postea. Ego quod uidi apud patrem meum loquor, & uos quæ uidistis apud patrem uestrum facitis. Iam dixerat, scio quia filij Abraæ estis. Quid autem faciunt quod eis dixit, quæritis me occidere, hoc apud Abraam nunquam uiderunt. Dominus autem patrem deum uoluit intelligi, cum dixit, Quæ uidi apud patrem meum loquor: ueritatem uidi, ueritatem loquor, quia ueritas sum. Si enim dominus ueritatem loquitur quam uidit apud patrem, se uidit, & se loquitur, quia ipse est ueritas patris quā uidit apud patrem: ipse est enim uerbum, quod uerbum erat apud deum. Isti ergo malum quod faciunt, quod dominus obiurgat & corripit, ubi uiderūt. Apud patrem suum. Cum audieritis in consequentibus apertius dictum, quis sit eorum pater, tunc intelligemus qualia uiderint apud talem patrem: adhuc enim non nominat patrem ipsorum, paulo superius Abraam commemorauit, sed carnis origine, non uitæ similitudine. Dicturus est alterum patrem illorum, qui nec genuit nec creauit ut homines essent, sed tamen filij erant eius in quantum mali erant, non in quantum homines erant, in quo imitati, nō quod creati. Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraā est. quasi dicerent, quid dicturus es tu contra Abraam, aut si aliquid potes audere reprehendere Abraam: non quia dominus non audebat reprehendere Abraam, sed talis erat Abraam qui non reprehēderetur à domino, sed potius laudaretur: tamen isti uidebantur eum prouocare, ut aliquid mali diceret de Abraam, & esset occasio faciēdi quod cogitabāt. Pater noster Abraam est. Audiamus quomodo eis responderit dominus, cum illorum damnatione laudans Abraam. Dicit eis Iesus, Si filij Abraæ estis, opera Abraæ facite: nunc autē quæritis me interficere, hominem qui ueritatem uobis locutus sum, quā audiui à deo, hoc Abraā non fecit. Ecce ille laudatus, isti dānati. Abraam nō erat homicida. Non dico, inquit, ego dominus sum Abraæ: quod si diceret, uerum diceret: nam dixit alio loco, Ante Abraam ego sum, tunc eum illi lapidare uoluerūt. Non dixit hoc: interim q. uidetis, q. aspicitis, q. me solum putatis, homo sum, hominē dicentem uobis quod audiuit à deo, quare uultis occidere, nisi quia nō estis filij Abraæ? Et tamen superius ait, Scio quia filij Abraæ estis, non negat eorum originem, sed facta condemnat: caro eorum ex illo erat, sed uita non erat. Nos autem charissimi, nunquid de genere uenimus Abraæ, aut ullo modo Abraam pater noster fuit secundū carnem? Originē de carne eius caro Iudæorum ducit, non caro Christianorum, nos de alijs gentibus uenimus, & tamen imitando

A imitatio Abraæ fidem, filij facti sumus: audi Apostolum, Abraæ dictæ sunt promissiones Gal. 3 & semini eius. Non dicit, inquit, & seminibus, quasi in multis, sed tanquam in uno, & semini tuo quod est Christus. Si autem uos Christi, ergo semen Abraæ estis, secundū promissionem hæredes. Nos ergo facti sumus semen Abraæ gratia dei, nō de carne Abraæ. Fecit illi cohæredes deus: illos exhæredauit, istos adoptauit, & de arbore illa oliuæ cuius radix est in patriarchis, ramos naturales superbos amputauit, humilem oleastrum inseruit: ideo cum uenirent ad Ioannem baptizandi Iudæi, erupit in illos & ait illis, Generatio uiperarum: maxime quippe de altitudine originis gloriabantur, ille autem generationem eos dixit uiperarum, nō solum hominum, sed uiperarum: hominum formā uidebat, sed uenenum agnoscebat: uenerant tamen mundandi, quia utiq. baptizandi: & ait illis, Generatio uiperarum, quis uobis ostendet fugere à uentura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & nolite dicere intra uosippos, patrem habemus Abraam, potens est enim deus de lapidibus istis suscitare filios Abraæ: si fructus dignos pœnitentiæ non feceritis, nolite uobis de illa stirpe blandiri, potens est & uos damnare, & Abraam filijs non fraudare: habet enim unde excitet filios Abraæ: sient filij, qui fidem fuerint imitari, potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abraæ. Nos sumus, in parentibus nostris lapides eramus, quando pro deo lapides colebamus, de talibus lapidibus familiā deus fecit Abraæ. Quid se ergo extollit inanitas & uana iactantia? Filij Abraæ gloriari iam desinant: audierunt quod audire debuerunt, Si filij Abraæ estis, factis probate, nō uerbis. Quæritis me occidere hominem interim, non dico filium dei, non dico deum, non dico uerbū, quia non moritur uerbum: hoc dico quod uidetis, quia & quod uidetis potestis occidere, & quem non uidetis offendere. Hoc ergo Abraam nō fecit, uos facitis opera patris uestri, & adhuc nō dixit, quis est iste pater eorum. Modo illi quid responderunt? Cœperunt enim utcumq. cognoscere, non de carnis generatione deum loqui, sed de uitæ institutione. Et quia consuetudo scripturarum est quas legēbant, fornicationem spiritualiter appellare, cum dñs multis & falsis anima tanq. prostituta subiicitur, ad hoc responderunt. Dixerunt itaq. ei, Nos ex fornicatione non sumus nati, unum patrem habemus deum. Iam uiluit Abraam, repulsi enim sunt quomodo repelli debuerunt ore ueridico, quia talis erat Abraā, cuius facta non imitabantur, & de illius genere gloriabantur, & mutauerunt responsonem, credo dicentes apud semetipsos, quotienscumq. nominauerimus Abraam, dicturus est nobis, Quare non imitamini eum, de cuius genere gloriamini? Nos sanctum, iustum, innocentem tantū uirum imitari non possumus, deum dicamus patrem nostrum, uideamus quid nobis dicturus est: prorsus falsitas inuenit quod diceret, ut non inueniret ueritas quid responderet, audiamus quid dicant, audiamus quid audiant, Vnum, inquam, patrem habemus deum. Dixit ergo eis Iesus, Si deus pater uester esset, diligeretis utiq. me. Ego enim ex deo processi & ueni, neq. enim à meipso ueni, sed ille me misit. Dicitis deum patrem, agnoscite me uel fratrem. Veruntamen erexit intelligentibus cor, & illud tetigit quod solet dicere, Non à meipso ueni, sed ille me misit, à deo processi & ueni. Mementote q. soleamus dicere, ab illo uenit, & à quo uenit cum illo uenit: Christi ergo missio est incarnatio. Quod uero de deo processit uerbū, æterna processio est, non habet tempus, per quem factum est tempus: nemo dicat in corde suo, antequam esset uerbum, quomodo erat deus? Nunq. dicas, antequam esset uerbum dei, nunq. deus sine uerbo fuit, quia uerbum est manens, non transiens, deus, non sonus, per quod factum est cœlum & terra, non quod præterijt cum his quæ facta sunt super terrā: ergo ab illo processit ut deus, ut æqualis, ut filius unicus, ut uerbum patris, & uenit ad nos, quia uerbum caro factum est ut habitaret in nobis: aduentus eius, humanitas eius: mansio eius, diuinitas eius: diuinitas eius quod imus, humanitas eius quā imus. Nisi nobis fieret quā iremus, nunquam ad illum manentem perueniremus. Quare, inquit, loquelam meam nō cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Ideo non poterant cognoscere, quia non poterant audire: sed unde audire non poterant, nisi quia corrigi credendo nolebant. Et hoc unde? Vos

Vos ex parte diaboli estis. Quamdiu patrem commemoratis, quamdiu patres mutatis, modo Abraam, modo deum, audite à filio dei, cuius sitis filij, à patre diaboli estis. Hic iam cauenda est hæresis Manichæorum, quæ dicit esse quandam naturam mali, & quandam gentem tenebrarum cum principibus suis, quæ ausa est pugnare contra deum. Illum uero deum ne debellaret gens aduersa, regnum eius misisse contra eam tanq̃ uiscera sua principis de luce sua, eamq̃ gentem fuisse debellatam, unde diabolus originē ducit: hinc dicunt ducere originem carnem nostram, & secundū hoc putant dictum à domino, Vos ex patre diaboli estis, quod essent illi uelut natura mali, ducentes originem de gente contraria tenebrarum. Sic errant, sic excæcantur, sic seipsos faciunt gentem tenebrarum, credendo quod falsum est cōtra eum à quo creati sunt: bona est enim omnis natura, sed uitiata hominis est natura per uoluntatem malam. Quod fecit deus, non potest esse malum, si ipse homo non sit sibi malus: sed planē creator, creator est, creatura, creatura est, æquari creatura nō potest creatori, discernit eum qui fecit ab eo quod fecit. Æquari nō potest fabro scamnum, æquari non potest columna structori, & tamen faber si scamnum fecit, lignum ipse non creauit: dominus autē deus noster quia omnipotens est, & uerbo fecit quod fecit, omnia quæ fecit non habuit unde faceret, & tamen fecit: facta sunt enim quia uoluit, facta sunt quia dixit, sed facta factori comparari nō possunt. Queris quid compares, filium unicum agnosce. Vnde ergo Iudæi filij diaboli? imitando non nascendo. Audite scripturæ sanctæ consuetudinem: propheta dicit ad ipsos Iudæos, Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa: Amorrhæi gens erat quædam unde originem Iudæi non ducebant: Cethæi & ipsi gentem suam habebant, omnino alienā à genere Iudæorum: sed quia erant impij Amorrhæi & Cethæi, Iudæi autem imitati sunt impietates illorum, inuenerunt sibi parentes, non de quibus nasceretur, sed quorum mores sectantes pariter damnarentur. Queritis autem fortasse unde ipse diabolus? Inde utiq̃ unde & ceteri angeli, sed & ceteri angeli in sua obediētia perstiterunt, ille inobediēdo & superbiēdo lapsus est angelus, & factus est diabolus: sed modo audite quid dicat dominus, Vos, inquit, de patre diaboli estis: Et desideria patris uestri uultis facere.) Ecce unde filij eius, quia talia desideratis, nō quia de illo nati estis: quæ sunt illius desideria?

Ille homicida erat ab initio.) Ecce quid est, desideria patris uestri facere uultis. Queritis me occidere, hominē qui ueritatem uobis dico. Et ille inuidit homini, & occidit hominem: diabolus enim cum inuideret homini, serpente indutus locutus est mulieri, & de muliere uenauit & uirum. Mortui sunt, diabolus audiendo, quem non audissent, si dominum audire uoluissent: positus enim homo inter eū qui creauit, & cum qui lapsus est, obtemperare debuit creatori, non deceptor: ergo ille homicida erat ab initio: uidete genus homicidij fratres. Homicida dicitur diabolus, non gladio armatus, non ferro accinctus ad hominem uenit, uerbum malum seminauit & occidit. Noli ergo putare te non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades: si fratri tuo mala persuades, occidis, & ut scias quia occidis, audi psalmum, Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Vos ergo desideria patris uestri uultis facere, ideo scuitis in carnem, quia non potestis in mentem. Ille homicida erat ab initio, utiq̃ in primo homine, ex illo ille homicida, ex quo potuit fieri homicidium: ex illo potuit fieri homicidium, ex quo factus est homo. Nō enim posset occidi homo, nisi prius fieret homo. Homicida ergo ille ab initio, & unde homicida? Et in ueritate non stetit, ergo in ueritate fuit, sed non stando cecidit. Et quare in ueritate non stetit? Quia ueritas non est in eo.) Non quomodo in Christo sic est ueritas, ut Christus ipse sit ueritas. Si ergo iste in ueritate stetisset, in Christo stetisset: sed in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo. Cum loquitur mendacium ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius.) Quid est hoc? Audistis uerba euangelij, intenti accepistis: ecce repero ut agnoscatis quid exigatis, de diabolo dominus ea dicebat, quæ de diabolo dici à domino debuerant. Ille homicida erat ab initio, uerum est, nam primum hominem occidit, & in ueritate non stetit, quia de ueritate lapsus est. Cum loquitur mendacium, utique ipse

A ipse diabolus de proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. In his uerbis quidam patrem diabolus habere putauerunt, & quaesierunt quis esset diaboli pater. Hic uero detestabilis error Manichæorum inuenit adhuc quo deciperet imperitos: solent enim dicere, Putas diabolus angelus fuit & lapsus est? Ab illo cepit peccatū, sicut dicitis, Pater eius quis erat? Nos contrā, Quis enim nostrum aliquādo dixit diabolus habere patrem? Et illi contrā, Dominus dicit, euāgelium loquitur de diabolo dicens, ait ille, homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo. Cum loquitur mendaciū, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Audi, intellige, non te longe mitto, in ipsis uerbis intellige, diabolus dominus dixit patrem mendaci: quid est hoc? Audi quid sit, replica modo ipsa uerba & intellige, non omnis enim qui mētitur, pater mendaci sui est: si enim ab alio mendacium accepisti, & dixisti, tu quidē mentitus es proferendo mendacium, sed pater mendaci ipsius non es, quia ab altero accepisti mendacium: diabolus autem à seipso mendax fuit: mendacium suum ipse genuit quod à nemine audiuit. Quomodo deus pater genuit filium ueritatem: sic diabolus lapsus genuit quasi filiū mendacium. His auditis, replica nūc & recole uerba domini mens catholica, quid audieris aduerte, quid dicat attende. Ille quis? diabolus homicida erat ab initio. Agnoscimus, occidit Adam, & in ueritate non stetit: agnoscimus quia de ueritate lapsus est, quia ueritas in eo nō est: uerū est, quia recedendo à ueritate, non habet ueritatem. Cum loquitur mendacium, de proprijs loquitur, nō aliunde accepit unde loquatur: cum loquitur mendacium de proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Et mendax est & pater mendaci: nā tu forte mendax es, quia mendaciū loqueris, sed nō es pater eius: si enim quod dicis à diabolo accepisti & diabolo credidisti, mendax es, pater mendaci non es. Ille uero quia nō aliunde accepit mendaciū, quo mendacio tanq̃ ueneno serpēs hominem occideret, pater est mendaci, sicut deus pater est ueritatis. Recedite à patre mendaci, currite ad patrem ueritatis, amplectimini ueritatem, ut accipiat libertatem. Illi autē Iudæi apud patrem suum uiderant quod loquebantur, quid, nisi mendacium? Dominus autem apud patrem suum uidit quod loqueretur, quid, nisi seipsum? Quid, nisi uerbum patris? Quid, nisi ueritatem patris æternam, & patri coæternam? Ille ergo homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo: cum loquitur mendacium, de proprijs loquitur, quia mendax est: & non solū mendax est, sed & pater eius, id est, ipsius mendaci quod loquitur pater est, quia ipse genuit mendacium suum. Ego autē quia ueritatem dico, non creditis mihi. Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatē dico, quare nō creditis mihi? Pensate fratres charissimi mansuetudinem dei, relaxare peccata uenerat & dicebat, Quis ex uobis arguet me de peccato? Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem nō esse, qui ex uirtute diuinitatis poterat peccatores iustificare: quis ex uobis arguet me de peccato, quomodo ego arguo & uos & patrē uestrum? Si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi, nisi quia filij diaboli estis? Valde terribile est, quādo subdidit, Qui est ex deo, uerba dei audit, propterea uos non auditis, quia ex deo non estis.) Iterum nolite attendere naturam sed uitium: sic sunt isti ex deo, & non sunt ex deo: natura ex deo, uitio nō ex deo. Obsecro uos attendite, in euāgelio habetis unde sanemini contra errores uenenosos & nefarios hæreticorum, quoniam & de his uerbis solent Manichæi dicere: ecce quia duæ naturæ sunt, una bona & altera mala. Dominus dicit, quid dicit dominus? Propterea uos non auditis, quia ex deo non estis, dicit dñs hæc. Quid ergo, inquit, tu ad ista dicis? Audi quæ dicā: & ex deo sunt, & ex deo nō sunt: natura ex deo sunt, uitio nō sunt ex deo: natura enim bona quæ ex deo est, peccauit uolūtate credēdo quod diabolus persuasit, & uitiata est, ideo medicum querit, quia sana non est. Ecce quod dico si impossibile tibi uidetur ut ex deo sint, & ex deo non sint, audi quia non est impossibile: sic sunt ex deo, & non sunt ex deo, quomodo & filij Abrahæ sunt, & nō sunt filij Abrahæ. Hic habetis, non est quod dicatis, ipsum dñm audi, ipse illis dixit, Scio quia filij Abrahæ estis, nunqd dñs mētiretur? Absit, ergo uerū est quod dixit dominus. Verū est, ergo q̃ illi Abrahæ filij erant, uerū est. Audi ipsum negantē qui dixit, filij Abrahæ

De ref. manichæorum

Ezech. 16

Quomodo diabolus inuidit homini

Homicida quare diabolus?

De peni. dist. 3

c. noli

psal. 56

Abrae estis, ipse illos negavit filios Abrae. Si filij Abrae estis, facta Abrae facite: nunc quæritis me occidere, hominem qui ueritatem uobis dico quam audiui à deo, hoc Abraam non fecit: uos facitis opera patris uestri, id est, diaboli: quomodo ergo & filij Abrae erant, & filij Abrae non erant? Vtrunq; in illis ostendit, & filij Abrae erant, propter originē carnis, & non erant filij Abrae, propter uitium diabolicæ persuasionis: sic & dominum & deum nostrū attēdite, & ex illo erant, & ex illo nō erant. Quomodo ex illo erant? quia ipse creauit hominem de quo nati erant. Quomodo ex illo erant? quia ipse est cōditor naturæ, ipse est creator carnis & animæ. Quomodo ergo ex illo nō erant? quia uitiosi à seipsis facti erant: ex illo non erant, quia imitatio diaboli, filij diaboli facti erant. Venit ergo dominus deus ad hominem peccatorem: duo nomina audisti & hominē, & peccatorem. Quod homo est, ex deo est: q; peccator est, nō est ex deo, à natura uitium secernatur: agnoscatur natura, unde creator laudetur: agnoscatur uitium, propter quod medicus inuocetur: q; ergo ait dominus, Qui est ex deo uerba dei audit, propterea uos nō auditis, quia ex deo nō estis, nō naturarū merita discreuit, aut propter suā animam & carnem aliquam naturam in hominibus quæ peccato uitata non esset inuenit: sed quomodo præscierat qui fuerant credituri, ipsos dixit ex deo, quomodo regenerationis adoptione renascerentur ex deo: ad hos pertinet, Qui est ex deo, uerba dei audit: quod uero sequitur, Propterea uos nō auditis, quia ex deo nō estis: eis dictum est, qui nō solum peccato uitiosi erant, nam hoc malū commune erat omnibus, sed etiā præcogniti q; non fuerāt credituri ea fide qua sola possent à peccatorū obligatione liberari. Quapropter præsciebat illos quibus talia dicebat, in eo permanuros q; ex diabolo erant, id est, in suis peccatis atq; impietate morituros, in qua ei similes erant, nec uētuos ad regenerationē in qua essent filij dei, hoc est, ex deo nati, à quo erāt homines creati. Secundū hanc prædestinationem locutus est dominus, nō q; aliquem hominem inuenerit, qui uel secundū regenerationem iam esset ex deo, uel secundū naturam iam nō esset ex deo.

Ab eo quod scriptum est, Responderunt igitur Iudæi & dixerunt ei, usque ad id quod scriptum est, Tulerunt ergo lapides Iudæi ut iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo.

Tractatus XLIII.

IN ISTA lectione sancti euangelij, quæ hodie recitata est, à potentia discimus patiētiā. Quid enim sumus serui ad dominū, peccatores ad iustum, creatura ad creatorem: tamē quomodo si quid mali sumus, à nobis sumus: ita quicquid boni sumus, ab illo & per illum sumus. Et nihil sic querit homo quomodo potentiam, habes dominū Christum magnam potentiam: sed prius eius imitetur patiētiā, ut perueniat ad potētiā. Quis nostrū patiēter audiret si alicui diceretur, dæmoniū habes? Quod dictum est ei qui non solum homines saluabat, sed etiā dæmonibus imperabat: hoc cū dixissent Iudæi, Nōne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmoniū habes? horum duorū sibi obiectorum unū negauit, & alterū non negauit. Respondit enim & ait, Ego dæmonium nō habeo. Non dixit, Samaritanus nō sum, & utiq; duo fuerūt obiecta: quamuis maledictū maledicto nō reddiderit, quāuis conuiciū nō conuicio refutauerit, pertinuit tamen ad eū negare unā rē, alterā non negare. Non frustra fratres, Samaritanus enim interpretatur custos. Nouerat se ille nostrū esse custodem, Nō enim dormit neq; dormitat qui custodit Israël: & Nisi dñs custodierit ciuitatē, inuanū uigilabūt qui custodiūt eam. Est ergo ille custos noster, q; creator noster, nō enim pertinuit ad eū ut redimeremur, & nō pertineret ad eū ut seruaremur? Deniq; ut plenius noueritis mysterium quare se Samaritanum negare nō debuit, parabolā illā notissimā attendite, ubi homo quidā descēdebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui eū grauiter uulnerātes, seminiuū in uia reliquerūt. Transijt quidā sacerdos neglexit eū, trāsijt Leuites, & ipse præterijt: transijt quidā Samaritanus, ipse est custos noster, ipse accessit ad faucē, ipse impendit misericordiā, ei q; se præstitit proximū, quē nō deputauit alienū. Ad hoc ergo solum q; dæmoniū nō haberet, nō autē se Samaritanum non esse respondit: deinde post tale conuiciū, hoc solū dixit de gloria sua, Sed

A Sed honorifico, inquit, patrem meū, & uos inhonorastis me. hoc est, ego me non honorifico, ne uobis arrogās uideat, habeo quem honorificem: sed si uos agnosceretis, sicut ego honorifico patrem, sic & uos honorificaretis me. Ego facio quod debeo, uos facitis quod nō debetis. Ego autem, inquit, non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Quem uult intelligi nisi patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: & hic dicit, Nō quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet? Si ergo iudicat pater, quomodo non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio? Hanc quæstionem ut soluamus attendite: simili locutione solui potest: scriptum habes, Deus neminem tentat: & iterum scriptum habes, Tentat uos dominus deus uester, ut sciat si diligitis eum: nempe quæstio est, Videtis enim quomodo deus neminem tentat, & quomodo tentat uos dominus deus uester, ut sciat si diligitis eum. Itē scriptū est, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorē: & alio loco scriptū est, Timor domini castus permanens in seculū seculi. Et ipsa quæstio est, quomodo enim perfecta charitas foras mittit timorē, si timor domini castus permanet in seculū seculi? Intelligimus ergo duas esse tentationes, unā quæ decipit, alterā quæ probat. Secundū eā quæ decipit, deus neminē tentat: secundū eā quæ probat, tentat uos dominus deus uester, ut sciat si diligitis eū. Sed iterū & hic alia nascitur quæstio, quomodo tētat ut sciat, quem latere nihil potest antequam tentet? Non ergo deus nescit, sed dictum est ut sciat, quod est, ut scire uos faciat. Locutiones tales & in sermonibus nostris sunt, & in autoribus eloquentiæ reperiuntur. De sermone nostro aliquid dicam. Fossa cæca dicitur, non quia oculos perdit, sed quia latendo non uidet: facit: aliquid & de illis autoribus dicam. Tristes lupinos ait quidam, hoc est amarus, nō quia ipsi sunt tristes, sed quia gustati contristant, hoc est tristes faciunt: sunt ergo & in scripturis locutiones eiusmodi. Qui in talibus quæstionibus cognoscendis laborant, in soluendis talibus quæstionibus non laborant. Ergo tētat uos dominus deus uester ut sciat. Quid est ut sciat? Ut scire uos faciat si diligitis eum. Iob latebat se, sed deum non latebat, admisit tentatorem, & fecit eum sui cognitorem. Quid de duobus timoribus? Est timor seruilis, & est timor castus: est timor ne patiaris pœnam, est alius timor ne amittas iustitiam. Timor ille ne patiaris pœnam seruilis est, quid magnum est timere pœnam? Hoc & nequissimus seruus, hoc & crudelissimus latro. Non est magnum timere pœnam, sed magnum est amare iustitiam, qui ergo amat iustitiam, nihil timet: Timet planē, nō ne incidat in pœnam, sed ne amittat iustitiam. Fratres mei, credite & cōiicite ex eo quod amatis. Amat aliquis uesterū pecuniā: putas inuenio aliquem qui non amat? Ex hoc tamen ipso quod amat, intelligat quod dico, timet damnum. Quare timet damnum? quia pecuniā diligit. Quantū amat pecuniā, tantum timet ne perdat pecuniā. Ergo inuenitur aliquis amator iustitiæ, qui plus in corde damnum pertimescat, qui plus timeat expoliari iustitia, quā tu pecunia. Ipse est timor castus, ipse permanet in seculum seculi, non eum tollit charitas, nec foras mittit, sed magis complectitur & comitem tenet, simul possidet: uenimus enim ad deum, ut uideamus facie ad faciem. Ibi timor castus nos seruat, timor enim ille non perturbatur, sed confirmatur. Timet mulier adultera ne uir eius ueniat, timet & casta ne uir eius abscedat. Ergo secundum aliam tentationem deus neminem tentat: secundum aliam uero tentat uos dominus deus uester. Et secundum alium timorem timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: secundum uero alium timorem, timor domini castus permanens in seculum seculi. Sic & hoc loco secundum alterum iudicium pater nō iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: secundum uero alterum iudicium, ego, inquit, non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Et de isto uerbo quæstio ista soluat. Habes in euangelio commemoratum pœnale iudicium, Qui non credit iam iudicatus est: & alio loco, Veniet hora quando hi qui sunt in monumentis audient uocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui male egerunt in resurrectionem iudicij. Videte quem admodum iudicium pro damnatione & pœna posuit, & tamen si semper iudicium pro da

Iaco. 1
Deut. 15

1. Ioan. 4
psal. 18

Timor seruilis et castus

psal. 120

psal. 126

Ioan. 3

psal. 42. matione acciperetur, nunquid audiremus in psalmo, Iudica me deus? Ibi iudicium secundum afflictionem, hic iudicium secundum discretionem positum est. Quomodo secundum discretionem? Quomodo exponit ipse qui ait, Iudica me deus. Lege enim & uide quod sequitur. Quid est, Iudica me deus, & discerne causam meam, inquit, de gente non sancta? Quod ergo dictum est, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta: secundum hoc ait modo dominus Christus, Ego non quero gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Quomodo est qui quærat & iudicet? Est pater meus, qui gloriam meam à uestra gloria discernat & separet. Vos enim secundum hoc seculum gloriamini, Ego non secundum hoc seculum glorior, qui patri dico, Pater glorifica me ea gloria quam habui apud te, antequam mundus esset. Quid est ea gloria? Ab humana inflatione discreta. Secundum hoc iudicat pater. Quid est iudicat? Discernit. Quid discernit? Gloriam filij sui à gloria hominum, quia ideo dictum est, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis tuæ præ participibus tuis. Non enim quia homo factus est, iam comparandus est nobis: nos homines cum peccato, ille sine peccato: nos homines trahentes de Adam & mortem & delictum: ille de uirgine carnem mortalem, nullam iniquitatem: denique nos nec quia uolumus nati sumus, nec quamdiu uolumus uiuimus, nec quomodo uolumus, morimur: ille antequam nasceretur, elegit de qua nasceretur, natus fecit ut à magis adoraretur, creuit infans, & miraculis se deum ostendebat, & infirmitate hominem præferebat. Postremo elegit & genus mortis, hoc est, ut in cruce penderet, & ipsam crucem in cordibus fidelium figeret, ut dicat Gal. 6. Christianus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. In ipsa cruce quando uoluit corpus dimisit & abcessit, in ipso sepulchro quamdiu uoluit iacuit: quando uoluit, tanquam de lecto surrexit. Ergo fratres secundum ipsam formam serui, nam illud quis digne loquitur. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: secundum ipsam, inquam, formam serui multum interest inter gloriam Christi, & gloriam omnium cæterorum. De ipsa gloria dicebat, quando quoddam demonium haberet, audiebat, Ego non quero gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Tu autem de te domine quid dicis? Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Vos, inquit, dicitis, demonium habes, ego uos ad uitam uoco, seruate sermonem meum, & non moriemini. Illi audiebant, mortem non uidebit in æternum, qui sermonem meum seruauerit, & irascabantur, quia iam mortui erant illa morte quæ uitanda erat. Dixerunt ergo Iudæi, Nunc cognouimus quia demonium habes, Abraam mortuus est & propheta, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Videte locutiones scripturarum, mortem non uidebit, id est, gustabit mortem uidebit, mortem gustabit. Quis uidet? quis gustat? Quos oculos habet homo ut uideat, quando moritur? Quando ueniendo mors ipsos oculos claudit ne aliquid uideant? Quomodo dicitur, non uidebit mortem? Item quo palato, quibus faucibus mors gustatur, ut quid sapiat dignoscatur? Quando totum sensum tollit, quid in palato remanebit? Sed uidebis dictum est, & gustabit, pro eo quod est, experietur. Hæc dominus, parum est si dicam, morituris moriturus loquebatur, quia & domini exitus mortis, sicut loquitur psalmus. Cum ergo & morituris loqueretur, & moriturus loqueretur, quid sibi uult quod ait, Qui sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum: nisi quia uidebat dominus aliam mortem, de qua nos liberare uenerat? Mortem secundam, mortem æternam, mortem gehennarum, mortem damnationis cum diabolo & angelis eius, ipsa est uera mors, nam ista migratio est. Quid est ista mors? Relictio corporis, depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur, qua homo in gehennam præcipitetur. De ipsa ergo morte dominus dixit, mortem non uidebit in æternum, qui sermonem meum seruauerit. Non expauescamus istam mortem, sed illam timeamus: quod est autem grauius, multi peruersè timendo istam, incidunt in illam. Dictum est aliquibus, adorate idola, quod si non feceritis, interficiemini: aut quemadmodum ille Nabuchodonosor rex dixit, Si non feceritis, mittet

A mini in caminum ignis ardentis. Multi timuerunt & adorauerunt, nolentes mori mortui sunt: timendo mortem quæ non euaditur, inciderunt in mortem quæ euadere omnino feliciter possent, si ista quæ non euaditur, infeliciter non timerent: natus es homo, moriturus es, quæ ibis ut non moriaris? Quid facies ut non moriaris? ut dominus tuus necessitate moriturum consolaretur, qui uoluntate mori dignatus est: quando uides Christum mortuum, dedignaris mori? Ergo cum moriturus es, quæ euadas non habes, hodie sit, cras sit, futurum est: debitum est, reddendum est. Quid ergo agit homo timens, fugiens occultat se ne inueniatur ab inimico? Nunquid agit ut non moriatur, sed ut paulo serius moriatur, non accipit debiti securitatem, sed postulat dilationem. Quantumlibet diu differatur, ueniet quod differtur. Illam mortem timeamus quam timuerunt tres uiri, quando dixerunt regi, Potens est deus etiam de ista flamma liberare nos, & si ibi non fuit timor illius mortis quæ modo dominus comminatur quando dixerunt, Sed & si noluerit aperte liberare, potest in occulto coronare. Vnde & ipse dominus facturus martyres, & caput martyrum futurus ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quod faciant. Quomodo non habent quod faciant? Quid si cum occiderint corpus, bestiis lacerandum & diripiendum alitibus proiciant? Videtur adhuc sæuitia habere quod faciat: sed cui facit? Qui migravit: inest corpus, sed nullus est sensus: habitatio iacet, habitator abcessit: ergo postea non habent quod faciant, non sentienti enim nihil faciunt. Sed cum timeat qui habet potestatem & corpus & animam occidere in gehennam ignis. Ecce de qua morte loquebatur cum diceret, qui sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum: seruemus ergo fratres sermonem ipsius in fide peruenturi ad speciem, cum acceperimus plenissimam libertatem. Isti autem indignantes mortui, & morti sempiternæ prædestinati, respondebant conuiciose & dicebant, Modo cognouimus quia demonium habes, Abraam mortuus est & propheta: sed ista morte quam dominus uult intelligi, nec Abraam mortuus est nec propheta. Illi enim mortui sunt & uiuunt, isti uiuebant & mortui erant: nam respondens quodam loco Sadduceis mouentibus quæstionem de resurrectione, hoc ait ipse dominus, De resurrectione autem mortuorum non legistis, quomodo ait dominus de rubo ad Moysen, Ego sum deus Abraam & deus Isaac & deus Iacob. Non est deus mortuorum, sed uiuorum. Si ergo illi uiuunt, laboremus sic uiuere, & cum illis uiuere cum mortui fuerimus. Quem teipsum facis, inquit, ut dicas, mortem non uidebit in æternum qui sermonem meum seruauerit, cum scias & Abraam mortuum & prophetas? Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, Est pater meus qui glorificat me, hoc ait propter illud quod dixerunt, Quem teipsum facis? Refert enim gloriam suam ad patrem suum, de quo est, & qui deus est. Aliquando Ariani & de isto uerbo calumniantur fidei nostræ & dicunt, Ecce maior est pater, quia utique glorificat filium. Hæretice, non legisti ipsum filium dicentem, quod glorificet patrem suum? Sed & ille filium glorificat, & filius patrem glorificat. Pone perniciem, agnosce æqualitatem, corrige peruersitatem. Est ergo, inquit, pater meus qui glorificat me, Quem uos dicitis, quia deus non ster est, & non cognouistis eum, uidete fratres mei quemadmodum ostendat ipsum deum patrem esse Christi, qui annuncius est & Iudæis. Propterea dico, quia rursus quidam hæretici dicunt deum annunciatum in ueteri testamento, non esse patrem Christi, sed nescio quem principem malorum angelorum, Manichæi sunt qui ista dicunt. Marcionitæ sunt qui ista dicunt. Sunt & alij fortassis hæretici quos commemorare, uel non opus est, uel à me omnes recoli in præsentem non possunt, non defuerunt tamen qui hoc dicerent. Itaque attendite ut hæbeatis quid dicatis & contra ipsos. Eum dicit patrem suum dominus Iesus Christus, quem illi dicebant deum suum, & non cognouerunt: si enim ipsum cognouissent, eius filium recepissent. Ego autem, inquit, noui eum, noui eum. Secundum carnem iudicantibus potuit & hinc arrogans uideri, quia dixit, ego noui eum: sed uidete quid sequatur. Si dixero quia non noui eum, ero similis uobis mendax. Ergo arrogantia non ita caueatur, ut ueritas relinquatur. Sed scio eum & sermonem eius seruo. Sermonem patris tanquam filius loquebatur, & ipse erat uer

erat uerbum patris, quod hominibus loquebatur. Abrahā pater uester exultauit, ut uideret diē meū, & uidit & gauisus est. Magnū testimoniū perhibet Abrahā, semē Abrahā, creator Abrahā, Abrahā exultauit, inquit, ut uideret diē meū: uidit, nō timuit, sed exultauit ut uideret diē meū. Erat enim in illo charitas, quā foras mittit timorē. Nō ait exultauit quia uidit, sed exultauit ut uideret. Credēs utiq; exultauit sperando, ut uideret intelligēdo, & uidit, Et quid potuit plus dicere, uel quid debuit, plus dicere dominus Iesus Christus? Et uidit, inquit, & gauisus est. Quis explicat hoc gaudium fratres mei? Si gauisus sunt illi quibus deus oculos carnis aperuit, quale gaudiū fuit uidentibus cordis oculis lucē ineffabilē, uerbum manēs, splendorē pīis mentibus refulgentē, sapientiā indeficientē, apud patrē manentē deū, & aliquando in carne uenturum, nec de patris gremio recessurum? Totū hoc uidit Abrahā: nā quod ait, diem meum: incertum potest esse unde dixerit, utrum diem domini temporale quo erat uenturus in carne, an diem domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abrahā totum scisse. Et ubi inueniam? An sufficere nobis debet testimoniū domini nostri Iesu Christi? Putemus non inuenire nō posse, quia forte difficile est quomodo manifestū sit, quod Abrahā exultauit ut uideret diē Christi, & uidit & gauisus est. Et si nos nō inuenimus, nūquid mēiri ueritas possit? Credamus ueritati, & de Abrahā meritis minime dubitemus. Tame audite unum locum, qui mihi interm occurrit. Pater Abrahā quādo misit seruum suum, ut peteret uxorem filio suo Isaac, hoc eum sacramento constrinxit, ut fideliter quod iubebatur impleat, & sciret etiā ipse quid faceret: magna enim res agebatur, quando Abrahā semini coniugium querebatur. Sed ut hoc cognosceret seruus quod no uerat Abrahā, quia nepotes non carnaliter desiderabat, nec de genere suo aliquid carnale sapiebat, ait seruo suo quem mittebat, Pone manum sub femore meo, & iura mihi per deū celi. Quid uult deus celi ad femur Abrahā? Iam intelligitis sacramentum, per femur genus celi? Stulti reprehendunt Abrahā, quia dixit, Mitte manum sub femore meo. Qui reprehendunt carnem Christi, reprehendunt factum Abrahā. Nos autē fratres, si agnoscimus carnem Christi uenerandam, illud femur non contemnamus, sed in prophetia dictum accipiamus. Etenim propheta erat Abrahā: cuius propheta? seminis sui & domini sui. Semen suū significauit dicendo, Mitte manum sub femore meo. Dominum suum significauit addēdo, & iura mihi per deū celi. Irati Iudaei responderunt ei, Quinquaginta annos nondū habes, & Abrahā uidisti? Et dominus, Amen amē dico uobis, antequām Abrahā fieret, ego sum. Appende uerba, & cognosce mysterium, antequām Abrahā fieret, intellige, fieret ad humanam naturam: sum, uero ad diuinam pertinere substantiam. Fieret, quia creatura erat Abrahā. Nō dixit, antequām Abrahā esset ego sum, sed antequām Abrahā fieret, qui nō si per me, non fieret, Ego sum. Neq; hoc dixit, antequām Abrahā fieret, ego factus sum. In principio enim fecit deus cælum & terram: nam in principio erat uerbum. Antequām fieret Abrahā, ego sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturā. Qui loquebatur, semen Abrahā factus erat, & ut Abrahā fieret, ante Abrahā ipse erat. Hinc iam uelut Abrahā apertissimo conuicio commoti sunt acius, blasphemasse quippe illis uisus est dominus Christus, quoniam dixit, Antequām Abrahā fieret ego sum. Tulerunt ergo lapides ut iacerent in eū. Tanta duritia quōd currerent nisi ad similes? Iesus autem, tanquam homo, tanquam in forma serui, tanquam humilis, tanquam passurus, tanquam moriturus, tanquam nos suo sanguine redempturus, non tanquam ille qui est, nec tanquam in principio uerbum, & uerbum apud deum. Nam cum illi lapides tollerent ut mitterent in eum, quid magnum erat ut eos continuo dehiscens terra absorberet, & pro lapidibus inferos inuenirent? Non erat magnum deo, sed magis erat commendanda patientia, quā exercenda potentia. Abscondit se ergo ab eis, ne lapidaretur. Tanquam homo à lapidibus fugit, sed uā illis à quorum lapideis cordibus deus fugit.

Ab

Ab eo quod scriptum est, Et prateriens Iesus uidit hominem cecum à natiuitate, usq; ad id quod scriptum est, Nunc uero dicitis quia uidemus, peccatum uestrum manet. Tractatus XLIII.

DE homine quem dominus Iesus illuminauit qui cecus natus fuit, proluxa lectio recitata est, quam si uniuersam pertractare conemur, pro sui dignitate si cut ualeamus singula considerantes, non sufficit dies. Proinde peto & ad moneo charitatem uestram, ut in his quæ aperta sunt sermonem nostrum non requiratis, nam nimis longum erit in singulis immorari. Breuiter ergo cæci huius illuminati commendando mysterium. Ea quippe quæ fecit dominus noster Iesus Christus, stupenda atq; miranda, & opera & uerba sunt: opera, quia facta sunt: uerba, quia signa sunt. Si ergo quid significet hoc quod factum est cogitemus, genus humanum est ille cecus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus, nō solum mortis, sed etiam iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas, & illuminatio fides, quæ fidelem quādo uenit Christus inuenit? Quandoquidē Apostolus natus in gente prophetarū dicit, Fui mus & nos aliquando natura filij iræ sicut & ceteri. Si filij iræ, filij uindictæ, filij poenæ, filij gehēnæ, Quomodo natura, nisi quia peccante primo homine, uitium pro natura inoleuit? Si uitium pro natura inoleuit, secundum mentem omnis homo cecus natus est: si enim uidet, non opus habet ductore: si opus habet ductore & illuminatore, cecus est ergo à natiuitate. Venit dominus. Quid fecit? Magnum mysterium commēdauit. Expuit in terram de salua sua lutum fecit, quia uerbum caro factum est. Et inunxit oculos cæci. Inunctus erat, & nōdum uidebat. Misit illum ad piscinam quæ uocatur syloē. Pertinuit autem ad euangelistam commendare nobis nomen huius piscinæ, & ait, Quod interpretatur missus. Iam qui sit missus agnoscitis: nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. Lauit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur missus, baptizatus est in Christo: si ergo quando eum in semetipso quodammodo baptizauit, tunc illuminauit: quando inunxit fortasse catechumenum fecit. Potest quidem aliter atq; aliter tanti sacramenti exponi profunditas & pertractari, sed hoc sufficiat charitati uestre, audistis grande mysterium. Interroga hominem, Christianus es? Respondet tibi, Non sum. Si paganus es aut Iudæus? Si autem dixerit, non sum, adhuc quæris ab eo: catechumenus, an fidelis? Si respondit tibi, catechumenus, inunctus est, nondum lotus. Sed unde inunctus quære? Et respondet, Quære ab illo in quē credat, eo ipso quo catechumenus est, dicit in Christum. Ecce modo loquor & fidelibus & catechumenis. Quod dixi de sputo & luto, quia uerbum caro factum est, & hoc catechumeni audiunt, sed non eis sufficit ad quod inuncti sunt, festinent ad lauacrum si lumē inquirunt. Iam ergo propter quosdam in hac ipsa lectione quæstiones, uerba domini & ipsius uniuersæ lectionis percurramus potius quā tractemus. Exiens Iesus uidit hominem cecum, non utcunq; cecum, sed A natiuitate. Et interrogauerunt eum discipuli eius, Rabbi. Scitis Rabbi quia magister est, magistrum appellabat, quia discere desiderabant, quæstionem quippe domino proposuerunt tanq; magistro. Quis peccauit? hic, an parentes eius ut cecus nasceretur? Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neq; parentes eius, ut cecus nasceretur. Quid est quod dixit? Si nullus homo sine peccato, nūquid parentes huius cæci sine peccato erant? Nunquid ipse uel sine originali peccato natus erat, uel uiuendo nihil addiderat? An quia oculos clausos habebat, concupiscētiæ minime uigilabat? Quanta mala committunt cæci, à quo malo abstinent? Mens mala etiam clausis oculis nō poterat uidere, sed nouerat cogitare, & forte concupiscere aliquid quod cecus non posset implere, sed in corde iudicantis cordis perscrutatore. Si ergo & parentes eius habuerunt peccatum, & iste habuit peccatū quare dominus dixit, Neq; hic peccauit, neque parētes eius, nisi ad rem de qua interrogatus est, ut cecus nasceretur: habebant enim peccatū parentes eius, sed non ipso peccato factum est ut cecus nasceretur. Si ergo non peccato factum est parentum ut cecus nasceretur, quare cecus natus est? Audi magistrum docentem, Quærit creden

tem ut

tem, ut faciat intelligētem. Ipse causam dicit, quare ille cæcus sit natus. Neq; inquit, hic pec-
cauit, necq; parentes eius, sed ut manifestetur opera dei in illo.) deinde quid sequitur? Me
oportet operari opera eius qui misit me.) Ecce est ille missus, in quo faciem lauit cæcus: & ui-
dere quid dixerit, me oportet operari opera eius qui misit me. Donec dies est.) Memen-
tote quomodo uniuersam gloriam illi dat de quo est, quia ille habet filiū qui de illo sit, ipse
non habet de quo sit: sed quare dixisti domine, donec dies est? audi quare. Veniet nox
quādo nemo potest operari.) Nec tu domine? Itā ne tantum ualebit nox illa ut nec tu pos-
sis in ea operari, cuius opus nox est? Puto enim domine Iesu, imō non puto, sed credo atq;
confirmit te ibi fuisse, quando dixit deus, Fiat lux, & facta est lux: si enim uerbo fecit, per te
fecit, & ideo dictum est, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Diuisit
deus inter lucem & tenebras: lucem uocauit diem, & tenebras noctē. Quæ est illa nox, quæ
cum uenerit, nemo poterit operari? Audi quid sit dies, & tunc intelliges quæ sit nox: unde
sumus audituri quisnam sit dies iste: Ipse dicat. Quādiu in hoc mundo sum, lux sum
mūdi.) Ecce ipse dies est. Lauat oculos cæcus in die, ut uideat diē.) Quādiu, inquit, in mūdo
sum, lux sum mundi. Ergo nescio quæ nox erit, quādo ibi Christus nō erit, ideo nemo pote-
rit operari. Restat inquirere fratres mei, patienter accipite inquirentem me: uobiscum quæ-
ro, uobiscum inueniam a quo quero. Constat expressum ac definitum diem commemoras-
se dominum hoc loco seipsum, id est, lumen mundi: ergo operatur ipse quādiu est in hoc
mundo. Putamus eum fratres fuisse hic tunc, & modo non hic esse. Si ergo hoc puta-
mus, iam ergo post ascensum domini facta est nox ista metuenda, ubi nemo posset ope-
rari. Si post ascensum domini facta est nox ista, unde apostoli tanta operati sunt?
Nunquid ista nox erat, quando spiritus sanctus ueniens, & omnes qui in uno loco erāt ad-
implens, dedit eis loqui omnium gentium linguis? Nunquid nox erat quando claudus ille
ad uerbum Petri saluus effectus est, imō ad uerbum domini habitantis in Petro? Nūquid
nox erat quando transeuntibus discipulis ægri cum lectulis ponebantur, uel ut umbra tran-
seuntium tangerentur? Dominus autem cum hic esset, neminem transiens umbra sua sal-
uum fecit, sed ipse discipulis dixerat, Maiora horum facietis. Dixerat quidem dominus, ma-
iora horum facietis: sed non se extollat caro & sanguis: audiat dicentem, Sine me nihil pote-
ris facere. Quid igitur? quid dicemus de nocte ista? quādo erit, quādo nemo poterit ope-
rari? Nox ista impiorum erit, nox ista eorum erit quibus in fine dicitur, Ite in ignem æter-
num, qui paratus est diabolo & angelis eius: sed nox dicta est, non flamma, non ignis? Au-
di quia & nox est: de quodam seruo dicit, Ligat illi manus & pedes, & projicite eum in te-
nebras exteriores. Operetur ergo homo dū uiuit, ne illa nocte præueniatur, ubi nemo pos-
sit operari. Modo est ut operetur fides per dilectionem: & si modo operamur, hic est dies,
hic est Christus: audi promittentem, & ne arbitreris absentem. Ipse dixit, Ecce ego uobis-
cum sum. Quādiu non sit in nobis sollicitudo qui uiuimus, si fieri posset, de hac etiam uo-
ce posteros qui futuri sunt securissimos faceremus. Ecce, inquit, ego uobiscum sum omnibus
diebus usq; ad consummationem seculi. Dies iste qui circumitū solis huius adimpletur, pau-
cas horas habet: dies præsentia Christi usq; in cōsummationem seculi extenditur. Post re-
surrectionem uero uiuorum & mortuorū, cum positis ad dexterā dixerit, Venite benedicti
patris mei, percipite regnum: positis autem ad sinistā dixerit, Ite in ignem æternum, qui pa-
ratus est diabolo & angelis eius: ibi erit nox, ibi nemo potest operari, sed recipere quod ope-
ratus est. Aliud est tempus operationis, aliud receptionis: reddet enim dominus unicuiq;
secundū opera sua, cum uiuis & mortuis sic facturus est: erit enim tunc nox ualida, quæ in-
uoluit impios. Sed & modo omnis infidelis quando moritur, nocte suscipitur, & nō est
ut illic aliquid operetur. In illa nocte diues ardebat, & stillam aquæ de digito pauperis re-
quirebat, dolebat, agebatur, fatebatur, nec ei subueniebatur, & conatus est benefacere: ait
enim Abraæ, Pater Abraam, mitte Lazarum ad fratres meos, ut dicat illis quid hic agatur,
ne & ipsi ueniant in hunc locum tormentorum. O infelix, quando uiuebas tunc, erat tem-
pus

Ioh. 14

Ioh. 15

Mat. 25

Mat. 22

Mat. 28

Luc. 16

A pus operandi: modo iam in nocte es, in qua nemo possit operari. Hæc cum dixisset, ex-
puit in terram, & fecit lutum ex spūto, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei, Vade &
laua in natatoria Siloë, quod interpretatur missus. Abijt ergo, & lauit, & uenit uidens.) hæc
quia manifesta sunt, transeamus. Itaq; uicini qui uidebāt eum prius, quia mendicus erat,
dicebant, Nōne hic est qui mendicabat? Alij dicebant, quia hic est, alij nequaquam, sed si-
milis est ei.) Aperti oculi uultum mutauerant. Ille dicebat, quia ego sum.) Vox grata, ne
damnaretur ingrata. Dicebant ergo ei, quomodo aperti sunt oculi tui? Respondit, Ille
homo qui dicitur Iesus, lutū fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad natatoriam
Siloë & laua, & abijt & uidi.) Ecce annunciator factus est gratia: ecce euangelizat, confitetur
uidens: cæcus ille confitebatur, & cor impiorum frangebatur, quia non habebant in corde,
quod iam ille habebat in facie. Dixerūt ei, Vbi est ille qui tibi aperuit oculos? ait, Nescio.)
In his uerbis animus ipsius adhuc inuncto similis erat, nondum uidenti: sic ponamus fra-
tres, tanquam illam unctionem in animo habuerit, prædicat, & nescit quem prædicat.
Adducunt eum ad Phariseos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit
Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisei, quomodo uidisset.
Ille autem dixit eis, Lutum posuit mihi super oculos meos, & laui & uideo. Dicebant ergo
ex Phariseis quidam, Non omnes sed quidam: iam enim inungebantur quidam. Quid er-
go dicebant, nec uidentes, nec inuncti? Non est hic homo a deo, qui sabbatum non custo-
dit.) Ipse potius custodiebat, qui sine peccato erat. Sabbatum enim spiritale hoc est, non ha-
bere peccatum. Denique fratres, hoc admonet deus, quando commendat sabbatum, Omne
opus seruale non facietis: hæc sunt uerba dei commendantis sabbatum, Omne opus seruale
non facietis in eo. Iam superiores lectiones interrogat, quid sit opus seruale, & dominū au-
dite, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Sed isti nec uidentes, ut dixi, nec inuncti,
sabbatum carnaliter obseruabant, spiritualiter uiolabant. Alij dicebant, Quomodo potest
homo peccator hæc signa facere? Ecce sunt inuncti. Et schisma erat inter eos.) Dies ille di-
uisus erat inter lucem & tenebras. Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid dicis de eo qui ape-
ruit tibi oculos? Quid de illo sentis? quid existimas? quid iudicas? Quærebant quemadmo-
dum homini calumniarentur, ut de synagoga repelleretur, sed a Christo inueniretur. Sed il-
le constanter quod sentiebat expressit. Ait enim, Quia propheta est.) Adhuc quidem in-
unctus in corde nondum deum confitetur, nec mentitur tamen. Ipse enim dominus de se
metipso ait, Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Non crediderunt ergo Iu-
dæi de illo, quia cæcus fuisset & uidisset, donec uocauerunt parentes eius qui uiderat.) id est,
qui cæcus fuerat & uiderat. Et interrogauerunt eos dicētes, Hic est filius uester, quem uos
dicitis quia cæcus natus est? Quomodo autem nunc uidet? Responderunt eis parentes eius
& dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est, quomodo autem nunc
uideat nescimus, aut quis eius aperuit oculos nos nescimus. Et dixerunt, Ipsum interroga-
te, ætatem habet, ipse de se loquatur.) Scimus quidem quia filius noster est: sed iuste cogere
mur loqui pro infante, si ipse pro se loqui non posset: olim loquebatur, modo uidet, cæ-
cum a natiuitate nouimus, loquentem olim scimus, uidentem modo uidemus: ipsum inter-
rogate ut instruamini, quid nobis calumniamini? Hæc dixerunt parentes eius, quia ti-
mebant Iudæos. Iam enim consensuerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur Chri-
stum, extra synagogam fieret.) Iam non erat malum fieri extra synagogam: illi ex-
pellebant, sed Christus excipiebat. Propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem ha-
bet, ipsum interrogat. Responderunt ergo rusum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt
ei, Da gloriam deo. Quid est da gloriam deo? nega quod accepisti. Hoc planè non est glo-
riam deo dare, sed deum potius blasphemare. Da, inquiunt, gloriam deo. Nos scimus
quia hic homo peccator est. Dixit ergo ille, Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus
cum es, modo uideo. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos
tuos?

Sabbatum spirituale.
Leuit. 23

Ioh. 8

Mat. 13

Dare gloriam deo.

tuos: Et ille iam stomachans aduersus duriciam Iudæorum, & ex cæco uidens, nō ferens cæcos. Respondit eis, Dixi iam uobis, & audistis, Quid iterum uultis audire? Nunquid & uos uultis discipuli eius fieri? Quid est, nunquid & uos, nisi quia ego iam sum, nunquid & uos uultis? Iam uideo, sed nō inuideo. Maledixerunt ei & dixerunt, Tu discipulus eius sis.) Tale maledictum super nos, & super filios nostros: maledictum enim est, si cor discutias, non si uerba perpendas. Nos autem Moyſi discipuli sumus, nos scimus quia Moyſi locutus est deus, istum autem nescimus unde sit.) Vtinam sciretis, si sciretis quia Moyſi locutus est deus, sciretis quia per Moyſen prædicatus est deus: habetis enim dominum dicentem, Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit, Itā ne sequimini seruum, & dorsum ponitis contra dominum? Sed nec seruum sequimini, nam per illum ad dominum duceremini. Respondit ille homo & dixit eis, In hoc mirabile est, quia uos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos. Scimus autem quia peccatores deus non exaudit, sed si quis dei cultor est, & uoluntatem eius facit, hunc exaudit.) Adhuc inunctus loquitur: nam & peccatores exaudit deus: si enim peccatores deus non exaudiret, frustra ille publicanus oculos in terram demittens, & pectus suum percutiens diceret, Deus propitius esto mihi peccatori. Et ista confessio meruit iustificationem, quomodo iste cæcus illuminationem. A seculo non est auditum, quoniam quis aperuit oculos cæci nati? Nisi esset hic à deo non poterat facere quicquam.) Libere, constanter & ueraciter. Hæc enim quæ à deo facta sunt, à quo fierent nisi à domino? Aut quando à discipulis talia fierent, nisi in eis dominus habitaret? Responderunt & dixerunt ei, In peccatis natus es totus.) Totus quid est? Cum clausis oculis. Sed qui aperuit oculos, saluat & totum. Ipse dabit ad dexteram resurrectionem, qui in facie dedit illuminationem. In peccatis totus natus es. Et tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.) Ipsi illum magistrum fecerunt, ipsi ut discerent totiens interrogauerunt, & ingrati docentem proiecerunt. Sed quod dixi iam dudum fratres, illi pellunt, excipit dominus: magis enim quia expulsus est, Christianus factus est. Audiuit dominus quia eiecerunt eum foras, & cum inuenisset eum, dixit ei, Tu credis in filium dei? modo lauat faciem cordis. Respondit ille & ait, quasi adhuc inunctus. Quis est domine ut credam in eum? Et dixit ei Iesus, Et uidistis eum, & qui loquitur tecum ipse est.) Missus est ille, iste lauans faciem in Siloë, quod interpretatur missus: denique iam facie lota cordis & mundata conscientia, agnoscens eum non filium hominis tantum quod ante crediderat, sed iam filium dei qui carnem susceperat. Ait, Credo domine.) Parum est credo, uis uidere qualem credat? Et procidens adorauit eum. Et dixit ei Iesus, Modo dies ille est inter lucem & tenebras discernens. In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident uideant, & qui uident cæci fiant.) Quid est hoc domine? Magnam questionem fessis intulisti, sed erige uires nostras, ut possimus intelligere quod dixisti. Venisti ut qui non uident uideant, recte, quia lumen es: recte, quia dies es: recte, quia de tenebris liberas. Hoc omnis anima accipit, omnis intelligit: quid est hoc quod sequitur, Et qui uident cæci fiant? Ergo ne quia uenisti, cæci fiunt qui uidebant? Audi quid sequitur, & fortassis intelliges. Commoti sunt ergo uerbis istis. Quidam ex Phariseis, & dixerunt ei, Nunquid & nos cæci sumus? Audi iam quid est quod mouebat, & qui uident cæci fiant. Dixit eis Iesus, Si cæci essetis non haberetis peccatum, Cum sit cæcitas ipsa peccatum, si cæci essetis, id est, si uos cæcos aduerteretis, si uos cæcos diceretis, & ad medicum curretis, si ergo ita cæci essetis, non haberetis peccatum, quia ueni ego auferre peccatum. Nunc uero dicitis quia uidemus, peccatum uestrum manet. Quare? Quia dicendo uidemus, medicum nō queritis, in cæcitate uestra remanetis: hoc est ergo quod paulo ante non intellexeramus quod ait, Ego ueni ut qui non uident uideant. Quid est, ut qui non uident uideant? Qui se non uidere contentur, & medicum querunt ut uideant, & qui uident cæci fiant: quid est, qui uident cæci fiant? Qui se putant uidere, & medicum non querunt, & in sua cæcitate permanent. Ergo istam discretionem uocauit iudicium, cum ait, In iudicium ueni in hunc mundum.

A mundum, quo discernit causam credentium & consentientium à superbis se uidere putantibus, & ideo grauius excacatis, tanquam dixerit ei peccator confitens & medicum querens, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente nō sancta, Illorum scilicet qui dicunt, uideamus, & eorum peccatum manet. Nō autē illud iudiciū iam intulit mundo, quo de uiuis & mortuis in fine seculi iudicabit. Secundum hoc enim dixerat, Ego non iudico quenquam, quoniam prius uenit, non ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.

Ab eo quod scriptum est, Amen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro, usque ad id quod ait, Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant.

TRACTATUS XLV

DE illuminato illo, qui cæcus natus est, sermo ad Iudæos domini exortus est. Huic itaque lectioni hodiernam esse contextam, scire debuit & commoneri charitas uestra. Cum enim dominus dixisset, In iudicium enim ego ueni in hunc mundum, ut qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant: quod eo tempore, quando lectum est, ut potuimus exposuimus, quidam ex phariseis dixerunt, Nunquid & nos cæci sumus? Quibus respondit dominus, Si cæci essetis, non haberetis peccatū, Nunc autem dicitis, quia uidemus, peccatum uestrum manet. His uerbis subiunxit ea, quæ hodie cum recitaretur, audiuius, Amen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.) Dixerunt enim se cæcos nō esse, uidere autem tunc possent, si oues Christi essent. Vnde sibi usurpabant lumen, qui furebant contra diem. Propter illorum ergo uanam & superbam & insanabilem arrogantiam dominus Iesus ista contextuit, in quibus salubriter nos, si aduertamus, admonuit. Multi enim sunt, qui secundum quandam uitæ huius cōsuetudinem dicuntur boni homines, boni uiri, bonæ familie, innocentes, & quasi obseruantes ea quæ in lege præcepta sunt, deferentes honorem parentibus suis, non mechantes, non homicidiū perpetrantes, non furtum facientes, non falsum testimonium aduersus quenquam perhibentes, & cætera quæ in lege mandata sunt, uelut obseruantes: Christiani non sunt, & plerumque se iactant quomodo isti: nunquid & nos cæci sumus? Quia uero ista omnia quæ faciunt, & nesciunt ad quem finē referant, inaniter faciunt. Dominus de grege suo & de ostio qua intratur ad ouile, similitudinē proposuit in hodierna lectione: dicant ergo pagani: Bene uiuimus. Si per ostium non intrant, quid prodest eis? unde gloriantur? Ad hoc enim debet unicuique prodesse uiuere, ut detur illi semper uiuere: nam cui non datur semper uiuere, quid prodest bene uiuere? Quia nec bene uiuere dicendi sunt, qui finē bene uiuendi uel cæcitate nesciunt, uel inflatione contemnunt. Nō est autem cuiquam spes uera & certa semper uiuendi, nisi agnoscat uitam quod est Christus, & per ianuā intret in ouile. Querunt ergo plerumque tales homines etiā persuadere hominibus ut bene uiuant, & Christiani non sint. Per aliā partē uolunt ascendere, rapere & occidere, nō ut pastor cōseruare atque saluare. Euerunt ergo quidā philosophi, de uirtutibus & uitis subtilia multa tractantes, diuidētes, definiētes, ratiocinationes acutissimas cōcludētes, libros impletes, suā sapientiā buccis crepantibus uentilantes, qui etiā dicere auderent hominibus, nos se quimini, sectā nostrā tenete, si uultis beate uiuere. Sed nō intrabant per ostiū, perdere uolebant, mactare & occidere. Quid de istis dicā? Ecce ipsi Pharisei legebāt, & in eo quod legebant, Christū sonabāt, uenturū sperabāt, & præsentē nō agnoscebant, iactabant se etiā ipsi inter uidētes, hoc est inter sapiētes, & negabāt Christū, & nō intrabāt per ostiū. Ergo & ipsi si quos forte seducerēt, mactandos & occidēdos, nō liberādos seducerēt. Et hos dimittamus, uideamus illos si forte ipsi intrant per ostiū, qui ipsius Christi nomine gloriātur. Innumerabiles enim sunt qui se uidētes, nō solum iactant, sed à Christo illuminatos uideri uolūt: sunt autē hæretici. Forte ipsi per ianuā intrauerunt? Absit. Sabellius dicit, Qui filius est, ipse est pater: sed filius non est pater. Non intrat per ostium qui filium dicit patrem. Arianus dicit, Aliud est pater, aliud est filius. Recte diceret si diceret, alius, non aliud. Quando enim dicit ali-

Capitulum X

Boni apud homines non sunt, propter ea quæ faciunt, & nesciunt ad quem finem referant.

Pagani bene uiuunt.

Philosophi multa dicunt, & tamen non uiuunt.

Pharisei bonæ cōscience uiuunt.

Sabellius, Arius.

cit aliud, ei contradicit à quo audit, Ego & pater unum sumus. Nec ipse ergo per ostium intrat: prädicat enim Christum qualem sibi fingit, non qualem ueritas dicit: nomen habes, rem non habes. Aliquius rei nomen est Christus, tene ipsam rem, si uis prodesse tibi nomen: alius, nescio unde sit, sicut Forinus, Christus homo est, inquit, deus non est: nec ipse intrat per ostium, quia Christus homo & deus est. Et quid opus est multa percurrere, & multa uana hæresum enumerare? Hoc tenete, ouile Christi esse catholicam ecclesiam. Quicumque uult intrare ad ouile, per ostium intret, Christum uero prædicet, non solum Christum uerum prædicet, sed Christi gloriam quærat, non suam: nam multi quærendo gloriam suam, oues Christi sparserunt potius quam congregauerunt: humilis est enim ianua Christus dominus: qui intrat per hanc ianuam, oportet humile esse, ut sano capite possit intrare: qui autem se non humiliat sed extollit, per maceriam uult ascendere: qui autem per maceriam ascendit, ideo exaltatur ut cadat. Tecte tamen adhuc loquitur dominus Iesus, nondum intelligitur: nominat ostium, nominat ouile, nominat oues: commendat hæc omnia, sed nondum exponit. Legamus ergo, quia uenturus est ad ea uerba, in quibus nobis aliqua quæ dixit dignetur exponere, ex quorum expositione dabit nobis fortasse etiam illa quæ non exposuit intelligere: pascit enim manifestis, exercet obscuris. Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, uæ mihi, quia casurus est. Sit ergo humilis, per ostium intret, plano pede ueniat, & non offendant. Ille, inquit, fur est & latro, qui oues suas uult dicere oues alienas, ad hoc suas, id est furto ablatas, ut non saluet, sed ut occidat. Ergo fur est, quia quod alienum est suum dicit: latro, quia & quod est furatus occidit. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium: huic ostiarius aperit. De ostiario isto tunc quæramus, quando ab ipso domino audierimus quod sit ostium, & qui sit pastor. Et oues uocem eius audiunt, & proprias oues uocat nominatim. Habet enim nomina eorum scripta in libro uitæ. Proprias oues uocat nominatim: hinc dicit Apostolus, Nouit dominus qui sunt eius. Et adducit eas, & cum proprias oues emisierit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt uocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt uocem alienorum. Tecta sunt uerba hæc, plena quæstionibus, grauida sacramentis. Sequamur ergo & audiamus magistrum ex his obscuris aliquid aperientem, & per id quod aperit, nos forte intrare facientem. Hoc prouerbium dixit illis Iesus, illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Forte nec nos. Quid ergo interest inter illos & nos, antequam ista uerba agnoscamus & nos? Quia nos pulsamus ut aperiatur nobis: illi autem Christum negando nolabant intrare seruandi, sed foris remanere perdendi. Quod ergo nos audimus hæc pie, quod antequam illa intelligamus, credimus uera esse atque diuina, magna ab istis diuersitate distamus. Cum enim duo audiunt uerba euangelij, unus impius, alter pius, & talia sunt ut forte ambo non intelligant, unus dicit, nihil dixit: alius dicit, uerum dixit, & bonum est quod dixit, sed nos non intelligimus: iste quia credit iam pulsare, & dignus est cui aperiatur si pulsare persistat, ille uero adhuc audiat, Nisi credideritis non intelligetis. Quare ista commendo? quia etiam cum uerba hæc obscura sicut possum exposuero, aut quia ualde sunt abdita, uel ego eorum non apprehendero intelligentiam, uel explicandi quod intelligo non habuero facultatem, uel tamen fuerit quisque tardus, ut etiam exponentem non sequatur, non de se desperet, maneat in fide, ambulet in uia, audiat Apostolum dicentem, Et si quid aliter sapitis, hoc quoque uobis deus reuelabit, uerum tamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. Incipiamus ergo audire exponentem, quem audiuius proponentem. Dixit ergo iterum eis Iesus, Amen amen dico uobis, quia ego sum ostium ouium. Ecce ipsum ostium quod clausum posuerat, aperuit. Ipse est ostium, agnouimus, intremus: ut nos intrasse gaudeamus. Omnes quotquot uenerunt, fures sunt & latrones. Quid est hoc domine Omnes quotquot uenerunt? Quid enim? Tu non uenisti: sed intellige. Omnes quotquot uenerunt dixit, utique præter me. Recolamus ergo, Ante aduentum ipsius uenerunt prophetae, nunquid fures & latrones fuerunt? Absit, non præter illum uenerunt, quia cum illo uenerunt. Venturus præcones mittebat, sed eorum corda quos

miserat, possidebat. Vultis nosse quia cum illo uenerunt? Qui est ipse semper, carnem quippe accepit ex tempore. Quid est ergo semper? In principio erat uerbum. Cum illo ergo uenerunt, qui cum uerbo dei uenerunt. Ego sum, inquit, uia & ueritas & uita. Si ipse est ueritas, cum illo uenerunt qui ueraces fuerunt: quotquot ergo præter illum, fures sunt & latrones, id est, ad furandum & occidendum. Sed non audierunt eos oues. Maior hæc quæstio est, non audierunt eos oues. Ante aduentum domini nostri Iesu Christi, quo humilis uenit in carne, præcesserunt iusti, sic in eum credentes uenturum, quomodo nos credimus in eum qui uenit. Tempora uariata sunt, non fides, quia & ipsa uerba pro tempore uariantur, cum uarie declinantur. Alium sonum habet, uenturus est: alium sonum habet, uenit: mutatus est sonus, uenturus est, & uenit: eadem tamen fides utroque coniungit, & eos qui uenturum esse, & eos qui eum uenisse crediderunt: diuersis quidem temporibus, sed utroque per unum fidei ostium, hoc est per Christum, uidemus ingressos. Nos credimus dominum nostrum natum ex uirgine, uenisse in carne, passum esse, resurrexisse, in celum ascendisse, totum hoc si cut uerba auditis præteriti temporis, impletum esse iam credimus: in eius sunt fidei societate nobiscum & illi patres, qui crediderunt de uirgine nasciturum, passurum, resurrecturum, in celum ascenditurum, illos enim ostendit Apostolus ubi ait, Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est. Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur. Propheta dixit, Credidi propter quod locutus sum. Apostolus dicit, Et nos credimus, propter quod & loquimur: ut scias autem quod una sit fides, audi dicentem, Habentes eundem spiritum fidei & nos credimus: sic & alio loco. Nolo enim uos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Mare rubrum significat baptismum, Moyses ductor per mare rubrum significat Christum: populus transiens significat fideles: mors Aegyptiorum significat abolitionem peccatorum. In signis diuersis eadem fides, sic in signis diuersis quomodo in uerbis diuersis, quia uerba sonos mutant per tempora, & utique nihil aliud sunt uerba quam signa: significatio enim uerba sunt, tolle significationem uerbo, strepitus inanis est. Significata sunt ergo omnia: nunquid non eadem credebant, per quos hæc signa ministrabantur, per quos eadem quæ credimus, prophetata prænucciabantur: utique credebant: sed illi uentura esse, nos autem uenisse: ideo autem sic ait, Eundem potum spiritalem biberunt: si spiritalem eundem, nam corporalem non eundem. Quid enim illi bibebant? Bibebant enim de spiritali sequente petra: petra autem erat Christus: uidete ergo, fide manente, signa uariata. Ibi petra Christus, nobis Christus quod in altari dei ponitur, & illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra, nos quid bibamus norunt fideles. Si speciem uisibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt. Quotquot ergo illo tempore crediderunt uel Abrahæ, uel Isaac, uel Iacob, uel Moyse, uel alijs patriarchis, alijsque prophetis Christum prænucciabant, oues erant, & Christum audierunt, non alienam uocem, sed ipsius audierunt. Iudex fuerat in præcone, quia & quando iudex loquitur per præconem, exceptor non facit, præco non dicit, sed iudex dicit. Alij sunt ergo quos non audierunt oues, in quibus non erat uox Christi, errantes, falsa dicentes, inania garrientes, uana fingentes, miseros seducetes. Quid est ergo quod dixit? Maior hæc quæstio est, quid habet obscurum & ad intelligendum difficile? audite obsecro: ecce dominus ipse Iesus Christus uenit, prædicauit, utique multo magis uox pastoris erat, expressa ipso ore pastoris: si enim per prophetas uox pastoris erat, quanto magis uocem pastoris proferebat lingua ipsa pastoris: non omnes audierunt. Sed quid putamus? Qui audierunt oues erant? Ecce audiuit Iudas, & lupus erat: sequebatur, sed pelle ouina tectus, pastor insidiabatur. Aliqui uero eorum, qui Christum crucifixerunt, non audiebant, & oues erant: ipsos enim uidebat in turba, quando dicebat, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Quomodo ista soluitur?

uitur quaestio: Audiunt non oues, & non audiunt oues: sequuntur uocem pastoris quidam lupi, & ei quaedam contradicunt oues, postremo pastorem occidunt oues. Soluitur quaestio: respondet enim aliquis & dicit, Sed quando non audiebant, oues nondum erant, tunc lupi erant: uox audita eos mutauit, & ex lupis oues fecit. Quando autem facta sunt oues, audierunt, & pastorem inuenerunt, pastoremque secuta sunt: pastoris promissa sperauerunt, quia iussa fecerunt. Soluta est utique ista quaestio, & cuiquam forte sufficiat. Me autem adhuc mouet, & quid me moueat communico uobiscum, ut quodammodo quarens uobiscum, reuelante illo uobiscum merear inuenire: quid ergo me moueat accipite, per Ezechielem prophetam dominus obiurgat pastores, & dicit inter cetera de ouibus, Errantem ouem non reuocastis. Et errantem dicit, & ouem appellat: si quando errabat ouis erat, cuius uocem ut erraret audiebat. Proculdubio enim non erraret, si uocem pastoris audiret, sed ideo errauit, quia uocem audiuit alieni, uocem furis & latronis audiuit. Certe latronum uoces non audiunt oues: Qui uenerunt, inquit, & intelligimus, praeter me, id est, qui uenerunt praeter me, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oues. Domine, si non audierunt eos oues, quomodo errant oues, si oues non audiunt nisi te? Tu autem ueritas es: quisquis ueritatem audit non utique errat: illi autem errant, & oues appellantur, nam si in errore ipso oues non appellantur, non diceretur per Ezechielem prophetam, Errantem ouem non reuocastis. Quomodo & errat & ouis est: uocem alieni audiuit: certe non audierunt eos oues. Deinde modo multi colliguntur ad ouile Christi, & ex haereticis fiunt catholici: a furibus tolluntur, pastori redduntur. Et alieni quando murmurant, tedium patiuntur ad reuocantem, & non intelligunt iugulantem, ueruntamen etiam cum renitentes uenerunt quae oues sunt, agnoscunt uocem pastoris, & se uenisse latantur, & errasse erubescunt. Quando ergo in illo errore tanquam in ueritate gloriabantur, & utique non audiebant uocem pastoris, & alienum ideo sequebantur, oues erant an non erant? Si oues erant, quomodo alienos oues audiunt? Si oues non erant, quare obiurgatur illi quibus dicitur, Errantem ouem non reuocastis? Ipsi etiam iam factis catholicis Christianis, bonae spei fidelibus, aliquando mala contingunt, seducuntur in errorem, & post errorem reuocantur. Quando seducti sunt in errorem, & rebaptizati sunt, aut post ouilis dominici societatem, rursus in errorem pristinum reuoluti sunt, oues erant an non erant? Vtique catholici erant: si catholici, fideles erant, oues erant. Si oues erant, quomodo uocem alieni audire potuerunt cum dominus dicat, non audierunt eos oues? Audistis fratres altitudinem quaestionis. Dico ergo, Nouit dominus qui sunt eius: nouit praescitos, nouit praedestinos: de illo quippe dicitur, Quos autem praesciuit & praedestinauit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit primogenitus in multis fratribus: quos autem praedestinauit, ipsos & uocauit: & quos uocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Si deus pro nobis, quis contra nos? Adde adhuc, Qui proprio filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo etiam non cum illo omnia nobis donauit? sed quibus? Nobis praescitis, & praedestinis, iustificatis, glorificatis, de quibus sequitur, Quis accusabit aduersus electos dei? Nouit dominus qui sunt eius, ipsae sunt oues. Aliquando se ipsae nesciunt, sed pastor nouit eas, secundum istam praedestinationem, secundum istam dei praescientiam, secundum electionem ouium, ante constitutionem mundi: secundum istam ergo praescientiam dei & praedestinationem, quam multae oues foris, quam multi lupi intus, & quam multae oues intus, & quam multi lupi foris. Quid est quod dixi, quam multae oues foris? quam multi modo luxuriantur, casti futuri: quam multi blasphemant Christum, credituri in Christum: quam multi se inebriant, futuri sobrii: quam multi rapiunt res alienas, donaturi suas, ueruntamen modo uocem alienam audiunt, alienos sequuntur. Item quam multi intus laudant, blasphemantur: casti sunt, fornicantur: sobrii sunt, se uino postea sepulturi: sancti, caesari: & non sunt oues: de praedestinis enim loquimur. De his loquimur quos nouit dominus, qui sunt eius: & tamen ipsi quamdiu recte sapiunt, Christi uocem audiunt. Ecce audiunt ipsi, non audiunt illi, & tamen secundum praedestinationem non oues isti, oues illi. Adhuc manet

39 Ezech.

2. Tim. 2
Rom. 8

A net quaestio, quae mihi interim nunc uidetur ita posse dissolui. Est aliqua uox, est, inquam, uox aliqua pastoris, in qua oues non audiunt alienos, in qua non oues audiunt Christum: quae est ista uox? Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Hanc uocem non negligat proprius, non audit alienus: nam & ille hoc ei praedicat, ut perseveret apud ipsum usque in finem, sed non apud eum perseverando non audit hanc uocem. Venit ad Christum, audit alia & alia uerba, illa & illa, omnia uera, sana omnia, inter quae omnia est & illa uox: qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit: istam qui audierit ouis est: sed audiebat illa nescio quis, & desipuit, refriguit, audiuit alienam: si praedestinatus est, ad tempus errauit, in aeternum non perijt, redit ut audiat quod neglexerit, faciat quod audiuit: si enim de his est qui praedestinati sunt, & errorem ipsius deus praesciuit, & conuersionem futuram: si aberrauit, redit ut audiat illam uocem pastoris, & sequatur dicentem: qui perseverauerit usque in finem hic saluus erit. Bona uox fratres, uera, pastoralis, ipsa est uox salutis in tabernaculis iustorum: nam facile est audire Christum, facile est laudare euangelium, facile acclamare disputatori: perseverare usque in finem, hoc est ouium uocem pastoris audientium. Tentatio accidit, perseverare usque in finem, quia tentatio non perseverat usque in finem: usque in quem finem perseverabis? Quousque finies uiam? Quamdiu enim non audis Christum, aduersarius tuus est in ista uia, hoc est, in ista mortali uita, sed quid dicit? Concorda cum aduersario tuo cito, dum es cum eo in uia. Audisti, credidisti, concordasti: si aduersarius concordat, si tibi praestitum est concordare: si aduersarius concordat, noli ulterius litigare: quando enim finiatur uia nescis, sed tamen ille scit, scit ille si ouis es, & si perseveraueris usque in finem, saluus eris: ac per hoc istam uocem non contemnunt sui, non audiunt alieni. Ut potui, ut ipse donauit, profundam multum quaestionem aut exposui uobis, aut tractaui uobiscum: si qui minus intellexerunt, maneat pietas, & reuelabitur ueritas: qui autem intellexerunt, non se extollant quasi celeriores super tardiores, ne extollendo se exorbitent, & facilius perueniant tardiores. Omnes autem perducit cui dicimus: Deduc me domine in uia tua, & ambulabo in ueritate tua. Per hoc ergo quod exposuit dominus, quia ipse est ostium, intremus ad ea quae proposuit, nec exposuit. Et pastor quidem quisnam sit, quis non dixerit in ista lectione quae hodie recitata est, tamen in ea quae sequitur apertissime dicit: Ego sum pastor bonus: quod & si non diceret, quem alium praeter ipsum intelligere deberemus in eis uerbis ubi ait: Qui intrat per ostium, pastor est ouium, huic ostiarius aperit, & oues eius uocem audiunt, & proprias oues uocat nominatim, & educit eas, & cum proprias oues emisit, ante eas uadit, & oues eum sequuntur, quia sciunt uocem eius. Quis enim alius oues proprias uocat nominatim, & educit eas hinc ad uitam aeternam, nisi qui nouit nomina praedestinatorum? Vnde ait discipulis suis: Gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelo, hinc enim uocat eas nominatim. Et quis alius eas emittere, nisi qui earum peccata dimittit, ut eum sequi duris liberatae uinculis possint? Et quis eas praecessit quo eum sequantur, nisi qui surgens a mortuis iam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur. Et cum hic conspicuus esset in carne, ait: Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum: unde illud quod ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur, & ingreditur & egredietur, & pascua inueniet. In hoc euidenter ostendit, non solum pastorem, sed etiam oues intrare per ostium: sed quid est, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet? Ingredi quippe in ecclesiam per ostium Christum ualde bonum est: exire autem de ecclesia, sicut ait iste ipse Ioannes euangelista in epistola sua: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, non est utique bonum. Talis ergo egressus non posset a bono pastore laudari, ut diceret, & ingreditur & egredietur, & pascua inueniet. Est ergo aliquis non solum ingressus, uerum etiam egressus bonus per ostium bonum, quod est Christus: sed quid sit iste laudabilis & beatus egressus? Possem quidem dicere ingredi nos, quando interius aliquid cogitamus, egredi autem quando exterius aliquid operamur. Et quoniam, sicut dicit Apostolus, per fidem habitat Christus in cordibus nostris, ingredi per Christum esse secundum ipsam fidem cogitare: egredi autem per Christum secundum ipsam fidem

Matth. 23

Luc. 10

Ioan. 17

Ioan. 3

u etiam

etiam foris, id est, coram hominibus operari: unde & in psalmo legitur: Exiet homo ad opus suum: & ipse dominus dicit: Luceant opera uestra coram hominibus: sed plus me delectat quod ipsa ueritas tanquam pastor bonus, & ideo bonus doctor quodammodo nos admonuit, quemadmodum intelligere debeamus, quod ait: Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet, consecutus adiunxit: Fur non uenit nisi ut furetur, & mactet, & perdat, ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Vide enim mihi dixisse, ut uitam habeant ingrediētes, & abundantius habeant egredientes. Non autem potest quisque per ostium, id est, per Christum egredi ad uitam aeternam, quae erit & specie, nisi per ipsum ostium, hoc est, per eundem Christum in ecclesia eius quae est ouile eius, intrauerit ad uitam temporalem, quae est in fide, ideo ait: Ego ueni ut uitam habeant, hoc est, fidem, quae per dilectionem operatur, per quam fidem in ouile ingreditur ut uiuant, quia iustus ex fide uiuit. Et abundantius habeant, qui perseverando usque in finem, per illud ostium, id est, per fidem Christi egrediuntur, quoniam ueri fideles moriuntur, & abundantius habebunt uitam, ueniendo quo pastor ille praecessit, ubi nunquam deinde moriantur. Quamuis ergo & hic in ipso ouili non desint pascua, quoniam ad utrumque possimus intelligere quod dictum est, & pascua inueniet, id est, & ad ingressum & ad egressum: tamen tunc uera pascua inuenient ubi saturentur, qui esuriunt & sitiunt iusticiam, qualia pascua inuenit cui dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Quomodo autem ipse sit ostium, ipse pastor, ut per seipsum quodammodo etiam ipse ingredi & egredi intelligatur, & quisnam sit ostiarius, longum est hodie quaerere, & disserendo sicut ipse donauerit explicare.

Ab eo quod dictum est: Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis, usque ad id quod ait: Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus: Tractatus XLVI

QUENS dominus Iesus ouibus suis, & praesentibus & futuris, quae tunc aderant, quae erant ibi iam oues eius, erantque quae futurae erant eius oues: Item praesentibus & futuris, & illis & nobis, & quotquot etiam post nos fuerint oues eius, quis ad eas missus esset, ostendit. Omnes ergo audiunt uocem pastoris sui dicentis: Ego sum pastor bonus. Non adderet bonus, nisi essent pastores mali: sed pastores mali ipsi sunt fures & latrones, aut certe ut multum mercenarii. Omnes enim hic personas quas posuit, requirere, distinguere, nosse debemus: aperuit enim iam duas res dominus, quas quodammodo clausas proposuerat. Iam scimus quia ostium ipse est, scimus quia pastor ipse est: fures & latrones qui sint, in hesternae lectione patefactum est. Hodie autem audiuius mercenarium, audiuius & lupum, heri nominatus est & ostiarius. In bonis ergo ostium est & ostiarius, pastor & ouis: in malis fures & latrones, mercenarius, lupus. Ostium dominum Christum accipimus ipsum pastorem, ipsum ostiarium: quia enim haec duo ipse exposuit, ostiarium nobis reliquit quaerendum: & quid ait de ostiario? Huic, inquit, ostiarius aperit: cui aperit? Pastori. Quid aperit pastori? Ostium. Et quis est ipsum ostium? Ipse pastor. Nunquid si dominus Christus non exposuisset, non ipse dixisset: Ego sum pastor, & ego sum ostium, auderet quisquam nostrum dicere, quod ipse Christus sit & pastor & ostium? Si enim diceret, ego sum pastor, & non diceret, ego sum ostium, quaesituri eramus quis esset ostium, & forte aliud putantes ante ostium remansuri, gratia illius & misericordia nobis exposuit pastorem, seipsum dixit, exposuit ostium, seipsum dixit, ostiarium quaerendum nobis reliquit: quem nos dicturi sumus ostiarium? Quemlibet inueniremus, cauendum est ne maior existimetur quam ipsum ostium: quia ostiarius in domibus hominum maior est ostio. Ostiarius enim ostio, non ostium praepositur ostiario, quia ostiarius ostium, non ostium custodit ostiarium. Non audeo dicere aliquem ostiarium maiorem: audiui enim iam quid sit ostium, non me latet, non sum dimissus coniecturae meae, non mihi humana est relaxata suspicio, deus dixit, ueritas dixit, mutari non potest quod immutabilis dixit. Dicam ergo in huius profunditate quaestionis quid mihi uidetur: eligat unusquisque quod placet, pia tamen sentiat, sicut scriptum est: Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quaerite illum. Ostiarium forte ipsum dominum

dominum debemus accipere: multo sunt enim inter se diuersa in rebus humanis, pastor & ostium, quam ostiarius & ostium, & tamen dominus & pastorem se dixit, & ostium: cur ergo non intelligamus ipsum & ostiarium? Si enim consideremus proprietates, dominus Christus nec pastor est, sicut consueuimus nosse & uidere pastores, nec ostium est, non enim eum faber fecit: si autem secundum aliquam similitudinem & ostium & pastor est, audeo dicere & ouis est: ouis nempe sub pastore est, tamen ille & pastor est & ouis: ubi est pastor? Ecce hic habes, lege euangelium: Ego sum pastor bonus: ubi est ouis? Interroga prophetam: Sicut ouis ad immolandum ductus est: ubi est agnus? Interroga amicum sponsi: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Adhuc aliquid secundum istas similitudines mirabilis sum dicturus: & agnus enim & ouis & pastor, inter se amicae sunt: contra leones autem a pastoribus oues custodiri solent, & tamen de Christo cum sit ouis & pastor, legimus dictum: uicit leo de tribu Iuda. Haec omnia fratres, secundum similitudines accipite, non secundum proprietates. Solemus uidere pastores sedere supra petram, & inde commissa sibi pecora custodire. Vtique melior pastor quam petra, super quam sedet pastor, & tamen Christus & pastor & petra. Totum hoc secundum similitudinem: proprietatem autem si quaeras a me: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: si quaeras a me proprietatem, filius unicus de patre in aeternum ab aeterno genitus, aequalis gignenti, per quem facta sunt omnia, cum patre incommutabilis, & accepta forma hominis non mutatus, ex incarnatione homo, filius hominis & filius dei. Hoc totum quod dixi, non similitudo sed res est: non ergo pigeat nos fratres secundum quoddam similitudines ipsum accipere ostium, ipsum ostiarium: quid est enim ostium? Quo intramus: quis est ostiarius? Qui aperit: quis ergo se aperit, nisi qui seipsum exponit? Ecce dominus dixerat ostium, non intellexeramus: quando non intelleximus, clausum erat, qui aperuit ipse est ostiarius: nulla est ergo necessitas aliquid aliud quaerere, nulla necessitas, sed fortasse est uoluntas: si est uoluntas, noli exorbitare, noli a trinitate discedere: si personam aliquam quaeris ostiarii, spiritus sanctus occurrat: non enim dedignabitur ostiarius esse spiritus sanctus, quando ipsum ostium esse dignatus est filius: uide ostiarium, forte spiritum sanctum, ipse dominus discipulis suis de spiritu sancto dicit: Ipse uos docebit omnem ueritatem. Ostium quid est? Christus: quid est Christus? Veritas. Quis aperit ostium, nisi qui docet omnem ueritatem? De mercenario autem quid dicimus? Non in bonis hic commemoratus est. Pastor bonus, ait, animam suam dat pro ouibus suis: mercenarius & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriae, uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues. Non hic bonam personam mercenarius gerit, & tamen in aliquo utilis est: nec mercenarius diceretur, nisi acciperet a conducente mercedem: quis est ergo iste mercenarius, & culpabilis, & necessarius? Hinc uero fratres luceat nobis ipse dominus, ut & mercenarios intelligamus, & mercenarii non simus. Quis est ergo iste mercenarius? Sunt quidam ecclesiae praepositi quibus Paulus apostolus dicit: Sua quarentes, non quae Iesu Christi: quid est sua quarentes? Non Christum gratis diligentes, non deum propter deum quarentes, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes: haec quando amantur a praeposito, & propter hoc seruitur deo, quisquis est talis mercenarius est, inter filios se non computet: de talibus enim & dominus dicit: Amen dico uobis, per ceperunt mercedem suam: audi de Timotheo sancto quid dicat apostolus Paulus: Spero autem in domino Iesu, Timotheum cito me mittere uobis, ut & ego bono animo sim, cum cognouero quae circa uos sint: neminem enim habeo tam unanimem, qui germane de uobis sollicitus sit, omnes enim sua quarent, non quae Iesu Christi. Inter mercenarios pastor ingemuit, quaesuit aliquem qui synceriter diligeret gregem Christi, & circa se in eis qui cum illo eo tempore fuerant non inuenit: non enim in ecclesia Christi tunc praeter Paulum apostolum & Timotheum nemo erat qui germane de grege sollicitus esset, sed contigerat ut eo tempore quo Timotheum misit circa se alium de filiis non haberet, sed soli mercenarii cum illo essent, sua quarentes, non quae Iesu Christi: & tamen ipse germane de grege sollicitus,

Cap. 19 pastor et ostium.

Esai. 55

Ioan. 1

Apo. 5

Ioan. 16

Phil. 2

Matth. 6

Philip. 2

u 2

maluit

mercenarius in malam partem accipitur hoc loco.

maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere. Inuenimus & mercenarios, non eos discutit nisi dominus, qui cor inspicit, ipse discutit, tamen aliquando intelliguntur à nobis, non enim frustra dixit ipse dominus etiā de lupis, ex fructibus eorum cognoscetis eos: multos interrogant tentationes, & tunc apparent cogitationes, multi autem latent. Habet ouile domini prepositos, & filios, & mercenarios. Prepositi autem qui filij sunt, pastores sunt: si pastores sunt, quomodo unus pastor, nisi quia sunt illi omnes unius membra pastoris, cuius sunt oues propriae. Nam & ipsi membra sunt ipsius unius ouis, quia sicut ouis ad immolandum ductus est. Audite autem, quia & mercenarij necessarii sunt: multi quippe in ecclesia commoda terrena sectantes, Christum tamen praedicant, & per eos uox Christi auditur, & sequuntur oues non mercenarium, sed uocem pastoris per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso domino demonstratos: scribae, inquit, & pharisaei cathedram Moysi sedent, quae dicunt facite, quae autem faciunt, facere nolite: quid aliud dixit, nisi per mercenarios uocem pastoris audite. Sedendo enim cathedra Moysi, legem dei docent, ergo per illos deus docet: sua uero illi si uelint docere, nolite audire, nolite facere, certe enim tales sua quaerunt, non quae Iesu Christi. Nullus tamen mercenarius ausus est dicere populo Christi, tua quaere, non quae Iesu Christi: qui enim male facit, non praedicat de cathedra Christi, inde laedit unde male facit, non unde bona dicit: botrum carpe, spinam caue. Bene quia intellexistis, sed propter tardiores dicam hoc idem planius, quod modo dixi, botrum carpe, spinam caue, cum dominus dicit: Nunquid colligunt de spinis uiam, aut de tribulis ficus? Verum est omnino, & etiam uerum ego dixi, botrum carpe, spinam caue, quia botrus aliquando de radice uitae exortus, pendet in sepe, crescit palme, inseritur spinis, & portat fructum spina non suum: non enim spinam uitae attulit, sed spinis palme incubuit: noli interrogare nisi radices, quare radicem spinae, extra inuenies à uite: quare originem uiae, uitae hanc protulit ex radice. Cathedra ergo Moysi uitae erat, pharisaeorum mores spinae erant: doctrina uero per malos, palme in sepe. Botrum inter spinas caute lege, ne dum quaeris fructum, laceres manum: & cum audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem, quae dicunt facite, legite uias: quae autem faciunt, facere nolite, caute spinas: etiam per mercenarios uocem pastoris audite, sed nolite esse mercenarij, cum sitis membra pastoris: ipse autem Paulus apostolus sanctus qui dixit: Neminem habeo qui tam germane de uobis sollicitus sit, omnes enim sua quaerunt, non quae Iesu Christi: alio loco inter mercenarios filiosque distinguens, uidete quid dixerit: Quidam per inuidiam & contentionem, quidam uero & per bonam uoluntatem Christum praedicant: quidam ex charitate, scientes quia in defensione euangelij positus sum, quidam uero & per contumaciam Christum annunciant non caste, existimantes tribulationem suscitari uinculis meis. Isti mercenarij erant, Paulo apostolo inuidebant: quare inuidebant, nisi quia temporalia requirebant? Sed quid adiungit attendite: quid enim? Cum omni modo, siue occasione, siue ueritate Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Veritas est: Christus, ueritas à mercenarijs occasione annuncietur, ueritas à filiis ueritate annuncietur. Filij aeternam hereditatem patris patienter expectant: mercenarij temporalem mercedem conducentes, festinanter exoptant. Mihi humana gloria cui mercenarios inuidere uideo, minuatur, & tamen per linguas mercenariorum & filiorum diuina Christi gloria diffametur, cum siue occasione, siue ueritate Christus annuncietur. Vidimus qui sit etiam mercenarius: quis est lupo, nisi diabolus? Et quid dictum est de mercenario? Cum uiderit lupo uenientem fugit, quia non sunt eius oues propriae, nec ei cura est de ouibus: nunquid talis erat apostolus Paulus? absit. Nunquid talis Petrus? absit: nunquid tales ceteri apostoli, excepto Iuda filio perditionis? absit. Pastores ergo illi: Planè pastores: & unde unus pastor? Iam dixi pastores, quia membra pastoris illo capite gaudebant, sub illo capite concordabant, uno spiritu in unius corporis compage uiuebant, ac per hoc omnes ad unum pastorem pertinebant. Si ergo pastores, non mercenarij, quare fugiebant quando persecutionem patiebant? Expone nobis, o domine, uidi in epistola fugientem Paulum, per murum in sporta submissus est,

A sus est, ut manus persequentis euaderet: non ergo illi cura fuit de ouibus, quas lupo ueniente deferebat? Fugit planè, sed eas pastori in caelo sedenti orationibus commendabat: se autem utilitati earum fugiendo seruabat, sicut quodam loco ait: Manere in carne necessarium duxi propter uos. Ab ipso namque pastore omnes audierant: si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam. Hanc nobis quaestionem dominus dignetur exponere. Domine tu dixisti eis quos fideles pastores esse utique uolebas, quos tua membra esse formabas, si uos persecuti fuerint fugite. Iniuriam ergo illis facis quando reprehendis mercenarios, qui uident lupo uenientem, & fugiunt: rogamus indices nobis, quid habeat altitudo quaestionis: pulsemus, aderit qui aperiet se, ostiarius ostij quod est ipse: quis est mercenarius? Qui uidit lupo & fugit, qui sua quaerit, non quae Iesu Christi. Peccantem non libere audet redarguere. Ecce nescio quis peccauit, grauiter peccauit, increpandus est, excommunicandus est: sed excommunicatus inimicus erit, infidiabitur, nocebit cum potuerit, iam ille qui sua quaerit, non quae Iesu Christi, ne perdat quod sectatur, humanae amicitiae commoditatem, & inimicitiarum humanarum incurrit molestiam, tacet, non corripit: ecce lupo qui guttur apprehendit, diabolus fidelem adulterium perluasit: tu taces, non increpas, o mercenarie, lupo uenientem uidisti & fugisti. Respondet forte & dicit, ecce hic sum, non fugi: fugisti, quia tacuisti: tacuisti, quia timuisti. Fuga animi timor est, corpore stetit, spiritu fugisti: quod ille non faciebat qui dicebat: Et si corpore absens sum, spiritu uobiscum sum: quomodo enim spiritus fugiebat, qui etiam corpore absens, fornicatores litteris arguebat? Affectiones nostrae motus animorum sunt: laetitia, animi diffusio: tristitia, animi contractio: cupiditas, animi progressio: timor, animi fuga. est: diffunderis enim animo cum delectaris: contraheris animo cum molestaris: progresseris animo cum appetis: fugis animo cum metuis. Ecce unde ille mercenarius uiso lupo dicitur fugere. Quare? Quia non est ei cura de ouibus. Quare non est ei cura de ouibus? Quia mercenarius est. Quid est, mercenarius est? Temporalem mercedem quaerit, & in domo in aeternum non manebit: sunt adhuc haec quaerenda, & discutienda uobiscum, sed onerare uos non est consilij: dominica enim cibaria cum seruis ministramus, in pascuis dominicis oues pascimus, & simul pascimur: sicut non est negandum quod necessarium est, sic non est cor in firmum pabuli multitudine praeauandū: non sit ergo molestum charitati uestrae, quia omnia quae hic adhuc discutienda arbitror, hodie non discutio, sed iterum nobis in nomine domini diebus reddendi sermonis, eadem lectio recitabitur, & diligenter illo adiuuante tractabitur.

Ab eo quod dictum est: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meae, usque ad id quod ait: Nunquid daemonium potest eorum oculos aperire?

Tractatus XLVII.

VI sermonem domini dei nostri non solum libenter, sed etiam diligenter audistis, promissionis nostrae proculdubio meministis. Ipsa quippe lectio euangelica & hodie lecta est, quae lecta fuerat proximo dominico die. Propterea quoniam in quibusdam necessitatibus immorati, non potuimus omnia discutere, quae uestris sensibus debebamus. Proinde quae iam dicta atque tractata sunt, hodie non quaerimus, ne adhuc eadem reperendo, ad illa quae nondum dicta sunt, peruenire minime permittamur. Nostis iam in nomine domini qui sit bonus pastor, & quemadmodum pastores boni membra sint eius, & ideo pastor sit unus. Nostis qui sit mercenarius ferendus, quis lupo, & fures & latrones cauendi, quae sint oues, quod sit ostium quo & oues ingrediuntur, & pastor quomodo sit intelligendus ostiarius: nostis etiam quoniam quisquis non per ostium intrauerit, fur est & latro, nec uenit nisi ut furetur, & occidat & perdat. Haec omnia dicta, sufficienter quantum existimo pertractata sunt: hodie debemus dicere quantum adiuuat dominus, quoniam ipse Iesus Christus saluator noster, & pastorem se esse dixit, & ostium, & pastorem bonum dixit intrare per ostium: quomodo ipse per se ipsum intrat? Si enim nemo pastor bonus est nisi qui per ostium intrat, & ipse est praecipue pastor bonus, & ipse est ostium, intelligere non possum nisi & ipsum per seipsum ad oues suas intrare, & uocem suam illis dare ut sequantur eum, easque intrantes

intrantes & exeutes pascua inuenire, quod est uita aeterna. Cito ergo dico, ego quares intra
 re ad uos, id est, ad cor uestrum, Christum praedico: si aliud praedicem, per aliam partem conabor
 ascendere. Christus itaque mihi ianua est ad uos, per Christum intro, non ad parietes uestros,
 sed ad corda uestra. Quid est, per Christum intro? Christum in me libenter audistis. Quare
 Christum in me libenter audistis? Quia oues Christi estis, sanguine Christi comparata estis,
 agnoscitis precium uestrum quod non a me datur, sed per me praedicat. Ille quippe emit, qui precio
 sum sanguinem fudit: preciosus sanguis est illius sine peccato, fecit tamen ipse etiam suo-
 rum sanguinem preciosum, pro quibus dedit sanguinis precium: nam si suorum sanguinem non
 faceret preciosum, non diceretur: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Itaque etiam
 quod ait: Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus, non ipse unus fecit, & tamen si illi
 qui fecerunt membra eius sunt, idem ipse unus hoc fecit. Ipse enim potuit facere sine illis, ipsi
 sine illo unde potuerunt, cum ipse dixit: sine me nihil potestis facere. Hinc autem ostendimus
 quod & alij fecerunt, quia ipse apostolus Ioannes, qui hoc quod audistis euangelium praedi-
 cavit, in epistola sua dixit: sicut pro nobis animam suam posuit, sic & nos debemus ani-
 mas, pro fratribus ponere. Debemus dixit, debitores nos fecit, qui primus exhibuit: ideo quo-
 dam loco scriptum est: Si sederis cenare ad mensam potentis, sapienter intellige quae appo-
 nuntur tibi, & mitte manum tuam, sciens quia talia te oportet praeparare. Mensa potentis
 quae sit nobis, ubi est corpus & sanguis Christi, qui accedit ad talem mensam, praeparat ta-
 lia. Et quid est, praeparat talia? Quomodo ipse pro nobis animam suam posuit, sic & nos de-
 bemus ad edificandam plebem, ad asserendam fidem animas pro fratribus ponere: ideo Pe-
 tro quae facere uolebat pastorem bonum, non in ipso Petro, sed in corpore suo ait: Petre ama
 me. Pisce oues meas: hoc semel, hoc iterum, hoc tertio, usque ad eius tristitiam: & cum tantum in-
 terrogasset dominus, quantum interrogandum esse indicauit, ut ter confiteatur qui ter negaue-
 rat, & ei suas oues pascendas tertio commendasset, ait illi: Cum iunior esses, cingebas te & am-
 bulabas ubi uolebas, cum autem senueris, extends manus tuas, & alter te cinget, & ducet
 quod tu non uis. Et exposuit euangelista quid dominus dixerit: hoc autem, inquit, dixit significans
 quia morte clarificaturus esset deum. Ad hoc ergo pertinet pascere oues meas, ut ponas ani-
 mam tuam pro ouibus meis, iam illud quod ait: Sicut nouit me pater & ego agnosco pa-
 trem. Quis nescit hoc? Ipse enim agnoscit patrem per se, nos per illum, quia ipse per se co-
 gnoscit, nouimus, quia & nos per illum etiam hoc nouimus, quia & hoc per illum nouimus:
 ipse enim dixit: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enar-
 rauit: ergo & nos per ipsum, quibus enarrauit. Item alibi ait: Nemo nouit filium nisi pater,
 neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: sicut ergo ipse per se nouit pa-
 trem, nos autem per illum nouimus patrem, sic intrat in ouile per semetipsum, & nos per
 ipsum. Ostium dicebamus per Christum nos habere ad uos: quare? Quia Christum praedi-
 camus: nos Christum praedicamus, & ideo intramus per ostium. Christus autem Christum
 praedicat, quia seipsum praedicat, & ideo pastor per seipsum intrat. Lumen cum alia mon-
 strat quae uidentur in lumine, nunquid aliquo indiget ut monstretur? Lumen ergo & alia de-
 monstrat & seipsum. Quaecumque intelligimus, intellectu intelligimus, & ipsum intellectum,
 unde nisi intellectu intelligimus? Nunquid sic oculo carnis & alia uidet & ipsum? Quauis
 enim uideant homines oculis suis, non tamen uident oculos suos. Oculus carnis alia uidet, se
 non potest, intellectus autem & alia intelligit, & seipsum: quomodo intellectus uidet se, sic
 & Christus praedicat se: si praedicat se, & praedicando intrat ad te, per se intrat ad te & ad pa-
 trem. Ipse est ostium, quia non est quae ueniat ad patrem nisi per ipsum: unus enim deus &
 unus mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Verbo multa dicuntur, haec ipsa quae di-
 xi, utique uerbo dixi: si uelim dicere & ipsum uerbum, unde dico nisi uerbo? Ac per hoc per uer-
 bum & alia dicuntur quae non sunt quod uerbum, & ipsum uerbum dici non potest nisi per uer-
 bum: adiuvante domino exemplis abundauimus. Tenete ergo quomodo dominus Iesus Chri-
 stus, & ostium sit, & pastor: ostium pandendo se, pastor intrando per se. Et quidem fratres,
 quia pa-

A quia pastor est, dedit & membris suis: nam & Petrus pastor, & Paulus pastor, & ceteri apostoli
 li pastores, & boni episcopi pastores. Ostium uero nemo nostrum se dicit, hoc sibi ipse proprium
 tenuit, quia intrant oues. Denique Paulus boni pastoris implebat officium quando Christum praedi-
 cabat, quia per ostium intrabat: at ubi oues indisciplinatae ceperunt facere schismata, & alia
 ostia sibi ponere, non qua intrarent & congregarent, sed qua erraret ut diuiderent dicentes: Alij
 ego sum Pauli: alij, ego sum Cephe: alij, ego Apollo: alij, ego Christi, expauescens ad eos qui
 dixerunt: ego sum Pauli, tanquam clamans ad oues, miseram qua itis? non sum ostium: nunquid Pau-
 lus, inquit, pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Qui uero dicebant:
 Ego sum Christi, inuenerunt ostium. De uno autem ouile & uno pastore, iam quidem assidue
 soletis audire: multum enim commendauimus unum ouile praedicantes unitatem, ut per Christum
 omnes oues ingrederentur, & Donatum nulla sequeretur, ueritatem unde hoc, proprie dixerit dominus
 ad ipsos, satis apparet: loquebatur enim apud Iudaeos, missus autem fuerat ad ipsos Iudaeos,
 non propter quosdam immani odio pertinaces & perseverantes in tenebris, sed propter quos-
 dam in ipsa gente quas dicit oues suas, de quibus dicit: Non sum missus nisi ad oues quae pe-
 rierunt domus Israel: nouerat etiam eas in turba furentium, & praeuidebat in pace creden-
 tium: quid est ergo? Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel, nisi quia praesentiam
 suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel: Ad gentes non perrexit ipse, sed mi-
 sit, ad populum uero Israel & misit & uenit ipse, ut qui contemnebant, maius iudicium sumerent,
 quia etiam praesentia est illis exhibita. Ipse dominus ibi fuit, ibi matrem elegit, ibi concipi, ibi nasci,
 ibi sanguinem fundere uoluit, ibi sunt uestigia eius, modo adorantur ubi nouissime stetit, un-
 de ascendit ad caelum: ad gentes autem misit: sed forte aliqui arbitrantur, quoniam non ipse ad nos
 uenit, sed misit ad nos, non nos audisse uocem ipsius, sed uocem eorum quos misit. Absit. Pellatur
 ista cogitatio de cordibus uestris, & in his quos misit ipse erat. Ipsum Paulum audi quae mi-
 sit: ad gentes enim praecipue Paulum misit apostolum: & ait ipse Paulus terrenus non de se, sed
 de illo: An uultis accipere experimentum eius qui in me loquitur Christus? Audite & ipsum
 dominum: Et alias oues habeo: id est, in gentibus: Quae non sunt de hoc ouile: id est, de po-
 pulo Israel: Oportet me & illas adducere. Ergo per suos, non per alteros adducit: ad-
 huc audi, Et uocem meam audient: ecce & per suos ipse loquitur, & per suos quos mittit
 uox eius auditur: Ut sit unum ouile & unus pastor. De duobus istis gregibus tanquam duo-
 bus parietibus, factus est lapis angularis. Ergo & ostium est & lapis angularis, omnia per si-
 militudinem, nihil horum proprie. Iam enim dixi & commendauimus uehementer, & qui capiunt sa-
 piunt, immo qui sapiunt capiunt, & qui nondum intellectu sapiunt, fide teneant quod intel-
 ligere nondum possunt. Per similitudines Christus multa est, quae per proprietatem non est:
 per similitudinem & petra est Christus, & ostium est Christus, & lapis angularis est Chri-
 stus, & pastor est Christus, & agnus est Christus, & leo est Christus. Quam multa per simi-
 litudines & alia, quae commemorare longum est: si autem proprietates discutias rerum quas uidere con-
 suesti, nec petra est, quia durus & sine sensu non est: nec ostium, quia faber eum non fecit: nec la-
 pis angularis est, quia non est ab structore compositus: nec pastor est, quia custos ouium quadru-
 pedum non est: nec leo est, quia fera non est: nec agnus est, quia pecus non est: omnia ergo ista
 per similitudinem: quid ergo proprie? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, &
 deus erat uerbum. Quid de homine qui apparuit? Et uerbum caro factum est, & habitauit in no-
 bis: audi & cetera. Propterea me pater diligit, inquit, quia ego pono animam meam, ut
 iterum sumam eam. Quid ait? Propterea me pater diligit, quia morior ut resurgam. Cum ma-
 gno enim pondere dictum est ego, quia ego pono, inquit, animam meam, ego pono. Quid
 est ego pono? Ego, inquit, illam pono. Non gloriatur Iudaei, scire potuerunt, potestatem
 habere non potuerunt: sciant quantum possunt, si ego nolero animam meam ponere,
 quid sciendo facturi sunt? Vna responsione prostrati sunt, quando eis dictum est, quae quae
 ritus: dixerunt, Iesum: & ait eis: Ego sum, redierunt retro, & ceciderunt in terram. Qui cecide-
 runt ad unam uocem Christi morituri, quid facient sub uoce iudicaturi? Ego, inquam, pono
 animam

animam meam, ut iterum sumam eam. Non gloriatur Iudaei quasi qui praevaluerint, ipse posuit animam suam: ego dormivi dicit: noster psalmus: Ego dormivi & somnum cepi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me: modo psalmus ipse lectus est, modo audiimus: Ego dormivi & somnum cepi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me: quid est, ego dormivi? Quia volui dormire: quid est dormivi? Mortuus sum: nonne dormivi, qui quando voluit de sepulchro tanquam de lecto surrexit? Sed amat dare gloriam patri, ut nos aedificet gloriam dare creatori: nam quod addidit, exurrexi, quoniam dominus suscipiet me, putatis hic quasi uirtute eius defecisse, ut per potestatem suam mori potuerit, & per potestatem suam resurgere non potuerit? Sic enim uidentur sonare uerba non intentius intellecta, Ego dormivi, id est, quod volui dormivi, & exurrexi. Quare? quia dominus suscipiet me. Quid enim? Tu a teipso resurgere non ualeres? Si enim non ualeres, non diceret: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Audi alio loco in euangelio, quia non solum pater suscitauit filium, sed etiam filius seipsum: Solui, inquit, templum hoc, & in triduo suscitabo illud: & euangelista, hoc ait, inquit, dicebat de templo corporis sui. Hoc enim suscitabat quod moriebatur: nam uerbum non est mortuum, anima illa non est mortua: si nec tua moritur, domini moreretur? Unde scio, inquit, si mea non moritur? A te non occidatur, & non moritur: quomodo, inquit, ego possum occidere animam meam? Ut alia peccata interim taceam, os quod mentitur occidit animam. Quomodo, inquit, securus sum, quia non moritur? Ipsum dominum audi, dantem seruo securitatem: Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciant: sed plane quid ait? Eum timete qui habet potestatem corpus & animam occidere in gehennam. Ecce quia moritur, ecce quia non moritur: quid est mori ipsius? quid est mori carni tuae? Mori carni tuae, est amittere uitam suam: mori animae tuae, est amittere uitam suam: uita carnis tuae anima tua, uita animae tuae deus tuus. Quomodo moritur caro amissa anima, quae uita est eius: sic moritur anima amissa deo, qui uita est eius. Certe ergo immortalis est anima: Plane immortalis est, quia uiuit & mortua est: quod enim de uidua delitiosa dixit Apostolus, de anima etiam si deum suum amiserit, dici potest, uiuens mortua est. Quomodo ergo ponit animam suam dominus? Fratres, quaremus hoc paulo attentius, non nos artat hora quae solet, die dominico uacat nobis, hoc lucent qui ad uerbum dei etiam die hodierna conueniunt. Pono, inquit, animam meam: quis ponit? quae ponit? Christus. Quid est Christus? Verbum & homo, nec sic homo ut sola caro: sed quia homo constat ex carne & anima, totus est homo in Christo, non enim partem deteriorationis suscepisset, & partem meliorem deseruisset: & pars quippe hominis melior est anima quam corpus. Quia ergo totus homo in Christo, quid est Christus? Verbum, inquam, & homo: quid est uerbum & homo? Verbum, anima, caro. Tenete hoc, quia non defuerunt haeretici, & in ista sententia pulsi quidem iam olim a ueritate catholica, sed tamen ut fures & latrones non intrantes per ostium, insidiari ouili non desinunt. Apollinarista haeretici dicti sunt, quia ausi sunt dogmatizare, quod Christus non sit nisi uerbum & caro, & animam humanam non cum assumpsisse contendunt, nam & aliqui eorum fuisse in Christo animam negare non potuerunt. Videte absurditatem & insaniam non ferendam, animam irrationalem eum habere uoluerunt, rationale negauerunt: dederunt illi animam pecoris, subtraxerunt animam hominis: sed illi abstulerunt Christo rationem, non tenendo rationem. Absit hoc a nobis in fide catholica nutritis atque fundatis. Ex hac ergo occasione admonuerim charitatem uestram, ut quomodo superioribus lectionibus factis uos instruximus, aduersus Sabellianos & Arianos, Sabellianos quod dicunt, ipse est pater & filius, Arianos quod dicunt, aliud est pater, aliud est filius, quasi non sint eiusdem substantiae pater & filius. Instruximus etiam quantum meministis, & quantum meminisse debetis contra haeticos Fotinianos, qui solum hominem Christum esse dixerunt, contra Manichaeos, qui solum sine homine deum: ex hac occasione de anima instruamus uos & contra Apollinaristas, quod dicunt dominum nostrum Iesum Christum non habuisse animam humanam, id est, animam rationalem, animam intelligentem, animam, inquit, in qua distamus a pecore quod homines sumus: quomodo ergo hic dixit dominus: Potestatem habeo ponendi animam meam? Quis ponit animam, & iterum sumit eam? Christus ex eo quod uerbum est ponit ani-

nit animam, & sumit eam iterum. An ex eo quod anima humana est, ipsa se ponit, & iterum ipsa se sumit? An ex eo quod caro est, caro animam ponit, & iterum sumit? Tria proposui, omnia pertractemus, & hoc eligamus quod conueniat regulae ueritatis: si enim dixerimus quia uerbum dei posuit animam suam, & iterum sumpsit eam, metuendum est ne subintret praua cogitatio, & dicatur nobis: ergo aliquando anima illa separata est a uerbo, & aliquando uerbum illud, ex quo suscepit animam illam, fuit sine anima. Video enim fuisse sine anima humana uerbum, sed cum in principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Ex quo enim uerbum caro factum est, ut habitaret in nobis, & susceptus est a uerbo homo, id est, totus homo anima & caro, quid fecit passio, quid fecit mors, nisi corpus ab anima separauit? Animam uero a uerbo non separauit: si enim mortuus est dominus, immo quia mortuus est dominus, mortuus est enim pro nobis in cruce, sine dubio caro ipsius expirauit animam: ad tempus enim exiguum anima deseruit carnem, sed redeunte anima resurrectionem: a uerbo autem animam separatam esse non dico. Latronis animam dixit: Homo, die mecum eris in paradiso: fidelem latronis animam non deserbat, & deserbat suam? Absit: sed illius ut dominus custodiuit, suam uero inseparabiliter habuit: si autem dixerimus, quia ipsa se anima posuit, & iterum ipsa se sumpsit, absurdissimus sensus est, non enim quae a uerbo non erat separata, a seipso poterat separari. Dicamus ergo & quod uerum est, & quod facile intelligi potest: ecce homo quilibet non constans ex uerbo & anima & carne, sed ex anima & carne, de isto homine interrogemus, quomodo ponat animam suam quicumque homo? An forte nullus homo ponit animam suam? Potes mihi dicere, nullus homo habet potestatem ponere animam suam, & iterum sumere eam. Ponere autem animam suam nisi posset homo, non diceret Ioannes apostolus: Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas per fratres ponere. Ergo & nobis licet, si & nos impleamur uirtute ipsius, quia sine illo nihil facere possumus, possumus ponere pro fratribus animas nostras. Quando martyr quilibet sanctus posuit pro fratribus animam suam, quis posuit, & quae posuit? Hoc si intellexerimus, ibi uidebimus quemadmodum a Christo dictum sit: potestatem habeo ponendi animam meam. O homo, paratus es pro Christo mori? Paratus, inquit, dicam hoc alijs uerbis: Paratus es pro Christo animam tuam ponere? Et ad ista uerba sic mihi respondet, Paratus sum, quomodo mihi responderat cum dicerem, paratus es mori: hoc ergo est ponere animam, quod est mori: sed pro quo? Vbi est certamen? Omnes enim homines quando moriuntur, ponunt animam, sed non omnes pro Christo ponunt. Et nemo habet potestatem sumere quod posuerit, Christus autem & pro nobis posuit, & quando uoluit, posuit, & quando uoluit, sumpsit. Ponere ergo animam, mori est: sic & apostolus Petrus domino dixit: Animam meam pro te ponam, id est, pro te moriar: carni hoc tribue. Caro ponit animam suam, & caro iterum sumit eam, non tamen sua potestate caro, sed potestate in habitantis carnem. Caro ergo ponit animam suam expirando. Vide ipsum dominum in cruce: Sitio, dixit, illi qui aderant, tinxerunt spongiam in aceto, alligauerunt arundini, & apposuerunt ori eius: quod cum accepisset, ait: Perfectum est. Quid est, perfectum est? Impleta sunt omnia quae ante mortem futura de me fuerant prophetata, quia & potestatem habebat quando uellet ponendi animam suam. Postea quod dixit, perfectum est, quid ait euangelista? Et inclinato capite tradidit spiritum, hoc est ponere animam: modo hic attendat charitas uestra, inclinato capite tradidit spiritum: Quis tradidit? quem tradidit? Spiritum tradidit, caro illum tradidit. Quid est, caro illum tradidit? Caro illum emisit, caro illum expirauit, ideo dicitur expirare enim expirare, extra spiritum fieri, quomodo est exulare, extra solum fieri, exorbitare, extra orbitam fieri: sic expirare, extra spiritum fieri, quia spiritus anima est: cum ergo exit anima a carne, & remanet caro sine anima, tunc homo ponere animam dicitur. Quando Christus animam posuit? Quando uerbum uoluit. Principatus enim in uerbo erat, ibi potestas erat quando poneret caro animam, & quando sumeret: si ergo caro animam posuit, quomodo Christus animam posuit? Non enim caro Christus? Ita plane & caro Christus, & anima Christus, & uerbum

apollinarista haeretici

Luc. 23

1. Ioan. 3

Ioan. 13

3. sen. dist. 21. ca.

sicut

Ioan. 19

expirare

uerbum Christus, nec tamen tria hæc tres Christi, sed unus Christus: hominem interroga, & de teipso fac gradum ad ea quæ supra te sunt, & si nondum intelligenda, saltem credenda: quomodo est enim unus homo anima & corpus, sic unus Christus uerbum & homo, uide te quid dixerim, & intelligite: anima & corpus duæ res sunt, sed unus homo: uerbum & homo duæ res sunt, sed unus Christus: ergo de homine quære, ubi est Paulus apostolus? Modo si quis respondeat, in requie cum Christo, uerum dicit: item si quis respondeat, Romæ in sepulchro, & ipse uerum dicit. Illud mihi de anima, hoc de eius carne respondit: nec tamen ideo duos dicimus apostolos Paulos, unum qui requiescit in Christo, alium qui positus est in sepulchro, quæuis apostolum Paulum dicamus uiuere in Christo, eundemq; apostolū Paulum dicamus mortuum iacere in sepulchro. Moritur aliquis, dicimus, bonus homo, fidelis homo in pace est cum domino, & continuo eamus ad exequias ipsius, & sepeliamus illum, eum sepulturus es quem iam dixeras in pace esse cum deo, cum aliud sit anima quæ immortaliter uiuet, aliud corpus quod corruptibiliter iacet: sed ex quo cōfortiū carnis & animæ hominis nomē accipit, ita & singulū atq; separatū, utrūlibet eorū nomē hominis tenuit. Nemo ergo titubet quando audit dñm dixisse: pono animā meā, & iterū fumo eam: ponit eā caro, sed ex potestate uerbi: sumit eā caro, sed ex potestate uerbi. Et ipse dñs Christus dictus est sola caro. Quomodo, inquit, pbas? Audeo dicere, & sola caro Christi dictus est Christus. Credimus certe non in solum deū patrē, sed & in Iesum Christum filiū eius unicū dñm nostrum: modo totum dixi, in Iesum Christum filium eius unicū dominum nostrum: totū ibi intellige, & uerbum, & animam & carnem: sed utiq; confiteris etiam illud quod habet eadem fides, in eum Christum te credere qui crucifixus est & sepultus. Ergo etiam sepultum Christum esse non negas, & tamen sola caro sepulta est: si enim erat ibi anima, nō erat mortuus: si autem uera mors erat, & eius uera sit resurrectio, sine anima fuerat in sepulchro, & tamen sepultus est Christus: ergo Christus erat etiam sine anima caro, quia non est sepulta nisi caro. Disce hoc etiā in apostolicis uerbis: Hoc sentite, inquit, in uobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: quis nisi Christus Iesus, quantum attinet ad id quod est uerbum, deus apud deum? Vide autē quod sequitur: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Et hoc quis, nisi idem ipse Christus Iesus? Sed hic iam omnia sunt, & uerbum in forma dei, quæ accepit formam serui, & anima & caro in forma serui, quæ accepta est à forma dei, humiliavit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem. Iam in morte sola caro est à Iudæis occisa: si enim discipulis dixit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, nunquid in ipso potuerunt plus quàm corpus occidere, & tamen carne occisa, Christus occisus est? Ita cum caro animā posuit, Christus animam posuit, & cum caro ut resurgeret animam sumpsit, Christus animam sumpsit: nec tamen potestate carnis hoc factum est, sed eius qui & animam & carnem, ubi hæc adimplerentur assumpsit. Hoc, inquit, mandatum accepi à patre meo. Verbum non à uerbo accepit mandatum, sed in uerbo unigenito patris est omne mandatum: cum autem dicitur filius à patre accipere quod substantialiter habet, quomodo dictum est: Sicut habet pater uitam in semetipso, sic dedit filio habere uitam in semetipso? Cum filius ipse sit uita, nō potestas minuitur, sed generatio eius ostenditur, quoniā pater non quasi ei filio q imperfectus est natus, aliquid addidit, sed ei quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit: ita illi dedit suam æqualitatem, quem non genuit inæqualem: sed hæc loquente domino, quoniā lux lucebat in tenebris, & tenebræ eam non comprehendebant. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet & insanit: quid eum auditis? Istæ fuerunt densissimæ tenebræ. Alij dicebant: hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest cæcorū oculos aperire? Iam istorum oculi cœperant aperiri.

Ab eo

Ab eo quod ait: Facta sunt encanā in Hierosolymis, usq; ad id quod ait: Omnia autem quæcūq; dixit Ioannes de hoc, uera erant, & multi crediderunt in eum: Tractatus XLVIII

QVOD iam cōmendauī dilectioni uestre, stabiliter meminisse debetis, sanctū Ioannem euangelistam nolle nos semper lacte nutriri, sed solido cibo uesci. Quisquis autē ad sumendū solidū cibum uerbi dei adhuc minus idoneus est, lacte fidei nutritur, & quod intelligere non potest, credere nō cunctetur: fides enim meritum est, intellectus præmium. In ipso labore intentionis desudat acies mentis nostræ, ut ponat sordiculas nebulæ mentis humanæ, & serenetur ad uerbū dei: nō ergo recuset labor si adest amor: nō stis em̄ quoniā qui amat nō laborat. Om̄s enim labor non amantibus grauis est: si tātōs labores cū auaris portat cupiditas, nobiscū nō portet charitas. Euangelium intendite. Facta sunt encanā in Hierosolymis. Encanā festiuitas erat dedicationis templi. Græce em̄ canon dicitur nouum. Quandocūq; nouum aliquid fuerit dedicatum, encanā uocantur. Iam & usus habet hoc uerbum, si quis noua tunica induatur, encanāre dicitur. Illum enim diem quo templum dedicatum est, Iudæi solēniter celebrabant, ipse dies festus agebatur, cū ea quæ lecta sunt, locutus est dominus. Hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Circūdederūt ergo eū Iudæi, & dixerūt ei: Quousq; animā nostrā tollis? Si tu es Christus, dic nobis palām. Non ueritatē desiderabant, sed calumniā præparabant. Hyems erat, & frigidi erant. Ad illū em̄ diuinū ignē accedere pigri erāt. Si accedere est credere, qui credit, accedit: qui negat, recedit: nō mouetur anima pedibus, sed affectibus. Friguerāt diligendi charitate, & ardebant nocendi cupiditate: longe aberant, & ibi erant: non accedebant credendo, & premebant persequendo, quærebāt audire à domino, ego sum Christus, & fortasse de Christo secundū hominem sapiebant: prædicauerunt enim propheta Christum, sed diuinitatem Christi & in prophetis & in ipso euangelio, nec hæretici intelligunt, quanto minus Iudæi, q̄d diu uelamen est super cor eorū. Deniq; quodā loco sciens dñs Iesus eos de Christo secundū hominē sapere, nō secundū deum, secundū id q; homo erat, nō secundū id q; deus etiam assumpto homine permanebat, ait illis: Quid uobis uidet de Christo, cuius filius sit? Responderunt secundū opinionem suam, Dauid: sic enim legerunt, & hoc solū tenebant, quia diuinitatē eius legebant, sed nō intelligebant. Dñs autem ut eos susponderet ad quærendā eius diuinitatē, cuius contemnebant infirmitatē, respondit eis: quomodo ergo Dauid in spiritu dicit eū dñm dicens: Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? Si ergo Dauid in spiritu dicit eū dñm, quomodo filius eius est? Non negauit, sed interrogauit, ne quis hoc cum audierit, putet q; dñs Iesus negauerit se filium esse Dauid: filiū Dauid dñs Iesus si se negaret, cæcos sic eū inuocantes non illuminaret: transibat enim aliquando, & duo cæci sedētes iuxta uiam clamauerūt: Misere nostri fili Dauid: qua uoce audita, miseratus est, stetit & sanauit, lumē dedit, quia nomen agnouit: dicit & apostolus Paulus: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Et ad Timotheū: Memor esto Iesum Christū resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundū euangeliū meū: quia de semine Dauid originem Maria uirgo ducebat: inde dñs de semine Dauid erat. Hoc p̄ magno Iudæi à Christo quærebant, ut si diceret, ego sum Christus, secundum quod illi solum sapiebant de semine Dauid, calumniarentur quod sibi arrogaret regiam potestatem: plus est quod eis respondit: illi de filio Dauid uolebant calumniari, ille filium dei se esse respondit. Et quomodo? Audite. Respondit eis Iesus: Loquor uobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibēt de me: sed uos nō creditis, quia nō estis ex ouibus meis. Iam supra didicistis quæ sint oues, estote oues: oues credēdo sunt, oues pastore sequēdo sunt, oues redēptore nō contemnēdo sunt, oues per ostiū intrando sunt, oues exeūdo & pascua inueniēdo sunt, oues æterna p̄fructu sunt: quomodo ergo istis dixit, nō estis ex ouibus meis? quia uidebat eos ad sempiternū interitum

interitum prædestinatos, non ad uitam æternam sui sanguinis precio comparatos. Oves
meæ uocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequunt me, & ego uitam æternam do eis.) Ecce
sunt pascua. Si recolitis, superius dixerat, & ingrediet & egrediet, & pascua inueniet. Ingressi
sumus credendo, egredimur moriendo: sed quomodo per ostium fidei ingressi sumus, sic fi-
deles de corpore exeamus: sic enim per istud ostium egredimur ut pascua inuenire possimus.
Bona pascua, uita æterna dicitur, ibi nulla herba arefcit, totum uiret, totum uiget. Solet quæ-
dam herba dici semper uiua, est herba quæ semper dicitur uiuere: ibi solum uiuere inueni-
tur. Vitam æternam, inquit, dabo eis, ouibus meis: uos calumnias propterea queritis, quia
de uita præfenti cogitatis. Et non peribunt in æternum: subaudis, tanquam eis dixerit: uos
peribitis in æternum, quia non estis ex ouibus meis. Non rapiet eas quisque de manu mea.)
Intentius accipite. Pater meus quod dedit mihi, maius est omnibus.) Quid potest lupus?
Quid potest fur & latro: non perdunt nisi ad interitum prædestinatos. De illis autem ouibus,
de quibus dicit Apostolus: Nouit dominus qui sunt eius: & quos præsciuit, ipsos & præ-
destinauit: quos autem prædestinauit, ipsos & uocauit: quos autem uocauit, illos & iustifica-
uit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit: de ouibus istis nec lupus rapit, nec fur tol-
lit, nec latro interficit: securus est de numero eorum qui pro eis nouit quod dedit, & hoc est
quod ait: Non rapiet eas quisque de manu mea. Et item ad patrem: Pater meus quod dedit
mihi, maius est omnibus: quid dedit filio pater maius omnibus, nisi ut ipse ille esset unige-
nitus filius? Quid est ergo quod dedit? Iam erat cui daret, an gignendo dedit? Nam non
erat cui daret ut filius esset, aliquando erat, & filius non erat. Absit ut aliquando dominus
Christus fuerit, & filius non fuerit: de nobis hoc dici potest: aliquando filij hominum era-
mus, filij dei non eramus. Nos enim filios dei gratia fecit, illum natura: quia uero natus est,
non est ut dicas, non erat antequam natus erat, nunquam enim non natus erat, qui patri coæter-
nus erat: qui sapit capiat, qui non capiat credat, nutriatur & capiet. Verbum dei semper cum
patre, & semper uerbum, & quia uerbum, ideo filius: semper ergo filius, & semper æqualis.
Non enim crescendo, sed nascendo æqualis est, qui semper natus est de patre, filius de deo
deus, de æterno coæternus: pater autem non de filio deus, filius de patre deus: ideo pater fi-
lio gignendo dedit ut deus esset, gignendo dedit ut sibi coæternus esset, gignendo dedit ut
æqualis esset: hoc est quod maius est omnibus, quomodo uita filius, & habens uitam filius,
quod habet hoc est. Tu aliud es, aliud habes, uerbi gratia, habes sapientiam, nunquid tu
es ipsa sapientia? Denique quia non es tu ipse quod habes, si amiseris quod habes, reddis ut
non habeas: & aliquando resumis, aliquando amittis, quomodo oculus noster non in
seipso habet inseparabiliter lucem, aperitur & caput, clauditur & amittit. Non sic est de-
us dei filius, non sic est uerbum patris, non sic est uerbum quod non sonando transit, sed
nascendo manet: sic habet sapientiam, ut ipse sit sapientia, faciatque sapientes: sic habet ui-
tam, ut sit ipse uita, faciatque uiuentes: hoc est quod maius est omnibus. Attendit Ioannes ipse
euangelista celum & terram, uolens dicere de filio dei, attendit & transcendit. Cogitauit su-
pra celum, milia exercitus angelorum, cogitauit & transcendit uniuersa: sicut aquila nubes,
sic sua mente creaturam, transcendit magna omnia, peruenit ad illud quod maius est omni-
bus, & dixit: In principio erat uerbum. Sed quia ille cuius est uerbum non est de uerbo, uer-
bum autem de illo cuius est uerbum, ideo ait: Quod dedit mihi pater maius est omnibus,
id est, ut sim uerbum eius, ut sim unigenitus filius eius, ut sim splendor lucis eius, maius est
omnibus: ideo nemo rapit, inquit, oues meas de manu mea: Nemo potest rapere de ma-
nu patris mei.) De manu mea, & de manu patris mei. Quid est hoc, nemo rapit de manu
mea, & nemo rapit de manu patris mei? Vtrum una manus est patris & filij, an forte ipse fi-
lius manus est patris sui? Si manum intelligamus potestatem, una est patris & filij potestas,
quia una est diuinitas: si autem manum intelligamus, sicut dictum est per prophetam: Et
brachium domini cui reuelatum est, manus patris ipse est filius. Quod non ita dictum est,
tanquam deus habeat humanam formam, & quasi corporis membra, sed quod per ipsum
facta

2. Timoth. 2

Ioan. 1

Es. 53

facta sunt omnia: nam solent & homines dicere manus suas esse alios homines, per quos
faciunt quod uolunt. Aliquando & ipsum opus hominis, manus hominis dicitur quod sit
per manum: sicut dicitur quisque agnoscere manum suam, cum id quod scripsit agnoscit. Cum ergo
multis modis etiam hominis dicatur manus, qui proprie manum habet in sui corporis membris:
quanto magis non uno modo intelligendum est cum legitur, manus dei cui forma corporis
nulla est? Ac per hoc melius hoc loco manum patris & filij intelligimus potestatem patris &
filij: ne forte cum hic manum patris ipsum filium dictum acceperimus, incipiat carnalis cogitatio
etiam ipsius filij querere filium, quem similiter credat Christi manum: ergo nemo rapit de manu
patris mei, hoc est, nemo rapit mihi: sed ne forte adhuc titubet, audi quid sequitur. Ego
& pater unum sumus.) Hucusque Iudæi tolerare potuerunt: audierunt, Ego & pater unum su-
mus, & non pertulerunt, & more suo duri ad lapides cucurrerunt, tulerunt lapides ut lapida-
rent eum. Dominus quia non patiebatur quod nolebat pati, & non est passus nisi quod uole-
bat pati, adhuc eos lapidare cupientes alloquitur. Sustulerunt lapides Iudæi ut lapidarent
illum. Respondit eis Iesus & dixit, Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter
quod eorum opus me lapidatis? Et illi responderunt, De bono opere non lapidamus te,
sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis te ipsum deum.) Ad illud hoc responderunt
quod dixerat, Ego & pater unum sumus. Ecce Iudæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani:
ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, ego & pater unum sumus, nisi ubi
æqualitas est patris & filij: dominus autem uidere quid responderit tardis, uidit eos non ferre
splendorem ueritatis, & eos temperauit in uerbis. Nonne scriptum est in lege uestra, id est,
uobis data, Quia ego dixi dii estis? deus dicit per prophetam in psalmo hominibus, Ego
dixi dii estis: & legem appellauit dominus generaliter omnes illas scripturas, quamuis alibi
specialiter dicat legem, a prophetis eam distinguens, sicut est, Lex & propheta usque ad Ioannem:
& in his duobus præceptis tota lex pendet & propheta. Aliquando autem in tria distribuit
easdem scripturas, ubi ait, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege & prophetis
& psalmis de me. Nunc uero psalmos etiam legis nomine nuncupauit, ubi scriptum est, Ego dixi
dii estis. Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura, quem
pater sanctificauit & misit in mundum, uos dicitis quia blasphemias, quia dixi filius dei sum? Si
sermo dei factus est ad homines ut diceretur dii, ipsum uerbum dei quod est apud deum,
quomodo non est deus? Si per sermonem dei sunt homines dii, si participando fiunt dii, unde
participant non est deus? Si calefacti quodammodo igne salutari dii efficiuntur, unde calefiunt
non est deus? Si lumina illuminata dii sunt, lumen quod illuminat non est deus? Accedis ad
lumen & illuminaris, & inter filios dei numeraris: si recedis à lumine, obscuraris, & in tene-
bris computaris. Illud tamen lumen nec accedit ad se, quia non recedit à se. Si ergo uos deos
facit sermo dei, quomodo non est deus uerbum dei? Pater ergo sanctificauit filium suum, &
misit in mundum: forte aliquis dicat, Si pater eum sanctificauit, ergo aliquando non erat san-
ctus? sic sanctificauit quomodo genuit: ut enim sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum
eum genuit: nam si quod sanctificatur, ante non erat sanctum, quomodo dicimus deo patri,
Sanctificetur nomen tuum? Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere: si autem facio,
& si mihi non uultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis, quia in me est pater
& ego in illo.) Non sic dicit filius, in me est pater & ego in illo, quomodo possunt homines
dicere, Si enim bene cogitemus, in deo sumus, & si bene uiuamus, deus in nobis est: fideles
participantes eius gratiam, illuminati ab ipso in illo sumus, & ipse in nobis: sed non sic uni-
genitus filius, ille in patre, & pater in illo, tanquam æqualis in eo cui est æqualis. Denique nos ali-
quando possumus dicere, in deo sumus & deus in nobis: ego & deus unum sumus, nunquid
possumus dicere? In deo es, quia deus continet te, deus est in te, quia templum dei factus es:
sed nunquid quia in deo es & deus est in te, potes dicere, Qui me uidet, deum uidet: quomo-
do unigenitus dixit, Qui me uidet, uidet & patrem: & Ego & pater unum sumus? Agnosce
proprium deum, & munus serui: proprium domini est æqualitas patris, munus serui est par-
ticipatio

Psalm. 81

Matth. 22

Matth. 6

icipatio saluatoris. Querebant ergo eum apprehendere.) Vtinam apprehenderent, sed credendo & intelligendo, non sciendo & occidendo. Nam modo fratres mei, quando talia loquor, infirmus fortia, paruus magna, fragilis solida, & uos tanquam ex eadem massa, unde sum & ego ipse qui uobis loquor, simul omnes apprehendere uolumus Christum. Quid est apprehendere? Intellexisti, apprehendisti, sed non sic Iudaei: tu apprehendisti ut habeas, illi apprehendere uolebant ut non haberent: & quia sic uolebant apprehendere, quid eis fecit? Exiit de manibus eorum.) Non eum apprehenderunt, quia manus fidei non habuerunt. Verbum caro factum est, sed non erat uerbo magnum, eijcere carnem suam de manibus carnis. Mente uerbum apprehendere, hoc est Christum recte apprehendere. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, & mansit ibi: & multi uenerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.) Meministis uobis dictum de Ioanne, quia lucerna erat, & dei testimonium perhibebat: quid ergo isti apud se dixerunt, Ioannes signum fecit nullum? Nullum, inquit, miraculum ostendit Ioannes: non demonia fugauit, non expulit febrem, non caecos illuminauit, non mortuos suscitauit, non tot milia hominum de quinque uel septem panibus paut, non supra mare ambulauit, non uentis & fluctibus imperauit, nihil hominum fecit Ioannes: & totum quicquid dicebat, huic testimonium perhibebat. Per lucernam ueniamus ad diem, Ioannes nullum signum fecit. Omnia autem quaecumque dixit Ioannes de hoc, uera erant.) Ecce quid apprehenderunt, non quomodo Iudaei uolebant apprehendere discedentem, apprehenderunt isti permanentem. Denique quid sequitur. Et multi crediderunt in eum.)

Ab eo quod ait, Erat autem quidam languens Lazarus, usque ad id quod ait,

Abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quae dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.

TRACTATUS XLIX.

Cap. XI

INTER omnia miracula quae fecit dominus noster Iesus Christus, Lazari resurrectio praecipue praedicatur. Sed si attendamus quis fecerit, delectari debemus potius quam mirari. Ille suscitauit hominem qui fecit hominem: ipse enim est unicus patris, per quem, sicut nostis, facta sunt omnia. Si ergo per illum facta sunt omnia, quid mirum est si resurrexit unus per illum, cum tot quotidie nascatur per illum? Plus est homines creare quam resuscitare: dignatus est tamen & creare & resuscitare: creare omnes, resuscitare quosdam: nam cum multa fecisset dominus Iesus, non omnia scripta sunt, sicut idem ipse sanctus euangelista testatur, multa dominum Christum & dixisse & fecisse quae scripta non sunt: electa sunt autem quae scriberentur, quae salutem credentium sufficere uidebantur. Audistis enim quia dominus Iesus mortuum suscitauit, sufficit tibi ut scias, quia si uellet, omnes mortuos suscitaret, & hoc quidem sibi ad finem seculi reseruauit: nam quae audistis magno miraculo quadriduanum mortuum suscitasse de sepulchro, ueniet hora, sicut ipse ait, quando omnes qui sunt in monumentis, audient uocem eius, & procedent. Resuscitauit putentem, sed tamen in cadauere putente adhuc erat forma membrorum: ille in nouissimo die, ad unam uocem cineres est reductus in carnem: sed oportebat ut modo aliqua faceret, quibus datis uelut suae uirtutis indicijs, credamus in eum, & ad illam resurrectionem praepareremur, quae erit ad uitam, non ad iudicium: ita quippe ait, Veniet hora, quando omnes qui in monumentis sunt audient uocem eius, & procedent: quae bona fecerunt ad resurrectionem uitae, qui mala egerunt ad resurrectionem iudicii. Tres tamen a domino resuscitados mortuos in euangelio legimus, & forte non frustra: domini quippe facta non sunt tantummodo facta, sed signa: si ergo sunt signa, praeter id quod mira sunt, aliquid profecto significant, quorum factorum significationem inuenire, aliquanto est operosius, quam ea legere uel audire. Admirantes audiebamus, tanquam magni miraculi spectaculo ante nostros oculos constituto, cum euangelium legeretur quod admodum reuixerit Lazarus. Si attendamus mirabilia opera Christi, omnis qui credit, resurgit: si attendamus omnes, & intelligamus detestabiles res mortis, omnis qui peccat moritur. Sed mortem carnis omnis homo timet, mortem animae pauci. Pro morte carnis quae sine dubio quandoque uentura est, curant omnes ne ueniat, inde est quod laborant: laborat ne moriatur homo moriturus, & non laborat, ne peccet homo in aeternum uiuentis,

A uiuentis, & cum laborat ne moriatur, sine causa laborat. Id enim agit ut multum mors differatur, non ut euadatur: si autem peccare nolit, non laborabit, & uiuet in aeternum. O si possemus excitare homines mortuos, & cum ipsis pariter excitari, ut tales essemus amatores uitae permanentis, quales sunt homines amatores uitae fugientis. Quid non facit homo sub mortis periculo constitutus? Gladio impendente ceruicibus, prodiderunt homines quicquid sibi unde uiueret reseruabatur. Quis non continuo prodidit ne percuteretur? Et post proditionem fortasse percussus est. Quis non ut uiueret, continuo perdere uoluit unde uiueret, eligens uitam mendicantem quam celerem mortem? Cui dictum est, nauiga ne moriaris, & distulit? Cui dictum est, labora ne moriaris, & piger fuit? Leuia deus iubet, ut in aeternum uiuamus, & obedire negligimus: non tibi deus dicit, Perde quicquid habes ut uiuas exiguo tempore in labore sollicitus, sed da pauperi unde habes, ut uiuas semper sine labore securus. Accusant nos amatores uitae temporalis, quam nec cum uolunt, nec quam diu uolunt habent, & nos inuicem non accusamus, tam pigri, tam tepidi ad capestrandam uitam aeternam, quam si uoluerimus, habebimus, cum habuerimus, non amittimus. Hanc autem mortem quam timemus, etiam si noluerimus, habebimus. Si ergo dominus magna sua gratia, & magna sua misericordia animas suscitare ne moriantur in aeternum, bene intelligimus tres illos mortuos quos in corporibus suscitauit aliquid significare, & figurare de resurrectionibus animarum quae fiunt per fidem. Resuscitauit filium Archisynagogi adhuc in domo iacentem: resuscitauit iuuenem filium uiduae, extra portam ciuitatis elatum: resuscitauit Lazarum sepulchrum quadriduanum: intueatur quisque animam suam, si peccat, moritur, peccatum mors est animae: sed aliquando in cogitatione expectatur: delectauit quod malum est, consensisti, peccasti, consensio illa occidit: sed intus est mors, quia cogitatum malum nondum processit ad factum. Tale animam resuscitare se significat dominus, resuscitauit illam puellam quae nondum erat foras elata, sed quia in domo mortua iacebat, quasi peccatum latebat. Si autem non solum malae delectationi consensisti, sed etiam ipsum malum fecisti, quasi mortuum tuum extra portam tulisti, iam foras es, & mortuus elatus es: tamen & ipsum dominus resuscitauit, & reddidit uiduae matri suae. Si peccasti, poeniteat te, & resuscitet te dominus, & reddet te ecclesiae matri tuae. Tertius mortuus Lazarus est: genus mortis immane, mala consuetudo appellatur: aliud est enim peccare, aliud peccati consuetudinem facere. Qui peccat & continuo corrigitur, cito reuiuiscit, quia nondum est implicatus, consuetudine non est sepultus: qui autem peccare consueuit, sepultus est, & bene de illo dicitur, scietur: incipit enim habere pessimam famam, tanquam odore teterrimum: tales sunt omnes assueti sceleribus, perditis moribus. Dicis ei, noli facere: quando te audit quae terra sic premit, & tabe corrumpitur, & mole consuetudinis praegraturatur: nec ad ipsum tamen resuscitandum minor fuit uirtus Christi. Nouimus, uidemus quotidie, uidemus homines pessima consuetudine permixta uiuere melius, quam uiuant qui reprehendebant: detestabaris hominem. Ecce ipsa soror Lazari, si tamen ipsa est quae pedes domini unxit unguento, & terxit capillis suis quos lauerat lachrymis, melius suscitata est quam frater eius: de magna malae consuetudinis mole est liberata: erat enim famosa peccatrix, & de illa dictum est, Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Videmus multos, nouimus multos, nemo desperet, nemo de se praesumat: & desperare malum est, & de se praesumere: sic noli desperare, ut eligas de quo debeas praesumere: ergo dominus & Lazarum suscitauit. Audistis qualem, id est, quid significet Lazarus resurrectio. Legamus itaque iam, & quoniam multa in hac lectione manifesta sunt, expositionem in singulis non queramus, ut necessaria pertractemus. Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariae & Marthae sororum eius.) In superiori lectione meministis, quod dominus exiens de manibus eorum qui lapidare illum uoluerant, discessit trans Iordanem ubi Ioannes baptizabat. Ibi ergo domino constituto infirmabatur in Bethania Lazarus, quod castellum erat proximum Hierosolymis. Maria autem erat quae unxit dominum unguento, & exterxit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes.) Iam intelligimus quod miserunt, ubi erat Iesus, quoniam absens erat, trans Iordanem scilicet: miserunt ad dominum, nuntiantes quod aegrotaret frater earum, ut si dignaretur ueniret, & eum ab aegritudine liberaret.

beraret. Ille distulit sanare, ut possit resuscitare: quid ergo nunciauerunt sorores eius, Dñe, ecce quem amas infirmatur. Non dixerunt ueni: amanti enim tantummodo nunciandū fuit. Non ausē sunt dicere, ueni & sana, non ausē sunt dicere, ibi iube, & hic fiet: cur enim nō & ista, si fides illius Centurionis inde laudatur? Ait enim, Nō sum dignus ut intres sub tectū meū, sed tantū dic uerbo, & sanabitur puer meus: nihil horū ista, sed tantūmodo, Domine, ecce quem amas infirmatur: sufficit enim ut noueris, nō enim amas & deseris: dicit aliquis, Quomodo per Lazarū peccator significabatur, & a dño sic amabatur? Audiat eū dicentē, Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores: si enim peccatores deus non amaret, de celo ad terrā non descenderet. Audiens autē Iesus, dixit eis, Infirmitas hæc nō est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei. Talis glorificatio ipsius non ipsum auxit, sed nobis profuit: hoc est ergo quod ait, nō est ad mortem, quia & ipsa mors nō erat ad mortem, sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum, & uitaret uerā mortē. Sanē uidete, quemadmodū tanq̃ ex obliquo dñs de se dixit, propter quosdam qui negāt filiū deum esse: nā sunt hæretici qui hoc dicūt, q̃ filius dei nō sit deus: ecce audiāt. Infirmitas hæc, inquit, nō est ad mortē, sed pro gloria dei: quā gloria? cuius dei? audi quid sequitur, ut glorificetur filius dei: infirmitas ergo hæc nō est ad mortē, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei peream. Per quam? Per illā infirmitatem. Diligebat autem dñs Iesus Martham & sororem eius Mariā, & Lazarum. Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti, sed diligebat eos & languentiū saluator, imō etiā mortuorum suscitator, & tristium cōsolator. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidē mansit in eodē loco duobus diebus. Nunciauerunt ergo illi, mansit illic ille: tamdiu tempus ductū est, quousq̃ quatrīduum completeretur: non frustra, nisi quia forte, imō quia certe & ipse numerus dierū intimat aliquod sacramentum. Deinde post hæc dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterum, ubi penē fuerat lapidatus, qui propterea inde discessisse uidebatur, ne lapidaretur: discessit enim ut homo, sed in redeundo quasi oblitus infirmitatem, ostēdit potestātē, Eamus, inquit, in Iudæam. Deniq̃ hoc dicto, uidete quemadmodum discipuli territi fuerint. Dicūt ei discipuli, Rabbi, nunc quarebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Respondit Iesus, nōne duodecim sunt horæ diei? Quid sibi uult ista respōsio? Illi dixerunt, modo te lapidare uolebant Iudæi, & iterū illuc uadis ut te lapidēt? Et dominus, nōne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulauerit in die nō offendit, quia lucem huius mundi uidet: si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. De die quidem locutus est, sed in nostra intelligentia quasi adhuc nox est. Inuocemus diē ut expellat noctem, & cor lumine illustret: quid enim dominus dicere uoluit? Quantum mihi uidetur, quantū subluet altitudo profunditasq̃ sententia, redarguere uoluit illorū dubitationem & infidelitatem. Voluerūt enim consilium dare dño ne moreretur, qui uenerat mori ne ipsi morerentur: sic etiā quodā alio loco, Petrus sanctus diligēs dominū, sed adhuc nō plene intelligēs cur uenisset, timuit ne moreretur, & uitæ displicuit, id est, ipsi domino: nam cum indicaret discipulis q̃ esset Hierosolymis passurus a Iudæis, respōdit Petrus inter ceteros, & ait, Absit a te dñe, propitius tibi esto, nō fiet istud: & continuo dominus, Redi post me satanas, nō enim sapis quæ dei sunt, sed quæ hominū: & paulo ante confitens dominū laudē meruerat: audierat enim, Beatus es Simon bar Iona, quia nō tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cœlis est. Cui dixerat beatus es, illi dicit, redi retro me satanas, quia beatus a se non erat. Sed unde? Quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cœlis est. Ecce unde beatus es, non de tuo, sed de meo. Nō quia pater ego, sed quia omnia quæ habet pater mea sunt: si beatus est ille Petrus de ipsius domini: satanas de cuius? ibi dicit, rationē quippe reddidit beatitudinis, cum diceret, Non caro & sanguis tibi reuelauit hoc, sed pater meus qui in cœlis est, hæc est causa beatitudinis tuæ: quod uero dixit, Redi post me satanas, audi etiā huius rei causam: non enim sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominis. Nemo ergo se palpet, de suo satanas est, de dei beatus est: quid est enim de suo, nisi de peccato suo? Tolle peccatū quod est tuum, iustitia, inquit,

A inquit, de meo est. Quid enim habes quod non accepisti? Cum ergo uellent dare consilium homines deo, discipuli magistro, serui domino, ægroti medico, corripuit eos & ait, Nōne duodecim horæ sunt diei? si quis ambulauerit in die nō offendit. Me sequimini, si nō uultis offendere, nolite mihi consilium dare, quos a me cōsiliū oportet accipere: quod ergo pertinet, nōne duodecim horæ sunt diei? Quia ut diem se esse ostenderet, duodecim discipulos elegit. Si ego sum, inquit, dies & uos horæ, nunquid horæ diei consilium dant? horæ diem sequuntur, nō dies horas: si ergo illi horæ, quid ibi Iudas? & ipse inter duodecim horas, qui si hora erat, lucebat. Sed dominus in hoc uerbo nō ipsum Iudā, sed successorē ipsius præui debat. Iuda enim cadente successit Matthias, & duodenarius numerus mansit. Non ergo frustra duodecim discipulos elegit dominus, nisi quia ipse spiritalis est dies: sequantur ergo horæ diem, prædicent horæ diem, horæ illustrentur a die, horæ illuminentur a die, & per horarum prædicationē credat mundus in diem: hoc ergo ait de compendio, Me sequimini, si non uultis offendere. Et post hæc dicit eis, Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut a somno excitem eum. Verū dixit, sororibus mortuus erat, domino dormiebat: hominibus mortuus erat, qui eum suscitare nō poterant: nā dominus tanta eum facilitate excitabat de sepulchro, quanta tu nō excitas dormientem de lecto: ergo secundū potentiam suam dixit dormientem, quia & alij mortui dicti sunt in scripturis sæpe dormientes, sicut Apostolus dicit, De dormientibus autem nolo uos ignorare fratres, ut nō contristemini, sicut & ceteri qui spem nō habent: ideo & ipsos dormientes appellauit, quia resurrecturos prænuñciāuit. Dormit ergo omnis mortuus, & bonus & malus: sed quomodo interest in ipsis q̃ quotidie dormiunt & exurgunt, quid quisq̃ uideat in somnis, alij sentiunt læta somnia, alij torquentia, ita ut euigilans dormire timeat, ne ad ipsa iterum redeat: sic unusquisq̃ hominum cū causa sua dormit, cū causa sua surgit, & interest quali custodia quisq̃ recipiatur, ad iudicē postea producendus: nā & receptiones in custodia pro meritis causarū adhibentur: alios iubentur custodire lectores, humano & miti officio atq̃ ciuili: alij traduntur optionibus: alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere nō omnes, sed pro meritis causarum in ima carceris contruduntur. Sicut ergo diuersæ custodiæ agentium in officio, sic diuersæ custodiæ mortuorum, & diuersa merita resurgētium: receptus est pauper, receptus est diues: sed ille in sinu Abraæ, ille ubi sitiret, & guttā nō inueniret. Habent ergo omnes animæ, ut ex hac occasione instrua charitatem uestram, habent omnes animæ cū de seculo exierint diuersas receptiones suas, habent gaudium boni, & mali tormenta. Sed cū facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cū corpore torquebuntur. Recepti sunt in pace sancti patriarchæ, propheta, apostoli, martyres, boni fideles, omnes tamen adhuc in fine recepturi sunt quod promissit deus: promissa enim est resurrectio etiā carnis, mortis consummatio, uita æterna cū angelis, hoc omnes simul accepturi sumus: nā requiem quæ continuo post mortē datur, si ea dignus est, tunc accipit quisq̃ cū moritur. Priores acceperunt patriarchæ, uidete ex quo requiescūt. Posteriores propheta, recētes apostoli, multo recentiores sancti martyres, quotidie boni fideles: & alij in ista requie tamdiu sunt, alij non tamdiu, alij paucioribus annis, alij recenti tempore. Cum uero ab hoc somno euigilabunt, simul omnes quod promissum est accepturi sunt. Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut a somno excitē eum. Dixerūt ergo discipuli, Quomodo intellexerunt, sic respōderunt, Domine, si dormit saluus erit. Solet enim esse somnus ægrotantium, salutis indicium. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autē putauerunt, q̃ de dormitione somni diceret. Tunc ergo dixit eis Iesus manifeste, subobscurum enim dixerat dormit: ait ergo manifeste, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos ut credatis quia nō eram ibi. Sed scio quia mortuus est: æger enim, non mortuus fuerat nunciatus. Sed quid lateret eum qui creauerat, & ad cuius manus anima morientis exierat? hoc est quod ait, Gaudeo propter uos ut credatis quia non ibi eram, ut iam inciperent admirari, quia dominus potuit dicere mortuum, quod nec uiderat nec audierat. Vbi sanē meminisse debemus, q̃ adhuc etiā ipsorum discipulorum

pulorum qui in eum crediderant, miraculis edificabatur fides: non ut ea quæ non erat esse inciperet, sed ut ea quæ iam esse coeperat, cresceret, quamuis tali uerbo usus sit, quasi tunc credere inciperent: non enim ait, Gaudeo propter uos ut fides uestra augeatur siue firmetur, sed ait, ut credatis: quod intelligendum est, ut amplius robustiusque credatis. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur didymus ad condiscipulos, eamus & nos, & moriamur cum illo. Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. De quatuor diebus multa quidem dici possunt, sicut se habent obscura scripturarum, quæ pro diuersitate intelligentium multos sensus pariunt. Dicamus & nos, quid nobis uideatur significare mortuus quatruiduanus: quomodo enim in illo cæco intelligimus quodammodo humanum genus, sic forte & in isto mortuo multos intellecturi sumus: diuersis enim modis una res significari potest. Homo quando nascitur, iam cum morte nascitur, quia de Adam peccatum trahit: unde dicit Apostolus, Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatū mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt: ecce habes unū diem mortis, quod homo trahit de mortis propagine. Deinde crescit, incipit accedere ad rationales annos, ut legem sapiat naturalem, quam omnes habent in corde fixā, Quod tibi nō uis fieri, alij ne feceris. Nunquid hoc de paganis dicitur, & non in natura ipsa quodammodo legitur? Furtum uis pati? Vtiq; non uis: ecce lex in corde tuo, quod non uis pati, facere noli: & hanc legem transgrediuntur homines: ecce alter dies mortis. Data est lex etiam diuinitus per famulum dei Moysen: dictum est illi, Non occides, non morchaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, non concupisces rem proximi tui: ecce lex scripta est, & ipsa contemnitur, ecce tertius dies mortis. Quid restat? Venit & euangelium, prædicatur regnum celorum, diffamatur ubiq; Christus, minatur gehenna, uita promittitur æterna, & ipsa contemnitur, transgrediuntur homines euangelium: ecce quartus dies mortis, merito iam foetet: nūquid & talibus est neganda misericordia? Absit, etiam ad tales dominus excitandos non dedignatur accedere. Multi autem ex Iudæis uenerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit, quia dominus uenit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris a deo, dabit tibi deus. Nō dixit, sed & modo rogo te, ut resuscites fratrem meum: unde enim sciebat, si fratri eius resurgere utile fuerit: hoc tantum dixit, scio quia potes, si uis facis: utrum enim facies, iudicij tui est, non præsumptionis meæ: sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris a deo, dabit tibi deus. Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus, hoc ambigū fuit, non enim ait, modo resuscito fratrem tuum, sed resurget frater tuus. Dicit ei Martha, scio quia resurget in resurrectione, in nouissimo die. De illa resurrectione secura sum, de hac incerta sum. Dicit ei Iesus, Ego sum resurrectio & uita. Dicis, resurget frater meus in nouissimo die: uerum dicis, sed per quem tunc resurget, potest & modo, quia ego sum, inquit, resurrectio & uita. Audite fratres, audite quid dicat: certe tota expectatio erat circumstantium, ut reuiuisceret Lazarus, unus mortuus quatruiduanus: audiamus & resurgamus. Quam multi sunt in hoc populo, quos premit cōsuetudinis moles, forte audiunt me quidā, quibus dicitur, Nolite inebriari uino in quo est luxuria: dicunt, nō possumus. Forte audiūt me aliqui immūdi, lasciujs & flagitijs inquinati, quibus dicitur, Nolite hoc facere ne pereatis, & respondēt, nō possumus tolli a consuetudine nostra: o dñe istos resuscita. Ego sum, inquit, resurrectio & uita: ideo resurrectio, quia uita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, nō morietur in æternū. Quid est hoc, qui credit in me, etiā si mortuus fuerit uiuet? sicut Lazarus mortuus est uiuet, quia nō est deus mortuorū, sed uiuorū. De olim mortuis patribus, hoc est, de Abraā & Isaac & Iacob, tale respōsum Iudæis dedit, Ego sum deus Abraā & deus Isaac & deus Iacob: nō est deus mortuorū, sed uiuorū, omnes enim illi uiuunt: crede ergo, & si mortuus fueris, uiues: si autē nō credis, & cum uiuis mortuus es. Probemus & hoc, quia si nō credis & uiuis, mortuus es: cuiā dominus differēt sequi

A sequi eum & dicenti, Eam prius sepelire patrem meū: sine, inquit, mortuos sepelire mortuos suos, tu ueni sequere me. Erat ibi mortuus sepeliendus, erant ibi & mortui mortuum sepulchrum: ille mortuus in carne, illi in anima. Vnde mors in anima? quia nō est fides. Vnde mors in corpore? quia nō est ibi anima, ergo animæ tuæ anima fides est. Qui credit in me, inquit, etiam si mortuus fuerit in carne, uiuet in anima, donec resurgat & caro nūquam postea moritura, hoc est, qui credit in me, licet moriatur uiuet: & omnis qui uiuit in carne & credit in me, & si moriatur ad tempus propter mortē carnis, nō morietur in æternū propter uitā spiritus & immortalitatem resurrectionis: hoc est quod ait, Et omnis qui uiuit & credit in me, nō morietur in æternū. Credis hoc? ait illi, Vtiq; domine, ego credidi, quia tu es Christus filius dei, qui in hunc mundū uenisti. Quando hoc credidisti? Credidi quia tu es resurrectio, credidi quia tu es uita, credidi quia qui credit in te, & si moriatur, uiuet, & qui uiuit & credit in te, nō morietur in æternū. Et cum hæc dixisset, abiit & uocauit Mariam sororem suam silentio, dicens, Magister adest, & uocat te. Aduertendum est, quemadmodum suppressam uocem silētium nuncupauit: nam quomodo siluit, quæ dixit, Magister adest, & uocat te? Aduertendum etiā quemadmodum euangelista non dixerit, ubi uel quando uel quomodo Mariam dominus uocauerit, ut hoc in uerbis Marthæ potius intelligeretur narrationis breuitate seruata. Illa ut audiuit, surgit cito, & uenit ad eum. Nondum enim uenerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi igitur qui erant cū illa in domo & consolabantur eam, cū uidissent Mariam quia cito surrexit & exiit, secuti sunt eam dicentes, quia uadit ad monumentū, ut ploret ibi. Quare pertinuit hoc ad euangelistā narrare? ut uideamus quæ occasio fecerit, ut plures ibi essent quādo Lazarus resuscitatus est. Putantes enim Iudæi propterea illā festinare, ut doloris sui solatiū lachrymis quæreret, secuti sunt eam, ut tā grande miraculū quatruiduani mortui resurgētis testes pluri mos inueniret. Maria autē cum uenisset ubi Iesus erat, uidēs eū cecidit ad pedes eius, & dixit ei, dñe, si fuisses hic, frater meus non esset mortuus. Iesus ergo ut uidit eā plorātem, & Iudæos qui cū illa erāt plorātes, fremuit spū & turbauit semetipsum, & dixit, Vbi posuisti eū? Nescio qd nobis insinuauit fremēdo spiritu, & turbando seipsum. Quis enim eū posset nisi seipsum ipse turbare? Itaq; fratres mei, primo hic attēdite potestatem, & sic inquirete significationē. Turbaris tu nolens, turbatus est Christus, quia uoluit: resurxiuit Iesus, uerū est, sed quia uoluit: dormiuit Iesus, uerū est, sed quia uoluit: cōtristatus est Iesus, uerū est, sed quia uoluit: mortuus est Iesus, uerū est, sed quia uoluit: in illius potestate erat, sic uel sic affici, uel nō affici. Verbū enim animā suscepit & carnē, totius hominis sibi coaptans in personæ unitate naturā: nā & anima apostoli uerbo illustrata est, anima Petri uerbo illustrata est, anima Pauli & aliorū apostolorum, sanctorū prophetarū uerbo illustrata sunt animæ, sed de nulla dictum est, Verbū caro factū est: de nulla dictū est, Ego & pater unū sumus. Anima & caro Christi cū uerbo dei una psona est, unus Christus est, ac p hoc ubi summa potestas est, secundū uolūtatis nutū tractatur infirmitas, hoc est, turbauit semetipsum: dixi potestatem, attēdite significationem. Magnus reus est, quē mortis quatruidū & illa significat sepultura. Quid est ergo q turbat semetipsum Christus, nisi ut significet tibi, quomō turbari tu debeas, cum tanta mole peccati grauaris & premeris? Attēdisti enim te, uidisti te reū, cōputasti tibi, illud feci, & pepcit mihi deus, illud cōmisi, & distulit me, euangelium audiui, & contēpsi, baptizatus sum, & iterū ad eadem reuolutus sum: quid facio, quōd eo, unde euado? qñ ista dicis, iam fremit Christus, quia fides fremit. In uoce fremētis apparet spes resurgentis, si ipsa fides est intus, ibi est Christus fremēs: si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud ait Apostolus, ibi est Christus habitare Christū per fidē in cordibus uestris? ergo fides tua de Christo, Christus est in corde tuo. Hinc est illud q dormiebat in nauī, & cū periclitaretur discipuli, iam imminente naufragio acceperunt ad eū, & excitauerunt eū: surrexit Christus, imperauit uentis & fluctibus, & facta est tranquillitas magna. Sic & tu, intrant uenti cor tuū, utiq; nauigas, ubi hanc uitā anq; procellosum & periculosum pelagus transis, intrant uenti, mouent fluctus,

turbant nauem. Qui sunt uentis? Audisti cōuicium, irascaris: conuicium uentus est, iracundia fluctus est. Periclitaris, disponis respondere, disponis maledictum pro maledicto reddere, iam nauis propinquat naufragio. Excita Christum dormientem, ideo enim fluctuas, & mala pro malis reddere praparas, quia Christus dormit in nauis. In corde enim tuo somnus Christi obliuio fidei: nam si excitas Christum, id est, recolas fidem, quid tibi dicit tanquam uigilans Christus in corde tuo? Ego audiui, dæmonium habes, & pro eis orauit: audit dominus, & patitur, audit seruus, & indignatur: sed uindicare uis. Quid enim? Ego iam sum uindicatus: cum hæc loquitur tibi fides tua, quasi imperatur uentis & fluctibus, & sit tranquillitas magna. Quomodo ergo hoc est excitare Christum in nauis, excitare fidem: sic in corde hominis quem premit magna moles & consuetudo peccati, in corde hominis transgressoris, etiam sancti euangelij contemptoris & poenarum aternarum, fremat Christus, increpet se homo: audi adhuc, Fleuit Christus, fleat se homo. Quare enim fleuit Christus, nisi quia flere hominē docuit? Quare fremuit & turbauit semetipsum, nisi quia fides hominis sibi merito displicetis, fremere quodāmodo debet in accusatione malorum operum, ut uiolentia poenitendi cedat consuetudo peccandi? Et dixit, ubi posuistis eum? Scisti quia mortuus sit, & ubi sit sepultus ignoras? & ista significatio est, quia sic perditum hominem quasi nescit deus: non ausus sum dicere nescit, quid enim ille nescit? sed quasi nescit: unde hoc probamus? Dominum audi dicturum in iudicio: Non noui uos, discedite a me. Quid est, non noui uos? Non uos uideo in luce mea, non uos uideo in illa iustitia quam noui: sic & hic tanq̃ nesciens talem peccatorem, dixit, Vbi posuistis eum? Talis est uox dei in paradiso posteaq̃ homo peccauit, Adam ubi es? Dicunt ei, domine ueni & uide.) Quid est uide? miserere: uidet enim dominus quando miseretur: unde illi dicitur, uide humilitatem meam & laborem meū, & dimitte omnia peccata mea. Et lachrymatus est Iesus, dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum.) Quid est, amabat eum? Nō ueni uocare iustos, sed peccatores in poenitentiam. Quidam autē dixerunt ex ipsis, Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere ut & hic nō moreretur? Qui noluit facere ut non moreretur, plus est quod facturum est, ut mortuus suscitetur. Iesus autem rursus fremens in semetipso, uenit ad monumentum.) Fremet & in te, si disponis reuiuiscere: omni homini dicitur, qui premittitur pessima consuetudine, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Mortuus sub lapide, reus sub lege: scitis enim quia lex quæ data est Iudæis, in lapide scripta est. Omnes autē rei sub lege sunt, bene uiuētes in lege sunt: iusto lex posita non est. Quid est ergo lapidem remouere? gratiam prædicare. Apostolus enim Paulus ministerium se dicit noui testamenti, non littera, sed spiritu: nam littera, inquit, occidit, spiritus autem uiuificat. Littera, inquit, occidēs, quasi lapis est premens. Remouete, inquit, lapidem.) Remouete legis pondus, gratiam prædicare: si enim data esset lex quæ possit uiuificare, omnino ex lege esset iustitia, sed concludit omnia scriptura sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus: ergo remouete lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat, domine iam sciet, quatruiduanus enim est. Dicit ei Iesus, Nōne dixi tibi, quia si credideris, uidebis gloriam dei? Quid est uidebis gloriam dei? quia & putentem & quatruiduanum resuscitat. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei: & Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Tulerunt ergo lapidem, Iesus autem eleuatis sursum oculis, dixit, Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me, ego autē sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, magna uoce clamauit.) Fremuit, lachrymatus est, uoce magna clamauit. Quam difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit, sed tamen surgit, occulta gratia intus uiuificatur, surgit post uocem magnam. Quid est factum? Voce magna clamauit, Lazare ueni foras, & statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes istitis, & facies illius sudario erat ligata.) Quomodo processit ligatis pedibus miraris, & non miraris quia surrexit quatruiduanus? In utroq̃ potentia domini erat, non uires mortui. Processit, & adhuc

Matth. 7. & 25

Gen. 3

2. Cor. 3

Rom. 5. & 5

& adhuc ligatus est, adhuc inuolutus, tamen iam foras processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus iaces: & si tanta quanta dixi contemnis, sepultus iaces: quando confitearis, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occultis uelut exeūdo te manifestare? Sed ut confitearis, deus facit magna uoce clamando, id est, magna gratia uocando: ideo cum processisset mortuus adhuc ligatus, confitens & adhuc reus, ut solueretur peccata eius, ministris hoc dixit dominus, soluite illum & sinite abire.) Quid est, soluite & sinite abire? Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cælo. Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam & uiderunt quæ fecit Iesus, crediderunt in eum: quidam autē ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.) Non omnes ex Iudæis qui conuenerant ad Mariam, crediderunt, sed tamen multi. Quidā uero ex eis, siue ex Iudæis qui conuenerant, siue ex eis qui crediderant, abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus, siue annunciando ut ipsi crederent, siue potius prodēdo ut scirent. Sed quomodolibet & a quibuscumque ad phariseos ista perlata sunt. Collegerunt potestates & pharisei conciliū, & dicebant, Quid facimus? Nec tamen dicebant, credamus, plus enim perdit homines cogitabāt quomodo nocerent ut perderent, q̃ quomodo sibi consulerent ne perirent: & tamen timebant, & quasi consulebant: dicebāt enim, Quid faciemus? Quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credēt in eum, & uenient Romani, & tollent nostrum locum & gentem.) Temporalia perdere timuerunt, & uitā aternā non cogitauerunt, ac sic utrunq̃ amiserunt, nam & Romani post domini passionem & glorificationem, tulerunt eis & locum & gentem expugnando & transferēdo: & illud eos sequitur, quod alibi dictum est, Filij autem regni huius ibunt in tenebras exteriores. Hoc autē timuerunt, ne si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui aduersus Romanos ciuitatem dei templumq̃ defenderet, quoniam contra ipsum templum, & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. Vnus autē ex ipsis Caiphas, cum esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicq̃ nec cogitatis, quia expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, & nō tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit. Hic docemur etiā homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere, quod tamen euangelista diuino tribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est, summus sacerdos: potest autē mouere quomodo dicatur pontifex anni illius, cum deus unum constituerit summum sacerdotem, cui mortuo unus succederet. Sed intelligendum est, per ambitiones & contentiones inter Iudæos, postea constitutum ut plures essent, & per annos singulos uicibus ministrarent: nam & de Zacharia hoc dicitur, Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis suæ ante deum, secundū consuetudinem sacerdotij, sorte exijt ut incensum poneret, ingressus in templum domini: hinc apparet plures eos fuisse, & uices suas habuisse: nam incensum non licebat ponere nisi summo sacerdoti, & forte etiam unum annum plures administrabant, quibus alio anno alij succedebāt, ex quibus sorte exibat quis ut incensum poneret. Quid est ergo quod prophetauit Caiphas? Quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi congregaret in unum.) hoc euangelista addidit, nam Cayphas de sola gente Iudæorum prophetauit, in qua erant oues, de quibus ait ipse dominus, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Sed nouerat euangelista esse alias oues quæ nō erant de hoc ouili, quas oportebat adduci, ut esset unum ouile & unus pastor. Hæc autē secundū prædestinationem dicta sunt, nā neq̃ oues eius, nec filij dei adhuc erant, qui necdū crediderant. Ab illo ergo die cogitauerunt ut interficerent eum. Iesus ergo iam nō palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatē quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cū discipulis suis.) Non quia potentia eius defecerat, in qua utiq̃ si uellet, & palam Iudæis conuersaretur, & nihil ei facerent, sed in hominis infirmitate uiuendi exemplū discipulis mōstrabat: in quo apparet non esse peccatum, si fideles eius qui sunt membra eius, oculis persequentium se subtraherent, & furorē sceleratorum latēdo potius deuitarent, q̃ se offerēdo magis accenderent.

Matth. 8

Luc. 1

Matth. 19

Ab eo quod ait, Proximum erat pascha Iudæorum, usq; ad id quod ait, Multi propter illum abibant & credebant in Iesum.

Tractatus L.

IN ESTERNA lectionem sancti euangelij de qua locuti sumus quod dominus dedit, hodierna sequitur, de qua locuti sumus quod dominus dabit. Quædā in scripturis tam manifesta sunt, ut potius auditorem q̃ expositorē desiderent, in eis nos immorari non oportet, ut necessarijs in quibus immorandum est, tempus sufficiat. Proximum ergo erat pascha Iudæorum. Illud diē festum Iudæi cruentum habere domini sanguine uoluerūt, illo diē festo occisus est agnus, qui nobis eundem diē festum suo sanguine consecrauit. Consilium erat inter Iudæos de occidendo Iesu: ille qui de cælo uenerat pati, propinquare uoluit loco passionis, quia imminēbat hora passionis.

Ascenderunt ergo multi Hierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificaret seipsos. Hoc faciebant Iudæi secundū præceptum domini, per sanctum Moysen in lege mādātum, ut diē festo quo pascha erat, omnes undiq; conuenirent, & illius diei celebratione sanctificarentur: sed illa celebratio umbra erat futuri. Quid est umbra futuri? Prophetia Christi uenturi, prophetia pro nobis illa diē passuri, ut transiret umbra, & lux ueniret, ut transiret significatio, & ueritas teneretur. Habebant ergo Iudæi pascha in umbra, nos in luce: quid enim opus erat ut eis dominus præciperet per ipsum festum diē ouem occidere, nisi quia ille erat de quo prophetatum est. Sicut ouis ad immolandum ductus est: sanguine occisi per coris Iudæorum postes signati sunt: sanguine Christi frōtes nostræ signatur, & illa signatio quæ erat significatio, data est ab omnibus signatis exterminatorem prohibere: signum Christi à nobis repellit exterminatorem, si cor nostrū recipiat saluatorem. Quare hoc dixi? Quia multi postes habent signatos, & intus nō manet habitator. Agitatores facile habent in fronte signum Christi, & corde non recipiunt uerbum Christi: ideo dixi fratres quod repecto, signum Christi à nobis repellit exterminatorem, si cor nostrum habeat Christum habitatorem. Hæc dixi, ne quis forte cogitaret, quid sibi uellent ista festa Iudæorum. Venit ergo Iesus tanquam ad uictimam, ut uerum pascha nos haberemus, cum eius passionem tantq̃ ouis immolationem celebraremus. Quærebant ergo Iesum, sed male. Beati enim qui quærunt Iesum, sed bene. Illi quærebāt Iesum, ut nec ipsi haberent eum, nec nos, sed ab ipsis abscedentem suscepimus nos: reprehenduntur qui quærunt, laudantur qui quærunt. Animus enim quærentis aut laudem inuenit, aut damnationem: habes enim & in psalmis.

Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam: isti sunt qui male quærebant: alio autē loco dicit, Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Culpantur qui quærebant, culpantur qui non quærebant: ergo quæramus Christum ut habeamus, quæramus ut teneamus, sed non ut occidamus: nam & illi non ideo quærebant ut tenerent, sed ut cito non haberent. Quærebant ergo. Et loquebantur inter se, Quid putatis quia non uenit ad diē festum? Dederunt autem pontifices & pharisæi mādātum, ut si quis cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehendant eū. Nos indicemus modo Iudæis ubi sit Christus, utinam uelint audire & apprehendere. Quicunq; sunt ex semine illorum qui dederant mādātum, ut indicarent eis ubi esset Christus, ueniant ergo ad ecclesiam, audiant ubi sit Christus, & apprehendant eum: à nobis audiant, & ex euangelio audiant. Occisus est à parentibus eorum, sepultus est, resurrexit, à discipulis agnitus, ante oculos eorum ascendit in cælum, ibi sedet ad dexteram patris, qui iudicatus est, uenturus est iudex: audiant & teneant. Respondeat, quem tenebo? Absentem? Quomodo in cælum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? Fidem mitte & tenuisti: parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde, quoniā Christus absens etiam præsens est: nisi præsens esset, à nobis ipsis teneri non posset: sed quoniam uerum est quod ait, Ecce ego uobiscum sum usq; ad cōsummationem seculi: & abiit, & hic est, & redijt, & nos nō deseruit: corpus enim suum intulit cælo, maiestatem non abstulit mūdo.

Matth. 28

Cap. 12

Iesus ergo ante sex dies paschæ, uenit Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerūt autem ei ibi cœnam, & Martha ministrabat, Lazarus uero unus erat ex discipulis.

A ex discumbentibus. Ne putarent homines phantasma esse factum quia mortuus resurrexit, unus erat ex recumbentibus, uiuebat, loquebatur, epulabatur, ueritas ostendebatur, infidelitas Iudæorum confundebatur. Discumbebat ergo Iesus cum Lazaro & cæteris, ministrabat Martha una ex sororibus Lazari. Maria uero, altera soror Lazari accepit libram unguenti nardi pistici preciosi, & unxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus impleta est ex odore unguenti. Factum audiuius, mysterium requiramus. Quæcunq; anima fidelis uis esse, cū Maria unge pedes domini precioso unguento: unguentum illud iustitia fuit, ideo libra fuit: erat autem unguentum nardi pistici preciosi, quod ait pistici, locum aliquem credere debemus, unde hoc erat unguentum preciosum, nec tamen hoc uacat, & sacramēto optime consonat: pistis græce fides dicitur. Quærebamus operari iustitiam, lustus ex fide uiuit, unge pedes Iesu bene uiuendo, dominica sectare uestigia, capillis terge: si habes superflua, da pauperibus, & domini pedes tersisti: capilli enim superflua corporis uidentur: habes quod agas de superfluis tuis: tibi superflua sunt, sed domini pedibus necessaria sunt. Forte in terra domini pedes indigent, de quibus enim nisi de membris suis in fine dicturus est, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: superflua uestra impendistis, sed pedibus meis obsecuti estis. Domus autem impleta est odore, mundus impletus est fama bona: nam odor bonus, fama bona est. Qui male uiuunt & Christiani uocantur, iniuriam Christo faciunt: de qualibus dictum est, q̃ per eos nomen domini blasphemetur. Si per tales nomen dei blasphematur, per bonos nomen domini laudatur: audi Apostolum, Christi bonus odor sumus, inquit, in omni loco: dicitur & in canticis canticorum, Oleum effusum nomen tuum: ad Apostolum reuoca intentionem, Christi, inquit, bonus odor sumus in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereūt: alijs sumus odor uitæ in uitam, alijs odor mortis in mortem: & ad hæc quis idoneus? Occasionem nobis præbet præsens lectio sancti euangelij de odore isto ita loqui, ut & à nobis sufficienter dicatur, & à uobis diligenter audiat. Apostolo ipso ita dicente, Et ad hæc quis idoneus? ergo ut inde nos conemur loqui, nūquid idonei sumus, aut uos audire hæc idonei estis? Hæc audire uos quidem idonei estis, nos quidem idonei non sumus, sed idoneus est ille qui per nos dignetur dicere, quod uobis profit audire. Ecce Apostolus, bonus odor est, sicut dicit ipse, sed ipse odor alijs est odor uitæ in uitam, alijs autem odor mortis in mortem, tamen bonus odor: nunquid enim ait, alijs sumus bonus odor ad uitā, alijs malus odor ad mortem? bonum odorem se dixit, non malum, & eundem bonum odorem alijs ad uitam dixit, alijs ad mortem: felices qui bono odore uiuunt. Quid autem infelicius illis qui bono odore moriuntur? Et quis est, ait aliquis, quē bonus odor occidit? hoc est quod ait Apostolus, & ad hæc quis idoneus? Quomodo ea facit deus miris modis, ut bono odore & boni uiuant, & mali moriantur, quomodo sit, quantum dominus inspirare dignatur, ostendam: nam fortasse ibi laetetur altior intellectus, qui à me non potest penetrari: tamen quousq; penetrare potero, uobis non debet denegari. Paulum apostolum bene agentem, bene uiuentem, iustitiā uerbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem, fama usque quaq; disseminabat, quidam diligebāt, quidam inuidebant: nam ipse quodam loco ait de quibusdam, q̃ non caste, sed per inuidiam Christum annuntiarent, existimantes, inquit, tribulationem suscitare uinculis meis: sed quid ait? Siue occasione, siue ueritate Christus annuncietur, annunciet qui me amant, annunciet qui mihi inuident: Illi bono odore uiuunt, & illi bono odore moriuntur: tamen utrisq; prædicantibus nomen Christi annūciatur, odore optimo mūdo impleatur: amasti bene agentē, uixisti bono odore: inuidisti bene agentē, mortuus es bono odore. Nūquid quia mori uoluisti, ideo odore illum malum esse fecisti? Noli inuidere, & nō occidet te bonus odor. Deniq; audi & hic ex unguento isto, quomodo alijs erat odor bonus in uitā, alijs odor malus in mortē. Posteaq; hoc fecit religiosa Maria ad domini obsequium, continuo Unus ex discipulis eius, Iudas Iscariotes qui eum erat traditurus, dixit, Quare hoc unguentum non uenijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Vā tibi

Vt tibi miser, bonus odor occidit te. Quare enim hoc dixerit, euangelista sanctus aperuit. Putaremus autem & nos, si mens ipsius nobis per euangelium non proderetur, pauperum cura hoc illum dicere potuisse: non ita est. Sed quid? audi testem ueracem. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad illum, sed quia fur erat & oculos habes, & ea quae mittebantur, portabat. Portabat, an exportabat? sed ministerio portabat, furto exportabat. Ecce audite quia Iudas iste non tunc peruersus factus est, quando à Iudaeis corruptus dominum tradidit: plerique enim incuriosi euangelij, existimant tunc perisse Iudam, quando accepit à Iudaeis pecuniā ut dominum traderet: non tunc perijt, iam fur erat, & dominum perditus sequebatur, quia non corde, sed corpore dominum sequebatur. Duodenarium numerum apostolorum implebat, apostolicā beatitudinem non habebat, ad imaginē fuerat duodecimus: quo Iuda decidit, & Matthia succedente, & suppleta est apostolica ueritas, & numeri permansit integritas. Quid ergo uoluit dominus noster Iesus Christus fratres mei admonere ecclesiam suam, quando unum perditum inter duodecim habere uoluit, nisi ut malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus? Ecce inter sanctos est Iudas, ecce fur est Iudas, & ne contemnas, fur sacrilegus, non qualiscunque fur. Fur loculorum, sed dominicorum, loculorum, sed sacrorum: si crimina discernuntur in foro qualiscunque furti, & peculatus: peculatus enim dicitur furtum de re publica, & non sic iudicatur furtum rei priuatae quomodo publica: quanto uehementius iudicandus est fur sacrilegus, qui ausus fuerit undecunque tollere, hoc est, & de ecclesia tollere. Qui aliquid de ecclesia furatur, Iuda perditio comparatur. Talis erat iste Iudas, & tamen cum sanctis discipulis undecim intrabat & exibat, ad ipsam dominicam cenam pariter accessit, conuersari cum eis potuit, eos inquinare non potuit. De uno pane & Petrus & Iudas accepit, & tamen quae pars fidei cum infidelis? Petrus enim accepit ad uitā, Iudas ad mortem: quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus: sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos uiuificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit iudicium sibi, non tibi. Si iudicium sibi, non tibi, tolera malum bonum, ut uenias ad praemia bonorum, ne mittaris in poenam malorum. Exemplum domini accipe conuersantis in terra, quare habuit loculos cui angeli ministrauerunt, nisi quia ecclesia ipsius loculos suos habitura erat? quare furem admisit, nisi ut eius ecclesia fures patienter toleret? Sed ille qui consueuerat de loculis pecuniam tollere, non dubitauit accepta pecunia ipsum dominum uendere. Videamus quid ad ista dominus respondeat, uidete fratres, non illi ait, propter furta tua dicis ista: furem nouerat, & prodere nolebat, sed potius tolerabat, & ad perferendos malos in ecclesia nobis exemplum patientiae demonstrabat. Dixit ergo ei Iesus, Sine illam, ut in diem sepulturae meae seruet illud. Morituum se denuntiavit, sed quid est quod sequitur. Pauperes enim semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Intelligimus quid est, pauperes semper habebitis: quod dixit, uerum est, quando ecclesia sine pauperibus? Me autem non semper habebitis, quid sibi uult, quomodo intelligendum est, me autem non semper habebitis? nolite expauescere, Iuda dictum est: quare ergo non dixit, habebitis, sed habebitis? quia non unus est Iudas, Iudas malus corpus malorum significat, quomodo Petrus corpus bonorum, corpus ecclesiae, imò corpus ecclesiae, sed in bonis: nam si in Petro non esset ecclesiae sacramentum, non ei diceret dominus, Tibi dabo clauem regni caelorum, quaecunque solueris in terra, soluta erunt & in caelo: & quaecunque ligaueris in terra, ligata erunt & in caelo. Si hoc Petro tantum dictum est, non facit hoc ecclesia: si autem & in ecclesia sit, ut quae in terra ligantur, in caelo ligentur, & quae soluantur in terra, soluantur in caelo: quia cum excommunicatur ecclesia, in caelo ligatur excommunicatus: cum reconciliatur ab ecclesia, in caelo soluitur reconciliatus. Si hoc ergo in ecclesia sit, Petrus quando clauem accepit, ecclesia sancta significauit. Si in Petri persona significati sunt in ecclesia boni, in Iuda persona significati sunt in ecclesia mali: ipsis dictum est, Me autem non semper habebitis. Quid est enim, non semper, & quid est semper? Si bonus es, si ad corpus Christi pertines, quod significat Petrus, habes Christum & in praesenti, & in futuro. In praesenti per fidem, in praesenti

in praesenti per signum Christi, in praesenti per baptismatis sacramentum, in praesenti per altaris cibum & potum. Habes Christum in praesenti, sed habebis semper: quia cum hinc exieris, ad illum uenies qui dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Si autem male uersaris, uideris habere in praesenti Christum, quia intras ecclesiam, signas te signo Christi, baptismi baptismi Christi, mikes te membris Christi, accedis ad altare Christi, in praesenti habes Christum, sed male uiuendo non semper habebis: potest & sic intelligi, Pauperes semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Accipiant & hoc boni, sed non sint solliciti: loquebatur enim de praesentia corporis: nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & uisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Secundum carnem uero quam uerbum assumpsit, secundum id quod de uirgine natus est, secundum id quod à Iudaeis comprehensus est, quod ligno confixus, quod de cruce depositus, quod lintre is inuolutus, quod in sepulchro conditus, quod in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me uobiscum. Quare? Quonia conuersatus est secundum corporis praesentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducuntibus uidendo, non sequendo ascendit in caelum, & non est hic: ibi enim sedet ad dexteram patris, & hic est: non enim recessit praesentia maiestatis. Alter. Secundum praesentiam maiestatis semper habemus Christum: secundum praesentiam carnis, recte dictum est discipulis, me autem non semper habebitis. Habuit enim illum ecclesia secundum praesentiam carnis paucis diebus: modo fide tenet, oculis non uidet. Ergo si ita dictum est, me autem non semper habebitis, quaestio sicut arbitror iam nulla est, quae duobus modis soluta est. Cetera quae pauca remanent audiamus. Cognouit ergo multa turba ex Iudaeis quia illic est, & uenerunt, non propter Iesum tantum, sed ut Lazaro uiderent, quem suscitauit Iesus à mortuis. Curiositas eos adduxit, non charitas, uenerunt & uiderunt. Audite mirabile consilium uanitatis. Viso Lazaro resuscitato, quia tantum miraculum domini tanta erat euidencia diffamatum, tanta manifestatione declaratum, ut non possint uel occultare quod factum est, uel negare quod inuenerunt, uidere. Cogitauerunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudaeis & credebant in Iesum. O stulta cogitatio & caeca saeuitia. Dominus Christus qui suscitare potuit mortuum, non possit occisum? Quando Lazaro inferre batis necem, nunquid auferebatis domino potestatem? Si aliud uobis uideretur mortuus, aliud occisus, ecce dominus utrumque fecit, & Lazaro mortuum, & seipsum suscitauit occisum.

De eo quod ait, In crastinum autem turba multa quae uenerat ad diem festum, cum audissent quia uenit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei & clamabant, Osanna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israel, usque ad id quod ait, Si quis mihi ministraverit, honorificabit illum pater meus.

Tractatus LI.

In crastinum autem turba multa quae uenerat ad diem festum, cum audissent quia uenit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant, Osanna, benedictus qui uenit in nomine domini, rex Israel. Rami palmarum lau-

des sunt, significantes uictoriam, qua erat dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. Vox autem obsecrantis est, osanna, sicut nonnulli dicunt qui Hebræam linguam nouerunt, magis affectum indicans, quam rem aliquam significans, sicut sunt in lingua latina quas interiectiones uocant: uelut cum dolentes dicimus, heu: uel cum delectamur, uah dicimus: uel cum miramur dicimus, ô rem magnam: tunc enim nihil significat, nisi mirantis affectum. Quod ideo credendum est ita esse, quia ne que Græcus, neque Latinus hoc interpretari potuit, sicut illud, Qui dixerit fratri suo racha, nam & hæc interiectio esse perhibetur, affectum indignantis ostendens. Benedictus autem qui uenit in nomine domini, rex Israël: sic potius accipiendum est, ut in nomine domini, in nomine dei patris intelligatur, quamuis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse dominus est: unde & alibi scriptum est, Pluit dominus a domino. Sed uerba eius melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait, Ego ueni in nomine patris mei, & non suscepisti me: alius ueniet in nomine suo, hunc suscipietis. Humilitatis enim magister est Christus, qui humilia uit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Non itaque omittit diuinitatem, quando nos docet humilitatem: in illa est patri æqualis, in hac nobis similis. Per quod patri est æqualis, nos ut essemus creauit: per quod nobis est similis, ne periremus redemit. Has ei laudes turba dicebat, Osanna, benedictus qui uenit in nomine domini, rex Israël. Quam crucem mentis inuidentia principum Iudæorum perpeti potuerat, quando regem suum Christum tanta multitudo clamabat: Sed quid fuit domino regem fuisse Israël? Quid magnum fuit regi seculorum, regem fieri hominum? Non enim rex Israël Christus ad exigendum tributum, uel exercitum ferro armandum, hostesque uisibiliter debellandos: sed rex Israël quod mentes regat, quod in æternum consulat, quod in regnum celorum credentes, sperantes, amantesque perducatur. Dei ergo filius æqualis patri, uerbum per quod facta sunt omnia, quod rex esse uoluit Israël, dignatio est, non promotio, miserationis indicium est, non potestatis argumentum. Qui enim appellatus est in terra rex Iudæorum, in celis est dominus angelorum. Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum. Hic breuiter dictum est, nam quemadmodum sit factum, apud alios euangelistas plenissime legitur. Adhibetur autem huic facto propheticum testimonium, ut appareret quod maligni principes Iudæorum eum non intelligebant, in quo implebantur quæ legebant. Inuenit ergo Iesus asellum, & sedit super eum. Sicut scriptum est, Noli timere filia Sion, Ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ. In illo ergo populo erat filia Sion, ipsa est Hierusalem: quæ Sion in illo, inquam, populo reprobo & cæco erat, tamen filia Sion cui diceretur, Noli timere, ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ. Hæc filia Sion cui diuinitus ista dicuntur, in illis erat ouibus quæ uocem pastoris audiebant: in illa erat multitudo, quæ dominum uenientem tanta deuotione laudabat, tanto agmine deducebat. Ei dictum est, noli timere, illum agnosce qui a te laudatur, & noli trepidare cum patitur, quia ille sanguis funditur, per quem tuum delictum deleatur, & uita reddatur. Sed pullum asinæ in quo nemo federat: hoc enim apud euangelistas inuenitur, intelligimus populum gentium, qui legem domini non acceperat. Asinam uero, quia utrumque iumentum domino adductum est, plebem eius quæ ueniebat ex populo Israël, non indomitam planè, sed quæ præsepe domini agnouit. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus. Id est, quando uirtutem suam resurrectionis ostendit. Tunc recordati sunt quia hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei. Id est, non alia fecerunt ei quam illa quæ erant scripta de eo. Recolentes quippe secundum scripturam, quæ ante passionem, uel in passione domini completa sunt, ibi & hoc inuenerunt quod secundum eloquia prophetarum in pullo asinæ federat. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum uocauit de monumento, & suscitauit eum a mortuis, propterea & obuiam uenit ei turba, quia audierunt eum hoc fecisse signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos, Videtis quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abiit. Turba turbauit turbam. Quid autem inuides cæca turba: quia post eum uadit mundus,

A dus per quæ factus est mundus. Erant autem gentiles quidam ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes, Domine, uolumus Iesum uidere. Venit Philippus & dicit Andreas. Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu. Audiamus quid dominus ad ista responderit. Ecce uolunt eum Iudæi occidere, gentiles uidere, sed etiam illi ex Iudæis erant qui clamabant, Benedictus qui uenit in nomine domini rex Israël: ecce illi ex circumcisione, illi ex præputio, uelut duo parietes de diuerso uenientes, & in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes. Audiamus ergo uocem lapidis angularis. Iesus autem, inquit, respondit eis dicens. Venit hora ut glorificetur filius hominis. Hic quisquæ forsitan putat ideo se dixisse glorificatum, quia gentiles eum uolebant uidere, non ita est: sed uidebat ipsos gentiles post passionem & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros: quia sicut dicit Apostolus, Cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret. Ex occasione igitur istorum gentilium, qui eum uidere cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem gentium, & promittit iam iamque adesse horam glorificationis suæ, quam factam in celis gentes fuerant credituræ: unde prædictum est, Exaltare super celos deus, & super omnem terram gloria tua. Hæc est gentium plenitudo, de qua dicit Apostolus, Cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret. Sed altitudinem glorificationis oportuit ut præcederet humilitas passionis, ideo secutus adiunxit, Amen amen dico uobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Se autem ipsum Iesus dicebat, ipse erat granum mortificandum & multiplicandum: mortificandum in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide omnium populorum. Iam uero exhortans ad passionis suæ sectanda uestigia. Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam. Quod duobus modis intelligi potest, qui amat perdet, id est, si amas perdes: si cupis uitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. B Item alio modo, qui amat animam suam, perdet eam: noli amare ne perdas: noli amare in hac uita, ne perdes in æterna uita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere uidetur euangelicus sensus: sequitur enim, Et qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam. Ergo quod supra dictum est, qui amat, subintelligitur in hoc mundo, ipse itaque perdet: qui autem odit, utique in hoc mundo, in uitam æternam ipse custodit eam. Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor ut pereat, odium ne pereat: si male amaueris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando: sed uide ne tibi subrepat ut teipsum uelis interimere, sic intelligendo quod debes odisse in hoc mundo animam tuam. Hinc enim quidam maligni atque peruersi homines, & in seipsis crudeliores & sceleratiores homicidæ, flammis se donant, quis se præfocant, præcipitio se collidunt, & pereunt. Hoc Christus non docuit, immo etiam diabolo præcipitium suggerenti respondit, Redi retro satanas, scriptum est, non tentabis dominum deum tuum. Petro autem dixit significans qua morte clarificaturus erat deum, Cum esses iunior, cingebas te & ambulabas quod uolebas: cum autem senueris, alter te cingat, & feret quod tu non uis: ubi satis expressit, non a seipso, sed ab alio debere occidi, qui uestigia sequitur Christi. Cum ergo causæ articulus uenerit, ut hæc conditio præponatur, aut faciendum esse contra dei præceptum, aut ex hac uita emigrandum: quorum duorum homo si cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore, ibi eligat deo dilecto emori, quam offenso uiuere: ibi oderit in hoc mundo animam suam, ut in uitam æternam custodiat eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Quid est, me sequatur, nisi me imitetur? Christus enim pro nobis passus est, ait apostolus Petrus, relinquens nobis exemplum, ut sequamur uestigia eius. Ecce quod dictum est, si quis mihi ministrat, me sequatur. Quo fructu? qua mercede? quo premio? Et ubi sum, inquit, ego, illic & minister meus erit. Gratis ametur, ut operis quo ministratur illi, premium sit esse cum illo: ubi enim bene erit sine illo, aut quando esse male poterit cum illo? Audi euidentius. Et si quis mihi ministrare-

ministraverit, honorificabit eum pater meus.) Quo honore, nisi ut sit cum filio eius? Quod enim superius ait, Vbi ego sum, illic & minister meus erit, hoc intelligitur exposuisse cum dicit, honorificabit eum pater meus. Nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quam ut sit ubi est unicus, non aequalis factus diuinitati, sed consocius aternitati? Quid sit autem ministrare Christo, cui operi merces tanta proponitur, hoc potius debemus inquire. Si enim hoc putauerimus esse Christo ministrare, ea quæ sunt corpori necessaria præparare, aut cœnanti cibum coquere uel apponere, uel poculum dare potumque miscere, fecerunt hoc illi qui potuerunt eum in corpore habere præsentem, sicut Martha & Maria, quando et Lazarus unus erat ex discumbentibus: sed eo modo Christo etiam Iudas perditus ministravit, nam & loculos ipse habebat: & quamuis ex eis quæ mittebantur sceleratissime furaretur, per illum tamen etiam necessaria parabantur. Hinc est illud quod cum ei diceret dominus, quod facis fac celerius: arbitrati sunt quidam, quod eum iusserit propter diem festum necessaria præparare, uel indigentibus aliquid dare. Nullo modo igitur de huiusmodi ministris diceret dominus, Vbi sum ego, illic & minister meus erit, & si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus, quoniam Iudas talia ministrantem, reprobatum potius quam honoratum uidemus. Ut quid ergo alibi quærimus, quid sit ministrare Christo, & non potius in istis ipsis uerbis agnoscimus? Cum enim dixit, si quis mihi ministrat me sequatur: hoc intelligi uoluit, ac si diceret, si quis me non sequitur, non mihi ministrat. Ministrat ergo Iesu Christo, qui non sua quærunt, sed quæ Iesu Christi: hoc est enim me sequatur, uias ambulet meas, non suas: sicut alibi scriptum est, Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ambulauit ille, & ipse ambulare. Debet etiam si porrigit esurienti panem, de misericordia facere, non de iactantia: non aliud ibi quærere quam opus bonum, nesciente sinistra quid faciat dextera, id est, ut alienetur intentio cupiditatis ab opere charitatis. Qui sic ministrat, Christo ministrat, recteque illi dicitur, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis: nec tantum ea quæ ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia bona opera propter Christum facta: tunc enim erunt bona, quoniam finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Minister est Christi usque ad illud opus magnæ charitatis, quod est animam suam pro fratribus ponere: hoc est enim & pro Christo ponere, quia & hoc propter sua membra dicturus est, cum pro istis fecistis, pro me fecistis: de tali quippe opere etiam se ministrum facere & appellare dignatus est, ubi ait, Sicut filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & animam suam ponere pro multis: hinc est ergo unusquisque minister Christi, unde est & minister Christus. Sic ministrantem Christo honorificabit pater eius honore illo magno, ut sit cum filio eius, nec unquam deficiat felicitas eius. Cum ergo auditis fratres dominum dicentem, Vbi ego sum, illic & minister meus erit: nolite tantummodo bonos episcopos & clericos cogitare, etiam uos pro modulo uestro ministrare Christo, bene uiuendo, elemosynas faciendo, nomen doctrinamque eius quibus potueritis prædicando, ut unusquisque etiam paterfamilias hoc nomine agnoscat paternum affectum suæ familiæ se debere pro Christo & pro uita æterna, suos omnes admoneat, doceat, hortetur, corripiat, impendat beneuolentiam, exerceat disciplinam: ita in domino sua ecclesiasticum & quodammodo episcopale implebit officium, ministrans Christo ut in æternum sit cum ipso: nam & illam maximam passionis ministrationem, multi ex uestro numero ministrorum, multi non episcopi neque clerici, iuuenes & uirgines, senes cum iunioribus, multi coniugati & coniugatae, multi patres matresque familias Christo ministrantes, etiam animas suas in eius martyrio posuerunt, & honorificante patre coronas gloriosissimas receperunt.

Ab eo quod ait, Nunc anima mea turbata est, & quid dicam, usque ad id quod ait,

Hæc locutus est Iesus, & abiit & abscondit se ab eis. Tractatus LII.

ostquam dominus Iesus Christus uerbis lectionis hesternæ ministros suos ut seipsum sequeretur hortatus est, cum ita prædixisset passionem suam, quod nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert, ubi excitauit eos qui cum ad regnum cœlorum

lorum sequi uellent, ut animam suam odissent in hoc mundo, si eam in uitam æternam custodire cogitaret, ad nostram rursus infirmitatem suam temperauit affectum, & ait, unde lectio cepit hodierna. Nunc anima mea turbata est. unde turbata est domine anima tua? Nempe pauloante dixisti, Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam. Ergo ne anima tua, quia in hoc mundo amatur, ideo turbatur ueniente hora qua ex hoc mundo egrediatur? Quis hoc de anima domini audeat affirmare? Sed nos in se transtulit, nos in se suscepit, caput nostrum membrorum suorum suscepit affectum, & ideo ab aliquo non est turbatum: sed sicut de illo dictum est, cum Lazarum suscitaret, turbauit semetipsum. Oportebat enim ut unus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, sicut nos excitauit ad summa, ita nobis compateretur ad infirma: audi superius dicentem, Venit hora ut glorificetur filius hominis, si mortificatum fuerit granum, multum fructum affert. Audio, qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam. Nec permittor tantummodo mirari, sed iubeor imitari: deinde sequentibus uerbis, Si quis mihi ministrat me sequatur, & ubi sum ego, ibi & minister meus erit, mundum contemnere accendit, & in conspectu meo nihil est uilius uitæ huius. Totus quantumlibet fuerit prolixus uapor præsentis uitæ, præ amore æternorum temporalia mihi cuncta uilescunt. Et rursus ipsum dominum meum, qui me illis uerbis ab infirmitate mea rapuit ad infirmitatem suam, audio dicentem, Nunc anima mea turbata est. Quid est hoc? Quomodo sequi iubes animam meam, si turbam uideo animam tuam? quomodo sufferam, quod graue tanta firmitas sentit? Quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Sed uideor mihi audire in cogitatione mea respondentem mihi dominum meum, & quodammodo dicentem, magis sequeris quia sic me interpono: audisti ad te uocem fortitudinis meæ, audi in me uocem infirmitatis tuæ: uires suggero ut curras, nec reprimo quod acceleras, sed transfero in me quo trepidas, & sub sterno quod transeas. O domine mediator deus supra nos, homo propter nos, agnosco misericordiam tuam: nam quod tu tantus tuæ charitatis uoluntate turbaris, multos in corpore tuo qui sunt infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant consolaris. Denique homo qui sequi uult, audiat quæ sequatur. Accessit forte hora terribilis, proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis, turbatur anima infirma, propter quam sponte turbata est anima inuicta: præpone tuæ uoluntati uoluntatem dei. Attende enim quid deinde subiungat creator tuus & magister tuus qui te fecit, & ut te doceret factus est & ipse quod fecit: homo enim factus est qui hominem fecit, sed deus incommutabilis mansit, & hominem in melius commutauit. Audi ergo quid deinde subiungat, cum hæc dixisset, nunc anima mea turbata est. Et quid dicam, inquit, pater saluifica me ex hac hora, sed propterea ueni in hanc horam, pater clarifica nomen tuum. Docuit te quid cogites, docuit quid dicas, quem inuoces, in quo speres, cuius uoluntatem certam atque diuinam tuæ uoluntati humanæ infirmæque præponas. Non ideo tibi uideatur ex alto deficere, quia te uult ab imo proficere: nam & tentari dignatus est à diabolo, à quo utique si nollet non tentaretur, quemadmodum si nollet non pateretur. Et ea respondit diabolo, quæ tu in tentationibus debeas respondere: & ille quidem tentatus est, sed non periclitatus, ut doceret te in tentatione periclitantem tentatori respondere, & post tentatorem non ire, sed de periculo tentationis exire. Sicut autem hic dixit, nunc anima mea turbata est, ita etiam ubi dicit, Tristis est anima mea usque ad mortem, & pater si fieri potest transeat à me calix iste, ostendit hominis suscepti infirmitatem, ut doceat sic contristatum & conturbatum quod sequitur dicere: ueruntamen non quod ego uolo, sed quod tu uis pater. Sic enim homo ab humanis in diuinam dirigitur, cum uoluntati humanæ uoluntas diuina præponitur. Quid est autem, Clarifica tuum nomen, nisi in sua passione & resurrectione? Quid est ergo aliud, nisi ut pater clarificet filium, qui clarificat suum nomen etiam in similibus passionibus seruorum suorum: unde de scriptum est de Petro, quod ideo de illo dixerat dominus, Alter te cinget, & feret quod tu non uis, quia significare uoluit, qua morte clarificaturus esset deum: ergo & in illo deus clarificabatur.

Græcorum more
genitium posuit
pro ablati-
uo. Sicut maior
ra horum faciet

Matth. 26

Ioan. 21

y 3 cabat

cabat nomen suum, quia sic etiam in membris suis clarificat Christum. Venit ergo uox de celo, & clarificauit & iterum clarificabo.) Et clarificauit antequam faceret mundum, & iterum clarificabo cum resurget a mortuis, & ascendet in celum. Et aliter intelligi potest, & clarificauit cum de uirgine natus est, cum uirtutes operatus est, cum celo indice per stellam a magis adoratus est, cum a sanctis spiritu sancto plenis agnitus est, cum descendente spiritu in specie columbae declaratus, cum uoce de celo sonante monstratus, cum in monte transfiguratus, cum miracula multa fecit, cum multos sanauit atque mundaui, cum de paucissimis panibus tantam multitudinem pavi, cum uentis & fluctibus imperaui, cum mortuos suscitauit. Et iterum clarificabo, cum resurget a mortuis, cum mors ei ultra non dominabitur, cum exaltabitur super celos deus, & super omnem terram gloria eius.

Turba ergo quae stabat & audierat, dicebat tonitruum factum esse: alij dicebant, angelus ei locutus est. Respondit Iesus & dixit, Non propter me haec uox uenit, sed propter uos.) Hic ostendit illa uox non sibi indicatum quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat. Sicut autem illa uox non propter eum, sed propter illos diuinitate facta est: sic anima eius non propter eum, sed propter alios uoluntate turbata est. Attende cetera. Nunc, inquit iudicium est mundi.) Quid ergo expectandum est in fine seculi? Sed in fine quod expectatur iudicium, erit iudicandorum uiuorum & mortuorum, iudicium erit praemiorum, poenarumque aeternarum. Quale ergo nunc iudicium est? Iam in superioribus lectionibus quantum potui, communi charitatem uestram, dici etiam iudicium non damnationis, sed discretionis: unde scriptum est, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Multa autem sunt iudicia dei: unde dicitur in psalmo, Iudicia tua abyssi multa. Dicit etiam Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, ex quibus iudicijs etiam hoc est, quod hic ait dominus, Nunc iudicium est mundi, seruato illo iudicio in fine, ubi nouissime uiui & mortui iudicandi sunt. Possidebat ergo diabolus genus humanum, & reos suppliciorum tenebat chirographo peccatorum, dominabatur in cordibus infidelium ad creaturam colendam deserto creatore, deceptos captiuosque pertrahebat: per Christi autem fidem quae morte eius & resurrectione firmata est, per eius sanguinem, qui in remissionem fusus est peccatorum, milia credentium a dominatu liberantur diaboli, Christi corpori copulantur, & sub tanto capite uno eius spiritu fidelia membra uegetantur: hoc uocabat iudicium, hanc discretionem, hanc a suis redemptis diaboli expulsionem. Denique attende quid dicat: quasi quaeremus quid esset quod ait, Nunc iudicium est mundi, secutus exposuit: ait enim, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.) Audiuius quale dixerit esse iudicium: non ergo illud quod in fine uenturum est, ubi uiui & mortui iudicandi sunt, alijs ad dexteram, alijs ad sinistram separatis, sed iudicium quo princeps huius mundi eijcietur foras. Quomodo ergo intus erat, & quod eum eijciendum dixit foras? Nunquid nam in mundo erat, & extra mundum missus est foras? Si enim de illo iudicio diceret quod in fine uenturum est, posset aliquis opinari ignem aeternum, quod mittendus est diabolus & angeli eius, & omnes qui sunt ex parte eius non natura, sed uitio: non quia creauit aut genuit, sed quia persuasit & tenuit. Posset ergo aliquis opinari illum ignem aeternum extra mundum esse, & hoc esse dictum, eijcietur foras: quod uero ait, Nunc iudicium est mundi, & exponens quid dixerit, Nunc, inquit, princeps huius mundi eijcietur foras: hoc intelligendum est quod nunc fit, non quod tantum post futurum est in nouissimo die. Praeuidebat ergo dominus quod sciebat, post passionem & glorificationem suam per uniuersum mundum multos populos credituros, in quorum cordibus diabolus intus erat, cui quando ex fide renunciant, eijciatur foras: sed dicit aliquis, Nunquid de cordibus patriarcharum & prophetarum, ueterumque iustorum non eiectus est foras? Eiectus est plane. Quomodo ergo dictum est, nunc eijcietur foras? quomodo putamus, nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factum est, nunc in multis magnisque populis iam mox futurum esse praedictum est? Sic & illud quod dictum est, Spiritus autem nondum erat datus, quia Iesus nondum

nondum fuerat glorificatus, potest similem habere quaestionem, & similem solutionem: non enim sine spiritu sancto futura praenunciauerunt prophetae: aut non etiam dominum infantem in spiritu sancto Symeon senex & Anna uidua cognouerunt, & Zacharias & Helisabet, qui de illo nondum nato, sed iam concepto, tanta per spiritum sanctum praedixerunt. Sed spiritus nondum erat datus, id est, illa abundantia gratiae spiritualis, qua congregati linguis omnium loquerentur, ac sic in linguis omnium gentium futura praenunciaretur ecclesia, qua gratia spirituali populi congregarentur, qua longe lateque peccata dimitterentur, & milia milium deo reconciliarentur. Quid ergo, ait quispiam, quia diabolus de credentium cordibus eijciatur foras? Iam fidelium neminem tentat: imo uero tentare non cessat. Sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare: nam & munitissimam ciuitatem aliquando hostis oppugnat, nec expugnat. Et si aliqua tela eius missa perueniunt, admonet Apostolus unde non laedant, commemorat lorica & scutum fidei. Et si aliquando uulnerant, adest qui sanat, quia sicut pugnantibus dictum est, Haec scribo uobis, ut non peccetis: ita qui uulneratur, quod sequitur audiunt: & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio peccatorum nostrorum. Quid enim oramus cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, nisi ut uulnera nostra sanentur? Et quid aliud petimus cum dicimus, Ne nos inferas in tentationem, nisi ut ille qui insidiatur, uel certat extrinsecus, nulla irrumpat ex parte, nulla nos fraude, nulla nos possit uirtute superare? Quanta libet tamen aduersum nos erigat machinas, quando non tenet locum cordis ubi fides habitat, eiectus est foras. Sed nisi dominus custodierit ciuitatem, inuaniunt uigilabit qui custodit eam. Nolite ergo de uobis ipsis praesumere, si non uultis foras eiectum diabolum intro iterum reuocare. Absit autem ut diabolus mundi principem ita dictum existimemus, ut eum caelo & terrae dominari posse credamus: sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt, sicut appellatur domus in his a quibus habitatur, secundum quod dicimus, bona domus est, uel mala domus est, non quando reprehendimus siue laudamus aedificium parietum atque tectorum, sed quando mores uel bonorum hominum uel malorum: sic ergo dictum est, Princeps huius mundi, id est, princeps malorum omnium qui habitant in mundo. Appellatur etiam mundus in bonis, qui similiter toto terrarum orbe diffusi sunt: unde dicit Apostolus, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, hi sunt ex quorum cordibus princeps huius mundi eijciatur foras. Cum ergo dixisset, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego, inquit, si exaltatus fuero a terra, omnia traham post me.) Supra dixit dominus, ut audistis, cum euangelium legeretur, omnia traham post me: quae omnia, nisi ex quibus ille eijciatur foras? Non autem dixit omnes, sed omnia: non enim omnium est fides. Non itaque hoc ad uniuersitatem hominum retulit, sed ad creaturae integritatem, id est, spiritum & animam & corpus, & illud quod intelligimus, & illud quod uiuimus, & illud quod uisibiles & contrectabiles sumus: qui enim dixit, Capillus capitis uestri non peribit, omnia trahit post se. Aut si omnia, ipsi homines intelligendi sunt, omnia praedestinata ad salutem possumus dicere, ex quibus omnibus ait nihil esse periturum, cum supra de suis ouibus loqueretur. Aut certe omnia hominum genera, siue in linguis omnibus, siue in aetatibus, siue in gradibus honorum omnibus, siue in artium licitarum & utilium professionibus omnibus, & quicquid aliud dici potest secundum innumerabiles differentias, quibus inter se praeter sola peccata homines distant ab excelsissimis usque ad humillimos, a rege usque ad mendicum, omnia, inquit, traham post me, ut sim caput eorum, & illi membra mea. Sed si exaltatus, inquit, fuero a terra, hoc est, cum exaltatus fuero: non enim dubitat futurum esse, quod uenit implere. Hoc refertur ad illud quod superius ait, Si autem mortuum fuerit granum, multum fructum affert: nam exaltationem suam quid aliud dixit, quam in cruce passionem? Quod & ipse euangelista non tacuit: subiunxit etenim & ait, Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba, Nos

audiuimus ex lege, quia Christus manet in aeternum, & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Memoriter tenuerunt quod dominus dicebat assidue se esse filium hominis: nam hoc loco non ait, si exaltatus fuerit à terra filius hominis, sed superius dixerat, quod hesterno die lectum atque tractatum est, quando nuntiati sunt gentiles illi, qui eum uidere cupiebant, uenit hora ut glorificetur filius hominis. Hoc itaque isti animo retinentes, & quod nunc ait, Cum exaltatus fuero à terra, mortem crucis intelligentes, quaesierunt ab illo & dixerunt, Nos audiuius ex lege, quia Christus manet in aeternum, & quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis? Si enim Christus est, inquiunt, manet in aeternum: si manet in aeternum, quomodo exaltabitur à terra, id est, quomodo crucis passione morietur? Hoc enim eum dixisse intelligebant, quod facere cogitabant, non ergo eis uerborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum lumen in uobis est. Hinc ergo est quod intelligitis, quia Christus manet in aeternum. Ergo ambulate dum lucem habetis, ut non tenebrae uos comprehendant. Ambulate, accedite, totum intelligite, & morituum Christum, & uicturum in aeternum, & sanguinem futurum quo redimat, & ascensurum in sublimia, quod perducatur: tenebrae autem uos comprehendunt, si eo modo credideritis Christi aeternitatem, ut negetis in eo mortis humilitatem. Et qui ambulat in tenebris, nescit quod uadat. Sic potest offendere in lapidem offensionis, & petram scandalii, quod fuit dominus caecis Iudaeis, sicut credentibus lapis quem reprobauerunt edificantes, factus est in caput anguli. Hinc designati sunt credere in Christum, quia eorum impietas contempsit mortuum, risit occisum. Et ipsa erat mors grani multiplicandi, & exaltatio trahentis post se omnia. Dum lucē, inquit, habetis, credite in lucē, ut filij lucis sitis. Cum aliquid ueri auditu habetis, credite in ueritatem, ut renascamini in ueritatem. Haec locutus est Iesus, & abiit & abscondit se ab eis. Non ab eis qui credere & diligere coeperant, non ab eis qui cum ramis palmarum & laudibus obuiam uenerant, sed ab eis qui uidebant & inuidebant, quia nec uidebant, sed in lapidem illum caecitate offendeabant. Cum autem abscondit se Iesus ab eis, qui eum occidere cupiebant, quod saepe propter obliuionem commonendi estis, nostrae infirmitati consuluit, non suae potestati derogauit.

Ab eo quod scriptum est, Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, usque ad id quod ait, Dilexerunt gloriā hominum magis quam dei.

Tractatus LIII.

Ranunciata dominus Christus passione sua, & morte fructuosa in exaltatione sanctae crucis, ubi dixit se omnia tracturum esse post se, cum intellexissent Iudaei quod de sua morte dixisset, & proposuissent ei quaestionem, quomodo diceret se esse moriturum, cum ex lege audierint quod Christus manet in aeternum, hortatus est eos, ut dum adhuc modicum lumen in eis esset, quo Christum aeternum esse didicissent, ambularent ut totum discerent, ne comprehenderentur à tenebris: & cum haec esset locutus, abscondit se ab eis. Haec in superioribus dominicis lectionibus uerbis didicistis. Deinde tulit euangelista unde hodiernum capitulum recitatum est, & ait, Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur quem dixit, domine, quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Vbi satis ostendit brachium domini ipsum filium dei nuncupatum, non quod deus pater figura determinetur carnis humanae. Brachium domini filius dicitur, quod omnia per ipsum facta sunt, ei quod filius non tanquam membrum corporis habeat, sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium domini dictum est. Sicut enim tuum brachium, per quod operaris, sic dei brachium dictum est eius uerbum, quia per uerbum mundum operatus est. Cur enim homo ut aliquid operetur brachium extendit, nisi quia non continuo sit quod dixerit? Si autem tanta potestate praeualeret, ut sine ullo motu corporis

A corporis sui quod diceret fieret, brachium eius uerbum eius esset, quia uerbum est cogitabile uel sonabile: sed dominus Iesus unigenitus dei patris filius, sicut non est paterni corporis membrum, ita non est cogitabile uel sonabile ac transitorium uerbum, quia cum omnia per ipsum facta sunt, dei uerbum erat. Cum ergo audiuius brachium dei patris esse dei filium, non nobis obstrepat consuetudo carnalis, sed quantum illo donante possumus, uirtutem dei & sapientiam cogitemus, per quam facta sunt omnia. Tale quippe brachium nec porrectum extenditur, nec collectum contrahitur: non est enim ipse qui pater, sed unum sunt ipse & pater, & æqualis patri, ubique totus est sicut pater, ne aliqua pateat occasio detestabili errori eorum, qui dicunt solum esse patrem, sed pro diuersitate causarum ipsum dici filium, ipsum dici spiritum sanctum, & in his uerbis audent dicere, Ecce uidetis, quia solus est pater, si brachium eius est filius: non enim duæ, sed una persona est homo & brachium eius, non intelligentes, neque aduertentes, quomodo uerba de rebus alijs ad res alias transferantur propter aliquam similitudinem etiam in locutionibus quotidianis de uisibilibus & notissimis rebus, quanto magis ut nobis ineffabilia qualitercumque dicantur, quæ dici sicuti sunt, omnino non possunt. Nam & homo alterum hominem per quem solet agere quicquid agit, brachium suum appellat, & si ei auferatur, dolens dicit, brachium perdidit, & ei qui abstulerit dicit, brachium meum mihi abstulisti. Intelligent ergo quomodo dictus sit filius patris brachium, per quod pater operatus est omnia, ne non hoc intelligendo, & in sui erroris tenebris permanendo, similes sint Iudaeis ipsis: de quibus dictum est, & brachium domini cui reuelatum est? Hic occurrit altera quaestio, de qua quidem ut competenter aliquid disputetur, & omnes eius latebrosissimi sinus perscrutentur, & excutiantur ut dignum est, nec mearum uirium esse arbitror, nec angustiarum temporis, nec uestrae capacitatis. Tamen quia transire ad alia uestra expectatione non sinimur, nisi aliquid inde dicamus, accipite quod poterimus, & ubi uestra expectationi non suffecerimus, ab illo incrementum poscite, qui nos plantare posuit & rigare, quia sicut dicit Apostolus, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Quidam ergo inter se mussitant, & ubi possunt aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt dicentes, Quid fecerunt Iudaei, uel quæ culpa eorum fuit, si necesse fuit, ut sermo Esaiæ prophetæ impleretur quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Quibus respondemus, deum praescium futurorum, per prophetam praedixisse infidelitatem Iudaeorum, praedixisse tamen, non fecisse: non enim propterea quæ deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam nouit: ipsorum enim praesciuit peccata, non sua, non cuiusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille praesciuit ipsorum, non sunt ipsorum non uere ille praesciuit: sed quia illius praescientia falli non potest, sine dubio non alij, sed ipsi peccant, quos deus peccatores esse praesciuit. Fecerunt ergo peccatum Iudaei, quod eos non compulsi facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse praedixit, quem nihil later. Et ideo si non malum, sed bonum facere uoluissent, non prohiberentur, & hoc facturi prauiderentur ab eo qui nouit quid sit quisquam factururus, & quid ei sit pro eius opere redditurus. Sed quæ sequuntur euangelij uerba plus urgent, & profundior facit quaestio, nem, adiungit etenim & dicit, Propterea non poterant credere, quia iterum dicit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ut non uideant oculis, & intelligant corde, & conuertantur & sanem illos. Dicitur enim nobis, Si non potuerunt credere, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Si autem non credendo peccauerunt, potuerunt ergo credere & non fecerunt. Si ergo potuerunt, quomodo dicit euangelium, propterea non poterant credere, quia iterum dicit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, ut quod est grauius, ad deum referatur causa qua non crediderunt, quandoquidem ipse excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum. Non enim saltem hoc de diabolo dicitur, sed de deo, quod ipsa prophetica scriptura testatur. Nam si arbitremur hoc dictum de diabolo, quod excæcauit oculos eorum, & cor indurauit, laborandum est quo

1. Cor. 3

quæquid ei credere non potuit.

Esaiæ 55

Responsio.

Esaiæ 6

Esaiæ 6

Esaiæ 55
Esaiæ 55
Esaiæ 55

est quomodo illorum culpam, quia non crediderunt, possimus ostendere, de quibus dicitur, non poterant credere. Deinde quid respondebimus de alio propheta ipsius testimonio quod posuit Paulus apostolus dicens, Quod quærebat Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, ceteri uero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos ut non uideant, & aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. Audistis fratres mei, proposita quæstionem, nempe quàm profunda sit cernitis: sed respondemus ut possumus. Non poterant credere, quia hoc Esaias propheta prædixit: hoc autem propheta prædixit, quia deus hoc futurum esse præsciuit. Quare autem non poterant, si a me quæratur, cito respondeo, quia nolebant: malam quippe eorum uoluntatem præuidit deus, & per prophetam prænuñciauit ille cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquis, dicit propheta, non uoluntatis eorum: quam causam dicit propheta? Quia dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos ut non uideant, & aures ut non audiant, & excæcavit oculos eorum, & indurauit cor eorum: etiam hoc eorum uoluntatem meruisse respondet, sic enim excæcat, sic obdurat deus deferendo & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, in quo non potest. Hoc omnino pietas religiosorum inconcussam debet inuolatumque seruare, sicut Apostolus dicit, cum eandem ipsam tractaret difficillimam quæstionem. Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud deum? Absit. Si ergo absit ut sit iniquitas apud deum, siue quando adiuuat, misericorditer facit, siue quando non adiuuat, iuste facit: quia omnia non temeritate, sed iudicio facit. Porro si iudicia sanctorum iusta sunt, quanto magis sanctificantis & iustificantis dei? Iusta ergo sunt, sed occulta. Ideo cum quæstiones huiusmodi in medium uenerint, quare alius sic, alius autem sic, quare ille deo deferente excæcetur, ille deo adiuuante illuminetur, non nobis iudicium de iudicio tanti iudicis usurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum Apostolo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiræ eius: unde dictum est in psalmo, Iudicia tua abyssus multa. Non ergo me fratres ad hanc penetrandam altitudinem, ad hanc abyssum discutiendam, ad inscrutabilia perscrutanda, expectatio uestre charitatis impingat. Agnosco modulum meum, sentire mihi uideor etiam modulum uestrum: altius est hoc incrementis meis, & fortius uiribus meis, puto quia & uestris. Simul ergo audiamus admonentem scripturam atque dicentem, Altiora te ne quæraris, & fortiora te ne perscrutatus fueris, non quia ista negata sunt nobis, cum deus magister dicat, Nihil est occultum quod non reuelabitur. Sed si in quod peruenimus in eo ambulamus, sicut dicit Apostolus, non solum quod nescimus, & scire debemus, sed etiam si quid aliter sapimus, id quoque nobis deus reuelabit. Peruenimus autem in uiam fidei, hanc perseverantissime teneamus, ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Non enim ipse dominus Iesus Christus suis illis magis & præcipue electis discipulis inuidebat, quando eis dicebat, Multa habeo uobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Ambulandum est, proficiendum est, crescendo est, ut sint corda nostra capacia earum rerum, quas capere modo non possumus. Quod si nos ultimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Si quis autem istam quæstionem liquidius & melius nouit se posse & confidit exponere, absit ut non sim paratior discere quàm docere, tantum ne audeat quisquam liberum arbitrium sic defendere, ut nobis orationem qua dicimus, Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre: rursum ne quisquam neget uoluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum. Sed audiamus dominum, & præcipientem, & opitulantem, & iubentem quid facere debeamus, & adiuuantem ut implere possimus: nam & quosdam nimia suæ uoluntatis fiducia extulit in superbiam: & quosdam nimia suæ uoluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt, ut quid rogamus deum ne uincamur tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt, ut quid conamur bene uiuere, quod in dei est potestate? O domine, o pater qui es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo.

A malo. Audiamus dominum dicentem, Rogauit pro te Petre, ne deficiat fides tua. Nec sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, ut diuino non egeat adiutorio: audiamus & euangelistam dicentem, Dedit eis potestatem filios dei fieri: ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus, ueruntamen in utroque illius beneficia cognoscamus: nam & agenda sunt gratiæ, quia data est potestas, & orandum ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides quæ per dilectionem operatur, sicut eius mensuram dominus cuique partitus est, ut qui gloriatur, non in seipso, sed in domino gloriatur. Nō itaque mirum est quia nō poterant credere, quorum uoluntas sic superba erat, ut ignorantes dei iustitiam, suam uel lent constituturæ: sicut dicit de illis Apostolus, Iustitiæ dei non sunt subiecti. Quia enim nō ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo tumore cæcati, offenderunt in lapidē offensionis. Sic autem dictum est, non poterant, ubi intelligendum est quod nolebant, quæ admodum dictum est de domino deo nostro, si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest: de omnipotente dictum est, non potest. Sicut ergo quod dominus negare seipsum non potest, laus est uoluntatis diuinæ, ita quod illi nō poterant credere, culpa est uoluntatis humanæ. Ecce dico & ego, quod tam superbe sapiunt, ut suæ uoluntatis uiribus tantum existiment esse tribuendum, ut negent sibi esse necessarium diuinū adiutorium ad bene uiuendum, non possunt credere in Christum: non enim aliquid profunt syllabæ nominis Christi, & sacramenta Christi, ubi resistitur fidei Christi. Fides autem Christi & sacramenta, est credere in eum qui iustificat impium: credere in mediatorē, sine quo interposito non reconciliamur deo: credere in saluatorem, qui uenit quod perierat quærere atque saluare: credere in eū qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Qui ergo ignorās dei iustitiā quam iustificat impius, suā uult constituere qua conuincatur superbus, in hūc nō potest credere: hinc & illi nō poterat credere nō quia mutari in melius homines nō possunt, sed quādiu talia sapient, nō possunt credere. Hinc excæcatur & induratur, quia negādo diuinū adiutoriū nō adiuuatur. Hoc de Iudæis qui excæcati & indurati sunt deus præsciuit, atque in eius spiritu propheta prædixit: quod uero addidit, Et conuertantur & sanem eos, utrum subaudiendum sit, non, id est, non conuertantur, connexa de super sententia, ubi dictum est, ut non uideant oculis & intelligant corde, quia & hic utique dictum est, ut non intelligant. Et ipsa enim conuersio de illius gratia est cui dicitur, Deus uirtutum conuerte nos. An forte & hoc de superbiæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, ut quoniam superbiæ & peruersæ uoluntatis erant, & suam iustitiam constituere uolebant, ad hoc deferrentur, ut excæcarentur, ad hoc excæcarentur, ut offenderent in lapidem offensionis, & impleretur facies eorum ignominia, atque ita humiliati quærerent gloriam domini, & non suam, qua inflatur superbus, sed iustitiam dei, qua iustificatur impius. Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt, pro quibus & ipse orauerat dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: de qua eorum ignorantia & Apostolus dicit, Testimonium illis perhibeo quia zelum dei habent, sed non secundum scientiam, tunc etenim hoc subiunxit atque ait, Ignorantes enim dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de eo. Quid uiderit Esaias, & hoc quomodo ad dominum Christum pertineat, in libro eius legendum & intelligendum est. Vidit enim non sicuti est, sed modo quodam significatio, sicut propheta uisio fuerat informanda: nam uidit & Moyses, & tamen ei quæ uidebat dicebat, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste ut uideam te, quia non uidebat sicuti est. Quando autem nobis hoc futurum sit, idem iste sanctus Ioannes euangelista in epistola sua dicit, Dilectissimi, filij dei sumus, & nondū apparuit quid erimus: scimus quia cū apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Poterat dicere, quoniam uidebimus eum, & non addere, sicuti est. Sed quia sciebat à quibusdam patribus & prophetis uisum, sed non sicuti est: ideo cum dixisset, uidebimus eum: addidit, sicuti est. Nemo enim uos fallat fratres, eorum qui dicunt inuisibile patre, & uisibile filio. Hi enim

enim hoc asserunt qui putant eum esse creaturam, nec intelligunt secundum quod dictum est, Ego & pater unum sumus, prorsus in forma dei in qua æqualis est patri, etiam filius inuisibilis est. Ut aut ab hominibus uideretur, formā serui accepit, & in similitudinē hominū factus, uisibilis factus est. Ostēdit ergo se etiā antequā susceperet carnē oculis hominū, si cut uoluit in subiecta sibi creaturā, non sicuti est. Mundemus corda per fidem, ut illi ineffa-
 bilit, & (ut ita dicam) inuisibili uisioni præparemur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eū, sed propter Pha-
 risæos nō confitebantur, ut de synagoga non eijcerentur: dilexerūt enim gloriam hominū magis quā gloriam dei. Videte quemadmodum notauerit euangelista & improbaue-
 rit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei si proficerēt, amo-
 rem quoq; humanæ gloriæ proficiendo superarent, quam superauerat Apostolus dicens,
 Gal. 6 Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Ad hoc enim & ipse dominus crucem suam, ubi eum demētia
 superbæ impietatis irrisit, in eorum qui in illum crederent frontibus fixit, ubi est quodam-
 modo sedes uerecundiæ, ut de nomine eius fides non erubescat, & magis dei gloriam quā
 hominum diligat.

Ab eo quod ait Iesus, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, usq; ad id quod ait, Sed qui misit me pater, ipse mihi mandatū dedit, quid dicam & quid loquar.

Tractatus LIII.

In Oquente domino nostro Iesu Christo apud Iudæos, & tanta miraculorum si-
 gna faciente, quidam crediderunt prædestinati in uitam æternam, quos etiam uocauit oues suas: quidam uero nō crediderunt, nec poterant credere, eo quod occulto, nec tamen iniusto iudicio dei fuerant excæcati & indurati, deferente il-
 lo qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Eorum autem qui crediderunt, ali-
 usq; adeo confitebantur, ut palmarum ramis acceptis uenienti occurrerent, in eadem laudis
 confessione latantes. Alij uero ex principibus, non audebant confiteri, ut de synagoga non
 eijcerentur, quos notauit euangelista dicens, quod dilexerūt gloriam hominū magis quā
 gloriam dei. Eorum etiam qui non crediderunt, alij erant postea credituri, quos præuidebat
 ubi ait, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc agnosceris quia ego sum. Alij uero in eadē
 infidelitate mansuri, quorum imitatrix est etiam ista gens Iudæorum, quæ postmodum de-
 bellata, ad testimonium prophetiæ, quæ de Christo scripta est, in toto penē orbe dispersa
 est. His ita se habentibus, & sua iam propinquante passione, Iesus clamauit & dixit, un-
 de lectio cœpit hodierna. Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et
 Ioan. 7 qui uidet me, uidet eum qui misit me. Iam dixerat quodā loco, Mea doctrina non est mea
 sed eius qui misit me: ubi intelleximus eum doctrinam suam dixisse uerbum patris quod
 est ipse, & hoc significasse, dicendo, Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit, quod à
 seipso ipse non esset, sed haberet à quo esset. Deus enim de deo, filius patris: pater autē nō
 deus de deo, sed deus pater filij. Nunc autem quod ait, Qui credit in me, nō credit in me, sed
 in eum qui misit me, quomodo intellecturi sumus, nisi quia homo apparebat hominibus,
 cum lateret deus: Et ne putarent hoc eum esse tantummodo quod uidebant, talem ac tan-
 tum se uolens credi, qualis & quantus est pater, Qui credit in me, inquit, non credit in me, id
 est in hoc quod uidet, sed in eum qui misit me, id est, in patrem. Sed qui credit in patrem, ne-
 cesse est eum credat esse patrem: qui autem credit eum patrem, necesse est ut credat eū ha-
 bere filium: ac per hoc qui credit in patrem, necesse est ut credat in filium. Sed ne quisquam
 hoc credat de unigenito filio, quod de his qui dicti sunt filij dei secundum gratiam, non na-
 turam: sicut ait euangelista, Dedit eis potestatem filios dei fieri: unde & illud est quod domi-
 nus commemorauit in lege dictum, Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Propterea dixit,
 Qui credit in me, non credit in me, ne totum quod de Christo creditur, secundum hominē
 crederetur. Ille ergo, inquit, credit in me, qui non credit in me secundum id quod me uidet,
 sed in

A sed in eum qui me misit, ut cum credit in patrem, credat eum habere filium sibi æqualem, &
 tunc uere credat in me: nam si putauerit eum non habere nisi filios secundum gratiam, qui
 sunt eius utiq; creatura, non uerbum, sed facta per uerbum, nec habere filium æqualem sibi
 atq; coeternum, semper natum, pariter incommutabilem, ex nullo dissimilem atq; imparem,
 non credit in patrem qui eum misit, quia non est hic pater qui eum misit. Et ideo cū dixisset,
 qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, ne putaretur sic uoluisse patrem
 intelligi, tanq; patrem multorum filiorum per gratiam regeneratōrū, non unici uerbi æqua-
 lis sibi, cōtinuo subiecit: Et qui uidet me, uidet eum qui misit me. Nunquid ait, qui uidet
 me, nō uidet me, sed eū qui misit me, sicut dixerat, qui credit in me, non credit in me, sed in eū
 q misit me? Illud nāq; dixit, ne sicut uidebat, crederetur tantūmodo filius hominis: hoc autē
 dixit, ut patri crederetur æqualis. Qui credit in me, inquit, non credit in hoc quod uidet me,
 sed credit in eum qui misit me: aut cum credit in patrem qui sibi æqualē genuit me, non quo-
 modo me uidet, sed sic credat in me, quomodo in eum qui misit me, usq; adeo enim nihil
 distat inter eum & me, ut qui me uidet, uideat eū qui me misit. Apostolos suos certe ipse do-
 minus Christus misit, quod eorum etiam nomen indicat: nam sicut Græce angeli, Latine
 nuncij uocantur, ita Græce apostoli, Latine missi appellantur: nunq; tamen aliquis aposto-
 lorum dicere auderet, qui credit in me, nō credit in me, sed in eū qui misit me: omnino enim
 non diceret, qui credit in me, credimus enim apostolo, sed non credimus in apostolum: non
 enim apostolus iustificat impium. Credenti enim in eum qui iustificat impium, deputatur
 fides eius ad iusticiam. Posset dicere Apostolus: qui recipit me, recipit eum qui me misit, uel
 qui audit me, audit eum qui me misit: hoc enim eis ipse dominus ait, qui uos recipit, me reci-
 pit, & qui recipit me, recipit eum qui me misit: quia dominus honoratur in seruo, & pater in
 filio, sed pater tanq; in filio, dominus tanq; in seruo: filius autem unigenitus recte dicere po-
 tuit, credite in deum, & in me credite: & quod nunc ait, qui credit in me, nō credit in me, sed
 in eum qui misit me, non à se abstulit fidem credētis, sed noluit in forma serui remanere cre-
 dentem, quoniam cum quisq; credit in patrem qui eum misit, profecto credit in filium, sine
 quo patrem non esse cognoscit, & ita credit ut credat æqualem, quoniam sequitur, & qui ui-
 det me, uidet eum qui me misit. Attende cætera. Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui
 credit in me, in tenebris non maneat. Dixit quodam loco discipulis suis: Vos estis lux mū-
 di. Non potest ciuitas abscondi supra montem constituta: neq; accendunt lucernam, & po-
 nunt eam sub modio, sed supra candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt: sic luce-
 at lumen uestrum coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificēt patrem ue-
 strum qui in cœlis est: non tamen eis dixit, uos lux uenistis in mundum, ut omnis qui credit
 in uos, in tenebris non maneat, nusq; hoc legi posse confirmo. Lumina ergo sunt omnes
 sancti, sed credendo ab eo illuminantur, à quo si recesserint, tenebrabuntur, à se recedere nō
 potest, quia incommutabile omnino est. Credimus ergo lumini illuminato, sicut propheta, si-
 cut apostolo, sed ideo illi credimus, ut nō in ipsum credamus quod illuminatur, sed cum illo
 credamus in illud lumen à quo illuminatur, ut & nos illuminemur, non ab illo, sed cum illo
 à quo ille. Cum autem dicit, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, satis manife-
 stat omnes se in tenebris inuenisse: sed ne in eis tenebris maneant in quibus inuenti sunt, de-
 bent credere in lucem quæ uenit in hunc mundum, quia per illam factus est mundus. Et si
 quis audierit, inquit, uerba mea & custodierit, ego non iudico eum. Mementote quæ uos
 audistis in superioribus lectionibus noui, & qui obliti forte estis, recolite, & qui non affuistis,
 sed adestis, audite quomodo dicit filius: Ego non iudico eum, cum dicat alio loco: Pater nō
 iudicat quenq; sed omne iudicium dedit filio, nisi quia intelligendum est, modo non iudi-
 co eum. Quare non iudicat modo? Attende quid sequitur: Non enim ueni, inquit, ut iu-
 dicem mundum, sed ut saluificem mundum: id est, ut saluum faciam mundum: nunc ergo
 est tempus misericordiæ: postea erit iudicij, quia misericordiam, inquit, & iudicium cantabo
 tibi domine: sed de ipso etiam futuro nouissimo iudicio uidete quid dicat. Qui spernit me
 & non

apostolus quid significat?

Matth. 10

Matth. 5

Lumina sunt omnes sancti.

Ioan. 5

Psal. 100

et non accipit uerba mea, habet qui iudicat eum: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum **C** in nouissimo die.) Non ait, qui spernit me, & non accipit uerba mea, ego non iudico eum in nouissimo die. Hoc enim si dixisset, non uideo quomodo posset non esse contrarium illi sententia ubi ait: pater non iudicat quemcumque, sed omne iudicium dedit filio: cum uero dixit, qui spernit me, & non accipit uerba mea, habet qui iudicat eum: expectantibus autem quisnam ille esset, secutus adiunxit: sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die: satis manifestauit seipsum iudicaturum in nouissimo die: seipsum quippe locutus est, seipsum annunciat, seipsum ianuam posuit, qua ipse ad oues pastor intraret. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt & contempserunt. Qui enim sine lege peccauerunt, ait **Rom. 2** Apostolus, sine lege & peribunt, & qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quia ego, inquit, ex meipso non sum locutus.) Ideo se dicit non locutum ex seipso, quia non est ex seipso. Iam hoc saepe diximus, iam hoc tantum notissimum non docere, sed admonere debemus:

Sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar.) Non laboraremus, si cum eis nos loqui sciremus, cum quibus superiora locuti sumus, & cum eis ipsis non omnibus, sed qui audierunt memoria retinentibus: nunc uero quia fortasse aliqui assunt, qui non audierunt, eisque sunt similes qui obliuisci sunt quod audierunt, propter illos perferant moras nostras qui audita meminerunt: quomodo dat mandatum pater unico filio? Quo uerbo loquitur uerbo, cum sit ipse filius unigenitus uerbum? Nunquid per angelum, cum per ipsum creati sunt angeli? Nunquid per nubem, quae quando sonuit ad filium, non propter ipsum sonuit, quod alibi dicit etiam ipse, sed propter alios quos oportebat ita audire? Nunquid per sonum labii emissum, qui non habet corpus? An aliquo locorum interuallo filius a patre separatur, ut sit inter illos aer medius, quo percusso uox fiat & ad aurem ueniat? Absit ut talia de illa incorporea & ineffabili substantia suspicemur: filius unicus, est uerbum patris, & sapientia patris, in illa sunt omnia mandata patris: neque enim patris mandatum filius aliquando nesciebat, ut eum necesse esset ex tempore habere quod antea non habebat: Ita enim **D** a patre quod habet accepit, ut nascendo acceperit, dederitque illi gignendo: nam & uita est, & accepit uitam utique nascendo, non prius sine uita existendo, quia & pater habet uitam, & quod habet est, nec accepit tamen, quia non ex aliquo est: filius autem accepit uitam dante patre a quo est, & ipse quod habet est: habet enim uitam, & uita est: Ipsum audi loquentem: sicut habet, inquit, pater uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso: nunquid existenti, & non habenti dedit? Sed eo dedit quo genuit qui uitam genuit, & uita genuit uitam, & quia parem genuit, non imparem genuit uitam, ideo dictum est: sicut habet ipse uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso: uitam dedit, quia gignendo uitam, quid dedit nisi esse uitam? Et quia aeterna est ipsa natiuitas, nunquam non fuit filius qui est uita, nunquam non fuit filius sine uita: & sicut est natiuitas aeterna, sic est qui natus est uita aeterna. Ita & mandatum non quod filius non habebat pater dedit, sed, sicut dixi, in sapientia patris quod est uerbum patris, omnia mandata sunt patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est a seipso cui dicitur datum: & hoc est dare filio, sine quo nunquam filius fuit, quod est gignere filium qui nunquam non fuit. Sequitur autem: Et scio quia mandatum eius uita aeterna est.) Si ergo uita aeterna est ipse filius, & uita aeterna est mandatum patris, quid aliud dictum est, quam ego sum mandatum patris? Proinde & id quod adiungit & dicit: Quae ego loquor, sicut dixit mihi pater sic loquor.) non accipiamus, dixit mihi, quasi pater uerba locutus sit unico uerbo, aut egeat dei uerbis dei uerbum. Dixit ergo pater filio, sicut dedit uitam filio, non quod nesciebat uel non habebat, sed quo ipse filius erat. Quid est autem, sicut dixit mihi pater sic loquor, nisi uerbum loquor? Ita ille dixit ut uerax, ita iste loquitur ut ueritas. Verax autem genuit ueritatem: quid ergo iam diceret ueritati? Non enim imperfecta erat ueritas, cui uerum aliquid adderetur. Dixit ergo ueritati, quia genuit ueritatem. Porro ipsa ueritas sic loquitur, ut ei dictum est, sed intelligentibus quos docet ut nata est. Ut autem crederent homines quod intelligere nondum ualent, ex ore carnis uerba sonauerunt & abierunt

A abierunt: transuolantes soni streperunt, peractis morulis temporum suorum: sed res ipsae quarum signa sunt soni, traiecit quodammodo in eorum memoriam qui audierunt, etiam ad nos per litteras quae uisibilia signa sunt, perueniunt: non sic loquitur ueritas, intelligentibus mentibus intus loquitur, sine sono instruit, intelligibili luce perfundit: qui ergo potest in ea credere natiuitatis eius aeternitatem, ipse illam sic audit loquentem, sicut ei dixit pater quod loqueretur. Excitauit nos ad magnum desiderium interioris dulcedinis suae, sed credendo capimus, ambulando crescimus, proficiendo ambulamus ut peruenire possimus.

Ab eo quod ait: Ante diem festum paschae, sciens Iesus quia uenit hora eius, usque ad id quod ait: Venit ergo ad Simonem Petrum: Tractatus LV.

C OENA domini secundum Ioannem adiuuante ipso debitis est explicanda tractatibus, & ut nobis posse donauerit, explananda. Ante diem autem festum paschae, sciens Iesus quia uenit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.) Pascha autem fratres, non sicut quidam existimant, Graecum nomen est, sed Hebraeum. Opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quaedam congruentia utraque linguarum: quia enim pati Graece πασχα dicitur, ideo pascha passio putata est, uelut hoc nomen a passione sic appellatum est: in sua uero lingua, hoc est in Hebraea, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum *pascha* celebravit populus dei, quando ex Aegypto fugientes, rubrum mare transierunt: nunc ergo figura illa prophetica in ueritate completa est, cum sicut ouis ad immolandum ducitur *Esaie. 53* Christus, cuius sanguine illitis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis fratribus nostris, a perditione huius seculi tantum a captiuitate uel interemptione Aegyptiae liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum a diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili *Exod. 14* seculo ad eius fundatissimum regnum: ideo quippe ad deum permanentem transimus, nec cum mundo transeunte transeamus: de hac nobis collata gratia deum laudans Apostolus dicit: Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii claritatis suae. Hoc *col. 1* itaque nomen, id est, pascha, quod Latine ut dixi transitus nuncupatur, uelut interpretans nobis beatus euangelista: Ante diem, inquit, festum paschae sciens Iesus quia uenit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad patrem: ecce pascha, ecce transitus. Vnde & quod? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membrum in capite data est, quae essent illo transeunte sine dubio secutura: quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? Nonne & ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt plane & ipsi: sed aliud est transire de mundo, aliud est transire cum mundo: aliud ad patrem, aliud ad hostem: nam & Aegyptii transierunt, non enim persequendo manserunt, non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum. Sciens ergo Iesus quia uenit hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem: Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.) Vtique ut & ipsi de hoc mundo ubi erant, ad suum caput quod hinc transisset, eius dilectione transirent: quid est enim, in finem, nisi in Christum? Finis enim legis Christus, ait Apostolus, ad iusticiam omni credenti: finis *Rom. 10* perficiens, non interficiens: finis quousque eamus, non ubi pereamus. Sic omnino intelligendum est, pascha nostrum immolatus est Christus. Ipse est finis noster, in illum est transitus noster: nam uideo posse ista uerba euangelica quodam humano modo etiam sic accipi, tantum usque ad mortem Christus dilexit suos, ut hoc uideatur esse, in finem dilexit eos. Humana est haec sententia, non diuina: neque enim nos hucusque ille dilexit, qui semper & sine fine nos diligit, absit ut dilectionem morte finierit, qui non est in morte finitus. Etiam post mortem *Luc. 16* quinque fratres suos dilexit diues ille superbus atque impius, & usque ad mortem nos dilexisse putandus est Christus? Absit charissimi, nequaquam ille nos diligendo usque ad mortem ueniret, si dilectionem nostram morte finiret, nisi forte ita sit diligendum, in finem dilexit eos, usque ad mortem dilexit eos, quia tantum dilexit, ut moreretur pro eis, Hoc enim testatus est *Ioan. 15* dicens: Maiorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ita sane non prohibemus intelligi, in finem dilexit, usque ad mortem dilexit, id est, usque

usque ad mortem illi dilectio ipsa perduxit. Et cena, inquit, facta, cum diabolus iam misisset in cor ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes, sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia a deo exiit, & ad deum uadit, surgit a cena, & ponit uestimenta sua. Et cum accepisset linteam, praecinxit se: deinde mittit aquam in peluim, & cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus. Non ita debemus intelligere cenam factam ueluti iam consummatam atque transactam: adhuc enim cenabatur cum dominus surrexit & pedes lauit discipulis suis: nam postea recubuit, & buccellam suo traditori postea dedit, utique cena nondum finita, hoc est, dum adhuc panis esset in mensa. Cena ergo facta, dictum est, iam parata, & ad conuiuantium mensam usumque perducta: quod autem ait: Cum diabolus iam misisset in cor ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes: si quaeris quid misisset in cor Iudae, hoc utique, ut traderet eum. Missio ista spiritalis suggestio est, non fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter: neque enim spiritale quod dicitur, semper in laude accipiendum est: nouit Apostolus quaedam spiritalia nequitiae in coelestibus, aduersus quae nobis colluctationem esse testatur: non autem essent maligna etiam spiritalia, si non essent etiam maligni spiritus. A spiritu enim spiritalia nominantur: sed quomodo ista fiant ut diabolicae suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceantur, ut eas tanquam suas deputet homo, unde scit homo? Nec dubitandum est etiam bonas suggestiones a bono spiritu ita late ac spiritaliter fieri: sed interest quibus nam earum mens humana consentiat, diuino auxilio uel deserta per meritum, uel adiuta per gratiam. Factum ergo iam fuerat in corde Iudae per immisionem diabolicam, ut traderet discipulus magistrum, sed quem non didicerat deum: iam talis uenerat ad conuiuium explorator pastoris, insidiator saluatoris, uenditor redemptoris, iam talis uenerat & uidebatur, & tolerabatur, & se ignorari arbitrabatur, quia in eo quem uolebat fallere, fallebatur: at ille isto in ipso corde intus inspecto nesciente scienter utebatur. Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. Ergo & ipsum traditorem: nam si eum in manibus non haberet, non utique illo uteretur ut uellet. Proinde iam traditor traditus erat ei quem tradere cupiebat, atque ita malum tradendo faciebat, ut de illo tradito bonum fieret quod nesciebat: sciebat enim dominus quid faceret pro amicis, qui patienter utebatur inimicis: ac sic omnia dederat pater in manus eius, & in usum mala, & in effectum bona. Sciens etiam quia a deo exiit & ad deum uadit. Nec deum cum inde exiret, nec nos deferens cum rediret. Haec ergo sciens: Surgit a cena, & ponit uestimenta sua, & cum accepisset linteam, praecinxit se: deinde misit aquam in peluim, & cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus. Debemus charissimi sensum euangelistae diligenter attendere, locutus quippe de tanta domini humilitate, prius celsitudinem uoluit commendare. Ad hoc pertinet quod ait, sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia a deo exiit, & ad deum uadit. Cum illi ergo omnia pater dedisset in manus, ille discipulorum non manus, sed pedes lauit: & cum se sciret a deo exisse, & ad deum pergere, non domini dei, sed hominis serui impleuit officium. Ad hoc autem pertinet quod etiam de traditore ipsius, quia iam talis uenerat, qui nec ab illo ignorabatur, proloqui uoluit, ut hoc quoque ad maximum cumulum humilitatis accederet, quod etiam illi non dedignatus est pedes lauare, cuius manus iam praeparauit in scelere. Quid autem mirum si surrexit a cena, & posuit uestimenta sua, qui cum in forma dei esset, semetipsum exinanauit? Et quid mirum si praecinxit se linteo, qui formam serui accipiens habitu inuentus est ut homo? Quid mirum si misit aquam in peluim unde lauaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immundiciam dilueret peccatorum? Quid mirum si linteo quo erat praecinctus, pedes quos lauerat terxit, qui carne quae erat indutus, euangelistarum uestigia confirmauit? Et linteo quidem ut se praecingeret, posuit uestimenta sua quae habebat. Ut autem formam serui acciperet quando semetipsum exinanauit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus sane suis exoliatus est uestimentis, & mortuus inuolutus est linteis, & tota illa eius passio, nostra purgatio

gatio est. Passurus igitur exitia, praemisit obsequia non solum eis pro quibus erat subiturus mortem, sed etiam illi qui eum fuerat traditurus ad mortem. Tanta est quippe humanae humilitatis utilitas, ut eam suo commendaret exemplo etiam diuina sublimitas, quia homo superbus in aeternum periret, nisi illum deus humilis inueniret: uenit enim filius hominis quaerere & saluum facere quod perierat. Perierat autem superbiam deceptoris secutus, ergo humilitatem redemptoris sequatur inuentus.

Ab eo quod ait: Venit ergo ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine tu lauas mihi pedes: usque ad id quod ait: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus: Tractatus LVI

V. M. lauaret pedes discipulorum dominus: Venit ad Simonem Petrum, & dicit ei Petrus: domine, tu mihi lauas pedes. Quis enim non expauesceret lauari sibi pedes a dei filio? Quamuis itaque magna fuisset audacia contradicere seruum domino, hominem deo, tamen hoc Petrus facere maluit, quam perpeti ut sibi pedes laurentur a domino & deo. Nec putare debemus hoc Petrum inter ceteros formidasse atque reculasse, cum id alij ante ipsum libenter uel aquanimiter sibi fieri permisissent: facilius quippe sic accipiuntur ista uerba euangelij, quia cum dictum esset: Cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus: deinde subiunctum est: uenit ergo ad Simonem Petrum, quasi aliquibus iam lauisset, & post eos uenisset ad primum: quis enim nesciat primum apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est, quod post aliquos ad illum uenerit, sed quod ab illo coeperit: quando ergo pedes discipulorum lauare cepit, uenit ad eum a quo coepit, id est, ad Petrum. Et tunc Petrus, quod etiam quilibet eorum expauesceret, expaui atque ait: Domine, tu mihi lauas pedes? Tu mihi: quid est, tu? Quid est, mihi? Cogitanda sunt potius quam dicenda, ne forte quod ex his uerbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua. Sed respondit Iesus & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus, permittit fieri, quod cur fieret ignorabat: sed usque ad suos pedes humilem Christum adhuc non uult uidere, non potest sustinere. Non lauabis mihi, inquit, pedes in aeternum. Quid est, in aeternum? Nunquam hoc feram, nunquam patiar, nunquam sinam: hoc quippe in aeternum non fit, quod nunc fit. Tum saluator agrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens. Si non lauero te, inquit, non habebis partem mecum. Ita dictum est, si non lauero te, cum de solis pedibus ageretur, quomodo dici assolet, calcas me, quando sola planta calcas. At ille amore & timore perturbatus, & plus expauescens Christum sibi negari, quam usque ad suos pedes humiliari. Domine ait, non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Quandoquidem sic minaris, lauanda tibi membra mea, non solum tibi ima non subtraho, uerum etiam prima substerno. Ne mihi neges capiendam tecum partem, nullam tibi nego ablundam mei corporis partem. Dicit ei Iesus: qui lotus est, non habet opus nisi pedes lauare, sed est mundus totus. Hic moueatur fortassis quis & dicat: Immo si mundus est totus, quid ei opus est uel pedes lauare? Dominus autem nouerat quod dicebat, etiam si nostra infirmitas eius secreta non penetrat: uerum tamen quantum nos erudire, & ex lege sua docere dignatur, pro captu meo, pro modulo meo, aliquid etiam ego de huius quaestione profunditate illo adiuuante respondeam, ac primum ipsam locutionem non sibi esse contrariam facillime ostendam: quis enim non ita rectissime loqui possit, mundus es totus praeter pedes? Elegantius autem loquitur si dicit, mundus es totus nisi pedes, quod tantum de ualeat. Hoc ergo ait dominus: Non habet opus nisi pedes lauare, sed est mundus totus. Totus utique praeter pedes, uel nisi pedes quos habet opus lauare: sed quid est hoc? Quid sibi uult, quid hic necessarium est, ut quaeramus, Dominus dicit, ueritas loquitur, quod opus habeat pedes lauare etiam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis, nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non praeter pedes, sed totus omnino: uerum tamen cum in rebus humanis postea uiuitur, utique terra calcatur, ipsi igitur humani affectus, sine quibus

in hac mortalitate non uiuitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur, & sic affi-
 cimur, ut si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in
 nobis non est. Quotidie igitur pedes lauat nobis, qui interpellat pro nobis, & quotidie nos opus
 habere ut pedes lauemus, id est, uias spiritualium gressuum dirigamus, in ipsa oratione do-
 minica confitemur cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debi-
 toribus nostris: si enim confiteamur, sicut scriptum est, peccata nostra, profecto ille qui lauit
 pedes discipulorum suorum, fidelis est & iustus qui dimittat nobis peccata nostra, & mun-
 det nos ab omni peccato, id est, usque ad pedes quibus conuersamur in terra. Proinde eccle-
 sia quam mundat Christus lauacro aquae in uerbo, non solum in illis est sine macula & ru-
 ga, qui post lauacrum regenerationis continuo ex huius uitae contagione tolluntur, nec cal-
 cant terram ut opus habeant pedes lauare: uerum etiam in his quibus istam misericordiam
 praebens dominus, fecit eos de seculo isto lotis etiam pedibus emigrare. In his autem qui hic
 demorantur, etiam si munda sit, quoniam iuste uiuunt, opus tamen habent pedes lauare,
 quoniam sine peccato utique non sunt. Propter hoc dicit in canticocanticorum: Laui pedes me-
 os, quomodo inquinabo illos? Dicitur enim hoc cum cogitur ad Christum uenire, & terram
 calcare conuenit. Alia quaestio rursus exoritur: nonne Christus sursum est? nonne ascendit in
 caelum, & sedet ad dexteram patris? nonne Apostolus ad nos clamat & dicit: Si ergo resur-
 rexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera dei sedens, quae
 sursum sunt sapite, non quae super terram? Quomodo ergo ut ad Christum eamus, terram
 calcare compellimur, cum potius nobis sursum cor habendum sit ad dominum, ut cum illo esse pos-
 simus? Videtis fratres hodierni temporis angustias istam coartare quaestione. Quod & si
 uos forte minus uidetis, ego utique uideo quantae disputationis indigeat: unde peto ut ea
 potius suspēdi, quam uel negligentius uel angustius pertractari, non fraudata sed dilata expecta-
 tione patiamini. Aderit enim dominus qui nos debitores facit, ut faciat etiam redditores.

De eadem lectione: Tractatus LVII.

NON immemor mei debiti, & iam reddendi tempus agnosco. Donet unde red-
 dam, qui donauit ut debeam: donauit enim dilectione, de qua dictum est: Ne-
 mini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Donet etiam sermonem quem ui-
 deo me debere dilectis: expectationem uestram ad hoc nempe distuleram, ut
 explicarem sicut possem, quemadmodum etiam per terram ueniat ad Christum, cum po-
 tius iubeamur quae sursum sunt quaerere, non quae super terram. Sursum enim Christus est se-
 dens ad dexteram patris: sed profecto & hic est propter quod & Saulo in terra sauiendi di-
 cit: Saule Saule, quid me persequeris? Ut autem hoc quaerendum suscipereamus, id tracta-
 batur quod pedes dominus discipulis lauit, cum iam ipsi discipuli loti essent, nec opus habe-
 rent nisi pedes lauare, ubi uisum est intelligendum, quod baptismo quidem homo totus
 abluitur, sed dum isto postea uiuit in seculo, humanis affectibus terram uelut pedibus cal-
 cans, ipsa scilicet conuersatione uitae huius contrahit unde dicat: Dimitte nobis debita no-
 stra: ac sic etiam inde mundatur ab eo qui pedes lauit discipulis suis, nec desinit inter-
 pellare pro nobis. Hinc occurrunt ex canticocanticorum ecclesiae uerba dicentis: Laui pedes
 meos, quomodo inquinabo eos? Cum uellet ire & aperire ei qui uenerat ad eam, & pulsaue-
 rat, sibi quae aperiri poposcerat, ille speciosus forma patris filijs hominum. Hinc quaestio nata est
 quam coartare nolimus angustijs temporis, ideoque distulimus, quo nam modo ecclesia ti-
 meat inquinare pedes, dum pergit ad Christum, quos baptismo lauauerat. Christi, sic enim
 ait: Ego dormio, & cor meum uigilat, uox fratruelis mei pulsatur ad ianuam: deinde dicit etiam ipse:
 Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est
 rore, & crines mei guttis noctis: & respondit illa: Exui me tunica mea, quomodo induar ea?
 Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? O admirabile sacramentum, o grande myste-
 rium. Ergo ne timet inquinare pedes ueniendo ad eum qui lauit suorum discipulorum pedes? Ti-
 met certe quia per terram uenit ad eum qui etiam in terra est, quia suos hic constitutos non de-

serit: an

serit: an non ipse ait: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi: an non ipse ait: Vi-
 debitis caelos apertos, & angelos dei ascendentes & descendentes ad filium hominis? Si ascen-
 dunt ad eum propterea quia sursum est, quomodo ad eum descendunt si etiam non hic est? Dicit
 ergo ecclesia: Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? In eis hoc dicit qui praedicat Chri-
 stum, & aperit illi ostium, ut habitet per fidem in cordibus hominum. In his hoc dicit cum deli-
 berant, utrum ministerium tale suscipiant, cui se minus idoneos existimant, ut sine culpa imple-
 ant, ne forte alij praedicantes, ipsi reprobi fiant. Tutius enim ueritas auditur quam praedicat,
 quoniam cum auditur, humilitas custoditur, cum autem praedicat, uix non surrepit cuius homi-
 num quantulacumque iactantia, in qua utique inquinantur pedes. Ergo ut apostolus Iacobus di-
 xit: Sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum: dicit & alius homo dei:
 Auditui meo dabis gaudium & letitiam, & exultabunt ossa humiliata, hoc est quod dixi: Cum
 ueritas auditur, humilitas custoditur: dicit & alius: Amicus autem sponsi stat & audit eum, & gau-
 dio gaudet propter uocem sponsi. Fruamur auditu, sine strepitu nobis loquente intrinsecus ueri-
 tate, quam etiam cum forinsecus insonat per legentem, per annunciantem, per praedicantem, per dispu-
 tantem, per praecipientem, per consolantem, per exhortantem, per ipsum etiam cantantem atque psal-
 lentem: ipsi qui haec agunt, inquinare pedes suos timeant, cum placere hominibus surrepente
 amore humanae laudis affectant. Ceterum qui eos audit libenter & pie, non habet locum ia-
 ctandi se in laboribus alienis, & non inflatis ossibus humiliatis, gaudio gaudet propter uo-
 cem dominicae ueritatis. Proinde in eis qui libenter & humiliter audire nouerunt, & uitam
 quietam in studijs dulcibus & salubribus agunt, catholica delitetur ecclesia & dicat: Ego
 dormio, & cor meum uigilat. Quid est, ego dormio, & cor meum uigilat, nisi ita quiesco ut
 audiam? Ocium meum non impenditur nutriendae desidiae, sed percipiendae sapientiae: Ego
 dormio, & cor meum uigilat, uaco & uideo, quoniam tu es dominus, quia sapientiam scri-
 bo in tempore ocij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam. Ego dormio, & cor meum ui-
 gilat: ego requiesco a negociosis actibus, & animus meus diuinus se intendit affectibus: sed
 in his qui isto modo suauiter & humiliter requiescunt, dum ociose oblectatur ecclesia, ecce
 pulsatur ille qui ait: Quae dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, pra-
 dicare super tecta. Vox ergo eius pulsatur ad ianuam, & dicit: Aperi mihi soror mea, proxima
 mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis
 noctis: uelut si diceret, tu uacas, & contra me ostium clausum est, tu studes ocio paucorum,
 & abundante iniquitate refrigescit charitas multorum: nox quippe iniquitas est, ros uero
 eius & guttae, hi sunt qui frigescent & cadunt, & faciunt refrigescere caput Christi, hoc est, ut
 non ametur deus, caput enim Christi deus: sed portantur in crinibus, id est, in sacramentis,
 uisibilibus tolerantur, cum nequaquam interiora sensus attingunt. Pulsatur ergo ut excutiat quie-
 tem sanctis ociosis, & clamat: Aperi mihi de sanguine meo soror mea, de accessu meo, pro-
 xima mea, de spiritu meo columba mea, de sermone meo quem plenius ex ocio didicisti pra-
 dicta mea, aperi mihi, praedica me: ad eos quippe qui clauserunt contra me, quomodo in-
 trabo sine aperiante? Quomodo enim audient sine praedicante? Hinc fit ut etiam hi qui au-
 diunt ocium studiorum bonorum, & nolunt perpeti laboriosarum molestias actionum, eo
 quod minus idoneos ad haec ministranda, & sine reprehensione agenda se sentiunt, mallent
 si fieri posset, sanctos apostolos & praedicatores ueritatis antiquos excitari aduersus abun-
 dantiam iniquitatis, quia seruos frigit charitatis: sed in eis qui iam de corpore exierunt, &
 carnis indumento expoliati sunt, neque enim ab ea separati sunt, respondeat ecclesia, Exui
 me tunica mea, quomodo induar ea? Recipietur quidem illa tunica, & in eis qui iam exui
 sunt, rursus uestiuntur carne ecclesia, non tamen nunc quando feruere faciendi sunt frigidi, sed
 tunc quando resurrexerunt sunt mortui. Passa ergo difficultate propter inopiam praedicatorum,
 & recolens illa sua membra sana sermonibus, sancta moribus, sed iam exuta corporibus,
 ingemit & dicit ecclesia: Exui me tunica mea, quomodo induar ea? Membra illa mea
 quae Christo aperire euangelizando excellentissime potuerunt, quomodo ad corpora qui-
 bus

bus exuta sunt, redire nunc possunt. Deinde respiciens ad eos qui predicare, & populos acquirere ac regere, ac sic Christo aperire utcumque possunt, sed in his difficultatibus actionum peccare metuit: Laui, inquit, pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quisque enim in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. Et quis est perfectus? Quis est qui non offendit in tanta abundantia iniquitatis, tanto frigore charitatis? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Quamdoquidem lego & audio: nolite multi magistri fieri fratres, quoniam maius iudicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Sed ecce surgo & aperio, Christe laua eos: dimitte nobis debita nostra, quoniam non est extincta charitas nostra, quia & nos dimittimus debitoribus nostris. Quando te audimus, exultant tecum in celestibus ossa humiliata. Sed quando te predicamus, terram calcamus ut tibi aperiamus: & ideo si reprehendimur, perturbamur: si laudamur, inflamur. Laua pedes nostros ante mundatos, sed cum ad aperiendum tibi per terram pergimus inquinatos. Hanc uobis hodie satis sint dilectissimi: si quid secus est oportuit dicentes fortassis offendimus, uel laudibus uestris immoderatus est oportuit eleuati sumus, impetrante mundationem pedibus nostris, deo placentibus orationibus uestris.

Ab eo quod dicit: Et uos mundi estis, sed non omnes, usque ad id quod ait: Exemplum dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis: Tract. LVIII

ILLA uerba sancti euangelij, ubi dominus lauans pedes discipulis suis, ait: Qui lotus est semel, non habet necessitatem nisi pedes lauare, sed est mundus totus, dilectioni uestra: ut dominus donare dignatus est exposuimus, nunc quod sequitur uideamus. Et uos, inquit, mundi estis, sed non omnes. Hoc quid sit ne querere mus, ipse euangelista patefecit adiungens: Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum, propterea dixit, non estis mundi omnes. Quid hoc apertius? Proinde ad sequentia transimus. Postquam ergo lauit pedes eorum, & accepit uestimenta sua, cum recubisset iterum dixit eis: Scitis quid fecerim uobis? Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio: dilatatum enim fuerat, quando expauescenti & dicenti: non lauabis mihi pedes in aeternum, respondit ei: quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Ecce est ipsum postea, iam tempus est ut dicatur, quod paulo ante dilatatum est. Memor itaque dominus se promississe iam dudum scientiam facti sui tam inopinati, tam mirabilis, tam expauescenti, & nisi ipse uehementer terruisset, nullo modo sinendi, ut magister non tantum ipsorum, sed angelorum, & dominus non tantum ipsorum, sed rerum omnium, lauaret pedes discipulorum & seruatorum suorum. Huius ergo tanti facti quoniam promiserat scientiam dicens: Scies autem postea, quid sit, quod fecit docere nunc incipit: Vos, inquit, uocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim. Bene dicitis, quia uerum dicitis: sum quippe quod dicitis. Homini preceptum est: Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui. Periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit excelsus, nec potest recte dici arrogans deus. Nobis nanque expedit eum nosse, non illi, non eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui nouit: si ergo non se laudando quasi arrogantiam uitare uoluerit, nobis sapientiam denegauit. Et magistrum quidem quod se esse dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil esse aliud quam hominem crederet, quoniam id profiteretur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus usque adeo sine arrogantia profitentur, ut professores uocent. Quod uero dominum & ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi etiam secundum seculum ingenui, quod ferat in hominem? Sed deus loquitur: nulla est hic elatio tantae celsitudinis, nullum mendacium ueritatis, nobis subiacere illi utile est celsitudini, nobis seruire utile est ei ueritati. Quod se dominum dicit, non illi uitiu est, sed nobis beneficiu. Cuiusdam secularis autoris uerba laudant, quia dixit: cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij & eloquentiae multo molestissima: & tamen idem ipse cum de sua eloquentia loqueretur, dicerem, inquit, perfectam, si ita iudicaret, nec in ueritate crimen arrogantiae pertimescerem: si igitur ille homo eloquentissimus in ueritate arrogantiam non time-

meret,

Ameret, quomodo arrogantiam ipsa ueritas timeret? Dicat se dominum qui dominus est, dicat se uerum qui ueritas est. Nonne dicam ego quod utile est, dum tacet ille quod est? Beatissimus Paulus, non utique unigenitus dei filius, sed unigeniti dei filij seruus & apostolus, non ueritas, sed particeps ueritatis, ait libere & constanter: Et si uoluerio gloriari, non ero insipiens, ueritatem enim dico. Neque enim in seipso, sed in ipsa ueritate quae superior est ipso, & humiliter & ueraciter gloriaretur, quoniam & ipse praecipit, ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Ita ne non timeret insipientiam, si gloriari uellet amator sapientiae, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit: In domino laudabitur anima mea: & in lau de sua timeret arrogantiam potestas domini, in quo laudatur anima serui? Vos, inquit, uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Ideo bene dicitis, quia sum: nam si non essem quod dicitis, male diceretis, etiam si me laudaretis. Quomodo ergo negaret ueritas, quod dicunt discipuli ueritatis? Quomodo quod dicunt qui didicerunt, negaret ipse unde didicerunt? Quomodo fons negat, quod bibens praedicat? Quomodo lux occultat, quod uidens indicat? Si ergo, inquit, ego laui pedes uestros dominus & magister, debetis & uos alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, & uos ita faciatis. Hoc est beate Petre quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promissum, quando ut serues terruit te magister tuus & dominus tuus, lauans pedes tuos. Didicimus fratres humilitatem ab excelsis, faciamus inuicem humiles quod humiliter fecit excelsus. Magna est commendatio humilitatis, & faciunt sibi hoc inuicem fratres, etiam opere ipso uisibili, cum se inuicem hospitio recipiunt: est enim apud plerisque consuetudo huius humilitatis usque ad factum, quo cernatur expressa, unde & Apostolus cum uiduam bene meritam commendaret: Si hospitio, inquit, recipit, si sanctorum pedes lauit. Et apud sanctos ubicumque haec consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt: si in illorum numero sunt quibus dicitur in hymno beatorum trium puerorum: Benedicite sancti & humiles corde domino: multo autem est melius & sine controuersia uerius, ut etiam manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus: cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso uel excitatur, uel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus: sed excepto isto morali intellectu, ita nos huius domini facti altitudinem commendasse meminimus, quod lauando pedes iam lotorum atque mundorum discipulorum, significauerit dominus propter humanos quibus in terra uersamur affectus, quantumlibet profecerimus in apprehensione iusticiae, sciamus nos sine peccato non esse, quod subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in caelis est, ut debita nostra dimittat nobis, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit rationem dicens: Si ego laui uestros pedes dominus & magister, debetis & uos alter alterius lauare pedes: exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego uobis feci, ita & uos faciatis. Nunquid dicere possumus quod etiam frater fratrem a delicti poterit contagione munda? Immo uero id etiam nos esse admonitos in huius dominici operis altitudine nouerimus, ut confessi inuicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut & Christus interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Iacobum, hoc ipsum euidentissime praecipiente & dicente: Confitemini inuicem delicta uestra & orate pro uobis, quia & hoc dominus nobis dedit exemplum: si enim ille qui ullum peccatum nec habet nec habuit nec habebit, orat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicem pro peccatis nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere nobis debemus inuicem, qui sine peccato hic uiuere non ualemus: quid enim uidetur in hac altitudine sacramenti dominus significare cum dicit: Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis, nisi quod apertissime dicit Apostolus: Donates uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos inuicem: Itaque nobis delicta donemus, & pro nostris delictis inuicem oremus, atque ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrum est donante ipso ministerium charitatis & humilitatis adhibere: illius

re: illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christum, & in Christo, ut quod alijs etiā dimittimus, hoc est, in terra solvimus, solvatur & in cælo.

Ab eo quod dicit: Amen amen dico vobis, nō est servus maior domino suo, neq; apostolus maior eo qui misit illum, usq; ad id quod dicit: Qui autem me accipit, accipit illum qui misit me:

Tractatus LIX.

AVDIVIMVS sanctum evangelium, loquente domino atq; dicente: Amen amen dico vobis, non est servus maior domino suo, neq; apostolus maior eo qui misit illum: si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Hoc ideo dixit, quia lauerat discipulorum pedes magister humilitatis, & verbo & exemplo: sed poterimus ea quæ sunt operosius differenda, ipso adiuuante differere, si non in eis quæ manifesta sunt immoremur. Cum ergo hæc dominus præmisset, adiunxit: Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura, qui manducat panem meum, leuabit super me calcaneum suum. Hoc quid est aliud, nisi conculcabit me, notum est de quo loquatur, Iudas ille traditor eius attingitur. Ergo ipsum non elegerat, unde ab eis quos elegit, isto sermone secernit. Quod ergo dico, inquit, beati eritis si feceritis ea, non de omnibus vobis dico, Est inter uos qui non erit beatus, neq; faciet ea, & ego scio quos elegerim: quos nō si eos qui beati erunt faciendo quæ præcepit, ac faciendo monstrauit, qui efficere beatos potest. Non est igitur traditor Iudas electus. Quid est ergo quod alio loco dicit: Nōne ego uos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est? An & ipse ad aliquid est electus, ad quod utiq; erat necessarius? Non autem ad beatitudinem, de qua modo ait, beati eritis si feceritis ea. Hoc non de omnibus dicit: scit enim quos ad societatem beatitudinis huius elegerit: nō est ex eis iste, qui panem illius sic edebat ut super eum leuaret calcaneum. Illi manducabant panem dominum, ille panem domini contra dominum, illi uitam, ille pœnam: qui enim manducat indigne, ait Apostolus, iudicium sibi manducat. A modo, inquit, dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis quia ego sum: id est, ego sum de quo illa scriptura præcessit, ubi dictum est: qui manducat meum panem, leuabit super me calcaneum suum. Deinde sequitur & dicit: Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Tantum ne distare intelligi uoluit inter eum quem mittit & seipsum, quantum inter ipsum & patrem deum, hoc si isto modo acciperimus, nescio quos gradus, quod absit, Arianorū more faciemus. Illi quippe cum audiunt hæc euangelica uerba seu legunt, statim ad illos gradus sui dogmatis currunt, quibus non ascendunt ad uitam, sed præcipitantur in mortem: continuo quippe dicunt: Quantum apostolus filij distat à filio, quis dixerit: qui accipit si quem misero, me accipit: tantum & filius distat à patre, quis dixerit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit: sed si hoc dicis, oblitus es hæretice gradus tuos: si enim tanto intervallo propter hæc domini uerba filium à patre, quantum apostolum distinguis à filio, ubi positurus es spiritum sanctum? Excidit ne tibi? Vis eum ponere post filium? Erit ergo ipse inter apostolum & filium. Et multo amplius distabit filius ab apostolo, quam pater à filio. An forte ut inter filium & apostolum, atq; inter patrem & filium maneat paribus interuallis ista distinctio, æqualis erit spiritus sanctus filio? Sed nec hoc uultis: ubi ergo eum posituri estis, si quanta filium patri, tanta apostolum filio discretionem supponitis? Cohibere itaq; uestre præsumptionis audaciam, & in his uerbis nolite querere quantā filij & apostoli, tantā patris filijq; distantia. Ipsum filiū autem dicit potius dicentē: Ego & pater unū sumus. Vbi ueritas uobis inter genitorē & unigenitū nullā distantia suspiciōē reliquit, ubi gradus uestros Christus elisit, ubi scalas uestras petra cōfregit: sed hæreticorum calumnia refutata, quonā modo nos accepturi sumus hæc dominica uerba: qui accipit si quem misero, me accipit, qui autem me accipit, accipit eum qui me misit: si enim uoluerimus intelligere ideo dictum, qui me accipit, accipit eum qui me misit, quoniam unius naturæ sint pater & filius, cōsequens uidebitur ex eorundem uerborum regula quod dictum

Actum est, qui accipit si quem misero, me accipit, ut unius naturæ sit filius & apostolus. Posset quidem non inconuenienter & hoc intelligi, quoniam geminæ est ille gigas substantiæ, qui exultauit ad currendam uiam: uerbum enim caro factū est, hoc est, deus homo factus est. Proinde ita dixisse posset uideri, qui accipit si quem misero, me accipit secundum hominē: qui autem me secundū deum accipit, accipit eum qui me misit: sed cum ista dicebat, nō ab illo naturæ unitas, sed in eo qui mittitur, mittentis cōmendabatur autoritas. Sic itaq; eū qui misit sus est unusquisq; accipiat, ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christū in Petro, inuenies discipuli præceptorem: si autem attendas patrem in filio, inuenies unigeniti genitorem, ac sic in eo qui missus est, sine ullo accipis errore mittentem. Ea quæ sequuntur in euāgelio, non sunt tēporis breuitate coartanda: & ideo sermo iste fratres charissimi, uelut ouium sanctarum cibus, si sufficit, salubriter capiatur: si exiguus est, desiderabilius ruminetur.

De eo quod dicit: Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amē dico vobis, quia unus ex uobis tradet me: Tract. LX.

NON parua fratres ex euangelio beati Ioannis nobis pponitur quæstio, ubi ait: Cum hæc audisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex uobis tradet me. Hinc ne turbatus est Iesus, non carne sed spiritu, quia dicturus fuerat, unus ex uobis tradet me? Nunquid nam illi hoc tunc primum uenit in mentem, uel tunc primum ei subito reuelatum est, eumq; repentina tanti mali nouitas turbauit? Nōne hinc pauloante loquebatur dicens: qui manducat meum panem, leuabit super me calcaneum? Nōne etiā iam superius dixerat: & uos mundi estis, sed non omnes? Vbi euangelista subiunxit: sciebat enim quisnam esset qui traderet eum, quem iam & ante significauerat dicens: Nōne ego uos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus est? Quid est ergo quod nunc turbatus est spiritu, cū protestatus est & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex uobis tradet me? An quia eum iam fuerat expressurus, ut non lateret in cæteris, sed discernetur à cæteris, & ideo turbatus est spiritu? Et quia ipse traditor iam fuerat exiturus, ut Iudas quibus dominus ab eo traderetur, adduceret, turbauit eum imminens passio, & periculum proximum, & traditoris impendens malus, cuius fuerat præcognitus animus: tale quippe hoc est quod Iesus turbatus est spiritu, quia le etiam illud quod ait: nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater salua me ex hora hac, sed propterea ueni in horam hanc: sicut ergo tunc eius anima turbata est hora propinquantē passionis, ita etiam nunc exituro Iuda atq; uenturo, & propinquantē tanto scelere traditoris, turbatus est spiritu. Turbatus est ergo potestatem habens ponendi animā suā, & potestatem habens iterum sumendi eam. Turbatur tam ingens potestas, turbatur petreæ firmitas, an potius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita uero nihil indignum credant serui de domino suo, sed cognoscant se membra in capite suo: qui mortuus est pro nobis, prius turbatus est idem ipse pro nobis: qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est: qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, transfigurauit etiam in se affectum infirmitatis nostræ, compatiens nobis affectu animæ suæ. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus, inuictus, non ei timeamus quasi deficiat, non perit, sed nos querit: nos, inquam, nos omnino sic querit, nos ipsos in illius perturbatione uideamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus: quando turbatur qui non turbaretur nisi uolens, eū consolatur qui turbatur & nolens. Pereant argumenta philosophorū, qui negant in sapientem cadere perturbationes animorū: Stultam fecit deus sapientiam huius mundi: Et dñs nouit cogitationes hominū quoniam uanæ sunt. Turbet planē animus Christianus, nō miseria, sed misericordia: timeat ne pereant homines Christo, contristetur cū perit aliquis Christo: concupiscat acquirere homines Christo, lateat cum acquirunt homines Christo: timeat ne sibi pereat & Christo, contristetur peregrinari se à Christo: concupiscat regnare cum Christo, lateat dum speret se regnaturum esse cum Christo: istæ sunt certe quatuor quas perturbationes uocant, timor & tristitia, amor & læticia, habeant eas iustis de causis animi Christi

mi Christiani, nec philosophorum Stoicorum, uel quorumcunque similium consentiantur errori, qui profecto quemadmodum uanitatem existimant ueritatem, sic stuporem deputant sanitatem, ignorantes sic hominis animum, quemadmodum corporis membrum desperatius agrotare, quando & doloris amiserit sensum: sed dicit aliquis: nunquid animus Christiani debet etiam morte impendente turbari? Vbi est enim quod ait Apostolus: concupiscentia, se habere dissolui & esse cum Christo, si illud quod concupiscit, potest eum turbare cum uenerit? Facile est quidem istis adhuc respondere, qui & ipsam laticiam perturbationem uocant. Quis enim propterea morte imminente turbatur, quia morte imminente latatur? Sed hoc, inquiunt, gaudium, non laticia nominanda est: quid est hoc, nisi easdem res sentire, & rerum nomina uelle mutare? Verum nos sacris litteris accomodemus auditum, & secundum ipsas potius istam questionem domino adiuuante soluamus. Nec quoniam scriptum est, cum hac dixisset Iesus turbatus est spiritu, dicamus eum laticia fuisse turbatum, ne uerbis suis nos ipse conuincat ubi dicit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Tale aliquid etiam hic intelligendum est, quando suo traditore iam tunc solo exituro, & cum suis sociis continuo redituro, Iesus turbatus est spiritu: firmissimi quidem sunt Christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur: sed nunquid Christo firmiores? Quis hoc insanissimus dixerit? Quid est ergo quod ille turbatus est, nisi quia infirmus in suo corpore, hoc est, in sua ecclesia, suae infirmitatis uoluntaria similitudine consolatus est, ut si qui suorum adhuc morte imminente turbantur, in spiritu ipsum intueantur, ne hoc ipso se putantes reprobos, peiore desperationis morte forbeantur. Quantum itaque bonum de participatione diuinitatis eius expectare & sperare debemus, cuius nos & perturbatio tranquillat, & infirmitas firmat: siue ergo isto loco propter ipsum Iudam pereuntem miserando turbatus est, siue sua morte propinquante turbatus est, non est tamen ullo modo dubitandum, non eum animi infirmitate, sed potestate turbatum, ne nobis desperatio salutis oriatur, quando non potestate, sed infirmitate turbamur. Carnis quippe ille gerebat infirmitatem, quae infirmitas resurrectione consumpta est: sed quia non solum homo, uerum etiam deus erat, ineffabili distantia uniuersum genus humanum animi fortitudine superabat: non ergo aliquo est cogente turbatus, sed turbauit semetipsum, quod de illo euidenter expressum est quando Lazarum suscitauit: nam ibi scriptum est, quod turbauerit semetipsum, ut hoc intelligatur, & ubi non scriptum legitur, & tamen eum legitur fuisse turbatum, affectum quippe humanum quando oportuit in se indicauit, in seipso potestatem commouit, qui hominem totum potestate suscepit.

De eo quod ait: Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli haeritantes de quo diceret, usque ad id: Et cum intinxisset panem, dedit Iudae Simonis Iscariotae, & post panem intinctum introiuit in illum satanas: Tractatus LXI

Hoc euangelij capitulum fratres, ita nobis exponendum in hac lectione propositum est, ut iam etiam de traditore domini per panem tinctum eius porrectum satis euidenter expresso aliquid dicere debeamus. Et de illo quidem, quod cum iam demonstraturus Iesus turbatus est spiritu, praeterito sermone disserui: sed fortassis quod ibi non dixi, etiam hoc nobis dominus significare sua perturbatione dignatus est, quod scilicet falsos fratres, & dominici agri illa zizania ita necesse est usque ad messis tempus inter frumenta tolerari, ut quando ex eis aliqua separari etiam ante messem urgens causa compellit, fieri sine ecclesiae perturbatione non possit. Hanc perturbationem sanctorum suorum per schismaticos & haereticos futuram, quodammodo praenunciens dominus praefigurauit in seipso, cum exituro inde homine malo, & comixtionem frumenti, in qua diu fuerat toleratus, separatione apertissima relicturo, turbatus est non carne, sed spiritu. Spirituales enim eius quorum zizaniorum simul aliquod eradicetur & triticum. Turbatus itaque est Iesus spiritu, & protestatus est & dixit: amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Unus ex uobis, unus numero, non merito, unus specie, non uirtute, comixtione corporali, non uinculo spiritali

Aspiritali, carnis adiunctione, non cordis sociis unitate. Proinde non qui ex uobis est, sed qui ex uobis exiturus est, nam quomodo erit uerum quod protestatus est dominus & dixit, unus ex uobis, si uerum est quod ait idem ipse in epistola sua, cuius est hoc euangelium, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum? Non erat igitur ex illis Iudas, mansisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo, unus ex uobis tradet me, nisi unus ex uobis exiturus est qui me tradet? Quia & ille qui ait, Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum, iam dixerat, ex nobis exierunt, ac per hoc utrumque uerum est, & ex nobis & non ex nobis: secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis: secundum communionem sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis.

Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli haeritantes de quo diceret. Sic quippe in eis erat erga magistrum suum pia charitas, ut tamen eos humana alterum de altero stimulet infirmitas. Nota quidem sibi erat cuiusque conscientia, ueruntamen quia proximi erat ignota, ita sibi singulus quisque erat certus, ut incerti essent & in ceteris singuli, & in singulis ceteri. Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Qui dixerat, in sinu paulopost ait, ubi dicit supra pectus Iesu, ipse est Ioannes cuius est hoc euangelium, sicut postea manifestat. Erat enim eorum haec consuetudo qui sacras litteras nobis ministrauerunt, ut quando ab aliquo eorum diuina narrabatur historia, cum ad seipsum ueniret, tanquam de alio loqueretur, & sic se infereret ordini narrationis suae, tanquam rerum gestarum scriptor, non tanquam suus praedicator: nam & hoc sanctus Matthaeus fecit, qui cum in textu narrationis suae uenisset ad seipsum, uidit, inquit, in telonio sedentem quendam publicanum nomine Matthaeum, & ait illi, Sequere me, non ait, uidit me, & dixit mihi: hoc fecit & beatus Moyses, ita de seipso tanquam de alio cuncta narrauit, & ait, dixit dominus ad Moysen: inuitatus apostolus Paulus, non in historia, ubi rerum gestarum suscipitur explicanda narratio, sed in epistola hoc fecit: nam utique de seipso ait, Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium coelum. Quocirca quod etiam hic beatus euangelista non ait, Eram recumbens in sinu Iesu, sed ait, erat recumbens unus ex discipulis, nostrorum autorum consuetudinem agnoscamus potius quam miremur. Quid enim deperit ueritati, quando & res ipsa dicitur, & modo quodam dicendi iactantia deuittatur? Hoc quippe narrabat, quod ad eius laudem maximam pertinebat. Quid est autem, quem diligebat Iesus? quasi alios non diligeret, de quibus idem ipse Ioannes superius ait, In finem dilexit eos? & ipse dominus, Maiorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Et quis enumerat omnia diuinarum testimonia paginarum, quibus dominus Iesus, non illius neque eorum qui tunc erant tantum, sed etiam post futurorum membrorum suorum, & totius ecclesiae suae dilector ostenditur? Sed profecto lateat hic aliquid & pertinet ad sinum, in quo recumbebat qui ista dicebat: per sinum quippe quid significatur aliud quam secretum? Sed alius est opportunior locus, ubi nobis dominus aliquid donet de hoc secreto quantum sufficiat dicere. Innuit ergo Simon Petrus, & dicit ei, No tanta locutio est, dici aliquid non sonando, sed tantummodo innuendo: innuit, inquit, & dicit, utique innuendo dicit: si enim cogitando aliquid dicitur, sicut scriptura loquitur, dixerunt apud semetipsos, quanto magis innuendo, ubi iam foras qualibuscunque signis promittitur quod fuerat corde conceptum. Quid ergo dixit innuendo? quid nisi quod sequitur? Quis est de quo dicit? Haec uerba Petrus innuit, quia non sono uocis, sed motu corporis dixit. Itaque cum recubisset ille supra pectus Iesu, hic est utique pectoris sinus, sapientiae secretum. Dicit ei, domine quis est? respondit Iesus, ille est cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxisset panem, dedit Iudae Simonis Iscariotae, & post panem, tunc introiuit in illum satanas. Expressus est traditor, nudatae sunt latebrae tenebrarum: bonum est quod accepit, sed malo suo accepit, quia male bonum malus accepit. Verum de isto pane tincto qui porrectus est ficto, & de his quae sequuntur, multa dicenda sunt, quibus necessarium est plus temporis, quam nunc habemus iam in istius fine sermonis.

De eo quod ait, Dicit ei Iesus, Quod facis fac citius, usq; ad id quod ait, Cum ex-
go exisset, dicit Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis. Tractatus LXII.

CIO fratres charissimi moueri posse nonnullos, siue pios ut requirant, siue im-
pios ut reprehendant, q; posteaq; panem tinctum traditori suo dominus dedit,
intrauit in illum satanas: sic enim scriptum est, Et cum intinxisset panem, dedit
Iudæ Simonis Iscariotæ, & post panem tunc introiuit in illum satanas: dicunt
enim, Itā ne hoc meruit panis Christi porrectus de mensa Christi, ut post illum intraret in
eius discipulum satanas? Quibus respondemus hinc nos potius doceri, q; sit cauendum male
accipere bonum: multum quippe interest, non quid accipiat, sed quis accipiat, nec quale sit
quod datur, sed qualis sit ipse cui datur, nam & bona obsunt, & mala profunt, sicut fuerint
quibus dantur, Peccatum, inquit Apostolus, ut appareat peccatum, per bonum mihi ope-
ratum est mortem: ecce per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum: item q;
ipse ait, In magnitudine reuelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis
meæ, angelus satanæ qui me colaphizet, propter quod ter dominū rogauī, ut auferret eum
à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur: ecce per ma-
lum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Iudæ
panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cum uideas econtrario datum Paulo ange-
lum diaboli, per quem perficeretur in Christo: ita & malo bonum obsunt, & malum bono
profuit: recordamini unde sit scriptū, Quicumq; manducauerit panem, aut biberit calicē do-
mini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Et de his erat sermo cū hoc Apostolus
diceret, qui domini corpus uelut aliū cibum quemlibet indifere negligenterq; sumebant:
hic ergo si corripitur qui non diiudicat, hoc est, nō discernit à cæteris cibis dominicū corpus,
quomodo non damnatur qui ad eius mensam fingens amicum, accedit inimicus? Si repre-
hensione tangitur negligentia conuiuantis, qua pœna percutitur uenditor inuitatis? Quid
erat autē panis traditori datus, nisi demonstratio cuius gratiæ fuisset ingratus? Intrauit au-
tem satanas post hunc panem in domini traditorem, ut sibi iam traditum plenius posside-
ret, in quē prius intrauerat ut deciperet: neq; enim nō in illo erat quādo perrexit ad Iudæos,
& de precio tradendi dominum pactus est, cum hoc apertissime Lucas euāgelista testetur,
& dicat, Intrauit autē satanas in Iudā, qui cognominabatur Iscariotes, unū de duodecim,
& abiit & locutus est cum principibus sacerdotum: ecce ubi ostenditur q; iam intrauerat sa-
tanæ in Iudam. Prius ergo intrauerat immittendo in cor eius cogitationem qua traderet
Christum, talis enim iam uenerat ad cenandum, nunc autē post panem intrauit in eū, non
ad hoc ut alienum tentaret, sed ut propriū possideret: non autē ut putant quidā negligēter
legentes, tunc Iudas Christi corpus accepit: intelligendum est enim, q; iam omnibus eis di-
stribuerat dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, ubi & ipse Iudas erat, sicut san-
ctus Lucas euidentissime narrat: ac deinde ad hoc uentum est, ubi secundum narrationem
Ioannis, apertissime dominus per buccellam tinctam atq; porrectam suam exprimit tradi-
torem, fortassis per panis tinctionem illius significans fictionem: non enim omnia quæ tin-
guntur, abluuntur, sed ut inficiantur nonnulla tinguntur: si autē bonum aliquid hic significat
tinctio, idē bonū ingratum nō immerito est secuta dānatio. Adhuc tñ Iuda possessio, non
à dño sed à diabolo, cū homini ingrato intrasset panis in uentrē, hostis in mentem: adhuc,
inquam, tanti mali iā corde cōcepti, plenus restabat effectus, cuius iā præcesserat dānandus
affectus: itaq; cū dominus panis uiuus panē mortuo tradidisset, & panem tradendo panis
traditorem ostendisset, Quod facis, inquit, fac citius. Non præcepit facinus, sed prædixit
Iudæ malū, nobis bonum. Quid enim Iuda peius, & quid nobis melius q; traditus Chri-
stus ab illo, aduersus illum, pro nobis præter illum? Quod facis fac citius: o uerbum libera-
tius parati ad passionem, q; irati ad uindictam, o uerbum non tam pœnam exprimēs uen-
ditoris, q; mercem significans redemptoris: dixit enim, quod facis fac citius: non tam in per-
niciem perfidii sciundo, q; ad salutē fidelium festinando, quia traditus est propter delicta
nostra.

A nostra, & dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea: unde & de seipso dicit Apostolus, Gal. 2
Qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me: nisi ergo se traderet Christus, nemo traderet
Christum: quid habet Iudas nisi peccatum? neq; enim in tradendo Christo salutē nostram
cogitauit, propter quā traditus est Christus, sed cogitauit pecuniæ lucrū, & inuenit animæ
detrimentum: accepit mercedem quam uoluit, sed nolenti est data quam meruit: tradidit
Iudas Christum, tradidit Christus seipsum: ille agebat negociū suæ uenditionis, iste nostræ
redemptionis. Quod facis fac citius, non quia tu potes, sed quia hoc uult qui omnia potest.

Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei, quidam enim putabant quia
oculos habebat Iudas, q; dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut
egenis ut aliquid daret. Habebat ergo & dominus oculos, & à fidelibus oblata confer-
uans, & suorum necessitatibus & alijs indigētibus tribuebat. Tunc primum ecclesiastica pe-
cuniæ forma est instituta, ubi intelligeremus q; præcepit non cogitandum esse de crastino,
nō ad hoc fuisse præceptū, ut nihil pecuniæ seruetur à sanctis, sed ne deo pro ista seruiatur,
& propter inopiā timorem iustitia deferatur, nam & Apostolus in posterum præuidēs, ait,
Si quis fidelis habet uiduas, sufficiēter tribuat eis, ut non grauetur ecclesia, quo ueris uiduis
sufficere possit. Cū ergo accepisset ille bucellā exijt cōtinuo. Erat autē nox, & ipse q; exiuit
erat nox. Cum ergo exisset nox, ait Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis. Dies diei
eructat uerbū, id est, Christus discipulis fidelibus, ut audirēt eū & amarēt sequendo: & nox
nocti annūciat scientiā, id est, Iudas Iudæis infidelibus, ut uenirēt ad eū, & apprehenderent
persequendo, sed iā hinc in sermone dñi, qui factus est ad pios anteq; teneretur ab impijs,
intētor flagitatur auditor, & ideo eū præcipitare non debet, sed differre potius disputator.

De eo quod dicit, Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificabit cum in semet-
ipso, & continuo clarificabit eum. Tractatus LXIII.

NTENDAMVS mentis obtuitu, & adiuuante domino deum requiramus: di-
uini cantici uox est, Quærite deum & uiuet anima uestra: quæramus inuenien-
dum, quæramus inuentum: ut inueniendus quærat, occultus est, ut inuentus
quærat, immensus est: unde alibi dicitur, Quærite faciem eius semper. Satiat
enim quærentem in quantum capit, & inuenientem capaciorem facit, ut rursus quærat im-
plere, ubi plus capere coeperit: nō ergo ita dictum est, Quærite faciem eius semper, quemad-
modum de quibusdā. Semper discētes, & ad scientiam ueritatis nunq; perueniētes: sed po-
tius sicut ille ait, Cum consummauerit homo, tunc incipit, donec ad illam uitam ueniamus,
ubi sic impleamur, ut capaciore non efficiamur, quia ita perfecti erimus, ut iam nō proficia-
mus: tunc enim ostēdetur nobis quod sufficit nobis. Hic autē semper quæramus, & fructus
inventionis non sit finis inquisitionis: neq; enim propterea non semper, quia hic tātum, sed
ideo hic semper dicimus esse quæredum, ne aliquando hic putemus ab inquisitione cessan-
dum: nam & de quibus dictum est, Semper discētes, & ad ueritatis scientiam nunq; perue-
nientes: hic sunt utiq; semper discētes. Cum uero de hac uita exierint, iam non erunt discē-
tes, sed erroris sui mercedem accipiētes: sic enim dictum est, Semper discētes, & ad ueritatis
scientiam nunq; peruenientes: tanq; diceretur, Semper ambulātes, & nunq; ad uiam perue-
nientes. Nos autē semper ambulemus in uia, donec eō ueniamus, quod ducit uia, nusq; in ea
remaneamus, donec perducatur ubi maneamus: atq; ita & quæredō tendimus, & inueniēdo
ad aliquid peruenimus, & ad id quod restat quærendo & inueniēdo transimus, quousq;
ibi fiat finis quærendi, ubi perfectioni non superet intētio proficiendi. Hæc prælocutio dile-
ctissimi, intentam fecerit charitatem uestram ad istum domini sermonem, quē ad discipu-
los habuit ante passionem: profunditas est enim, & utiq; ubi multum laboraturus est di-
spulator, non remissus debet esse auditor. Quid ergo ait dominus posteaq; Iudas exijt, ut
citius faceret quod erat factururus, hoc est, dominū traditurus? Quid ait dies, cū exisset nox?
Quid ait redemptor, cum exisset uenditor? Nunc, inquit, clarificatus est filius hominis.
Quare nunc? Nunquid quia exijt qui tradit, quia imminet qui teneant & occidant? Itā ne

A 2 nunc

nunc clarificatus est, quia prope est ut humilietur amplius, cui iam impendit ut alligetur, ut iudicetur, ut condēnētur, ut irrideatur, ut crucifigatur, ut interimatur. Hæc ne est clarificatio, an potius humiliatio? Nonne quando miracula faciebat, ait tamen de illo iste ipse Ioānes, *Ioan. 7* Spiritus non erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus? Tunc ergo nondum erat glorificatus, cum mortuos suscitaret, & nunc est glorificatus cum mortuis propinquaret: nondum erat glorificatus faciens diuina, & glorificatus est passurus humana. Mirum, si hoc deus ille magister significabat, & docebat his uerbis: altius est perscrutandum altissimi dictum, qui se aliquantum manifestat ut inueniamus, & iterum occultat ut inquiramus, & de inuentis ad inueniēda tanq̃ passibus innitatur: uideo hic aliquid quod præfiguret magnum aliquid, exiit Iudas, & clarificatus est Iesus: exiit filius perditionis, & clarificatus est filius hominis: ille quippe exierat propter quem dictum erat eis, Et uos mundi estis, sed non omnes: exeunte itaq; immundo, omnes mundi remanserunt, & cum suo mundatore manserunt: tale aliquid erit cum uictus à Christo transierit hic mundus, & nemo in populo Christi remanebit immundus, cum zizanijs à tritico separatis, iusti fulgebūt sicut sol in regno patris eorum. Hoc futurum præuidens dominus, & nunc significatum esse contestans, discedente Iuda tanq̃ zizanijs separatis, remanētibus tanq̃ tritico apostolis sanctis: Nunc, inquit, clarificatus est filius hominis: tanq̃ diceret, ecce in illa clarificatione mea quid erit, ubi malorum nullus erit, ubi bonorum nullus perit? Sic autē non est dictum, nunc significata est clarificatio filij hominis, sed dictum est, nunc clarificatus est filius hominis: quemadmodum non est dictum, petra significabat Christum, sed petra erat Christus: nec dictum est, bonum semen significabat filios regni, aut zizania significabat filios maligni: sed dictum est, Bonum semen hi sunt filij regni, zizania autem filij maligni: Sicut ergo solet loqui scriptura res significantes, tanq̃ illas quæ significantur appellans, ita locutus est dominus, dicens, Nunc clarificatus est filius hominis, posteaq; separato inde nequissimo, & secū remanentibus sanctis significata est glorificatio eius, quādo separatis iniquis manebit in æternitate cum sanctis: cum autem dixisset, nunc clarificatus est filius hominis, adiunxit, Et deus clarificatus est in eo. Ipsa est enim clarificatio filij hominis, ut deus clarificetur in eo: si enim non ipse in seipso, sed deus in illo clarificatur, tunc illum deus in se clarificat: deniq; tanq̃ ista exponens, adiungit & dicit, Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum in semetipso, hoc est, si deus clarificatus est in eo, quia non uenit facere uolūtatē suam, sed uolūtatē eius qui misit illum, & deus clarificauit eum in semetipso, ut natura humana in qua est filius hominis, quæ à uerbo æterno suscepta est, & iam immortalī æternitate dominetur. Et continuo, inquit, clarificabit eum, resurrectionem scilicet suam, non sicut nostram in fine seculi, sed continuo futuram hac attestatōe prædicens. Ipsa est enim clarificatio de qua euangelista iam dixerat, quod paulo ante commemorauī, quia propterea nōdum spiritus datus erat ullo nouo modo in eis, quibus fuerat eo modo post resurrectionem credentibus dandus, quia Iesus nondum fuerat clarificatus, id est, nondum fuerat mortalitas immortalitate uestita, & in æternam uirtutē temporalis infirmitas cōmutata. Potest & de ista clarificatione dictū uideri, nunc clarificatus est filius hominis, ut quod ait nunc, nō ad imminētē passionē, sed ad uicinā resurrectionē pertinere credatur, tanq̃ fuerit factum quod erat tā proxime iā futurū. Hodie dilectioni uestre ista sufficiat, cum donauerit dñs, de consequentibus postea differemus.

De eo quod dicit, Filioli, adhuc modicum uobiscum sum, quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quod ego uado uos non potestis uenire, & uobis dico modo.

Tractatus LXIII.

ADVERTENDA est charissimi, dominicorum uerborum ordinata connexio: cum enim superius dixisset, posteaq; Iudas egressus est, & ab illa sanctorū etiā corporali cōuersatione seiunctus est, nunc clarificatus est filius hominis, & deus clarificatus est in eo, quod siue futurum regnum significans dixit, quando mali separabuntur à bonis, siue q; eius resurrectio tunc futura esset, id est, differēda nō esset, sicut in finem

A in finem seculi nostra differtur, ac deinde addidisset, Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum in semetipso, & cōtinuo clarificabit eum, quod sine ulla ambiguitate de sua resurrectione continuo futura testatus est, adiecit atq; ait, Filioli adhuc modicum uobiscum sum. Ne putarent ergo q; sic eum clarificaturus esset deus, ut nō eis iungeretur ulterius ea cōuersatione qua in terra est, adhuc modicum, inquit, uobiscum sum: tanq̃ diceret, continuo quidē resurrectione clarificabor, nō tamen continuo ascēsurus in cœlum, sed adhuc modicum uobiscum sum: sicut enim scriptū est in actibus apostolorum, fecit cū eis post resurrectionem quadraginta dies intrans & exiens, & māducans & bibens, non quidē habens esuriēdi ac sitiendi egestatē, sed usq; ad ista carnis insinuans ueritatē, quæ cibandi ac potādi iam nō habebat necessitatē, sed potestatem: hos ergo quadraginta dies significauit, dicēdo, adhuc modicum uobiscum sum, an aliquid aliud? potest enim & sic intelligi, adhuc modicum uobiscum sum, adhuc sicut uos in hac infirmitate carnis etiā ipse sum, donec scilicet moreretur atq; resurgeret: quia posteaq; resurrexit, cū illis quidē fuit diebus, ut dictū est, quadraginta exhibitione corporalis præsentia, sed nō cum illis fuit cōsortio infirmitatis humanæ. Est & aliter diuina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua idē dicit, Ecce ego uobiscum sum, usq; ad consummationē seculi: hoc certe nō est, adhuc modicum uobiscum sum, nō enim modicum est usq; ad consummationē seculi: aut si & hoc modicum est, uolat enim ætas, & in oculis dei mille anni sicut dies unus, aut sicut uigilia in nocte, nō tamen hoc significare uoluisset credēdus est nunc, quando quidē secutus adiūxit, Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quod ego uado, uos non potestis uenire. Vtiq; post hoc modicum quo uobiscum sum quæretis me, & quod ego uado, uos nō potestis uenire. Nūquid post cōsummationē seculi quod ipse uadit, uenire nō poterunt? & ubi est q; aliquanto post in hoc ipso sermone dicturus est, Pater, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum: non ergo de illa sua cū suis præsentia qua cū illis est usq; ad cōsummationē seculi, nunc locutus est, ubi ait, adhuc modicum uobiscum sum, sed uel de infirmitate mortali qua cū illis erat usq; ad passionē suā, aut de præsentia corporali qua cū illis futurus erat usq; ad ascensionē suam: quodlibet horū quis eligat, cū fide nō litigat. Ne cui autē uideatur abhorreere iste sensus à uero, quo dicimus dominum mortalis carnis cōmunionem in qua cum discipulis usq; ad passionem fuit, significare potuisse, dicēdo, adhuc modicum uobiscum sum: apud aliū quoq; euangelistā post resurrectionem uerba eius attendat, ubi ait, Hæc locutus sum uobis, cū adhuc essem uobiscum: quasi tunc nō erat cum ipsis simul assistentibus, uidentibus, tangētibus, colloquētibus? Quid est ergo, cum adhuc essem uobiscum, nisi cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis & uos. Tunc enim quidē in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadē mortalitate iam nō erat: quapropter sicut ibi iam immortalitate carnis indutus ueraciter ait, cū adhuc essem uobiscum, ubi nihil aliud intelligere possumus, nisi cum adhuc essem in carnis mortalitate uobiscum: ita & hic nō absurde dixisse intelligitur, adhuc modicum uobiscum sum, tanq̃ diceret, adhuc modicum sicut uos estis, mortalis sum ego: ergo sequētia uideamus, Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quod ego uado, uos non potestis uenire: & uobis dico modo, hoc est, modo non potestis uenire: Iudæis autē cū hoc diceret, nō addidit modo. Isti itaq; uenire non poterant tunc quod ille ibat, sed poterant postea, nam hoc apostolo Petro apertissime paulopost ait, cū enim dixisset ille, Domine quod uadis? respōdit ei, Quod ego uado, nō potes me modo sequi, sequeris autem postea: sed hoc quid sit, nō negligēt est prætereundū. Quod enim sequi tunc nō poterāt discipuli dominū, sed postea poterāt: Si dixerimus ad mortē homini nato, q; inuenitur tempus quo ad moriendū non sit idoneus, quandoquidē talis est in corpore corruptibili hominū fors, ut nō sit in ea facilior uita q̃ mors: non igitur adhuc minus idonei erāt sequi dominū ad mortē, sed minus idonei erāt sequi dñm ad uitā quæ nō habet mortē. Illō quippe ibat dñs, ut resurgēs à mortuis iam nō moreretur, & mors ei ultra nō dominaretur. Moriturū quippe dñm pro iustitia quomō iā fuerant secuturi adhuc martyrio nō maturi: Aut iturū dñm ad immortalitē carnis, quomodo iā fuerāt secuturi quādo libet morituri, sed in fine seculi resurrecturi.

Aut iterum dominum ad sinum patris, nec relicturū eos, unde nec recessit cum uenisset ad eos, quomodo iam fuerant secuturi, cum esse nemo possit in illa felicitate nisi perfectus in charitate? Ideo quod docens quomodo idonei esse possint pergere quod ille antecedebat. Mandatum, inquit, nouum do uobis ut diligatis inuicem. Hi sunt gressus quibus sequendus est Christus, sed de his sermo uberior in aliud tempus est differendus.

De eo quod dicit, Mandatum nouum do uobis ut diligatis inuicem sicut dilexi uos, ut & uos inuicem diligatis, in hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

Tractatus LXV

Exo. 20

DOMINVS Iesus mādatum nouum se discipulis suis dare testatur, ut diligant inuicem: Mādatum, inquit, nouū do uobis, ut diligatis inuicem. Nonne iam erat hoc mādatū in antiqua dei lege, ubi scriptū est, Diliges proximum tuum tanq̃ teipsum? Cur ergo nouū appellatur à dño, quod tā uetus esse cōiungitur?

An ideo est mādatum nouum, quia exuto uetere induit nos hominem nouum? Innouat quippe audientē, uel potius obedientem nō omnis, sed ista dilectio quā dominus mandat, & ut à carnali dilectione distingueret, addidit, sicut dilexi uos. Nā diligunt inuicē mariti & uxores, parentes & filij, & quacunq; alia inter se homines necessitudo humana deuinxerit, ut taceamus de dilectione culpabili atq; damnabili, qua diligunt inuicē adulteri & adulteræ, scortatores & meretrices, & quoscunq; alios nō humana necessitudo, sed humana uitæ noxia turpitudine cōiungit. Mādatū ergo nouū dedit nobis Christus ut diligamus inuicē, sicut & ipse dilexit nos. Dilectio ista nos innouat, ut simus homines noui, hæredes testamēti noui, cantatores cānici noui. Hæc dilectio fratres charissimi, antiquos etiā tunc iustos, tūc patriarchas & prophetas, sicut postea beatos apostolos innouauit, ipsa & nūc innouat gētes, & ex uniuerso genere humano quod diffunditur toto orbe terrarū, facit & colligit populū nouū, corpus nouæ nuptæ filij dei unigeniti spōsæ, de qua dicit in cānico canticorū, Quæ est ista quæ ascēdit dealbata, utiq; dealbata quia innouata, unde nisi mandato nouo? Propter quod pro inuicē sollicita sunt mēbra in ea, & si patitur unū membrum, compatiūtur omnia mēbra, & si glorificatur unū membrū, cōgaudet omnia mēbra: audiūt enim atq; custodiūt, mādatum nouū do uobis, ut uos inuicem diligatis, nō sicut se diligunt qui corrumpunt, nec sicut se diligūt homines, quoniā homines sunt: sed sicut se diligūt quoniā dii sunt & filij altissimi omnes, ut sint filij eius unici fratres, ea dilectione inuicem diligentes, qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem qui sufficiat eis, ubi fatietur in bonis desiderii eorum. Tunc enim aliquid desiderio nō deerit, quādo omnia in omnibus deus erit: talis finis nō habet finē, nemo ibi moritur, quod nemo peruenit, nisi huic seculo moriatur, non morte omniū qua corpus ab anima deseritur, sed morte electorū qua etiā cū in carne mortali adhuc manet, cor sursum ponitur: de qua morte dicebat Apostolus, Mortui em̃ estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo: hinc fortasse dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Hac enim dilectione fit, ut in isto adhuc corruptibili corpore cōstituti, moriamur huic seculo, & uita nostra abscondatur cū Christo in deo: imō ipsa dilectio est mors nostra seculo, & uita cū deo: si enim mors est quando de corpore anima exit, quomodo nō est mors quādo de mūdo amor noster exit? Valida est ergo sicut mors dilectio: quid ea ualidius, qua uincitur mūdus? Nolite itaq; fratres mei, putare in hoc quod ait dñs, Mādatū nouū do uobis, ut uos inuicem diligatis, illud magis prætermisum esse mādatū, quo præcipitur ut diligamus dominū deum nostrū ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: tanq̃ enim hoc prætermisum uidetur dictū ut diligamus inuicē, uelut hoc ad illud alterū non pertineat, quod dictum est, Diliges proximū tuū tanq̃ teipsum, in his enim duobus præceptis, inquit, tota lex pēdet & propheta: sed bene intelligētibus utrunq; inuenitur in singulis: nā & qui diligit deum, nō eū potest cōtemnere præcipiētem ut diligit proximū: & qui sancte ac spiritaliter diligit proximū, quid in eo diligit nisi deum? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit dominus, sicut dilexi uos: quid enim nisi deum dilexit

3. sen. dist. 27
c. cū autē duo

A dilexit in nobis? Nō quod habebamus, sed ut haberemus, ut perducatur nos sicut pauloante dixi, ubi sit deus omnia in omnibus: sic enim medicus recte dicitur ægros diligere, & quid in eis nisi salutem diligit, quam cupit itaq; reuocare, non morbum, quem uenit expellere? Sic ergo & nos inuicem diligamus, ut quantum possumus inuicem, ad habēdum in nobis deum cura dilectionis attrahamur: hanc dilectionem nobis donat ipse dominus, qui ait, Sic dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. Ad hoc ergo nos dilexit, ut & nos diligamus inuicem: hoc nobis conferens diligendo nos, ut mutua dilectione constingamur inter nos, & tam dulci uinculo connexis membris corpus tanti capitis simus. In hoc cognoscent, inquit, omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem: tāquam diceret, alia munera mea habent uobiscum etiam non mei, non solum naturam, uitam, sensus, rationem, & eam salutem quæ hominibus pecoribusq; communis est, uerum etiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui ut ardeant, sed quoniam charitatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest: non ergo in illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam non discipuli mei, sed in hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. O sponsa Christi, pulchra inter mulieres, o dealbata ascendens & incumbens super fratrualem suam, quoniā cuius lumine illustraris ut candeas, eius adiutorio fulcris ne cadas. O quā bene cantatur tibi in illo canticocanticorum uelut epithalamio tuo, quia charitas in delictis tuis: ipsa non perdit cum impijs animā tuam, ipsa discernit causam tuam, & sicut mors ualida est, & in delictis tuis est: quā mirandi generis mors est, cui parū fuit non esse in peccatis, nisi esset insuper in delictis: Sed hic iam iste sermo claudatur, ab alio exordio tractanda sunt quæ sequuntur.

De eo quod sequitur, Dicit ei Simon Petrus, Domine quod uadis? usque ad id quod ait, Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Tractatus LXVI.

VM DOMINVS Iesus sanctā dilectionem, qua inuicem diligenter, discipulis commendaret, Dicit ei Simon Petrus, Domine quod uadis? Sic utiq; hoc dixit magistro discipulus, & domino seruus, tanq̃ sequi paratus: propterea quippe dominus qui eius animum uidit, quare hoc interrogauerit, sic ei respondit, Quod ego uado, nō potes me modo sequi, tanq̃ diceret, propter quod interrogas, non potes me modo sequi: non ait, nō potes, sed non potes modo: dilationē intulit, non spem tulit, & eandē spem quā non tulit, sed potius dedit, sequēti uoce firmavit, addendo atq; dicendo, Sequeris autem postea. Quid festinas Petre? nondum te suo spiritu solidauit petra, noli extolli præsumēdo, non potes modo: noli deijci desperando, sequeris postea: sed adhuc ille quid dicit, Quare te non possum sequi modo? animam meā pro te ponam. Quid in animo eius esset cupiditatis uidebat, quid uirum nō uidebat: uoluntatem suam iactabat infirmus, sed inspiciebat ualitudinem medicus: iste promittebat, ille prænoscebat: qui nesciebat audiebat, qui præciebat docebat: quantum sibi assumpserat Petrus intuendo quid uellet, ignorādo quid posset, quantum sibi assumpserat cum uenisset dominus animam suam ponere pro amicis suis, ac per hoc & pro ipso, ille hoc domino offerre confideret, & nondū pro se posita anima christi, animam suā polliceretur positurū esse pro Christo: Respondit ergo Iesus, Animā tuā pro me pones? Itā ne facies pro me, quod ego nondū feci pro te? Animā tuam pro me pones? Præire potes qui sequi nō potes? Quid tantū præsumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis, Amen amen dico tibi, nō cantabit gallus, donec ter me neges. Ecce quomodo tibi cito apparebis, qui magna loqueris, & te paruulū nescis: qui mihi promittis mortē tuā, ter negabis uitā tuam: qui te iam putas mori posse pro me, prius uiue pro te, nā timendo mortem carnis tuæ, mortem dabis animæ tuæ: quanta enim uita est cōfiteri Christum, tanta mors est negare Christum. An apostolus Petrus, sicut eum quidā fauore peruerso excusare nituntur, Christū non negauit, quia interrogatus ab ancilla

A 4 hominem

11. q. 5. c. non solum

hominem se nescire respondit, sicut alij euangelistae contestantur expressius: Quasi uero qui hominē Christū negat, non Christū neget, & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos: ergo qui ita cōfiteatur Christum deū, ut hominē neget, non pro illo mortuus est Christus, quia secundū hominē mortuus est Christus: qui negat hominē Christum, non reconciliabitur per mediatorē deo: unus enim deus, & unus mediator dei & hominum homo Christus Iesus: qui negat hominē Christū non iustificatur, quia sicut per inobedientiā unius hominis peccatores cōstituti sunt multi, ita & per obediētiā unius hominis iusti cōstituētur multi: qui negat hominē Christū, nō resurget in resurrectionē uitae, quia per hominē mors, & per hominē resurrectio mortuorū: Sicut enim in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes uiuificabūtur: per quid autē caput est ecclesiae, nisi per hominem? Quod uerbū caro factum est, id est, dei patris unigenitus deus homo factus est: quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominē Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrū? Sed quid multis immoror, cum ipse dñs abstulerit omnes humanae argumētationis ambages: nō enim ait, Non cātabit gallus donec hominē neges, aut sicut loqui familiariorē cū hominibus dignatione cōsueuit: nō cātabit gallus donec filium hominis ter neges: sed ait, donec me ter neges: quid est me, nisi quod erat, & quid nisi Christus erat? Quicquid ergo eius negauit, ipsum negauit: Christū negauit, dominū deū suum negauit, quia & ille cōdiscipulus eius Thomas, quādo exclamauit, Dñs meus & deus meus: nō uerbū, sed carnē tetigit, nō incorporeā dei naturā, sed hominis corpus curiosis manibus contrectauit: hominē itaq; tetigit, & tñ deum cognouit: si ergo quod iste tetigit, hoc Petrus negauit, quod iste exclamauit, hoc Petrus offendit, nō cātabit gallus, donec ter me neges. Dicis licet, nescio hominē, dicis licet homo nescio quid dicis: dicis licet, nō sum ex discipulis eius, me negabis. Si quid dubitare nefas est, Christus hoc dixit, uerūq; prädixit, proculdubio Petrus Christū negauit: nō accusemus Christū, cū defendimus Petrū: peccatū agnoscat infirmitas, nā mēdacium nō habet ueritas. Agnouit planē peccatum suum infirmitas Petri, prorsus agnouit, & quantū mali Christum negādo cōmiserit, plorādo mōstrauit: Ipse suos redarguit defensores, & unde eos conuincat, producit lachrymas testes: neq; nos cū ista dicimus, primū apostolorū accusare delectat, sed hunc intūedo admoneri nos oportet, ne homo quisq; de humanis uiribus fidat: nā quid aliud pertinuit ad doctore saluatoremq; nostrum, nisi ut nobis nequaquā de se quēq; praeferere debere, in ipso primo apostolorum demōstraret exemplo? In anima itaq; Petri contigit quod offerebat in corpore, nō tamen pro domino quod temere praeſumebat praecessit, sed aliter q; putabat, nanq; ante mortem & resurrectionem domini & mortuus est negādo, & reuixit plorādo. Sed mortuus est, quia superbe praeſumpsit, reuixit autem, quia benigne ille respexit.

De eo quod dicit, Non turbetur cor uestrum, creditis in deum & in me credite, usq; ad id quod ait, Quod ego uado scitis, & uiam scitis. Tractatus LXVII.

Cap. XIII

RIGENDA est nobis fratres ad deum maior intentio, ut uerba sancti euangelij, quae modo in nostris auribus sonuerunt, etiam mente capere utcunque possimus. Ait enim dominus Iesus, Non turbetur cor uestrum. Creditis in deum, & in me credite. Ne mortem tanquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, etiā se deum esse contestans: Creditis, inquit, in deum, & in me credite: consequens est enim, ut si in deum creditis, & in me credere debeatis, quod nō esset consequens, si Christus non esset deus: Creditis in deum, & in eum credite, cui natura est, non rapina esse aequalem deo: semetipsum enim exinaniuit, non tamen formā dei amittens, sed formam serui accipiens. Mortem metuitis huic formae serui, non turbetur cor uestrum, suscitabit illam forma dei: sed quid est quod sequitur. In domo patris mei mansiones multae sunt: nisi quia & sibi metuebantur. Vnde audire debuerunt, nō turbetur cor uestrum: Quis enim eorum non metueret, cum Petro dictum esset fidentiori atq; promptiori, nō cātabit gallus donec ter me neges: tanq; ergo essent ab illo perituri, merito turbabantur: sed cum audiunt,

A audiunt, In domo patris mei mansiones multae sunt. Si quo minus dixissem uobis, quia uado parare uobis locum. A perturbatione recreantur, certi ac fidentes etiam post periculationum se apud deum cum Christo esse mansuros, quia & si alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio iustior, alius alio sanctior, in domo patris mei mansiones multae sunt. Nullus eorum alienabitur ab illa domo, ubi mansionem pro suo quisq; accepturus est merito: denarius quidem ille aequalis est omnibus, quam paterfamilias eis qui operati sunt in uinea, iubet dari omnibus, nō in eo discernens qui minus & qui amplius laborauit: quo utiq; denario uita significatur aeterna, ubi amplius alio nemo uiuit, quoniam uiuendi non est diuersa in aeternitate mēſura: sed multae mansiones diuersas meritorum in uita aeterna significant dignitates. Alia est enim gloria solis, alia gloria lunae, alia gloria stellarum: stella enim ab stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum: tanquam stellae sancti diuersas mansiones, diuersas claritates, tanq; in caelo fortiuntur in regno, sed propter unum denarium nullus separatur a regno: atq; ita deus erit omnia in omnibus, ut quoniam deus charitas est, per charitatem fiat ut quod habet singuli, cōmune sit omnibus: sic enim quisq; etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet: non erit itaq; aliqua inuidia in paris claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis. Proinde respuendi sunt a corde Christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum caelorum erit aliquid, ubi maneant beati innocētes, qui sine baptismo ex hac uita emigrarunt, quia sine illo in regnum caelorum intrare non poterunt: haec fides non est fides, quoniam non est uera & catholica fides: ita ne tandem stulti homines, & carnalibus cogitationibus exacerati, cum reprobandi essetis, si mansionem non dico Petri & Pauli uel cuiuslibet apostolorum, sed cuiusq; paruuli baptizati a regno caelorum separaretis, nō uos putatis esse reprobādos, qui domū dei patris inde separatis? Non enim ait dominus, in uniuerso mundo, aut in uniuersa creatura, aut in uita uel beatitudine sempiterna mansiones multae sunt, sed in domo, inquit, patris mei mansiones multae sunt. Nōne ista est domus ubi aedificatio nem habemus ex deo, domum nō manufactam aeternam in caelis? Nōne ista est domus de qua cātamus domino, Beati qui habitāt in domo tua, in secula seculorum laudabūt te? ergo ne uos non domum cuiusq; baptizati fratris, sed domum ipsius dei patris, cui omnes fratres dicimus, Pater noster qui es in caelis: a regno separare caelorum, aut eam sic diuidere audebitis, ut aliquae mansiones eius sint in regno caelorum, aliquae autē extra regnum caelorum? Absit absit, ut qui uolūt habitare in regno caelorum, in hac stulticia uelint habitare uobiscum: absit, inquam, ut cum omnis domus regnantium filiorum nō sit alibi nisi in regno ipsius, regiae domus pars aliqua nō sit in regno. Et si abiero, inquit, & praeſparauero uobis locum, iterū uenio & accipiā uos ad meipsum, ut ubi sum ego & uos sitis: & quod ego uado scitis, & uia scitis. O domine Iesu, quomodo uadis parare locū, si iam multae mansiones sunt in domo patris tui, ubi tecū habitabūt tui: aut si accipis eos ad teipsum, quomodo iterū uenis qui non recedis? Ista charissimi si breuiter explicare conemur, quantū uidetur hodierno satis esse sermoni, coartata utiq; nō clarebūt, & erit ipsa breuitas altera obscuritas. Proinde hoc debitū differamus, quod opportunius uobis paterfamilias nostro largiēte reddamus.

De eadem lectione.

Tractatus LXVIII.

EBERI uobis fratres charissimi iamq; esse reddendum quod distuleramus agnoscimus, quomodo intelligi possint non esse inter se ista duo contraria, quae cum dixisset, In domo patris mei mansiones multae sunt, si quo minus dixissem uobis, quia uado parare uobis locum. Vbi satis ostendit ideo se hoc illis dixisse, quia iā ibi sunt mansiones multae, & nō est opus aliquā praeſparare: rursus dicit, Et si abiero & praeſparauero uobis locū, iterū ueniā & accipiā uos ad meipsum, ut ubi ego sum & uos sitis. Quomō uadit & parat locū, si iā multae mansiones sunt? Si quo minus dixissem, uado parare: aut si adhuc parādus est, cur nō merito dixisset, uado parare? An istae mansiones & sunt, & parādus sunt? Si q; minus enim essent, dixisset, uado parare, & tñ quia ita sunt ut pa-

ut paranda sint, non eas uadit parare sicut sunt: sed si abierit & parauerit sicut futura sunt, iterum ueniens accipiet suos ad seipsum, ut ubi est ipse, sint & ipsi. Quomodo ergo mansiones in domo patris non alia sed ipsae, & sine dubio iam sunt sicut paranda non sunt, & nondum sunt sicut paranda sunt? Quomodo ergo putamus, nisi quomodo etiam propheta praedicat deum, quia fecit quae futura sunt? Non enim ait, qui facturus est quae futura sunt, sed qui fecit quae futura sunt, ergo & fecit ea, & facturus est ea, nam neque facta sunt, si ipse non fecit: neque futura sunt si ipse non fecerit. Fecit ergo ea praedestinando, facturus est operando, sicut discipulos quando elegerit, satis indicat euangelium, tunc utique quando eos uocauit: & tamen ait Apostolus, Elegit nos ante mundi constitutionem, praedestinando utique, non uocando: quos autem praedestinauit, illos & uocauit. Elegit praedestinando ante mundi constitutionem, elegit uocando ante mundi consummationem: sic & mansiones praeparauit & praeparat, nec alias, sed quas praeparauit has praeparat, qui fecit quae futura sunt: quas praeparauit praedestinando, praeparat operando: iam ergo sunt in praedestinatione: si quo minus dixisset, ibo & praeparabo, id est praedestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, & si abiero, inquit, & praeparauero uobis locum, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum. Parat autem quodammodo mansiones, mansionibus parando manfores: quippe cum dixerit, in domo patris mei mansiones multae sunt, quid putabimus esse domum dei nisi templum dei? Quid autem sit, interrogetur Apostolus & respondeat, Templum enim dei sanctum est, quod estis uos: hoc est etiam regnum dei, quod filius traditurus est patri, unde dicit idem Apostolus, Initium Christus, deinde qui sunt Christi in praesentia eius, deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, id est, quos redemit sanguine suo, tradiderit: contemplan-do etiam patri suo: hoc est regnum coelorum, de quo dicitur, Simile est regnum coelorum homini seminanti bonum semen in agro suo: bonum autem semen, hi sunt filii regni, qui & si nunc habent permixta zizania, mittet in fine rex ipse angelos suos, & colligent de regno eius omnia scadala, tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Regnum fulgebit in regno, cum regno uenerit regnum, quod nunc oramus, & dicimus, Veniat regnum tuum. Nunc ergo iam regnum uocatur, sed adhuc conuocatur: si enim regnum non uocaretur, colligent de regno eius omnia scadala, non diceretur, sed nondum regnat hoc regnum. Proinde scia est regnum, ut cum de illo collecta fuerint omnia scadala tunc perueniet ad regnum, ut non solum regni nomen, sed etiam regnandi habeat potestatem: huic quippe regno ad dexteram statum, in fine dicitur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, id est, qui regnum eratis & non regnabatis, uenite, regnate, ut quod in spe fueratis, etiam in re esse possitis: haec ergo domus dei, hoc templum dei, hoc regnum dei, regnumque coelorum adhuc edificatur, adhuc fabricatur, adhuc paratur, adhuc congregatur. In illo erunt mansiones, sicut eas adhuc parat dominus: in illo iam sunt, sicut praedestinauit etiam dominus: sed quid est quod ut praepararet abiit, cum profecto nos ipsos praepararet, quod non faciet si reliquerit? Agnosco domine ut possum, nimirum illud significas, quia ut paratur istae mansiones, uiuere debet iustus ex fide. Qui enim a domino peregrinatur, opus habent ex fide uiuere, quia per hanc ad speciem contemplandam paratur, beati enim mundo corde, quia ipsi deum uidebunt: & fide mundat corda eorum: illud in euangelio, hoc in apostolorum actibus legitur. Fides autem qua eorum qui deum uisuri sunt quamdiu peregrinatur, corda mundantur, quod non uidet credit: nam si uides, non est fides: credenti colligitur meritum, uidenti redditur praemium. Eae ergo dominus & parat locum, eae ne uideatur, lateat ut credatur: tunc enim locus paratur, si ex fide uiuatur, creditus desideretur, ut desideratus habeatur, desiderium dilectionis, praeparatio est mansionis. Ita domine para quod paras, nos enim tibi paras, & te nobis paras, quoniam locum paras, & tibi in nobis & in te nobis: tu enim dixisti, Manete in me & ego in uobis. Quatum quisque fuerit particeps tui, alius minus, alius amplius, haec erit diuersitas praemiorum pro diuersitate meritorum, haec erit multitudo mansionum pro disparitate praemiorum, sed tamen omnium in aeternitate uiuorum, & sine fine beatorum. Quid est quod uadis? quid est quod uenis? Si te bene intelligo, nec unde uadis, nec unde uenis, recedis: uadis latendo.

tendo, uenis apparere, sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene uiuendo, quomodo parabitur locus, ubi possimus manere perfruendo? Haec de uerbis quae recitata sunt euangelicis, satis dicta sunt, quousque ait dominus, Iterum uenio, & accipiam uos ad meipsum. Quid autem sit quod sequitur, ut ubi ego sum & uos sitis: Et quod ego uado scitis, & uiam scitis. Post interrogationem quae sequitur a discipulis factam, tanquam per eos & nos interrogemus, melius audiemus, opportunius tractabimus.

De eo quod dicit ei Thomas, Domine, nescimus quod uadis, usque ad id quod ait, Nemo uenit ad patrem nisi per me. Tractatus LXIX.

Nunc est dilectissimi, ut quantum ualeamus, intelligamus de uerbis domini posterioribus priora, ex consequentibus praecedentia, in eo quod audistis apostolo Thomae interroganti esse responsum. Dixerat enim superius dominus cum de mansionibus loqueretur, quas & esse dixit in domo patris sui, & ire se ut praepararet eas, ubi intelleximus & esse iam mansiones ipsas in praedestinatione, & praeparari eas cum eorum qui ibi mansuri sunt, per fidem corda mundantur, quoniam ipsa dei domus ipsi sunt. Et quid est aliud manere in domo dei, quam esse in populo dei, cum idem populus est in deo, & deus in eo? Hoc ut praepararet, dominus abiit, ut credendo in eum qui non uidetur, ea quae in specie futura est, nunc per fidem mansio praepararetur: propter hoc ergo dixerat, Et si abiero & praeparauero uobis locum, iterum uenio & accipiam uos ad meipsum, & ubi ego sum & uos sitis, & quod ego uado scitis & uiam scitis: ad haec, Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quod uadis, & quomodo possumus uiam scire? Vtrumque illos dominus dixerat scire, utrumque dixit iste nescire, & locum quod itur, & uiam qua itur: sed nescit ille mentiri, ergo isti sciebant, sed se scire nesciebant: conuincat eos dominus iam scire, quod se putant ad hucusque nescire. Dicit ei Iesus, Ego sum uia, ueritas & uita. Quid est fratres? Ecce audiui discipulum interrogantem, audiui & magistrum docentem, & nondum capimus etiam post uocem sonantem sententiam latitantem: sed quid non possumus capere? Nunquid poterant ei dicere apostoli eius cum quibus loquebatur, nescimus te? Proinde si eum sciebant, & uia ipse est, uiam sciebant: si eum sciebant, & ueritas ipse est, ueritatem sciebant: si eum sciebant, & uita ipse est, uitam sciebant: ecce scire conuicti sunt, quod se scire nesciebant. Quid igitur & nos in isto sermone non cepimus? Quid putatis fratres mei, nisi quia dixit, & quod uado scitis & uiam scitis? ecce cognouimus quod sciebant uiam, quia sciebant ipsum qui est uia: sed uia est qua itur, nunc quid uia est & quod itur? Vtrumque autem illos dixerat scire, & quod uadit, & uiam: opus ergo erat, ut diceret, ego sum uia, ut ostenderet eos qui eum scirent, uiam scire, quam putauerant se nescire. Quid autem opus erat, ut diceret, ego sum uia & ueritas & uita, cum uia cognita qua iret, restaret nosse quod iret, nisi quia ibat ad ueritatem, ibat ad uitam? Ibat ergo ad seipsum, per seipsum. Et nos quod imus nisi ad ipsum? & qua imus nisi per ipsum? Ipse igitur ad seipsum per seipsum, nos ad ipsum per ipsum, imo uero & ad patrem & ipse & nos, nam & de seipso alibi dicit, Ad patrem uado: & hoc loco propter nos, Ne-
mo, inquit, uenit ad patrem nisi per me. Ac per hoc & ipse per seipsum & ad seipsum & ad patrem, & nos per ipsum & ad ipsum & ad patrem. Quis haec capit, nisi qui spiritualiter sapit? Et quantum est quod hic capit, etiam qui spiritualiter sapit? Fratres mei, quid a me ista uobis uultis exponi? Cogitate quod excelsa sunt: uideris quid sum, uideo quid sitis: in omnibus nobis corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: putamus ne & possumus dicere, Ad te leuaui animam meam, qui habitas in caelis? Sed sub tanto pondere ubi ingemiscimus grauati, quomodo leuabo animam meam, nisi mecum leuet qui posuit pro me suam? dicam ergo quod possum, capiat uestrum qui potest: quo donante dico, eo donante capit qui capit, & eo donante credit qui nondum capit, Nisi enim credideritis, inquit propheta, non intelligetis. Dic mihi domine deus, quid dicam seruis tuis, conseruis meis? Thomas apostolus ut te interrogaret, habuit te ante se, nec tamen intelligeret te, nisi haberet in se: ego interrogo te, quia te scio esse super me. Interrogo

Interrogo autem inquātum possum super me effundere animam meam, ubi nō sonantem & tamen docentem audiam te. Dic mihi obsecro, quomodo uadis ad te? nunquid nam ut uenires ad nos, reliqueras te, maxime quia non à teipso uenisti, sed pater te misit? Scio quidē q; te exinanisti, sed quia formam serui accepisti, non quia formam dei, uel ad quā redires dimisisti, uel quam reciperes amisisti: & tamen uenisti, & non solum usque ad carnales oculos, uerumetiam usq; ad manus hominum peruenisti: quomodo nisi in carne? Per hanc uenisti manens ubi eras, per hanc redisti non relinquens quod ueneras. Si ergo per hanc uenisti & redisti, per hanc proculdubio nō solum nobis es qua ueniremus ad te, uerumetiam tibi qua uenires & redires uia fuisti. Cum uero ad uitam quod es ipse isti, eandem profecto carnem tuam de morte ad uitam duxisti, aliud quippe dei uerbum est, aliud homo, sed uerbum caro factum est, id est, homo. Non itaq; alia uerbi, alia est hominis persona, quoniam utrunq; est Christus una persona: ac per hoc quemadmodum caro cum mortua est, Christus mortuus est, & cū caro sepulta est, Christus sepultus est: sic enim corde credimus ad iustitiam, sic ore confessionem facimus ad salutem: ita cum caro à morte uenit ad uitam, Christus uenit ad uitam: & quia uerbum dei Christus est, Christus est uita. Ita miro quodā & ineffabili modo, qui nunq; dimisit uel amisit seipsum, uenit ad seipsum. Venerat autem, ut dictum est, per carnem deus ad homines, ueritas ad mendaces: deus enim uerax, omnis autem homo mendax. Cum itaq; ab hominibus abstulit, atq; illuc ubi nemo mēitur, carnem suam leuauit idē ipse, quia uerbum caro factum est, per semetipsum, id est, per carnem, ad ueritatem quod est ipse remeauit. Quam quidem ueritatem, quamuis inter mendaces, & in morte seruauit: aliquādo enim Christus fuit mortuus, sed nunq; fuit falsus. Accipite quāuis diuersum & longe impar exemplum, tamen utcunq; ad intelligendū deum, ex his quæ proprius subiecta sunt deo: ecce ego ipse quātum attinet ad animum meum, cum hoc sim quod estis & uos, si taceo, apud meipsum sum: si autem loquor uobis quod intelligatis, quodammodo ad uos procedo, nec me relinquo, sed & ad uos accedo, & non recedo unde procedo: cum autē tacuero, quodammodo ad me redeo, & quodāmodo uobiscum maneo, si tenueris quod audistis in sermone quem dico. Si hoc potest imago quam fecit deus, quid potest nō à deo facta, sed ex deo nata imago dei deus, cuius illud per quod ad nos egressus est, & in quo à nobis regressus est, corpus, non sicut meus elapsus est sonus, sed manet ibi ubi iam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur? Multa de his euāgelicis uerbis adhuc dici fortasse poterāt & debebant, sed non sunt corda uestra spiritalibus cibis qualibet suauibus onerāda, maxime quia spiritus promptus est, caro autem infirma.

De eo quod ait, Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis, usque ad id quod ait, Nō credis quia ego in patre & pater in me est. Tractatus LXX.

VERBA sancti euangelij fratres, ita recte intelliguntur, si cum superioribus repetiuntur habere concordiam: cōuenire enim debent præcedētia consequentibus, quādo ueritas loquitur: superius dixerat dominus, Et si abiero & præparauero uobis locum, iterum uenio & accipiam uos ad meipsum, ut ubi ego sum & uos sitis: deinde addiderat, Et quod ego uado scitis, & uiam scitis, nihilq; aliud ostēdit esse quod dixit, nisi quia ipsum sciebant. Quid ergo esset ire ad seipsum per seipsum, quod etiam discipulis præstat ut eant ad ipsum per ipsum, ut potuimus pristino sermone iā diximus. Quod itaq; ait, Ut ubi ego sum & uos sitis, ubi erant futuri n.ū in ipso? Ac per hoc est etiā ipse in seipso, & ideo ibi illi ubi & ipse, id est, in ipso. Ipse est igitur uita æterna in qua futuri sumus, cum acceperit nos ad se, & ipsa uita æterna quod ipse est, in ipso est, ut ubi est ipse & nos sumus, hoc est, in ipso. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, & utiq; non aliud est uita quam habet, nisi quod est ipse qui hanc habet: sic dedit filio habere uitā in semetipso, cum ipse sit eadem uita quam habet in semetipso. Nunquid autē nos uita quod est ipse, hoc erimus, cum in illa uita, hoc est in ipso esse ceperimus? Non utiq; quia ipse existendo uita habet uitam, & ipse est quod habet, & quod uita est in ipso, ipse est in seipso: nos autem non ipsa

ipsa uita, sed ipsius uitæ participes sumus, atq; ita ibi erimus, ut in nobis ipsis non quod ipse est esse possimus, sed nos ipsi non uita, ipsum habeamus uitam qui seipsum habet uitam, eo quod ipse sit uita. Deniq; ipse & in seipso est immutabiliter, & in patre inseparabiliter, nos uero cū in nobis ipsis esse uoluissimus, ad nos ipsos turbati sumus: unde illa uox est, Ad meipsum turbata est anima mea, atq; in deterius commutati, neq; id quod fuimus permanere potuimus. Cum autem per ipsum uenimus ad patrem, sicut ait, Nemo uenit ad patrem nisi per me, manentes in illo, nec à patre nos quisquam poterit separare, nec ab illo. Connectens itaq; consequentia præcedentibus, Si cognouissetis me, inquit, & patrem meum utique cognouissetis, hoc est quod ait, Nemo uenit ad patrem nisi per me: deinde subiungit, Et amodo cognoscetis eum, & uidistis eum. Sed Philippus unus ex apostolis, qui audierat non intelligens, Domine, inquit, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Cui dominus, Tanto, inquit, tempore uobiscum sum, & nō cognouistis me? Philippe qui uidet me, uidet & patrem. Ecce increpat quod tanto tempore cum ipsis erat, & non cognoscebatur. Nōne ipse dixerat, & quod ego uado scitis, & uiam scitis? Et se nescire dicentes, eos hoc scire conuicerat, addendo atq; dicendo, Ego sum uia & ueritas & uita: quomodo nunc dicit, Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me, cum profecto & quod iret & uiam scirent, non ob aliud nisi quod ipsum utiq; sciret? Sed facile ista soluitur quæstio, si dicamus quod eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebant, atq; in his qui nesciebant & Philippus erat, & quod ait, & quod uado scitis, & uiam scitis, illis dixisse intelligatur qui sciebant, non Philippo cui dictū est, Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me Philippe? His ergo qui filium iam nouerant, etiam illud de patre dictum est, & amodo cognoscetis eum & uidistis eum: dictum est enim propter omnimodam similitudinem quæ illi cum patre est, ut ideo amodo dicerent nosse patrem, quia nouerant similem filium: ergo iam sciebant filium, & si non omnes, certe quidam eorum quibus dicitur, Et quod uado scitis, & uiam scitis, ipse est enim uia. Sed patrem nesciebant, ideo audiunt: si cognouissetis me, & patrem meum cognouissetis, si me, utiq; & illum, alius enim ego sum, alius ille: sed ne putarent dissimilem, & amodo, inquit, cognoscetis eum, & uidistis eum. Viderunt enim ei similem filium, sed admodum nendi fuerant talem esse etiam patrem, quem nōdum uidebant, qualis est filius quem uidebant, & ad hoc ualeat quod postea Philippo dicitur, Qui uidet me, uidet & patrem. Nō quod ipse sit pater & filius, quod in Sabellianis, qui uocantur etiam Patripassiani, catholici fides damnat, sed quod tam similes sint pater & filius, ut qui unum nouerit, ambos nouerit: solemus enim de simillimis duobus ita loqui eis qui unū illorum uident, & qualis sit alius uolunt nosse, ut dicamus, Vidistis istum, illum uidistis. Sic ergo dictum est, qui me uidet, uidet & patrem, non utiq; ut ipse sit pater qui filius, sed quod à patris similitudine in nullo prorsus discrepet filius: nam nisi duo essent pater & filius, non dictum esset, si cognouissetis me, & patrem meum cognouissetis, utiq; enim, quia nemo, inquit, uenit ad patrem nisi per me, si cognouissetis me, & patrem meum cognoscetis, quoniam ego per quem uenitur ad patrem, perducam uos ad eum, ut ipsum etiam cognoscatis: sed quoniam illi sum omnino simillimus, amodo cognoscetis eum cum cognoscitis me, & uidistis eum, si oculis cordis uidistis me. Quid ergo est quod dicitis Philippe, ostende nobis patrem, & sufficit nobis? Tanto, inquit, tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe qui uidet me, uidet & patrem. Quod si ad te multum est hoc uidere, saltem quod non uides hoc crede. Quomodo enim dicitis, inquit, ostende nobis patrem? Si me uidisti qui omnimodo similis sum, uidisti illum cui similis sum: quod si uidere non potes, non saltem credis quia ego in patre & pater in me est? Poterat hic dicere Philippus, Video quidem te, & credo te simillimum esse patri: sed nunquid arguendus & obiurgandus est, qui cum similem uidet, etiam illum cui similis est uult uidere? Similem quidem noui, sed adhuc alterum sine altero noui, non mihi sufficit, nisi & illum cui est iste similis nouerim, Ostēde itaq; nobis patrem, & sufficit nobis. Sed ideo magister discipulum arguebat, quoniam cor postulantis uidebat. Tanquam enim me

lior esset pater quam filius, ita Philippus patrem nosse cupiebat, & ideo nec filium sciebat, quo melius esse aliquid credebatur. Ad hunc sensum corrigendum dictum est, qui uidet me, uidet & patrem, quomodo tu dicis, ostende nobis patrem. Video quomodo tu dicis, non alterum quæris uidere similem, sed illum putas esse meliorem. Non credis, quia ego in patre & pater in me est. Cur in similibus distantiam cupis cernere? Cur inseparabiles separatim desideras nosse? Deinde non ad solum Philippum, sed ad eos pluraliter loquitur, quæ non sunt in angustias coartanda, ut adiuuante illo diligentius exponantur.

De eo quod dicit, Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor: usque ad id quod ait, Si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Tract. LXXI.

AVDITE auribus, accipite mentibus dilectissimi, loquentibus quidem nobis, sed ipso docente qui non recedit à nobis, dominus dicit, quod modo cum legebat, tur audistis. Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor: pater autem in me manens, ipse facit opera. Ergo & uerba opera sunt? Planè ita est, nam profecto qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. Sed quid est, à meipso non loquor, nisi à meipso non sum qui loquor? Ei quippe tribuit quod facit, de quo est ipse qui facit: pater enim deus non est de aliquo, filius autem deus est quidem patri æqualis, sed de patre deo: ideo ille deus, sed non de deo: & lumen, sed non de lumine: iste uero deus de deo, lumen de lumine: nam in his duabus sententijs, una qua dictum est, non à meipso loquor: alia qua dictum est, pater autem in me manens ipse facit opera, singulas tenentes diuersi nobis aduersantur hæretici, qui non ex una parte, sed in contraria conantes, à uia ueritatis exorbitant. Ariani quippe dicunt, ecce inæqualis est patri filius, à seipso non loquitur: dicunt Sabelliani contra, id est, patripassiani, ecce qui pater est ipse & filius. Quid enim est, pater in me manens, ipse facit opera, nisi in me maneo ego qui facio? Contraria dicitis, sed non eo modo sicut est falsum contrarium uero, sed sicut sunt inter se duo falsa contraria, errando in diuersa itis, in medio est uia quam relinquitis: inter uos ipsos longiore intervallo separati estis, quam ab ipsa uia cuius desertores estis. Vos hinc, uos autem illinc, huc uenite, alteri ad alteros transire nolite, sed hinc atque illinc ad nos ueniendo, inuicem uos inuenite. Sabelliani, agnoscite quem prætermittitis: Ariani, æquate quæ subditis, & in uia uera nobiscum ambulabitis: est enim quod inuicem ex uobis alteri ex alteris admoneri utrique debeatis. Audi Sabelliane, usque adeo non ipse pater, sed alter est filius, ut eum Ariani inæqualem asserat patri: audi Ariane, usque adeo filius æqualis est patri, ut Sabellianus eundem esse dicat & patrem: tu adde quem tollis, tu adimple quem minuis, & nobiscum ambo consistitis, quia nec tu tollis, nec tu minuis eum: qui & alter est à patre, ut conuincas Sabellianum: & æqualis est patri, ut conuincas Ariani: utrique enim clamat, Ego & pater unum sumus: quod ait, unum, audiant Ariani: quod ait, sumus, audiant Sabelliani: & nec illi æqualem, nec illi alterum negando sint uani. Si ergo quoniam dixit, uerba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor, propterea putatur usque adeo imparis potestatis, ut non quod ipse uult faciat: ^{ioan. 10} audiat quod dixit, Sicut pater suscitatur mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Item si quoniam dixit, Pater in me manens ipse facit opera, propterea putatur non alius esse pater, alius ipse: audiat quod dixit, Quæcumque pater facit, hæc & filius similiter facit: & intelligatur non bis unus, sed duo unum. Verum quia sic æqualis est alter alteri, ut tamē alter sit ex altero, ideo non loquitur à semetipso, quia non est à seipso: & ideo pater in illo manens facit opera ipse, quia per quem & cum quo facit, non est nisi ab ipso: denique adiungit & dicit, Non creditis quia ego in patre, & pater in me est: alioquin propter opera ipsa credite. Antea solus Philippus arguebatur, nunc autem non ibi cum solum fuisse qui esset arguendus ostenditur. Propter opera, inquit, ipsa credite, quia ego in patre & pater in me est: neque enim si separati essemus, inseparabiliter operari ulla ratione possemus. Sed quid est quod sequitur, Amen amen dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem uado: & quæcumque petieritis in nomine meo, hæc

A hæc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Ergo & ille maiora opera seipsum facturum esse promissit. Non se extollat seruus supra dominum, nec discipulus supra magistrum. Maiora quam ipse fecit dicit eos esse facturos, sed in eis uel per eos se faciente, non ipsis tanquam ex seipsis: ei quippe cantatur in psalmo, Diligam te domine uirtus mea. Sed quæ sunt tandem ista maiora? an forte quod agros ipsis transeuntibus, etiam eorum umbra sanabat? Maius est enim ut sanet umbra quam simbría. Illud per se fecit, hoc per ipsos, sed tamen utrumque ipse: ueruntamen quando ista dicebat, uerborum suorum opera commendabat: sic enim dixerat, Verba quæ ego loquor uobis, à me ipso non loquor, Pater autem in me manens, ipse facit opera. Quæ opera tunc dicebat, nisi uerba quæ loquebatur? Audiebant & credebant illi, & eorundem uerborum fructus erat si des illorum. Veruntamen euangelizantibus discipulis, non tam pauci quam illi erant, sed gentes etiam crediderunt. Hæc sunt sine dubitatione maiora: nec tamen ait, Maiora horum facietis, ut solos apostolos ea putaremus esse facturos. Sed qui credit in me, inquit, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Itaque ne quicumque credit in Christum, facit quæ Christus, uel maiora quam Christus? Non prætereunter ista tractanda sunt, nec debent festinatione præcipitari, sed ea cogit concludendus iam sermo iste differri.

De eadem lectione.

Tractatus LXXII.

Quid sibi uelit, & quomodo accipiendum sit quod dominus ait, Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, non est facile comprehendere, & cum hoc ad intelligendum difficillimum sit, adiecit aliud difficilius, Et maiora horum faciet. Quid est hoc? Qui faceret opera quæ Christus fecit, non inueniebamus, qui etiam maiora faciet inueniri sumus. Sed dixeramus sermone pristino, quia maius fuit umbræ suæ trāstu quod discipuli fecerunt, quam simbríæ suæ tactu quod ipse dominus fecit, sanari languētes. Et quia plures apostolis, quam ipso per os propriū prædicante domino crediderunt, ut hæc uiderentur opera intelligenda esse maiora: non quo maior esset magistro discipulus, uel domino seruus, uel adoptatus unigenito, uel homo deo: sed quod per illos ipse dignaretur eadē maiora facere, qui dicit illis alio loco, Sine me nihil potestis facere. Ipse quippe (ut alia omittam quæ sunt innumerabilia) sine ipsis fecit eos, sine ipsis fecit hunc mundum, & quia homo etiam ipse fieri dignatus est, sine ipsis fecit & seipsum. Quid autē illi sine ipso nisi peccatum? Denique & hic id quod de hac re poterat nos mouere, mox abstulit: cum enim dixisset, Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet, continuo secutus adiunxit, Quia ego ad patrem uado, & quæcumque petieritis in nomine meo, hæc faciam. Qui dixerat faciet, post ait faciam, tanquam diceret, Non uobis impossibile hoc uideatur: non enim poterit esse maior me qui credit in me, sed ego sum facturum, & tunc maiora quam nunc. Maiora per eum qui credit in me, quam præter eum per me: ego tamē ipse præter eum, ego ipse per eum: sed quando præter eum non faciet ipse, quando autem per eum, quamuis non per semetipsum, faciet & ipse. Porro autem maiora facere per eum quam præter eum, non est defectio, sed dignatio. Quid enim retribuunt serui domino, pro omnibus quæ retribuit eis? Quandoquidē inter cetera bona etiam hoc eis donare dignatus est, ut maiora faceret per illos quam præter illos. Nōne ab ore illius diues ille tristis ab secessit, qui uitæ æternæ consilium quæsiuit? Audiuit, abiecit, & tamen postea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum loqueretur per discipulos magister bonus, contemptibilis ei quem diuitem per seipsum monuit, amabilis eis quos ex diuitibus pauperes, per discipulos pauperes fecit. Ecce maiora fecit prædicatus à credentibus, quam locutus audientibus. Verum hoc adhuc mouet, quod hæc maiora per apostolos fecit, non autem ipsos tantum significans ait, Opera quæ ego facio & uos facietis, & maiora horum facietis, sed omnes ad suam familiam pertinentes intelligi uolēs, Qui credit in me, inquit, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet. Si ergo qui credit faciet, non credit utique qui non faciet, sicut est, Qui diligit me mandata mea custodit, unde profecto qui non custodit, non

Matth. 7 dit, non diligit. Item alio loco, Qui audit, inquit, uerba mea hæc, & facit ea, similabo eum uiro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petram. Qui ergo non est similis huic uiro prudenti, proculdubio aut uerba hæc audit & non facit, aut omnino nec audit. Qui credit, inquit, in me, licet moriatur uiuet: qui ergo non uiuet, non utiq; credit. Tale etiam hoc est, qui credit in me faciet, non utiq; credit qui non faciet. Quid est hoc fratres? Nunquid inter credentes in Christum non est computandus, qui nō fecerit opera maiora quā Christus? Durū est, absurdū est, ferri nō potest, nō toleratur nisi intelligatur. Apostolum igitur audiamus. **Rom. 4** Credeti, inquit, in eū qui iustificat impiū, deputatur fides eius ad iustitiā. In hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christo, opus est Christi, hoc operatur in nobis, nō utiq; sine nobis: audi ergo iā & intellige. Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet: prius ego facio, deinde & ipse faciet, quia facio ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio iustus fiat? Et maiora horū faciet, quorū obsecro? Nunquid nam omnium operū Christi maiora facit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur? Quod utiq; in illo, sed non sine illo Christus operatur. Prorsus maius hoc esse dixerim, quā est cælum & terra, **Matth. 24** & quæcunq; cernuntur in cælo & in terra: & cælum enim & terra transibit, prædestinatorū autem, id est, eorum quos præscit, salus & iustificatio permanebit. In illis tantum opera dei, in his autē etiā est imago dei. Sed & in cælis, sedes, dominationes, principatus, potestates, archangeli, angeli, opera sunt Christi. Nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operante in se Christo, cooperatur salutem æternam ac iustificationem suam? Non hic audeo præcipitare sententiam: intelligat qui potest, iudicet qui potest, utrum maius sit iustos creare, quā impios iustificare. Certe enim si æqualis est utrunque potentia, hoc maioris est misericordiae: hoc est enim magnum pietatis sacramentum quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Sed omnia opera Christi intelligere ubi ait, Maiora horum faciet, nulla nos necessitas cogit: horum enim forsitan dixit, quæ in illa hora faciebat: tunc enim uerba fidei faciebat, & de his operibus fuerat prælocutus dicens, Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor, pater autem in me manens, ipse facit opera. Tunc igitur uerba eius erant opera eius, & utique minus est uerba iustitiæ prædicare quod fecit præter nos, quā impios iustificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus & nos. Restat inquirere quomodo accipiendum sit. Quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam.) Propter multa enim quæ petunt fideles eius nec accipiunt, non parua hinc exoritur quæstio: sed quoniam sermo iste iam claudendus est, ei considerandæ rei atque tractandæ tribuatur saltem parua dilatio.

De eo quod dicit, Quia ego ad patrem uado, & quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Tractatus LXXIII.

MAGNA spem dominus suis promisit sperantibus dicens, Quia ego ad patrem uado, & quodcunq; petieritis in nomine meo, hoc faciam.) Sic ergo petere ad patrem, ut non relinqueret indigentes, sed exaudiret petentes. Sed quid est, quodcunq; petieritis, cum uideamus plerumq; fideles eius petere, & non accipere? An forte propterea quia male petunt? nam hoc exprobrauit apostolus Iacobus dicens, Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentijs uestris insumatis. Male ergo usus eo quod uult accipere, deo potius miserante non accipit. Proinde si hoc ab illo petitur unde homo lædatur exauditus, magis metuendum est, ne quod posset non dare propitius, det iratus. An non uidimus Israëlitas malo suo impetrasse, quod culpabili concupiscentia petierunt? Concupierant enim carnibus uesti, quibus pluebatur manna de cælo: fastidiebant quippe quod habebant, & quod non habebant, impudenter petebant: quasi non melius peterent, non ut cibus qui deerat indecenti desiderio præstaretur, sed ut ille qui aderat, sanato fastidio sumeretur. Quando enim nos delectant mala, & non delectant

Astant bona, rogare debemus potius deum ut delectent bona, quā ut concedantur mala. Non quia malum est carne uesti, cum de hac re loquens Apostolus dicat, Omnis creatura dei bona est, & nihil abijciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sed quia sicut idem ipse ait, Malum est homini qui per offendiculum manducat. Et si per hominis offensionem, quanto magis dei? Cuius in Israëlitis non parua erat offensio, repudiare quod dabat sapientia, & petere id quo inhiabat concupiscentia, quamuis illi nec peterent, sed quia deerat murmurarent, sed ut sciremus non dei creaturam esse culpabilem, sed inobedientiam contumacem & inordinatam cupiditatem, non propter porcum, sed propter pomum mortem primus homo inuenit, & Esau primatus suos non propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit. Quomodo ergo intelligendum est, quodcunq; petieritis, hoc faciam, si deus aliqua petentibus fidelibus etiam consulendo non facit? An forte solis apostolis hoc dictum debemus accipere? Absit. Vnde enim ad hoc uenit ut diceret quod superius dixerat, Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet, de qua re iam pristino sermone tractauimus, & ne quisquam hoc sibi tribueret, ut etiam illa opera maiora à seipso facere ostenderet, adiecit atque ait, Quia ego ad patrem uado, & quodcunq; petieritis in nomine meo, hoc faciam. Nunquid in eum soli apostoli crediderunt? Ad eos itaque loquebatur dicendo, Qui credit in me, in quibus eo donante etiam nos sumus, qui utique non quodcunq; petimus accipimus. Ipsos quoque beatissimos si cogitemus apostolos, inuenimus eum qui plus omnibus laborauit, non autem ipse, sed gratia dei cum ipso, ter dominum rogasse ut ab eo discederet angelus satanæ, nec tamen quod rogauerat accepisse. Quid dicemus charissimi? Putabimus ne hoc promissum ubi quodcunq; petieritis hoc faciam, nec apostolis fuisse ab illo completum? Et cui tandem quod promittit impleuit, si apostolos suos in sua promissione fraudauit? Euigila igitur homo fidelis, & uigilanter audi quod illic positum est, in nomine meo. Ipsum enim quodcunq; non ait petieritis utcunq; sed in nomine meo. Quis promissit ergo tam magnum beneficium? qui uocatur utique Christus Iesus. Christus significat regem, Iesus significat saluatorem. Non itaq; nos saluos faciet quicumque rex, sed rex saluator, ac per hoc quodcunq; petimus aduersus utilitatem salutis, non petimus in nomine saluatoris, & tamen ipse saluator est, non solum quando facit quod petimus, uerum etiam quando non facit, quoniam quod uidet peti contra salutem, non faciendo potius se exhibet saluatorem: nouit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, & ideo contraria poscentis non facit uoluntatem ut faciat sanitatem: quapropter quando uolumus ut fiat quodcunq; petimus, non utcunq; sed in nomine eius, hoc est in nomine saluatoris petamus. Non ergo contra nostram salutem petamus, quod si fecerit, non ut saluator facit, quod est nomen fidelibus eius. Est quippe impijs & damnator, qui dignatur fidelibus esse saluator. Qui ergo credit in eum, quodcunq; petierit in eo nomine, quod est illis qui credunt in eum, hoc facit, quoniam hoc sicut saluator facit. Si autem qui in eum credit, aliquid per ignorantiam contra suam salutem petit, non in nomine saluatoris petit, quia saluator ei non erit, si quod eius salutem impedit, fecerit. Vnde tunc expedit potius, ut non faciendo propter quod inuocatur, faciat quod uocatur. Propterea non solum saluator, sed etiam magister bonus, ut faciat quodcunq; petierimus, in ipsa oratione quam nobis dedit, docuit quid petamus, ut etiam sic intelligamus non petere nos in nomine magistri, quod petimus præter regulam ipsius magisterij. Sanè quædam quamuis in nomine eius petamus, id est, secundum saluatorem & secundum magistrum petamus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit. Neq; enim quia & illud petimus ut ueniat regnum dei, propterea non facit quod petimus, quia non statim cum illo in æternitate regnamus: differtur enim quando petimus, non negatur. Veruntamen orantes tanquam seminantes non deficiamus, tempore enim proprio metemus ut simul petamus quando bene petimus, ut non faciat quod non bene petimus, quia & ad hoc pertinet quod in eadem oratione dominica dicimus, Ne nos inferas in

ras in tentationem: neque enim parua est tentatio, si contra tuam sit causam tua postulatio. Non autem negligenter audiendum est, quod dominus ne quisquam eum putaret quod se promissit facere petentibus, sine patre esse facturum, cum dixisset, quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, continuo subiicit, Vt glorificetur pater in filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Nullo modo igitur sine patre hoc filius facit, quandoquidem ut in illo pater glorificetur, propterea facit. Facit ergo pater in filio, ut filius glorificetur in patre: & facit filius in patre, ut pater glorificetur in filio, quoniam unū sunt pater & filius.

De eo quod dicit, Si diligitis me, mandata mea seruare, usque ad id quod ait, Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit & in uobis erit.

Tractatus LXXIII.

ADIUIMUS fratres cum euangelium legeretur dominum dicentem, Si diligitis me, mandata mea seruare. Et ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscum in aeternum, spiritum ueritatis quem mundus non potest accipere, quia non uidet eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit & in uobis erit. Multa sunt quae hic querenda sunt querere, uel omnia quae hic querimus inuenire. Veruntamen quantum nobis dominus donare dignatur, pro nostra & uestra capacitate quid dicere debeamus, & quid audire debeatis, attendentes per nos charissimi, quod possumus sumite, & ab illo quod non possumus poscite. Spiritum paracletum Christus promissit apostolis, quo autem modo promiserit, aduertamus. Si diligitis me, inquit, mandata mea seruare, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscum in aeternum, spiritum ueritatis. Hic est utique in trinitate spiritus sanctus, quem patri & filio consubstantiali & coaeternum fides catholica confitetur: ipse est de quo dicit Apostolus, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis: quomodo ergo dominus dicit, Si diligitis me, mandata mea seruare, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, cum hoc dicat de spiritu sancto, quem nisi habeamus, nec diligere deum possumus, nec eius mandata seruare? Quomodo diligimus ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, diligere non ualeamus? Aut quomodo mandata seruabimus ut eum accipiamus, quem nisi habeamus, mandata seruare non possumus? An forte praecedit in nobis charitas, qua diligimus Christum, ut diligendo Christum eiusque mandata faciendo, mereamur accipere spiritum sanctum, ut charitas non Christi, quae iam praecesserat, sed dei patris diffundatur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Peruersa est ista sententia, qui enim se filium diligere credit, & patrem non diligit, profecto nec filium diligit, sed quod sibi ipse confinxit: deinde apostolica uox est, Nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Et quis dominum Iesum, nisi qui eum diligit dicit? Si eo modo dicit quo Apostolus intelligi uoluit, multi enim uoce dicunt, cor de autem & factis negant, sicut de talibus ait, Confitentur enim se nosse deum, factis autem negant. Si negatur factis, proculdubio etiam dicitur fide. Nemo itaque dicit dominus Iesus, animo, uerbo, facto, corde, ore, opere: nemo dicit dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, & nemo sic dicit, nisi qui diligit. Iam itaque apostoli dicebant dominus Iesus, & si eo modo dicebant, ut non fide dicerent, ore confitentes, corde & factis negantes. Prorsus si ueraciter hoc dicebant, proculdubio diligebant. Quomodo igitur diligebant, nisi in spiritu sancto? Et tamen eis prius imperatur ut diligant eum, & eius mandata conseruent, ut accipiant spiritum sanctum, quem nisi haberent, profecto diligere & mandata seruare non possent. Restat ergo ut intelligamus spiritum sanctum habere qui diligit, & habendo mereri ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Iam itaque habebant spiritum discipuli, quem dominus promittebat, sine quo eum dominum non dicebant, nec tamen eum adhuc habebant, sicut eum dominus promittebat. Et habebant ergo, & non habebant, qui quantum habend-

us

ADUS fuerat, nondum habebant. Habebant itaque minus, dandus erat eis amplius, habebant occulte, accepturi fuerant manifeste, quia & hoc ad maius donum sancti spiritus pertinebat, ut eis innotesceret quod habebant: de quo munere loquens Apostolus ait, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quae a deo donata sunt nobis: nam & ipsam manifestam impertionem spiritus sancti non semel, sed bis numero dominus egit. Mox enim ut resurrexit a mortuis insufflans ait, Accipite spiritum sanctum. Nunquid igitur quia tunc dedit, ideo non misit etiam postea quem promissit? Aut non idem ipse est spiritus sanctus, qui & tunc est insufflatus ex ipso, & postea ab ipso missus ex coelo? Quapropter cur ipsa quae facta est euidenter donatio eius, bis facta fuerit, alia quaestio est: fortassis enim propter duo praecepta dilectionis, hoc est proximi & dei, commendaretur ad spiritum sanctum pertinere dilectio, haec eius gemina est in manifestatione facta donatio. Et si alia causa querenda est, non nunc eius inquisitione in longiorum quam oportet modum sermo iste mittendus est, dum tamen constet sine spiritu sancto Christum nos diligere, & mandata eius seruare non posse, & id nos posse atque agere tanto minus, quanto illum percipimus minus: tanto autem amplius, quanto illum percipimus amplius. Proinde non solum non habenti, uerumetiam habenti non incassum promittitur, non habenti quidem, ut habeatur, habenti autem, ut amplius habeatur, nam nisi ab alio minus, ab alio amplius haberetur, sanctus Helisaeus sancto Heliae non diceret, Spiritus qui est in te, duplex sit in me: quando autem ait Ioannes Baptista, Non enim ad mensuram dat deus spiritum, de ipso dei filio loquebatur, cui non est datus spiritus ad mensuram, quia in illo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis. Neque enim sine gratia spiritus sancti est mediator dei & hominum homo Christus Iesus, nam & ipse dicit de se fuisse prophetam cum illud impletum, Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Quod enim est unigenitus, aequalis patri, non est gratia, sed natura: quod autem in unitatem personae unigeniti assumptus est homo, gratia est non natura, consistente euangelio atque dicente, Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. Caeteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec unicuique pro modo suae perfectionis propria mensura compleatur: unde & monet Apostolus non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, unicuique sicut deus partitus est mensuram fidei. Neque enim ipse diuiditur spiritus, sed dona per spiritum: nam diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus: quod uero ait, Rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis. Ostendit & seipsum esse paracletum. Paracletus enim latine dicitur aduocatus: & dictum est de Christo, Aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum. Sic autem mundum dixit non posse accipere spiritum sanctum, sicut etiam dictum est, Prudentia carnis inimica est deo, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest, uelut si dicamus, iniustitia iustitia esse non potest. Mundum quippe ait hoc loco, mundi significans dilectores, quae dilectio non est a patre. Et ideo dilectioni huius mundi, de qua satagimus, ut minuatur & consumatur in nobis, contraria est dilectio dei, quae diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Mundus ergo eum accipere non potest, quia non uidet eum, neque scit eum. Non enim habet inuisibiles oculos mundana dilectio, per quos uideri spiritus sanctus nisi inuisibiliter non potest. Vos autem, inquit, cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Erit in eis ut maneat, non manebit ut sit: prius est enim esse alicubi, quam manere. Sed ne putarent quod dictum est, apud uos manebit, ita dictum quemadmodum apud hominem hospes uisibiliter manere consuevit, exposuit quid dixerit, apud uos manebit, cum adiunxit & dixit, in uobis. Ergo inuisibiliter uidetur, nec si non sit in uobis, potest esse in uobis eius scientia. Sic enim a uobis uidetur in nobis, id est, nostra conscientia: nam faciem uidemus alterius, nostram uidere non possumus: conscientiam uero nostram uidemus, alterius non uidemus. Sed conscientia nunquam est nisi in nobis: spiritus autem sanctus potest esse

B 4 esse

esse etiā sine nobis. Datur quippe ut sit & in nobis, sed uideri & sciri quemadmodū uiden-
dus & sciendus est, non potest à nobis, si non sit in nobis.

De eo quod dicit, Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos, usque ad id
quod ait, Et qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manife-
stabo ei meipsum.

Tractatus LXXV.

Ros t promissionem spiritus sancti, ne quisquam putaret quod ita eū dominus
daturus fuerit uelut pro seipso, ut non & ipse cum eis esset futurus, adiecit atq;
ait, Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Orphani pupilli sunt: il-
lud enim Græcum eiusdem rei nomen est, hoc Latinū: nam & in psalmo ubi le-
psal. 9 gimus, Pupillo tu eris adiutor, Græcus habet orphanio. Quāuis ergo nos filius dei suo pa-
tri adoptauerit filios, & eundem patrem nos uoluerit habere per gratiam, qui eius pater
est per naturam, tamen etiam ipse circa nos paternum affectum quodammodo demonstrat
cum dicit, Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos: hinc est quod etiam sponsi filios
Matth. 9 nos appellat, ubi ait, Veniet hora ut auferatur ab eis sponsus, & tunc ieiunabūt filij sponsi.
Quis autem sponsus nisi dominus Christus? deinde sequitur & dicit, Adhuc modicum &
mundus me iam non uidet. Quid enim? Tunc cum uidebat mundus, quandoquidē mun-
di nomine uult intelligi eos de quibus superius locutus est, dicens de spiritu sancto quem
mundus accipere non potest, quia non uidet eum nec cognoscit eum. Videbat eum planē
mundus carnis oculis in carne conspicuum, non autem uidebat quod in carne uerbum la-
tebat. Videbat hominem, non uidebat deum, uidebat indumentum, non uidebat indutū.
Sed quoniam cum post resurrectionem etiam ipsam carnem suam quam nō solum uiden-
dam, uerum etiam contrectandā suis uoluit demonstrare, non suis subtrahere: fortasse hinc
intelligendum est esse dictum, Adhuc modicum & mundus me iam non uidet. Vos autē
uidetis me, quia ego uiuo, & uos uiuetis. Quid est, quia ego uiuo, & uos uiuetis? Cur de
præsenti se dixit uiuere, illos autem de futuro esse uicturos, nisi quia uitam etiam carnis uti-
que resurgentis qualis in ipso præcedebat, & illis est pollicitus securam? Et quia ipsius
mox futura erat resurrectio, præsens posuit temporis uerbum propter significandam ce-
leritatem, illorum autem quoniam seculi differtur in finem, non ait uiuitis, sed uiuetis. Du-
as ergo resurrectiones, suam scilicet mox futuram, & nostram in seculi fine uenturam, duo-
bus uerbis præsens temporis & futuri, eleganter breuiterq; promisit. Quia ego, inquit, ui-
uo & uos uiuetis, quia uiuit, ideo & nos uiuemus, Per hominem quippe mors, & per ho-
minem resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo
omnes uiuificabuntur, quoniam nemo ad mortem nisi per illū, nemo ad uitā nisi per Chri-
stum. Quia nobis uiuimus, mortui sumus: quia uiuit ipse, uiuemus nos. Mortui sumus illi,
quādo uiuimus nobis: quia uero mortuus est ille pro nobis, & sibi uiuit & nobis: quia enim
uiuit ille, & nos uiuemus: nam sicut per nos mortē habere potuimus, nō sic & uitam per nos
habere possumus. In illo die, inquit, uos cognoscetis, quia ego sum in patre, & uos in me,
& ego in uobis. In quo die, nisi de quo ait, & uos uiuetis? Tunc enim erit, ut possimus uide-
re quod credimus, nam & nunc est in nobis, & nos in illo: sed hoc nunc credimus, tunc etiā
cognoscemus, quāuis & nunc credendo nouerimus, sed tunc contemplando noscemus.
Quandiu enim sumus in corpore quale nunc est, id est corruptibili, quod aggrauat animā,
peregrinamur à domino, per fidem enim ambulamus, non per speciem: tunc ergo per speciem
quoniam uidebimus eū sicuti est, nā si etiā nūc Christus in nobis nō esset, nō diceret Aposto-
lus, Si autem Christus in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus au-
tem uita est propter iustitiā. Quia uero & nos etiam nunc in illo sumus, satis ostendit ubi
Rom. 8 dicit, Ego sum uitis, uos palmites. In illo ergo die quando uiuemus ea uita, qua mors ab-
forbebitur, cognoscemus quia ipse in patre, & nos in ipso, & ipse in nobis, quia tunc perfici-
etur hoc ipsum, quod & nunc inchoatum est iam per ipsum, ut sit in nobis & nos in ipso.
Qui habet, inquit, mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui habet
in me

A in memoria, & seruat in uita: qui habet in sermonibus, & seruat in moribus: qui habet audi-
endo, & seruat faciendo: aut qui habet faciendo, & seruat perseuerando. Ipse est, inquit, qui
diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. Et
qui diligit me, inquit, diligitur à patre meo, & ego diligā eum, & manifestabo ei meipsum.
Quid est diligam, tanquam tunc dilecturus sit, & nunc non diligit? Absit. Quomodo enim
nos pater sine filio, aut filius sine patre diligeret? Quomodo cum inseparabiliter operentur,
separabiliter diligunt? Sed ad hoc dixit, diligam eum, ad quod sequitur, & manifestabo ei
meipsum. Diligam & manifestabo, id est, ad hoc diligam ut manifestem: nunc enim ad hoc
dilexit, ut credamus, & mandatum fidei teneamus: tunc ad hoc diligit, ut uideamus, & ipsa
uisione mercedem fidei capiamus: quia & nos nunc diligimus credendo quod non uide-
mus: tunc autem diligemus uidendo quod credimus.

De eo quod sequitur, Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine quid factū
est, quia nobis manifestaturus es teipsum & non mūdo, usq; ad id quod ait, Ser-
mo quē audistis non est meus, sed eius qui misit me patris. Tract. LXXVI.

INTERROGANTIBUS discipulis, & eis magistro respondente Iesu, etiam nos tan-
quam cum illis discimus, quando sanctum euangelium uel legimus uel audi-
mus. Quia ergo dixerat dominus, Adhuc modicum & mundus me iam non
uidet, uos autem uidebitis me. Interrogauit eum de hoc ipso Iudas, non ille
traditor eius qui Iscariotes cognominatus est, sed cuius & epistola inter scripturas canoni-
cas legitur. Domine, quid factum est quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mun-
do? Simus cum ipsis tanquam interrogantes discipuli, communemq; magistrum audia-
mus & nos. Iudas enim sanctus, non immundus, nec insectator domini, sed sectator, cau-
sam quæsiuit quare se non mūdo, sed suis manifestaturus esset Iesus, quare adhuc modi-
cum & mundus non uideret eum, ipsi autem uiderent eum. Respondit Iesus & dixit ei, Si
quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus,
& mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Ecce
exposita est causa, quare ē suis manifestaturus est, nō alienis, quos mundi nomine appellat,
& ipsa est causa quod hi diligant, illi non diligant: ipsa causa est de qua sacer insonat psal-
mus, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Qui enim diligunt, psal. 42
quia diligunt, eliguntur: qui uero non diligunt, si linguis hominum loquantur & angelo-
rum, sicut aramentum sonans & cymbalum tinniens, & si habuerint prophetiam, & scie-
rint omnia sacramenta, & omnem scientiam, & habuerint omnem fidem ut montes trans-
ferant, nihil sunt: & si distribuerint omnem substantiam suam, & tradiderint corpus suum
ut ardeant, nihil eis prodest. Dilectio sanctos discernit à mūdo, quæ facit unanimes habi-
tare in domo, in qua domo pater & filius mansionem faciunt, qui donant & ipsam dilectio-
nem, quibus donent in fine etiam ipsam suam manifestationem. De qua discipulus magi-
strum interrogabat, ut non solum illi qui tunc audiebant per os eius, sed etiam nos per
euangelium eius hoc nosse possemus: quæsierat enim de Christi manifestatione, & audi-
uit de dilectione atq; mansione. Est ergo quædam dei manifestatio interior, quam pror-
sus impij non nouerunt, quibus dei patris & spiritus sancti manifestatio nulla est: filij uero
potuit esse, sed in carne, quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest qualis-
cunque sit, sed ad modicum tempus, & hoc ad iudicium, non ad gaudium, ad supplici-
um, non ad præmium. Nunc est ergo ut intelligamus quantum aperire ille dignatur, quo
modo dictum sit, Adhuc modicum & mundus me iam non uidet, uos autem uidebitis me.
Verum est quidem, quod post paululum etiam corpus suum in quo poterant eum & im-
pij oculis uidere, oculis eorum fuerat subtrahendus: quandoquidem post resurrectionem ne-
mo eum uidit illorum, sed quoniam dictum est testantibus angelis, Sic ueniet quemad-
modum uidistis eum euntem in cælum, nec aliud credimus quam eum in eodem corpo-
re ad iudicium uiuorum & mortuorum esse uenturum. Proculdubio tunc eū uidebit mun-
dus, quo

2. Ioan. 2
 dus, quo nomine significati sunt à regno eius alieni: ac per hoc lōge melius intelligitur iam illud tempus significare uoluisse in eo quod ait, Adhuc modicum & mundus me iam non uidet, quando in fine seculi auferetur ab oculis damnatorum, ut illi eum de cætero uideant, apud quos diligentes eum, facit pater atq; ipse mansionem. Modicū autem dixit, quia & id quod prolixum uidetur hominibus, breuissimum est ante oculos dei: de hoc quippe modico iste ipse Ioannes, Filioli, inquit, nouissima hora est. Ne quis porro existimet patrem tantummodo & filium sine spiritu sancto apud dilectores suos facere mansionem, recolat quod superius de spiritu sancto dictum est, Quem mundus non potest accipere, quia non uidet eum, nec scit eum: uos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Ecce facit in sanctis cum patre & filio sanctus etiam spiritus mansionem, intus utiq; tanquam deus in templo suo. Deus trinitas pater & filius & spiritus sanctus ueniunt ad nos, dum uenimus ad eos: ueniunt subueniendo, uenimus obediendo: ueniunt illuminando, uenimus intuendo: ueniunt implendo, uenimus capiendo, ut sit nobis eorum non extranea uisio, sed interna, & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna: sic mundo non se filius manifestat. Mundus enim dictus est hoc loco, de quibus continuo subiunxit atq; ait, Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Hi sunt qui patrem & spiritum sanctum nunquam uident: filium autem non ut beatificentur, sed ut iudicentur, ad modicum uidet: nec ipsum in forma dei ubi est cum patre & spiritu sancto pariter inuisibilis, sed in forma hominis, ubi esse uoluit mundo patiēdo contemptibilis, iudicando terribilis: quod uero adiunxit, Et sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me patris. Non miremur, non pauemus, non est minor pater, sed non est nisi à patre: non est impar ipso, sed non est à seipso: neque enim mentitus est dicendo, Qui non diligit me, sermones meos non seruat, ecce suos dixit esse sermones. Nunquid sibi ipse est contrarius, ubi rursus dixit, Et sermo quem audistis non est meus? Aut quia secundum hominem non est suus? Et fortasse propter aliquā distinctionem, ubi suos dixit pluraliter dixit, hoc est sermones: ubi autem sermonem, hoc est uerbum, non suum dixit esse, sed patris, seipsum intelligi uoluit. In principio enim erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Non itaq; suum, sed patris est uerbum, quomodo nec sua imago, sed patris est, nec suus filius idē ipse, sed patris. Recte igitur tribuit auctori quicquid fecit æqualis, à quo habet hoc ipsum, quod illi est indifferenter æqualis.

De eo quod sequitur, Hæc locutus sum uobis apud uos manens, usque ad id quod ait, Pacem meam do uobis, non quomodo mundus dat ego do uobis.

Tractatus LXXVII.

In præcedenti lectione sancti euangelij, quam sequitur ista quæ modo recitata est, dominus Iesus dixerat se & patrem ad dilectores suos esse uētuos, & apud eos mansionem esse facturos. Iam uero & superius dixerat de spiritu sancto, Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit, unde intelleximus in sanctis tanquam in templo suo simul manere trinitatem deum: nunc autem dicit, Hæc locutus sum uobis apud uos manens. Illa itaq; mansio alia est quam promissit futuram, hæc uero alia quam præsentem esse testatur. Illa spiritalis est, atque intrinsecus mentibus redditur, hæc corporalis forinsecus oculis atque auribus exhibetur: illa in æternū beatificat liberatos, hæc in tempore uisitat liberandos: secundum illam dominus à suis dilectoribus non recedit, secundum hanc it & redit. Hæc, inquit, locutus sum uobis, apud uos manens, utiq; præsentia corporali, qua cum illis uisibilis loquebatur. Paraderis autem, inquit, spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & commemorabit uobis omnia quæcunque dixerō uobis. Nunquid nam dicit filius, & docet spiritus sanctus, ut dicente filio uerba capiamus, docente autem spiritu sancto eadem uerba intelligamus? Quasi dicat filius sine spiritu sancto, aut spiritus sanctus doceat sine filio, aut uero non & filius doceat, & spiritus sanctus dicat, & cum deus aliquid dicit &

A dicit & docet, trinitas ipsa dicat & doceat: sed quoniam trinitas est, oportebat eius singulas insinuare personas, easq; nos distincte audire, inseparabiliter intelligere. Audi patrem dicentem ubi legis, Dominus dixit ad me, filius meus es tu: audi & docentē ubi legis, Omnis qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me: filium uero dicentē modo audisti: de se quippe ait, Quæcunque dixerō uobis, Quem etsi docentem uis nōsse, magistrum recole, Unus est, inquit, magister uester Christus. Spiritū porro sanctum quem modo audisti docentem ubi dictum est, Ipse uos docebit omnia: audi etiam dicentem, ubi legis in actibus Apostolorū, beato Petro dixisse spiritum sanctum, Vade cum illis, quia ego misi eos. Omnis igitur & dicit & docet trinitas: sed nisi etiam singillatim commendaretur, eam nullo modo humana capere utcunq; possit infirmitas. Cum ergo omnino sit inseparabilis, nunquam trinitas esse sciretur, si semper inseparabiliter diceretur: nam & cum dicimus patrem & filium & spiritum sanctum, non eos utiq; dicimus simul, cū ipsi non possint esse nisi simul. Quod uero addidit, commemorabit uobis, intelligere debemus etiam, quod iubemur nō obliuisci saluberrimos monitus ad gratiam pertinere, quam nobis commemorat spiritus. Pacem, inquit, relinquo uobis, pacem meam do uobis. hoc autem est quod legimus apud prophetam, Pacem super pacem, pacem nobis relinquit iturus, pacem suam nobis dabit in fine uenturus, pacē nobis relinquit in hoc seculo, pacem suam nobis dabit in futuro seculo, pacem nobis relinquit, in qua manētes hostem uincimus, pacem suam nobis dabit, quando sine hoste regnabimus, pacem relinquit nobis, ut etiam hic inuicem diligamus, pacem suam nobis dabit, ubi nunquam dissentire possimus, pacem relinquit nobis, ne de occultis nostris inuicem iudicemus, cum in hoc sumus mundo, pacem suam dabit nobis, cum manifestabit cogitationes cordis & tunc laus erit unicuiq; à deo. In illo tamen atq; ab illo nobis est pax, siue quam nobis relinquit iturus ad patrem, siue quam nobis dabit nos perducturus ad patrem. Quid autem nobis relinquit ascendens à nobis, nisi seipsum dum nō recedit à nobis? Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraq; unum. Pax ergo ipse nobis est, & cum credimus quia est, & cum uideamus eum sicut est: si enim quandiu sumus in corpore corruptibili quod aggrauat animam, cum per fidem ambulamus, non per speciem, non deserit peregrinantes à se, quanto magis cum ad ipsam speciem uenerimus, nos implebit ex se. Sed quid est quod ubi ait, Pacem relinquo uobis, non addidit meam: ubi uero ait, pacem do uobis, ibi dixit meam? Vtrum subaudiendum est meā, & ubi dictum non est, quia postea dictum est, potest referri ad utrunque etiam quod semel dictum est? An forte & hic aliquid lateret quod petendum est & quærendum, & ad quod pulsantibus aperiendum? Quid si enim pacem suam eam uoluit intelligi qualem habet ipse? Pax uero ista quam nobis relinquit in hoc seculo, nostra est potius dicenda quam ipsius. Ille quippe nihil repugnat in seipso, qui nullum habet omnino peccatū: nos autem talem pacem nunc habemus, in qua adhuc dicamus, Dimitte nobis debita nostra. Est ergo nobis pax aliqua, quoniam condelectamur legi dei secundum interiorem hominem, sed non est plena, quia uidemus aliam legem in membris nostris, repugnantē legi mentis nostræ. Itemq; inter nos ipsos est nobis pax, qua inuicem nobis credimus quod inuicem diligamus: sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis nostri inuicem non uidemus, & quædam de nobis quæ non sunt in nobis, uel in melius inuicem, uel in deterius opinamur. Itaq; ista etiam si ab illo nobis relicta est, pax nostra est: nisi enim ab illo, non haberemus & talem, sed ipse non habet talem. Si tenuerimus usq; in finem qualem accepimus, qualem habet habebimus, ubi nihil nobis repugnet ex nobis, & nihil nos inuicem lateat in cordibus nostris. Nec ignoro ista domini uerba etiam sic accipi posse, ut eiusdem domini sententiæ repetitio uideatur. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis, id quod dixerat, pacem: hoc repetierit dicens, pacem meam, & quod dixerat, relinquo uobis: hoc repetierit dicens, do uobis. Ut uolet quisque accipiat, me tamen delectat, credo & uos fratres mei, delectet sic tenere istam pacem, ubi aduersarium concorderit uincamus, ut desideremus pacem, ubi aduersarium non habebimus. Quod uero domi,

dominus adiunxit atq; ait. Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Quid est aliud, nisi non quomodo homines dant, qui diligunt mundum, ita do vobis. Qui propterea dant tibi pacem, ut sine molestia litium atq; bellorum, non deo, sed amico suo mundo perfruatur: & quando iustis dant pacem, ut non eos persequantur, pax non potest esse vera, ubi non est vera concordia, quia disiuncta sunt corda: quomodo enim consors dicitur, qui sortem iungit: ita ille concors dicendus est, qui corda iungit. Nos ergo charissimi, quibus Christus pacem relinquit, & pacem suam nobis dat, non sicut mundus, sed sicut ille per quem factus est mundus, ut concordemur, iungamus inuicem corda, & cor unum sursum habeamus, ne corrumpatur in terra.

De eo quod dicit, Non turbetur cor uestrum neq; formidet. Audistis quia dixi vobis, uado & uenio ad uos, si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quia pater maior me est.

Tractatus LXXVIII.

Accipimus fratres uerba domini dicentis ad discipulos suos. Non turbetur cor uestrum, neq; formidet. Audistis quia ego dixi vobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Hinc ergo turbari & formidare poterat cor illorum quod ibat ab eis, quamuis uenturus ad eos, ne forsitan gregem lupus hoc interuallo inuaderet pastoris absentia: sed à quibus homo abscedebat, deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & deus. Ergo & ibat per id quod homo erat, & manebat per id quod deus erat: ibat per id quod uno loco erat, manebat per id quod ubiq; erat. Cur itaq; turbaretur & formidaret cor, quamdo ita deserebat oculos, ut non defereret cor? Quamuis deus etiam qui nullo continetur loco, discedat ab eorum cordibus, qui eum relinquunt moribus, non pedibus, & ueniat ad eos qui conuertuntur ad eum non facie, sed fide, & accedunt ad eum mente, non carne. Ut autem intelligerent secundum id quod homo erat eum dixisse: uado & uenio ad uos, adiecit atq; ait. Si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Per quod ergo filius non est æqualis patri, per hoc iturus erat ad patrem, à quo uenturus est uiuos & mortuos iudicaturus. Per illud autem in quo æqualis est gignenti unigenitus, nunquam recedit à patre, sed cum illo est ubiq; totus pari diuinitate, quam nullus continet locus. Cum enim in forma dei esset, sicut Apostolus loquitur, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo: quomodo enim rapina possit esse natura, quæ non erat usurpata, sed nata. Semetipsum autem exinaniuit, formam serui accipiens, non ergo amittens illam, sed accipiens istam, eo modo se exinaniens quo hic minor apparebat, quam apud patrem manebat. Forma quippe serui accessit, non forma dei recessit: hæc est assumpta, non illa cõsumpta: propter hanc dicit, Pater maior me est: propter illam uero, Ego & pater unum sumus. Hoc attendat Arianus, & hac attentione sit sanus, ne contentione sit uanitas, aut quod est peius, insanus. Hæc est enim forma serui, in qua dei filius minor est, non patre solo, sed etiam spiritu sancto, neq; id tantum sed etiam seipso, quia idem ipse in forma dei maior est seipso. Neq; enim homo Christus non dicitur filius dei, quod etiam sola caro eius in sepulchro meruit appellari: nam quid aliud confitemur cum dicimus credere nos unigenitum dei filium, qui sub Pontio Pilato crucifixus est & sepultus? Et quid eius sepulta est nisi caro sine anima? Ac per hoc cum credimus in dei filium qui sepultus est, profecto filium dei dicimus & carnem quæ sola sepulta est. Ipse ergo Christus filius dei, æqualis patri in forma dei, quia semetipsum exinaniuit non formam dei amittens, sed formam serui accipiens, maior est & seipso, quia maior est forma dei quæ amissa non est, quam serui quæ accepta est. Quid itaq; mirum, uel quid indignum, si secundum hanc formam serui loquens, ait dei filius, Pater maior me est: & secundum dei formam loquens, ait idem ipse dei filius, Ego & pater unum sumus. Vnum sunt secundum id quod deus erat uerbum: & maior est pater, secundum id quod uerbum caro factum est. Dicam etiam quod Ariani & Eunomiani negare non possunt, secundum hanc formam serui puer Christus etiam parentibus suis minor erat, quando paruulus maioribus, sicut scriptum

Aptum est, subditus erat. Quid igitur hæretice, cum Christus deus sit & homo loquitur ut homo, & iam calumniaris deo? Ille in se naturam cõmendat humanam, tu in illo audes deformare diuinam? Infidelis, ingratus, ideo ne tu minuis eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus sit propter te? Æqualis enim patri filius per quem factus est homo, ut minor esset patri factus est homo, quod nisi fieret, quid esset homo? Dicit planè dominus & magister noster: Si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Cum discipulis audiamus uerba doctoris, non cum alienis sequamur astutiam deceptoris. Agnoscamus geminam substantiam Christi, diuinam scilicet quæ æqualis est patri, humanam quæ maior est pater. Vtrūq; autem simul, non duo sed unus est Christus, ne sit quaternitas, non trinitas deus: sicut enim unus est homo anima rationalis & caro, sic unus est Christus deus & homo: ac per hoc Christus est deus, anima rationalis & caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus? Christus Iesus, sed in forma dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus? Christus Iesus, sed in forma serui. Idem de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno? Christus Iesus, sed in anima sola: quis resurrecturus triduo iacuit in sepulchro? Christus Iesus, sed in carne sola. Dicitur ergo & in his singulis Christus. Verum hæc omnia non duo uel tres, sed unus est Christus: ideo ergo dixit. Si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quoniam naturam humanam gratulandum est, eo quod sic assumpta est à uerbo unigenito, ut immortalis cõstitueretur in celo, atq; ita fieret terra sublimis, ut incorruptibilis puluis federet ad dexteram patris: hoc enim modo se iturum dixit ad patrem: nam profecto ad illum ibat qui cum illo erat: sed hoc erat ire ad eum & recedere à nobis, mutare atq; immortale facere quod mortale suscepit ex nobis, & leuare in celum per quod fuit in terra pro nobis. Quare non dehinc gaudeat, qui sic diligit Christum, ut & suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, atq; id se speret futurum esse per dominum Christum? Qui cum patre & spiritu sancto uiuit & regnat deus, per omnia secula seculorum amen.

De eo quod dicit, Et nunc dixi uobis prius fiat, ut cum factum fuerit credatis, usq; ad id quod ait: Et sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: Surgite eamus hinc.

Tractatus

LXXIX.

Dominus & saluator noster Iesus Christus, dixerat discipulis suis: Si diligere tis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem, quia pater maior me est. Quod ex forma serui eum dixisse, non ex forma dei in qua æqualis est patri, nouit fides quæ religiosis est mentibus fixa, non à calumniis & dementibus ficta: deinde subiunxit. Et nunc dixi uobis prius fiat, ut cum factum fuerit credatis. Quid est hoc, cum magis homo credere debeat anteq; fiat id quod credendum est? Hæc est enim laus fidei, si quod creditur non uidetur: nam quid magnum est, si id creditur quod uidetur, secundum illam eiusdem domini sententiam, quando discipulum arguit dicens: Quia uidisti me credidisti, beati qui non uident & credunt. Et nescio utrum credere dicendus est quisq; quod uidetur: nam ipsa fides in epistola quæ scribitur ad Hebræos, ita est definita: Est autem fides sperantium substantia, & coniunctio rerum quæ non uidentur. Quapropter si fides est rerum quæ creduntur, eademq; fides earum rerum est quæ non uidentur, quid sibi uult quod dominus ait: Et nunc dixi uobis prius fiat, ut cum factum fuerit credatis? Nonne potius dicendum fuit, & nunc dixi uobis prius fiat ut credatis, quod cum factum fuerit uideatis? Nam & ille cui dictum est: Quia uidisti, credidisti, non hoc credidit quod uidit, sed aliud uidit, aliud credidit. Vidit enim hominem, credidit deum: cernebat quippe atq; tangebatur carnem uiuentem, quæ uiderat morientem, & credebatur deum in carne ipsa latentem. Credebatur ergo mente quod non uidebat, per hoc quod sensibus corporeis apparebat: sed & si dicitur credi quæ uidetur, sicut dicit unusquisq; oculis suis se credidisse, non tamen ipsa est quæ in nobis edificatur fides, sed ex rebus quæ uidentur, agitur in nobis, ut ea credantur quæ non uidentur. Quocirca dilectissimi, unde nunc mihi sermo est quod dominus ait: Et nunc dixi uobis prius fiat, ut cum

3. sen. dif. 22. c. 4.
hic queritur

Heb. 11

ut cum factum fuerit credatis, illud utiq; dicit, cum factum fuerit, q; cum uisuri erant post mortem uiuentem, & ad patrem ascendentem. Quo uiso illud fuerant credituri, quod ipse esset Christus filius dei uiui, qui potuit hoc facere cum prädixisset, & prädicare anteq; faceret. Creditur autem hoc non fide noua, sed aucta, aut certe cum mortuus esset defecta, cum resurrexisset resecta: neq; enim cum dei filium non & ante credebant, sed cū in illo factū esset quod ante prädixit, fides illa quæ tunc quando illis loquebatur fuit parua, & cum more retur penè iam nulla, & reuixit & creuit: deinde quid dicit? Iam nō multa loquar uobiscū: uenit enim princeps mundi huius. Quis nisi diabolus? Et in me non habet quicquam: nullum omnino scilicet peccatum: sic enim ostendit non creaturarum, sed peccatorum principem diabolum, quos nunc nomine mundi huius appellat. Et quotienscūq; mundi nomen in mala significatione ponit, nō ostēdit nisi mundi istius amatores: de quibus alibi scriptū est: Quicūq; uoluerit amicus esse seculi huius, inimicus dei cōstituetur. Absit ergo ut sic intelligatur diabolus princeps mundi, tanq; gerat uniuersi mundi, id est, celi & terræ, atq; omnium quæ in eis sunt principatum, de quali mundo dictum est, cum de Christo uerbo sermo esset: Et mundus per eum factus est. Vniuersus itaq; mundus à summis cœlis usq; ad infimam terram creatori est subditus, non desertori, redemptori, non interemptori, liberatori, non captiuatori, doctori, non deceptor: quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, euidentius aperuit Paulus apostolus, qui cum dixisset: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines, subiicit atq; ait, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harum. Sequenti enim uerbo exposuit quid dixisset, mundi, cum subiicit, tenebrarum harum, ne quisq; mūdi nomine intelligeret uniuersam creaturam, cuius nullo modo sunt rectores angeli desertores. Tenebrarū, inquit, harum, id est, mundi istius amatorum, ex quibus tamen electi sunt, non per suū meritum, sed per dei gratiam, quibus dicit: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in dño. Omnes enim fuerunt sub rectoribus tenebrarum harū, id est, hominū impiorum, tanq; tenebræ sub tenebris, sed gratias deo qui eruit nos, sicut dicit idem Apostolus, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ: In quo princeps huius mundi, hoc est, tenebrarum harum, non habebat quicquam, quia neq; cum peccato deus uenerat, nec eius carnem de peccati propagine uirgo pepererat. Et tanq; ei diceretur, cur ergo moreris si non habes peccatum, cui debeat mortis supplicium, continuo subiicit. Sed ut cognoscat mundus, quia diligo patrē, & sicut mandatū dedit mihi pater, sic facio: surgite eamus hinc. Discumbens enim discumbentibus loquebatur, eamus autem dixit: quo? nisi ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem, qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat ut moreretur mandatum patris, tanq; ille de quo prädixit erat: quæ non rapuit, tunc exoluebam, mortem sine debito soluturus, & nos à morte debita redempturus. Rapuerat autē Adam peccatū, quādo manū in arbore præsumptione deceptus extendit, ut incōmunicabile nomen incōcessæ diuinitatis inuaderet, quā filio dei natura cōtulerat, non rapina.

De eo quod dicit: Ego sum uitis uera, & pater meus agricola est, usq; ad id quod ait: iam uos mundi estis, ppter sermonem quē locutus sum uobis: Trac. LXXX.

cap. xv

T E locus euangelicus fratres, ubi se dicit dñs uitem, & discipulos suos palmites, secundum hoc dicit q; est caput ecclesiæ, nos quoq; membra eius, mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Vnius quippe naturæ sunt uitis & palmites. Propter quod cum esset deus, cuius naturæ non sumus, factus est homo, ut in illo esset uitis humana natura, cuius & nos homines palmites esse possimus: quid ergo est? Ego sum uitis uera. Nunquid ut adderet uera, hoc ad eam uitem retulit, unde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur uitis per similitudinem, non per proprietatem, quē admodū dicitur ouis, agnus, leo, petra, lapis angularis, & cætera huiusmodi, quæ magis ipsa sunt uera, ex quibus ducuntur istæ similitudines, nō proprietates: sed cum dicit, ego sum uitis uera, ab illa se utiq; discernit cui dicitur: Quomodo conuersa es in amaritudinē uitis alienæ?

Nam

A Nam quo pacto est uitis uera, quæ expectata est ut faceret uuam, fecit autem pinas? Ego sum, inquit, uitis uera: Et pater meus agricola est, omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Nunquid unum sunt agricola & uitis? secundum hoc ergo uitis Christus, secundum quod ait, pater maior me est: secundum autē id quod ait: Ego & pater unum sumus, & ipse agricola est, nec talis quales sunt qui extrinsecus operādo exhibent ministerium, sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum: nam neq; qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus: sed utiq; deus est Christus, quia deus erat uerbum, unde ipse & pater unum sunt, & si uerbum caro factum est quod non erat, manet quod erat: deniq; cum de patre tanq; de agricola dixisset, quod infructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget ut plus afferant fructum, continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens: Iam uos, inquit, mundi estis propter sermonem quē locutus sum uobis. Ecce & ipse mundator est palmitum, quod est agricolæ, nō uitis officium, qui etiam palmites operarios suos fecit: nam & si non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adiuumentum, sed nō de suo, quia sine me, inquit, nihil potestis facere: audi etiam ipsos confitentes: quid autem est Apollo? quid autem Paulus? Ministri per quos credidistis, & unicuiq; sicut dominus dedit: ego plantavi, Apollo rigauit: & hoc ergo sicut unicuiq; dominus dedit, nō itaq; de suo: iam uero quod sequitur, sed deus incrementum dedit, non per illos, sed per seipsum facit. Excedit hoc humanam humilitatem, excedit angelicam sublimitatem, nec omnino pertinet, nisi ad agricolam trinitatem. Iam uos mundi estis, mundi scilicet atq; mundandi: neq; enim nisi mundi essent, fructum ferre potuissent: & tamen omnem qui fert fructum purgat agricola, ut fructum plus afferat: fert fructum, quia mundus est, atq; ut plus afferat, purgat adhuc. Quis enim est in hac uita sic mundus, ut non sit magis magisq; mundandus? Vbi si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est: si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus qui dimittet nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Mundet itaq; mundos, hoc est, fructuosos, ut tanto sint fructuosiores, quanto fuerint mundiores. Iam uos mundi estis propter uerbum quod locutus sum uobis. Quare non ait, mundi estis propter baptismum quo loti estis, sed ait, propter uerbum quod locutus sum uobis, nisi quia & in aqua uerbum mūdat: detrahe uerbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum, etiam ipsum tanq; uisibile uerbum: nam & hoc utiq; dixerat, quando pedes discipulis lauit: qui lotus est, nō indiget nisi ut pedes lauet, sed & est mundus totus. Vnde ista tāta uirtus aquæ ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente uerbo? Non quia dicitur, sed quia creditur: nam & in ipso uerbo, aliud est sonus transiens, aliud uirtus manens. Hoc est uerbum fidei quod prædicamus, ait Apostolus, quia si conuersus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris, corde enim creditur ad iusticiā, ore autem confessio fit ad salutem: unde in actibus apostolorum legimus: Fide mundans cor da eorum: & in epistola sua beatus Petrus, Sic & uos, inquit, baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, hoc est, uerbum fidei quod prædicamus, quo sine dubio ut mundare possit, consecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum uitis, cum patre agricola, dilexit ecclesiā, & seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolū, & uide quid adiungat: Ut eam sanctificaret, inquit, mundans eam lauacro aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaquam fluxu & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in uerbo. Hoc uerbum fidei tantum ualeat in ecclesia dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicientem, tingentem etiam tantillum mundet infantem, quibus nondum ualentem corde credere ad iusticiā, & ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per uerbum, de quo dominus ait: Iam uos mundi estis propter uerbum quod locutus sum uobis.

C 2 De eo

De eo quod dicit: Manete in me & ego in uobis, usque ad id quod ait: Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint, quodcumque uolueritis petetis, & fiet uobis: Tractatus LXXXI.

ITEM se dixit esse Iesus, & discipulos suos palmites, & agricolam patrem: unde iam pridem sicut potuimus disputatum est. In hac autem lectione cum adhuc de seipso qui est uitis, & de suis palmitibus, hoc est, discipulis loqueretur:

Manete, inquit, in me, & ego in uobis: Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in illis. Vtrumque autem prodest non ipsi, sed illis: ita quippe in uite sunt palmites, ut uiti non conferant, sed inde accipiant unde uiuant: ita uero uitis est in palmitibus, ut uitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc & manentem in se habere Christum, & manere in Christo, discipulis prodest utrumque, non Christo: nam praeciso palmitē, potest de uia radice alius pullulare: qui autem praecisus est, sine radice non potest uiuere: denique adiungit & dicit: Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in uite, sic nec uos, nisi in me manseritis.) Magna gratiae commendatio fratres mei, corda instruit humiliū, ora obstruit superbiorum. Ecce si cui audent respondeant, qui ignorantes dei iusticiam & suam uolentes constituere, iusticiae dei non sunt subiecti. Ecce cui respondeant sibi placentes

Rom. 10

2. Timoth. 3

& ad bona opera facienda deum sibi necessarium non putantes: Nonne huic resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, qui respondent & loquuntur iniquitatem dicentes: A deo habemus quod homines sumus, a nobis ipsis autem quod iusti sumus? Quid dicitis, quid uos ipsos decipitis, non assertores, sed praecipitatores liberi arbitrij, ex alto elationis per inania praesumptionis in profunda submersi? Nempe uox uestra est, quod homo ex semetipso facit iusticiam, hoc est altum elationis uestrae, sed ueritas contradicit & dicit: Palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in uite. Ite nunc per abrupta, & non habentes ubi figamini, uentosa loquacitate iactamini. Haec sunt inania praesumptionis uestrae: sed quid uos sequatur uidere, & si est in uobis ullus sensus horrete: qui enim a semetipso se fructum existimat ferre, in uite non est: qui in uite non est, in Christo non est: qui in Christo non est, Christianus non est. Haec sunt profunda submersionis uestrae, etiam atque etiam considerate quid adhuc ueritas adiungat & dicat: Ego sum, inquit, uitis, uos palmites: qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.) Ne quisquam putaret saltem paruum aliquem fructum posse a semetipso palmitem ferre, cum haec dixisset, hic fert fructum multum, non ait, quia sine me parum potestis facere, sed nihil potestis facere. Siue ergo parum siue multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest, quia & si parum attulerit palmes, eum purgat agricola ut plus afferat: tamen nisi in uite manserit, & uixerit de radice, quantumlibet fructum a semetipso non potest ferre: quamuis autem Christus uitis non esset, nisi homo esset, tamen istam gratiam palmitibus non praeberet, nisi etiam deus esset. Verū quia ita sine ista gratia non potest uiui, ut & mors in potestate sit liberi arbitrij: Si quis in me, inquit, non manserit, mittetur foras sicut palmes & arefcet, & colligent eum & in ignem mittent & ardet.) Ligna itaque uitae tanto sunt contemptibilia si in uite non manserint, quanto gloriosiora si manserint: denique sicut de

Ezech. 15

his etiam per Ezechielem prophetā dominus dicit, praecisa nullis agricolarum uisibus profuerunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti congruit, aut uitis, aut ignis: si in uite non est, in igne erit: ut ergo in igne non sit, in uite sit. Si manseritis in me, inquit, & uerba mea in uobis manserint, quodcumque uolueritis petetis, & fiet uobis.) Manendo quippe in Christo, quid uelle possunt nisi quod cōuenit Christo? Quid uelle possunt manendo in saluatore, nisi quod non est alienum a salute? Aliud quippe uolumus quia sumus in Christo, & aliud uolumus quia sumus adhuc in hoc seculo. De mansionē nanque huius seculi nobis aliquando subrepat, ut hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit ut fiat nobis si manemus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expedit nobis. Manentes ergo in eo cum uerba eius in nobis manent, quodcumque uoluerimus

petimus

A petimus, & fiet nobis, quia si petimus & non fiet, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent uerba eius quae manent in nobis, sed quod habet infirmitas & cupiditas carnis quae non est in eo, & in qua non manent uerba eius: nam utique ad uerba eius pertinet oratio illa quam docuit, ubi dicimus: Pater noster qui es in caelis. Ab huius orationis uerbis & sensibus non recedamus petitionibus nostris, & quicquid petierimus fiet nobis. Tunc enim dicenda sunt uerba eius in nobis manere, quando facimus quae praecipit, & diligimus quae promittit: quando autem uerba eius manent in memoria, nec inueniuntur in uita, non computatur palmes in uite, quia uitam non attrahit ex radice. Ad hanc differētiā ualet quod scriptum est: Et memoria retinentibus mandata eius ut faciant ea: multi enim memoria retinent, & contemnunt uel etiam derident & oppugnant ea. In his uerba Christi non manent, quia tangunt & quodammodo non cohaerent: & ideo illis non erūt in beneficium, sed in testimonium, & quia sic insunt eis ut non maneant in eis, ad hoc tenentur ab eis ut iudicentur ex eis.

Matth. 6

Psal. 102

De eo quod dicit: In hoc glorificatus est pater meus ut fructum plurimum afferatis, usque ad id quod ait: Sicut & ego patris mei praecipit seruauit, & maneo in eius dilectione: Tractatus LXXXII

MAGIS magisque saluator gratiam qua saluamur discipulis loquendo commendat: In hoc, inquit, glorificatus est pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.) Siue glorificatus siue clarificatus dicatur, ex uno Græco uerbo utrumque translatus est, quod est *δοξάζω*. Doxa enim quae Græce dicitur, Latine gloria est. Quod ideo commemorandum existimaui, quia dicit Apostolus: Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad deum. Haec est ad deum gloria qua glorificatur non homo, sed deus, si non ex operibus, sed ex fide iustificatur, ut ex deo illi sit quod etiam bene operatur, quoniam palmes sicut iam superius dixi, non potest ferre fructum a semetipso: si enim in hoc glorificatus est deus pater ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli, non hoc gloriae nostrae tribuamus tantum ex nobis ipsis habeamus, eius est enim haec gratia, & ideo in hoc non nostra, sed eius est gloria: unde & alibi cum dixisset, Sic luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, ne a semetipsis putarent esse bona opera sua, mox addidit: & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. In hoc enim glorificatur pater ut fructum plurimum afferamus, & efficiamur Christi discipuli. A quo efficiamur, nisi ab illo cuius misericordia praeuenit nos? Ipsius enim signum sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Sicut dilexit me pater, inquit, & ego dilexi uos, manete in dilectione mea.) Ecce unde sunt nobis opera bona: nam unde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligereamus, nisi prius diligereamur? Apertissime hoc in epistola sua idem iste euangelista dixit: Nos diligamus deum, quoniam ipse prior dilexit nos: quod autem ait: Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos, non aequalitate naturae ostendit nostrae & suae, sicut est patris & ipsius, sed gratia qua mediator dei & hominum est homo Christus Iesus: mediator quippe monstrat cum dicit, sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos: nam pater utique diligit & nos, sed in ipso, quia in hoc glorificatur pater, ut fructum afferamus in uite, hoc est in filio, & efficiamur eius discipuli. Manete, inquit, in dilectione mea: quomodo manebimus? Audi quid sequitur: Si praecepta mea, inquit, seruaueritis, manebitis in dilectione mea.) Dilectio facit praecepta seruare, an praecepta seruata faciunt dilectionem? Sed quis ambigat, quod dilectio praecedit? Unde enim praecepta seruet non habet qui non diligit: quod ergo ait, Si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstratur: tantum diceret, Nolite uos putare manere in dilectione mea, si non seruaueritis praecepta mea: si enim seruaueritis, manebitis, hoc est, hinc apparebit quod in dilectione mea manebitis, si praecepta mea seruaueritis. Nemo se fallat dicendo quod eum diligit, si eius praecepta non seruat: nam in tantum eum diligimus, in quantum eius praecepta seruamus: in quantum autem minus seruamus

Matth. 5

Eph. 2

1. Ioan. 4

C 3 seruamus

seruamus, minus diligimus: quis quod ait, manete in dilectione mea, nō apparet quā dixerit dilectionē, utrū qua eū diligimus, an qua ipse diligit nos: sed ex uerbo superiore dinoscitur: dixerat quippe, & ego dilexi uos, cui uerbo cōtinuo subiūxit, manete in dilectione mea: illa ergo qua dilexit eos. Quid est ergo, manete in dilectione mea, nisi manete in gratia mea? Et quid est, si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, nisi ex hoc sciatis, q. in dilectione mea qua uos diligo manebitis, si praecepta mea seruabitis? Non ergo ut nos diligat, prius eius praecepta seruamus, sed nisi nos diligat, praecepta eius seruare non possumus. Haec est gratia quae humilibus pater, superbos latet: sed quid illud est quod adiungit: Sicut & ego patris mei praecepta seruauī, & maneo in eius dilectione? Vtq. etiam hic hāc dilectionē patris intelligi uoluit, qua eū diligit pater: ita quippe dixerat, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos, atq. his uerbis illa subiūxit: manete in dilectione mea, illa proculdubio qua dilexit uos. Ergo quod ait etiā de patre, maneo in eius dilectione, illa scilicet accipienda est, qua dilexit eū pater. Sed nunquid & hic gratia intelligenda est qua pater diligit filiū, sicut etiam gratia est qua nos diligit filiū, cum sumus nos filij gratia, non natura, unigenitus autem natura, non gratia? An hoc etiā in ipso filio ad hominē referendū est? Ita sane: nam dicendo, sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos, gratiam mediatoris ostendit: Mediator autē dei & hominum, non inquantū deus, sed inquantū homo est Christus Iesus. Et pfecto secundū id q. homo est, de illo legitur: Et Iesus p. ficebat sapiētia & aetate & gratia apud deū & homines. Secundū hoc igitur recte possumus dicere, q. cum ad naturam dei nō pertineat natura humana, ad personam tamen unigeniti filij dei per gratiam pertinet humana natura, & tantā gratiam ut nulla sit maior, nulla prorsus aequalis: necq. enim illam susceptionem hominis ulla merita praecesserunt, sed ab illa susceptione merita eius cuncta ceperunt. Manet ergo filius in dilectione qua eū dilexit pater, & ideo seruat praecepta eius: qd est em̄ & ille homo, nisi q. deus susceptor est eius? Deus em̄ erat uerbū, unigenitus, gignenti coaeternus, sed ut mediator dare nobis, p ineffabilem gratiā uerbū caro factū est & habitauit in nobis. D

De eo quod dicit: haec locutus sum uobis, ut gaudiū meum in uobis sit, & gaudiū uestrum impleatur, usq. ad id quod ait: hoc est praeceptum meū, ut diligatis inuicem sicut dilexi uos: Tractatus LXXXIII.

AVDISTIS charissimi, dñm dicentem discipulis suis: Haec locutus sum uobis ut gaudiū meū in uobis sit, & gaudiū uestrū impleatur. Quod est gaudiū Christi in nobis, nisi quo dignatur gaudere de nobis? Et quod est gaudiū nostrum quod dicit implendū, nisi eius habere consortiū? Propter quod Petro dixerat: Si non lauerō te, non habebis partem meā. Gaudiū ergo eius in nobis, gratia est quā praestitit nobis, & ipse est gaudiū nostrū. Sed de hac ille etiam ex aeternitate gaudebat, quando nos elegit ante constitutionē mundi. Nec recte possumus dicere q. gaudiū eius plēnū nō erat: nō enim deus imperfecte aliquādo gaudebat, sed illud eius gaudiū in nobis nō erat, quia nec nos in quibus esse posset iam eramus, nec quādo esse cepimus, cū illo esse ceperamus. In ipso autē semper erat, qui nos suos futuros certissima suā praescientia ueritate gaudebat. Proinde gaudiū iam ipse perfectū de nobis habebat, quando nos praesciendo & praedestinando gaudebat: necq. enim ullus in illo eius gaudiū motus esse poterat, ne forte nō fieret quod se facturū esse praesciebat: sed necq. cū id facere cepit, quod se facturū esse praesciuit, gaudiū eius quo beatus est creuit, alioquin beator factus est, quia nos fecit. Absit hoc fratres, dei beatitudo quia nec minor fuerat sine nobis, nec sit maior ex nobis. Gaudiū igitur eius de salute nostra, quod in illo semper fuit cū praesciuit & praedestinauit nos, cepit esse in nobis, quādo uocauit nos, & hoc gaudiū merito nostrū dicimus, quo & nos beati futuri sumus: sed hoc gaudiū nostrū crescit & proficit, & ad suā perfectionem perseverando pertinet: ergo inchoatur in fide renascentium, implebitur in premio resurgentium. Ecce unde dictum existimo, haec locutus sum uobis ut gaudiū meū in uobis sit, & gaudiū uestrū impleatur. In uobis sit meū, impleat uestrū: semper enim erat meū plēnū, & anteq. uocaremini, cū uocandi

Auocandi à me praesciremini: sed sit & in uobis, cū hoc efficiamini quod praesciui de uobis, impleatur autē uestrū, quia beati eritis quod nondū estis, sicut creati estis qui nō fuistis. Hoc est, inquit, praeceptū meū, ut diligatis inuicē sicut dilexi uos. Siue dicat praeceptū, siue mandatum, ex uno uerbo Graeco utrūq. interpretat, quod est *ἐντολή*. Iam uero istā sententiā & ante dixerat, de qua me uobis ut potui disputasse meminisse debetis. Ibi enim sic ait: Man datum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. Huius itaq. mandati repetitio, cōmendatio est, nisi q. ibi: mandatū, inquit, nouū do uobis, hic autem: hoc est, inquit, mandatum meum. Ibi tanq. nō fuerit ante tale mandatū: hic, tanq. nō sit aliud eius mandatū: sed ibi dictū est nouū, ne in uetustate nostra perseveremus: hic dictū est meum, ne contemnendū putemus. Quod autem hic ita dixit: hoc est mandatum meum, uelut non sit aliud, quid putamus fratres mei? Nunquid nam solum eius de ista dilectione mandatū est, qua diligimus inuicem? Nōne est & aliud maius, ut diligamus deū? Aut uero de sola nobis dilectione mandauit, ut alia nō inquiramus? Tria certe cōmendat Apostolus dicēs: Manent autē fides, spes, charitas, tria haec: maior autem horū charitas. Et si in charitate, hoc est, in dilectione concluduntur duo illa praecepta, maior tamen dicta est esse sola. De fide igitur nobis q. multa mandata sunt, q. multa de spe, quis potest cuncta colligere, quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod ait idem Apostolus: Plenitudo legis charitas. Vbi ergo charitas est, quid est quod possit deesse? Vbi autē non est, quid est quod possit prodesse? Dæmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui nō credit. Frustra qui diligit, sed tamen potest sperare ueniam qui non diligit: nemo autem potest desperare qui diligit. Itaq. ubi dilectio est, ibi necessario fides & spes, & ubi dilectio proximi, ibi necessario etiam dilectio dei: qui enim non diligit deum, quomodo diligit proximum tanq. seipsum, quandoquidem non diligit & seipsum? Est quippe impius & iniquus: qui autem diligit iniquitatem, non planē diligit, sed odit animam suam. Hoc ergo praeceptum dñi teneamus, ut nos inuicem diligamus, & quicquid aliud praecepit faciamus, quoniam quicquid est aliud, hic habemus. Discernitur quippe ista dilectio ab illa dilectione qua se inuicem diligunt homines sicut homines: nam ut discernetur, adiunctum est, sicut dilexi uos. Vt quid enim diligit nos Christus, nisi ut regnare possimus cum Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus, ut dilectionem nostram discernamus à ceteris, qui non ad hoc se inuicem diligūt, quia nec diligunt: qui autem se propter habendum deum diligunt, ipsi se diligunt: ergo ut se diligant, deum diligunt, non est haec dilectio in omnibus hominibus: pauci se propterea diligunt, ut sit deus omnia in omnibus.

De eo quod dicit: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quā ut animam suam ponat quis pro amicis suis: Tractatus LXXXIII.

PLenitudinem dilectionis qua nos inuicem diligere debemus fratres charissimi, definiuit dñs dicens: Maiorem hac dilectionē nemo habet, q. ut animā suā ponat quis pro amicis suis. Quia ergo superius dixerat: Hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos: quibus uerbis addidit quod nūc addistis: maiorem hac dilectionē nemo habet, q. ut animā suā ponat q. p amicis suis. Fit ex hoc cōsequens, quod idē iste euangelista in epistola sua dicit: Vt quēadmodum Christus p nobis animā suā posuit, sic & nos debemus p fratribus animas ponere, diligētes utiq. in uicē sicut ipse dilexit nos, q. p nobis animā suā posuit. Nimirū hoc est quod legit in Proverbij Salomonis: Si sederis cenare ad mēsam potēris cōsiderās intellige quā apponūt tibi, & sic mitte manū tuā, sciēs q. talia oportet praeparare: nā quā mēsa est potētis, nisi unde sumis corpus & sanguis eius, q. animā suā posuit p nobis? Et qd est ad eā sedere, nisi hūiliter accedere? Et qd est cōsiderare & intelligere q. apponūt tibi, nisi digne tāta gratiā cogitare? Et qd est sic mittere manū, ut scias quia talia te oportet praeparare, nisi qd iam dixi, quia sicut p nobis Christus animā suā posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere? Sic em̄ ait etiā apłus Petrus: Christus pro nobis passus est, relinquēs nobis exēplū, ut sequamur, ut uestigia

Pro martyribus
non oratur

Ioan. 10

uestigia eius: Hoc est, talia preparare, hoc beati martyres ardenti dilectione fecerunt, quo-
rum si non inaniter memorias celebramus, atque in conuiuium quo & ipsi saturati sunt, ad me-
sam domini accedimus, oportet ut quemadmodum ipsi, & nos talia prepararemus. Ideo quip-
pe ad ipsam mensam non sic eos commemoramus, quemadmodum alios qui in pace requiescunt,
ut etiam pro eis oremus, sed magis ut orent ipsi pro nobis, ut eorum uestigijs adhæreamus,
quia impleuerunt ipsi charitatem, qua dominus dixit non posse esse maiorem. Talia enim
suis fratribus exhibuerunt, qualia de domini mensa pariter acceperunt: neque hoc ita dictum
est, quasi propterea domino Christo pares esse possimus, si pro illo usque ad sanguinem mar-
tyrium duxerimus. Ille potestatem habuit ponendi animam suam, & iterum sumendi eam:
nos autem nec quantum uolumus, uiuimus, & morimur etiam si nolumus. Ille moriens mox
in se occidit mortem, nos eius morte liberamur à morte. Illius caro non uidit corruptionem,
nostra post corruptionem, in fine seculi per illum induetur incorruptione. Ille nobis non in-
dignus ut nos saluos faceret, nos sine illo nihil possumus facere. Ille se nobis palmitibus præ-
buit uitam, nos habere præter illum non possumus uitam. Postremo & si fratres pro fratri-
bus moriantur, tamen in fratrum peccatorum remissione nullius sanguis martyris fun-
ditur, quod fecit ille pro nobis: neque in hoc quid imitemur, sed quid gratularemur con-
tuli nobis. Quatenus ergo martyres pro fratribus sanguinem suum fuderunt, hactenus talia
exhibuerunt, qualia de mensa dominica perceperunt. In ceteris autem quæ dixi, quamuis
nec omnia quæ dicere potui, martyr Christi longe impar est Christo. Quod si quisquam
se, non dico potentiam Christi, sed innocentiam comparabit, non dicam & aliena se putando
sanare, sed suum saltem nullum habere peccatum, etiam sic audior est quam ratio salutis
exposcit, multum est ad illum, non capit tantum. Quod & bene quidem ista prouerbiorum
sententia comonetur, quæ continuo subiungit atque dicit, quod si audior es, noli concupi-
scere cibos eius, satius est enim ut nihil inde sumas, quam tibi plus quam oportet assumes.
Hæc enim, inquit, uitam habent fallacem, hoc est, hypocrisim: dicendo enim se sine pecca-
to esse, iustum non potest exhibere, sed fingere: ideo dictum est, hæc enim habent uitam fal-
laci. Unus est solus, qui & carnem hominis habere, & peccatum potuit non habere. Meri-
to quod sequitur nobis præcipitur, ac tali uerbo atque prouerbio humana infirmitas conue-
nitur, eique dicitur: Noli extendere te cum sis pauper, contra diuitem. Diues enim qui nec hæ-
reditario nec proprio unquam debito obnoxius, & ipse iustus est, & alios iustificat Christus. No-
li contra eum te extendere, intantum pauper ut remissionis peccatorum appareas quotidia-
nus in oratione mendicus. Tuo autem consilio, inquit, abstine te, unde nisi à presumptione
fallaci. Ille quippe quia non tantum est homo, sed etiam deus, ideo nusquam reus: si enim di-
rexeris oculum tuum ad illum, nusquam parebit. Oculum tuum, oculum uidelicet humanum, quo
cernis humana, si direxeris ad illum, nusquam parebit, quia uideri non potest, quemadmodum uide-
re te potes, parauit enim sibi pennas sicut aquilæ, & uadit in domum præpositi sui, unde ad
nos utique uenit, nec tales qualis uenit inuenit. Diligamus ergo inuicem, sicut & Christus dile-
xit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Maiorem quippe hac dilectionem nemo habet,
ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Eumque sic imitemur pia obedientia, ut ei nos
comparare nulla presumamus audacia.

De eo quod dicit: Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio uobis, usque
ad id quod ait: Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat do-
minus eius:

Tractatus

LXXXV.

dominus Iesus commendasset charitatem, quam exhibuit nobis moriendo pro
nobis, atque dixisset: Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat
quis pro amicis suis. Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio
uobis. Magna dignatio, cum seruus bonus esse non possit, nisi præcepta domi-
ni sui fecerit. Hinc amicos suos uoluit intelligi, unde serui boni possunt probari. Sed, ut
dixi, ista dignatio est, ut dominus quos nouit seruos suos, dignetur dicere amicos suos:
nam

A nam ut sciatis ad seruorum officium pertinere præcepta domini sui facere, alio loco seruos
utique obiurgat dicens: quid autem uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Cui
ergo dicitis, inquit, domine, iussa faciendo quid dicatis ostendite. Nonne seruo obedienti ipse
dicturus est: Euge serue bone, quia in paucis fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra
in gaudium domini tui. Potest igitur esse & seruus & amicus, qui seruus est bonus: sed quod
sequitur attendamus. Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus
eius. Quomodo ergo intellecturi sumus, & seruum & amicum esse seruum bonum, cum
dicat: Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius? Ita nomen co-
stituit amici, ut auferat serui, non ut in uno utrumque maneat, sed ut alterum altero decedente
succedat. Quid est hoc? Itaque ne cum præcepta domini fecerimus, serui non erimus? Itaque ne tunc
serui non erimus, quando boni serui fuerimus? Et quis contradicere potest ueritati quæ ait:
Iam non dicam uos seruos. Et cur hoc dixerit, docet: Quia seruus, inquit, nescit quid faciat
dominus eius. Nunquid nam seruo bono & probato dominus eius non etiam secreta sua
committit? Quid est ergo quod ait: Seruus nescit quid faciat dominus eius? Verum, esto, ne-
scit quid faciat: nunquid nescit etiam quid præcipiat? Nam & si hoc nescit, quomodo seruit?
Aut quomodo seruus est, qui non seruit? Et tamen dominus loquitur: Vos amici mei estis,
si feceritis quæ ego præcipio uobis, iam non dicam uos seruos. O rem mirabilem, cum serui
re non possumus, nisi præcepta domini fecerimus, quomodo præcepta faciendo serui non
erimus? Si seruus non ero præcepta faciendo, & nisi præcepta fecero, seruire non potero, er-
go seruendo seruus non ero. Intelligamus fratres intelligamus, & hoc in nobis dominus fa-
ciat ut intelligamus, faciat etiam ut intellecta faciamus. Hoc autem si scimus, profecto sci-
mus quod facit dominus, quia nos ipsos tales non facit nisi dominus, & per hoc ad eius ami-
citiam pertinemus. Sicut enim duo sunt timores, qui faciunt duo genera timentium, sic duæ
sunt seruitutes, quæ faciunt duo genera seruientium. Est timor quem perfecta charitas foras
mittit, & est alius timor castus permanens in seculo seculi. Illum timorem qui non est in cha-
ritate, attendebat Apostolus cum dicebat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum
in timore. Illum autem timorem castum attendebat cum dicebat: Noli altum sapere, sed ti-
me. In illo timore quem foras charitas mittit, est etiam seruitus simul foras cum ipso timo-
re mittenda: utrumque enim iunxit Apostolus, hoc est seruitutem & timorem, dicendo: Non
enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ad hanc seruitutem seruum pertinentem
intuebatur & dominus dicens: Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat do-
minus eius: non utique ille seruus pertinet ad timorem castum, cui dicitur: Euge serue bone,
intra in gaudium domini tui, sed ille seruus pertinet ad timorem, foras à charitate mitten-
dus, de quo alibi dicit: Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æter-
num: quoniam itaque dedit nobis potestatem filios dei fieri, ut non serui sed filij simus, ut miro
quodam & ineffabili, sed tamen uero modo serui, non serui esse possumus, serui scilicet timo-
re casto, ad quem pertinet seruus intrans in gaudium domini sui, non serui autem timore
foras mittendo, ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternum. Ut autem tales
serui non serui simus, dominum facere scimus. Hoc autem seruus ille nescit, qui nescit quid faciat
dominus eius: & cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, non dominus eius, & in se, non
in domino gloriatur, cum se ipse deceperit, quia sic gloriatur quasi non acceperit: nos autem charissimi,
ut amici domini esse possumus, quid noster dominus faciat sciamus, non solum enim homines, uerum
etiam iustos ipse facit nos, & non ipsi nos. Et ut hoc sciamus, quis nisi ipse facit? Non enim
spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata
sunt nobis. Ab ipso quicquid boni est, donatur ut sciatur. Ergo quia & hoc bonum est, ab
ipso utique donatur, ut sciatur à quo bonum omne donetur, ut omnino de omnibus bonis
qui gloriatur in domino gloriatur. Quod uero sequitur: Vos autem dixi amicos, quia omnia
quæcumque audiui à patre meo nota feci uobis. ita est profundum, ut nullo modo sit isto
sermone coartandum, sed in alium differendum.

De eo

De eo quod dicit: uos autem dixi amicos, usque ad id quod ait: Et fructus uester maneat, ut quodcumque petieritis patrem in nomine meo det uobis:

Tractatus

LXXXVI

MERITO quaeritur quomodo accipiendum sit quod ait dominus: Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audiui a patre meo, nota feci uobis. Quis autem audeat affirmare uel credere ullum hominum scire omnia quaecumque a patre audiuit unigenitus filius, quando nec hoc quidem quisque capit, quomodo a patre audiat ullum uerbum, cum ipse sit patris unicum uerbum? Quid est quod aliquando post in hoc ipso tam men sermone, quem post cenam ante passionem ad discipulos habuit, Multa, inquit, habeo uobis dicere, sed non potestis illa portare modo? Quo igitur pacto intellecturi sumus omnia cum nota fecisse discipulis, quaecumque audiuit a patre, cum propterea quaedam multa non dicat, quia scit eos modo portare non posse? Sed nimirum quod facturus est, fecisse se dicit, qui ea quae futura sunt fecit: sicut enim dicit per prophetam: Foderunt manus meas & pedes meos, nec ait, fossuri sunt, uelut praeputa dicens, & ea tamen futura praedicens: ita & hoc loco ait, omnia se nota fecisse discipulis, quae se nouit nota esse facturum in illa plenitudine scientiae, de qua dicit Apostolus: Cum autem uenerit quod perfectum est, quod ex parte est euacuabitur. Ibi quippe dicit, nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum, & nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem: nam & ipse Apostolus saluos nos dicit esse factos per lauacrum regenerationis, qui tamen alio loco: Spes, inquit, salui facti sumus. Spes autem quae uidetur non est spes: quod enim uidet quis, quid sperat? Si autem quod non uidemus, speramus, per patientiam expectamus: unde etiam eius coapostolus Petrus, In quem modo, inquit, non uidentes creditis, quem cum uideritis, exultabitis gaudio inenarrabili & honorato, percipientes mercedem fidei, salutem animarum ueststrarum: si ergo nunc tempus est fidei, salus autem animarum merces est fidei, quis dubitet in fide quae per dilectionem operatur, peragendum diem ultimum, atque in fine diei recipiendam esse mercedem, non solum redemptionem corporis nostri, de qua dicit apostolus Paulus, uerum etiam salutem animarum nostrarum, de qua dicit apostolus Petrus: Vtriusque enim rei felicitas isto tempore atque in ista mortalitate in spe potius habetur, quam in re tenetur. Verum hoc interest, quod exterior noster homo, id est, corpus adhuc corrumpitur: interior autem, id est, anima iam renouatur de die in diem. Itaque sicut immortalitatem carnis & salutem animarum futuram expectamus, quamuis iam pignore accepto, salui facti esse dicamur: ita omnium noticiam quaecumque unigenitus audiuit a patre, futuram sperare debemus, quamuis hoc iam se fecisse dixerit Christus: Non uos me elegistis, inquit, sed ego uos elegi. Haec est illa ineffabilis gratia: quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, & ideo non diligebamus? Nam qui eum non eligit, quomodo diligit? Nunquid iam in nobis erat quod in psalmo canitur: Elegi abiectus esse in domo domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum? Non utique. Quid ergo eramus nisi iniqui & perditii? Neque enim iam credideramus in eum, ut eligeret nos: nam si iam credentes elegit, electos elegit, cur ergo diceret, non uos me elegistis, nisi quia misericordia eius praeuenit nos. Hic certe uacat uana illorum ratiocinatio, qui praescientiam dei defendunt contra gratiam dei, & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia praesciuit nos deus futuros bonos, non seipsum nos facturum bonos: non hoc dicit qui dicit: Non uos me elegistis, quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse nos praesciuerat, simul etiam praescisset quod eum nos fuisset prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni, nisi forte dicendus est bonus qui non eligit bonum. Quid ergo eligit in non bonis? Non enim electi sunt quia boni fuerunt, qui boni non essent nisi electi essent: alioquin gratia iam non est gratia, si praecessisse contedimus merita: haec quippe electio gratia est, de qua dicit Apostolus: Sic ergo & in hoc tempore reliqua per electionem gratiae dei saluae factae sunt: unde subiungit, Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Audi ingrati, in

Ate, ingrati audite: non uos me elegistis, sed ego elegi uos. Non est ut dicas, ideo electus sum, quia iam credebam: si enim credebam in te, iam elegeras eum, sed audi: non uos me elegistis: non est ut dicas, antequam crederem, iam bona operabar, ideo electus sum: quid enim est boni operis ante fidem, cum dicat Apostolus: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Quid ergo dicturi sumus audiendo, non uos me elegistis, nisi quia mali eramus & electi sumus, ut boni per gratiam nos eligentis essemus? Non est enim gratia, si praecesserant merita. Est autem gratia. Haec igitur non inuenit, sed effecit merita: & uidete charissimi, quemadmodum non eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos. Ego, inquit, elegi uos: Et posui uos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus uester maneat. Nonne iste est fructus de quo iam dixerat: sine me nihil potestis facere? Elegit ergo & posuit ut eamus & fructum afferamus: nullum itaque fructum unde nos elegit habebamus. Ut eatis, inquit, & fructum afferatis. Imus ut afferamus, & ipse est uia qua imus, in qua nos posuit ut eamus. Proinde in omnibus misericordia eius praeuenit nos. Et fructus, inquit, uester maneat: Ut quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det uobis. Maneat ergo dilectio, ipsa est enim fructus noster: quae dilectio nunc est in desiderio, nondum in saturitate, & ipso desiderio quodcumque petierimus in nomine unigeniti filii dat nobis pater: quod autem accipere saluandis non expedit nobis, non existimemus nos petere in nomine saluatoris, sed hoc petimus in nomine saluatoris, quod pertinet ad orationem salutis.

De eo quod dicit: Haec mando uobis, ut diligatis inuicem, usque ad id quod ait: Sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus: Tract. LXXXVII

IN lectione euangelica quae hanc antecedit, dixerat dominus: non uos me elegistis, sed ego elegi uos, & posui uos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus uester maneat, ut quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det uobis: de quibus uerbis iam nos quod dominus dedit, disseruisse meministis. Hic autem dicit, sequenti scilicet lectione, quam modo cum recitaretur, audistis. Haec mando uobis, ut diligatis inuicem: Ac per hoc intelligere debemus hunc esse fructum nostrum de quo ait: Ego uos elegi ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat. Et quod adiunxit, ut quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det uobis, tunc utique dabit nobis, si diligamus inuicem, cum & hoc ipsum ipse dederit nobis, qui nos elegit non habentes fructum, quia non eum nos elegeramus, & posuit nos ut fructum afferamus, hoc est, inuicem diligamus: quem fructum sine illo afferre non possumus, sicut palmites facere sine uite nihil possunt. Caritas ergo est fructus noster, quam definit Apostolus: de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Haec diligamus inuicem, haec diligamus deum, neque enim uera dilectione diligeremus inuicem, nisi diligentes deum. Diligit enim unusquisque proximum suum tanquam seipsum si diligit deum: nam si non diligit deum, non diligit seipsum. In his enim duobus praeceptis caritatis, tota lex pendet & prophetae, hic est fructus noster. De fructu itaque nobis mandans, haec mando, inquit, uobis, ut diligatis inuicem: unde & apostolus Paulus, cum contra opera carnis commendare fructum spiritus uellet, a capite hoc posuit: Fructus, inquit, spiritus caritas est: ac deinde cetera tanquam ex isto capite exorta & religata contexit, quae sunt, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Quis autem bene gaudet, qui bonum non diligit unde gaudet? Quis pacem ueram nisi cum illo potest habere quem ueraciter diligit? Quis est longanimis in bono opere perseveranter manendo, nisi ferueat diligendo? Quis est benignus, nisi diligit cui opitulatur? Quis bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quae per dilectionem operatur? Quis utiliter mansuetus, cui non dilectio moderetur? Quis ab eo continet unde turpetur, nisi diligit unde honestatur? Merito itaque magister bonus dilectionem sic saepe commendat, tanquam sola praecipienda sit, sine qua non possunt prodesse cetera bona, & quae non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus. Pro hac autem dilectione patienter debemus etiam mundi odia

di odia sustinere: necesse est enim ut nos oderit, quos cernit nolle quod diligit: sed plurimum nos de seipso dominus consolatur, qui cum dixisset: Hæc mando uobis ut diligatis inuicem, adiecit atq; ait: Si mundus uos odit, scitote quoniam me priorem uobis odio habuit. Cur ergo se membrum supra uerticem extollit? Recusas esse in corpore, si non uis odium mundi sustinere cum capite. Si de mundo, inquit, essetis, mundus quod suum erat diligeret. Vni uersæ utiq; hoc dicit ecclesiæ, quam pleriq; etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut est illud: Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Itemq; illud: Non uenit filius hominis ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum: & in epistola sua Ioannes ait, Ad uocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum, & ipse propitiator est peccatorum nostrorum, non tantum nostrorum, sed etiam totius mundi: totus ergo mundus ecclesiæ est, & q; totus mundus odit ecclesiæ. Mündus igitur odit mündum, inimicus reconciliatū, damnatus saluatum, inquinatus mundatum: sed iste mundus quem deus in Christo reconciliat sibi, & per Christum saluatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo electus est inimico, damnato, contaminato. Ex eadem quippe massa quæ tota in Adam perijt, fiunt uasa misericordiæ, in quibus est mundus pertinetens ad reconciliationem, quam mündus odit, ex eadem massa, pertinetens ad uasa iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem: deniq; cum dixisset: si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret, continuo subiecit. Quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, ppter ea odit uos mundus. Ergo & ipsi inde erant, unde ut non essent, electi sunt inde, nō meritis suis, quorū nulla bona præcesserant opera, non natura, quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice uitiata, sed gratuita, hoc est uera gratia: qui enim de mundo mundum elegit, fecit quod eligeret, non inuenit, quia reliquæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt: si autem gratia, inquit, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia: si autem quærat quomodo se diligit mundus perditionis, qui odit mundum redemptionis, diligit se utiq; falsa dilectione, non uera. Proinde falsò se diligit, & uere odit: Qui enim diligit iniquitatem, odit animā suam: sed diligere se dicitur, quoniam iniquitatem qua iniquus est diligit: & rursus odisse se dicitur, quoniam quod ei nocet, hoc diligit. Odit ergo in se naturam, diligit uitium: odit quod factus est per dei bonitatem, diligit quod in eo factū est per liberam uoluntatē. Vnde nos quoq; illum diligere & phibemur, si recte intelligimus, & iubemur: prohibemur scilicet ubi nobis dicitur, Nolite diligere mundum: iubemur autē, ubi nobis dicit, Diligite inimicos uestros. Ipsi sunt enim mundus qui nos odit. Ergo & prohibemur diligere in illo quod ipse diligit in seipso, & iubemur diligere in illo quod ipse odit in seipso, dei scilicet opificium, & diuersas bonitatis suæ consolationes. Vitium quippe in illo diligere prohibemur, iubemurq; diligere naturam, cum ipse in se diligit uitium, oderitq; naturam, ut nos eū & diligamus & oderimus recte, cum se ipse diligit oderitq; peruerse.

De eo quod dictum est: Mementote sermonis mei quem ego dixi uobis, usq; ad id quod ait: Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. Tractatus LXXXV III

Inhortans dominus seruos suos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis maius & melius quam de seipso pponit exēplū, quoniam sicut dicit apostolus Petrus: Christus p nobis passus est relinquēs nobis exēplū, ut seqmur uestigia eius. Quod utiq; si facimus, ipso adiuuante facimus q dixit: sine me nihil potestis facere: deniq; iam dixerat: Si odit uos mündus, scitote quia me priore uobis odio habuit, & nūc in eo quod audistis cū legeret euangelium. Memoretote, inquit, sermonis mei, quē ego dixi uobis: nō est seruus maior domino suo: si me persecuti sunt, & uos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. Dicendo autē, non est seruus maior domino suo, nōne euidenter ostendit quemadmodum intelligere debeamus quod superius dixerat: Iam non dico uos seruos: ecce enim eos seruos dicit, nunquid est aliud. Non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & uos persequentur: Manifestum est igitur illum

A illum seruum, qui non manet in domo in æternum, illū pertinetē ad timorem, quem foras charitas mittit, esse intelligendū ubi dictū est. Iam non dico uos seruos: hic autē ubi dicitur, Non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & uos persequentur, illum significari seruum pertinetē ad timorem castum, qui permanet in seculum seculi: hic enim seruus est auditurus, Euge serue bone, intra in gaudium domini tui. Sed hæc, inquit, omnia facient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. Quæ omnia faciunt nisi quæ dixit: odio habebunt scilicet & persequentur, sermonemq; contēnent: quoniam si sermonem non seruarent eorum, nec tamen odissent eos, neq; persequerentur, uel etiam si odissent, nec tamen persequerentur, non omnia facerent: hæc autē omnia facient uobis, inquit, propter nomen meū, quid est aliud dicere, q̄ me in uobis odio habebūt, me in uobis persequentur, & sermonem uestrum quia meus est, ideo non seruabunt: hæc enim omnia facient uobis propter nomen meum, non uestrum, sed meum: tanto igitur miseres, qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiore, qui propter hoc nomen ista patiūtur, sicut ipse alio loco dicit, Beati qui persecutionem patiūtur propter iustitiam: hoc est enim propter me uel propter nomen meum, quia sicut Apostolus docet, Factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, ut quemadmodū scriptū est, Qui gloriatur, in dño gloriatur. Faciūt quippe ista mali malis, sed nō propter iustitiā, & ideo miseri utiq; & q faciunt, & qui patiūtur: faciūt & mali bonis, ubi & si nō faciunt isti propter iustitiā, tñ illi propter iustitiā patiuntur. Sed dicit aliq; si mali quādo persequūtur bonos propter nomē Christi, propter iustitiā boni patiūtur, profecto propter iustitiā hoc eis mali faciunt: quod si ita est, ergo & quādo boni malos propter iustitiā persequūtur, propter iustitiā etiā mali patiūtur: si enim possunt mali persecutionē facere bonis propter nomē Christi, cur nō possunt mali persecutionē pati à bonis propter nomen Christi? Et quid est propter nomen Christi, nisi propter iustitiā? nam si nō propter quod boni faciūt, propter hoc mali patiūtur, quia faciūt boni propter iustitiā, patiūtur mali propter iniustitiā: nec mali ergo propter hoc possunt facere, propter quod boni patiūtur, quia faciūt mali propter iniustitiā, patiūtur boni propter iustitiā: quomodo ergo erit uerū, hæc omnia faciet uobis propter nomen meū, cū illi nō propter nomē Christi faciāt, id est, nō propter iustitiā, sed propter iniquitatē suā? Hæc quæstio ita soluitur, si eo modo intelligamus dictū, hæc omnia faciet uobis propter nomen meū, ut totū referatur ad iustos, tanq̄ dictū sit, hæc omnia patiēmini ab eis propter nomen meū, ut hoc sit, faciet uobis, quod est, patiēmini ab eis: si aut propter nomen meū sic accipitur tanq̄ diceret, propter nomen meū quod in uobis oderūt, ita potest accipi, & propter iustitiā quā in uobis oderūt: ac per hoc & boni cū persecutionē faciūt malis, possit recte dici & propter iustitiā facere, quam diligēdo persequūtur malos, & propter iniquitatem quā oderunt in ipsis malis: ita ergo & ipsi mali possunt dici pati, & propter iniquitatē quā in illis puniunt, & propter iustitiā quā in eorū pœna exercetur. Itē quæri pōt, si etiā mali faciunt persecutionē malis, sicut impij reges & iudices, cū essent persecutores piorū, utiq; & homicidas, & adulteros, & quosq; maleficos, quos cōtra leges publicas fecisse cognoscerent, puniebāt: quomodo intelligendū est quod ait dñs, Si de mūdo essetis, mündus quod suū erat diligeret: Neq; em̄ quos punit diligit mundus, à quo uidemus supradicta scelerū genera plerūq; puniri, nisi quia mündus est in eis, à quibus talia scelera uel puniūtur uel patiūtur: & mundus est in eis à quibus talia scelera diliguntur: mundus itaq; ille qui intelligitur in malis atq; impijs, & odit quod suū est, ex ea parte hominū qua sceleratis nocet: & diligit quod suū est ex ea parte hominū, qua eisdē ipsis sceleratis fauet: Ergo hæc omnia faciet uobis propter nomen meū, uel ita dictum est, propter quod uos patimini, uel ita propter quod & ipsi faciūt, quia & hoc in uobis dū persequuntur, oderūt: & addidit, Quia nesciūt eum qui misit me. Hoc secundū eam scientiā dictū intelligēdum est, de qua & alibi scriptū est, Scire autē te sensus est cōsummatus. Hæc quippe scientia qua sciunt patrem à quo missus est Christus, nullo modo persequuntur quos colligit Christus, quia & ipsi cū eis colliguntur à Christo.

De eo quod dicit, Si nō uenissem & locutus eis fuisset, usq; ad id quod ait, Qui me odit, & patrem meum odit.

Tractatus LXXXIX.

SUPERIUS dixerat dominus ad discipulos suos, Si me persecuti sunt, & uos persequentur, si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt, sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia nesciūt eum qui misit me. De quibus autē hoc dixerit si quæramus, inuenimus eum ad hæc uerba uenisse ab eo quod dixerat, Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit: nunc uero quod addidit, Si nō uenissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent. Iudæos ostendit expressius, de his ergo & illa dicebat, nam hoc indicat uerborum ipsa contextio: de his ergo dicit, Si non uenissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent, de quibus dicebat, Si me persecuti sunt, & uos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me: his enim uerbis & ista subiungit, si nō uenissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent. Iudæi ergo persecuti sunt Christum, quod euidentissime indicat euangelium, Iudæis locutus est Christus, non alijs gentibus. In eis ergo uoluit intelligi mundum qui odit Christum & discipulos eius, imò uero non eos solos, sed hos quoq; ad eundem mundum pertinere monstrauit. Quid est ergo, si non uenissem & locutus eis fuisset, peccatum nō haberent? Nunquid sine peccato erant Iudæi, anteq̃ christus ad eos in carne uenisset? Quis hoc uel stultissimus dixerit? Sed magnum quoddam peccatum, nō omne peccatum, quasi sub generali nomine uult intelligi: hoc est enim peccatū quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisq; si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc est autē, quia non crediderunt in Christum, qui propterea uenit ut credatur in eum, hoc peccatum, si non uenisset, nō utiq; haberent. Aduentus quippe eius quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus exitialis factus est, tanq̃ & ipse caput & princeps apostolorum, quod de se ipsi dixerunt extiterit, Quibusdam quidem odor uitæ in uitam, quibusdā uero odor mortis in mortem: sed quod adiunxit atq; ait, Nunc autem excusationē non habent de peccato suo: potest mouere querentes, utrum hi ad quos non uenit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo: si enim non habent, cur hic dictum est, propterea istos non habere, quia uenit & locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habeant ut à pœnis alienentur, an ut mitius puniantur? Ad hæc inquisita pro meo captu, domino donāte respondeo, habere illos excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non uenit, & quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis uenit, & quibus per discipulos est locutus, quod & nūc facit: nam per ecclesiam suam uenit ad gentes, & per ecclesiam suam loquitur gentibus: ad hoc enim pertinet, quod ait, Qui uos recipit me recipit, & qui uos spernit, me spernit. An uultis, inquit, apostolus Paulus, experimētum accipere eius, qui in me loquitur Christus? Restat inquirere, utrū hi qui prius q̃ Christus ueniret in ecclesiam ad gentes, & priusq̃ euāgelium eius audirent, uitæ huius sine prauenti sunt seu praueniuntur, possunt habere hanc excusationē: possunt planē, sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicunq; enim sine lege peccauerunt sine lege peribunt, & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quæ quidem Apostoli uerba, quoniam id quod ait, peribunt, terribilius sonat, q̃ quod ait, iudicabuntur, non solum nihil adiuuare hanc excusationem uidentur ostendere, uerum etiā plus grauare: qui enim se quia nō audierunt excusabunt, sine lege peribunt. Sed utrum hi qui cum audierunt, contempserunt, uel etiam restiterunt, nec tantū contradicendo, sed & eos à quibus audierunt odijs persequendo, in eis deputandi sunt de quibus aliquid leuius uidetur sonuisse quod dictum est, per legem iudicabuntur, merito quæritur: sed si aliud est perire sine lege, aliud iudicari per legem, & illud est grauius, hoc autem leuius, proculdubio non sunt isti in hac pœna leuiore ponendi, qui neq; in lege peccauerūt, sed omnino legem Christi accipere noluerunt, & eam quantum ad ipsos attinet, omnino nullam esse uoluerunt. Illi autem peccant

2. Cor. 2

Matth. 10

2. Cor. 13

Rom. 2

A cant in lege, qui sunt in lege, id est, qui eā suscipiunt, eamq; sanctam, & mādātum sanctum & iustum & bonum fatētur, sed infirmitate non implent, quod ab ea rectissime præcipi dubitare non possunt, hi sunt qui aliquo modo forsitan possunt ab eorum qui sine lege sunt perditione discerni, si tamen quod Apostolus ait, per legem iudicabuntur, sic accipiendū est tanq̃ dixerit, nō peribunt, quod mirum si ita est. Neq; enim de infidelibus & fidelibus erat sermo ut hoc diceret, sed de gentibus & Iudæis, qui certe utriq; nisi in eo saluatore saluētur, qui uenit quærere quod perierat, ad perditionē sine dubio pertinebūt, quamuis dici possit, quia grauius, alios leuius perituros, id est, alios grauiiores, alios leuiiores pœnas in sua perditione passuros. Ille enim perire deo dicitur, quisquis ab illa beatitudine quā dat sanctis suis, per supplicium separatur. Tanta est autem suppliciorum, quanta diuersitas peccatorū, quæ quomodo sese habeat, altius indicat sapiētia diuina, q̃ coniectura scrutatur aut effatur humana. Isti certe ad quos uenit, & quibus locutus est Christus, non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem, qua possint dicere, non uidimus, non audiuius, siue non acceptaretur ista excusatio ab illo cuius inscrutabilia sunt iudicia, siue acceptaretur, & si non ut ab omni damnatione liberaretur, certe ut aliquanto lenius damnarentur. Qui me odit, inquit, & patrem meum odit. Hic nobis fortasse dicatur, Quis potest odisse quem nescit? & utiq; anteq̃ diceret, Si non uenissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent, dixerat discipulis suis, Hæc facient uobis, quia nesciunt eum qui misit me. Quomodo ergo nescierunt & oderunt: si enim non quod est ipse, sed nescio quid aliud de illo opinātur, non utiq; ipsum, sed illud inueniuntur odisse quod fingunt, aut errando potius suspiciāt, & tamen nisi possent homines odisse quod nesciūt, non ueritas utrunq; dixisset, q̃ eius patrem & nesciunt & oderunt. Sed quomodo id fieri possit si adiuuante domino per nos demonstrari potest, quia hæc disputatio est iam claudenda, nunc non potest.

De eo quod dicit, Qui me odit, & patrem meū odit. Tractatus XC.

BVDISTIS dominum dicentem, Qui me odit & patrem meum odit: qui superius dixerat, Hæc facient uobis, quia nesciunt eum qui misit me, non itaq; dissimulanda nascitur quæstio, quomodo possint odisse quē nesciunt. Si enim deum non quod ipse est, sed nescio quid aliud eum suspiciantur aut credunt, & hoc oderunt, utiq; nō ipsum oderunt, sed quod sua mendaci suspitione, uel uana credulitate concipiunt: si autē quod est, hoc de illo sentiunt, quomodo eum nescire dicuntur? Et de hominibus quidē fieri potest, ut eos sæpe quos nunq̃ uidimus, diligamus, ac per hoc nec illud econtrario impossibile est, ut eos quos nunq̃ uidimus oderimus. Fama quippe de aliquo sermocinante seu bene seu male, fit nō immerito ut amemus uel oderimus ignorum. Sed si fama sit uerax, quomodo est de quo uera didicimus dicēdus ignotus? An quia eius faciem non uidimus? Quam cum & ipse non uideat, nulli tamen potest notior esse q̃ sibi: non igitur in eius facie corporali nobis intimatur cuiusq; noticia: sed tūc nobis ad cognitionem patet, quando eius mores & uita non latent, alioquin nec seipsum nosse quisq; potest, qui uidere faciem suam non potest. Sed utiq; tanto certius q̃ notus est alijs ipse se nouit, quanto certius interiore conspectu potest uidere quod sapit, uidere quod cupit, uidere quod uiuit: quæ cum aperiuntur & nobis, tunc uere fit cognitus nobis. Hæc itaq; quoniam plerunq; ad nos de absentibus uel etiā mortuis, siue fama, siue litteris perferuntur, hinc fit ut sæpe quos nunq̃ facie corporis uidimus, non tñ quos omnino nescimus, uel oderimus homines uel amemus. Sed plerunq; in eis nostra credulitas fallitur, quia nonnunq; & historia, & multo magis fama mētitur. Pertinet autē ad nos ne perniciofa opinione fallamur, ut quia nō possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus ueram certamq; sententiam, hoc est, ut si ille uel ille homo utrum sit impudicus pudicusue nescimus, oderimus tamen impudicitiam, & pudicitia diligamus: & si illum uel illum iniustum esse iustumue nescimus, amemus tamen iustitiam, & iniustitiam detestemur, non quas nobis ipsis errando constringimus, sed quas fideliter hanc appetendam, illamq; uitandam in dei ueritate conspi-

D 2 cimus,

1. Cor. 10
 cinus, ut cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod deuitandum est deui-
 tamus, ignoscatur nobis quod de oculis hominum aliquando, imò assidue non uera sen-
 timus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci ista non po-
 test uita, ita ut Apostolus diceret, Tentatio uos non apprehendat nisi humana: quid enim
 tam humanum, quàm non posse inspicere cor humanum, & ideo non eius latebras perscrutari,
 sed plerumque aliud quàm id quod ibi agitur suspicari. Quanquàm & in his rerum tenebris huma-
 narum, hoc est, cogitationum alienarum, & si suspensiones intelligere non possumus, quia ho-
 mines sumus, iudicia tamen, id est, definitas firmasque sententias continere debemus, nec an-
 te tempus quicquid iudicare, donec ueniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, &
 manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à deo. Quando ergo non erratur in
 rebus, ut recta sit improbatio uiciorum, uirtutumque probatio, profecto si erratur in homi-
 nibus, uenialis est humana tentatio. Per has autem humanorum cordium tenebras, res mul-
 tum miranda & multum dolenda contingit, ut eum nonnunquam quem iniustum putamus,
 & tamen iustus est, & iustitiam in eo nescientes, quem diligimus deitemus, a uersemur, à no-
 stro prohibeamus accessu, communem cum illo uitam uictumque habere nolimus, eumque
 etià si disciplinæ imponendæ necessitas cogat, siue ne alijs noceat, siue ut fiat ipse correctior,
 asperitate salubri persequamur, & hominem bonum tanquam malum affligamus, quem nesci-
 entes amamus. Hoc fit si quis uerbi gratia cum sit pudicus, à nobis creditur impudicus: sine
 dubio enim si pudicum diligo, hoc est ipse quod diligo, ergo etiam ipsum diligo & nescio:
 & si impudicum odi, non ergo ipsum odi, quia non est quod odi, & tamen dilecto meo cum
 quo simul in charitate pudicitia habitat anima mea, facio ignarus iniuriam, non errans in
 discretionem uirtutum atque uiciorum, sed in cordium tenebris humanorum. Proinde sicut fieri
 potest ut homo bonus hominem bonum oderit nesciens, uel potius diligit nesciens, ipsum
 enim diligit cum bonum diligit, quia id quod est ille, hoc iste diligit, oderit autem nesciens
 non ipsum, sed quod putat esse ipsum: ita fieri potest ut etiam homo iniustus oderit homi-
 nem iustum, & dum aestimat se sui similem iniustum diligere, nesciens diligit iustum, & ta-
 men dum eum credit iniustum, diligit non ipsum, sed quod putat esse ipsum: quemadmo-
 dum autem hominem, sic & deum. Denique si interrogarentur Iudæi, utrum diligenter deum,
 quid se aliud quàm diligere responderent, nec ex animo mentientes, sed errando potius opinan-
 tes. Quomodo enim diligenter patrem ueritatis, qui haberet odio ueritatem? Noluit enim
 sua facta damnari, & hoc habet ueritas ut talia facta damnentur: tantum igitur oderunt ue-
 ritatem, quantum oderunt suas poenas quas talibus irrogat ueritas: nesciunt autem illam esse
 ueritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat. Oderunt ergo quæ nesciunt, & cum illam ode-
 runt, profecto & eum de quo nata est, nisi odisse non possunt: ac per hoc quia ueritatē qua
 iudicante damnantur, de patre deo natam nesciunt, utique etià ipsum & nesciunt & oderunt.
 O miseros homines, qui cum esse uolunt mali, nolunt esse ueritatem qua damnantur mali:
 nolunt enim eam esse quod est, cum ipsi debeant nullo modo esse quod sunt, ut ipsa ma-
 nente mutentur, ne ipsa iudicante damnentur.

De eo quod dicit, Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non
 haberent, nunc autem & uiderunt, & oderunt & me & patrem meum, sed ut im-
 pleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

Tractatus XCI.

DIXERAT dominus, Qui me odit, & patrem meum odit. Vtique enim qui odit
 ueritatem, necesse est oderit & à quo ueritas nata est, unde iam quantum da-
 tum est locuti sumus: deinde addidit unde nobis nunc loquendum est. Si opera
 non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Peccatum illud
 scilicet magnum, de quo superius ait, Si non uenissem & locutus eis fuisset, peccatum non
 haberent, hoc est peccatum, quod in eum loquentem & operantem non crediderunt, neque enim
 nullum habebant peccatum, antequam loqueretur eis & operaretur in eis, Sed hoc peccatum
 quo

A quo in eum non crediderunt, ideo sic commemoratur, quia ipso peccato tenentur & cetera:
 hoc enim si non haberent, & in eum crederent, dimitterentur & cetera. Sed quid est hoc quod
 cum dixisset, Si opera non fecissem in eis, mox addidit, Quæ nemo alius fecit? Nulla
 quippe in operibus Christi uidentur esse maiora quàm suscitatio mortuorum, quod scimus
 etiam antiquos fecisse prophetas. Fecit hoc etiam Helias, fecit Helisæus, & cum in hac carne
 uiueret, & cum in suo monumento sepultus iaceret, nam quidam portantes mortuum, cum
 irruentibus hostibus eò refugissent, eumque posuissent, continuo resurrexit. Fecit tamen ali-
 qua Christus, quæ nemo alius fecit, quod quinquem milia hominum de quinq; & quatuor milia
 de septem panibus pauit, quod super aquas ambulauit, & Petro ut hoc faceret præstitit, quod aquam
 mutauit in uinum, quod aperuit oculos cæci nati, & alia multa quæ commemorare longum est.
 Sed respondetur nobis & alios fecisse quæ ipse non fecit, & quæ nemo alius fecit: quis enim
 nisi Moyses Ægyptios plagis tot tantisque percussit, diuiso mari populum duxit, manna de
 celo esurientibus impetrauit, aquam de petra sitientibus fudit? Quis nisi Iesus naue populo
 transiit Iordanis fluenta diuisit, & currentem solem emissit ad deum oratione frenauit
 & fixit? Quis præter Samson propter suam sitim maxilla mortui asini exundante satiatus est?
 Quis præter Heliam curru igneo in alta subuectus est? Quis præter Helisæum, quod pau-
 loante commemorauit, sepulto suo cadauere, cadauer alterius reddidit uitæ? Quis præter
 Daniele inter ora incluserunt secum leonum esurientium uixit innocuus? Quis præter tres
 uiros, Ananiam, Azariam, Misacem, in flammis ardentibus & non urentibus deambulauit
 illæsus? Prætereo cetera, quoniam hæc satis esse arbitror, quibus demonstratur & alios san-
 ctos quædam opera miranda fecisse, quæ nemo alius fecit. Sed qui tam multa uicia & malas
 ualitudines uexationesque mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur anti-
 quorum: ut enim taceamus quos iubendo sicut occurrebant, saluos singulos fecit, Marcus
 euangelista quodam loco ait, Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum
 omnes male habentes, & demonia habentes, & erat omnis ciuitas ad ianuam congregata,
 & curauit multos qui uexabatur uarijs languoribus, & demonia multa eiciebat. Id autem
 cum commemorasset Matthæus, etià testimonium propheticum addidit, dicens, Ut adim-
 pleretur quod dictum est per Esaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit,
 & ægritudines portauit: item alio loco dicit Marcus, Et quocumque loco introibat in uicos,
 uel in uillas, aut in ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum ut uel sim-
 briam uestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant: hæc nemo alius
 fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait, in eis, non inter eos uel coram eis, sed pro-
 fus in eis quia sanauit eos. Hæc quippe intelligi uoluit quæ non solum facerent admiratio-
 nem, uerumetiam manifestam conferret salutem, pro quibus beneficijs utique amorem, non
 odium retribuere debuerunt. Omnia quidem ceterorum miracula superat, quod est natus ex
 uirgine, matrisque integritatem solus potuit nec conceptus uiolare nec natus: sed hoc nec co-
 ram eis factum est, nec in eis, ad cognoscendam quippe huius miraculi ueritatem, non com-
 muni cum eis aspectu, sed discreto ab eis discipulatu apostoli peruenerunt. Iam uero illud
 quod die tertia in carne in qua occisus fuerat, de sepulchro se reddidit uiuum, & nunquam
 deinde moriturus cum illa ascendit in cælum, superat etiam cuncta quæ fecit: sed neque hoc
 factum est in Iudæis, neque coram eis: & nondum hoc fecerat quando dicebat, Si opera non
 fecissem in eis quæ nemo alius fecit, nimirum ergo sunt illa, quæ in eorum ualitudinibus tan-
 ta miracula salutis ostendit, quanta in illis antea nemo donauit: hæc enim uiderunt, & hoc
 eis exprobrans adiungit & ait, Nunc autem & uiderunt & oderunt & me & patrem meum,
 sed ut impleretur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.)
 Eorum legem dicit, non ab ipsis inuentam, sed ipsis datam: sicut dicimus, Panem nostrum
 quotidianum: quem tamen à deo petimus, addendo, da nobis. Gratis autem odit, qui nul-
 lum ex odio commodum querit, uel incommodum fugit: sic oderunt dominum impij, sic
 diligunt iusti, hoc est gratis, ut alia præter illum non expectent bona, quoniam ipse erit in
 D 3 omnibus

omnibus omnia. Quisquis uero altius attenderit Christum dicentem, Si opera nō fecissem in eis quæ nemo alius fecit, sed hæc & si pater aut spiritus sanctus fecit, quia totius trinitatis una substantia est, inueniet ipsum fecisse, si quando quispiam dei homo tale aliquid fecit. Potest quippe in seipso cuncta per ipsum, nemo autem potest aliquid sine ipso. Christus nanque cum patre & spiritu sancto non sunt tres dii, sed unus deus: de quo scriptum est, Benedictus dominus deus Israël, qui facit mirabilia solus. Nemo ergo alius fecit quæcunque opera in eis fecit, quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit: hæc autem ipse, non illis facientibus fecit.

De eo quod dicit, Cum autem uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre spiritum ueritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Tractatus XCII.

IESUS in sermone quem locutus est discipulis suis post cenam proximis passioni, tanquam iturus & relicturus eos presentia corporali, cum omnibus autem suis usque in consummationem seculi futurus presentia spiritali, exhortatus est eos ad perferendas persecutiones impiorum quos mundi nomine nuncupauit: ex quo tamen mundo etiam ipsos discipulos se elegisse dixit, ut scirent se dei gratia esse quod sunt, suis autem uitis fuisse quod fuerunt: deinde persecutores & suos & ipsorum Iudæos euidenter expressit, ut omnino appareret etiam ipsos mundi damnabili appellatione conclusos, qui persequuntur sanctos. Cumque de illis diceret quod ignorarent eum à quo missus est, & tamen odissent & filium & patrem, hoc est, & eum qui missus est, & eum à quo missus est, de quibus omnibus in alijs sermonibus iam disseruimus, ad hoc peruenit ubi ait, ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Deinde tanquam consequenter adiunxit, unde modo disputare suscepimus. Cum autem uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre spiritum ueritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Quid hoc pertinet ad illud quod dixerat, nunc autem & uiderunt & oderunt & me & patrem meum, sed ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis: an quia paracletus quando uenit spiritus ueritatis, eos qui uiderunt & oderunt, testimonio manifestiore conuicit? Imò uero etiam aliquos ex illis qui uiderunt & adhuc oderant, ad fidem quæ per dilectionem operatur, sui manifestatione conuertit: hoc ut intelligamus, ita factum esse recolimus. Venit enim die pentecostes spiritus sanctus in centum uiginti homines congregatos, in quibus & apostoli omnes erant, qui illo adimpleti cum linguis omnium gentium loquerentur, plures ex his qui oderant, tanto miraculo stupefacti quandoquidem uiderunt loquente Petro tam magnum atque diuinum testimonium perhiberi de Christo, ut ille qui occisus ab eis inter mortuos deputabatur, resurrexisset & uere probaretur, compuncti corde conuersi sunt, & tanti sanguinis tam impie atque immaniter fusi, indulgentiam perceperunt, ipso redempti sanguine quem fuderunt. Christi enim sanguis sic in remissionem peccatorum omnium suffusus est, ut ipsum etiam peccatum posset delere quo suffusus est: hoc ergo intuens dominus dicebat, Odio me habuerunt gratis. Cum autem uenerit paracletus, ille testimonium perhibebit de me: tanquam diceret, odio me habuerunt, & occiderunt uidetes, sed tale de me paracletus testimonium perhibebit, ut eos faciat in me credere non uidetes. Et uos, inquit, testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Perhibebit spiritus sanctus, perhibebitis & uos: quia enim ab initio mecum estis, potestis prædicare quod nostis, quod ut modo non faciatis, illius spiritus plenitudo nondum adest uobis. Ille ergo testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis, dabit enim uobis fiduciam testimonium perhibendi charitas dei diffusa in cordibus uestris per spiritum sanctum qui dabitur uobis. Quæ utique Petro adhuc defuit, quando mulieris ancillæ interrogatione perterritus, non potuit uerum testimonium perhibere, sed contra suam pollicitationem timore

A timore magno compulsum est ter negare: timor autem iste non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Denique ante passionem domini seruilis timor eius interrogatus est à scemina seruitutis, post resurrectionem uero domini liberalis eius amor ab ipso principe libertatis, & ideo ibi turbabatur, hic tranquillabatur, ibi quem dilexerat negabat, hic quem negauerat diligebat. Sed adhuc etiam tunc amor ipse infirmus fuerat & angustus, donec eum roboraret & dilaret spiritus sanctus. Qui posteaque illi est abundantia gratiæ largioris infusus, sic ad perhibendum de Christo testimonium quondam eius frigidum pectus accendit, atque illa prius trepida quæ ueritate suppresserant ora reseruit, ut cum omnes in quos uenerat spiritus sanctus, linguis omnium gentium loquerentur, Iudæorum circumstantibus turbis, solus ad testimonium de Christo perhibendum præ ceteris promptius emicaret, eiusque interfectores de illius resurrectione confunderet: si quem delectat tam suauiter sanctum tale spectaculum intueri, actus apostolorum legat, ibi beatum Petrum quem negantem doluerat, stupeat prædicantem. Ibi linguam illam uideat ad fiduciam à diffidentia, & ad libertatem à seruitute translatam, tot linguas inimicorum conuerrere ad Christi confessionem, quarum non ualendo unam ferre, uersa fuerat in negationem. Quid plura? Tanta in illo fulgor gratiæ, tanta spiritus sancti plenitudo apparebat, tanta de ore prædicantis preciosissima ueritatis pondera procedebant, ut ingentis multitudinis aduersarios interfectores Christi Iudæos faceret pro illo paratos mori, à quibus cum illo formidabat occidi: hoc fecit spiritus sanctus tunc missus, ante promissus: ista dominus magna atque miranda sua beneficia præuidebat, quando dicebat, Et uiderunt & oderunt & me & patrem meum, ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis, cum autem uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre spiritum ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis: ille quippe testimonium perhibens, & testes fortissimos faciens, abstulit Christi amicis timorem, & inimicorum odium conuertit in amorem.

De eo quod dicit, Hæc locutus sum uobis ut non scandalizemini, usque ad id quod ait, Sed hæc locutus sum uobis, ut cum uenerit hora eorum reminiscamini, quia ego dixi uobis.

Tractatus XCIII.

IN HIS quæ præcedunt hoc euangelij capitulum, dominus discipulos suos ad inimicorum odia perferenda confirmans, suo quoque reparauit exemplo, ut eum imitando fieret fortiores, addens & promittens eis, quod uenturus esset spiritus sanctus qui de illo testimonium perhiberet, & adiciens quod & ipsi fierent testes eius, hoc utique in eis operante spiritu sancto: sic enim ait, Ille testimonium perhibebit de me, & uos testimonium perhibebitis: utique quia ille perhibebit, etiam uos perhibebitis: ille in cordibus uestris, uos in uocibus uestris, ille inspirando, uos sonando, ut possit impleri. In omne terram exiuit sonus eorum: parum quippe fuerat eos adhortari exemplo suo, nisi impleat spiritus sanctus: denique apostolus Petrus cum iam uerba eius audisset, ubi dixerat, Non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & uos persequentur & hoc in illo iam uideret impleri, in quo patientiam domini sui si exemplum sufficeret debuit imitari, succubuit & negauit, non utique ferens quod illum ferre cernebat. Cum uero accepit donum spiritus sancti, quæ negauerat prædicauit, & quæ confiteri timuerat, non timuit profiteri. Prius enim exemplo quidam fuerat edoctus, ut quod fieri conuenerat nosset, sed nondum fuerat uirtute fultus, ut quod nouerat faceret, instructus erat ut staret, sed non erat firmatus ne caderet: quod posteaque per spiritum sanctum factum est, annunciauit usque ad mortem, quæ negauerat timens mortem: ideo dominus in hoc consequenti capitulo, de quo nunc nobis loquendum est, Hæc, inquit, locutus sum uobis, ut non scandalizemini. Merito itaque promissio spiritus sancti, quo in eis operante fieret testes eius, subiungitur, hæc locutus sum uobis, ut non scandalizemini: cum enim charitas dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, fit pax multa diligetibus legem dei, ut non sit illis scandalus.

D 4 deinde

at, absq; synagogis

deinde quæ passuri essent, iam exprimens ait. ^CExtra synagogas facient uos. Quid autem mali erat apostolis expelli de synagogis Iudaicis, quasi nō inde fuerant se separaturi, etiam si eos nullus expelleret? Sed nimirum hoc uoluit denunciare, quia Iudæi Christum nō fuerant recepturi, a quo isti non fuerant recessuri, & ideo futurum erat ut foras mitteretur cum illo ab eis qui esse nollent in illo, hi qui esse non possent sine illo, nā profecto quia non erat ullus alius populus dei q̃ illud semen Ahraæ, si agnoscerent & reciperent Christum, tanq̃ rami naturales in oliua permanerēt, nec aliæ fierent ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Iudæorum, eadem quippe essent, si in eodem esse uoluissent, quod quia noluerunt, quid restabat nisi ut remanentes extra Christum, extra synagogas facerent eos qui non relinquerēt Christum? Accepto quippe spiritu sancto, testes eius effecti, non utiq; ut tales essent, de quibus dicitur, Multi principes Iudæorum crediderunt in eum, sed propter metum Iudæorum ne repellerentur de synagogis, non audebant confiteri eū, dilexerunt enim gloriam hominum magis q̃ dei. Crediderunt ergo in eum, sed non sic quomodo eos uolebat credere, qui dicebat, Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes, & gloriam quæ a solo deo est non quærentes? Discipulis ergo sic in eum credentibus ut impleri spiritu sancto, hoc est, dono gratiæ dei, non sint de numero eorum qui ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, nec de illorum, de quibus dictum est, Dilexerunt gloriam hominum magis q̃ dei: illa congruit prophetia quæ de ipsis inuenitur impleri, Domine in lumine uultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in tua iustitia exaltabuntur, quoniam gloria uirtutis eorum tu es: merito eis dicitur, Extra synagogas facient uos, illi scilicet, qui zelum dei habent, sed non secundū scientiam: propter quod ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constituere, eos expellunt qui non in sua, sed in dei iustitia exaltabuntur, nec expulsi ab omnibus erubescunt, quoniam gloria uirtutis eorum ipse est: deniq; cum hoc eis dixisset, adiecit, Sed uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo, & hæc facient uobis, quia non cognouerunt patrem neq; me.) hoc est, non cognouerunt deum nec eius filium, cui se in uobis occidendis præstare arbitrantur obsequium: quæ uerba dominus ita subiunxit, tanquam ex hoc consolaretur suos, qui de synagogis Iudaicis expellerentur: prænunciens enim quæ mala essent pro eius testimonio perpelluri, extra synagogas, inquit, facient uos, nec ait, & uenit hora ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo. Quid ergo ait? Sed uenit hora, quemadmodum diceret, si aliquid boni post ista mala prædiceret. Quid sibi ergo uult, extra synagogas facient uos? Sed uenit hora, tanquam hoc dicturus fuisset, Separabunt quidem illi uos, sed ego uos colligam: aut separabunt quidem illi uos, sed uenit hora lætitiæ uestre: quid ergo ibi facit hoc uerbum, quod ait, sed uenit hora, quasi consolationem eis promitteret post tribulationem, cum magis dicere debuisset uideatur indicatio modo, & uenit hora? Sed non ait, & uenit, cum tribulationem super tribulationem, non consolationem post tribulationem uenturam illis esse prædiceret. An forte sic eos illa de synagogis separatio fuerat turbatura, ut mori mallent, quàm in hac uita sine Iudæorum congregationibus immorari? Absit ut sic turbarentur qui dei, non hominum gloriam requirebant. Quid ergo est, extra synagogas facient uos, sed uenit hora, cum potius dicere debuisset uideatur, & uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo? Neque enim saltem dictum est, sed uenit hora ut interficiant uos, quasi ut eis mors pro consolatione illius separationis accideret: sed uenit hora, inquit, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo. Prorsus non mihi uidetur aliud significare uoluisse, nisi ut intelligerent atque gauderent tam multos se Christo acquisituros, cum de Iudæorum congregationibus pellerentur, ut eos quidem non sufficerent pelleret, sed non sinerent uiuere, ne omnes ad nomen Christi sua prædicatione conuerterent, & ab obseruatione Iudaismi, tanquam diuinæ ueritatis auerterent. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat, extra synagogas facient uos. Nam testes, id est,

^A id est, martyres Christi, etiam si occisi sunt à gentilibus, non tamen illi arbitrati sunt deo, sed dijs suis falsis obsequium se præstare cum hæc facerēt. Iudæorum autem omnis qui occidit prædicatorum Christi, deo se putauit præstare obsequium, credens q̃, deferrent deū Israēl, quicumq; conuerterentur ad Christum, ut enim & ipsum Christum occiderent, ista ratione commoti sunt, nam eorum de hac re etiam uerba conscripta sunt, Videtis quia totus mundus post eum abiit, si dimiserimus eum uiuere, uenient Romani, & tollent nobis & locum & gentem: & quod Caiphas dixit, Expedi ut unus homo moriatur pro populo, & nō tota gens pereat. Et in hoc ergo sermone suo discipulos suos erexit exemplo, quibus dixerat, Si me persecuti sunt, & uos persequetur, ut quemadmodum illum occidendo, deo se præstitisse obsequium putauerunt, sic etiam illos: iste itaq; sensus est in his uerbis, Extra synagogas facient uos, sed nolite solitudinem formidare: separati quippe à congregatione eorum, tam multos in nomine meo cōgregabit, ut illi metuētes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis ueteris sacramenta deferantur, interficiant uos, sic fundentes sanguinem uestrum, ut deo se præstare arbitrentur obsequium: ecce est illud quod de his dixit Apostolus, Zelum dei habent, sed nō secundū scientiam, obsequium se putant præstare deo, interficiendo famulos dei. O error horrendus, itā ne ut placeas deo, percūtis placet deo, & templum dei uiuum te feriente prosternitur, ne dei templum lapideum deferatur? O execrabilis cecitas: sed ex parte in Israēl facta est, ut plenitudo gentium intraret, ex parte, inquam, facta est, non ex toto. Nō enim omnes, sed aliqui ex ramis fracti sunt, ut infereretur oleaster, nam spiritu sancto implente discipulos Christi, cum linguis omnium gentium loqueretur, cum per eos diuina miracula frequentarentur, & diuina eloquia spargerentur, etiam occisus ita dilectus est Christus, ut eius discipuli expulsi à congregationibus Iudæorum, ex ipsis quoq; Iudæis ingentem multitudinem congregarent, & nullam solitudinem formidarent. Hinc ergo accensi ceteri reprobi & cæci, zelum dei habentes, sed non secundū scientiam, & obsequium se præstare deo credentes, occidebant eos. Sed pro illis occisis colligebat eos, qui de his futuris antequam occideretur instruxerat eos, ne ignaros atq; imparatos animos mala inopinata & improuisa, quamuis cito transitura turbarent, sed præcognita & patiēter accepta, ad bona sempiterna perduceret. Hanc enim fuisse causam ut hæc eis prænunciaret, etiam ipse demonstrauit adiungens, Sed hæc locutus sum uobis, ut cum uenerit hora eorum reminiscamini, quia ego dixi uobis.) Hora eorum hora tenebrosa, hora nocturna: sed in die mādauit dominus misericordiam suam, & nocte declarauit, quando nox Iudæorum separatam à se diem Christianorum nulla confusione fuscavit, & quando carnem occidere potuit, fidem tenebrare non potuit.

De eo quod dicit, Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram, usq; ad id quod ait, De iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est.

TRACTATUS XCIII.

dominus Iesus prædixisset discipulis suis persecutiones quas passuri fuerant post eius abscellum, subiunxit atq; ait, Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram: nunc autē uado ad eum qui me misit.) Vbi primum uidendum est, utrum eis futuras non prædixerit ante passionem. Sed alij tres euāgelistæ satis eum prædixisse ista demonstrant, anteq̃ uentum esset ad cenā, qua peracta secundū Ioannem ista locutus est, ubi ait, Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram. An forte hinc ista soluitur quæstio, quia & illi eum narrant passioni proximum fuisse cum hæc diceret? Non ergo ab initio quando cū illis erat, quia iam discessurus, iamq; ad patrem perrecturus hæc dixit, & ideo etiā secundū illos euāgelistas uerum est quod hic dictum est, hæc autem uobis ab initio non dixi: sed quid agimus de fide euāgelij secundū Matthæum, qui hæc eis à domino nō solum cū iam pascha esset cum discipulis cenaturus imminente passione, uerū & ab initio denunciata esse commemorat, ubi primum nominatim duodecim exprimiuntur apostoli, & ad opera diuina mittuntur: Quid sibi ergo uult quod hic ait,

hic ait. Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram, nisi quia ea quæ hic dicit de spiritu sancto, quod sit uenturus ad eos & testimonium perhibiturus, quando mala illa passuri sunt. Hæc ab initio eis non dixit, quia cum ipsis erat. Consolator ergo ille uel aduocatus, utrumque enim interpretatur, quod est græce paracletus, Christo abscedente fuerat necessarius, & ideo de illo non dixerat ab initio quando cum illis erat, quia eius præsentia consolabatur. Abscessurus autem oportebat ut diceret illum esse uenturum, per quem futurum erat, ut charitate diffusa in cordibus suis uerbum dei cum fiducia prædicarent, & illo intrinsecus apud eos testimonium perhibere de Christo, ipsi quoque testimonium perhiberent, neque scandalizarentur cum inimici Iudæi absque synagogis facerent eos, & interficerent, arbitantes obsequium se præstare deo, quoniam charitas omnia tolerat, quæ diffundenda erat in cordibus eorum per spiritum sanctum donum. Hinc ergo iste totus ducitur sensus, quia facturus eos erat martyres suos, id est, testes suos per spiritum sanctum, ut illo in eis operante, persecutionum quæcumque aspera tolerarent, nec frigerent à charitate prædicandi, illo diuino igne succensi. Hæc ergo, inquit, locutus sum uobis, ut cum uenerit hora eorum reminiscamini quia ego dixi uobis: hæc scilicet locutus sum uobis, non tantum quia passuri estis ista, sed quia cum uenerit paracletus, ille testimonium perhibebit de me, ne ista timendo taceatis, unde fiet ut etiam uos testimonium perhibeatis. Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram, & ego uos consolabar mea corporali præsentia exhibita humanis sensibus uestris, quam paruuli capere poteratis.

Nunc autem uado ad eum qui me misit, & nemo, inquit, ex uobis interrogat me quid uadis? Significat dominus Iesus sic se iturum ut nullus interrogaret, quod palam fieri uisum corporis cernerent, nam superius interrogauerunt eum discipuli quid esset iturus, & responderat eis se iturum quod ipsi tunc uenire non possent. Nunc uero ita se promittit iturum, ut nullus eorum quod uadit interroget. Nubes enim suscepit eum quando ascendit ab eis, & euntem in celum non uerbis quæsierunt, sed oculis deduxerunt. Sed quia hæc locutus sum uobis, inquit, tristitia implebit cor uestrum. Videbat utique quid illa sua uerba in eorum cordibus agerent, spiritalem quippe nondum interius habentes consolationem, quam per spiritum sanctum fuerat habituri, id quod exterius in Christo uidebant amittere metuebant, & quia se amissuros esse illum uera denunciantem dubitare non poterant, contristabatur humanus affectus, quia carnalis desolabatur aspectus. Nouerat autem ille quid eis potius expediret, quia uisus interior ipse est utique melior, quo eos consolaturus fuerat spiritus sanctus, non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum, sed se ipsum credentium pectoribus infusus: denique adiungit. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis ut ego uadam, si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos, si autem abiero, mittam eum ad uos, tanquam diceret, expedit uobis ut hæc forma serui auferatur à uobis, caro quidem factum uerbum habito in uobis, sed nolo me carnaliter adhuc diligatis, & isto lacte contenti semper infantes esse cupiatis, expedit uobis ut ego uadam, si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Si alimenta tenera quibus uos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis, si carni carnaliter hæseritis, capaces spiritus non eritis: nam quid est, si non abiero, paracletus non ueniet ad uos, si autem abiero, mittam eum ad uos? Nunquid hic positus, eum non poterat mittere? Quis hoc dixerit? Neque enim ubi ille erat, iste inde recesserat, & sic uenerat à patre, ut non maneret in patre. Postremo quomodo eum etiam hic constitutus non poterat mittere, quem scimus super eum baptizatum uenisse atque mansisse, imò uero à quo scimus eum nunquam separabilem fuisse? Quid est ergo, si non abiero, paracletus non ueniet ad uos, nisi non potestis capere spiritum, quamdiu secundum carnem persistitis nosse Christum? Vnde ille, inquit, qui iam 2. Cor. 5. cæperat spiritum: Et si noueramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunciam non nouimus. Etiam ipsam quippe carnem Christi non secundum carnem nouit, qui uerbum carnem factum spiritaliter nouit. Hoc nimirum significare uoluit magister bonus dicendo, si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Christo autem discedente corporaliter, non solum spiritus sanctus, sed & pater & filius illis affuit spiritaliter, nam si ab eis sic abscessit Christus, ut pro

ut pro illo non cum illo in eis esset spiritus sanctus, ubi est eius promissio dicentis, Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi, & uenimus ad eum ego & pater, & manifestationem apud eum faciemus, cum & spiritum sanctum ita se promiserit esse missurum, ut cum eis esset in æternum, ac per hoc cum ex carnalibus uel animalibus essent spirituales futuri, profecto & patrem & filium & spiritum sanctum capaces fuerant habituri. In nullo ergo credendus est esse pater sine filio & spiritu sancto, aut sine patre & filio spiritus sanctus, aut pater & spiritus sanctus sine filio, sed ubi eorum quilibet unus, ibi trinitas deus unus. Oportebat autem ita insinuari trinitatem, ut quamuis nulla esset diuersitas substantiarum, singillatim tamen commendaretur distinctio personarum, ubi eis qui recte intelligunt, nunquam uideri potest separatio naturalium: quod autem sequitur. Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: de iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est. Tanquam solum sit peccatum non credere in Christum, & tanquam ipsa sit iustitia non uidere Christum, & tanquam ipsum sit iudicium, quod princeps huius mundi, hoc est diabolus, iudicatus est, ualde latebrosus est, nec isto sermone coartandum, ne fiat obscurius breuitate, sed alio potius quantum dominus adiuuerit explicandum.

De eadem lectione.

Tractatus XCV.

PROMITTENS dominus missurum se spiritum sanctum: Cum uenerit, inquit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Quid est hoc? Nunquid nam dominus Christus non arguit mundum de peccato, cum ait, Si non uenissem, & locutus eis fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habet de peccato suo? Sed ne quis forte dicat hoc ad Iudæos proprie pertinere, non ad mundum: nonne alio loco inquit, Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret? Nunquid non arguit de iustitia, ubi ait, Pater iuste, mundus te non cognouit? Nunquid non arguit de iudicio, ubi se ait sinistris esse dicturum, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius? Et multa alia reperiuntur in sancto euangelio, ubi de his Christus arguit mundum: quid est ergo quod tanquam proprie tribuit hoc spiritui sancto? An forte quia Christus in Iudæorum gente tantum locutus est, mundum non uidetur arguisse, ut ille intelligatur argui qui audit arguentem? Spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusus, non unam gentem intelligitur arguisse, sed mundum: nam hoc illis ait ascensus in celum, Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, sed accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientis in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & in Samaria, & usque ad fines terræ, hoc est arguere mundum. Sed quis audeat dicere quod per discipulos Christi arguet mundum spiritus sanctus, & non arguat ipse Christus, cum clamat Apostolus, An uultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit spiritus sanctus, arguit utique & Christus. Sed quantum mihi uidetur, quia per spiritum sanctum diffundenda erat charitas in cordibus eorum, quæ foras mittit timorem, quo impediri possent, ne arguere mundum qui persecutionibus fremebat auderet, propterea dixit, ille arguet mundum, tanquam diceret, ille diffundet in cordibus uestris charitatem, sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sæpe autem diximus inseparabilia opera esse trinitatis, sed singillatim commendandas fuisse personas, ut non solum sine separatione, uerum etiam sine confusione & unitas intelligatur & trinitas: exponit deinde quid dixerit de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, inquit, quia non crediderunt in me: hoc enim peccatum quasi solum sit præ cæteris posuit, quia hoc manente cætera detinentur, & hoc discedente cætera remittuntur. De iustitia uero, inquit, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. Hic primo uidendum est, si recte quisque arguitur de peccato, quomodo recte arguatur & de iustitia. Nunquid si arguendus est peccator propterea quia peccator est, arguendum putauit quisquam & iustum, propterea quia iustus est? Absit. Nam & si aliquando iustus arguitur, ideo recte arguitur, quia scriptum est, Non est iustus in terra, qui faciat bonum

bonum & non peccet: quocirca etiā cum iustus arguitur de peccato, arguitur nō de iustitia: **C**
Eccles. 7 quoniam & in illo quod legimus diuinitus dictum, Noli effici iustus multum, non est nota iustitia sapientis, sed superbia præsumentis: qui ergo sit multum iustus, ipso nimio fit iniustus: multum enim se facit iustum, qui dicit se non habere peccatum, aut qui se putat nō gratia dei, sed sua uoluntate sufficiente effici iustum, nec recte uiuēdo iustus est, sed potius inflatus, putando se esse quod non est. Quo pacto igitur mundus arguēdus est de iustitia, nisi de iustitia credentium? Arguitur itaq; de peccato, quia in Christū nō credit, & arguitur de iustitia eorum qui credunt: ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est uituperatio, hoc & ipsa expositio satis indicat: uolens enim aperire quid dixerit, de iustitia uero, inquit, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: non ait, & iam non uidebunt me, de quibus dixerat, quia non credunt in me, sed peccatum quid uocaret exponens, de illis locutus est, dicens, quia non credunt in me: exponens autē quam dixerit iustitiam, de qua dixit, mūdus arguitur, ad ipsos quibus loquebatur, se conuertit atq; ait, Quia ad patrē uado, & iam non uidebitis me. Quapropter mūdus de peccato quidem suo, de iustitia uero arguitur aliena, *Ephes. 5* sicut arguuntur de lumine tenebræ: Omnia enim quæ arguuntur ait Apostolus, à lumine manifestantur. Quantum enim malum sit eorum qui non credunt, non solum per seipsum, uerumetiam ex bono potest eorum apparere qui credunt. Et quoniam ista uox infidelium esse consuevit, quomodo credimus quod nō uidebimus? Ideo credentium iustitiā sic oportuit definiri, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: beati enim qui non uident & credunt. Nam & qui uiderunt Christum, nō in eis laudata est fides eorum, quia credebant quod uidebant, id est, filium hominis, sed quia credebant quod non uidebant, id est, filium dei. Cum uero & ipsa forma serui subtraheretur eorū esset aspectibus, tum uero ex omni parte impletum est, Iustus ex fide uiuit: est enim fides, sicut in epistola quæ ad Hebræos est diffinitur, sperandarum substantia, & conuictio rerum quæ nō uidentur. Sed quid est, iam non uidebitis me? non enim ait, ad patrem uado, & non uidebitis me, ut temporis interuallum quo non uidebatur, significasse intelligeretur, siue breue, siue longum, tamen utiq; terminatum: sed dicendo, iam nō uidebitis me, uelut nūq̃ de cætero uisuros eos Christum ueritas prænuñciauit. Hæc ne iustitia est nūq̃ Christum uidere, & in eum tamen credere, cum propterea laudetur fides ex qua iustus uiuit, quoniam credit quem modo non uidet Christum, se aliquando esse uisurum? Postremo secundū hanc iustitiam, nūquid dicturi sumus Paulum apostolum non fuisse iustum, confitētem se Christum uidisse post ascensionē eius in cælum, de quo utiq; iam tempore dixerat, iam non uidebitis me. Nunquid secundū hanc iustitiam iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur, ait, Ecce uideo cælum apertum, & filium hominis stantem ad dexteram dei? Quid ergo est, Ad patrem uado, & iam nō uidebitis me, nisi quomodo sum, cum uobiscum sum? Tunc enim adhuc erat mortalis in similitudine carnis peccati, qui esurire poterat atq; sitire, fatigari atq; dormire. Hunc ergo Christum, id est, talem Christum cum transisset de hoc mundo ad patrem, non erant iam uisuri, & ipsa est iustitia fidei, de qua dicit Apostolus, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Erit itaque, inquit, uestra iustitia qua mundus arguetur, quia uado ad patrem, & iam non uidebitis me, quoniam in eum quem non uidebitis credetis in me, & quando me uidebitis quod tunc ero, non uidebitis me quod sum uobiscum modo, non uidebitis me humilem, sed excelsum: non uidebitis mortalem, sed sempiternum: non uidebitis iudicandum, sed iudicaturum, & de hac fide uestra, id est, iustitia uestra, arguet spiritus sanctus incredulum mundum. Arguet etiam de iudicio, *Ioan. 14* quia princeps huius mundi iudicatus est. Quis est iste, nisi de quo ait alio loco, Ecce uenit princeps mundi, & in me nihil inuenit, id est, nihil iuris sui, nihil quod ad eum pertineat, nullum scilicet omnino peccatum? Per hoc enim est diabolus princeps mundi, non enim cæli & terræ & omnium quæ in eis sunt est diabolus princeps, qua significatione intelligitur mundus, ubi dictum est, Et mundus per eum factus est: sed mundi est diabolus princeps, de quo

A de quo mūdo ibi cōtinuo subiungit atq; ait, Et mundus eū non cognouit, hoc est homines infideles, quibus toto orbe terrarum mundus est plenus: inter quos genuit fidelis mundus, quem de mundo elegit, per quem factus est mundus, de quo ipse dicit, Non uenit filius hominis ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Mūdus eo iudicante damnatur, mundus eo subueniente saluatur, quoniam sicut arbor folijs & pomis, sicut area paleis & frumentis, ita infidelibus & fidelibus plenus est mundus. Princeps est ergo mundi huius hoc est, princeps tenebrarum harum, hoc est, infidelium, de quibus eruitur mundus de quibus dicitur, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Princeps mundi huius de quo alibi dicit, Nunc princeps mundi huius missus est foras, utiq; iudicatus est, quoniam iudicio ignis aterni irremocabiliter destinatus est. Et de hoc itaq; iudicio quo princeps iudicatus est mundi, arguitur à spiritu sancto mundus, quoniam cum suo principe iudicatur, quem superbus atq; impius imitatur. Si enim deus, sicut dicit apostolus Petrus, peccatibus angelis non pepercit, sed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos seruari, quomodo non à spiritu sancto de hoc iudicio mundus arguitur, quando in spiritu sancto hæc loquitur apostolus? Credant itaq; homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur. Tranſeant in numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitantur. Caueant futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur, quem iudicatum imitantur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superbiorum supplicio terrenda est angelorum.

Ab eo quod scriptum est, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.

TRACTATUS XCVI.

In isto sancti euangelij capitulo, ubi dominus ait discipulis suis, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, Prius quæredum illud occurrit, quomodo superius dixerit, Omnia quæ audiui à patre meo nota feci uobis, & hic dicat, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Verum illud quomodo dixerit, quod nondum fecerat tanquam fecerit, sicut ea quæ futura sunt deum fecisse propheta testatur dicens, Qui fecit quæ futura sunt, iam cum ipsa uerba tractaremus, ut potuimus, exposuimus. Nūc ergo quæ ista sint quæ apostoli portare non poterant, uultis forsitan scire. Sed quis nostrum audeat eorum se dicere iam capacem, quæ illi capere non ualebant? Ac per hoc nec à me expectanda sunt ut dicantur, quæ forte non caperem, si mihi ab alio dicerentur, nec uos ea portare possetis, etiā si ego tantus essem, ut à me ista quæ uobis altiora sunt audiretis. Et fieri quidem potest ut sint in uobis aliqui ad ea capiendā iam idonei, quæ alij capere nondum ualent, & si non omnia, de quibus magister ille deus dicebat, Adhuc multa habeo uobis dicere, tamen eorum fortasse nonnulla. Sed quæ nam sint ista quæ ipse non dixit, temerarium est uelle præsumere & dicere: nam & mori pro Christo nondum erant idonei tunc apostoli quibus dicebat, Non potestis me sequi modo. Vnde primus eorum Petrus, qui hoc iam se posse præsumperat, aliud expertus est quā putabat: & tamen postea & uiri & mulieres, pueri & puellæ, iuuenes & uirgines, senes cū iunioribus innumerabiles martyrio coronati sunt, & posse inuentæ sunt oues, quod tunc quando ista dominus loquebatur, nondum poterant portare pastores. Nūquid ergo debuit illis ouibus dici in illo tērationis articulo, quod certare usq; ad mortem pro ueritate oportebat, & pro Christi nomine uel doctrina sanguinem fundere, nunquid inquā debuit eis dici, Quis uestrum audeat idoneum martyrio se putare, cui Petrus idoneus nondum fuerat, quando eum os ad os ipse dominus instruebat? Sic itaq; dixerit aliquis, nō debere dici populis Christianis audire cupientibus, quæ sint de quibus dominus tunc dicebat, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo: si apostoli nondum poterant, multo minus uos potestis: quia forte sic multi possunt audire, quod tunc nondum poterat Petrus, sic multi possunt martyrio coronari, quod tunc nondum poterat Petrus, præ-

E scrip

ferim iam misso spiritu sancto, qui tunc nondum erat missus, de quo continuo subiungit atque ait. Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Sic utique demonstrans illos ideo quare habebat dicere, portare non posse, quia nondum ad eos uenerat spiritus sanctus. Ecce concedamus ut ita sit, multos ea modo portare posse iam misso spiritu sancto, quare tunc eo nondum misso, non poterant portare discipuli. Nunquid ideo scimus quare sint quare dicere noluit, quare tunc sciremus si ab eo dicta legeremus uel audiremus? Aliud est enim scire, utrum a nobis uel a uobis portari possint, aliud autem scire quare sint, siue portari possint siue non possint. Quare cum ipse tacuerit, quis nostrum dicat, ista uel illa sunt? aut si dicere audeat, unde probat? Quis enim est tam uanus aut temerarius, qui cum dixerit etiam uera quibus uoluerit quare uoluerit, sine ullo testimonio diuino affirmet ea esse quare tunc dominus dicere noluit? Quis hoc nostrum faciat, & non maximam culpam temeritatis incurrat, in quo nec prophetica nec apostolica excellit autoritas? Nam profecto si eorum aliquid legissemus in libris canonica autoritate firmatis, qui post ascensionem domini scripti sunt, parum fuerat hoc legisse, nisi illic id etiam legeretur hoc ex eis esse, quare tunc dominus noluit discipulis suis dicere, quia non poterant illa portare: tanquam si uerbi gratia, ego dicerem illud quod legimus in huius euangelij capite, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum, & alia quare sequuntur, quoniam postea scripta sunt, nec ea dominum Iesum dixisse narratum est, cum hic esset in carne, sed hanc unus ex apostolis eius ipso ac spiritu eius sibi reuelante conscripsit, ex his esse quare noluit tunc dominus dicere, quia ea discipuli portare non poterant, quis me audiat tam temere ista dicentem? Si autem ubi hoc legimus, ibi hoc etiam legeremus, quis non tanto apostolo crederet? Sed id quoque mihi uidetur absurdissime dici, ea tunc non potuisse portare discipulos quare de inuisibilibus & altissimis rebus inuenimus in apostolicis litteris, quare postmodum scripta sunt, nec ea dominum quando cum illis uisibiliter erat, dixisse narratur, cur enim ea tunc ferre non poterant, quare nunc in eorum libris quis non legat, quis non ferat, etiam si non intelligat? Nonnulla quidem homines infideles in scripturis sanctis, & non intelligunt cum legunt uel audiunt, & lecta uel audita ferre non possunt, sicut pagani, quod per eum qui crucifixus est factus est mundus, sicut Iudaei, quod filius dei sit, qui eo modo quo ipsi celebrant sabbatum soluit, sicut Sabelliani, quia trinitas est pater & filius & spiritus sanctus, sicut Ariani, quia aequalis est patri filius, & patri ac filio spiritus sanctus, sicut Photiniani, quia non homo tantum similis nobis, sed etiam deus deo patri aequalis est Christus, sicut Manichaei, quod Christus Iesus per quem liberati sumus, nasci in carne & de carne dignatus est, & ceteri omnes peruersarum ac diuersarum sectarum homines, utique ferre non possunt, quicquid in scripturis sanctis & in fide catholica reperitur, quod contra eorum proferatur errores, sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorum uanitates & insanias mendaces. Quid est enim ferre non posse, nisi a quo animo non habere? Sed omnia quare post ascensionem domini canonica ueritate atque autoritate conscripta sunt, quis fidelis uel etiam catechumenus antequam spiritu sanctum baptizatus accipiat, non a quo animo legit atque audit, etiam si nondum sicut oportet intelligit? Quomodo ergo aliquid eorum quare post ascensionem domini scripta sunt, non possent ferre discipuli, etiam nondum sibi misso spiritu sancto, cum omnia nunc ferat catechumeni nondum accepto spiritu sancto: quia & si non eis fidelium sacramenta produntur, non ideo fit quod ea ferre non possunt, sed ut ab eis tanto ardentius concupiscantur, quanto eis honorabilius occultantur. Quapropter charissimi, non a nobis expectetis audire quare tunc noluit dominus discipulis dicere, quia nondum poterant illa portare, sed potius in charitate proficite, quare diffunditur in cordibus uestris per spiritum sanctum, qui datus est uobis, ut spiritu feruetes & spiritalia diligentes, spiritalis lucem spiritalia lementis uocem, quam carnales & animales homines ferre non possunt, non aliquo signo corporalibus oculis apparente, nec aliquo sono corporalibus auribus instrepente, sed interiore conspectu & auditu nosse possitis. Non enim diligitur quod penitus ignoratur, sed cum diligitur quod ex quantalacumque parte cognoscitur, ipsa efficitur dilectione, ut melius & plenius cognos-

A cognoscatur. Si ergo in charitate proficiatis, quam diffundit in cordibus spiritus sanctus, docebit uos omnem ueritatem, uel sicut alij codices habent, deducet uos in omnem ueritatem: unde dictum est, Deduc me domine in uiam tuam, & ambulabo in ueritate tua. Sic fiat ut non a doctoribus exterioribus illa discatis, quare noluit dominus tunc dicere, sed sitis omnes docibiles dei, ut ea ipsa quare per lectiones atque sermones extrinsecus adhibitos didicistis & credidistis de natura dei non corporea, nec loco aliquo inclusa, nec per finita spacia locorum quasi mole distincta, sed ubique tota & perfecta & infinita, sine nitore colorum, sine figuris lineamentorum, sine notis litterarum, sine serie syllabarum, ipsa mente conspiciere ac percipere ualeatis: ecce dixi aliquid quod forte inde sit, & tamen accepistis, & non solum ferre non potuistis, uerum etiam libenter audistis. Sed si ille magister interior, qui cum adhuc discipulis exterius loqueretur ait, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, uellet nobis id quod de incorporata dei natura dixi, intrinsecus ita dicere, sicut sanctis angelis dicit, qui semper uidet faciem patris, nondum ea portare possemus: proinde quod ait, Docebit uos omnem ueritatem. Vel deducet uos in omni ueritate, non arbitror in hac uita in cuiusquam mente posse compleri: quis enim uiuens in hoc corpore quod corrumpitur & aggrauat animam, possit omnem cognoscere ueritatem, cum dicat Apostolus, Ex parte scimus. Sed quia per spiritum sanctum sit, unde nunc pignus accepimus, ut ad ipsam quoque plenitudinem ueniamus, de qua idem dicit Apostolus, Tunc autem facie ad faciem, & nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum, non quod in hac tantum uita, sed totum quod usque ad illam perfectionem futurum est, nobis dominus promisit per charitatem spiritus dicens, Docebit uos omnem ueritatem, uel deducet uos in omni ueritate. Quare cum ita sint dilectissimi, moneo uos in charitate Christi, ut seductores caueatis impuros, & obscenae turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus. Quare autem occulte sunt impuros, & obscenae turpitudinis sectas, de quibus ait Apostolus. Quare autem occulte sunt ab istis, turpe est & dicere, ne cum horrendas immunditias docere coeperint, quas humanae aures qualescunque sint, portare non possunt, dicant ipsa esse quare dominus ait, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, & per spiritum sanctum asserant fieri, ut possint illa immunda & nefanda portari. Alia sunt mala quare portare non potest qualiscunque pudor humanus, & alia sunt bona quare portare non potest paruus sensus humanus. Ista sunt in corporibus impudicis, illa remota sunt a corporibus uniuersis, hoc in pura carne committitur, illud pura mente uiuunt. Renouamini ergo spiritu mentis uestrae, & intelligite quare sit uoluntas dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum, ut in charitate radicati & fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quare sit longitudo, latitudo, altitudo & profundum, cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem dei. Isto enim modo uos docebit spiritus sanctus omnem ueritatem, cum magis magisque diffundet in cordibus uestris charitatem.

De eadem lectione.

Tractatus XCVII.

PIRITUM sanctum quem promisit dominus se discipulis suis esse missurum, qui eos doceret omnem ueritatem, quam tunc quando cum eis loquebatur portare non poterant, de quo spiritu sancto, sicut dicit Apostolus, nunc pignus accepimus, quo uerbo intelligeremus eius plenitudinem nobis in uita alia reuerari. Ipse ergo spiritus sanctus & nunc docet fideles, quanta quisque potest capere, & spiritalia eorum pectora desiderio maiore succendit, si quisque in ea charitate proficiat, qua & diligit cognita, & cognoscenda desideret, ita ut ea quoque ipsa quare nunc quomodocumque cognoscit, nondum se scire sciat, sicut scienda sunt in ea uita, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quo sciendi modo, si nunc ea uellet interior magister dicere, id est, nostrae menti aperire atque monstrare, humana infirmitas portare non posset. Vnde me uestra dilectio meminit iam locutum, cum sancti euangelij uerba tractarem, ubi dominus ait, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Non ut in his domini uerbis nescio quare secreta nimis abdita suspicemur, quare cum dici a docente possint, portari a discipulo non possint: sed ea ipsa quare doctrina religionis in quorumlibet hominum

E 2 noticia

noticia legimus & scribimus, audimus & dicimus, si uellet eo modo nobis Christus dicere, si
 cut ea dicit angelis sanctis in seipso unigenito uerbo, patri coeterno, quinam portare homi-
 nes possent, etiā si iam essent spirituales, quales adhuc apostoli non fuerunt, quando ista eis
 dominus dixit, qualesq; postea ueniēte sancto spiritu facti sunt: Nā utiq; quicquid de crea-
 tura fieri potest, minus est ipso creatore, qui summus & uerus & immutabilis est deus. Et q̄s
 eum tacet, ubi non à legentibus, disputantibus, quarentibus, respondentibus, laudantibus,
 cantantibus, quoquo modo sermocinantibus, postremo ab ipsis etiā blasphemantibus no-
 minatur: Et cū eum nemo taceat, quis est qui eum sicut intelligēdus est capiat, cū de oribus
 & auribus hominum non recedat, quis est cuius acies ad eum mentis accedat? Quis est qui
 eum trinitatē esse scisset, nisi ipse sic innotescere uoluisset? Et quis hominū iam istā sileat tri-
 nitatē, & tamen quis hominum sicut angeli sapiat trinitatē? Ea ipsa ergo quæ de dei aternita-
 te, ueritate, sanctitate in promptu & palam sine cessatione dicuntur, ab alijs bene, ab alijs ma-
 le intelliguntur, imò ab alijs intelliguntur, ab alijs non intelliguntur: qui enim male intelli-
 git, non intelligit. Ab eis ipsis autē à quibus bene intelliguntur, ab alijs minus, ab alijs ampli-
 us mētis uiuacitate cernuntur, & à nullo hominū sicut ab angelis capiuntur. In ipsa ergo mēte,
 hoc est, in interiore homine quodāmodo crescitur, nō solū ut ad cibū à lacte transeat, ue-
 rum etiā ut amplius atq; amplius cibus ipse sumatur. Nō autē crescitur speciosa mole, sed in-
 telligētia luminosa, quia & ipse cibus intelligibilis lux est. Ut ergo crescat, eūq; capiat, &
 quāto magis crescat, tāto magis magisq; capiat, nō ab eo doctore, qui uestris auribus so-
 nat, hoc est forinsecus operādo plātat & rigat, sed ab eo q̄ dat incrementū, petere ac sperare
 debetis. Proinde sicut praterito sermone cōmonui, caute, maxime q̄ paruuli estis, & adhuc
 alimētis lacteis indigetis, ne hominibus sub hac occasione deceptis ac deceptoribus, q̄ dñs
 ait, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, aurē curiosam prabe-
 atis ad incognita sciēda, cū mentes inualidas habeatis ad uera & falsa diiudicanda, maxime
 propter obscenissimas turpitudines, quas docuit uanitas animas instabiles atq; carnales,
 ad hoc deo sinente ut eius ubiq; sint tremēda iudicia, & in comparatione impuræ nequitie
 dulcescat purissima disciplina, atq; illi det honorem, timorem autē uel pudorē sibi, qui in il-
 la mala uel illo regente non cecidit, uel illo inde leuante surrexit. Cauete timendo & orādo,
 ne irruatis in illud anigma Salomonis, ubi mulier insipiens & audax, inops panis effecta,
 conuocat praterentes dicens, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiue dulcedinē.
 Hæc enim mulier uanitas est impiorum, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantiū,
 sicut de ista muliere dictum est, inops panis efficitur. Quæ cum sit inops panis, promittit pa-
 nes, id est, cum sit ignara ueritatis, promittit scientiā ueritatis, occultos tamen panes promit-
 tit, quos tamen dicit libenter attingi, & aquæ furtiue dulcedinē, ut ea scilicet libentius & dul-
 cius audiantur & agantur, quæ palā in ecclesia dici crediq; prohibētur. Ipsa quippe occulta-
 tione condiunt quodāmodo nefarij doctores sua uenena curiosis, ut ideo se existimēt ali-
 quid discere magnum, quia merentur habere secretū, & suauius hauriant insipientiā, quam
 putant scientiā, cuius prohibitā quodāmodo furantur audaciā. Hinc & nefarios ritus suis
 hominibus, sacrilega curiositate deceptis uel decipiendis, magicarū artiū doctrina cōmen-
 dat. Hinc illæ illicitæ diuinationes inspectis pecudū uisceribus occisorū, aut uocibus & uo-
 latibus auium, aut signis multiformibus demoniorū, insufurrant auribus hominum peritu-
 rorum per colloquia perditorum. Propter hæc illicita atq; puniēda secreta, mulier illa non
 solum insipiens, uerum audax etiā nuncupatur. Sed hæc nō solū à re ipsa, uerum & à nomi-
 ne nostræ religionis aliena sunt, quandoquidē mulier hæc insipiens & audax sub Christi-
 ano uocabulo tot scelestas hæreses condidit, tot nefandas fabulas finxit, utinam tales quales
 in theatris siue cantantur, siue saltantur, siue mimica scurrilitate ridentur, & non qualdā ta-
 les quales aduersus deū fingere potuisse, sic illā doleamus insipientiā, ut miremur audaciā.
 Omnes autē insipientissimi hæretici, qui se Christianos uocari uolunt, audacias figmento-
 rum suorū, quas maxime exhorret sensus humanus, hac occasione euangelicæ sententiæ co-
 lorare

als, audienti am

A lorare conantur, ubi dominus ait, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis porta-
 re modo, quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit spiritus
 sanctus, quæ palā docere atq; prædicare quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit im-
 mundus, Hoc Apostolus in spiritu sancto præuidēs ait: erit enim tēpus quo sanā doctrinā 1. Tim. 4
 nō sustinebūt, sed secundū desideria sua magistros sibi coaceruabūt pruriētes auribus, & à
 ueritate quidē auditū suū auerentes, ad fabulas autē conuertentur: illa enim secreti furtiq;
 cōmemoratio quæ dicit, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiue dulcedinē, pruri-
 tum facit audietibus in auribus spiritualiter fornicatibus, sicut pruritu quodā libidinis etiā in
 carne corrumpitur integritas castitatis. Audite itaq; Apostolū talia præudentē, & ea uitā
 da salubriter admonentē, Prophanas, inquit, uerborum nouitates deuota: multū enim profi 2. Tim. 3
 ciunt ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit. Et nō ait uerborū nouitates, sed ad-
 dit, prophanas: sunt enim & doctrinæ religionis cōgruentes uerborū nouitates, sicut ipsum
 nomen Christianorū quando dici coeperat, sicut scriptum est, In Antiochia enim primum A. 11
 post ascensionē domini appellati sunt discipuli Christiani, sicut legitur in actibus apostolo-
 rum, & xenodochia & monasteria postea sunt appellata nouis nominibus: res tamen ipsæ
 & ante nomina sua erant, & religionis ueritate firmantur, quæ etiā contra improbos defen-
 duntur. Aduersus impietate quoq; Arianorū hæreticorum nouum nomen patris homouisi
 on condiderunt, sed non rem nouā tali nomine signauerunt: hoc enim uocatur homouision,
 quod est, ego & pater unum sumus, unius uidelicet eiusdemq; substantiæ. Nam si omnis no-
 uitas prophana esset, nec à domino diceretur, Mandatū nouum do uobis: nec testamentū 1. Tim. 6
 appellaretur nouū, nec cantaret uniuersa terra canticum nouum. Sed prophana sunt uer-
 borum nouitates, ubi dicit mulier insipiens & audax, Panes occultos libenter attingite, & a-
 quæ furtiue dulcedinem. Ab hac pollicitatione falsæ scientiæ prohibet etiā illo loco Aposto-
 lus ubi dicit, O Timothee, depositum custodi, deuotās prophanas uocum nouitates, & con-
 B tradições falsi nominis scientiæ, quæ quidā promittentes circa fidē exciderunt: nihil enim
 sic amant isti quā scientiā promittere, & fidem rerum uerarum quas credere paruuli præ-
 cipiantur, uelut imperitiā deridere: dicit aliquis, Nihil ne spirituales uiri habent in doctrina,
 quod carnalibus taceant, & spiritualibus eloquantur? Si respondero, non habent, continuo
 mihi dicitur ex epistola ad Corinthios apostoli Pauli, Non potui uobis loqui quasi spirita-
 libus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo lac uobis potū dedi, nō escā, nondum
 enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis: adhuc enim estis carnales: & illud, Sapientiā 1. Cor. 2
 loquimur inter perfectos: & illud, Spiritualibus spiritualia comparantes: animalis autē homo
 non percipit quæ sunt spiritus dei, stultitia enim est illi. Hoc totū quale sit, ne rursus propter
 hæc uerba Apostoli prophanis uocum nouitatibus secreta quarantur, & ea quæ debet ca-
 storum spiritus corpusq; uitare, dicatur carnalis sustinere non posse, sermone alio si domi-
 nus donauerit disputandum est, ut iam istum aliquando claudamus.

De eadem lectione. Tractatus XCVIII.

Ix uerbis domini nostri ubi dicit, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non
 potestis portare modo. Exortā difficilē quæstionem me recolo distulisse, ut in-
 de ociosius tractaretur, quia illū modus cōpetēs cōpellebat finire sermonē, nūc
 ergo quoniā tempus est promissa reddendi, pertractetur ut dominus ipse do-
 nauerit, qui cordi nostro ut proponeretur ingessit. Hæc est autē quæstio, utrū spirituales ho-
 mines habeant aliquid in doctrina, quod carnalibus taceant, & spiritualibus dicant. Quia si
 dixerimus, non habent: respondebitur nobis, Quid est ergo quod dicebat Apostolus scri-
 bens ad Corinthios, Non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quasi
 paruulis in Christo lac uobis potū dedi non escā: nondū enim poteratis, sed nec adhuc qui-
 dem potestis, adhuc enim estis carnales: Si autē dixerimus, habent, timendū & cauēdū est,
 ne sub hac occasione in occultis nefaria doceantur, & spiritualiū nomine uelut ea quæ carnales
 capere non possunt, non solum excusatione dealbando, uerum etiā prædicatione laudanda
 E 3 uideantur.

uideantur. Primū ergo scire debet charitas uestra, quod ipse Christus crucifixus, quo uelut lacte paruulos aluisse se dicit Apostolus, ipsa uero caro eius, in qua facta est uera mors eius & uulnera uera confixi sanguinisq; excussi, non eo modo à carnalibus quo ab spiritualibus cogitatur, & illis est lac, istis cibus est, quia etsi non audiunt amplius, intelligunt amplius. Nō enim æqualiter mēte percipitur, etiam quod in fide pariter ab utrisq; recipitur, ita fit ut prædicatus ab apostolis Christus crucifixus, & Iudæis esset scandalum, & gentibus stultitia, & ipsis uocatis Iudæis & Græcis dei uirtus & dei sapientia: sed carnalibus paruulis id tantū credendo tenentibus: spiritualibus autem capacioribus id etiam intelligendo cernentibus. Illis ergo tanquam lacteus potus, istis tanquam solidus cibus, non quia hoc illi aliter in populis, isti aliter in cubiculis cognouerunt, sed quod eodem modo utriq; cū palam diceretur audiebant, pro suo modo quicq; capiebant. Cum enim Christus propterea sit crucifixus, ut in remissione peccatorum sanguinem funderet, qua eius unigeniti passione diuina gratia commendatur, ut nemo in homine gloriatur, quomodo intelligebant Christum crucifixum qui adhuc dicebant, Ego sum Pauli. Nunquid quomodo ipse Paulus qui dicebat, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: De ipso itaq; Christo crucifixo, & ipse cibum pro sua capacitate sumebat, & illos lacte pro eorum infirmitate nutrebat. Deniq; illa quæ scripsit ad Corinthios, aliter utiq; ab ipsis paruulis, aliter à capacioribus posse intelligi sciēs, ait, Si quis est inter uos propheta aut spiritualis, agnoscat quæ scribo uobis, quia dñi est mandatum: si quis aut ignorat ignorabitur, solidam profecto uoluit esse scientiam spiritualium, ubi non sola fides accommodaretur, sed certa cognitio teneretur: ac per hoc illi ea ipsa credebant, quæ spirituales insuper agnoscebant. Ignorabitur autem, ait, qui ignorat, quia nō dum ei reuelatum est, ut quod credit sciat. Quod cum sit in hominis mēte, ipse dicitur agnosci à deo, quia deus illum agnoscentem facit, sicut alibi ait, Nunc autem cognoscentes deū, imō cogniti à deo: neq; enim tunc cognouerat eos deus, præcognitos & electos ante mundi constitutionē, sed tunc eos seipsum cognoscere fecerat. Hoc igitur primitus cognito, quod ea ipsa quæ simul audiunt spirituales atq; carnales, pro suo modulo quicq; capiunt, illi ut paruuli, isti ut maiores, illi ut lactis alimentum, isti ut cibi solidamentum, nulla uidetur esse necessitas, ut aliqua secreta doctrinæ taceantur, & abscondantur fidelibus paruulis, seorsum dicenda maioribus, hoc est intelligentioribus, & hoc ideo faciendum putetur, quia dixit Apostolus, Non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum em̄ quod non iudicauit se scire in eis nisi Iesum Christum & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, quia id sicut spirituales capere nō ualebant. Quicūq; autē spirituales inter eos erant, id est, quod illi tanquam carnales audiebant, spirituali ipsi intellectu capiebant, ut sic intelligatur quod ait, Non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, ac si diceret, non potuistis quasi spirituales, sed quasi carnales capere quod loquebar. Animalis enim homo, id est, qui secundū hominē sapit, animalis dictus ab anima, carnalis à carne, quia ex anima & carne constat totus homo, non percipit quæ sunt spiritus dei, id est, quid gratiæ credentibus crux conferat Christi, & putat hoc illa cruce actum esse tantūmodo, ut nobis usq; ad mortē pro ueritate certatibus imitandū præberetur exemplum: nam si scirent huiusmodi homines, qui nolūt esse nisi homines, quemadmodū Christus crucifixus factus sit nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redēptio, ut quæ admodum scriptū est, Qui gloriatur, in domino gloriatur, proculdubio non gloriarentur in homine, nec carnaliter dicerent, Ego quidē sum Pauli, ego autē Apollo, ego uero Cepha, sed spiritualiter, ego sum Christi. Verum illud adhuc quæstionē facit, quod in epistola ad Hebræos legitur, Cum iam deberetis tempore ipso esse doctores, iterum doctrina indigetis, quæ sint elementa sermonum dei, & facti estis opus habentes lacte, nō solido cibo. Omnis enim qui lactet inexpertus est uerborum iustitiæ, infans est enim. Perfectorum est autem solidus cibus eorum, qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum à malo. Hic enim uidemus tanq; definitum esse quē perfectorum dicit solidū cibū: & hoc esse

esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quos autem perfectos uoluerit hoc loco intelligi, subiecit atq; ait, qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonū à malo. Hoc uero qui inualida & inexercitata mente nō possunt, profecto nisi fidei quodā lacte teneatur, & inuisibilia quæ nō uident, & intelligibilia quæ nondū intelligunt, credant, facile ad uanas & sacrilegas fabulas promissione scientiæ ducuntur, ut & bonū & malū nō nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum deum non nisi aliquod esse corpus existiment, & malū nō nisi substantiā putare non possint, cū sit potius ab immutabili substantiā mutabiliū substantiarum quidā defectus, quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis & summa substantia qui est deus. Quod profecto quisquis non solum credit, uerumetiam exercitatis interioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit: nō est iam metuendum ne seducatur ab eis qui malum putando esse substantiam quam non fecit deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum deum, sicut Manichæi, uel si quæ aliæ pestes ita decipiūt, sed mēte adhuc paruulos, quos dicit apostolus carnales lacte nutriendos. Omnis de hac re sermo, quo agitur ut nō solum credatur, uerumetiam intelligatur, sciaturq; quod dicitur, percipere talia non ualentibus onerosus est, faciliusq; illos premit q; pascit. Ex quo fit ut spirituales ista carnalibus nō omnino taceant propter catholicam fidē quæ omnibus prædicanda est, nec tamē sic differant, ut uolentes ea perducere ad intelligentiā non capacem, facilius fastidiri faciant in ueritate sermonem, q; in sermone percipi ueritatē. Propterea dicit scribens ad Colossenses, Et si corpore absens sum, spiritu uobiscum sum, gaudens & uidens ordinationem uestram, & id quod deest fidei uestre in Christo. Et ad Thessalonicenses, Nocte ac die, inquit, abundantius orātes, ut uideamus faciem uestram, & suppleamus quæ defunt fidei uestre. Intelligendi sunt utiq; ita primum catechizati, ut lacte alerentur, non solido cibo, cuius lactis ad Hebræos cōmemoratur ubertas eis, quos uolebat cibi soliditate iā pascere: propter quod ait, Ideoq; remittentes initij Christi uerbum, in consummationem respiciamus, non iterum facientes fundamentum penitentiae ab operibus mortuis, & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc est lactis ubertas, sine quo non uiuunt, qui iam quidem ratione utuntur ut possint credere: sed bonum à malo non credendo tantum, uerumetiam intelligendo quod pertinet ad solidū cibū, separare non possunt. Quod autē in lactis cōmemoratione posuit & doctrinā, ipsa est quæ per symbolū tradit & orationē dominicā. Sed huic lacti absit ut sit contrarius cibus rerū spiritualiū firma intelligentia capiendus, qui Colossensibus & Thessalonicensibus defuit, & supplendus fuit. Quando enim suppletur quod defuit, non improbat quod fuit: nā & ipsis quæ sumimus alimētis, usq; adeo non est lacti cōtrarius solidus cibus, ut ipse lactescat, quo posset esse aptus infantibus, ad quos per matris uel nutricis peruenit carne: sicut fecit etiā mater ipsa sapientia, quæ cū sit in excelsis angelorū solidus cibus, digna ta est quodammodo lactescere paruulos, cum uerbū caro factum est, & habitauit in nobis. Sed ipse homo Christus, qui uera carne, uera cruce, uera morte, uera resurrectione, sincerū lac dicitur paruulorum, cum bene ab spiritualibus capitur, inuenitur dominus angelorum. Proinde nec sic paruuli sunt lactandi, ut semper non intelligant deū Christum: nec sic ablactandi, ut deserant hominem Christū. Quod alio modo idipsum ita dici potest, nec sic lactandi sunt, ut creatorem nunq; intelligāt Christum: nec sic ablactandi, ut mediatorē unq; deserant Christum. In hoc quippe non conuenit huic rei similitudo materni lactis & solidi cibi, sed potius fundamenti, quia & puer quando ablactatur, ut ab alimentis infantie iam recedat, inter solidos cibos non repetit ubera quæ sugebat: Christus autē crucifixus, & lac su gentibus, & cibus est proficientibus. Fundamētū uero ideo est aprior similitudo, quia ut perficiatur quod struitur, addit ædificiū, non subtrahitur fundamentū. Quæ cū ita sint, o quicūq; estis, qui sine dubio multi estis paruuli in Christo, proficite ad solidū cibū mentis, nō uētris, p̄ficite ad separandū bonū à malo, & magis magisq; inhærete mediatori, p̄ quē liberamini à malo, quod nō est à uobis loco separandū, sed in uobis potius est sanandū. Quis

quis autē vobis dixerit, nolite credere verum hominē Christū, aut non à vero deo corpus cuiuslibet hominis uel cuiuslibet animantis creatū, aut non à vero deo uetus testamentum datum, & si quid huiusmodi: hæc enim vobis prius ideo non dicebantur, quando lacte nutriebamini, quoniā ad uera capiēda cor nondū habebatis idoneū, non vobis iste cibū parat sed uenientū. Propter quod beatus Apostolus eos alloquens qui sibi iam uidebantur esse perfecti, cum se imperfectum ipse dixisset, Quicūq; ergo, inquit, perfecti sumus, hoc sapiamus, & si quid aliter sapitis, hoc quoq; vobis deus reuelabit. Et ne forte incurrerent in seductores, qui eos uellent à fide auertere promittendo scientiā ueritatis, & hoc putarent esse quod dixit Apostolus, id quoq; vobis deus reuelabit, continuo subiunxit, Veruntamen in id quod peruenimus, in eo ambulemus. Si quid ergo intellexeris quod nō sit contra regulā catholicæ fidei, ad quā uelut uiam, quæ te ducat ad patriā peruenisti, & sic intellexeris, ut inde dubitare omnino non debeas, ad de ædificium, noli tamen relinquere fundamentum. Sic debent maiores docere aliquid paruulos, ut omnī dominū Christū, & seipsis longe maiores prophetas & apostolos non dicant aliquid fuisse mentitos. Nō autē solū uaniloquos & mentis seductores fabulosa & falsa garrientes, & in eis uanitatibus uelut altam scientiā promittentes contra regulam fidei quam catholicā suscepistis, cauere debetis, uerum etiā ipsos qui de ipsa diuinā immutabilitate naturæ uel incorporea creatura siue creatore ueraciter disputant, & quod dicunt omnino documentis atq; rationibus certissimis probant, & tamen ab uno dei & hominū mediatore conantur auertere, tanquā pestē infidiosiorē cæteris fugi-
 Rom. 1. teriales enim sunt de quibus dicit Apostolus, Quia cognoscentes deū, non sicut deum glorificauerunt. Quid enim prodest habere intelligentiam uerā de immutabili bono, ei qui non tenet per quem liberetur à malo? Propterea admonitio beatissimi Apostoli de uestris cor-
 Gal. 1. dibus non recedat, Si quis uobis euangelizauerit præter quā quod accepistis, anathema sit. Nō ait plusq; accepistis, sed præter quā quod accepistis. Nā si illud diceret, sibi ipsi præ iudicaret, qui cupiebat uenire ad Thessalonicenses, ut suppleret quæ illorum fidei defuerūt. Sed qui supplet, quod minus erat addit, nō quod inerat tollit. Qui autē prætergreditur regulam fidei, nō accedit in uia, sed recedit de uia, quod itaq; ait dominus, Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, adiciēda illis fuerant quæ nesciebant, nō quæ didicerant euertere. Et ille quidem, sicut in pristino sermone iam exposui, potuit hoc ita dicere, quia illa ipsa quæ docuerat, si uellet eis sic aperire, ut in illo concipiuntur ab angelis, hoc infirmitas humana in qua adhuc erant, ferre non posset. Spiritus autem homo quilibet potest alterum hominē docere quod nouit, si proficiendo capaciore faciat spiritus sanctus, in quo & ipse doctor aliquid amplius addiscere potuit, ut sint ambo docibiles deo, quanquā & inter ipsos spirituales sunt utiq; alijs alijs capaciores atq; meliores, ita ut quidam illorum ad ea perueniret, quæ nō licet homini loqui. Qua occasione uani quidam apocalypsim Pauli quam sana non recipit ecclesia, nescio quibus fabulis plenā, stultissima præsumptione finxerunt, dicentes hanc esse unde dixerat raptum se fuisse in tertium cœlū, & illic audisse ineffabilia uerba, quæ non licet homini loqui. Vtūq; illorum tolerabilis esset audacia, si se audisse dixisset, quæ adhuc non licet homini loqui, cū uero dixerit, quæ nō licet homini loqui, isti qui sunt q; hæc audeāt impudēter & infeliciter loqui. Sed iam istū sermonē hoc sine concludam, per quē uos esse cupio sapientes quidem in bono, integros autem à malo.

De eo quod dixit, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet lo-
 queretur. Tractatus XCIX.

Ioan. 5

VID est quod dominus ait de spiritus sancto, cum eum uenturum esse promitteret, & docturum discipulos eius omnem ueritatem, uel eos deducturum in omni ueritate. Nō enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet loquetur. Simile est hoc ei quod de semetipso dixit, Non possum à meipso facere quicquam, sicut audio iudico. Sed illud cum exponeremus, secundum hominem posse accipi diximus, ut obedientiam suam qua factus est obediens usq; ad mortē crucis, prænu-
 filius

A filius uideretur & iudiciū futurū, quo uiuos & mortuos iudicabit, quia hoc per id facturus est quod filius hominis est, propter quod dixit, Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit filio, quia in iudicio non forma dei qua æqualis est patri, nec ab impijs uideri potest, sed forma hominis apparebit, qua minoratus est etiā modico minus ab angelis, quam uis iam in claritate, non in pristina sit humilitate uenturus, conspicuus tamen futurus & bonis & malis: hinc ait & illud, Et potestati dedit ei iudiciū facere, quoniā filius hominis est. In quibus uerbis eius manifestatur non eam formā præsentandā esse iudicio, in qua cū esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed illam quam cum semetipsum exinanisset, accepit. Semetipsum enim exinanuit formam serui accipiens, in qua uidetur etiā ad faciendum iudiciū obediētiā suam commendasse, cum dixit, Non possum facere à meipso quicquam, sicut audio iudico. Adam nanq; per cuius unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, non sicut audiuit iudicauit, quia quod audiuit præuicatus est, & à semetipso fecit malum quod fecit, quia non dei uoluntatem, sed suam fecit. Iste autem per cuius unius hominis obedientiam iusti constituuntur multi, non solum obediēs fuit usq; ad mortem crucis, in qua est uiuus iudicatus à mortuis: sed obediēte se futurum promittens in ipso quoq; iudicio, quo est de uiuis iudicaturus & mortuis, Non possum, inquit, à meipso facere quicquā, sicut audio iudico: sed nūquid de spiritus sancto quod dictum est, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet loquetur, secundū hominem uel secundū assumptionē cuiusq; creaturæ dictū esse audebimus opinari? Solus quippe in trinitate filius formā serui accepit, quæ forma illi ad unitatē personæ coaptata est, id est, ut filius dei & filius hominis unus sit Iesus Christus, ne non trinitas, sed quaternitas prædicetur, quod absit à nobis. Propter quā personā profecto unā ex duabus substantijs diuina humanaq; constantē, aliquādo secundū id quod dominus est loquitur, ut est illud quod ait, Ego maior me est, secundū quod accepimus esse ab eo dictū, & hoc unde nunc disputo, Nō possum à meipso facere quicq; sicut audio iudico. In persona uero spiritus sancti quomodo id accipiamus quod ait, Non enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet loquetur, cum in ea nō sit alia diuinitatis, alia humanitatis, uel alterius creaturæ cuiuscūq; substantia, magna exoritur difficultas. Illud enim quod sicut columba spiritus sanctus apparuit specie corporali, uisio fuit ad horā facta atq; transacta: sicut etiā quando super discipulos uenit, uisæ sunt illis lingue diuise uelut ignis, qui & insedit super unumquēq; eorum. Qui ergo dicit columbā ad unitatē personæ spiritus sancto fuisse coniunctā, ut ex illa & deo, quia spiritus sanctus deus est, una spiritus sancti persona constaret, & hoc etiā de illo igne cōpellitur dicere, ut intelligat nihil horū debere se dicere: ista enim quæ de substantia dei quoquo modo ut opus erat significāda, corporeis hominū sensibus se intulerūt atq; trāserunt, ad horā diuinitus facta sunt de creatura seruiēte, nō de ipsa domināte natura, quæ in se manēs quod uult mouet, & quod uult immutabilis mutat. Sicut etiam uox illa de nube aures utiq; attingit corporales, eumq; sensum corporis qui uocatur auditus, nec tamen ullo modo credendum est uerbum dei quod est unigenitus filius, quoniam uerbum dicitur, syllabis sonisq; finiri, quia nec omnes simul sonare possunt cum sermo sit, sed tanquam nascentes morientibus ordine suo soni quicūq; succedunt, ut totum quod loquimur nouissima syllaba compleatur. Absit ut sic loquatur pater ad filium, hoc est, deus ad uerbum suum deum. Sed hoc eorum est capere, quantum ab homine capi potest, ad quos non lac pertinet, sed solidus cibus. Cū igitur spiritus sanctus nulla susceptione hominis sit homo factus, nulla susceptione angeli sit angelus factus, nulla susceptione cuiuscūq; creaturæ creatura sit factus, quomodo de illo intelligendū est quod dominus ait, Nō enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet loquetur? Ardua quæstio, nimis ardua, ipse asit spiritus, ut saltē sicut eā cogitare possumus, sic eloq; possimus, ac sic ad intelligentiā uestrā pro mei moduli facultate perueniat. Prius itaq; nosse debetis & intelligere potestis, credere autem, qui intelligere nondum potestis, in ea
 substan-

substantia quæ deus est, non quasi per corporis molē sensus locis proprijs distributos, sicut in carne mortali quorumq; animalium alibi est uisus, alibi auditus, alibi gustus, alibi olfactus, per totū autē tactus. Absit hoc credere in illa incorporea immutabiliq; natura: audire ergo ibi & uidere, id ipsum est. Dicit & olfactus in deo, unde dicit Apostolus, Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationē & hostiā deo in odorē suauitatis. Et gustus intelligi potest secundū quē deus & odit amaricantes, & nec frigidos nec calidos, sed tepidos euomit ex ore suo: & Iesus Christus dicit, Meus cibus est ut faciā uoluntatē eius qui me misit: est etiā tactus ille diuinus, unde dicit sponsa de spōso, Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius cōplectitur me: nō sunt hæc in deo per diuersa corporis loca: cum em̄ dicitur scire, ibi sunt omnia, & uidere, & audire, & olfacere, & gustare, & tāgere, sine ulla eius mutatione substantiæ, sine ulla mole quæ in alia parte maior, in alia minor etiā in senibus puerili pectore cogitatur, quando deus sic cogitatur. Nec mireris quod ineffabilis dei scientia, qua nouit omnia, per uarios humanæ locutionis modos, omniū istorum corporaliū sensuum nominibus nuncupatur, cum & ipsa mens nostra, hoc est homo interior, cui uniformiter scienti per hos quinque ueluti nuncios corporis diuersa nunciantur, quando immutabilem ueritatem intelligit, eligit, diligit, & lumen uidet de quo dicitur, Erat lumen uerbum, & uerbum audit de quo dicitur, In principio erat uerbum, & odorē capit de quo dicitur, Post odorē unguentorū tuorū currimus, & fontē bibit, de quo dicitur, Apud te est fons uitæ, & tactū fruitur, de quo dicitur, Mihi autē adhærere deo bonū est: nec aliud atq; aliud, sed una intelligētia tot sensuū nominibus nuncupatur. Cū ergo de spiritu sancto dicit, Nō enim loquetur à semetipso, sed quacūq; audiet loquet, multo magis ibi simplex natura, ubi uerissime simplex est, uel intelligēda est uel credēda, quæ lōge lateq; naturā nostræ mētis excedit. Mutabilis quippe est mens nostra, quæ percipit discēdo quod nesciebat, & amittit de discēdo quod sciebat: & uerisimilitudine fallitur, ut pro uero approbet falsum, & obscuritate sua quasi quibusdā tenebris impedit ne perueniat ad uerū. Et ideo nō est ista substantia uerissime simplex, cui nō hoc est esse quod nosse: potest em̄ esse nec nosse. Atqui illa diuina nō potest, quia id quod habet est, ac per hoc non sic habet scientiā, ut aliud illi sit scientia qua scit, aliud essentia qua est, sed utrūq; unū est: nec utrūq; dicendū est, quod simpliciter unū est, sicut habet pater uitā in semetipso: nec aliud est ipse quā uita quæ in ipso est, & dedit filio habere uitā in semetipso, hoc est, genuit filiū qui & ipse uita esset. Sic itaq; debemus accipere quod de spiritu sancto dictum est, Non enim loquetur à semetipso, sed quacūq; audiet loquetur, ut intelligamus non eum esse à semetipso. Pater quippe solus de alio non est, nam & filius de patre natus est, & spiritus sanctus de patre procedit. Pater autem nec natus est de alio, nec procedit. Nec ideo sanē aliqua disparilitas in summa illa trinitate cogitationi occurrat humanæ: nam & filius ei de quo natus est, & spiritus sanctus ei de quo procedit æqualis est. Quid autē illic intersit inter procedere & nasci, & longum est querendo describere, & temerarium cum disserueris definire, quia hoc & menti utcūq; comprehendere, & si quid forte mens inde comprehendit, linguæ difficillimum est explicare, quantuslibet præsit doctor, quantuslibet adsit auditor. Non ergo loquetur à semetipso, quia non est à semetipso, sed quacūq; audiet loquetur, ab illo audiet à quo procedit. Audire illi scire est: scire uero esse, sicut superius disputatum est. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo à quo procedit, à quo illi est essentia, ab illo scientia, ab illo igitur audientia, à quo nihil est aliud quā scientia: nec moueat, quod uerbum futuri temporis positum est, non enim dictum est, quacūq; audiuit, aut quacūq; audit, sed quacūq; audiet loquetur, illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna est scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio & sine fine, cuiuslibet temporis uerbum ponatur, siue præteriti, siue præsentis, siue futuri, non mendaciter ponitur. Quamuis enim natura illa immutabilis & ineffabilis non recipiat, fuit & erit, sed tantum est: ipsa enim ueraciter est, quia mutari non potest, & ideo illi tantum conuenerat dicere, Ego sum qui sum, & dices filijs Israël, qui est,

qui est, misit me ad uos, tamē propter mutabilitatem temporum in quibus uersatur nostra mortalitas & nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit & erit & est. Fuit in præteritis seculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquā defuit: erit, quia nunquā deerit: est, quia semper est. Neq; enim uelut qui iam non sit cum præteritis occidit, aut cū præsentibus uelut qui nō maneat labitur, aut cū futuris uelut qui nō fuerat orietur. Proinde cū secundum uolumina temporum locutio humana uariatur, qui per nulla deesse potuit aut potest aut poterit tēpora, uera de illo dicuntur cuiuslibet tēporis uerba. Semper itaq; audit spiritus sanctus, quia semper scit. Ergo & sciuit, & scit, & sciet, ac per hoc & audiuit, & audit, & audiet, quia sicut iam diximus, hoc est illi audire quod scire, & scire illi hoc est quod esse. Ab illo igitur audiuit, audit, & audiet à quo est, ab illo est à quo procedit. Hic aliquis forsitan querat, utrum & à filio procedat spiritus sanctus: filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater, spiritus autē sanctus non est unius eorum spiritus, sed amborum. Habes ipsum dominum dicentem, Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis: habes & Apostolum, Misit deus, inquit, spiritum filij sui in corda uestra, nunquid duo sunt, alius patris, alius filij? Absit. Unū enim corpus, ait, cum significaret ecclesiā, moxq; addidit, & unus spiritus. Et uide quomodo illic impleat trinitatē. Sicut uocati estis, inquit, in una spe uocationis uestre, unus dominus, hic utiq; Christum intelligi uoluit. Restat ut etiam patrem nominet: sequitur ergo, Vna fides, unū baptisma, unus deus & pater omniū, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Cum ergo sicut unus pater, & unus dominus, id est filius, ita sit & unus spiritus, profecto amborū est, sicut ipse Christus Iesus dixit, Spiritus patris uestri qui loquitur in uobis: & dicit Apostolus, Misit deus spiritum filij sui in corda uestra: habes & alio loco eundē Apostolū dicentē, Si autē spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis. Hic utiq; spiritū patris intelligi uoluit, de quo tamen alio loco dicit, Quisquis autē spiritū Christi non habet, hic nō est eius. Et multa alia sunt testimonia, quibus hoc euidenter ostēditur, & patris & filij ipsum esse spiritū, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum uocari proprie spiritū, cū etiā si de singulis interrogemur, nō possumus nisi patrē & filiū spiritū dicere, quoniam spiritus est deus, id est, non corpus est deus, sed spiritus: quod ergo cōmuniter uocantur & singuli, hoc proprie uocari oportuit eū qui nō est unus eorū, sed in quo cōmunitas apparet amborū. Cur ergo nō credamus quod etiā de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoq; ipse sit spiritus? Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se representans discipulis suis insufflans diceret, Accipite spiritū sanctū: quid enim aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus & de ipso? Ad hoc pertinet etiam illud quod de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait, Tetigit me aliquis, ego enim sensi de me uirtutem exiisse: nā uirtutis nomine appellari etiā spiritum sanctū, & eo loco clarum est, ubi angelus dicenti Mariæ, Quomodo fiet istud, quoniam uirū non cognosco, respondit, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et ipse dominus promittēs eū discipulis, ait, Vos sedete in ciuitate quoadusq; induamini uirtute ex alto: & iterū, Accipietis, inquit, uirtutē spiritus sancti superuenientē in uos, & eritis mihi testes: de hac uirtute credēdus est dicere euangelista, Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo & de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit, de patre procedit? cur putas nisi quēadmodū ad eū solet referre & quod ipse est, de quo & ipse est: unde illud est quod ait, Mea doctrina nō est mea, sed eius qui misit me. Si igitur intelligatur hic eius doctrina, quā tamē dixit nō suā, sed patris, quāto magis illic intelligēdus est & de ipso procedere spiritus sanctus, ubi sic ait, de patre procedit, ut nō diceret, de me nō procedit: à quo autē habet filius ut sit deus, est em̄ de deo deus, ab illo habet utiq; ut etiā de illo procedat spiritus sanctus, ac per hoc spiritus sanctus ut etiā de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Hic utiq; etiā illud intelligit, quantū à talibus quales nos sumus intelligi potest, cur nō dicat natus esse, sed potius procedere spiritus sanctus, quā si & ipse filius diceret, amborū utiq; filius diceret, q; absurdissimū est: filius quippe

quippe nullus est duorum nisi patris & matris, amborum utiq; filius diceretur. Absit autem ut inter deum patrem & deum filium tale aliquid suspicemur, quia nec filius hominis simul & ex patre & ex matre procedit, sed cum in matre procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre: & cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroq; procedit, quamuis hoc filio pater dederit, ut quemadmodum de se, ita de illo quoq; procedat: neq; enim possumus dicere quod non sit uita spiritus sanctus, cum uita sit pater, uita sit filius, ac per hoc sicut pater cum habeat uitam in semetipso, dedit & filio habere uitam in semetipso, sic ei dedit uitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso. Sequuntur autem uerba domini dicentis, Et quæ uentura sunt annūciabit uobis, Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annūciabit uobis. Omnia quæcūq; habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annūciabit uobis. Sed quia ista iam proluxa sunt, in alium sunt differenda sermonem.

De eadem lectione. Tractatus c.

VM promitteret dominus uenturum spiritum sanctum, docebit uos, inquit, omnem ueritatem, uel quod in nonnullis codicibus legitur, deducet uos in omnem ueritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcūq; audiet loquetur. De quibus euangelicis uerbis iam quod donauit dominus disputauimus: nūc ea quæ sequuntur attēdite, Et quæ uentura sunt, inquit, annūciabit uobis. Neq; enim hic, quoniam planum est immorandum: nihil enim habet quæstionis, cuius à nobis expositio flagitur: sed quod adiungit, Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annūciabit uobis, non negligeretur est transcendendum, quod enim ait, Ille me clarificabit, potest intelligi, quia diffundendo in cordibus credentium charitatem, spiritalesq; faciendo, declarauit eis quomodo filius patri esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo nouerant, & hominem sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam charitatem fiducia repleti, & timore depulso annūciauerunt hominibus Christum, ac sic fama eius diffusa est in toto orbe terrarum, ut sic dixerit, Ille me clarificabit, tanquam diceret, ille uobis auferet timorem, & dabit amorem, quo me ardentius prædicantes, gloriæ meæ per totum mundum dabitis odorem, commendabit is honorem. Quod enim facturi fuerant in spiritu sancto, hoc eundem spiritum dixit esse facturum: quale est etiam illud, Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Verbum quippe græcum quod est δόξα, alius clarificabit, alius glorificabit, Latini interpretes in sua quisq; translatione posuerunt, quoniam ipsa quæ græce dicitur δόξα, unde dictum est uerbum δόξα, & claritas interpretatur & gloria. Gloria namq; fit quisq; clarus, & claritate gloriosus, ac per hoc quod utroq; uerbo significatur, id ipsum est. Sicut autē definierunt antiqui latinæ linguæ clarissimi autores, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Quæ cum est in hoc mundo facta de Christo, non Christo credenda est magnum aliquid contulisse, sed mundo. Bonum enim laudare, non laudato sed laudantibus prodest. Est autem etiam falsa gloria, quando laudantes errore falluntur, siue in rebus, siue in hominibus, siue in utrisq;. Nam in rebus falluntur, quando putant id bonum esse quod malum est: in hominibus autem, quando putant eum bonum esse qui malus est. In utrisq; uero, quando & id quod est uitium, uirtus putatur, & ipse qui propter hoc laudatur, non habet quod putatur, siue sit bonus, siue sit malus. Donare quippe res suas histrionibus, uitium est immane, non uirtus. Et scitis de talibus quæ fit frequens fama cum laude, quia sicut scriptum est, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicitur. Hi laudatores non falluntur in hominibus, sed in rebus: malum est enim, quod bonum esse credunt. Illi autem qui hoc malo largitionis uitiosi sunt, tales utiq; sunt quales eos hi qui laudant, non suspicantur esse, sed cernunt. Porro si se quisquam iustum fingat & non sit, sed totum quicquid coram hominibus laudabiliter agere uidetur, non agat propter deum, hoc est propter ueram iustitiam, sed solum quærat & diligat ab ho-

A ab hominibus gloriam. Illi autem apud quos frequens est eius fama cum laude, non cum putent nisi propter deum laudabiliter uiuere, non falluntur in re, sed falluntur in homine: quod enim bonum esse credunt est bonum, sed quem bonum esse credunt, non est bonus. Quod si putetur, uerbi gratia, bonum artium peritia magicarum, & dum quisq; patriam liberalisse eisdem quas omnino nescit artibus creditur, ac frequentem cum laude famam quæ gloria desinita est apud homines impios, consequatur, errant in utroq; qui laudant, & in re scilicet, quia id quod malum est bonum putant, & in homine, quia non est quod putant, quapropter falsa est in his tribus generibus gloria. Cum autē de aliquo per deum & propter deum iusto, hoc est, ueraciter iusto causa ipsius iustitiæ frequens est fama cum laude, uera quidem gloria est, non tamen ea credendum est beatificari iustum, sed laudantibus gratulandum est, quia recte iudicant, & diligunt iustum. Quanto magis ergo dominus Christus, non sibi sed eis profuit gloria sua, quibus profuit morte sua: sed non est uera eius apud hæreticos gloria, apud quos tamen frequentem famam uidetur habere cum laude. Non est hæc uera gloria, quia in utroq; falluntur: nam & bonum putant esse quod bonum non est, & Christum putant esse quod Christus non est. Unigenitum enim filium æqualem non esse gignenti, non est bonum: unigenitum dei filium hominem tantum esse non deum, non est bonum: ueritatis carnem non esse ueram carnem, non est bonum. Horum trium quæ dixi, primum sentiunt Ariani, secundum Photiniani, tertium Manichæi: sed quia & eorum nihil est bonum, & Christus nihil est eorum, in utroq; falluntur, nec dant ueram gloriam Christo, quæ apud eos esse uideatur cum laude frequens fama de Christo: & omnes prorsus hæretici, quos commemorare nimis longum est, qui de Christo non recte sentiunt, ideo errant, quia & de bonis rebus ac malis non uerum sentiunt. Pagani etiam quoniam sunt Christi plurimi laudatores, & ipsi in utroq; falluntur, qui non secundum ueritatem dei, sed potius secundum suam suspicionem dicunt eum fuisse hominem magum. Christianos quippe uelut imperitos uituperant, Christum autē uelut magum laudant, ac sic produunt quod amant: Christum uero non amant, quoniam quod non erat Christus, hoc amant. Ideo in utroq; falluntur, quia & magum esse malum est, & magus non fuit Christus, quia bonus est. Quapropter de his nihil hoc loco dicendum est, qui Christum uituperant atq; blasphemant, quia de gloria eius loquimur qua est glorificatus in mundo, non enim glorificauit spiritus sanctus uera gloria nisi in ecclesia sancta catholica, alibi enim, id est, uel apud hæreticos, uel apud quosdam paganos, uera eius in terris gloria non potest esse, & ubi uidetur esse frequens de illo fama cum laude. Vera ergo eius gloria in ecclesia catholica, sicut à propheta cantatur, Exaltare super cælos deus, & super omnem terram gloria tua. Quia itaq; post eius exaltationem uenturus erat spiritus sanctus & eum glorificaturus, hoc sacer psalmus, hoc ipse unigenitus promisit futurum, quod uidemus impletum: quod autē ait, De meo accipiet, & annūciabit uobis, catholicis audite auribus, catholicis percipite mentibus: non enim propterea sicut quidam hæretici putauerunt, minor est filio spiritus sanctus, & quasi filius accipiat à patre, & spiritus sanctus à filio, quibusdam gradibus naturarum. Absit hoc credere, absit hoc dicere, absit à Christianis cordibus cogitare: deniq; cōtinuo soluit ipse quæstionē, & cur hoc dixerit, explanauit. Omnia, inquit, quæcūq; habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet & annūciabit uobis. Quid uultis amplius? Ergo à patre accipit spiritus sanctus, unde accipit filius, quia in hac trinitate de patre natus est filius, de patre procedit spiritus sanctus: qui autem de nullo natus sit, de nullo procedit, pater solus est: quomodo autē dixerit unigenitus filius, omnia quæcūq; habet pater mea sunt, quia utiq; non sic quemadmodum dictum est illi filio unigenito, sed ex duobus maiori: Tu mecum es semper, & omnia mea tua sunt, eo loco si dominus uoluerit, diligenti cōsideratione tractabitur, ubi dicit unigenitus patri, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, ut hic iste sermo claudatur, quoniam quæ sequuntur aliud poscunt quo disceratur exordium.

F De eo

De eo quod dicit: Modicum & iam non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, quia uado ad patrem, usque ad id: Et in illo die me non interrogabitis quicquam: Tractatus CI.

HAE C domini uerba ubi ait: Modicum & iam non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, quia uado ad patrem: ita obscura erant discipulis, antequam id quod dicit impletum esset, ut quæretes inter se quid esset quod diceret, omnino se faterentur nescire: sequitur enim euangelium: Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, quia uado ad patrem? Dicebant ergo: quid est hoc quod dicit, modicum? Nescimus quid loquitur. Hoc enim est quod eos mouebat, quia dixit, modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me. Nam in præcedentibus quia non dixerat, modicum, sed dixit, ad patrem uado, & iam non uidebitis me, tanquam aperte illis uisus esset locutus, nec inter se de hoc aliquid quæsierunt: nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, & mox manifestum est, iam nobis utique manifestatum est: post paululum enim passus est, & non uiderunt eum, rursus post paululum resurrexit, & uiderunt eum: illud autem quod ait, Iam non uidebitis me, quia isto uerbo, id est iam, intelligi uoluit, quod eum ulterius non uiderent, ibi exposuimus quomodo accipiendum sit ubi dixit: de iusticia arguet mundum spiritus sanctus, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me, quia scilicet mortalem Christum ulterius non uiderunt. Cognouit autem Iesus (sicut in sequenti euangelista dicit) quia uolebant eum interrogare, & dixit eis: de hoc quæritis inter uos, quia dixi modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me. Amen amen dico uobis, quia plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit, uos autem contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Et hoc sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte domini, & confestim de resurrectione lætati: mundus autem quo nomine significati sunt inimici, à quibus Christus occisus est, tunc utique lætati sunt occiso Christo, quando sunt discipuli contristati: mundi quippe nomine, malicia potest mundi huius intelligi, id est, hominum mundi huius amicorum: unde Iacobus apostolus in epistola sua dicit: Quicumque uoluerit amicus esse huius seculi, inimicus dei constituitur: quibus inimicitias dei factum est, ut nec eius unigenito parceretur: deinde subiungit & dicit: Mulier cum parturit, tristitiam habet, quia uenit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et uos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem uenio ad uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Nec ista similitudo ad intelligendum uidetur esse difficilis, quoniam comparatio eius in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit. Parturitio quippe tristitia, partus autem gaudio comparatur, quod tunc maius esse consuevit, quando non puella, sed puer nascitur: quod uero ait, gaudium uestrum nemo tollet à uobis, quia gaudium ipsorum ipse Iesus significatus est, quod & ait Apostolus: Christus resurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur. Hucusque in isto euangelij capitulo unde hodie disputauimus, uelut facili intellectui omnia cucurrerunt, acrior ne cessario est in his quæ sequuntur intentio: quid est enim quod ait: Et in illo die me non rogabitis quicquam? Hoc uerbum quod est rogare, non solum petere, uerum etiam interrogare significat: & Græcum euangelium unde hoc translatus est, tale habet uerbum quod utrumque possit intelligi, ut hæc ambiguitas nec inde soluiatur, quamquam & si solueretur, non ideo nulla quæstio remaneret. Dominum etenim Christum postquam resurrexit, & interrogatum legimus & rogatum: nam interrogatus est à discipulis ascensus in cælum, quando præsentaret, & quando regnum esset Israël: cum uero iam esset in cælo, rogatus est à Stephano, ut spiritum eius acciperet: & quis audeat uel cogitare uel dicere, in cælo sedentem Christum rogandum non esse, & in terra manentem rogatum fuisse: rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Immo charissimi rogemus eum, ut nodum quæstionis huius ipse dissoluat, lucendo in cordibus nostris ad uidenda quæ dicit: puto enim quod ait: Iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium

A & gaudium uestrum nemo tollet à uobis, non ad illud tempus esse referendum quo resurrexit, eisque suam carnem cernendam tangendamque monstrauit, sed potius ad illud unde iam dixerat: Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo me ipsum illi. Iam quippe resurrexerat, iam se illis in carne monstrauerat, iam sedebat ad dexteram patris, quando dicebat idem ipse apostolus Ioannes, cuius est hoc euangelium, in epistola sua: Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondum manifestum est quid erimus: scimus quia cum manifestum fuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Ista uisio non uitæ huius est, sed futuræ, non temporalis, sed æternæ. Hæc est autem uita æterna, dicente ipsa uita, ut cognoscat te, inquit, unum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. De hac uisione & cognitione dicit Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc scio ex parte, tunc autem cognoscā sicut & cognitus sum: nunc totius laboris sui fructum ecclesia parturit gemendo, nunc paritura lætando: nunc parturit desiderando, tunc paritura cernendo: nunc parturit orando, tunc paritura laudando, & ideo masculum, quoniam ad istum fructum contemplationis cuncta officia referuntur actionis: solus est enim liber, quoniam propter se appetit, & non refertur ad aliud, huic seruit actio: ad hunc enim refertur quicquid bene agitur, quia propter hunc agitur, ipse autem non propter aliud, sed propter semetipsum tenetur & habetur. Ibi enim finis qui sufficit nobis, æternus igitur erit: neque enim nobis sufficit finis, nisi cuius nullus est finis. Hoc inspiratum erat Philippo quando dicebat: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. In qua ostensione se permissit & filius dicens: non credis quia ego in patre, & pater in me est? De hoc itaque quod sufficit nobis, rectissime audimus, gaudium uestrum nemo tollet à uobis, de his etiam quæ superius dicta sunt, melius existimo intelligi: Modicum & iam non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me. Modicum est enim hoc totum spacium quod præsens peruolat seculum: unde dicit idem ipse euangelista in epistola sua: nouissima hora est: ideo namque addidit, quia uado ad patrem, quod ad priorem sententiam referendum est, ubi ait: modicum & iam non uidebitis me, non ad posteriorem ubi ait, & iterum modicum & uidebitis me. Eundo quippe ad patrem, facturus erat ut eum non uiderent: ac per hoc non ideo dictum est, quia fuerat moriturus, & donec resurgeret, ab eorum conspectibus recessurus, sed quod esset iturus ad patrem: quod fecit posteaquam resurrexit, & cum eis quadraginta dies conuersatus ascendit in cælum: illis ergo ait: Modicum & iam non uidebitis me, qui cum corporaliter tunc uidebant quando iturus erat ad patrem, & eum deinceps mortalem uisuri non erant, qualem cum ista loqueretur uidebant: quod uero addidit, & iterum modicum & uidebitis me, uniuersæ promissit ecclesiæ, sicut uniuersæ promissit ecclesiæ: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Non tamen dat dominus promissum, modicum & uidebimus eum, ubi iam nihil rogemus, nihil interrogemus, quia nihil desiderandum remanebit, nihil querendum latebit. Hoc modicum longum nobis uidetur, quoniam adhuc agitur, cum finitum fuerit, tunc sentiemus quod modicum fuerit: non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus, de quo dictum est: mundus autem gaudebit, nec tamen in huius desiderij parturitione sine gaudio tristes simus, sed sicut ait Apostolus: Spe gaudentes, in tribulatione patientes, quia & ipsa parturiens cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsentis labore. Sed huius sermonis iste sit finis: habet enim quæstionem molestissimam quæ sequuntur, nec breuitate coartanda sunt, ut possint commodius, si dominus uoluerit, explicari.

De eo quod dicit: Amen amen dico uobis: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis, usque ad id quod ait: Exiui à patre & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem: Tractatus CII.

DOMINI uerba nunc ista tractanda sunt: Amen amen dico uobis, si quid petieritis patrem in nomine meo dabit uobis. Iam dictum est in superioribus huius domini sermonis partibus, propter eos qui nonnulla petunt à patre in Christi nomine nec accipiunt, non petunt in nomine saluatoris quicquid petunt contra rationem salutis: non enim sonum litterarum ac syllabarum, sed quod sonus ipse significat, & quod eo sono recte ac ueraciter in-

ter intelligitur, hoc accipiendus est dicere cum dicit, in nomine meo: unde qui hoc sentit de Christo quod non est de unico dei filio sentiendum, non petit in eius nomine, etiam si non taceat literis ac syllabis Christum, quoniam in eius nomine petit, quod cogitat cum petit: qui vero quod est de illo sentiendum sentit, ipse in eius nomine petit, & accipit quod petit, si non contra suam salutem sempiternam petit: accipit autem quando debet accipere, quaedam enim non negant, sed ut congruo dentur tempore differunt. Ita sane intelligendum est quod ait, dabit vobis, ut ea beneficia significata sciantur his verbis, quae ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsum, non autem pro omnibus exaudiuntur vel amicis vel inimicis suis, vel quibuslibet alijs, quia non utcumque dictum est dabit, sed dabit vobis. Vsq; modo, inquit, non petistis quicquam in nomine meo: Petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Hoc quod dicit gaudium plenum, profecto non carnale, sed spiritale gaudium est, & quando tantum erit, ut aliquid ei iam non sit addendum, proculdubio tunc erit plenum. Quicquid ergo petitur quod pertineat ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendum, si diuinam intelligimus gratiam, si vere beatam poscimus uitam: quicquid autem aliud petitur, nihil petitur, non quia nulla omnino res est, sed quia in tantae rei comparatione quicquid aliud concupiscitur, nihil est: neque enim prorsus nulla res est homo, de quo ait Apostolus: Qui se putat aliquid esse cum nihil sit. In comparatione quippe spiritualis hominis, qui scit gratia dei se esse quod est, quisquis uana praesumit, nihil est. Sic ergo etiam recte intelligi potest: Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis, ut hoc quod ait, si quid non quodlibet intelligat, sed aliquid quod in beatae uitae comparatione non nihil sit. Et quod sequitur, usque modo non petistis quicquam in nomine meo, duobus modis intelligi potest, vel quia non in nomine meo petistis, quod nomen non sicut cognoscendum est cognouistis, vel non petistis quicquam, quoniam in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Vt igitur in eius nomine non nihil, sed gaudium plenum petant, quoniam si aliquid aliud petunt, id est aliquid nihil est, exhortatur dicens: Petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum, id est, hoc in nomine meo petite, ut gaudium vestrum sit plenum, & accipietis. Isto enim bono in petendo perseverantes, sanctos suos nequaquam misericordia diuina fraudauit. Haec, inquit, in prouerbis locutus sum vobis, uenit hora, cum iam non in prouerbis loquar vobis, sed palam de patre meo annuntiabo vobis. Possem dicere hanc de qua loquitur horam, futurum oportere seculum intelligi, ubi uidebimus palam quod beatus Paulus dicit, facie ad faciem, ut quod ait: Haec in prouerbis locutus sum vobis, hoc sit, quod ab eodem Apostolo dictum est, uideamus nunc per speculum in enigmate. Annuntiabo autem vobis quia per filium pater uidebitur, iuxta illud quod alibi ait: Neque patrem quis cognoscit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: sed istum sensum uidetur impedire quod sequitur: Illo die in nomine meo petetis. In futuro enim seculo cum peruenerimus ad regnum, ubi similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est, quid peturi sumus quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Vnde & alio psalmo legitur: Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Petitio namque alicuius est indigentiae, quae ibi nulla erit ubi haec satietas erit. Relinquit itaque quantum sapere ualeo, ut intelligat Iesus discipulos suos de carnalibus uel animalibus se spiritales promississe facturum, quibus nondum tales quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus, sed qualis erat qui dicebat: Sapientiam loquimur inter perfectos, & non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quae a deo donata sunt nobis quae & loquimur, non in sapientia humanae doctis uerbis, sed docti spiritu a spiritualibus spiritualia comparantes: animalis autem homo non percipit quae sunt spiritus dei. Non itaque percipiens quae sunt spiritus dei homo animalis sic audit quaecumque audit de dei natura, ut aliud quam corpus cogitare non possit, quolibet amplissimum uel immensum, quolibet lucidum ac speciosum, corpus tamen, ideo proueria illi sunt quaecumque dicta sapientiae de incorporea immutabilitate substantia, non quia ea tantum proueria deputat, sed quia sic cogitat, quomodo quae proueria solent audire neque intelligere. Cum uero spiritualis coeperit omnia diiudicare, ipse autem a nemine diiudicari, etiam si in hac uita adhuc

huc uelut per speculum ex parte perspicit, tamen non ullo corporis sensu, non ulla imaginaria cogitatione quae capit aut fingit quicumque similitudine corporum, sed mentis certissima intelligentia deum intelligit non corpus esse sed spiritum. Ita palam de patre annunciante filio, ut eiusdem substantiae conspiciatur & ipse qui annunciat, tunc in eius nomine petunt qui petunt, quando in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est, quae hoc nomine uocatur, intelligunt, nec animi uanitate uel infirmitate confingunt tantum in alio loco patrem, in alio filium ante patrem stantem, & pro nobis rogantem, spacia sua quaeque amborum occupantibus molibus, & uerbum ad eum cuius est uerbum, facere uerba pro nobis, interuallo interposito inter os loquentis & auriculas audientis, & alia talia quae sibi animales, id est, carnales in cordibus fabricant. Quicquid enim tale spiritualibus de deo cogitantibus ex corporum consuetudine occurrit, negando atque respuendo tantum importunas muscas, ab interioribus oculis abigunt, & sinceritati eius lucis acquiescunt, quia teste ac iudice has ipsas imagines corporum suis internis aspectibus intuentes, falsas omnino esse conuincunt. Hi possunt utcumque cogitare dominum nostrum Iesum Christum in quantum homo est, pro nobis interpellare patrem, in quantum autem deus est, & nos exaudire cum patre, quod cum significasse arbitror ubi ait. Et non dico uobis, quia ego rogabo patrem de uobis. Ad hoc quippe intuumdum quomodo non rogat patrem filius, sed simul exaudiunt rogantes pater & filius, non nisi spiritualis oculus mentis ascendit. Ipse enim pater, inquit, amat uos, quia uos me amastis. Ideo amat ille quia nos amamus, an potius quia ille amat ideo nos amamus? Ex epistola sua euangelista idem ipse respondeat: Nos diligimus, inquit, quia prior ipse dilexit nos: hinc ergo factum est ut diligere dedit, qui non dilectus dilexit. Displacientes amati sumus, ut esset in nobis unde placeremus: non enim amaremus filium, nisi amaremus & patrem. Amat nos pater, quia nos amamus filium, cum a patre & filio acceperimus, ut & patrem & filium amemus: diffudit enim charitatem in cordibus nostris amborum spiritus, per quem spiritum & patrem amamus & filium, & quem spiritum amamus cum patre & filio. Amorem itaque nostrum primum quo colimus deum, fecit deus, & uidit quia bonum est: ideo quippe amauit ipse quod fecit, sed in nobis non faceret quod amaret, nisi antequam id faceret nos amaret. Et credidistis, inquit, quia a deo exiui: exiui a patre & ueni in mundum: iterum relinquo mundum & uado ad patrem. Planè credidimus, neque enim propterea debet incredibile uideri, quia sic ad mundum ueniens, exiit a patre ut non desereret patrem, & sic uadit ad patrem relicto mundo, ut non deserat mundum. Exiit enim a patre, quia de patre est, & in mundum uenit, quia mundo suum corpus ostendit quod de uirgine assumptum. Reliquit mundum corporali discessione, perrexit ad patrem hominis ascensione, nec mundum deseruit praesentis gubernatione.

De eo quod dicit: Dicunt ei discipuli eius: Ecce palam loqueris, & prouerbiū nullū dicis, usque ad id quod ait: sed confidite, ego uici mundum: Tractatus CIII.

QUALES erant discipuli Christi quando cum eis ante passionem loquebatur magna cum paruīs, sed sic oportebat ut magna dicerent & paruīs, quia nondum accepto spiritu sancto quemadmodum eum post eius resurrectionem uel ipso insufflante, uel desuper ueniente acceperunt, humana magis quam diuina sapiebant, multis indicijs per totum euangelium declaratur: unde & hoc est quod in ista lectione dixerunt: ait enim euangelista. Dicunt discipuli eius: ecce nunc palam loqueris, & prouerbiū nullū dicis, nunc scimus quia nosti omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus quia a deo existi. Ipse dominus paulo ante dixerat: haec in prouerbis locutus sum uobis, uenit hora cum iam non in prouerbis loquar uobis: quomodo ergo isti dicunt, ecce nunc palam loqueris, & prouerbiū nullū dicis? Nūquid hora iam uenerat, quae non iam in prouerbis se promiserat locuturum? Prorsus quod nondum illa hora uenisset, continuatio uerborum eius ostendit, quae ita sese habet: haec, inquit, in prouerbis locutus sum uobis, uenit hora cum iam non in prouerbis loquar uobis, sed palam de patre meo annuntiabo uobis, illo die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quia ego rogabo patrem de uobis. Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis quia a deo exiui. Exiui a patre

à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Cum per hæc omnia uerba adhuc illam promittat horam qua non iam in prouerbijs loquetur, sed palam de patre annunciat eis, in qua hora dicit eos in suo nomine petitorios, nec se patrem de illis rogaturum, eo quod ipse pater amat eos, quia & ipsi amauerunt Christum, & crediderunt quod à patre exierit & uenerit in mundum, iterum relicturus mundum & iturus ad patrem. Cum ergo adhuc promittatur hora illa in qua sine prouerbijs locuturus est, cur isti dicunt: Ecce nunc palam loqueris & prouerbiū nullū dicis, nisi quia illa quæ scit ipse non intelligentibus esse prouerbia, illi usque adeo non intelligunt, ut nec saltem non se intelligere intelligant? Paruuli enim erant & nondum spiritaliter dijudicabant, quæ de rebus non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant: denique de ipsa eorum ætate adhuc secundum interiorē hominē parua & infirma eos admonēs. Respondeit eis Iesus: Modo creditis: Ecce uenit hora, & iam uenit ut dispergimini unusquisque in propria, & me solum relinquantis. Et non sum solus, quia pater mecum est. Paulo ante dixerat, relinquo mundum & uado ad patrem, nunc dicit, pater mecum est. Quis uadit ad eum, qui cum illo est? Sed hoc intelligenti est uerbum, non intelligenti prouerbiū, sic tamen quomodo à parulis non intelligitur, & utcumque fugitur, & eis etiā si non præbet, quia nondum eum capiunt, solidum cibum, saltem lacteum non denegat alimentum. Ex hoc alimēto est, quod sciebant eum nosse omnia, nec opus ei esse ut eum quis interroget: quod quidem cur dixerit, queri potest. Videt enim potius fuisse dicendum, non opus est tibi ut quicquam interroges, non ut quis te interroget: dixerunt quippe, scimus quia nosti omnia, & utique quod nouit omnia, magis à nescientibus interrogari solet, ut interrogantes audiant quod uolunt ab eo qui nouit omnia, non ipse interroget tanquam uolens aliquid scire qui nouit omnia. Quid sibi ergo uult quod ei quæ sciebant nosse omnia, cum dicere debuisset uideantur, non opus est tibi ut quicquam interroges, dicendum potius putauerunt, non opus est tibi ut quis te interroget? Quid quod utrumque legimus factum, & interrogasse scilicet dominum, & interrogatum fuisse? Sed hoc cito soluitur, quia hoc non ei, sed illis potius opus erat quos interrogabat, uel à quibus interrogabat. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid disceret, sed eos potius ut doceret. Qui interrogabat eum, uolentes ab eo aliquid discere, illis profecto id opus erat, ut scirent aliqua ab illo qui nouerat omnia. Nimirum ergo propterea ei opus non erat ut eum quis interrogaret, quæ admodum nos quando interrogamur ab eis qui uolunt aliquid à nobis scire, ex ipsis interrogationibus eorum cognoscimus quid uelint discere. Opus est ergo nobis ab eis interrogari, quos docere aliquid uolumus, ut inquisitiones eorum quibus respondendum est nouerimus. Illi autem ne id quidem opus erat qui omnia nouerat, nec opus habebat quod ab eo quisque scire uellet, per eius interrogationē cognoscere, quia priusquam interrogaretur, interrogatoris nouerat uoluntatem: sed ideo se patiebatur interrogari, ut uel eis qui tunc aderant, uel qui hæc siue dicta fuerant audituri, siue scripta lecturi, quales essent à quibus interrogabatur ostenderet, eo quod modo nossemus, uel quibus non circumueniret fraudibus, uel quibus apud eum proficeretur accessibus. Præuidere autem cogitationes hominum, & ideo non opus habere ut eum quis interrogaret, magnum deo non erat, sed magnum paruulis erat qui ei dicebant: in hoc credimus quia à deo existis. Multo autem maius erat ad quod intelligendum eos uolebat extendi & crescere, quod cum illi dixissent uerumque dixissent, à deo existis, ait ille, pater mecum est, ne sic à patre filium cogitarent existisse, ut putarent etiā recessisse: deinde sermonem istum magnum prolixumque concludens: Hæc, inquit, locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis: in mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego uici mundum. Illud initium fuerat habitura ista pressura, de quo superius ut eos ostenderet paruulos, quibus adhuc non intelligentibus, & aliud pro alio sentientibus, prouerbia quodammodo essent, quæ cum magna & diuina dixisset, ait: modo creditis: Ecce uenit hora & iam uenit, ut dispergimini unusquisque in propria. Ecce initium pressuræ, sed non eo modo perseveraturæ. Quod enim adiunxit, & me solum relinquantis, non uult eos tales esse in consequenti pressura, quam post eius ascensionē in mundo fuerant habituri, ut relinquunt eum, sed ut in illo pacē habeant permanentes in eo. Non enim quando comprehensus est tantummodo carne sua eius carnem, uerum etiam mente reliquerunt fidem. Ad hoc pertinet quod ait, modo creditis: ecce uenit hora ut dispergimini unusquisque

quisque in propria, & me solum relinquantis: tanquam diceret, tunc ita perturbabimini, ut etiam quod modo creditis relinquantis. Venerunt enim ad tantam desperationem, & suæ pristinae fidei, ut ita dixerim, mortē, quanta apparuit in illo Cleopha, qui post eius resurrectionē cum illo se loqui nesciens, & quid ei cōtigerit narrans: Nos, inquit, sperabamus quod ipse fuerat redempturus Israël. Ecce quomodo eum reliquerant deferendo etiam ipsam fidem qua in eum ante crediderant. In ea uero pressura quam post eius glorificationē accepto spiritu sancto pertulerunt, non eum reliquerunt, & quis fugerent de ciuitate in ciuitatem, ab ipso non refugerunt, sed ut habentes pressuram in mundo, in illo pacē tenerent, non ab ipso refugerunt, sed ipsum potius refugium habuerunt, dato quippe illis spiritu sancto, factum est in eis quod nunc dictum est eis: Confidite, quia ego uici mundum. Considerunt & uicerunt: in quo nisi in illos? Non enim uicisset ille mundum, si eius membra uinceret mundus: unde ait Apostolus: Gratias deo, qui dat nobis uictoriam, continuoque subiecit: per dominum nostrum Iesum Christum, qui dixerat suis: confidite, ego uici mundum.

De eo quod sequitur: Hæc locutus est Iesus, & subleuatis oculis in cælum dixit: Pater uenit hora clarifica filium tuum, ut & filius tuus clarificet te: Tract. CIII.

INTE ista quæ nunc sumus adiuvante domino tractaturi, dixerat Iesus: Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis: quæ non recentiora paulo superius ab eo dicta, sed omnia debemus accipere, siue quæcumque illis locutus est, ex quo eos cepit habere discipulos, siue certe ex quo post coenam exorsus est hunc admirabilem prolixumque sermonem. Talem quippe commemorauit causam, cur eis sit locutus, ut ad eum finem rectissime referantur uel omnia quæ locutus est eis, uel ea maxime quæ dixit iam pro eis moriturus, tanquam uerba nouissima, posteaque de conuiuio sancto ille qui eum fuerat traditurus, egressus est. Hanc ergo commendauit causam sermonis sui, ut in illo pacem haberent, propter quod totum agitur quod Christiani sumus. Hæc enim pax finem temporis non habebit, & omnis pax nostræ intentionis actionisque finis ipsa erit. Propter hanc sacramentis eius imbuimur, propter hanc mirabilibus eius operibus & sermonibus erudimur, propter hanc spiritum eius pignus accepimus, propter hanc credimus in eum & speramus, & eius amore quantum donat accendimur. Hæc pace in pressuris omnibus consolamur, hac à pressuris omnibus liberamur, propter hanc omnem tribulationem fortiter sustinemus, ut in hac feliciter sine ulla tribulatione regnemus. Merito ad eam clausit uerba, quæ parum intelligentibus discipulis erant prouerbia, intellecturis ea quando eis dedisset promissum spiritum sanctum, de quo superius ait: Hæc locutus sum uobis, apud uos manens. Pater autem spiritus sanctus quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcumque dixero uobis. Hæc nimirum futura fuerat illa hora, qua se promiserat non iam in prouerbijs locuturum, sed palam de patre annunciatum. Eadem quippe ipsius uerba reuelante spiritu sancto, intelligentibus iam non erant futura prouerbia. Neque enim loquente in eorum cordibus spiritu sancto, taciturus erat unigenitus filius, qui dixit in ea hora palam se illis de patre annunciatum, quod eis utique iam intelligentibus non esset prouerbiū: sed hoc quoque ipsum quomodo simul loquantur in suorum spiritualium cordibus & dei filius & spiritus sanctus, immo ipsa trinitas, quæ inseparabiliter operatur, intelligentibus est uerbum, non intelligentibus autem prouerbiū. Cum ergo dixisset propter quid omnia sit locutus, ut in illo scilicet pacem haberent, in mundo habentes pressuram, exhortatusque fuisset ut considerent, quia ipse uicit mundum, eo qui erat ad illos sermonem finito, deinde ad patrem uerba direxit, & orare iam cepit: sic enim euangelista sequitur dicens: Hæc locutus est Iesus, & subleuatis oculis in cælum dixit: Pater, uenit hora, clarifica filium tuum. Poterat dominus noster non unigenitus & coæternus patri, in forma serui & ex forma serui si hoc opus esset orare silentio: sed ita se patri exhibere uoluit precatorem, ut meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde eam quam fecit orationem pro nobis, notam fecit & nobis, quoniam tanti magistri non solum apud ipsos sermocinatio,

sed etiam ipsius pro ipsis ad patrem oratio, discipulorum est edificatio, & si illorum qui hæc dicta aderant audituri, profecto & nostra qui fuimus conscripta lecturi. Quapropter hoc quod ait: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ostendit omne tempus, & quid & quando faceret uel fieri sineret, ab illo esse dispositum qui tempori subditus non est, quoniam quæ futura erant per singula tempora in dei sapientia causas efficientes habent, in qua nulla sunt tempora. Non ergo creditur hæc hora fato urgente uenisse, sed deo potius ordinata, nec ea sydereā necessitas Christi conexuit passionē, absit enim ut sydera mori cogerent syderum conditorē. Non itaque Christum tempus ut moreretur impegit, sed tempus Christus quo moreret elegit, qui etiam tempus quo de uirgine natus est cum patre constituit, de quo sine tempore natus est, secundum quam uel tam sanamque doctrinam etiam Paulus apostolus: Cum autem uenit, inquit, plenitudo temporis, misit deus filium suum: & deus per prophetam: Tempore ait, accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: & rursus Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Dicit ergo: Pater uenit hora, qui cum patre disposuit omnes horas, tanquam dicens: pater, quia propter homines & apud homines ad me clarificandum simul constituimus, uenit hora, clarifica filium tuum, ut & filius tuus clarificet te. Clarificatum a patre filium nonnulli accipiunt in hoc quod ei non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum: sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione: nam in passione magis eius humilitas quam claritas commendatur, Apostolo attestante qui dicit: Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: deinde sequitur, & de eius clarificatione iam dicit: Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Hæc est glorificatio domini nostri Iesu Christi, quæ ab eius resurrectione sumpsit exordium. Humilitas ergo eius incipit in sermone apostoli, ab eo loco ubi ait: Semetipsum exinanivit formam serui accipiens, & peruenit usque ad mortem crucis: claritas uero eius incipit ab eo loco ubi ait: Propter quod & deus exaltauit eum, & peruenit quod in gloria est dei patris: nam & ipsum nomen, si inspiciantur codices Græci, ex qua lingua epistola apostolica translata sunt in Latinum, quod hic legitur gloria, ibi legitur *δόξα*. Vnde uerbum deriuatum est in Græco ut diceretur *δόξα* quod interpret Latinus ait clarifica, cum posset etiam glorifica dicere, quod tantumdem ualeat. Et ideo posset etiam in Apostoli epistola, ubi est gloria, claritas poni, quod si fieret, tantumdem ualeret. Ut autem non recedatur a uerborum sonis, quemadmodum a claritate clarificatio, sic a gloria glorificatio deriuat. Ut ergo mediator dei & hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur uel glorificaretur, prius humiliatus est passione: non enim a mortuis resurrexisset, si mortuus non fuisset. Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium, sed hoc factum est in forma serui. In forma uero dei semper fuit, semper erit: claritas enim non fuit quasi iam non sit, nec erit quasi non dum sit, sed sine initio, sine fine semper est claritas. Quod ergo ait: Pater, uenit hora, clarifica filium tuum, sic intelligendum est tanquam dixerit: uenit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis: sed quid sibi uult quod sequitur: Ut filius tuus clarificet te? Non quid etiam deus pater pertulit humilitatem carnis siue passionis, ex qua illum clarificari oporteret: Quomodo igitur eum clarificaturus erat filius, cuius claritas sempiterna, nec ex forma serui potuit uideri minor, nec in diuina persona potuit esse amplior? Sed istam questionem in hunc sermonem nolo coartare, aut hinc eum facere longiorem.

De eo quod dicit: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, usque ad id, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te: Tractatus CV.

Loricatum a patre filium secundum formam serui, quam pater suscitauit a mortuis, & ad suam dexteram collocauit, res ipsa indicat, & nullus ambigit Christianus: sed quoniam non tantum dixit: Pater clarifica filium tuum, sed addidit etiam: Ut filius tuus clarificet te: merito queritur quomodo patrem clarificauerit filius, cum sempiterna claritas patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in sua perfectione diuina, sed in seipsa claritas patris nec minui nec augeri potest

At potest. Apud homines autem proculdubio minor erat, quando in Iudæa tantummodo deus notus erat: nondum a solis ortu usque ad occasum laudabant pueri nomen domini. Hoc autem quia per euangelium Christi factum est, ut per filium pater innotesceret gentibus, profecto patrem clarificauit & filius: si autem tantummodo mortuus fuisset filius, nec resurrexisset, proculdubio nec a patre clarificatus esset, nec patrem clarificasset: nunc autem resurrectione clarificatus a patre, resurrectionis suæ prædicatione clarificat patrem. Hoc quippe aperit ordo ipse uerborum: Clarifica, inquit, filium tuum, ut filius tuus clarificet te, tanquam diceret, resuscita me ut innotescas toto orbi per me: deinde magis magisque pandens quomodo clarificet patrem filius: Sicut dedisti, inquit, ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Omne carum ne dixit omnem hominem, a parte totum significans, quemadmodum rursus a parte superiore significatus est homo totus, ubi ait Apostolus: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quid enim dixit omnis anima, nisi omnis homo? Et hoc autem quod potestas Christo a patre data est omnis carnis, secundum hominem intelligendum est: nam secundum deum omnia per ipsum facta sunt, & in ipso condita sunt omnia in cælo & in terra, uisibilia & inuisibilia: sicut ergo dedisti ei potestatem, inquit, omnis carnis, ita te glorificet filius tuus, id est, notum te faciat omni carni quæ dedisti ei: sic enim dedisti ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est autem, inquit, uita æterna ut cognoscant te solū uerū deum, & quæ misisti Iesum Christum. Ordo uerborum est, ut & te quæ misisti Iesum Christum cognoscant solū uerū deum, consequenter enim & spiritus sanctus intelligitur, quia spiritus est patris & filii, tanquam charitas substantialis & consubstantialis amborum, quoniam non duo dii pater & filius, nec tres dii pater & filius & spiritus sanctus, sed ipsa trinitas unus solus uerus deus: nec idem tamen pater quod filius, nec idem filius quod pater, nec idem spiritus sanctus quod pater & filius, quoniam tres sunt pater & filius & spiritus sanctus, sed ipsa trinitas unus est deus: si ergo eo modo te glorificat filius sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, & sicut dedisti, ut omne quod dedisti ei det eis uitam æternam, & hæc est uita æterna, ut cognoscant te, sic te igitur filius glorificet, ut omnibus quos dedisti ei te cognitum faciat. Porro si cognitio dei est uita æterna, tanto magis uiuere tendimus, quanto magis in hac cognitione perficimur. Non autem moriemur in uita æterna, tunc ergo dei cognitio perfecta erit, quando nulla mors erit. Summa dei tunc clarificatio, quia summa gloria, quæ Græce dicitur *δόξα*. Vnde dictum *δόξα* quod Latini quidam interpretati sunt clarifica, quidam glorifica. A ueteribus autem gloria qua gloriosi homines dicuntur, ita est diffinita: Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. At si homo laudatur, cum famæ creditur, quomodo deus laudabitur quoniam ipse uidebitur? Propter quod scriptum est: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Ibi erit dei sine fine laudatio, ubi erit dei plena cognitio, & quia plena cognitio, ideo summa clarificatio uel glorificatio: sed prius hic clarificatur deus, dum annuncius hominibus innotescit, & per fidem credentium prædicatur. Propter quod dicit: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam. Non ait, iussisti, sed dedisti, ubi commendatur euidenter gratia: quid enim habet quod non accepit etiam in unigenito humana natura? An non accepit ut nihil mali, sed bona faceret omnia, quoniam in unitate personæ suscepta est a uerbo, per quod facta sunt omnia? Sed quomodo consummauit opus quod accepit ut faciat, cum restet adhuc passionis experimentum, ubi martyribus suis maxime præbuit quod sequeretur exemplum, ut sequamur uestigia eius, nisi quia consummasse dicit, quod se consummaturum esse certissime nouit? Sicut longe ante in prophetia præteriti temporis usus est uerbis, quando post annos plurimos futurum erat quod dicebat. Foderunt, inquit, manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: non ait, fodient & dinumerabunt. Et in hoc ipso euangelio: Omnia, inquit, quæ audiui a patre meo nota feci uobis, quibus ait postea: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Qui enim certis & immutabilibus causis omnia futura prædestinauit, quod facturus est fecit: nam & per prophetam dictum de illo est, qui fecit quæ futura sunt. Secundum hoc etiam, quod sequitur dicit: Et nunc clarifica me tu pater apud te ipsum claritate quam habui priusquam mundus esset

Rom. 13

Gloria quid sit

Psal. 83

1. Pet. 2

Psal. 21

esset apud te.) Nam & supra dixerat: Pater uenit hora, clarifica filiū tuū, ut filius tuus clarificet te. In quo uerborū ordine ostenderat prius à patre clarificandū filiū, ut patre clarificaret & filius: modo autē dixit: Ego te clarificaui super terrā, opus cōsummaui quod dedisti mihi ut faciam, & nūc clarifica me, tanq̃ prior ipse patre clarificauerit, à quo deinde ut clarificetur ex pōscit. Ergo intelligendū est utroq̃ uerbo superius usum, secundū id quod futurū erat, eoq̃ ordine qd̃ futurū erat: clarifica filiū ut te clarificet filius: modo uero usum fuisse uerbo prateriti tēporis de re futura ubi ait: Ego te clarificaui super terrā, opus cōsummaui quod dedisti mihi ut faciam: deinde dicendo: & nūc clarifica me tu pater apud temetipsum, quasi pōsterius esset clarificandus à patre, quem prius ipse clarificauerat, quid ostendit nisi superius ubi ait: Ego te clarificaui super terram, ita locutū se fuisse tanq̃ fecisset quod facturus esset: hic autem poposcisse ut pater faceret, per quod illud filius facturus esset, id est, ut pater clarificaret filiū, per quā filij clarificationē etiam filius clarificaturus esset patrem. Deniq̃ si de re quæ futura erat ponamus etiā futuri tēporis uerbū, ubi pro tpe futuro posuit ipse prateritū, nulla sententia remanebit obscuritas, ueluti si dixisset: Ego te clarificabo super terram, opus cōsummabo quod dedisti mihi ut faciam, & nūc clarifica me tu pater apud temetipsum. Nempe ita planū est sicut illud ubi ait: Clarifica filiū tuum, ut filius tuus clarificet te, & ipsa est omnino sententia, nisi quia & hic dictus est eiusdem clarificationis modus, ibi autem tacitus, tanq̃ illud isto exponeretur eis quos poterat permouere, quomodo pater filiū, & maxime quomodo patrem clarificaret & filius. Dicendo enim clarificari à se patre super terrā, se autem à patre apud eundem patrem, modū profecto utriusq̃ clarificationis ostēdit. Ipse quippe patrem clarificauit super terram, eum gentibus prædicando: pater uero ipsum apud temetipsum ad suam dexteram collocando: sed ideo postea de clarificādo patre ubi ait: Ego te clarificaui, uerbū prateriti tēporis ponere maluit, ut monstraret in prædestinationē iam factum, & pro iam facto habendū, quod certissime fuerat futurū, id est, ut à patre apud patre glorificatus, patre super terram glorificaret & filius: sed hanc prædestinationē in sua clarificatione manifestius aperuit, quā eū clarificauit pater, in eo quod adiunxit: Claritate quā habui priusq̃ mūdus esset apud te.) ordo uerborū est, quā habui apud te priusq̃ mūdus esset. Ad hoc ualet quod ait: & nūc clarifica me, hoc est, sicut tunc ita & nūc: sicut tunc prædestinatione, ita & nūc perfectione, fac in mundo quod apud te iam fuerat ante mūdum, fac in suo tempore quod ante omnia tēpora statuisti. Hoc quidā sic intelligendū putarunt, tanq̃ natura humana quæ suscepta est à uerbo, conuerteretur in uerbū, & homo mutaretur in deum, immo si diligentius quod opinati sunt cogitemus, homo periret in deo: non enim quisq̃ ex ista mutatione hominis uel duplicari dei uerbū dicturus est uel augeri, ut aut duo sint quod unū fuit, aut amplius sit quod minus fuit. Porro si natura humana in uerbū mutata atq̃ conuersa, uerbum dei quantū erat & quod erat hoc erit, ubi est homo si non perit. Sed ad hanc opinionē quam ueritati prorsus nō uideo conuenire, nihil nos urget, si filio dicente: Et nūc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quā habui priusq̃ mūdus esset apud te, intelligamus prædestinationē claritatis humanæ quæ in illo est natura, ex mortali immortalis apud patrem futura, & hoc iam prædestinando factū fuisse anteq̃ mundus esset, quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit Apostolus: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, cur abhorre putatur à uero, si tūc pater caput nostrū glorificauit, quando nos in ipso ut membra eius essemus elegit. Sic enim nos elegit quomodo ipse clarificatus, quia priusq̃ mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator dei & hominū homo Christus Iesus. Sed ille qui per ipsum inquantū uerbum eius est, etiā quæ futura sunt fecit, & uocat ea quæ nō sunt tanq̃ sint, pfecto secūdu id q̃ mediator dei & hominū homo est ante mūdi cōstitutionē, pro nobis deus pater glorificauit ipsum, si tūc elegit etiam nos in ipso: quid enim dicit Apłus: scimus autē qm̃ diligētibus deū omnia cooperant in bonū, his qui secundū ppositū uocati sunt: quos enim præciuit & prædestinauit cōformes fieri imaginis filij eius ut sit primogenitus in multis fratribus: quos autē prædestinauit, illos & uocauit

A & uocauit, nisi forte ipsum prædestinatum dicere formidabimus, quia de nobis tantū ut efficiamur conformes imaginis eius, hoc dixisse uidetur Apostolus: Quasi uero quisq̃ regulā fidei fideliter intuens, filium dei negaturus est prædestinātū, qui eū negare hominē non potest. Recte quippe dicitur non prædestinatus secundum id quod est uerbum dei, deus apud deū, ut quid enim prædestinaretur, cū iam esset quod erat sine initio, sine termino sempiternus: Illud enim prædestinātū erat quod nondū erat, ut sic suo tempore fieret, quemadmodum ante omnia tēpora prædestinātū erat ut fieret. Quisquis igitur dei filiū prædestinātū negat, hunc eundē filiū hominis negat. Sed propter cōtentiosos etiam hinc audiamus Apostolū in suarū exordio litterarū: nam & in prima epistolarum eius quæ est ad Romanos, & ipsius epistolæ principiū est, ubi legitur: Paulus seruus Iesu Christi, uocatus apostolus, segre gatus in euangeliū dei, quod ante promiserat per pphetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundū carnē, qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundū spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorū: secundū hanc ergo prædestinationē etiā clarificatus est anteq̃ mūdus esset, ut esset claritas eius ex resurrectione mortuorū apud patre, ad cuius dexterā sedet. Cū ergo uideret illius prædestinata suæ clarificationis uenisse iam tempus, ut & nūc fieret in redditione quod fuerat in prædestinatione iam factū, orauit dicens: & nūc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quā habui priusq̃ mūdus esset apud te: tanq̃ diceret, claritatē quā habui apud te, id est, illā claritatē quam habui apud te in prædestinationē tua, iam tēpus est ut apud te habeam etiā uiuens in dextera tua: sed quoniam nos diu tenuit huius discussionis, alio quæ sequuntur sermone tractanda sunt.

De eo quod dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus, usq̃ ad id: Et crediderunt quia tu me misisti: Tractatus CVI.

IN his uerbis dñi, sicut ipse donauerit, sermone isto disputaturi sumus quæ ita se habent: Manifestaui nomē tuum hominibus quos dedisti mihi de mūdo.) Quod si de his tantū dicit discipulis cū quibus cenauit, & ad quos anteq̃ orare inciperet tam multa locutus est, nō pertinet hoc ad illā clarificationē, siue ut aliij interpretati sunt, glorificationē, de qua superius loquebatur, quā filius clarificat uel glorificat patrem: quanta est enim uel qualis gloria, duodecim uel undecim potius innotuisse mortalibus: Si autem quod ait: manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mūdo, omēs hic intelligi uoluit, etiam qui in eū fuerant credituri, ad cuius magnam quæ futura erat ex omnibus gentibus ecclesiā pertinētib, de qua in psalmo canitur: In ecclesia magna confitebor tibi, est planē ista clarificatio quā filius clarificat patrem, cum eius nomen notum facit omnibus gentibus, & tam multis generationibus hominum: & tale est hoc quod ait: manifestaui nomen tuū hominibus quos dedisti mihi de mūdo, quale illud quod paulo ante dixerat: Ego te clarificaui super terram, pro tempore futuro & illic & hic prateritum ponēs, sicut qui sciret prædestinātū esse ut id fieret, & ideo fecisse dicēs se, quod erat sine ulla dubitatione facturus: sed de illis qui iam erant discipuli eius, nō de omnibus qui in illū fuerant credituri eū dixisse quod dixit: manifestaui nomen tuū hominibus quos dedisti mihi de mūdo, ea quæ sequuntur credibilis esse demonstrat: cū enim hoc dixisset, adiūxit: Tui erāt, & mihi eos dedisti, & sermonē tuū seruauerūt: nūc cognouerūt, quia omnia quæ dedisti mihi abs te sunt, quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperūt & cognouerūt uere quia à te exini, & crediderūt quia tu me misisti.) Quāq̃ & hæc omnia de futuris omnibus fidelibus dici potuerūt specie perfecta, cū adhuc essent futura, sed ut de his solis quos tūc habebat discipulis hæc loqui intelligatur, illud magis urget quod paulo post ait: Cum essem cū eis, ego seruabam eos in nomine tuo, quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex his periit nisi filius perditionis, ut scriptura adimpleatur, Iudam significans qui tradidit eum. Ex isto quippe duodenario numero apostolorum solus periit: deinde subiungit, nūc autem ad te uenio, unde manifestum est eum de corporali sua dixisse præsentia: cum essem cum eis ego

eis, ego seruabam eos, ueluti iam cum eis ea praesentia non esset. Eo modo enim significare **C** uoluit ascensionem suam mox futuram, de qua dixit: Nunc autem ad te uenio, iturus utiq; ad dexteram patris, unde uenturus est ad uiuos & mortuos iudicandos praesentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanamq; doctrinam: nam praesentia spiritali cum eis erat utiq; uenturus post ascensionem suam, & cum tota ecclesia sua in hoc mundo usq; in con- summatione seculi. Non itaq; recte intelliguntur de quibus dixerit, cum essem cum eis, ego seruabam illos, nisi hi quos in se credentes seruare iam coeperat praesentia corporali, & quos relicturus fuerat absentia corporali, ut eos cum patre seruaret praesentia spiritali: post uero adiungit & ceteros suos, ubi dicit: non pro his autem rogo tantum, sed & pro his qui credi- turi sunt per uerbum eorum in me. Vbi manifestius ostendit, q. non de omnibus ad eum perti- nentibus superius loqueretur, ab eo loco ubi ait: Manifestaui nomē tuum hominibus quos dedisti mihi, sed de his tantum qui eum cum illa diceret audiebant. Ab ipso itaq; orationis eius exordio ubi subleuatis oculis in cælū dixit, Pater, uenit hora, clarifica filium tuū, ut filius tuus clarificet te, usq; ad illud quod paulopost ait: Et nunc clarifica me tu pater apud temet- ipsum claritate quam habui priusq; mundus esset apud te, omnes suos uolebat intelligi, qui- bus notum faciendo patrem clarificat eum. Cū enim dixisset, ut filius tuus clarificet te, mox quemadmodum id fieret, demonstraui dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam aeternam, hæc est uita aeterna, ut cognoscant te solū ue- rum deum, & quem misisti Iesum Christum. Non enim potest cognitione hominum clari- cari pater, nisi & ille cognoscatur per quem glorificatur, id est, per quem populus innotet. Hæc est glorificatio patris quæ nō circa solos illos apostolos facta est, sed circa omnes homines sit, quibus in suis membris caput est Christus: neq; enim de solis apostolis potest intelligi. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei det eis uitā aeter- nam, sed utiq; de omnibus quibus in eum credentibus uita aeterna datur. Iam nunc ergo ui- deamus quid de illis à quibus tunc audiebatur, discipulis suis dicat: Manifestaui, inquit, no- men tuum hominibus quos dedisti mihi. Non ergo nouerant dei nomē cum essent Iudæi? **D**

psal. 75 Et ubi est quod legitur, notus in Iudæa deus, in Israël magnum nomen eius? Ergo manife- stauit nomen tuum hominibus istis quos dedisti mihi de mundo, qui me audiunt hoc dicē- tem, non illud nomen tuum quo uocaris deus, sed illud quo uocaris pater meus, quod no- men manifestari sine ipsius filij manifestatione non posset: nam quod deus dicitur, uniuersa creatura & omnibus gentibus anteq; in Christum crederent, non omni modo esse potuit hoc nomen ignotum. Hæc est enim uis ueræ diuinitatis, ut creatura rationali iam ratione utenti, non omnino ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis in quibus natura ni- mium deprauata est, uniuersum genus humanum deum mundi huius fatetur autorem. In hoc ergo q. fecit hunc mundum cælo terraq; conspicuū, & anteq; imbuerentur in fide Chri- sti, notus omnibus gentibus deus. In hoc autem q. non est in iniurijs suis, & cum dijs falsis colendus, notus in Iudæa deus: in hoc uero q. pater est huius Christi per quem tollit pecca- ta mundi, hoc nomen eius prius occultum omnibus, nunc manifestaui eis quos dedit ei pa- ter ipse de mundo: sed quomodo manifestaui si nondum uenit hora, de qua superius dixe- rat, quod ueniret hora cum iam non in prouerbij, inquit, loquar uobis, sed palam de patre meo annuntiabo uobis? An uero annuntiatio manifesta putabitur in prouerbij? Cur er- go dictū est, palam annuntiabo uobis, nisi quia in prouerbij non est palam. Quod aut nō in prouerbij occultatur, sed uerbis manifestatur, proculdubio palam dicitur: quomodo er- go manifestaui quod nondum palam dixit. Proinde sic intelligendum est, pro tempore fu- turo prateritum positum, quemadmodum illud: Omnia quæ audiui à patre meo nota feci uobis: quod nondum fecerat, sed loquebatur quasi fecisset, quod immobiliter esse præfixū sciebat ut faceret: quid est autem? Quos dedisti mihi de mundo.) Dictū est enim de illis, quod non essent de mundo, sed hoc illis regeneratio præstitit, non generatio: quid est etiam quod sequitur? Tui erant, & mihi eos dedisti.) An aliquando erant patris, quando non erant

A erant unigeniti filij eius, & habuit aliquando pater aliquid sine filio? Absit. Veruntamen habuit aliquid aliquando deus filius, quod nondum habuit idem ipse homo filius, quia nondū erat homo factus ex matre, quando tamen habebat uniuersa cū patre. Quapropter quod dixit, tui erant, non inde se separauit deus filius, sine quo nihil unq; pater habuit, sed solet ei tribuere omne quod potest, à quo est ipse qui potest: à quo enim habet ut sit, ab illo habet ut possit, & simul utrunq; semper habuit, quia nunq; fuit, & nō potuit: quocirca quic- quid potuit pater, semper cum illo filius potuit, quoniam ille qui nunq; fuit & non potuit, nunquam sine patre fuit, nunquam sine illo pater fuit, ac per hoc sicut pater aternus omni- potens, ita filius coaternus omnipotens, id enim potius uerbum ē uerbo interpretamur, si proprie uolumus dicere, quod à grācijs dicitur *παντοκράτωρ* quod nostri non sic interpretan- tur, ut omnipotens dicerent, cū sit *παντοκράτωρ* omnitenens, nisi tantundem ualere sentirent. Quid ergo unquā habere potuit aternus omnitenens, quod non simul habuerit coaternus omnitenens? quod utiq; ait, Et mihi eos dedisti, hominem se accepisse hanc potestatem ut eos haberet ostēdit, quoniā qui semper omnipotens fuit, nō semper homo fuit. Quāobrem cum patri potius tribuisse uideatur, ut ab eo illos acceperit, quoniā ex ipso est quicquid est de quo est, etiā ipse sibi eos dedit, hoc est, cū patre deus Christus homini Christo, quod cum patre nō est, homines dedit: deniq; qui hoc loco dicit, Tui erāt, & mihi eos dedisti, iā supius eisdē discipulis dixerat, Ego uos de mūdo elegi: conreratur hic cogitatio carnalis atq; dispe- *Ioan. 15* rerat: de mundo sibi à patre dicit filios datos homines, quibus alio loco dicit, ego uos elegi de mūdo. Quos deus filius de mūdo elegit cū patre, idē ipse homo filius de mūdo eos acce- pit à patre: nō enim pater illos filio dedisset, nisi elegisset: ac per hoc filius sicut non inde sepa- rauit patrē, quādo dixit, ego uos de mūdo elegi, quoniā simul eos elegit & pater: sic nō inde separauit & se, qñ dixit, tui erāt, quia & ipsius filij pariter erāt: nūc autē homo idē ipse filius accepit eos qui non erant ipsius, quia & formā serui accepit deus idē quæ non erat ipsius, se- **B** quitur ac dicit, Et sermonē tuum seruauerunt, nunc cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi abs te sunt.) id est, cognouerunt quia abs te sunt: simul enim pater dedit omnia, cū ge- nuit qui haberet omnia. Quia uerba, inquit, quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperunt.) id est, intellexerunt atq; tenuerunt: tunc enim uerbum accipitur, quando mente percipitur. Et cognouerūt, inquit, uere quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti: & hic subau- diendum est, uere: q. enim dixit, cognouerunt uere, exponere uoluit adiungendo, & cre- diderunt: hoc itaq; crediderunt uere, quod cognouerunt uere, id est enim à te exiui, quod est tu me misisti. Cum ergo dixisset, cognouerunt uere, ne quisquam putaret istā cognitionem tanq; per speciem factam non per fidem, exponendo addidit, & crediderūt, ut subaudiamus uere, & intelligamus hoc dictum esse, cognouerunt uere, quod est crediderunt uere, non eo modo quem significauit paulo ante, cum dixit, modo creditis. Venit hora & iam uenit, ut di- spergamini unusquisq; in propria, & me solum relinquatis. Sed crediderunt uere, id est quo- modo credendū est, inconcussē, firmē, stabiliter, fortiter, non iam in propria redituri, & Chri- stum relicturi. Adhuc ergo discipuli non erant tales quales eos dicit uerbis prateriti tempō- ris, quasi iam non essent, prænunciāns quales futuri essent, accepto scilicet spiritu sancto, qui eos sicut promissum est, doceret omnia, quem priusquam acciperent quomodo seruauerunt eius sermonem, quod de illis quasi fecerint dixit, quando primus eorum ter eum negauit, cū ex ore eius audisset quid futurū esset homini qui eū coram hominibus negauisset? Dedit ergo eis uerba sicut dixit, quæ dedit ei pater: sed quando illa nō foris in auribus, sed intus in cordibus spiritaliter acceperūt, tunc uere acceperunt, quia tunc uere cognouerūt, uere autem cognouerunt, quia uere crediderunt: ipsi autē filio quomodo pater ea uerba dederit, quibus uerbis homo poterit explicare? Facilius sanē quæstio uidetur, si secundum id q. filius est ho- minis, accepisse à patre illa uerba credatur, quāq; natus ex uirgine quādo & quomodo ea didicerit, quis enarrabit, quando etiā ipsam quæ de uirgine facta est, generationē eius quis enarrabit? Si uero secundum id q. est de patre genitus patriq; coaternus, accepisse à patre

ista uerba cogitatur, nihil ibi temporis cogitur, quasi prius fuerit qui ea non habuerit, atque ut haberet, quæ non habebat acceperit, quoniam quicquid deus pater deo filio dedit, gignendo dedit, ita enim dedit filio pater, sine quibus filius esse non posset, sicut ei dedit ut esset: nam quomodo aliter uerbo uerba daret aliqua, in quo ineffabiliter dixit omnia? Sed iam quæ sequuntur, alio sunt expectanda sermone.

De eo quod dicit, Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo: usque ad id, Et hæc loquor in mundo ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Tractatus CVII.

VM de his quos iam discipulos habebat dominus loqueretur ad patrem, inter alia etiam dixit hoc, Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Mundum uult modo intelligi, qui uiuunt secundum concupiscentiam mundi, & non sunt in ea sorte gratiæ ut ab illo eligantur ex mundo: non itaque pro mundo, sed pro his quos ei pater dedit, rogare se dicit. Per hoc enim quod eos illi pater iam dedit, factum est ut non pertineant ad eum mundum pro quo non rogatur: deinde subiungit,

Quia tui sunt. Neque enim quia pater eos filio dedit, amisit ipse quos dedit, cum adhuc filius sequatur & dicat, Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt. Vbi satis apparet quomodo unigeniti filij sint omnia quæ sunt patris, per hoc utique quod etiam ipse deus est, & de patre patri est natus æqualis, non quomodo dictum est uni ex duobus filiis, maiori scilicet, Tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Illud enim dictum est de his omnibus creaturis, quæ infra creaturam rationalem sunt, quæ utique subduntur ecclesiæ, in qua uniuersa ecclesiæ & illi duo intelliguntur filij maior & minor, cum omnibus angelis sanctis, quibus erimus æquales in regno Christi & dei: hoc autem ita dictum est, Et mea omnia tua sunt, & tua mea, ut hic sit etiam ipsa creatura rationalis, quæ non nisi deo subditur, ut ei quæ infra illam sunt cuncta subdatur. Hæc ergo cum sit dei patris, non simul esset & filij, nisi patri esset æqualis: de ipsa quippe aiebat, cum diceret, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi quia tui sunt, & mea omnia tua sunt, & tua mea: nec fas est ut sancti de quibus hæc locutus est cuiusque sint, nisi eius à quo creati & sanctificati sunt: ac per hoc & omnia quæ ipsorum sunt, necesse est ut eius sint cuius & ipsi sunt: ergo cum & patris & filij sint, æquales eos esse demonstrat quorum æqualiter sunt: illud autem quod ait cum de spiritu sancto loqueretur, Omnia quæ habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet & annuntiabit uobis, de his dixit quæ ad ipsam patris pertinent diuinitatem, in quibus illi est æqualis, omnia quæ habet habendo: neque enim spiritus sanctus de creatura quæ patri est subdita & filio, fuerat accepturus quod ait, de meo accipiet, sed utique de patre de quo procedit spiritus, de quo est natus & filius. Et clarificatus sum, inquit, in eis. Nunc suam clarificationem tanquam facta sit dicit, cum adhuc esset futura, superius autem à patre poscebat ut fieret. Sed utrum ipsa sit clarificatio, de qua dixerat, & nunc clarifica me tu pater apud te ipsum claritate quam habui priusquam mundus esset apud te, utique requirendum est: si enim apud te, quomodo in eis? An cum hoc ipsum innotescit eis, ac per ipsos omnibus qui credunt eis testibus suis? Possumus plane intelligere sic dixisse dominum de apostolis quod clarificatus sit in eis: dicendo enim esse iam factum, ostendit iam fuisse prædestinatum, & certum haberi uoluit quod esset futurum. Et iam, inquit, non sum in mundo, & hi in mundo sunt. Si hominem prorsus illam qua loquebatur attēdas, utriusque adhuc in mundo erat, & ipse scilicet, & illi de quibus hæc dicebat: non enim secundum profectum cordis & uitæ id accipere possumus uel debemus, ut illi propterea adhuc esse dicantur in hoc mundo quod mundana adhuc sapiant, ille autem iam non esse in mundo sapiendo diuina. Positum est hic enim uerbum unum, quod nos ita intelligere omnino non sinat, quia non ait, & non sum in mundo, sed iam non sum in mundo, per hoc ostendens fuisse se in mundo, iam non esse. Nunquid ergo fas est ut eum credamus aliquando mundana sapuisse, & ab hoc errore liberatum iam illa non sapere? Quis tam impio sensu se induerit? Restat igitur ut secundum id quod ipse etiam in mundo prius erat, in mundo se dixerit iam non esse, profecto præsentia corporali mundo scilicet absentiam suam iam cito futuram, illorum autem tardius, per hoc ostendens, quod se iam non hic esse, illos autem hic esse dixit, cum & ipse hic & illi adhuc essent.

essent. Sic enim locutus est homo congruens hominibus, ut mos loquendi sese habet & humanus usus. An non quotidie dicimus, iam non est, de aliquo quantocius abituro? Et maxime hoc de morituris solet dici, quantus & ipse dominus tanquam prauideus, quid lecturos mouere posset, adiecit, Et ego ad te uenio: sic exponens quodammodo cur dixerit, iam non sum in mundo: commēdat ergo eos patri, quos corporali absentia relicturus est, dicens, Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Nepe sicut homo deum rogat pro discipulis suis quos accepit à deo: sed attēde quod sequitur, Ut sint, inquit, unum sicut & nos. non ait, ut nobiscum sint unum, aut ut simus unum ipsi & nos, sicut unum sumus nos, sed ait, ut sint unum sicut & nos: ipsi utique in natura sua sint unum, sicut & nos in nostra unum sumus: quod proculdubio uerum non diceret, nisi secundum hoc diceret, quod eiusdem naturæ deus est cuius & pater, secundum quod alibi dixit, ego & pater unum sumus, non secundum id quod etiam homo est, nam secundum hoc, pater maior me est dixit. Sed quoniam una eademque persona est deus & homo, intelligimus hominem in eo quod rogatur: intelligimus autem deum in eo quod unum sunt, & ipse ille quem rogatur: sed est adhuc in conspectibus locis, ubi de hac re diligentius disputandum est, hic autem sequitur, Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Me, inquit, ueniēte ad te, seruam eos in nomine tuo, in quo eos quando cum eis eram, & ipse seruabam. In nomine patris seruabat discipulos suos filius homo, cum eis humana præsentia constitutus, sed etiam pater in nomine filij seruatur, quos in nomine filij petentes exaudiebat: his quippe idem filius dixerat, Amen amen dico uobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere, uelut uicissim nos seruēt pater & filius, amborum in nobis custodiēdis alternatē custodia, quasi succedat alius quando discesserit alius: simul enim nos custodiūt pater & filius & spiritus sanctus, qui est unus uerus beatus deus. Sed scriptura nos non leuat nisi descendat ad nos, sicut uerbum caro factum descendit ut leuaret, non cecidit ut iaceret. Si descendente cognouimus, cum leuante surgamus, & intelligamus cum ita loquitur, personas eum distinguere, non separare naturas.

Quando ergo seruabat discipulos suos filius præsentia corporali, non expectabat pater ad custodiendum succedere filio discedente, sed eos ambo seruabāt potētia spiritali: & quando ab eis abstulit filius præsentia corporalem, tenuit cum patre custodiā spiritalē, quia & custodiēdos quando filius homo accepit, custodiā paternam non eos abstulit, & cum pater filio custodiēdos dedit, non dedit sine ipso cui dedit, sed dedit homini filio, non sine deo eodem ipso utique filio: sequitur ergo filius & dicit, Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex his perijt nisi filius perditionis, ut scriptura impleatur. Filius perditionis dictus est traditor Christi perditioni prædestinatus, secundum scripturam quæ de illo in psalmo ceterisimo octauo maxime propheta,

Nunc autem, inquit, ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ecce in mundo se loqui dicit, qui paulo ante dixerat, iam non sum in mundo, quod cur dixerit ibi exposuimus, imò ipsum id exposuisse docuimus: ergo & quia nondum abierat, hic adhuc erat, & quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo iam non erat. Quod sit autem hoc gaudium de quo ait, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis, iam superius expressum est, ubi ait, ut sint unum sicut & nos: hoc gaudium suum, id est, à se in eos collatum, in eis dicit implendum, propter quod locutum se dixit in mundo. Hæc est pax illa & beatitudo in futuro seculo, propter quam consequendam temperanter & iuste & pie uiuendum est in hoc seculo.

De eo quod dicit, Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, usque ad id, Ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Tractatus CVIII.

IOQUENS adhuc dominus ad patrem, & oras pro discipulis suis, dicit, Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit. Nondum id experti fuerant passionibus suis quæ illos postea sunt secutæ: sed more suo dicit ista, uerbis pateriti temporis futura prænuñtians: deinde causam subiiciens, cur eos oderit mundus: Quia non sunt, inquit, de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Hoc eis regeneratione collatum est, nam generatione de mundo erant, propter quod iam eis dixerat, Ego uos de mundo elegi. Donatum est ergo eis, ut sicut ipse, nec ipsi essent de mundo, eos ipso liberante de mundo.

G 2 Ipse

Ipsa autē de mūdo nūq̄ fuit, quia etiā secūdu formā serui de spiritu sancto ipse natus est, de quo illi renati: nam si propterea illi iam nō de mūdo, quia renati sunt de spiritu sancto, propterea ille nūq̄ de mūdo, quia natus est de spiritu sancto. Nō rogo, inquit, ut tollas eos de mūdo, sed ut serues eos à malo. Adhuc enim necessariū habebant, quamuis iā non essent de mūdo, esse tamen in mūdo: repetit eandē sententiam. De mūdo, inquit, non sunt, sicut & ego non sum de mūdo, sanctifica eos in ueritate. Sic enim seruatur ex malo, quod superius orauit ut fieret. Quāri autē potest quomodo de mūdo iam nō erant, si sanctificati in ueritate nōdum erant? aut si iam erant, cur poscat ut sint? An quia & in ueritate sanctificati, in eadē proficiūt sanctitate, fiuntq̄ sanctiores? Neq̄ hoc sine adiutorio gratiæ dei, sed illo eorum sanctificante profectum, qui sanctificauit inceptum: unde & Apostolus dicit, Qui in uobis opus bonum cœpit, perficiet usq̄ in diē Christi Iesu. Sanctificatur itaq̄ in ueritate hæredes testamenti noui, cuius ueritatis umbræ fuerunt sanctificationes ueteris testamenti, & cū sanctificatur in ueritate, utiq̄ sanctificantur in Christo, qui ueraciter dixit, Ego sum uia, ueritas, & uita: item quando ait, Veritas liberabit uos: paulo post exponens quid dixerit, Si uos, inquit, filius liberauerit, tunc uere liberi eritis, ut ostenderet hoc se prius dixisse ueritatem quod postmodū filium: quid ergo aliud ex hoc loco dixit, Sanctifica eos in ueritate, nisi sanctifica eos in me? Deniq̄ sequitur, & hoc apertius insinuare non desinit, Sermo, inquit, tuus ueritas est. Quid aliud dixit, q̄ ego ueritas sum. Gracū quippe euangelium λόγος habet, quod etiā ibi legitur, ubi dictum est, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Et utiq̄ uerbum ipsum nouimus unigenitū dei filium, quod caro factū est, & habitauit in nobis: unde & hic poni potuit, & in quibusdam codicibus positum est, Verbum tuū ueritas est: sicut in quibusdā codicibus etiā ibi scriptum est, In principio erat sermo: in Græco autē sine ulla uarietate & ibi & hic λόγος est. Sanctificat itaq̄ pater in ueritate, id est, in uerbo suo, in unigenito suo suos hæredes eiusq̄ cohæredes: sed nunc adhuc de apostolis loquitur, nam secutus adiungit, Sicut me misisti in mūdu, & ego misi eos in mundum. Quos misit nisi apostolos suos? Nam & ipsum nomen apostolorum, quoniā Græcum est, nihil nisi missos significat in latino. Misit ergo deus filium suum nō in carne peccati, sed in similitudinem carnis peccati: & misit filius eius eos quos natos in carne peccati, sanctificauit à lege peccati: sed quoniā per hoc q̄ mediator dei & hominum homo Christus Iesus factus est caput ecclesiæ, illi membra sunt eius: ideo ait quod sequitur, Et pro eis ego sanctifico meipsum. Quid est enim, & pro eis ego sanctifico me ipsum, nisi eos in meipso sanctifico, cum & ipsi sint ego? Quoniā de quibus hoc ait, ut dixi, membra sunt eius, & unus est Christus caput & corpus: docente Apostolo atq̄ dicente de Gal. 3 semine Abrahæ, Si autem uos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Cum dixisset superius, non dicit in feminibus tanq̄ in multis, sed tanq̄ in uno, & semini tuo quod est Christus. Si ergo semen Abrahæ, hoc est Christus, quid aliud dictū est quibus dictum est, ergo semen Abrahæ col. 1 estis, nisi ergo Christi estis? Inde est quod alio loco idē ipse Apostolus ait, Nunc gaudeo in passionibus pro uobis, & adimplebo ea quæ defunt pressurarum Christi in carne mea: non dixit, pressurarum mearum, sed Christi, quia membrum erat Christi, & in persecutionibus suis quales Christū in suo toto corpore pati oportebat, etiā ipse pressuras eius pro sua portione adimplebat: quod ut etiam hoc loco certum sit, attende sequentia: cum enim dixisset, & pro eis ego sanctifico meipsum, ut intelligeremus hoc eū dixisse, q̄ eos sanctificaret in se: ipse mox addidit, Ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Quod quid est aliud, q̄ in me secundū id q̄ ueritas est uerbum illud in principio deus, in quo & ipse filius hominis sanctificatus est ab initio creationis suæ, quādo uerbū factum est caro, quia una persona facta est uerbū & homo: tūc ergo sanctificauit in se, hoc est, se hominem in se uerbo: sed quia unus est Christus uerbum & homo sanctificans hominem in uerbo, propter sua uero membra, & pro eis, inquit ego, id est, q̄ pro sit etiam ipsis, quia & ipsi sunt ego, sicut profuit mihi in me, quia homo sum sine ipsis, & ego sanctifico meipsum, hoc est, ipsos in me, tanq̄ meipsum sanctifico

A sanctifico ego, quoniā in me etiā ipsi sunt ego, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Quid est & ipsi, nisi quēadmodū ego in ueritate, quod ipse sum ego? Deinde iā nō solū de apostolis, sed etiā de suis cæteris mēbris incipit dicere, quod donāte ipso alio sermone tractādum est.

De eo quod dicit, Non pro his autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me.

Tractatus CIX.

DOMINVS Iesus iam sua propinquāte passione, cū orasset pro discipulis suis, quos & apostolos nominauit, cum quibus cenauerat ultimā cenam, de qua traditor eius per buccellam manifestatus exierat, & cū quibus post eius egressum anteq̄ pro eis oraret, multa iam fuerat locutus, adiungit & cæteros qui in eum fuerāt credituri, & ait ad patrem, Non pro his autē rogo tantū, id est, pro discipulis qui cum illo tunc erant, sed & pro eis, inquit, qui credituri sunt per uerbum eorum in me. ubi omnes suos intelligi uoluit, non solum qui tunc erant in carne, sed etiā qui futuri erant. Quotquot enim postea crediderunt in eum, per uerbum apostolorum sine dubio crediderunt, & donec ueniat credituri sunt: ipsis enim dixerat, Et uos testimoniū perhibebitis, quia ab initio mecum estis: & per eos euāgelium manifestatum est & anteq̄ scriberetur: & utiq̄ quisquis in Christum credit, euāgelio credit. Non itaq̄ hī tantum intelligendi sunt quos ait in se credituros per uerbum eorum, qui ipsos cum in carne uiuerent apostolos audierūt, sed & post obitum eorum & nos longe post nati, per uerbum eorū credimus in Christum, quoniā ipsi qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audierunt, cæteris prædicauerunt, atq̄ ita per uerbum eorum ut etiā nos crederemus, ad nos usq̄ peruenit, ubicunq̄ est eius ecclesia, & peruecturum est ad posteros quicunq̄ ubicunq̄ postea in eum credituri sunt. Potest itaq̄ uideri Iesus in hac oratione nō orasse pro quibusdā suis, nisi diligenter scrutemur in eadem oratione uerba eius. Si enim pro eis prius orauit, sicut iam ostendimus, qui cū illo tunc erāt, postea uero etiam pro eis qui per uerbum eorum in illum fuerant credituri, potest dici non orasse pro illis qui neq̄ tunc erant cum illo quando ista dicebat, neq̄ per uerbum eorum postea, sed in eū siue per ipsos, siue quomodolibet, tñ ante crediderant. Nūquid enim cū illo tunc erat Nathanaël? Nunquid Ioseph ille ab Arimathia, qui corpus eius à Pilato petijt, quem iam discipulū eius fuisse iste ipse Ioannes euāgelista testatur? Nūquid Maria mater eius & alia scemina, quas eius discipulas in euāgelio iam tunc fuisse didicimus? Nunquid cum illo tunc erant de quibus sepe dicit idē Ioannes euāgelista, multi crediderūt in eum? Nam unde erat multitudo illa eorum qui cum ramis partim præcedebāt, partim sequebantur insidentem iumento, dicentes, Benedictus qui uenit in nomine domini: & cum eis pueri, de quibus ipse ait fuisse prædictum, Ex ore infantū & lactētium perfecisti laudem? Vnde quingenti fratres quibus simul post resurrectionem nō apparuisset, nisi in eū ante credidissent? Vnde illi centū & nouem, qui cū istis undecim centum & uiginti erant, quando simul congregati post eius ascensum expectauerunt & acceperunt promissum spiritum sanctum? Vnde erāt isti omnes, nisi ex illis de quibus dictū est, multi crediderunt in eum? Non ergo pro eis tunc saluator orauit, quoniā pro eis orauit qui cum illo tūc erant, & pro alijs qui per uerbum eorum in eum nō iam crediderant, sed fuerant credituri. Isti autē nec cum illo tunc erant, & in eum iā ante crediderant. Omitto dicere de Symeone sene, qui in infantulum credidit, de Anna prophetissa, de Zacharia & Elisabeth, qui cum prophetauerunt anteq̄ de uirgine nasceretur, de filio eorum Ioanne præcursore eius, amico spōsi, qui eum & in spiritu sancto agnouit, & absentem prædicauit, & alijs agnoscendum cum præsens esset ostendit. Hos omitto, quoniam responderi potest orandum pro talibus mortuis nō fuisse, qui cum magnis suis meritis hinc abierant, & recepti quiescebant: hoc enim & de antiquis iustis similiter respōdetur. Quis enim eorum à damnatione totius massæ perditionis, quæ per unum hominem facta est, saluus esse potuisset, nisi in unū mediatorem dei & hominum in carne uenturum reuelante spiritu sancto credidisset? Sed nunquid ei pro apostolis orādum fuit, & pro tam multis qui in hac uita adhuc erāt, nec cum illo tūc erant, & ante iam crediderant,

G 3 orandum

orandum non fuit: Quis hoc dixerit? Intelligendum est igitur, quod nondum in eum sic crediderant quomodo in se ipse credi uolebat, quandoquidem & ipse Petrus, cui confitenti & dicenti, Tu es Christus filius dei uiui, tam magnum testimoniū perhibuerat: magis eum mori nolebat, quā mortuum resurrecturū esse credebatur, unde mox ab eo appellatus est satanas. Fideliores itaque reperiuntur qui defuncti iam fuerant, & resurrecturum Christum reuelante spiritu non utique dubitabant, quā illi qui cum credidissent ipsum redepturum Israel, uisa eius morte spem totam quam de illo habuerant perdididerunt. Nihil itaque melius credimus, quā post eius resurrectionem impetrato spiritu sancto edoctis & confirmatis apostolis, eisque in ecclesia primitus doctoribus constitutis, per eorum uerbum sic alios credidisse quemadmodum in Christum credi oportebat, id est, ut fidem resurrectionis eius tenerent, ac per hoc & illos omnes qui iam in eum credidisse uidebatur, ad eorū numerum pertinuisse pro quibus orabat, dicens, Non pro his autē rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me. Sed restat nobis ad istam questionem adhuc soluendam beatus apostolus Paulus, & latro ille crudelis in scelere, fidelis in cruce. Paulus quippe apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum se dicit factū apostolum, & de ipso suo euangelio loquens ait, Neque enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi: quomodo igitur erat in eis de quibus dictū est, credituri sunt per uerbum eorum in me? Latro uero ille tunc credidit, quādo in ipsis doctoribus fides quā fuerat qualiscunque defecit: nec ipse itaque per eorum uerbum credidit in Christum Iesum, sed tamen sic credidit, ut quem uiderat crucifixum, confiteretur non solum resurrecturum, uerum etiam regnaturum dicendo, Memoro mei cum ueneris in regnum tuum. Proinde relinquitur, ut si dominus Iesus hac oratione pro suis omnibus quicunque in hac uita, quā tentatio est super terram, uel tunc erant uel futuri erāt, orasse credendus est: sic intelligamus quod dictum est, per uerbum eorum, ut ipsum uerbum eorū, uerbum fidei quod predicauerunt in mūdo hoc, significatum esse credamus. Dictum autē esse uerbum eorum, quoniam ab ipsis est primitus ac precipue predicatum: iam enim ab ipsis predicabatur in terra, quādo per reuelationem Iesu Christi ipsum uerbum eorū Paulus accepit: unde & contulit cum eis euangelium, ne forte inuacuum currisset aut curreret, & dextras ei dederūt, quia & in illo, quamuis non per eos illi datum, tamen uerbum suū quod iam predicabāt, & in quo fundati fuerāt, inuenerūt. De quo uerbo resurrectionis Christi idem dicit Apostolus, Siue ego siue illi, sic predicauimus, & sic credidistis: & iterū, Hoc est, inquit, uerbum fidei quod predicamus, quia si cōfessus fueris in ore tuo, quia dñs est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris: & in actibus apostolorum hoc legitur, quod in Christo deus definierit fidē omnibus, suscitans eum à mortuis. Hoc uerbum fidei quia principaliter ac primitus per apostolos qui ei cohaeserant predicatum est, ideo uerbum eorum dictū est: neque enim propterea non est uerbum dei, quia dictum est uerbum eorum, cum dicat idē Apostolus Thessalonicenses excepisse à se, non ut uerbum hominum, sed sicut est, inquit, uere uerbum dei: ideo ergo dei, quia deus id donauit: eorū uero uerbum dictum est, quia hoc predicandū illis deus primitus ac precipue cōmendauit, ac per hoc etiam ille latro in sua fide uerbum eorum habebat, quod eorum propterea dictū erat, quoniam predicandū ad eorum officiū primitus ac precipue pertinebat. Denique cum murmur factū esset de ministerio mensarū à uiduis Græcorū, antequā Paulus credidisset in Christum, responderunt apostoli qui dño ante cohaeserant, Non est bonū nos relinquere uerbum dei, & ministrare mensis. Tunc ordinandos diaconos prouiderūt, ne ipsi à predicandū uerbi aūo carentur officio, unde merito dictū est uerbum eorū quod est uerbum fidei, per quod omnes in Christum undecunque id audierint crediderūt, uel audituri & credituri sunt: ergo illa oratione pro omnibus quos redemit, siue tunc in carne uiuentes, siue postea futuros redemptor noster orauit, cum rogans pro apostolis qui cum illo tunc erant, adiunxit etiam illos qui per eorum uerbum in eum fuerant credituri. Quid autem adiunctis illis deinde dicat, alia est disputatione tractandum.

De eo quod dicit, Ut omnes unum sint, sicut & tu pater in me, & ego in te, usque ad id, Et dilexisti eos sicut & me dilexisti.

Tractatus cx

M dominus Iesus orasset pro discipulis suis, quos tunc secum habebat, atque adiunxisset suos alios, dicens, Non pro his autē rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorū in me, uelut quæreremus, quid uel quare pro illis rogaret, continuo subintulit, dicens, Ut omnes unum sint, sicut & tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Et superius cum adhuc pro solis discipulis quos secum habebat, oraret, Pater sancte, inquit, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos: hoc ergo nūc etiā & pro nobis rogauit, quod tunc pro illis, ut omnes, omnes unū simus, sed ut omnes unum sint, sicut tu pater in me & ego in te, subintelligitur, unum sumus: quod apertius dicitur postea, & id prius dixerat de discipulis qui cum illo erāt, ut sint unum sicut & nos. Quāobrem ita est pater in filio & filius in patre, ut unū sint, quia unius substantiæ sunt. Nos uero esse quidē in eis possumus, unum tamen cum eis esse non possumus, quia unius substantiæ nos & ipsi non sumus, in quantum filius cum patre deus est: nam in quantum homo est, eiusdē substantiæ est cuius & nos sumus: sed nunc illud potius uoluit commēdare, quod alio loco ait, Ego & pater unum sumus, ubi eandē patris & suam significauit esse naturam: ac per hoc & cum in nobis sunt pater & filius uel etiā spiritus sanctus, non debemus eos putare naturæ unius esse nobiscum. Sic itaque sunt in nobis, uel nos in illis, ut illi unum sint in natura sua, nos unū in nostra: sunt quippe ipsi in nobis, tanquā deus in templo suo: sumus autē nos in illo, tanquā creatura in creatore suo. Deinde cum dixisset, ut & ipsi in nobis unum sint, adiunxit, Ut mundus credat quia tu me misisti. Quid est hoc? Nunquid nam tunc crediturus est mundus, quando in patre & filio unum omnes erimus? Nonne ista est pax illa perpetua, & potius fidei merces quā fides? Vnum enim erimus, non ut credamus, sed quia credidimus. Sed & si in hac uita propter ipsam communem fidem, omnes qui unum credimus unum sumus: iuxta illud Apostoli, Omnes enim uos unū estis in Christo Iesu, etiā si non credamus, sed quia credidimus unū sumus: quid est ergo, omnes unum sint, ut mundus credat? Ipsi quippe omnes mundus est credens. Neque enim alij sunt qui unum erunt, & alius est mūdus propterea crediturus quia illi unum erunt, cum procul dubio de his dicat, ut omnes unum sint, de quibus dixerat, non pro his tantum rogo, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorū in me, continuo subiungēs, ut omnes unū sint. Isti autē omnes quid est nisi mūdus, non hostilis utique sed fidelis? nā ecce qui dixerat, Non pro mundo rogo, pro mūdo rogat ut credat: quoniam est mundus de quo scriptū est, Ne cum mundo damnemur, pro isto mundo non rogat, neque enim quod sit predestinatus ignorat: & est mundus de quo scriptū est, Non enim uenit filius hominis ut iudicet mundū, sed ut saluetur mūdus per ipsum: unde & Apostolus, Deus, inquit, erat in Christo, mundū reconcilians sibi: pro isto mundo rogat, dicens, Ut mūdus credat quia tu me misisti. Per hanc enim fidē mundus reconciliatur deo, cum credit in Christū qui est missus à deo. Quomodo ergo intellecturi sumus, quod ait, Ut & ipsi in nobis unū sint, ut credat mundus quia tu me misisti, nisi quia non in eo causam posuit ut credat mūdus quia illi unum sunt, tanquā ideo credat mūdus, quod eos esse unū uidet, cum ipse mūdus sint omnes qui credēdo unū fiunt: sed orādo dixit, ut mundus credat, sicut orādo dixit, ut omnes unum sint. Orando dixit, ut & ipsi in nobis unū sint: hoc est enim omnes unū sint, quod est mūdus credat, quoniam credēdo unum fiunt, perfecte unum, qui cum natura essent unū, dissentiendo ab uno non erant unū. Denique si uerbum quod ait rogo, tertio subaudiamus, uel potius quod planius fiat ubique ponamus, erit huius expositio sententiæ manifestior, rogo ut omnes unū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, rogo ut & ipsi in nobis unū sint, rogo ut mundus credat quia tu me misisti. Ideo quippe addidit quod dixit in nobis, ut quod unū efficiamur fidelissima charitate, gratiæ dei nouerimus tribuēdum esse, non nobis, sicut Apostolus cum dixisset, Fuistis aliquādo tenebræ, nūc autē lux, inquit, & ne sibi

G 4 hoc

hoc tribuerent, adiecit, in domino. Deinde saluator noster rogando patrem, se hominem demonstrabat, nunc demonstrans & seipsum, quoniam cum patre deus est facere quod rogat: Et ego, inquit, claritatem quam dedisti mihi dedi illis. Quam claritatem, nisi immortalitatem, quam natura humana in illo fuerat acceptura? Nam nec ipse adhuc acceperat eam, sed more suo propter immobilitatem predestinationis, prateriti temporis uerbis futura significat, quod nunc clarificandus, hoc est suscitandus a patre, & ipse sit nos ad eam claritatem suscitaturus in fine: simile est hoc ei, quod alibi dicit, Sicut pater suscitavit mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Et quos? nisi eosdem quos pater: quaecumque enim pater facit, non alia sed hæc & filius facit, nec aliter, sed similiter facit: ac per hoc suscitauit & seipsum etiam ipse: nam unde est, Soluite templum hoc, inquit, & in triduo resuscitabo illud? Proinde immortalitatis claritatem, quam sibi a patre datam dicit, etiam se sibi dedisse intelligendus est, & si non dicit: ideo quippe sapius solum patrem facere dicit quod & ipse facit cum patre, ut quicquid est, ei tribuat de quo est: sed & aliquando etiam tacito patre se dicit facere quod ipse facit cum patre, ut intelligamus ita filium non esse a patris opere separandum, quando se tacito patre dicit aliquid operari, quemadmodum nec pater ab opere filii separatur, quoniam ipso tacito filius operari dicitur, quod nihilominus pariter operatur. Cum ergo tacet filius in opere patris operationem suam, humilitatem commendat ut sit nobis salubrior: cum uero uicissim in opere suo tacet operationem patris, paritatem suam commendat, ne credatur inferior: isto modo igitur & hoc loco nec se facit alienum a patris opere, quamuis dixerit, claritatem quam dedisti mihi, quia & ipse dedit eam sibi: nec patrem facit alienum ab opere suo, quamuis dixerit, dedi eis, quia & pater illa dedit eis. Inseparabilia namque sunt opera, non solum patris & filii, uerum etiam spiritus sancti: sicut autem ex eo quod patrem pro suis omnibus rogauit, hoc fieri uoluit ut omnes unum sint, ita ex hoc etiam suo beneficio quod ait, claritatem quam dedisti mihi dedi eis, id fieri nihilominus uoluit: nam continuo subiunxit, Ut sint unum, sicut & nos unum sumus: deinde addidit, Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum. Vbi se mediator inter deum & hominem breuiter intimaui: neque enim ita dictum est tanquam pater non sit in nobis, aut nos in patre non simus, cum & alio loco dixerit, Venimus ad eum & mansionem apud eum faciemus: & hic paulo ante non dixerit, ego in eis & tu in me, quod dixit modo, aut ipsi in me & ego in te, sed tu in me & ego in te, & ipsi in nobis: quod nunc ait, ego in eis & tu in me, ita dictum est ex persona mediatoris: sicut illud quod Apostolus ait, Vos Christi, Christus uero deus: quod uero addidit, ut sint consummati in unum, ostendit eodem perducere reconciliationem quam sit per mediatorem, ut perfecta beatitudine, cui iam nihil possit adiacere, perfruamur: unde id quod sequitur, Ut cognoscat mundus quia tu me misisti. Non sic accipiendum puto, tanquam iterum dixerit, ut credat mundus: aliquid enim & cognoscere pro eo quod est credere ponitur, ut est quod ait aliquanto superius, Et cognouerunt uere quia a te exiui, & crediderunt quia tu me misisti: hoc dixit posterius, crediderunt, quod prius dixerat cognouerunt. Sed hic quandoquidem de consummatione loquitur, talis est intelligenda cognitio, qualis erit per speciem, non qualis nunc est per fidem: nam uidetur ordo esse seruatus in eo quod paulo ante dixit, ut credat mundus: hic autem, ut cognoscat mundus. Ibi enim quamuis dixerit, ut omnes unum sint, & in nobis unum sint, non ait tamen, sint consummati in unum, atque ita subnexuit, ut credat mundus quia tu me misisti: hic uero, ut sint, inquit, consummati in unum, ac deinde non addidit, ut credat mundus, sed ut cognoscat mundus quia tu me misisti. Quamdiu enim credimus quod non uidemus, nondum sumus ita consummati, quemadmodum erimus cum meruerimus uidere quod credimus. Rectissime igitur ibi ait, ut credat mundus: hic ut cognoscat mundus, tamen & ibi & hic, quia tu misisti, ut nouerimus quantum pertinet ad patris & filii inseparabilem charitatem, hoc nos modo credere, quod tedium credendo cognoscere: si autem diceret, ut cognoscat quia tu me misisti, tantumde ualeret quantum hoc quod ait, ut cognoscat mundus: ipsi sunt enim mundus, non permanens inimicus, qualis est mundus damnationi predestinatus, sed ex inimico amicus effectus, propter quem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: ideo dixit, ego in eis & tu in me: tanquam diceret, ego

ego in eis ad quos misisti me, & tu in me, mundum reconcilians tibi per me: propterea sequitur etiam illud quod ait, Et dilexisti eos sicut & me dilexisti. In illo quippe nos pater diligit, quia in ipso nos elegit ante constitutionem mundi: qui enim diligit unigenitum, profecto diligit & membra eius quæ adoptauit in eum & per eum: nec ideo pares sumus unigenito filio per quem creati & reconciliati sumus, quia dictum est, dilexisti eos sicut & me, neque enim semper æqualitatem significat, qui dicit, sicut illud ita & illud, sed aliquando tantum, quia est illud, est & illud, aut quia est illud, ut sit & illud. Quis enim dixerit eo prorsus modo in mundum a Christo apostolos missos, quomodo est ipse missus a patre? Ut enim alias taceam differentias, quas commemorare longum est, missi sunt certe illi cum iam homines essent, missus est autem ipse ut homo esset, & tamen superius ait, Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum: tanquam diceret, quia misisti me, misi eos: ita & hoc loco, dilexisti eos, inquit, sicut & me dilexisti: quod aliud nihil est, quam dilexisti eos, quia & me dilexisti. Non enim membra filii non diligeret qui diligit filium, aut alia causa est diligendi membra eius, nisi quia diligit eum, sed diligit filium secundum diuinitatem, quia genuit illum æqualem sibi: diligit eum etiam secundum id quod homo est, quia ipsum unigenitum uerbum caro factum est, & propter uerbum est ei chara uerbi caro. Nos autem diligit, quoniam sumus eius membra quæ diligit, & hoc cum essemus, propter hoc nos dilexit antequam essemus. Quapropter incomprehensibilis est dilectio qua diligit deus, neque mutabilis: non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filii eius nos cepit diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, ut cum eius unigenito etiam nos filii eius essemus, priusquam omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus deo per mortem filii eius, non sic audiatur, non sic accipiat quasi ideo nos reconciliauerit ei filius, ut iam inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, ut deinde sint amici, & inuicem diligant qui oderant inuicem, sed iam nos diligenti reconciliati sumus ei, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus: quod utrum uerum dicam, attestetur Apostolus, Commendat, inquit, dilectionem suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam cum inimicitias aduersum eum exerceret operaremur iniquitatem, & tamen ei uerissime dictum est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo, & quando nos oderat, diligebat: oderat enim nos, quales ipse non fecerat, & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumperat, nouerat simul in unoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat: & hoc quidem in omnibus intelligi potest de illo cui ueraciter dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti: non enim quodcumque odisset esse uoluisse, aut omnino esset quod omnipotens esse noluisse, nisi & in eo quod odit, esset etiam quod amaret. Merito quippe odit, & uelut a regula suæ artis alienum improbat uitium, amat tamen suum etiam in uitiosis uel sanationis beneficium, uel damnationis iudicium: ita & deus nihil odit eorum quæ fecit, naturarum enim, non uitiorum conditor mala quæ odit ipse non fecit, & de malis eisdem uel sanando ea per misericordiam, uel ordinando per iudicium, bona sunt ipsa quæ fecit. Cum igitur eorum quæ fecit nihil oderit, quis digne eloqui possit quantum diligit membra unigeniti sui, & quanto amplius ipsum unigenitum in quo condita sunt omnia uisibilia & inuisibilia, quæ in suis generibus ordinata ordinatissime diligit? Membra quippe unigeniti, ad angelorum sanctorum æqualitatem gratiæ suæ largitate perducit, unigenitus autem cum sit dominus omnium, proculdubio est dominus angelorum: natura qua deus est, non angelis, sed patri potius æqualis: gratia uero qua homo est, quomodo non excedit excellentiam cuiuslibet angeli, cum sit una persona carnis & uerbi? Quamquam non desint qui etiam nos angelis præferant, quia pro nobis, inquit, non pro angelis mortuus est Christus, id quod est aliud quam de impietate uelle gloriaris? Etenim Christus, sicut ait Apostolus, iuxta tempus pro impijs mortuus est. Hic ergo non meritum nostrum, sed dei misericordia commendatur: nam quale est ideo se uelle laudari, quia uitio suo tam detestabiliter agrotauit, ut non possit aliter quam medici morte sanari? Non est hæc nostrorum gloria meritorum, sed medicina morborum. An ideo nos præferimus angelis, quia cum & angeli peccauerint?

peccauerint, nihil eis tale ut sanarentur impensum est, quasi aliquid eis uel pauum fuerit impensum & nobis amplius? Quod & si factum esset, adhuc queri posset, utrū ideo fuisset factum q̄ steteramus excellētius, an q̄ desperatius iacebamus? Cū uero nouerimus bonorū omnium creatorem reparandis angelis malis nihil gratiæ contulisse, cur nō potius intelligimus, q̄ tanto damnabilior eorum iudicata sit culpa, quanto erat natura sublimior? Tanto enim minus q̄ nos peccare debuerunt, quanto meliores nobis fuerunt. Nunc autē in offendendo creatorem tanto execrabilius beneficio eius ingrati extiterunt, quanto beneficentius sunt creati: nec eis satis fuit desertores esse illius, nisi & nostri fieret deceptores. Hoc itaq; nobis magnum bonum cōferet qui dilexit nos sicut dilexit Christum, ut propter ipsum cuius membra nos esse uoluit, æquales angelis sanctis simus, quibus & natura inferiores cōditi sumus, & peccato indigniores facti, qui eorum fieri qualescunq; socij deberemus.

De eo quod dicit, Pater quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum & illi sint mecum, usq; ad id, Vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis. Tract. cx i.

IN MAGNAM spem dominus Iesus suos erigit, qua maior omnino esse non possit. Audite & estote in spe gaudentes, propter quod uita ista non amanda sed toleranda sit, ut esse possitis in eius tribulatione patientes. Audite, inquā, & quod spes uestra leuetur attendite. Christus Iesus dicit filius dei unigenitus, qui patri coæternus & æqualis est dicit, qui propter nos homo factus est, sed sicut omnis homo mendax non factus est, dicit, uia, uita, ueritas dicit, qui mundum uicit, de his quibus uicit dicit, Audite, credite, sperate, desiderate quod dicit. Pater, inquit, quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum & illi sint mecum. Qui sunt isti quos ait à patre datos sibi? nōne illi de quibus alio loco dicit, Nemo uenit ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum? Iam quomodo ea quæ fieri dicit à patre, faciat & ipse cū patre, si quid in hoc euangelio proficimus, nouimus. Ipsi sunt ergo quos à patre accepit, quos & ipse elegit de mundo, atq; elegit, ut iam nō sint de mūdo, sicut nō est & ipse de mūdo, & sint tamen etiā ipsi mūdo credens & cognoscēs, q̄ Christus à deo patre sit missus, ut mūdo ex mūdo liberaretur, ne mūdo deo recōciliāndus cum mūdo inimicissimo damnaretur: sic enim ait in huius orationis exordio, Dedisti ei potestatem omnis carnis, id est, omnis hominis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitā aternā, ubi ostendit potestatem se quidē omnis hominis accepisse, ut liberet quos uoluerit, damnet quos uoluerit, q̄ uiuos & mortuos iudicabit, sed eos sibi esse datos, quibus omnibus det uitā aternā: sic enim ait, ut omne quod dedisti ei, det eis uitā aternā. Proinde nō ei dati sunt, quibus uitā non dabit aternā, quāuis & ipsorū potestas data sit, cui potestas data est omnis carnis, id est, omnis hominis: ita mūdo recōciliatus ex inimico liberabitur mūdo, cū in illo exegerit potestatem suā, ut eū in mortē mittat aternā: hunc autē facit suū, cui uitā donat aternā. Quapropter omnibus prorsus ouibus suis bonus pastor, omnibus membris suis magnū caput promissit hoc præmiū, ut ubi ipse est & nos cū illo simus: nec poterit nisi fieri quod omnipotēti patri se uelle dixit omnipotēs filius: ibi est enim & spūs sanctus pariter aternus, pariter deus, spūs unus duorū & substantia uoluntatis amborū: nā illud quod dixisse legitur propinquāte passione, Verū nō quod ego uolo, sed quod tu uis pater: quasi alia patris, alia filij sit uoluntas aut fuerit, sonus est nostræ infirmitatis, quāuis fidelis quāuis in se caput nostrū trāsfigurauit, quādo etiā peccata nostra portauit: unā uero esse patris & filij uoluntatē, quorū etiā spiritus unus est, quo adiūcto cognoscimus trinitatē, & si intelligere nō dum permittit infirmitas, credat pietas. Sed quā quibus promiserit, & q̄ firma sit ipsa promissio, pro sermonis breuitate iā diximus, hoc ipm quantū ualemus, qd sit qd dignatus est promittere uideamus. Quos dedisti mihi, inquit, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum: quantū attinet ad creaturā in q̄ factus est ex semine Dauid secūdu carnē, nec ipse adhuc erat ubi futurus erat: sed eo modo dicere potuit, ubi ego sum, quo intelligeremus q̄ cito fuerat ascēsurus in celū, ut iā ibi esse se diceret ubi erat mox futurus: potuit & illo mō quo ante iā dixerat loquēs ad Nicodemū, Nemo ascēdit ad celū nisi q̄ descēdit de celo filius hōis q̄ est in celo; nā & ibi nō

A non dixit, erit, sed est, propter unitatem personæ, in qua & deus homo est, & homo deus in celo ergo nos futuros esse promissit, illa enim forma serui leuata est quā sumpsit ex uirgine, & ad patris dexterā collocata, propter spem tati huius boni & Apostolus ait, Deus aut qui diues est in misericordia propter multā charitatē qua dilexit nos, & cū essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia sumus salui facti, & simul excitauit & simul sedere fecit in celestibus in Christo Iesu: hoc ergo pōt intelligi dixisse dñm, ut ubi ego sum & illi sint mecum: & ipse quidē de se dixit q̄ ibi iā esset: de nobis autē uelle se dixit, ut essemus ibi cū illo, nō q̄ iam essemus ostēdit: Apostolus autē quod dominus uelle se dixit ut fieret, tanq̄ factum fuerit est locutus: nō enim ait, excitaturus est nos, & in celestibus sedere facturus, sed excitauit, & sedere in celestibus fecit, quia nō inaniter sed fideliter iā deputat factū, quod futurum esse non dubitat. Quod uero attinet ad formā dei in qua æqualis est patri, si secundū eam uelimus intelligere quod dictū est, uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecum, abscedat ab animo omnis imaginum corporaliū cogitatio, quicquid menti occurrerit longum, latū, crassum, qualibet luce corporea coloratum, per quælibet locorum spacia uel finita uel infinita diffusum. Ab his omnibus quantū potest aciem suā cōtemplationis uel intētionis auertat, & nō inquiratur æqualis patri filius ubi sit, quoniā nemo inuenit ubi non sit, sed qui uult querere, querat potius ut cum illo sit, nō ubiq; sicut ille, sed ubicunq; esse potuerit: qui em̄ homini pœnaliter pēdēti, & salubriter cōstēti ait, Hodie mecum eris in paradiso, secundū id q̄ homo erat, anima eius ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro: secundū autem id q̄ deus erat, utiq; & in paradiso erat, & ideo latronis anima à pristinis facinoribus absoluta, & illius munere iam beata, quamuis ubiq; sicut ille esse nō poterat, tamen etiā ipso die cū illo in paradiso poterat, unde ille qui ubiq; semp est non recesserat: propterea nimirū non ei satis fuit dicere, uolo ut ubi ego sum & illi sint, sed addidit, mecum: esse enim cū illo magnum bonum est, nā & miseri esse possunt ubi est ille, quoniā quicunq; ubicunq; fuerint, est & ille, sed beati soli sunt cū illo, quia beati esse nō poterunt nisi ex illo. An non deo ueraciter dictum est, Si ascēdero in celū, tu ibi es, & si descēdero ad infernum, ades? Aut uero Christus nō est dei sapiētia, quæ attingit ubiq; propter suam mundiciā? Sed lux lucet in tenebris, nec eā tenebræ comprehendunt: ac per hoc ut de re uisibili quāuis longe dissimili qualescunq; sumamus exēplum, sicut cæcus etiā si ibi sit ubi lux est, nō est tñ ipse cū luce, sed absens est à præsente: ita infidelis atq; impius, aut etiā si fidelis & pius, nondū tamen ad intueūdum lumen sapientiæ idoneus, etiā si esse nūq̄ possit ubi nō sit Christus, nō est tamen ipse cum Christo duntaxat per speciem: nā hominē pie fidelem, non est dubitādum cū Christo esse per fidem: propter quod dicit, Qui non est mecum aduersum me est: sed cū patri deo dicebat, Quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, de specie illa omnino dicebat in qua uidebimus eū sicuti est. Nemo serenissimum sensum nubilosa cōtradictione perturbet, consequentia perhibeāt testimoniū præcedētibus uerbis: nempe cū dixisset, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum: continuo secutus adiūxit, Vt uideāt claritatē meā quā dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionē mūdi, ut uideāt dixit, nō ut credāt: fidei merces est ista nō fides: si enim fides ad Hebræos in epistola recte definita est, cōuictio rerū quæ nō uidentur, cur nō merces fidei definiatur uisio rerū quæ creditæ sperabantur? Cū uiderimus enim claritatē quam dedit pater filio, etiā si eā dici hoc loco intelligamus, nō quam pater æquali filio gignens eū dedit, sed quā facto homini filio dedit ei post mortē crucis, quando ergo uidebimus illā filij claritatē, profecto tunc fiet iudiciū uiuorū atq; mortuorū: tūc tollet impius ut nō uideat claritatē dei, quam nisi illā qua deus est? Beati enim mundo corde, quoniā ipsi deum uidebunt: nec mundo corde sunt impij, propterea nō uidebunt, tunc ibunt ipsi in supplicium aternum: sic enim tolletur impius ne uideat claritatem dei, iusti autē ibunt in uitam aternam. Et quæ est uita aterna? Vt cognoscant, inquit, te solum uerum deum, & quem mihi Iesum Christum: non utiq; sicut eum cognouerunt, qui licet non mundi corde, tamen in forma serui clarificata iudicantem uidere potuerunt: sed sicut cognoscēdus est à mundis corde

corde solus uerus deus, cum patre & spū sancto filius, quia ipsa trinitas est solus uerus deus, C
 si ergo secundum id q. filius dei deus est patri coequalis atq. coaeternus, accipiamus hoc di-
 ctum, uolo ut ubi ego sum & ipsi sint mecum, in patre cum Christo erimus, sed ille sicut ille,
 nos sicut nos, ubicunq. corpore fuerimus: si enim loca dicenda sunt, & quibus non corpora
 continentur, & locus est cuiq. rei ubi est, locus Christi aeternus ubi semper est, ipse pater est,
 & locus patris filius est, quia ego, inquit, in patre, & pater in me est: & in hac oratione, sicut
 tu pater, inquit, in me & ego in te, & locus interea noster ipsi sunt, quia sequitur, ut & ipsi
 in nobis unū sint: & nos locus dei sumus, quoniam templum eius sumus, sicut orat pro nobis
 Psal. 75 qui mortuus est pro nobis, uiuitq. pro nobis, ut in ipsis unū simus, quia factus est in pace
 locus eius, & habitatio eius in Sion, quae nos sumus. Sed quis idoneus loca ista, uel quae sūt
 in locis istis sine spaciōis capacitatibus, & sine corporeis molibus cogitare? Nō parū tamen
 proficitur, si saltē quicquid tale oculo cordis occurrit, negatur, respuitur, improbat. Et lux
 quaedam in qua ista negāda, respuenda, improbāda cernūtur, sicut potuerit cogitatur, & q.
 sit certa cognoscitur & amatur, ut inde surgatur, atq. ad interiora tendatur. Quae cum pene-
 trare mens inualida, & minus q. illa sunt pura nequuerit, non sine amoris gemitu & desi-
 derij lachrymis inde pellatur, & patienter ferat quamdiu fide mūdetur, atq. ut illic habitare
 ualeat, sanctis moribus praeparatur. Quomodo ergo nō erimus cū Christo ubi est, quādo
 in patre cū illo erimus in quo est? Neq. hinc Apostolus nobis, quamuis nondū rem tenem
 Col. 3 tibus, sed tamen spem gerentibus tacuit: ait enim, Si surrexistis cū Christo, quae sursum sunt
 quaerite, ubi Christus est in dextera dei sedēs, quae sursum sunt sapite, nō quae super terram.
 Mortui enim estis, inquit, & uita uestra abscondita est cū Christo in deo: ecce interim fide ac
 spe uita nostra ubi Christus est, cū illo est, quia cū Christo in deo est: ecce uelut iam factum
 est quod orauit ut fieret, dicens, uolo ut ubi ego sum & ipsi sint mecum: sed nunc per fidem,
 quando autem fiet per speciem? Cum Christus, inquit, apparuerit uita uestra, tunc & uos
 apparebitis cum ipso in gloria. Tunc apparebimus quod tunc erimus, quia tunc apparebit D
 non inaniter nos id credidisse ac sperasse anteq. essemus: faciat hoc filius, qui cum dixisset,
 ut uideant claritatem meā quam dedisti mihi, continuo subiunxit, Quia dilexisti me ante
 constitutionē mundi. In illo enim dilexit & nos ante constitutionē mundi, & tunc prae-
 stinauit quod in fine facturus est mūdi. Pater, inquit, iuste, mundus te nō cognouit: quia
 iustus es, ideo te nō cognouit. Mundus quippe ille damnationi praedestinati merito non
 cognouit: mūdi uero quē Christus reconciliauit sibi, nō merito, sed gratia cognouit. Quid
 est enim eum cognoscere, nisi uitam aeternam, quā mundo damnato utiq. non dedit, recon-
 ciliato dedit? Propterea itaq. mundus te nō cognouit qui iustus es, nec & meritis eius ut te
 cognosceret tribuisti: & propterea mundus reconciliatus cognouit quia misericors es, & ut co-
 gnosceret non eius merito, sed gratia subuenisti: deniq. sequitur, Ego autem te cognoui.
 Ipse fons gratiae est deus natura, homo autem de spiritu sancto & uirgine ineffabili gratia:
 deniq. propter ipsum, quia gratia dei per Iesum Christū dominū nostrum. Et hi cogno-
 uerunt, inquit, quia tu me misisti. Ipse est mūdi reconciliatus: sed quia tu me misisti, ideo
 cognouerunt, ergo gratia cognouerunt. Et notum feci eis, inquit, nomen tuum, & notum
 faciam, notum feci per fidem, notū faciam per speciem: notū feci cum fine peregrinantibus,
 notum faciam sine fine regnantibus. Ut dilectio, inquit, quā dilexisti me in ipsis sit, & ego
 in ipsis. Non est usitata locutio, dilectio quam dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis, usitate
 quippe diceretur, dilectio qua dilexisti me: de grāco quidē ista translata est, sed sunt similes
 & latinae, sicut dicimus, fidelem seruitutem seruiuit, strennuam militiam militauit, cum dici
 debuisset uideatur, fidei seruitute seruiuit, strenua milita militauit. Qualis autē ista locutio
 2. Timoth. 4 est, dilectio quam dilexisti me, tali & Apostolus usus est, Bonum certamen certauī, nō ait,
 bono certamine, quod usitatus etiā rectiusq. diceretur. Quomodo autē dilectio qua dile-
 xit pater filiū, est & in nobis, nisi quia mēbra eius sumus, & in illo diligimur cū ipse diligitur
 totus, id est, caput & corpus? Ideo subiunxit, & ego in ipsis, tanq. diceret, quoniam ego sum
 in ipsis.

A in ipsis. Aliter enim est in nobis tanq. in templo suo, aliter autē quia & nos ipse sumus, cum
 secundū id q. ut caput nostrum esset, homo factus est, corpus eius sumus. Finita est saluato-
 ris oratio, incipit passio: ergo & iste sermo finiatur, ut de passione quod ipse donauerit, alijs
 sermonibus disputetur.

De eo quod dicit, Hae cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans
 torrentē Cedron, ubi erat hortus, usq. ad id, Et ministri Iuda: orū comprehen-
 derunt Iesum, & ligauerunt eum. Tractatus CXII.

ERM inato magno prolixoq. sermone, quē post cenā dominus fundēdo pro
 nobis proximus sanguini ad discipulos habuit qui cū illo tūc erāt, adiuncta ora-
 tiōe quā direxit ad patrē, deinceps eius passionē Ioānes euāgelista sic exorsus est,

Hae cū dixisset Iesus, egressus est cū discipulis suis trans torrentē Cedron, ubi Caput XV III
 erat hortus, in quē introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autē & Iudas qui tradebat eū locū,
 quia frequenter Iesus conuenerat illuc cū discipulis suis. Hoc quod narrat ingressum domi-
 nū cū discipulis suis in hortū, non continuo factū est, cū eius illa finita esset oratio, de cuius
 uerbis ait, Hae cū dixisset Iesus, sed alia quaedā sunt interposita quae ab isto praetermissa, a-
 pud alios euāgelistas leguntur, sicut apud hunc inueniuntur multa, quae illi similiter in sua
 narratione tacerūt. Quomodo autē inter se omnes cōueniant, ne ueritati quae per aliū pro-
 mitur, ab alio repugnetur, quisquis nosse desiderat, nō in his sermonibus, sed in alijs labori-
 osis litteris quaerat, nec stando & audiēdo, sed potius sedendo & legendo, uel legenti aurem
 mentēq. intentissimā praebēdo illa condiscat. Credat tamen anteq. sciat, siue id etiā scire in
 hac uita possit, siue per aliqua impedimenta non possit, nihil ab aliquo euāgelista esse
 cōscriptū, quantū ad hos attinet quos in autoritatē canonicā recepit ecclesia, quod uel ipsi
 uel alterius non minus ueracī narrationi possit esse contrarium. Nunc itaq. huius beati
 Ioānis narrationē quā suscepimus tractandā, sine aliorū cōparatione uideamus, in eis quae
 manifesta sunt non immorantes, ut hoc ubi opus est, causa poscente faciamus. Nō ergo sic
 accipiamus quod ait, Hae cū dixisset Iesus, egressus est cū discipulis suis trans torrentē Ce-
 dron, ubi erat hortus, in quē introiuit ipse & discipuli eius, tanquā continuo post illa uerba
 in illū hortū fuerit ingressus, sed ad hoc ualeat quod dictū est, hae cū dixisset Iesus, ut non
 eū ante opinemur ingressum, quā illa uerba finiret. Sciebat autē, inquit, & Iudas qui tra-
 debat eum locū. Ordo uerborū est, sciebat locū qui tradebat eū, quia frequēter, inquit, Ie-
 sus conuenerat illuc cū discipulis suis. Ibi ergo lupus ouina pelle contextus, & inter oues al-
 to patrisfamilias consilio toleratus didicit, ubi ad tempus exigūū dispergeret gregē, insidijs
 appetendo pastore. Iudas ergo, inquit, cum accepisset cohortē, & a principibus & Phari-
 saeis ministros, uenit illuc cū laternis & facibus & armis. Cohors non Iudaeorū, sed militum
 fuit, a praefide itaq. intelligatur accepta, tanq. ad tenendū reū, seruato ordine legitimae pote-
 statis, ut nullus tenētibus auderet obistere, quanq. & manus tanta fuerit cōgregata, & sic ar-
 mata ueniebat, ut uel terreret uel etiā repugnaret, si quisq. Christū defendere auderet. Ita
 quippe eius abscondebatur potestas & ostendebatur infirmitas, ut hae inimicis necessaria
 uiderentur aduersus eum, in quē nihil ualuisset, nisi quod ipse uoluisset, bene utens bonus
 malis, & faciens bona de malis, ad faciendos bonos ex malis, & discernendos a malis. Ie-
 sus itaq. sicut euāgelista secutus adiungit, sciens omnia quae uentura erant super eum, pro-
 cessit & dicit eis, Quid queritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenū. Dicit eis Iesus, Ego sum.
 Stabat autē & Iudas qui tradidit eū cū ipsis. Ut ergo dicit eis ego sum, abierunt retrorsum
 & ceciderūt in terrā. Vbi nunc militū cohors, & ministri principum & Pharisaeorū: ubi ter-
 ror & munimen armatorū? Nempe una uox dicentis, ego sum, tantā turbā odijs ferocē, ar-
 misq. terribilē sine telo ullo percussit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne, & sempit-
 ternus dies ita mēbris occultabatur humanis, ut laternis & facibus quaeretur occidendus
 a tenebris, Ego sum dicit, & impios deiecit. Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit?
 Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nunc ubiq. per euāgelium, ego sum
 H dicit

dicit Christus, & à Iudæis expectatur Antichristus, ut retro redeant, & in terrâ cadant, quoniam deferentes cœlestia, terrena desiderant. Certe ad cōprehendendum Iesum persecutores cum traditore uenerunt, quē quærebant inuenerunt. Audierunt, ego sum, quare non cōprehenderunt, sed abierunt retro & ceciderunt, nisi quia hoc uoluit, qui potuit quicquid uoluit. Verū si nunquā se ab eis permitteret apprehendi, non quidē illi facerent, propter quod uenerant, sed nec ipse faceret propter quod uenerat. Eum quippe illi occidendum quærebāt faciendo, sed quærebat nos & ipse moriendo. Proinde quia tenere uolentibus, nec ualētibus, ostendit potestatem suam, iam teneant eum, ut faciat de nescientibus uoluntatem suam. Iterum ergo eos interrogauit, Quid quæritis? Illi autem dixerunt Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, Dixi uobis, quia ego sum, si ergo me quæritis, sinite hos abire, ut adimpleretur sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, nō perdidī ex eis quencūq; Si me, inquit, quæritis, sinite hos abire. Inimicos uidet, & hoc faciunt quod iubet, sinunt eos abire, quos non uult perire. Nunquid autē non erant postea morituri? Cur ergo si tunc moreretur perderet eos, nisi quia nondum sic in eum credebant, quomodo credunt quicūq; non pereūt.

Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit seruum principis, & abscedit eius auriculā dextram. Erat autē nomen seruo Malchus. Solus hic euangelista etiā nomen huius serui expressit, sicut Lucas solus, quod eius auriculā dominus tetigerit & sanauerit eā. Malchus autē interpretatur regnaturus. Quid ergo auris pro domino amputata & à domino sanata significat, nisi auditum amputata uetustate renouatum, ut sit in nouitate spiritus, & non in uetustate litteræ? Quod cui præstitum fuerit à Christo, quis dubitet regnaturum esse cum Christo? Quod autem seruus dictus est, & hoc ad illam pertinet uetustatem, quæ in seruitutē generat, quod est Agar. Sed cum accessit sanitas, figurata est & libertas. Factum tamen Petri dominus improbauit, & progredi ultra prohibuit dicens, Mitte gladium tuum in uaginā. Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibā illum? In suo quippe facto

ille discipulus magistrum defendere uoluit, non quod significatum est cogitauit. Et ille igitur ad patientiā cōmonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conscribendum. Quod autem à

patre sibi dicit datū calicē passionis, profecto illud est quod ait Apostolus, Si deus pro nobis, quis contra nos, qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum?

Verum autor calicis huius est etiā ipse qui bibit: unde idē Apostolus iterum dicit, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationē & hostiā deo in odorem suauitatis.

Cohors autem & tribunus & ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum. Cōprehenderunt ad quē non accesserunt, quoniam dies ille, illi uero tenebræ permanerunt, nec audierunt, Accedite ad eum & illuminamini. Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando illo modo comprehenderunt, tunc ab illo longius recesserunt, & ligauerunt eum à quo solui potius uelle debuerunt, & erant fortassis in eis qui tunc imposuerunt Christo uincula sua, atq; ab eo post ea liberati dixerunt, Dirupisti uincula mea. Hæc hodie satis sint, tractabuntur deo uolente sermone alio quæ sequuntur.

De eo quod dicit, Et adduxerunt eum ad Annā primū, usq; ad id. Iterū ergo negauit eum Petrus, & statim gallus cantauit. Tractatus CXIII.

POSTEA quam persecutores tradente Iuda cōprehensum dominū ligauerunt, qui dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis, & cui pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eū, ut intelligatur Iudas nō laudabilis utilitate traditionis huius, sed sceleris uoluntate damnabilis. Adduxerunt eum, sicut Ioannes euangelista narrat, ad Annā primū, nec tacet causam, cur ita factum sit. Erat enim, inquit, focer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem, inquit, Caiphæ, qui consiliū dedit Iudæis, quia expedit unū hominē mori pro populo. merito & Matthæus cū id breuius narrare uoluisset, eum ad Caiphā ductum fuisse cōmemorat, quia & ad Annā prius ideo ductus est, quod focer eius fuerit, ubi intelligēdū est hoc eundē Caiphā fieri uoluisse, Sequeba-

A Sequebatur autem, inquit, Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Quisnam iste sit discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur: solet autē se idē Ioannes significare ita & addere, quem diligebat Iesus: fortassis ergo & hic ipse est, quisquis tamen sit, sequētia uideamus. Discipulus autē ille, inquit, erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autē stabat ad ostium foris. Exiit ergo alius discipulus qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum: dicit ergo Petro ancilla ostiaria, Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit iste, Non sum. Ecce colūna firmissima ad unius auræ impulsū tota contremuit: ubi est illa promittentis audacia, & de se plurimū præsumptis, ubi sunt uerba illa, quando ait, Quare non possum te sequi modo, animam meā pro te ponam? Hoccine est sequi magistrum, se negare discipulum? Sicine pro dño anima ponitur, ut hoc ne fiat, uox ancillulæ formidetur? Sed quid mirum si deus uera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sanē in ista quæ iam cœpta est negatione apostoli Petri, debemus aduertere, nō solum ab eo negari Christum, qui dicit eum nō esse Christū, sed ab illo etiam qui cum sit, negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, discipulum meum te negabis, sed me negabis: negauit ergo ipsum, cū se negauit eius esse discipulū. Quid autem aliud isto modo quæ se negauit esse Christianum? Quamuis enim discipuli Christi nondum appellarentur hoc nomine, post ascensionem quippe eius in Antiochia primum cœperunt appellari discipuli Christiani, iā tamen erat res ipsa illo postea uocabulo nuncupanda, iam erant discipuli, qui postea appellati sunt Christiani, & hoc cōmune nomen, sicut cōmunem etiā fidem ad posteros transmiserunt. Qui ergo se Christi negauit esse discipulū, ipsam rem negauit, cuius nomen est uocari Christianum. Quam multi postea, non dico senes & anus, in quibus huius uitæ societas facilius potuit mortem pro Christi confessione contemnere, nec solū iuuetus utriusq; sexus, de qua ætate cōuenienter uidetur exigi fortitudo, sed etiam pueri puellæq; potuerunt, & innumerabilis societas sanctorū martyrum in regnū cœlorum fortiter & uolēter intrauit, quod tunc iste nō potuit, qui clauēs regni eius accepit: ecce unde dictum est, Sinite hos abire, quando se pro nobis tradidit, qui suo sanguine nos redemit, ut impleretur sermo quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidī ex eis quencūq;. Vtiq; enim Petrus si negato Christo hinc iret, quid aliud quæ periret? Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. non hyems erat, & tamen frigus erat, quale solet etiā æquinoctio uerno aliquādo contingere. Erat autē cū eis & Petrus stans & calefaciēs se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis eius & de doctrina eius. Respondit eis Iesus, Ego palām locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil, Quid me interrogas? Interroga eos qui audierūt quid locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Nō prætereun-

11. q. 3. c. nō solum abnegat

quæstio

responsio

H 2 & multis,

Matth. 10 & multis, sicut ipse dominus ait illis quos adhuc paucos habebat, Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, predicare super tecta. Ergo & hoc ipsum quod ab ipso dici uidebatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto, quia non ita dicebatur, ut ab eis quibus dictum fuerat taceretur, sed ita potius ut usquequaque predicaretur. Sic ergo dici potest aliquid & palam simul & non palam, uel in occulto simul & non in occulto, quomodo dictum est, ut uidentes uideant, & non uideant. Quomodo enim uideant, nisi quia palam, non in occulto? Et quomodo idem ipsi rursus non uideant, nisi quia non palam, sed in occulto? Ea tamen ipsa quae audierant & non intellexerant, talia erant ut non possent iuste ac ueraciter criminari: & quotiescunque interrogando tentarunt, ut inuenirent unde & accusarent eum, sic eis respondit, ut omnes eorum retunderentur doli, & calumniae frustrarentur: ideo dicebat, quid me interrogas, interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis, ecce hi sciunt quid dixerim ego. Hanc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum, dedit alapam Iesu dicens, Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me caedis? Quid ista responsione uerius, mansuetius, iustius? Eius est enim de quo prophetica uox praecesserat, Intende prospere, procede & regna, propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam. Si cogitemus quis acceperit alapam, nonne uelle mus eum qui percussit, aut caelesti igne consumi, aut terra dehiscite sorberi, aut correptum demonio uoluntari, aut aliqua huiusmodi qualibet poena, uel etiam grauiore puniri? Quid enim horum per potentiam iubere non potuisset per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset qua uincitur mundus? Forte hic dicit aliquis, cur non fecit quod ipse praecipit? Percutienti enim non sic respondere, sed maxillam debuit alteram praebere. Quid quod & ueraciter, mansuete iusteque respondit, & non solum alteram maxillam iterum percussuro, sed totum corpus figendum praeparauit in ligno: & hinc potius demonstrauit, quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna illa praecipia patientiae non ostentatione corporis, sed cordis praeparatione faciendae: fieri enim potest ut alteram maxillam uisibiliter praebet homo & iratus. Quanto ergo melius & respondet uera placatus, & ad uera perferenda grauiora tranquillo animo sit paratus? Beatus est enim qui in omnibus quae iniusta pro iustitia patitur, potest ueraciter dicere, Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Hinc sit quippe quod sequitur, cantabo & psalmum dicam domino. Quod Paulus & Barnabas etiam in uinculis durissimis facere potuerunt. Sed ad narrationis euangelicae sequentia redeamus. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Ad illu enim sicut **Matth. 26** dicit ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps sacerdotum: alternos quippe intelligendi sunt agere solere annos ambo pontifices, id est, principes sacerdotum, qui erant illo tempore Annas & Caiphas, quos & Lucas euangelista commemorat, narrans quo tempore coeperit dominus a praecuratore Ioanne predicare regnum caelorum & congregare discipulos: sic enim dicit, Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est uerbum domini super Ioannem Zachariam filium in deserto, &c. Proinde isti ambo pontifices uicissim suos annos agebant. Et erat tunc annus Caiphae quando passus est Christus. Ideo secundum **Matth. 26** cum comprehensus esset, ad eum ductus est, sed prius ad Annam secundum Ioannem uenerunt cum illo, non quia collega, sed quia socer eius erat. Et credendum est secundum uoluntatem Caiphae id esse factum, uel etiam domus eorum ita fuisse positas, ut non deberet Annas a transeuntibus praeteriri. Sed cum dixisset euangelista quod eum ligatum miserit Annas ad Caipham, reuersus est ad locum narrationis ubi reliquerat Petrum, ut explicaret quod in domo Annae de trina eius negatione contigerat. Erat autem, inquit, Simon Petrus stans & calefaciens se. Hoc recapitulat quod ante iam dixerat: deinde quae secuta sunt iungit. Dixerunt ergo ei, Numquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non sum. Iam semel negauerat ad ancillae uocem, & ecce iterum eodem timore perterritus negauit. Deinde ut tertia negatio perficeretur, & uerbum domini praedicetis impleretur, dicit ei unus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam, Nonne ego te uidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus cantauit. Ecce medici completa

A completa est praedictio, agroti conuicta praesumptio: non enim factum est quod iste dixerat, Anima mea pro te ponam: sed factum est quod ille praedixerat, Ter me negabis. Sed trina Petri negatione completa, iam & iste sermo compleatur, ut deinceps quae de domino apud Pontium Pilatum praesidem gesta sunt, ab alio consideremus exordio.

Ab eo quod dicit, Adducunt ergo Iesum a Caipha in praetorium. Erat autem mane, usque ad id quod ait, Ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans quae morte esset moriturus.

Tractatus CXIII.

QUAE cum domino uel de domino nostro Iesu Christo apud Pontium Pilatum praesidem gesta sunt, quantum Ioannes euangelista indicat, deinde uideamus. Reddit enim ad locum narrationis suae ubi eam reliquerat, ut explicaret Petri negationem. Iam quippe dixerat, Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem, atque inde regressus euangelista ubi dimiserat Petrum calefacientem se ad ignem in atrio, posteaque totam eius negationem quae ter facta est terminauit, iterum percurrit ad ordinem historiae. Adducunt ergo Iesum, inquit, a Caipha in praetorium. Ad Caipham quippe ab Anna collega & socero eius dixerat missum: sed si ad Caipham, cur in praetorium? Quod nihil aliud uult intelligi, quam ubi praeses Pilatus habitabat. Aut igitur aliqua urgente causa de domo Annae, quod ad audiendum Iesum ambo conuenerant, Caiphas perrexerat ad praetorium praesidis, & socero suo Iesum reliquerat audiendum: aut in domo Caiphae praetorium Pilatus acceperat, & trita domus erat, ut seorsum habitantem dominum suum, seorsum iudicem ferret. Erat autem mane, & ipsi, id est qui ducebant Iesum, non introierunt in praetorium, hoc est in eam partem domus quam Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphae. Cur autem non introierunt in praetorium, exponens causam,

Ut non contaminaretur, inquit, sed ut manducaret pascha. Dies enim agi coeperat azymorum, quibus diebus contaminatio illis erat in alienigenae habitaculum intrare. O impia & stulta cecitas, habitaculo uidelicet contaminarent alieno, & non contaminarent scelere proprio. Alienigenae iudicis praetorio contaminari timebant, & fratris innocetis sanguinem fundere non timebant, ut hoc solum interim dicam, ubi rea malorum conscientia tenebatur. Nam quod etiam dominus erat, qui eorum impietate ducebatur ad mortem, & uitae dator occidebatur, non eorum conscientiae, sed ignorantiae de putetur. Exiit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Interrogantur atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, sanati languidi, leprosi mundati, surdi audientes, muti loquentes, caeci uidentes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes, utrum sit malefactor Iesus. Sed ista dicebant, de quibus per prophetam iam ipse praedixerat, Retribuebant mihi mala pro bonis. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum uos, & secundum legem uestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudaei, Nobis non licet interficere quemquam. Quid est quod loquitur insana crudelitas? An non interficiebant quem interficiendum offerebant? an forte crux non interficit? Sic desipiunt qui non sectantur, sed insistantur sapientiae. Quid est autem, nobis non licet interficere quemquam? Si malefactor est, cur non licet? nonne lex eis praecipit, ne malefactoribus, praesertim quale istum putabant, a suo deo seductoribus parcatur? Sed intelligendum est eos dixisse, non sibi licere interficere quemcumque, propter diei festi sanctitatem, quae celebrare iam coeperant, propter quae de ingressu etiam praetoris contaminari metuebant. Ita ne obduratis falsi Israelitae? ita ne omnem sensum nimia malitia perdidistis, ut ideo uos a sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri tradidistis? Nunquid & Pilatus illum qui potestati eius a uobis ingeritur occidendus, suis est manibus occisurus? Si non eum uoluistis occidi, si non insidiati estis, si non uobis tradendum pecunia coparastis, si non comprehendistis, uinxistis, adduxistis, odistis, si non occidendum manibus obtulistis, uocibus poposcistis, non eum a uobis interfectum esse iactate. Si autem illis omnibus uestris praecedentibus factis, etiam crucifige crucifige clamastis, audite quid contra uos propheta clamat, Filij hominum dentes eorum arma & sagittae, & lingua eorum machaera acuta. Ecce quibus armis, quibus sagittis, qua machaera iustum interfecistis, quando uobis interfici-

H 3

Psalm. 34.
De peccatis, diff. 1
c. periculo

Psalm. 56

bis interficere quenquā non licere dixistis. Hinc est quod ad cōprehendendum Iesum, cū sacerdotum non uenissent principes, sed misissent, Lucas tamen euangelista in eodem narrationis suae loco ait, Dixit autem, inquit, Iesus ad eos qui uenerant ad se principes sacerdotū, & magistratus templi, & seniores, Quasi ad latronē existis, &c. Sicut ergo principes sacerdotum non per seipsos, sed per eos quos miserant ad comprehendendum Iesum, quid aliud quā ipsi in suae iussione potestate uenerunt: sic omnes qui crucifigendū Iesum impijs uocibus clamauerunt, non quidē per seipsos eum, sed tamen ipsi per illū, qui eorū clamore ad hoc nefas impulsus est, occiderūt: quod uero Ioannes euangelista subiungit, Vt sermo Iesu impleteretur quē dixit, significans qua morte esset moriturus. Si mortē crucis hic uelimus accipere, tanquā ideo dixerint Iudaei, Nobis nō licet interficere quenquā, quia interfici aliud est, aliud crucifigi, non uideo quomodo id possit consequenter intelligi, cum hoc ad Pilati uerba responderint, quibus eis dixerat, Accipite eum uos, & secundū legē uestrā iudicate eū: nunquid ergo eū non poterant accipere, & ipsi eū crucifigere, si per tale genus supplicij interfectionē cuiusq; uitare cupiebant? Quis autē non uideat quā sit absurdū eis licere quenquā crucifigere, quibus non licet quenquam interficere? Quid quod ipse dominus eandem mortem suam, id est, mortem crucis, etiam interfectionem uocat, sicut legimus apud Marcum ubi ait, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget? Nimirum ergo ista dicendo significauit dominus qua esset morte moriturus, non quod hic mortem crucis uellet intelligi, sed quod eum Iudaei fuissent gentibus tradituri, hoc est, Romanis: nam Pilatus Romanus erat, eumq; in Iudaeam Romani praesidem miserant. Vt ergo iste sermo Iesu impleteretur, id est, ut eum sibi traditum gentes interficerēt, quod Iesus futurum esse praedixerat, ideo Pilatus qui iudex Romanus erat, cum uellet eū reddere Iudaeis ut secundum legem suam iudicarent eum, noluerunt eum accipere dicentes, Nobis nō licet interficere quenquam. Ac sic impletus est sermo Iesu, quem de sua morte praedixit, ut eum a Iudaeis traditū interficerēt gētes, minore scelere quā Iudaei, qui se isto modo ab eius interfectione uelut alienos facere uoluerūt, nō ut eorū innocentia, sed ut demētia monstraretur.

De eo quod dicit, Introiuit ergo iterū in pratorijū Pilatus, & uocauit Iesum, ut que ad id quod ait, Erat autem Barrabas latro. Tractatus CXV.

VIDE Pilatus dixerit Christo, quid uē Pilato ille responderit, isto sermone considerandum atq; tractandum est: cum enim dictum esset Iudaeis, Accipite eum uos, & secundum legem uestram iudicate eum, atq; illi respondissent, nobis non licet occidere quenquam. Introiuit ergo iterum in pratorium Pilatus, & uocauit Iesum, & dixit ei, Tu es rex Iudaeorum? Et respondit Iesus, A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Sciebat utiq; dominus, & quod ipse interrogauit, & quid ille respondurus fuisset tamen dici uoluit, non ut ipse sciret, sed ut scriberetur, quod nos uoluit ut sciremus. Respondit ei Pilatus, Nunquid ego Iudaeus sum? Gens tua & pontifices tradiderūt te mihi, quid fecisti? Respondit Iesus, Regnum meum nō est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent, ut non traderer Iudaeis, nunc autē regnū meum non est hinc. Hoc est quod bonus magister scire nos uoluit: sed prius nobis demonstranda fuerat uana hominum de regno eius opinio siue gentium, siue Iudaeorum, à quibus id Pilatus audierat, quasi propterea morte fuisset plectendus, quod illicitum affectauerat regnum, uel quoniam solent regnaturis inuidere regnantes, & uidelicet cauendum erat, ne eius regnum siue Romanis, siue Iudaeis esset aduersum. Poterat autem dominus quod ait, Regnum meum non est de hoc mundo &c. ad primā interrogationem praesidis respondere ubi ei dixit, Tu es rex Iudaeorum? sed eum uicissim interrogās, utrum hoc à semetipso diceret, an audisset ab alijs, illo respondente ostendere uoluit hoc sibi apud illum fuisse à Iudaeis uelut crimen obiectum, patefaciens nobis cogitationes hominum quas ipse nouerat, quoniam

A quoniam uana sunt, eisq; post responsonem Pilati, etiam Iudaeis & gentibus opportunus aptiusq; respondens, Regnum meum non est de hoc mundo. Quod si interroganti Pilato continuo respondisset, non etiam Iudaeis, sed solis gentibus hoc de se opinantibus respondisse uideretur. Nunc uero quoniam respondit Pilatus, nunquid ego Iudaeus sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti? abstulit à se suspicionem qua posset putari à semetipso dixisse quod Iesum regē dixerat esse Iudaeorū, id se à Iudaeis audisse demonstrans. Deinde dicēdo, quid fecisti, satis ostēdit illud ei pro crimine obiectū: tanquā diceret, si regē te negas, quid fecisti ut tradereris mihi? Quasi mirū nō esset, si puniendus iudici traderetur, qui se diceret regē. Si autē hoc nō diceret, quarēdū ab illo esset, quid aliud forte fecisset, unde tradi iudici dignus esset. Audite ergo Iudaei & gentes, audi circūcisio, audi praepatiū, audite omnia regna terrena, nō impedio dominationē uestrā in hoc mundo, regnū meū nō est de hoc mundo. Nolite metuere, metu uanissimo, quo Herodes ille maior cū Christus natus nunciaretur, expauit, & tot infantes ut ad eum mors perueniret, occidit, timendo magis quā irascendo crudelior, Regnū, inquit, meū non est de hoc mundo. Quid uultis amplius? Venite ad regnū quod nō est de hoc mundo: uenite credēdo, & nolite saui re metuēdo. Dicit quidē prophetia de deo patre, Ego autē constitutus sum rex ab eo, super Sion montē sanctū eius: sed Sion illa & mons ille nō est de hoc mūdo: quod est enim eius regnum nisi credentes in eum, quibus dicit, De mundo non estis, sicut & ego non sum de mundo: quāuis eos esse uellet in mundo, propter quod de illis dixit ad patrem, Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. Vnde & hic non ait, regnum meum non est in hoc mundo, sed non est de hoc mundo: & cum hoc probaret dicens, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent, ut non traderer Iudaeis, non ait, nunc autem regnum meum non est hic, sed non est hinc. Hic est enim regnum eius usque in finem seculi, habens inter se commixta zizania usq; ad messē, messis enim finis est seculi, quando messores uenient, id est angeli, & colligent de regno eius omnia scandala, quod utiq; nō fieret, si regnum eius non esset hic: sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. Regno suo quippe dicit, De mundo non estis, sed ego uos elegi de mundo. Erant ergo de mūdo, quando regnum eius nō erant, sed ad mundi principē pertinebant. De mundo est ergo quicquid hominū à uero quidē deo creatū, sed ex Adam uitiata atq; damnata stirpe generatū est. Factum est autem regnum non iam de mundo, quicquid inde in Christo regeneratum est. Sic enim nos deus eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnū filij charitatis suae: de quo regno dicit, Regnū meū nō est de hoc mundo, uel regnū meum nō est hinc.

Dixit itaq; ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia rex sum ego. Non quia regem se timuit confiteri, sed tu dicis, ita libratum est, ut neq; se regem neget: rex est enim cuius regnum non est de hoc mundo: neq; regē talē se esse fateatur, cuius regnum putetur esse de hoc mundo: talem quippe ille sentiebat qui dixerat, Ergo rex es tu? Cui responsum est, tu dicis, quia rex sum ego: dictum est enim, tu dicis, ac si dictum esset, carnalis carnaliter dicis. Deinde ait, Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Nō est producenda huius pronomini syllaba quod ait, in hoc natus sum, tanquam dixerit, in hac re natus sum: sed corripienda, tanquam dixerit, ad hanc rem natus sum, uel ad hoc natus sum, sicut ait, ad hoc ueni in mundum. In Graeco nanque euangelio nihil est huius locutionis ambiguum, unde manifestum est eum temporalem naturam suam hic commemorasse qua incarnatus uenit in mundum, non illam sine initio qua deus erat, per quem pater condidit mundum. In hoc ergo se dixit natum, id est, propter hoc natum, & ad hoc uenisse in mundum, utique nascendo de uirgine, ut testimonium perhibeat ueritati. Sed quia non omnium est fides, adiunxit atque ait, Omnis qui est ex ueritate, audit meam uocē. Audit utique interioribus auribus, id est, obaudit meā uocē, quod tantum ualeret si diceret, credit mihi. Cum itaq; Christus testimonium perhibeat ueritati, profecto testimonium perhibet sibi: eius quippe uox est, Ego sum ueritas: & dixit alio

quoque loco, Ego testimoniū perhibeo de me: quod uero ait, Omnis qui est ex ueritate, audit meā uocē, gratiā cōmendauit quā secundū propositū uocat: de quo proposito dicit Apostolus, Scimus quoniā diligentibus deū omnia cooperantur in bonū, his qui secundū propositū dei uocati sunt, propositū scilicet uocantis, non uocatorū: quod alibi apertius ita positum est, Conlabora euangelio secundū uirtutē dei saluos nos facientis & uocantis uocatione sua sancta, non secundū opera nostra, sed secundū suū propositū & gratiā: nam si naturā cogitemus in qua creati sumus, cum omnes ueritas creauerit, quis non est ex ueritate? Sed non omnes sunt quibus ut audiant ueritatem, hoc est, ut obediant ueritati & credant in ueritatē, ex ipsa ueritate praeſtatur, nullis proculdubio praeſcedētibz meritis, ne gratia non sit gratia. Si enim dixisset, Omnis qui audit meam uocē ex ueritate est, ideo dictus ex ueritate putaretur, quia obtēperat ueritati: non autē hoc ait, sed ait, Omnis qui est ex ueritate, audit meā uocem: ac per hoc nō ideo est ex ueritate, quia eius audit uocem: sed ideo audit, quia ex ueritate est, id est, quia hoc illi donū ex ueritate collatū est. Quod quid est aliud quā donante Christo credit in Christum? Dixit ei Pilatus, Quid est ueritas? Nec expectauit audire responsum. Sed cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudaeos, & dixit eis, Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha, uultis ergo dimittam uobis regem Iudaeorum? Credo cum dixisset Pilatus, quid est ueritas, in mentem illi uenisse continuo consuetudinem Iudaeorum qua solebat eis dimitti unus in pascha, & ideo non expectauit ut responderet ei Iesus quid esset ueritas, ne mora fieret cum recoluiſſet morem quo posset eis per pascha dimitti, quod eum ualde uoluisse manifestū est. Auelli tamen ex eius corde non potuit Iesum regē esse Iudaeorū, tanquam hoc sibi sicut in titulo ipsa ueritas fixerit, de qua quid esset interrogauit. Sed hoc audito, Clamauerunt rursum omnes dicentes, Non hunc, sed Barrabā. Erat autē Barrabas latro. Non reprehendimus ō Iudaei quod per pascha liberatis nocentē, sed q. occidistis innocentē: quod tamē nō si fieret, uerū pascha nō fieret: sed umbra ueritatis à Iudaeis errantibus tenebatur, & mirabili dispensatione diuinā sapiētiae per homines fallaces eiusdē umbrā ueritas implebatur, quia ut uerum pascha fieret, Christus uelut ouis immolabatur. Hinc ea sequuntur quae iniuriōsa Christo Pilatus & cohors eius ingessit, sed alia disputatione tractanda sunt.

De eo quod dicit, Tunc ergo apprehēdit Pilatus Iesum & flagellauit, usq. ad id quod ait, Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Tractatus CXVI.

Cap. XIX

Iudaei clamassent, non Iesum sibi à Pilato dimitti uelle per pascha, sed Barrabā latronē, non saluatorē, sed interfectore, non datorē uitae, sed ademptore. Tunc apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit. Hoc Pilatus non ob aliud fecit, se credendus est, nisi ut eius iniurijs Iudaei satiati sufficere sibi existimarēt, & usq. ad eius mortem Iudaei saeuire desisterēt. Ad hoc pertinet quod idē praeses cohortē suā etiam permittit facere quae sequūtur, aut fortassis & iussit, quāuis hoc euangelista tacuerit: dixit em̄ quid deinde fecerint milites, Pilatū tamen id iussisse non dixit. Et milites, inquit, plestētes coronā de spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circumdederunt eū, & ueniebāt ad eū, & dicebant, Aue rex Iudaeorū, Et dabant ei alapas. Sic implebantur quae de se praedixerat Christus: sic martyres informabantur ad omnia quae persecutores libuisset facere perferenda: sic paulisper occultata tremēda potētia, cōmendabatur prius imitanda patientia: sic regnū quod de hoc mundo nō erat, superbū mundū nō atrocitate pugnandi, sed patienti humilitate uincebat: sic illud granū multiplicandū seminabatur horribili contumelia, ut mirabili pullularet in gloria. Exiit iterū Pilatus foras & dicit eis, Ecce adduco eū foras, ut cognoscatis, q. in eo nullā causam inuenio. Exiit ergo Iesus portās spineā coronā & purpureū uestimētū, & dicit eis, Ecce homo. Hic apparet nō ignorāte Pilato hanc à militibus factā, siue iusserit ea siue pmisserit, illa scilicet causa quā supra diximus, ut hanc eius ludibria inimici libissime biberēt, & ulterius sanguinē nō sitirēt. Egredit ad eos Iesus portās spineā coronā & purpureū uestimētū, nō datus imperio, sed plenus opprobrio: & dicit eis, Ecce homo. Si regem inuide

Agi inuidetis, iam parcite quia delectum uidetis. Flagellatus est, spinis coronatus est, ludibrio: sa ueste amictus est, amarum conuicijs illusus est, alapis caesus est, feruet ignominia, frigescat inuidia, sed non frigescit, inardescit potius & increscit. Cum ergo uidissent eum pontifices & ministri clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, accipite eum uos & crucifigite, ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudaei, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Ecce altera maior inuidia. Parua quippe illa uidebatur, uelut affectatā illicito ausu regiae potestatis, & tamen neutrum sibi Iesus mendaciter usurpauit, sed utrunq. uerum est, & unigenitus dei filius est, & rex ab eo constitutus super Sion montē sanctum eius, & utrunq. nunc demonstraret, nisi quāto erat potentior, tanto mallet esse patientior. Cum ergo audisset Pilatus hoc uerbum, magis timuit, & ingressus est praetorium iterum, & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem respondit, non dedit ei. Hoc silētium domini nostri Iesu Christi nō semel factū, collatis omnīū euāgelistarū narrationibus reperitur, & apud principes sacerdotū, & apud Herodē, quod eū sicut Lucas indicat miserat Pilatus audiendum, & apud ipsum Pilatum, ut non frustra de illo prophetia praecesserit. Sicut agnus corā tondēte se sine uoce, sic non aperuit os suum, tūc *Esaiē 53* utiq. quando interrogantibus non respondit. Quamuis enim quibusdam interrogationibus saepe responderit, tamen propter illa in quibus noluit respondere, ad hoc data est de *similitudo de apno.* agno similitudo, ut in suo silentio non reus sed innocēs haberetur. Cum ergo iudicaretur ubi cunctq. non aperuit os suum, sicut agnus non aperuit, id est, non sicut male sibi cōsciū qui de peccatis conuincebatur suis, sed sicut mansuetus qui pro peccatis immolabatur alienis. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes aduersum me potestatem ullam, nisi tibi datū esset desuper, propterea qui me tradidit tibi maius peccatū habet. Ecce respondit, & tamen ubicunq. non respondit, non sicut reus siue dolosus, sed sicut agnus, hoc est, sicut simplex atq. innocens non aperuit os suum. Proinde ubi non respondebat, sicut ouis siue lebat: ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apostolum docuit, quia non est potestas nisi à deo. Et quia plus peccat qui potestati innocentē occidendū liuore tradit, quā potestas ipsa si eum timore alterius maioris potestatis occidit. Talem quippe Pilato deus dederat potestatem, ut etiā esset sub Caesaris potestate. Quapropter non haberes, inquit, aduersum me potestatem ullam, id est, quantulamcūq. habes, nisi hoc ipsum quidē tibi esset datū desuper. Sed quoniā scio quantū sit, nō enim tantū est, ut tibi omnimodo liberū sit, propterea qui tradidit me tibi, maius peccatū habet. Ille quippe me tuae potestati tradidit inuidendo, tu uero eandē potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem, praesertim innocentē homo hominē debet occidere, inuidus homicida malus est, sed tamen id zelando facere multo magis malū est, quā timendo. Et ideo non ait uerax magister, qui me tradidit tibi, ipse habet peccatū, tanq. ille non haberet, sed ait, maius habet peccatū, ut etiā se habere intelligeret: neq. em̄ propterea illud nullū est, quia hoc maius est. Exinde quarebat Pilatus dimittere eū. Quid est hoc quod dictū est, exinde? Quasi antea nō quarebat? Lege superiora, & inuenies iam dudū eū quærere dimittere Iesum. Exinde itaq. intelligendum est propter hoc, id est, ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentē sibi traditū, quāuis minus peccans quā Iudaei qui eū illi tradiderāt occidendū. Exinde ergo, id est, ideo ne hoc peccatū faceret, nō nunc primū, sed ab initio quarebat eū dimittere. Iudaei autē clamabāt dicētes, Si hūc dimittis, nō es amicus Caesaris. Omnis em̄ qui se regē facit, cōtradicit Caesari. Maiorē timorē se ingerere putauerūt Pilato terrendo de Caesare ut occideret Christū, q. superius ubi dixerūt, Nos legē habemus, & secundū legē debet mori, q. filiū dei se fecit. Eorū legē quippe ille nō timuit ut occideret: sed magis filiū dei timuit ne occideret. Nūc uero nō sic potuit contēnere Caesare autorē potestatis tuae, quēadmodū legē gentis alienae. Adhuc tñ euāgelista sequit & dicit, Pilatus autē cū audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali, in loco q. dicit Lithostrotos, Hebraice

Hebraice autem Gabatha. Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta.) Qua hora sit dominus crucifixus, propter evangelistæ alterius testimonium, qui dixit, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum, quoniam magna disceptatio solet oboriri, cum ad ipsum locum ubi crucifixus narratur ventum fuerit, ut potuerimus, si dominus uoluerit, disseremus. Cum ergo pro tribunali sedisset Pilatus, Dicit Iudæis, Ecce rex uester. Illi autem clamabant, Tolle tolle, crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Regem uestrum crucifigam? Adhuc terrorem quem de Cæsare ingesserant, superare conatur, de ignominia Christi mitigare non potuit, sed timore mox vincitur. Responderunt enim Pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Apertissime quippe contra Cæsarem uenire uideretur, si regem se non habere nisi Cæsarem profiteretur, alium regem uellet ingerere dimittendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradiderant occidendū. Tradidit ergo eis illum ut crucifigeretur: sed nunquid aliud & ante cupiebat quando dicebat, Accipite eum uos, & crucifigite: uel etiam superius, accipite eum uos, & secundum legem uestram iudicate eum? Cur autem illi tantopere noluerunt, dicentes, Nobis non licet interficere quenquam, & omni modo instantes, ut non ab eis, sed à præside occideretur, & ideo eū occidendum accipere recusantes, si nunc eum accipiunt occidendum? Aut si hoc non fit, cur dictū est, tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur? An aliquid interest? plane interest, non est enim dictum, Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigerent eum, sed ut crucifigere-
tur, id est, ut iudicio ac potestate præsidis crucifigeretur, sed ideo illis traditum dixit evangelista, ut eos crimine implicatos à quo alieni esse conabantur, ostenderet. Non enim faceret hoc Pilatus, nisi ut id quod eos cupere cernebat, impleteret: quod autem sequitur, Susceperunt autem Iesum & eduxerunt. Potest ad milites iam referri apparitores præsidis: nam postea euidentius dicitur, Milites ergo cum crucifixissent eum, quamuis evangelista etiam si totum Iudæis tribuit, merito facit. Ipsi enim susceperunt quodui adissime flagitauerunt, & ipsi fecerunt quicquid ut fieret extorserunt. Sed hæc sequentia alio sermone tractanda sunt.

De eo quod dicit, Et baiulans sibi crucē, exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, usque ad id quod ait. Respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi. Tra. CXVII.

INDICANTE atque damnante Pilato pro tribunali dominum Iesum Christum hora quasi sexta, Susceperunt & eduxerunt. Et baiulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha, ubi crucifixerunt eum.) Quid est ergo quod Marcus evangelista dicit, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum, nisi quia hora tertia crucifixus est dominus linguis Iudæorum, hora sexta manibus militum, ut intelligamus horam quintā iam fuisse transactam, & aliquid de sexta ceptum quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Ioanne hora quasi sexta. Et cum duceretur ut in ligno cum duobus latronibus confingeretur, & iuxta eius crucem gererentur quæ gesta narrantur, hora sexta integra compleretur, ex qua hora usque ad nonā sole obscurato, tenebras factas trium evangelistarum, Matthæi, Marci & Lucæ contestatur autoritas. Sed quoniam Iudæi facinus interfecti Christi à se in Romanos, id est, in Pilatum & eius milites transferre conati sunt, propterea Marcus suppressa ea hora qua Christus à militibus crucifixus est, quæ agi sexta iam ceperat, tertiam potius horam esse recordatus expressit, qua hora intelliguntur apud Pilatum clamare potuisse, Crucifige, crucifige, ut non illi tantum reperiantur crucifixisse Iesum, id est, milites qui eum ligno sexta hora suspende-
runt, uerum etiam Iudæi, qui ut crucifigeretur hora tertia clamauerunt. Est & alia huius solutio quæstionis, ut non hic accipiat hora sexta diei, quia nec Ioannes ait, Erat autem hora diei quasi sexta, sed ait, Erat autem parasceue paschæ hora quasi sexta. Parasceue autem latine præparatio est: sed isto uerbo Græco libentius utuntur Iudæi in huiusmodi obseruationibus, etiam qui magis latine quam græce loquuntur. Erat autem præparatio paschæ. Pascha uero nostrum, sicut dicit Apostolus, immolatus est Christus. Cuius paschæ præparatio-

tionem si ab hora noctis nona computemus, tunc enim uidentur principes sacerdotū pronun-
ciasse immolationē domini, dicentes, Reus est mortis, cum adhuc in domo pontificis au-
diretur, unde congruenter accipitur inde cepisse præparationē ueri paschæ, cuius umbra erat
pascha Iudæorum, id est, immolationis Christi, ex quo à sacerdotibus pronuntiatus est im-
molandus, profecto ab ea noctis hora quæ tunc nona fuisse cōiicitur, usque ad horā diei ter-
tiam qua crucifixum esse Christum Marcus evangelista testatur, sex horæ sunt, tres noctur-
næ & tres diurnæ. Vnde in hac parasceue paschæ, id est præparatione immolationis Chri-
sti, quæ ab hora noctis nona ceperat, quasi sexta agebatur hora, id est, peracta quinta iam
sexta currere ceperat, quando Pilatus tribunal ascendit: adhuc enim erat ipsa præparatio quæ
ab hora noctis nona ceperat, donec fieret quæ præparabatur Christi immolatio, quæ fa-
cta est hora tertia secundū Marcū, non præparationis, sed diei, eadēque sexta non diei sed præ-
parationis, sex utique horis à noctis nona usque ad diei tertiā cōputatis. Harū duarū solutio-
num istius difficilis quæstionis eligat quisque quā uolet. Melius autem quid eligat iudicabit, qui
de cōsensu euāgelistarū quæ operosissime disputata sunt legerit. Quod & si alia solutiones
eius potuerint inueniri, cumulatius euangelicæ ueritatis cōstantia defenditur aduersus calu-
mnia infidelis atque impiæ uanitatis. Nunc ad narrationē Ioannis evangelistæ post ista bre-
uiter tractata redeamus. Susceperunt autem, inquit, Iesum & eduxerunt, & baiulans sibi crucē
exiit in eū qui dicitur Caluariæ locū, Hebraice Golgotha ubi crucifixerunt eū. Ibat ergo ad
locū ubi fuerat crucifigendus, portans crucē suā Iesus. Grande spectaculū, sed si spectat impie-
tas, grande ludibriū: si pietas, grande mysteriū. Si spectet impietas, grande ignominia do-
cumentū: si pietas, grande fidei munimentū. Si spectet impietas, ridet regē pro uirga regni
lignū sui portare supplicij: si pietas, uidet regē baiulantē lignum ad semetipsum figendum,
quod fixurus fuerat etiā in frontibus regū, in eo spernendus oculis impiorū, in quo erāt glo-
riatura corda sanctorū: dicturo enim Paulo, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini no-
stri Iesu Christi, ipsam crucē suā suo gestās humero cōmēdabat, & lucernæ arsuræ quæ sub
modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. Baiulans ergo sibi crucem, exiit in eum qui
dicitur Caluariæ locum, Hebraice Golgotha, ubi eum crucifixerunt. Et cum eo alios duos
hinc & hinc, medium autem Iesum. Isti duo latrones erant, sicut aliorum euāgelistarū nar-
ratione didicimus, cum quibus crucifixus & inter quos fixus est Christus: de quo præmis-
sa dixerat prophetia, Et inter iniquos deputatus est. Scripsit autem & titulum Pilatus, &
posuit super crucem: erat autem scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titu-
lum multi legerunt Iudæorum, quia prope ciuitatē erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat
scriptū Hebraice, Græce & Latine, rex Iudæorū. Hæc quippe tres linguæ ibi præ cæteris emi-
nebant. Hebræa propter Iudæos in dei lege gloriantes, Græca propter gentium sapientes,
Latina propter Romanos, multis ac penè omnibus iam tunc gentibus imperantes. Dice-
bant ergo Pilato Pontifices Iudæorū, Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex
sum Iudæorū. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. O ineffabilem uim diuinæ operati-
onis, etiā in cordibus ignorantū. Nonne occulta uox quædā Pilato intus quodā, si dici po-
test, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in psalmorū litteris prophetatū est? Ne
corrūpas tituli inscriptionē, ecce tituli inscriptionē nō corrumpit, quod scripsit scripsit. Sed
etiā Pontifices qui hoc corrūpi uolebant, quid dicebant? Noli scribere, inquiunt, rex Iudæo-
rū, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorū. Quid loquimini insani, quid fieri cōtradicitis, quod
mutare nullo pacto potestis? Nūquid enim propterea nō erit uerū, quia Iesus ait, rex sum
Iudæorū? Si corrūpi nō potest quod Pilatus scripsit, corrūpi potest quod ueritas dixit, sed
Iudæorū tantū rex est Christus, an & gentiū: imò & gentiū: cū enim dixisset in prophetia,
Ego autē cōstitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctū eius, prædicans præceptū eius, Do-
minus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gētes hæ-
reditatē tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde & ipse iam per os proprium lo-
quens

1047.10 quens apud Iudæos. Habeo, inquit, alias oves quæ nō sunt de hoc ovili, oportet me & ipsas adducere, & uocem meam audient, & fiet unus grex & unus pastor. Cur ergo magnum uolumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat, rex Iudæorum, si rex est Christus & gentium? Quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri: nam in eo quod de Christo ueraciter scriptum est in titulo rex Iudæorum, qui sunt intelligendi Iudæi nisi semen Abrahæ filij promissionis, qui sunt etiam filij dei: quoniam non qui filij carnis, ait Apostolus, hi filij dei, sed qui filij promissionis deputantur in semine. Et gentes erant quibus dicebat, Si autem uos Christi, ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes. Rex ergo Iudæorum Christus, sed Iudæorum circumcisione cordis, spiritu non littera. Quorum laus non ex hominibus sed ex deo est, pertinentium ad Hierusalem liberam matrem nostram æternam in cælis, Saram spiritalem, ancillam & filiam eius de domo libertatis eijcientem. Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, quia dominus quod dixit dixit.

De eo quod dicit, Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius, usque ad id quod ait, Et in uestem meam miserunt sortem. Tractatus CXVIII.

IN quæ gesta sunt iuxta crucem domini, cum iam crucifixus esset, isto quantum dominus adiuuat sermone tractemus. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, ut scriptura impleatur dicens, Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestem meam miserunt sortem. Factum est quod uoluerunt Iudæi, non ipsi sed milites qui parebant Pilato, iudicante ipso crucifixi sunt Iesum: & tamen si uoluntates, si insidias, si operam, si traditionem, postremo si extorquebant clamores eorum cogitemus, magis utique Iudæi crucifixerunt Iesum. Sed de partitione & sortitione uestimentorum eius non est prætereunter loquendum. Quamuis enim omnes euangelistæ quatuor huius rei meminerint, ceteri tamen breuius quam Ioannes, sed clausa illi, iste uero apertissime: nam Matthæus ait, Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt uestimenta eius sortem mittentes. Marcus, Et crucifigentes eum diuiserunt uestimenta eius, miserunt sortes. Ioannes autem & quot partes de uestimentis eius fecerint dixit, id est quatuor, ut singulas tollerent. Vnde apparet quatuor fuisse milites, qui in eo crucifigendo prædidi paruenerunt: manifeste quippe ait, Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam subaudiendum est acceperunt, ut iste sit sensus, acceperunt uestimenta eius & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, acceperunt & tunicam. Et sic locutus est, ut de cæteris uestimentis nullam sortem missam esse uideamus, sed de tunica quam simul cum cæteris acceperunt, sed non similiter diuiserunt: de hac enim sequitur exponens. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Cur autem de illa sorte miserunt narrans, Dixerunt, inquit, ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Apparet itaque in alijs uestibus æquales eos habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit: in illa uero una non eos habere potuisse singulas partes nisi scinderetur, & pannos eius inutiliter tollerent, quod ne facerent ad unum eam peruenire sortitione maluerunt. Huius euangelistæ narrationi consonat etiam propheticum testimonium, quod & ipse continuo subiungens, Ut scriptura, inquit, impleatur dicens, Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestem meam miserunt sortem. Non enim ait, sortiti, sed partiti sunt, nec ait, sortientes partiti sunt, sed in cæteris uestimentis sortem omnino non nominans, postea dixit, & in uestem meam miserunt sortem, propter illam reliquam tunicam. De qua re dicam, quod ipse donauerit, cum prius eam quæ oboriri potest tanquam euangelistæ inter se discrepent, calumniam propulsauero, demonstrans nullius cæterorum uerba narrationi Ioannis esse contraria: Matthæus enim dicendo, Diuiserunt uestimenta

A uestimenta eius sortem mittentes, ad totam diuisionem uestimentorum uoluit intelligi etiam illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt, quia utique omnes uestes diuidendo in quibus & illa fuit, de ipsa sortiti sunt. Tale est etiam quod ait Lucas: Diuidentes uestimenta eius miserunt sortes: diuidentes enim uenerunt ad tunicam, de qua facta est sortitio, ut inter eos uniuersa uestimentorum eius diuisio compleretur. Quid autem interest utrum dicatur, diuidentes miserunt sortes, quod ait Lucas: an diuiserunt sortem mittentes, quod ait Matthæus, nisi quod Lucas dicendo sortes, plurale pro singulari numero posuit, quæ locutio in scripturis sanctis insolita non est, quibus nonnulli codices sortem reperiuntur habere, non sortes. Marcus itaque solus uidetur aliquam intulisse questionem: dicendo enim: Mittentes sortem super eis quis quid tolleret, tanquam super omnibus uestimentis, non super sola tunica fors missa sit, locutus uidetur: sed hic etiam breuitas obscuritatem facit: sic enim dictum est, mittentes sortem super eis, ac si diceretur, mittentes sortem cum diuiderent, quod & factum est. Omnium quippe uestimentorum eius diuisio completa non esset, nisi sorte clariuisset, quis etiam illam tunicam tolleret, ut sic contentio diuidentium finiretur, uel nulla potius oriretur. Quod ergo ait: quis quid tolleret, quandoquidem hoc sorti deputatur, non ad omnia quæ diuisa sunt uestimenta referendum est: fors enim missa est quis illam tunicam tolleret, de qua quoniam narrare prætermisit qualis fuerit, & quemadmodum aequalibus factis partibus sola remaneret, quæ ne conscinderetur, ueniret in sortem, pro eo positum est quod ait, quis quid tolleret, id est, quis eam tolleret, tanquam si totum ita diceretur, diuiserunt uestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis tunicam quæ partibus aequalibus superfuera tolleret. Quærat forte aliquis, quid significet in tot partes uestimentorum facta diuisio, & de tunica illa sortitio. Quadripartita uestis domini Iesu Christi, quadripartitam figurauit eius ecclesiam, toto scilicet quod quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, & omnibus eiusdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. Propter quod alibi dicit missurum se angelos suos, ut colligant electos eius à quatuor uentis: quod quid est, nisi à quatuor partibus mundi, oriente, occidente, aquilone & meridie? Tunica uero illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ charitatis uinculo continetur. De charitate autem locuturus Apostolus: Supereminetiorum, inquit, uiam uobis demonstro: & alio loco ait, Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. Itemque alibi: Super omnia autem hæc habere charitatem, quæ est uinculum perfectionis. Si ergo charitas & supereminetiorum habet uiam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est, merito uestis qua significatur, desuper contexta perhibetur. Inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur, & ad unum peruenit, quia in unum omnes colligit, sicut in apostolis cum esset etiam ipse numerus duodenarius, id est, quadripartitus in ternos, & omnes essent interrogati, solus Petrus respondit: Tu es Christus filius dei uiui, & ei dicitur: Tibi dabo clauis regni cælorum, tanquam ligandi & soluendi solus acceperit potestatem, cum & illud unus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus tanquam personam gerens ipsius unitatis acceperit. Ideo unus pro omnibus, quia unitas est in omnibus. Vnde & hic cum dixisset, desuper contexta, addidit, per totum, quod si referamus ad id quod significat, nemo eius est expers qui pertinere ad totum inueniatur, à quo toto sicut Græca indicat lingua, catholica uocatur ecclesia. In sorte autem quid nisi dei gratia commendata est? Sic quippe in uno ad omnes peruenit, cum fors quoque omnibus placuit, quia & dei gratia in unitate ad omnes peruenit, & cum fors mittitur, non personæ uel cuiusque meritis, sed occulto iudicio dei ceditur. Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt, non scilicet per eos qui Christum secuti, sed qui sunt persecuti. Quid enim de ipsa cruce dicturi sumus, quæ certe similiter ab inimicis atque impijs Christo facta & impacta est? Et tamen ea significari recte intelligitur quod ait Apostolus: Quæ sit latitudo, longitudo & altitudo, & profundum. Lata est quippe in transuerso ligno, quod extendunt pendentes manus, & significat opera bona in latitudine charitatis: longa est à transuerso ligno usque ad terram, ubi dorsum pedesque figuntur, & significat perseverantiam in longitudine temporis usque in finem

finem. Alta est in cacumine, quod per transversum lignum sursum versus excedit, & significat supernum finem quod cuncta opera referuntur, quoniam cuncta quæ latitudine ac longitudine bene ac perseveranter sunt, propter altitudinem diuinorum facienda sunt præmiorum. Profunda est in ea parte qua in terram figitur, ibi quippe & occulta est, nec uideri potest, sed cuncta eius apparentia & eminentia inde confurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiæ dei quæ comprehendere ac diiudicare non potest, uniuersa procedunt. Sed & si
 Gal. 5 crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus: Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentiis, quod magnum bonum est. Nec tamē facit hoc nisi concupiscens aduersus carnem spiritus bonus, cum illam crucem Christi fecerit inimicus, id est, spūs malus. Postremo quid est quod omnes nouerunt signū Christi, nisi crux Christi? Quod signū nisi adhibeatur, siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ qua regenerantur, siue oleo quo chrismate unguuntur, siue sacrificio quo aluntur, nihil eorū rite perficit. Quomodo ergo per id quod male faciūt, nihil boni significat, quādo per crucē Christi quā fecerunt mali, in celebratione sacramentorū eius bonū nobis omne signatur? Sed hæc hæc teneamus, quæ autem sequuntur, aliās, ut deus opitulabitur, differenda uidebimus.

De eo quod dicit: Et milites quidem hæc fecerunt, usque ad id quod ait:
 Et inclinato capite tradidit spiritum: Tractatus CXIX.

CRVCFIXO domino postea quæ diuisio uestimentorum eius etiam sorte missa completa est, quæ deinde narrat Ioannes euangelista uideamus. Et milites quidem, inquit, hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius Maria Cleopæ, & Maria Magdalene. Cum uidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus: deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. Hæc nimirum est illa hora, de qua Iesus aquam conuersurus in uinum, dixerat matri: Quid mihi & tibi est mulier, nondum uenit hora mea? Hanc itaque horam prædixerat quæ tunc nondum uenerat, in qua deberet agnosci à matre moriturus, de qua fuerat mortaliter natus. Tunc ergo diuina facturus, non diuinitatis sed infirmitatis matrē uelut incognitam repellabat: nunc autem humana iam patiens ex qua fuerat factus homo, affectu cōmendabat humano: tunc enim qui Mariam creauerat, innotescere in uirtute: nunc uero quod Maria pepererat, pen-debat in cruce. Moralis igitur insinuat locus, facit quod faciendum admonet, & exemplo suo suos ministros instruit præceptor bonus, ut à filiis pijs impendatur cura parentibus, tan-quam lignum illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac sana doctrina didicerat Paulus apostolus quod docebat quādo dicebat: Si quis autem suis & maxime domesticis non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quid autem tam cuique domesticum, quam parentes filijs, aut parentibus filijs? Huius itaque saluberrimi præcepti ipse magister sanctorum de seipso constituere exemplum, quando non ut famula deus quam creauerat & regebat, sed ut matri homo de qua creatus fuerat & quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filiū prouidebat: nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat: ait enim euangelista: Ex illa hora accepit eam discipulus in sua. De seipso dicēs. Sic quippe cōmemorare solet quod eum diligebat Iesus, qui utique omnes, sed ipsum præceteris & familiarius diligebat, ita ut in conuiuio super pectus suum discumbere faceret, credo ut istius euangelij quod per eum fuerat prædicaturus, diuinam excellentiam hoc modo altius cōmendaret. Sed in quæ sua Ioānes matrē domini accepit? Neque enim non ex eis erat quod dixerunt ei: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te: sed ibi quoque audierat, Quicumque ista dimiserit propter me, accipiet in hoc seculo centies tantum. Habebat ergo discipulus ceterupliciter plura quæ dimiserat, in quæ susceperat eius matrem qui hæc illi donauerat? Sed in ea societate beatus Ioannes receperat centuplum, ubi nemo dicebat aliquid suum, sed erant illis omnia cōmunia, sicut in apostolorum actibus scriptum est. Sic enim apostoli erant quasi nihil

A nihil habentes, & omnia possidentes. Quomodo ergo matrem magistri & domini sui discipulus & famulus accepit in sua, ubi aliquid suum nemo dicebat? An quia paulo post in eodem libro legitur: Quotquot enim possessores prædiorum uel domorum erant, uidentes afferebant precia eorum, & ponebant ad pedes apostolorum, distribuebatur autem unicuique prout cuique opus erat, intelligendum est sic distributū fuisse huic discipulo quod opus erat, ut illic etiam beata Mariæ tanquam matris eius portio poneretur. Magisque sic debemus accipere quod dictum est: Ex illa hora suscepit eam discipulus in sua, ut ad eius curā quicquid ei esset necessarium pertineret. Suscepit ergo eam in sua, non prædia quæ nulla propria possidebat, sed officia quæ propria dispensatione exequenda curabat: deinde subiungit. Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, ut cōsummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas ergo positum erat aceto plenum: illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est, & inclinato capite, emisit spiritum. Quis potest quæ fecit ita disponere, quomodo disposuit homo iste qui passus est? Sed homo mediator dei & hominum, homo de quo prædictum legitur: Et homo est, & quis cognosceret eum? Quomodo homines per quos hæc fiebant, uidebant hominem, sed non agnoscebant deum. Homo namque apparebat qui deus latebat: patiebatur hæc omnia qui apparebat, & idem ipse disponebat hæc omnia qui latebat. Vidit ergo quia consummata sunt omnia quæ oportebat ut fierent antequam acciperet acetum & traderet spiritum, atque ut hoc etiam consummaretur quod scriptura prædixerat: & in siti mea potauerunt me aceto. Sitio, inquit, tanquam diceret, hoc minus fecistis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum degenerantes à uino patriarcharum & prophetarum, & tanquam de plebe uase, de iniquitate mundi huius impleti, cor habentes uelut spongiam, cauernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulētum. Hyssopum autem cui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, ipsius Christi humilitatem congruenter accipimus, quam circumdederunt, & se circumuenisse putauerunt. Unde est illud in psalmo: Asperges me hyssopo, & mundabor. Christi namque humilitate mundamur, quia nisi humiliasset semetipsum, factus obediens usque ad mortem crucis, non utique san-

B quia nisi humiliasset semetipsum, factus obediens usque ad mortem crucis, non utique san-

quis eius in peccatorum remissionem, hoc est in nostram mundationem fuisset effusus. Nec moueat quomodo spongia ori eius potuit admoueri, qui in cruce fuerat exaltatus à terra: sicut enim apud alios euangelistas legitur quod hic prætermisit, in arundine est factum, ut in spongia talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Per arundinem uero scriptura significabatur, quæ implebatur hoc facto: sicut enim lingua dicitur uel Græca uel Latina, uel alia quælibet sonum significans qui lingua promitur: sic arundo dici potest littera quæ arundine scribitur, sed sonos significantis uocis humanæ usitatissime dicimus linguas: scripturas uero arundinem dici quo minus est usitatum, eo magis est mystice figuratum. Faciebat ista populus impius, patiebatur ista misericors Christus. Qui faciebat, quid faceret nesciebat: qui patiebatur autem non solum quid fieret, sed & cur fieret sciebat, uerumetiam de malefacientibus bene ipse faciebat. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Quid nisi quod prophetia tanto ante tempore prædixerat? Deinde quia nihil remanserat, quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, tanquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eam, peractis omnibus quæ ut peragerentur expectabat, inclinato capite tradidit spiritum. Quis ita dormit quando uoluerit, sicut Iesus mortuus est quando uoluit? Quis ita uestem deponit quando uoluerit, sicut se carne exiit quando uoluit? Quis ita cum uoluerit abit, quomodo cum uoluit obijt? Quanta speranda uel timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis?

De eo quod dicit: Iudæi ergo quoniam parasceue erat ut non remanerent in cruce corpora sabbato, usque ad id quod ait: Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum a mortuis resurgere: Tractatus CXX.

Posteaquam dominus Iesus peractis omnibus quæ ante suam mortem peragi oportere præciebat, quando uoluit tradidit spiritum, quæ deinde secuta sunt, euangelista narrante uideamus. Iudæi ergo, inquit, quoniam parasceue erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum ut frangerentur eorum crura & tollerentur. Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur ut morerentur, & auferretur de ligno, ne pendentes in crucibus, magnum diem festum sui diurni cruciatus horrore scedarent. Venerunt ergo milites, & primi quidem frangerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuum, non frangerunt eius crura, sed unus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Vigilanti uerbo euangelista usus est, ut non diceret, latus eius percussit aut uulnerauit, aut quid aliud, sed aperuit, ut illic quodammodo uitæ ostiū panderetur, unde sacramenta ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad uitam quæ uera uita est non intratur. Ille sanguis in remissionem suffus est peccatorum: aqua illa salutare temperat poculum, hæc & lauacrum præstat & potum. Hoc prænuntiabat q. Noë in latere arce ostium facere iussus est, qua intrarent animalia quæ non erant diuino peritura, quibus præfigurabatur ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de latere uiri dormientis, & appellata est uita materq. uiuorum. Magnum quippe significauit bonū ante magnum præuicationis malum. In habitu iacentis & dormientis hic secundus Adā inclinato capite in cruce dormiuit, & unde ei formaretur coniunx, quod de latere dormientis effluxit. O mors unde mortui reuiuiscunt: quid isto sanguine mundius? Quid uulnere isto salubrius? Et qui uidit, inquit, testimonium perhibuit, & uerum est testimonium eius, & ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Non dixit, ut & uos sciatis, sed ut credatis: scit enim quod uidit, cuius credat testimonio qui non uidit: magis autem ad fidem credere pertinet quam uidere: nam quid est aliud credere, q. fidem accommodare? Facta sunt enim hæc, inquit, ut scriptura impleatur: Os non cōminuetis ex eo: & iterum alia scriptura dicit: Videbūt in quē transfixerunt. Duo testimonia de scripturis reddidit singulis rebus, quas factas fuisse narrauit: nam quia dixerat, ad Iesum autem cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuum, nō frangerunt eius crura, ad hoc pertinet testimonium: Os non cōminuetis ex eo: quod præceptum est eis qui celebrare pascha iussi sunt ouis immolatione, in ueteri lege quæ dominicæ passiois umbra præcesserat, unde pascha nostrū immolatus est Christus, de quo & Esaias propheta prædixerat: Sicut ouis ad immolandum ductus est. Item quia subiunxerat dicēs, sed unus militum lancea latus eius aperuit, ad hoc pertinet alterum testimonium: Videbūt in quem transfixerunt, ubi promissus est Christus, in ea qua crucifixus est carne uenturus.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, ut tolleretur corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui uenerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum. Non ita distinguendū est ut dicamus, primum ferens mixturam myrrhæ, sed ut quod dictum est primum, ad superiore sensum pertineat: Venerat enim Nicodemus ad Iesum nocte primū, quod idem Ioannes in prioribus euangelij sui partibus manifestat. Hic ergo intelligendū est ad Iesum, non tunc solum, sed tunc primum uenisse Nicodemum, uenisse autem postea ut fieret audiendo discipulus, quod certe modo in reuelatione corporis beatissimi Stephani ferē omnibus gentibus declaratur. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Non mihi uidetur euangelista frustra dicere uoluisse, sicut mos est Iudæis sepelire: ita quippe, nisi fallor, admonuit in huiusmodi officijs quæ mortuis exhibetur, morem cuiusq. gentis esse seruandum. Erat autem in loco ubi crucifixus est hortus, & in

horto

A hortu monumentum nouum, in quo nondum quisq. positus erat. Sicut in Mariæ uirginis utero nemo ante illū, nemo post illū conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illū, nemo post illum sepultus est. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat momentum posuerunt Iesum. Acceleratā uult intelligi sepulturam, ne aduersperasset, quando iam ppter parasceuen, quā cenam puram Iudæi latine usitatus apud nos uocat, facere tale aliquid non licebat. Vna autem sabbati Mariæ Magdalene uenit mane cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, & uidit lapidem sublatum a monumento. Vna sabbati est, quem iam diem dominicum propter domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Matthæus solus in euangelistis primam sabbati nominauit. Cucurrit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem diligebat Iesus, & dicit eis: Tulerūt dominū de monumento, & nescio ubi posuerunt eum. Nonnulli codices etiam Græci habent, tulerunt dominū meum, quod uideri dictum potest propensiore charitatis uel famulatus affectu, sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habuimus, non inuenimus.

Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus & uenerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrebat citius Petro, & uenit primus ad monumentū. Aduertenda hic & cōmendanda est recapitulatio, quomodo reditum est ad id quod fuerat prætermisum, & tanq. si hoc sequeretur adiunctum est. Cum enim iam dixisset, uenerunt ad monumentum, regressus est ut narraret quomodo uenerunt, atq. ait: Currebant autem duo simul &c. Vbi ostendit quod præcurrens ad monumentū prior uenerit alius ille discipulus, quē seipsum significat, sed tanq. de alio more sanctæ scripturæ cuncta narrat. Et cū se inclinasset, inquit, uidit posita linteamina, nō tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequeus eum, & introiuit in monumentum, & uidit linteamina posita & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Putamusne nihil ista significant? Nequaquā hoc putauerim, sed ad alia festinamus, in quibus immorari quæstionis uel obscuritatis alicuius necessitate cōpellimur: nam ista quæ per seipsa manifesta sunt, quid singula etiam significet, querere sanctæ quidem delitæ sunt, sed ociosorum, quod non sumus nos. Tunc ergo introiit & ille discipulus, qui uenerat primus ad monumentum. Prior uenit, & posterior intrauit. Neq. hoc utiq. uacat, sed mihi ad ista non uacat. Et uidit, inquit, & credidit. Hic nonnulli parum attendentes, putant hoc Ioannem credidisse, quod Iesus resurrexerit, sed quod sequitur, hoc non indicat. Quid sibi enim uult, quod statim adiunxit: Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quid ergo uidit, quid credidit? Vidit scilicet mane monumentum, & credidit quod dixerat mulier eum de monumento esse sublatum. Nondū enim sciebant scripturam, quia oporteret eū a mortuis resurgere: & ideo quando id ab ipso domino audiebant, quibus apertissime diceretur consuetudine audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. Sed ea quæ sequuntur, in sermonem alium differamus.

De eo quod dicit: Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli, usque ad id:

Beati qui non uiderunt & crediderunt: Tractatus CXXI.

SUBLATVM esse dominum de monumento, discipulis eius Petro & Ioanni nunciauerat Mariæ Magdalene. Quod illi uenientes, inuenerunt sola linteamina quibus corpus fuerat inuolutum. Et quid aliud credere potuerunt nisi quod illa dixerat, & quod etiam ipsa crediderat. Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli: Id est, ubi habitabant, & unde ad monumentum cucurrerant. Mariæ autē stabat ad monumentum foris plorans. Viris enim recedētibz, infirmiore sexū in eodē loco fortior fugebat affectus, & oculi qui dominum quæsierant & non inuenerant, lachrymis iam uacabant, amplius dolentes quod fuerat de monumento sublatum, quā quod fuerat in ligno occisus, quoniam magistri tanti cuius eis uita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. Tenebat itaq. ad monumentum iam dolor iste mulierem. Cū ergo fletet, incli-

I 3 nauit

clinavit se & prospexit in monumentū.) Cur hoc fecerit nescio, non enim nesciebat nō ibi esse
iam quem querebat, quandoquidē inde sublatum discipulis ipsa nunciaverat, & illi ad mo-
numentum venerant, & non solum intuendo, sed etiam intrando corpus dñi quaesierant, nec
invenierant. Quid sibi ergo vult, q̄ ista cum flet, rursus in monumentū inclinata prospe-
xit? Vtrum q̄ nimium dolebat, nec suis nec illorū oculis facile putabat esse credendum, an po-
tius divino instinctu in animo eius effectum est ut prospiceret? Prospexit enim. Et vidit
duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positū fuerat corpus
Iesu.) Quid est q̄, unus ad caput, & ad pedes alter sedebat? An quoniam qui Græce ange-
li dicuntur, Latine sunt nunci, isto modo Christi euangelium velut à capite usq; ad pedes,
ab initio usq; in finem significabant esse nunciandum? Dicunt ei illi: Mulier quid ploras?
Dicit eis: quia tulerunt dominū meum, & nescio ubi posuerunt eum.) Angeli lachrymas p-
hibebant, ubi quid aliud q̄ futurum quodammodo gaudium nunciabant? Ita enim dixe-
runt: quid ploras? Ac si dicerent, noli plorare. At illa eos putans interrogasse nescientes, cau-
sas prodidit lachrymarum. Quia tulerunt, inquit, dominū meum.) Dominū suum uo-
cans corpus exanime domini sui, à toto partem significans, sicut oēs cōstemur Iesum Chri-
stum filium dei unicū dominū nostrum, quod utiq; simul est & verbū & anima & caro:
crucifixum tamen & sepultū, cum sola eius sepulta sit caro. Et nescio, inquit, ubi posuerunt
eum.) Hæc erat causa maior doloris, quia nesciebat quōd iret ad cōsolandum dolorem. Sed
hora iam venerat, ut id quod nunciatum quodammodo fuerat ab angelis flere prohibenti-
bus, gaudium succederet fletibus. Deniq; cum hæc dixisset, conuersa est retrorsum, & vi-
dit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est: Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? Quem
queris? Illa existimās quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mi-
hi ubi posuisti eum, & ego eum tollam: Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabbo-
ni, quod dicitur magister.) Nemo calumniatur mulieri quod hortulanum dixerit domi-
num, & Iesum magistrum. Ibi enim rogabat, hic agnoscebat. Ibi honorabat hominē à quo
beneficium postulabat, hic recolebat doctorem à quo discernere humana & diuina discer-
bat. Appellabat dominum cuius ancilla non erat, ut per eum ueniret ad dominum cuius an-
cilla erat. Aliter ergo dominum dixit, sustulerunt dominum meum: aliter autem, domine si
tu sustulisti eū: nam & prophetae appellauerunt dominos eos qui homines erant, sed aliter
illum de quo scriptum est, Dominus nomen ei. Sed ista mulier quæ iam fuerat conuersa re-
trorsum ut uideret Iesum, quando eum putauit esse hortulanum, & cum illo utiq; loqueba-
tur, quomodo rursus conuersa dicitur, ut ei diceret, rabboni, nisi quia tunc conuersa cor-
pore quod non erat putauit: nunc corde conuersa, quod erat agnouit? Dicit ei Iesus:
Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum: uade autem ad fratres me-
os & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meum & deum ue-
strum.) Est in his uerbis quod breuiter quidem, sed tamen attentius pertractare de-
bemus. Iesus quippe mulierem quæ illum magistrum agnouit & appellauit, cum hæc ei re-
sponderet, fidem docebat, & hortulanus ille in eius corde, tanquam in horto suo granum
synapis seminabat. Quid est ergo: noli me tangere? Et tanq; huius prohibitionis causa quæ-
reretur adiunxit: nōdum enim ascendi ad patrem meum. Quid est hoc, si stans in terra non
tangitur, sedens in cælo quomodo ab hominibus tangetur? Qui certe anteq̄ ascenderet, di-
scipulis se tangendum obtulit dicens, sicut Lucas euangelista testatur: Palpate & uidete,
quia spūs carne & ossa non habet, sicut me uidetis habere: uel quando dixit discipulo Tho-
mæ: Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus
meum. Quis autem tam sit absurdus, ut dicat eum à discipulis quidem anteq̄ ad patrem
ascendisset, uoluisse se tangi, à mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad patrē? Sed
nec sic qui uellet, desipere lineretur. Leguntur enim etiam fœminæ post resurrectionem an-
teq̄ ad patrē ascendisset, tetigisse Iesum, in quibus erat etiā ipsa Maria Magdalene narra-
te Matthæo, quod occurrerit illis Iesus dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, inquit, & tenuerunt

A runt pedes eius, & adorauerunt eum. Hoc à Ioanne prætermisum est, sed à Matthæo uerū
dictum est: Restat ergo ut aliquod in his uerbis lateat sacramētum, quod siue inueniamus,
siue inuenire minime ualeamus, inesse tamen nullo modo dubitare debemus. Aut ergo sic
dictum est, noli me tangere, nondum enim ascēdi ad patrem meum, ut in illa fœmina figu-
raret ecclesia de gentibus quæ in Christum non credidit, nisi cū ascēdit ad patrē: aut sic in se
credi uoluit Iesus, hoc est, sic se spiritaliter tangi, quod ipse & pater unum sunt. Eius quippe
intimis sensibus quodammodo ascendit ad patrem, qui sic in eo profecerit ut patri agnoscat
æqualem: aliter non recte tangitur, id est, aliter nō recte in eum creditur. Poterat autem sic
credere Maria, ut eum putaret imparem patri, quod utiq; prohibetur cū ei dicitur: Noli me
tangere, id est, noli in me sic credere quemadmodum adhuc sapias. Noli tuum sensum huc
usq; pertendere quod pro te factus sum, nec transire illud per quod facta es. Quomodo em̄
non carnaliter adhuc in eum credebatur, quem sicut hominem flebat? Nondum enim ascen-
di, inquit, ad patrem meum. Ibi me tanges, quando me credideris patri non imparem deū.
Vade autem ad fratres meos & dic eis: ascendo ad patrem meum & patrem uestrum: non
ait, patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter uestrum: natura meum, gratia uestri. Et deū
meum & deū uestrum: neq; hic dixit, deū nostrum, ergo & hic aliter meū, aliter uestri: deū
meum sub quo & ego homo sum: deū uestrum, inter quos & ipsum mediator sum. Ve-
nit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia uidi dominum, & hæc dixit mihi. Cum
esset ergo sero die illa una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati
propter metum Iudæorum, uenit Iesus & stetit in medio, & dixit eis, Pax uobis: & cum hoc
dixisset, ostendit eis manus & latus.) Clauē enim manus fixerant, lancea latus eius aperue-
rat, ubi ad dubitantium corda sananda, uulnerum sunt seruata uestigia. Moli autem corpo-
ris ubi diuinitas erat, ostia clausa nō obstiterunt. Ille quippe non eis apertis intrare potuit,
quo nascente uirginitas matris inuiolata permansit. Gaudiū sunt ergo discipuli uiso domi-
no. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis.) Iteratio confirmatio est, ipse quippe dat per prophe-
tam promissam pacem super pacem. Sicut misit me pater, inquit, & ego mitto uos.)
Æqualem patri filium nouimus, sed hic uerba mediatoris agnoscimus. Medium quippe se
ostendit dicendo: ille me, & ego uos. Hæc autem cum dixisset, insufflauit & dixit eis: Acci-
pite spiritū sanctū.) Insufflando significauit spiritū sanctum non patris solius esse spiritū,
sed & suum. Quorum remiseritis, inquit, peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis,
retenta sunt.) Ecclesiæ charitas quæ per spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris,
participum suorum peccata dimittit: eorum autem qui non sunt eius participes tenet, ideo
posteaq; dixit: Accipite spiritum sanctum, hoc continuo de peccatorum remissione ac detē-
tione subiecit: Thomas autem unus ex duodecim qui dicitur didymus, non erat cum eis,
quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis:
Nisi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauo-
rum, & mittam manum meam in latus eius non credam. Et post dies octo, iterum erant di-
scipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & di-
xit eis, Pax uobis: deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & af-
fer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit
Thomas & dixit: Dominus meus & deus meus.) Videbat tangebaturq; hominem, & con-
fitebatur deum, quem non uidebat neque tangebatur. Sed per hoc quod uidebat atque tan-
gebat, illud iā remota dubitatione credebatur. Dicit ei Iesus, quia uidisti me, credidisti.) Nō
ait tetigisti me, sed uidisti me, quoniā generalis quodammodo sensus est uisus: nam & p̄ alios
quatuor sensus nominari solet, uelut cū dicimus, audi & uide q̄ bene sonet, olfac & uide q̄
bene oleat, gusta & uide quā bene sapiat, tange & uide q̄ bene caleat. Vbiq; sonuit uide,
cum uisus proprie non negetur ad oculos pertinere. Vnde & hic ipse dominus: Infer, inquit,
digitum tuum huc, & uide manus meas: quid aliud ait, quā tange & uide? Nec tamen
oculos ille habebat in digito. Ergo siue intuendo siue etiā tangendo, quia uidisti me, inquit,

Vade Dic. fratres meos.

*4. sen. dis. 18. c. nec
ideo*

credidisti, quibus dici possit non ausum fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum, non enim scriptum est, & tetigit Thomas: sed siue aspiciendo tantum, siue etiam tangendo uiderit & crediderit, illud quod sequitur, magis gentium fidem prædicat atque comendat. Beati qui non uiderunt & crediderunt. Præteriti temporis usus est uerbis, tanquam ille qui quod erat futurum, in sua nouerat prædestinatione iam factum: sed iam sermo iste à prolixitate cohibendus est. Donabit dominus, ut de his quæ restant, aliàs disputemus.

De eo quod dicit: Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, usque ad id quod ait: Ascendit Simon Petrus, traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus, & cum tanti essent, non est scissum rete: Tractatus CXXXII.

Ros narrationem rei gesta, in qua Thomas discipulis oblati sibi tangendis in Christi carne uulnerum locis, uidit quod credere nolebat, & credidit, interponit hæc euangelista Ioannes & dicit: Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt ut credatis quia Iesus est Christus filius dei, & ut credentes uitam habeat in nomine eius. Hoc capitulum uelut libri huius indicat finem: sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestauerit dominus ad mare Tyberiadis, & in captura piscium commendauerit ecclesiæ sacramentum, qualis futura est ultima resurrectio mortuorum. Ad hoc itaque commendandum ualere arbitror, quod tanquam finis interpositus est libri, quod esset etiam secuturæ narrationis quasi præmium, quod ei quodammodo faceret eminentiorem locum: quæ narratio incipit ita: Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis, manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicit didymus, & Nathanaël qui erat à Galilæa, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari: dicunt ei: Venimus & nos tecum. Quæri solet de hac piscatione discipulorum, cur redierint Petrus & filij Zebedæi ad id quod fuerunt priusquam à domino uocarentur, erant enim piscatores quando eis dixit: Venite post me, & faciam uos fieri piscatores hominum.

Caput XXI

Matth. 4

Matth. 19

Luc. 9

Tunc enim quippe illi secuti sunt, ut magisterio eius relictis omnibus adhererent, intantum ut cum ab eo diues ille tristis abscederet cui ipse dixerat: Vade, uende quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & ueni sequere me, diceret ei Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Quid est ergo quod nunc quasi apostolatu relicto fuerint quod fuerunt, & quod dimiserant repetunt, tanquam obliti quod audierant: Nemo mittens manum super aratrum, & respiciens retro, aptus est regno celorum: Quod si fecissent defuncto Iesu priusquam resurrexisset à mortuis, quod quidem non poterant, quoniam dies quo crucifixus est, totus eos tenebat attonitos, usque ad eius sepulturam, quæ ante uesperam facta est. Sequens autem dies erat sabbati, quando eis more patrii seruantibus, operari utique non licebat. Tertio uero die dominus resurrexit, eosque reuocauit ad spem quæ de illo non habere iam coeperat: tamen si tunc fecissent, putarem eos illa quæ animos eorum occupauerat desperatione fecisse: nunc uero post eum sibi de sepulchro redditum uiuū, post oblata suis oculis & manibus, non solum uidentem, uerum etiam tangendam atque palpandam rediuiuæ carnis euidentissimam ueritatem, post inspecta uulnerum loca, usque ad apostoli Thomæ confessionem, qui se aliter crediturum non esse prædixerat, post acceptum eius insufflatione spiritum sanctum, post uerba in suas aures eius ore prolata, Sicut misit me pater, & ego mitto uos, quorum remisistis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt, subito fiunt sicut fuerunt, non hominum sed piscium piscatores. His ergo quos hoc mouet respondendum est, non eos fuisse phibitos arte sua licita scilicet atque concessa uictum necessarium quaerere, sui apostolatus integritate seruata, si quando unde uiuerent aliud non haberent: nisi forte quispiam putare audebit aut dicere, apostolum Paulum non pertinuisse ad eorum perfectionem, qui relictis omnibus Christum secuti sunt, quoniam ne quentibus eorum graualet quibus euangelium prædicabat, suum uictum suis manibus transigebat, ubi magis impletum est quod ait: Plus omnibus illis laboraui: & adiunxit: Non autem ego,

A ego, sed gratia dei mecum, ut hoc quoque appareat dei gratiæ deputandum, quod & animo & corpore poterat usque adeo plus illis omnibus laborare, ut neque cessaret ab euangelio prædicando, neque tamen ex euangelio sicut illi sustentaret hanc uitam, cum id per tot gentes in quibus Christi nomen fuerat prophetatum, multo latius atque fertilius seminaret. Vbi ostendit ex euangelio uiuendi, hoc est uictum habendi, non necessitate apostolis impositam, sed potestate datam. Quam potestatem commemorat idem Apostolus dicens: Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est si uestra carnalia metamus: Si alij potestatis uestræ particeps sunt, non magis nos: Sed non sumus, inquit, usi hac potestate. Et paulo post: Qui altario seruiunt, inquit, altario compartiuntur: sic & dominus ordinauit his qui euangelium annunciant de euangelio uiuere: ego autem nullo horum usus sum. Satis igitur apertum est, non imperatum, sed in potestate apostolis positum, ut aliunde non uiuerent nisi ex euangelio, & ab eis quibus euangelium prædicando spiritualia seminabant, carnalia meterent, hoc est, carnis huius sustentaculum sumerent, & tanquam milites Christi, stipendium debitum acciperent, sicut à provincialibus Christi: unde idem ipse miles egregius paulo superius de hac re dixerat: Quis militat suis stipendijs utique? Quod tamen ipse faciebat, quia plus illis omnibus laborauit. Si ergo beatus Paulus ut ea potestate quam profecto cum cæteris euangelij prædicatoribus habebat, non cum cæteris uteretur, sed suo stipendio militaret, ne gentes à nomine Christi penitus alienas doctrina eius quasi uenalis ostenderet, aliter educatus, artem quam non nouerat didicerat, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus graualetur auditor: quanto magis beatus Petrus qui iam piscator fuerat, quod nouerat fecit, si ad præsens illud tempus aliud unde uiueret non inuenit. Sed respondebit quispiam: Et cur non inuenit, cum dominus promiserit dicens: Querite primum regnum dei & iusticiam eius, & hæc omnia apponentur uobis. Prorsus etiam sic dominus quod promisit impleuit: nam quis alius pisces qui caperentur apposuit, qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam qua compellerent ire piscatum, nisi dispositum uolens exhibere miraculum, ut simul & prædicatorum euangelij sui pasceret, & ipsum euangelium tanto sacramento quod erat de numero piscium, commendaturus augeret. De qua re etiam nos quod ipse apposuerit, dicere iam debemus. Dicit ergo Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei qui cum illo erant: uenimus & nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto stetit Iesus in litore, non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt, non. Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere à multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro: dominus est. Simon Petrus cum audisset quia dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio uenerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium. Ut ergo descenderunt in terram, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. Hoc est magnum sacramentum in magno Ioannis euangelio, & ut uehementius commendaretur, loco ultimo scriptum. Quod ergo septem discipuli fuerunt in ista piscatione, Petrus & Thomas, & Nathanaël, & duo filij Zebedæi, & alij discipuli eius duo, quorum nomina tacentur, isti suo septenario numero finem significant temporis: uniuersum quippe septem diebus uoluitur tempus. Ad hoc pertinet quod mane facto Iesus stetit in litore, quia etiam litus finis est maris, & ideo finem significat seculi. Eundem finem seculi ostendit, & quod Petrus rete traxit in terram, hoc est in litus. Quod ipse dominus aperuit, ubi alio quodam loco de fagina in mare missa similitudinem dedit, & eam trahunt, inquit, ad litus. Quod litus quid esset, exponens ait: Sic erit in consummatione seculi. Sed illa uerbi est, non rei gestæ parabola. Re autem gesta sicut hoc loco qualiter in seculi fine futura sit, ita dominus alia piscatione significauit ecclesiam qualiter nunc sit. Quod autem illud fecit in initio prædicationis suæ

nis suae, hoc uero post resurrectionem suam, hinc ostendit illam capturam piscium, bonos & malos significare, quos nunc habet ecclesia: istam uero tantummodo bonos, quos habebit in aeternum, completa in fine huius seculi resurrectione mortuorum: denique ibi Iesus non sicut hic in litore stabat, quando iussit pisces capi: sed ascendens in unam nauim quae erat Simonis, rogauit eum ut à terra reduceret pusillum, & in ea sedens docebat turbas. Ut cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia uestra in capturam. Et illic quod captum est piscium in nauiculis fuit, non sicut hic rete extraxerunt in terram. His signis & si qua alia poterunt reperiri, ibi ecclesia in hoc seculo, hic uero in fine seculi figurata est: ideo illud ante, hoc autem post resurrectionem domini factum est, quia ibi nos Christus significauit uocatos, hic resuscitados. Ibi retia non mittuntur in dexteram, ne solos significant bonos, nec in sinistram, ne solos malos, sed indifferenter, laxate, inquit, retia uestra in capturam, ut permixtos intelligamus bonos & malos: hic autem, inquit, mittite in dexteram nauigij rete, ut significaret eos qui stabant ad dexteram solos bonos. Ibi rete propter significanda schismata rumpebatur: hic uero quoniam tunc in illa summa pace sanctorum nulla erunt schismata, pertinet ad euangelistam dicere, & cum tanti essent, id est, tam magni, non est scissum rete, tanquam illud respiceret ubi scissum est, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum. Ibi capta est multitudo piscium tanta, ut impleta duo nauigia mergerentur, id est, in submersionem premerentur: non enim merfa sunt, sed tamen periclitata. Unde enim existunt in ecclesia tanta quae gemimus, nisi cum tantae multitudini obfisti non potest, quae ad submergendam populum disciplinam intrat, cum moribus suis à sanctorum itinere penitus alienis? Hic autem miserunt rete in dexteram partem, & iam non ualebant illud trahere praeter multitudinem piscium. Quid est, iam non ualebant illud trahere, nisi quia illi qui pertinent ad resurrectionem uitae, id est, ad dexteram, & intra Christiani nominis retia defunguntur, non nisi in litore, id est, in fine seculi cum resurrexerint, apparebunt? Ideo non ualuerunt sic trahere retia ut in nauem refunderent quos ceperant pisces, sicut de illis omnibus factum est, quibus rete disruptum, & nauiculae pressae sunt. Habet autem istos dextros ecclesia post finem uitae huius in somno pacis, uelut in profundo latentes, donec ad litus rete perueniat quod trahebatur, quasi à cubitis ducentis. Quod autem illic duabus nauiculis propter circumsionem & praeputium, hoc isto loco ducentis cubitis existimo figuratum, propter utriusque generis electos, & circumcissionis & praeputij, tanquam centum ad centum, quia in summa centenarij numerus ad dexteram transit. Postremo in illa piscatione numerus piscium non exprimitur, tanquam illud ibi fiat quod praedictum est per prophetam: Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Hic uero non sunt aliqui super numerum, sed certus est numerus centum quinquagintatres: cuius numeri ratio domino adiuuante reddenda est: si enim numerum constituuimus qui legem significet, quid erunt nisi decem? Decalogum quippe legis, id est, decem notissima illa praecepta digito dei duabus lapideis tabulis primum fuisse conscripta, certissimum nobis est. Sed lex quando non adiuuat gratia praeparatores facit, & tantummodo in littera est. Propter hoc enim maxime ait Apostolus: Littera occidit, spiritus autem uiuificat. Accedat ergo ad litteram spiritus, ne occidat littera quae non uiuificat spiritus, sed ut operemur praecepta legis, non uiribus nostris, sed munere saluatoris. Cum autem accedit ad legem gratia, id est, ad litteram spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius. Isto quippe numero, id est, septenario, significari spiritum sanctum aduertenda litterarum sacrarum documenta testantur. Nempe enim sanctitas uel sanctificatio ad sanctum proprie pertinet spiritui: unde cum & pater spiritus sit, & filius spiritus sit, quoniam deus spiritus est, & pater sanctus, & filius sanctus sit, proprio tamen nomine amborum spiritus uocat spiritus sanctus. Vbi ergo primum in lege sonuit sanctificatio, nisi in die septimo? Non enim sanctificauit deus diem primum in quo fecit lucem, aut secundum in quo firmamentum, aut tertium in quo discreuit mare à terra, & terra herbam lignumque produxit, aut quartum in quo sidera sunt creata, aut quintum in quo animalia quae in aquis uiuunt & in aere uolitant, aut sextum, in quo terrestres anima uiua & ipse homo: sed sanctificauit

ficauit diem septimum, in quo requieuit ab operibus suis. Conuenienter igitur septenario numero significatur spiritus sanctus. Esaias etiam propheta: Requiescet, inquit, in eo spiritus dei, eumque deinceps commendans opere uel numero septenario: Spiritus, inquit, sapientiae & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis, impleuit illum spiritus timoris dei. Quid in Apocalypsi? Nonne septem spiritus dei dicuntur, cum sit unus atque idem spiritus, diuidens propria unicuique prout uult. Sed operatio septenaria unius spiritus sic appellata est ab eodem spiritu, qui scribenti affuit ut septem spiritus diceretur. Cum itaque legis denario spiritus sanctus per septenarium numerum accedit, sunt decem & septem, qui numerus ab uno usque ad seipsum computatis omnibus crescens, ad centum quinquagintatres peruenit. Ad unum enim si adicias duo, sunt utique tres, his si adicias tres & quatuor, sunt decem: deinde si adicias omnes numeros qui sequuntur usque ad decem & septem, ad supradictum numerum summa perducitur, id est, si ad decem, quod ab uno usque ad quatuor peruenias, addas quinque sunt quindecim. His addas sex, & sunt uigintiunum, his addas septem, & sunt uigintiocto, his addas octo, & nouemdecem, & sunt quinquagintaquinque: his addas undecim & duodecim & tredecim, & sunt nonagintaunum: his rursum quatuordecim & quindecim & sedecim, & sunt centum triginta sex: huic numero adde illum qui restat de quo agitur, id est, decem & septem, & piscium numerus ille complebitur. Non ergo tantummodo centum quinquagintatres sancti ad uitam resurrecturi significant aeternam, sed milia sanctorum ad gratiam spiritus pertinentium, quae gratia cum lege dei tanquam cum aduersario concordat, ut uiuificatio spiritus littera non occidat: sed quod per litteram iubetur, spiritu adiuuante compleatur, & si quid minus sit, remittatur. Omnes ergo ad istam gratiam pertinentes, hoc numero figurantur, hoc est, figurati significantur. Qui numerus ter habet etiam quinquagenarium numerum, & insuper ipsa tria propter mysterium trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem, & unius adiectione completur: nam septies septem sunt quadraginta nouem. Vnus autem additur, ut eo significetur unum esse, quod per septem propter operationem septenariam demonstratur: & nouimus spiritum sanctum post ascensionem domini quinquagesimo die missum, quem discipuli iussi sunt expectare, promissum. Non igitur frustra dicti sunt hi pisces, & tot & tanti, id est, & centum quinquagintatres, & magnific enim scriptum est: Et traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquagintatribus. Cum enim dixisset dominus: Non ueni soluere legem sed implere, daturus utique spiritum per quem lex posset impleri, tanquam septem additurus ad decem, paucissimis uerbis interpositis ait: Qui ergo soluerit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno caelorum: qui autem fecerit & docuerit, magnus uocabitur in regno caelorum: iste ergo poterit pertinere ad numerum piscium magnorum. Minimus autem ille qui soluit factis quod docet uerbis, in tali ecclesia potest esse, qualem significat piscium prima illa captura, habentem bonos & malos, quia & ipsa dicitur regnum caelorum, propter quod ait: Simile est regnum caelorum saganis missae in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Vbi uult intelligi etiam bonos & malos, quos dicit in litore, id est, sine seculi separandos: denique ut ostenderet istos minimos reprobos esse qui docent bona loquendo, quae soluunt male uiuendo, nec quasi minimos in uita aeterna futuros, sed omnino ibi non futuros, cum dixisset minimus uocabitur in regno caelorum, continuo subiecit: Dico enim uobis, quia nisi abundauerit iusticia uestra plus quam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Isti sunt certe scribae & pharisaei, qui cathedram Moysi sedent, & de quibus ait: Quae dicunt facite, quae autem faciunt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt, docent sermonibus quod soluunt moribus. Consequens est ergo, ut qui minimus est in regno caelorum qualis nunc est ecclesia, non intret in regnum caelorum, qualis tunc erit ecclesia, quoniam docendo quod soluit, ad eorum societatem qui faciunt quod docent non pertinebit. Et ideo non erit in numero piscium magnorum, quoniam qui fecerit & docuerit, magnus uocabitur in regno caelorum. Et quia hic magnus erat, ideo ibi erit ubi minimus ille non erit, usque adeo quippe ibi magni erunt, ut qui minor ibi est, maior sit eo quo hic nemo maior est: sed tamen qui hic magni sunt, id est, qui in regno caelorum ubi sagan

sagena congregat bonos & malos, faciunt bona quæ docent, ipsi erunt in illa regni cælorum æternitate maiores, quos isti ad dexteram & ad resurrectionem uitæ pertinentes indicant pisces. Sequitur de prandio domini cum istis septem discipulis, & de his quæ post prandium locutus est, ac de ipsius euangelij termino, ut deus quod donauerit differamus, sed hoc non est isto sermone coartandum.

De eo quod dicit eis Iesus: Venite prandete, usque ad id quod ait: Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum: Tractatus CXXIII.

IN eo quod tertio dominus post resurrectionem manifestauit se discipulis suis, beati Ioannis apostoli euangelium terminatur: in quo iam pertractauimus ut ualuimus partem priorem, usque ad eum locum ubi narratum est captos fuisse pisces centum quinquagintatres à discipulis quibus se demonstrauit, & cum magnum essent, retia non esse rupta: deinde quæ sequuntur consideranda sunt, & quantum adiuuat dominus sicut res postulare uidebitur differenda. Peracta quippe illa piscatione, dicit eis Iesus: Venite prandete. Et nemo audebat discumbetium interrogare eum, tu quis es, scientes quia dominus est. Si ergo sciebant, quid opus erat ut interrogarent? Si autem non opus erat, quare dictum est, non audebant, quasi opus esset, sed timore aliquo non auderent? Sensus ergo hic est, tanta erat euidentia ueritatis qua Iesus illis discipulis apparebat, ut eorum non solum negare, sed nec dubitare quidem ullus auderet, quoniam si quis dubitaret, utique interrogare deberet: sic ergo dictum est, nemo audebat eum interrogare, tu quis es, ac si diceretur, nemo audebat dubitare quod ipse esset. Et uenit Iesus & accepit panem, & dat eis, & piscem similiter. Ecce dictum est etiam quid pranderent, de quo prandio aliquid suauit ac salubre dicemus & nos, si pascat & nos. Superius narratum est quod isti discipuli quando descendunt in terram, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Vbi non est intelligendum etiam superpositum panem fuisse prunis, sed tantum subaudiendum uiderunt. Quod uerbum si repetamus eo loco ubi subaudiendum est, ita totum dici potest: uiderunt prunas positas, & piscem superpositum, & uiderunt panem. Vel ita potius, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum, uiderunt & panem. Iubente etiam domino attulerunt & de piscibus quos ipsi ceperant, quod eos fecisse, quousque à narrante Ioanne non esset expressum, tamen dominum fuisse non tacitum est, ait enim: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Et utique iubente illo eos non fecisse quis credat? Hinc ergo fecit prandium dominus illis septem discipulis suis, de pisce scilicet quem prunis superpositum uiderant, huic adiungens ex illis quos ceperant, & de pane quem nihilominus eos uidisse narratum est. ^{Ioan. 6} Pisces assus Christus est passus. Ipse est & panis uiuus qui de cælo descendit: huic incorporat ecclesia ad participandam beatitudinem sempiternam, propter quod dictum est: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc, ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest hoc loco nostra uniuersitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare nossemus, & eidem beatitudini sociari. Hoc domini prandium est cum discipulis suis, ad quod Ioannes euangelium suum cum haberet de Christo alia multa quæ diceret magna, ut existimo, ex rerum magnarum contemplatione concludit. Hic enim ecclesia qualis in solis bonis futura est, significatur per capturam centum quinquagintatrium piscium, & eis qui hæc credunt, sperant, diligunt, participatio tantæ beatitudinis per hoc prandium demonstratur. Hoc iam tertio, inquit, manifestatus est Iesus discipulis suis cum surrexisset à mortuis. Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus, id est, primo die cum surrexit, & post dies octo quando discipulus Thomas uidit & credidit, & hodie quando hoc de piscibus fecit. Post quot autem dies id fecerit, dictum non est: nam ipso primo die non est uisus semel, sicut euangelistarum omnium testimonia collata demonstrant: sed sicut dictum est, secundum dies numerandæ sunt manifestationes eius, ut ista sit tertia. Prima quippe habenda est, eademque una propter unum diem, quotiescunque se & qui buscunque die illo quo surrexerit ostendit: secunda post dies octo, & hæc tertia, & deinde quotiens

A quotiens uoluit usque ad diem quadagesimum quo ascendit in cælum, quamuis non scripta sint omnia. Cui ergo prandissent, dicit Simoni Petro, Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei, Etiam domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi, Etiam domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, amas me, & dicit ei, Domine tu omnia scis, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te & ambulabas ubi uolebas, cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cingat, & ducet quod tu non uis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum. Hunc inuenit exitum ille negator & amator, presumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, hunc inuenit exitum, ut pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione promiserat, faciat eius resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi predicatione moreretur. Præposterum fuit quod audere cœperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem ueritas: Animam suam se positurum pro Christo Petrus putabat, pro liberatore liberandus, cum Christus uenisset animam suam positurum pro suis omnibus, in quibus erat & Petrus. Quod ecce iam factum est: nunc iam firmitas cordis ad suscipiendam mortem pro nomine domini uera ipso donante sumatur, non falsa nobis erratibus presumatur. Nunc est ut uitæ huius non metumamus interitum, quia resurgente domino uitæ alterius præcessit exemplum: nunc est Petre ut mortem non timeas, quia uiuit quem mortuum dolebas, & quem pro nobis mori carnali amore prohibebas. Ausus es præuenire doctorem, formidasti eius persecutorem, iam precio pro te fuso, nunc est ut sequaris redemptorem, & sequaris omnino usque ad mortem crucis. Verba eius audisti, quem iam ueracem probasti: passurum te ipse prædixerat, qui te prædixerat negaturum. Sed prius dominus quod sciebat interrogat, nec semel sed iterum ac tertio, utrum Petrus eum diligat, nec aliud totiens audit à Petro quod se diligat: nec aliud totiens commendat Petro, quod suas oues pasci. Redditur negationi trina confessio, ne minus amoris lingua seruiat timori, & plus uocis eliciuisse uideatur mors imminens quam uita præsens. Sit amoris officium, pascere dominicum gregem, si fuit timoris indicium, negare pastorem. Qui hoc animo pascunt oues Christi, ut suas uelint esse, non Christi, se conuincuntur amare, non Christum, uel gloriandi, uel dominandi, uel acquirendi cupiditate, non obediendi & subueniendi & deo placendi charitate. Contra hos ergo uigilat totiens inculcata ista uox Christi, quos Apostolus gemit sua querere, non quæ Iesu Christi. Nam quid est aliud, diligis me, pasce oues meas, quam si diceretur, si me diligis, non te, pascere cogita sed oues meas, & sicut meas pasce, non sicut tuas, gloriā meam in eis quare, non tuam, dominium meum, non tuum, lucra mea, non tua, ne sis in eorum societate qui pertinent ad tempora periculosa seipsum amantes, & cetera quæ huic malorum initio connectuntur: cum enim dixisset Apostolus, Erunt enim homines seipsum amantes: secutus adiunxit, Amatores per cunias, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, cæcati, uoluptatum amatores magis quam dei, habentes speciem pietatis, uirtutem autem eius abnegantes. Hæc omnia mala ab eo uelut fonte manantia, quod primum posuit seipsum amantes. Merito dicitur Petro, diligis me, & respondet amo te, ei quod refertur, pasce agnos meos, & hoc iterum, hoc tertio: ubi etiam demonstratur unum atque idem esse amorem & dilectionem: nam etiam dominus nouissime non ait, diligis me, sed amas me. Non ergo nos sed ipsum amemus, & in pascendis ouibus eius ea quæ sunt eius, non ea quæ sunt nostra queramus. Nescio enim quo inexplicabili modo quisquis seipsum, non deum amat: & quisquis deum non seipsum amat, ipse se amat: qui enim non potest uiuere de se, moritur utique amando se: non ergo se amat, qui ne uiuat se amat. Cui uero ille diligitur de quo uiuitur, non se diligendo magis diligit, qui propterea se non diligit, ut eum diligat de quo uiuit. Non sint ergo seipsum amantes qui

K pascunt

pascunt oues Christi, nec tantum suas, sed tantum ipsius eas pascant: & uelint ex illis sua lucra conquirere, sicut amatores pecuniae, uel eis dominari, sicut elati, uel gloriari de honoribus quos ab eis sumunt, sicut superbi, uel intantum progredi ut etiam haereses faciant, sicut blasphemii, nec cedant sanctis patribus, sicut parentibus non obedientes, & eis qui illos corrigere uolunt, mala pro bonis reddant, sicut ingrati, interficiant animas & suas & alienas, sicut scelerati, materiam ecclesiae uiscera dissipent, sicut irreligiosi, non compatiatur infirmis, sicut sine affectione, famam sanctorum maculare conentur, sicut detractores, cupiditates pessimas non refrenent, sicut incotinantes, exerceant lites, sicut immites, nesciant subuenire, sicut sine benignitate, indicent inimicis piorum quae occultanda cognouerant, sicut proditores, humanam uerecundiam inuerecunda exagitatione perturbent, sicut procaces, non intelligant neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant, sicut caecati, laticias carnales spiritualibus gaudijs anteponant, sicut uoluptatum amatores magis quam dei. Haec enim atque huiusmodi uitia, siue uni homini accedant omnia, siue his alia, illis alia dominantur, ex illa radice quodammodo pullulant, cum sint homines seipsum amatores. Quod uitium maxime cauendum est eis qui pascunt oues Christi, ne sua quarant, sed quae Iesu Christi, & in usus cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis fusus est Christi. Cuius amor in eo qui pascit oues eius, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem, ut uincat etiam mortis naturalem timorem quo mori nolumus, & quando cum Christo uiuere uolumus. Nam & apostolus Paulus dicit se habere concupiscentiam dissolui, & esse cum Christo, ingemiscit tamen grauatus, & non uult spoliari sed superuestiri, ut absorbeat mortale a uita. Et huic dominus dilectori suo. Cum senueris, inquit, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet te quod tu non uis. Hoc autem ei dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum. Extendes, inquit, manus tuas, hoc est crucifigeris. Ad hoc autem ut uenias, alius te cinget, & ducet non quod uis, sed quod non uis, prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret. Non enim crucifixus, sed utique crucifigendus quod nollet est ductus: nam crucifixus non quod nolebat abire, sed potius quod uolebat: solutus quippe a corpore uolebat esse cum Christo, sed si fieri posset, praeter mortis molestiam uitam concupiscebant aeternam: ad quam molestiam nolens ductus est, sed ab ea uolens eductus est: nolens ad eam uenire, sed uolens eam uicere, & reliquit hunc infirmitatis affectum quo nemo uult mori, usque adeo naturalem, ut eum beato Petro nec senectus auferre potuerit, cui dictum est, Cum senueris, duceris quod non uis. Propter nos consolandos etiam in se figurauit ipse saluator, dicens, Pater si fieri potest, transcat a me calix iste: qui utique mori uenerat, nec habebat mortis necessitatem sed uoluntatem, potestate positurus animam suam, & rursus eam potestate sumpturus. Sed molestia quantacumque sit mortis, debet eam uincere uis amoris, quo amatur ille qui cum sit uita nostra, etiam mortem uoluit perferre pro nobis: nam si nulla esset mortis uel parua molestia, non esset tam magna martyrum gloria. Sed si pastor bonus qui posuit animam suam pro ouibus suis, ex ipsis ouibus tam multos sibi martyres fecit: quanto magis debent usque ad mortem pro ueritate certare, & usque ad sanguinem aduersus peccatum, quibus oues ipsas pascendas, hoc est, docendas regendasque committit. Ac per hoc praecedente passionis eius exemplo, quis non uideat magis debere imitando pastori haerere pastores, si eum multae etiam imitatae sunt oues, sub quo pastore uno in grege uno & pastores ipsi sunt oues. Omnes quippe fecit suas oues, pro quibus est omnibus passus, quia & ipse ut pro omnibus pateretur, ouis est factus.

De eo quod dicit, Et cum hoc dixisset, dicit ei, sequere me, usque in finem.

Tractatus CXXIII.

NON PARUA quaestio est, cur apostolo Petro quando se tertio manifestauit discipulis, dixerit Iesus, Sequere me: de apostolo autem Ioanne, Sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Huic quaestioni quantum dominus ipse donauerit, siue pertractanda, siue soluenda, sermonem nouissimum huius operis impendimus. Cum ergo praenunciasset dominus Petro, qua morte clarificaturus esset deum, dicit ei, Sequere me. Cuius Petrus uidit illum discipulum quem diligebat Iesus, sequentem, qui

A qui & recubuit in cena super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum uidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus, Sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequere. Exijt ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur: & non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Ecce quousque in hoc euangelio extenditur quaestio, quae sua profunditate non mediocriter mentem scrutantis exercet. Cur enim dicitur Petro, sequere me, nec dicitur ceteris qui simul aderant? Et profecto eum sicut magistrum discipuli sequebantur. Sed si ad passionem intelligendum est, nunquid solus pro Christiana ueritate passus est Petrus? Nonne ibi erat in illis septem alius filius Zebedaei frater Ioannis, qui post eius ascensionem ab Herode manifestatur occisus? Verum aliquis dixerit, quoniam Iacobus non erat crucifixus, merito dictum est Petro, sequere me, qui non solum mortem, sed etiam mortem crucis sicut Christus expertus est. Sit hoc, si nihil aliud quod sit conuenientius potuerit inueniri. Cur ergo de Ioanne dictum est, sic eum uolo manere donec ueniam quid ad te? & repetitum est, tu me sequere? Tantum ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere uoluit donec ueniat. Quis facile aliud dictum esse credat, quam quod fratres crediderant qui tunc aderant, eo quod scilicet non esset discipulus ille moriturus, sed donec Iesus ueniret, iste maneret in uita? Sed hanc opinionem Ioannes ipse abstulit, non hoc dixisse dominum aperta contradictione declarans. Cur enim subiungeret, non dixit Iesus, non moritur, nisi ne hominum cordibus quod falsum fuerat inhæreretur? Sed cui placet, adhuc resistat & dicat uerum esse quod ait Ioannes, non dixisse dominum quod discipulus ille non moritur, sed hoc tamen significatum esse talibus uerbis qualia eum dixisse narrauit, & asserat apostolum Ioannem uiuere, atque in illo sepulchro eius quod est apud Ephesum, dormire eum potius quam mortuum iacere contendat. Assumat in argumentum, quod illic terra sensim scatere, & quasi ebullire perhibetur, atque hoc eius anhelitu fieri, siue constanter, siue pertinaciter asseueret. Non enim possunt deesse qui credant, si non desunt qui etiam Moysen asserant uiuere, quia scriptum est: eius sepulchrum non inueniri, & apparuit cum domino in monte ubi & Helias fuit, quem mortuum legimus non esse sed raptum: quasi Moysi corpus non potuerit alicubi sic abscondi, ut prorsus homines lateret ubi esset, atque inde ad horam diuinitus excitari, quando cum Christo Helias & ipse sunt uisi: sicut ad horam multa sanctorum corpora surrexerunt, quando passus est Christus, & post eius resurrectionem apparuerunt multis in sancta, sicut scriptum est, ciuitate. Sed tamen ut dicere coeperam, si quidam Moysen mortuum negant, quem scriptura ipsa, licet sepulchrum eius nullum inueniri legimus, mortuum tamen esse sine ulla ambiguitate testatur: quanto magis Ioannes ex istorum occasione uerborum ubi dominus ait, sic eum uolo manere donec ueniam, creditur uiuus dormire sub terra? Quem tradunt etiam, quod in quibusdam scripturis quamuis apocryphis reperitur, quando sibi fieri iussit sepulchrum, incolumem fuisse praesentem, eo quod effosso & diligentissime preparato, ibi eum se tantum in lectulo collocasse, statimque eum esse defunctum. Ut autem isti putant qui haec uerba domini sic intelligunt, non defunctum, sed defuncto similem cubasse, & cum mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientem, & donec Christus ueniat sic manere, suamque uitam scaturigine pulueris indicare, qui pulvis creditur ut ab imo ad superficiem tumuli ascendat, flatu quiescentis impelli, huic opinioni superuacaneum existimo reluctari. Viderunt enim qui locum sciunt, utrum hoc ibi faciat uel patiat, terra quod dicitur, quia & reuera non a leuibus hominibus id audiuius. Interim credamus opinioni quam certis documentis refellere non ualemus, ne rursus aliud quod a nobis queratur exurgat: cur super humanum mortuum ipsa humus quodammodo uiuere ac spirare uideatur? Sed nunquid hinc tanta soluitur quaestio, si magno miraculo, qualia potest facere omnipotens, tamdiu uiuum corpus in sopore sub terra est, donec ueniat terminus seculi? Quinimo sit amplior & difficilior, cur discipulo Iesus quem diligebat praeter ceteris, intantum ut super pectus eius discumbere mereretur, pro magno munere longum in corpore donauerit somnum, cum beatum Petrum per ingentem martyrii gloriam, ab onere ipsius corporis soluerit, ei que concesserit quod apostolus Paulus se concupisse dixit

K 2 & scriptit

& scripsit dissolui & esse cū Christo: Si autē quod magis creditur, ideo sanctus Ioannes ait non dixisse dominum, nō moritur, ne illis uerbis quæ dixit, hoc uoluisse intelligi putaretur, corpusq; eius in sepulchro eius exanime sicut aliorum mortuorum iacet, restat ut si uere ibi sit quod sparsit fama de terra, quæ subinde ablata succrescit, aut ideo fiat ut eo modo commendetur preciosa mors eius, quā nequaquā commendat martyrium, nō enim eum pro fide Christi persecutor occidit, aut propter aliquid aliud quod nos latet, manet tamen quæstio, cur dixerit dominus de homine morituro, sic eū uolo manere donec ueniam. Illud etiam in his duobus apostolis Petro & Ioanne quē non moueat ad quarendum, cur Ioannem plus dilexerit dominus, cū ipsum dominū plus dilexerit Petrus: Vbiq; enim se cōmemorat Ioānes, ut nomine suo tacito ipse posset intelligi, hoc addit q; eū diligebat Iesus, quasi solū diligeret, ut hoc signo discerneret a ceteris, quos utiq; omnes diligebat. Quid ergo nisi amplius se dilectū cū hoc diceret, uolebat intelligi, quod absit ut mendaciter diceret: Quod autem maius dare potuit Iesus maioris erga eū suæ dilectionis indicium, q; ut homo cum ceteris cōdiscipulis suis socius tantæ salutis, solus tamen discubuerit super pectus ipsius saluatoris: Porro q; apostolus Petrus plus alijs dilexit Christum, possunt quidē documenta multa proferri, sed ut longe in alia nō eamus, in ipsius tertiæ manifestationis domini paulo superiore lectione quæ istam præcedit, satis euidenter apparet, ubi interrogans eum, dixit, diligis me plus his: Quod utiq; sciebat, & tamē interrogabat, ut etiā nos qui legimus euangelium, amorē Petri erga dominū, & illo interrogante & isto respondente nossemus. Quod autē in eo quod respondit Petrus, amo te, nō addidit, plus his, hoc respōdit quod de seipso sciebat. Non enim quātum ab alio quolibet diligeretur scire poterat, qui cor alterius uidere non poterat. Sed tamen superioribus uerbis dicendo, Etiā domine, tu scis quia amo te, satis & ipse declarauit scientē dominum interrogasse quod interrogauit. Sciebat igitur dñs non solum q; diligeret, uerumetiam q; plus illis eum diligeret Petrus, & tamen si proponamus quærētes, quis duorū sit melior, utrū qui plus an qui minus diligit Christum, quis dubitabit respondere, eum qui plus diligit esse meliorem: Item si proponamus quis duorū sit melior, utrum quē minus, aut quē plus diligit Christus: Eū qui plus diligitur à Christo, meliorem proculdubio respondebimus. In illa ergo comparatione quā prius posui, Petrus Ioanni in hac uero altera, Ioannes antepōnitur Petro: proinde tertiā sic proponimus. Quis est duorū discipulorū melior, qui minus q; cōdiscipulus eius diligit Christum, & plus q; cōdiscipulus eius diligitur à Christo, an ille quē minus q; cōdiscipulum eius diligit Christus, cum plus ipse q; suus cōdiscipulus diligit Christum: Hic planē cunctatur respōsio, & augetur quæstio. Quantum autē ipse sapio, meliorem qui plus diligit Christum, feliciorem uero quem plus diligit Christus, facile responderem, si iustitiam liberatoris nostri minus eum diligētis à quo plus diligitur, & eū plus à quo minus diligitur, quēadmodū defendere, præuiderem. Aggrediar igitur in eius manifesta misericordia, cuius est occulta iustitia, de soluenda quæstione tam ingenti pro uiribus quas ipse donauerit disputare: hucusq; enim proposita est, non exposita. Exponenda uero eius hoc sit exordium, ut meminimus in hoc corruptibili corpore quod aggrauat animā, uita nos misera uiuere. Sed quia iam redempti per mediatorem sumus, & spiritum sanctum pignus accepimus, beatam uitam in spe habemus, & si re ipsa nondum tenemus: spes autē quæ uidetur non est spes: quod enim uidet quis, quid sperat: Si autem quod nō uidemus speramus, per patientiam expectamus. In malis autē quæ quisq; patitur, non in bonis quibus fruitor, opus est patientia: hanc itaq; uitam de qua scriptum est, Nunquid nō tentatio est uita humana super terram? in qua quotidie clamamus ad dominum, Libera nos à malo: cogitur homo tolerare etiā remissis peccatis, quamuis ut in eam ueniret miseriam, primū fuerit causa peccatum: productior est enim pœna q; culpa, ne parua putaretur culpa, si cum illa finiretur & pœna: ac per hoc uel ad demonstrationem debitæ miseriæ, uel ad emendationem labilis uitæ, uel ad exercitationem necessariæ patientiæ, temporaliter hominē detinet pœna, etiā quē iam ad damnationē sempiternā reum nō detinet

A detinet culpa. Hæc est istorū dierum, quos in hac mortalitate agimus malos, quamuis in ea diligamus uidere dies bonos, flenda quidē sed non reprehendenda conditio: uenit enim de ira dei iusta, de qua scriptura loquēs, Homo, inquit, natus ex muliere, breuis uita: & plenus ira, cum ira dei nō sit ut hominis, id est, perturbatio concitati animi, sed tranquilla iusti supplicij cōstitutio. In hac ira sua deus nō continēs, sicut scriptum est, miserationes suas, præter alia solatia miserorū quæ generi humano præbere non cessat, in plenitudine temporis quo ipse sciebat hoc esse faciendum, misit filium suū unigenitum per quē creauit uniuersa, ut manens deus fieret homo, & esset mediator dei & hominum homo Christus Iesus, in quē credentes per lauacrum regenerationis soluto reatu omniū peccatorum, & originalis uidelicet quod generatio trahit, cōtra quam maxime regeneratio est instituta, & ceterorū quæ male agendo contracta sunt, liberarentur à damnatione perpetua, & uiuerēt in fide & spe & charitate, peregrinātes in hoc seculo, atq; in eius tentationibus laboriosis & periculosis, consolationibus autē dei & corporalibus & spiritualibus ambulant ad conspectū eius, uia tenentes quod eis factus est Christus. Et quia in ipsa quoq; uia ambulātes nō sunt sine peccatis, quæ de huius uitæ infirmitate surrēpunt, dedit eleemosynarū remedia salutaria, quibus eorum adiuuaretur oratio, ubi eos dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit ecclesia spe beata in hac uita erumnosa, cuius ecclesiæ Petrus apostolus propter apostolatū sui primatū gerebat figurata generalitate personam. Quod enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus homo erat, gratia unus Christianus, abundantiore gratia unus idemq; primus apostolus: sed quando ei dictum est, Tibi dabo clauēs regni cœlorū: & quodcunq; ligaueris super terrā, erit ligatū & in cœlis: & quodcunq; solueris super terrā, erit solutū & in cœlis: uniuersam significabat ecclesiā, quæ in hoc seculo diuersis tentationibus uelut imbribus, fluminibus, tempestatibusq; quatitur, & non cadit, quoniam fundata est super petram, unde & Petrus nomen accepit: nō enim à Petro petra, sed Petrus à petra, sicut nō Christus à Christiano, sed Christianus à Christo uocatur: ideo quippe ait dñs, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, quia dixerat Petrus, Tu es Christus filius dei uiui. Super hanc ergo, inquit, petrā quam cōfessus es, ædificabo ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiā ipse ædificatus est Petrus. Fundamentū quippe aliud nemo potest ponere præter id quod positū est, quod est Christus Iesus. Ecclesia ergo quæ fundatur in Christo, clauēs ab eo regni cœlorū accepit in Petro, id est, potestate ligandi soluendiq; peccata, quod enim est per proprietatē in Christo ecclesiæ, hoc est per significationē Petrus in petra: qua significatione intelligitur Christus petra, Petrus ecclesiā. Hæc igitur ecclesiā quā significabat Petrus, quamdiu degit in malis, amado & sequēdo Christū liberatur à malis. Magis autē sequitur in eis qui certāt pro ueritate usq; ad mortem: sed uniuersitati dicitur, sequere me, pro qua uniuersitate passus est Christus: de quo dicit idē Petrus, Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplū, ut sequamur uestigia eius: ecce propter quod ei dictū est, Sequere me. Est autē alia uita immortalis, quæ nō est in malis, ibi facie ad faciem uidebimus, quod hic per speculum & in ænigmate uidetur, quando multū in conspiciēda ueritate proficitur. Duas itaq; uitas sibi diuinitus prædicatas & commēdadas nouit ecclesiā, quarū est una in fide, altera in specie: una in tēpore peregrinationis, altera in æternitate mansionis: una in labore, altera in requie: una in uia, altera in patria: una in opere actionis, altera in mercede cōtemplationis: una declinat à malo & facit bonum, altera nullū habet à quo declinet malū, & magnū habet quo perfruatur bono: una cū hoste pugnat, altera sine hoste regnat: una fortis est in aduersis, altera nihil sentit aduersi: una carnales libidines frenat, altera spiritualibus delectationibus uacat: una est uincēdi cura sollicita, altera uictoriæ pace securā: una in tētationibus adiuuatur, altera sine ulla tētatione in ipso adiutore latatur: una subuenit indigēti, altera ibi est ubi nullū inuenit indigentem: una aliena peccata ut sua sibi ignoscatur ignoscit, altera nec patitur quod ignoscatur, nec facit quod sibi poscat ignosci: una flagellatur malis, ne extollatur in bonis, altera tāta plenitudine

gratia caret omni malo, ut sine ulla tentatione superbia cohereat summo bono: una bona & mala discernit, altera quæ sola bona sunt cernit: ergo una bona est, sed adhuc misera, altera melior & beata: ista significata est per apostolum Petrum, illa per Ioanem: tota hic agitur ista usque in huius seculi finem, & illic inuenit finem, differtur illa completa post huius seculi finem, sed in futuro seculo non habet finem: ideo dicitur huic, Sequere me: de illo autem, Sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? tu me sequere: quid enim est hoc? Quantum sapio, quantum capio, quid est hoc, nisi tu me sequere, per imitationem perferendo temporalia mala: ille maneat, donec sempiterna uenio redditurus bona? quod apertius ita dici potest, Perferet me sequatur actio, informata mea passionis exemplo: inchoata uero contemplatio maneat donec ueniam, perficienda cum uenero. Sequitur enim Christum perueniens usque ad mortem plenitudo patientiæ, manet autem donec ueniat Christus, tunc manifestanda plenitudo scientiæ. Hic quippe toleratur mala huius mundi in terra morientium, ibi uidebuntur bona domini in terra uiuentium: quod enim ait, Sic cum uolo manere donec ueniam, non sic intelligendum est quasi dixerit, remanere uel permanere, sed expectare, quoniam quod per eum significatur, non utique nunc, sed cum uenerit Christus implebitur. Quid autem per hunc significatur, cui dictum est, Tu me sequere: nisi nunc agatur, non peruenietur ad illud quod expectatur. In hac autem actiua uita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur a malo. At ipse nos minus diligit quales nunc sumus, & hinc ideo liberat, ne semper tales simus. Ibi uero amplius nos diligit, quoniam quod ei displiceat, & quod a nobis auferat non habebimus: nec ob aliud nos hic diligit, nisi ut sanet & transferat ab his quæ non diligit. Hic ergo minus ubi non uult remanemus, ibi amplius quod uult transeamus, & unde non uult pereamus. Amet ergo eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur: ametur ab eo Ioannes, ut in illa immortalitate seruemur. Sed ista ratione illud ostenditur, cur amplius Ioanem quam Petrum amauerit Christus, non cur amplius Petrus quam Ioannes amauerit Christum. Neque enim si plus nos diligit Christus in futuro seculo, ubi cum illo sine fine uiuemus, quam in isto unde erui-mur, ut illic semper simus, propterea nos tunc eum minus dilecturi sumus quando meliores erimus, cum meliores utique nisi amplius eum diligendo nullo modo esse possumus. Cur ergo Ioannes minus eum diligebat quam Petrus, si eam uitam significabat in qua est multo amplius diligendus, nisi quia propterea dictum est, uolo eum manere, id est, expectare donec ueniam, quoniam & ipsum amorem qui tunc multo amplior erit nondum habemus, sed futurum expectamus, ut cum ipse uenerit habeamus? nam sicut in epistola sua idem dicit Ioannes apostolus, Nondum apparuit quod erimus, scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Tunc ergo amplius quod uidemus, diligemus. Ipse autem dominus illam quæ futura est uitam nostram, qualis in nobis futura sit sciens, predestinatione plus amat, ut ad eam nos amando perducatur. Quocirca quoniam uniuersæ uitæ domini misericordia & ueritas, misericordia nostram presentem nouimus quia sentimus: & ideo misericordiam domini quam nobis de miseria liberandis exhiberi uolumus, plus amamus, eamque quotidie maxime pro peccatorum remissione poscimus & habemus. Hoc per Petrum significatum est, plus amantem, sed minus amatum, quia minus nos amat Christus miseros quam beatos. Veritatis autem contemplationem qualis tunc futura est, minus amamus quia nondum nouimus nec habemus: hæc ergo per Ioanem significata est minus amantem, atque ideo & ad ipsam & ad eius in nobis amoris qualis ei debetur implendum, donec ueniat dominus & expectantem: sed plus amatum, quia id quod per illum figuratum est, hoc efficit beatum. Nemo tamen istos insignes apostolos separet, & in eo quod significabat Petrus ambo erant, & in eo quod significabat Ioannes, ambo futuri erant: significando sequebatur iste, manebat ille: credendo autem ambo mala presentia huius miseriæ tolerabant: ambo futura bona illius beatitudinis expectabant, nec ipsi soli, sed uniuersa hoc facit sancta ecclesia sponsa Christi ab istis temptationibus eruenta, in illa felicitate seruanda. Quas duas uitas Petrus & Ioannes figurauerunt singuli singulas: uerum & in hac temporaliter ambulauerunt ambo per fidem, & illa in æternum fruatur ambo per speciem. Omnibus igitur sanctis ad Christi corpus inseparabiliter pertinentibus, propter huius

huius uitæ procellosissimæ gubernaculum, ad liganda & soluenda peccata clauis regni celorum primus apostolorum Petrus accepit, eisdemque omnibus sanctis propter uitam illius secretissimam quietissimum sinum, superpectus Christi Ioannes euangelista discubuit, quoniam nec iste solus, sed uniuersa ecclesia ligat soluitque peccata: nec ille in principio uerbum deum apud deum, & cætera de Christi diuinitate, & de totius diuinitatis trinitate atque unitate sublimia, quæ in illo regno facie ad faciem contemplanda, nunc autem donec ueniat dominus in speculo atque in enigmate cotuenda sunt, quæ prædicando ructaret, de fonte domini pectoris solus bibit, sed ipse dominus ipsum euangelium pro sua cuiusque capacitate omnibus suis bibendum toto terrarum orbe diffundit. Sunt qui senserint, & hi quidem non contemptibiles sacri eloquii tractatores, a Christo Ioanem apostolum propterea plus amatum, neque uxorem duxerit, & ab ineunte puericia castissimus uixerit. Hoc quidem in scripturis canonicis non euidenter apparet, ueruntamen id quoque multum adiuuat congruentiam huiusce sententiæ, quia illa uita per eum significata est ubi non erunt nuptiæ. Hic est discipulus ille qui testimonium phibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia uerum est testimonium eius. Sunt autem, inquit, & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribatur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros. Non spacio locorum credendum est mundum capere non posse, quæ in eo scribi quomodo possent, si scripta non ferret. Sed capacitate legentium comprehendere fortasse non possent, quauis salua rerum fide, plerumque uerba excedere uideatur fide, quod non fit quoniam aliquid quod erat obscurum uel dubium, causa & ratione reddita exponitur: sed quoniam id quod apertum est uel augetur uel extenuatur, nec tamen a tramite significandæ ueritatis erratur, quoniam sic uerba res quæ indicatur excedunt, ut uoluntas loquentis nec falleris appareat, qui nouit quousque credatur, a quo ultra quam credendum est, uel minuitur loquendo aliquid uel augetur. Hinc loquendi modum graeco sermone, non solum graecarum, uerumetiam latinarum litterarum magistris Hyperbolen uocant: qui modus, sicut hoc loco, ita in nonnullis alijs diuinis litteris inuenitur, ut est, Posuerunt in celum os suum: &, Vertice capilli perambulanti in delictis suis, & multa huiusmodi. Modi quæ scripturis sanctis non desunt, sicut alij tropi, hoc est locutionum modi, de quibus operosius disputare, nisi euangelista terminante euangelium suum etiam ipse compelleret meum terminare sermonem.

Enarrationum in Ioannem finis.

D. AVRELII AVGVSTINI

EXPOSITIO IN EPISTOLAM BEATI IOANNIS.

MINIT sanctitas uestra euangelium secundum Ioannem ex ordine lectionum nos solere tractare. Sed quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, quibus certas ex euangelio lectiones oportet in ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ ut aliæ esse non possint, ordo ille quem susceperamus, necessitate paululum intermissus est, non omisus. Cum autem cogitarem quid secundum hilaritatem presentium dierum per hanc hebdomadam uobiscum de scripturis agerem, quantum dominus donare dignatur, quod posset in istis septem uel octo diebus finire, occurrit mihi epistola beati Ioannis, ut cuius euangelium paululum intermisimus, eius epistolam tractando ab eo non recedamus: præsertim quia in ipsa epistola satis dulci omnibus quibus sanum est palatum cordis, ubi sapiat pater dei, & satis memorabili in sancta ecclesia dei, maxime charitas commendatur. Locuturus est multa, & prope omnia de charitate. Qui habet in se unde audiat, necesse est gaudeat ad quod audit: sic enim illi erit lectio ista, tanquam oleum in flamma. Si est ibi quod nutriatur, nutritur & crescit & permanet. Item quibusdam sic esse debet tanquam flamma ad fomitem, ut si non ardebat, accedente sermone accendatur. In quibusdam enim nutritur quod est: in quibusdam accenditur si deest, ut omnes in una charitate gaudeamus. Vbi autem charitas, ibi pax, & ubi humilitas, ibi charitas. Iam ipsum audiamus, & ad eius uerbum quæ dominus suggerit, etiam uobis ut bene intelligatis, loquamur.

psal. 72 & 97

De eo quod Ioannes dicit, Quod erat ab initio, quod audiuius & quod uidi-
mus & manus nostrae tractauerunt de uerbo uitae, usque ad id, Qui odit fratrem
suum in tenebris est & in tenebris ambulat, & nescit quod eat, quoniam tenebrae
excatauerunt oculos eius.

Tractatus i.

QUOD erat ab initio, quod audiuius, & quod uidiuius, & manus nostrae tra-
ctauerunt de uerbo uitae. Quis est qui manibus tractet uerbum, nisi quia uerbum
caro factum est & habitauit in nobis. Hoc autem uerbum quod caro factum est,
ut manibus tractaretur, cepit esse caro ex uirgine Maria, sed non tunc cepit uer-
bum, quia quod erat ab initio dixit. Videte si non attestatur epistola sua euangelio suo, ubi
modo audistis. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum. Forte de uerbo uitae
sic quisque accipiat, quasi locutionem quandam de Christo, non ipsum corpus Christi quod ma-
nibus tractatum est, uide quid sequatur. Et ipsa uita manifestata est. Christus uero uer-
bum uitae: & unde ergo manifestata est? Erat enim ab initio, sed non erat manifestata homi-
nibus: manifestata autem erat angelis uidetibus, & tanquam pane suo cibantibus: sed quid ait scri-
ptura? Panem angelorum manducauit homo: ergo manifestata est ipsa uita in carne, quia in
manifestatione posita est, ut res quae solo corde uideri potest, uideretur & oculis, ut corda sa-
naret. Solo enim corde uidetur uerbum, caro autem & oculis corporalibus uidetur: erat unde
uideremus carnem, sed non erat unde uideremus uerbum: factum est uerbum caro quam uidere
possemus, ut sanaretur in nobis unde uerbum uideremus. Et uidimus, inquit, & testes su-
mus. Forte aliqui fratrum nesciunt, qui gratiae non norunt quid sint testes, gratiae & usitatum no-
men est omnibus & religiosum: quos enim testes latine dicimus, gratiae martyres sunt. Quis
autem non audiuit martyres? Aut in cuius ore Christiani non quotidie habitat nomen marty-
rum? Atque utinam sic habitet & in corde, ut passionem martyrum imitemur, non eos calcibus
persequamur: ergo hoc dixit, uidimus & testes sumus, audiuius & martyres sumus. Testi-
monium enim dicendo ex eo quod uiderunt, & testimonium dicendo ex eo quod audierunt ab his
qui uiderunt, cum displiceret ipsum testimonium hominibus aduersus quos dicebatur, passi sunt
omnia quae passi sunt martyres. Testes dei passi sunt, deus testes habere uoluit homines, ut
& homines habeant testem deum: Vidimus, inquit, & testes sumus. Vbi uiderunt? In manife-
statione. Quid est in manifestatione? in sole, id est, in hac luce. Vnde autem potuit uideri in
sole qui fecit solem, nisi quia in sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam spiritus procedens de
thalamo suo, exultauit ut gigas ad curredam uiam? Ille ante solem qui fecit solem, ille ante lucife-
rum, ante omnia sydera, ante omnes angelos, uerus creator, quia omnia per ipsum facta
sunt, & sine ipso factum est nihil, ut uideretur oculis carneis qui solem uident, ipsum taber-
naculum suum in sole posuit, id est, carnem suam in manifestatione huius lucis ostendit: & illius
spiritus thalamus fuit uterus uirginis, quia in illo utero uirginali coniuncti sunt duo, spiritus &
Gen. 2 sponsa. Spiritus uerbum, & sponsa caro: quia sic scriptum est. Et erunt duo in carne una: & dominus in
Matth. 19 euangelio, Igitur iam non duo, sed una caro: & Esaias optime meminit unum esse ipsos duos:
Esai. 1 loquitur enim ex persona Christi, & dicit, Sicut spiritus imposuit mihi mitram, & sicut spiritum
ornauit me ornamento: unus uidetur loqui, & spiritum se fecit & spiritum se fecit, quia non duo
sed una caro. Quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, illi carni adiungitur ecclesia, &
fit Christus totus, caput & corpus. Et testes, inquit, sumus, & annunciamus uobis uitam aeter-
nam, quae erat apud patrem, & manifestata est in nobis. hoc est, manifestata est inter nos.
Quid apertius diceretur quam manifestata est in nobis? Quae ergo uidimus & audiuius, nun-
ciamus uobis: intendat charitas uestra. Quae ergo uidimus & audiuius nunciamus uobis.
Illi uiderunt ipsum dominum praesentem in carne, & audierunt uerba ex ore domini, & annunciarunt
nobis. Et nos ergo audiuius, sed non uidimus: minus ergo sumus felices quam illi qui audierunt
& uiderunt: & quomodo adiungit. Vt & uos societate habeatis nobiscum. Illi uiderunt,
nos non uidimus, & tamen socii sumus, quia fide communem tenemus: nam quidam uidendo non
credidit, & palpare uoluit, & sic credere: & ait, Non credam nisi digitos meos misero in locum cla-
uorum

Auorum, & cicatrices eius tetigero. Et praebuit se ex tempore palpatum manibus hominum, qui
semper se praebet uidendum aspectibus angelorum: & palpauit ille discipulus & exclamauit,
Domine meus & deus meus: quia tetigit hominem, confessus est deum. Et dominus consolans nos qui ipsum
iam in caelo sedentem manu correctare non possumus, sed fide contingere, ait illi, Quia uidisti &
credidisti, beati qui non uiderunt & credunt, nos descripti sumus, nos designati sumus: fiat ergo
in nobis beatitudo quam dominus praedixit futuram: firme teneamus quod non uidemus, quia illi
nunciant qui uiderunt: ut & uos, inquit, societate habeatis nobiscum. Et quid magnam societatem
habere cum hominibus? Noli contemnere, uide quid addat. Et societas nostra sit cum deo pa-
tre & Iesu Christo filio eius: haec, inquit, scribimus uobis, ut gaudium uestrum sit plenum. Plenum
gaudium dicit in ipsa societate, in ipsa charitate, in ipsa unitate. Et haec, inquit, est annuntiatio
quam audiuius ab eo & annunciamus uobis. Quid est hoc? Ipsi uiderunt, correctauerunt ma-
nibus uerbum uitae, ab initio erat, ad tempus uisibilis & palpabilis factus est unicus filius dei.
Ad quam rem uenit, uel quid nobis nouum nunciauit, quid docere uoluit, quare fecit hoc quod
fecit, ut uerbum caro fieret, ut deus super omnia indigna ab hominibus pateretur, ut alapas
eorum sustineret de manibus quas ipse formauit? Quid uoluit docere, quid uoluit ostendere,
quid uoluit annunciare? Audiamus, nam sine fructu praeccepti auditio rei gestae, quia natus est
Christus, & quia passus est Christus, auocamentum mentis & non firmamentum. Quid magnam
audis, quo fructu audias? Vide, quid uoluit docere, quid annunciare? audi. Quia deus lux
est, inquit, & tenebrae in eo non sunt ullae. Adhuc lucem quidem nominauit, sed obscura sunt uer-
ba. Bonum est nobis ut ipsa lux quam nominauit, illustret corda nostra, & uideamus quod dixit,
hoc est quod annunciamus, quia deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ullae. Quis enim aude-
ret dicere, quia in deo sunt tenebrae? aut quid est ipsa lux, aut quid sunt tenebrae? Ne forte talia
dicat quae ad oculos istos nostros pertineant: deus lux est. Ait nescio quis, & sol lux est, & luna
lux est, & lucerna lux est, aliquid debet esse longe his maius, longeque praestantius, longe superemi-
nentius: quantum deus a creatura, quantum conditor a conditione, quantum sapientia ab eo quod fa-
ctum est per sapientiam, longe ultra omnia debet esse lux ista: & forte uicini ei erimus, si quae sit lux
ista cognouerimus, & ad eam nos applicauerimus ut ex ipsa illuminemur, quia in nobis tene-
brae sumus, & ab illa illuminati possumus esse lux, & non confundi de illa, quia de nobis confun-
dimur. Quis est qui de se confunditur? qui se cognoscit peccatorem. Quis de illa non confunditur? qui
ab illa illuminatur. Quid est ab illa illuminari? qui iam uidet se peccatis tenebrari, & cupit ab illa
illuminari, accedit ad illam: unde & dicit psalmus, Accedite ad eum & illuminamini, & uultus ue-
stri non erubescet. Sed non erubescet de illa, si quando tibi te fecerit ostenderit, displiceat tibi fecerit
tua, ut percipias pulchritudinem illius: hoc est quod uult docere, & fortasse praepropere illud nos
dicimus, ipse hoc manifestat in consequentibus. Memeto in principio sermonis nostri, quia epi-
stola ista charitatem commendat, Deus lux est, inquit, & tenebrae in eo non sunt ullae: & quod superius
dixerat: ut societate habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum patre & filio eius Iesu Christo.
Porro si deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ullae, & societate cum illo habere debemus, & a
nobis pellenda sunt tenebrae, ut fiat in nobis lux, nam tenebrae cum luce societate habere non pos-
sunt: ideo uide quid sequatur. Quod si dixerimus quod societate habemus cum eo, & in tenebris
ambulamus, metimur, habes & apostolum Paulum dicentem, Aut quae societas luci ad tenebras? 2. Cor. 6
Dicis te societate habere cum deo, & in tenebris ambulas, & deus lux est, & tenebrae in eo non
sunt ullae, quomodo ergo est societas luci ad tenebras? Iam ergo dicat sibi homo, Quid faciam? Vnde
ero lux? In peccatis & in iniquitatibus uiuo, quasi subrepat quaedam desperatio & tristitia. Salus
nulla est nisi in societate dei. Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ullae. Peccata autem tenebrae
sunt, sicut dicit Apostolus diabolum & angelos eius rectores tenebrarum habere esse: non diceret
rectores tenebrarum, nisi diceret, rectores peccatorum, dominatores iniquorum. Quid ergo facie-
mus fratres mei? Societas cum deo habenda est, alia spes uitae aeternae nulla est: deus autem lux
est, & tenebrae in eo sunt ullae: iniquitates autem tenebrae sunt, iniquitatibus premimur, ne societate
cum deo habere possimus. Quae ergo spes? Nonne promiseram me aliquid locuturum istis diebus
quod

quod gaudium faciat? Quod si non exhibeo, tristitia est ista, Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt ullae: peccata tenebrae sunt, quid erit nobis? Audiamus ne forte consoletur, erigat, det spem, ne deficiamus in uia. Currimus enim, & ad patriam currimus, & si nos peruenturos desperamus, ipsa desperatione deficiamus: ille autem qui nos uult peruenire, ut conseruet in patria, pascet in uia: audiamus ergo, Quod si dixerimus quia societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, metimur, & non facimus ueritatem. Non dicamus quia societatem cum illo habemus, si in tenebris ambulamus. Quod si in lumine ambulamus, sicut & ipse est in lumine, societatem cum eo habemus, cum inuicem in lumine ambulamus, sicut & ipse est in lumine, ut possimus societatem habere cum illo. Quid facimus de peccatis? audi quid sequitur. Et sanguis Iesu Christi filij eius purgabit nos ab omni delicto. Magna securitatem dedit deus, merito pascha celebramus, ubi fusus est sanguis domini, quo purgamur ab omni delicto. Simus securi, cautionem contra nos diabolus seruitutis tenebat, sed sanguine Christi deleta est: sanguis, inquit, filij eius purgabit nos ab omni delicto, quid est ab omni delicto? attendite, ecce iam in nomine Christi per sanguinem crucis domini, quem nunc confessi sunt isti qui appellantur infantes, mundata sunt omnia peccata ipsorum: ueteres intrauerunt, & noui exierunt. Quid est, ueteres intrauerunt, noui exierunt? Senes intrauerunt, infantes exierunt. Senectus enim ueternosa, uetusta uita: infantia autem, regenerationis noua uita. Sed quid facimus? Præterita peccata donata sunt, non tantum ipsis, sed & nobis. Et post donationem & abolitionem omnium peccatorum uiuendo in hoc seculo inter tentationes, quadam forte contracta sunt, ideo quod potest homo faciat: ipse confiteatur quod est, ut ab illo curetur qui semper est quod est: ipse enim semper erat & est, nos non eramus & sumus: uide enim quid dicat. Quod si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Ergo si te confessus fueris peccatorem, est in te ueritas, nam ipsa ueritas lux est. Nondum perfecte impleuit uita tua, quia insunt peccata tua, sed tamen iam illuminari cepisti, quia inest confessio peccatorum: uide enim quid sequatur. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus, ut dimittat nobis delicta nostra, & purget nos ex omni iniquitate. Non tantum præterita, sed & si qua forte contraximus ex hac uita, quia non potest homo quamdiu carnem portat non habere uel leuia peccata: sed ista leuia quae dicimus, noli contemnere: si contemnis, quando appendis? Expaucesce quando numeras: leuia multa faciunt unum grande. Multae guttae implent flumen: multa grana faciunt massam. Et quæ spes est? Ante omnia confessio: nec quisque se dicat iustum, & ante oculos dei qui uidet quod est, erigat ceruicem suam homo qui non erat & est: ante omnia ergo confessio, deinde dilectio: quia de charitate quid dictum est, Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Iam uideamus si ipsam charitatem commendat propter surrepticia delicta, quia sola charitas extinguit delicta, superbia extinguit charitatem. Humilitas ergo roborat charitatem, charitas extinguit delicta: humilitas pertinet ad confessionem, qua confitemur nos peccatores: ipsa est humilitas, non ut dicamus illud lingua, quasi propter arrogantiam, ne displiceamus hominibus si nos iustos dixerimus: Faciunt hoc impij & insani, scio quid quia iustus sum, sed quod dicturus sum ante homines? Si me iustum dixero, quis ferat, quis toleret? Apud deum nota sit iustitia mea, ego tamen dicam me peccatorem, non quia sum, sed ne arrogantia odiosus inueniar. Dic hominibus quid es, dic deo quis es: quia si non dixeris deo quod es, damnat deus quod in te inueniet: non uis ut ille damnet, tu damna: uis ut ille ignoscat, tu agnosce, ut possis deo dicere, Auerte faciem tuam a peccatis meis: dic illi etiam illa uerba in ipso psalmo, Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis delicta nostra, & purget nos ex omni iniquitate. Quod si dixerimus quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non erit in nobis. Si dixeris, non peccaui, illud facis mendacem, cum uis facere ueracem. Unde fieri potest ut deus mendax sit, & homo uerax, cum contradicat scriptura, Omnis homo mendax, & deus solus uerax: ergo deus per seipsum uerax, tu per deum uerax, nam per te mendax. Et ne forte impunitatem uideretur dedisse peccatis, quia dixit, Fidelis est & iustus qui mundet nos

nos ab omni iniquitate, & dicerent iam sibi homines, Peccemus, etiam securi faciamus quod uolumus, purgat nos Christus, fidelis est & iustus, purgat nos ab omni iniquitate: tollit tibi malam securitatem, & inserit utilem timorem. Male uis esse securus, sollicitus esto, fidelis enim est & iustus, ut dimittat nobis delicta nostra, si semper tibi displiceas, & mueris donec perficiaris: ideo quid sequitur? Filioli mei hæc scribo uobis ut non peccetis. Sed forte surripit de uita humana peccatum, quid ergo fiet? Iam desperatio erit: audi, Si quis, inquit, peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Ille est ergo aduocatus, da operam tu ne pecces: si de infirmitate uitæ surreperit peccatum, continuo uide, continuo displiceat, continuo damna, & cum damnaueris, securus ad iudicem uenies: ibi habes aduocatum, noli timere, ne perdas causam confessionis tuæ. Si enim aliquando in hac uita committit se homo disertæ linguæ & non perit, committis te uerbo & periturus es. Clama, aduocatum habemus apud patrem. Videte ipsum Ioanem seruantem humilitatem, certe uir iustus erat & magnus, qui de pectore domini mysteriorum secreta bibebat: ille ille qui bibendo de pectore domini diuinitatem ructauit. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum: ille talis uir non dixit, aduocatum habetis apud patrem: sed si quis peccauerit, aduocatum, inquit, habemus: non dixit, habetis, nec me habetis dixit, nec ipsum Christum habetis dixit, sed & Christum posuit, non se: & habemus dixit, non habetis. Maluit se ponere in numero peccatorum ut haberet aduocatum Christum, quam poneret se pro Christo aduocatum, & inueniri inter damnandos superbos. Fratres, Iesum Christum iustum ipsum habemus aduocatum ad patrem, ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, hæresim non fecit, hoc qui tenuit, schisma non fecit: unde enim facta sunt schismata? Cum dicunt homines, nos iusti sumus: cum dicunt homines, nos sanctificamus imundos, nos iustificamus impios, nos petimus, nos impetramus: Ioannes autem quid dixit? Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum: sed dicet aliquis, Ergo sancti non petunt pro nobis? ergo episcopi uel præpositi non petunt pro populo? sed attendite scripturas & uidete, quia & præpositi commendant se populo: nam Apostolus dicit plebi, Orantes simul & pro nobis: orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo: oramus pro uobis fratres, sed & uos orate pro nobis: inuicem pro se omnia membra orant, caput pro omnibus interpellat. Propterea non mirum quia sequitur & hic, & claudit ora diuidentibus ecclesiam dei: quia dixit, Iesum Christum iustum habemus aduocatum, & ipse propitiatio est peccatorum nostrorum, propter illos qui se diuisuri erant & dicturi, Ecce hic est Christus, ecce illic, & uellent ostendere eum in parte qui emit totum & possedit totum: continuo secutus est, Non tantum nostrorum, sed & totius mundi. Quid est hoc fratres? Certe inuenimus in campis saltuum, inuenimus ecclesiam in omnibus gentibus. Ecce Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantum nostrorum, sed & totius mundi. Ecce habes ecclesiam per totum mundum, noli sequi falsos iustificatores & ueros præcipitatores, in illo mōte esto qui impleuit orbem terrarum, quia Christus propitiatio est peccatorum nostrorum, non tantum nostrorum, sed & totius mundi quem suo sanguine comparauit. Et in hoc, inquit, cognoscimus eum, si mandata eius seruauerimus. Quæ mandata? Qui dicit quia cognouit eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in hoc ueritas non est. Sed adhuc quæris, quæ mandata? Qui autem, inquit, seruauerit uerbum eius, uere in hoc perfecta est dilectio dei. Videamus ne ipsum mandatum dilectionis dei uocetur. Quærebamus enim, quæ mandata, & ait, qui autem seruauerit uerbum eius, uere in hoc perfecta est dilectio dei: attende euangelium, si non est hoc mandatum, Mandatum, inquit, nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis. In hoc cognoscimus quia in ipso sumus, si in illo perfecti fuerimus. Perfectos in dilectione uocat: quæ est perfectio dilectionis? Et inimicos diligere, & ad hoc diligere, ut sint fratres: non enim dilectio nostra carnalis esse debet: optare alicui salutem temporalem, bonum est, sed & si desit, anima tuta sit: optas alicui amico tuo uitam, bene facis: gaudes de morte inimici, male facis. Sed forte & amico tuo uita illa quæ optas inutilis est, & inimico tuo mors de qua gaudes utilis fuit. Incertum

Incertum est utrum alicui sit utilis uita ista an inutilis, uita uero quæ est apud deum, sine dubio utilis est. Sic dilige inimicos tuos ut fratres optes, sic dilige inimicos ut in societate tuam nocentur: sic enim dilexit ille qui in cruce pendens, ait, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt: neque enim dixit, pater, uiuât isti multo tempore, me quidē occidunt, sed ipsi uiuant: sed quid ait? ignosce illis, quia nesciūt quid faciunt: mortem sempiternam ab eis expellebat prece misericordissima, & potentia præstantissima: multi ex eis crediderunt, & dimissus est eis sanguis Christi: primo fuderunt cum saeuirent, biberunt cū crediderunt: in hoc cognoscimus quia in ipso sumus, si in ipso perfecti fuerimus. De ipsa perfectione diligēdorum inimicorum dominus admonens, ait, Estote ergo perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. Qui ergo dicit se in ipso manere, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare. Quomodo fratres? Quid nos monet? Qui dicit se in ipso manere, id est in Christo, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare: forte hoc nos monet, ut ambulemus in mari? Absit: hoc ergo, ut ambulemus in uia iustitiæ. In qua uia? Iam commemorauimus: Fixus in cruce erat, & in ipsa uia ambulabat ipsa uia charitatis, pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si ergo didiceris orare pro inimicis tuis, ambulas uiam domini. Dilectissimi, nō mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus quod habebatis ab initio. Quod mandatu uetus dixit? Quod habebatis, inquit, ab initio: ideo ergo uetus, quia iā illud audistis: alioquin contrarius erit domino, ubi ait, Mandatum nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis: sed mandatum uetus quare? non quia ad ueterem hominem pertinet: sed quare? quod habebatis ab initio. Mandatum uetus est uerbum quod audistis: ideo ergo uetus, quia iā audistis: & id ipsum nouum ostendit, dicens, Iterum mandatum nouum scribo uobis. Non alterum, sed idem ipsum quod dixi uetus, id est & nouum. Quare? Quod est uerū in ipso & in uobis. Nam quare uetus audistis? quia iam illud noueratis. Quare autem nouum? Quia tenebræ transierunt, & lux uera iam lucet. Ecce unde nouum: quia tenebræ ad ueterem hominem, lux uero ad nouū hominem pertinet: quid dixit apostolus Paulus? Exiite uos ueterē hominem, & induite nouum: & iterum quid dicit? Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autē lux in domino. Qui dicit se esse in lumine, modo manifestat totū quod dixi. Qui dicit se esse in lumine, & fratrem suū odit, in tenebris est usque adhuc. Eia fratres mei, quādiu dicamus uobis, diligite inimicos? Videte quod peius est, ne adhuc fratres oderitis: si fratres solum amaretis, nōdum essetis perfecti: si autē fratres oditis, quid estis? Vbi estis? Respiciat unusquisque cor suum, non teneat odium contra fratrem pro aliquo uerbo dato, pro contentione terræ, ne fiat terra: quisquis enim odit fratrem suum, nō dicat quia in lumine ambulat: quid dixi? non dicat quia in Christo ambulat: qui dicit se esse in luce, & odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc. Nescio quis enim ex pagano factus est Christianus, intendite, ecce tenebræ erant quando paganus erat, modo iā Christianus factus est: deo gratias, omnes gratulatur: recitatur Apostolus gratulans, Fuiſtis enim aliquādo tenebræ, nunc autē lux in domino. Adorabat idola, adorat deum: adorabat quē fecit, adorat qui eū fecit. Mutatus est, deo gratias, omnes gratulantur Christiani. Quare? quia iam adorator patris & filij & spiritus sancti, etiam detestator daemoniorum & idolorum est: adhuc iste Ioannes sollicitus est, multis gratulantibus adhuc suspectus est, Fratres, maternam sollicitudinem libenter amplectamur: non sine causa mater sollicita est de nobis, cum alij gaudent: matrem dico charitatem, ipsa enim habitat in corde Ioānis, cum ista diceret, quare, nisi quia aliquid timet in nobis? Et cū iam nobis homines gratulentur, quid est quod timet? Qui dicit se esse in lumine: quid est hoc? iam dicit se esse Christianum, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc: quod exponere non est, sed quod gaudere si non fiat, aut quod plangere si fiat. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo nō est. Obsecro per Christum, pascit nos Christus, refecturi sumus corpora in nomine Christi, & aliquātum refecta sunt, & reficiēda sunt, mens nostra pascatur, non quia diu dicturus sum dico, nam ecce iam finitur lectio: sed ne forte ex tadio minus attente audiatur quod maxime necessarium est, qui

qui diligit fratrem suum in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui sunt qui patiuntur scandalum aut faciunt? Qui scandalizantur in Christo & in ecclesia: qui in Christo scandalizantur, tanquam à sole uruntur: qui in ecclesia, tanquam à luna. Dicit autem psalmus, Per diem sol non uret te, neque luna per noctem, id est, si tenueris charitatem, nec in Christo scandalum patieris, nec in ecclesia, nec Christum relinques, nec ecclesiam: qui enim ecclesiam relinquit, quomodo est in Christo, qui in mēbris Christi nō est? quomodo est in Christo, qui in corpore Christi nō est? Illi ergo patiuntur scandalū, qui relinquūt aut Christū, aut ecclesiam. Vnde intelligimus quia inde dixit psalmus, Per diē sol nō uret te, neque luna per noctē: quia ipsam uisionē scandalū uult intelligi. Primo ipsam similitudinem attende, quomodo qui uritur dicit, non tolero, non fero, & subducit se: sic qui quædam non ferunt in ecclesia, & subtrahunt se uel nomini Christi uel ecclesie, scandalum patiuntur. Videte quomodo passi sunt scandalum tanquam à sole illi carnales, quibus prædicabat carnem suam Christus & dicebat, Qui non manducauerit carnem filij hominis & biberit eius sanguinem, non habebit in se uitam. Septuaginta ferme homines dixerunt, Durus est hic sermo, & recesserunt ab eo, & remanserunt duodecim. Omnes illos uisit sol & recesserunt, non ualentes ferre uim uerbi: remanserunt ergo duodecim. Et ne forte putarēt homines, quia ipsi præstant deo credendo in Christum, & non ab ipso illis præstatur beneficium, cum duodecim remansissent, ait illis dominus, Nunquid & uos uultis ire? Ut noueritis, quia uobis necessarius ego sum, non uos mihi. Illi autem quos non uisitat sol, responderunt uoce Petri, Domine, uerbum uitæ æternæ habes, quod ibimus? Quos autem urit ecclesia tanquam luna per noctem, qui schismata fecerunt, audi ipsum uerbum positum in Apostolo, Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego nō uror? Quomodo ergo non est scandalum in eo qui diligit fratrem? Quia qui diligit fratrem, tolerat omnia propter unitatē, quia in unitate charitatis est fraterna dilectio. Offendit te nescio quis, siue malus, siue ut tu putas malus, siue ut tu fingis malus, & deseris tot bonos, qualis dilectio est fraterna? Qualis apparuit in istis, cū accusant Afros, deseruerunt orbem terrarum: nunquid in orbe terrarum sancti non erant? Aut inauditi à uobis damnari potuerūt? Sed o si diligeretis fratres, scandalum in uobis nō esset: audi psalmum quid dicat, Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Pacem multam dixit eis qui diligunt legem dei, & ideo non eis esse scandalum. Illi ergo qui scandalum patiuntur, pacem perdunt. Et quos dixit non pati scandalum, aut non facere? Diligentes legem dei ergo in charitate positi sunt: sed dicit aliquis, Legem dei dixit diligentibus: non fratres, audi quid dominus dicat, Mandatum nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis. Quid est lex nisi mandatum? quomodo autem non patiuntur scandalum nisi dum sufferunt inuicem? sicut Paulus dicit, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Et quia ipsa est lex Christi, eundem audi Apostolū commendantem ipsam legem, Inuicem, inquit, onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Nam qui odit fratrem suum in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quod eat. Magna res fratres, attendite rogamus uos. Qui odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quod eat, quoniam tenebræ excæcauerunt oculos eius. Quid tam cæcū, quāam isti qui oderunt fratres? Nam ut noueritis quia cæci sunt, in montem offenderunt: eadem dico, ne uobis excidant. Nōne lapis iste qui præcisus est de monte sine manibus, Christus est de regno Iudeorum sine opere maritali? Nōne ille lapis confregit omnia regna terrarum, id est, omnes dominationes idolorum & daemoniorum? Nōne ille lapis creuit, & factus est mons magnus, & impleuit uniuersum orbem terrarum? Nunquid digito ostendimus istum montem, quomodo ostenditur hominibus noua luna? Verbi gratia, quando uolunt homines uidere lunam nouam, dicunt, Ecce luna, ecce ubi est. Et si sunt ibi qui nō ualeant intendere aciem, & dicant, ubi? Intēditur illis digitus ut uideant: aliquando dum erubescunt ne cæci putentur, dicunt se uidisse quod non uiderunt. Nunquid sic ostendimus ecclesiam fratres mei? nōne aperta est? nōne manifesta? nōne obtinuit omnes gentes? nōne impletur

ne impletur quod ante tot annos promissum est Abraæ, in semine eius benedici omnes gētes: Vni fideli promissum est, in milibus fidelium mundus impletus est. Ecce mons implens uniuersam faciē terræ: ecce ciuitas de qua dictū est, Nō potest ciuitas abscondi super montē constituta. Illi offendunt in montē: & cū eis dicitur, Ascendite, non est mons dicunt, & facilius illuc faciē impingunt, quā illic habitaculum quærunt. Esaias hesternā die lectus est, *Esaiæ 2.* quisquis uestrum uigilabat, nō oculis tantū, nec aure corporis, sed aure cordis aduertit, Erit in nouissimis diebus manifestus mons domus domini, paratus in cacumine montium. Quid tam manifestū quā mons? Sed sunt & montes ignoti, quia in una parte terrarum positi sunt. Quis uestrum nouit Olympum montē: quomodo ibi qui habitāt, Giddabā nostrū nō nouerunt. In partibus sunt isti montes: ille autē mons non sic, quia impleuit uniuersam faciē terræ: & de illo dicit, Paratus in cacumine montium. Mons est super cacumina omnium montium. Et congregabuntur, inquit, ad eum omnes gentes. Quis errat in hoc monte? quis frangit faciē offendēdo in illū? quis ignorat ciuitatē super montē constitutā? Sed nolite mirari, quia ignoratur ab istis qui oderunt fratres, quia in tenebris ambulāt, & nesciunt quod cūnt, quia tenebræ excæcauerunt oculos eorū: montē nō uident, nolo mīreris, oculos non habēt. Vnde oculos non habent: quia tenebræ excæcauerunt eos. Vnde probamus: quia fratres oderunt, quia cum offenduntur in Afris, separant se ab orbe terrarum, quia non tolerāt pro pace Christi quos infamant, & tolerant pro parte Donati quos damnant.

De eo quod Ioannes dicit, Scribo uobis filioli, quia remittuntur uobis peccata per nomē eius, usq; ad id, Et mundus transiet & desideria eius. Qui autē fecerit uoluntatem dei manet in æternum, sicut & ipse manet in æternū. Tractatus II.

MANIA quæ leguntur in scripturis sanctis, ad instructionē & salutē nostram in mente oportet audire. Maxime tamen memoriæ cōmendanda sunt, quæ aduersus hæreticos ualēt plurimū, quorū insidiæ infirmiores quosq; & negligētiore circumuenire non cessant. Mementote dominū nostrū & saluatōrē Iesum Christum, & mortuū esse pro nobis & resurrexisse: mortuū scilicet propter delicta nostra, resurrexisse propter iustificationē nostrā. Sicut modo audistis, quia discipulorū duorū quos inuenit in uia, tenebantur oculi ne eum agnoscerent, inuenit eos desperantes de redēptione quæ erat in Christo, & existimantes iam illū passum, & mortuū fuisse sicut hominē, nec tanq; filium dei putātes semper uiuere, & in carne ita mortuū ut non reuiuisceret, sed tanquā unum ex prophetis, sicut uerba eorū paulo ante qui intēri eratis, audistis. Tunc aperuit illis scripturas, incipiens à Moyse, per omnes prophetas ostendens eis omnia quæ passus erat prædicta fuisse, ne illi magis mouerentur, si resurrexisset dominus, & magis ei non crederent, si de illo ista ante dicta non essent. Firmitas enim fidei in eo est, quia omnia quæ eueniunt in Christo, prædicta sunt. Discipuli ergo eum nō agnouerunt, nisi in fractione panis. Et uere qui non sibi iudiciū manducat & bibit, in fractione panis Christū agnoscit. Postea & illi undecim putabant se spiritū uidere, præbuit se palpandū, qui se præbuit crucifigendum: crucifigendum inimicis, palpandū amicis: medicus tamen omnium, & illorū impietatis, & istorum incredulitatis. Nam quod audistis cū actus apostolorū legerentur, quot milia crediderunt ex interfectores Christi, si crediderunt postea qui occiderunt, non erant credituri qui paululum dubitabant: Et ipsos tamen, quod maxime debetis animaduerrere, & memoriæ uestræ mandare, quia contra insidiosos errores deus uoluit ponere firmamentū in scripturis, contra quas nullus audet loqui, qui quoquo modo se uult uideri Christianū. Cū se palpandum præbisset, non illis suffecit, nisi de scripturis cōfirmaret cor credentiū: prospiciebat enim nos futuros. In quo palpemus nos non habemus, & quod legamus habemus. Si enim propterea illi crediderunt, quia tenuerunt & palpauerūt, nos quid facimus? Iam Christus ascendit in cælum, non est uenturus nisi in fine, ut iudicet de uiuis & mortuis. Vnde credituri sumus, nisi unde & ipsos palpantes uoluit cōfirmare? Aperuit enim illis scripturas, & ostendit eis quia oportebat pati Christū, & impleri omnia quæ de illo scripta sunt in lege Moy-

si &

A si & prophetis & psalmis, omnē ueterem scripturā circumplexus est. Quicquid illarū scripturarum est, Christum sonat, sed si aures inueniat: & aperuit eis sensum, ut intelligerēt scripturas. Vnde & nobis hoc orandum est, ut ipse sensum nostrū aperiat. Quid autē ostendit dominus scriptum de se in lege Moyse & prophetis & psalmis: quid ostendit? Ipse dicat. Breuiter hoc euangelista posuit, ut nos noscamus, quid in tāta latitudine scripturarū credere & intelligere debeamus. Certe multæ sunt paginæ & multi libri, hoc habent omnes quod dixit dominus breuiter discipulis suis. Quid est hoc? Quia oportebat pati Christū, & resurgere tertia die. Habes iam de spōso, quia oportebat Christum pati & resurgere: cōmendatus est nobis sponsus, de sponsa uideamus quid dicat, ut tu cū cognoueris spōsum & sponsam, non sine causa ad nuptias uenias. Celebratio enim nuptiarū omnis celebratio: ecclesiæ enim nuptiæ celebrantur. Ducturus est uxore filius regis, & ipse filius regis rex, & qui frequentat, ipsi sunt sponsa. Non quomodo in nuptijs carnalibus alij frequentant nuptias, & alia nubit: in ecclesia qui frequentant, si bene frequentant, sponsa sunt: omnis enim ecclesia sponsa Christi est, cuius principiū & primitiæ caro Christi est, ibi iuncta est sponsa sponso in carne. Merito carnē ipsam eum cōmendaret, panē fregit, & merito in fractione panis aperti sunt oculi discipulorū, & agnouerūt eū. Quid ergo dixit dominus scriptū esse de se in lege & prophetis & psalmis: quia oportebat pati Christū: si non adderet, & resurgere, recte illi plangeret, quorū oculi tenebantur: sed & resurgere prædictū est. Et ut quid hoc? quare hoc oportebat pati Christū & resurgere? Propter illū psalmū quē uobis maxime cōmendauimus quarta sabbati statione prima nouissima hebdomadis. Quare oportebat Christum pati & resurgere: propter psalmum. Commemorabuntur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius uniuersæ patriæ gentium. Nam ut noueritis, quia oportebat pati Christum & resurgere, & hic quid addidit, ut post cōmendationem sponsi commendaret & sponsam? Et prædicari, inquit, in nomine eius poenitentiam & remissionem *Psalm. 21.* nem peccatorum per omnes gentes, incipientes ab Hierusalem. Audistis fratres, tenete: nemo dubitat de ecclesia, quia per omnes gentes est: nemo dubitat, quia ab Hierusalem cœpit, & omnes gentes impleuit. Agnoscimus agrum ubi uitis plantata est, cū autē creuerit, nō agnoscimus quia totū occupauit. Vnde cœpit: ab Hierusalē. Quod peruenit: ad omnes gentes: pauca remanserunt, omnes tenebat. Interea cum omnes tenet, aliqua sarmenta inutilia uisa sunt agricolæ præcidenda, & fecerunt hæreses & schismata. Non uos inducant præcisa ut præcidamini, hortamini magis quæ præcisa sunt, ut iterū inferantur. Manifestū est enim Christum passum resurrexisse, ascendisse in cælū: manifestū est & ecclesiā, quia prædicatur in nomine eius poenitentia & remissio peccatorū in omnes gentes. Vnde cœpit: ab Hierusalē. Audi stultus uanus, & quid amplius dicturus sum? quā cæcos qui tam magnū montem non uident, qui contra lucernā oculos in candelabro positā claudunt? Cum eis dicimus si Christiani catholici estis, cōmunicate illis ecclesijs, unde euangelium toto orbe diffunditur. Illi Hierusalē cōmunicate quando dicimus, Respondent nobis, non cōmunicamus illi ciuitati ubi occisus est rex noster, ubi occisus est dominus noster, quasi oderint ciuitatem ubi occisus est dominus noster. Occiderunt Iudæi quem inuenerunt in terra, exufflant illi qui sedet in cælo. Qui sunt peiores, qui contempserunt quia hominē putabant, an qui sacramenta eius exufflant, quē iam dominū cōstituerunt? Sed oderunt uidelicet ciuitatē, in qua dominus ipso rum occisus est. Pij homines & misericordes, multū dolēt occisum esse Christum, & occidit in hominibus Christum. Et ille dilexit illam ciuitatem, & misertus est eius. Inde dixit incipere prædicationē suam, incipiens ab Hierusalē. Ille ibi principium fecit prædicationis nominis sui, & tu exhorrescis cōmunicationem illius ciuitatis? Non est mirū si præcisi odisti radicem. Quid ait ille discipulis suis? Estote sedentes in ciuitate, quia ego mitto promissionem meā in uos. Ecce quam ciuitatem oderunt, forte amarent, si Iudæi interfectores Christi in illa habitarent. Manifestum est enim omnes interfectores Christi, id est, Iudæos expulsos esse de illa ciuitate. Quæ habebat seruientes in Christum, habet adorantes Christum, propterea illa

L 2 rea illa

rea illam isti oderunt, quia Christiani in illa sunt. Ibi uoluit sedere discipulos suos, & ibi illis mittere spiritum sanctum. Vbi inchoat ecclesia nisi ubi uenit de celo spiritus sanctus, & impleuit uno loco sedentes centum uiginti. Duodenarius ille numerus decuplatus erat. Sedebat centum uiginti homines, & uenit spiritus sanctus, & impleuit totum locum, & factus est sonus, quasi ferretur flatus uehemens, & linguae diuise sunt uelut ignis. Audistis actus apostolorum hodie, ibi lecta est ipsa lectio, ceperunt linguis loqui quomodo spiritus sanctus dabat eis pronuntiare. Et omnes qui aderant illic, de diuersis gentibus uenientes Iudaei, agnoscebat unusquisque linguam suam, & mirabantur illos idiotas & imperitos subito didicisse, non unam aut linguas duas, sed omnium omnino gentium. Vbi ergo iam omnes linguae sonabant, omnes linguae crediturae ostendebantur. Isti autem qui multum amant Christum, & ideo nolunt communicare ciuitati quae interfecit Christum, sic honorant Christum, ut dicant illi remansisse ad duas linguas, Latinam & Punicam, id est, Africam. Solas duas linguas tenet Christus. Ista enim duae linguae solae sunt in parte Donati, plus non habent. Euangelizemus fratres, uideamus potius donum spiritus sancti, & credamus antedictis de illo, & uideamus impleta esse quae ante dicta sunt in psalmo. Non sunt loquelae neque sermones, quorum non audiantur uoces eorum. Et ne forte & ipsae linguae uenerint ad unum locum, & non potius donum Christi uenerit ad omnes linguas, audi quid sequitur. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrae uerba eorum. Quare hoc? quia in sole posuit tabernaculum suum, id est, in manifesto tabernaculum eius, caro eius, tabernaculum eius, ecclesia eius in sole reposita est: non est in nocte, sed in die. Sed quare illi non agnoscunt? Redite ad lectionem, qua heri finis factus est, & uidete quare non agnoscunt. Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & nescit quod eat, quoniam tenebrae excauerunt oculos eius. Nos ergo sequentia uideamus, & non simus in tenebris. Vnde non erimus in tenebris? Dei amemus fratres. Vnde probatur? Quia amamus fraternitatem, quia non scindimus unitatem, quia tenemus charitatem. Scribo uobis filiioli, quia remittuntur uobis peccata per nomen eius. Ideo filiioli, quia dimissis peccatis nascimini. Sed per cuius nomen remittuntur peccata? nunquid Augustini? ergo nec per nomen Donati. Videtis quis Augustinus, aut quis Donatus? Nec per nomen Pauli, nec per nomen Petri. Nam diuidentibus sibi ecclesiam, & partes facere de unitate cupientibus, parturiens paruulos mater charitas, in Apostolo exponit uiscera sua, conscindit quodammodo uerbis ubera sua, plorat filios quos uidet efferri, reuocat ad unum nomen eos qui multa nomina sibi facere uolebant, repellit ab amore suo ut Christus ametur, & dicit, Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid dicit, nolo me iudicis, sed mecum sitis. Mecum estote, omnes illius sumus qui pro nobis mortuus est, qui pro nobis crucifixus est: unde & hic, dimittuntur uobis peccata per nomen eius, non per hominis alicuius. Et scribo uobis patres. Quare primo filii? Quia remittuntur uobis peccata per nomen eius, & regeneramini in nouam uitam, ideo filii. Patres quare? Quia cognouistis eum qui a principio est. Principium enim ad paternitatem pertinet. Nouus Christus in carne, sed antiquus in diuinitate. Quam antiquus putamus? quot annorum? Putamus ne maior quam mater sua? Maior plane quam mater sua: omnia enim per ipsum facta sunt. Si omnia, & ipsam matrem antiquus fecit, de qua nasceretur nouus. Putamus ne ante matrem solam, & ante uos matris? ante quos uos matris ipsius? Abraam: & dominus dicit, Ante Abraam ego sum. Ante Abraam dicimus. Caelum & terra antequam esset homo, facta sunt, ante ipsa fuit dominus, imò est: optime enim non ait, ante Abraam ego fui, sed ante Abraam ego sum. Quod enim dicitur, quia fuit, non est: & quod dicitur quia erit nondum est: ille non nouit nisi esse. Secundum quod deus est, esse nouit, fuisse & futurus esse non nouit. Dies est ibi unus, sed sempiternus: non ponunt illum diem in medio, hesternus & crastinus, hesternus enim die finito, incipiens hodiernus, uenturo crastino finitur. Ille unus dies ibi est, sine tenebris, sine nocte, sine mensura, sine horis. Quod uis illum dic: si uis dies est, si uis annus est, si uis anni sunt. Dictum est de ipso, Et anni tui non deficient. Quomodo

A modo autem dictus est dies, quando dictum est domino, Ego hodie genui te? Ab aeterno patre genitus, ex aeternitate genitus: nullo initio, nullo fine, nullo spacio latitudinis, quia est quod est, quia ipse est qui est. Et nomen suum dixit Moysi: dices eis, Qui est misit me ad uos. Quid ergo? ante Abraam? quid ante Noe? quid ante Adam? Audi scripturam, Ante luciferum genui te. Postremo ante caelum & terram. Quare? Quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, ideo patres agnoscite: patres enim fiunt agnoscendo quod est ab initio. Scribo uobis iuuenes. Filii sunt, patres sunt, iuuenes sunt: filii, quia nascuntur: patres, quia principium agnoscunt. Iuuenes quare? Quia uicistis malignum. In filiis natiuitas, in patribus antiquitas, in iuuenibus fortitudo. Si malignus a iuuenibus uincitur, pugnat nobiscum: pugnat, sed non expugnat. Quare? quia nos sumus fortes. An quia ille est fortis in nobis, qui inter manus persequentium infirmus inuentus est? Ille nos fortes fecit, qui persequentibus non resistit: crucifixus est enim ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Scribo uobis pueri, quia cognouistis patrem. Scribo uobis patres. Comendat & repetit. Quia cognouistis eum qui a principio est. Memoretote uos patres esse. Si obliuiscimini eum qui a principio est, perdidistis paternitatem. Scribo uobis iuuenes. Etiam atque etiam considerate, quia iuuenes estis. Pugnat ut uincatis: uincite ut coronemini: humiles estote ne cadatis in pugna. Scribo uobis iuuenes, quia fortes estis, & uerbum dei in uobis manet, quia uicistis malignum. Haec omnia fratres, quia cognouimus id quod a principio est, quia fortes sumus, quia cognouimus patrem: omnia ista quasi cognitione comendant, charitate comendant. Si cognouimus, amemus: nam cognitio sine charitate non saluos facit. Scientia inflat, charitas aedificat. Si confiteri uultis & non amare, incipitis demonibus similes esse. Confitebantur demones filium dei, & dicebant, Quid nobis & tibi? & repellebantur. Confitemini & amplectimini: illi enim timebant de iniquitatibus suis, uos amate dimissorem iniquitatum uestrarum. Sed quomodo poterimus amare deum, si amamus mundum? Si amamus mundum, separat nos a charitate dei. Duo sunt amores, mundi & dei. Si mundi amor habitat, non est quae intret amor dei: recedat amor mundi, & habitat dei, melior accipiat locum. Amabas mundum, noli amare mundum. Cum exhauseris cor tuum amore terreno, hauries amorem diuinum, & incipit habitare iam charitas, de qua nihil mali potest procedere: audite ergo uerba purgatis modo. Quasi agrum inuenit corda hominum: sed quomodo inuenit? Si syluam inuenit, extirpat: si agrum purgatum inuenit, plantat: plantare ibi uult arborem charitatis. Et quam syluam uult extirpare? amorem mundi. Audi extirpationem syluae. Nolite diligere mundum, hoc enim sequitur. Neque ea quae sunt in mundo. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Audistis, quia si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Ne quis dicat in corde suo falsum esse hoc. Fratres, deus dicit per apostolum: spiritus sanctus locutus est, nihil uerius. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in ipso. Vis habere dilectionem patris ut sis cohaeres filii, noli diligere mundum, exclude malum amorem mundi, ut implearis amore dei. Vas es, sed adhuc plenum es: funde quod habes, ut accipias quod non habes. Certe iam renati sunt ex aqua & spiritu sancto fratres nostri: & nos ante aliquot annos renati sumus ex aqua & spiritu sancto. Bonum est nobis, non diligamus mundum, ne remaneant in nobis sacramenta ad damnationem, non firmamenta ad salutem. Firmamentum salutis est habere radicem charitatis, habere uirtutem pietatis, non formam solam. Bona forma, sancta forma: sed quid ualet forma, si non habeat radicem? Sarmentum praecisum, nonne in ignem mittitur? Habe formam, sed in radice. Quomodo autem radicamini, ut non eradicemini? Tenendo charitatem, sicut dicit Apostolus, In charitate radicati & fundati. Quomodo ibi radicatur charitas inter tanta syluosa amoris mundi? Extirpate syluas, magnum semen posaturi estis: non sit in agro quod suffocet semen. Haec sunt uerba extirpationis quae dixi, Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt, si quis dilexerit mundum, non est charitas patris in eo. Quia omne quod in mundo est, desiderium est carnis, & desiderium oculorum, & ambitio seculi. Tria dixi. Quae non sunt a patre, sed ex mundo. Et

mundus transiet & desideria eius. Qui autem fecerit uoluntatem dei, manet in aeternum, si-
cut & ipse manet in aeternum. Quid uis? Vtrum amare temporalia, & transire cum tempo-
re, an mundum nō amare, & in aeternum uiuere? Rerū temporalium fluuius trahit, sed tan-
quam circa fluuium arbor nata est, dominus noster Iesus Christus assumpsit carnem & re-
surrexit, ascendit in cœlum. Voluit se quodammodo circa fluuium temporum plantare: ra-
peris in præceptis, tene lignum: uoluit te amor mundi, tene Christum. Propter te factus est
temporalis, ut tu fias æternus: quia & ille sic factus est temporalis, ut maneret æternus. Ac-
cessit illi aliquid ex tempore, non decessit ex æternitate. Tu autem temporalis natus es, & per
peccatum temporalis factus es, tu factus temporalis per peccatum: ille factus temporalis
per misericordiam dimittendi peccata. Quantum interest cum duo sunt in carcere inter reū
& uisitatorem eius: homo enim aliquando uenit ad amicum suum, & intrat uisitare eum, &
ambo in carcere uidentur: sed multum distant & distincti sunt. Illum causa premit, illum
humanitas adduxit: sic in ista mortalitate nos reatu tenebamur, ille misericordia descendit.
Intrauit ad captiuum redemptor, non oppressor. Dominus pro nobis sanguinem fudit, re-
demit nos, mutauit spem nostram. Adhuc portamus mortalitatem carnis, & de futura im-
mortalitate præsumimus: & in mari fluctuamus, sed ancoram spei in terra iam fiximus: sed
non diligamus mundum, neque ea quæ in mundo sunt, quæ enim in mundo sunt, desideri-
um carnis est, & desiderium oculorū, & ambitio seculi: tria sunt ista, ne quis forte dicat, Quæ
in mundo sunt deus fecit, id est, cœlū & terram, mare, solē, lunam, stellas, omnia ornamenta
cœlorū. Quæ sunt ornamenta maris: omnia repētia. Quæ terræ: Animalia, arbores, uolati-
lia: ista sunt in mundo, deus illa fecit. Quare ergo nō amem quod deus fecit? Spiritus dei sit
in te ut uideas quia hæc omnia bona sunt. Sed uæ tibi si amaueris condita, & deserueris cō-
ditorem. Pulchra tibi sunt, sed quanto est pulchrior qui ista formauit? Intendat charitas ue-
stra: similitudinibus enim potestis instrui, ne subrepat uos satanas dicēs, quod solet dicere,
Bene sit uobis in creatura dei, quare illa fecit, nisi ut bene uobis esset? Et inebriantur & pere-
unt, & obliuiscuntur creatorem suū, dum non temperanter, sed cupide utuntur creatis, crea-
tor contemnitur: de talibus dicit Apostolus, Coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius quam
creatori, qui est benedictus in secula. Non te prohibet deus amare ista, sed non diligere ad
beatitudinem, sed approbare & laudare ut ames creatorem. Quemadmodū fratres si spon-
sus fecerit sponsæ suæ anulum, & illa acceptum anulum plus diligeret quam sponsum qui il-
li fecit anulum, nōne in ipso dono sponsi adultera anima deprehenderetur, quamuis hoc
amaret quod dedit sponso? Certe hoc amaret, quod dedit sponso: tamen si diceret, Suffi-
cit mihi anulus iste, iam illius faciem nolo uidere, qualis esset? quis non detestaretur hanc
amentiam? quis non adulterum animum conuinceret? amas aurum pro uiro, amas anu-
lum pro sponso. Si hoc est in te, ut ames anulum pro sponso, & nolis uidere sponsum
tuum, ad hoc tibi arram dedit, ut non te oppignoraret, sed auerteret: ad hoc utique ar-
ram dat sponso, ut in arra sua ipse ametur: ergo dedit tibi deus omnia ista, ama illum qui
fecit ista. Plus est quod tibi uult dare, id est, seipsum qui ista fecit. Si autem amaueris hæc,
quamuis illa deus fecerit, & neglexeris creatorem & amaueris mundum, amittis creatorem,
qui fecit mundum. Mundus enim appellatur non solum ista fabrica quā fecit deus, cœlū &
terra, mare, uisibilia & inuisibilia, sed habitatores mundi mundus uocantur, quomodo do-
mus uocantur & parietes & inhabitantes. Et aliquando laudamus domum, & uituperamus
inhabitantes: dicimus enim, Bona domus, quia marmorata est & pulchre laqueata: & aliter
dicimus, Bona domus, nemo ibi patitur iniuriam, nullæ rapinæ, nullæ oppressiones ibi fi-
unt, modo non parietes laudamus, sed inhabitatores: domus tamen uocatur, siue illa, si-
ue ista. Omnes enim dilectores mundi, quia dilectione inhabitant mundum, sicut cœ-
lum quorum sursum est cor, & ambulāt carne in terra. Omnes ergo dilectores mundi, mun-
dus uocantur. Ipsi non habent nisi ista tria, desiderium carnis, desiderium oculorum, & am-
bitionem seculi. Desiderant enim manducare, bibere, uti uoluptatibus istis. Nunquid nō est
in his

A in his modis? Aut quando dicitur, nolite ista diligere: hoc dicitur, ut non manducetis, non
bibatis, aut filios non procreetis? Non hoc dicitur: sed sit modus propter creatorem, ut non
uos illigent ista dilectione, ne ad fruendum hoc ametis, quod ad utendum habere debetis.
Non autem probamini, nisi quando uobis proponuntur duo, hoc aut illud. Iustitiam uis,
an lucra? Non habeo unde uiuam, non habeo unde manducem, non habeo unde bibam.
Sed quid si non potes habere ista nisi per iniquitatem? Nōne melius amas quod nō amit-
tis, quam quod iniquitatem committis? Lucrum auri uides, damnum fidei non uides? Hoc
ergo ait dominus, Desiderium carnis est, id est, desiderium earum rerum quæ pertinet ad
carnem, sicut cibus & cōcubitus, & cætera huiusmodi. Et desiderium oculorum, desiderium
oculorum dicit omnem curiositatem. Iam quā late patet curiositas ipsa in spectaculis, in
theatris, in sacramentis diaboli, in magicis artibus, in maleficijs, ipsa est curiositas. Aliquan-
do tentat etiam seruos dei, ut uelint quasi miraculum facere, tentare utrū exaudiat illos de-
us. In miraculis curiositas est, hoc est, desiderium oculorum, non est à patre. Si dedit deus
fac. Obtulit enim ut facias: non enim qui non fecerunt, ad regnum dei non pertinebunt.
Cum gauderent apostoli quia dæmonia eis subiecta erant, quid eis dixit dominus? No-
lite in hoc gaudere, sed gaudete quoniam nomina uestra scripta sunt in cœlo. Inde uos
luit gaudere apostolos, unde gaudes & tu. Væ tibi enim, si nomen tuum non est scri-
ptum in cœlo. Nunquid uæ tibi si non ambulaueris in mari? Nunquid uæ tibi, si non
excluseris dæmonia? Si accepisti hæc unde facias, utere humiliter, non superbe. Nam
& de quibusdam pseudoprophetis dicit dominus, quia facturi sunt signa & prodi-
gia. Ergo non sit ambitio seculi: ambitio seculi superbia est, iactare se uult in honoribus:
magnus tibi uidetur homo, siue de diuitijs, siue de aliqua potentia. Tria sunt ista, & ni-
hil inuenies unde tenterur cupiditas humana, nisi aut desiderio carnis, aut desiderio oculo-
rum, aut ambitione seculi. Per ista tria tentatus est dominus à diabolo. Desiderio carnis
tentatus est quando dictum est ei, Si filius dei es, dic lapidibus istis ut panes fiant, quando
esuriuit post ieiunium. Sed quomodo repulit tentationem, & docuit pugnare militem? At-
tendite quid illi ait, Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo dei. Tentatus est ex
desiderio oculorum de miraculo, quando ei dixit, Mitte te deorsum: scriptum est, Angelis
suis mandauit de te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Ille restitit tentatori: si
enim faceret miraculum, non uideretur nisi aut cessisse aut curiositate fecisse: fecit enim quan-
do uoluit tanquam deus, sed tanquam infirmos curans: nam si tunc faceret, quasi tantūmo-
do miraculum uelle facere putaretur. Sed ne hoc homines sentiret, attende quid respondit:
& quando tibi talis tentatio euenerit, dic illud & tu, Redi post me satanas: scriptum est enī,
Nō tentabis dominū deū tuū, id est, si hoc fecero, tentabo deū. Hoc dixit, quod te uoluit di-
cere, quando tibi suggerit inimicus: qualis homo, qualis Christianus? Modo uel unum mi-
raculū fecisti, aut orationibus tuis mortui surrexerunt, aut febricitantes sanasti? Si uere esses
alicuius momenti, faceres aliquod miraculum: responde & dic, scriptum est, Non tentabis
dominū deū tuū: non ergo tentabo deū, quasi tunc pertineam ad deū si fecero
miraculum, & non pertineam si non fecero. Et ubi sunt uerba eius, Gaudete quia nomina
uestra scripta sunt in cœlo? De ambitione seculi quomodo tentatus est dominus, quando
eleuauit eum in excelsū & dixit ei, Hæc omnia regna tibi dabo, si prostratus adoraueris
me? De elatione regni terreni uoluit tentare regem seculorum: sed dominus qui fecit cœlū
& terram, diabolum calcabat. Quid magnum a domino diabolu uinci? Quid ergo respon-
dit diabolo, nisi quod te docuit ut respondeas. Scriptum est, dominū deū tuū adora-
bis, & illi soli seruiēs. Tenentes ista, non habebitis concupiscentiam mundi. Non habendo
concupiscentiam mundi, non uos subiugabit nec desiderium carnis, nec desiderium oculo-
rum, nec ambitio seculi, & facitis locum charitati uenienti ut diligatis deū, quia si fuerit
ibi dilectio mundi, non ibi erit dilectio dei. Tenete potius dilectionem dei, ut quomodo
deus est æternus, sic & uos maneatis in æternum: quia talis est quisque, qualis eius dilectio
L 4 est. Terram